Stanford University Libraries
3 6105 117 163 811

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES
LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

…lyam. 1. szám.

…THNOGRAPHIA

…AGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

Dr. RÉTHY LÁSZLÓ

Az „Ethnographiát" illető [illegible] …Réthy Lászlóhoz, a M. N. Múzeum [illegible] …gyűjtemény… [illegible] a társaságot illető pén… Dr. [illegible] …szky Sám… [illegible] M. T. Akadémia [illegible] A tagsági [illegible] [illegible] társaság hivatalos ügyei Herrmann Antal titkárhoz [illegible] I. Attila-utcza 47.

A társaság tagjai az ETHNOGRAPHIÁT az évi 3 frt tagsági díj fejében kapják.

Budapest, 1890. január 1-jén.

Kiadóhivatal: Hornyánszky Viktor akad. könyvkereskedése.

BUDAPEST
HORNYÁNSZKY VIKTOR SAJTÓJA
M. T. AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.

T. ... l.

FELHIVÁS.

A «Magyarországi Néprajzi Társaság» minden rendű tagjai tisztelettel felhívatnak: hogy a társaság javára tett alapítványuk összegét vagy annak kamatait, illetőleg a tagsági díjat (1889-re 1 frt 50 kr., 1890-re 3 frt) **Dr. Borovszky Samu úrhoz**, *mint a Magyarországi Néprajzi Társaság pénztárosához*, **Budapest, Akadémia-utcza 2. szám** czím alatt — legczélszerűbben postautalvány-lapon — mielőbb beküldeni szíveskedjenek.

A „Magyarországi Néprajzi Társaság" pénztárába 1889. junius 22-ikétől 1889. deczember végéig befolyt:

...

Antal, Ujvidék. — Hatschek Ignácz, Budapest. — Kálmány Lajos, Csóka. — Dr. Marienescu A., Budapest. — Ifjabb báró Nicolits Fedor, Budapest. — Norberg Leo, Bécs. — Pesty Frigyes, Budapest. — Polják János, Szilágy-Cseh. — Prakker Károly, Pécs. — Thury József, Halas. — Végh Lajos, Kolozsvár. — Veress Endre, Bukarest.

Összesen: 16. Összesen: 48 frt.

1 frt 50 krt fizettek: Angyal Dezső, Budapest. — Dr. Asbóth Oszkár, Budapest. — Dr. Balassa József, Székesfehérvár. — Dessewffy Izidor, Pancsova. — Fialovszky Lajos, Budapest. — Filtsch József, Budapest. — Fischer Károly Antal, Budapest. — Főkövi Lajos, Szeged. — Földes Géza, Nagy-Borosnyó. — Gálffy Ignácz, Miskolcz. — Gályasi Imre, Nagyvárad. — Garda Samu, Nagy-Enyed. — Dr. Hamary Dániel, Budapest. — Hantmann Adolf, Budapest. — Hegedeős Miklós, Mohács. — Istvánffy Gyula, Liptó-Szent-Miklós. — Jancsó Gábor, Répczelak. — Juhász Mór, Felső-Bű. — Kálóczy Imre, Rácz-Almás. — Király József, Nagy-Szalonta. — Klein Samu, Dobsina. — Kónya József, Léva. — Márki Sándor, Budapest. — Marx Antal, Temesvár. — Osterlamm Ernő, Debreczen. — Pauler Ákos, Budapest. — Pauler Gyula, Budapest. — Paulovics Sándor, Felső-Szvidnik. — Perlaky Kálmán, Budapest. — Podhradszky Lajos, Beszterczebánya. — Popovics István, Budapest. — Ruby József, Eperjes. — Báró Salmen Jenő, Budapest. — Stromp László, Pozsony. — Szalay László, Bécs. — Szalay Pál, Dad. — Szumrák Pál, Budapest. — Dr. Thirring Gusztáv, Budapest. — Tiálios György, Budapest. — Torma Zsófia, Szászváros. — Trausch József, Brassó. — Gróf Wickenburg István, Fiume.

Összesen: 42. Összesen 63 frt.

Főösszeg: 511 forint.

ETHNOGRAPHIA

MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG

HIVATALOS ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

DR. RÉTHY LÁSZLÓ

ELSŐ ÉVFOLYAM.

BUDAPEST
HORNYÁNSZKY VIKTOR KÖNYVNYOMDÁJA.
1890.

T... ...I.

FELHIVÁS.

A »Magyarországi Néprajzi Társaság« minden rendes tagjai tisztelettel felhivatnak, hogy a társaság javára tett alapítványuk összegét vagy annak kamatait, illetőleg a tagsági díjat (1889-re 1 frt 50 kr., 1890-re 3 frt) **Dr. Borovszky Samu úrhoz,** *mint a Magyarországi Néprajzi Társaság pénztárosához,* **Budapest, Akadémia-utcza 2. szám** czím alatt — legczélszerűbben postautalvány-lapon — mielőbb beküldeni sziveskedjenek.

A „Magyarországi Néprajzi Társaság" pénztárába 1889 junius 22-ikétől 1890 deczember végéig befolyt ...

Antal, Ujvidék. — Hatschek Ignácz, Budapest. — Kálmány Lajos, Csóka. — Dr. Marienescu A., Budapest. — Ifjabb báró Nicolits Fedor, Budapest. — Norberg Leo, Bécs. — Pesty Frigyes, Budapest. — Polják János, Szilágy-Cseh. — Prukker Károly, Pécs. — Thury József, Halas. — Végh Lajos, Kolozsvár. — Veress Endre, Bukarest.

Összesen: 16. Összesen: 48 frt.

1 frt 50 krt fizettek: Angyal Dezső, Budapest. — Dr. Asbóth Oszkár, Budapest. — Dr. Balassa József, Székesfehérvár. — Dessewffy Izidor, Pancsova. — Fialovszky Lajos, Budapest. — Filtsch József, Budapest. — Fischer Károly Antal, Budapest. — Főkövi Lajos, Szeged. — Földes Géza, Nagy-Borosnyó. — Gálffy Ignácz, Miskolcz. — Gályasi Imre, Nagyvárad. — Garda Samu, Nagy-Enyed. — Dr. Hamary Dániel, Budapest. — Hantmann Adolf, Budapest. — Hegedeős Miklós, Mohács. — Istvánffy Gyula, Liptó-Szent-Miklós. — Jancsó Gábor, Répczelak. — Juhász Mór, Felső-Bű. — Kálóczy Imre, Rácz-Almás. — Király József, Nagy-Szalonta. — Klein Samu, Dobsina. — Kónya József, Léva. — Márki Sándor, Budapest. — Marx Antal, Temesvár. — Osterlamm Ernő, Debreczen. — Pauler Ákos, Budapest. — Pauler Gyula, Budapest. — Paulovics Sándor, Felső-Szvidnik. — Perlaky Kálmán, Budapest. — Podhradszky Lajos, Besztercebánya. — Popovics István, Budapest. — Ruby József, Eperjes. — Báró Salmen Jenő, Budapest. — Stromp László, Pozsony. — Szalay László, Bécs. — Szalay Pál, Dad. — Szumrák Pál, Budapest. — Dr. Thirring Gusztáv, Budapest. — Tisljos György, Budapest. — Torma Zsófia, Szászváros. — Trausch József, Brassó. — Gróf Wickenburg István, Fiume.

Összesen: 42. Összesen 63 frt.

Főösszeg: 511 forint.

ETHNOGRAPHIA

MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG

HIVATALOS ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

DR. RÉTHY LÁSZLÓ

ELSŐ ÉVFOLYAM.

BUDAPEST
HORNYÁNSZKY VIKTOR KÖNYVNYOMDÁJA.
1890.

TARTALOM.

I. TÁRSASÁGI ÜGYEK.

II. TANULMÁNYOK.

III. VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE.

SZERKESZTI

Dr. RÉTHY LÁSZLÓ

I. évf. 1890. január 1. 1. szám.

A tisztelt olvasóhoz!

A magyarországi néprajzi társaság megalakulásával egyidejűleg elhatározta, hogy folyóiratot létesit, mely működéséről, valamint egyáltalán minden, hazánk néprajzát érdeklő mozgalomról állandóan számot adni lesz hivatva.

A társaság e folyóirattal, a mellett, hogy hivatalos értesitést nyujt a társaság tagjainak, mely munkásságának képét tükrözi vissza, egyszersmind a hazai ethnographia tudományos művelésére állandó központot akar teremteni, s az ethnographia művelőit, a kik eddig csak más rokonszakmák folyóirataira voltak utalva, akarja maga köré gyűjteni.

Folyóiratunk általános szellemére nézve a föltétlen tárgyilagosságot, irodalmi formája tekintetében pedig a szakszerűség mellett mindenkor az egyszerű s közérthető előadást fogja szem előtt tartani, s igy szelleme, nyelve és tartalmával egyáltalán oda törekedni, hogy a hazai ethnographia ismereteit mentől szélesebb körben terjeszsze, népszerűsitse, s vele a köztudatot megtermékenyitse.

Reméljük, hogy egyfelől a szakférfiak lelkes buzgalma, másrészt pedig olvasó közönségünk szives pártfogása által támogattatva, folyóiratunk nemcsak a hazai tudományosság tőkéjét fogja gyarapitani, hanem üdvös hatást fog gyakorolni társadalmi életünkre is.

Dr. Réthy László

Elnöki megnyitó.

Hunfalvy Páltól.

A társaság alakító közgyűlésén 1889 október 27-en

Tisztelt közgyűlés!

A magyarországi Néprajzi Társaság mai napon tartja meg az alakító közgyűlést, melynek megjelent tagjait mint ideiglenes elnök, legszívesebben üdvözlöm.

Alapszabályaink 1. és 3. szakasza fejezik ki a Néprajzi Társaságnak czélját és tárgyait. Czélja: a magyar állam és a történelmi Magyarország ***mai és egykori*** népeinek tanulmányozása, tárgyai: az ország mai és egykori népeinek eredete, fejlődése, állapota; ethnikai jelleme és anthropologiai mivolta: a néplélek és népélet nyilatkozatai, melyek nagyon számosak és különfélék. Látjuk, tisztelt közgyűlés, hogy a néprajz, mint tanulmány, sokat foglal magában, a mit a nagyszabású történelem vagy mellőzni kénytelen, vagy csak elvetve érinthet meg. Azért a néprajz a mai népekre nézve okvetetlenül szükséges kiegészítője a történelmi tudománynak. Hogy hasonlatossággal világosítsam meg a kettőnek feladatát, ez vagyis a történelem, a palotának mindenesetre nagyszerű külső mivoltát mutatja fel, sőt belső elrendezését is, melynél fogva kifelé hat; az, a néprajz, az ápoló, de alig is látható gondos kezeket keresi fel, a melyek a palotát nemcsak lakhatóvá, hanem a lemálásokat, réseket betapasztó méh-munkásságával tartóssá is teszik. Az egykori népekre nézve pedig a néprajz szinte ugyanazokon a nyomokon jár, melyeken a régészet, azzal a különbséggel mégis, hogy a régészetnél több figyelmet akar fordítani mind arra, a mit csak a nyelv fejezhet ki, de a művészet és mesterség nem alakíthat. Van tehát a néprajznak saját területe a tudományok között.

S mekkora ezen terület! Magyarország mai népeinek sokaságát minden ethnographiai térkép szemlélhetővé teszi. Mi nagyszámúak tehát a néplélek és népélet nyilatkozatai. Ezek mind az emberiség szellemének virágai és hajtásai. Ha kipótolhatlan veszteségnek tartjuk, ha p. o. a Gellérthegynek vagy a budai hegyeknek egy-egy ritka növevénye elenyészik, kivesz: mennyivel inkább pótolhatatlan veszteségnek kell tartanunk, ha az emberiség szellemének egy-egy virága vagy hajtása enyészik el nyomtalanul.

A szántás-vetés el nem mulasztható munkásság, s mind nagyobbá-nagyobbá lesz. Hány gyönyörű növevényt irtott már ki és fog még kiirtani az ekevas, mert előtte az csak dudva.

Így az egyengető kultura, a miveltség, melyet, ha lehetne, sem szá-

aladásában megakasztani, megallítani, az emberi szellemnek sok kozatát irtja ki, mert előtte az talán babonahit. Tiszte a botani- megőrzeni az elvesző dudvának is a nyomát, leírását, tiszte a jznak megőrzeni a kivesző babonahitnek is az emlekezetét.

Magyarország hajdani nepeinek tanulmanyozasa a régeszetnek is ata, azzal a különbseggel, hogy a néprajz több figyelmet akar for- mind arra, a mit csak a nyelv fejezhet ki. Erre nézve azonban éprajz keveset találhat az egykori nepekről. A jazygek, a hunok, az ok nyelveiből, a tulajdonneveken kivül, semmi sem maradt reank: a nevekből pedig lehetetlen az illető nepnek saját nyelvere követ- eztetni. Mert eloszor, nem tudjuk, vajjon az idegen nemzetü irok helyesen ták-e le a neveket? masodszor nem tudjuk, vajjon azok a nevek, ha lyesen is le vannak irva, az illető nepnek nyelvéből valók-e? Ki tarna az István, Bela, David, Salamon, Samuel stb. magyar kereszt- nevekből a magyar nyelvnek mivoltát kiokoskodni!

Azonban a hunok alig ötven évig tanyaztak Magyarország sikjain. em Attila fa-palotajanak es Onegesios kő-fürdőjenek nemcsak nyoma lesen, de helyök sem mutatható ki. Ellenben az avarok 568-tól fogva 795-ig uralkodtak a mai Magyarországon, tehat N.-Karoly hoditasaig 227 even at. Meg azutan is egy részök keresztyen khanok alatt a mai Sopron, Győr, Mosony és Bécs környéken egész embernyomig isme- ete. 822-ben jelennek meg utoljara a nemet birodalmi gyűlésen az var khannak követei. Az avar khanság megszünte után is, a német ralkodok nem tartván többé szükségesnek helytartónak avar khant evezni ki, a megkeresztelt avar földmívelők a nemet királynak fizetendő ado fejeben egész 870-ig birtak földjeiket.*)

S akkor a közeledő magyarok hire kezde mar terjedni a regi Pannoniaban es a csak iment hatalomra kapott Morvaországban: mind kettőben Methodius és tanitvanyai a szloven isteni tisztelettel nyerven meg a lakosság szivet, egyúttal pedig a bajor hierarchiának, melynek élen a salzburgi érsek all vala, gyülöletet szitván fel az ujitas ellen. A magyarok megsemmisitik a morvai, s 907-ben a bajor hatalmat is, s az Ens folyoig foglalak el a régi Avarországot.

Nem tudjuk oklevelesen, de hihetjük, hogy az avar maradványok Sopron, Győr, Mosony megyék es Bécs videkein könnyen beleolvadtak

*) Eos (Avares) autem qui obediebant fidei et baptismum sunt consecuti, tributarios fecerunt regum et terram, quam possident residui, adhuc pro tributo retinent usque in hodiernum diem. — Conversio Bagoariorum et Carantanorum 3 Pertznél Scriptores XI.

a győző magyarságba; a magyar nyelv maga pedig bizonyítja, hogy a szláv vagy szlovén népség nem maradt idegen a magyaroktól, hanem velök egyesült. Bizonyiteka a tömérdek szláv szó a magyar nyelvben.

Az avar maradványok megnevezett lakó helyein azután besenyőket találunk, mint a már a Lajtáig visszaszorított Magyarország határőreit.

Oklevelekből tudjuk, hogy fogyton fogytak ott a besenyők, mert már Imre király kezde a volt besenyők földjeit Mosony megyében az ausztriai szent-kereszti Cistercita-apátságnak ajándékozgatni, mit öccse II. András még nagyobb mértékben folytata. A besenyők helyeire Ausztriából német lakosok telepedenek.

A régibb avar-magyar-besenyő lakosságnak tulajdonítom én a *Fertő*, *Hanság*, *Sárviz*, (Litaha, Lajta), *Bécs* neveket. Az uj német lakosságnak kell tulajdonítanom többi közt a *Neusiedl am See* (Neusiedler) helynevet, mitől lett a Fertőnek német *Neusiedler-See* neve is. Íme, a helynevek ethnographiai történeteket beszélnek el a figyelmezőnek. A szláv nevü *Balaton* (blato = mocsár) mellett föltetsző a *Fertő* nem szláv, hanem magyar név: föltetszőbb a *Han*, *Hanság*, mely szintén unicum a magyar nyelvben; de nagyon föltetsző a *Bécs* név is, holott a németeknél és szlávoknál a Wien, Vidne név (vajjon Vindobona után-e?) gyökeredzett meg. A Lajtának magyar neve: *Sárviz* gyakran előfordul a magyarok földjén.

A néprajz, melynek egyik tárgya a hely- és dülő-nevek összegyüjtése és magyarázása — mi azonban sokszor, igen sokszor nem sikerül — a történelem kiegészitője. *Erdély* (Erdő-el, Erdel), *Havas-el* (Havas-el-föld) geographiai nevek hirdetik, hogy a magyar királyság, melynek magva, széke a régi Pannoniában volt, onnan terjesztette hatalmát a Tisza vidékere, innen meg keletre «Erdőn-túlra», «Erdőn-elre», s eminnen ismét «Havason-tulra», «Havas-elre». Igy támadtak a latin fordítások: Ultrasilvania vagy *Transilvania*, Ultra montes niveos vagy *Transalpinia*.

A hely — geographiai — nevek magyarázása nem mindenkor olyan könnyü, mint az Erdő-el Transsilvania; Havas-el Transalpinia nevek. Én nem tudom a Han-nak, Hanságnak, Becsnek etymologikus jelentését; lehet, hogy más tudja; az is lehet, hogy kerül elő még olyan körülmény, mely azoknak megértésére is utat jelöl.

A *tanorok* szónak etymologikus jelentését sem tudom; de kiemelem, mert azt gondoltam én, s talán én velem mások is, hogy az a székely nyelvnek sajátja. A mi valóban székely sajátság, az történelmi nevezetesség. A fáradhatatlan munkásságú Pesty Frigyes, a tavaly meg-

…ent »Magyarország helynevei« czimű munkájának 386. lapján a *tanorok* szóról ezt irja: »Túl a Dunán, nevezetesen a Balaton vidékén, Kemenesalján, Rabaközben rétet, kaszálót vagy szőlő-földeket kerítő árok, vagy gyepű, a marhák becsapása ellen. Hasonló értelmű a székelyeknél …atos *tanorok*, azaz kerített rét, füves telep, akár a helység területén kívül, akár belül».

A *tanorok* szó tehát nem székely sajátság. A Nagy-Mihályi és Sztárai gróf Sztáray-család oklevéltárának I kötetében (Budapest, 1889.) …szór előfordul a *tanorok* szó, még pedig Zemplén északi helységei… határaiban, a hol ma leginkább ruthén népség lakik, de a hol még a XIV. században magyarság lakott. A nevezett kötetnek 276. lapján olvas… «In tali parte, in qua in autumpno arare procuraverint, secundum quod tenderet retro ortum, qui *tonorok* vocaretur, cujus finis tenderet … viam, que de Nagy-Mihaly (Nogmihal) iret in Bethlen, et quoddam …etum, *Kerekmezeu* nominatum in possessione Tótmihaly (Totmihal) habitum». Itt a *tonorok* szó igenesen kertnek van mondva. Hasonlóképen a 280. lapon olvassuk e szókat: «secundum quod duceret retro ortum, qui *thoronok* vocaretur.» Ugyszinten a 283. lapon ezeket: «secundum quod tenderet retro ortum, qui *thoronok* vocaretur». *Tononok* és *thoronok* nyilván ugyan az, mi *tanorok*, s kertet jelent vala Nagy-Mihály vidékén a XIV. században, mi egyenlő vagy közel egyenlő értelmű a «rétet, kaszálót vagy szőlőföldeket kerítő árokkal» a Balaton vidékén, Kemenesalján és Rabaközben.

Tavaly Fogarason az uradalmi levéltárból becses adatokat kaptam. 1732-ben a felső fogarasi törvényszéknek hites notariusa, Dreneczen Mihály, tanúkat hallgat ki az alább megnevezettnek ügyében, a ki magát boérnak adja vala ki. A kérdő pontok között áll: 1. Tudja-é valló nyilvan és bizonyosan látta-é, hallotta-e Fejérben Fogaras földén Felső Szombatfalvi felső forduló határban, a mely *tanorok kertet* csinált volt Algyi Salomon Bulbuk boér? stb. 2. Azon *tanorok kertet* ki vagatta …, mikor birta bárcsak egy ideig békességesen? stb. A tanúk azt vall… «hogy azon hely, az hol Algyi Bulbuk boér *tanorok kertet* csinált volt hatalmasul, az falu sokszori tilalma és akaratja ellen, a falu erdeje, nem levén ott senkinek auctoritása, hogy magának különös *tanorokat* tartson. Az falu az Algya boer *tanorok kertit* levagta» stb. stb.

Nincsen kétség a tanorok szónak jelentése felől; az is bizonyos, hogy e szó korántsem a székely nyelvnek sajátja, hanemköztulajdona a magyar nyelvnek. Ámde megmagyarázni, etymologikus jelentését kihüvelyezni nem birom.

A székely földön, Borszék, Gyergyó-Ditro és a Tölgyesi szoros

között a *resz* (rez) hegynév nagyon gyakori. Ott van *Nagy-resz*. *Nagy-resz-patak*, *Nagy-resz-tető*; *Koz-resz*. *Koz-resz-sarka*. *Köz-resz-havas*, *Magyaros resz*; *Fekete resz* stb. A székely nyelv sajátjának látszik a *resz* (rez) szó is. De íme Fejér Codex Dipl. X. 2 252. 253. l. egy ok levelet közöl 1394. évből, mely szerint: «Nos Ulricus dictus Rabensteiner judex Castri novi Pestiensis, jurati et universi cives de eodem stb. Ujpest várnak (a mai Budának) bírája Rabensteiner Ulrik, esküttjei és össze polgárjai tanusítják, hogy Ágnes asszony, Pál özvegye, egy szőlőt eladott «in territorio *Rezzmal* (sic) vocato» stb. Tehát a budai szőlőhegyek között is *Resz* nevü hegy és *Reszmál* nevü hegyoldal volt. A *resz* (rez) szó is ennél fogva a magyar nyelv köztulajdonának, nem pedig a székely nyelv sajátjának találjuk. Jelentését azonban ezen szónak sem tudom kihüvelyezni.

A *tanorok* és resz szók jeles tanúság azon felfogás mellett, hogy a székelyek Magyarországból a kész magyar nyelvvel szakadtak be Erdélynek keleti határaiba, az *Erdély* név is annyira közkeletű lévén már, hogy annak az országrésznek más nevet nem is adhattak a székelyek.

Minden oláh hazánkban *rumán*-nak a makedo-oláh pedig *arumán*-nak nevezi magát; van tehát nálunk *limba rumaneasca*, ott meg *limba arumaneasca* (román nyelv). Itt mondják *kare*, ott meg *akare* (qualis), itt *sboru* repülök, ott meg *asboru*, stb. stb. Hasonló tünemény a magyar *orosz* szó a *rosz*, *russ*-hoz képest. A finn nyelvben *ruotsi* Svédország és svéd, p. o. finnül *puhun ruotsia* azt teszi: beszélek svédül. Svédek, azaz *ruots*-ok voltak, finnek és szlávok közt megtelepedven, a mai Oroszországnak alapítói; tehát a finn *ruots* jutott a szlávokhoz, byzantinusokhoz, s így a világ minden nemzetéhez. A byzantinusok ῥῶς-nak írták és ejtették; a törökök *urusz*-nak, mi is *orosz*-nak írjuk és ejtjük.

A kárpátaljai szepesi német falvakban, p. o. erre a kérdésre: Wo ist der Vater? a megkérdett azt feleli: Er ist im *Mittel*, azaz nem honn a házban, hanem a faluban van. Ott tehát a *Mittel* szó falut, községet jelent. 1560-ban ezt írák: «Wir Richter und Rodt des Erbaren *Mittel* zu Hunsdorff thun kunt und offenbar mit disem unseren offenen Briff» stb. Íme «das Mittel zu Hunsdorf» annyi mint Hunfalvi község. Mi azt még érdekesebbé teszi, az, hogy a gót nyelvben, a germanság legrégibb irodalmi emlékeiben, *mathla* «község, vásár», azaz vásárhely; tulajdonképen beszélgetés, társalkodás (Die Gothische Sprache, von Leo Mayer, Berlin 1869. a 263 lapon); innen *mathleini* beszéd. A balkáni félszigeten Dalmatiában, két *Conventus*, azaz törvényszék volt, a Conventus *Naronitanus* meg *Salonitanus*, melyeken a római tisztek a lakosság ügyes

…jos dolgait elintézték. S ebből a latin Conventusból lett az oláh vagy …umén *kurent*, mely szót jelent, hasonlóképen az alban *kuvend*, mely …eg beszédet jelent. (Az oláh nyelv és nemzet megalakulása. Irta dr …ezhy László. Bpest. 1887. A 79. lapon.) A szláv *beseda* társaságot, …rsalkodást jelent, oroszban is *beseda* társaság, társalkodás, sőt predi…ezio is. A magyar *beszéd* szó a szláv besedának szülöttje.

Nemde csudálatos a népek eszejárásának találkozása! A gót *mathla*, a latin *conventus*, a szláv *beseda*, meg a gót *mathleini*, a rumén és alban *kurent*, a magyar *beszéd* egy nyomot mutatnak, s a szepesi …émet *Mittel* az ős régi gót mathla-nak igen távol-távol unokája.

Félek, hogy untatom a t. közgyűlést afféle részletek felhozásával: …e meg akartam mutatni, hogy az egyes szókban is mennyi néprajzi …ncsság rejlik, ha tekintjük a különböző vidékeket, a hol szokásban …altak vagy máig is vannak, s ha tekintjük, mit jelölnek, bár etymo…gikus jelentésőket nem tudjuk is. S meg akartam mutatni, hogy minden …yelv, mely Magyarország területén hangzik, egy-egy kincses bánya a …éprajz számára. Ezen bányák megnyitása is az alakuló Néprajzi Tár…ság feladata. S épen ezen bányák megnyitásával és mivelésével, vala…int a népélet minden más tüneményeinek gyűjtésével fogja társaságunk …hazában élő népek közt a *testvéries egyetértést*, és az *együvé tarto…zásunk érzetét* is felkölteni és ápolni, mi hasonlóképen czélja a Néprajzi …ársaságnak.

Ezennel megnyitottnak jelentem az alakító közgyűlést.

Jókai Mór üdvözlő beszéde

a társaság alakító közgyűlésén 1889 október 27-én.

Tisztelt társulat!

Szaktudós barátaim által lettem felszólítva, hogy mint e társulat …ga, néhány szóval üdvözöljem a megalakult társulatot, melynek véd…ökségét közbenjárásomra, megdicsőült trónörökösünk, Rudolf főherczeg …gadta volt el, kinek sokszor megsiratott halála által megüresült helye …társulatnál is betöltetlen ez ideig.

E korán elhunyt magas szellemnek hatalmas kezdeményezése volt …zon terjedelmes mű, mely az osztrák-magyar monarchia ismertetését …zerte feladatául, s melyből a Szent István koronája országait tárgyaló …észnek szerkesztésével én lettem megbízva. Maga a fenkölt szellemű …édnök remekül írt előszavában kiemeli a népisme fontosságát. Ez a …ű azonban a népismén kívül még történelemmel, tájleírással és régé-

szettel is foglalkozik. Ennyi alapos ismeretet igenylő szakmunkanak helye megszerkesztesét csupan a megválasztott szakferfiakból alló bizottságo buzgo hazafias közreműködése teszi rám nézve elviselhetővé, a ki mind ezen tudomanyokban szaktudós nem vagyok.

A magyar népismei tarsulatot tartozom üdvözölni, mint iró és min politikus.

Többször kérdeztek tőlem, hogy a midon olyan sokat összeirok nincs-e titokban valami munkatarsam? Igenis van. Ez az eszmékbe kifogyhatatlan munkatárs az ethnografia. A legelső szárnyprobalgatasa a költői működesnek ez vezette nálam. A költő világaban a népism ugyanaz, a mi az anyag világaban a villamossag: az a világitó, a moz dító, a közlő, a megkötő, a gyujtó erő. Ez köti össze a földet az égge a fantaziát a valósaggal. A költészet tabora azonban nem csupán azok ból áll, a kik irnak, hanem azokból is, a kik olvasnak. S a népisme legerdekesebb olvasmany, mely mindenütt a legnagyobb közönseget bir meghóditani.

De sokszorosan fontossa valik a népisme Magyarorszagon, ha az a politikus allaspontjáról tekintjük.

Mindenekelőtt nekünk magyaroknak fölöttebb üdvös, egyrészt velünk egy monarchiai kötelékben élo különféle népfajoknak egyedise gével részletesen megismerkedni: másrészt a kerek földnek mind nalunknál nagyobb, előrehaladottabb, mind a kisebb es elmaradottab nemzetei világaba betepillantani. Ez tanít meg bennünket sajat értekünkne helyes megbecslésere, feltar előttünk sok reank varó feladatot s meg szüntet sok előitéletet. Ha valaha a vilagon bekövetkezik az örök beke az az ethnografia általanos elterjedesenek a munkaja lesz

De masodsorban az is szükséges, hogy sajat hazánk néplajairól olyan helyes ismertetések legyenek a külföld olvasó közönsege elé hozva melyek helyreigazitsak azt a tömerdek balitéletet, a mit reszben szan dekos rosszakaróink, de meg nagyobb reszben a hazankat tuttában meg szemlélt jóakaróink felőlünk elterjesztettek. Magyarorszag szépsegeit, maga a magyar nemzetet a külföldi közönseg legnagyobb része csak az ele lapok karikatur alakjaiból ismeri, s azoknak meg a hibai is hibasal Nagy szolgálatot fog tenni nemzetünknek a magyar népismei tarsula ha azt az aranyhidat megépiti, a melyen keresztül a rosszul értesü vélemények a jobban értesült helyes tudattal kicserelhetik egymast

A népisme kincstara kifogyhatatlan, s az anyag egyre szaporodi es valtozik. A korszakkal, az uj intezményekkel rohamosan alakulna át maguk a népek is. A kik a század elején magyarhoni typikus alako voltak, manapság nem léteznek többe, sem viseletben, sem szokasokba

erkölcsökben, s oly typikus alakok, egész osztályok, viseletek, népkasok, erkölcsök támadtak, a mik nyolczvan év előtt ismeretlenek ltak. De azért a régiek leírása örökké érdekes marad. Mert azok mutatják meg egy nemzetnek emelkedését vagy lehanyatlását.

Azon szakférfiaknak a művei, a kik Magyarországon a népismével hatóan foglalkoztak, egész könyvtárt töltenek már meg eddig is. Megnyitja azoknak a sorát Benyovszky Móricz naplója, kit mint a magyar azok ősét kell felemlítenem. Tanulsággal teljes utazási és népismei munkálatokat bírunk Kőrösy Csoma Sándor, Reguly, Vambéry Ármin, Xántus János, Duka Tivadar, Magyar László, gróf Andrássy Manó, gróf Széchenyi Béla, Rosti Pál, megannyi hírneves utazó hazánkfiainak elismert értékű műveiben, s kiket csak a klimax végett említek legvégül: üdvözült Rudolf trónörökös, József főherczeg és a Coburg királyi herczegek díszes köteteiben. Míg az ifjabb nemzedéknek a hazai és külföldi népismével foglalkozó szakférfiai egész phalanxot képeznek.

A magyar népismei társulat feladata leend mind ezen kiváló erőket egyesíteni, az eddig meglevő nagybecsű anyagot felhasználni, s a népismei munkálatot rendszeresíteni.

Adjon az ég erőt e magasztos vállalathoz a társulatnak: a föld adjon annak sikert. Éljen és viruljon e társulat a népek életével együtt elmúlhatatlanul.

Titkári jelentés.

A társaság alakító közgyűlése elé terjesztette dr. *Herrmann Antal.*

Tisztelt közgyűlés!

Azon mélytudományu és fentlengő szellemű szózatok után, a melyek nagy feladatokra hivatott társaság nyilvános működésének méltó felavatásaként ezúttal felhangzottak, úgy vélem, nem volna helyén való, ha társaságunk czélját, körét és fontosságát fejtegető elmélkedésekbe bocsátkozva, működésének programmját adni megkisérteném. Tisztelt előttünk zászlóbontó kinyilatkoztatásainak mintegy szerény epilogjául legyen mégis szabad nekem már itt is rámutatnom alapszabályaink azon pontjaira, a melyek társaságunk egyik feladatául a népélet használati tárgyainak természetben összegyűjtését, továbbá hazai ethnographiai muzeum alapítását és fentartását tűzik ki, s e czélra külön szakosztályt rendelnek. Ezek előleges kiemelését azért is czélszerűnek tartom, mert pontatmellett, hogy e tárgykör kiváló ethnikus fontosságú és hazánkban

rendkivül gazdag, mégis targyait eddigelé nalunk (kivéve Herman (O halaszati gyüjteményét) jobbadan csak dekorativ vagy a néptanra ne tartozó egyéb szempontokból tekintették, s a bizonyos alkalmakra ismete izben összegyült nagyértékü tárgyhalmaz, a mely vajmi könnyen va hatott volna egy nagyszabasu hazai néprajzi muzeum alapjava, szép kallódott a nélkül, hogy a magyar ethnographianak maradandóbb hasznár lett volna.

Ez ügyet a t. társasag különös gondoskodasaba ajánlva, áttere tulajdonképeni tisztemre és a terjengősségnek nyilvanos müködésünkbe bizonyára kivánatos elkerülése kedveért lehetöleg röviden összefoglalo a mi társaságunknak genesisére tartozó jelentösebb mozzanatokat.

Az 1887-diki év nyarán megjelent első számában ethnologiai folyó iratom egyik czéljául tüzte ki magyarországi népvizsgaló társaság elő készitését, megemlékezvén arról, hogy már Meltzl H. kolozsvari egye tanár tervezett volt ilyesmit. Ugyanazon év deczember 5-én egy e czél magán uton összehivott értekezlet kimondotta a társaság alakitásan szükségességét. Azóta szinte két év mult el, a mig társaságunk imma végre megkezdhette nyilvanos müködését. Pedig az akkor megindu mozgalom nem szünetelt, de nagyon óvatosan és megfontolva kelle czélja felé haladnia, hogy elhamarkodással ne koczkáztassa az ügyet. A eszmék tisztultak, a terv megérett, és az első értekezlet után egy évv jelent meg a nyilvanos felhivás 238 névaláirással. Folyó évi januar h 27-én, a közönség eleg élénk érdeklődése mellett tartottuk meg alaku közgyülésünket: alapszabályaink május hó 8-án nyerték belügyminiszte jóváhagyást.

Társaságunk eszméje lassan, de biztosan tért foglalt. A középiskol tanárok dr. Jancsó Benedeknek, az aradvidéki tanitóegylet Mad Mátyásnak, az egyetemes tanitógyülés bizottsága György Aladarnak elő terjesztésére, a tanitóképző intézeti tanárok egyesületének, végre a po gari iskolai tanitok egyesületének választmánya saját magam felszólalás alapján, hozott társaságunkat pártoló határozatokat. S ezzel inaugurálv van az a mozgalom, a mely megnyerendő lesz a társaság számára leghivatottabb munkásokat, a hazai tanitóságot.

Pécsett dr. Katona Lajos és Strausz Adolf buzgólkodása folyta Ungvart kivált Krompaszky Ignácz és Drohobeczky Gyula kezdeményé zésére vidéki körök alakultak, más helyt alakulóban vannak. Arra k törekednünk, hogy az ország minden városában, minden vidéke közép pontján legyenek ügyünknek buzgó és értelmes munkavezetői, a k megcsinálják hazánknak úgyszólván ethnographiai kataszterét, s hogy vidéki körök minél sürübb hálózata megadja nekünk az anyagot, a

-szközöket a disciplináinkban annyira szükséges minél teljesebb in-
ventiora.

A külföld legilletékesebb szakkörei a legőszintébb örömmel üdvö-
zölték társaságunk alakulását, élénk érdeklődéssel kisérik fejlődését és
a tudományra nézve nagy eredményeket várnak működésétől. A szak-
folyóiratokban világszerte nyilatkozik e felfogás. A párisi nemzetközi
folklore-congressus, a melyben a nagynevű Charles Leland volt képvi-
selőnk, élénk rokonszenvének adott kifejezést társaságunk iránt. A bécsi
anthropologiai congressuson Ranke J. főtitkar tudományos évi jelenté-
sében a népvizsgálatra nézve legfontosabb és örvendetesebb eseménynek
mondta társaságunk alakulását, és Virchow Rudolf elnök külön is ki-
emelte az általános tudományra való jelentőségét. A congressus érdek-
lődéssel fogadta főképen társaságunkat ismertető előterjesztéseimet.

Itthon is, a hol a tudományos társulati élet terhei oly kevesek
közt oszlanak meg, sikerült társaságunk iránt tágabb körökben is ér-
deklődést kelteni, s noha csak most kezdődik nyilvános működésünk,
tagjaink száma már szinte félezer, köztük néhány törvényhatósági testület
is lezet. Bizton remélhető, hogy ha a nagy közönség ismerni fogja nem-
csak czélunkat, hanem elérésének útját-módját és eszközeit is, majd
serkenyen támogat minket a nagy munkában. De tagjaink jegyzékének
-zerális és főjelentősége nem a számban áll, még abban sem, hogy
tagjaban foglalja tudományos és közéletünk legjobb neveit, hanem főképen
abban az eddig példátlannak mondható örvendetes jelenségben, hogy a
-s haza összes népeinek kiválóbbjai azon tudatban, hogy itt népeik életkér-
déseiről s azok összegében az össznemzet egyik létfeltételéről van szó,
egyetértelemmel egyesültek egy közös nagy nemzeti munkára, hogy a tudo-
mány részére birtokba vegyék ez országot, és azt a honismeretből erős-
bödő hazaszeretettel új évezerre biztosítsák testvérekül e nemzet számára.

A nálunk eddig hazátlan néptani tudományok honalapító munka-
jában részes alapító tagjaink élén lelkesedve és lelkesítve ott áll az a férfiú, a
kit megszoktunk elsőnek látni minden nagy nemzeti műnél, a kinek neve
nyitotta meg a felhívásunkat aláírók sorát, a ki első sietett beküldeni
az alapítványi összeget, s a ki nagylelkű kegyelmének tényeivel elárasztja
társaságunkat, a mely az ő saját szavai szerint: «nemcsak a tudomány-
nak e hazában új pályát nyitott, de e mellett a testvéries egyetértés
előmozdítására is törekszik.» Ez a férfiú József főherczeg ő fensége. Az
ő neve a társaság eszméjének győző erejével, és tagjainak buzgólkodá-
sával egyetemben biztos reményt nyujt arra, hogy társaságunk el fogja
érni nemcsak tudományos, hanem humanus és hazafias czéljait is.

A czigányokról.

József főherczegtől.

A társaság első felolvasó ülésén 1889 november 16-án bemutatta
dr. *Ponori Thewrewk Emil*

József főherczeg ő fenségének ezen értekezése, melyet különös szerencsém van néprajzi társaságunknak ezennel bemutatni, az «Osztrák-magyar monarchia» czímű nagyszabású munka számára készült. Öt részre szakad, melyeknek elseje a czigányok származásáról és nyelvéről, másodika vallásukról, harmadika családi életükről, negyedike közigazgatási szervezetükről, ötödike a vajda vendégszeretetéről szól.

A czigányok eredeti hazáját azelőtt sokfelé keresték. A legnépszerűbb hiedelem Egyptomból származtatja. Azért hívják nálunk Faraó népének (régi emlékeinkben pharahones), azért mondja népdalunk a szép czigányleányt egyptomi szépségnek. Söt czigányaink maguk is egyre azt mondják, hogy Faraó ivadékai. Egyenesen ráhivatkozik e nemes eredetére Raphael György kalocsai czigány 1888. aug. 31-én kelt folyamodványában, melyben ő felségétől a czigány királyság adományozását kéri. «Én, mint Faraó egyenes leszármazó ivadéka» igy szól folyamodó magáról.

Ezzel és egyéb balhiedelmekkel szemben az összehasonlító nyelvtudomány kiderítette, hogy a czigányok eredete Indiában keresendő. Mióta ez kétségtelenné vált, a nyomozás a czigány nép szűkebb hazájára irányult, illetőleg ama nyelvre, mely a czigány nyelvnek legközelebbi rokona.

Hogy Indiának élő árja nyelveivel közelebbről megismerkedtek, csakhamar kitűnt, hogy nyugati, déli és keleti csoportjuk a czigánynyal való rokonság szempontjából nem jöhetnek szóba; ennélfogva csak az észak-nyugati, különösen a szindhi nyelvvel vetettek számot, és jó ideig az a nézet uralkodott, hogy a czigány nép arról a vidékről való. Újabb időben, hogy a kafir és dardus nyelvvel megismerkedtek s a czigányt ezekkel is egybevetették, a számos hangtani megegyezés miatt hajlandók a tudósok a czigány nép hazáját az India észak-nyugati határain fekvő kafir és dardus kerületekben keresni.

A kérdés végleges eldöntése természetesen csak akkor lesz majd lehetséges, mikor az ázsiai czigány szójárásokat s a kafir meg dardus nyelvet tüzetesen fogjuk ismerni, a mi mai nap még hiányzik.

József főherczeg nem szorítja a kérdést ilyen szűkebb határok közé; értekezésének czéljához képest megelégszik a biztos eredménynyel, t. i. igazolja a czigányok indus eredetét, meg pedig bőséges nyelvészet

latokkal, melyek közül csak egypárt idézhetek, mert az egész appa-
tus olvasásra, de nem felolvasásra való.

De mindenek előtt halljuk ő fenségének saját bevezető szavait:

Ki nem látta hazánk rónáin azokat a kóbor csapatokat, melyek sátoros szekereken, nyomorult gebékkel, faluról-falura vándorolnak? Ki nem ismeri azokat a barna jövevényeket, kik a helységek végén putrikban tengetik ínséges életüket? Kinek a szive nem telt meg búval ama keserves nóták hallatára, melyeket uj magyar zeneszeink huznak? Ki nem járta viharos hangjaik mellett a friss magyart? Bizony mindenkinek feltűnt e vendégeink sötét-barna, olajszinű, minden egyéb európai nép arczvonásaitól eltérő képük, villogó, nyugtalan szemük, kékesen fénylő borzas hajuk, és sugár, finom, mozgékony testalkatuk.

A ki gyakrabban elsétál Budapesten Gülbaba sirjához, a lahorei klastromnak oda zarándokoló derviseiben ép ilyen termetű s ép ilyen arczvonású embereket lát, és ha hallja beszédjüket, ismerős hanghullámok érintik fülét, sőt, aki a czigányok nyelvét birja, meg is ért belőle itt-ott valamit.

Nincs is kétség benne, hogy az egész Európában elszórt czigány nép a Himalája aljáról került ide. A ki czigányul tud, magát e hegyláncznak a nevét is megérti: hima indus nyelven hó, czigányul him, hiv; laja indusul a vivő, czigányul lel, lava, visz, visel. Himalája e szerint hóviselőt, szóval «havas»-t, alpest jelent».

E bevezetés után következnek az indus rokonságra valló szómutatványok.

Bemutató tisztemhez képest elégségesnek tartom, ha csak egy pár példát idézek:

ember czigányul manus, szanszkritul manus, szindhi nyelven: manhu, bengali nyelven manusa; malabar nyelven manuszhen. Az etymologiai azonosság szembeszökő. Tisztelt hallgatóim kedvéért, a kiket európai nyelvek jobban érdekelnek, bátor vagyok a szónak egyéb ógermán rokonait is bemutatni. Valamint az emberiség atyját a szanszkrit manunak hitta, úgy a germán is a maga ősét Tacitus szerint mannusnak, a miben voltakép anthropogoniai mythos rejlik, mely azt az ősapát par excellence embernek nevezi. Gótul manna, mans, ember, szászul man, angolszászul man, mann, monn, ófelnémet és középfelnémetül man, ujfelnémetül Mann. Az «emberi»-féle melléknév gótul manniskas, ófelnémetül mennisc, középfelnémetül mennisch, és ebből az ujfelnémetben Mensch. Mensch tehát voltakép melléknévből vált név s emberit jelent, főnévül természetesen emberi lényt. Ide tar-

tozik még egyebek közt az egyházi oszlavban előforduló mazi s a la-tin mas.

Ime egy masik példa: «egy» czigányúl jekh, szanszkritul éka, hin-dusztanul ek, jek. Latni való, hogy Indiában más képződés szolgált köz-tó gyanánt, mint az európai árja nyelvekben, ahol az eredeti ai-ból képződött aina bizonyul általánosnak. Görögül oinos, ólatinul oinos, latinul unus, gotul ains, óporoszul ains, óirül oin, keltául un stb.

Hadd lássunk még egy pár példát: tolvaj czigányul csor, szansz-kritul csur (lop), szindhi nyelven csor; — víz, czigányul pani (panyi, pa-nin), prakritul pani; hindusztanul pani, szindhi nyelven ugyancsak pani. A ki bővebben akar ezen nyelvek rokonságáról meggyőződni, azt ő fen-sége Miklosichnak «Über die Mundarten und Wanderungen der Zigeuner Europas» czímű kitűnő munkájához utalja.

«Ezen munkában, ugymond, az az út is követtetik lépésről-lépésre, melyet a czigányok Indiából kiindulva mostani tartózkodási helyeikig folytattak, még pedig azon idegen szavak értékéből és mennyiségéből következtetve, melyeket útközben pihenésük alatt saját nyelvükbe fölszedtek. Miklosich szerint vándorlásuk fővonala ez volt: Indiából Kis-Ázsián, Török- és Görögországon át Magyarországba, Lengyelországba és Oroszországba, e három földről tovább Német-országon keresztül Francziaországba, Spanyolországba, Angliába és Skandináviába. Hosszabb pihenőt tarthattak görög területen és Magyarországban, valamint az itt lakó szlávok társaságában.»

Itt egy nevezetes adatot kell közbevetőleg fölemlítenem. 1417 az az év, melyben a czigányok itt fölkerekedtek s Európaszerte el kezdtek széledni. Útjukat igen tanulságos módon mutatja az a földabrosz, melyet Adriano Colocci Gli Zingari czímű, gazdag tartalmú, díszes munkájához mellékelt. Hogy előbb is itt voltak-e már, az iránt csak gyanítások tör-téntek. A Magyar nyelvtörténeti szótár most olyan adatot szolgáltatott kezeimbe, mely okvetetlenül megköveteli, hogy a czigányoknak Magyar-országba való bevándorlását legalább is a XIV. század elejére tegyük. Fejér György Magyarországi Okmánytárában előfordul «Michael de Czigan» egy 1393. évi oklevélben. Tekintve azt, hogy itt a czigány szó család-névül, még pedig nemes családnak nevéül szerepel, ezt a dolgot csak úgy képzelhetjük lehetségesnek, ha felteszszük, hogy hazánkban a czigány nép már jó ideje ismeretes volt. — Miklosich az Európában divó szójárá-sokat 13 csoportra osztja. Ezek a következők: 1. a görög, 2. az oláh, 3. a magyar, 4. a cseh-morva, 5. a német, 6. a lengyel-litván, 7. az orosz, 8. a finn, 9. a skandináv, 10. a dél-olasz, 11. a baszk, 12. az angol-skót, 13. a spanyol.

A mi az osztrák-magyar monarchiát illeti, József főherczeg itt 7 osztályt különböztet meg. Az első osztályba tartoznak a magyar vidéken telepedettek, ezek közt legtöbb a zenész czigány; a 2-ba a magyar tótokban letelepedett tót czigányok; a 3-ba a szirmiai és szerb vidékeken lakók, a 4-be az oláhok közt élők, az 5-be a cseh-morva czigányok; a 6-ba a Törökországból időnként hozzánk átrándulók, nevezetesen a nyilvános tánczosnők; végre a 7-be a vándorczigányok. Az utóbbiak nyelve hol a megtelepedett magyar, hol az oláh czigányokéhoz hasonlít.

Hogy a czigány nyelvnek grammaticai gazdagsága, melyhez fogható egyetlen élő indus népnél sem találkozik, hol és mikor fejlődött ki, mindeddig ki nem derült. Azt a feltűnő jelenséget látjuk itt is, hogy a míg a műveltség legmagasabb fokán álló népnek a nyelve, teszem a francziáké, nyelvészeti szempontból merőben értéktelen, addig némely vad népek, s ezekkel együtt a czigánynak is oly fejlett nyelvalkotása van, mely a nyelvtudományra nézve a lehető legnagyobb fontossággal bír.

Ő fensége felsorolja röviden mind ama sajátságokat, melyekről czigánynyelvtanában rendszeresen értekezik, a hol azokat a rendkívül tanulságos táblázatos egybevetéseket is megtaláljuk, melyek ezen értekezésben az olvasó tájékoztatására szolgálnak.

Az értekezés 2-ik része vallási adatokat közöl, részint ő fensége saját tapasztalatai, részint Liebich «Die Zigeuner» czímű munkája nyomán. Az egész így szól:

A föld (phuv) czigány felfogás szerint örök idő óta van s minden jónak az eredete. Az istentől (devel) inkább csak félnek és szidják, ha rossz dolguk van. Az ördög (beng) szintén ilyenféle rangban áll náluk. Ha a táborban valaki meghal, szidják mind a kettőt, s a tábor helyét köröskörül vízzel fecskendezik és öntözik, hogy a rossz szellemek eltávozzanak.

Paradicsomra nem találtam kifejezést, ép oly kevéssé a mennyországra; mert «bolyibe» ép olyan jól jelenti a világot, mint az eget és «nebo», «nebosz» a szlávból származik; de az ördög lakhelye a «bengipe» a magyar, bengipen a cseh, bengeszkeri kiszina (ördög konyhája) a német czigányoknál.

A halál utáni életet, úgy látszik, nem igen hiszik, jóllehet a halottakra esküsznek s az ilyen esküt epp oly szentül megtartják, mintha apai kezükre (a dadeszkero vaszt-ra) tesznek hitet (ami körülbelül annyi, mint igaz czigány voltukra). Ha czigánynak a sírja mellett elhaladnak, pálinkát öntenek rá, vagy ha nincs, legalább vizet. Kedveseik sírját gyakrabban fölkeresik.

Az asszonyok hiszékenyeknek jósolnak kártyából vagy tenyerükből, de maguk nem hiszik a jóslat erejét. Magam is jósoltattam egyszer magamnak tréfából egy ismeretlen czigányasszonynyal, a mikor éppen legjavában volt, azt mondtam neki: Szo turkeves mange phuri romnyi? me szinyom rom! (Mit jósolt nekem, öreg asszony? czigány vagyok!) Kezemre ütött s azt felelte: Tu szinyekh ergyavo rakloro! (Gonosz legény vagy te!) azután tovább társalgott velem s maga is tréfára vette a dolgot.»

Külsőleg mily vallásuaknak mondják magukat a czigányok, annak statisztikáját ő fensége czigány nyelvtanában a 237. lapon olvashatni. Van a magyar korona országaiban görög keleti vallású 24.060, görög katholikus 23.655, római katholikus 20.110, helvét hitvallású 9022, ágostai 1620 stb.

A czigány keresztelés, mondja ő fensége, többnyire az egész család színe előtt a házon kívül, vagy a táborban, de mindenkor szabad ég alatt történik olyformán, hogy az ujon szülöttet tűz fölé tartják, mit a család öregje végez.

A házasságot (biav) főnökük előtt kötik, kit a német czigányok pradekano-nak, a magyar meg a cseh czigányok vejvadá-nak neveznek. E frigyet szigoruan meg szokták tartani, megszegését nagy büntetés követik, de ha a házasfelek akármily okból össze nem férnek, főnökük rövid úton felbonthatja a házasságot. Az összeesketési szertartás abban áll, hogy a szülők a szerető párt az egész családtól kisérve a vajda elé vezetik, mire az mindenféle czifra szóval kötelességeikre figyelmeztet, olykor cserepeket is törnek a mátkapár lábainál, azután nagy lakoma következik, melynek pálinka (thadi mol — égett bor) a főkelléke, s általános mámor (matyipe) az eredménye. Keresztény esketés csak akkor érvényes, ha a czigány egybekelés megelőzte, mely is igen korán történik, a fiuknál 15—16 éves, a leányoknál 11—12 éves korukban s az egyházi egybekelés olykor évekkel később.

Ha szerelmes felek nem kapnak házassági engedélyt apáiktól, minden tétova nélkül megszöknek, s ha van egyszer gyermekük, bűnbánóan visszatérnek, mire az engedélyt mindig biztosan megkapják.

A *«Családi élet»* és *«Közigazgatási szervezet»* czímű szakaszok adatai ugyanazon becses két forrásból merítvék.

A családi életről el van mondva, hogy az igen egyszerű, főképp vándorczigányoknál. Az apa parancsol s parancsait hathatósan tudja foganatosítani. Gyermekeit szörnyen szereti, megveri irgalmatlanul, aztán majd agyoncsókolja.

A napi kereset mind a zenészeknél, mind a vándor sátorosoknál ...s. Ha egy úri kocsi után szaladó családnak minden tagja külön ...ével kér is valamit, az elesett pénzt mégis a közös pénztárba szol...tatják. A közigazgatási szervezetre nézve el van mondva, hogy a ...nov család élén az apa áll, a hol pedig több család van együtt, az ...ebb, tekintélyesebb apát választják bírónak, alvajdának. Kerületenkint ...ja áll az élükön, ki rendesen díszesebb, olykor rikító színekben pom...zó ruhájával tűnik ki. Főjelvénye az ezüst gombos bot. Az ezüst gombos ...rány, egy serleg (dagdajo) és a kerület pecsétnyomója. Ezt a vajdát ...s barátjuknak (pekhtonal) és nagybátyjuknak (kákó) hívják, a mi nagy ...telet.

Ezen úri embernek fő tudománya, hogy írni meg olvasni tud. Tör...nyekhez úgyszólván szigorúan kötve, csak szokásokhoz; a bűntényekre ...at belátása szerint szabja meg a büntetéseket, s ezeket olykor bottal ...ajd rendesen pofoncsapással (cshamadini) szolgáltatja ki.

A németországi czigányoknál azelőtt divott súlyosabb büntetéseknek ...a közgyűlések teendőinek, nevezetesen a vajdaválasztás zsivajos vol...ak megemlítése után áttér ő Fensége dolgozatának 5. szakára, mely...k czíme: «*A vajda vendégszeretete.*» Ez az igen élénk tollal írt elbe...lés «*egész* terjedelmében így szól:

«A hetvenes években meglátogattam egy hazánk bérczei között ...ekvő várost, mely czigány vajdák székhelye volt, ott akarván a ...idék szemlélésével néhány napot tölteni. Egyszer délután a Cziká...nia felé vettem utamat azzal a szándékkal, hogy nyelvészeti búvárla...tokat teszek. Útközben feltűnőleg csinosan öltözött, igen szép arczú, ...gar termetű leánynyal találkoztam. Megszólítom: Lacso dive mri ...ukar raklyórtje! (Jó napot szép leánykám!) Így válaszol: Lacso dive baro raja! (Jó napot, nagy uram!) Beszédbe eredtünk és kisült, hogy ő a vajda leánya. Gondoltam magamban, itt talán valami újat ...anulhatok. A leány igen kedves volt irányomban, mikor arra kér...tem, hogy vezessen apjához, szeretnék vele beszélni. Elvitt a Czi...kamába, egy földszintes agyagházhoz, mely azonban feltűnően csinos ...s tiszta volt. Benyitott az ajtón s e szavakkal jelentett be: «Jekh baro raj vakherel manca pre drom, kamel tuba te phenel valeszo, ...ro kamelo dadeja: szinye rom, vakherel bare sukaresz amari csib.» (Egy nagy úr beszélt velem az úton, szeretne neked valamit mon...dani, édes apám. Ő rom (azaz czigány), nagyon szépen beszél nyel...vünkön.)

A vajda szép, barna, élénk szemű ember volt, hosszú fekete hajjal és szakállal. Igen szívesen fogadott és rögtön hitves társához

vitt a tornáczból egy tiszta tágas szobába, hol egy ódon nagy a... tál, egy pad, néhány fászék s egy nagy tölgyfaszekrény állott.

A nő sugártermetű s még meglehetős szép volt, nemes arcz... násokkal; lehetett vagy 25—30 éves. A mint később kisült, a ... második felesége; a leány az elsőtől származott, 14 éves vo... annyira kifejlődve, hogy 20 évesnek is beillett volna.

Sokat beszélgettem a vajdával; igen tisztán beszélte a czig... nyelvet magyar tájszólás szerint.

Azalatt láttam az asszonyt a leányával a konyhában sürgölő... mely is a tornácz és szoba közt volt. Már búcsúzni akartam, ... dőn a vajda megfogja kezemet és azt mondja nekem: «Csak ... dzsasz bokhale mre kheresztar, baro raja?» (Csak nem megy el ... sen a házamtól, nagy uram?) No, ez szép lesz, gondoltam mag... ban, eszembe jutott a czigány étlapon otthonos «deglett macs... De hogy bámultam, mikor a nők szép tarka szövetű abrosz... terítettek be az asztalt, egészen tisztességes tányérokat, kanala... villákat, késeket raktak fel. Nem voltak ugyan egyöntetűek, de va... china-ezüstből lehettek. Következtek aztán még üvegpoharak s ... pintes négyszögüveg aranyszínű borral s egy jó hosszú fehér czi...

Most már vigyáztam, hogy úgy viseljem magam, mint a vajd... nehogy valami kortorárnak (sátorosnak) nézzenek. Az asztalon cs... négy teríték volt; pedig jött még négy apróbb vendég, a kik ég... barátságosan simultak hozzám, de ezeknek a padon volt a hely... A leány szolgált föl. Először is egy tál párolgó bibliával (köleská... disznózsirban rántva). Nagyon jó volt. Aztán egy tál sült disznó... szelettel; de az már fölséges volt. Ilyet még otthon sem ettem... Ülésünk úgy volt rendezve, hogy az egyik oldalon a vajda ült ... feleségével, a másikon a leány meg én. A leány vagdalta nekem ... húst; nem engedte, hogy magam aprítsam. Jó félóráig falatoztunk ... nagy csöndben, aztán ittunk egyet s miután az asztalt leszedték ... rágyújtottunk. De most már én rukkoltam ki jó szivarokkal. Szíttá... is apa, anya és leánya is.

Már késő este volt, mikor búcsút vettem. Megcsókolt a vajd... az asszony, de még a leánya is, — az már olyan eredeti czigány... szokás — és elkisértek a Czikánia végéig. Ott búcsúztak csak ... sok szép szóval.»

Ennyi az, a mit a fenséges szerző gazdag tapasztalatai alapján a... «Osztrák-Magyar Monarchia» czímű munkában közölni szándékozik.

Bemutató tisztemet annak a reménynek kijelentésével fejezem ... hogy most, mikor egy ilyen fenkölt fejedelmi sarjadék a czigányol...

kutatásnak lelkes protectora s Angolországban olyan tudós eletkezett, mely a világ összes zingarologusait egyesiti magá-vosan sikerülni fog a philologiára nezve semmis, de a linguis-ethnographiára nezve páratlan érdekességü czigany nepnek gévő nyelvkincsét és néprajzi sajátságait, nem ugyan az életnek, művelödés harczában előbb-utóbb pusztulniok kell, hanem a tudo-k megmenteni és termékenyiteni.

Hazai néprajzi muzeum alapitásáról.

A társaság első előadó ülésén felolvasta dr. *Herrmann Antal*

Ha tarsasagunknak, a hazai néphagyományok felszentelt papjának ez ünnepelyes primicziajakor az elöadó asztalhoz jarulok, teszem zert, mert kivanatosnak tartom, hogy mar ez első zászlóbonto fel-aiknél felhangozzék programmunk egyik legjelentösebb jelszava: ethnographiai muzeum szervezesenek feltetlenül szükséges es elodaz-amal sürgos volta. Nagy szó a mi viszonyaink közt, de a rendületlen kimondott és buzgó rokonlelkekben visszhangzó igének varazsereje, hatalma van: tetteket fakaszt a gondolat és végre tenvnye valósul eszme. A közöny azonban makacs nyavalya, a melyet nem üz el szeri raolvasas, s igy még többiünknek többször kellend felszólalnunk, foganatja lesz szozatunknak. Ez okból, s minthogy tisztelt alel-ünknek elözö jelentös elöadasa jókora idöt foglalt el, en ez alka-mal inkabb csak érinteni, mint targyalni fogom temámat.

Noha mar tobb évezredes az a legbölcsebb mondas, hogy: ismerd tenmagad! megis az egész mindenseget bejarta tudományaval az er, mig eljutott onmagahoz. És a tudomanyok közt még most is ert kell küzdenie a legfontosabbak egyikenek, a közös múlttal es nel biró emberegyesület, a nep tanulmanyozasanak. Valamint a test-es lelekböl alló individuum habitusahoz, egyéniségéhez hozzá tar-k környezete, a külsö vilag, a mit ö teremtett maganak, hogy letet artsa es kellemessé tegye: ugy a nepegyén is nemcsak abban él és atkozik, a mit az anthropologia és néppsychologia, a nep testi mivol-k es szellemi sajatsagainak tana kutat es vizsgal, hanem a nepiség ajátosabb lényegehez, egyéni jellemehez szervesen tartozik minden targy, a melyet a nép, mint ilyen alkotott maganak, elébb a szük-ből kényszeritve, mint fegyvert a létért való harczban, majd pedig ö ösztönétöl indittatva, mintegy a néplelekben élö eszmények meg-

testesitésére törekedve, mint oly eszközöket, a melyekkel kenyelmesse kellemesse teszi existentiájat. Ezek a tárgyak magukon viselvén a nepis bélveget, mint lathato és kezzelfogható ethnographia rendkivül fontosak népvizsgalatra nezve E targyak a nep házi életének kegyelettel ö zendö ereklyéi, múltjának mintegy megjegeczesedett tanu, kulturtal képződésenek úgyszólván geologiaja, müvelödési történetenek hitel helyei es archivumai, a melyekbol egykoron talán fenysugar derulhet ös idök homalyara, megoldást nyerhet a történelem nem egy rejtel Mert a népelet használati targyain ott hagyja nyomat valamennyi tö tenelem elötti és történeti korszak, minden átalakulas, a lakóhely mind változása, a más nepekkel való minden érintkezés.

A targyi ethnographia a nép lelki életenek szemléltetó projectio nyilatkozik benne a nép képzelö és alkotó tehetsége: ez az ö ken művészete. E tárgyak a maguk összeségeben stádiumait es eredmeny mutatjak annak a folyamatnak, a melyben valamely nep eredeti mive és ösidealja kiegyenlitodik termeszeti helyzetének feltételeivel es az ideg kulturhatásokkal.

A tárgyi ethnographiának nagy a gyakorlati fontossaga is. Targ termeszetszerüen, söt részben szükségkepen eredtek a nep sajatsag helyzetéböl s ennek közletlenül megfelelnek; genuinus eszközei a primi eletfentartasnak és szorosan összefüggnek a nep életmódjaval. A né specialis gazdasági viszonyai praegnans kifejezést talalnak e tárgyakba a melyek ezért nem lehetnek közömbösek az okszerü nemzetgazdasa nézve sem. E talajból fejlödött szervesen a népipar, es csak ez ala fejleszthető szervesen tovább S valamint a nemzeti irodalomnak a né költészet kutfejéból kell meg-megujuló eletet meriteni, úgy a nepkölt szet édes testvere, a népipar eleven forrásahoz kell járulnia a müv szetnek is, ha nemzeti akar lenni, ha nem akar szintelen szkemává val

Az emberi kultura haladasa és terjedése épen abban áll, hogy me szünteti a különbségeket, eltünteti a sajatságokat, mindent kiegyenlít általanosít Tündöklö nagyfényétöl elhalványodnak a hagyomány csilla a nepiség mennyboltozatán, elmosodnak az eredeti vonasok a nep ugy szellemi, mint tárgyi örökségéböl. De talán még sem egyenlö mod e kettöböl.

Mert a szellem itt is halhatatlan. A nép szellemi hagyomany világnezet, nyelv, költészet, hiedelem, szokas is folyton változnak es atal kulnak, de minden fejlödesi stádium bizonyos tekintetben magában fo lalja az elözöket is, es ezekre következtetest enged. De ámbar a go dolatnak, a kepzeteknek nehezebben leköthető és könnyebben atalak voltaval szemben a népéletnek epen hasznalati targyai maradnak m

igen szivósan, és sokáig a hagyományos ősi alakban s igy szen-
e, igen híven őrzik meg a multak emlékét, azonban ha egyszer
t cserélnek, felismerhetetlenekké lesznek, mert itt épen a forma
nyéges: ha egyszer kiszorultak a használatból, megszünnek le-
, s ha töredékei valamikor előkerülnének a XIX. század kultur-
nek omladékaiból, a jövő ezred régésze nem ismerné fel hajdani
életesüket.

A népélet ethnographiai érdekű tárgyai rohamosan kallódnak, pusz-
k, kiveszneek. Két fő oka van ennek. Egyrészt megváltoztak maguk
épélet viszonyai, föltételei és a változott állapot egész más vagy
yon módosított eszközöket igényel. Másrészt pedig a haladott ipar, a
gépen rendkívül olcsón és megvesztegető csinnal gyártanak igen
szerü eszközöket s ezek után kapva, a nép eldobja önkészitette,
ékes, primitiv szerszámait, s ezekkel együtt ősnépiségének egy részét.

Hát ez olyan adó, a melyet a nép hoz a nemzet haladásának. Ezt
akadályozni nem lehet, de nem is akarja senki. Nemzeti létünk biz-
ása ezéljából kötelességünk előmozdítani a civilisatio terjedését a
itiv kultura rovására is, de kötelességünk az is, hogy mentsük meg
domány számára népeink eredeti mivoltának ismerveit és dokumen-
at, a melyeket az élet eliminált magából.

Sokáig, szinte az utolsó óráig késtünk e kötelesség teljesítésével.
umentális muzeumokba összegyüjtöttük országvilág flóráját, faunáját,
ógiáját, pannoniai régi és tengerentúli mostani népek kulturemlékeit;
lelkes szakember buzgóságának embertani muzeumot is köszön-
ünk; érdemes munkálkodás folyt szellemi hagyományaink megmen-
re is; de a hazai népek életének tárgyai, legalább néprajzi tekin-
en, igen mostoha bánásmódban részesültek.

Az emberi ismeretnek előbb felsorolt tárgyai mind igen fontosak
ulturára nézve, és felette kivánatos, hogy minél előbb összegyüjtes-
k és kamatozó szellemi tőkévé tétessenek nemcsak a szaktudomány,
nemzeti közművelség számára is. De nem feszegetve azt a kér-
, vajjon a természet tárgyai közt nem-e épen az ember tanulmányo-
legfontosabb az emberre nézve, csak a sürgősség momentumára
nok utalni. Geologusainknak nem kell attól félniök, hogy holnap új
zon megváltoztatja földünk színét. Hazánk növény- és állatvilágából
agni ritkán vész ki egy-egy faj, és természetbúvaraink ráérnek meg
jövő században is arra, hogy uj válfajokat a maguk nevére keresz-
nek. Sőt az ős- és ó-kor eltemetett romjait és kulturemlékeit is
és gondosan megőrzi a föld kebele, sőt néha jobban, mint némely
eum. A hagyományt azonban napról-napra irtja a civilisatio és a

népélet tárgyai majdnem oly gyorsan pusztulnak fajilag, mint a ker egyedileg.

Hogy ezekbe mindazonáltal még mily páratlanul gazdagok vagyun s mily eredeti szepségüek es nagybecsüek e targyaink, arról, ha n tudtuk az eletből, meggyőződhettünk a becsi vilagkiallitáson s a bud pesti orszagos kiallitason, a hol a külföld szaktudósai elragadtatv bamulták kincseinket, a haziparcsarnokban, a parasztszobakban felga madazott ethnographiai tárgyakat. Ily roppant gazdag anyag mell nekünk kellene birnunk a vilag legerdekesebb, legertékesebb ethnograph muzeumaval Vajjon hol van ez? Nem tekintve mas közgyüjtemenye ben elhelyezett nehány targytömeget, a mely nem neprajzi czélokn szolgál, továbbá Herman Ottónak páratlan halaszati s egyeb nepra gyüjteményet s nemely amateur es szakember magangyüjteset, a nem muzeum «neprajzi osztalynak» nevezett folyosojan pár szekrény re keiben, talan meg bizonyos ladak molytenyeszdéiben reprezentalja ma latatlanul a hazai ethnographia.

Ez állapotokat most nem akarom tovabb feszegetni es azt hisze hogy felesleges lesz ezek firtatasa: mert remélem, hogy azok, a kik illet, felelősseg ök érzetében potolni fogjak mulasztásaikat, jovutenni hibak s nem varjak be a nyilvanos és reszletes számonkerest. Sokat mula tottunk, de meg sokat pótolhatunk: sokat vesztettünk, de meg sok megmenthetünk. A Sibylla megmaradt három könyvéert meg kell adnu azt az árt, a melyet a tizenkettőert nem akartunk fizetni.

Az utolsó órában vagyunk Ha meg keves ideig habozunk, a ci lisatio tengerenek hullámai összecsapnak nephagyomanyaink felett mentbetetlenul örökke eltemetik a múlt megbecsülhetetlen emleket. M kell teremtenünk a hazai ethnographiai muzeumot haladektalanul, mi den áron, aldozatot és faradtsagot nem kimélve.

Sokaig késtünk, de meg nem késtünk el egészen. Hisz Németo szag népei, a kik mindig elöl jártak a hagyomanyok megbecsülése szinten csak nem regen, epen a «Magyar Neprajzi Tarsasag» első ün pelyes közgyülesének napjan nyitottak meg Berlinben a maguk ha ethnographiai muzeumát. Van nalunk is még bősege a targyaknak van útja-modja a muzeum megalkotasanak. Hisz azok a targyak melyek a leggyorsabban tünnek-el, s a melyeknek megszerzése a le sürgősebb, epen a mindennapi életnek magukban véve igen csek anyagi, de nagy ethnikai erteků objectumai: ezeket tehát, a mennyi még megvannak, aranylag keves költseggel meg lehet szerezni. A né eletnek draga anyagu, nagyobb müveszi értékű tárgyai, a melyek töb nyire ünnepelyes alkalomra szánvak, s a melyeket a nep is, mint ere

et megbecsül, nem kallódnak es nem vesznek el oly rohamosan, nek megszerzese tehat a muzeum ügyének későbbi, kedvező helyzetű korszakára halasztható a teljes elvesztés imminens veszelye nélkül.

Ez alkalommal nem lehet reszletesen fejtegetnem azt, hogy mely vaknak van különös ethnikus értekök s altalan melyek tartoznak ötének előtt a hazai néprajzi muzeum keretebe.

Ennek alkotasanal nem kivanjuk a stockholmi muzeumot mintául ni, hanem inkabb a helsingforsit, a legtanulsagosabb es legczelszerűbb dezését, a melynek alapjat a finn tanulók vetettek meg, ki-ki a karióban összegyűjtve sajat videke targyait. Minket is számos kedvező momentum biztat eredmenynyel. Az ethnographia nalunk udvar-. — Felejthetetlen emlekü trónörökösünk maga allott a hazai nepek galasanak élere. A Magyar Néprajzi Társaság fenkölt lelkü védnöke, népszerűbb főherczeg, magyar nyelven nagy sikerrel foglalkozik a ág legérdekesebb népfajanak tanulmányozásaval. Közoktatasügyi miniszrünk es allamtitkara legjobb akaratu figyelemmel kiserik neprajzi törekseinket. S az a szeleskörű érdeklődes, a mely a Neprajzi Tarsaság nt mutatkozik, remelhetőleg tevékenyen fog érvenyesülni legfontosabb datunk megoldasaban, az ethnographiai muzeum alakitasaban.

Az alakitasra nézve röviden jelzem nézetemet. A tarsasag minnek előtt bizottsagot szervez, mely a rokontargyu szakosztalylyal yesitve, magaeva teszi ez ügyet. A legsürgösebb es legfontosabb a lyiseg kerdese. Ha van helyiseg, van muzeum, mert azonnal össze het állitani, a mi már meg van es ha van valami mag es alap, csakmar özönlem fognak az adomanyok. Helyisegről a fővarosnak kell velore gondoskodnia, talán valamely kiallitasi épületet jelölven ki e elra. Lesz alkalmam fejtegetni, hogy a neprajzi muzeum mily vitalis teke a fővarosnak, a melynek mindenek felett nem azon kell tűnődnie, hogy vilagvaros legyen, szintelen, jellegzetesseg nélkül való gyenge lanzoja az igazi nagy világvárosoknak, hanem épen arra kellene törekednie, hogy egész specialis, a maga nemeben egyetlen várossa fejlődjek, hogy jellegre nezve is ezen orszagnak igazi fővarosa, tehat kepe es tükre legyen. Erre pedig a legelső lépes, legkönnyebben megszerezhető eszköz, hogy gondoskodjek nagyszabasu s minel teljesebb magyarorszag neprajzi muzeum alkotasáról.

A masodik lepes az volna, hogy e helyiségben egyesitse a kormány mindazokat a néprajzi targyakat, melyek most talan szerteszórtan pangnak es kallódnak, vagy tulajdonkepeni rendeltetésöktol el vannak nva, tovabba leptesse igazi activitásba a nemzeti muzeum ethnographiai ztályat és a szemelyzettel, gyűjtemenyekkel es budgettel együtt helyezze

át az uj muzeumba, a melyet helyesen és észszerüen az anthropologiai muzeummal kellene egyesiteni; végre pedig partolja ez ügyet egész erkölcsi súlyával. Mindez alig kerülne költségbe, és a jelen budget keretében minden nehézség nélkül foganatosítható volna.

Az érdemleges intézkedés a törvényhozást illeti. A képviselőház számos tekintélyes tagja pártolja törekvésünket; Herman Ottó már több izben erélyesen felszólalt a hazai néprajzi muzeum érdekében s remélhetjük, hogy az országgyülés kellően méltányolván e kérdés rendkivüli fontosságát, gondoskodni fog arról, hogy az ország pénzügyi egyensulyának helyreálltával, már a jövő évi költségvetés illő tekintettel legyen e nagy nemzeti kulturszükségletre. — Legnagyobb arányu országos néprajzi kiallitás legillőbb megünneplése volna a Milleniumnak is.

Legnagyobb élő költőnk, a ki a Néprajzi Társaság ünnepélyes közgyülésén a társaságot üdvözölvén, »eszmékben kifogyhatatlan munkatársának« vallotta a néprajzot, látnoki szellemmel hangoztatta együtt, hogy ha valaha a világon bekövetkezik az örök béke, az az ethnographia általános elterjedésének a munkája lesz. Dicső álom, a melynek valósulásáig bizonyára még soká folyik a letért való küzdelem, s addig az ethnographia e harcznak küzdő tere s egyszersmind fegyvere lesz. Nemzeti létünk biztositása czéljából gondoskodjunk arról, hogy minél előbb és teljesebben felszereljük e békés háború arsenalját, a hazai néprajzi muzeumot.

A székelyek s a magyar honfoglalás.

Irta *dr. Réthy László*

A magyar ethnologiának nincs érdekesebb s többször vitatott kérdése, mint a székelyek eredete s viszonya a magyar nemzethez.

E kérdés körül egész irodalom támadt, a legkülönbözőbb véleményeket s talán épen annyit vetve föl, a hány iró azzal foglalkozott. Az a felfogás, melyet irodalmunkban nemzetinek mondhatunk, Anonymus, Kézay, Thuróczy stb. krónikáira támaszkodik, midőn szószerint veszi az a hagyományt, hogy a székelyek Attila maradékai, kik a magyar honfoglalás idején a hunn kortól fogva Erdélyben laktak, s a honfoglaló Árpádnak s vezéreinek segitségére voltak.

A régi irókon, Bonfini, Verböczy, Verancsicson kivül Benkő József, a legujabb irodalomban báró Orbán Balázs, dr. Nagy János, Deák Farkas, Szabó Károly indultak ki a hagyománytól, kiki a maga tudomány

rint keresve azokat a kapcsolatokat, melyek a mondabeli hunnokat históriai székelyekkel kötik össze.

E par excellence nemzeti felfogással szemben sok kisérlet merült fel, melyek a kérdést más állaspontok szerint igyekeztek megvilágositani. ...ngel a székelyeket a bolgárok és bessenyők által Etelközből kivert magyaroknak, Pray, Fejér György, Schlözer, Fasching s legujabban Hunfalvy Pál *magyarországi telepitvényeseknek* tekinti. Nagy Gézától is ...nunk egy érdekes tanulmányt, a ki látszólag Hunfalvy nyomán indúl ...l, de a székelyek eredetét ő is a hunn-korig igyekszik felvinni, s a Csaba-mondában keresi a kérdés kulcsát.

Hunfalvy, Szabó Károly s Nagy Géza kiváló becsü fejtegetésekkel ...oltak a problemához.*) Hunfalvy a hunn-székely rokonság feleslegességét oszlatta szét, midőn a hunn-monda idegen származását mutatta ki s kézzelfoghatólag bizonyitotta be, hogy a székelyek hunn származása nem néptradiczio, de irodalmi költemény, mely a magyar keresztenység ...ső századainál nem régibb.

E művmányával Hunfalvy Pál kezdte meg a székely kérdés kritikai ...odalmát, midőn légben járó magyarázatok helyett a való élet tényeiben ...okaiban kereste a megfejtést. Igy ragadta ő meg a nyelvészet fonalát, ... a székely kérdést a magyar ethnologiának legszorosabban összefüggő ...rgyává determinálta.

Abban azonban, vajjon a székelyek magyarországi telepitvényesek-e vagy nem, azt hiszem, Szabó Károly részén van az igazság. Szabó Károly bebizonyitotta azt, hogy a székelyeket nem a magyar királyok telepitettek Erdély keleti széleire; a székelyek ősfoglalás jogán birják ...ldjeiket, a székelyek magyar nyelvűek, de külön történetű faj, eredeti önálló instituczíókkal.

Nagy Géza a székelyek beszélte nyelvnek a magyarhoz való viszonyát határozta meg tudományos részletességgel, históriai fejtegetései azonban nem szerencsések, mert a krónikák laza feljegyzéseire épit s a ...eses hunn korban téved el.

A mint a nevezett kutatók munkásságának s eredményeinek különbségei mutatják, a székely kérdés csak részben van megoldva, s azt hiszem, e dologban még sok vitának leszünk tanúi vagy részesei, mig végleges megállapodásra jutunk. Szabadjon azért nekem is egy véleményt kockáztatnom, mely ha itt-ott hézagos is lesz, azt hiszem egy s másban

*) *Hunfalvy*: A székelyek, felelet a székelyek hunn-scytha eredetiségére. (Pest 1880.) *Szabó* Károly: A régi székelység. Tört. és jogi tanulmányok. (Kolozsvár, 1890.) *Nagy* Géza: Adatok a székelyek eredetéhez és egykori lakhelyéhez. Sepsi-Szt.-György, 1886.

sikerülni fog Hunfalvy, Szabó Károly s Nagy Géza tanulmányait kiegészítenem.

Mielőtt a magam álláspontját adnám elő, Hunfalvy és Szabó Károly tanulmányait kell ismertetnem.

Hunfalvy Pál mint nyelvtudós fogott a problémához, s a magyarok és székelyek beszélte nyelvre fektetve a fősúlyt, felállította a tételt, hogy a székelyek *csak olyan magyarok, mint a többi magyarság*; a székelyek beszélte nyelv ugyanazon történeti fejlődés eredménye, mint a magyar; benne is megtaláljuk a volgai török hatást, a későbbi szláv hatást, s nincs benne semmi olyan jellemző caracteristicon, a miből külön eredetére lehetne következtetni. A mi a székelység tájnyelvi viszonyait illeti, Hunfalvy apróra szedve az egyes feltűnőbb provincialismusokat, nyomról nyomra kimutatta ezek analogiáit a magyarországi tájszólásokban, az alföldiben, dunantúliban, göcsejiben, palóczban.

A mi a magyar-székely nyelvegységet illeti, ahhoz kétség valóban nem férhet. Nagy Géza idézett művében is nagy figyelmet fordít a nyelvre, az eredmény nála is az s nem is lehet más, hogy a magyarság és székelység nyelve egy *szorosan összefüggő históriai fejlődést* feltételez.

Hunfalvy frappans hasonlatokat hoz föl a népköltészetből is, melyek a dunántúli magyarságnak és székelységnek már viszonylag késő kori összefüggését bizonyítsák. Egy ilyen példa a székely regősök dala (Kriza »Vadrózsák«) s egy zalai variansnak úgyszólván azonos szövege:

Székely. Régi törvény, nagy rótt ökör; de hó reme róma,
annak fele regeseké,
(füle tele aprópénzzel)
a' maradjon a gazdának.
Zalai. Rók ökör, régi törvény, hejj regő rajtunk ....
vagy: Riétöki régi torvény, hej regüő rejtem,
fele szegény regüősökié
fele a gazdájé.

Hunfalvy nyelvészeti adatok alapján a kérdés históriai consequentiáit vonja le; a székely nevet magyarázza s azt mondja, hogy a székely név nem nemzetnév, hanem foglalkozást jelző elnevezés, jelentése = *határőr*. Főadatát Timon Sámuel szolgáltatja, szerinte ugyanis a székely név Regéczen még a múlt században is élt a közforgalomban s erdőkerülőt jelentett.

A mi pedig a székely név etymonját illeti, Hunfalvy azt eredetileg helynévnek tartja, mely mint az Erdély, Havaselve, hidelve egy régi elve = túl szóból van képezve, a székely szó tehát így bontandó föl: szék-elv, azaz széken túli, szék megetti, a mi a német mark-nak felel meg

Hajdan e szónak eredeti jelentése még világos vala — mondja Hunfalvy — mert a székelyek az ország nyugati határán is voltak, Sopron, Pozsony, Nyitra vármegyékben. Jelesen Sopronyban a Vagh helységbeli székelyek (Siculi de Wagh) IV. Béla korában, 1258-ban Pozsonymegyében a Tirnava folyó melletti Baralach falu határában laktak székelyek (ott ma is van egy Székelyfalva nevű helység), a nagyszombati apáczák földje pedig egy nagy erdőig ért a *székelyek felé*.

Hunfalvy azt állítja, hogy e székelyeknek nevezett határőrök besseneyek, sőt tótok is lehettek, vagyis, hogy a magyar királyi hatalom különféle eredetű népfajokat használt fel székelyekül, a szerint a milyen vidék védelméről gondoskodott.

A mi a Székelyföld megalakulását vagyis betelepítését illeti magyarországi eredetű lakossággal, az Hunfalvy szerint Szt.-László kora előtt nem történt meg, hanem vagy maga Szt.-László által, ki Erdélynek patronusa, vagy legközelebbi utódai által.

Hunfalvy theoriáját, mint általánosan ismeretest, röviden nagy vonásokban foglaltam össze; lássuk most a Szabó Károlyét.

Szabó Károly a szék-elv szóértelmezést nem ismeri el elfogadhatónak. Ezt a szószármaztatást — úgymond — bebizonyítottnak nem látom, sőt épen nyelvészeti úton kimutathatónak hiszem, hogy a székely szó, a szék és elv vagy elve szavak összetételéből nem alakult, s ha létezett volna is székely, székelve összetett szavunk, annak határőr jelentése igazolhatatlan s így elfogadhatlan volna. Itt Szabó Károly különösen arra veti a fősúlyt, hogy az erdélyi magyarok földjeit soha sem nevezték székeknek, a mi a székelő jelentést indokolná, különben Árvát, Liptót, Szepest, Thuróczot — a magyar vidékeken túl eső földeket — sem nevezték soha Székely-nek, lakosait nem hívták székelyeknek.

A székely szónak határőr jelentését azért sem tartja beigazoltnak, mert Székelyföldön kívül egyebütt, a *belföldön* is voltak székely telepek. V. István idejében (1257—1272) Kézdi-székből az Aranyos mellékére tekintélyes számú székelység telepedett ki, de még előbb is találunk székely telepeket az ország belső területein. Így Biharmegyében 1217-ben *Székelszáz* név alatt várjobbágyok laktak (Centuria Seeculzaz); mai nyomok Székelyhíd, Székelytelek Biharban, továbbá a Telegd, Adorján, Álmos helynevek, melyek székelyföldi eredetűek. Szabolcsban a XIV. századból Székely Domokos, Péter Székely, János Rezsől fia (de genere Siculorum) személynevek ismeretesek, ugyanott van egy Székely s egy Szakoly falu. Különben a pozsonymegyei Székelyfalva, a parendorfi székelyek I. Károly korában, a tolnai Nagy- és Kis-Székely, Szakoly, Adorján községnevek stb. is bizonyítják, hogy a székelység fogalma nem szorít-

között épen a határokra, de *nemzetnév* volt, olyan mint a bessenyő, kún, magyar stb., a mit azzal is vél erősiteni, hogy a székely névnek olyan latin forditása mint Transilvania, Transalpinia sohasem is volt, de a székelyt latinosan csak siculus-nak irták és mondták.

Királyi telepitvényesek-e a székelyek? czimű tanulmányában elmondja Szabó Károly, hogy a székelyek telepitéséről *semmi, de semmi* irásbeli emlék nem szól, pedig ha a székelyeket I. László vagy valamelyik utóda telepitette volna, lehetetlen, hogy a krónikák első szerkesztője, a ki a képzelt telepités idejéhez annyira közelállt s a ki nem székely, de a királyi udvarban élő magyar pap volt, ne tudta volna, hogy ezeket a határgyarmatokat melyik király, mikor, az ország mely vidékéről telepitette? De a XII. században maguk a székelyek, söt Magyarország illető vidékein is tudtak volna, hogy melyik székely község, melyik király idejében s honnan van telepitve?

De, ha a székelyek a XII. században telepittettek Magyarországból Erdélybe, ha tehát gyarmatosok, honnan volna kimagyarázható a székely törzsrendszer, hogy a székelyek örökségeiket és a székekben a tisztségeket, a hadnagyságot, biróságot — még János Zsigmond korában is egész 1562-ig — *nemek* s *ágak* szerint osztották meg maguk között? Hogyan alakulhattak az Adorján, Jenő, Örlöcz, Medgyes stb. székely nemek s ezek ágai, ha a székelyek a Duna és Tisza mellől, a fel- és alföldről szállingózott telepitvényesek maradékai? Ez annyival érthetetlenebb, mert a XII. században a törzsszerkezet Magyarországon régi alakjában már nem is volt meg többé.

A mi Hunfalvynak azt az állitását illeti, hogy a székelység koronai birtokokra települt, azzal háritja el Szabó Károly, hogy a székely birtokviszonyok, a szász vagy más telepesekétől homlokegyenest különböznek, mert hiszen a székely örökség birtokjoga nem királyi adományban gyökerezett, a mit királyaink tudtak is s nem is vonták soha kétségbe.

1562 előtt egyetlen egy esetet tudunk, hogy a király Székelyföldön megkisérlett jószágot *adományozni*. Ez Róbert Károly korában történt, midőn az Apor Sándornak, Kaszon-székben magtalanúl elhalt emberek birtokait adományozza. De az adományozás háromszori királyi parancs ellenére sem lépett életbe, mert a csiki székelyek a törvénytelen adományozással szemben ősi örökűket megtartották.

Törvényeink a székelyeket, bármelyikhez tartozzanak is a három rend közül (főember, lófő, közszékely) egyaránt nemeseknek ismerik. A székely, bárhova költözött is a magyar korona területén, ha igazi székelységet igazolta, a nemesi jogokat minden külön kiváltság nélkül élvezhette.

Magyarországon a király nemességet, tisztséget, czimet, rangot osztogathatott, egyeseket a vármegye s az ország rendes birói hatósága alól felmenthetett, jószágokat adományozhatott: *de székely jogot senkinek sem adhatott*, vagyis *székelylyé senkit* nem tehetett.

Szabó Károly e bizonyitékai után kétségtelenné válik, hogy a székelység nem királyi intézmény, nem gyarmatositás, hogy a székely társadalomnak s a székely jogéletnek külön történeti háttere van, egyszóval, hogy a székelység külön nemzeti individuumnak tekintendő.

Mik tehát a székelyek, ha igy áll a dolog? Mikor, hogyan jutottak Erdély keleti szélére? Hogyan s mikor léptek be a magyar állam kötelékébe? Ezekkel a kérdésekkel állunk most szemközt, mikre Szabó Károly nem ad választ.

Szabó Károly nem mondja ugyan határozottan, de a sorok közt gyanittatja, hogy a székelyeket ő is a hunnok egyenes leszármazásának tekinti, a mint azt a nemzeti krónika szerzője hagyta ránk

Ez azonban nem elégiti ki többé tudásunkat. Hunn-székely continuitás-ról nem lehet többé szó; de a székelyeket még is meg kell értenünk, s azt hiszem meg is érthetjük őket.

A székelyeket mint külön nemzetet, a mint őket Szabó Károly fogja fel, megmagyarázhatjuk, s bele is helyezhetjük Magyarország történetének keretébe, ha a kérdésnek az eddiginél szélesebb hátteret adunk, s ez nem lehet más, mint a magyar honfoglalás, illetőleg az uraltaji népvándorlások általános története, a minek a székelység is egyik része.

A székely kérdés megértése tehát egy ujabb s annál terjedelmesebb kérdést feltételez.

Alig kell mondanom, hogy a magyar honfoglalás maga olyan probléma, a mit történetirásunk meg-megérintett, de a minek végére épen nem jártunk.

Történetiróink legnagyobb része az Anonymusnál leirt történteteket tekinti a honfoglaláskor hiteles történetének, vagy legalább olyannak, amiből chronologiai, földrajzi, népismei és mythologiai elemek különválasztása s históriai hibák rectificalása után a honfoglalásnak igazi, vagy megközelitő képét fogjuk nyerni.

E véleménynyel szemben azt hiszem, hogy krónikáink nemcsak a részletekben, de *alapjában* is egészen hamisan fogják fel a magyar honfoglalást. Meglátszik rajtuk, hogy ez eseményeket egy bizonyos kor consolidált viszonyaiból, egy meglevő eredményből következtették visszafelé, anélkül, hogy egy-két halvány emlékezésen kivül sejtenék az előzményeket.

E meglevő eredmény Magyarországnak XIII. századbeli területe volt, mely a dunántúli s alföldi vidékeken kivül, Erdélyt is, a székely havasokig magában foglalta.

A krónikások a szemük előtt látott Magyarország területi viszonyaira építik a honfoglalás történetét, pedig ez a szemlélet nem felel meg a históriai valóságnak.

Magyarország Árpád foglalása idején más volt, mint az első királyok korában. Maga az a tény, a mit Árpádnak tulajdonitunk, sem volt honfoglalás, olyan értelemben, mint azt a XIII. század krónikásai látták s a minek azt közönségesen mi is tekintjük.

*

Csak egy-két nagy vonással akarom itt vázolni a honfoglalás képét, a mint én azt magamnak képzelem, s a miben a székelyek megfejtésére vélek jutni.

Azokkal az eseményekkel, melyek a hunn névhez vannak kötve, Európa történetének szinpadán, addig ismeretlen népek, az ural-altajiak kezdtek szerepelni. Mint nyers erő törnek elő a hunnok a Volga s a Kaspi tenger alföldjeiről, s az akkor a Krimig tanyázó germán népekre törve, a gotokat kiverik állásaikból, kik aztán a római Dacziába tódultak, honnan a római elemet kiűzve, az első nagy csapást mérték a római császárságra.

Dacia megdőlésével kezdődik az a nagyszerű látvány a történelemben, mely egy nagy folyam kiáradásához hasonlit, midőn a meggyült viz kicsap a megtelt mederből, szerte rohan s szétömlik minden területen, a hol magának lefolyást talál.

Ennek az áradatnak első eleme a germán volt, mely két század alatt elözönlötte Európát s uj termő réteggel vonta be a római birodalomnak legszebb részeit.

A germánok nyomait ural-altájiak követték, kik hunn, avar név alatt a mai magyar alföldeken gyülemlettek össze. Rövid, egy-egy személyhez kötött történetük arra mutat, hogy maga a népelem, mely hazánkig ért, csak egy maroknyi lehetett, mely csakhamar kimerülve szét is foszlott. De a IX-ik században uj néprajok mutatkoznak a keleti kárpátokon-túli területeken.

A magyarok tanyáznak ekkor Etelközben, nyomukban a Volgáig soknevű fajrokonok nomadizáltak, s egymást nyomva, űzve mint a folyam sodra által hajtott hullámok igyekeztek Európa felé.

A magyarokat Etelközből a bessenyők űzték ki, kik most nyugat-

nak véve utjokat, eljutottak odáig, hova a vándorlás ösztöne elődeiket az avarokat ragadta: az egykori római Pannoniába.

A magyar elemnek kétségtelenül itt kellett összegyülemleni. A dunántuli vidékek, továbbá Csallóköz s a Duna menti sikság egy része voltak azok a területek, hol a magyarság a legtöbb gazdagságot s igényeinek megfelelő viszonyokat talált, másszóval, honnan kalandos hadjáratait intézhette nyugat felé.

De a nemzet, mint nomád népelem, mely a szerint változtatja helyét, a mint a szükség fordúl, e területet nem tekintette állandó otthonának. Azoknak a kalandoknak a czélja, melyeket őseink Olasz-, Németországban, Helvécziában folytattak: a zsakmányoláson kivül, kétségtelenül a területek recognoscálása is volt, törekvés *tovább és tovább nyomulni Európa nyugati részeibe.*

S ha Európa képe akkor nem az, a mi volt már, ha Európában a germán vándorlások nyomán nagy, erős államok nem alakultak volna, bizonyára a magyar népvándorlás sem állapodott volna meg ott, a hol megállani látjuk, de az atlanti tengerig hatol előre s vagy elenyészik nyugaton, vagy Európa egy más részét neveznék ma Magyarországnak. Hogy e nyugat felé törekvés megvolt az Árpád magyarjaiban, mutatja az is, hogy az első vezérek idején Magyarország az osztrák alföldet is magában foglalta s Bécsen túl, egészen Lorchig ért.

A magyar nemzet nyugat felé törekvését végleg az augsburgi és merseburgi ütközetek hiusitották meg.

Csak ez időtől kezdve számitható a magyar faj helyhez kötött története. A nemzet, mely eddig erős tusákat vivott a szomszéd németekkel, kiken magát át akarta törni, most kezdi beérni azzal, hogy az akkori Európa szélén Pannóniában magát meghúzhatja s föntarthatja magát abban a nagy néparadatban, mely háta mögött a Volgáig zsibong, tombol és ki-kiönti hullámait.

A helyhez kötöttség hozta létre fajunk czivilizáczióját. A törzsek, a talált avarokkal vegyülve, végleg elhelyezkedtek s alakultak az első állandó helynevek. Érdekes és bizonyitó adatok, hogy a legtöbb Megyer, Magyari, Magyarád a Dunántúl s a Duna környéken van.

A vezérek kora végén már a keresztenység is meghonosodik Magyarországon vagyis Pannoniában. Ott Dunántúl alakulnak az első keresztény egyházak, onnan indul ki a magyar királyság is, ott keletkezik az első városi élet, Pécs, Veszprém, Tata német, olasz idegen telepitvényesekkel.

Igen, de az a népvándorlás, melynek a magyarság csak egy része volt, még nem volt szünőben. Mint egykor Etelközben, ugy most is faj-

rokon népek egész sora tódult kelet felől, nyugtalanitva az immár helyhez kötött s az európai társadalomhoz tartozó magyar nemzetet. S az egykori hóditó és romboló magyar nemzet, melynek előrenyomulását a német birodalom tartotta föl — most maga lesz Európa védfalává, hogy a keleti rokonok előnyomúlását megakadályozza. Besenyő és kun beütések hosszú története jelzi e viszonyokat.

A helyhez kötöttség által létrejött szaporodás s a rokonnépek beütései, a magyar fajnak uj szerepet irtak elő: *Terjeszkedés kelet felé!*

Ez a terjeszkedés Géza fejedelem korában indulhatott meg s Szent István korában haladt nagy lépésekkel előre.

Csak ekkor történhetik, hogy a magyar elem a Tiszán-túl Mén-Maróttal küzd meg, a ki nemzetiségére nézve kazár s vallására mohamedán volt. Az ő területén vannak a mai Böszörmény (= Muzulmán) helynevek, ott voltak a nyirségi izmaeliták, ott lakhattak azok a *baskirok*, kik közül Jakut arab iró tudósitása szerint Aleppóba jártak egyháztörvényeket tanulni, s kik Jakutnak elbeszélték, hogy ők Hungar király országának szélén laktak falvakban. A mohamedán kazárság a Marosig, sőt Temesig is érhetett. Aradmegyében volt egy Temerkény nevű izmaelita falu a XIII. században, s egy Bezermen Temesmegyében. Marótnak Ménü előneve, alkalmasint a többnejüség divatjára vonatkozik, a mi a fejedelem mohamedánságára mutat.

E területek meghóditása nem történhetett sokkal előbb I. László koránál. A kort a királyi törvények kora sejteti. Feltünő ugyanis, hogy a magyarországi izmaelitákról épen I. László és Kálmán király törvényei foglalkoznak, s oly részletességgel, oly szigorral intézkednek azokról, hogy szinte lehetetlen nem látni, hogy ezek nem a városokban elszórt lakosság, vagy egy-egy beköltözött csapat, de egy országrész nagy contingensü lakossága volt, kikről az előbbi királyok korában természetes még szó sem lehetett.

A Tiszán-túl vinak meg a magyar király seregei Gláddal is, ki kazár-bolgár-szláv néppel lakja a Maroson túli vidékeket.

Az első terjeszkedés idején a magyar faj csak a sikokra szorítkozott. Mikor az alföldi vidékek a királyhágóig a magyar királyéi, kezd a magyarság az erdélyi viszonyokkal foglalkozni s ismerkedni s a völgyek mentén oda behatolni.

Igy Szolnok-Doboka megyébe a Szamos mentén, melynek sóbányászata vonzotta oda a tiszamenti lakosokat, kik a sót e vidékek őslakóitól, az ott lakó szlávoktól nyerték. Az életszükségek békés eszközeivel, ásóval és csákánynyal s nem hóditó fegyverekkel kezdték Magyarország felől a Szamos vidékét látogatni, a hol a gyér s államilag nem

vezett lakosság önként nyitotta meg kapuit a magyarok előtt. Mikor kották az első magyar telepek a szolnoki sóvidéken, évszámmal nem tjuk meghatározni, de az bizonyos, hogy ez időben Erdély bírása k épen egy kis darab földre terjedhetett, míg a nagy erdélyi fellföld rengeteg erdeivel, túl van a magyar királyi hatalom körén.

Erdély megismerése és bírása csak lassan haladt előre a királyság felől s pedig azokkal a telepítésekkel, melyeket ott a magyar királyok toltak előre. A Szamos felől Besztercze vidékére (Nösnerland) jutottak így szász telepek, melyeknek Rodna lőn központja, s megalapításukkal Erdélynek ismét ujabb vidéke kapcsolódott össze a magyar királysággal, mely az erdélyi terjeszkedésből gazdasági hasznot vont.

A Maros mentén is kezdett a magyarság Erdélybe hatolni. Gyula legyőzésében alkalmasint a Gyula besenyő törzs meghódolását kell látnunk.

II. Géza korában ujabb nagyobb szász telepek alakúlnak a Marostól délre eső részeken, melyek lassanként Brassóig húzódtak le. E telepítés fokozatosan bővítette ki a magyar királyság határait a részben lakatlan részben csak gyéren lakott Erdélyben. A magyar királynak a szászok részére adott kiváltságleveleiből tudjuk, hogy e telepedésekkel a védelmi kötelezettség is járt, névszerint ismerjük a német lovagrendeket, melyek erre kötelezve voltak.

A magyar királynak telepítő munkáját gyakran kunok háborgatták, kik Moldva felől Erdélyen át csaptak ki Magyarországba, s nevezetes, hogy Szent László a kunokon nem Erdély keleti részein, de Doboka megyében nyeri híres csatáját (Cserhalom), a miből azt olvassuk ki, hogy Magyarország széle akkor alig terjedhetett túl a Szamos vidékén.

A magyar királyságnak kelet felé terjeszkedését bizonyítja a magyar kath. egyház bővülése. A váradi püspökség csak I. László király korában alakul, az erdélyi püspökségnek pedig még későbbinek kell lenni. Hogy Szent László a patronusa, arra mutat, hogy ő csak kezdeményezője volt a keresztény élet meggyökereztetésének, míg utódai már az ő nevével alapították fel a gyulafehérvári püspökséget.

A szász telepek elhelyezkedése idején tűnik elő a magyar állam és nemzet szempontjából ama fontos jelenség, hogy a kárpáti havasok hegyeiben egy népfajra találnak, mely nyelvre nézve legközelebb rokon a magyarral, mely ott mint ősfoglaló bírja a lakott földet, s mely még ősi typusú törzs-rendszerben él akkor, midőn Magyarországon e társadalmi alapot már régen szétbomlott.

E népfaj nem más, mint a szóban forgó *székelység*.

Természetes, hogy az uj népelem a saját érdekében is, önként s

eszrevetlen illeszkedik bele az uj helyzetbe, s a kiralyok felhasznaljak a beeses nepanyagot, kiknek szolgalataiert, regi jogaik es szokasaik ser-tetlen elvezetet hagyjak meg

De a magyar allam terjeszkedese ezzel meg nem erte el hatarat. A kunok egykor felelmes hatalma a XIII. szazad elejen mar pusztuloban volt. IV. Bela kiraly teritöket kuld a moldvai alföldre, a kik ott sikerrel jarnak s Bela kiraly a Rex Cumaniae czimet veszi föl s kun püspök-seget alkotja meg. S minö érdekes, és a székely viszonyokra fenyt vetö körülmény, hogy az uj kún püspökseg ala kúnok, olahok és szekelyek tartoztak, a mint azt egy sokszor idezett oklevélböl tudjuk.

E korban terjeszkedett a magyar allam a Duna, Zsil es Olt men-tén az olah alföldre is, hol a szörényi bansag alakult, s a szörenyi pu-spökseg bövitette ki a kereszteny Magyarorszag hatarat.

A magyar kir. hatalomnak Erdélyben való elönyomulasa közben a rokon bessenyök és székelyeken kivül, olah nyomok is elötünnek. Nem rendezett nepelemek ezek, mint Anonymus gondolja — Gelo es Gladban is egy-egy olah fejedelmet latva — de nomad neptöredekek, kik a bessenyö mozgalmakkal vetödnek Erdélybe, erdökben es hegyeken pasztorkodva. Az olahokról való legregibb emlekezések egyike a «Silva bissenorum et vlachorum» a vöröstoronyi szoros környeken, a mi kör-belöl jelzi e népfajok allapotát s utjat Erdelybe; ilyen nomád olah-agról van többször szo Szörenysegben is, kikröl a magyar kiraly intézkedik s kenézeiknek egy-egy darab földet enged, a német lovagoknak ado-mányozott teruleteken.

A magyar allam tehát nyugat felöl keletre terjeszkedett: igy hozta ezt letre a terület s a magyar kiralyoknak abból folyó politikaja. E politikai es culturális missió vezerelte IV. Bélát is, midön Cumaniaval bövitette ki Magyarorszagot, mely ezzel az Alduna hosszán a fekete ten-gerig s Karpatoktól a Dnyeszterig ért.

Ez orszagrészek azonban nem tartozhattak maradandóan a magyar államhoz. A magyar kiralyság törekveseit a mongol hadjarat zavarta meg. A vesz hirere, a Moldvában tanyázó jaszok és kunok egy resze menekült hazánkba, kiket a király a Duna es Tisza közé telepit. Az események, a mik erre következtek, ismeretesek. A mongolok Magyar-országba hatoltak, tüzzel-vassal pusztitva a fiatal államot, mely vegle-gesen meg meg sem volt alakulva, midön az oriasi csapas erte.

A mongol hadjarat lezajlása után uj viszonyok következnek. Ekkor bomladozik a kapocs Cumania és Magyarorszag közt. E területek uj néptajokat vesznek most magukba, melyek a Balkan s az orosz feje

[feje]delemségek felől kezdenek gyarapodni s összeelegyedni a megmaradt jász és kún fajokkal.

Csakhamar belföldi erők ütik ott fel fejüket, melyek kún, orosz és oláh népek élén küzdenek a magyar főhatóság ellen, a minek a vége Moldva és Havaselve megalakulása lett a XIV. század közepén.

A mongol hadjárat lezajlása után, s minek nyomán a kipcsaki arany horda kánsága alakult — az uraláltáji népvándorlás teljesen megszűnt. Megszűnt, mert a kipcsaki kánok hatalma kötötte most le mindazon népeket, melyek addig a Krimtől a turkistani síkig nomadizáltak.

A kipcsaki kánság s a moldva-havaselvi tartományok alakulása örök válaszfalla lőn Magyarország s a volga-vidéki népek között.

Kimerült a forrás, melyből fajunk eddig gyarapodott, de megszűnt az a szükség is, hogy a magyar királyság, az állam biztonságaért a Kárpátokon túli területeket tartsa kezében.

Ekkor s csak ekkor szűnt meg a népvándorlás, mely Attilával kezdődik, s ekkor alakúlt meg véglegesen Magyarország, a mit krónikaíróink Árpád korával bevégzettnek gondoltak.

E nem egészen felesleges kitérés után térjünk vissza a székelyekre.

Kik tehát a székelyek voltaképen?

E kérdést azt hiszem a rokonnépek egymásutáni következése fejti meg.

A magyarokat Etelközből bessenyők űzik ki a IX-ik század végén s maguk alkotnak ott birodalmat. De a bessenyők hatalma sem tartott soká s a kúnok elől a Balkánra s Magyarországba menekültek. Itt szerte elszéledtek, ugy hogy a magyar területnek csaknem minden részen megtelepedett egy-egy bessenyő csapat, hadrakepes részeiket pedig a magyar király használta fel, s nagyérdekü, hogy e harczos *bessenyők* többször *székelyekkel* együtt vannak említve. II. Istvánnak a csehek elleni hadakozatában személyét bessenyők és székelyek őrzik vala. II. Géza 1146-ban az osztrák Henrik ellen szállva táborba, előcsapatait bessenyők és székelyek képezték.

De Székelyföldön s Erdély egyéb területein is sok Bessenyő helynév van. Beszterczе-Naszódban van egy Bessenyő (Heidendorf), Alsó-Fehérben Bessenyő, Kis-Küküllőben Buzás-Bessenyő, 1324-ben Szárazpatakon bessenyők laktak, 1421-ben Felső- és Alsó-Rákoson laktak bessenyők 1455-ben bessenyő-falusi székelyekről van szó Udvarhelyszékben. Bessenyő nevű helyek vannak meg Sepsiben, (Háromszéken) a baczoni erdőben pedig a Bessenyő-patak.

Ime tehát a szekelyek nem lehettek masok mint vagy a besse-nyök egy aga, vagy egy Etelközben künn maradt magyar nepfelekezet mely a kún beütések idején a bessenyőkkel együtt a ghimesi, ojtozi tömösi szorosokon vonult Erdélybe, s ott a havasok alatt meghúzva magát, ismeretlenül elt, míg a magyar királyság az erdelyi gyarmatositás korában rajuk nem talál s hatalmi körébe nem vonja őket.

A mi a székelység magyar nyelvüségét illeti, ez most a székely kerdés tekintetében masodrendü jelentőségüvé valik, de az altalános magyar ethnologia szempontjából nagybecsü azért, mert kivilaglik ebből hogy Árpáddal nem az egesz magyar faj szállt meg Pannoniaban, s bizonyossa lesz általa, hogy a magyar ajkú nepelemek szelesebb terü-leten laktak e korban mint gondoltuk, s valoszinü, hogy a bessenyő jász-kún nevek alatt ismert népek jó része is magyar nyelvü volt, s talán csak a dynastiak s egyes agaik voltak törökök, a mit peld. a kúnokra bizvást elmondhatunk, kik hazánkban mint magyar elem fog-laltak helyet, de egy részük, mint a Petrarca-codex tanusitja, török nyelvü volt.

Hogy e feltevés nem nélkülözi az alapot, arra több bizonyitékunk van. Cumánia megdölte után peldául Moldvában és Bessarabiaban az oláh vajdaságok megalakulasa után is soká nagyszamu magyarság élt; II. Rákoczy Ferencz követsege a krimi tatar kannál jártában a bessara-biai Csöbörcséket is mint magyar falut talalta. De Moldvában egeszen napjainkig leér a magyar elem, mely nem erdelyi kivándorlo, de bizo-nyosan a régi Cumánia népségének romja. Maga Jaszvásár varosa (te-kintve e név régisegét, a kún kapitánysag intezmenyét a moldvai vajda udvarában) elég bizonyitek arra, hogy fajunk valamikor szélesebb terü-leten lakott mint ma.

Bizonyitja ezt az oláh nyelv is. Az olahság, mely csak a XIII—XIV. században szaporodott fel Moldovaban és Havasalföldén, az ott talált régibb nepeket assimilalta s azok nyelveből tömérdek anyagott vett át. S mit latunk? azt, hogy az oláh nyelvben a szlavon kivül legtöbb a magyar anyag, töröksege pedig szinte feltünöen keves s a mi van is, az csak a későbbi török hódoltság korából került bele, holott ha Cumania lakosságanak fő alkatresze török lakossag lett volna, ugy az oláh nyelv-ben több s regibb törökseget talalnánk.

A székelységnek Magyarországból való kitelepitéséről azt hiszem egészen le kell tennünk. Magyarorszagnak az első kiralyok korában nem volt annyi magyar népe, hogy belöle a tavoli keleti Erdélynek is jut-hatott volna, hiszen ha lett volna, a királyok Erdelyt nem a flandriai és rajna-vidéki szaszokkal gyarmatositjak vala.

Meg kell állapodnunk tehát abban, hogy a székelyek olyan magyarok mint mi vagyunk, de helyfoglalásuk Erdélyben más időben s más viszonyok közt történt mint a pannoniai magyarságé. Ha nem is vagyunk a mi jó székely testvéreink; külön történeti faj s Erdélynek a mi ott lakó népek között legrégibb lakossága.

Az ethnographia a délszláv tudományos Akadémiában.

A délszláv akadémiának Zágrábban, f. évi november hó 30-án tartott ünnepélyes évi közgyűlésének egy nagyjelentőségű mozzanata rendkívül tanulságos reánk nézve is, és minden tekintetben méltó a mi különös figyelmünkre. Az elnöklő dr. Racski kanonok, a néptani tanulmányok érdekében nagyhatású beszédet tartott, a melynek eszmemenete a következő:

A délszláv Akadémia, a mely eddig túlnyomólag okiratoknak és munkáknak, tehát irott emlékeknek gyűjtésére és kiadására fordította figyelmét, ezentúl már megfontolva azt, hogy az irott irodalom nem elegendő a nép egész életének feltüntetésére, különös tekintettel lesz a népességre magára, szóval ápolni fogja a folklóret (a nemzeti régiséget, mesét, mondát stb.). Ethnologiával és ethnographiával (a népek keletkezésének és jelen állapotának tanulmányozásával) most kiválóan foglalkoznak. Angolországban tudós társaság foglalkozik a hagyományos irodalom kiadásával, Francziaországban több ily irányú folyóirat van, Németországban ethnographiai társaságok és néppsychologia meg ethnologia számára való folyóiratok, Olaszországban ily tartalmú archivumok, Oroszországban földrajzi társaság Szt-Pétervárt, anthropologiai és ethnographiai társaság Moszkvában, hasonlók Spanyolországban, Portugaliában, Svájczban és a legujabb időben Budapesten is (Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn). Mind e tények tanúbizonyságai a nép alkotásainak tanulmányozása iránti nagy érdeklődésnek. A délszláv akadémiának nem szabad ezek mögött elmaradnia, s nem szabad ez ügyet halogatnia, mert a mindent nivelláló általános czivilisatio e században épen a nemzeti sajátságok és a nép alkotásai szenvednek legtöbbet, a mit az a tény is bizonyit, hogy népünk keleti részében, a hova még nem hatott el annyira az a nivelláló hatás, a népszellem alkotásai tisztábban és gazdagabban maradtak meg. A nép mondái és közmondásai, úgyszintén dalai psychikus tekintetben feltárják a nép belső erejét, és ezzel foglalkozik a folklore vagy hagyományi irodalom, a mely tanulmányozza az összes

nemzeti emlékeket, a melyek nem irásban maradtak fenn, hanem a nép emlékében, mint nemzedékről nemzedékre szálló hagyomány. Ezzel összefüggésben szükséges lesz, hogy a nép nyelvét inkább reális szempontból tartalmuk szerint tanulmányozzuk, hogy megvilágosítsuk a nép szellemi életének multját: ez a dialektologia. Arra kell törekednünk, hogy belehassunk a nép lelkébe. A nép szellemét régi hagyományok és uj eszmék vezetik: az ősi hagyományok, a melyekben a nép sajátos mivolta nyilatkozik, oly nagy hatásuak, hogy azokat a keresztenységnek is tekintetbe kellett vennie. Azt lehet mondani, hogy a népélet mostani szokásai és erkölcsei az ősi hagyományok és a kereszténység közti kiegyezésből származtak. A délszláv akadémiának tehát ezentúl kötelessége lesz a nép szájhagyományaira különös gondot fordítani.

Ilyen nagyjelentőségü jelszókat hangoztattak, és ilyen czélokat tűztek ki a *délszláv* akadémiában. Intő tanulság van e mozgalomban. H. A.

LEVELEZÉS.

I. József főherczegnek, a társaság elnökéhez intézett levele (a társaság szerencsekivánatai alkalmából: «A magyarországi néprajzi társaság hozzám intézett szíves üdvkivánataiért, melyekkel családi ünnepélyem alkalmára meglepett, fogadja legőszintebb, legbensőbb hálámat azon óhajom kifejezése mellett, hogy tudományos téren hazámban oly üdvös működését mindig a legislegjobb siker koronázza.

Élénk részvételemről s támogatásomról biztosítván a társulatot maradok, Alcsuthon, 1889. augusztus hó 20-án, szolgálatkész tagja

József főherczeg. s. k.

II. Charles G. Leland levele a Magyarországi Néprajzi Társasághoz.

— A társaság 1889 decz. 7-én tartott felolvasó-ülésen bemutatta *Katona Lajos.* —

London, 1889. november

Rendkivül szerencsésnek érzem magamat, hogy a Magyarországi Néprajzi Társaságot — ha nem is személyesen, a mint kivántam volna, de legalább e pár sorommal megalakulása alkalmából üdvözölhetem. Hogy ily társulat Magyarországon alakuljon, az nekem különösen *két* okból látszott már régóta szükségesnek. *Először* is azért, mert a világ egy országa sem nyújt a kutatónak oly sok, oly változatos és oly érdekes néprajzi anyagot, mint Magyarország. Nyugat-Európában ez anyag, sajnos, már többnyire csak mint egy rég elmult időnek kiaszott és holt emlékjele

…dható; míg itt viruló életben látjuk meg s azon elevenen és üden …hetjük vizsgálat alá.

Hogy Magyarország a világ legnagyobb élő regény- és novella-…gával büszkélkedhetik, azt én legnagyobb részben annak vagyok haj-…ndó tulajdonítani, hogy a néprajzi tanulmányanyag oly szerencsés …kleleségben és bőségben virul meg e szép ország határain belül; mert …*llemzetes* úgy az egyének, mint a népek életében az, a mi a költőt, … művészt és a folkloristát egyaránt érdekli; amazt azért, hogy belőle …emekműveit megalkossa, ezt meg, hogy segélyével az emberiség lelki …életének meg rejtett törvényeit kinyomozza.*)

Ha önöknek, uraim, Magyarországon nem volna alkalmuk a *nép-…ajok* ama csodálatos változatosságát, a számtalan *árnyalat* oly meg-…epő gazdagságát színről-színre látniok s mindennap tapasztalniok: úgy …ighanem egészen *más fajta* s talán nem kevésbbé nagy, de minden-…setre más téren volnának nagy íróik, más művészeik, de nem dicse-…kedhetnének egy Petőfivel, egy Arany Jánossal, egy Jókaival, kinek …evét az én széles amerikai hazámban minden gyermek ismeri s a ki …Magyarországnak méltó büszkesége.

A *második* ok, a mely velem az előzményekből nemcsak önkényt …olyónak, hanem mintegy szükségképen következőnek láttatja e társaság …megalakulását: azon szerencsés körülmény, hogy önöknek Herrmann …Antal tanár *Ethnologische Mitteilungen* czímű folyóiratában e téren …ivan úttörő előmunkálatuk van, a melyet én Anglia legelső szemléjében …em haboztam Európa *legjobb* folklore-közlönyének mondani. S valóban … folyóirat, habár még egészen fiatal s nem jelent meg belőle több …árom füzetnél, már is kitudta magának vívni nemcsak Angolország, …anem az egész külföld tudományos köreinek elismerését. Ezen ugyan …gy művelt ember sem fog csodálkozni, milyen szoros összefüggésben …ll a folklore a régiségtannal és az ethnologiával; már pedig Magyar-…ország az utóbbiak tekintetében sem marad el más országok mögött.

A nemzet, a melynek egy *Hunfalvy*ja, *Pulszky*ja, egy *Vámbéry*ja …an, tartsa kötelességének azt is bebizonyítani, hogy mindannak, a mi …alóban maradandó dicsőségére s méltó büszkeségére szolgál, teljes …lismeréssel is tud adózni.

És én nemcsak igen jellemzőnek, de fölötte megtisztelőnek is tar-…tom Magyarországra nézve s épen azért itt sem mulaszthatom el kiemelni.

*) Nemcsak két lángész önkéntelen találkozásának szép példáját, hanem e …alkozásban a közös gondolat igazságának legcsattanósabb bizonyítékát látom én …bban, a mit itt Leland s a M. N. T. első közgyűlésén Jókai mond, legtermékenyebb …unkatársául a néprajzot nevezi meg. A ford.

hogy önök *József főherczeg* ő fensége személyében nemcsak a társadalmi és politikai élet egy magasan kiemelkedő alakját, hanem egyúttal a tudomány egy egészen speczialis területének kiváló és általánosan elismert művelőjét is szerencsések tisztelhetni.

Mert ő cs. és kir. fensége kétségtelenül a világ első czigány-nyelvismerője és kutatója. Ez pedig olyan czím, a melyet a fenséges úr nem örökölt, hanem szorgalmával szerzett magának!

Ha pedig önök talán azt volnának hajlandók hinni, hogy én — mint az angol czigány társaság (Gypsy-Lore Society) elnöke — értékénél kissé magasabbra becsülöm ez utóbb említett tanulmányokat: úgy ne felejtsék el kérem, hogy *mi* folkloristák vagyunk és hogy számunkra a *czigányság* a legbecsesebb és legérdekesebb fölfedezések kimeríthetlen forrása. Igaz, hogy elég nagy számmal akadnak amolyan régi divatu tudákos-filiszterek, a kik minket folkloristákat a tudományos élet *czigányai* gyanánt szeretnek feltüntetni s mint afféle *colluvies gentium*-ra a derékhad nyomában kullogó szedett-vedett csőcselékre megvető gőggel néznek alá. Az is igaz, hogy ez az úgynevezett «folklore» egyelőre még olyan új dolog, a melynek jelentésével és jelentőségével — nem olyan nagy csoda, ha vajmi tudós és komoly férfiak még nem jöhettek egészen tisztába.

A mi feladatunk őket s nemcsak őket, hanem a nagy közönséget is tanulmányaink fontosságáról felvilágosítani. A *folklore*, úgy a mint én értem, a történettudomány időben legutolsó, de épen azért legmagasabb s egyúttal legszebb fejlődési foka. Ifjú korombam csak monochromatikus vázlatokban tanultuk a történelmet. A modern tudomány feladata e gyarló vázlatok helyébe kellő távlattal, élethű anatómiával és duzzadó erővel festett *képeket* állítani.

Az igaz színeket és az árnyalatok helyes elosztását e képhez a *folklore* adja. Ez a mi hivatásunk az emberiség fejlődése hű ábrázolatának művészi megalkotásában.

Helyesen sejtették egyes nagy történetírók, hogy el fog jönni az idő, melyben a *nagy emberek* nem fognak többé annyira előtérben állni a történetírás mezején, s helyökbe a nagy *eszmék* és világ-mozgalmak fognak kerülni. E korban jelentékeny szerepe lesz a folklorenak; mert mindaz, a mi az emberiség benső, családi, kedélyi életéhez fűződik, megillető helyet fog találni az ő vonzó tanulmányainak keretében.

Jacta est alea: mi megindítottuk a mozgalmat; most csak az a feladatunk, hogy az lanyhaságunk következtében meg ne álljon útjában. Önök szép reményt meríthetnek azon biztató tudatból, hogy még sehol sem alakult néprajzi társulat oly kedvező auspiciumok között mint az

nöke Önök oly dús és változatos anyaggal rendelkeznek, a mely ritkítja partját: ez anyag feldolgozását már is megkezdte önöknél egy derék akfolyóirat, a munka köré számos jeles és áldozatra kész tudósuk sorakozik, míg országuk népei a föld legszebb ethnografiai múzeumát annak hivatva a legjellemzőbb és legbecsesb tárgyak özönével megtölteni. S mind ehhez az önök és honlitársaik szivében a leghesőbb nemzeti érzés lángja lobog, a mely bennem biztos reményet kelti a legszebb eredményeknek. S ha társulatuk egykor jól teljesített feladatának szép sikereire tekint vissza, úgy ezt egyúttal annak tudatában teheti majd, hogy tetemesen hozzájárult Magyarország művelődéséhez, és úgy erkölcsi mint politikai erejének megszilárdításához.

HIVATALOS KÖZLEMÉNYEK.

Jegyzőkönyv

a Magyarországi Néprajzi Társaság alakítása ügyében vasárnap, 1887. decz. 5-én d. e. 10 órakor a m. t. Akadémia földszinti sarokteremében tartott első előleges értekezletről. Jelen voltak: Abafi Lajos, Alexi György, dr. Ballagi Aladár, Berecz Antal, Bobula János, dr. Borovszky Samu, b. Fechtig Imre, György Aladár, Hadzsits Antal, Havas Sándor, dr. Herrmann Antal, Hunfalvy Pál, dr. Jancsó Benedek, Királyi Pál, dr. Kiss Áron, Körösy Henrik, Kurz Samuel, dr. Márki Sándor, dr. Molnár Antal, dr. Patrubány Lukács, Popovics V. István, dr. Schwicker I. H., dr. Simonyi Zsigmond, dr. Staub Mór, Széll Farkas, Szilágyi Sándor, dr. Thirring Gusztáv, dr. Török Aurél, Volf György, Weber Rudolf, Zsilinszky Mihály.

Hunfalvy Pál foglalta el az elnöki széket és Herrmann Antal mint jegyző és előadó tömör előterjesztésben vázolta a társaság czélját, szükséges és sürgős voltát. Dr. Török Aurél behatóbb szakszerű fejtegetését, Szilágyi Sándor és Molnár Antal tartalmas nyilatkozatai, továbbá Hunfalvy Pál, Berecz Antal, Havas Sándor, Ballagi Aladár, György Aladár, dr. Simonyi Zsigmond felszólalásai és rövid eszmecsere után az értekezlet egyhangúlag és lelkesedéssel kimondta, hogy a társaság alakítását szükségesnek és sürgősnek tartja. A program és az alapszabályok szerkesztésére s a társaság szervezésére kiküldetett Havas Sándor elnöklete alatt dr. Ballagi Aladár, Berecz Antal, György Aladár, dr. Herrmann Antal, dr. Török Aurél, Vámbéry Ármin

Az értekezlet után a hetes bizottság ülést tartott, a melyben megbeszélte az ügyet, s megbízta György Aladárt az alapszabályok és Herrmann Antalt a programm tervezetének szerkesztésével.

*

Jegyzőkönyv

a Magyarországi Néprajzi Társaság szervező bizottságának s meghívott illetékes érdeklődőknek 1889. január 26-án, d. u. 5 órakor, a m. t. Akadémiában, Hunfalvy Pál elnöklete mellett tartott értekezletéről.

Herrmann Antal előadja, hogy az általa szerkesztett felhívás 2000 példányban küldetett szét, még pedig a néprajzzal foglalkozókon kívül az összes hazai egyházi főhatóságoknak, fő-, közép- és polgári iskoláknak, tanfelügyelőknek, főispánoknak, szolgabiráknak, városi tanácsoknak, minek folytán mintegy 400-an jelentkeztek tagul.

György Aladár előterjeszti a szervező bizottságban már megbeszélt alapszabály tervezetet, a mely beható megvitatás után elfogadtatott. Végül megállapíttatott a vasárnapi alakuló közgyűlés napirendje.

*

Jegyzőkönyv

a Magyarországi Néprajzi Társaság alakuló közgyűléséről. (Tartatott 1889. jan. 27-én Budapesten, a m. t. akadémiai Kisfaludy-teremben.)

1. Hunfalvy Pál mint az alakító bizottság elnöke, üdvözli a nagy számmal megjelenteket. Mindenekelőtt köszönetet mond dr. Herrmann Antalnak, ki leginkább közremunkált a társaság alakulásának előkészületei körül s kinek néprajzi tevékenysége nemcsak Magyarországon, hanem a külföldön is már szép elismerésben részesült; ő tőle indult ki a társaság alapításának eszméje, s nagyrészt neki köszönhető, hogy a társaság alakulása már most megtörténhetik. Az az erkölcsi parancs «Ismerd meg tenmagadat» régóta érvényben van, de ugyanez a szabály társadalmi téren csak ujabb időben kezd felhangzani és igyekszik érvényesülni. Ennek követésére, alkalmazására alig található valahol jobb talaj, mint épen nálunk, a magyar korona alá tartozó földön, mely valóságos ethnographiai mozaik. Eddig ebben a mozaikban inkább csak a különbségeket néztük, a melyeknél fogva olykor aztán el is húzódtunk egymástól. A néprajzi társaságnak föladata lesz nemcsak ezeket a különbségeket kiemelni, tudományosan feldolgozni és másokkal közölni, hanem mélyebben fekvő pontokat is napvilágra hozni, melyek arra indíthatnak bennünket, hogy ne húzzunk szétjel, hanem vonzódjunk egymáshoz, melyekből meggyőződhetünk, hogy mindnyájan, akármilyen

...nek legyünk is, egy hazának édes gyermekei vagyunk. Remeli, hogy ...prajzi társaságnak egyik főeredménye az lesz, hogy eló fogja moz...ni a különböző népfajokban a haza szeretetét, s az egymáshoz való ...ölcsönös vonzódást. Azonban minden társaság, hogy éljen, mozogjon ...asson, szervezetre szorul. Ilyen szervezet alkotására rendszerint az ...eket szokták elővenni s így szemelték ki a szólót, mint a budapesti ...k között alkalmasint a legöregebbet, az alakuló és alakító gyűlés ...ezésére. Ennek hivatása az alapszabályokat tárgyalni s a tisztviselőket ...enesen megválasztani. Minthogy elölülőnek egy nagyon fontos aka...mai ülésben kell majd résztvenni, helyetteseül dr. Török Aurél tanárt ...ja, jegyzőül dr. Réthy Lászlót, előadóul dr. Herrmann Antalt.

A közgyűlés lelkes éljennel fogadja az elnök megnyitó beszédét és ...ává teszi ajánlatait.

2. Herrmann Antal kijelenti, hogy kénytelen felszólalni, hogy elhá... magától azt az érdemet, melyet az elnök reá rótt. A néprajzi tár...ág ügyének megindítója nem ő, hanem Hunfalvy Pál, ki nálunk a ...mányos ethnographiát megalapította, s kinek ebbeli nagy érdemei ...zágszerte s a külföldi tudományban is ismeretesek. Kiváló érdeme ... a Kisfaludy-társaságnak is, a mely pl. a szóló és dolgozótársai nép...i tanulmányait anyagilag is támogatta. De közvetetlen ösztönt Herrmann ...ügyben dr. Meltzl Hugó kolozsvári egyetemi tanártól nyert, a ki a ...elevő Brassai Sámuellel szerkesztett «Összehasonlító irodalomtörté...mi lapokban» különös figyelmet fordított a folklorera, s már évekkel ...ött indítványozta egy magyarországi folklore-társaság alakítását. Ezt ...örténelmi igazság érdekében kellett szólónak megjegyeznie.

Helyeslő tudomásul szolgál.

3. Herrmann Antal az előkészítő bizottság által kidolgozott alap...baly-tervezetet előterjeszti és pontonkint felolvassa. Egyes pontjaihoz ...zászólottak Fialovszky Lajos, Molnár Antal, Török Aurél, Jancsó ...edek, gróf Zichy Jenő, György Aladár, Steinacker Ödön, Sasvári ...mn, Vikar Béla, Majláth Béla, Strausz Adolf, Hermann Antal.

A közgyűlés némely módosítással elfogadja az alapszabályokat.

4. Az alapszabályoknak a módosítások tekintetbe vételével való ...léges szövegezésére bizottság kiküldetése ajánltatik.

Kiküldetnek: dr. Ponori Thewrewk Emil, dr. Fialovszky Lajos, ...ly Pál s az előadó.

5. Steinacker Ödön egy felszólalására Herrmann Antal kijelenti, ...y eddig már 400 tagnál több jelentkezett.

Örvendetes tudomásul szolgál.

6. Elnöklő dr. Török Aurél a társaságot megalakultnak nyilvánítja.

7. Elnök a közgyűlést az ideiglenes tisztikar megválasztására hívja fel. György Aladár indítványára egyhangúlag megválasztatn[ak a] következők:

Elnök: *Hunfalvy Pál.*

Alelnökök: dr. *Török Aurél* és gömöri *Havas Sándor.*

Titkár: dr. *Herrmann Antal*

Jegyző: dr. *Réthy László.*

Pénztáros: dr. *Borovszky Samu*

8. Elnök felszólítására és György Aladár ajánlatára az ideig[lenes] nagy választmányba egyhangúlag a következők választatnak: [...] György, gr. Apponyi Sándor, Asbóth János, Bachat Dániel, br. [...] Milos, Baksay Sándor, Ballagi Aladár, Bartalus István, Bausznern G[...] Berecz Antal, Berzeviczy Albert, dr. Bojnicsics Iván, Brankovics G[...] (püspök), Brassai Sámuel, dr. Brean Kázmér, Ciotta János, Čop-M[...] Mara, Csopey László, Császka György, dr. Czirbusz Géza, Dimitrij[...] Milos, Drohobeczky Gyula, Dungyerszky Lázár, dr. Erödy Béla, [...] Lajos, Feszty Árpád, dr. Fialovszky Lajos, Filtsch József, Firczák G[...] Goldis János, dr. Goldziher Ignácz, Grünwald Béla, Gyarmathy Zsi[...] György Aladár, Gyulai Pál, Hadzsics Antal, dr. Hampel József, He[...] Ottó, Huszka József, dr. Jancsó Benedek, Jókai Mór, br. Kaas [...] Káldy Gyula, Kálmány Lajos, gr. Károlyi György, dr. Katona L[...] Király Pál, dr. Kohn Sámuel, dr. Kőrösi József, dr. Krauss Fr[...] Kukuljevics Milutin, gr. Kuun Géza, Lóczy Lajos, Luppa Péter, [...] Miklós, Mailand Oszkár, dr. Marianescu Atanáz, dr. Márky Sándo[r] Medveczky Frigyes, dr. Meltzl Hugó, Meltzl Oszkár, Moldován Ge[...] Molnár Antal, dr. Moravcsik E. Emil, Nagy Miklós, br. Nikolics F[...] hg. Odescalchy Arthur, br. Orbán Balázs, Parcsetics Félix, Pinter Sa[...] Popovics István, Pulszky Ferencz, Rakovszky István, Rombauer [...] br. Salmen Jenő, Schneller István, dr. Schwicker J. H., Sponer A[...] Strausz Adolf, Szarvas Gábor, Szász Károly, Szatmáry György, [...] Széchenyi Béla, Székely Bertalan, Szivos Béla, Sztojacskovics Sa[...] dr. Teodorovics Szvetozár, Thallóczy Lajos, P. Thewrewk Emil, [...] Thirring Gusztáv, Torma Zsófia, Tors Kálmán, Vámbéry Ármin, [...] Vizoly Z. J., Vlachovics György, Wolff János, Xántus János, gr. Z[...] Jenő, Zlóczky Teodóz, Zsilinszky Mihály.

9. Vikár Béla indítványozza, hogy Hunfalvy Pálnak és Herr[mann] Antalnak jegyzőkönyvi köszönet szavaztassék.

Elfogadtatik.

Jegyzőkönyv

a Magyarországi Néprajzi Társaság ideigl. választmányának 1889 ius hó 22-én a m. t. Akadémiában tartott üléséről.

Hunfalvy Pál elnök jelenti hogy az alapszabályok a belügyminisz-ium által 1889. évi május hó 8-án, 30,044. szám alatt jóváhagyattak. rrmann Antal indítványára határozatba megy, hogy a társaság ewrewk E. által fogalmazandó üdvözlő feliratot küld József főherczeg Fenségéhez kettős családi ünnepe alkalmából. és hálát mond neki a saság iránt eddig tanusított érdeklődéseért. Dr. Katona Lajos és Strausz olf vál. tagoknak elismerés szavaztatott a pécsi fiók alakításának deményezéseért. Örvendetes tudomásul szolgál, hogy Herrmann Antal neje 1500 frt értékü szakkönyvtárt ajándékoznak a társaságnak, s gy az elnök a költségek előlegezésére ajánlkozott. A társaságnak a saj-ıan való képviselése egyelőre az «Ethnologische Mitteilungen aus garn» folyóiratra bizatott; végre Herrmann titkár felhatalmaztatott, gy a társaságot képviselje az idei bécsi és párisi congressusokon.

*

Jegyzőkönyv

a Magyarországi Néprajzi Társaságnak 1889. okt. 9-én tartott vá-sztmányi üléséről.

1. Hunfalvy Pál elnök bejelenti József főherczeg köszönő levelét társaságnak, családi ünnepe alkalmából hozzá intézett üdvözlő fel-ıtára.

2. Borovszky Samu pénztáros jelenti, hogy a tagok száma körül-lől 500 és hogy eddig 281 frt folyt be a pénztárba.

3. Titkár jelenti, hogy a pécsi fiókegyleten kívül Ungvártt is fiók-ylet alakult az ottani szerkesztők kezdeményezésére, készül Aradon a tanító egylet buzgalmából, hasonló szándékok jelentkeznek más lyeken.

4. Jancsó Benedek jelenti, hogy indítványára az orsz. középiskolai náregyesület a tanároknak figyelmébe ajánlja a társaság ügyét.

5. Titkár jelentést tesz a külföldi szakköröknek a magyarországi prajzi társulat megalakulása alkalmából való nyilatkozatáról, kiemeli bécsi anthropologiai congressus tagjainak véleményét, egyszersmind enti, hogy a congressus ülésein a társulatot képviselte.

6. Titkár annak idején felkérte Leland alapító tagot, hogy a párisi ngressuson, mint annak egyik alelnöke, a magyarországi néprajzi tár-ságot képviselje, s jelenti, hogy Hunfalvy Pál Stockholmban József

főherczeg czigány grammatikáját mutatta be, s a czigányokra vonatkoz magyar tud. irodalmat ismertette.

7 Török Aurél megemlíti, hogy a berlini Zeitschrift für Ethnologi szerkesztője Virchow a társaság alakulásáról a folyóiratban is megem lékszik, s Herrmann folyóiratát s az ujabb magyar ethnologiai irodalma dicséri, kiemelve Réthy L. dolgozatát.

8. Könyvtárunk számára Fischer Károly Antal a magyarok fehé és fekete elnevezése s a hunn-székely írás czímű művét beküldötte

9. Király Pál 25 arany franknyi alapítványt tett a társaságna azon czélzattal, hogy ez idővel oly alappá nője ki magát, a melyből pályadíjak volnának kitűzendők főiskolai tanulóknak hazai ethnographia tárgyú dolgozatai jutalmazására.

10. A Herrmann ajándékozta szakkönyvtár jövén szóba, elnök ú felkéretik, hogy helyiségről szíveskedjék gondoskodni.

11. Goldziher és Fialovszky felszólalására határozatba megy hogy a társaság hivatalos magyar közlönyének első száma januárról keltezv még ez évben megjelenjék.

12. Az alakító közgyűlés október 27-ére d. e. 10 órára tűzetik ki (az akadémia Kisfaludy-termében). Tárgyai lesznek: elnöki megnyitó Jókai M. megemlékezése néhai Rudolf trónörökös ő fensége ethnographiai működéséről; titkár és pénztáros jelentése és a választások. Titkár uta-síttatik, hogy az alakító közgyűlésre személyesen hívja meg a cultusz-minisztert, a m. t. Akadémia elnökét s a főváros főpolgármesterét.

13. Az első felolvasó ülés napirendjének megállapításánál titkár jelenti, hogy József főherczeg ő fensége a czigányokról írt egy dolgo-zatát kegyeskedett felolvasásra átengedni. A választmány mely hálával fogadja a főherczeg kegyességét. A felolvasó ülés többi tárgyai lesznek Török Aurél alelnök előadása lesz az anthropologiáról s Herrmann Antal hazai ethnographiai múzeum alapításáról.

14. Végül a választmány az elnöknek, alelnöknek s titkárnak buz-galmuk és fáradságokért köszönetet mond.

•

Jegyzőkönyv

a Magyarországi Néprajzi Társaság 1889. évi október 27-én d. e. 10 órakor a m. t. Akadémia Kisfaludy-termében tartott I. rendes közgyű-léséről.

Elnök: Hunfalvy Pál. Az elnök a napirendre térés előtt Katona Lajost bízza meg a jegyzőkönyv vezetésével. Aztán olvassa elnöki meg-nyitó beszédét.

Ezt követőleg Jókai Mór üdvözli a társaságot, kegyeletes szavakban megemlékezvén az elhúnyt trónörökös ő fenségének társaságunk iránt már alakulása idején tanusított érdeklődéséről, a melynek a megdicsőült azzal is kivánt kifejezést adni, hogy hajlandónak nyilatkozott a társaság védnöki tisztet elfogadni.

Jókai beszéde után bemutatja a közgyűlésnek dr. Berzeviczy Albert vallás- és közoktatásügyi államtitkárt, a ki a fontos államügyektől visszatartott miniszter képviseletében jött el, hogy átadja a társaságnak a miniszter üdvözletét, s tolmácsolja ő excellenciájának e nagyfontosságú feladatok megoldására hivatott társaság iránti érdeklődését, a melynek a miniszter tettebben is óhajt kifejezést adni.

A közgyűlés az államtitkár úr e nyilatkozatát örvendetes tudomásul veszi s az elnök inditványára elhatározza, hogy úgy a vallás- és közokt. miniszter úr ő excellenciájának, mint az államtitkár úr ő méltóságának legmelegebb köszönetet szavaz a társaság iránt tanusított érdeklődésük és a hazai ethnographia ügyének támogatására vonatkozó szándékaikért.

A napirend következő tárgya Herrmann Antalnak, mint a társaság titkárának jelentése volt, a melyet a közgyűlés tudomásul vett.

Hunfalvy Pál elnök inditványozza, hogy József főherczeg ő fenségét, a kit máris alapító tagjainak élén van szerencsénk üdvözölni, kérje fel a társaság a védnöki tiszt elfogadására.

A tagok lelkes éljenzéssel és helyökről való felállással teszik magokévá ez inditványt.

Az ezután következett választások eredménye, hogy Fialovszky Lajos inditványára egyhangulag megválasztattak: elnökké Hunfalvy Pál, alelnökökké Török Aurel és gömöri Havas Sándor, titkárrá Herrmann Antal, jegyzővé Katona Lajos, pénztárnokká Borovszky Samu.

Ezután következett a 30 tagú választmány választása.

Végül Borovszky Samu pénztáros tesz jelentést a társaság pénztárának állapotáról.

Jelentését a közgyűlés tudomásul veszi.

*

Jegyzőkönyv

a Magyarországi Néprajzi Társaságnak 1889. évi november 2-án d. u. 5 órakor a m. t. Akadémiában tartott I. választmányi üléséről.

Elnök Hunfalvy Pál előadja, hogy a m. n. t. megalakulván, alapszabályai 4., 9. és 29. §-a értelmében gondoskodnia kell immár a szakfolyóiratról.

Megállapittatván, hogy a társaság hivatalos közlönye havonkint

3 íves 8-adrétű füzetekben jelenjék meg (a szünidőt kivéve), s hogy a szerzők czikkeikből 25 külön levonatot kapjanak. elnök a folyóirat szerkesztőjének kérdésére tér át s azt véli, hogy e feladatra senki se lehet ez idő szerint illetékesebb Herrmann Antalnál, a ki német nyelvű ethnologiai közleményeivel a külföld legkiválóbb szakembereinek osztatlan elismerését tudta kivívni, s magát teljesen e feladat magaslatán állónak mutatta.

A választmány az elnök előterjesztésére Herrmann Antalt véli a társulat folyóiratának szerkesztésével megbizandónak.

Herrmann kijelenti, hogy a midőn egyrészt érzi, mennyire kötelező rá nézve szerkesztői múltja a társaság folyóiratának vezetésére vonatkozólag, másrészt többrendbeli tekintetek, különösen pedig német nyelvű folyóiratának folytatása, illetőleg más alakban és módosult programmal leendő továbbvitele nem engednék meg neki, hogy egész erejét és idejét a társaság folyóiratának szentelje. Már pedig ez szerinte olyan fontos, hogy egy egész embert kiván. Ő tehát jobban véli a társaságot szolgálhatni, ha az amúgy is elég súlyos felelősséggel járó titkári állás kötelmeit nem halmozza a szerkesztőiekkel, hanem erejének szétforgácsolása helyett azoknak egy tisztre való concentrálásába helyezi ambiczióját. És pedig teszi ezt annál nyugodtabban, mivel szerencsés módjában áll a társaságnak a szerkesztői állásra oly embert kiszemelnie, a ki e feladat sikeres megoldásának minden szükséges garantiájával rendelkezik. Ez véleménye szerint dr. Réthy László, kit eddigi tudományos munkássága és alapos készültsége a társaság folyóiratának szerkeszthetésére minden tekintetben qualifikál. Ő tehát Réthyt véli a társaság választmánya részéről a szerkesztői teendőkkel megbizandónak.

Hunfalvy Pál Herrmann propositiójába szivesen belenyugszik, de szükségesnek tartja kijelenteni, hogy egyelőre a társaság anyagi viszonyai nem engedik meg a szerkesztő honorálását sem; habár szerinte már most is kifejezést adhat a választmány azon felfogásának, hogy ha egyáltalán, úgy különösen a szerkesztő munkájának díjazhatása szempontjából tartja kivánatosnak a társaság pénzereje mentül előbb leendő oly fokú gyarapodását, a mely megengedje, hogy e részben a méltányosság követelményének eleget tehessünk

A választmány az elnök és a titkár együttes inditványához csatlakozván, elhatározta, hogy a társaság hivatalos, magyar nyelvű közlönyének szerkesztésével dr Réthy Lászlót bízza meg, azon reményben hogy a megbízandó e tisztnek egyelőre honorárium nélkül való elfogadása iránt mentül előbb nyilatkozzék

Az elnök ismét az alapszabályokra, és pedig azok 31. §-ára hivat

…ozvan, előterjeszti, hogy társaságunknak más hazai tudományos társulatokhoz hasonlón egy olyan abrégé-féle időszaki közlönyre is van szüksége, a mely egyrészt társaságunk administrativ ügyeiről, másrészt tudományos munkásságáról a külföld szakköreit értesítse. Hogy egy ilyennek útját a külföld illetékes forumai elé legjobban egyengessük, szerinte czélszerűbb lenne, ha Herrmann német nyelven megjelenő nemzetközi ethnologiai folyóirata, a melyet legközelebb úgyis havonkint 8-adrét alakban megjelenő 3 ívnyi füzetekre fog felváltani az eddigi időhöz nem kötött vaskos közlemények helyett, ezen módosult alakjában a társulat abrégé-jének bekebelezésére megnyeretnék oly módon, hogy a társaság havonkint egy ívnyi terjedelemben adandó, s a külföldi szakkörök-nek, továbbá magyarul nem értő tagjainak szánt félhivatalos közlönye, a mely valamely nagy irodalom nyelven lenne szerkesztendő, Herrmann ethnologiai folyóiratának lenne havonkint rendesen és pedig a társulati hivatalos folyóirattal egyidőben adandó melléklete. Az abrégé szerkesztését maga Herrmann vállalná magára, a kinek ez egy ívnyi melléklet nyomdai kiállításáért járó költséget a társaság födözné.

Miután Herrmann kijelenti, hogy a választmány ily irányú megbízásának a legnagyobb készséggel hajlandó megfelelni, a választmány az elnök fönti inditványa értelmében határoz.

Herrmann a maga részéről kijelenti, hogy a társaság tagjainak saját folyóiratát kedvezményáron hajlandó átengedni akként, hogy évi 5 frtnyi előfizetési ár helyett csak 2 frtot fizetnének.

Török Aurél azt véli, hogy a társaság Herrmann ezen ajánlatáért hálára kötelezettnek érezheti magát, s egyáltalán igen szerencsés megoldásnak tartja a társulati abrégének Herrmann folyóiratával leendő egybeolvasztását.

Filtsch József csak az iránt kíván kérdést intézni, vajjon a társaság magyar nyelvű hivatalos közlönye számára más mint magyar nyelven írott közlemények is küldhetők-e? Hunfalvy, Török és Herrmann felszólalásai az alapszabályok idevonatkozó pontjai szellemében tisztázzák a nyelvkérdést s Filtsch ezen eszmecsere alapján teljesen belenyugszik az alapszabályok megfelelő rendelkezésébe, a mely az előadó üléseken is megengedi az alkalomhoz és a körülményekhez mérten, más mint a magyar nyelvnek esetleges használatát.

Ezután a vál. ülés a legközelebbi (nov. 16-án esti 5 órakor) tartandó I. felolvasó ülés programmját állapítja meg a következőképen:

1. József főherczeg ő fensége dolgozata a czigányokról. Felolvassa dr. Ponori Thewrewk Emil.

2. Dr. Török Aurél. Az anthropologiáról és a budapesti anthropol. muzeumról.

3. Herrmann Antal Hazai néprajzi muzeum alapitásáról.

Következett a társaság szakosztályainak szervezése, azon sorban és módon, a mint azt az alapszabályok 6. §-a kivánja.

A választmány az itt felmerült tárgyi és személyi kérdések részletes és beható megvitatása alapján a következő szakosztályokat szervezi egyelőre s az alább megnevezett urakat jelöli ki azok elnökeivé és szakelőadóiva, a kik mint ilyenek az ekkép kiegészitett választmány tagjai, s e kijelöltetésükről hivatalosan értesitendők (l. szervezet 59—60 l.)

*

Jegyzőkönyv

a M. N. T. 1889. nov. 16-án d. u. 5 órakor a m. t. Akadémiában tartott II. választmányi üléséről.

Elnök Hunfalvy Pál az ülés megnyitása után a jegyzőkönyveket olvastatja fel, a melyek hitelesitése után Herrmann titkár közli a szakosztályi elnökök és előadóktól beérkezett s megbizatásuk elfogadásáról szóló nyilatkozatokat. József főherczeg ő fensége nevében P. Thewrewk Emil élőszóval jelenti be, hogy ő fensége készségesen vállalkozik a reá bizott szakosztály elnökségére, a contemplált helyettesités mellett. A titkár Réthyvel, a társulat folyóiratának szerkesztőjével együtt kidolgozott előterjesztését nyujtja be a folyóirat terjedelme és költségeiről.

A választmány e tervezetet elfogadja s elhatározza, hogy a társulati folyóirat 1000 példányban nyomassék. A nyomtatási feltételekre vonatkozó szerződésnek Hornyánszky Viktorral leendő megkötését az elnökre bizza; a társulat egyelőre Hornyánszky Viktornál letétben levő pénzének Hornyánszkytól való átvételére a pénztárnokot és Réthy Lászlót küldi ki, egyúttal köszönetet mond Hornyánszkynak a pénz eddigi kezeléseért.

Thewrewk Emil azon véleményének ad kifejezést, hogy a választmány túllépi hatáskörét, midőn a közgyűlés feladatai közé tartozó költségvetési ügyeket tárgyal. Herrmann szerint a mult hóban megtartott közgyűlés nem lévén rendes, nem is lehetett neki feladata egy még végleges meg sem alakult választmánytól eleje terjesztendő költségvetés megállapitása. Az elnök és többek hozzászólása szerint az okt. 27-iki közgyűlés ugyan mindenképen rendes, ha csak annyiban nem, hogy a dolog természete szerint ez nem volt az alapszabályok értelmében minden évben húsvét táján összehivandó rendes közgyűlés.

Többek felszólalása s a helyzet tisztázása után a választmány a

ni-vett közgyüléstől kérendő indemnity reményében fogadja el a fönti tervezetnek a vele járó költségekre vonatkozó részét.

Ezután Herrmann Antalnak a választmányi ülést megelőző előadó ülésen a hazai ethnographiai múzeum felállítására nézve telvetett indítványanak tanulmányozására s ez ügyben szükséges további lépések megtételére a választmány külön bizottságot küld ki. (1. 60. l.)

*

Jegyzőkönyv

a Magyarországi Néprajzi Társaság választmányának 1889. decz. 7-én a felolvasó ülés után, a m. t. Akadémiában tartott üléséről.

Elnök: dr. Marianescu Atanáz.

Megállapíttatik, hogy a legközelebbi felolvasó és választmányi ülés 1890 január 11-én az Akadémiában fog megtartatni, a felolvasó ülés programmjának megállapítása az elnökségre bizatik.

Tokaji Elek a biharmegyei Körösszeg-Apatii község jegyzője folyamodványt intézett a társasághoz a községi monographiák és családkönyvek s ezekbe felveendő demographiai feljegyzések érdekében. A titkár az ethnographia szempontjából igen érdekesnek tartja az ügyet és ajánlja a társaság figyelmébe.

Titkar megbizatik, hogy a folyamodót tájékoztassa az ügy néprajzi oldaláról, és szólítsa fel világos, áttekinthető emlékirat beterjesztésére, a mely véleményezés végett a demographiai szakosztálynak fog kiadatni.

Titkár jelenti, hogy Schneller István alapító tag és szakosztályi titok Pozsonyból figyelemre méltó fejtegetések kiséretében előterjeszti kérdőíveit, a melyek alapján a dunántúli németek körében ethnographiai adatokat gyűjtet.

A választmánynak mielőbb gondoskodnia kell kimerítő kérdőívek és utasitások szerkesztéséről, ezeknél Schneller dolgozata is kellő figyelembe veendő.

Titkar ajánlatára néhány szakosztály szerveztetik.

A finn szakosztály 3. előadójává Vikár Béla.

A vend szakosztály elnökévé Szalay István plébános, előadóvá Göncz Ferencz tanító.

A horvát szakosztály elnökévé br. Josipovics Imre horvát miniszter, előadókká: dr. Bojnisics Iván, Cop-Marlet Mara asszony, dr. Krauss Fr. I.

A szerb szakosztály előadójává 3. Asbóth Oszkár.

A tót szakosztály előadóivá Bachat Dániel és dr. Czambel Samu.

Titkar bejelenti a szakosztályok tisztségeinek elfogadasaról ujonnan beérkezett nyilatkozatokat es végre azt, hogy a mükedvelői fotografiai kiallitast rendező bizottsag targyalásaiban felszólalt az irant, hogy a kiállitok által a rendezo egyesületnek felajánlandó neprajzi kepek a hazai neprajzi muzeumnak engedtessenek át.

Népnyelvi adalékok.

I.

Régi magyar népdalok.

Történeti múltunk emlekei nemcsak a földben vannak eltemetve. Ott rejtödznek azok, gyakran szazados hagyomanyokkent, apáról fiúra szállva, a nemzet nagyjának és aprajának kedelyvilagaban, szólasaiban, meseiben és dalaiban.

Epen ezert kincsek gyanant gyüjtendők népdalköltészeti emlekeink is, melyeknek jelentösege már ethnographiai szempontból is szembeötlő.

Nagy örömömre szolgált, hogy a múlt évben Borsodban egy kézirati kötet birtokaba jutottam, mely 250 lapon 215 verset es nagyobbara népdalt tartalmaz, s eredetileg 1728-tól 1840-ig iratott. Összegyüjtötték pedig a debreczeni ref. föiskolán a deakok, kik közül mintegy husznak neve is be van a versek alá jegyezve. Köztük Bod Ferencz, Marton József, Bakó Istvan, Fúsüs Andras, Nagy Zsigmond, Hajdu János, Balint Imre és Sándor, Nagy Lajos, Csapó Sandor, Kovacs Dániel, Hadhazy I. stb.

A kötetben Himfytöl, Kisfaludytól, Csokonaitól s az ő hatása alatt keletkezett költöi iskola tagjaitól szamos vers van, mely akkor ujdonság volt s a fiatalok siettek a gyüjteménybe fölvenni. Hozzajok csatlakozik egy sor érzelgos költemeny, mint «Utannad folynak könnyeim», «Oh nagy egek rátok apellálok», «Zefir szinbe felöltözve» stb., melyeken gitár mellett enekelve, nagy és szepanyaink nem egy könyet ejtenek.

A nepköltési gyüjteményekben, Erdelyi János és Gyulai Pál, illetöleg a Kisfaludy-társasag kiadásaiban, Kriza «Vadrozsái»-ban és mások gyujteseben nagyon sok van mar egybehordva. Az ily gyüjtes azonban mindig nagy figyelmet és szigoru kritikát követel, mert gyakori az eset, hogy a mint régi ismert nepdalok egy-egy sora befolyással van a mükölтőkre, ugy viszont nem egy ösmert költő müköltemenyet énekli a nep. Ilyenek föleg a Petöfi és Czuczor nepdalai, Tompa, Arany, Toth Kalman és Tóth Endre nem egy költeménye.

Gyüjteményünk nepdalait is körültekintő gonddal kell tehat megvalogatni, mert sok ezek között is a mar ösmert és kiadott.

Ezuttal közülök nehányat mutatunk be

1.

1. «Harangoznak Csengerbe,
Vagyon ki holt meg benne.
Hej, egy szép barna legénynek
Szeretője szegénynek.

2. A csengeri temetőn
Elejtettem a kendőm.
Hej édes barna szeretőm
Kerítsd elő a kendőm.»

2.

1. Hosszu-Paji alatt nyúlik a zöld erdő,
Asszonyom, galambom múlik az esztendő.
2. Te tettél fogadást én előttem, nem más,
Hogy én kivülöttem soha sem szeretsz mást.
3. Szürke paripámat pajtásom nyergeli,
Addig a galambom más hunczfut öleli.
4. Mind te érted van ez, te csaltál meg engem,
De meg vér még az én teremtő istenem.
5. A viz is a malmot nem magának hajtja,
Asszonyom a jányát nem magának tartja.
6. Míg élek is, bánom azt a pár csókomat,
A melyért beszegted kerek kalapomat.
7. Ne csodálkozz' azon, hogy én sárga vagyok,
Kilencz esztendeje, miolta hervadok.
8. El is illhet kend már, míg én kendre nézek,
Bolond, a ki hiszen a fejér cselédnek

3.

1. Most megyek ki a faluból,
Nézz ki rózsám ablakodból,
Nézz utánnam keservesen,
Vagy látsz többé vagy sohasem.

2. Itt hagynál-e? nem szánnál-e?
Szived ugyan nem fájna-e?
Kő volna is meghasadna,
Üveg volna elpattanna.

Dr. Szendrei János.

II

Zalamegyei vend népballada.

1 Knam je prišo en mladenec.
Po imeni Fekonya
On je našo mater proso:
«Vaša ći de zmenom šla.»

2 Mati nyega hitro pito.
«Kama ta pa vidva šla?»
««Mati draga na plesišće.
Ta, gde čardaš igrajo.»»

3. Mati nyemi etak pravi:
«Ita, i na Boga mislita!» —
Gda sta nyidva notri prišla.
Véasi j'z'drügim plesat šla.

4 Gda so splesan gor henvali
Luba j' véasi knyemu šla:
«Drági lubi ne zameri.
Te je právi sosid moj!»

5. Lubi na ton nič ne reče.
Pun čemérov, vu nyem vre!
On jo prime za belo rokó.
In jo pela pred oltar.

6. «Lüba draga zdaj si zmisli.
Na kaj bova prešegala!»
««Na Marijo. raspét'ga Jezuša.
Na Marijo. raspét ga Jezuša.»»

7. On jo prime za belo rokó.
In jo pela na špaucér.
Gda sta prišla na sred' lóga.
Zmilim glasom prekriči.

8 «Lüba draga. dol poklekni.
Dol poklekni pred mene!
«Lübi! že s'Boga prekuno.
Zdaj na slednye me vmoriš!»

1 Ifjú legény jött el hozzánk.
Fekonya volt igaz neven
Szépen kérte jó anyánkat:
«A lányat eresszse vélem.»

2. «Hová. hova. ketten együtt?»
Édes anyánk kérdi gyorsan.
««Édes anyám táncra. oda.
Hol a csárdást húzzák mostan.»»

3. «Menjetek. de Istent félve!»
Így szólt anyánk jó tanácsa.
Amint együtt helyre értek:
Mással ment a lány a táncz...

4. Vége szakadt már a táncnak
A lány szeretőjéhez men:
«Ne haragudj édes rózsám.
Jó szomszédom az a legény!»

5 Szót se szól rá szeretője:
Csupa harag. csupa méreg
Fehér kezét megragadja,
Oltár elé im így érnek

6. «Drága rózsám. jól meggondo...
Mire mondasz esküt. hitet?»
«« Máriára és Jezusra.
Kit a pogány felfeszitett.»»

7 Fehér kezét megragadja.
Sétaútra vezeti el.
Sötét erdő közepében
Fájdalmában így kiált fel

8 «Térdepelj le édes rózsám.
Ide elém borulj térdre!»
««Oh. te Istent megtagadod
S gyilkosommá leszel végre!»»

9. Lubi vzeo je nož iz žepa,
I odrezao nyoj glavó
«Liuba draga gori stani,
Ka va zdaj te šla domo!»

9. Kést rant elő a zsebéből,
Fehér nyakat ketté metszi.
«Kelj fel babam, kelj fel kérlek,
Ideje van haza menni!»

Feljegyezte és fordította: *Bellosics Bálint.*

Társasági értesitések.

A társaságbeli szakosztályok elnokeinek és elóadónak feladatát és működési körét illetőleg több izben felmerült kérdésekre nézve tudósítjuk az illetőket, hogy az erre, a videki körökre s a külön bizottságokra vonatkozó ügyrend megállapitása a választmány egyik legsürgősebb feladata lesz.

Társaságunk halottjai. A tagokul jelentkezettek közül a halál már is elragadott öt kiváló munkást. Dr Ábel Jenő egyetemi tanárt, a jeles philologust, Bedekovics Kalmán horvát minisztert, ki a horvát szakosztály elnoki tisztségére volt kiszemelve, dr. Heller Lajos ügyvédjelöltet, a ki egy derék tudori dissertatiót irt a hazai czigányok jogi és közigazgatási viszonyairol, Parcsetics Felix ujvidéki főispánt, ki a bunyevácz szakosztaly elnöke lett volna, és Pesty Frigyest, az Akademia II osztalyanak titkarat.

A „Magyarországi Neprajzi Társaság“ Ung vármegyei fiókkörének alakulo gyülése 1889 julius hó 28-án tartatott meg a «Savanyuvizi vendéglő»-ben, melyre 11 rendes tag s nehany vendég jelent meg. Krompaszky Ignácz biz. elnök röviden üdvözölven a jelenlevőket, az ülést megnyitotta, egyúttal felolvasta a társaság fel hivasanak egyes pontjait, melyek a czélt megvilagítják, hogy azon tagok is, kik eddig ezt talán kevesbbé ismerték, tudomást szerezhessenek róla. Ezután Révész József korjegyzőül választatott. Elnök, hogy a tagok a kötelezettség iránt is tájékozva legyenek, felolvasta az alapszabályoknak arra vonatkozó pontjait, és miutan ezeket a gyülekezet magáevá tette, és miutan eddig mar 15 tag jelentkezett, kik közül 11 megjelent, azert az alakulas is megtörtént. Korelnokül Presesinszky Pál mérnök megválasztatvan, a tisztviselők választasa következett, mely következőleg ejtetett meg. Elnök: Tihanyi Domonkos kir. tanfelügyelő, alelnök: Drohobeczky Gyula tanitóképezdei igazgató, titkar, ki egyszersmind szakelőadó: Antalóczy Péter pénzügyi kincstári iroda igaz., jegyző: Krompaszky Ignacz áll. tanitó, pénztáros: Presesinszky Pál m. kir. mérnok, könyvtaros: Jovanovics János lapszerkesztő. Ember János inditványozta, hogy miutan az ungvári első fiókkör lesz az országban, intéztessék feliratot a központi társasághoz, hogy iranyt adjon, miképen kell működniök, nevezetesen milyen viszony van a fiokkör és a központ között, hogy ezek értelmében a fiókkör alapszabályait el lehessen késziteni. Az inditvány elfogadtatott és ennek keresztülvitelére Drohobeczky Gyula elnöklete alatt Antalóczy Péter és Ember Janos küldettek ki.

A hazai ethnographiai muzeum ügyében kiküldött bizottság decz. 19-én tartotta első ülését Xantus Janos elnoklete mellett. Hunfalvy Pál és az összes bizottsági tagok jelenlétében Jegyzőnek Herrmann Antal kéretvén fel, az ügy minden oldalról megvitattatott. Kifejtetett, hogy az ethnographia tárgyai rohamosan pusz-

tulnak, ezeket meg kell menteni az enyészettől; másrészt azonban a már megle gyüjtéseket is hozzáférhetőkké kell tenni. A néprajzi muzeum ügyét a vele anny rokon anthropologiai muzeuméval együttesen kell megoldani, a mely szintén hoz nem férhető alkalmatlan, felette szük helyen szorong. A muzeum szervezésénél nemzeti muzeum mostani néprajzi osztályából kell kiindulni. Előtérbe kell lépni hazai néprajznak, de az általános ethnographiát sem szabad elhanyagolni. A legsü gősebb kérdés egy alkalmas (világos, tágas) helyiség. A bizottság lépéseket fog ten a fővárosnál, a melynek a néprajzi muzeum vitális érdeke, a nemzeti muzeumn a muzeum ügyeinek megvizsgálására kiküldött országos bizottságnál, a képviselőhá közoktatásügyi bizottságánál. Herman Ottó fel fog szólalni a képviselőházban o Hunfalvy Pál memorandumot nyujtanak át a kultuszminiszternek s kikérik együtt az államtitkár pártfogását is.

Társaságunk könyvtára a m. t. Akadémia kegyességéből ideiglenesen kü helyiséget nyert a palota első emeletén. Kérjük a társaságunk ügye iránt érdekl dőket, szíveskedjenek a társaság alapszabályaiban körülirt tudományágakba tart könyvek, kéziratok (kották, rajzok) felajánlásával könyvtárunkat gyarapitani. A kön stb. adományokat egyelőre dr. Borovszky Samu pénztáros szíveskedik átvenni (Aka démia palotája, földszint, a könyvtár mellett, vagy a főtitkári hivatalban.)

Vegyes közlemények.

A millennium legméltóbb megünneplése volna a mai és a történelmi Magyar ország teljes hű képének bemutatása egy nagyarányu országos ethnographiai kiállítás keretében. Ezzel meg lehetne teremteni a hazai néprajzi muzeumot is. Ha még soká késünk népéletünk tárgyainak megmentésével, a második millennium nem fog sokkal többet tudni a mai Magyarország néprajzáról, mint a mennyit mi tudunk a honfoglaláskori Magyarország ethnographiájáról. *H. A.*

Finn néprajzi tárgyak. *Vikár Béla* fiatal finnistánk már közel féléve idő Finnországban, hol nyelvi és népköltészeti tanulmányai mellett néprajzzal is foglal kozik. E tanulmányai kapcsán létesült gyüjteményét, mely mintegy 60 tárgyból áll megszerzésre a nemzeti muzeumunknak ajánlotta föl. A muzeum, mint értesülünk nem fogja elszalasztani a kedvező alkalmat, hogy a vele közölt jegyzék alapján becsesnek mutatkozó gyüjteményt megszerezze. Vikár jelenleg azon is fáradozik hogy bennünket állandó összeköttetésbe hozzon a finn néprajzi muzeummal. Nagy becscsel birnának reánk nézve e gazdag muzeum duplumai, melyek iránt Lipcsében (? nagyobb érdeklődés mutatkozik mint nálunk. Pedig a finn muzeum is szívese látná, ha duplumai Magyarországba jutnának, sőt kész lenne rendes gyüjtői által számunkra gyüjtést eszközöltetni. Ily módon kevés költséggel nagybecsű gyüjte ményhez jutnánk finn nyelvrokonainktól. Nem lenne szabad elszalasztanunk e ked vező alkalmat, melyet egy ügybuzgó szaktársunk fáradozásai és összeköttetései alapján teremtett. Ma elszalasztva, ez alkalom aligha fog többé visszatérni. Félő, hogy csak akkor fogjuk felismerni e tárgyak jelentőségét, mikor azokat már mások elvitték előlünk, vagy éppen mikor a gyüjtésre már késő lesz. Akár a kormány, akár magá nosok hozhatnának valami áldozatot ez irányban. E czélra szolgáló adományoka társaságunk közvetít pénztárosa, dr. Borovszky Samu által (Akadémia palotája.) A

az néprajzi kutatásnak nagyon érdekében áll, hogy Helsingfors után Budapest-en a legteljesebb finn néprajzi gyüjteménye. p. k.

Műkedvelő-fotografiai kiállítás. A magyarországi kárpátegyesület budapesti osztályának sokoldalu, közhasznu tevékenységének több iránya érdekli a hazai nép-rajzot is. Az osztálynak évenkint hat jókora díszes füzetben megjelenő folyóiratában ethnographiai tárgyu közlemény is. Az osztály által rendezett társas kirándu-lások az ország ismerete mellett a népismeretet is terjesztik (ez utóbbit szeretnők ezentúl kissé kiemelkedve látni). A társaság téli felolvasó cziklusa tekintettel van a népéletre is. De legtöbbet várunk erre nézve az osztály által rendezendő fotografiai kiállítástól, a mely 1890. évi április hó 15-étől május hó végéig lesz lát-ható az Andrássy-úti műcsarnokban. A kiállítás hat osztálya közül az első tárgyai közé tartoznak a népviseletek és a genreképek. Az V. osztályban a szakfotografok, képek mellett csak népviseleti, népéleti s általában ethnographiai képeket állít-hatnak ki. A rendező bizottság állandó tájkép kiállítást szándékozik megteremteni, köszönettel veszi a kiállított képeknek e czélra való felajánlását; ezek közül a néprajzi tárgyuakat és érdekeseket a néprajzi társaságnak, illetve a hazai néprajzi muzeumnak hajlandó átengedni. A jelentkezések jan. 31-éig küldendők be a kiállítás titkárához (dr. Kalecsinszky Sándor, Budapest, földmivelési minisztérium, földszint ...). A legmelegebben ajánljuk a kiállítás ügyét társaságunk tagjainak figyelmébe. Csak jelezni akarjuk, hogy az ethnographiának általán, ha valóban exact tudo-mány akar lenni, fel kell használnia a technika legujabb vívmányait. A dialektologia, a népvéleményi hagyományok tanulmányozása általán csak akkor fog valóban biztos objectiv alapra helyezkedni, ha phonographszerü készülékekkel foghatjuk fel a népnyelv és népzene hangját, amint photographiákban fixirozzuk a néprajzi tárgyakat. Társaságunknak külön szakosztálya van a népélet tárgyainak és jeleneteinek képek-ben való feltüntetésére, s a néprajz tekintetéből is igen örvendetes jelenség, hogy a fényképezés nálunk is mindjobban terjed műkedvelők körében. Reméljük, hogy az amateur fotografiai kiállítás néprajzi képeinek nagy részét a kiállítók társasá-gunknak fogják felajánlani, a mely azokat majd a legilletékesebb helyen, hazai néprajzi muzeumban helyezi el. *H. A.*

Arany János Fülemilejének eredete. A híres fülemile-pör népies elemeinek ki-mutatása a mily érdekes magában, ép oly kevéssé gyöngíti a költő invenczióiának érdemét. Petőfi Pató Pálján kívül alig van rá példa, hogy a satyra a magyar jelleg ... oldalát ostorozta volna gunyja fulánkjaival, mint a Fülemilében. De míg ... egy elvont alakot állít elénkbe találó jellemzéssel, melynek vonásai az elsőtől utolsóig a költő szubjektív hangulatában termettek életre, addig Arany satyrája ... cselekmény szélesebb medrében mozog, melynek alapeszméjéhez a valóság ... Arany széles megfigyelése, nagy olvasottsága és anyaggazdagsága tárházából ...

A fülemile-pör tárgyát feldolgozva legelőször egy régi német adomagyüjte-mény «Schaw-Platz Lust und Lehrreicher Geschichte» adja; innen veszi át *Abele Mathias* Linczben 1652-ben megjelent «Metamorphosis talae judiciariae, oder Andre ... seltzamer Gerichts-Händl und noch seltzamber hierauff gericht ich erfolgten ... sprüchen Zusammengetragen und mit der Kraft unser Teutschen Mutter Sprach ... czimű gyüjteményébe. A német variáns némi eltéréssel adja az esetet s ... en a pörös madár nem a fülemile, hanem a kakuk. A két szomszéd nem ... össze, hogy kié a madárfüttv, hanem megfordítva egymás nyakába ... tolni a kakukszó babonás értelmezésében foglalt szégyent, mint a mely a

papogya férj kijátszására czéloz a hűtlen feleség által. A pör indoka tehát a kölcsönösen gyanusított asszonyi becsület s az itélet, melyet a felek kibekülése követ, hangsúlyozza, hogy a kakukszó sem egyiket, sem másikat nem illette, hanem a birót s a biróság többi személyeit.

Eddig a variáns. Fontos volna tudni, vajjon Arany közvetlenül meritett-e, vagy ha nem, a szájhagyomány hogyan alakitotta át és bővitette ki a régi adomát, mely közvetlenül adta az eszmét «Fülemilé»-hez. De akár Arany, akár a magyar népgenius gyúrta át a themát általunk ismert alakjába: milyen talpraesett, milyen művészi a metamorfozis, a mennyire átlényegesült benne minden idegen elem! Először is a magyar perlekedő természet satyrikus rajza sokkal komikusabban domborodik ki azáltal, hogy a pörös kérdés nem a képzelt becsületsértés, hanem még ennél sokkal jelentéktelenebb episód, a madarfütty illetősége körül forog. Aztán a kakuk, mely nálunk nem a német néphit viszálykeltő madara, egészen elesik, s helyét a fülemile foglalja el. Végre Arany feldolgozásában az a meglehetősen együgyü point is, hogy a biró a kakukszót magának reklamálja, hatalmas és a patriarkhalis magyar judikaturát éles elitélessel jellemző indokolást nyer a felek által történt megvesztegettetésében, mely a remek satyra hatását teljessé teszi. *V. S.*

A m. t. Akademia II. osztálya Herrmann Antal hazai ethnographiai tanulmányainak támogatására 500 frtot vett fel a jövő évi költségvetésbe.

Irodalom.

Dr. Krauss Fr. S.-tól, a társasági horvát szakosztály előadójától közelebb uj munka jelent meg: Orlović der Burggraf von Raab (Herder, Freiburg, 128 l. 1 frt) Herczegócz-mohammedan-szláv guzlárének Orlovićnak, a győri vargrófnak kalandjairól. A 672 sorból álló eredeti mellett szép német forditás, nagyértékü bevezetés és jegyzetek stb. teszik érdekessé e csinos könyvet. Egyike ez a Krauss gyüjtötte azon számos szerb epikus énekeknek, a melyek a délszlávoknak a magyarokkal való viszonyait tárgyalják. Nagyjelentőségü volna, ha Krauss, a ki az első tudományos tekintély a délszláv ethnographia terén, óhajtása szerint Magyarországon dolgozhatná fel és adhatná ki megbecsülhetetlen tömérdek délszláv folklore-kincseit. *H. A.*

Kuhacs Fr. S., társaságunk népzenei szakosztályának egyik előadója, ki már évekkel ezelőtt egy nagy munkát fejezett be a magyar zenéről, a melyet hiába kinált kiadásra a magyar kormánynak, Akadémiának stb., 1878–81-ig négy nagy negyedrétü kötetben 1600 délszláv népdalt stb. adott ki dallammal és zongorakisérettel, szöveggel és jegyzetekkel. Ez a nagyszabású gyüjtemény most féláron szerezhető meg szerzőtől (Zagrab, Zrinyi-tér 9. sz.), még pedig fűzve 10 frtért, négy pompás eredeti diszkötésben 15 frt 20 krért. Azok, a kik hazánk népköltészetével és népzenéjével foglalkoznak, nem lehetnek el e munka nélkül. *H. A.*

A Magyarországi Néprajzi Társaság szervezete.

A társaság védnöke:

József Főherczeg Ő cs. és kir. Fensége.

A társaság tisztikara.

Elnök: Hunfalvy Pál. *Alelnökök:* Gömöri Havas Sándor. Török
...el *Titkár:* Herrmann Antal. *Jegyző:* Katona Lajos. *Pénztárnok:*
...vszky Samu.

A választmány tagjai:

Apponyi Sándor gr., Baich Milos br., Ballagi Aladár, Berecz Antal,
...zeviczy Albert, Brankovics György, Brassai Sámuel, Császka György,
...ch József, Goldis János, Goldziher Ignácz, Grünwald Béla, Gyulai
... Jancsó Benedek, Kaas Ivor br., Kálmány Lajos, Kohn Sámuel, Kuun
... gr., Lóczy Lajos, Moravcsik E. Emil, Nagy Miklós, Rakovszky István,
...en Jenő br., Szarvas Gábor, Szász Károly, Szathmáry György,
...ényi Béla gr., Szendrei János, Szily Kálmán, Torma Kálmán.

A társaság hivatalos közlönyének szerkesztője: Réthy László.

A társaság eddig szervezett szakosztályai:

I. Népfajok szerinti szakosztályok:

Magyar: elnök: Jókai Mór, előadók: Baksay Sándor és Réthy László.
Székely: elnök: Orbán Balázs br., előadók: Király P. és Kozma F.
Csángó: elnök: Odescalchy Arthúr hg., előadó: Szádeczky Lajos.
Palócz: elnök: Nyáry Jenő br., előadók: Mikszáth K. és Pintér S.
Délvidéki német: elnök: Schwicker J. H., előadók: Herrmann Antal és Szentkláray Jenő.
Dunántúli német: elnök: Schneller Istv., előadó: Kurz Samuel.
Szepesi német: elnök: Spóner A., előadók: Lindner E. és Weber S.
Erdélyi szász: elnök: Teutsch G. D., előadók: Meltzl O. és Wolff J.
Horvát: elnök: Josipović Imre, előadók: Bojničić Iván, Cop-Marlet Mara és Krauss Fr. S.
Szerb: elnök: Nikolics Fédor br., előadók: Asbóth Oszkár, Hadzsics Antal és Popovics István.
Bolgár: elnök: Czirbusz G., előadók: Koszlkov L. és Strausz Adolf.
Tót: elnök: . . előadók: Bachát Dániel és Czambel Samu.
Rutén: elnök: Firczák Gyula, előadók: Csopey László, Drohobeczky Gyula és Zlóczky M.
Lengyel: elnök: Zaluskv E. gr., előadó: Fialowsky Lajos.
Vend: elnök: Szalay István, előadó: Gönczy Ferencz.
Román: elnök: Marienescu Athanáz, előadók: Alexics György, Mailand Oszkár és Moldován Gergely.
Görög: elnök: Lyka Miklós, előadó: Tialios György.
Örmény: elnök: Molnár Antal, előadók: Patrubány L. és Szongott K.
Czigány: elnök: József főherczeg ő fensége, helyettese: P. Thewrewk Emil, előadó: Herrmann Antal.
Bosnyák: elnök: Asbóth János, előadók: Strauss A. és Thallóczy L.

Finn-ugor: elnök: Budenz József, előadók: Munkácsi Bernát, ifj. Szinnyei József és Vikár Béla.
Török-tatár: elnök: Vámbéry Ármin, előadók: Kunos I. és Thúry J.
II. Folklore és néppsychologia: elnök: Meltzl H., előadó: Katona L.
III. A népélet használati tárgyai: elnök: Zichy Jenő gr., előadók: Gyarmathy Zsigáné, Herman Ottó és Xántus János.
IV. Népzene és táncz: elnök: Zichy Géza gr., előadók: Bartalus Istv., Káldy Gyula és Kuhác H.
V. Anthropologia: elnök: Török Aurél, előadó: Pápay Károly.
VI. Demographia (népleírás): elnök: Keleti Károly, előadók: György Aladár, Kőrösi József és Thirring Gusztáv.
VII. Palaeethnologia (ősnéptan): elnök: Pulszky Ferencz, előadók: Fröhlich Róbert, Torma Zsófia és Wosinszky Mór.
VIII. Graphika (a népélet tárgyai- és jeleneteinek képzőművészeti ábrázolása): elnök: Székely Bertalan, előadók: Feszty Árpád, Huszka József és Roskovics Ignácz.

A hazai ethnographiai muzeum ügyében kiküldött bizottság tagjai:
Elnök: Xántus János, tagok: Herman Ottó, Herrmann Antal, Pápay Károly, Szendrey János és Török Aurél.

Alapító tagok:

József főherczeg Ő cs. és kir. Fensége.
Baics Milos báró, orsz. képviselő, Budapest
Brankovics György, gör. kel. püspök, Temesvár.
Gyulai Pál, főrendiházi tag, egyet. tanár, VIII. Sándor-u.
Dr. *Hampel József*, egyet. tanár, muz. őr, Nemzeti Muzeum
Dr. *Hunfalvy Pál*, főrendiházi tag, akad. könyvtárnok, m. t. Akad.
Dr. *Kőrösi József*, statisztikai igazg., fővárosi vigadó.
Kuun Géza gróf, Maros-Németi (Déva)
Charles G. Leland, a czigány tudós társaság elnöke, London
Nicolics Fédor báró, v. b. t. tanácsos, orsz. képv. Budapest.
Schneller István, theol. akad. igaz., Pozsony.
Arad sz. kir. város közönsége.
Segesvár sz. kir. város közönsége.
Herrmann Antal és neje (1500 frt értékű szakkönyvtár ajándékozásával).

Rendes tagok:

Abafi Aigner Lajos, könyvkereskedő, Zsibárus-utcza.
† Dr. Ábel Jenő, egyet. tanár, Nagy-János-ut sz. 25
Dr. Acsády Ignácz, Pesti Napló szerkesztősége, Athenäum.
Ágai Adolf, Borsszem Jankó szerkesztője, Athenäum.
5 Alexics György, főigazgatósági írnok, Kassa
Alföldi Lipót, tanító, Székesfehérvár
Állami főreáliskola, Körmöczbánya.
Állami főreáliskola, Pécs.
Áll. segély. reáliskola, Sümegh.
10 Állami főreáliskola, Székely-Udvarhely
Állami tanítóképező, Baja.
Dr. Angyal Dávid, Egyetemi könyvtár
Gr. Apponyi Sándor, Lengyel (Tolna m.)
Arad város közönsége, Arad
15 Arany László, Bálvány-utcza 7
Aranyi Antal, képezdei igazgató, Szepes-Igló.
Dr. Asbóth Oszkár, egyetemi tanár, VI. Bajza-utcza 1. I. em.
Asbóth János, orsz. képviselő, Szentkirályi-utcza 30

Angyal Dezső, tanár, budai Paedagogium
Bachát Dániel, ev. esperes, Kerepesi-út, templombazár.
Bakos János, tanár, II. ker. főgymnasium
Baksay Sándor, ev. ref. esperes, Kun-Szt.-Miklós
Dr Balassa József, tanár, Székes-Fehérvár
Balázsi Dénes, polgári iskolai tanár, Medve-utcza.
Dr Ballagi Aladár, egyetemi tanár, Kinizsy-utcza 29.
Bánó József, tanár, budai Paedagogium
Dr Balogh Ármin, tanár, Izraelita tanítóképző (Bodzafa-utcza)
Dr Balogh Ignácz, ügyvéd, Váczi-körút 41.
Bánóczy József, tanítóképző intézeti igazgató, Bodzafa-utcza
30 Barna Ferdinánd, múzeumi könyvtárőr, Csillag-utcza 8.
Baranyai Gyula, polgáriskolai tanár, Nagy-Szőllős
Bartal Antal, gymn. igazgató, Trefort-utcza.
Bárdy Imre, nyugalmazott tanító, Nyitra
Bartalus István, tanár, budai Paedagogium.
35 Bartók Lajos, Bolond Istók szerkesztője, Zöldfa-utcza 24.
Baumgartner Alajos, tanár, II. ker. főgymnasium.
Baussnern Guido, országgyűlési képviselő, Vár, Dísztér
Baxer József, tanár, I. Városmajor-utcza 12.
Dr Békefy Rémig, gymnasiumi tanár, Pécs.
40 Belicsics Bálint, tanárjelölt, budai Paedagogium.
Benczy Sándor, polgári iskolai tanár, Késmárk
Benczé Zsigmond, rajztanár, Sepsi-Szent-György.
Benedek Elek, országgy. képv., az Ország-Világ szerkesztője, Erzsébet-körút 12.
Benke Balázs, tanító, Akaczfa-utcza 42
45 Dr Bergeller Imre, orvos
Dr Bereczky Endre, kerületi orvos, Kőbánya
Berecz Antal, igazgató, Ujvilág utcza 2. szám.
Berecz Gyula, igazgató, Sepsi-Szt.-György.
Dr Berghoffer, igazgató, Fiume
50 Dr Berkeszi István, tanár
Dr. Berzeviczy Albert, államtitkár, Andrássy-út 50. sz.
Bihák Sándor, gör. segédlelkész, Kövesliget.
Birkenheuer, tanító, Torontál-Szécsány.
Dr Bloch Henrik, tanár, Rabbiképző intézet.
55 Bobula János, műépítész, Andrássy-út 56
Bodola Sándor, tanár, Sepsi-Szt.-György
Boér Miklós, hírlapíró, Szilágy-Cseh.
Dr Bogdan Zinko, ügyvéd, Nagy-Kikinda
Bogisich Mihály, prépost, Vár, Országház-utcza.
60 Dr Bologa László, román leányiskolai tanár, Nagy-Szeben.
Dr Bojnicsics Iván, a horvát nemzeti múzeum őre, Zágráb.
Boncz Ödön, miniszteri fogalmazó, kultuszminisztérium
Dr Borovszky Samu, akadémiai tisztviselő, Akadémia palotája.
Brana Ede, tanárjelölt, Paedagogium.
65 Dr Brassai Sámuel, egyetemi tanár, Kolozsvár.
Dr Brósz Kazmér, gymnasiumi tanár, Lugos
Brózik Károly, tanár, II. ker. reáliskola.
Bajza Burián Pál, főszolgabíró, Szempcz (Pozsony m.)
† Bedekovich Kálmán, horvát miniszter.
70 Chalupka Rezső, Felső-Méra (Abauj m.)
Cóp-Marlet Mara, írónő, Bécs, Heugasse 18.
Dr Csengeri János, tanár, Aréna-út 13.
Csepeli László, Mészáros-utcza 12
Dr Csorba Ferencz, kultuszminisztérium.
75 Csetin Géza, ügyvéd, Kőszeg.
Dr Czóbel Samu, Vár, Miniszterelnökség.
Czuk Lajos, akadémiai tanár, Fiume
Dr Czebusz Géza, tanár, Kolozsvár
Dr Czobor Béla, tanár, Vas-utcza 7.

80 Christian Antal, ügyvéd, Pancsova.
Ciotta János, podesta, Fiume.
Dapsy László, a Magyar Föld szerkesztője
H Deschán Arthur, főszolgabiró, Padé (N.-Kikinda).
Dessewffy Izidor, törvényszéki biró, Pancsova
85 Deutsch Jakab, tanár, a Pester Lloyd szerkesztőségében
Dr. Dimitrievics Mihály, iró, Ujvidek
Dimitrievics Milos, országgy képviselő, Ujvidek.
Dr. Dimitrievics Szvetozar, ügyved Temesvar.
Dr Dirner Gusztav, orvos, Hatvani-utcza, Dreher-palota.
90 Donath Imre, állami polgariskolai igazgato, Fiume
Dungyerszky Lazár, nagybirtokos, Ujvidek
Dischka Győző, főrealiskolai igazgato, Pecs.
Dobra Viktor, gor kath lelkesz Koveshget Marmaros m.)
Ebenspanger János, tanár, Felső-Lövő
95 Ebner Lajos, kepiro, II., Várkert bazár.
Egan Ede, miniszteri osztalytánok, II, Lanczhid-utcza 3.
Éles Karoly, tanító, Sümegh
Elischer József, főigazgato, Nagyszeben.
Eötvös Károly, ügyvéd, Fürdo-utcza 1
100 Eötvös Karoly Lajos, kir tanfelügyelő, Sepsi-Szent-György.
Dr. Erődy Bela, főigazgató, Kolozsvar
Ev gymn könyvtár, Brasso
Ev ref főgymnasium tanari kara, Csurgó (Somogy)
Ev ref. gymnasium, Debreczen.
105 Évva Lajos színigazgató, Nepszinház.
Fail Gabor, főszolgabiró, Makó
Farkas Sandor, gyógyszeresz, Szentes
Dr. Farnos Dezso, tanár, Nagy-Enyed.
Faylne-Hentaller M., Eotvos-utcza 17.
110 Dr. Feldmann Ignacz, orvos, Fehertemplom.
Dr. Feichtinger Elek, kir. adofelügyelő, akadémiai tanár, Fiume.
Dr Feichtinger Sandor.
Feiler Mihály, szerkesztő, Pécs
Fejérpataky László, Nemzeti Muzeum.
115 Fekete Janos, tanító, Banffy-Hunyad
Dr Ferenczy József, közoktatási tanácsjegyző, Szentkirályi-utcza.
Feszty Árpád, festőművesz, Andrássy ut 118
Dr Fialovszky Lajos, tanár, Marko-utczai gymnasium
Filtsch József, országgy. képviselő, Andrássy-út.
120 Firczák Gyula, nagyprépost, Ungvar (Budapest, Bástya-utcza 33.)
Foldes Bela, igazgató, Nagy-Borosnyó
Foldes János, törvenyszéki biro, Arad.
Forealisk Eötvös önkepző kör, Pecs
Fraknói Vilmos, a M. T. Akadémia alelnöke
125 Freyler Gyula, posta- és távirdafőnok, Kőbánya
Fröhlich Robert, tanár, Ev. gymnasium
Fürst János, ev. lelkész, Pozsony.
Füzessery György, főszolgabiró, Varannó
Fokovy Lajos, zenedei tanár, Szeged
130 Fulop Sándor, Eszterházi-utcza 30
Fischer Karoly Antal, vasúti tisztviselő, I. Úri-utcza 12.
Gabrić István, polg iskolai igazgató, Orsovác (Slavonia).
Gálffy Ignácz, igazgato-tanar, Miskolcz.
Galvasi Imre, magy kir. penzügyi titkár, Nagyvárad.
135 Garda Samu, tanar, N.-Enyed.
Dr Gerecze Peter, főreáliskolai tanár, Pécs.
Gerö Ödön, mérnök.
Dr. Giesswein Sandor szentszéki jegyző, Győr.
Glósz Miksa tanár, Csik-Somlyó.
140 Goldis János, tanár, Arad.

Goldis László, tanár, Karánsebes
Dr. Goldziher Ignácz, egyet. tanár, Holló-utcza 4
Dr. Gopcsa László fogalm. gyakornok, kultuszminisztérium, I., Országház-utcza 14
Gróber Ferencz, tanító, Zrinyifalva (Zalam.)
145 Gróó Vilmos, tanfelügyelő
Grünwald Béla, országgyűlési képviselő
Gurcsevics Lajos, tanár, Arad
Goldsberger Samu, joghallgató, Pécs.
Gyarmathy Zsigmondné, Bánffy-Hunyad
150 Gyertyánffy István, igazgató, budai Paedagogium
György Aladár, I., Attila-utcza 3
Gyomai Pál, Sándor-utcza.
Gyulay László, tanár, budai Paedagogium
Gyurkovics György, író, országgyűlési képviselő, Bécs
155 Gregruss János, sepreő, II. Tábor-utcza 4.
Gyuritsek M. tanító, Székesfehérvár
Gymn. tanári könyvtár, Arad
Gyarmathy Zs., s. r. tan. i. p. ig. Bánffy-Hunyad
Gregor Walter, Fitsngo, Fraserburgh, Scotland
160 Hadzsics Antal, író, Ujvidék
Hagara Viktor, Sebestyén-tér 7. I.
Dr. Hajnóczy R. József, kir. tanfelügyelő, Lőcse
Dr. Halász Ignácz, tanár, Székesfehérvár.
Dr. Hamary Dániel, honvéd főtörzsorvos, II. Lánczhíd-utcza 13
165 Handtmann Adolf, postatakarékpénztári sz. főnök, VIII., Bodzafa-utcza 32. 8. a
Haszenegger Ferencz, gym. tanár, Arad.
Hatsek Ignácz, térképész, VI. Gyár-utcza 42
Dr. Havas Gyula, kir. tanfelügyelő, Beszterczé
Dr. Havas Rezső, tanár, VIII. Zerge-u. 23. II.
170 Gömöri Havas Sándor, Vár, Úri-utcza 16
Heisch F., Sziszek.
Hegedüs Miklós, kir. mérnök, Mohács.
Heinrich Magos, gymnasium tanár, Klauzál-utcza
Heinrich Gusztáv, egyet. tanár, Akadémia palotája
175 Hekinger István, főreáliskolai tanár, Pécs
Dr. Heller Lipót, ügyvédjelölt, Felső-Topa (Magyar-Cséke).
Herringer Sándor, tanárjelölt, Kecskeméti-utcza 8. III. 26
Herman Ottó, országgyűlési képviselő, Damjanich-utcza 27.
Herzely Győző, tanár, Körmöczbánya
180 Hevesi József, Magyar Szalon szerkesztője, Dohány-utcza 12
Hoty Ernő, városi aljegyző, Győr
Hirschl Béla, szolgabiró, Bálincz (Krassó)
Dr. Hirschler Ignácz, orvos, főrendiházi tag, Akadémia-utcza.
Hostinka Antal, író, Bécs, Allergasse 23.
185 Hodossy Béla, tanárjelölt, Paedagogium.
Hoffmann Keresztély, tanító, Pancsova
Hornyánszky Viktor, könyvnyomdája, Akadémia
Horeczka József, rajztanár, Sepsi-Szent-György
Dr. Harazim Lajos, orvos, Karlovac
190 Huttner Lajos, tanár, IV. ker. reáliskola.
Istvánffy Gyula, tanár, Liptó-Szent-Miklós.
Jakab Ödön, reáliskolai tanár, Déva.
Dr. Jancsó Benedek, tanár, II. ker. gymnasium.
Janczó Gábor, tanár, Répczelak (Vasm.)
195 ifj. Jankó János, fővárosi statisztikai hiv., Klauzál-utcza 9
Dr. Jankovics Pál, ügyvéd, író, Ujvidék.
Dr. Jendrassik Ernő, orvos, Király-utcza 26
Jókai Mór, Andrássy-út 118.
Jovanovics István, törvényszéki biró, Budapest.
200 Jovanovits János, szerkesztő, Ungvár
Jovanovics Miklós, törvényszéki biró, Nagy-Kikinda

Juhász Mór tanító, Pálócs (Ung megye)
Kaán Géza, főv. tanító, Kőbánya, Liget-iskola
Br. Kaas Ivor. országgy. képviselő.
205 Dr. Kadocsa Lippich, m. segédfogalmazó, kultuszminiszterium
Káldy Gyula, zeneszerző, Kazinczy-utcza
Kalotaszegi kaszinó, Bánffy-Hunyad.
Kalotaszegi varottas album szerk., Bánffy-Hunyad.
Kalmány Lajos, kath. segédlelkész, Csóka (Torontál)
210 Dr. Kármán Mór, tanár, Gyakorló gymnasium, Trefort-utcza.
Gr. Karolyi György, József-utcza 6.
Kassai Vidor, színművész, Népszinház
Kazár Emil, országgyűlési képviselő.
Dr. Katona Lajos, tanár, II. főgymnasium.
215 Kelemen András, kir. aljárasbiró, Kubin (Temesm.)
Dr. Kellemen Karoly, tanár, Sámegh
Kecskés Ernő, tanító, Rákos-Keresztur
Keleti Károly, miniszt. tanácsos, földmivelési miniszterium.
Kern Lipot, birtokos, fakereskedo, Bécs, Universitätsstrasse 11.
220 Kiraly József, gymn. tanár, Nagy-Szalonta
Kiraly Pál, tanár, budai Paedagogium.
Kiraly Pál, reáliskolai tanár, Déva
Kispál Mihaly, tanár, Lázár-utcza 20. III. em.
Dr. Kiss Áron, tanár, budai Paedagogium
225 Dr. Klamarik János, miniszteri tanácsos, kultuszminiszterium
Klein Samu, tanító, Dobsina (Gömörm.)
Dr. Kohn Samuel, főrabbi, Holló-utcza 4.
Kolba Lajos, irodafőnök, Kőbánya.
Kollar Vilmos, tanarjelölt, Vamház-körút 10. II. 12.
230 Kolumban Samu, tanítóképző tanar, Déva.
Komocsy Lajos, Magyar Állam szerkesztője.
Kónya József, rendőrkapitány, Léva.
Koszilkov Lipot, tanító, Vinga
Kovács János, tiszt. jegyző, Szeged, Török-u. 8.
235 Kovacs S. János, tanarjelölt, VI. ker., Felső-erdősor.
Kőrösi Henrik, főreálisk. tanar, Pécs.
Kórösi Sandor, gymn. tanar, Fiume
Kórösszeg-Apáti község, Biharmegye.
Kováry László, Kolozsvár.
240 Dr. Krauss Fr. S., író, Bécs, VII. Neustiftgasse 12
Krehnyay Adolf, főv. tanító, Kőbanya-Kápolna.
Kubicsek Albert, tanarjelölt, József-körút 49.
Kukuljevic Miljutin, cs. és kir. ker. főnök, Serajevo.
Kuliszeky Ernő, kir. tanfelügyelő, Magyar Óvár.
245 Kun Robert, reálisk. tanar, Déva.
Dr. Kunoss Ignácz, Konstantinápoly
Kurz Samuel, tanító, evang. népiskola.
Dr. Kuzsinszky Bálint, nemzeti muzeumi tiszt. Muzeum-utcza 9. I. em.
Krompaszky Ignacz, tanító, Ungvár
250 Konyi Mano, II. Szalag-utcza 9
Koszilkov Lipót, tanító, Vinga.
Kálóczy Imre, tanító, Rácz Almás (Fehér m.)
Kozma Ferencz, kir. tanfelügyelő, Kolozsvárt.
Latkóczy Mihaly, gymn. tanar, Eperjes.
255 Dr. Lázár Gyula, tanítónőkép. tanar, Kolozsvár.
Lederer Béla, Vaczi-utcza.
Lehoczky Tivadar, urad. ügyész, Munkács.
Lehr Vilmos, tanárjelölt, Károlyi-u. 12. földsz. 1.
Legtenyi Sandor, tanar, Baja.
260 Lenkey Henrik, tanár, V. ker., reáliskola.
Lenkei Lajos, szerkesztő, Pécs.
Lévay Jozsef, megyei főjegyző, Miskolcz.

Libertiny Gusztav, kir. tanfelügyelő, Galgócz (Nyitra).
Lin Tivadar
5 Lindner Ernő, Akademiai konyvtar.
Lindner Lajos, tanar, IV., Realiskola.
Lintner Gyula, tanar
Lóczy Lajos, egyet. tanar, Andrassy-ut 64. III
Lovcsanyi Gyula, tanar, budai Paedagogium
0 Lupsa Peter, orszaggyulesi kepv., Ponaz.
Dr. Lutter Nandor, főigazgato, I. orszaghaz-uteza 14.
Dr. Lowy Lipót, orvos, Pecs.
Lotz Karoly, festőművész, II., Varkert bazar
Markus Mátyas, polg. isk. tanar, Arad
5 Magyar kaszinó, Segesvar
Madarasi Oszkar, főrealiskolai tanar, Deva.
Maksay Zsigmond, forealisk. tanar, Pécs.
Majlath Bela, muzeumi or, Nemzeti muzeum.
Marczali Henrik, tanar, gyakorló gymnasium, Trefort-utcza.
0 Margitay Jozsef, áll. tanitok. tanar, Csák-Tornya.
Dr. Marienescu Athanaz, kir. táblai biró, Magyar-uteza 8.
Dr. Marki Sandor, tanar, Hársfa-uteza 24
Dr. Martonfy Lajos, tanar, Szamosujvár.
Marx Antal, kir. tanfelugyelő, Temesvár
5 Dr. Matirko Bertalan, tanárjelölt, központi egyetem.
Mazor Janos, ugyvéd, Kulan (Temesm.)
Dr. Medveczky Frigyes, egyet. tanar, Zöldfa-utcza 42
Dr. Meltzl Oszkar, orsz. képviselő, Kinizsy-uteza 14
Merenyi Kalman, ig. tanito, Magyar-Óvár
0 Michels Sandor, tanito, Torontal-Szécsany.
Mikó Geza, forealisk. tanár, Pecs
Mikszath Kalman, orszaggy. képviselő
Moldovan Gergely, egyet. tanár, Kolozsvar
Molnár Antal, orszaggyülesi képviselő, Múzeum-körút 13.
5 Molnar Viktor, miniszteri titkár, kultuszminiszterium.
Dr. Moravcsik E. Emil, orvos, Stáhly-uteza 1
Morelli Gusztav, mintarajziskolai tanar
Murkovics Janos, tanito, Alsó-Lendva
Pozsegai Mihalovics G., kir. törvényszéki aljegyző, Fehértemplom
00 Mac Ritchie David, a Gypsy Lore Journal szerk., Edinburgh, Archibald-Place 4.
Dr. Munkacsy Bernát, tanar, Eötvös-utcza 25
Nagy Geza, Nemzeti muzeum
Nagy Jozsef, tanito, Tordossin
Nagy Miklos, a Vasarnapi Ujság szerkesztője, Egyetem-tér 6.
05 Namény Lajos, Arad, Sz. Pal-uteza 7
Dr. Nedelkovics Tivadar, ügyvéd, iró, Zimony
Dr. Nenadovics Lyubomir, orvos, Pancsova.
Nikora Vincze, gymn. tanár, Fiume
Norberg Leo, irono, Bécs, IX. Porzellangasse 41
10 Br. Nyary Jenő, Zöldfa-utcza 44
Dr. Novacu Aurél, ügyvédjelölt, Fehértemplom.
ifj. báró Nicolits Fedor, Eszterházy-utcza 30
Herczeg Odescalchy Arthur, Szkiczó.
Dr. Orban Balázs, országgyülési képviselő, Üllői-út
15 Osterlamm Ernő, tanár a főiskolában, Debreczen.
Paesu Dome, gyogyszeresz, Nagy-Kikinda
Palffy Tihamer, mérnok, Fehértemplom.
Pallos Albert, tanito, Görgeny-Szent-Imre.
Pancsova varosa.
20 Parentes
Dr. Patrubany Lukacs, tanar, Sándor-utcza 26.
Paulay Ede, nemzeti szinhazi igazgato.
Pauer Akos, gymn. tanár, II. Lánczhid-utcza 2

Dr Pauler Gyula, orsz. levéltárnok. II. Lánczhid-utcza 2.
325 Paulovics Sándor, lelkész. Felso-Szvidnik (Sárosmegye).
Péchy Imre, államnyomda igazgatója, Vár.
Dr Pecz Gedeon, egyetemi magántanár. VI. Nagy-János-utcza 5.
Dr. Peicsics György, ügyvéd
Peisner Ignácz, hírlapíró, Váczi-korút 34. (Neues Pester Journal)
330 Pekar Károly, tanárjelölt. József-korút 53. III em. 23.
Perl Soma, ügyvéd, Fürdő-utcza 4.
Perlaky.
† Pesty Frigyes, István-tér 15
Peter János, tanár, Bakácstéri polgári iskola
335 Petrovics Arzén, kir főmérnök Arad.
Pintér Sándor, ügyvéd, Szecseny (Nógrád m.)
Podhradszky Lajos, tanár, Besztercebánya
Polgári fiúiskola, Sepsi-Szent-György
Polyák János, kereskedo, Szilágy-Cseh
340 Popovics István országgy. képviselő Tovarnik (Szerémm.).
Popovics V. István, igazgató, IV Zoldfa-utcza 25.
Dr. Posta Béla, muzeumi tiszt. Uj-Pest
Pothorszky V Kornél, anitó Székesfehérvar.
Dr Pozder Károly tanár VII ker gymnasium.
345 Prexl Róbert, tisztviselo Szászsebes.
Prohászka Ferencz, földmerő, Nagy-Koszmály (O-Bars)
Prukker Károly irgalmas rendi gyógyszerész Pecs.
Dr Pruzsinszky Janos tanár, V reáliskola.
Pulszky Ferencz nemzeti muzeumi igazgató nemzeti múzeum.
350 Pulszky János, gör kath lelkész, Also-Szelistye
Perlaky Kálmán, ügyvéd, IV. Mária-Valeria-utcza 5
† Paresetics Felix főispán, Ujvidék.
Dr Pápay Károly nemzeti muzeum.
Radoszavljevics Karoly főszolgabíró, Pancsova
355 Radisics Jenő iparművészeti muzeum igazgatoja.
Dr. Radivojevics Lyubomir, orvos iro, Ujvidék
Dr Radó Antal író, Károlykörut 15
Br Radvanszky Béla, főispán, Sajo-Kaza.
Raisz Aladar, főszolgabiro, Podolin.
360 Rakosi Jeno, szerkesztő Budapesti Hírlap.
Rakovszky István, országgy képviselő Andrássy-út 70.
Reichné-Neuhaus Matild, tanár, Pancsova.
Dr Rethy László, muzeumi segédőr Csillag-utcza 8. III. em.
Riedl Frigyes, tanár. V. Tököry-palota III
365 Rill József, tanfelügyelő, Szombathely.
Rohn Jozsef, tanar budai Paedagogium
Ronnbauer Emil, reáliskolai igazgató Brassó
Roskovics Ignácz, képíró Epreskert-utcza
Rozsahegyi kath gymnasium
370 Ronaky Kálmán, megyei gyakornok, Pecs
Ruby József, tanár, Eperjes
Br Salmen Jenő, országgy képviselő, Lánczhid-utcza 2.
Dr. Schafarzik Ferencz, geologus Márvány-utcza 18
Scherer Ferencz, író, Bécs VII. Mechitharistengasse 2.
375 Schmidt Pal, tanárjelölt, Kecskeméthy-utcza 8 III em. 23.
Dr Schulerus A. igazgató Szent-Ágota
Schvarcz Gyula, országgy képviselő Lövesz-utcza 20.
Dr Schwartz Izidor ügyvéd Nyiregyháza
Dr. Schwicker J H országgyűlési képviselő, József-tér.
380 Sebesi Jób, vasuti tiszt. Kolozsvár.
Sebestyen Gyula tanarjelölt Kozponti egyet. I
Sebestyén Gyula, tanár, Vorosmarty-utcza 34
Dr Setala Emil, egyetemi magántanár, Helsingfors.
Dr. Simonyi Jenő, tanár, Nagymező-utcza 28

85 Simonyi Zsigmond, egyetemi tanár, Andrássy-út
Solymosi Fekete Ferencz, törvényszéki elnök, Déva.
Spitzer Mór, földbirtokos, Pozsony-Széleskút
Dr. Spitzer Samu, főrabbi, Eszék
Springer Andor, orsz. képviselő, Hungária szálló
90 Dr. Staub Mórícz, tanár, gyakorló gymnasium, Trefort-utcza.
Strausz Adolf, szerkesztő, központi indóház mellett.
Strobl Alajos, szobrász, Fő-utcza 11.
Stromp László, akadémiai tanár, Pozsony
Szabadkay Ignácz, jegyző, Hertelendy-Falva
95 Szabó Endre, Üstökös szerkesztője, Pallas-intézet.
Szádeczky Lajos, egyetemi tanár, Egyetemi m. könyvtár.
Szántó Ede, tanár, Kis-Kőrös.
Szalay Pál, plebános, Dad (Kömlőd) Komárommm
Dr. Szalay László, miniszteri titkar, Bécs, I. Seilerstätte 21.
00 Szarvas Gábor, tanár, szerkesztő, Bulyovszky-utcza.
Szász Domokos, ref. püspök, Kolozsvár.
Szász Károly, ref. püspök, Kálvin-tér.
Szathmáry György, országgy. képviselő, VIII. Huszár-utcza 4.
Székely Bertalan, képíró, Andrássy-út 71.
05 Széll Farkas, kir. táblai bíró, Soroksári-utcza 11.
Dr. Szemnitzey János, Tárnok-utcza, Ország S. háza
Dr. Szentkláray Jenő, plebános, egyet. m. tanár és akad. tag, T.-Becse (Toront.)
Széklay Béla, tanító, Székesfehérvár
Széklay P. Gyula, tanító, Székesfehérvár.
10 Szily Kálmán, akadémiai főtitkár, Akadémia palotája.
Szilágyi Sándor, könyvtári igazgató, Egyetemi könyvtár.
Szilágyi István, tanár, Mármaros-Sziget
Dr. Szinnyey József, egyet. ny. r. tanár, Kolozsvár
Szivos Béla, földbirtokos, Hajdu-Szoboszló.
15 Szommer Endre, zenedei tanár, Szeged.
Szongott Kristóf, tanár, Szamos-Ujvár.
Sztanko Béla, tanárjelölt, budai Paedagogium.
Sztankovics Miklós, vasúti m. igazgató, Belgrád.
Szögyéniovics Sándor, min. tanácsos, országgy. képviselő, Vár, Országház-utcza.
20 Stefanovic Vilovsky Tivadar lovag, nyug. min. tan., Bécs, VII. Burggasse 24.
Szmrecsányi Pál, osztálytanácsos, Hold-utcza 5.
Stein Lajos, író, Pécs
Tabori Róbert, szerkesztő, Temesvár
Tagányi Károly, Országos levéltár.
25 Tahi Antal, képíró, Medve-utcza.
Téglás Gábor, reálisk. igazgató, Déva.
Telecky Riszto, földbirtokos, Nagy-Kikinda.
Telfy Iván, egyet. tanár, Pannonia szálló
Teleányi Emil, gymn. tanár, Arad
30 Dr. Teodorovics Szvetozár, nyug. főkonzul.
Dr. Téry Ödön, min. fogalmazó, belügyminisztérium
Thallóczy Lajos, cs. és kir. korm. tanácsos, Allee-gasse 23, Bécs.
Ponori Thewrewk Emil, egyetemi tanár, I. Tárnok-utcza 12.
Theologiai Akadémia, Pozsony
35 Till Henrik, igazgató, Bulet (Torontál m.)
Dr. Thirring Gusztáv, főv. statisztikai hivatal.
Tolnai György, tanító, Petőfi-tér.
Timár Pál, tanár, Szolnok
Torma Károly, egyet. tanár, Pannonia-szálló.
40 Torma Zsófia, magántudós, Szászváros.
Dr. Török Aurél, egyet. tanár, Muzeum-körút, Anthrop. Muzeum
Tors Kálmán, országgy. képviselő, Üllői-út, Köztelek.
Turmer János, tanító, Alberttalva
Trausch József, földbirtokos, Brassó.
45 Dr. Teutsch G. D., ev. püspök, Nagyszeben.

Thury József. tanár. Szolnok.
Udvardy Sándor. törvényszéki aljegyző. Fehértemplom.
Dr. Váczy János, muzeumi tisztviselő, Soroksári-utcza 52.
Vadász Lipót, ügyvéd, Kis-Várda
450 Vadnai Károly. országgyűlési képviselő, a Fővárosi Lapok szerkesztője
Vagó Pál, festőművész.
Dr Vajda Emil. főreál tanár. Székely-Udvarhely.
Dr Vajda Ignácz, orvos. IV. Reáltanoda-utcza 19.
Vámbéry Ármin, egyetemi tanár. Ferencz-József rakpart 33.
455 Varnai Sándor, iró, Pipa-utcza 4
Vaszko Elek, segédlelkész. Huszt.
Vasskó Gyula. akadémiai tanár. Pozsony.
Valasek Pál. ügyvéd. Nyitra
Végh Adorján. Nemes-Ócsa (Komárom).
460 Végh Lajos. távirda-tiszt. Kolozsvár.
Veres Ferencz. tanár. Sárospatak
Veress Endre, Bukarest, S Umbrei 6.
Dr. Veress Samu, tanár. Rimaszombat
Dr Versényi György, tanár. Körmöczbánya.
465 Dr. Verovácz Gyula. törvényszéki biró.
Vikár Béla. orsz gyorsiro. gr. Károlyi-utcza 18. II.
Vende Ernő, Béla-utcza 4 III em 13.
Vissy József. főszolgabiro, Hódságh
Dr Vizoly Z Imre, tanár és szerkesztő. Pancsova
470 Vlahovics György, szerb főesperes, Nagy Kikinda.
Volf György tanár VI Nagy János utcza 24.
R. Vozári Gyula, főgymn tanár, Rimaszombat.
Vrábely Mihály, tanitó, Bács Keresztur.
Várady Ferencz, hirlapiro, Pécs
475 Dr Wagner Lajos, tanár, Pozsony.
Weber Rudolf. tanár. Ev. gymn
Weber Samu, ev lelkész. Szepes-Béla.
Weisz Karoly. reálisk tanár. Pozsony. Szárazvám-utcza 30. I. em.
Weinberger Kálman. szeszgyáros, Szilágy-Somlyó.
480 Weisz Ignácz. mérnok, Sepsi-Szent-György.
Wieder Gyula. tanár. Csik-Somlyó.
Gr Wickenburg István. min. titkár. Fiume.
Wigand János tanár. Pancsova.
Wislocki Alfred. posta- és távirdatiszt, Ujvidék.
485 Dr. Wislocki Henrik. iró, I Attila-utcza 47.
Wolff János, tanár. Szászsebes.
Xantus János, Ethnographiai muzeum őre. Damjanich-utcza 44.
Gr. Zaluski Emil, Vár. Nendtvich villa.
Zambra Péter. tanár. Fiume
490 Gr. Zichy Géza. Tetétlen. Biharmegye.
Gr. Zichy Jenő. Rózsa-utcza 53
Zilahi György. polg. iskolai tanár, Bánffy-Hunyad.
Zloczky Theodoz. gor kath. lelkész. Gernyes, u. p. Alsó-Szelisztye (Márm
Zolnai Gyula. reáliskolai tanár, Székesfehervár
495 Zsidó Domokos, vámellenőr. Pancsova.
Zsilinszky Mihály. főispán. Szentes.
Zsilinszky Endre. szerkesztő, Békés-Csaba.

Jegyzet Ahol a lakóhely nincs kitéve. Budapest értendő.

A tagok ez első jegyzéke fogyatékos Kérjük azokat, a kiknek nevök hiá vagy rosszul van irva, vagy a kiknek czimök vagy lakásuk nem helyes. szive jenek erre a titkárt figyelmeztetni.

Gyüjtsünk tagokat!

Félezer taggal kezdi meg társaságunk nyilvános pályáját. Szép szám, de vajmi csekély azokhoz a nagy feladatokhoz képest, a melyek előttünk állanak. Kérjük tagtársainkat, terjeszszék körükben társaságunk eszméjét, szerezzenek neki híveket, a kik anyagilag és szellemileg támogassák a társaságot nagy czéljai elérésében. Tanulmányai körének úgy tetette fontos mint közérdekű voltánál fogva a mi társaságunk arra van hivatva, hogy a haza összes népeit nagy kulturmunkára egyesitvén, a legszámosabb tagu tudományos egyesület legyen az országban. Hogy ezt mihamarább elérjük, az tagtársaink buzgóságától függ.

Néprajzi dolgozatok szerzőit és kiadóit

kérjük, legyenek segítségünkre a hazai néprajz minél teljesebb bibliographiájának összeállításában (folyóiratunk egyik feladatában) és küldjék meg az „Ethnographia“ szerkesztőségének vagy társaságunk könyvtárának néprajzi érdekü régebbi és ujabbi kiadványaikat (könyveket, czikkeket stb.), a melyeket lapunkban megemlíteni és ismertetni fogunk. Különösen a vidéki időszaki sajtó számos értékes czikkét lehetne így a végleges elfeledéstől a tudomány számára megmenteni.

A Magyarországi Néprajzi Társaság **III. előadó ülése 1890. január hó 11-én, d. u. 5 órakor** lesz a M. T. Akadémiában. Tárgyai: Katona Lajos, Ethnographia. Ethnologia. Folklore. Kálmány Lajos, Világunk alakulásai néphagyományainkban. Dr. Czambel Samu, A tót népköltési kiadások kritikájához. Külön meghivók nem lesznek. Az előadó ülés után választmányi ülés lesz.

„Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn."

Az alapszabályok 31. §-a így szól: „A társaság a külföldi szakkörökkel való érintkezés végett arról gondoskodik, hogy nagy irodalom nyelvén szerkesztett melléklappal, vagy hasonló czélu hazai szakfolyóirattal rendelkezzék." Ennek értelmében a választmány 1889. november hó 2-án tartott ülésében állapodott meg *Herrmann Antallal* az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn" czimű szakfolyóirat kiadó-szerkesztőjével, hogy Herrmann a maga folyóiratában havonként egy-egy ívet szán a Magyarországi Néprajzi Társaság hivatalos közleményeinek és a társaság előadó ülésein felolvasott, úgyszintén a hivatalos közlönyben („Ethnographia") megjelent dolgozatoknak német nyelven való közlésére. (Lásd az ebbeli tárgyalást e füzet 49. lapján.)

Az „**Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn**" czimű folyóirat, a mely az összes szakkörök úttörő és absolut értékü közlönyének ismertek el, a fenti megállapodáshoz képest átalakul. Az 1890. évvel kezdődő II. kötetét

HERRMANN ANTAL és KATONA LAJOS

együttesen fogják szerkeszteni és kiadni. Programmja annyiban bővül, hogy Magyarország népein túl is kiterjeszti vizsgálódásait, tőlünk délre és keletre Romania, a Balkán, a Levante népeire, Oroszországra és a magyarral rokon népcsaládra s így a néptani tudományok terén azt a feladatot kivánja teljesíteni, a mely hazánknak jutott a történelemben: hogy közlesse keletet nyugottal.

Míg az „Ethnographia", mint a társaság hivatalos közlönye, egyúttal néprajzi ismereteknek a nagy közönség számára való népszerűsítésére is van hivatva, addig az „Ethnologische Mitteilungen" úgy anyagra, mint a feldolgozásra nézve főképen a szakkörök számára kiván tudományos forrásmunka lenni.

Az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn" ezután havonként átlag 3 íves füzetekben fog megjelenni az „Ethnographia" alakjában. Ebből 2 ív önálló dolgozatokat közöl főképen német nyelven, egy ív pedig

„Anzeiger der Gesellschaft für die Völkerkunde Ungarns"

czímmel s a fent jelzett tartalommal a Magyarországi Néprajzi Társaság félhivatalos közlönye lesz.

Az „Ethnologische Mitteilungen" s az „Anzeiger" **előfizetési ára** együttesen évenkint **5 frt**, a **Magyarországi Néprajzi Társaság tagjai** számára azonban **csak 2 frt**. A ki tehát a 3 frtnyi évi tagsági díjon felül még 2 frtot fizet, az „Ethnographián" kivül és vele együtt az „Ethnologische Mitteilungen" s az „Anzeiger" folyóiratokat is megkapja. Az utóbbiak ára külön is befizethető a szerkesztőknél, de a czél világos megnevezésével a tagsági díjjal együtt a társasági pénztároshoz is küldhető.

Az „Ethnologische Mittheilungen" eddig 1500 példányban **ingyen** járt a bel- és külföld ethnologusainak. A II. kötetet **csak az előfizetőknek** küldhetjük meg. A II. kötet első füzete január hó végén fog megjelenni.

Az „Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn" és az „Anzeiger der Gesellschaft für die Völkerkunde Ungarns" kiadó-szerkesztői.

Budapest, 1889. deczember hóban.

HERRMANN ANTAL
a Néprajzi Társaság titkára
I., Attila-utcza 17.

KATONA LAJOS
a Néprajzi Társaság jegyzője
I., Vár, Országház-utcza 19.

… évfolyam 2-dik szám.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG

ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

Dr. RÉTHY LÁSZLÓ

[illegible] Magyar N. Múzeum [illegible] Dr. Borovszky Samu [illegible] Herrmann Antal [illegible]

Megjelenik augusztust és szeptembert kivéve minden hó elején.

Budapest, 1890. február 1.

Kiadóhivatal: Hornyánszky Viktor akad. könyvkereskedése.

BUDAPEST

HORNYÁNSZKY VIKTOR SAJTÓJA

A M. T. AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.

TARTALOM.

Hornyánszky Viktornak Szinnyei «Magyar Irók Élete» czimű művére vonatkozó jelen számunkhoz mellékelt körlevelét olvasóink szives figyelmébe ajánljuk!

FELHIVÁS.

A «Magyarországi Néprajzi Társaság» minden rendű tagjai tisztelettel felhivatnak, hogy a társaság javára tett alapitványuk összegét vagy annak kamatait, illetőleg a tagsági dijat (1889-re 1 frt 50 kr 1890-re 3 frt) **Dr. Borovszky Samu-hoz,** *mint a Magyarországi Néprajzi Társaság pénztárosához,* **Budapest, Akadémia-utcza 2. szám** czim alatt — legczélszerübben postautalvány-lapon — mielőbb beküldeni sziveskedjenek.

A „Magyarországi Néprajzi Társaság" pénztárába 1890. február havában befolyt:

A nm. vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter ur adománya a Rökk Szilárd-féle magyar kulturalapból (2776/889. eln. sz.) . . . . 300 frt.

50 forintos alapitvány: Báró Hornig Károly püspök, Veszprém,

Összesen: 1. Összesen: 50 frt.

3 forintos tagdij: Állami főreáliskola. Körmöczbánya. — Burián Pál. Szempcz — Dr. Csányi János. Vácz. — Duka Tivadar. London — Főiskolai főkönyvtár Sárospatak — Francis J. Child. Cambridge U. S. A. — Giesswein Sándor. Győr. — Greguss I. Buda. — Dr. Hamary Dániel. Budapest. — Hegedeös Miklós. Mohács. — Lehr Vilmos. Budapest. — Lévay József. Miskolcz. — Limbeck Ferencz Győr — Ludaics Miksa. Ráczkeve. — Dr. Moravcsik Ernő Emil. Budapest — Osterlam Ernő. Debreczen. — Ponori Thewrewk Emil Budapest. — Rajkó Péter. Csik-Szereda. — Rózsahegyi kath. gymnasium. — Spitzer Mór Pozsony-Széleskút. — Szilágyi István. Mármaros-Sziget — Szongott Kristóf. Szamos-Ujvár. — Szumrák Pál. Budapest. — Télfy Iván. Budapest. — Tokaji Elek. K.-Apáti. — Torma Zsófia Szászváros. — Transch József. Brassó. — Dr. Zsilinszky Endre. Békés-Csaba.

Összesen: 28. Összesen: 84 frt.

1 frt 50 kros tagdij: Állami főreáliskola. Körmöczbánya. — Bilák Sándor. Kövesliget. — Burián Pál. Szempcz. — Földes Géza. Nagy-Borosnyó. — Giesswein Sándor. Győr — Dr. Moravcsik Ernő Emil. Budapest. — Spitzer Mór. Pozsony-Széleskút. — Szongott Kristóf. Szamos-Ujvár. — Télfy Iván. Budapest. — Zloczky Theodoz. Gernyes. — Dr. Zsilinszky Endre. Békés-Csaba.

Összesen: 11. Összesen 16 frt 50 kr.

Az 1. számban közölt kimutatás szerint .	511 frt	— kr.	
A fentebbi tételek összege	450 „	50 „	

Főösszeg: 961 forint 50 kr.

THNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE.

SZERKESZTI

Dr. RÉTHY LÁSZLÓ.

évf. 1890. február 1. 2. szám.

Ethnographia. Ethnologia. Folklore.

...ta és a társaság 1890 jan. 11-iki ülésén felolvasta *dr. Kalona Lajos.*

1. A tudományok történetében sokszor ismétlődő, úgyszólván rendes az emberi értelem fejlődésének természetes menetéből következő jelen- ...g, hogy a létükért egyideig küzdeni kénytelenített uj tudományszakok, ...gy mivel ilyenek Wundt helyes megjegyzése szerint »a szó szorosabb ...telmében tűnnek«, tehát inkább a tudományos vizsgálat ujabb *irányai* ...astaddig valamely régebbinek törzséből kihajtott ág gyanánt növeked- ...ek, a mig kellő erőre kapva elég életrevalóknak mutatkoznak arra, hogy ...rzsüktől különváltan fejlődjenek tovább s utóbb esetleg maguk is ujabb ...násoknak legyenek szülőive. Hogy az ilyen ujabb irányoknak különösen ...nállóságra törekvésük első idejében a régebbi, hogy ugy mondjam czéh- ...et vagy bejegyzett czégű tudományokkal s még inkább azoknak meg- ...csontosodott képviselőivel szemben résen kell állaniok, ha több oldalról ...étségbe vont létjogukat ki akarják vívni, — az rendesen mind a támadó, mind a védő félnek csak javára szokott szolgálni. Mindakettő csak okulva kerül ki a küzdelemből; föltéve, hogy tisztán a vitás kérdés forog minden személyes érdek hozzákeveredése nélkül a harcz koczkáin. Amaz, ha uj ...etőrstársa kissé szükebb térre szorítja, e korlátozással csak nyer, ...dön homogenebb ismerettárgyakra concentrálhatja s ennek folytán ...apossabba, mélyebbrehatóvá teheti vizsgálódását; emez meg serény munkásságra, létjogát igazolni hivatott eredmények felmutatására buzdító ösztönt merít a támadásból, mig másrészt tulajdonképeni czéljáról s az ...czélra vezető eszközökről tisztultabb fogalmakkal, eleinte kissé elbiza- kodott fiatalos hevének önkéntelen csapongását üdvösen mérséklő belá- ...ással vonul vissza nemcsak meghóditott, hanem immár jogos birtokának ...smert, de épen azért a kezdetben kikerekitettnél talán jóval kisebb területére.

Igy láttuk részben már a mult, részben csak a jelen század folyamán

magruknak független tért hóditani s az emberi művelődés történet-bölcsel szemleletét egyes nyelvek vagy nyelvcsaládok szerint határolt tanren szerekbe csoportosítani a különbözö philologiakat, a melyek még jóforma ki sem építhették mindazt, a mit nem egészen egyöntetű s következetl vagy elhibázott alapra contemplált tervrajzaik igérnek, s máris két olda keverednek határvillongásba: itt a tőlük elszakadt s mindegyre önálló nyelvtudománynyal, amott meg az ethnologiával. Az utóbbi a földra és történelem eléggé elkülönzött, de mégis kezdettől fogva szorosal kölcsönös viszonyban fejlődött törzseinek egy-egy hajtásaként nőtt mind addig, a míg útjában a két hajtás összelombodott s utóbb a bonez- é élettani tudományokból kivált anthropologiával találkozván, ekként szorosabb értelemben vett természettudományok és az u. n. szellemtudo mányok határvonalán lebegett: majd az egyik, majd a másik oldal fejlvén azon arányban, a mint művelői amahhoz vagy emehhez az isko lához tartoztak. Az *ethnologia* hovatartozósága, tulajdonképeni tárgya ettől függőleg meghatározandó módszere iránt felmerülő kérdések melyek minket itt első sorban érdekelnek, annál bonyolultabbak, ment nagyobb az eltérés az ezen még kérdéses tudománynyal határos vag részben közös tárgyú disciplinák feladatára és területére vonatkozó nézete között. A philologia fogalma- és czéljáról Wolftól egészen Gröberig annyi féle a vélemény, a hány számbavehető philologust ez iránt megkérdezünk A nyelvbúvárok, mondja ismét Wundt, bármily kétségtelenül meghatá rozottnak látszik is vizsgálódásuk tárgya, ennek a történelmi kutatá más tárgyaihoz való viszonyát illetőleg épenséggel nincsenek tisztában Schuchardt nem is reméli, hogy a nyelvtudománynak a többi tudo mányok körében való állásáról mindaddig egyértelmű felfogáshoz juthas sanak, a míg a philologiának szerinte a zavart csak növelő nevétől me nem szabadulnak.*) A tudományok felosztásának, úgymond, a dolgo szemléletéből, nem pedig nevek és legkevésbbé már eredetökben is b zonytalan jelentésű s ehhez képest folyton ingadozó értelmezésű neve meghatározásából kell kiindulnia: nevekéből, a melyek oly idők örö segéül szálltak ránk, a midőn tulajdonképeni tudomány még alig létezet Tárgyát tekintve az ujabb keletü s a természettudományok derültet világánál született anthropologia legalább is oly szerencsés helyzetbe van mint a nyelvtudomány, a mennyiben ez iránt semmi kétség se támadhat. Már hogy az e tárgyon észlelhető jelenségek összege vag csak egy része képezze-e vizsgálódása feladatát, az iránt eltérők lehet nek s valóban el is térnek a nézetek: valamint annak tekintetében a

*) *H. Schuchardt*, Über die Lautgesetze. Berlin, 1885. 37. l.

apon meddig kiséri-e e tudomány az embert történeti fejlődése útjan. Itt tehát már ismét controversiakra akadunk, a melyek mindjobban összetonyolitják az ethnologiára vonatkozó kérdéseinknek más tudományok fogalma és tárgykore elintézetlen ügyeivel egybetonódott szálait.

2. A csomó feloldására irányult törekvésünknek csak egy kisérlet lehet sikere. Ez abban áll, hogy az ismeret tárgyainak és a szemlélet módjainak egymáshoz viszonyitásából egyfelől s másrészt a tudomány általános fogalmának jegyeiből kiindulva jelöljük meg a tudományok rendszerében az ethnologia helyét, ha ilyenhez az ép emlitett alapon joga van. Minden tanegészszel szemben, a mely *tudomány* számba kiván vétetni, a következő kérdések merülnek fel e követelés jogosultságának megitélésénél: van-e vagy saját külön, vagy legalább sajátlagos szempontból tekintett, habár talán más tudományszakokkal részben közös *tárgya*; van-e ezen tárgynak megfelelő *módszere*; továbbá az ezen módszer útján szerzett s egymással szorosan összefüggő ismeretek oly *rendszerét* foglalja-e magában, a mely szervesen illeszkedik a többi tudományoknak egy felsőbb egészben találkozó egyetemébe? Minthogy pedig minden ismeret gyakorlati becsének a benne rejlő *előrelátás* a mértéke, a legtöbb tudománynál a fönti lényeges kellékek esetleges függelékeképen még az is tekintetbe jő, vajjon a keretéhez tartozó ismeretek rendszerében megvan-e az elméleti tudás gyakorlati értékesitésének amaz alapfeltétele s ebben a belőle levonható cselekvésszabályozó *elvek* czélravezető alkalmazásának kezessége?

Korántsem akarunk az imént Schuchardt szavaival megrott hibába esni s épen azért ovakodni fogunk, nehogy az ethnologia fogalmát, úgy a mint azt a philologiával ismételten tették, egyszerűen nevéből protájuk levezetni.*) Nem tehetjük ezt már csak azért sem, mert az e nevben az ismeret tárgyát jelző *ethnos* szó is ama bizonytalan jelentésű s ehhez képest folyton ingadozó értelmezésű szavak közé tartozik, s igy vajmi süppedékes talajon állana meghatározásunk, ha ez alapra épitenők. Mindazonáltal a történelmi szempontot a tisztán logikai mellett e fogalom-megállapitásnál nem szabad elhanyagolnunk. Nem pedig azért, mert ha még oly változónak fogjuk is találni az idők során e szó értelmét, egy a módosulásokon vörös fonalként végighúzódó közös jegynek mégis minden valószinűség szerint nyomára kell akadnunk, a mely aztán

*) Ezt teszi meg legujabban *Gröber* is, midőn (Grundr. d. roman. Philol. I. 10. l.) a philologia fogalmának különben rendkivül tanulságos fejtegetése után ... és abban állapodik meg, hogy az (die Wissenschaft vom λόγος) vagy közelebbről meghatározva (von irgend einer unverstandener oder unverständlich gewordener Rede).

becses kalauzunk lehet további utunkban. A görög ἔθνος szó — legelfogadhatóbb etymologiája szerint — a benne világosan felismerhető -νος képző elmetszése után az ἐθ- (régebbi *σϝεθ-) tőhöz vezet, a melyre az ἔθ-ος, ἦθ-ος (Sitte, Gewohnheit), ἠθεῖο-ς (traut), εἴ-ωθ-α (bin gewohnt), ἐθ-ίζ-ω (gewöhne) szavakban is könnyen ráismerünk. E tő Curtius (Grundzüge d. griech. Etymologie 251. 4. kiad.) egybevetései alapján a szanszkrit *svadhá* (Wille, Kraft, *anu svadhá-m* nach Gewohnheit), gót *sid-u-s*, ófelnémet *sit-u* (Sitte), gót *sidôn* (üben), továbbá a latin *sue-sc-o*, *suê-tu-s*, *consuê-tû-do* szavakkal egy családba való, s a szanszkrit *sva-dhá* szónak Kuhn (Zeitschr. II. 134 s köv.) feltevése szerint *sva* (= gör. ἑ, lat. *se*) + *dha* (=gör. θε, ném. thu-n) elemekre bontása révén «eigenes Thun», «sajátos cselekvésmód» alapjelentésre utal. Curtius, a ki Kuhn e feltevésében osztozik s annak legjobb erősségét az idetartozó s egy második tő segítsége nélkül egyenesen a *suu-s* névmásból leszármaztatható latin szavakban látja, ezen etymologiai összeállítása kapcsán így szól: «Wie könnte die Sitte treffender bezeichnet werden, denn als eigenes Thun, eigenes Halten eines Volkes?» A gör. ἔθος ilyenformán a német *Sitte* szónak nemcsak jelentésében megfelelője, hanem vele ugyanazon tőből s végelemzésben ugyanazon két gyökből származik, s ez alapon az ἔθ-νος szó eredeti jelentéséül is az «ugyanazon életszokásnak, egy erkölcsnek tömegét» lehet föltételeznünk. Mindenesetre mélyebb s még alábbi fejtegetéseinknél is számbaveendő felfogás nyilatkozik e szóból, a mely kétségtelenül közelebb jár a *nép* fogalmának lényeges jegyeihez, mint a latin *populus* és *plebs* meg az ószláv *pluku* (turba, populus) és *plemç* tribus) stb. szavakkal egy családbeli német *Volk* (ófelném. *fol*, *folc*), a melynek csak a «tömeg» képzete szolgál alapul. (V. ö. Curtius i. h. 277.) A szintén «nép» jelentésű gör. λαός és δῆμος szavak elsejének a ném. *Leute* (ófn. *liut*, populus, pl. *liuti*, Leute) és az ószláv *ljudu* (a. m. λαός) stb. szókkal való rokonsága ugyan szembetűnő, gyökének alapjelentésére azonban még homály borul. (V. ö. Curtius i. h. 364.) A másodikat illetőleg tán még sem egészen elvetendő Weber Hugo (Etymologische Untersuchungen, Halle 1861. I. 8) és Pictet (Les Origines Indoeuropéennes ou les Aryas primitifs, Paris 1859. 1863: II. 390) találkozó véleménye, a melyet Curtius (i. h. 231) leginkább e szónak Homernál «ország» jelentéssel divó használata miatt tart elejtendőnek, holott e jelentéssel — a szintén «szárazföld», «ország» értelmű *continens* (eredetileg a. m. «összetartozó») analogiáját szemmel tartva — a δῆμος szónak a «szorosabban együvé tartozók» eredeti képzetére visszavezető etymologiája nem áll oly kibékíthetetlen ellentétben. Ha a gör. ἔθνος szó az együttélés egyik legjelentősebb következményére utal, az egészen

világos származású lat. *gens* és *natio* (épúgy mint a valószinűleg ezek egyikének, még pedig alighanem az elsőnek mintájára alakult magyar *nemzet*) a népi összetartozás őseredeti okára, a közös származásra mutat vissza. Hogy végül saját *nép* szavunkról is megemlékezzünk, Budenz etymologiájához (Magyar-ugor összehasonlító szótár 402. l.) csatlakozva, ennek homines utriusque sexus = «mindkét nembeli emberek» jelentésében sem látunk sokkal jellemzetesebb vonást annál, a mely a lat. *plebs* és *populus* szavakból kitetszik.

Nagyon is eltérítene bennünket tárgyunktól, habár talán nem lenne egészen érdektelen, ha az indogermán nyelvek és a már más csoportba tartozó magyar nyelv határain túl is kutatnók a «nép» jelentésü szavakban rejlő eredeti képzeteket. Annyit eddigi, nagyon is szük korlátok közt mozgó, de a közérthetőség szempontjából ezekre utalt vizsgalódásunkból is láthatunk, hogy az egyes, jellemzőbb vonásokat feltüntető esetekben leginkább az «együvé tartozás», a «közös származás» és a «közös életszokások», «ugyanazon erkölcsök» képzetei azok, a melyek már bizonyára fejlettebb értelmi fokon a «nép», jobban mondva az «egy nép kötelékébe foglaltság» ismertető jegyeinek tekintetnek, holott alacsonyabb fokra valló, behatóbb elemzés nyomait nem mutató elnevezésekben pusztán a «sokaság», «tömeg» minden megkülönböztetőbb jegy nélküli képzete is elégségesnek látszik ugyanazon, vagy talán a bizonytalanabb határú kifejezéshez mérten tágabb körű fogalom jelzésére.

3. Lássuk már most, mielőtt a «nép» fogalmának tüzetesb meghatározását s ennek alapján az «ethnologia» tárgykörének és feladatának szabatos körvonalazását megkisérlenők, — lássuk legalább dióhéjban azon szórványos és egymásra fejlesztő hatással alig volt törekvéseket, a melyek a «népség» csak derengő fogalmának tudományos vizsgálat tárgyává tétele irányában egész a legujabb korig felmerültek; hogy aztán ismét csak rövid áttekintést nyujtsunk a jelen század folyamán már czéltudatosabb és rendszeresb alakban jelentkező, de a tapogatódzás stadiumán, minden tudomány ez ifju- és hoskorán még túl nem jutott mozgalomról, a mely majd az ethnographia, majd az ethnologia, majd legujabban egy közkeletüvé vált angol szó, a *folklore* hangoztatásával vonja magára figyelmünket.

Az ókor két legmüveltebb népe, a görögök és rómaiak, bár elég alkalmuk lett volna tőlük annyira különböző fajjellegü, nyelvü, életszokású és erkölcsü nemzetek megfigyelésére, e téren bámulatos és soha eléggé nem sajnálható közömbösséget tanusitottak. Dicséretes kivételül tulajdonkép csak Herodot érdemel említést, a kinek itt különösen kiemelendő IV. könyve talán — a Genesis 10. fejezetében foglalt semi hagyo-

mány s az egyptomi emlékek egyes idevonatkozó adatai, továbbá Ktesias, Hippokrates, Aristoteles, később pedig Vitruvius, Strabo, Julius Caesar és Tacitus pár elszórt megjegyzése mellett — a legbecsesebb, a mit néprajzi tanulságképen az ókor reánk örökitett. A középkor két utolsó századáig a keresztes-háborúk daczára sem igen jutottak e részben azon túl, a mit a már említett bibliai nép-családfa jobbára félreértett vagy még nem értett adataiból kibetűzhettek. Plan Carpin (a XIII. sz. közepén) s kevéssel utóbb Marco Polo a mongol fajról és sajátos czivilizácziójáról hoztak meglepő hírt Nyugat-Európának, a mely addig népek és emberek helyett csak az üdv kizárólagos birtokában önsanyargatásnak vagy verekedésnek élő keresztényeket, átkos eretnekeket s még átkozottabb zsidókat és pogányokat ismert — s legfeljebb még chimaerikus szörnyetegeknek álmodott vademberekről regélt mindenféle képtelenséget. A renaissance, a vallási reformáczió s a földfölfedezések és találmányok korának szellemi forrongása és az ezzel együttjáró társadalmi és közgazdasági átalakulás termette meg, az egyszerre tetemesen tágult látáskörben, az ember és az emberi nem egészen új szempontokból kiinduló vizsgálatát. Igaz, hogy a földfölfedezések által rohamosan gyarapodott tanulmányi anyagban elejével s elég sokáig csak a különös, az ismertebbtől leginkább elütő, szóval az exotikus keltett érdeket. A közelebb fekvőre, de könnyebb hozzáférhetősége mellett nem kevésbbé érdekesre csak a kalandozóbb ritkaszerűen felébredt nyalánkság után, csak az erre következett csömör nyomában jelentkezett az előbb csupán a fűszeres ízekre sóvár étvágy. Előbb egy elsülyedt világot kellett a renaissance gyujtotta fáklyafény mellett a görög-római irodalom reánk maradt töredékeiből s a népvándorlás viharaiban betemetett, a középkor szellemi tespedése alatt bemohosodott romokból új életre támasztani; az antik ember-ideál újra lehetővé vált szemléletén előbb a művészi alkotóerőnek kellett megizmosodnia, hogy a festő és képfaragó ismét megillető, de hosszú időn át elkobzott jogába helyezze az emberi testet, az igaz természetet. A félénken és bizonytalanul tapogatózva eszmélő tudománynak a művészet iskolájában kell erőt, okulást és lelkesedést merítenie egyelőre még vajmi keserves küzdelmeihez. De a felszabadult szellem minden eléje gördített akadály daczára feltartózhatatlanul halad hódító útján: a dogma lánczaira kötött földnek lehullanak bilincsei, az ezer év óta megdermedt vér lüktetni kezd az ember ereiben; a lelkiismereti és gondolkodási szabadság megszüli a társadalmi önrendelkezés jogának követelését; a földrajzi és kosmologiai ismeretek gyarapodása új életczélokat szab fajunk elé, a mely időben és térben tetemesen tágult határok között mozognak ismeri fel létét. Régi pénzek és mérföldkövek után turkálás közben óriási

…ontok és kövületekre bukkan az ásó; eleinte persze a bibliai Góg és Magóg népek hullamaradékainak vagy a természet hóbortos játékainak nézik a furcsa leleteket; de sebaj! a gyermekes tévedés nyomában derengeni kezd a helyesebb sejtés s utána jő az igazság felismerése. Az archaeologiának a természettudományokkal önként támadt érintkezéséből kibontakozik a palaeontologia, a mely a történelemelőtti idők homályában is vezérfonalat nyujt a kutatónak, s az emberiség multját a földkéreg történetéből betűzgeti tovább onnantól fogva, a hova fajunk emlékezetével és hagyományai vissza nem érnek. A találmányok örvendetesen gyarapodó tárháza fegyverekkel látja el a váratlan sikereiből mind nagyobb bátorságot merítő vizsgálódást, s a fürkésző ének kristálylencsékkel élesített szeme keresi, de nem leli meg a mindenség határait, kiméri az égi testek járását, míg más oldalon uj világokat fedez fel az élő szervezet szövedékeiben. Az aranycsináló kohója az anyag összetételét elemző tudományos műhelylyé válik, s a kuruzslás emberirtó szereit észszerű orvosságok ezrei váltják fel. Az orvostan szolgálatában eleinte csak rejtve, majd egyre szabadabban fejlődő anatomia felderíti az emberi test bámulatos szerkezetét s megleli a kapcsokat, a melyek a teremtés koronáját is rokoni kötelékbe fűzik az alsóbbrendű lényekkel; a nélkül, hogy méltóságát csorbítanák, midőn önerejével hódított birodalmának és szünetlen haladása gyümölcsének ismertetik föl vele azt, a mit sokáig gyámkodó kézből nyert kiváltságos ajándéknak kellett hinnie. Az embertan a földrajz keretében serdülő népleírással*) a legkülönbözőbb éghajlatok és tájak embereinek folyton gazdagodó ismeretével karöltve eljut nemünk fajok szerinti osztályozása első kisérleteihez (Blumenbach, De generis humani varietate nativa, Götting. 1776.) Az időközben a philologia tanköréből már némi önállóságra vergődött nyelvtudomány is hozzájárul az emberiség szellemi életének őskorát borító homály oszlatásához. Az addig nagyobbára csak a klasszikus népekkel törődő szellemtudomány, Herdernek a történet-bölcseletet uj irányba vezérlő eszméit továbbfejlesztven, az egész emberi nem értelmi felvilágosodása-, érzelmi nyilatkozatai- és társadalmi intézményeinek oknyomozó vizsgálatává kezd kibővülni. Javára válik e mélyebbrehatóvá lett történelmi felfogásnak meg a franczia forradalomra következett társadalmi reakczió is; a mennyiben a rationalismus sivár és sekélyes, de szükséges átmeneti fokozatul elismerendő világnézete után ép oly szükséges visszahatásként fellépő roman-

*) Az *ethnographia* neve — nyilván a «geographia» mintájára — először 1791-ben a nürnbergi «Ethnographische Bildergallerie» czímlapján fordul elő; míg az *anthropologia* szót már az 1501-ben Lipcsében megjelent Magnus Hund-féle «Anthropologia de natura hominis» bocsátja világgá.

ticzismus legalább saját múltjuk iránti melegebb érdeklődést, ősereded jellegök megbecsülésében e jelleg alakulásának kiderítése- és megértésére czélzó törekvést keltett Európaszerte, a nemzeti önállóságukra féltékenyekké lett népekben.

4. A romantikából táplálkozik az u. n. «népies régiségek» iránti amaz általánosb érdeklődés, a mely Németországban a *Grimm*-testvérek («Kinder- und Hausmärchen» I. 1812, II. 1815, III. 1822. «Deutsche Sagen» 1816—18. «Deutsche Rechtsalterthümer» 1828. «Deutsche Mythologie» 1835). Angliában pedig leginkább *Walter Scott* nevéhez fűződik. («Minstrelsy of the Scottish Border» 1802—3.) Amazok előtt *Herder* («Stimmen der Völker in Liedern», eredeti czímén «Volkslieder» 1778—9), az utóbbinak pedig *Percy* («Reliques of Ancient English Poetry» 1765) tört utat kiváló szerencsével. Igaz, hogy ez érdeklődés eleinte s még aztán is elég hosszú időn át nagyobbára csak belletrisztikus, a legjobb esetben philologiai szellemben nyilvánult. Innen érthető, hogy kezdetben kiválóképp a *szóbeli* néphagyományok gyűjtése körül mutatkozik örvendetes sürgölődés. Legfeljebb még a mythos, de ennek is inkább csak a mesében és mondában sejtett töredékei iránt ébred némi figyelem, egyelőre azonban a nélkül, hogy a néphit tulajdonképeni forrását igazi helyen keresnék. Nem csoda aztán, ha a szépirodalmi és a romantikus ihletű philologiai műkedvelés különösen a meséknek a mythologia javára való értékesítésében követ el sajnálatos botlásokat. Ezekhez járul a nyelvtudomány romantikusainak etymologiai mesterfogásokra alapított mythologiai elmélete, a melynek tetszetős volta mellett csak az a nagy hibája, hogy a szellemes magyarázgatók saját költői divinatiójukból kelleténél pazarabb kézzel juttatnak a mythos-alkotó őskor embereinek. (Kuhn Adalb., Schwartz F. L. W., Müller Miksa, Cox György, Gubernatis stb.) E tévedés helyreigazítását egyfelől *Benfey*nek és az ő útmutatása után indult összehasonlító-irodalomtörténeti kutatás hangyaszorgalmú munkásainak (Liebrecht F., Köhler R., Oesterley H., Comparetti D., Wesselofsky S., Cosquin E. stb.) köszönhetjük, a kik a szóbeli néphagyományok vándorlását és kölcsönös kicserélését nyomról-nyomra követven, e fáradságos és roppant tárgyismeretet követelő munkájukkal kimutatták, hogy a legtöbb mythologiai forrásul kizsákmányolt mese, sőt a localisált mondák jó része is egészen más világnézetű népek irodalmából, meg pedig nem is épen népies, hanem vajmi gyakran *mű*irodalmából importált, tehát a kölcsönvevő nép hagyományaiban szerves összefüggés nélküli anyag, — mint ilyen a néphit képzeteinek felderítésére alig vethet világot. Másoldalon a népies hagyományok búvárlatának az anthropologia és ethnographia mindegyre gyarapodó tényeiből merített okulása hozta meg a

...bb belátást, a mely nem egészen esetleg ugyanott inaugurálja a helyesb irányt, a honnan az imént említett egyoldalú mythos-magyarázat hódító útjára kiindult. Angliában szervezkedett az u. n. *anthropologiai* iskola (Tylor E. B., Lang A. stb.), a mely a vele közös alapon álló londoni Folk-Lore Society propagandája útján toborzotta leginkább híveit. E tarsaságból indult ki egyúttal az első kisérlet a néphagyományok kutatásának áttekinthető és lehetőleg egyöntetű rendszerbe foglalására, s e ...ekvéseknek jó szolgálatot tett az ép érintett *folklore* szó, midőn ...elmesb terminus alá engedte csoportosítani mindazt, a mit addig a «népies régiségek» sokáig ingadozó fogalmában tetszés szerint tágítható ...ebe gyűjtöttek. E terminus az ethnologia történetében neki jutott ...s szerepénél fogva megérdemli, hogy kissé tüzetesebben foglalkoz...ak vele.

Alkotója *W. J. Thoms*, a kinek a londoni «Athenaeum» 1846 ...ius 22-iki számában megjelent s *Ambrose Merton* álnévvel jegy... czikke a népies hagyományok («Popular Antiquities, Popular Literature») gyűjtését sürgetvén, a *Folklore* (vagy a mint ő s utána az an...ok nagyrészt még ma is írják: *Folk-Lore*) szót ajánlja mindama ...gyak összefoglaló elnevezéseül, a melyek — mint a népszellem har...nium nyilatkozatai s a népélet akármi tekintetben jellemző mozzanatai az *ethnologia* roppant tág körű tudományának ismeretanyagához ...oznak, a nélkül, hogy azt teljesen kimerítenék. Az angol hetilap ...czője a két fentemlített s egymást kiegészítőleg az új elnevezéssel ...mbe körülbelül egyenértékű régibb kifejezés mellett, az ajánlotta szó ...omkörének tüzetesb megjelölése czéljából, többi közt a szokások, ...gyományos cselekvésmód, babonák, népdalok és közmondások («manners, ...stoms, observances, superstitions, ballads, proverbs») kategoriáit sorolja ...mint a folklore alkotó elemeit. Tehát csak egy részét érinti ama ...gyaknak, a melyeket ma e kifejezés alatt a tudományos világban ...tent közmegállapodással és úgyszólván nemzetközi egyértelműséggel ...efoglalunk. «Nemzetközivel» mondom, mert a körülbelül félszázaddal ...előtt az «Athenaeum» hasábjain felmerült szó szerencsés alkotásának ...egfelelő sikert aratott és csakhamar közkeletűvé s majdnem mindenütt ...onossá lett, a hol a népélet tanulmányának nagy fontosságát, el nem ...halaszthatón sürgős és szükséges voltát belátták.

E tekintetben jobb sorsa volt, mint a Disraeli ajánlotta «fatherland» szónak, a melyre Merton, a folklore keresztapja hivatkozik, s a mely a «motherland» mellett nagy pártfogója meleg ajánlata s kiváló ...daczára sem tudott lábrakapni. A *folk* (nép, gens, Leute) és *lore* (tudás, tudat: science, savoir, doctrine: Lehre, Kunde, Kenntnis) angol-

szász szavakból helyesen képzett összetétel főérdemei, rövidsége és továbbfejleszthető volta mellett, egyrészt más nyelvekbe való könnyű beilleszkedése, másrészt pedig a *lore* szónak a rokonjelentésű *science* és *literature* szavaktól jellemzően eltérő értelmi-árnyalata. *Lore* ugyanis épen azt a lényeges különbséget emeli ki szabatos rövidséggel, a mely a nép tudását, világnézetét a szó tulajdonképeni értelmében vett tudománynyal, valamint a szóhagyományban élő s irodalomnak csak fentartás mellett nevezhető népköltést a műirodalommal szemben sajátos és első pillantásra felötlő módon minősíti. Ez alapon a megkülönböztetést továbbvive, a *lore** szóban alkalmas megjelölését láthatjuk a népszellem amaz összes nyilatkozatainak, a melyek átöröklődésük folytán mintegy ösztönszerűekké váltak s ép mint ilyenek fajunk lelki-életének fejlődésmenetében hajdanta általános, de manap már enyésző állapotot és létfokozatot integrálnak, szemben azon gondolkodás-, érzés- meg cselekvésmóddal, a mely ma is csak az értelmileg magasan kiemelkedő s legelőbbre haladott kisebbségnek, de még e kisebbségnek is minduntalan a régibb fejlődési fok eszmei-, érzelmi- és hajlamaival keveredő sajátja.

5. A *folklore* tehát tárgyainak alább részletezendő összegével, a mint már mondottuk, az *ethnologia* keretébe illeszkedik. Az első tehát nem ugyanazonos a másodikkal, a mint talán a *folk* (s még inkább az alakilag egészen megfelelő, de értelmében már némikép eltérő német *Volk*) szónak a görög *ethnos* — és a *lore* (Lehre) elemnek az ugyancsak görög *logia* szóval találkozása hinni engedné. A német *Volkskunde*, a melylyel hol az egyiket, hol a másikat jelölik, csak az elsőt jelenti helyesen, a másodikat csupán az Erdkunde, Pflanzenkunde stb. összetételek analogiája szerint alkotott *Kunde vom Volke* (és nem *Kunde des Volkes*) értelmezéssel. Legczélszerűbbnek látszik, hogy a népismeret egészéhez tartozó s a nép testi-lelki tulajdonait, a népszellem mindenrendű nyilatkozatait és a népélet összes alaki s anyagi jelenségeit felölelő rengeteg tárgyhalmazt az *ethnologia* ezzel már körülírt fogalma alá utalva, e tárgyhalmazból a *folklore* (Volkskunde) szűkebb körébe a népléleknek csupán a hagyományhoz — még pedig a lényegileg és első sorban csakis *szóbeli hagyományhoz* — mint életfeltételükhöz kötött alkotásait és

* Oly nyelven íróknak, a melyben a természetesen kívül nyelvtani nem is van, jó lesz figyelembe venniök, hogy *lore* az angolban semleges és ehhez képest a román nyelvekben hímnemű. Németben szintén *der* Folklore-t mondunk és írunk, a mi ez összetétel második részének a nőnemű *Lehre* szóra emlékeztető volta miatt németeknek kissé nehezükre is esik és sokszor még szakemberek irataiban sem részesül következetes figyelemben.

emlékeiből sorozzuk. A folklore tehát a népismeret tárgyainak csak egy részét, nem pedig azok egészét foglalja magába s a föntiek alapján teljesen kizár minden oly értelmezést, a mely e szóval magát a népismeretet, mint rendszeres tanegészbe foglalt s elvek és törvények megállapítására vezérlő tudományt jelölné. Ez utóbbit legjobb lesz állandóan és következetesen az *ethnologia* nevével czímeznünk, a melynek feladata az előbbiekhez képest: *a közös származás és nyelv kötelékével összefűzött emberi társadalmak, mint szerves egészet alkotó csoport-egyének anyagi és szellemi életének leíró és oknyomozó-történeti tanulmányozása azon czélból, hogy e tanulmány és más hasonlórendű társadalmi alakulatok életével való összehasonlítás alapján, a felderített életjelenségek folyamatának ok- és okozati összefüggését s a belátásból folyó előrelátás főkellékét, a vizsgálat alá eső tünemények törvényszerű kapcsolatát felismerhessük.* Az ethnologia problémájának e körvonalozásából először is szembeötlik az, hogy akármely egyes nép tanulmányozása szükségképen más népek életének s mindinkább táguló körben az egész emberiség egyetemének a dolog természete szerint itt is statika- és dynamikára oszló erőműtanához vezet. Másrészt pedig világos, hogy midőn a felsőbbrendű csoportegyén életének törvényeit kutatjuk, nem mellőzhetjük az alsóbbrangú és egyidejű jelenlétük mellett a társadalmi fejlődés korábbi fokait is képviselő szervezetek beható elemzését. Ilyenek a *nép* keretén belül és megalakulása előtt egyszersmind: a *törzs*, ezen belül és előtt ismét a *család* s végelemzésben az *egyén* maga, a ki ugyan az ethnologia keretében mindig csak mint az egész alkotórésze és a csoporton belül fejlődő erők összetevője, vagy pedig ezen erők működésének a visszahatást mutató függő-értéke jöhet tekintetbe.

Az ethnologia segédtudományai közé tartozik tehát első sorban az *anthropologia*, a mely legszűkebb értelmében az ember testének leírását, tágabb jelentésével ezen kívül az ember testi életjelenségeinek s e jelenségek feltételeinek ismeretét, még szélesebb körre terjeszkedőleg pedig az egész embernek az öntudat tényeit is felölelő tanulmányát tűzi ki czéljául, s e mellett ismerettárgyának a szerves lények lánczolatában elfoglalt helyét megjelölve, eredetének kérdését is felveti, s az embert első feltűnésétől a történelmi-idők küszöbéig haladó fejlődésében figyelemmel kíséri. Az embertan, a mely ilyenformán egyfelől a hasonlító boncztannal s a fejlődéstannal, más oldalon pedig a palaeontologia és az archaeologiával érintkezik, a nemünk földrajzi elterjedését s a lakóhelynek az ember fajjellegére gyakorolt hatását kutató anthropogeographia közvetítésével a földrajzra, az ember táplálkozásának tárgyalásában pedig az

élettan és a természetrajz segédkezésére szorul. Az emberi öntudat tényeit azonban csak testi feltételeikhez való viszonyuk felderítéséig és azon fejlődési fokozatig elemezgeti, a hol az emberi tudatnak az állatitól való lényeges különbsége a társadalmi szellemélet ama jelenségeiben derengni kezd, a melyek létrehozatalára az *egyes* embert már e jelenségeknek őrá mint *ilyenre* nézve teljesen fölös és nélkülözhető volta is képtelenné teszi vala. Értjük ezeken mindenekelőtt a *nyelvet* és a nyelvben mint szervében élő s fejlődő fogalmi gondolkodást, továbbá az öröklés útján második természetté változó *szokást* (ἔϑος, Sitte) meg *hagyományt* (Tradition, Überlieferung) és a nyelv fejlődésével kezdetben párhuzamosan haladó azon őskori *világnézetet*, a melyet a *mythos* legszélesebb körű jelentésével azonosíthatunk. Mindezek már a legtágabb értelemben vett ethnologiának a nép lelki-életét kutató részébe: a *népléleklanba* (Völkerpsychologie) tartoznak, és a míg egyfelől mélyen belenyúlnak a folklore tárgykörébe, addig más oldalon az egyedi-psychologia homályban botorkáló tapogatódzásainak igérnek jobb jövőt azon esetben, ha ez lemondva az egyéni léleknek a testtől és a társadalmi élettől elszigetelt hiú lételéről, merész légvárak építése helyett a psychophysika egyelőre szerény, de biztos alapon nyugvó adataival beéri s az egyedi tapasztalat szűk körén túl csak azon irányban igyekszik ismeretterét tágítani, a melyben haladva szükségképen testvértudományának, a néplélek elemzésének megállapított eredményeivel fog találkozni.

6. Midőn a *nyelvet*, *hagyományos szokást* és *mythost* említvén, az ember szelleméletének azon nyilatkozataihoz értünk, a melyek csakis a társas együttlét fejlesztő és növelő elemében képzelhetők, az ethnologia ismeretanyagának oly szorosabb egymáshoz-tartozásban álló s egymásra kölcsönösen ható három részletét jelöltük meg, a melyek addig, a míg az ókor két legműveltebb népén, a görögön és rómain kívül mást behatóbb figyelemre érdemesnek nem tartott a tudomány, e két népre vonatkozólag a szorosabb értelemben vett s u. n. classica-philologia tanegészében foglaltak helyet. A philologia, a mely néven a renaissance óta a görög és római nép nyelvét, irodalmát s művészetét, magán-, vallás- és államrégiségeit, szóval mindazt, a mit e népekről a rendelkezésünkre álló forrásokból a történeti módszer vezérlete mellett tudnunk lehet, rendszeres ismeretkörbe kapcsolta a négy századon keresztül hangyaszorgalommal fáradozó búvárlat, — ez a szűkkeblűsége következtében utóbb meddőségre kárhoztatott *philologia* valóban nem is volt egyéb mint az ethnologia tisztes elődje, illetőleg két sokáig kiváltságos nép holt betűre és néma emlékekre — mint egyedüli tanujelekre — szorítkozó s ennyiben korlátoltabb ethnologiája.

A *nyelv*, *mythos* és *ethos* (Sitte) háromsága, a melyben az alsóbbrendű életjelenségek az emberi öntudat tényeivé sublimálódnak, alkotja elemeinek szüntelen kölcsönhatásában azt, a mit összefoglalva *néplélek*-nek nevezhetünk. E népléleknek századunkban kijegeczült conceptiójából vezethetjük legbiztosabban azon ismeretrendszert, a mely a legtágabb értelemben vett *ethnologia* czíme alá foglalható. Ennek elvekre leszűrt eredményei — a népre, mint egységes jellemű társadalmi szervezetre vonatkoztatva — ugyanazon tüneménytani sorba tartoznak, a melynek többi elemeit először is az anyag általános tulajdonságait, valamint moláris és molecularis mozgási jelenségeit tárgyaló *physika*, aztán a már jóval szűkebb körre szorítkozó s az anyagot tovább elemző *chemia*, ezen túl a szerves élet általános törvényeit kutató *biologia* s utána az egyéni öntudat szövevényébe behatolni igyekvő *psychologia*. Az utóbban persze nem értven annak a lélek akár spiritualistikus, akár monad- vagy atomszerű, de még mindig substantialis képzetéhez ragaszkodó irányát, hanem azon tapasztalati, kísérleti s — mondjuk ki bátran — *természet*tudományt, a mely a «lélek» szóval nem jelöl egyebet «a psychologiai tapasztalatok összegénél s psychologiai törvényeknek nem nevez mást, mint az ezen tapasztalatokon észlelhető szabályosságot.»*) Az ilyen *positiv* alapra helyezkedő lélektan — a mint Wundt ép most idézett szavai kapcsolatában kimutatja — nem idegenkedik a *néplélek* fogalmától, a melyet a metaphysikai irány sehogy sem tud tanai keretébe illeszteni: míg Lazarus és Steinthal csak Herbarttól átvett psychologiai felfogásukkal szembeszökő ellenmondásban vergődnek el nagynehezen a tőlük contemplált «Völkerpsychologie» meglehetősen kuszált programmjáig. Ezen ellenmondásokba belekötve könnyű volt a következetesen Herbart mellett maradó Paulnak («Principien der Sprachgeschichte» czímű munkája bevezetésében) a Lazarus és Steinthal tervezetében rejlő incohaerentiát kimutatni. Az is könnyen érthető, hogy Paul, ki mereven ragaszkodik mestere atomistikus lélekfogalmához, ezzel a néplélek eszméjét nem tudja kibékéltetni. E feladatot a lelki élet tüneményeinek csak oly felfogása oldhatja meg, a mely a psychologiai jelenségeket nem egy kész mechanismus működésének, hanem a *társadalmi* együttélés kölcsönhatásai alatt *fejlődött* s szüntelenül fejlődő erőnyilatkozatok összegének tekinti. Ily felfogás alapján, Paulnak a néplélektan tárgyát kétségbe vonó megjegyzései ellenében, inkább az egyéni lélek elszigetelt képzetének tarthatósága válik problematikussá, midőn meggondoljuk, hogy ennek a szokásos felosztás szerint érzéki észrevételben, gondolkodásban, érzetek- és akarati tevékenységben (emo-

*) *Wundt*. Über Ziele und Wege der Völkerpsychologie (Philos. Studien IV. 17.)

tiókban) nyilvánuló működése milyen szűk körre szorúlna, ha a társadalmi együttélés fejlesztő hatásától csak egy pillanatra is eltekinthetnénk. Avagy hol maradna a fogalmi gondolkodás szervének méltán mondható *nyelv*, hol maga a nyelvben mint szervében élő képzetelvonás, itélés és következtetés — a beszélő-képesség alapfeltételéül szolgáló társaságban élés nélkül? Hol és hogyan fejlődjék a gondolkodás tartalmának lényeges részeként szereplő *mythos*, a mely szóval itt s tovább is az egész primitív világnézetet értjük: azt a világnézetet, a mely különben a nyomán derengő tudományos tüneménymagyarázatnak a fejlődés természetes menetében gyökerező elődje: hol az akaratnyilvánulásokat szabályozó *ethos*, az ember erkölcsi habitusának változó formája, — ismét csak ama társadalmi kölcsönhatások hijában? Szóval kétségtelenül igaznak kell elismernünk ama régi mondást, a mely szerint *unus homo nullus homo*: vagyis hogy a társadalom kapcsolatán kívül álló *ember* — az e szóval jelölt fogalom minden lényeges jegyét magába záró értelmében — nemcsak non-ens, hanem non-sens is egyúttal.

A föntiekből kiviláglik, hogy a psychologia, a melynek — ha exakt tudománynyá akar fejlődni — okvetetlenül néppsychologiává kell bővülnie, ugyanolyan viszonyban áll az embernek mint társadalmi lénynek leirása (anthropologia és ethnographia) s ezt oknyomozólag kiegészítő története (ethnologia) mellett, a minőben a biologiát látjuk a többi szerves lények leirásához (zoologia és botanika) és még egyelőre nagyon hézagos történetéhez; vagy a milyenben a physika és chemia áll a kosmographia- és kosmologia- meg az ennek keretéből önállósitott geographia- és geologiához. Az ily értelemben vett psychologia tehát hivatva van a *nyelv*, *mythos* és *ethos* három kategoriája sorában feldolgozni az emberi szellem fejlődésének egyetemes történelmi buvárlata útján felderített tényeket; az első csoportba számitván a nyelven mint ilyenen, tehát a linguistika tárgyán kívül az irodalmat és tudománytörténetet is, a melyek közül az utóbbi végső elveire levonva a methodikához, az első pedig az aesthetikának a nyelvművekre alkalmazható részéhez vezet. Az utóbbi tetemesen bővül a mythosból táplálkozó képzőművészet történetének tanulságai alapján: mig a mythos és a belőle szervezkedő vallás története a mythologiát, illetőleg theologiát supponálja elvtudományképen. A társadalmi rend, kormányzat és az anyagi életszükségletek megszerzésére irányuló munka története, a mely részleteiben mint jog-, állam- és gazdaságtörténet ágazik el, a jogbölcselet, államtan (politika) és közgazdaságtan elveinek rendszereit segíti felépiteni. Ezek és részben már a mythos meg a vallás tartalma együttvéve a néplélek ethikai részét integrálják, a melynek az értelmi fejlődésével kapcsolatban elemzett törvényszerűségei

mennyiben t. i. a tudományos belátás illvennek nyomára akadhat, ni előrelátást enged és ahhoz képest teendő intézkedéseket javasol. A sadalmi élet statikára és dynamikára oszló eronttanából levonható n következtetéseket végül a *sociologia*, e legfiatalabb tudomány fog- a rendszerébe. Hogy ekként valahára, több ezredéves tapogatózás n a társadalmi élet tüneményeinek elemzése is beleilleszkedik az kt tudományok keretébe, az századunk (kiválóképen Comte és Spencer ebez fűződő bölcseleti irányának, a *positivismusnak* érdeme.

7 Ha már most azt kérdik tőlünk, hogyan gondoljuk a fentiek alapján egy népre vonatkoztatva az ethnologia feladatát, e kérdésre a következő tervezet szolgáljon feleletül:

A *Autochthon* néppel (az a szót természetesen csak viszonylagos ...ebb belátástól függő értelmében véve).

I Geographiai (helyesebben *chorographiai*) rész

a) A lakóhely természeti viszonyainak teljes (oro-hydrographiai, climatologiai, geologiai) leírása.

b) Flora és fauna. (Az illető vidék növény- és állatvilága terme- szetesen nem önmagának, hanem csak a nép életére vonatkozásának szempontjából.)

c) Az ember eszközölte változtatások (kultur-geographia).

II Anthropologiai rész.

1. *Leiró*:

a) A lakosság testalkotásának teljes képe. (Somatologiai anthr.)

b) Demographiai adatok (népesedési mozgalom, egészségügyi, bűn- ...táplálkozási, gazdasági és — a hol ilyenről szó lehet — kultur- statistika).

2. *Okyomozó*: Az I. alatti viszonyok befolyása a testalkotásra s a demographiai adatoknak e befolyástól függése.

III Ethnographiai rész

1. *Leiró*:

a) Lakás. *b*) Ruházat. *c*) Táplálkozás. (Függelékül az egészséges és beteg test ápolása.)

d) Az *a*), *b*) és *c*) alattiak anyagainak beszerzése, illetőleg ter- melése:

α) vadászat és halászat,

β) baromtenyésztés,

γ) föld- és bányamívelés,

δ) ipar,

ε) kereskedés,

ζ) rablás és hadjáratok útján.

e) Szokások és erkölcsök:

α) az emberi élet cyklikus jelenségei sorában (születés, nevelés, házasság és előzményei, házas-élet, halál és temetkezés).

β) a természetes és társadalmi (vallási) évkör szerint.

γ) rendkívüli vagy a társadalmi fejlődés magasb fokához tartozó jelenségek (politikai jogok és kötelességek gyakorlatához fűződő hagyományos szokások, kormányzati és igazságszolgáltatási szertartások.)

f) Népművészet az *a*), *b*), *c*), *d*) és *e*) alattiakhoz való viszonyában.

2. *Oknyomozó:* Az I. és II. alattiak befolyása a III.-ban foglaltakra.

3. *Hasonlító:* Az 1. alattiaknak egybevetése első sorban beékelt vagy szomszédos, másodsorban rokon, aztán analog viszonyok közt élő, bár más családbeli, továbbá egyéb (a kérdéses népre kimutatható befolyást gyakorolt) népfajok leirásának megfelelő vonásaival s az ezen összehasonlitásból következő tanulságok.

IV. **Ethnologiai** rész (az e szónak szorosabb értelmében).

1. *Leíró:*

a) A nyelv és a nyelvben élő hagyomány (*folklore* e szónak a fönliekben megállapitott szorosabb értelme szerint).

b) Mythos (néphit) és positiv vallás s a kettőnek egymáshoz való viszonya, kölcsönös átalakító hatása.

c) A néphitből folyó és a positiv valláshoz tartozó, vagy a kettőnek combinálásából eredő szertartások (részben a III. *e*. alattiak s ugyanazon osztályozás szerint mint ott, de a IV. *b*-re való vonatkozás feltüntetésével).

d) A nép történelmi viszontagságainak szellemi csapadéka az *a*) *b*) és *c*) alattiakban.

2. *Oknyomozó:*

a) Az I., II. és III. alattiak képzet-alkotó részének tükröződése a nép nyelvében, szóbeli hagyományaiban, hitében és e hitből magyarázható szokásaiban.

b) A II. 1., III., IV. 1., *a*), *b*) és *c*) tartalmából levonható következtetések a nép eredetére s rokonsági viszonyaira (ethnogonia), multjára: e következtetéseknek a positiv történelmi adatokkal való egybevetése.

3. *Hasonlító* (lásd a III. rész megfelelő szakaszát).

V. **Néppsychologiai** rész:

Az I., II. és III. alattiak befolyása a néplélekre s ennek a IV. részben

esoroltakból levont jellemzése, többé-kevésbbé analog viszonyok közt fejlődött más népjellemekkel való egybevetés s az abból meríthető psychologiai tanulságok.

VI. **Sociologiai** rész:

Az illető népnek a társadalmi fejlődés lépcsőzetén elfoglalt helye, társadalmi intézményeinek absolut (az egyetemes emberiség haladására vonatkoztatott) és relativ (saját népisége fennmaradásának érdekéhez mért) becse; az ezen becslésből levonható következtetések és általános elvek rendszere; a nép jövőjének a tudományos belátás szerint megállapítható prognosisa s az ebből esetleg levezethető előírgyazati (törvényhozási) rendszabályok.

B) Nem-autochthon népnél az *A)* alattiak a következőkkel bővülnek:

I. 2. Az őshaza, illetőleg a régebbi lakóhelyek positiv ismeretének esetében azoknak lehetőleg a megfelelő időből való képe, ilyenről szóló positiv adatok hiányában pedig a jelen állapotból következtetés útján eszközlendő reconstructiója.

II. 3. Az anthropologiai képből levonható következtetések az őshazára, ill. a régebbi lakóhelyekre.

III. 4. Az ethnographiai adatokból való következtetés az ép említettekre.

IV. 4. *a)* Positiv történelmi adatok az őshazáról, ill. a régebbi lakóhelyekről, vándorlásokról és a jelenlegi honba való beköltözésről, valamint annak birtokba-vételéről.

b) *α)* A IV. 1. alattiakból (nyelv, mythos, ethos) meríthető tanulságok az őshazát és a régebbi lakóhelyeket illetőleg.

β) A régebbi lakóhelyek és érintkezések befolyása a II. 1., III. 1. és IV. 1. alattiakra.

c) Positiv történeti és palaeethnologiai adatok a jelenlegi lakóhely régebbi birtokosairól; ezek módosító hatása a föléjök került népréteg anthropologiai (II. 1.), ethnographiai (III. 1.) és ethnologiai (IV. 1.) vonásaira.

V. A régebbi lakóhelyek, vándorlások és érintkezések nyoma a népélet alkotó elemeiben.

8. E tervezeten belül az imént tőlünk legszűkebb jelentésére határolt **folklore**, mint a népéleknek a *nyelv* kategoriája alá sorolható alkatrésze, a következőképen osztályozható:

I. A *szókincs*ből meríthető s *a)* a néplélek képzettartalmát,

b) képzetelvonó sajátos eljárását megvilágító adatok.

Még pedig 1. az anyagi világra és erkölcsi életrendre.

2. az anyagi világ mögött rejlő személyesített erőkre s az erkölcsi életrendet szabályozó transcendentalis felfogásra vonatkozó képzetek sorában.

II. A *közmondások* és stereotyp *szólásmódok* megint az első pont felosztása szerint.

III. A szóbeli néphagyományok, illetőleg a népirodalom *epikai* része, u. m.

1. *Mesék*: *a*) u. n. tündérmesék,

b) állatmesék,

c) tréfás és pajkos elbeszélések, adomák.

2. *Mondák*: *a*) helyekhez kötött,

b) a néphit alakjairól szóló,

c) a positív vallás alakjaihoz fűződő,

d) magyarázó mondák, (legendák és elbeszélések).

3. *Epikus énekek* (hőskölteményck, romanczok, balladák stb.)

IV. A szóbeli néphagyományok *lyrai* része, u. m

1. dalok, tánczdalok és tánczszók;

2. dajkarímek, gyermekversikék (a mennyiben az 1. alattiak töredékei vagy magvai).

V. A szóbeli hagyományok *szatirikus*, *didaktikus* és *vegyes* elemei, u. m.

1. gúnyversek, csúfolódó és boszantó rímek;

2. köszöntő és ünnepi szokásokhoz fűződő költemények (pl. lakodalmi mondókák stb.);

3. emlékversikék, játék-mondókák, kiolvasó-versek stb.;

4. találós mesék.

VI. A szóbeli néphagyományok *drámai* része, u. m.

1. mysterium-félék s rokonnemüek,

2. világi népdráma,

3. drámai formájú népmulatságok és játékok.

Természetes, hogy az elsoroltak legnagyobb része alig választható el a néplélek tanulmányának többi fejezeteitől s folytonos vonatkozásban van egyfelől a *mythos*, más oldalon meg a *népszokás* és általában a *népélet* jelenségeivel. Mindazonáltal külön csoportban és szorosabb összefüggésben eszközlendő vizsgálatuk nemcsak kívánatos, de szükséges is: első sorban a *módszer* tekintetéből, a mely az idetartozó elemekre vonatkozólag azok természetéhez képest túlnyomóan *irodalomtörténeti*; másod sorban pedig azért, mert — a mint már előbb említettük — a *folklore* tárgyai a népek közvetlen vagy közvetett érintkezésében ősidők óta máig is vándorolnak, s így az ethnologia egyik legfontosabb segédtudo-

mányainak, a különben önállóan is jogosult létű összehasonlító irodalomtudatnak is tárgyai.

Végül még az alábbi bibliographiára nézve megjegyzendőnek vélem, hogy az épenséggel sem akar az ethnologia és folklore tanulmányába bevezető irodalom teljes összeállítása lenni, hanem csupán a jelen értekezésben tárgyalt kérdések felől bővebb tájékozódást kereső olvasónak kíván némi útbaigazítást nyujtani, egyúttal arra is módot szolgáltatván, hogy az előzőkben kifejtett álláspontunknak használt forrásainkhoz való viszonyát kiki annál könnyebben megítélhesse.

Irodalom *Topinard*, L'Anthropologie 4 kiad Paris, 1884. (Magy. ford Török Aurél Bpest, 1881. *J Ranke*, Der Mensch. Stuttgart 1887 — ***Waitz***, Anthropologie der Naturvölker, Leipzig 1859–64. 4 köt az 5 és 6. Gerlandtól 1870 71 *Bastian* Der Mensch in der Geschichte, Leipzig 1860. *U. a.*, Das Beständige in den Menschenrassen . . Berlin 1868 *U a*, Ethnologische Forschungen, Jena 1871 *U a*, Geographische u ethnologische Bilder, u o 1873 *Fr. Muller*, Allgemeine Ethnographie 2 kiad Bécs 1879 *Peschel* Völkerkunde, 5. kiad Lipcse 1881 *Ratzel*, Völkerkunde Stuttgart 1887. *Tylor*, Researches into the early history of mankind and the development of civilization 2. kiad London 1870 (Ném. ford. az ered 1 kiadás után Lipcse 1866 *U. a.*, Primitive culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, language, art, and custom, 2 kiad. London 1873. (Ném. ford. Lipcse 1873.) *U a*, Anthropology. Introduction to the study of man and civilization, London 1881 (Ném. ford. Braunschweig 1883.) *Bagehot*, Der Ursprung der Nationen, ném. ford. Lipcse 1874 *Bastian*, Allgemeine Grundzüge der Ethnologie Berlin 1884 *Virchow-Bastian-Hartmann*, Zeitschrift für Ethnologie, Berlin 1869 óta – *Bastian* Beiträge zur vergleichenden Psychologie. Berlin 1868, *Lazarus-Steinthal*, Zeitschr für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft Berlin u Lipcse 1859 óta. L. különösen az I köt 1–73 1. V ö. *Herm Paul* Principien der Sprachgeschichte 2. kiad Halle 1886. Einleitung. Továbbá. *W Wundt*, Über Ziele und Wege der Völkerpsychologie (Philos Studien IV, 1 -27.) *Bastian*, Der Völkergedanke im Aufbau einer Wissenschaft vom Menschen, 1881 — *A. Lang*, La Mythologie Trad par L. Parmentier Avec une préface par Ch Michel. Paris 1886 *Bastian*, Das Religiöse in ethnolog Auffassung, Jena 1871 *A Lang*, Custom and Myth. London 1884. *U a.*, Myth, Ritual and Religion, London 1887 — *F Liebrecht* Zur Volkskunde Heilbronn 1879. *Chambers Encyclopaedia*, art «Folklore» (Thomas Davidson-tól. *Puymaigre*, Folk-lore, Paris 1885 *P Sébillot*, Le Folk-lore Revue d'Anthropologie XV, 290 302, Paris 1886. *Gustav Meyer*, Essays und Studien zur Sprachgeschichte und Volkskunde Berlin 1885 («Folklore» 145 -162 l.) *L. Katona*, Zur Litteratur und Charakteristik des magyarischen Folklore: I Allgemeine Charakteristik der Folklore Zeitschr f vgl Litteraturgesch u. Renaissance-Litteratur, Neue Folge Band I Heft 1 Berlin 1887.) *Folk-Lore Journal* Vol II. Folk-Lore Terminology Id by *Alfr Nutt*, Vol III The Science of Folk-Lore by *Charlotte S Burne* Id by *G L Gomme* Id by *E Sidney Hartland* Id by *A Machado y Alvarez* Vol IV Classification of Folk-Lore by *Charlotte S Burne*, Principles of the Classification of Folk Lore by *J S Stuart Glennie* Folklore as the Complement of Culture-lore in the Study of History by *J. S Stuart Glennie* The Science of Folk-Lore (?) Tables of Spirit Basis of Belief and Custom by Captain *R C. Temple*. *The Journal of American Folk Lore* Vol I, p 79 Notes and Queries on the Use of folk-lore: Boston and New-York 1888. — *Herbert Spencer*, The classification of the sciences, 3. kiad London 1871 *U a*, Principles of Sociology London. (Ném. ford. Stuttgart 1877.) *U a* (ném. ford.) Einleitung in das Studium der Sociologie Lipcse 1875 *Gumplowitz*, Grundrisz der Sociologie, Bécs 1885

Az emberiség statisztikája.

Nagy Géza számításai 1889. végéig közzétett források alapján

I. Árjaság (indo-európaiak).

1. *Hinduk* (hindi 100 millió, bengali 45 millió, marathi 17 millió, pendsabi 14 millió, guzerati 9 millió, kasmiri 3 millió, szindhi 3 millió, oriya 2 millió, nepáli vagy ghorka 2 millió, szinghal $1\frac{1}{2}$ millió, szijapus vagy kafir 1 millió, aszami 1 millió, czigány 900 ezer, dardu 400 ezer.) Összesen 200 millió.

2. *Irániak* (perzsa 10 millió, afghan 4 millió, kurd $1\frac{1}{2}$ millió, beludsi 1 millió, hezare és aimak 350 ezer, parz 300 ezer, lur 150 ezer, osszét 80 ezer, tát 70 ezer.) Összesen 17 millió.

3. *Illyr-asiola* (örmény $2\frac{1}{2}$ millió, albán $1\frac{1}{2}$ millió.) Összesen 4 millió.

4. *Szlávok* (orosz 80 millió, és pedig: nagy-orosz 55 millió, ukrajnai vagyis kis- és fehér-orosz 25 millió; — lengyel 13 millió; cseh-tót $8\frac{1}{2}$ millió, és pedig: cseh $6\frac{1}{4}$ millió, tót vagy szlovák $2\frac{1}{4}$ millió; — lužicz vagy szorb 130 ezer; — délszláv $7\frac{3}{4}$ millió, és pedig: szerb $3\frac{3}{4}$ millió, horvát $2\frac{1}{4}$ millió, szlovén vagy vend $1\frac{1}{4}$ millió, bosnyák 750 ezer; bolgár 4 millió.) Összesen 113 millió.

5. *Lettek* (litván $1\frac{1}{2}$ millió, lett $1\frac{1}{4}$ millió, žmud 1 millió.) Összesen $3\frac{3}{4}$ millió.

6. *Germánok* (angol 95 millió, német 70 millió, skandináv $10\frac{1}{4}$ millió, és pedig svéd $5\frac{1}{2}$ millió, norvég $2\frac{1}{2}$ millió, dán $2\frac{1}{4}$ millió, normann 150 ezer; — holland $9\frac{1}{4}$ millió, askenáz-zsidó $3\frac{1}{2}$ m.) Összesen 188 millió.

7. *Románok* (franczia 46 millió, ebből provençal 13 millió, vallon $4\frac{1}{2}$ millió, negro-franczia $1\frac{1}{2}$ millió — spanyol 42 millió, ebből mintegy 300 ezer perusim-zsidó; olasz 34 millió; portugál 18 millió; oláh $8\frac{3}{4}$ millió, ebből macedoniai 250 ezer, rumir 8 ezer; — rhaetoromán vagy ladin 85 ezer.) Összesen 149 millió.

8. *Kelták* (ír $1\frac{1}{2}$ millió, breton $1\frac{1}{4}$ millió, walesi vagy kymmer $1\frac{1}{4}$ millió, skócziai vagy gael 500 ezer, manx 12 ezer.) Összesen $4\frac{1}{2}$ millió.

9. *Görögök* összesen 5 millió.

Az árjaság összes száma 684 millió.

II. Ős-európaiak.

1. *Kaukázusiak* (kartuli vagy grúz $1\frac{1}{4}$ millió, leszgh 560 ezer, adighe vagy cserkesz 200 ezer, laz 200 ezer, miszdseg vagy csecsencz

150 ezer, abcház 130 ezer, ubi 25 ezer, psav 4.300, tusin 4.100.) Összesen $2^1/_2$ millió.

2. *Iberiai* (bászk) összesen 800 ezer.

III. Ural-altajiság (turánok).

1. ***Dravidák*** (telugu 17 millió, tamul 14 millió, kannada 8 millió, malajálam 4 millió, gond 2 millió, kolh 1 millió, brahui 500 ezer, tulu 300 ezer, rádsmahál, oraón, kota és toda 200 ezer, malediv 150 ezer.) Összesen 47 millió.

2. ***Japán-koreaiak*** (japáni $39^1/_2$ millió, kaszli vagy kóreai 12 millió.) Összesen $51^1/_2$ millió.

3. ***Mandsu-mongolok*** (mandsu 3 millió, tunguz 100 ezer, — mongol 2 millió, ölöt vagy kalmük 570 ezer, burját 300 ezer.) Összesen 6 millió.

4. ***Török-tatárok*** (török 14 millió, és pedig: ozmanli 10 millió; azerbejdsáni $1^1/_2$ millió, kaukázusi 1 millió, ilat 600 ezer, jürük 400 ezer, kulugli 300 ezer, kizilbas 230 ezer, anadoliai nogaj-tatár 100 ezer; balkáni tatár 100 ezer; — csagataj 5 millió, és pedig: özbeg 2 millió, ujgur 1 millió, szárt 1 millió, turkomán 900 ezer, karakalpak 100 ezer, tarancsi 50 ezer, pakpulik 20 ezer: — kirgiz 3 millió, és pedig: kazak $2^1/_4$ millió, karakirgiz 300 ezer, burut 200 ezer, kuroma 160 ezer, kipcsak 70 ezer; — volgai tatár vagy böszörmény $2^1/_2$ millió, és pedig: kazani vagy bolgár $1^1/_2$ millió, baskir 800 ezer, mescserják 150 ezer, teptyer 130 ezer, keresen 30 ezer, beszermjén 4.600; — csuvas 650 ezer; nogaj, krimi, kumük, karacsaj és kundur 300 ezer; jakut 100 ezer; szibériai tatár 100 ezer.) Összesen $25^1/_2$ millió.

5. ***Ugorok*** (magyar $7^3/_4$ millió, ebből székely 460 ezer, kun 160 ezer, palócz 120 ezer, jász 90 ezer, csángó 60 ezer, göcseji 25 ezer, ormánysági 13 ezer, őrségi 10 ezer, szlavóniai 6 ezer; joharíai 30 ezer és pedig: vogul 7.000, osztyák 23.000; — permi 430 ezer és pedig: votják 276 ezer, zürjén 86 ezer, permják 68 ezer; — volgai 1.110.000 és pedig: erza-mordvin 765 ezer, moksa-mordvin 385 ezer, cseremisz 260 ezer; — finn 3 millió, és pedig: szuómi 2 millió, karjalai 193 ezer, csúd vagy vót és vepsz 143 ezer, észt 750 ezer, liv 2.500; lapp 29.400.) Összesen $12^2/_3$ millió.

6. ***Szamojédek*** összesen 15 ezer.

A turánság összes száma $142^2/_3$ millió.

IV. Indo-khinaiak.

1. ***Khinaiak*** (kvanhoa 230 millió, fukien 140 millió, kvantung 30 millió, ebből punti 23 millió, hakka 4 millió, hokli 3 millió. Összesen 400 millió.

2. *Hátsó indiaiak* (annamita 15 millió, thai vagy sziami 5 millió, millió, khom vagy kambodsai 1 1/2 millió stb.) mintegy 25 millió.

3. *Tibet-birmaiak* (bodsik vagy tubetiek, tangutok, dsattok, hszifánok, ımák vagy birmaiak, kakhyk, bhutiják, lepcsák stb.) mintegy 8 – 10 ıó.

4. *Hegyi népek* (miaóczok s egyéb) mintegy 4—5 millió.

Összesen 440 millió.

V. Sémiták.

1. *Arabok* (arab 20 millió, himjár 2 millió, abesszinai vagyis mhara és tigréi 1 1/2 millió, máltai 200 ezer.) Összesen 24 millió.

2. *Zsidók* (héber nyelvüek, Marokkóban, Tuniszban, Arábiában, ⌣engyelországban) mintegy 1 millió. (Az összes számuk 7 1/2 millió, ebből mintegy 3 1/2 millió esik a német jargont beszélő askenázokra, mintegy 300 ezer a spanyol jargonu perusim-zsidókra, 2—3 ezer a tatár nyelvű karaitákra: a többi nyelvileg teljesen beolvadt a németekbe, magyarokba, lengyelekbe, oláhokba, francziákba, angolokba, hollandokba, olaszokba stb.)

3. *Aram-khaldok* (maronita 200 ezer, drúz 100 ezer, khald 30 ezer.) Összesen 330 ezer.

A sémiták összes száma mintegy 25 millió.

VI. Khámiták.

1. *Aethiópok* (szomali, galla, falasa stb.) 15 millió.

2. *Berberek* (marokkói amazirgh mintegy 2 millió, fezi sellök mintegy 2 millió, algiri kabil és tuniszi krumir mintegy 1 1/4 millió, tripoliszi és szaharai imoságh mintegy 1 millió, tuareg vagy targhi mintegy 400 ezer.) Összesen 7 millió.

3. *Egyiptomiak* (bisarik vagy bedsák mintegy 400 ezer, berabrák mintegy 300 ezer, koptok mintegy 300 ezer.) Összesen 1 millió.

A khámiták összes száma mintegy 23 millió.

VII. Afrikaiak.

1. *Négerek* vagy *szudániak* (köztük legnevezetesebbek: a hausszák mintegy 8 millió, mandingók vagy vangarák mintegy 7 millió, kanori vagy bornuiak mintegy 5 millió, szonrhajok mintegy 5 millió, mabá Vadaiban és Darfurban mintegy 4 millió, odsik Asantiban s a szon szédos tartományokban 3 millió, dsolofok vagy volofok 3 millió, jorub 3 millió stb.) mintegy 70—75 millió.

2. *Bantuk* vagy *kafferek* (köztük nevezetesebbek a kimbun mintegy 12 millió, lundák mintegy 5 millió, mukurangák 3 millió, vaş dák vagy ugandaiak 2 1/2 millió, makalakák 2 millió, zuluk 1 m becsuánok 1 millió stb.) Összesen mintegy 75—80 millió.

3. *Pullók* vagy *fullahok* mintegy 7—8 millió.

150 ezer, abchaz 130 ezer, ubi 25 ezer, psav 4,300, tusin 4,100.) Összesen $2\frac{1}{4}$ millió.

2. *Iberiai* (baszk) összesen 800 ezer.

III. Ural-altajiság (turánok).

1. *Dravidák* (telugu 17 millió, tamul 14 millió, kannada 8 millió, malajálam 4 millió, gond 2 millió, kolh 1 millió, brahui 500 ezer, tulu 300 ezer, radsmahal, oraon, kota és toda 200 ezer, malediv 150 ezer.) Összesen 47 millió.

2. *Japán-koreaiak* (japáni $39\frac{1}{2}$ millió, kaszli vagy koreai 12 millió.) Összesen $51\frac{1}{2}$ millió.

3. *Mandsu-mongolok* (mandsu 3 millió, tunguz 100 ezer, — mongol 2 millió, ölöt vagy kalmük 570 ezer, burjat 300 ezer.) Összesen 6 millió.

4. *Török-tatárok* (török 14 millió, és pedig: ozmanli 10 millió, azerbejdsáni $1\frac{1}{2}$ millió, kaukazusi 1 millió, ilat 600 ezer, jürük 400 ezer, kulugli 300 ezer, kizilbas 230 ezer, anadoliai nogaj-tatár 100 ezer, balkáni tatár 100 ezer; — csagataj 5 millió, és pedig: özbeg 2 millió, tadzsik 1 millió, szárt 1 millió, turkomán 900 ezer, karakalpak 100 ezer, taranesi 50 ezer, pakpulik 20 ezer; — kirgiz 3 millió, és pedig: kazak $2\frac{1}{4}$ millió, karakirgiz 300 ezer, burut 200 ezer, kuroma 160 ezer, kipcsak 70 ezer; — volgai tatár vagy böszörmény $2\frac{1}{2}$ millió, és pedig kazani vagy bolgár $1\frac{1}{2}$ millió, baskir 800 ezer, meseserják 150 ezer, teptyer 130 ezer, keresen 30 ezer, beszermjen 4,600; — csuvas 650 ezer, nogaj, krimi kumük, karacsaj és kundur 300 ezer; jakut 100 ezer, szibériai tatár 100 ezer.) Összesen $25\frac{1}{2}$ millió.

5. *Ugorok* (magyar $7\frac{3}{4}$ millió, ebből *székely* 460 ezer, kun 160 ezer, palócz 120 ezer, jász 90 ezer, csángó 60 ezer, göcseji 25 ezer, ormánysági 13 ezer, őrségi 10 ezer, szlavoniai 6 ezer; — juharni 30 ezer és pedig vogul 7,000, osztyak 23,000, — perm 430 ezer és pedig, votják 276 ezer, zürjen 86 ezer, permjak 68 ezer; — volgai 1.410,000 és pedig erza-mordvin 765 ezer, moksa-mordvin 385 ezer, cseremisz 260 ezer — finn 3 millió, és pedig: szuómi 2 millió, karjalai 193 ezer, csud vagy vot és vepsz 143 ezer, eszt 750 ezer, liv 2,500 — lapp 29,400.) Összesen $12\frac{2}{3}$ millió.

6. *Szamojédek* összesen 15 ezer.

A turánság összes száma $142\frac{2}{3}$ millió.

IV. Indo-khinaiak

1. *Khinaiak* (kvanhoa 230 millió, fukien 140 millió, kvantung 30 millió, ebből punti 23 millió, hakka 4 millió, hokli 3 millió.) Összesen 400 millió.

II. csoport (40 millión fölül):		
4. Angol	95	millió.
5. Orosz	80	»
6. Német	70	»
7. Franczia	46	»
8. Bengáli	45	»
9. Spanyol	42	»
III. csoport (20 millión fölül):		
10. Japáni	$39\frac{1}{2}$	millió.
11. Olasz	34	»
12. Kvantung (khinai)	30	»
13. Arab	20	»
IV. csoport (10 millión fölül):		
14. Portugál	18	»
15. Marathi (Hindu)	17	»
16. Telugu (Dravida)	17	»
17. Annamita (Indokhinai)	15	»
18. Tamul (Dravida)	14	»
19. Török	14	»
20. Pendsabi (Hindu)	14	»
21. Jávai (Malaj)	13	»
22. Lengyel	13	»
23. Kaszli (Koreai)	12	»
24. Kimbunda (Afrikai)	12	
25. Skandináv	$10\frac{1}{2}$	»
26. Perzsa	10	»
V. csoport (5 millión fölül):		
27. Holland	$9\frac{1}{4}$	»
28. Gužerati (Hindu)	9	»
29. Oláh	$8\frac{3}{4}$	»
30. Cseh-tót	$8\frac{1}{2}$	»
31. Kannada (Dravida)	8	»
32. Pullo (Afrikai)	8	
33. Haussza (Afrikai)	8	»
34. Magyar	$7\frac{3}{4}$	»
35. Szerb-horvát-szlovén	$7\frac{3}{4}$	»
36. Berber (Khámita)	7	»
37. Mandingó (Afrikai)	7	»
38. Szomali (Khámita)	6	»
39. Galla (Khámita)	6	»

4. *Nubák* (nyam-nyamok, fundsik, baggarák, sunkolok vagy san-[illegible]ak stb.) mintegy 4—5 millió.

5. *Hottentották* (korák, namak, busmanok, grikak, hererok, akkak stb.) mintegy 200 ezer.

Az afrikaiak összes száma mintegy 170 millió

VIII. Malaj-polynézek.

1. *Malájok* (javai mintegy 13 millió, szundai mintegy 6 millió, tagal 5 millió, malaj 4 millió, biszaja 2 millió, hova $1\frac{3}{4}$ millió, dajak $1\frac{1}{2}$ millió, battak 1 millió, alfur 800 ezer, mankaszar 700 ezer, harafor 700 ezer, timori 600 ezer, bugin 200 ezer, haman 200 ezer.) Összesen $37\frac{1}{2}$ millió.

2. *Polynézek* (maorik, kanakok vagy havaiiak, szamoak, tongak, [illegible]ak, rarotongak, paumotuk, nukuhivak, mangarevek, fakafak.) Összesen 250 ezer.

A malaj-polynézek összes száma 38 millió

IX. Oceániaiak

1. *Pápua* mintegy 2 millió.

2. *Ausztráliai* mintegy 200 ezer.

3. *Melanez* mintegy 150 ezer.

Összesen mintegy $2—2\frac{1}{2}$ millió

X. Amerikaiak vagy **indiánok** kecsuak vagy peruak mintegy $2\frac{1}{2}$ millió, aztek-toltek mintegy 2 millió, guarani mintegy $1\frac{1}{2}$ millió, maya Guatemalában és Yucatanban 1 millió, aymara Boliviában 800 ezer, maysca Columbiában 500 ezer, quitu Ecuadorban 500 ezer, az észak-amerikaiak közt: algonkinok 80 ezer, dakoták 60 ezer, appalachianok 50 ezer, athapaskak 35 ezer, szonórik 20 ezer, irokézek és huronok 5 ezer stb. Összesen mintegy 10 millió

XI. Sarkvidékiek

1. *Eszkimók* (innuit 34 ezer, aleut 16 ezer, kalele 10 ezer, mikmak 2 ezer.) 62 ezer.

2. *Szibériaiak* (aino 30 ezer, csukcs 7 ezer, giljek 6 ezer, korjek 4,500, kamcsadal 2 ezer, jukagir 1,100, jeniszei osztyak 1,000 stb.) mintegy 58 ezer.

Összesen 120 ezer

Az emberiség összes száma mintegy 1540 millióra tehető. Ebből a nevezetesebb népek:

I. csoport (100 millión fölül):

1.	Kvanhoa (khinai)	230 millió.
2.	Fokien "	140 "
3.	Hindi	100 "

Mély tisztelettel alólirottak, mint e szükebb bizottság küldöttei jelenünk meg Nagyméltóságod kegyes színe előtt, hogy előterjesztésünket nagybecsü figyelmébe ajánljuk.

Mindenek előtt megjegyezzük, hogy e lépésünkre főkép az a körülmény bátorított, hogy Nagyméltóságod a társaság alakuló közgyülésén képviseltette magát, s ezzel bizonyságot tett a mellett, hogy az ethnographia, illetőleg ethnologia és folklore nagy fontosságáról meg van győződve, ennek ápolását, fejlesztését müvelődésünkre nézve fontosnak tartja.

Ezek után legyen megengedve, hogy a tárgyat, a mint következik, kifejthessük.

Ismeretes dolog, hogy az «ethnographia» a legujabb időkig is alig jelentett többet, mint mindenféle különösségek és furcsaságok gyüjteményét, a melyek legfeljebb fali diszítésnek, ritkábban útleirások tarkítására használtattak: sőt ez a dolog annyira elemi volt, hogy az «ethnographiai gyüjtemény» egyértelmü volt u. n. «vad népek» használati tárgyaival, első sorban pedig fegyverzetével.

Mélyebb felfogása a tárgynak alig-alig volt észrevehető s tény az is, hogy bizonyos tudományszakok mívelői még mai napság is kicsinylő véleményt táplálnak az ethnographiáról és tulajdonképeni föladatairól.

Ez utóbbi különben mindig is a keletkező tudományszakok sorsa volt.

A mélyebb, tudományos fölfogás mást mond a dologról; különösképen pedig szemünk elé állítja egyikét a legtökéletesebb homológiáknak, a mely csak képzelhető.

Annak a szerves életnek, melyet ma észlelhetünk, lényegét csak úgy közelíthetjük meg, ha bemélyedünk a föld rétegzeteibe s fölkutatjuk a kihalt lények maradványait: ezek tanitanak reá a fejlődési és átalakulási menet létezésére és irányára s igy a szemünk láttára folyó szerves élet megitélésében megóvnak a hamis felfogástól, tehát megközelíttetik velünk az igazat, a valót, azaz: minden tudásnak végső czélját.

Éppen így az, a mit mi nevezünk «ethnographiának», s a mi foglalatja a tiszta emberinek úgy szellemi, mint anyagi tekintetben, még pedig a történelmi fejlődés menetei szerint.

Éppen ugy, mint a geologusnak, nekünk is sokszorosan a föld rétegei nyujtják az emberre nézve az első tanuságokat. Az, a mit történet előtti (praehistoricus) kornak nevezünk s a mi, mint ilyen, tisztán az emberre vonatkozik, reátanit a fejlődés és átalakulás meneteire. És itt egy nevezetes kölcsönösségre is bukkanunk, t. i. arra, hogy valamint számos recens viszonyra csak a praehistória derít világot, úgy megfordítva szám

ns viszony világot vet a praehistoricus jelenségekre. A praehistoricus ra vonatkozó ismereteink tisztán tárgyakhoz vannak kötve, még pedig nkább használatiakhoz. Ezek a tárgyak sok időn át a némák közé toztak, mert hiszen a feliratok az e korbeli emlékeken nem fordulnak ; ám minél szorosabban foglalkozik ezekkel a tudomány, még pedig zehasonlító alapon, annál inkább szünik a tárgyak némasága; mert jesen való az, hogy nem egy használati tárgy, forma és alkalmazás erint mai napig is megmaradt, vagyis teljesen azonos a praehistori-ssal s igy ott, a hol a felirat teljesen hiányzik, megszólal s útba igazit analógia.

Ezen a nyomon haladva, egyszerre ott állunk az emberiségnek vens rétegzetei előtt s csakhamar reájövünk, hogy ezeknek legalsóbb-in kell kezdenünk, ha a fejlődés menetét és irányát föl akarjuk fogni, a valót és igazat meg akarjuk közeliteni.

A legalsóbb réteg alatt nem értjük a legértéktelenebbet, hanem azt, ely a legeredetibb, érintetlen elemeket foglalja magában, azokat, a elyek a társadalmi egységek nagy zömét alkotják, a melyekkel min-enkor és mindenben számot kell vetni, nemcsak azért, mert számszerint legnagyobbak, hanem főképen azért, mert bennök él az, a mit nép-leknek nevezünk, az, mely szóban, gondolatban, képek szövésében, a emlélődés sajátosságában, szokásban, a létért való küzdelemben nyilat-ozik ős-eredetien és a mi tisztán, természetesen fejlődik is.

E néplelek sokszorta reányomja sajátosságát a használati tárgyakra : megszólal a formában, az ékitményben, a fogasokban s abban a épies művészetben, mely még teljesen nélkülözi az iparszerűség jellemet. okszorosan észreveszszük, hogy e viszonyoknak tanulmányozása világot t a praehistoria homályába — a mint ezt már érintettük is — és lagot vet a társadalmi egységek — emberfajok, nemzetek stb — érint-zési pontjaira, vagy épen rokonságára is.

És mindezeknek összesége reátanit arra is, hogy annak, a mit agasabb műveltségnek nevezünk, szerves kapcsolatban kell maradnia a pélekkel, mert az egészséges s kölcsönös hatásból eredő fejlődés más-pen nem is képzelhető; de a kapcsolatnak és kölcsönösségnek meg ll lennie meg a közkormányzatra való tekintetből is, melynek igazi lsessége tulajdonképen a kormányzott elemek sajátosságainak minél posabb fölismerésében rejlik.

Ez volna futólagos vázlata annak az eszmemenetnek illetőleg elvi ozatnak, mely ma a legműveltebb nemzeteket is reábirta arra, hogy éprajzzal tudományosan foglalkozzanak, e rendkivül fontos tudomány-mak néprajzi muzeumok képében intezmenyeket állitsanak, a melyek

az egyetemesség mellett, saját nemzeti elemeik fölismerésére is súlyt fektetnek.

Ez utóbbi tétel úgyszólván erőhatalommal állítja elénk ház reakényszerit, hogy annak épen a néprajzra, mint tudományszakra fontosságát latoljuk, s ezen a soron igazán legsajátosabb érdekü megállapodásokra jussunk, meg pedig két főoknál fogva.

Az első ok ma már szerencsénkre a köztudatba ment át s az t i művelődés tekintetében előre kell törnünk, mert ebben rejlik maradásunk egyik biztosítéka.

A másik ok az, hogy a néprajz tudományos mivelésére ne irodalmi, hanem bizonyos gyűjteményes, muzeális alapunk is van, azonban ma még részben szettagolt, részben teljesen hozzáférhet tehát igazi holt kincs.

Az első okra nézve kimondható, hogy első sorban meg kell nünk önmagunkat, a mi nálunk sokkal nehezebb, de értékesebb manyos probléma, mint bárhol másutt, mert azzal a ténynyel szemben, hogy egy bevándorolt népfajnak mintegy természetes maczíája alatt, a nemzetiségeknek egész gyüjteménye egy ezeréves dalmat birt alkotni; sőt annak fejlődése még folyamatban van.

E csodálatos jelenségnek földerítése, tudományos néprajzi és lélektani alapokon, saját művelődésünknek előkelő feladata és melynek eredményével hozzájárulhatunk a nemzeti lét biztosításah befolyhatunk a művelődés egyetemébe is.

A második okra nézve kérjük Nagyméltóságodat, engedje kegyesen, hogy teljesen alkalmazott alakban szolhsssunk.

Nekünk erre a rendkivül fontos tudományszakra is iskolát teremtenünk, olyat, a mely legbiztosabban állandó, speczialis int nyekből úgyszólván önként fejlődik.

Ezek az intézmények: muzeumok és az azokkoz kapcsolt spe könyvtárak.

Nekünk ennélfogva ***néprajzi muzeumra, ehhez fűzött spe konyvtárra van szükségünk***, hozza oly irodalmi közegre, mely léleknek szóban kifejezett nyilvánulásait fölgyüjti és biztosítja.

Egyedül ez lehet alapja az iskolának, mely majdan magát a mányszakot is fölviragoztathatja, itt pedig az álladalomnak kell lépnie, mert egy társaság, mely viszonyaink sajátosságánál fogva e szükségképen korlátolt, legfeljebb a propagandára s némi irodalmi kenységre vetheti magát.

Mindent egybefoglalva, mi a meglevő alapot a következ látjuk.

ttel hozatnék kapcsolatba, mert e kapcsolat a dolog természe-
gva csak összekényszerités lenne. Már a praehistoriai alapra
intet is arra utal, hogy az anthropologia az ethnologiától el nem
ató.

magyar Nemzeti Muzeumnak van egy néprajzi osztálya, mely
szükséges bifurcatió elemeit is magában foglalja, a mennyiben
sze egyetemes, a másik része nemzeti jellegű. Ez az osztály úgy,
ma van elhelyezve, majdnem teljesen holt kincs, mert nagy része
ában hozzáférhetetlen; innen van az is, hogy fejlődése alig
észre.

annak az iparművészeti muzeumban bizonyos elemek, melyek
részeti tekintetben semmit, néprajzi tekintetben sokat képvi-

egvannak még annak a nagy gyüjteménynek is némely marad-
a melyet a magyar állam az 1873-diki bécsi nemzetközi kiállı-
emutatott.

egvan egy az állatkertben elhelyezett, de az állam tulajdonát
népies halászszerszám gyüjtemény.

agában véve már ez az anyag is, mely mai széttagoltságában s
nely részében puszta látványosság, összehozva és szakszerüen
e, már igen jelentős tudományos tőkét nyujthatna, egyesíthetné,
a serkenthetné tudományos erőinket, s a mi szintén nagy fon-
l bír, fölélesztené a gyüjtésre és adakozásra való kedvet, mely
onyadoz, mert nem látja az áldozatnak foganatját. A gyüjtés-
zen nagy súlyt kell fektetnünk, különösen azért, mert a néprajzra

nyival inkább megfontolandó, mert ismeretes előttünk az a tény, hog fennálló tudományos intézeteink között nincsen egyetlen egy sem, mel egy önálló tudományszak fejlődő gyűjteményeinek helyet adhatna. Ma pedig helyre okvetetlenül szükség van, már azért is, a mit a népraj anyag rohamos pusztulásáról mondani bátorkodtunk.

A «Néprajzi Társaság» szűkebb bizottsága a maga részéről azo volt, hogy az épület kérdését minden oldalról meghányja-vesse.

Tekintetbe vette még azt is, vajjon nem a fővároshoz kellene- fordulni, melynek egy néprajzi muzeum megteremtése nagyon is érdekébe feküdnék, mert nem kis mértékben szaporíthatná az idegenek forgalma

De a szűkebb bizottság végre is — és nagyon természetesen — abban állapodott meg, hogy nem óhajtandó, hogy egy ily fontos, művelő désünket kiegészítő intézményünk, kivonassék az állami közoktatás kere téből; s hogy elvégre is a csak az imént megalakult «Magyarorsza Néprajzi Társaság» mostani helyzetében nem is tehet mást mint azt hogy kérő szavával oda fordul, a hol a néprajz iránt érdeklődést vet észre, s a hol ezenfelül megvan a kellő belátás és hatalom arra, hog a fontos ügyet megoldás felé vezesse.

(A nélkül, hogy más irányú elhatározásoknak praejudicalni akar- nánk, inkább csak czélszerű például megemlíteni bátorkodunk, hogy a nemrég technologiai muzeumul szolgált úgynevezett Beleznay-kert helyi ségeit lehetne legalkalmasabban ethnographiai muzeummá átalakítani.)

Ilyen alapokon és az imént hangoztatott meggyőződésben állunk meg Nagyméltóságod kegyes színe előtt abban a biztos hitben és remény- ben, hogy Nagyméltóságod előterjesztésünktől jóakaró figyelmet nem tagadja meg.

Kelt Budapesten, 1889. deczember hó 24-ikén.

Nagyméltóságodnak tisztelő hívei

(Aláírások.)

A svájczi „hunnok".

Dr. Réthy Lászlótól

Az 1888-ik évi nyár közepén, Délnémetországban tett tanulmány- utam alkalmával Elzászból a franczia Svájczba utaztam, hogy Neuchâte és Lausanne érintésével Wallis kanton főhelyeit Sion és Siders városokat s az *anniviersi-völgyet* keressem fel, melyről e század eleje óta az hír volt elterjedve, hogy apró falvaiban egy különös néptaj él, mely Attila hunnjainak maradéka.

E hunnok a châlons-sur-marnei nagy ütközet után huzódtak volna g Piemont szomszédságában, Wallis kanton hegycsoportjainak rejebb völgyeiben s állitólag ma is olyan nyelvet beszélnek, melybe egy eretlen idióma szavai vannak vegyülve.

Nem nagy várakozással indultam útnak, midőn Lausanne-ból a tó északi parthosszán, Wallison át Szent-Gotthárd felé közlekedő vára ültem. Horváth Mihály emléke forgott eszemben, ki az emigráczió jében (1853-ban) már megjárta volt ez utat, de az anniviersi lakosság detéről csak határozatlan tudomást tudott szerezni . . . S hátha! gis!

Vevey, Vernex, Montreux-Glion s Byron Chillon-ja alatt haladva nemzeti történetünk előkorszakának problémáin tünődtem, s ujból s ól jegyzeteimet vettem elő, szinte hitegetve magamat, hogy utamat n fogom hiába megtenni. Többször elolvastam Horváth Mihály «A mok maradványai Schweizban, az anniviersi völgyben» czímü tanulnyának s Botka Tivadar «Millenium»-ának (Századok 1878.) egyes gyzett passzusait, melyek némelyike igy szól: (Horváth M.) Bridel véből: «Az anniviersi völgynek, miként hiszik, első lakosai azok a m katonák voltak, kik Olaszországból (!) menekülve, biztos helyet estek megtelepedésükre.»

Boccard st.-mauricei szerzetes kanonok Valais kantonról irott nyvéből: «Némely irók azt hitték, hogy az anniviersi völgyet ama ár hordák egyike népesitette meg, kik Attila halála után mindenfelől re s kergettetve, a legvadabb hegységek s legismeretlenebb völgyekben tak kénytelenek menedékhelyet keresni.»

E vélemények hatása alatt irta volt Horváth Mihály: «Sierre (nétül Siders) városából tehát, mely a Rhône folyam jobb partján, épen mközt fekszik a folyam túlpartján létező anniviersi völgy nyitásával, ölgybe egy vezető társaságában megindultam. Alig juték a hegyháton magasságra, hogy a fenvölgy elejének egy részét átpillanthassam, esen meggyőződém, hogy egy megvert had menekülni vágyó csapata találhatott volna ennél rejtettebb zugot szabadulásra üldözői elől. A gy nyilása, vagy torkolata nehány száz lábbal magasabban fekszik a ne nyilt völgyénél s ebből tekintve egy hegyhát altal teljesen elfötetik . . Hogyan juthattak e valóságos pokolutón keresztül a völgy lakói annak belsejébe? vagy mivel a bejutás ez oldalról csaknem tetlennek látszik: nem más, szomszéd, több ezer lábnyi magas ről ereszkedtek-e le, keresve biztos menhelyet, ki tudná megmon-?»

A mi a nyelvet illeti, Horváth Mihály azt vélte, hogy azt egy

franczia, olasz s talán gél nyelvekből összezagyvált szabalytalan tájny — de némely helynevet a magyarból igyekezett megfejteni, P Penszék — fenszek, bennszék: székely: szék. Kühnez — Kühnező vagy Kömező; Luk — lyuk (nehéz bejáratu völgyaljban fekvő sség) stb.

Botka Tivadar idézett tanulmányában már nem hunnok magyarokat lát a hunnoknak tulajdonított svájczi emlékekben. Nyo — ugymond — az élő emberek szájról szájra adták a magyarok ságát. Két rendű nyomai maradtak fenn ezen szohagyománynak a haza földén *mind mai napig.* Helvetia több helyein, különben az cantonban a régi templomok, tornyok, kapuk, hidfők stb. falain em emlékezetet haladó idők óta léteznek kőbe vésett emberfejek, mel egykor ott dült rémséges ellenségre emlékeztetésül szolgáltak s a k által részben «pogány» vagy «óriás» főknek — Heiden oder R Köpfe — részben pedig «hun»-fejeknek — Hunnen-Köpfe — hiv

A svájczi régészek közmegállapodása oda megy ki, hogy *hunn-fők* azon magyarokra vonatkoznak, kik a X. században He és Kis-Burgund földét gyakrabban bebarangolva pusztították.

Vannak Svájczban okleveles adatok is a magyarok hunns Igy péld. a Lenzburg-család alapitványi oklevelében mely 1101-be egy birtoktanya «Hunnen-Villar» nevet viselt; egy másik 1385-di mányban pedig «Via Hunnorum» van jelezve.

Átmegyek a másik szohagyományra, a vallisi canton hun dékaira. Erről két forrás fekszik előttünk, az egyik a Malten nev rajzi folyóiratból van átírva a Tudománytár 1833-iki és 35-iki köt másik a Történelmi Zsebkönyv nagy figyelmet érdemlő adaléka. kettő azon hagyományt irja le, hogy Wallis cantonban fekvő an völgy mostani lakosai azon hunnoknak maradékai, kik Attila h elszakadva, ezen nehezen felfedezhető havasok szorosaiba menek ott telepedtek le állandóan.

A svájczi tudósok, különösen a vallisi történetek egyik le mesebb mivelője, Rivaz kanonok jegyzetei szerint a kérdéses völgy nem Attila hunjaitól származnak, hanem inkább Svájcznak e v barangoló X. századbeli magyarok idemenekült utódai lesznek stb

Horváth Mihály és Botka Tivadar határozatlan tudósitásai reménynyel kecsegtettek, hogy ha Anniviersben hunn nyomokra de talán kelta vagy rhäciai nyelvmaradványokra fogok találni, segitségével a praehistorikai ethnologia egyes homályos kérdéseiben uj állaspontot is fogunk nyerni.

Délfelé a Rhône völgyének legszebb tájképe egész pompájában

meim elé, mely utamnak egyszersmind czélja is. Messziről két, a gyet megszakító magaslat tűnt fel, alattuk a házak sokaságával, mi an benyomást tett rám, mintha Dévát és Segesvárt látnám váraik és njaikkal egymás mellett.

E város vidékein laknak a keresve keresett hunn utódok.

Megérkezve Sionba, egy könyvesboltba mentem, hogy a vidék pographiai viszonyainak ismeretéhez a szükséges eszközöket megszezzem: aztán hol egyedül, hol pedig egy, a vidéken ismerős sioni társágában, gyalogszerrel, lovon és kocsin bejártam a környéket, a völgyek, gyoldalak s magaslatokon elszórva épült falvakban keresve hunnjaink omát.

A nep, melyet találtam, az egész vidéken többnyire pásztorkodásból tej- és sajtgazdaságot folytat: kis házaik fából épitvék, melyekben mber, juh, sertés, tyúk együtt lakik: élelmük főrésze tej, sajt s rozsnyérből áll, melyet évente kétszer sütnek. Egész nagy környék templom iskola híján van s a hegylakók csak nagy ünnepeken keresik fel a lgyek nagyobb falvainak egyházait, vagy egy-egy franczia pap járja eg a falvakat, legszükségesebb egyházi funkczióit végzendő el. Az iskotás ilyen vidékeken csak a legprimitívebb lehet, télviz idején pedig, ikor a hófuvások az utakat járhatlanná teszik, épen lehetetlen is. A omoru szegénység s elmaradottság az, mely e hegyvidékek lakosságát llemzi s azt más gazdagabb kantonok népétől megkülönbözteti. Boldog datlanságban születik, él s hal meg a wallisi havasok lakója s még ról is alig van valami fogalma, hogy a szabad Helvéczia gyermeke.

Az emberek külső typusa, élet, szokások bármennyire különböznek is e vidéken, a német és franczia Svájcz embereitől s társadalaitól: én semmi olyast nem tudtam bennök látni, a mit a környezet, természet meg ne értetne. Mi van ebben a fajban mégis, a minek agyarázatát a hunnokig kell felmenni? sehogysem tudtam felfogni.

Maga a nyelv hangzása és tartalmára nézve egyaránt olyan, a iben hiába keressük a vonásokat, melyek a hunn hipotézist indodnák.

A nyelv, melyet Sion-Sieders vidékén Evolén, Conthey, Saviese, al d'Anniviers, Lens, Chermignor, Mayeux, Ayer, St. Jean, Gremenz, baz, Grimisuat, Vernemiése, Vetroz-ban stb. beszelnek, a franczia elv patoisja, mely épen nem szabálytalan zagyvalék (jargon), mint rváth M. vélte. Franczia paraszti nyelv az, mely hangtanilag a pienti olaszba megy át, grammatikájára nézve is olyan szabályos fejés, miben a franczia s olasz nyelvhatarok találkozását latjuk meg.

Az altalam gyüjtött lexicalis anyag, a mennyire a körülmenyek

engedtek, illetőleg a mennyiben a lakosság különféle elemeivel é hettem, kiterjedt minden olyan fogalomkörre, a miben régi em kereshettem, de az eredmény minden irányban teljesen negatív Kutattam, vajjon a lótartásnak, a síkföldre való emlékezetnek, dorlásnak van-e e népben valami nyoma? Kerestem vajjon helyn lappang-e valami keleti emlék? De mind hiába; nincs itt semmi, ural-altaji ethnologiának tárgya lehetne.

A nyelvekben a legkonzervatívebbek a számnevek; ha A és környékének lakossága vegyült faj s talán őstörténetünk eg meleke: számneveiben kell valamit találnom, a mi eredményre De ott sincs mit keresni; a sokféle árnyalatú wallisi patoisban nevek anyaga és képzése mindenütt román (franczia) némi k közeledéssel az északi-olasz dialectusokhoz.

A mi e tájnyelvben idegenszerű a városlakók előtt, az a tenyésztés sokféle műszava és kifejezése; ez pedig nem egyéb lokális fejlődésnél, a mit mindenütt megtalálunk, hol egy népfaj helyzetében, szűk foglalkozására van szorítva, melynek fogalma nagy részletességgel tudja kifejezni. (Ilyen az erdélyi oláh pakula bősége a pásztorkodás terminologiájában.)

Semmi, éppen semmi nyom, a legkisebb jel sem mutat ar hunn őseink hadi útjokban az anniviersi völgyben vonták vol magukat.

Ha a dolgot a modern antropológia szempontjából, elfogu tekintjük, maga az a körülmény, hogy Wallisban hegyi népről hihetetlennek tünteti föl az egész kombinácziót, hogy hunnjaink, Európa a legnagyobb lovas népet látta, mely a kengyel ismer lovasság történetében korszakot alkot, *hegyek rejtekeibe* mene ott *pásztornéppé* alakuljon. Ilyen átalakulásokban ma már nem Ma tisztábban látjuk már a dolgokat, s tudjuk, hogy népek, k katasztrófák után hazát kell változtatniok, régi életviszonyaik fogják sorsukat intézni. Lovas népek sík vidékekre vándorolnak e városok lakói elszélednek a világ négy tája felé, ujból városokban boldogulást, nomád népek uj legelőket keresnek barmaiknak.

De honnan származik az a vélemény, hogy e vidék a korában népesült meg?

E kérdésre, az ismeretek mai eszközeivel, kielégítő val hatunk.

A hegyvidékek természeti határaikkal, ormaik és mered járhatatlan sikátoraik rejtelmeivel, az erdők s a szél zúgásával, e tonsága s a termő évszakok szegénységével mindenütt ugyanaz

zetet hozzák létre a hegyi lakók gondolatvilágában, mely a népregék …lyes alakjaiban, az óriások és kisértetekben nyer életet, mely érthe…len természeti jelenségek okait babonás félelemmel jó és rossz szel…mek, tündérek stb. befolyásában keresi. A wallisi kanton hegylakói sauvage»-okról tudnak, kik hegyvidékeiket az ős időkben lakták, a …iklafalakról roppant kőtömegeket szakgattak le, azokat a völgyekbe …rgették s sírokul és emlékjelekül állitották fel az utódok csodálatára.

Az anniviersi völgyben is mutattak nekem ilyen kőtömegeket, …elyek a sauvage-ok (vademberek) temetőit jelölik, a mik tulajdonképen …em mások, mint természeti katasztrofák útján a völgyekbe került kö…lossznsok.

E népregék hozták létre a hunn-eredet hirét.

Bourit genfi iró a mult század végén «Voyage dans les Alpenins» …nion könyvében irta meg először, hogy Wallis őslakói (a sauvage-ok) …menekülő hunnok voltak s e képzetet csakis az akkor még pályájában …vő praehistorikai tudásból meríthette, mely az Északnémetország terü…tén *hunengräber, hünenbetten, hünentritte, hünenburgen* név alatt …smert őskori telepekkel kezdett először foglalkozni. E kőemlékek, sírok, …ohalmazokat más vidékeken riesen- vagy teufelsbetten, teufelsaltare, …eal-kuchen, steinöfen, schlüppsteine nevek alatt ismeri a német …arasztnép.

A hünengräber stb. féle kőemlékeket a népethymologia már a közép…korban a *hunnok*kal kapcsolta össze; a Niebelung-ének szerkezetében …gen felismerték, hogy *hunn történeteik* a népethymologiának köszönik …étüket, mely a hünengräber jelentését nem értve, a hősköltemény *mythologiai alakjait* a történeti *hunnokkal* zavarta össze.

Az ujabb őstörténeti tanulmányok kimutatták, hogy a hünengräber, hünenbetten szóképzések a németeket megelőző kelták nyelvéből szár…maznak, hol onn követ, euanna pedig halmot jelent; hünengrab tehát kősírt vagy halomsírt és nem hunn sírt jelent.

A hünengräber-kérdés a még mindig vitás avar-ringekre is világot …látszik deriteni; észak-német vidékeken ,nemely halomszerüleg felhányt …kon kőhalmazt *hünenring*nek neveznek (Obermüller Deutsch-Kel…tisches geschichtl. geogr. Wörterb. Berlin. 1872. II. 82.), az pedig isme…retes, hogy a nyugati krónikák a hunnok és avarokban (így a magya…rokban is) ugyanazt a fajt látták. Így német közvetítéssel jutottak …nemzeti krónikáinkba is a hunn tradíciók, melyek a XII. században egy …ujabb elemmel, a székelyek hunn eredetével bővültek ki.

Az idézett genfi iró ilyen hunn emlékeket látott a Wallisban eme…zett «sauvage»-ok kőhalmazataiban, s ilyen hunn-fejeket lát a nép a gothicus

épitmények diszitéseiben: innen a hunn theoria, mely első feltünése után csakhamar könyvből könyvbe szivárgott át s jutott el hozzánk, egy illuzióval csalogatva bennünket, mely Attila népének nyomára igért vezetni.

Hogy a svájczi hunn-theoria csak efféle tudakosság s nem történeti hagyomány vagy mélyebb észrevétel szüleménye, arra Sionban több adatot kaptam; közölték velem, hogy egy Engelhard nevü iró, Wallis kantonról irott munkájában (Naturschilderungen stb.) Almagel, Mischabel, Alalin hegyormok jelentését az *arab* nyelvből igyekezett megfejteni – mint Bourit *hunnoknak*, ő *szaracéneknek* tulajdonitja a kanton őstörténeteit.

Igy teremnek a tudomány kacsái! Ezek a jómadarak észrevétlenül röpködnek ki fészkeikből, majd nagy hápogással hatalmas köröket irnak le vándorutjokban s gyakran hosszu, hosszu életüek.

Hány ilyen kacsa él Herodotosz óta a tudományban, béken és kedelvesen?

Néhány napi barangolás után Lausanneba tértem vissza s egy közkönyvtárban a «Glossaire du Patois de la Suisse romande, publié par Bridel et contimé par le prof. Favrat» czimü munkát kértem, mely a wallisi patois vidékek nyelvkincsének nagy gonddal szerkesztett tárháza. Alkalmam volt e műből behatóan ismerni meg azt a tájnyelvet, mely tanulságos lehet a romanistának, számunkra azonban semmi érdekeset nem rejteget.

A ki a kérdésben tovább akar kutatni, utalom Bridel-Favrat művére.

Párhuzamos idézetek.

Közli *Sebestyén Gyula*

A népköltészet tanulmányozásának czélja az, hogy a nép szellemi életének költői oldalát a maga valójában hiven feltüntesse. E végre aztán nem elég – mint eddig legtöbben hinni szokták — hogy a puszta adatokat halomra halmozzuk; hanem azt is tudnunk kell, hogy mi bennök az eredeti, mi a kölcsönzés, s az eredetiben mi a jellemzetesen faji, mi az általános, illetőleg az idegennel lényegileg azon egyszerü törvénynél fogva egyező, hogy egymáshoz hasonló viszonyok, közös körülmények az egyszerü nép szellemi életében meglepően hasonló eredményeket szülnek. Ismernünk kell továbbá a saját népköltési adalékaink egymáshoz

való viszonyát és az egész népköltészet viszonyát a müköltészethez, mely megerősödése végett gyakran leszállott az ő körébe, a hol aztán nemcsak a szellemet szívta magába, hanem a gazdátlannak látszó vagyonból is sok ragadt reá.

Az utaknak ilyen szövevényes volta nagyon megnehezíti a czélhoz utast. A haladottabb nyugati irodalmakban is inkább csak a kisebb körre szorítkozó munkák közt találhatni példányszerűt. Ez azonban még nem elég megnyugtatás a mi irodalmunkkal szemben, hol sem kicsinyben, sem nagyban nem találunk egyebet próbálgatásnál. Nálunk a minden kritika nélkül kiadott gyüjtemények egyre szaporodnak s velök egyenes arányban szaporodik az elhalasztott munka is, és fogy azon reményünk, hogy valaha vállalkozó akadjon ezen útvesztők rendezésére. A baj lehető gyors és alapos megorvoslása végett legtanácsosabb a munkát megosztani és megkezdeni, hogy így több szemmel többet látva, az eredményt annál előbb összehozzuk. E czélra legalkalmasabb volna a jelen rovatot közlönyünkben állandóan fentartani, mely ezentúl nyílt tere lehetne azon rövid észrevételeknek, melyek a népköltészet búvárai előtt lépten-nyomon felmerülnek, midőn gyüjteményeinket, vagy az idegen népek gyüjteményeit, régibb és ujabb költőinket vagy jelesebb prózaíróinkat forgatják . .

* * *

Arany-Gyulai Magyar Népköltési Gyüjteményének III. kötetében van egy Orbán Balázs által gyüjtött, székelyföldi mese: *A zarándok és az Isten angyala* czímen. Jegyzetet Arany László írt hozzá. «Magyar gyüjteményeinkben — mondja — eddig egészen ismeretlen. Különben ősrégi, úgy látszik héber eredetű erkölcsi monda, melynek számos változata ismeretes; előfordul a zsidó vallásos hagyományok közt, megvan a koránban, feldolgozta Voltaire is, s azóta elterjedt az európai népek mesekörében . . (Itt az említett három változat rövid kivonata következik) . . . Valószínüleg irodalmi úton, talán a szombatosok idejében, jutott ez ősi zsidó mese a székelyek közé. Részletei azonban, nézetünk szerint elmésebbek, mint az eredeti monda.» (456—7. l.)

Arany L. az alapot kétségkívül eltalálta: csak a közvetítő utat illetőleg tévedett, midőn azt a szombatosok közt kereste. A mese ugyanis megvan a keresztyén középkor legelterjedtebb gyüjteményében, a *Gesta Romanorumban* «Az ördög mesterségéről és mely titkos legyen az Isten ítélete» czímen. (LXXX sz.) Ez és a fenti magyar mese még a legapróbb részletekben is egyezik, a mi világosan azt teszi, hogy nincs semmi a nével közlését indokolni lehetne. Nem magyar mese.

hanem a magyar nép egyik olvasmánya, mely Haller János fordítá (Hármas História. 1682—1865. év közt több fordítás) útján ment tudatába.

*

Repülj fecském ablakába...

(Régi dal.)

Aranynyal kellene nevedet felírni,
Gyémántkő-táblára szépen lerajzolni,
Rubintkőből formált ládába tartani —
Innepet kellene nevednek szentelni!

(Thaly: Régi vitézi énekek II. 356.)

Thaly jegyzete Erdélyi I. 223. lapjára utal.

*

Ez vadon erdőn temetőhelyem leszen most nekem
Vadak, madarak és az farkasok lesznek siratóim.
Csak te kezedben, édes Istenem! lölkömet ajánlom.

(Szendrei Névtelen.)

Vadak-, madaraknak ajánlom testemet,
Az Krisztus kezében én bűnös lelkemet.

(Thaly: Adalékok. II. »Péró veszedelme.«)

A te kezedbe ajánlom az én lelkemet.

(Dávid zsolt. 31 : 6.)

És mikor kiáltott volna nagy szóval Jézus, monda:
Atyám a te kezeidbe teszem le az én lelkemet.

(Lukács ev. 23 : 46.)

Én szép fehér testem, kit gyengén tartának...
Hol a te koporsód? Vadak elszaggatnak,
Ki temet el téged valyon, s kik siratnak.

(Argirus királyfi. II.)

Megsiratnak engem az erdei vadak,
El is énekelnek az égi madarak.

(Arany-Gyulai: MNGy. I. 240.)

Az égi madarak lesznek siratóim.

(U. o. III. 206.)

Az erdei vadak ássák meg síromat,
Az égi madarak siratnak el engem.

(Gyulai: Szilágyi és Hajmási. III.)

*

Esztendeje már s teljes harmad napja,
Fogságba hogy estek —

(Gyulai: u. o. I.)

Ma hét esztendeje, tejes harmadnapja,
Hogy estem fogságra, —

(Kriza: Vadrózsák. 9.)

*

Megunta két lábam nyomni ezt a követ,
Megunta két kezem huzni ezt a lánczot,
Megunta két szemem a börtön homályát,
Megunta két fülem tenger mormolását . . .

(Gyulai: u. o. I.)

Megunta két lábam már a követ nyomni,
Megunta két kezem már a lánczot huzni,
Megunta két fülem tenger mormogását . . .*)

(Arany-Gyulai: MNGy. I. 191.)

*

Vidd el, fecske, vidd el,
Levelemet vidd el,
A tengeren túl is
Egy néhány mérfölddel.

Ott találod apám
Várbeli nagy házban,
Ott találod anyám
Hugocskámmal gyászban.

Koppants az ablakon,
Levelemet tedd le,
Vagy pedig akaszd fel
Az ablakkeresztre.

Ha kérdik, hogy vagyok,
Mondd meg: hogy rab vagyok,
A jó Isten tudja,
Mikor szabadulok . . .

(Gyulai: u. o.)

Vidd el madár, vidd el, levelemet vidd el,
A tengeren is túl egy nehány mérfőddel.
Ott találod rózsám keserű bánatban,
Mindjár' megismered szíve búsultában.
Koppants az ablakán, levelemet tedd le,
Vaj pedig akaszd fel az ablak keresztre.
Ha kérdi: hogy vagyok; mondjad, hogy rab vagyok,
Karcsu derekamon rabszíjat hordozok.

(Arany-Gyulai: MNGy. I. 193.)

Ezen kívül párhuzamba állítható még az u. o. közölt változatokkal; továbbá II. 33—34. III. 32—35. 87 Kriza 14. Erdélyi I. 52. 419. 422. 431. II. 134. 9. Szini 132 stb.

*

*) A félreértés kikerülése végett fölemlítjük, hogy a költő szóbanforgó műve :avában (L. Olcsó könyvtár, 157. sz.) maga is megjegyzi, miszerint daltöredét átvett: mi tehát csak azt akarjuk kimutatni, hogy — mit?

S. Gy.

Jó az Isten, jót ád:
Hova kéne lennem.
Ha őriző karja
Nem fedezne engem?
(Gyulai: u. o.)

Jó az Isten, jót ád — légy jó reménységben!
(Thaly: Adalékok. I 227—235.)

*

«Mért sirtál, mért sirtál? — mond haragos atyja.'
«Nem sírtam, nem sírtam, csak szánom a rabot . . .»
(Gyulai: u. o.)

,Mért sírtál, mért sírtál gyönge szép menyecske?'
«Nem sírtam, nem sírtam, konyhán bibelődtem,
Cserefának füstje huzta ki a könnyem.»
(Arany-Gyulai: MNGy. I. 195.)

*

Mutat neki álma csillagos menny-eget,
Egy szép gyalogösvény hát ott jődögél le,
Azon ereszkedik egy halavány asszony,
Tartva a kezében kis arany keresztet.
(Gyulai: u. o. II.)

Föl is fő'tekinte a magoss egekbe,
Egy szép gyalog ösveny hát ott jödögel le,
Azon ereszködék fodor fejér bárány,
A napot s a hódat szarva között hozván . . .
(Kriza: Vadrózsák. 123. és 152.)

*

Átkozott leányom, átkozott Leila,
Átkozott anyád is, a mikor téged szült,
Hadd szült volna követ, ne leánygyermeket,
A mikor fürösztött gyönge-meleg vízbe',
Hadd fürösztött volna buzgó forró vízbe',
A mikor bepólált puha gyolcs ruhába,
Hadd pólált volna be halotti ruhába,
A mikor fektetett szép arany bölcsőbe,
Hadd fektetett volna sötét hideg földbe!
(Gyulai: u. o. III.)

Anyám, anyám, anyám,
Mikor engem szültél,
Szültél volna követ:
S mikor feresztettél
Gyenge meleg vízbe,
Feresztettel volna
Forró-buzgó vízbe;
S mikor takargattál
Gyenge gyolcs ruhába,
Takargattál volna
Forró parazsába! . . .
(Arany-Gyulai: MNGy. I. 189.)

Anyám, édes anyám, mikor engem szültél
Szültél volna követ, nem leánygyermeket
Mikor fürösztöttél gyönge-meleg vízbe,
Fürösztöttél volna buzgó-forró vízbe!
Mikor bepólyáltál gyönge gyolcs ruhába,
Pólyáltál volna be halotti ruhába!
Mikor befektettél gyantáros bölcsőbe,
Fektettél volna a sötét hideg földbe.

(U. o. 240.)

•

Tréfás hangutánzás a XVII-ik századból.

Zám a hortobágyi puszta egy része. *Angyalháza* és *Sziget* pedig szomszédos puszták, a Hajdu-Szoboszló határában. Hajdan mind a három népes falu volt, azonban 1660-ban a török által elpusztíttatván s lakosai leöletvén, ma már helyüket is alig lehet meghatározni. Mindössze nevük maradt fenn, és homályos hagyomány, hogy a mondott helyeken valaha faluk voltak, sőt az ifjabb nemzedék már erről is alig tud valamit. Sajátságos azonban, hogy egy tréfás hangutánzat, mely még az említett falvak fennállása idejében keletkezett, egész mostanig fennmaradt. Igaz, hogy ezt csak egy embertől hallottam, Sós János uramtól, a ki 80 éves korában tavaly halt meg. Ő pedig legénykorában tanulta egy öreg embertől, a ki sok minden ilyesmit tudott. A fennmaradt hangutánzás a következő:

Hogy beszélgetett a zámi-, angyalházi-, meg a szigeti harang?

A *zámi harang* megszólal, azt mondja hogy:

(lassan, vastagon)

«Nin-csen-ke-nyír Zám-ba
Nin-csen-ke-nyír Zám-ba»

Erre felel az *angyalházi harang*:

(vékonyabban, gyorsabban)

«Hogy lehetnek a nékül
Hogy lehetnek a nékül?»

Beleszól aztán a *szigeti harang* is:

(még vékonyabban s igen gyorsan)

«Innen élnek szegények
Innen élnek szegények!»

E valószínűleg páratlan maradványból megtudjuk, hogy mind a három elpusztult falunak volt harangja, s pedig a zámi legnagyobb, az angyalházi kisebb, a szigeti pedig csak csengőszerű. A «nincsen kenyér Zámban» czélzás arra, hogy a zámi határ sovány, az «innen élnek szegények» pedig a Sziget termékeny voltát dicséri, s biztosra lehet

fogni, hogy az egész mondóka valamely szigeti pásztor agyában született, midőn a három falu még virágában volt. S csakugyan nem is alaptalan a szigeti dicsekvés, mert a szigeti határ ma is, messze földön legkövérebb talaj, míg a zámi rész majdnem csupa szik, s alig használható egyébnek legelőnél.

Szivos Béla.

Egy magyar mohamedán Stambulban.

A török fővárosban néhány év előtt egy magyar szállólegény, a füzes-gyarmathi Elek Jónás dolgozgatott-foldozgatott, kiről egyszer azt a hírt hallják a konstantinápolyi magyarok, hogy az Izlamra tért s nagy szorgalommal hozzáfogott a mohamedán egyházi tudományok s a keleti nyelvek tanulmányozásához. Az ábrándozó természetű, szelíd és eszes legényket, ki egész rajongással tért Mohammed hitére, Szulejmán effendi, a Budapesten járt szofták vezetője vette pártfogásába s a Dzsagataj-tekkében (a bokharai dervisek zárdája) adott neki helyet, hol szegényesen de tisztességesen meghúzhatta magát egy csendes zugolyban.

Néhány év előtt Kunos barátommal felkerestük a zárdát, hogy Szulejmán effendinél, ki szívesen fogad magyar embert, tisztelegjünk.

A kicsiny épület az Ajmetdan-térről nyíló egyik lépcsőzetesen ereszkedő sikátorban szerénykedik. Kopogtattunk a zárt kapun s a kopogtató hangjára megnyílt az ajtó. Apró udvar fogadott bennünket, melyet felfutó szőlő árnyal be mindenfelé; az alacsony emeletnek három oldalon deszkakarzata van, lépcsői is fából építvék, a falak szélén gránátalma bokrok, melyeknek sötétzöld gallyain skarlátvörös gyümölcsök himbálóznak. A szent boldogság kicsi fészke ez a zárda, hova megilletődés nélkül nem léphet be az ember.

Mindenekelőtt Ömer szofta (Elek Jónás) szobácskájába mentünk fel, mely szélességében 5, hosszában 10 arasz, s melynek összes bútorzata egy gyékény, egy takaró s egy parányi polcz volt könyveknek s kalamárisnak. Itt vártuk be egymásmellé ülve a gyékényen, míg egy öreg dervis jelentette, hogy Szulejmán effendi vár reánk.

Néhány év telt el azóta, Ömer szofta kitűnő sikerrel végezte be tanulmányait, s ma már mint hodzsa és franczia nyelvtanító működik Stambulban.

Nem lesz érdektelen, ha e sajátságos embernek egy hozzám intézett levelét mutatom be, mely Ömernek egész egyéniségét kifejezi és

-dékesen illustralja a keleti vilagnezetnek és stylnek hatasat nyugat-európai emberre. A level. mely Stambulban A'tik A'li pasa medreszeben 1888 januar 20-ikan kelt, igy hangzik:

Doctor úr! Meltóztatott emliteni dr Kunos úrhoz intezett levelé-ben, hogy arczképet igertem. Igen, azt elismerem, söt meg azt is, hogy -zamitva arra, hogy a szóbeli szerzodes epen olyan mint a falu pecsét-jével megerösitett contractus, megvethetjük labunkat az igéret tarka -vidajaba s atlepven rajta az arkot, ott az igazsag teren felmutatni, hogy a magyar ember a mit kimond, annak szentnek kell lenni. Csak-hogy meg én nem ertem átn el Boldog-Arabiaba, a hova teve, öszver -s szamar-csordak szallitjak a kincset evenkent. Meg itt a napsugár oly -sany, hogy a holdvilagba kell megkapaszkodnom, hogy a szegenyseg -meg szele el ne söpörjön mint a szelhajti korót a hó tetejen, mert meg nem vagyok oly hatalmasan belegyökerezve a tanitóskodasba, hogy mellette szilard szelernyöt talalnek a telbe keveredett nyari napok április -gyatarában.

Ambar ilyen boldog mint ma nem voltam, mióta a vilagon vagyok, -hisz nagyobb urakat es tanultabbakat tanitok mint a milyen magam vagyok, a kik megosztjak velem napikenyeröket, szolgalatkészseggel, mintha -szolgak volnek, pedig meg csak szolgajok sem vagyok. No de azert neha -neki keseredek a büszkelkedesnek, ha ilyen úri asztalnal eszembe jut, hogy midon ide jövek, haraptak az emberek s a sors mint hü baratinak, -nekik segitett, felkapva egy darab hantot, azt gondolvan hogy kö s -lökött filiszteus modjara. Bezzeg ha vissza talalek tekinteni, ram rival-kodott kidülledt szemekkel mindjart agyonütlek egy kövel! s mikor -hozzam vagta, akkor latta hogy nem is kö volt, de hanem jeg az idö -legtisztabb harmatjaból összefagyott jeg, a mi rajtam elolvadvan, lemosta -rólam meg azt a sarat is, melyet a rágalmazók ram szórtak. Dühöngött -s veszedelmesen, hogy meg rosszakaratból is jót kellett tennie s vegtere -döntötte azt a romlasnak indult hazat, a hol vissza nem huzodva -reme közze neztem, midön jóltevöim igy szanakoztak rajtam: nem tud -az semmit, dologtalan, egesz nap a könyveket dajkalja, mint valami -termeszetbuvar, a ki legmeresböl él.

A haz reg elpusztult, melynek szellelbelelt, aldott szobájaban gazol-tam keresztül mint a szarvas az oroszlanok barlangjában, a nelkül, hogy -hittem volna hogy megtalalom a mit remellek, képesseget arra, hogy -hazamnak barmi csekely szolgalatot tehetnék, hogy hiaba törtentek ne -lennének gyermekkori almodozasaim. Hisz még jó anyam almai is meg-követelik tölem az igyekezetet. Midön jarni kezdtem, tanulek röpülni -anyam almaban, melyet jó atyam kérdesére, miert sirtal es nyomba mit

nevettél? igy beszelt el: képzeld csak, ez a gyerek álmomban a forg… malom keréken fokról fokra szökdösött, hol az erőszakos forgás majd a… sodorta, míg én ijedtemben szólni sem tudtam, erre fiad felkerekedik … beröpüle a napba, akkor sírtam, s a mint a hold mintha a nap… röpült volna elémbe, fiad is az ölembe szállott — akkor nevetek.

Füzes-Gyarmathon a falun kívül a szőlők alatt van a házunk … ha néha elvegyültem a falubeli gyerekek közé, olyan valék mint a feh… vereb a tarka verebek között: a sors már akkor mindenütt utánna… lappangott s ha más csint nem tehetett rám huszította a falu nevele… lenebb gyerekeit. Egyik tudósnak hitt, a másik szentnek csúfolt, me… hogy a káromkodás egy nyomorult betegség, azt övelok nem olya… könnyü elhitetni, mint arra megtanitani, sőt még rám is ragadt belőle… de ha kibékülek zúgolódó lelkemmel, szárnya alá huzódtam és fölvitt … csillagok közé: úgy vándoroltuk be a végtelen mindenséget, hol fény… sugaraikkal üdvözöltek számtalan forgó szinészek, kik ott szerepelnek … mennyország szinpadán, közöttük a nap, a Sejkh s a bolygók a dervis… földünk is ott forog közöttök mindaddig, míg bele nem hal. De hat tu… tam is én még akkor, hogy miert forognak, hisz földmivelőnek a föld… kell szántani, nem mint a csillagászok, kik az eget szántják. Hogy néh… az ekém az égnek fordult, arról nem tehetek. A falu bölcsei ugya… megjövendölték, hogy a régi bőrömbe nem fogok megmaradni. A jöve… dölés dicsérőleg is igy hangzott: nem lesz ebből még mesterember se… nemhogy szántóvető legyen, ha csak valami úrnak be nem válik, me… épen olyan képtelen a paraszti munkára, mint a ki királynak születet…

Eszembe jutnak e jóslatok, tarka szivárványon gurulva elémb… bár sokszor elenekelhetem Petőfi farkasok dalát; ugyan most sem parar… csolok senkinek, de nekem sem parancsol am senki! — Csak egyne… vagyok rabja a világon, a kit szeretnék magammal vinni a túlvilágra … Hizelgek neki jobbra-balra, ez a becsület. De van ennek egy hű szo… gája is, a lelkiismeret, ezzel meglehetős jó barátságban élek, néha eltré… fálgatunk, míg el nem fáradunk, de bezzeg mikor a tréfát megunja, sort… mutogatja hitelezőimet, a kik ugyan rám nem ismernek, hacsak én rájú… nem ismerek. De ő kelme sugdossa mindig fülembe: ezekről megn… feledkezz, mert gazdám kemény szívü, elkerget bennünket s akkor elme… hetünk koldulni. Ezt az egyetlen hű barátomat csak azért szeretem, me… mindig velem jár, söt néha meg is korbácsol, ilyenkor jajgatva kap… az igyekezet szakállába, hogy ne hagyjon tovább bántani stb.

Ömer szofta, s. k.

[illegible] Levelemet hirtelenében írtam, [illegible] benne elég, tudom jól, [illegible] de ezt ne vegyék tőlem [illegible] hanem [illegible]

[illegible]

Tarsasagi ertesitesek.

Jegyzőkönyv

a M. N. T. 1890 január 11-én a [illegible] tartott választmányi [illegible]

Elnök Hunfalvy Pál a jegyzőkönyvek [illegible] a betegség miatt távollévő titkár helyett [illegible] ügyek előterjesztésével.

A jegyző bejelenti Dimitrievics Mihály [illegible]

Ezután a választmány tudomásul veszi az [illegible] belépését. (Neveiket l. a jelen füzet végén [illegible])

Az elnök bemutatja a társaság értesítőjének I. [illegible] folytán ez ülésre meg nem jelenhetett [illegible] alkalommal fog részletes előterjesztést tenni a [illegible]

Addig is megbízza a vál. az elnököt [illegible] a folyóiratot nyomtató Hornyánszky-czéggel a [illegible] egy évre az előző vál. üléseken kiszabott határozatok [illegible]

Hunfalvy Pál röviden bejelenti az ethnographiai [illegible] és ül. jegyzője helyett a bizottság első [illegible] melyről már az Ethnographia 1-ső füzete [illegible] a [illegible]

Borovszky pénztáros jelentést tesz a pénztár [illegible] hogy a társaság pénzét a budapest-fővárosi [illegible] helyezte el 4 %-os kamatoztatásra. A választmány [illegible] tudomásul a takarékpénztár igazgatóságának a [illegible] magasabb kamatláb engedélyezésével [illegible]

A közelebbi felolvasó ülés napjául febr. 15-ike [illegible] az elnök állapítja meg a titkárral. [illegible] a vál. tagok, hogy az előadó és választmányi ülések [illegible]

az eddigi szombat mellett megmaradván, a hó egy bizonyos szomba jelöltessék az egész éven át egyszer mindenkorra. Ilyenül legalkalm sabbnak a hó 3. szombatja látszik, s ehhez képest fogja majd a titk a társaság folyóiratának legközelebbi füzetében az egész évi ülésso megállapítani.

*

Az ethnographiai muzeum ügye. A választmány kebeléből kiküldött muzeu bizottság határozata értelmében *Hunfalvy Pál* elnök és *Herman Ottó* bizotts tag január 12-ken jelentek meg *Gróf Csáky Albin* vallás- és közoktatásü m. kir. miniszter előtt, a végből, hogy a néprajzi muzeumra vonatkozó emlékira átnyujtsák.

A miniszter a mondott napon d. u. 2 órakor külön kihallgatáson fogadta küldötteket.

Hunfalvy Pál elnök előadta a megjelenés okát, különösen hangsulyozván néprajz fontosságát s azt a körülményt is, hogy egy nagyon is számbavehető ke dethez már most is kellő anyaggal birunk, mely azonban rejtve van, a melyh búvárnak hozzáférni nem igen lehet; éppen ezért szükséges egy néprajzi muzeu berendezése, hogy a néprajzzal foglalkozó szakerőnk végre valahára komoly mun kálkodáshoz foghassanak stb. Azt is hozzá tette, hogy a legjobb reménynyel jele meg, mert tudja, hogy a miniszter a néprajz fontosságát rég belátta s ezt félre ne érthető módon éreztette is.

Gróf Csáky *miniszter feleletében mindenekelőtt kiemelte azt, hogy a nép rajznak, mint tudományszaknak fontosságáról teljesen meg van győződve, s a meggyőződés vezette arra, hogy magát a társaság alakuló gyűlésén képvise tesse. Biztosítja a társaság küldöttségét, hogy keresni fogja s reméli hog meg is találja a módot arra, hogy ez a szak nálunk is sikerrel művelhe legyen.*

Herman Ottó kiemelte azt, hogy van egy áramlat, mely a néprajzi muzeum az iparművészettel óhajtaná szerves kapcsolatba hozni, a mit azonban csak sajná lehetne, mert ha már szakok kapcsolatosságáról van szó, csak az embertan az melyre gondolni szabad. Felhozta továbbá, hogy a néprajzi muzeum felállítá azért is sürgős feladat, mert éppen a legmagyarabb elem körében rohamosan leg és pusztul a legbecsesebb anyag.

A miniszter ismételve is biztosította a küldötteket legmelegebb érdeklődése s arról, hogy minden tehetőt elkövetni kész. A küldöttek teljesen megnyugodta abban, hogy a fontos ügy megoldása a közoktatásügyi miniszternek komoly szándék

A néprajz a közoktatásügyi bizottságban. A közoktatásügyi bizottság ut érdemleges ülésében *Vadnay Károly* képviselő adta elő a közművelődési inté mények állapotát. *Herman Ottó* ezt az alkalmat arra használta fel, hogy egy nép rajzi muzeum fontosságát különösen kiemelje. *Gróf Csáky* miniszter ez alkalomm is kijelentette, hogy az ügy fontosságáról meg van győződve s azt komolyan fonto lóra is veszi. A bizottság azt határozta, hogy a néprajzi muzeum mint szüksége intézmény, a bizottság jelentésében fölemlíttessék.

Báró Nikolics Fedor országgyűlési képviselő a szabadelvű párt conferentiáj fölhozta egy néprajzi muzeum szükséges voltát. *Gróf Csáky* miniszter feleletébe különös nyomatékkal kiemelte, hogy az ügy érdekében kész megtenni mindazt mit a pénzügyi helyzet egyáltalában megenged. Így a társaság legfőbb törekvése egyike a legjobb kilátást nyujtja, a legjobb reményekkel biztat.

A kultuszminiszter már is beváltva azon igéretét, hogy társaságunk irán érdeklődését tettekben is fogja nyilvánitani: a Rökk Szilárd féle magyar kultur alapból 300 frtot engedélyezett társaságunk czéljaira.

Uj tagok. Alapító tagok: Császka György, szepesi püspök, báró Hornig Karol veszprémi püspök, Pinter Sándor, ügyvéd, Szeged. — Rendes tagok. Lagon Károly utján: Barabás Samu orsz. levéltári fogalmazó, Baróti Lajos, fővárosi tan dr. Csánky Dezső orsz. levéltári fogalmazó, Tasnády Nagy Gyula, orsz. alleve táruok. — Lenkei Henrik útján: Basch Árpád festő, Király-utcza 90. Kárpáth Lajo

[illegible]-iroda. Var. Nándorkaszarnya. dr. Némethy Géza, főgymn. tanár Lipót-körut 3. Vásárhelyi Lajos, ügyvédjelölt, Andrássy-ut 51. — Dr. Réthy László útján [illegible] Aladár, belügyminiszteri titkár Zöldfa-utcza 14., Réthy János, mérnök, [illegible]-körut 15. — Strausz Adolf útján: dr. Fekete József, a Magyar Salon szer[illegible], Strausz Menyhért Béla-utcza 6. — Veress Endre útján: Feinchel Samu, [illegible] praeparator, Bukarest. — A pénztáros útján: dr. Csányi János, Vácz, Duka [illegible] London 55 Nevern Square S. W., Rajkó Péter, honvédszázados, Csik[illegible]. — A titkárnál: Francis J. Child, az amerikai Folklore-társaság elnöke, [illegible] U. S. A. Thomas Davidson, a Chambers's Encyclopaedia szerkesztőségében, [illegible] 339 High Street. Cseh Bertalan, törzsőrmester, Pécs. Duda János tanár[illegible], Stáczió-utcza 15. I. 5. Főgymnasiumi könyvtár Hódmezővásárhely. Főiskolai [illegible]könyvtár, Sárospatak. Ifjusági könyvtár, budai Paedagogium. Lázár Béla, Sas-utcza [illegible] em. 12. Lambeck Ferencz, a Magyar Dalalbum szerkesztője, Győr. Ludács[illegible], Ráczkeve. Márton József tanító, S.-Tóttelu, u. p. Domótori. Mihalcz János [illegible] budai Paedagogium. N. Nalaczi Ödön, Gyulatelke, u. p. Szék. Országos [illegible] hivatal. Földmivelési Minisztérium.

Helyreigazítások a tagok jegyzékéhez. Törlendő a 3., 320, 332 és 390. A 121 [illegible] egy gazdálkodó. Földes Géza, 137. sz. lakása Nádor-utcza 18., 259. sz. [illegible] tanár, Arad; 285. sz. Bajza-utcza 13. I. 301. sz. Eötvös-utcza 11.; 323. sz. [illegible] tanító. A további helyreigazításokat kéri a titkár.

Irodalom.

Magyar költők tót fordításban. *Hrdlicska* Károly ev. lelkész Nagylakon (Csanád [illegible]) Petőfi Sándor költeményeinek tót nyelvre való fordításával foglalkozik. Kiadja a »Corvina« nevű b.-csabai nyomda 25 kros füzetekben. Az első füzet már sajtó [illegible] van — »János vitéz«-t (Hrdina Jan) tartalmazza. Hrdlicska hazafias felhivással [illegible] azokhoz, kik a tót néppel érintkezésben vannak, hogy vállalatát terjesszék. — *Bachat* Dániel, a Kisfaludy-társaság tagja s társulatunk tót szakosztályának elő[illegible] a »Vlast a Svet« ben, a tót közművelődési egyesület szépirodalmi lapja [illegible] fordításokat közöl ujabb magyar költők műveiből. Lefordította gróf Zichy [illegible] »A bárány kigerő«, »Temérdek« Jeszenszky Danó: »Ha a tollak mind irnának« [illegible] Szabó Endre: »Tele van a szivem« czimű költeményeit. Most Mikszáth Kálmán »[illegible] a buzában« czimű elbeszélésének átültetésén dolgozik.

Román népköltési gyüjtemény. Pop Reteganu János ó-radnai tanító — mint az [illegible] román lapok irják — nagy román népköltési gyüjtemény közrebocsatá[illegible] foglalkozik. A gyüjtemény a népköltészet minden árnyalatára kiterjed. A köz[illegible] darabok száma 1898.

Grote uj történeti műve. A »Slovenske Pohl'ady« (Tót szemle; szerk. Skultéty [illegible] Turócz-Szent-Márton) az orosz Grote »Iz istorij Ugrij i Slavjanstva v XII [illegible] (1141—1173)« czimű könyvét ismerteti.

Asbóth János „Boszniá"-ja angolul. A londoni Athenaeum nagy elismeréssel [illegible] tagtársunk művéről, mely e czim alatt jelent meg: An official Tour [illegible] Bosnia and Herzegovina by M. de Asbóth member of the Hungarian Parliament.

Történelmi, régészeti és néprajzi közlemények. A »Pécs« rendes havi mellék[illegible] szerkeszti Feiler Mihály, [illegible] létesítéseért az áldozatkész szerkesztőt [illegible] »Magyarországi Néprajzi Társaság« s az ennek alapján egy pécsi fiók szervezése [illegible] mozgalom indította. Az 1889 áprilisban megjelent 1. szám közli a »Pécs[illegible] történelmi, régészeti és néprajzi társulat«-nak Katona Lajos és Feiler M. [illegible] készített alapszabály-tervezetét — a »Magyarorsz. Népr. Társ.« felhivását. A 2. [illegible] találjuk Katona Lajos felolvasásának »A népmesékről« a folklore-t tárgyaló [illegible] A 3. és 4. számban Szelle Zs. ad »Ujabb közleményt a bölcskei sírmezőről« [illegible] 5. számban vannak felette becses »Utasítások a népies hagyományok gyüj[illegible] rendezésére« — A francia néprajzi társaság utasítását alapján szerkesztették [illegible] és K. S. (két szellemes, művelt fiatal pécsi hölgy). Az 5. számban meg az »[illegible] Mitteilungen« III. füzetének szakavatott jó ismertetése. A 7. és 8.

számban Szentmártoni Darnai Kálmán értekezik az Őskorról. A 8. sz. a Magyarorsz. Népr. Társ. közgyülését ismerteti igen behatóan s közli Jókai üdvözlő beszédét. A 9. számban Darnay K. ejt néhány szót Sümegh és vidékének őskoráról. H. A.

A magyarországi német népszigetek tudományos ismertetésére kérte fel Herrmann Antalt a «Forschungen zur deutschen Landes- und Volkskunde» számára a «Centralkommission für wissenschaftliche Landeskunde Deutschlands» elnöke, Kirchhoff A. hallei tanár.

Kálmány Lajos, nyelvhagyományaink legbuzgóbb és legszerencsésebb gyüjtője és feldolgozója, a mult év vége felé nyujtotta be Ipolyi Arnold terjedelmes népköltési gyüjteményét kiadásra a Kisfaludy-társaságnak. Ugyanő már sajtó alá rendezte szegedi népköltési gyüjteményének III. kötetét, a mely Tisza Lajosnak ajánlva még ez évben meg fog jelenni.

Nagy Gézának «Adatok a székelyek eredetéhez és egykori lakhelyéhez» czímű műve, mely különlenyomatban néhány példányban már szakférfiak előtt ismeretes: közelebb fog megjelenni a Székely Nemzeti Muzeum értesítőjében Sepsi-Szent-Györgyön.

Folyóiratok s lapok repertoriuma.

Acsády Ignácz Régi magyar vezeték- és keresztnevek. Pesti Napló 1889. 355. szám. Karácsonyi melléklet.

Thury György: Az ősi magyar halászatról. Vasárnapi Ujság. 1889. 51. szám.

Moldován Gergely: A románok. «Kolozsvár» 1889. Karácsonyi szám. *Herrmann Antal:* Az erdélyi czigányokról (a czigány anyaszeretet.) u. o.

A «*Kelet*» karácsonyi és ujévi számában érdekes adalékok a hazai rutének folklore-jához.

A «*Pancsova és Vidéke*» régi magyar lakodalmi szokások leirását közli.

«*Néptanitók Lapja*», 1889. decz. 23. Karácsonyi énekeink. Sztankó Bélától.

Az erdélyi muzeum egylet kiadványai. VI. köt. 1. füzet. Dr. Imre Sándor. a magyar népdal nemei. (Befej. közl

Az «Esztergom és Vidéke» f. évi 4. száma «Egy uj tudományunk» czímmel igen szakavatott tárczát közöl társaságunkról és értesítőjéről.

Néprajzi könyvtár.

Duka Tivadar: An Essay on Ugor languages. London, 1889. Különlenyomat a «Journal of the Royal Asiatic Society»-ből. Az ugor népek ethn. térképével.

Pulszky Ferencz: Tanulmányok a népvándorlás korának emlékeiről. (Akad. ért.) Budapest 1889., 55. l.

Dr. Munkácsi Bernát: Nyelvészeti tanulmányutam a vagulok földén. Különlenyomat a «Budapesti Szemle» 1889 évi füzeteiből. 58 l.

Jopčević: Makedonien und Alt-Serbien. Mit 67 Orig Illustrationen und einer ethnographischen Karte. Wien 1889. VIII. 511. 1 l.

Veress Endre: Bukaresti magyar képes naptár 1890-re. Tartalmából a következő czikkeket említjük föl: Bartalus István: A bukaresti ev. ref. egyház története. Dr. Márky Sándor: A magyar missziók kezdete. Réthy László: Román elemek a magyar társadalomban. Carmen Sylva: A Dimbrovicza (rege). Gyárfás Albert: A bukaresti magyarok részvétele I Károly király kikiáltásakor s koronáztatásakor. Koos Ferencz: Romániai czigány népdalok. Harmath Lujza: Egy királyné tuszkulánuma (Szinaja). Veress Endre: Bukaresti magyar nyomtatványok. Haltrich József: A világ javainak kiosztása czigány hagyomány szerint 140 l. Ára 60 kr. A naptárról a Romanulu január 15-iki száma hosszabb ismertetést közöl.

A Magyarországi Néprajzi Társaság **IV. előadó ülését 1890. február hó 15-én, d. u. 5 órakor** tartja meg az Akadémiában. Tárgyai: Szily Kálmán, a Morkoláb. 2. Dr. Mariensen Atanáz, Baba Dokiáról, a román mythologia egy alakjáról. 3. Réthy László, Traján-Decebal traditiók az oláhoknál. 4. Gönczy Ferencz, Muraközi lakodalmi szokások. Külön meghívók nem adatnak ki. Vendégeket szívesen látunk. A felolvasó ülés után választmányi ülést tartunk.

Gyűjtsünk tagokat!

Félezer taggal kezdi meg társaságunk nyilvános pályáját. Szép szám, de vajmi csekély azokhoz a nagy feladatokhoz képest, a melyek előttünk állanak. Kérjük tagtársainkat, terjeszszék körükben társaságunk eszméjét, szerezzenek neki híveket, a kik anyagilag és szellemileg támogassák a társaságot nagy czéljai elérésében. Tanulmányai körének úgy felette fontos mint közérdekű voltánál fogva a mi társaságunk arra van hivatva, hogy a haza összes népeit nagy kulturmunkára egyesítvén, a legszámosabb tagu tudományos egyesület legyen az országban. Hogy ezt mihamarább elérjük, az tagtársaink buzgóságától függ.

Néprajzi dolgozatok szerzőit és kiadóit

kérjük, legyenek segítségünkre a hazai néprajz minél teljesebb bibliographiájának összeállításában (folyóiratunk egyik feladatában) és küldjék meg az „Ethnographia“ szerkesztőségének vagy társaságunk könyvtárának néprajzi érdekű régebbi és ujabbi kiadványaikat (könyveket, czikkeket stb.), a melyeket lapunkban megemlíteni és ismertetni fogunk. Különösen a vidéki időszaki sajtó számos értékes czikkét lehetne így a végleges elfeledéstől a tudomány számára megmenteni.

„Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn.“

Az alapszabályok 31. §-a igy szól: „A társaság a külföldi szakkör[illegible] való érintkezés végett arról gondoskodik, hogy vagy irodalom nyelvén szer[illegible] tett melleklappal, vagy hasonló czélú hazai szakfolyóirattal rendelkezzék. Ennek értelmében a választmány 1889. november hó 2-án tartott ülésében [illegible] állapodott meg *Herrmann Antallal*, az „Ethnologische Mitteilungen aus U[illegible] czímű szakfolyóirat kiadó-szerkesztőjével, hogy Herrmann a maga folyóirat[illegible] havonként egy-egy ívet szán a Magyarországi Néprajzi Társaság hivatalos [illegible] leményeinek és a társaság előadó üléseinek felolvasott, úgyszintén a hivatalos [illegible] lönyben („Ethnographia“) megjelent dolgozatoknak német nyelven való kivo[illegible] közlésére. (Lásd az ebbeli tárgyalást e füzet 19. lapján.)

Az „**Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn**“ czímű folyóirat, a m[illegible] az összes szakkörök úttörő és absolut értékű közlönynek ismertek el, a fen[illegible] megállapodáshoz képest átalakul. Az 1890. évvel kezdődő II. kötetét

HERRMANN ANTAL és KATONA LAJOS

együttesen fogják szerkeszteni és kiadni. Programmja annyiban bővül [illegible] Magyarország népein túl is kiterjeszti vizsgálódásait, tőlünk délre és ke[illegible] Romania, a Balkan, a Levante népeire, Oroszországra és a magyarral rokon [illegible] népcsaládra s igy a néptani tudományok terén azt a feladatot kivánja teljesí[illegible] a mely hazánknak jutott a történelemben: hogy közlesse keletet nyugattal.

Az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn“ ezután havonként [illegible] 3 íves füzetekben fog megjelenni az „Ethnographia“ alakjában. Ebből 2 ív [illegible] dolgozatokat közöl főképen német nyelven, egy ív pedig

„Anzeiger der Gesellschaft für die Völkerkunde Ungarns“

czímmel s a fent jelzett tartalommal a Magyarországi Néprajzi Társaság [illegible] talos közlönye lesz, míg az „Ethnologische Mitteilungen“ úgy anyaga mint [illegible] gozásra nézve főképen a szakkörök számára kíván tudományos forrásmunká[illegible]

Az „Ethnologische Mitteilungen“ s az „Anzeiger“ **előfizetési ára** [illegible] tesen évenkint **5 frt**; a **Magyarországi Néprajzi Társaság tagjai** számára [illegible] **csak 2 frt**. A ki tehát a 3 frtnyi évi tagsági díjon felül még 2 frtot fize[illegible] „Ethnographián“ kívül és vele együtt az „Ethnologische Mitteilungen“ [illegible] „Anzeiger“ folyóiratokat is megkapja. Az utóbbiak ára külön is befizethe[illegible] szerkesztőknél de a czél világos megnevezésével a tagsági díjjal együtt a t[illegible] sági pénztároshoz is küldhető.

Az „Ethnologische Mittheilungen“ eddig 1500 példányban **ingyen** [illegible] bel- és külföld ethnologusainak. A II. kötetet **csak az előfizetőknek** küldb[illegible] meg. A II. kötet első füzete január hó végén fog megjelenni.

Az „Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn“ és az „Anzeiger der Ge[illegible] schaft für die Völkerkunde Ungarns“ kiadó-szerkesztői.

Budapest, 1889. deczember hóban.

HERRMANN ANTAL
a Néprajzi Társaság titkára
I., Attila-utcza 47.

KATONA LAJOS
a Néprajzi Társaság jegy[illegible]
I., Vár, Országház-utcza 1[illegible]

[illegible] évfolyam. 3-dik szam.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

Dr. RÉTHY LASZLÓ

[illegible] illető közlemények a szerkesztőhöz a Magyar N. Múzeum [illegible] [illegible] illető [illegible] Dr. Borovszky Samu [illegible] M. T. [illegible] Herrmann Antal [illegible] Attila utcza 47. [illegible]

Megjelenik augusztust és szeptembert kivéve minden hó elsején.

Budapest, 1890. márczius 1.

Kiadóhivatal: Hornyánszky Viktor akad. könyvkereskedése.

BUDAPEST
HORNYÁNSZKY VIKTOR SAJTÓJA
A M. T. AKADEMIA ÉPÜLETÉBEN.

TARTALOM.

FELHIVÁS.

A «Magyarországi Néprajzi Társaság» minden rendű tagjai tisztelettel felhivatnak, hogy a társaság javára tett alapítványuk összegét vagy annak kamatait, illetőleg a tagsági díjat (1889-re 1 frt 50 kr. 1890-re 3 frt) **Dr. Borovszky Samu-hoz,** *mint a Magyarországi Néprajzi Társaság pénztárosához,* **Budapest, Akadémia-utcza 2. szám** czím alatt — legczélszerűbben postautalvány-lapon — mielőbb beküldeni szíveskedjenek.

A „Magyarországi Néprajzi Társaság" pénztárába 1890 február havában befolyt:

50 forintos alapitvány: Gyulai Pál, Budapest. — Szily Kálmán, Budapest.

Összesen: 2 Összesen 100 frt

Budenz József adománya 5 frt.

Összesen 5 frt

3 forintos tagdij: Állami főreáliskola Székely-Udvarhely — Angyal Dezső Budapest — Gróf Apponyi Sándor, Lengyel. — Dr Bartsch Soma, Baja — Baróti Lajos, Budapest. — Christian Antal, Pancsova. — Thomas Davidson Edinburgh. — Dr. Farnos Dezső Nagy Enyed — Fodor Sámuel, Vág-Szered — Fökövi Lajos, Szeged. — Galyasi Imre Zombor. — Gönczy Ferencz Zrinyifalva. — Hirschl Béla Bálincz — Juhász Móricz, Felső-Bű — Kuliszeky Ernő Magyar Óvár — Kurz Samuel, Budapest — N. Naláczy Ödön Gyulatelke — Országos izr tanítóképezde Budapest — Paedagogiumi ifjusági olvasókör, I ker. — Polgári fiuskola, Sepsi-Szent György — Prukker Károly Pécs. — Báró Radvánszky Béla Sajó-Kaza — Raisz Aladár Podolin. — Reáliskola Sümeg — Ref főgymnasium Debreczen — Ref. főgymnasium könyvtára Csurgo — Dr Spitzer Samu, Eszék — Szalay László, Bécs. — Szommer Endre Szeged Tialios György, Budapest — Trencséni Károly Budapest. — Trencséni Lajos Hadház — Dr Vajda Ignácz Budapest — Vasskó Gyula, Pozsony — Végh Adorján, Nemes Ócsa — Weinberger Kálmán, Szilágysomlyó. — Weisz Ignácz, Sepsi-Szent-György — Wieder Gyula, Csik-Somlyó.

Összesen: 38. Összesen: 114 frt

1 frt 50 kros tagdij. Állami főreáliskola, Székely-Udvarhely — Dr. Bartsch Samu Baja. — Farkas Sándor, Szentes — Hirschl Béla Bálincz. — Dr Lázár Gyula Kolozsvár. — N Naláczy Ödön, Gyulatelke. — Orsz. izr tanítóképezde, Budapest — Paulovics Sándor, Felső-Szvidnik. — Polgári fiúiskola, Sepsi-Szent-György — Báró Radvánszky Béla Sajó-Kaza. — Raisz Aladár Podolin. — Reáliskola Sümeg — Ref főgymnasium Debreczen — Ref. főgymnasium könyvtára, Csurgo — Szathmáry György, Budapest. — Vasskó Gyula Pozsony. — Weinberger Kálmán, Szilágy-Somlyo — Weisz Ignácz Sepsi-Szent-György. — Wieder Gyula, Csik-Somlyó

Összesen: 19. Összesen 28 frt 50 kr

Az 2. számban közölt kimutatás szerint .	961 frt 50 kr.
A fentebbi tételek összege	247 „ 50 „

Főösszeg: 1209 forint.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESÍTŐJE.

SZERKESZTI

Dr RÉTHY LÁSZLÓ.

I. évf. 1890. márczius 1. 3. szám.

A vogulok és osztyákoknál.

Pápai Károly jelentése anthropologiai és néprajzi tanulmányútjáról

Azon tanulmányutam eredményeiről kívánok beszámolni, melyet a volt és jelen év folyamán Munkácsi Bernát dr nyelvész barátom társaságában végeztem. Útam czélja volt vogul és osztyák nyelvrokonainknak anthropologiai és főleg néprajzi vizsgálata. Kutatásom e czéljánál fogva, nem lehetne sehol inkább helyénvaló e jelentés, mint e társaságban, mely a hasonló irányban kutatókat és érdeklődőket magában egyesíti.

Útvonalam részletezését mellőzhetem, azt más helyen volt alkalmam feltüntetni.*) Az utazás végeredményeit összegezni és összehasonlító következtetéseket vonni, csak az ötnegyedéves utazás teljes anyagának feldolgozása után válik lehetségessé. A mire jelenleg vállalkozom az, feltüntetni a tanulmányra indító okokat, a kutatásban követett módszert — ennek segédeszközeit — a vizsgálat körét és a gyűjtött anyagot.

I.

Midőn az utazás előzményeiről akarok számot adni, Reguly Antal emlékét kell hogy felidézzem. Az ő lelkes példájának volt következése és ő kutatásainak szükséges folytatása a mi utazásunk. Az általa gyűjtött nagybecsű, gazdag nyelvi anyag, melyért életét áldozta fel, bevilágított nyelvi rokonságunkba. Ez anyag alapján kiváló, nálánál iskolázottabb tudósok a helyes módszerek alkalmazásával, megvetették alapját az ugor-magyar összehasonlító-nyelvészetnek. A nyelvi eredményeket azután nagy sikerrel alkalmazták ethnologiai kérdések megvilágítására.

Ezen nagy eredmények és sikerek mellett egészen feledésbe merült Reguly működésének másik iránya: néprajzi és anthropologiai kutatása, melyet földrajzi, történelmi és régészeti tanulmányokkal kapcsolatban

*) Földrajzi közlemények. 1888. IX. és X. és 1889. VIII. f.

folytatott. Pedig Reguly nagy buzgalommal űzött ily irányu, kiterj
körü előtanulmanyokat. Utjaban néha nem csekély veszelyekkel sz
szembe, hogy megvalósitsa az anthropologia czéljait (gipszlenyomat
készitése élők fejéről); a legnagyobb buzgalommal, a legaprózóbb érde
lődéssel folytatja néprajzi megfigyeléseit, bár azokat, tudtunkkal, csak út
kezdetén jegyzi fel. Mind e munkájából csak igen kevés maradt reán
Ezekből legbecsesebbek textusai, melyekben a néplélek nyilatkozik me
melyeknek feljegyzésénél nem kevésbbé vezette őt a tartalmi, mint
nyelvi érdek. Anthropologiai megfigyeléseit pár sornyi feljegyzés és k
koponya hirdeti. Az általa gyüjtött becses néprajzi és régészeti tárgy
a mennyiben megvannak, szét vannak szórva. Néprajzi feljegyzések tő
csak leveleiben és nyelvi feljegyzésekhez adott magyarazatok alakjá
maradtak reánk. Míg a nyelvi téren, mely nagy eredményt igért, eg
avatott, gondos fő, sokat megmentett vizsgálataiból, addig az ember- é
néprajzi irányban nem akadt senki, a ki megfigyeléseit belőle kivén
azokat helyette legalabb részben feldolgozni, biztositani akarta es tud
volna. Pedig Reguly nem kevessé tartotta fontosaknak néprajzi vizsg
latait ugy általános, mint a rokonsági szempontból. Söt ez utóbbi szem
pontból, merjük állitani, túl is becsülte azt. Néprajzi eredményeit kül
két munkaban volt szandéka megirni, az egyik az «összes finn népl
zsekről» szólott volna, a másik az uralontúli ugorokról, azok költész
téről, mindenütt tekintettel a magyarságra. Tudjuk, hogy Reguly e te
veit nem valósithatta meg. De nem akadt más sem a hosszu évtizedek
át, a ki e törekvéseiben, czeljaiban nyomaba lépett volna.

Ez alatt a nyomába lépett, gyorsan fejlődő nyelvi kutatásnál lét
jött a szüksége annak, hogy az általa hozott ugor nyelvanyag eg
terjedelmében értékesitessek és ujjal gyarapitassek. E feladat elvégzésé
a magy. tud Akadémia Munkácsi Bernát dr.-t bizta meg, a ki feladat
megbizói legnagyobb elismerésére oldotta meg. Útjara készülven, Mu
kácsi Bernat barátom tarsat keresett vallalatához, a ki az utazás terh
vele megoszsza és a tanulmanyozandó népeket néprajzi és anthropolog
szempontból kutassa. Választása, ismerve tanulmányaim irányat, re
esett. Az 1887-ik év deczember havában szólitott fel, hogy hozzá cs
lakozzam. Habozás nélkül a legnagyobb örömmel jelentettem ki kés
ségemet a csatlakozasra: még az egyetemen közösen apolt terveink m
valósulását látva benne Az elhatározás örömei csakhamar eloszlott
midőn a megvalósitás mikentje, a szükséges anyagi eszközök előterem
tése került szóba. Nem akarom felujitani azon nehézségek és a vel
járó izgalmak emléket, melyek úti előkészületeinket megmergezték. Ho
az akadályokat végre mégis elháríthattuk, abban a főérdem társam

ntat illeti. Csekély, de buzdító volt a támogatas, melyet kieszközölni ült. A magy. tud. Akademia nagybecsü erkölcsi támogatása mellett gaily-alapból 300 forintot utalványozott számomra, melyet az utazás felé meg 150 forinttal egeszített ki. A földrajzi társaság 100 forintot A közoktatásügyi miniszterium egy ösztöndíjam hátralevö reszét, forintot utalványozott ki, feloldva a vele járó kötelezettségek alól. en felül 400 forintos rokoni kölcsönt kaptam Hinriksz Karoly nagy-am. herczegi uradalmi intezötől. Mindezen eszközök elégségesek voltak azás megkezdésére, de nem annak keresztülvitelére. Nemi könnyel-g kellett hozzá ily eszközökkel útra kelni, de biztam a jövöben. E mamban nem is csalódtam. Utazásom kezdeten értesültem, hogy a ktatásügyi kormány, a hozzá elutazásom elött benyujtott emlekiratom an, neprajzi targyak gyüjtésevel bizott meg a nemzeti muzeum sza-. Nem volt okom sajnalni mar most, hogy a lipesei és szent-péter-neprajzi muzeumok ily irányu felszolitása elöl kitértem. Utam elején am a néprajzi gyüjtesre 600 forintot, később annak folytatására 300. a hazaszallitasra 250 forintot. Ez összeg, a rendelkezésemre álló gi eszközök legjelentékenyebbje, lényegesen elömozdítá úti czéljaim alósulasat, bar jo reszét a neprajzi gyüjtesi es a szallitási költségek ztettek fel. E támogatas első sorban Szalay Imre osztálytanácsos gyszeretetének köszonhető. Valságosnak vélt idöben kaptam 200 ot Török Aurel úr szíves gondoskodása folytán, tudományos törek-nk lelkes, áldozatkesz serkentöjétöl, Semsey Andor urtól. Ez alka-mal hálás köszönetemet fejezem ki mindazoknak, kik anyagilag támo-k vagy e támogatás létrejöttén fáradoztak. Erkölcsi támogatásuk köteleztek le Hunfalvy Pal úr, továbbá Török Aurél úr anthropo-i utasitásai által, es különösen Budenz József úr, a ki valódi atyai odassal őrködött egesz utunk felett.

1888. marczius 13-ikán hagytuk el az Akademia ajanlasával a ost, kétség es remeny között. Sz.-Pétervárra siettünk, hogy az orosz anytól a szükséges utazási engedélyt, esetleg ajanlast megszerezzük. akarok társam jelentesének ismetlésébe bocsátkozni annak elöadá-l, mint jutottunk egy-egy czári ukaz alakjaban oly ajanlashoz, mely unkra a hivatalos támogatást is biztositá.*) Mindezért illetekes helyen agy. tud. Akademia kifejezte köszönetét. Mindazáltal nem érzem am felmentve a kotelezettség alól, hogy ez alkalommal személyes köszönetemet én is ki ne fejezzem támogatásáért az orosz kor-

*) *Munkácsi Bernát* dr.: Nyelvészeti tanulmányutam a vogulok földén. esti Szemle 1889. novemberi és deczemberi szám.

manynak és mindazon közegeinek, kikkel érintkezni alkalmam volt. Il
előzékeny támogatást, egy ellenségesnek tartott nemzet részéről, válsá
gosnak hirdetett időben legkevesbbé remélhettünk volna. Ez előzéken
támogatás tette egyáltalán lehetővé utunkat, és azt anyagilag is felett
megkönnyíté. Az orosz kormány férfiai közül különösen Troiniezki urnak
a tobolszki kormányzónak tartozom köszönettel.

A fogadtatás előzékenységében a kormány közegeivel versenyzet
a társadalom minden osztálya. — Különösen a tudósok és tudomány
kedvelők igyekeztek tartózkodásunkat a városokban tanulságossá és kelle
messé tenni. Magában a fővárosban támogatásukkal lekötelezték Radlo
és Schrenk akadémikus urak. Petri úr, a földrajz egyetemi tanára é
Patkanov urak. Moszkvában: Gondatti. Kazanban: Szmirnov és Veszke
Jekaterinburgban: Clerc; Tobolszkban: Mamew, Lytkin és Lugovszki
Tomszkban: Florinszki, Kuzneczov és Adrijanov urak. Az érintkezésbő
mindezen tudósokkal és sok másokkal, az előnyökön kívül, melylyel a
szaktanulmányaimra nézve járt, azon meggyőződést érlelte bennem, hog
az oroszság nem olyan, minőnek nyugoti tájékozatlanság és politika
gyűlölség kifesti. Mindaz, a mit tapasztaltam, láttam és hallottam, eg
serényen munkálkodó, nagyratörő, nagyra hivatott népre vall, mely rövi
idő múlva elfoglalja méltó helyét a művelődésben a nagy nyugoti népel
mellett.

Mellőzni kivánom utunk azon részének vázolását, mely Oroszor
szágon át Szibériáig vezetett. Bár e rövid ideig tartó út nem volt sze
gény szenvedésekben és gazdag volt tanulságokban.

Csak kevés időt fordíthattunk múzeumok megtekintésére és szak
irodalmi tájékozódásra. Nem időzhettünk azon volgai nyelvrokon törzsekné
(csuvasok, cseremiszek), melyeken útvonalunk átvitt és a melyekne
vizsgálata igen vonzó lett volna. Siettünk tanulmányunk czélja, a vogulsá
felé. 1888. május 6-ikán érkeztünk a nyugotról legközelebb elérhető vogu
telephez, Persimához. E falu az Északkeleti-Uralban, a Szoszva folyó mel
lett fekszik, kevés számú eloroszosodó vogul lakossággal. Itt fogtun
tanulmányainkhoz. Társam a falu kenézének, az öreg Persanek nyelvébe
egy vogul dialektusra talált és annak feljegyzéséhez fogott. Nekem els
sorban fogyatékos orosz nyelvismeretem bővítésére és a nélkülözhetetle
társalgási ügyesség megszerzésére kellett törekednem. Ez irányban dere
orosz házi gazdánkban előzékeny segédre találtam. Ő vezetett be a
orosz népélet ismeretébe, a mire első sorban volt szükségem, hogy
tanulmányozandó vogul-osztyák életben felismerjem az orosz elemeket

Ez előtanulmányok mellett hozzáfoghattam főczélomhoz, a vogulsá
vizsgálatához. Egész nap a falu lakói között forogtam, felkeresve őke

[illegible]nböző foglalkozásukban időnként egyiket-másikat felbereltem magam [illegible] a szükséges magyarazatok megadására. Megkezdettem az anthropologiai méréseket, néprajzi targyak gyüjtését, modellek készittetését es fényképezést. — Ily előtanulmanyokkal es vizsgalatokkal töltöttem közel egy hónapot. Ez alatt begyakoroltam magam az orosz nyelvbe, jobban, mint azt oly rövid idő alatt reméltem volna. Ekkor a véletlen kedvező alkalmat nyujtott egy kirandulasra az Uralba, a legélreesőbb, legkezdet[illegible]ebb allapotban elő vogulsaghoz. Ama vidékeken szokott pár év óta [illegible]aron at időzni egy jól felszerelt, nagyszabasu orosz állami expeditio, melynek feladata az Északi-Ural ásványgazdagságának átkutatása bányászati szempontból és ennek kapcsán a geologiai viszonyok tanulmanyozása és a terület topographiai felvetele. Az expeditiot, mely a legnagyobb [illegible]zékenységgel fogadott körébe, a felső Szoszva és mellékfolyóinak vidékén [illegible] Kis-Szoszva felső folyasához követtem. Ez utat a sekély hegyi folyókon, [illegible]kvesztőkon, a mocsarokon lóháton vagy a hol ez egészen lehetetlenné [illegible], gyalog tettük meg. Közel egy hónapig voltam az expediczio kényez[illegible] vendége. A körében töltött napok utazasom legszebb emlékei közé [illegible]toznak. Kedves kötelességem az elvezett előzékenységért es a bő tanul[illegible]kert legmelegebb köszönetemet fejezni ki első sorban az expediczio [illegible]zetőjének, a lengyel szarmazású Lebedzinszki bányamérnök úrnak, [illegible] az expediczió többi tagjainak: Fedorov, Gonesa, Ivanov és [illegible] de Campo uraknak. Körükben tanultam meg az utazásnak ama [illegible]keken szükséges módját, es a bánásmódot ama népekkel. Ez út alatt [illegible]erkedtem meg a még eredeti vogulság nyári élete módjaval, kobor[illegible]saival. Visszatérve Persinába, társamat még ott találtam nyelvi tanul[illegible]nyaival elfoglalva. Nehany napot töltök e helyen, főleg az északról [illegible] nagyobb szamban összegyült vogulság anthropologiai vizsgalataval [illegible]dan (jul. 20-ikan) megválva társamtól, délnek siettem, hogy még a [illegible] nyár hatralevő részében felkereshessem a dél-lozvai, pelymi es [illegible] vogulságot. Ez a vogulsag eloroszosodó és a halászat mellett [illegible] állattenyésztést űz és helyenként földmüveléssel is kezd foglalkozni. [illegible] Konda mentében leevezve végződött nyári utam és a téli útra szük[illegible]ek bevasarlasa czeljából Tobolszkon at Jekaterinburgba siettem, hova szeptember 12-ikén érkeztem meg. Innen, miután ide kitüzött talal[illegible]zásom társammal meghiusult, Tobolszkban par napot töltve, az utolsó [illegible] Tomszkba utaztam, melyet téli utam kiindulási pontjaul választék.

Tomszktól október 23-ikán váltam meg, hogy téli tanulmanyutam [illegible], az osztyákság körébe jussak. Ez út az Ob hatan, annak folyasa [illegible]nyaban vezetett. A téli szanút megnyiltat a Castren altal osztyák-szamojédnek nevezett eloroszosodó szamojédség körében töltém, vizsgálva

ezek életét, és nagyobb számu feljegyzéseket téve költészetükből, bár nem az eredeti nyelven. A tiszta osztyákságot a Vasz-Juganon, az Ob egy baloldali nagyobb mellékfolyóján kerestem fel; nov. 14-én érkezve azok területére. Majd magára az Obra térve, az annak mellékén lakó osztyákság tanulmányozására helyenként meg-megállapodtam. Ily tanulmányok mellett folyton az Ob jéghátán utazva, jan. 6-án, az orosz karácsony napján érkeztem a legészakibb tájak városi központjába, Berjozovba.

Itt szükségesnek láttam az osztyák tanulmányok félbeszakítását, hogy a vogulságnak előttem még ismeretlen legészakibb részét felkeressem, és ott a vogulság téli életével megismerkedjem. E czélból egy hónapot időztem az Ob baloldali mellékfolyóin, a Szoszván és a Szigván. Itt történt örvendetes viszontlátásom társammal, Munkácsival, közel félévi távollét után. A vogulság köréből ismét visszatértem az osztyákokhoz, azok legészakibb ágát keresve fel. Ezek tanulmányozásában töltöttem, az északi sarkkörön fekvő Obdorszkban, közel egy hónapot. E helyen és ez út alatt alkalmam nyilt megismerkedni az ujabban e vidékre költözött zürjénekkel és a legtávolabb északon kóborló számojédekkel. Itt tanulmányaim befejezést nyertek. Különböző körülmények a visszautazást és hazatérést tették szükségessé és társamtól is ily irányu felszólítást nyertem. Márczius 17-ikén megváltam Obdorszktól, majd társam csatlakozván, együtt siettünk Tobolszkba, azt még a téli szánuton óhajtván elérni. Tobolszkban téli utam véget ért, miután a tél folyamán megtettem több mint 6000 versztnyi szánutat. Tobolszkból, már nyári úton, az első hajón folytattam utamat Jekaterinburgon át Kazánba, majd Moszkvába és Pétervárra. Innen Helsingforszon, Stokholmon, Koppenhágán és Berlinen át utaztunk haza. A nevezett városokban többet-kevesebbet időzvén, csak jul. 15-ikén érkeztünk Budapestre.

Az időzésnek a különböző városokban czélja volt a muzeumoknak, főleg a néprajzi muzeumoknak tanulmányozása. E mellett az orosz fővárosban hosszabban időzve, tájékozódást kivántam szerezni a tárgyamra vonatkozó, nálunk hozzáférhetlen irodalomban. A néprajzi muzeumok tanulmányozása sok tanulságot és sok meglepetést nyujtott. A soknépü Oroszországban élénk élet van a néprajzi kutatás terén, és ez a múzeumokban is kifejezést nyer. Különösen érdekes Moszkvának az orosz birodalom összes népeire és az összes szláv népekre kiterjedő gyüjteménye. E mellett nemcsak az európai Oroszország jelentékenyebb városaiban vannak néprajzi gyüjtemények, hanem a távol Szibéria félreeső városkáinak egyre-másra keletkező muzeumaiban is. Persze ma még mindezek jobbadán a puszta gyüjtés fokán állnak: a feldolgozásra még

anyzanak a kellő anyagi eszközök es szellemi erők. Mindenütt a kezdetet látjuk, de egy sokat igérő kezdetet. – Nem nezhetjük minden ngység nelkül a finn főváros gazdag, gondosan összeállított neprajzi gyűjteményet. E gyűjtemeny, melyet a kis finn nép allitott össze önmaganak, paratlan a maga nemében. Paratlan a keletkezésenek modja is. Az egyetemi ifjusag hozta létre es az tartja fenn. Gazdagok, becsesek a svéd és dán főváros néprajzi kincsei. A német főváros gazdag neprajzi gyűjteményeinek ujabban emelt palota pedig a neprajznak, a neprajzi muzeum ügyének diadalát hirdeti. Minel többet lattunk, annál inkabb éreztük, hogy e teren mennyire szegenyek, elmaradottak vagyunk es pedig csupan a sajat mulasztásunkból

II.

Az elözökben feltuntetve tanulmanyutam elözmenyeit, vazolva utvonalat, atterek a kutatasban követett modszer es elért eredmenyek elemzesere.

Tanulmanyaim czelja tisztan az ember, a nep volt. A beutazott terület termeszeti viszonyainak vizsgalatara hiányzottak ugy a kellő anyagi, mint szellemi eszközök. Ez iranyban mindössze egy kis növenygyüjteményre (mintegy 70 peldany) tettem szert, mint két kirándulás eredmenyere. Idojarási megfigyeleseim a folytonos helyvaltoztatas mellett csak ream birhatnak egyeni ertekkel. Meteorologiai megfigyeleseket különben is a beutazott terület nehany főpontjan rendszeresen végeznek a politikai szamüzöttek. Altalaban a vidék termeszeti viszonyait időről időre kutatjak orosz tudosok. A külső termeszet általaban csak annyiban birt ream nagyobb érdekkel, a mennyiben az emberre es a népéletre jelentékenyebb befolyassal van.

Megfigyelesem körebe esett a lakossag szama, elterjedese, fizikai typusa, anyagi és szellemi élete es a beutazott terület eltünt népéletének emlékei. A nepesedesi statisztikai adatokat reszben a sajat népszamlálasom alapjan gyüjtöttem, nagyobb részt pedig a kevesbbe megbizható anyakönyvi adatokra, a nem-keresztényeknél pedig az adó-könyvre voltam mint egyetlen forrásra utalva. Demographiai téren a nepesség szamanak megallapitasa mellett különös erdekkel birt annak vizsgalata, vajjon mennyiben igazolható e népek állitólagos pusztulása, és minők a pusztulás tényezői. A statisztikai adatok, melyek e kerdesre fényt vethetnének, a multból igen gyerek, megbizhatatlanok es nehezen hozzáférhetők. Azert is igen kivanatos volt a gyermekszületesek és halalozasok szamarol onalloan gyüjtem adatokat. Ez adatokból, ugy gondolom, a

vogul-osztyákság nagyfoku szaporátlansága és gyermekhalandósága lesz kimutatható.

A korábbi és ujabb népesedési adatok megvilágitják a nép költöz ködési irányát. E szempontból különös érdekkel bir a vogulság költöz ködése az Ural nyugoti oldaláról annak keleti oldalára. E költözéssel befejeződött a vogulság kiszoritása az Ural innenső oldaláról, hol egyko oly nagy területeket népesitett.

Gonddal gyüjtöttem a tanulmányozott népek elterjedésére vonatkozó adatokat. Ezek alapján a vizsgált terület *néprajzi térképe* lesz összeállitható. E térképen az állandóbban lakott helyek, folyók, tavak stb elnevezése magának a benszülött népnek nyelvén lesz feljegyezve. E helynevek mig egyfelül nyitjat adják egyes az oroszok által eltorzitott neveknek, másrészt nem kevés világot vetnek a terület múltjára és a nép jelen életére.

A demographiai vizsgálatok vázolása után átterek kutatásaim egyik legfontosabb irányának, az anthropologiainak jellemzésére. Ez irányban a vogulok és osztyákok fizikai tipusának megállapitása volt feladatom. E szempontból a leiró jellemvonások megfigyelésére forditottam a főfigyelmet és csak másodsorban a mérésekre. A leiró jellemvonások közül különösen a bőrszin, a szem (alakja, a szemrés és a szivárványhártya szine); a haj (tömege, alakja, szine) és az arczszőrzet, az orr, a fül, az arcz- és homlok alakja és a pofacsont voltak különösen figyelmem tárgyai. A gyüjtött nagyszámu hajpróbák lehetővé teszik a haj alaposabb vizsgálatát. Koponyát csak kettőt hozhattam. Részletesebb méréseket csak utam kezdetén, a vogulság körében tettem. E méréseknél a franczia antropométert és a kis csusztatót használtam. Testhőmérőm rövid használat után elromlott, valamint órám is, melylyel az érverések számát megállapithattam volna. Méréseimnél alapul a Topinard-féle kisebb séma szolgált, azt az esetek nagyobb részében kiegészitve több a németek által ajánlott mérettel. Ez alapon végeztem mérést 40 vogulon (köztük csak egy a nő). A lakosság katonai kötelezettségkörébe vonást látott a kutatás e módjában és az iránt ellenkezést tanusitott. Az igy támadó bizalmatlanság, mely egy izben veszélyes jelleget is öltött, koczkáztatta néprajzi kutatásaim sikerét, hol a nép bizalmára a legnagyobb szükségem volt. Ezekhez járult még, hogy télen a test a sok vastag ruhától szinte hozzáférhetlen volt, a ruhák eltávolitására pedig a lakások hőmérséke miatt alig lehetett gondolni. Mindezek arra inditottak, hogy te utam folyamán a leiró jellemek feljegyzése mellett a termet és a koponya index méreteire szoritkozzam. Ilynemü megfigyeléseket végeztem 10 vogulon, 145 osztyákon, 50 zürjénen és 32 szamojéden. E megfigyelése

kapcsán alkalmam nyilt tájékozódni egyes ama vidékeken gyakori betegségek elterjedéséről, okairól (mint főleg a venerikus és szembetegségeknél).

Az anthropologiai megfigyeléseket kiegészítik ily irányu fénykép-felvételeim. Ezek első sorban az arcz-tipust feltüntető fejalakok. Ilyeneket utam folyamán annak különböző pontjain nagyobb számban készitettem. Minthogy itt a fényképezettek kiválasztása némileg önkényes lehet: ezen baj elháritására csoport-képek szolgálnak. Egy-egy ily csoport-képen egy falu vagy vidék lakoi vannak együtt minden válogatás nélkül. E csoportképek, melyeknek létesitése nem járt minden nehézség nélkül, képet nyujtják az egyes tájak ruházkodásának is. Mindezen képek természetesen főleg magára a megfigyelőre birnak jelentékenyebb anthropologiai érdekkel.

Az összbenyomás alapján, melyhez e kutatások vezettek, a vogulság és osztyákság tipusa lényegben azonos, bár egyes alcsoportokat meg lehet különböztetni. Addig is, mig az anyag feldolgozása, a tipus szabatosabb jellemzésére képesit, néhány fontosabb jelleget óhajtok kiemelni. A tipus mongoloid jellemű, bár kisebb mértékben mint a szamojedeknél. A középtermet délen az alacsonyba, északon helyenként a magasba megy át. A koponya hossz-szélességi indexe a 40 vogulnál, a hol eddig azt kiszámitottam, határozottan brachykefaliát mutat. A bőr szine barnás. Az arcz középen kiszélesedő, kevéssé kiálló pofacsontokkal és keskeny szemréssel, a mi főleg a nőknél és gyermekeknél feltünő. A hajzat dús, szine, mint a szem szivárványhártyájáé is sötét. A test és az arczszőrzet is igen gyér. Különösen jellemző az orr alakja: tövénél mélyen benyomott, keskeny, lefelé jelentékenyen kiszélesedő. Ezek a főbb jellemvonások. A gyüjtött anthropologiai anyagnak és feldolgozásának közlése első teendőim közé fog tartozni. Addig is, a mi fizikai rokonságunk kérdését e népekkel illeti, arra e jelentésem végén kivánnék pár észrevételt tenni.

Jelenleg átterek kutatásom főirányának, a néprajzi kutatásnak és eredményeinek feltüntetésére. E kutatás czélja a tanulmányozott népek életét, annak minden oldalát lehetőleg megfigyelni, megérteni és megértetni. E megfigyelés mindenre kiterjed, a nép legelemibb szükségeinek kielégitésétől, a táplálkozástól, szellemének legmagasabb nyilatkozásaig foglalkozásában, családi és társas életében, kezdetleges vallásában, művészete és költészetében. Hogy minő módon jártam el a kitüzött feladatok megoldásában, arra utalni talán annyival kevésbbé lesz felesleges, mint-hogy nálunk az ily irányu megfigyelések még nem igen szokásosak.

Az utazó, ki a tanulmánya tárgyát képező nép körében utazgat vagy időzik, lépten-nyomon olyféle megfigyeléseket tesz, melyek feljegy-

zésre érdemesek. E megfigyelések, mint önkenyt kinálkozók, a legnagyob érdeküek.

De mindezek jobbadán a népelet külső oldalára vonatkoznak e felette hézagosak maradnak. E hézagok kitöltése, a bemélyedés a nép életébe szükségessé teszi a huzamosabb tartózkodást egyes pontokon, a mire a pusztán anthropologiai megfigyelőnek szüksége nem lenne. Így időztem utam folyamán egyes pontokon, a hol a népélet feltünőbb különbségeket mutatott, huzamosabban · pár hétig; míg egyéb helyeken egy-két napot töltök főleg anthropologiai érdekből *) Az állandóbb tartózkodási helyek megválasztásánál tekintettel voltam arra, hogy ott a megélési, lakásviszonyok türhetőbbek legyenek, és hogy alkalmas tolmácsokra találjak, kik az orosz nyelvet birják.

Csak ilyen benszülött vogul illetőleg osztyák tolmácsok mellett vál lehetővé a rendszeresebb tanulmányozás. Mindazon adatok, miket orosz részről a papoktól, kereskedőktől vagy néha a felette szolgálat-kész művelt, politikai számüzöttektől nyertem, inkább csak útmutatásul szolgáltak arra nézve, hol kutassak Mindazok közlései a feltájékozottság vagy hagyományos, egyoldalú felfogás hibájában leledztek. Maga a nép embere a legjobb vezető, tanító a saját dolgaiban. Csak egy-egy értelmesebb vogul vagy osztyák bizalmát megnyerve, sikerült jobban behatolni a nép életébe. A bizalom felkeltésére szolgál, ha tájékozottságot árulunk el dolgaikban és nagyfokú, őszinte érdeklődést. De mind e mellett, vagy akár ezek nélkül elmaradhatatlan bizalomgerjesztő a pálinka.

Valami módon megnyerve egyet az értelmesebb benszülöttek közül bizonyos napidíj mellett őt magamnál tartottam. A hozzá intézett kérdésekre adott feleletek alapján jegyezgettem. Ő tájékoztatott a környék földrajzi viszonyairól, lakott helyeiről és a földrajzi elnevezésekről. Vele apróra megtekintettem a falut, egyes lakást, ennek részeit, berendezését és a benne levő tárgyakat, kikérdezve azok nevét, rendeltetését. A táplálkozást és ruházkodást illető kérdésekkel tolmácsom közreműködésével az asszonyokhoz fordultam, mint legilletékesebbekhez. Tolmácsom tájékoztatott a vidék halai és vadjairól, halászatáról és vadászatáról. Társaságában részt vettem egyes halászatokban és vele megmagyaráztattam a halászat és vadászat eszközeit. Tőle nyertem adatokat a rokonság

* Ily pontok, hol többet-kevesebbet időztem *a vogulokinál*: Persina és Gorny a Lozván. Saim és Leus a Kondán, Jeni-paul és Sortengja-paul a Szoszván, Sukerja-paul a Szigván, *az osztyákoknál* Vasz Juganszkoe és At-puchet a Vasz Juganon, Juganszkoe a Jugánon, Alexandrovszkoe, Szurgut, Atlym, Berjozov Kusevát Muzsie, Obdorszk az Obon.

szonyokról, családi, társadalmi életről. Nyomára vezettek környékük égiségi nevezetességeinek. Egyes pontokon az ő orosz nyelvű előadásuk nyomán meséket jegyeztem fel és hősi mondákat.

Különös előszeretettel jártam minden után, a mi samanizmusukra ságot vethet. Vadásztam fetiseikre, melyeket nagyon rejtegetnek, félve a papságtól és a hivatalnokoktól. Ezek közül nem minden furfang és fáradság nélkül sikerült többet megtekintenem, néhányat lefényképezvén vagy megszerezvén. A vasz-jugáni osztyákságnál, melynek dialektusa egészen ismeretlen az irodalomban, kis szójegyzéket állítottam össze, mely persze csak ideiglenesen bírhat némi érdekkel. — Az egyéni megfigyelések és a megbízható oldalról nyert közlések alapján elég bő anyaghoz jutottam.

A megfigyelések és feljegyzésekkel együtt járt a népélet jellemző tárgyainak gyűjtése. E gyűjtés czélja volt a népéletnek teljes képét adni tárgyaiban, a mennyiben az lehetséges. Ily módon a gyűjtés kiterjedt a ruházkodás, a háztartás, a halászat és vadászat tárgyaira és a vallásos vonatkozású tárgyakra. E mellett gyűjtöttem a lehetőségig régiségeket. A nagyobb, nehezen szállítható tárgyaknak modelljeit maguknak a tárgyaknak készítésében jártas bennszülöttek a helyszínen készítették. Ily módon egy közel 500 tárgyból álló gyűjtemény létesült. A gyűjtemény túlnyomóan vogul és osztyák tárgyai mellett, néhány osztyák-szamojed, szamojed, zürjén és tunguz tárgy van. E gyűjtemény jelenleg nemzeti múzeumunk tulajdonában van és a legteljesebb vogul-osztyák gyűjtemény. Azon tudományos haszon mellett, melylyel majdan e gyűjtemény feldolgozása jár, meg lesz annak általános művelési hatása: a mennyiben, mikor majd felállítható lesz, elég teljes és hű képet fog nyujtani távoli nyelvrokonainkról. A mint az anthropologiai, éppen úgy a néprajzi megfigyeléseknek is fontos kiegészítői a fénykép-felvételek. Az utam folyamán eszközölt felvételek alapján nyert többé-kevésbbé sikerült képek száma meghaladja a kétszázat. Ezek a már említett nagyszámú típus és csoportképek, és néhány tájkép levonásával, néprajzi érdekű képek, különösen a lakott helyeket, a lakást, a ruházkodást, a foglalkozás egyes mozzanatait feltüntető és a nép vallására vonatkozó képek.

Ez volna nagyjában a helyszínén gyűjtött anyag. Ehhez járul a városokban, múzeumok és könyvtárakban végzett tanulmányok eredménye. Az utóbbi helyeken alkalmam nyílt tájékozódni a tanulmányozott népekre vonatkozó szegényes, de nagyon szétszórt irodalomban és főleg a népek multjáról gyűjteni adatokat.

Az egész gyűjtött anyagot szándékom körülményeim és irodalmi viszonyaink számbavételével kisebb tanulmányokban feldolgozni, részben

pedig mint nyers anyagot közölni. Ily külön-külön kis tanulmány tárgyait képeznék: az anthropologiai, a demographiai eredmények; a beutazott terület néprajzi térképe; a táplálkozás és élvezeti szerek; a ruházat és elkészítése; a halászat; a vadászat; a rénszarvastenyésztés; a családi, házassági és rokonsági viszonyok; a gyermek születése és neveltetése; a társadalmi és jogi szervezet, különösen annak multja; a fetisek és a samanizmus; a kezdetleges művészet; történelmi adatok összeállítása különös tekintettel a régi Jugriára; a gyűjtött régészeti anyag összeállitása. Mindehhez járulna kevés szójegyzetek közlése és magyar szövegű népköltészeti közlések. Ez utóbbi feljegyzések csak nagyon igénytelen adalékot képezhetnek azon nagybecsű, gazdag népköltészeti anyaghoz, melyet útitársam, Munkácsi Bernát, a vogulság körében gyűjtött. Az ő feljegyzései távol északi nyelvrokonainknál meglepően gazdag népköltészetet tártak fel, melynek bőséges mithologiai tartalma uj és teljes világitásban tünteti fel e népek mythosát.

Az eddigiekben vázolva a gyűjtött anyagot és a tervbevett feldolgozás módját, többen azt kérdezhetnék, hogy e kutatás minő érdekkel és értékkel bir. A felelet e kérdésre kettős szempontból adható: a rokonság szempontjából, melyben a vogulok és osztyákokhoz nyelvileg állunk, és másodszor általános anthropológiai és néprajzi szempontokból. A mi a rokonságot illeti, ugy azt a nyelvi téren útitársam nagyszámu, becses, uj ténynyel teljesebb világitásba hozta. E nyelvi rokonság minden kétségen felül állt és áll és azt nem szükséges anthropologiai és néprajzi tényekkel igazolni, valamint nem lehet ilynemü tényekkel megdönteni. Az első feladat e téren az elemzés, a rokonsági probléma felbontása főbb részeire. A nyelv, a fizikai típus, az életmód és szokások különböző tényezők hatása alatt állanak és változnak. A mint mindazoknak tanulmánya különböző feladat, ugy a rokonsági viszonyok kiderítése az egyik vagy másik téren külön-külön vizsgálat tárgya. A kérdés, mely naiv alakjában ugy hangzik, hogy minő népekkel vagyunk rokonok; szabatosabban igy fejezhető ki: minő elemekből áll a magyar nyelv, fizikai típus és művelődés, és ez elemek minő viszonyban állanak más népek nyelvéhez, fizikai tipusához és művelődéséhez? Az ily irányu kutatás a legrokonabb viszonyt tüntetheti fel az egyik irányban, a nélkül, hogy annak nyomaira más irányban is találhatna.

E szempontokat óhajtottam előrebocsátani e kérdésnél: hogy nyelvi rokonságunk a vogulok és osztyákokkal kiterjed-e a fizikai típus és a szokások rokonságára? Merész, bár annál hálásabb feladat lenne e kérdésre jelenleg már határozott feleletet adni. Addig is, míg eredményeimet feldolgozva ez irányban akár igenlő, akár tagadó felelettel

állhatnak elő, kénytelen vagyok beérni az utalással azon akadályokra és nehézségekre, melyek e kérdés megoldásának útjában állanak.

Mindenek előtt azon nagy időbeli távolságra kell gondolnunk, mely, ...téve a hajdani együttélést, bennünket ama népektől elválaszt. A nép...okonok szétválva, vándorlásuk egészen különböző irányú volt, úgy, hogy ...ővel térbelileg is nagyon eltávolodtak egymástól. Nagyon eltérő klíma...kus, anthropologiai és néprajzi tényezők körébe jutottak. Míg az uralon...an ugorság mindinkább északra lett szorítva, addig az egyre erősödő magyarság mind kedvezőbb viszonyokat teremtett magának, mind délebbre haladt, míg a Tiszánál állandóan megtelepedett. Míg ott a hanyatló nép...ület zürjén, szamojéd, tatár és végül orosz hatások alá jutott; addig a haladó magyarság török, szláv és germán befolyás alatt állott. Míg e befolyások csak többé-kevésbbé mély nyomokat hagytak a nyelvben a ...élkül, hogy annak lényegét érintenék, addig a geographiai tényezőkhöz ...nkább idomuló, a keveredések által jobban befolyásolt fizikai típus, ...letmód és szokások gyökeres változáson mehettek át. E tekintetben alig...hanem a magyarság az, melynek eredeti típusa jobban megváltozott ...gy ne mondjam elváltozott.

Mindezen változásokat számbavéve, felette nehéz feladat az anthro...pologiai és néprajzi téren közös nyomokat mutatni ki. E nehézségeket ...növeli az a körülmény, hogy éppen a magyarság néprajzi vizsgálata körül eddig nagyon kevés, anthropologiai vizsgálatot illetőleg jóformán ...emmi sem történt.

Az anthropologiai téren az összehasonlítás csak akkor lesz lehet...séges, ha a magyarság jelenlegi és multbeli típusa némileg körvonaloz...ható lesz, bár ez irányban vérmes reményeknek éppen nem adhatunk helyet. Szempontunkból, igénytelen nézetem szerint, elsőrendű jelentő...séggel bírna, népünk típusában mongoloid jellemvonások nyomait kutatni.

A néprajzi téren az összehasonlításnál egyelőre a nyelvészet kalau...zolására leszünk utalva, bár egyes kísérletek lehetővé teszik az össze...hasonlítást a tisztán néprajzi téren is. Így, ama páratlan néprajzi vizs...gálatok, melyekkel Herman Ottó irodalmunkat gazdagította, lehetővé teszik a halászat téren rokoni nyomok feltüntetését. — Egyes szórványos nyomok azonban nem jogosíthatnak fel bennünket messzebb menő következteté...sekre. Határozottabb véleményt nyilvánítani e népekhez való anthropolo...giai és néprajzi viszonyunkat illetőleg csak akkor mernem megkísérteni, ha utazásom eredménye feldolgozva, és népünk hasonló irányú vizsgá...lata körüli mulasztásunk némileg pótolva lesz.

Bárminő érdekűeknek bizonyuljanak majdan kutatásaim a rokon...sági kérdést illetőleg, azoknak mindig megmarad a maguk értéke, álta-

lános anthropologia és néprajzi szempontból E szempontok nem kevesbbé voltak fontosak utam megvalósulásában, mint a rokonsági szempontok. Sőt reám egyénileg talán még fontosabbak is voltak. Ki néprajzi tanulmányokra adva magát, a néprajz czélját a művelődés kezdeteinek kutatásában látja a jelenleg élő népeknél, arra mi sem bírhat nagyobb varázszsal, mint belemerülni kevéssé ismert, kezdetleges népek körébe, azok tanulmányozásába. E varázst csak növeli, ha tanulmányainkat oly nép körében tehetjük, melynek nyelve rokon a mienkkel, ősi múltja közös lehetett népünk múltjával.

Általános néprajzi érdek volt az is, mely egykor Regulyt útjára vitte. Ezt talán kevesen tudják, azért is azt kiemelni éppen e társulatban kivánatosnak tartom. Midőn Reguly hazáját elhagyva útra kelt, nem néprokonaink kiderítése vitte őt útjára. Meg volt annak a mélyebb oka, miért indult a tanulmányutazók szokásától eltérően, az északi tájakra. «A természet emberét — így ír egy barátjának — az ország és nép őseredeti állapotját, . . . és mily kevéssel, egyedül a vad természet adományaival éri be az ember: ezeket felfogni nem tudtam, s az engem gyötrött: most ki vagyok elégítve. Ezen utazás nekem egy egész kifejlődési történetet mutata mind a földnek, mind pedig az embernek. Egy utazás az északon . . . valódi képet mutatja a *kultura genesisének*.»*) Ezek Reguly saját szavai. A néprajzi kutatás czéljának: «a kultura genesisének» kutatására áldozta életét. Erre ösztönözte legmélyebb hajlamai mellett, hazafias büszkesége. E büszkesége azt kivánta, hogy a nemzete részt vegyen ama nagy czél elérésében. A nemzetére váró feladat, e czélt tekintve, Reguly szerint mi sem lehet inkább, mint saját múltjának és a vele rokonnak bizonyult népeknek tanulmányozása. E tanulmányokban csak később lépett mindinkább előtérbe a rokonsági kérdés és főleg a nyelvi rokonság kérdése. Ennek oka az e téren elért nagyobb sikerekben rejlik. Reguly maga nem volt nyelvész, sem képzettségénél sem hajlamainál fogva. A néprajz czéljai voltak az ő czéljai: ő volt az első, a ki tisztán látta a magyar néprajzi kutatás feladatait. Ő az úttörő merészségével el is akarta egymaga végezni e feladatot, de elbukott pályája kezdetén. Az általa vallott czélok megközelítése, méltó nemzedékek munkájára.

A Reguly eszménye ösztönzött engem is igénytelen vállalatomra, melynek legszebb eredményének tekinteném, ha másokat is hasonló irányu kutatásokra serkentene.

*) Reguly-Album. XXVIII. l.

A tót népköltészeti kiadványok kritikájához.

Dr. Czambel Samutól.

Az igen tisztelt olvasók között sokan találkozhatnak, kik azt gondolják magukban: «Ugyan mit törődünk mi a tót népköltészet kiadványaival?» Pedig hát e tárgyról is sok olyat el lehet mondani, a mi a magyarságra érdekes. Azt hiszem, hogy szavaim igaz voltáról meggyőződnek azok, a kiknek lesz egy kis türelmük arra, hogy a rövidre szabott értekezésemet figyelemmel kisérik. Ez alkalommal csak általánosságban akarok rámutatni arra, hogy a különben gazdag tót népköltészet gyűjtői-kiadói nem tisztán a tudomány szolgálatában fáradoztak, s hogy ezért a tót népköltészet kiadványai tudományos néprajzi czélokra csakis a kritika óvatos gyakorlásával használhatók.

Ismeretes dolog, hogy a szlávok szeretik a dallást. A szláv nők és leányok még a tikkasztó nyári mezei munka végzése alatt is dalokat zengenek. A tót nép szereti a dalt s vannak kötetekre terjedő dalai. De a tót nép költészete nemcsak dalokban nyilvánul, hanem azon kívül különösen az úgynevezett mesékben, apró elbeszélésekben. Az eddig kiadottak is kötetekre rúgnak. Lehet-e hazánk néprajzi tudományára közömbös az, hogy a tót nép e gazdag költészetét ismerjük-e helyesen vagy elferdített közlésekből? Az reánk nézve nem lehet közömbös, annál kevésbé, mert, mint azt a szláv tudósok már régebben konstatálták: a tót népköltészet mind formailag, mind tartalmilag *lényegesen eltér* a többi szlávok népköltészetétől. Itt tehát egy homályba burkolt jelenséggel vagyunk szemben. S bizonyos mértékű tárgyi ismeret alapján valószínűnek jelezzük a lehetőséget, hogy a tót népköltészetnek a szláv népköltészetben elkülönödött voltát a magyar népköltészet befolyása okozta. A tót népdaloknak és népmeséknek a magyarokkal való összehasonlításából valószínűleg ki is fog az tűnni!

De térjünk a kitűzött tárgyra.

Kollár János, volt budapesti tót lelkész, a ki különben a tót irodalomban alapította meg nevét, s később tanár a bécsi egyetemen, az első volt, ki a tót népköltészetre mint aranybányára rámutatott, kiadván két vaskos kötetben az első tót népdalgyűjteményt «Narodnie Zpiewanky» czím alatt (Buda, 1835). Ezen kiadvány annak idején nagy feltűnést keltett a szláv tudósok és írók köreiben. Sokan ismertették és csodálták a tót népköltészet gazdagságát. 1866-ban a «Kisfaludy-társaság» magyar fordításban sokat kiadott e gyűjteményből. De tévedne, ha valaki a Kollár egész gyűjteményét ezen magyar fordításban megjelent válogatott kis

gyűjteményből itélne meg. A forditók keresték a legjobbat s azt, a mi valóban a néptől ered; Kollár összeszedett azonban a két kötetben olyan dolgokat is, a melyek a tót népdalgyüjteménybe egyátalán nem illenek be. S épen azért tudományosság szempontjából értéktelenek Kollár kiadványai, mert lehetetlen oly forrásból meriteni, a melyről nem tudhatni, hogy mennyire tartalmaz népdalokat s mennyire versesirálmányokat, mennyiben nyujt természetes anyagot s mennyiben tendencziózus dogarut?

Kollár kiadványai teljesen megbizhatatlanok mind ethnographiai mind philologiai szempontból. Azért, mert ő egész életen át a cseh-tót nemzeti, illetve nyelvi egységért lelkesült — a közölt dalok nyelvezetét s részben szellemét is (lásd a Čeští spisowatele» czimű dalt. Zpiew. II. 143.) cseh irányban feríditette el. S tényleg czélt ért. Tudvalevőleg az első benyomás nagyon erős szokott lenni és sok időbe kerül, mig eltünődik. Miből győződjenek meg a tótokat közelről nem ismerő szláv tudósok arról, hogy a tót nyelv minő helyet foglal el a szláv törzsfa ágazatai között, ha nem a kiadott népköltészet nyelvezetéből? Mohón neki estek tehát a szláv nyelvtudósok a Kollár nevezett kiadványainak, olvasták, bonczolgatták a nyelvezetében és szellemében elcsehesitett úgynevezett tót népköltészetet és természetesen végeredményképen arról győződtek meg, hogy a tót nép nyelve cseh dialektus s hogy tehát a tótok ethnografice a cseh egészhez tartoznak. E nézetet fogadták el az összes szláv philologusok és hódolnak annak most is legnagyobb részt. Miklosich, a volt bécsi professor, a szláv nyelvtudósok legelőkelőbbje, fiatal korában szintén e nézetet sajátitotta el s később sem adott egy jobb véleménynek helyet. Onnan van az, hogy ismert összehasonlitó nyelvtanában a tót nyelvről nem mint külön önálló szláv nyelvről szól, hanem ezt csak mint cseh dialektust emliti.

Kollár tót népdalgyűjteménye igen elmésen van össze-szerkesztve. A dalok tárgyrokonság szerint soroltatnak elő s a történeti és hitregeszeti tartalmuak külön vannak választva. A történetiek között sok van olyan, mely szószerint egyezik a hasonnemű magyar dallal s egyesektől (magyar részről) ki is mutatták, hogy a tót dal: forditmány. Érdekes e részben a Kisfaludy-társaság által kiadott «Tót népdalok»-hoz Szeberényi Lajos által irt bevezetés is.

A hitregeszeti tartalmuak között első helyen olyan közöltetik, a melynek hitregeszeti hősnője, a *D'und'a*, minden más lehet csak szláv istennő nem. A dal igy kezdődik: «Hoja, D'und'a, hoja», valószinűleg valami «Hej, gyöngyöm, hej» czimű magyar dalnak a forditása esetleg átalakitása. Hogy a dolog igy lesz, azt egy sárosi dal látszik bizonyi-

a, mely így kezdődik: «Janičku, Janičku, moj milý D'und'ičku». Ez nem más mint a magyar: «Jánoskám, Jánoskám, kedves gyöngyöcském», a *d'und'ik, d'und'a, d'und'íček* sem a tótban, sem a többi szláv ...vekben élő nem forduló szó.

Hogy a tót dalgyűjteménybe eredetileg magyar dalok is vétettek ... hogy a hitregészeti tartalmuakba a tót nyelvből meg nem fejthető ...akat feltüntető oly tót dalok is szerepelnek, a melyek semmikép ... hivatvák világosságot vetni a tótok mythologiajára, az csak a mellett ..., hogy a kiadó-gyűjtő kritika nélkül járt el. Ez pedig még menthető volna, ha valami legyőzhetlen körülményről volna szó. Talán még ... lehetne menteni valamivel, hogy a gyűjteménybe nemcsak nép-...ik, hanem csinált s a közéletben elő nem fordult verselmények is ...et találtak, de semmi sem mentheti azt, hogy a gyűjteménybe poli-... tendenczia által vezettetve oly dalok is becsempésztettek, melyek ...ót nép belső világának meghamisítására gondoltattak ki.

Kollár II kötetének 137—150. lapján, oly dalokat közölt, melyek ...zetiségre és nyelvre vonatkozó nyilatkozatokat tartalmaznak. Tagad-...tan, hogy a tót ember is, ép úgy mint bármely másfajú, dalol önma-...ól és nyelvéről is, de hogy dalaiban fajgyűlölet jelentkeznék, neve-...sen pedig hogy e fajgyűlölet a magyar ember ellen irányulna, az, ...sekelt kifejezéssel élve, meghamisítása a valóságnak.

Közlök itt a nevezett gyűjteményből szószerinti prózai fordításban ...ány olyan dalt, melyek tudomásom szerint tisztán azon politikai ten-...dával bírnak, hogy a tót nép belvilágáról a tót népköltészet tükréből ...szláv világnak, illetve tudósainak olyan informácziót adjanak, mely ...int a tótok lelkükben nem szívelik a magyart. Például hozom fel a ...tkezőket:

«Magyarok, magyarok, tót lány maradok én,
Nem voltam, nem leszek soha szeretőtök!»

*

«Ha ők tótok volnának,
Megcsókolnám őket:
De azért mert magyarok,
Bepiszkítanák az arczom!

*

Ha tudnátok, milyen jó az,
Hogyha a tót megölel:
Ah, mintha csak czukrot enném,
Mustot innám, pehelyben heverném.
Bizony, bizony olyan jó az,
Hogyha a tót megölel!

*

Ha tudnátok, milyen rossz az.
Ha a magyar (német) megölel.
Ah, mintha csak savót enném.
Ecz'tet innám, tövisben ülnék:
Bizony, bizony, olyan rossz az.
Ha a magyar (német) megölel!»

Tudomásom szerint ilyen fajta dalok nem élnek a tót népnél s Kollár azokat önkényüleg a határontúli szlávok félrevezetésére maga csinálta. A nemzetiségi és nyelvi fejezetben B. alatt közölt «polgári és rektor» dalok egytől egyig mesterséges *egykorú*, tehát *múlttal nem bíró* szerzemények. Nem polgárok és rektorok szerzették azokat, hanem valószínüleg maga a gyüjtő-kiadó, mert annyi «szláv ismeretkörrel» s túlzó, a rajongásig tulzó nemzetiségi érzelemmel nem bírtak sem a polgárok sem a rektorok s most sem bírnak. A «*tótok dicsőítése*» (Chwála Slowáků) czímü versemény elég érdekes arra, hogy annak legalább egy részét ide igtassam.

«A mi tót nemzetünk ősrégi.
Mert már Homér idején éltek tótok.
Homér pedig Mózes idejében élt.
Tehát sok száz évvel Jézus eljövetele előtt.

Ősiségre nézve a tót nemzet tehát
Eléggé felülmúlja az élő nemzeteket;
A tótok előtt virágzott ugyan sok nemzet.
De egy se tartotta magát oly soká a világon.

A tótok Európában tömegesen laknak,
Három negyedében vannak elterjedve;
Csak a negyedikben laknak mások.
Például: németek, francziák, olaszok!

Mik a morvák, csehek, rutének.
Lengyelek, horvátok? Azok mind tótok.
(Wšecko jsou Slováci!)» stb.

Az említett szakasz mind ilyen és hasonló tartalmu *mesterséges szerzeményből* áll.

Kiviláglik a közlöttekből, hogy Kollár kiadása mily kevés értékkel bír a kutatóra nézve, a ki a tót népet nem ismervén, a Kollár által kiadott tót költészetre, mint *forrásra* szorul.

Elcsehesített nyelvezettel segített a tótokból cseheket csinálni s becsempészett dalokkal elhitetni, hogy a tótok nemzetiségi életükben mások, mint a minők. Kollár gondolkozásán különben csodálkozni nem lehet. Egy Saffárikhoz írt levelében, melyet nemrég a cseh Maticza folyó-

ratában közöltek, egy preczedens alkalmából ezeket mondta: «Az én könyvem nem evangélium s nem is akarom, hogy mind igaz legyen, a mi benne van». Hogy ez melyik könyvére vonatkozott, a levélből nem tűnik ki.

Ujabban gyűjtött tót dalgyűjtemények kiadásai ethnographiai tekintetben használhatók, de a philologus feltétlenül ezeknek se veheti hasznát. Ugy p. o. a «Szlávia» egylet által Prágában, 1879-ben kiadott *«Písně slovenské»* is abban a hibában szenved, hogy a népdalok közlésénél a nép ejtését szigoruan nem respektalta. Rosszul járna az, ki hitelt adna a kiadók abbeli nyilatkozatának, hogy «Všechny písně ve sbírce podané psány jsou foneticky, tak jako vyslovují se v tom neb onom kraji, proto přísně šetřeno všude zvláštností dialektických». (Az összes e gyüjteményben közlött dalok kiejtés szerint vannak irva, úgy a mint ezen vagy másik vidéken ejtetnek; s e miatt mindenütt szorgalmasan kimeltettek a dialektikus sajatságok). Rosszul járna az, mondom, a ki e népdalokból a tót nép nyelvejtését akarná meghatározni, mert e dalok kiadása philologiai tekintetben szinten hiányos.

Lássunk néhány példát: A zólyommegyei népdalokban találunk ilyen szóformákat: svázané, dovím (81. számu dal) ezek helyett: zviazanie, doviem. Senki a zólyommegyei tót nyelvben nem fog *svázané, dovím* és hasonló szóalakokat felfedezhetni; azok a zólyomiaknál hangtani lehetetlenségek közé tartoznak. A kiadók nagy hibát követtek el, ha már a kiadással a philologiának is akartak használni, hogy az egész munka kéziratait avatott ember által át nem vizsgáltatták. Sajnálattal kell tapasztalni különben, hogy a dialektikai sajátságok még oly dalokban se respektáltattak, melyeket úgyszólva szakemberek nyujtottak be közlés végett. Igy p. o. a 271. számu szintén zólyommegyei dalban, melyet Vlček Jaroszláv, a tótok egy legelőkelőbb irója adott be, ilyen, a zólyomi tótoknál teljesen szokatlan szóalakokat találunk: milého, ineho, ezek helyett: milúho, iniho (= druhuho!), vagy pedig: susedov, z vohladov, po polnoci, hlavka ezek helyett: susedou, z vohladou, po pounoci, hláuka. Azon kivül, úgy látszik, e gyüjteményben is találkoznak műdalok. Ilyennek merném tekinteni a 245. számut. A tót népdalok többi kiadásait jelenleg nem érintem, hanem átmegyek a *tót népmesékre.*

A tót nép ajkán számtalan elbeszélés él a tündérekről, sárkányokról, hamupipőkékről, emberfeletti erőkkel és szellemi képességekkel biró lényekről. Egyes népmesékben a tót irók történeti hagyományokat, mások mythologiai maradványokat véltek felfedezni, de nem szenved kétséget, hogy azoknak tudományos felbonczolása s más nemzetek hasonnemű meséivel történt összehasonlitása után, ki fog tünni, hogy a tót népmesék ujabb keletüek.

Mind a mellett azonban a tót népmesék, úgy a mint azok jelenleg a nép száján jelentkeznek, felette sok érdekes adatot nyujtanak az ethnographiának, valamint a vele rokon tudományoknak. Le van azokban téve a tót népnek nezete a világról, az államról, az államfőről és tisztviselőiről; kiismerhetők azokból a tót nép erkölcsi elvei s egyátalában egész lelki életét öntötte azokba a nép.

A tót népmesék első gyüjteménye Löcsén 1845 évben ilyen czim alatt jelent meg: «Slovenskje Povesti, usporjadau a vidau Janko Rimavski». A kiadó látja bennök «az eredeti szláv szellem különös jelenségeit», s őket «a tót jövő hirnökeinek» nevezi, melyek szépségükkel megigézik az embert.

1858—1861-ben Selmeczbányán egy ujabb gyüjteményt 6 «kötet»-ben bocsatottak közre A. H. Škultety és P. Dobšinský. E kiadók kijelentik, hogy e gyüjtemény meséi: drága kincsei a külön szláv nemzeti költészetnek, hogy bennök az ősrégi pogány mythos s az ős tótok házi, családi és polgári viszonyai tükröződnek vissza.

Mindkét kiadvány értékes, mert a kiadók igyekeztek mindent úgy adni, a mint az a népnél jelentkezik. Ép az ellenkező áll azonban a tót népmesék egy harmadik s legujabb gyüjteményéről, mely Dobšinský Pál kiadásában 1880—1883. évben Turócz-Szent-Mártonban jelent meg A kiadó sajnálatos módon félreismerte feladatát. A helyett, hogy közölt volna tiszta, élő tót népmeséket, valamely naiv tendenczia által vezéreltetve, elferdítette azokat. A kiadó a mesék nyelvezetét sok helyütt kiforgatta népies voltából, igyekezvén annak a saját itélete szerint *eredetibb, szlávosabb* szinezetet adni. Igy történt a reflexiv «sa» szócskával, melyet legtöbbször orosz és nem tót szokás szerint helyez el az ige mellett. Az ilyen frázis: «Boli raz traja synovia u jednoho otca» egészen oroszul hangzik; a tót ezt mondja: «mal raz jedon otec troch synov». A kiadó oly szláv szavakat ad a tót nép szájába, a melyeket ez nem ismer s e tény ismét a tótok ethnographiai helyzetének félreismerésére szolgál. Ilyen a tót nép előtt ismeretlen szláv szavak többek közt ezek ostrostrelci, nivy, znamä, kabonila (čelo), rúno (= vlna), okriať, hruď (= prsa), kráľovič, králič, kňažovič, kňažič, záhybeľ, dvoränin, stb.

A *«tizenkét holdacskáról»* szóló mesében (II. 40—49.) a hónapok eltótositott nevekkel fordulnak elő, mint: Sečeň, Brezeň stb., mely nevek a népnél ismeretlenek. De a népmese-anyagnak valóságos meghamisítását a végletekig vitte a *«L'ubka a Kovovlad»* czimü mesében (II sošit), melyben egy egész tót mythologiat teremt meg. Egy eredetileg német mesét tótul ad elő, de úgy, hogy a német neveket, melyek a mesélő tót népnél elferdített alakban élnek, ujonnan alkotott szláv nevekkel

vettesíti. Igy aztan lett a meseben *Bergmannból* (a nepnel elferdítve: …munk) = *Ludik*. *Wassermannból* (a népnél elferdítve: Haštman) = *Vodnik* stb. Ezen mese egymaga elég arra, hogy a gyüjtemeny irant …ó bizalmunkat megingassa.

A totoknál sokan foglalkoztak a tót nepköltészet anyaganak feldol…zásával. A regebbiek, mint különösen Reisz Samuel, sokat foglak, de …veset markoltak. Ahhoz, hogy a tót nep belső eletvilagát megismerjük, …bizható anyagra van szükségünk. Szükségképen teves következtetesre …t az, ki megbizhatlan forrásokból merit. Ujabban a tót népmesékről …edelmes tanulmanyt írt Dobšinszky Pál «Úvahy o slovenských pove-…ach» czim alatt (Tur Sv. Martin 1871). E tanulmány az e részben …adott munkák között a legterjedelmesebb s a legszolidabb alapokra …an fektetve, habár itt is az a hiba, hogy a szerző kelleténel több tért …ged a fantázianak.

Mind ezekből, a miket mondottam, az tűnik ki, hogy a tót nép…költészet kiadványait forrásul használni csak ovatosan szabad ugy az …thnographusnak, mint a philologusnak.

Baba Dokia

(román népmythologiai alak)

Irta és a társaság f. é. február hó 15-én tartott IV. előado ülésén felolvasta
Dr. Marienescu Athanáz

I.

Az ünnepnapok.

A roman nep és illetve a roman földmivelők nejei, Baba Dokia …születésére, a keleti kalendáriom szerint márczius 1-jén ünnepet tartanak. Ezen a napon nem dolgoznak, hogy ünneplés által Baba Dokianak a haragját megszelidítsék és hogy a hideg a mezőn a vetésekben kárt ne okozzon. De marczius 1-jén kivül Baba Dokianak még 12 napja van és ezeket «Babel-ek»-nek vagy «Zilele babelor»-nak, azaz «a vénasszonyok» vagy «a vénasszonyok napjai»-nak nevezik.

A termeszet úgy akarta, hogy ezekben a napokban az idő nagyon valtozékony legyen; az egen majd ragyogó nap fénylik, majd felhők borítják el azt; havazik, esik és a szel fúj. Némelykor a valtozékony napok a 12 napon túl is tartanak, sőt megtörténik az is, hogy aprilis

honapba is átcsapnak és ekkor a 12 napon kivüli változékony napokat *«imprumutări»*-nak, vagy *«zilele imprumutate»*-knek, (azaz «kölcsönzések»-nek vagy «kölcsönzött napok»-nak hivják.*)

II

A Baba Dokia-mythosa.

Baba Dokiának egy Nikodim nevü fia volt, a ki megnősült, de Baba Dokia oly annyira rosszul élt a menyevel, hogy fia nem tudta nejét az anyja ellen eléggé védeni.

Baba Dokia egyszer a menyének fekete juhgyapjut adott át és őt a patakra küldte, hogy a fekete gyapjut addig mossa, mig az fehérré nem válik, mert különben porul fog járni. Baba Dokia a menyet mindenféle módon zaklatta.

A meny a patakra ment és a fekete gyapjut addig mosta, mig ujjainak bőre ledörzsölődött és a vér ugy folyt, hogy a patak vize vörös lett; de a gyapjú fekete maradt és a meny ekkor keservesen kezdett sirni.

Krisztus ezt látta, emberré vált és szent Péterrel a patakhoz jött és a Baba Dokia menyét kérdezte: «Miért sirsz?» A meny erre elmesélte anyósa zaklatásait.

Krisztus ekkor megáldotta és engesztelte őt, és buzditotta, hogy csak mossa ki a fekete gyapjut; azután egy tavaszi tőzikéből kötött virágcsokrot adott neki, meghagyván, hogyha haza megy, abból a virágból az anyósának is adjon, — és ekkor Krisztus szent Péterrel eltávozott.

A meny a virágokat füle mellé a hajába tüzte, azután a fekete gyapjut mosta és mosta, mig a nap le nem alkonyodott; és mikor már jó késő volt, a gyapjut felrakta és haza indult. Mikor otthon a gyapjut lerakta, látta, hogy az egészen fehérre van mosva, a minek nagyon megörült.

Baba Dokia, mikor a fejér gyapjut látta, megharagudott, hogy hibát nem találhat és a menyét nem zaklathatja; — de a mint eszrevette, hogy menye a hajában virágot visel, lehordotta őt és azzal gyanusitotta, hogy a virágot csak a szeretőjétől kaphatta.

A meny mentegette magát és azt felelte, hogy a virágokat *«Mártzi-*

*) Már régen kezdtem meg a népszokásokat a lelkészek és tanitók segitségével összegyüjteni. A fenti anyagot Pocreanu György resiczai lelkész, Ilin Jana rakasdiai és Orza János román-csiklovai tanitó küldte meg.

…sor»-tól kapta és ekkor a virágokból az anyósának is adott. de Baba Dokia a «Martzisor»-t gúnyolni kezdette

Baba Dokia, mikor a virágokat látta, azt hitte, hogy már tavasz van és azon gondolkodott, hogy juhaival és kecskéivel legeltetés végett a hegyre induljon, a miért is fiának meghagyta, hogy a bödönyöket és edényeket készítse el, mondván: «Menjünk a hegyre, mert a legelő megvirágzott, — vidd el magaddal a furulyát is, te majd furulyázni fogsz, én pedig tánczolni fogok»

A fia felvilágositotta öt, hogy alig múlt el februárius, hogy még hátra van a Martzisor és ezért ne siessen a hegyre, de Baba Dokia, «Martzisor»-ról ismét gúnyosan beszélt és magára 12 kozsokot (bőrködmönyt) véven fel, fiával és nyájával a hegyre indult.

Elindulaskor a nap ragyogott, de mikor a hegyen voltak, esett, havazott és fujt a szél. Baba Dokiának felső kozsokja megnedvesedett és nagyos lett, s minthogy e miatt terhére volt, azt a berekbe dobta és a hegyen tovább haladott, hogy juhai és kecskéi számára jó legelőt keressen; — de az idő folyvást változékony levén, Baba Dokia minden nap egy-egy kozsokot dobott el, és igy eldobta mind a tizenkettőt.

A hideg azonban nem engedett, átcsapott a kölcsönzött napokba és Baba Dokiának a fia a hegyen megmeredt és szájáról és szakáláról egy jégcsap látszott csüngeni, de az anya azt nem vette észre és ezért igy szólott hozzá: «Én alig türhetem el a hideget és te mindeg fuvod a furulyádat!» A fiu hallgatott, — a szél fútt.

Ekkor a Martzisor jelentkezett és a vénasszonyt gunyosan kerdezte: Hogyan tetszik a tavasz, és te a fiad furulyájánál miért nem tánczolsz? Hát a menyed nem fázott-e, mikor a pataknál egész nap fekete gyapjut kellett mosnia? A mint Mártzisor ezeket mondta, eltünt.

Baba Dokia és fia, valamint egész nyája is meglágytak, azután kövekke váltak.

A Szemenik hegyen kövekke válva ma is láthatók. Baba Dokiának lábai alatt egy forrás keletkezett, a melyből ma is folyik a viz.

A Martzisor ölte meg Baba Dokiát, mivel gúnyosan beszélt róla, de ezt nem teendette, ha a kölcsönzött napok nem lettek volna.*)

---

*) Ezt a mythost megküldötték nekem Jana Elia rakasdiai, Ungurian Szilárd szászkabányai, Orza János román-csiklovai, Ocean Jakab petrilovai tanitók, továbbá Sokrean György resiczai lelkész, Prugács György oraviczabányai börtönfelügyelő és Apostolescu N. theologus. Schott Arthur «Walachische Marchen» czimű művében 115. lapon szintén közli. Ezt az I és II részt közöltem már 1877-ik évben a «Familia» czimű irodalmi lap 366-ik lapján de minden magyarazat nélkül.

III.

Magyarázatok és összehasonlítások a római mythologiával.

A *Dokia* nevet összefüggésbe hozták a Dacia névvel, de tévesen, mert Dokia nem más, mint a keleti egyházban az o kalendáriom szerint marczius 1-jén ünnepelt szent Eudokiának a megrövidített neve, és a román nőknél igen gyakori keresztnév. Az Eudokia görög szó, első izben az uj testamentomban fordul elő és tetszést, gyönyört, Wohlgefallen-t, plaisir-t jelent.

A román nép, illetve a földmivelők nejei, Baba Dokiát ugyancsak márczius 1-jén ünneplik meg, azért hogy a hideg a vetéseknek ne ártson. Ebből kitünik, hogy Baba Dokia a hideget képviseli és hogy hatalma a tavaszi időre is befolyással van; ugyanezért Baba Dokia a hideg és földmívelési rossz szellemek, vagyis istennők közé sorozható.

Régi mythologiai neve elveszett és a népies pogány vallás a régi alaknak egy keresztény szent nevét kölcsönözte.

A régi pogány istenekre vonatkozó mythosok és a régi pogány ünnepekre vonatkozó szokások rendesen abban az időben szerepelnek, illetve tartatnak meg most is, a mely időhöz a régi pogányvallásban fűződtek; de a keresztény vallásnak befolyása folytán a régi ünnep napjának megfelelő idő gyakran az ugyanazon időben lévő keresztény ünnep vagy szent napjával és nevével jött kapcsolatba · esetleg a keresztény szent, pogány mythologiai alakká vált, mint a jelen esetben is, a szent Eudokiából Dokia pogány istennő lett.

A román népnél ez nem az egyetlen eset; de így van ez minden népnél, a mely a régi, pogány mythologiájából még isteni alakokat és ünnepi szokásokat őrzött meg.

Ezeknek előterjesztése után szükséges a Baba Dokia-mythosban előforduló személyesítéseket és pogányvallási elemeket megvizsgálni és a római mythologiával összehasonlitani, és pedig első sorban *Martzisor*-t. Baba Dokiának a menye azt mondta, hogy ő a virágokat «*Martzisor*»-tól kapta, Baba Dokia pedig Martzisor ellen gúnyos szavakat ejtett; továbbá Martzisor Baba Dokia előtt jelenkezett és őt menye miatt ócsárolta és gúnyolta. Ezek a körülmények igazolják, hogy Baba Dokia és Martzisor ellentétes állást foglalnak el.

A márczius hónapot a román nép hol Martie-nek, hol Martzisornak nevezi. A Martzisor névben az utolsó szótag, a «sor» kicsinyítő rag és ezért a Martzisor kis márcziust, márczius-kát jelent, és ily módon látjuk, hogy Martzisor a fiatal márczius és hogy Mars istent és a márczius hónapot képviseli.

Mars, mint a legregibb italiai és római nemzeti isten, a természet teremtő erejének és a tavasznak istene volt, és ezért a régi rómaiaknál és rokon népeknél Mars istennek a hónapja, a nevétől származott márczius hónap, az évnek természetes kezdete volt. Mars mint minden évben visszatérő isten — vonatkozással a természetre — márczius hónap első napján ünnepeltetett meg, ekkor kezdődött a tavasz és az uj év, s habár később az év kezdetet januar 1-sejére tették át, mindazonáltal a régi Mars-ünnep és a márczius 1-sejére vonatkozó szokások legnagyobb részt és mindenkorra márczius első napjaival maradtak összeköttetésben. Az összehasonlításból kitünik, hogy Martzisor a fiatal Mars vagy is a tavasz és az ujuló természetnek képviselője.

Most kutassuk ki, hogy Baba Doktanak a menye kit képvisel?

A menynek a neve a mythosban nem fordul elő, de azért az, a ki a patakra ment gyapjut mosni, a ki a pataknál lévén Krisztustól virágcsokrot kapott és a kit az anyósa szeretővel gyanusított, mivel azt válaszolta, hogy a virágokat Martzisortól kapta, szintén mythologiai alak és ez tulajdonképen nem Krisztussal, hanem Martzisorral áll viszonyban.

A római mythologia e tekintetben talán felvilágositást fog adni.

A Mamuralia ünnepet márczius hónapban, az ujévnek első holdtölte napja előtt tartották meg Rómában és ezen a napon a nép leányai Anna Perennát, ki az uj évnek fiatal Mars-ával szerelmeskedett, szintén megünnepelték (L. Preller Römische Mythologie. Berlin 1865. 316. lap). Ovidius (Fast. Lib. III. 523) elmeséli nekünk, hogy Anna Perennának vigalmas ünnepét márczius Idusán vagyis 15-kén az istennőnek a Tiber folyónál volt ligetében tartották meg. Laviniumban Anna Perennát a Numicius folyónál ünnepelték meg és pedig szintén márczius hónapban, mikor a források ujból kezdenek folyni és a folyók megtelnek.*)

Anna Perennának a nevét és lényét sokféle módon magyarázták, de eltekintve a különféle véleményektől, Preller (306. lap) maga is majd azt gyanitja, hogy Anna a görög ene (régi) és nea (uj) szavakból ered és az ó és uj holdat jelenti, majd pedig megengedi, hogy Anna amnis perennis-t, vagyis »örökké folyót« jelent.

Én az utóbbi értelmezéshez csatlakozom, de az Anna nevet az *an* vagy *ean* vizet és folyót jelentő kelta szavakból származtatom. Anio és Amen (en kelta kicsinyitő rag) volt a neve egy pataknak, mely nem messze Rómának éjszaki részétől a Tiberbe folyt. Ennél fogva *Anna* vizet,

*) De hasonló ünnep Athenében is volt. Preller Griech. Myth. I. 616. l. a következőket mondja: A tavasz elején t. i. Anthesterion (februar) havában voltak a kis Eleusinak, és ezeket Agrae külvárosban, az Ilissos folyónál tartották meg, mikor ez a folyó teljesen folyt és az első virágok nyiladoztak.

folyót jelent; *Perenna* szóban az *enna* ugyancsak Anna, a *per* pedig *bar*-ból eredven, hegyet jelent és így a név kétszeresítve fordul elő *). Ugyanezért Anna Perenna a víznek, a forrásnak, a folyónak személyesítése és mint ilyen Marsnak, a természet teremtő erejének a szeretője.

De a mythologiai társaságban látjuk Krisztust is!

Zeus és Jupiter is jártak az emberek között, és ezért a görögöktől és rómaiaktól eredt, jelenleg egyik másik népnél fentartott mythusokban Zeus és Jupiter helyett Krisztus jelentkezik, de jelentkezik különféle népmesékben is.

A Baba Dokia-mythosban Krisztus a patakra ment és itten a menynek virágcsokrot adott; de a meny az anyósának azt mondotta, hogy a virágokat Martzisor adta, és ez is elegséges arra, hogy itt Krisztus alakjában a Mártzisor helyettesítőjét lássuk. Schott Arthur (Walachische Märchen 1845. 117. lap) egy hasonló mythost közöl, de Martzisor helyett Baba Dokia előtt «a Tavasz» (Primavara) jelentkezett; ezekből pedig világos, hogy Martzisor, Krisztus és a Tavasz ugyanazt a szerepet játszszák; hiszen Krisztusnak is egyik nagy ünnepe többnyire márczius hónapban, kora tavaszszal van. Krisztusnak a mythosba való felvétele azért történt, mert a mai keresztény a csodamûre, t. i. a fekete gyapjunak fehérre változtatására Mártzisort már képesnek nem találta. — és így a jelen mythosban Krisztus nem Zeust és Jupitert, hanem Mars istent képviseli.**)

A főszerepet a mythosban Baba Dokia játszsza.

Baba Dokia, mikor a tavaszi virágokat látta, elhitte hogy már tavasz van és elindulni készült; ezért felvett magára 12 kozsokot és a hegyre ment. El kellett mennie, mert ő képviselte az ó esztendőt és a telet — és mert a tavasz beállott.

A mi Baba Dokianak az alakját illeti, ahhoz hasonlót a római mythologiában is találunk.

A márczius idusa, vagyis márczius 15-ike előtti napon a Mamuralia ünnep, vagyis Mamurius Veturius tiszteletére szentelt nap volt.

Ezen a napon Rómában egy bőrökben felöltözött embert, a kit Mamurius Veturiusnak neveztek, a városon át vezettek, őt hosszu fehér palczakkal ütlegelték és ily módon a városból kikergették.

*) Ugyancsak az *an*, *ean* kelta szavaktól erednek szerintem a következő folyóknak nevei: Aenus vagy Oenus (ma Inn), Anisus ma Ens. A mai folyó-nevekből is idesorozok néhányat. Így az Ain patakot, a mely a Jura hegyből ered és a Rhoneba folyik. Továbbá az Ahna vagy Ane patakét, a mely a Fuldaba folyik.

**) Az Orza János román csiklovai tanító közölte mythosban Krisztus helyett az «Arkangyal» szerepel.

Preller erre nezve azt az eszrevételt teszi, «hogy ez a szokas hatarozottan a telnek marczius honapban Nemetországban, a szlávoknal és masutt is szokásos elkergetesere emlékeztet».

Ez a Mamurius Veturius nem mas, mint az öreg Mars, marczius az ó idö az uj ev elött: az öreg tel a fiatal tavasz elött

Marsnak a latin irók es felirasok szerint sokféle neve volt es pedig: Mas, Mar, Mars, Mamers, Maurs, Mavors, Marmar és Marmor. Mamurius nev a Mamers alakból szarmazott: Veturius név pedig a latin vetusbol, mely regit, ót, vént, öreget jelent, tehat ez személyesitette az öreg Marcziust, az ó idöt, a telet, és minthogy a tavasz beallott, az öreg Mamuriusnak is el kellett mennie Rómaból. A latin irók nem tartottak fenn a népnek arra vonatkozó vélemenyet, hogy Mamurius hová ment? De a Baba Dokia mythosból megtudjuk, hogy az Alpesekbe ment, oda, a hova a tel es a hideg visszahuzódott.

Hany bört hordott magan Mamurius Veturius, a latin irok nem mondjak meg, de valoszinüleg tizenkettöt, mint Baba Dokia. Legalabb ezt is kipuhatolhatjuk

Ezt a Mamurius Veturius-t t. i. annak a kovacsnak, vagy müvesznek tartottak, a ki az egböl leesett anciliahoz (paizs) még 11 hasonlót készitett: tehat annak, a kiröl a 12 salius, a márczius hónapban tartott körmenet közben a 12 anciliával tanczoló Mars-papok énekükben megemlekeztek; hogy pedig a 12 salius és a 12 ancilia a Numa király által rendezett évnek 12 honapjára vonatkozott, az mar meg van allapitva, és ennel fogva a 12 szám a lefolyt évnek 12 hónapjára vonatkozik

Ezekböl következtethetjük, hogy a 12 kozsokban felöltözött öreg Dokia az öreg Mamuriust kepviseli: hogy a 12 kozsok a 12 anciliának és az ó ev 12 hónapjának felel meg, és ezert van Baba Dokianak 1-sö marczius utan 12 napja.

Visszaemlekezhetünk arra, hogy a 12 napon kivül még kölesönzött napjai is vannak némelykor. Nagyon is természetes, mert Rómaban a tavasz elebb áll be, mint a Kárpátok körüli orszagokban, es minthogy itten az eghajlat miatt a havas, esös és szeles napok tovább tartanak, ezeket a rossz napokat kölesönzött napoknak nevezik: es ezek okai annak, hogy Baba Dokia elveszett.

A mythosnak helye Szemenik hegy, mely Krassó-Szörénymegyében van Orza es Ocean tanitók szerint egy Karánsebes felé, Schott Arthur szerint pedig egy Almas fele vonulo hegy: de ezekben is csak a több oldalról tekintett Szemenik hegyre ismerünk Baba Dokia mythosának azonban meg más hegye is van. Asaki György (Culegeri de poesii, Jási 1854 212-ik oldal) kozlese szerint Dokia 10 db juhaval kóve válva meg

a Moldvában lévő Pion hegyen is találtatott; Dionisiu Miron pedig (Columna lui Traján 1870. 4. sz.) tudja, hogy Dokiának kőszobra Cehlen hegyen van. Ez a hegy Erdély határánál a Pionnal együtt egy csoportozatban van.

De a Dokia mythosnak alkalmasint még több ilyen hegye van, t. i. mindenütt, a hol az emberi képzelet megengedi, hogy valaki a kősziklák között egy kővé vált női alakot és nyajat fedezhessen fel.

A mythos szerint Dokiának lábai alatt egy forrás keletkezett; ennek szükségképen be kellett következnie, mert tavaszszal megnyilt a befagyott forrás, a mint a hó elolvadt.

Hogy Baba Dokiának a fia, az ő furulyajával kit képvisel, erre a Schott által közlött mythosnak egyik variáns része ad felvilágositást.

«A szél erősen és áthatóan fujt, esett és havazott, és a fiu megfagyott, de Baba Dokia ezt nem vette észre és ezért kérdezte: Fiam! hogy furulyázhatsz most, mikor én a hidegtől majd elmeredtem. Az anyja t. i. a szélfuvást furulyahangnak tartotta». Ebben megtaláltuk annak az okát, hogy miért ment el a fiu is az anyjával a hegyre? A tél magával vitte a szelet is.

Baba Dokiának a menye otthon maradt, nem ment fel a hegyre. El sem mehetett — ha figyelembe veszszük a fentieket, a melyek szerint e meny nem más, mint a patak: Anna Perenna. A sok mosás által a menynek ujjairól a bőr ledörzsölődött és folyt a vér: a jég, a pataknak bőre, elzajlott; Anna Perennának a vére, t. i. a patak vize folyt.

A fekete gyapjú a télnek, a sötétségnek a jelképe, de sok mosás után fehérré változott; a fehér szín pedig a világosságnak a jelképe. A tavasz győzött a tél felett, és a mythosba belépett Krisztus is, a világosságnak képviselője, hogy a fekete gyapjut fehérre változtassa.*)

Bárcsak győzne a világosság mindenütt!

Traján-Decebal tradicziók az oláhoknál.

Irta: *Dr. Réthy László.*

Hogy a régi dacziai rómaiság s a mai dunáninneni oláhság közt *semmiféle* történeti és nyelvi összefüggés nincs, azt a nyelvtörténet véglegesen kimutatta. Alig kell mondanom, hogy ez irányban a magyar irodalom tett legtöbbet. A román tudományosság azonban mereven

*) Mangiuca Simon a tőlem közlött mythos felett a Familia 1874-ik évi 14-ik számában elmélkedéseket közölvén, Baba Dokiát Terra Maternek tartja.

…zkodik az oláhság dacziai eredetének tanához, mert a román tör… s nyelvészeti irodalom ezen az alapon indult meg, ezen épült föl …irányban befolyásolta s hatotta át a román társadalom köztudatát, …nnyira, hogy az ellenvéleményben minden román ember nemzeti …met keres és lát. A közvélemény viszont olyan nyomást gyakorol …már az irodalomra, hogy az, ha *akarna se tudna* szabadulni a …ai eredet képzeletétől.

A kétkedés és bizonytalanság érzése azonban benn van már a …án irodalomban is. Ez a szellem, mely a régi ideáktól szabadulni … tud, az ujabb ismeretanyagtól pedig elvből tartózkodik, sajátságos …zetet hozott létre, melyet igazi néven tudományos bujósdi-játéknak …zhetünk, melyben a románság eredeti s valóban költői vénája játsza …szerepet, midőn az író szellemes képekkel, lendületes fordulatokkal, … előzetel kerekedik felül az objectiv kritikának s a látszatok ügyes …mbonitásával beszéli bele az olvasóba azt, a mit más irodalmak az …tok és bizonyitékok egymás mellé helyezésével (tagadhatlan kevesebb …szettel) állitanak elő.

A legnaivabb hivőtől kezdve, mint a minő Maniu, a legzsenialisabb …en-tbölcsészig, mint Hasdeu — megtaláljuk ezt a szellemet, mint vörös …lat végig huzódni az ujabb román irodalom termékein.*)

Hogy a román irók ilyen kényszerhelyzetben mily laza s felületes …onyitékokkal érik be, s mily édes kevés elég nekik arra, hogy egy-…t hitegessék, arra többször rámutattunk, kik az uj román irodalom …onyaival némikép ismerősök vagyunk, de hogy a könnyü hiszékeny-…nek minő tere van a román irodalmi körökben (a társadalomról nem …zólok), azt a dr Cornelius Diaconovich által szerkesztett «Romänische …vue» (politisch-literarische Monatschrift) egy czikke nélkül valóban …épzelni sem tudtuk volna.

Az idézett folyóirat 1887. évi folyamának 7-ik füzetében egy czikket …unk, mely Carmen Sylva — a román királyné — «Durch die Jahr-…derte» czimü elbeszélő kötetéről szól.

A kötet — ugymond az ismertető — történeti és regés elbeszélé-…et tartalmaz, melyek részben a krónikákból, részben pedig azokból a …*balladákból* dolgoztattak föl, melyek a napi fáradalmak után a falvak

*) Nagy ritkán van alkalmunk olyan kiválóan objectiv tanulmányt hallani …n részről, mint dr Marienescu Athanáz felolvasása volt társulatunk febr. 15-ki …n «Baba Dokia, a román mythologia egy alakja» czimen, melyben alapos isme-…kel s európai felfogással tárgyalja felvetett kérdését. A románság irodalmában …agyarországi románok voltak kezdettől fogva az irányadók s tőlük fog kiin-… a román irodalom jövő átalakulása s teljes megeurópaiasodása is.

csendes házikóiban ének-szóval és rimes versekben gyönyörködteti[k] a hallgatót.

A királyi irónő e mondakat prózában dolgozta föl s remekül ad[ja] vissza azoknak naivitását, életfrisseségét, mely jellemvonások, kötö[tt] nyelvü forditásokban rendesen hiányoznak vagy elmosódnak.

A legszebb ilynemü elbeszélések egyike a «Mioricza», mely a rom[án] népköltészet gyöngyéül tekinthető. Egy másik feldolgozott népköltész[eti] emlék Manole mestert s az argesi templom épitését tárgyazza. Ezek[en] kivül még a Bucur monda (Bukurest város alapitása) ragad meg gy[ö]nyörü előadásával, mondja az ismertetés irója.

Ezekhez nekünk nincs mondani valónk, de azon, — a mire a referen[s] ezután tér, a magát komolynak hirdető folyóiratban, a mely hozzá, m[eg] az irodalmi közvetitő szerepet játsza a románság s a külföld között [—] nagyon megakad a szemünk.

A referens Carmen Sylva elbeszeléseinek történeti tárgyait sorol[va] föl, ezt mondja: A történeti elbeszélések egyike, mely a kötetben el[ső] helyen áll *Decebal leánya* czimet viseli. E népmonda, *mely egy elre[j]tett kicsiny román faluban él a nép nyelvén*, Decebal halálát [és] Sarmizegetusae elestének traditióját őrizte meg s költői szépségei mellet[t] különös becse épen abban áll, hogy egymaga elégséges arra, hogy [a] magyar történészek törekvéseit, melyekkel azok a mai oláhság s a rég[i] daczaiak közti összefüggést ujabban is tagadják — kellő világitás[ba] helyezze.*) A referens «az oláh nyelv és nemzet megalakulása» czim[ü] könyvemre czéloz, mely ez időtájt jelent meg.

Ime tehát, a mit a kritikai történetirás felderiteni vélt, semmi[vé] van téve Románia egy legrejtettebb falujában *felfedezett* ősrégi nép[-] monda által.

A Romänische Revue-nek igaza van, midőn azt hiszi, hogy eg[y] ilyen tárgyu ős román népballada egymaga elég volna arra, hogy [a] világot derítsen az oláh-származás kérdésére.

Igen ám, de ilyen *népmonda* egyáltalán nem létezik, mert nem [is] létezhetik. Ha volna ilyen emlék a román népköltészetben, annak hí[re] egészen másképen jelentkeznék, mint a hogy azt a Rom. Revue szeren[csés] referadájában a jóhiszemü iró megpenditi. Mint az ősiség drága s dönt[ő]

*) Diese im Volksmunde, im verstecktesten rumänischen Dorfe lebende klein[e] Geschichte von Decebal's Tod und dem Falle Sarmizegetusae hat heute nebst ihr[er] Schönheit auch noch einen besonderen historischen Werth, da sie allein schon hinreicht, die Errungenschaften der magyarischen Geschichtsforschung, welche auc[h] jüngst wieder zwischen den Romänen und dem ehemaligen Dacien jeden Zusammen[-] hang leugnet, ins gehörige Licht zu stellen. Rom. Revue 1887. VII. 344. 1.

amieket aranybetűkkel nyomtatta volna le azt a népmondat a bukaresti akadémia, tudosok kara magyarázná a páratlan becsü szöveget, mely végig járna a világ összes folklore-közlönyeit, — de azt is tudná akkor a világ, hogy hol van hat az az *elrejtett* román falu? s hogy hivják azt az *elrejtett* román falut? hogy találtak a népmonda nyomára s mindenekfelett — hogy hangzik az *eredeti szöveg?*

A Rom. Revue referensének elég annyi, hogy Carmen Sylva egy Decebal leánya czimü balladát dolgozott fel. De nekünk ez nem elég: kutatnunk kell utána, hogy került az a királyi irónö tolla ala?

Szerencsenkre nem soká kell kutatnunk. Carmen Sylva könyveben egy kedves csevegés olvasható, melyben a román népköltészeti emlékekről artatlan nöi naivsaggal annyi irodalmi titkot mond el, hogy e fejezetet nem olvashatjuk minden megindulás nélkül. Megtudjuk ott, hogy Alessandri a roman költő-király, a román népkölteszetnek nagy gyüjtöje, egyike azoknak, kik a nepregék csodás virágaiból kötötték azt a bokrétat, mely mintául szolgált a kiralyi irónőnek, de megtudunk egy ennél fontosabb dolgot is, azt tudniillik, hogy ezekkel a népkölteszeti virágokkal menő *kertészkedést* üznek a román irodalomban.

— A Peles-kastely zenetermében voltunk egybegyülve — irja a királyne — melynek faburkolatait Carmen Sylva elbeszelesei utan keszült festmenyek, az ablaktáblakat Alessandri regéinek compositioi diszesítik. Az aranysugaras naplemente lassankint helyet adott az esti szürkületnek Egy karos székben Alessandri ült, finom arczaval tekintve maga elé, körötte Carmen Sylva s ifju udvarhölgyek, mindannyi román nemzeti öltözetben, közöttük Vacaresco Helén fiatal költönö is, kinek üde arczocskáján az első fellepés edes sikere tükrözödött vissza. Livia az imént énekelt Schubert, Bach és Händeltől: remek althangja mint csengő harang töltötte még be a termet; Natália letette ecsetjet, míg Alexa szorgalmasan himezgetett az argesi zarda szamára készitendő oltárteritön, Katarina pedig egy társnöje csillogó barna hajfürtjével játszott, mely szinte a földet érte stb. stb.

Carmen Sylva Alessandri néhány balladáját olvasta fel, vajjon a prózai átdolgozas annak szellemét, (irja a királyné szerényen)*nem profanálja-e*, majd a költö Dragomira, Venjamina, Cassandra meséit beszélte el. Mindannyian figyelemmel csüggtek a költö elöadasán: közbe erről is, arról is kérdezösködött s megjegyzéseket tett a hölgytarsasag.

Az emberek nem akarják hinni — jegyzé meg a királyne — hogy e gyönyörü balladákat nem önmaga készitette! — nemde azok *mégis* valódiak? (nicht war, sie sind *aber dennoch* echt?)

Beszelje el nekünk — szólt közbe élénken Heléna — beszélje el,

hogy fedezte fel e balladákat? (Miközben a kérdést tette Helena, az electricus világító magikus fénynyel gyúlt meg az üveglámpákban s a társaság pompás csoportját regés-tündéries fénynyel világította meg.)

— A balladák keresése mindig szenvedélyem volt — beszélte el Alessandri — nincs hegyvidék, melyet be nem jártam volna, hogy a pásztorok dalait meghallgassam, nincs mulató tanya, melyet meg ne látogattam volna, hogy a lautari-k énekeit megfigyeljem, s nincs mesélő öreg anyóka, a kivel ne énekeltettem volna magamnak.

— S mindent felhasználhatott a mit talált? kérde Carmen Sylva.

— A búza közt természetesen sok volt a *dudva* és *konkoly* is! s bizony *nem könnyü dolog volt* azokat (értsd népballadákat!) megrostálni, — rendezni, — megtisztítani. (Sic! *)

— Hogy fedezte fel Mioriczát, kérde erre több hang?

Erre elmondja Alessandri, hogy egy hegyen pásztoroktól hallotta azt, s mily lázas örömmel gyüjtötte azokat a gyöngysorokat, melyek az egyszerü emberek ajkairól hullottak eléje s mily félelemmel őrizte aztán a leirt szövegeket.

— Nem tudtok még többet is — kérdem tőlük akkor

— Mi nem tudunk már — válaszolták — de a másik hegyen egy pásztor lakik, a ki *Troján* és *Ducepal* balladáját tudja.

— Rögtön láttam — jegyzé meg Alessandri —, hogy itt Trajanról és Decebálról van szó! El is indultam hegyen-völgyön, de ezt a balladát, fájdalom, nem tudtam megtalálni (!).

— S ha csak töredékeket kap? jegyzé meg a királyné.

— Akkor *kiegészitem* őket, válaszolt Allessandri. Igy jártam el Stefanicza Voda balladájával is, melynek egyes részeit csak nagy üggyel-bajjal tudtam megszerezni, a *hiányzó tizenkét verset pedig magam* (!) költöttem hozzájuk.

Egy alkalommal — folytatja Alessandri — különös esetem volt. Egy esti szürkületkor a Dunán utaztam, midőn a parton egy tüzrakást vettem észre, mely mellől az esti szellő egy ismerős dallamot hozott át. Halt! kiszállok . . . . Három katonát találtam a tüz körül. Mit énekeltek, kérdém? — Stefanicza Vodát, válaszolták. Az irón már kezemben volt, hogy jegyezzek . . .

— No hát énekeljétek el nekem még egyszer.

— És meglepetésemre ugyanazon tizenkét versszakot énekelték el, melyeket a balladához én költöttem.

— Hol tanultad ezt, kérdém az egyiket.

*) „. . . und es war keine kleine Arbeit zu sichten, zu ordnen, zu klären.«

— Atyámtól.

— Tudsz-e olvasni?

— Nem tudok uram.

— S atyád hol tanulta?

— Az pedig, meg *még* az ő atyjától tanulta . . .*)

*

Carmen Sylva leírja ezután, hogy az estebéd végeztével a hold a verandára csalta ki a társaságot. Alant a Peles habjai csobogtak s a szökőkút magasra vetette vízsugarát, mely a sötét fenyők között hófehér jelenségnek látszott. A kastély lámpái csillogtak elő az ablakredők mögül, alant pedig emberek jártak, kik e tündéri kastélyt holdvilágnál vágytak látni. Aztán visszatértünk — folytatja — a zeneterembe. Carmen Sylva az orgona elé ült s Pergolese Stabat mater-jének játékába merült. Végül Katharina és Livia két zongorán Bethoven egy koncertjét adták elő s az este azzal a szándékkal ért véget, hogy a mai tanulságos kirándulást már holnap papiron örökítem meg.

A verandáról vörös smyrna-szőnyegeken lépdeltünk fel a faragott lépcsőzeten, hol három fából alkotott gnóm tartja a világítót, egyik egy csapat, másik egy fáklyát, a harmadik egy hegyi kristályt, mely az elektromos világosságot vezeti. Fenn a folyosón újra elkezdődött a csevegés (immár csak a hölgyek közt); ilyen szép estétől — úgymond Carmen Sylva — megválni szinte úgy tűnt fel, mint önmagunk szándékos megrövidítése.

Erre a toronyóra tízet, tizenegyet ütött. Jó éjt! Jó éjt! . . . De a maga szobájában bizonyára mindenikünk az ablakpárkányra könyökölt meg s beletekintett a fekete fenyvesbe, gyönyörködve abban, a mint rajta a hold átvonul s hallgatva a víz csobogását s szíva a szabad hegyvidék illatos leheletét.

*

Körülbelől ez a tartalma a kedves csevegésnek, melyben Carmen Sylva a Peles kastélyban lefolyt művészi és irodalmi jourt annyi melegséggel s közvetlenséggel írja le. Lehetetlen nem gyönyörködnünk a szellemes asszony szép leírásában, mely élénk színekkel tárja elénk azt a költői és nemzeti szellemet, mely a Peles kastélyban uralkodik s melynek képviselője s központja épen maga a román királyné.

Mi, a kik a népek gondolkozásába igyekezünk behatolni, kettős érdekkel olvassuk e csevegést, már azért is, mert a bájos királyné,

*) S a Hom. Revue mindezeket nagyképűséggel párosult naivitással utána mondatja.

akkor mikor Alessandri szellemének akar hódolni, egész ártatlanul oly finom leleplezéseket tesz, melyeknek tárgyát Alessandri aligha szánta arra, hogy arról rossz nyelvű kritikusok is halljanak.

De a tény, tény marad. Nem árt, ha megtudjuk, hogyan készülnek azok a traditiók, melyek a nép ajkára adva, az oskolán keresztül a nagy társadalom köztudatába jutnak, s hamis fényükkel teljesen megbénítják a nemzeti izlést, megmérgezik a gondolkozás természetességét. Hogy ilyen vezéreszmék aegise alatt az önámításnak e rendszerével — értve a rómaiságnak szertelen hirdetését s erőszakolását — egészséges irodalmi fejlődés létesülhessen, azt csak Románia tudós körei képzelhetik.

Most veszem csak észre, hogy annak a kérdésnek, vajjon a Decebal leánya czímű elbeszélés tárgyához, hogyan is jutott a királyi költőnő, még nem értünk a végére?

A Rom. Revue azt mondta fentebb, hogy azt a néphagyományt Románia egy kis elrejtett faluoskájában találták: Carmen Sylva czikkéből pedig az tűnik ki, hogy azt Alessandri mindhiába kereste, nem tudott nyomára akadni.

Akárhogy legyen is, körülbelől egyre megy.

Én részemről *most már hiszem*, hogy Traján és Decebal mondája vagy balladája él a nép ajkán Romániában, sőt azt is hiszem, hogy egy szerencsés gyüjtő nemsokára felfedezi azt az ereklyét is.

És a szerencsés felfedező megkérdezi majd a dal éneklőjétől:

— Hol tanultad te ezt?

— Atyámtól, (lesz a válasz).

— S atyád hol tanulta?

— Az pedig még, még az ő atyjától tanulta. . . .

A Romänische Revue egy utódja pedig majd hirdetni fogja: Ime megkerült Trojan si Ducepal elveszettnek hitt balladája, mely egymagában elégséges arra, hogy a magyar történészek törekvéseit ***kellő világításba*** helyezze!

A magyar név.

Irta: *Nagy Géza.*

Nemzeti nevünk magyarázatát az utóbbi évtizedek alatt többen megkisérlették, a nélkül azonban, hogy a különböző szempontból tett vizsgálódások minden tekintetben kielégítő megoldásra vezettek volna. A finnisták és turkologok, mint őstörténetünk egyéb kérdéseiben, a magyar név származtatásában is eltérő álláspontot foglaltak el: csakis egyben

...akoznak. abban t. i., hogy mindegyik elvetette azt a tudomany mai álláspontján már teljesen elhibázottnak mondható régebbi elméletet, mely a görög íróktól emlegetett «földmíves szkythákkal» való rokonságunkat kereste, s aztán népünk mostani és a közelebbi századok alatti életviszonyainak befolyása alatt a *magyar moger* névben a «mag-eresztő» ... ősi alakját kereste s mint ilyent, «földmívelőnek» magyarázta.

De ma már tudjuk, hogy őseink még a honfoglalás korában is nomádok voltak – így semmi esetre sem nevezhették magukat földmívelőknek.

Más eredete van a magyar névnek – ez csakis olyan lehet, mint a többi rokonaink nemzeti nevének képződése. Mert hasonló természeti viszonyok közt, hasonló fejlődési fokon a szellemi élet nyilvánulásai is hasonlók – s ez a psychologiai törvényszerűség befolyással van a nemzeti nevek alakulására: megszabja azon forgalmi kört, melynek korlatain belül egy nép vagy néptörzs előtt bizonyos vonások, tulajdonságok és viszonyok a legjellemzőbbeknek látszanak a saját egyénisége megkülönböztetésére.

A művelts-ég kezdetleges fokán álló népeknél általánosan el van terjedve, hogy magukat egyszerűen «embernek», «népnek» nevezik. Az örökös hó hazájában és a forró égöv alatt egyformán megtaláljuk ezt a nép-psychologiára nézve oly jellemző felfogást. Az eszkimók nemzeti neve az «innuit», – a kenai ... athapaszk és arrovák – indianoké, a «thnaina», «tinneh», «lukkunu», – a kelet-indiai dravidák kolh ágában a santalh népé, a «hor», – a birmaiak egyik ágánál a «bangni», – a cziganyoké, a «rum», – a délafrikai hottentottaké, a «khoin» mind azt jelenti: «emberek», «nép». Néha egy-egy ilyen név túléli a kezdetleges társadalmi viszonyokat s a késő utókorra is átszáll; így maradt fenn p. a németeknél az ősi *teuton*, *thiudisc* vagy mai alakjában *deutsch* név, melynek jelentése szintén csak annyi, mint «nép». (V. ö. góth «thiuda» nép.)

Az ural-altaji népcsaládban, melyhez a magyarság tartozik, szintén vannak nyomai ezen ősi elnevezési módnak. A *hunn*, *khun*, *kun* név etymologiája a magyar «hím», vogul «kum», mongol «khün» szók tanusága szerint aligha más, mint: «férfi», «ember». A *jász* név értelmét a zürjén «jasz», «jöz» nép szó magyarázza meg. Strahlemberg szerint a votjákok a mult század elején még egyszerűen *ar*nak s az obi osztyákok *asnak*, *ssuch* vagyis «férfinak», «embernek» nevezték magukat. A *mordva*, *mordein*, *burtasz* névben könnyen fölismerhető a zürjén-votják, «mort», «murt» «ember» szó – úgy látszik, ezzel függ össze a cseremiszek nemzeti neve, a *marja* is.

Az ugor népeknél a nemzeti név további fejlődése, csakis annyib tért el a legkezdetlegesebb formától, hogy egyes törzsek lakhelyük te mészeti viszonyai szerint különböztették magukat. A vogulok és az eszt a «föld emberének», *ma-kum*nak, *maa-miesz*nek nevezik magukat valószinü, hogy ez a jelentése a *mok-sa* névnek is. (V. ö. Vogul-osztyák ma, mag, meg = föld: si, csi, csu = ember). — Más törzsek azo folyóktul vették nevüket, a melyek partján laknak: igy a permi csoportba a votjákok nemzeti neve: *ud-murt*, *udi-murt* annyi, mint a «Vjatk folyó embere». — a zürjéneké és permjákoké pedig a *komi-mort*, *komi-jasz*, *komi-vojtir* = a folyam, a Káma embere; a vogulok a Mány (zürjénül: Jögra, oroszul: Vogul) folyócskáról hívják magukat és az osztyákokat *man-si*, *mán-szi* vagy *mány-csi*nak azaz «a Mány foly emberének», mig az osztyákok nemzeti neve: *asz-jah* — az Ob ember és *langat-jah* = az Irtis embere, — a múlt században a *konti-si*, azaz Konda folyói ember név is használatban vala náluk. A finnek és lappok nemzeti neve, a *szuo-mi*, *szab-me*, *sa-ma* kétségkivül Finnország szám-talan taváról vette eredetét: jelentése annyi, mint: «tavi ember», «tó melléki ember». Hasonló elnevezési formákat találunk a szibériai apró tatár törzseknél, p. *tubal-kisi*, *csaris-kisi*, *csüi-kisi*, *baskausz-kisi*, *csolisman-kisi* stb., melyekben a «kisi» annyi, mint: «ember». — a név előrésze pedig egy-egy folyónak a neve. — Miként a síkföldi ugorok «a föld emberének», a folyammellékiek «vjatkai», «kámai», «obi», irtisi stb. embernek»; ép úgy az erdős vidéken lakó törzsek «erdei embernek» nevezték magukat; megtaláljuk ezen elnevezési formát a cseremiszek egyik aganál, aztán a mordvinoknál az *erza* (hajdan: aorsa) törzs nevé-ben (V. ö. er = magyar: er-dö, cseremisz: or; -za = vogul-osztyák: csu, si, szi = ember), a szibériai tataroknál, kiknek egyik törzse *jis-kisi* nevet visel (jis = erdő, kisi = ember) s nyilván e sorozatba tartozik az avarok régebbi neve, a *var-kun* is, melynek első része Hunfalvy szerint megfelel a cseremisz «or» = erdő, utórésze pedig a vogul-magyar «kum», «him» = ember, férfi szónak.

Ha a *magyar* név eredete visszamegy abba a korba, midőn őseink még az ugorság környezetében éltek: akkor az is bizonyos, hogy a föntebb említett ugor népnevek analogiája szerint alakult.

Mint ilyenben, lehetetlen föl nem ismernünk a *maa-miesz*, *ma-kum*, *mok-sa* nevek párját, melynek előrésze megfelel a vogul «ma», «mo», «ma», «mag», osztyák «meg», finn «maa», mordvin «moda» akkad «ma», «mada» azaz föld, mező szónak. — utórésze pedig a «miesz», «kum», «sa» (csu, si) szók synonimaja, tehát annyit jelent, mint: «férfi», «ember», «nép».

Igy értelmezte nemzeti nevünket *Hunfalvy Pál* (Magyarország ethnographiája 404. l.) s a következő elemekre osztotta *ma-gyar*, *mo-gyer*, melyből a «ma», «mo» annyi, mint «föld», a «ger», «gyer» pedig megfelel a vogul «ker» = ember, férfi, hím szónak s nyelvünkben a «gyer-ek», «gyer-mek» szókban maradt fenn.

E magyarázatot azonban Budenz és tanítványai nem fogadták el. Budenz szerint a magyar «gyermek» szónak nem a vogul «ker», hanem a «nyaurem» szó felel meg s így a «magyar» = magyeri — moger» név is más elemekből áll, mint a hogy Hunfalvy taglalta. *Patrubány Lukács* (A magyar név eredete. Egyetemes Philologiai Közlöny. 1883. 963–969. l.) az «ember»-t jelölő szót az «ar—er—eri» részben keresi, mely megfelel a magyar «férj» és a hasonjelentésű cseremisz «pörgö» szókból kifejtett ős ugor «erje», «erge» s a törökségben az «er» = férfi szónak, míg a név előrésze, a «magy», «mogy» a vogul «anzser» = magy. «agyar» szók analógiája szerint nem volna egyéb, mint a vogul-osztyák nép közös nemzeti neve a «man — esi». Azt hiszszük azonban, hogy ez a magyarázat egy kissé erőltetett. Nem is említve, hogy az «anzser — agyar» és a «mancsi — mogy» szók hangtanilag sem egészen analogok, a mennyiben az elsőnél az *nzs* = *gy* a szótőhöz tartozik, míg a másodiknál az *n* és *cs* külön szóknak képezik az elemét, a néppsychologia szempontjából tekintve a kérdést, egy alig elhárítható nehézség előtt állunk. Akar azt teszszük fel, hogy az ősmagyaroktól ment át a «man — esi», «man — tyu» név a vogulokhoz, — akár megfordítva, a vogulóktól elődeinkhöz: épp az ugor nép- és törzsnevekből levonható tanuság bizonyít e föltevés ellen. Minden kis ugor törzs külön nevezi magát; még az egy nyelvűeknél is, p. az osztyakoknál, két-három nevet találunk s ez a név is változik a körülményekhez képest. Igy p. az obi osztyakok mai neve, az «aszjah», ujabb keletű s még a mult században nem feledték el, hogy régebben «kontisi»-nak, azaz «kondai embernek» nevezték magukat, — egykor ugyanis a Konda folyó mellett laktak. A vogulok is nemcsak a «mancsi», hanem a «makum» nevet is használják s ez — tekintve jelentését, melyben az autochtonság fogalma van kifejezve — sokkal ősibb felfogást tüntet elé, mint amaz. A «mancsi» név csakis a vogulok közt keletkezhetett akkor, midőn a Many folyó környékét megszállták s valamennyi monda, a mi ezen folyócskának mythikus jelentőséget kölcsönöz, arra vezethető vissza, hogy a vogulság innen terjeszkedett tovább Szibériában, s mint ilyen, a vogul nemzetségek közös áldozó helye lehetett. Nincs semmi nyom arra nézve, hogy a magyarságot is ezen területről származtassuk, a mi egyedül volna képes okadatolni az állítólagos «mangyu = mogy», azaz «man

folyómelleki ember» elnevezést De mégis föltéve, hogy eleink innen szakadtak ki a baskiriai erdőségbe s aztán tovább délfelé, a volgamenti pusztaságra: alig képzelhető, hogy a viszonyoknak többé meg nem felelő régebbi «máncsi — mángyu» név helyébe egy uj nemzeti név ne alakult volna, p. «erdei ember», «jajkmelléki», «volgai ember» vagy más hasonló jellegü értelemmel, a vogulok testvéreinek az osztyákoknak vagy a Káma és Vjatka menti permieknek, meg a szibériai tatár törzseknek a példájára. Az ősi név fenmaradását csakis az az egy körülmény magyarázza meg, ha értelme az uj viszonyokkal nem ütközött össze: mert az az eset, hogy abban a korban már kiment volna jelentése a köztudatból, egy kezdetleges müveltségi állapotban levő népnél el nem képzelhető. A «föld embere», a «föld szülötte» elnevezést a kelet-európai pusztaságon nomadizáló magyar épp ugy használhatta, mint azon ősök, a kik az Ural erdeiben vadásztak vagy a Káma, Tobol, Irtis partjain halásztak.

Egy egészen más fogalmi körbe vezet *Vámbéry* magyarázata (Magyarok Eredete 194. l.), a ki nemzeti nevünket a török-tatár *baj* = magas, hatalmas, gazdag, fönséges tőbül származtatja s egynek veszi a *bajar*, *majar* — fejedelem szóval. Tekintve a magyarság alakulását nem lehetetlen, hogy egy török eredetü törzs adott nevet az egész nemzetnek, mint p. a bolgárok az aldunai szlávoknak. A valószinüség annál nagyobbnak látszik, mert a honfoglaló hét törzs között az egyiket csakugyan «magyarnak» vagy szabatosabban «megyerinek» (megerè) nevezték s mai nevünk csak a honfoglalás után lett általánossá: másfelől pedig a közép-ázsiai törökségnél is volt a XVI. század elején egy «madsar» nevü törzs. Ámde e valószinüség csak látszólagos. Vámbéry egyáltalában nem számolt azzal a körülménynyel, hogy a magyar név eredetibb alakja, mely még a középkorban általános volt: *magyari*, *mageri*, *megeri*, *moger*. Söt az arab irók szerint *madsgar*, *badsgar* (magygar, bagygar) is, a melyek már aligha származhattak a török *bajar*- vagy *majarból*. A *magery*, *moger* alakok, melyekben al- és felhang fordul elő, mindenesetre azt bizonyitják, hogy itt nem származék-, hanem összetett szóval van dolgunk s igy a «bajar-majar» alakok szóba sem jöhetnek. A mi pedig a Sejbáni khán seregében harczoló «madsar» nevü özbeg törzset illeti: ez alighanem a baskiriai magyarság eltatárosodott maradványa, azon magyaroké, a kik már Julián ott jártakor a XIII. század első felében nagyon összevegyültek a tatárokkal.

Van egy más körülmény is, a mi Vámbéry magyarázatának ellene mond, de egyúttal helyes nyomra is vezethet a név származtatásánál.

A magyar nevhez kötött fogalom, a mikor értelme még nem homályosodott el végképpen, kiérezhető a *dentu-moger*, *soba-moger*

…ekből a melyekben a *moger* csakis «nép», «ember» jelentésben szerepel. Ilyen értelme lehet a *hetu-mogernek* is, bár a Névtelen jegyző a hét fejedelmi személylyel kapcsolatban használja, azonban a IX. század közepén készült Methodius-féle népjegyzék a Közép-Volga mentén Susdal környéken tud egy «heptaradici» nevvel jelölt népről, a melynek görög-latinos neve — a «hét törzsűek» — világos forditas s ha a «nép» alatt a magyarok értendők, a miben alig lehet kétség: akkor a nyelvemlékeinkben fenmaradt *helumoger* név tünteti fel azon ősmagyar alakot, melyet Methodius, mint közérthető szót, egyszerűen leforditott. E szerint a *helumoger* (hetümogyer) jelentése annyi, mint «hét — nép» — mint nemzeti elnevezést ugyanazon motivumok szülték, melyek a kalmükoknál a «dörbön-oirat» — négy szövetséges nevet.

Etymologiailag véve azonban a magyar nevet, a «nép», «ember» fogalmát kifejező szó csak utórészében mutatható ki akár az *eri*, akár a *gyer* végzetben. Előrésze ezek szerint nem lehet más, mint a földet jelentő ugor «mo» «ma», «mog», «moda» szó, mert eltekintve a hasonló jelentésű «maa-miesz», «ma-kum», «mok-sa» nevektől — psychologiailag is csak úgy érthető meg legkönnyebben a név értelmének azon módosulása, hogy a «dentu-moger», «soba-moger», «hetu-moger» nevekben a *moger* egyszerűen «népet» jelent, ha eredetileg a «föld embere», «föld gyermeke», «föld szülötte» fogalmát fejezte ki.

Kitetszik ezekből, hogy a Hunfalvy magyarázata ellenében fölállitott hypothesisek meg nem állhatnak. Nemzeti nevünk valódi értelmét ő ismerte fel, csupán a szó taglalásában tévedett. A *moger*, *mageri*, *magyar* alakok mellett az arab irók, Ibn-Dasztah-, Al-Bekri — és másoknál — mint említettük — előfordul a *madsgar*, *badsgar* is, a mit esetleg az irásmód hibájának is tulajdonithatnánk, ha egészen más forrásokban hasonló jelenségeket nem észlelnénk. De mikent a «mogyeri — magyar» forma mellett van «magygar»: ép úgy a «bolgar» név meg volt «bular» (Anonymusnál: bular, a Hunn krónikában: belar) alakban is; a magyarság eredetéről szóló mondában Mogor (Magyar) testvére «Hunor» kétségkivül a «hungar» névnek felel meg, a vogulok és osztyakok régi neve, a «jugor», «jogor» őseinknél «jor» alakban volt ismeretes (V. ö. regnum Jorianorum — Kezainál. Ezekből a népneveknek kettős csoportozata válik ki:

mogy — eri	magy — gar
bul — ar	bol — gar
hun — or	hun — gar, hunu — gur
jo — r	ju — gor.

melyeknél a «nép», «ember» fogalmát jelölő szó ép úgy váltakozik, mint

p. a zürjének «komi-murt», «komi-jasz», «komi-vojtir» = kámai ember nevénél. Az *ar*, *or*, *eri* s aztán másfelől a *gar*, *gor*, *gur* ezek szerint synonim-fogalmak s amannak megfelel a «férj» (fi-eri, fi-erje) szóban levő ős-ugor *eri*, *erje*, török-tatár *er*, mongol *ere* = férfi, ember: emennek pedig a vogul *ker* (hím, férfi), magyar *gyer*-ek, *gyer*-mek.

A mi a magyar név első elemét illeti: az a föntebbiek szerint *mogy*, *magy*, melynek ugor alakjai: vogulban «mu», «mo», «ma», «mag», osztyákban «meg», zürjénben «mu», mordvinban «moda», finnben «maa», továbbá az akkadban: «ma», «mada», s a mongolban «modsi», jelentése pedig annyi, mint «föld», «mező», a mongolban «*tartomány*», «*megye*». A szó ezek szerint azonos a ma is meglevő *megye* szavunkkal, a melynek azonban módosult eredeti értelme, nem jelent általában «földet», hanem a mongol «modsihoz» hasonlóan egy bizonyos terület, a tartomány fogalmát fejezi ki.*) Hangtanilag a «me*gy*e», «mo*gy*», úgy függ össze a déli ugor (mordvin) «mo*d*a» alakkal, mint p. a «ha*gy*» és a mordvin «ka*d*o», cseremin «ko*d*», — a «fo*gy*» és az észt «pú*d*u», melyekben a déli ugor nyelvek *d* betűje a szokottabb l-es változás helyett *gy*-vé alakult.

*

Ezek azon okok, melyek arra vezettek bennünket, hogy nemzeti nevünk származtatásánál lényegileg Hunfalvy magyarázatához csatlakozzunk s a *magyar*, *mogyer* szóban egy ős ugor kifejezést keressünk, mely eredetileg egyszerüen annyit jelentett, mint «a föld embere», «föld gyermeke» és szorosan véve minden különösebb nemzeti vonatkozás nélkül a nép fogalmát fejezte ki. De mint ilyen, közös megnevezési forma volt a magyar nyelvü törzseknél s midőn a «hét magyar», a «heptaradici», a «hét nép» Árpád vezérlete alatt egyesül: eltünnek a régebbi törzsnevek, a milyennek vehető a hungar-onogor vagy a szabir-Csaba magyar és valamennyi beolvad egyetlen egy névbe: a magyar névbe.

*) Nem tévesztendő össze vele a szláv eredetü «megye» = határ szó. Ez utóbbi Árpádkori oklevelekben gyakran előfordul; a vármegye = várföld mindig «comitatus», «provincia», de sohasem «limes castri», «marchia castri», a mi egyedül igazolhatná, hogy a «vármegye» a. m. «várhatár».

Jelentes az 1889. bécsi anthropologiai kongresszusról.

A Magyarországi Néprajzi Társaság választmánya elé terjesztette
Herrmann Antal

A német és a bécsi anthropologiai társaságoknak 1889 augusztus 5–10. Bécsben tartott közös közgyűlésében mint társaságunk hivatalos képviselője vettem részt. Lefolyásáról annak idejében bő tudósitások jelentek meg. De társaságunkat közletlenül érdeklő fontosabb momentumairól eddig nyilvános közlés nem történt, s hogy ezekről minél hivebben referálhassak, meg kellett várnom a kongresszus tárgyalásairól gyorsirói feljegyzések nyomán készült részletes hivatalos jelentés közzétételét. A kongresszuson Magyarországból gr. Apponyi Sándor, Herrmann Antal, dr. Ortvay Tivadar, Pulszky Ferencz, Schneller István, Spitzer Mór, dr. Thallóczy Lajos, Torma Zsofia, Wosinszky Mór vettek részt, mindannyian társaságunk tagjai. Közülök értekeztek: Ortvay: Régi kőeszközök átfurása és furólyukai, Torma Zs., Irásjelek thrako-dák leleteken, Wosinszky, Lengyeli leletek és temetkezési módok, Herrmann Antal, Magyarország néprajzához. Az aug. 11–14-en Budapestre tett kirándulás részletei a napilapok tudósitásaiból ismeretesek.

A társaságunkat és tevékenysége főirányát közletlenül érdeklő helyek a nagynevü dr. Ranke János főtitkár tudományos jelentésében s az elnöklő Virchownak ehhez füződő megjegyzéseiben találhatók. Ranke jelentéséből kiemeljük e helyeket: »A kutatás uj eredményei tömegéből különösen egy emelkedik ki fényesen és örvendetesen. Régóta rá-ramutatunk, hogy az anthropologiai kutatásnak a hazában mindinkább hazai ethnographiává, a hazai népek és törzsök ismeretévé kell fejlődnie. Virchow neve áll e mozgalom élén, a mely azt mutatja, mily fontos és igazán hazafias feladatok várnak tudományunkra a hazában is. A legnagyobb örömmel üdvözöljük a német néprajzi muzeumnak Berlinben való alapitását. Gazdagon fog kifejlődhetni a német törzsök ethnographiai muzeuma, tekintve a nemzetnek sokfelé való tagoltságát és e mellett az ősi hagyományokhoz való szivós ragaszkodását. Németország minden nagyobb központján hasonló kisebb muzeumoknak kell keletkezniök, a melyekben az illető országok és tartományok ethnographiájának képe állittatnék össze. Anyag még elég van s a verseny nem lesz az ügy ártalmára.

Konstatálhatom, hogy ezen törekvések a legfontosabb eredményeket hozzák létre Ausztriában és Magyarországban is, a hol talán még inkább megvan az anyag a népek eredeti ethnographiájához.«

Mindenekelött az elhunyt trónörökös müvéröl emlékezvén meg Ranke, csakhamar rátér a mi társaságunkra, mondván: »Vajha Bécsben és Budapesten is mihamarabb alkotnának hazai néprajzi muzeumokat, a melyek méltóak e két állam fővárosaihoz. Ez értelemben is a legnagyobb örömmel üdvözöljük a »Magyarországi Néprajzi Társaság« alapitását, a melynek élén oly érdemes nevek állanak, mint Hunfalvy Pál, Herrmann Antal és Török Aurél s mások. Mindinkább meg kell erösödni azon meggyözödésnek, s a hol még hiányzik, ott meg kell azt gyökereztetni, hogy a hazai néprajznak ép annyi söt *több* tudományos jogosultsága van, mint idegen fajok ethnographiájának. Most még lehet a munkához látni, de be kell látnunk azt, hogy már tizenkettöt ütött az óra, és hogy itt minden késedelem megboszulja magát e végzetes szóval: Igen késő!« Itt igazán szükséges, hogy minden kéz munkához fogjon.

Virchow elnök a fötitkár jelentéséhez füzödö megjegyzéseiben mindenekelött társaságunkkal foglalkozott, mondván: »Abban a helyzetben vagyok, hogy bemutathatom a »Magyarországi Néprajzi Társaság« alapszabályait. Élénk részt veszünk ez uj alkotásban, a melynek elöhirdetöi már előbb eljutottak hozzánk és mi örömmel fogunk megtenni mindent, hogy ez irányban is szilárddá és bensövé tegyük az összeköttetést. Volt idő, midön a német és magyar elemek közti ellentétek kellemetlen módon léptek elötérbe. De az egyensúly mindinkább helyre állott és a két nemzet idövel kölcsönösen átfogja egymást hatni. Mi a magunk részéről megtettünk mindent, a mi elömozdithatja az együttes munkát és viszont elvárjuk azt, hogy a magyarok hozzáférhetövé fogják tenni azt, a mi megmaradt még a német népéletböl az ö országukban, és hogy valódi mélységeiben feltárják a nép életét.«

Virchow társaságunkon kivül ez alkalommal még csak a német hazai néprajzi muzeumról emlékezett meg. Olyan teljes berendezésü szobákat akarnak felállitani, mint pl. a stockholmi muzeumban. A hely szüke miatt csak két jellemzetes szobát rendeztek be, a többi tárgy ládákban és szekrényekben van. A vásárló gyüjtés szép eredménynyel folyik, az ajándékozás is. Mintagyüjteményt akarnak alkotni, melynek alapján a hazai népek viseletét és használati tárgyait összehasonlitva lehet tanulmányozni. Kiegészitve fog ehhez csatlakozni számos vidéki gyüjtemény.

Meglepö az ország legkülönbözöbb részeiben a minták megegyezése, a mi közös eredetre mutat, a melynek biztos megállapitása azonban nehéz feladat lesz. A kultuszminiszter megigérte, hogy a mihelyt lehet, terjedelmesebb helyiségeket bocsát a muzeum rendelkezésére.

Kissé részletesebben foglalkoztam a német néprajzi muzeum dol-

gaival, mert igen tanulságosnak tartom e dolog figyelembe vételét társaságunk hasonló czélú törekvéseinél.

Nem tekintve a budapesti kirándulást, nyilvánosan a mi társaságunkkal még az a szabad előadás foglalkozott, a melyet én a gyűlés utolsó napján közletlenül az uj császári muzeum ünnepélyes megnyitása előtt tartottam »Magyarország néprajzáról« s a melynek az előrehaladott idő miatt bővebb tudományos fejtegetés helyett csak néhány alkalmi észrevételre kellett szorítkoznia. Előadásomból kiemelem a következő részt: «Hangsúlyozom, hogy e kongresszusról két nyomos igazság aranyát viszem haza, a mely itt oly élesen kinyomódott, és a legmagasabb tudományos tekintély bélyegével van ellátva, hogy reménylhetőleg otthon is általánosan érvényes forgalomba lesz hozható. Értem a fajkülönbségek kiegyenlődését, a melyek a tudomány bizonysága szerint úgy is meglehetősen határozatlanok; másodszor pedig annak a hangsúlyozását, hogy a belföldi ethnographia, a hazai népélet tárgyainak értéke nemcsak nem kisebb, de nagyobb a külföldinél, a tengerentúlinál. E két elv felette fontos különösen nálunk, a hol a különböző néptörzseknek egymáshoz való minél bensőbb közeledése oly nagy politikai jelentőségű, s az államszervezet fentartása és megerősítése szempontjából szükséges processzusnak mutatkozik. Alig fordul elé máshol, hogy a kultura előrehaladt stádiumában annyira különböző és másként határozott egyéniségű népek nemzetté alakultak össze, a melyben a földrajzi és történelmi viszonyok közössége, úgyszinten a sokféle érintkezés és kölcsönhatás folytán bizonyos ethnologiai és ethnographiai egység képződött, a milyent minden ország megteremtett vagy szükségképen megteremt magának. E szempontból elismeréssel lehet kiemelni, hogy a nagyon kedvezőtlen kulturviszonyok mellett is egyes népeink jelentékeny munkát végeztek a népiség vizsgálatában, a nyelvbeli gyűjtemények összeállításában. Ezen munkálatok azonban egészben véve exkluzív természetűek, a mennyiben minden nép a maga nyelvén csak magának dolgozott, s a többire alig volt tekintettel. E téren talán a Kisfaludy-társaság érdemel különös említést, a mely a nem magyar hazai népek költészetének vizsgálata és fordítása körül is érdemeket szerzett.

Azonban az egyes népeket nem lehet oly szorosan elkülöníteni egymástól, mert számtalan kölcsönhatás nem engedi élesen megvonni a határt. A közös nemzeti munka és a tudomány érdekében egyaránt kívánatos tehát, hogy Magyarországon tért foglaljon a tárgyilagos tudományos irány, hogy ezeket a nemzetet alkotó népeket népiségökben és ethnikus megjelenésökben könnyebb összehasonlítás czéljából össze lehessen foglalni, és másodszor hogy a szétszórt népségek, a melyek elszigetelve

alig volnának képesek arra, hogy valami befejezettet hozzanak létre, adják össze munkálkodásukat, hogy ez együttes törekvéssel igazán szolgálhassák a tudományt.

Nagy elegtetellel konstatalhatjuk, hogy az ezen elvek alapján közelebb megalakult Magyarországi Néprajzi Társaságot, a mely feladatául ismeri, hogy egyenlő tekintettel legyen az ország minden népére, e törekvésében oszintén üdvözöltek és támogatják összes nemzetiségeink. Kulturéletünkben ez az első hasonló jelenség és remélhető, hogy ezen iránynak meg lesznek a legjobb gyümölcsei úgy tudományos mint társadalmi tekintetben.»

T. választmány! Ennyit tartottam helyén valónak előadásomból itt kiemelni. Társaságunkat is érdekelheti az, hogy ama nagytekintélyü gyülekezet elénk helyesléssel fogadta néprajzi törekvéseinkre való e szerény rámutatásomat.

Társasági értesitések.

Jegyzőkönyv

a M. N. T. 1890. február 15-én IV. felolvasó ülése után, a m. t. Akadémiában tartott választmányi üléséről.

A felolvasó ülés folyamán *Asbóth János* vál. tag és a bosnyák szakosztály elnöke, bemutatja Boszniáról szóló munkája legujabban megjelent angol forditását s abból egy példányt ad át a társaság könyvtára számára.

Társaságunk örvendetes tudomásul veszi e nagybecsü és minket úgy tárgya mint szerzője miatt kiválóan érdeklő műnek a német forditáson kivül immár angol nyelven is biztositott legszélesebb körü elterjedését, és köszönetet szavaz a szerzőnek a könyvtárunkban elhelyezendő példányért.

A vál. ülésen, az előbbi ülés jkvének hitelesitése után, Hunfalvy Pál elnök örömmel jelenti, hogy a vallás- és közokt. miniszter úr már is beváltván társaságunk támogatását kilátásba helyező igéretét, ez évre a Rókk Szilárd-féle kultur-alapból 300 frtot méltóztatott utalványozni társaságunk czéljaira. Ugyanezzel kapcsolatban az elnök a választmánynyal közli a miniszter úrnak a néprajzi múzeum ügyében társaságunk részéről hozzá felterjesztett memorandum átadása alkalmával mondott biztató szavait.

Úgy a társaságunk czéljaira engedélyezett pénzbeli támogatásért, mint a néprajzi múzeum ügyének meleg felkarolásáért hálás köszönetet

szavaz a valasztmany a vallas- es közoktatasügyi miniszter úrnak. s erről jegyzökönyvi kivonat atnyujtasa mellett kivanja ő Nagymeltóságat ertesiteni

Herrmann Antal elöterjeszti a valasztmanynak a tavai nyaron Bécsben tartott anthropologiai congresszusról szóló. a congresszus aktain alapulo jelenteset.

Asboth azt véli, hogy a tarsasagunkat kiválo mertekben erdeklö ily jelenteseket czélszerű lenne a valasztmány szűkebb köre helyett a felolvaló ülesek nagyobb közönsegevel megismertetni.

Az elnök és titkár helyeslö hozzaszolasa utan ezentúlra a valasztmany. Asbóth indítvanya ertelmeben. a fontosabb es föleg a társaság propagandájának erdekében allo ilynemü közleseket a felolvaso ülesek napirendjere kivanja tüzetni.

Az elnök inditvanyara a valasztmany a titkarnak es szerkesztonek 50 50 forint evi atalanyt szavaz meg a tarsasag. illetöleg a folyóirat ügyeben felmerülo apróbb kiadasaik (posta költseg) fedezésere.

Herrmann ajanlatara a valasztmany Nagy Gézat jelöli ki a székely szakosztaly harmadik eloadójaul.

Az elnok. a hozzá intezett tobbrendbeli kerdesek alkalmaból sürgösen szükségesnek jelenti a videki körök szervezeset s a tarsasaghoz valo viszonyat szabályozó ügyrend kidolgozasat

A valasztmany ezen ügyrend tervezetenek kidolgozasara Török Aurél elnoklete alatt a titkarból. szerkesztöböl es jegyzöböl alló szukebb körü bizottsagot kuld ki

Ugyancsak az elnok a kerdoivek szerkeszteset is mentül elöbb munkaba veendönek tartja s ezzel a titkart es jegyzöt véli megbizandonak. A választmany hozzajarul az elnök inditvanyahoz

A penztarnok havi jelentesenek tudomasul vetele utan a valasztmany a következö elöado ülés targysorat allapitja meg. (L. a füzet boritekan.)

*

Baranyai néprajzi társaság Jegyzőkönyveinkben ismételve szó volt társaságunk pécsi fiókjának alakitásáról. (I. füzet 45 l.) A mozgalom később az eredeti intentiótol eltérö irányba tereltetett. majd egészen elakadt. Pedig nem kis érdemet szerez vala magának az a vidék, a mely legelöször belátta a néprajzi társaság eszméjének nagy jelentőségét. s első alakitott fiókot Az oly dicséretesen megindult actiónak a kezdeményezök szellemében való felelevenítése czéljából helyén valónak tartjuk azt az első mozgalmat, mint társaságunk eszméje extensiv terjedésének jelentös momentumát ismertetni

„Dunantúli Néprajzi Társulat" alakítása ügyében 1889. márcz 5 ére Feiler Mihály, Gerecze Péter, dr. Katona Lajos és Strausz Adolf által összehívott értekezleten igen szép számmal jelentek meg a pécsi közélet kiválóbb factorai, mig többen meg nem jelenhetvén. előre kijelentették elvi hozzájárulásukat. Elnöknek Jeszenszky Ferencz alispán, jegyzőnek Feiler Mihály szerkesztő kérettek fel. dr.

Katona Lajos (akkor pécsi tanár) kitűnően szerkesztett hosszabb előterjesztésben fejtegette az összejövetel czélját, a társaság körébe tartozó tanulmányokat azoknak úgy általános, mint különösen helyi jelentőségét s inditványozta a „Magyarországi Néprajzi Társasággal“ kapcsolatba hozandó vidéki egyesület alakitását. Dr. Gerecze Péter, Bánffay Simon és a központi társaság képviseletében Strausz Adolf a leghatározottabban hangsúlyozták az ethnographiai érdekeknek mindenekfölött való sürgős és jelentős voltat, a mely feltogáshoz Bartosságh Imre is csatlakozott. Ennek alapján az értekezlet egyhangulag elhatározta, hogy Pécs székhelylyel *baranyai néprajzi társaságot* alakit és Jeszenszky Ferencz elnöklete alatt a következőkből álló szervező bizottságot küldött ki: Angyal Pál, Bánffay Simon, Bartosságh Imre, dr. Békeffy Remig, Bolgár Kálmán, Fekete Mihály, Feiler Mihály, Grünhut Ignácz, dr. Gerecze Péter, Haksch Lajos, Horváth Antal, dr. Katona Lajos, dr. Kossutány Ignácz, Lenkei Lajos, dr. Loewy Lipót, Mátyás Flórián, Majorossy Imre, Nagy Jenő, Opris Péter, dr. Rézbányai József, dr. Schaurek Bódog, Schneider István, Salamon József, Várady Ferencz, Vécsey István.

Igy indult meg e rögtönzött s a legszebb reményekkel biztató nagyarányu mozgalom. Már e szervező bizottság maga is diszes és tekintélyes névsorával elegendő volna egy sikeres működésű vidéki körnek. A Magyarországi Néprajzi Társaság közelebbről megszerkeszti és közzé teszi a vidéki körök szervezeti szabályzatának és ügyrendjének javaslatát. Ha ez a vidéki tagok hozzájárulásával majd meg lesz állapitva, reméljük, hogy a pécsiek lesznek azok, a kik ezen az alapon végérvényesen megteremtik a „Magyarországi Néprajzi Társaság“ első vidéki fiókját.

H. A.

A néptanitó mint népvizsgáló czimü felolvasást tartott Herrmann Antal a „Népnevelők budapesti egyesülete“ febr. 6-iki közgyülésén. Fejtegette, mily fontos szerepe van a néptanitónak nemcsak abban, hogy a nemzeti szellemet közlesse a néppel, hanem abban is, hogy a népiség forrásait megnyissa a nemzeti genius számára. Néprajzi társaságunk czéljainak elérésében nagy feladat vár hazai néptanitóinkra.

r.

A csongrádmegyei tanitó-egyesület választmánya Vas Mátyás szegedi tanitó inditványára elhatározta, hogy kezdeményezni fogja a nyáron Budapesten tartandó egyetemes tanitógyülésen e tétel fejtegetését: „A tanitó-egyesületek miként mozdithatnák elő a Néprajzi Társaság czélját?“

A magyar zenehagyomány megmentése és megőrzése iránt figyelemre méltó inditványt terjeszt bizalmasabb körök elé Pungur Béla kolozsvári távirótiszt. Azt ajánlja, a mit mi is megpendítettünk az „Ethnographia“ 1. füzetében (57. l.), hogy a népdalok országszerte fonográffal fogandók fel s annak alapján teendők hangjegyre. E czélra külön társaságot vél alakitandónak Budapesten; a költségek gyüjtésekkel volnának beszerzendők. — Megjegyzendőnek tartjuk, hogy a mi e tervvázlatban igazán jelentős, az megvan néprajzi társaságunk programmjában; és a népzene és tánc számára való szakosztályunk tisztviselői kétségtelenül a legilletékesebbek az ilynemü ügyek intézésére. Az érdemes inditványozó a mi társaságunk keretében fogja legsikeresebben előmozdithatni eszméje valósitását.

H. A.

Vegyes közlemények.

A székely név. Értesitőnk első számában közölt czikkemben a székelyekről nem terjeszkedtem ki a székely névre, a mit utólagosan kivánok pótolni. A mint a székelyek nemzeti különállását s a magyar államba való jutását felfogtam, a *székely* névben is olyan nemzeti megnevezést kell föltételeznem, mely nem magyarországi eredetű, de a székelységből jutott a középkori magyar nyelvbe, szekel, székely, szakely alakban, a miből a latin siculus, siculi lett. A név összetettnek (képzésnek) látszik s pedig a *szék* szóból, a mi alatt a székelyek kerületeiket (megyéiket) nevezték. A *szék*, mint a magyar *megye* (tótul *stolica*-szék) s a kunoknál s jászoknál honos *szállás* és *ülés* (descensus) a megszállás, megtelepedés fogalmát fejezte ki. E szóhoz (szék) azt gyanitom, hogy egy, a magyar nyelvben ma már nem létező el, ely, eli járult

[illegible] a török n-vel: ozman-li, bécs-li, leh-li = ozmán, bécsi, lengyel; vethetünk össze, [illegible] hovávalóságot, eredetet stb. fejez ki. A székely névben tehát, ha ez analogiát [illegible] székkel szék-eli vagyis szék-be való, szék-en lakó telepes népet kell [illegible] ellentétben még nem telepedett, nomád népelemekkel. Hogy e szóképző [illegible] a régi magyar nyelvben, azt a már említett lengyel név is bizonyítja, a mit [illegible] lehh-nek ejt. A székely névnek az az értelme, a mit Timontól tudunk, [illegible] határőr, csakis később keletkezhetett, s pedig úgy, hogy a gyakorlat a székely [illegible] katonai foglalkozására vitte át s kiterjesztette rokon fogalmakra is. Így [illegible] eredetileg népfajt jelző oláh név a pásztorság megnevezéseve a középkorban, [illegible] a magyar köznép a kereskedő megnevezésére a görög nevet, mert [illegible] elején városainkban a kereskedéssel többnyire görögök foglalkoztak. Ilyen [illegible] még általánosabb átvitt értelmű név a czigány, a mi alatt zenészt értünk.

R. L.

Etzelburg. A népetimologiának alig van a helynevek közt érdekesebb példája, [illegible] a mai Ó-Buda középkori német neve, az **Etzelburg,** vagy (ahogy krónikáink [illegible]) **Echulburc, civitas Athilae Regis**. Honnan vette eredetét e név, ma sincs [illegible], holott a magyarázat oly egyszerű és világos, hogy igazán csodáljuk, hogy [illegible] még senki sem gondolt rá. Tudvalevő, hogy Ó-Buda helyén a római kor[illegible] kelta eredetű **Aquincum** feküdt, mely város csaknem félezredéves virágzás[illegible] a hunn uralom alatt kezdett rohamosan hanyatlani s az V. század vége felé [illegible] még később pusztult el. Annyi bizonyos, hogy Attila korát túlélte; a galliai [illegible] Apollinaris az V. század második felében még mint létező várost említi s [illegible], hogy Sabaria még Nagy Károly korában is szerepel, föltehetjük, hogy a [illegible] városok, köztük Aquincum is, nem egyszerre pusztultak el, hanem a nép[illegible] zivataros napjai alatt még jó ideig tengődtek. Aquincum neve a feliratos [illegible] Acincum alakban is előfordul, s ha ezt eleinte «Akinkum»-nak ejtették [illegible] az V–VI. század folyamán a latin nyelv hangfejlődésével párhuzamosan [illegible] «Acinkum»-ná változott (V. ö. olasz cinque = lat. quinque, Sidonius [illegible] «Acingus»-nak írja, a miből az tűnik ki, hogy a népnyelv ezen időben [illegible] massalhangzót is elejtette, s midőn Pannónia az V. század második felében [illegible], majd a VI. század elején a longobárdok kezébe került, az a név, melyet [illegible] germánok a még meglevő római lakosságtól hallottak, **Acingo** lehetett. Ebből ala[illegible] a germán **Acingsburg**, **Acingburg**, **Acinburg** név (v. ö. Augusta Vindelicorum — [illegible] Augustburg, Augsburg), mely a IX. század folyamán a bajorok közt is [illegible]. Az ó-bajorban mint a fel-német nyelv egyik dialektusában, az **Attila** név **Azilo** alakban volt ismeretes, mi sem természetesebb tehát, mint hogy a hunn [illegible] hatása alatt az **Acinburg** nevet **Azilburg**gal zavarták össze s a név által [illegible] a római város romjaiban Attila palotájának maradványait gondolták [illegible], hogy az **Acinburg**, **Azilburg** név onnan vette eredetét, mivel itt [illegible] Azilo királynak a székhelye. A német monda, mint tudjuk, a magyar krónikákba is átjött, s hasonnemű népetimologiával, mely a Buda névből indult ki, tovább [illegible].

[illegible]

Bécs. A régi *Vindobona* neve az egykori kelta-római lakosságtól kisebb-[illegible] átalakulással (Wien, Vienna, Viden) átszállt a germánokra, új latin népekre [illegible] szlávokra (csehekre, tótokra, lengyelekre) is; délkelet felé azonban, [illegible] magyaroknál, délszlávoknál, oláhoknál, törököknél, albánoknál s új-görögöknél egy [illegible] név jött használatba: a **Bécs** (Becs város, Bécsország = Ausztria), mely az [illegible] föltevések szerint igen nagy valószínűséggel az avaroktól származik. A név [illegible] tehát tudnánk, jelentése azonban, bár a fontebbiek szerint vagy az ugor [illegible] valamelyikében vagy a törökségben kell keresnünk etimologiáját, eddigelé [illegible]. Pedig már évekkel ezelőtt rámutatott a kun-codex nagyérdemű szerkesz[illegible] gr. *Kuun Géza*. A kun-codex azon részében, mely a «glossarium comanico-[illegible]»-ot foglalja magában, a következő szópárt találjuk: **beél el** = «buß-[illegible]», vagyis a szómutató magyarázata szerint: «urbs munita», «castellum»; a kun [illegible] szónak megfelel a csagataj **bidsin** = citadelle, porte (Codex Cumanicus, pag. [illegible]). A **Bécs** s vele együtt a magyarországi **Becse** e szerint török eredetű s jelen[illegible] mint «erődítmény», «vár». Az avarok közt a «Baján», «khagan», «jugur», [illegible] stb. tanusága szerint az uralkodó elem török volt s így a Bécs név [illegible] legkevésbbé sem mond ellent annak a föltevésnek, mely a név kelet[illegible] az avaroknak tulajdonítja.

[illegible]

A magyarországi czigányság történetéhez. főleg a régibb századokból csak elvétve ha akadunk itt-ott némi apró adatra. Az alábbi bármily csekély is, de jellemző és réginek is elég régi, mert 1490-ből való

Ez évben grebeni (Kőrösmegyében) Hermanfy László, kinek birtokai a Battyániakra szálltak, főleg pénzéről és ingóságairól rendelkezvén, testamentomában a következő helyet találjuk: „Van ezenkivül *négy kisebb hámos-lovam*, melyekből egyet Bornemisza Andrásnak hagyok, azt t. i., a melyet Tekócz Jánostól vettem, a másik lovat, a mely a Hrusiné volt, Janchecz szolgámnak hagyom, a harmadikat pedig, *melyet az egyiptomiaktól vagyis czinganyoktól* (ab egiptys sive czynganis) *vettem*, hagyom Istók szolgámnak, ez a ló szürke szinü és a rúd mellé szokták fogni.)

A végrendeletnek eme néhány szava is elég világosan bizonyitja, hogy czigányainknak már eme régi időkben is kedvencz foglalkozásuk volt a *lóku peczkedés*.

A kérdéses oklevél a hg Batthiányi cs. körmendi levéltárában: Alman. IV. lad. 2. n. 45. jelzet alatt van elhelyezve. *Cs D*

Néprajzi könyvtár.

Dr. Simonyi Zsigmond: „A magyar nyelv“ I.–II. Budapest, 1889.

Finn régészeti társulat: Inscriptions de L'Jénissei Helsingfors 1889. XXXII feliratos táblával és photogr. másolatokkal

Huszka József: Teremtsünk igazán magyar műipart' Sepsi-Szt.-György 1890. 8° 31 l.

Dr. Veszmc M. Izsledovanyija o narječijah čeremiskova jazika. I. Kazan 1889. 50. lap. (A cseremisz nyelv tájszólásairól.)

Szmirnof J. N. Cseremiszi. Sl'edi čelovječeskih žertvoprinosenyij v poeziji i religioznih obrjadah privolžskih Finof. (Cseremiszek. Emberáldozatok nyomai a volgamenti finnek költészetében és vallásos szertartásaiban.) Ismertetve a „Novoje Vremja“ 1889. évi 4726. számában.

O Csuvašah. Ethnografičeskij očerk ňeizvestnova avtora XVIII. stol'etija. S predislovijem i primječanijami V. Magnickova. Kazan 1888. 35. lap (Egy múlt századi névtelen vázlata a csuvasokról.)

Pervuhin N. Eskizi predanij i bita inorodcef Glazovskova ujezda. Eskiz II Idoložertvennij ritual Votjakof 139 lap. Eskiz III. Sl'edi jazičeskij drevnosti v obrazah proizvedenij ustnoj narodnoj poeziji Votjakof. Vjatka 1888. 82. lap (Vázlatok a glazovi kerület idegen népeinek hagyományai és életéből II. Vázlat. A votjákok bálványáldozati szertartása. III. Vázlat. A pogány ókor nyomai a votjákok nemzeti költészetében)

Verescsagin Gr. Votjaki sarapul'skova ujezda. (A szarapulyi kerület votjákjai.) Ismertetve a „Novoje Vremja“ 1889. évi 4716. számában.

Litkin G. Sz. Zirjanskij krai pri episkopah permskih i zirjanskij jazik Sz.-Peterburg. 1889. VIII. 232., 60. + 31. lap (A zürjén vidék a permi püspökök alatt és a zürjén nyelv.) *T. K.*

Folyóiratok s lapok repertoriuma.

Nicoara Vincze. Az istriai románokról. „Transilvania“ 1890. 1 szam.

Stephen Sommier: Note di viaggio. Firenze 1889 (A cseremiszeknél, mordváknál, tatároknál és kalmukoknál tett út.) Ismertetése a párisi L'Anthropologie 1890. 1 füzetében ethnographiai ábrákkal: cseremisz és mordva ékszerek, cseremisz húros hangszer stb.

Gróf Kuun Géza: Étude sur l'origine des nationalités de la Transylvanie „Revue d'ethnographie, Paris.“ Ism. Századok 1890. febr szám.

A M. N. Társaság VI. felolvasó ülése nem márczius 15-én, hanem márczius 22-én lesz.

A Magyarországi Néprajzi Társaság **V. felolvasó ülését 1890. márczius hó 15-én, d. u. 5 órakor** tartja meg az Akadémiában. Tárgyai: 1. Herrmann Antal, Millennium és néprajzi kiállitás. 2. Vikár Béla jelentése finnországi ethnographiai tanulmányutjáról. 3. Molnár Viktor: A husvéti tojásokról. Külön meghivók nem adatnak ki. Vendégeket szivesen látunk. A felolvasó ülés után választmányi ülést tartunk.

Gyüjtsünk tagokat!

Félezer taggal kezdi meg társaságunk nyilvános pályáját. Szép szám, de vajmi csekély azokhoz a nagy feladatokhoz képest, a melyek előttünk állanak. Kérjük tagtársainkat, terjeszszék körükben társaságunk eszméjét, szerezzenek neki hiveket, a kik anyagilag és szellemileg támogassák a társaságot nagy czéljai elérésében. Tanulmányai körének úgy felette fontos mint közérdekű voltánál fogva a mi társaságunk arra van hivatva, hogy a haza összes népeit nagy kulturmunkára egyesitvén, a legszámosabb tagu tudományos egyesület legyen az országban. Hogy ezt mihamarább elérjük, az tagtársaink buzgóságától függ.

Társaságunk könyvtárának

a következő t. szerzők voltak szivesek műveiket beküldeni: *Simonyi Zsigmond dr.*: A magyar nyelv. I—II. kötet. Budapest. 1890. — *Asboth János*: An official Tour trough Bosnia and Herzegovina. London. 1889. — *Steuer János*: A székely nyelv hangjai. Székely-Udvarhely. 1889. — *Veres József*: Orosháza. Tört. és stat. adatok alapján. Orosháza 1886. — *Katona Lajos*: A népmesékről. Pécs. 1889.

Az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn" első folyamából (1887—1889) megjelent 3 füzet (mintegy 23 iv). Az első kötetet betejező 4. füzet 1890. év elején fog megjelenni az első 3 füzet nagy negyedrétü alakjában. Az első kötet (4 füzet) néhány példánya még megrendelhető 5 frtjával (finom papirosú külön kiadás 7 frt), de csak egyenesen a kiadótól Herrmann Antal, I., Attila-utcza 47), a ki egyenesen és bérmentve küldi szét. Ugyanott még a következő kiadványok rendelhetők meg (egyenes bérmentes küldéssel): 1. Anton Herrmann, *Beiträge zur Vergleichung der Volkspoesie* (kótákkal). 1 frt 50 kr. — 2. Dr. H. v. Wlislocki, *Zauber- und Besprechungsformeln der transsylvanischen und südungarischen Zigeuner*. 60 kr. — 3. Dr. Fr. S. Krauss, J. v. Asbóth, J. v. Thallóczy: *Südslavisches*. 30 kr. — 4. A. Herrmann, *Heimische Volkerstimmen*. 60 kr. — 5. Dr. Fr. S. Krauss, *Das Burgfraulein von Pressburg*. W. v. Schulenburg, *Die Frau bei den Südslaven*. J. v. Asboth, *Das Lied von Gusinje*. 90 kr. — 6. Dr. H. v. Wlislocki, *Ueber den Zauber mit menschlichen Korpertheilen bei den transsylvanischen Zigeunern*. 60 kr.

„Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn."

Az alapszabályok 31. §-a így szól: „A társaság a külföldi szakkörök való érintkezés végett arról gondoskodik, hogy nagy irodalom nyelvén szer- tett melléklappal, vagy hasonló czélú hazai szakfolyóirattal rendelkezzék. Ennek értelmében a választmány 1889. november hó 2-án tartott ülésében állapodott meg *Herrmann Antallal* az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn" czimü szakfolyóirat kiadó-szerkesztőjével, hogy Herrmann a maga folyóiratá havonként egy-egy ívet szán a Magyarországi Néprajzi Társaság hivatalos k leményeinek és a társaság előadó ülésein felolvasott, úgyszintén a hivatalos k lönyben („Ethnographia") megjelent dolgozatoknak német nyelven való kivonat közlésére.

Az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn" czimü folyóirat, a mely az összes szakkörök uttörő és absolut értékű közlönyének tekintetik, a fenti megállapodáshoz képest átalakul. Az 1890. évvel kezdődő II. kötetet

HERRMANN ANTAL és KATONA LAJOS

együttesen fogják szerkeszteni és kiadni. Programmja annyiban bővül, h Magyarország népein túl is kiterjeszti vizsgálódásait, tőlünk délre és kelet Románia, a Balkán, a Levante népeire, Oroszországra és a magyarral rokon n népcsaládra s így a néptani tudományok terén azt a feladatot kivánja telj a mely hazánknak jutott a történelemben: hogy közlesse keletet nyugattal.

Az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn" ezután havonkent 3 íves füzetekben fog megjelenni az „Ethnographia" alakjában. Ebből 2 ív ere dolgozatokat közöl főképen német nyelven, egy ív pedig

„Anzeiger der Gesellschaft für die Völkerkunde Ungarns"

czimmel s a fent jelzett tartalommal a Magyarországi Néprajzi Társaság félh talos közlönye lesz, míg az „Ethnologische Mitteilungen" úgy anyagra mint feld gozásra nézve főképen a szakkörök számára kiván tudományos forrásmunka le

Az „Ethnologische Mitteilungen" s az „Anzeiger" **előfizetési ára** egy tesen évenkint **5 frt**; a **Magyarországi Néprajzi Társaság tagjai** számára azo **csak 2 frt.** A ki tehát a 3 frtnyi évi tagsági díjon felül még 2 frtot fizet „Ethnographián" kivül és vele együtt az „Ethnologische Mitteilungen" s „Anzeiger" folyóiratokat is megkapja. Az utóbbiak ára külön is lefizethető szerkesztőknél, de a czél világos megnevezésével a tagsági díjjal együtt a tár sági pénztároshoz is küldhető.

Az „Ethnologische Mittheilungen" eddig 1500 példányban **ingyen** jár bel- és külföld ethnologusainak. A II. kötetet **csak az előfizetőknek** küldhet meg. A II. kötet első füzete márczius hó végén fog megjelenni.

Az „Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn" és az „Anzeiger der Ges schaft für die Völkerkunde Ungarns" kiadó-szerkesztői:

Budapest, 1889. deczember hóban.

HERRMANN ANTAL	**KATONA LAJOS**
a Néprajzi Társaság titkára	a Néprajzi Társaság jegyz
I. Attila-utcza 47.	I. Vár, Országház-utcza 18.

…folyam. 4-dik szám.

ETHNOGRAPHIA

MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG

ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

Dr. RÉTHY LÁSZLÓ

[illegible] kéziratok a szerkesztőhöz a Magyar N. Múzeum [illegible] Dr. Borovszky Samu [illegible] M. T. [illegible] Herrmann Antal [illegible] I. Attila-utcza 47 [illegible]

Megjelenik augusztust és szeptembert kivéve minden hó elején.

Budapest, 1890. április 1.

Kiadóhivatal: Hornyánszky Viktor akad. könyvkereskedése.

BUDAPEST
HORNYÁNSZKY VIKTOR SAJTÓJA
A M. T. AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.

„Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn."

Az alapszabályok 31 §-a igy szól: „A társaság a külföldi szakkörök[kel] való érintkezés végett arról gondoskodik, hogy nagy irodalom nyelvén szerke[sz]tett melléklappal, vagy hasonló czélú hazai szakfolyóirattal rendelkezzék." Ennek értelmében a választmány 1889. november hó 2-án tartott ülésében ab[ban] állapodott meg *Herrmann Antallal*, az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn" czimű szakfolyóirat kiadó-szerkesztőjével, hogy Herrmann a maga folyóiratá[ban] havonként egy-egy ivet szán a Magyarországi Néprajzi Társaság hivatalos k[öz]leményeinek és a társaság előadó ülésein felolvasott, úgyszintén a hivatalos kö[z]lönyben („Ethnographia") megjelent dolgozatoknak német nyelven való kivonat[os] közlésére.

Az „**Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn**" czimű folyóirat, a mely[et] az összes szakkörök úttörő és absolut értékű közlönynek ismertek el, a fenteb[bi] megállapodáshoz képest átalakúl. Az 1890. évvel kezdődő II. kötetét

HERRMANN ANTAL és KATONA LAJOS

együttesen fogják szerkeszteni és kiadni. Programmja annyiban bővül, hog[y] Magyarország népein túl is kiterjeszti vizsgálódásait, tőlünk délre és kelet[re] Románia, a Balkán, a Levante népeire, Oroszországra és a magyarral rokon alta[j] népcsaládra s igy a néptani tudományok terén azt a feladatot kivánja teljesíten[i], a mely hazánknak jutott a történelemben: hogy közlesse keletet nyugottal.

Az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn" ezután havonként átl[ag] 3 ives füzetekben fog megjelenni az „Ethnographia" alakjában. Ebből 2 iv önál[ló] dolgozatokat közöl főképen német nyelven, egy iv pedig

„Anzeiger der Gesellschaft für die Völkerkunde Ungarns"

czimmel s a fent jelzett tartalommal a Magyarországi Néprajzi Társaság félhi[va]talos közlönye lesz, mig az „Ethnologische Mitteilungen" úgy anyagra mint feldo[l]gozásra nézve főképen a szakkörök számára kiván tudományos forrásmunka len[ni].

Az „Ethnologische Mitteilungen" s az „Anzeiger" előfizetési ára együt[t]tesen évenkint 5 frt; a **Magyarországi Néprajzi Társaság tagjai** számára azonba[n] **csak 2 frt**. A ki tehát a 3 frtnyi évi tagsági díjon felül még 2 frtot fizet, a[z] „Ethnographián" kivül és vele együtt az „Ethnologische Mitteilungen" s a[z] „Anzeiger" folyóiratokat is megkapja. Az utóbbiak ára külön is lefizethető [a] szerkesztőknél, de a czél világos megnevezésével a tagsági díjjal együtt a társa[s]sági pénztároshoz is küldhető.

Az „Ethnologische Mittheilungen" eddig 1500 példányban **ingyen** jár[t] bel- és külföld ethnologusainak. A II. kötetet **csak az előfizetőknek** küldhetj[ük] meg. A II. kötet első füzete márczius hó végén fog megjelenni.

Az „Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn" és az „Anzeiger der Gesell[-] schaft für die Völkerkunde Ungarns" kiadó-szerkesztői:

Budapest, 1889. deczember hóban.

HERRMANN ANTAL	**KATONA LAJOS**
a Néprajzi Társaság titkára	a Néprajzi Társaság jegyző[je]
I., Attila-utcza 47.	I. Vár, Országház-utcza 19.

…THNOGRAPHIA

…YARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG

ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

Dr. RÉTHY LÁSZLO

… „Ethnographiá”-t illető kéziratok a szerkesztőhöz a Magyar N. Múzeum régiség-…ában; a társaságot illető pénzek Dr. Borovszky Samu pénztároshoz … M. T. … [illegible] jelentkezések, felolvasásra szánt dolgozatok s a társaság [illegible] …errmann Antal titkárhoz, I. Attila-utcza 47. intézendők.

…egjelenik augusztust és szeptembert kivéve minden hó elején.

Budapest, 1890. április 1.

Kiadóhivatal: Hornyánszky Viktor akad. könyvkereskedése.

BUDAPEST
HORNYÁNSZKY VIKTOR SAJTÓJA
A M. T. AKADEMIA ÉPÜLETEBEN.

A magyarság — t. i. az Árpád házának fejedelemsége alatt sz
vetkezett hét törzs — mindaddig nem törődött e népecskékkel, míg tár
voltak előtte a nyugoti tartományok s rabló csapatai elárasztháttak azok
De az augsburgi vereség után megváltoztak a viszonyok. Az az árami
mely félszázadon át folyton Nyugot-Európa felé hatolt, visszafordult k
letnek s a honfoglalásnak egy második epochája kezdődött, *melyn
kora a X. század második felébe tehető*. Ilyen összefüggésben tekint
az eseményeket, a hagyomány egyes homályos részletei is érthetők
valnak. Megértjük, hogy a meghódítottak közt miért maradt utolsón
Mén-Marót? Sőt az a nehézség is megszűnik, a mit az ellene harcz
magyar vezérek kora okozott, a kik közül Tasról és Szabolcsról na
valószínűséggel következtethetjük, hogy nem az Árpád korabeli, han
a X. század ötvenes-hatvanas éveiben szerepelt nemzedékhez tartozta
Tas (Tosu) ugyanis alig lehet más, mint a Konstantin császár ál
Árpád egyik unokájának mondott Tasès és Takson fejedelem unokates
vére; Szabolcs (Zobolsu) pedig, Tas vezértársa, Anonymus szerint
955-ki augsburgi ütközetnek volt egyik vezére, s ez az adat annal fo
tosabb, mert bár a krónikák a hét vezér egyikének mondják s nemz
ségének a Vértes melléke volt első megszállási jogon szerzett birtoka,
neve sehol nem fordul elő, mint szereplő személyé, a Pannónia elfo
lalásáról szóló elbeszélésekben. Ezek szerint Mén-Marótnak is ez id
tájban, a X. század közepe felé kellett élnie, s így, ha a monda lenve
igaz, nem Zoltán fejedelemnek, hanem Szent István egyik nagybátyjana
az «Erdeuelvi Zoltánnak» volt az ipa, a kit a krónikák és legend
szerint szent István ép a keleti részek kormányzásával bízott meg.

A magyarság kelet felé való terjeszkedése azonban egy dolog s
királyság által egy államban való egyesítése és ezzel kapcsolatban po
tikai s egyházi szervezése megint más dolog. Ezt a kettőt nem szab
összezavarni.

A nyugotról visszaszorított nemzetségek már a X. század közep
táján behatoltak nemcsak a tiszántúli részekbe, hanem Erdélybe i
Bizonyítja ezt Konstantin császár, a ki azt mondja, hogy a «turkok
szállásai a Duna, Tisza, aztán meg a Körös, Maros és Temes folyó
melléken terülnek el. De bizonyítja a hét vezéri nemzetséghez tarto
Gyulák erdélyi fejedelemsége is, mely szent István korában *Fekete Ungri*
név alatt volt ismeretes, pedig aligha nevezték volna így, ha itt az
időben a bessenyők Gyula törzse lakik.*)

*) A két Gyulára nézve számba veendő, hogy I. Gyulával egy időben a
század közepén, a byzanti források is említenek egy *Gylas* nevű magyar vezért a
Konstantinapolyban járt s Bulcsuval együtt megkeresztelkedett. A mi pedig II. Gyu

A királyság azonban e vidékre csak szent László uralkodása alatt terjesztette ki hatalmát. Szent István ugyan, miután a még független törzsfőnököket, köztük az erdélyi II. Gyulát leverte, az egész Magyarországnak a királya volt — κράλ. πάσης Οὐγγρίας — mondja ő maga a veszprémi görög apáczák számára tett adománylevelében: de a halála után kitört visszahatás, melynek főfészke Bihar és Erdély volt (a vezérek: Vatha, Bua és Bukna, később János), részben megsemmisítette alkotásait — ezért kellett szent Lászlónak *ujra szervezni* e vidéken a felbomlásnak indult keresztyén egyházat; részben pedig egy időre megakadályozta az általa megkezdett irány további fejlődését. Az utána következett királyok uralma négy évtizeden át ismét csak a Tiszáig terjedt, mint a X. századbeli nagy fejedelmeké s bizonyára e körülményben találjuk magyarázatát annak, hogy Péter és utódai *Pannónia* királyának nevezik magukat az érmeken, I. Endre oklevelekben is; a Tiszán túl pedig a Péter és Aba alatti tíz éves anarchia után a törzsi függetlenség még élenk emlékezetben levő hagyományának hatása alatt egy olyan politikai alakulás volt folyamatban, mely csak lazán függött össze a pannoniai királysággal.

A keleti részeket tehát végleg csakugyan szent László kapcsolta a magyar koronához; de ez a telig független terület, mely Béla és Géza herczegsége alatt külön pénzt is veretett, nem volt idegen, hanem magyar, sőt a bihari udvar alighanem magyarabb, mint Endre és Salamon székesfejérvári udvara.

* * *

A magyarság kelet felé való visszaáramlása szoros összefüggésben van a székely kérdéssel. Én legalább azt tartom, hogy a székelyek Erdélybe egészen más uton és módon kerültek, mint a hogy Réthy L. gondolja, a nyelvi tények mindenesetre másféle következtetésre vezetnek s a nyelv tanuságát egyéb adatok is megerősítik, részben pedig kiegészítik és világosabba teszik.

…let, az ő egyéniségé megitélésénél tudnunk kell, hogy fiainak, Bua- és Buknának szereplését körülbelül félszázad választja el a legendák és krónikák első szerkesztésének idejétől. Már pedig nagy tévedés volna azt hinni, hogy a primitiv társadalmakban egy pár nemzedék alatt elmosódik az ősök emléke. Sőt ellenkezőleg, minél kevésbbé ismeretes egy népnél az irás, annál féltékenyebb gondossággal vigyáznak a hagyomány épségére és tisztaságára. A nomád kirgizeknél mindenki el tudja számitani a hét ősét (200 évnyi időszak!), kiknek nevére már gyermekkorukban megtanitják őket. Az az árpádkori nemzetség, a Moglout, mely az erdélyi Gyuláktól származtatta magát, bizonyára nem lett volna képes becsempészni őseit a hét vezér közé, ha nem tartoztak volna oda.

A székelyek nyelvileg minden kétségen fölül a magyarsághoz tartoznak, a mi vagy közös származásra, vagy pedig arra mutat, hogy valamikor huzamos időn át magyar nyelvű törzsek környezetében kellett élniök. Az a kérdés már most, vannak-e a székely beszédnek olyan jellemző sajátságai, melyekből kideríthető volna, hogy a székely nép a magyarságnak melyik ágához tartozott eredetileg vagy esetleg hogy melyiknek a hatása alatt magyarosodott el? Mert az bizonyos, hogy akár a közös származás, akár pedig az elmagyarosodás esetében a szorosabb dialektikus egyezés csakis úgy jöhetett létre, hogy a székelyek egy bizonyos időben *ugyanazon egy területen laktak a magyarság amaz ágával*, melylyel nyelvük közelebbi rokonságban van, és az egymásra gyakorolt hatásnak kölcsönös és folytonos áramlata alatt fejlődtek ki azon közös nyelvi sajátságok, melyeknél fogva elválnak a többi magyar dialektustól.

Az alábbi sorokban ki fogom mutatni, hogy vannak ilyen sajátságok s azt hiszem, sikerül azt is bebizonyítanom, hogy ezen nyelvsajátságok nem egyes magukban álló jelenségek, hanem egész láncolatát képezik azon jellemző vonásoknak, melyek a székely beszéd helyét szorosan kijelölik a magyar dialektusok között.

* * *

A magyar nyelvterület hangtani tekintetben három nagy csoportra oszlik: egy zártabb s egy nyiltabb, meg aztán a diphthongizáló csoportra. A két elsőnél a kiejtésbeli különbség kiterjed a hangok egész sorozatára, míg az utóbbi több kisebb egymástól jelentékenyen eltérő csoportra oszlik, melyek egészben véve a zártabb kiejtésű alapdialektus módosításainak tünnek föl. Úgy tetszik, hogy ezek, t. i. a palóczok a matyókkal, barkókkal és jászokkal együtt, aztán az ormánysságiak, továbbá a szlavóniaiak s a göcsejiek, őrségiek és rábamellékiek eredetileg nem voltak magyar nyelvűek, hanem a zártabb kiejtésű magyarsággal vegyülve, eltanulták annak nyelvét s előbbi — részben talán a magyarral rokon nyelvük hangtanának és grammatikájának hatása alatt fejlesztettek ki külön dialektusokat.

A székelyek nyelve a *zártabb kiejtésű alapdialektus* csoportjába tartozik, mely *az ország nyugoti felében*, a Tiszától egész a Lajtáig van elterjedve s magában foglalja az alföldi és dunántúli magyarság nagy zömét. A kiejtést a zártabb hangok iránti előszereteten kívül jellemzik: a közép **ë** használata vagy váltakozva az u. n. **ő**-zés; a kétféle eredetű **é**: a mássalhangzó előtti és szóvégi **l**, meg a kettős **r** beolvasztása

előtte levő hangzóba: s aztán a szókezdő sziszegők (sz, z) elejtésének ...bb fejlesztése.

Lássuk mindegyik hangsajátságot külön!

a) A *zártabb kiejtésre* nézve úgy a nyugoti magyarságot, mint a ...elységet megkülönbözteti a tiszántúli és erdélyi úgynevezett megyei ...yarságtól az **o**, **u** és **ü** hangzók gyakoribb használata a nyiltabb **a** és **ö** helyett. E kiejtés kiterjed az egész székely nyelvterületre, s ... ott is megtaláljuk nyomait, hol a keleti magyarság nyelve félre...erhetlen befolyást gyakorolt a székely beszéd fejlődésére, mint Ara...s- és Marosszéken, vagy az egykori bihari székelyek ivadékainál, Székelyhidon.

Példák: **a** helyett **o** a székelyeknél: *poroncs, pordzs, szova, sorka,* ...o, *horokáj* (harkály), *roggyog, foggyos, hizokol, sorró* (sarló), *topló,* ...*csok, hob, iszop, boszont, borzos, nogy, koplál* (kaptál) stb.; a dunán... és alföldi magyarságnál: *kokas, mogos, bánol, járol, magábo,* ...*ntonyi* stb. **O** helyett **u** a székelyeknél: *tulu* (toll), *buszu, urussig* ...ossag), *háburu, ujan, bugja, napus* stb.: a nyugoti magyarságnál: ...*u* (hol), *ujan, bukor, ustor, bujtár, rúlam, abbú(l), attú(l)* stb. ...helyett **ü** a székelyeknél: *ülü* (ölyv), *füveny, dühüs, csüpü* (csöpü, ...pü) stb.: a Dunántul s az Alföldön: *ű, ük, gyün, kű, tülem, ërü* ...ről), *belülle, tüvestű* (tövestől) stb. Egyes nyomok a különben nagyon ...egvült székelyhidi beszédben: *toszít, arrül, ü, büsíges, ebbül, kel...tektül* stb.

Ezzel szemben ép a székelység környezetében lakó erdélyi magyarság ... a közbeszédnél is nyiltabb kiejtést használ, p. *mandam* (mondom, ...agyar mönd-), *dalag* (dolog, ómagy. dölugü), *bar* (bor), *gyalag,* ...*dal* (gondol), *mast* (most) stb.

Tudvalevő, hogy az Árpádkori magyar nyelv szembetünően zártabb ...jtésű volt a mai magyarnál, nemcsak a közbeszédnél, hanem azon ...szólásoknál is, melyeket ép a zárt kiejtés jellemez, p. *vogmuc* (vagyunk), ...*mur* (hamu), *odutta* (adta), *volu* (vala), *pur* (por), *nopun* (napon), ...*ros* (farkas), *holmu* (halom), *hodunogio* (hadnagy), *mogor, moger* ...agyar), *Ubo, Oba* (Aba), *Turzol* (Tarczal), *Sunad, Chonad* (Csanád), ...*bogd* (Tabajd) stb. Az a kérdés már most, hogy a zárt kiejtés kiter...dt-e abban a korban az egész magyar nyelvterületre s így az a kü...nség, mely ma e tekintetben egyfelől a nyugoti magyar és székely, ...felől a keleti magyar tájszólások közt van, későbbi fejlemény-e vagy ...ig megvolt már az Árpádok korában is? A felelet nem nehéz. Vila...s és kétségtelen adataink vannak arra nézve, hogy egy nyiltabb kiej...ű magyar dialektus már a X. század közepén is volt: Konstantin

császár ugyanis a magyar krónikák *Zolta* vagy *Zoltán*, *Tose* és *Tocsun* vezéreinek nevét *Zaltas* (Zalta), *Tasés* (Tászi) és *Taxis* (Takszi) alakban jegyezte föl*), nyilván azért, mert a byzanti udvar sokkal többet érintkezett a nyiltabb kiejtesü keleti, mint a nyugoti magyarsággal. Mert utóvégre a görög orthographia a zártabb alakok leirásában sem okozott volna legkisebb nehezséget sem: lám a balatonvideki Bulcsu, a ki maga is volt Konstantinápolyban, már Konstantinnál is *Bultzus*, holott más byzanti irók *Bolúsidés*nek (Bolú-zidi, Bolesidi) nevezik.

Ha a zártabb és nyiltabb kiejtés már a X. században megkülönböztette az egyes magyar dialektusokat, akkor az is bizonyos, hogy az egymástól elválasztott székelység és nyugoti magyarság ezen hangtani egyezése nem lehet véletlenség, hanem közös fejlődés vagy azonos tényezők hatásának az eredmenye. A mennyiben pedig úgy az egyiknél, mint a másiknál kimutatható a nyiltabb kiejtés felé való későbbi fejlődés; vagy az irodalmi nyelv hatását kell föltennünk, mely — a mint tudjuk — a török hódítás korától fogva egész a jelen századig jobbára a Tiszán túli részekben és Erdélyben (Debreczen, Várad, Kolozsvár, Gyulafehérvár stb.) képződött; vagy pedig azt, a mire különben szintén vannak nyomok, hogy a honfoglalás alatt a különböző dialektusu magyar törzsek nagyon összekeveredtek s ennek az eredménye aztán az a hangtani fejlődés, hogy a nyugoti és keleti dialektusok élesebben kidomborodó sajátságai elmosódtak s a köztük levő különbség részben kiegyenlitődött.

b) Másik ilyen jellemző sajátsága úgy a nyugoti, mint a székely tájszólásoknak a *közép ë használása*, melyet az Alföldön Szeged, Makó, Hód-Mező-Vásárhely, Kecskemét, Nagy-Kőrös, Kún-Szent-Miklós, Halas és Kalocsa közt, továbbá Fejér, Tolna, Baranya, Somogy és Zalamegyes egyes vidékein, nemkülönben Udvarhelyszéken Keresztúrtól Udvarhelyig a Fehér Nyikó mentén és a Havasalján, amott Marosszékbe, emitt Csikba is áthuzódva, egész rendszeresen ö-vel cserélnek föl, mint: *szem-szöm*, *embër-embör*, *nekëm-neköm*, *viszëm-viszöm*, *hirës-hirös*, *meggyëk-mogyók* vagy székelyesen: *mënyëk-mönyók* stb. Kisebb mértekben különben ö-zés felé hajlik az egész Dunantúl, p. *vöros*, *föjhő* (felhő), *köll*, *bolú*, *köröszt*, *böcsület* stb., — a Székelyföldön pedig a homoródvidéki tájszólás, hol a szó elején megmarad a közép ë, a végen azonban ö-ve válik, p. *szëgelet*, *mëssze*, *mënyën*, de: *embör*, *gyermök*, *szegényödni* stb. Szorványosan a háromszéki beszedben is eléfordulnak az *oste*, *olon*, *ököl* s más hasonló alakok, úgyszintén a székelyhidiaknál is maradt fenn egy pár ö-zö forma, ilyenek: *esztendösök*, *örömöt*, *csordül* stb.

*) V. ö. még: *Karchas* (Anonymus: Horca), *Tarian* (székelyeknél: Adorján), *Karé*, *Kasé*, *Kabar* stb.

E tajszólásokkal szemben a tiszántúli és erdélyi megyei magyarság egnagyobb része sem a közép ë-t, sem pedig az ö-zést nem ismeri: a közép e helyett nyilt e-t használ, p. a vetettek szóban mind a három e-t egyformán ejtik ki, akár a «venni», akár a «vetni» igéből van is képezve (a nyugoti magyarban és székelyben: vetëttek vagy vetöttek, vetëttëk vagy vetöttök, vëtëttek vagy vötettek, vëtëttëk vagy vötöttök): ugyanezen nyilt e helyettesíti igen sok esetben az ö betüt is, melynek használata a keleti tajszólásokban nagyon kis körre van szorítva, p. veres, fel, kell, erdey, tüker, köszenem, gyüjjen (jöjjön) stb.

c) Szoros egyezést találunk a székelység, meg a nyugoti magyar délkeleti ágának kiejtése közt a *hosszú zárt* **é** *használatában* is, melyet a keleti tajszólásokban **i** helyettesít*) p.

Székely és nyugoti magyar: *szép, vén, rét, vég, édes-édös, széles-szélös, szegény, legény* stb.

Tiszántúl és nyugoti Erdély: *szíp, vín, rít, víg, ídes, szíles, szegín, legín* stb.

A nyugoti alapdialektus ezen **é** betüje miben sem különbözik a hosszú nyilt **ê**-ből fejlődött **è**-től, mely eredeti alakjában, mint tiszta hang, csupán a palóczoknál és Baranyában, az u. n. Ormányságon hallszik, míg a keleti alapdialektus a nyugotival egyezően **é**-nek ejti. Ez a kettefele **é** a székelységnél is nagyon összefolyt, miként a nyugoti magyarságnál; legalább a háromszéki beszédben az én fülem nyolcz évi ittlétem alatt nem vett észre közöttük különbséget; a nyugoti székelységnél azonban van némi eltérés a kettő kiejtése közt, a mennyiben a tiszántúli **í**-nek megfelelő **é** ($\bar{e}$) még élesebben hangzik, mint a másik **é**, ámbár itt is annyira hasonlók egymáshoz, hogy az udvarhelyszéki tajszólás ismertetői többnyire egyformán szokták jelölni a két hangot.

A végeredmény mindenesetre az, hogy az általános székely kiejtés a magyar nyelv alapdialektusai közt a kétféle **é** betünél is a nyugotihoz csatlakozik: ellenben különbözik a keleti alapdialektustól, melyben – mint említettem — az egyiknek ugyan hasonló hangzású **é**, p. *kéz, én, hét* stb. a másiknak azonban **i** felel meg. De különbözik a diphthongizáló tajszólásoktól is, melyek közül a palóczoknál és ormányságiaknál a nyugoti magyar és székely **é** részint **ê**-nek (p. *ên, kéz, szén, tél*), részint pedig é-vel váltakozó **eë**-nek vagy **ei**-nek hangzik, (p. *eël-eil-él, szeëp-szeip-szép*) a rábamellékieknél és szlavóniaiaknál pedig s részben az őrségieknél és göcsejieknél az egyik **ie**- vagy **ëe** nek (p. *kiez-këez, tiel-tëel*,

*) Esztergom, északi Fejér, Komárom, a Rábavidék s az Őrség, tehát a dunántúli vidék északnyugoti része szintén ismeri az **i**-zést, a mit a különböző dialektusú magyar törzsek már fentebb is említett keveredésére vezethetünk vissza.

dielig-dëeleg), a másik pedig **í**-nek (p. *íl, szíp, míz*), illetőleg a szlavóniaiaknál *é*-nek. Itt-ott különben megvan mind a kétféle diphthongus a székelyeknél is, de úgy Háromszéken (Bodok: ***eédës***, Dálnok: ***ëides***, Hatolyka, Kovászna, Petőfalva: ***iëdës***), mint Csikban (***iédës, sziép***) és Udvarhelyszéken csak nagyon szórványosan hallszik.

d) Úgy a nyugoti magyarság, mint a székelység — különösen Udvarhelyszéken — a ***mássalhangzó előtti és szóvégi* l *betűt s a kettős* r *elsejét az előző hangzóba olvasztja***, a nélkül azonban, hogy a hangzót diphthongussá változtatná. Íme egy pár példa a megfelelő dunántúli alakokkal:

Udvarhelyszékről: ***áma*** (óma-alma), ***csináná*** (csinano-csinálna), ***àpámmâ*** (apámmó-apámmal), ***éső*** (ésö-elsö), ***kivê*** (kivé-kivel), ***ára*** (ára, óra-arra), ***mêre*** (mêre-merre), ***váràs*** (várás-varras), ***éről*** (érű-erről) stb.

Háromszékről: ***pácza*** (pácza-palcza), ***bódog*** (boldog, bódog), ***kúcs*** (kúcs-kulcs), ***vól*** (vót-volt), ***hól*** (meghát-halt), ***dógik*** (dóguk-dolguk), ***küd*** (küd-küld) stb.

Gyergyóból: ***vól*** (vót-volt), ***jósóla*** (jósota-jósolta), ***étünt*** (étünt-eltünt), ***féjövök*** (fögyüvök-feljövök), ***áma*** (óma-alma), ***akkó*** (akkor, akkó) stb.

A keleti magyarság, bár helylyel-közzel itt is eléfordul az **l** beolvasztása, általában véve a mássalhangzók előtt és a szó végén is meg szokta tartani e betűt. Nem így a diphthongizáló tájszólások, melyek a nyugoti magyarsághoz és székelységhez hasonlóan beolvasztják ugyan az l-et, de abban aztán eltérnek az utóbbiaktól, hogy az **l** előtti magánhangzót diphthongussá változtatják, p. ***aóma-ouma*** és ***uóma*** (alma), ***vaól-voúl*** és ***vuól*** (volt), ***csinaáná***, ***bájvaâ*** (bajjal), ***tánaâlok*** (találtuk), ***feö-föü*** és ***füö*** (fel, föl), ***indoúnak*** és ***induónak*** stb.

e) Fölötte jellemző az az egyezés, a mit a ***szókezdő sziszegőkre*** nézve észlelhetünk, a dunántúli és a székely beszéd közt. A sziszegő, főleg a **z** betű számos szavunknál lekopott a szó elejéről, minők p. ***arany, epe, egér, in, agár*** stb., melyekről összehasonlítás után tudjuk, hogy eredetileg ***zarany, zepe, zegér, zin, zagár*** alakban voltak meg a nyelvben. Egy más csoport szónál megmaradt a **z**, p. ***zöld, zavar, zeng, zavár, ziralar, zuzmora, zokog, zerge, zápor, zászló, zálog, záp, zacskó*** stb., egyes tájszólások azonban e szók egynémelyikénél is elejtették a sziszegőt, nevezetesen a Dunántúl a föntebbiek mellett még a következő alakok is járatosak: ***erge, ápor, ászló, álog, áp*** és ***acskó***. Ha már most azt találjuk, hogy a székelységnél ugyanezen szók használtatnak sziszegő nélküli alakban is, nevezetesen az ***acskó*** Maros- és Háromszéken, az ***ápor*** Mező-Panit környékén (Marossz.), az ***ászló*** Háromszéken és Sz.-Keresztur

széken s az *óp* Rétfaluban*): lehetetlenség más következtetésre jutnunk, mint hogy e hangváltozást a nyugoti magyarságnak és székelységnek együttesen, nem pedig külön-külön kellett végrehajtania.

A míg hangtani tekintetben a székely beszéd szorosan a nyugoti alapdialektushoz, t. i. az alföldi és az általános dunantúli tájszólásokhoz csatlakozik, egyes grammatikai sajátságaival, aztán felötlőbb tájszavaival a diphthongizáló csoporthoz közeledik.

Vannak a ***kiejtésben*** is egyes nyomok, melyek különösen a göcseji beszéddel mutatnak közelebbi hasonlóságot. Így p. a diphthongizálásnak már említett szórványos esetein kívül az **o** helyetti **e**, minő a ***hozzám*** stb helyett ***hezzám-hezzád-hëzza***, az egykori ***Csornálon*** helyett ***Csernálon***, ***Gyorgyo***, ***Gyurgyo*** helyett ***Gyergyó****), egész rendszeresen fordul elő a göcsejiek beszédjében (vosárnap-vësarnap, borát-bërát stb.); nem ismeretlen különben a Dunántúl többi részében sem, (p. vësárnop) s úgy látszik, az Árpád-korban sokkal általánosabban volt elterjedve. (V. ö. Gyogesa-Gyejesa, Csonád-Csenad, moda vagy mogya-megya, megye stb.) Ugyanez mondható az **u**–**i** cserére nézve is, minő a székelységnél: ***agyik***, ***dógik*** (dolguk), ***magik*** stb.; hasonló alakok fordulnak elő a göcsejieknél, ormánysagiaknál s aztán Halason; az általános dunántúli nyelvből csak a ***kodis*** (koldus) hozható fel analogiának, de az Árpád-kori oklevelek szerint egykor nagyobb kiterjedésben volt használatos. Az udvarhelyszéki ***kossó-***, ***ossó-***, ***bossó***féle hangváltozás a ***korsó*** stb. helyett megvan ugyancsak Göcsejben, a fertővidéki magyarságnál, palóczoknál és barkóknál, megvan aztán Ugocsában és a Szilágyságban is, a hol talán az egykori tiszantúli székelység beszédjének a maradványa. A ***bornyu***, ***ornyu*** alakokat a székelységen kívül ismeri a palóczság. A székely és csángó ***azélt*** (azért) szó megvan Göcsejben és az Őrségen is. A palóczos ***d***-***gy*** cserére (gyió, gyisznuó, gyivak stb)., mely elvétve a dunantúli általános beszédben is előfordul (***tërgy***, a fejérmegyei «Diósd» a középkorban ***Gyód***), felhozható a csiki ***tüngyér*** (tündér) szó. A székely ***bincs*** (punty) szónak megfelel az ormánysági ***bácsám*** (batyam).

A feltűnőbb ***nyelvtani sajátságok*** analógiái részint a palóczságnál, részint az Ormánysagban s a Göcsej-Rábamelléki vidéken találhatók fel. Nevezetesen az ***üttem-***, ***süttem-***, ***futtam-*** (ütöttem, sütöttem, futottam)-féle ragozás járatos az Ormánysághan, a szlavóniai Rétfaluban és Szent-

*) Ezeken kívül még csak a ***Zábrán-Ábrán*** nemzetségnévnél találtam e hangváltozást. A ***zeplény-eplény*** szónál a sziszegő nélküli alak az eredeti (V. ö. szláv. opien).

) 1444-ki oklevélben: ***Chornatha*, 1503-ban: ***Gyurgyo*** (L. Székely Oklevélt. III 59, 159.)

Laszlón, a Fertő mentén, Honthan, Nógradban és Mező-Kövesd tajan a Mátra vidékén. A jelentőmód jelen idei *lássa, üssük, báncsálok, tarcsák* stb használata a «látja», «ütjük» stb. helyett el van terjedve az Ormanyságiaknál, aztán a pozsonymegyei Taksonyban. A *-ni, -nilt, -nul* ragok (papni – papekhoz megyek, bironitt = biroeknal voltam, Szabonul – Szabóéktol jövök) megvannak Göcsejben és a palóczoknal s az utóbbiaktol kiterjedt a Felső-Tiszavidek részben palócz eredetü magyarsagara is.

Igen fontos tanuságot szolgaltatnak aztan a székelyek egykori lakhelyere nézve a *tájszavak*, melyek félreismerhetlenül a legnyugotibb tajszolasokkal valo hajdani összeköttetésre utalnak. Igy p. a feltünobbek közül az *aszu*, vagy csikiasan *ajszu* (szaraz), tovabbá az udvarhelyszeki *bodócs* (tinó), a «czapő» szó székelyes alakja, a *czépők*, tovabbá a *cség-bog* megvan Csallóközén (ajszu, bodacs, czépök, cség-bog); a *bocska* (bormerő hordó) szót ismerik Fejérben s a Balaton mellekén «kisebbszerü kad» jelentesben: a *csármál* (larmaz, sokat kiabal) a Kemenesaljan s Balaton videkén «csarma» – csacska, larmas, hizelgő, csapodar; a «kocz» vagy «kenderalja» székely elnevezése a *csepü, csüpü* megvan a Kemenesalján: a *cserekje* (fenyőfa lehullott száraz levele) Győrben a. m. nadtarló; a *csobán* (sósvizes edeny) ugyanezen alakban es szinten vederféle jelentesben járatos a Répcze melleken: *düher* (elhizott lusta vén kancza vagy vénasszony) a Kemenesaljan a. m. «döher» – kihizott, poczakos, igen vastag: a *dulló* (szolgabiró) a Balatonvideken (duló) adot sürgető s a helység rovásán élődő hajdut s általaban adóbehajtót jelent; az *émett, imett* (éber, józan, eszméleten levö) Győrben: «emen» — józanon, eszmeletnel: az *eplény, eprény, zeplény* (szan talpát összekötő gerenda) a Kemenesaljan és Marczal vidékén: «epleny», «zepleny», «emplény»; a *fergetyű* (a kocsi elötengelyén forgó resz) Győrben «fergettyü», Matyusföldén «förgetyü», Repczemellékén «fürgető» s aztán Göcsejben forgatható lazár jelentéssel: «fürgettü»; a homok szekely neve, a *füveny* Göcsejben «föhény», Őrségen «föheny», Rábaközén «föhiény»; a *göje* vagy marosszekiesen *gönne* (emse disznó) a göcsejieknél, Balaton melleken es Pápa vidéken «göbe» (kiherélt emse), az Ormanysagban «göbe», «gonne» (emse); a *héhel* (gereben) a palóczoknál «héhely», «héhöly»: *hengergógázni* a Kemenesaljan s a Balaton vidéken «hengerbócz»; a *hiju* (padlas) Göcsejben s az Őrségen «hel», «hiél», a Marczal vidéken és Pápa körül «hij» (házhij), Somogyban «hé», Fejérben «hi» (tyukpadlas) a *höharmat* (dér) jaratos a Szekelyföldön kivül Pápa vidékén; a *honcsokturás* (vakondoktúrás), *vakhoncsok* (vakondok) a Répcze mellékén «hanzsikturás», a Kemenesaljan es Göcsejben «honcsék» (vakondturas vagy hangyaboly altal támadt dombocska, aztán: zsombék), Balaton melleken

«handsék» (zsombék): ***homp*** (hant, kiásott dombocska), Göcsejben «homp» (halom, domb), Balaton melléken «hompolni», székely: ***hompozni*** (felhantolni, dombozni), ***horpacz*** (a marha vékonyánál levő üreg) a Balaton melléken «horpasz»; ***kaczor*** (horgas kés) Sopronban «kaczar»; ***kászuturó*** (fenyőhéjba takart túró) az Őrségen «kazlu» (lefejtett s összehajtott fahéj, melybe epret szedetik), ***kártya*** (kanna) a palóczoknál «kuartyika»; ***kecskebukázni*** (bukfenczezni) ugyanezen alakban s jelentéssel megvan az Ormányságban; ***kérő*** (tépés a sebre) a székelységen kivül ismeretes a Balaton vidéken, az udvarhelyszéki ***kanzsa*** s gyergyói ***kamzsa*** (fiatal kandisznó) az Ormányságban ***kancsó*** (kandisznó); ***kóbor, kóboros***, azaz ernyős szekér, Sopronban «kobor» (ernyő, kosár), a «***kordéra*** (semmibe) ment minden keresetem» stb kifejezésnek megfelel a marczalvidéki «kordéra veszi a dolgot»; ***kuvad*** (felduzzad s lehámlik, p. a kenyér héja, a faltapasz), a Balaton vidéken, Zalában s Veszprémben «kopalik» (a dió, gesztenye stb. külső héjjáról mondva); az udvarhelyszéki ***külü*** (zöld harkály) az Ormányságban «küllő», az Őrségen «küllü» (harkály), a Marczal melléken «küllo» (fekete rigó); ***lajha, lajhó, lajhár*** (rest, tunya) a Kemenesalján «lajha», a Balaton vidékén «lajhar»; ***lepenyő*** (az ökör álla alatt lefityegő bőr), Veszprémben s a Balaton vidéken «lebenye» (a szarvasmarha nyakának alsó részén lóggó bőr); ***mégye*** «egyházközség» értelemben járatos a székelyeknél s «plebánia» jelentéssel a barkóknál; ***molna*** (malom) Baranyában és Somogyban: «mona»; ***múr*** (fal) a Kemenesalján «mór», Rábaközen «muór» (szalmás sárból rakott fal); a csíki ***nunü*** (nádhartya-síp) a Kemenesalján a. m. nádból vagy hébérszárból készitett síp; az «irt» ige ***orol*** (orotni, orotvány) alakja a Dunántúl s a keleti palóczoknál «ort» (ortókapa); ***pilisznye, pilisznyés*** (penész, penészes) a Vág melléken «pilisz», «pilisznyés»; ***pirinkó*** (parányi) az Ormányságban «pirindike», a barkóknál s a Bodrogközen «pirinyo»; ***pislen*** (kis csibe) Göcsejben «pizselle», a Balaton- és Pápa vidékén «pizse»; ***róna*** (ösvény, út) az Ormányságban a. m. kerékvágás; ***rota*** (sereg, csapat) megvan Győrben e kifejezésben: «rótával jön a fájdalom»; ***rusnya*** (csúf, rút) a Kemenesalján és Pápa vidéken a. m. «piszkos», «tisztátalan»; a «süly» szó alhangu párja a ***súj*** megvan a göcsejieknél «súl» alakban; ***szodé*** (telhetetlen, mohó, falánk) a Balaton vidéken «zodé», Fejérben «szodé»; ***tanórkapu*** vagy ***tanórokkapu*** (a falu végén levő s a falut a mezőtől és szántóföldektől elválasztó kapu) a Rábaközen s a Kemenesalján «tanar», a Balaton vidéken «tanárok» (a faluk alján levő árkolás vagy gyepü, a szőlőhegy gyepükeritése s a gyepün levő kapu); XIV. századbeli oklevelek szerint, melyeket e folyóirat 1. füzetében Hunfalvy P. idézett, megvolt a «tonorok» vagy «thoronok» (kert)

szó Zemplénben is; a *vaszora* szó (a tehén nemi része), mint gúnynév ismeretes Vasmegyében is. Ezekkel kapcsolatban megemlítjük meg a *regolés* szót és szokást is, mely Udvarhelyszéken, Göcsejben s a Repcze mellékén maradt fenn egész napjainkig: Somogyban maga a szokás már kiveszett, de a «regölés», «regölni» (elbeszélés, mese, meselni) szót széltiben használjak. A regös ének szövegének székely és göcseji változata oly szembetünően hasonló, hogy azt Réthy L. is kiemelte az «Ethnographia» 1. füzetében közölt tanulmányában: mi itt az ének nagy régiségét említjük meg, a mit eléggé mutat p. a kezdő sor homályossága, melyet sem a székely, sem a göcseji regösök ma már nem értenek

Vonjuk le már most a nyelvi tényekből a következtetést

A föntebbi részletes összehasonlitásból világosan kitűnt, hogy a székelység nyelvét némely palóczféle vonasok mellett ugyanazon hangtulajdonságok jellemzik, melyek a nyugoti (t. i. a dunamelléki, dunantuli és alföldi) alapdialektust, s a földrajzilag közéjük eső keleti (t. i. tiszántúli és erdélyi) magyarságtól ugyanazon hangsajátságok választják el, melyek a nyugoti magyart.

Láttuk azt is, hogy miként a nyugoti, úgy a székely nyelvterületen is van egy közép ë-t használó és van egy ő-ző beszéd.

E nyelvi tények minden egyéb föltevést kizárva bizonyítják, hogy a *nyugoti magyarság és a székelység nyelvének valamikor együttesen, ugyanazon hatások alatt, azonos ethnographiai tényezők közreműködésével kellett fejlődnie s abban az időben, midőn a pannóniai alapdialektus (magába foglalva az alföldi tájszólásokat is) a maga jellemző hangtani sajátságaival megalakult:* ***a székelység hazája máshol nem lehetett, mint a pannóniai magyarság környezetében.*** S mivel a székelység nyelvében is ugyanazt a két árnyalatot találjuk, a mit a nyugoti magyarságnál: föl kell tennünk, hogy a *székelység abban az időben nem képezett geographiailag összefüggő területet, hanem a kúnokhoz hasonlóan meg volt oszolva: az egyik rész alakulása a nyugoti magyarság* ë-ző, *a másik pedig az* ő-ző *csoportján belül ment végbe*, miként a kúnok mai nyelve is egyfelől az alföldi, másfelül a tiszántúli magyarság nyelvének hatása alatt képződött.

Csakugyan a történeti nyomok két ilyen pontot jelölnek ki a Dunántúl, melyeket a székelység régebbi lakhelyének fölvehetünk. Az egyik pont Magyarország nyugoti határszéle, hol XIII–XIV. századbeli oklevelek a *fertő* és *vágvidéki* s aztán Nyitrában a *fehérhegységi* székelyeket említik: e vidék az ë-ző beszed területéhez tartozik s egyik oldalon a rábamelléki dialektussal, másik oldalon a palóczsággal van kapcsolat-

ban. A másik pontot a tolnamegyei *Nagy-* és *Kis-Székely* vagy *Székoli* helységek jelölik meg, a mely pont már az ő-ző kiejtésü nyelvterületbe esik.

Mind a két vidék jellemzőbb helyneveiből számosat találunk a székelyföldön is.

A nyugoti határszélről valók: *Bábolna*, árok Sepsi Besenyő határában (V. ö. Bábolna, Komáromm.); *Bocsok* hegynév Ménes határában, Marosszéken (V. ö. Bozsok, Veszprémm.); *Bodok* sepsiszéki falu (V. ö. Kis-, Nagy- és Nyitra-Bodok Nyitram.), *Csöb*, régen: *Chieb*, udvarhelyszéki falu (V. ö. Csép vagy Cséb Komáromm.); *Debren* patak Sepsi-Szent-György határában (V. ö Dobrun, soproni várföld egy 1274-iki oklevél sz. L. Nagy I. Sopron várm. tört. I. 37.); *Elemér* hegynév Farajdon, Udvarhelyszéken (V. ö. Ürmény, régen: Ilmer Nyitram.); *Kálnok* falu Sepsiszéken (V. ö. Kálnok, Mosonm.); *Moson* marosszéki falu; *Poson* székely ág- és családnév; *Ráb* patak Ménes határában Marosszéken (V. ö. Rába); *Recsenyéd*, udvarhelyszéki község (V. ö. Alsó- és Felső-Recsény, Nyitram.); *Zobor* hegynév a Homoród vidéken (V. ö. Zobor hegy Nyitra mellett).

A Közép-Duna völgyéből valók: *Bágy* és *Bágyon* Udvarhely- és Aranyosszéken (V. ö. Bagyon, Fejérm. K.-Nyék határában); *Bergenye* Marosszéken (V. ö. Börgönd Fejérm.); *Czecze* Kézdi-Szent-Lélek határában (V. ö. Czecze Fejérm.); *Cseje* patak, a Kis-Küküllő egyik mellékfolyója Maros- és Udvarhelyszék határán (V. ö. Csele patak Mohácsnál, Baranyam.); *Füle* Udvarhelyszéken (V. ö. Füle Fejérm.); *Három-Gárdon* dombnév, Nagy-Galambfalva határában Udvarhelyszéken (V. ö. Gárdony Fejérm., továbbá Somogy és Nógrád); *Lóré* erdőrész Sepsi-Szent-György határában (V. ö. Lóré falu a Csepel-szigeten); *Mohács* falu Aranyosszéken; *Selye* Marosszéken (V. ö. Sellye Baranyában); *Siklód* falu és patak Udvarhelyszéken (V. ö. Siklós Baranyam.); *Sorokárok* Véczke határában Udvarhelyszéken (V. ö Soroksár Pestm.); *Sukoró* völgy Fiatfalván alul Udvarhelyszéken (V. ö. Sukoró Fejérm. és Sokoró Győrm.); *Szakadat* bérez név Marosszéken Nyárád-Szereda mellett (V. ö. Szakadat Tolnam.); *Velencze* Kézdiszéken Lemhény falu egyik része, régen önálló község (V. ö. Velencze, Fejérm.)

Föltehető-e, hogy ezek csak véletlen találkozások? Föltehető-e különösen a nyelvi tények és a történeti nyomok ekklatáns egyezése után?

De még ha egyik vagy másik névnél csakugyan ez az eset állna is: nem állhat a *Moson* névnél, mely csakis Pannóniából kerülhetett Erdélybe, csakis egy előbb a Fertő vidékén lakozott nép honosíthatta meg ezen eredetileg német, még pedig bajor-osztrák nevet; a Misenburg,

Mosenburg, Mosaburg ugyanis a. m. Sárvár s ugyanazon földrajzi viszonyok szültek, melyek a magyar Fertő és Sárviz s a latin-german Litaha, Lajta nevet. A szláv eredetü *Zobor* (zbor — gyülés, gyülekezet, t. i. zárda) és *Velencze* (vlnicza = hullámos hely) nevekről sem igen tehető fel, hogy a teljesen azonos alak egész véletlenül jött létre külön-külön Nyitraban s Fejérben, aztán meg a Székelyföldön, holott ép ugy lehetett volna Izbor és Velnicza vagy Vulnicza is.

A székelyek régebbi pannóniai lakásáról tud különben a hagyomány is. Azt mondja a Képes Krónika: «A mint tehát megtudták (a székelyek), hogy a magyarok Pannóniába ismét visszajöttek, Ruthéniaba eléjök mennek, s ***Pannónia birodalmát velök együtt hódíták meg. S miután azt meghódították, abban osztályosok maradtak.*** Kezai pedig: «midőn megtudták, hogy a magyarok Pannóniába másodszor visszajöttek, a visszatérőknek Ruthenia határszélein elejök menének s ***Pannóniát együtt meghódítván, abban részt nyertek.*** Ugyanezen krónikák — a kronológiai viszonyokat nyilván összezavarva — azt is elmondják, hogy a székelyek a krimhildi ütközet után, mely a Közép-Duna mentén, Sicambria vagyis O-Buda környékén folyt, menekültek Erdélybe, elébb a Chigle-mezején vonván meg magukat. Ez a Chigle-mezeje tehát a Közép-Duna és az erdélyi hegyek között volt s hagyományaink egy másik változatából, melyet Béla Névtelen Jegyzője őrzött meg, csakugyan olyanforma következtetést vonhatunk, hogy a székelyek akkor, midőn őseink Mén-Marótot meghódoltatták, valahol az Alsó-Tisza és Körös mentén tanyaztak, mert a Mén-Marót ellen nyomuló magyar sereghez Szentes környékén csatlakoznak. Bármi legyen is véleményünk a hagyományról, az az egy bizonyos, hogy a hol másnemü adatok ugyanolyan eredményre vezetnek, mint a mit hagyomány mond: ezt semmiesetre sem szabad figyelmen kivül hagyni.

A székelyek tehát nem egy elmaradt csapata a magyarságnak, kik esetleg a besenyők politikai fenhatósága alá kerültek, s mint ilyenek nyomultak be mai hazájukba, hanem vagy egy ága a pannóniai magyarságnak, vagy pedig egy olyan külön nép, mely — akármi volt is eredetére nézve — a pannóniai magyarság közt elve, ezzel teljesen asszimilálódott.

Tehát határőrök, mint Hunfalvy állitja, kik a királyság első századában telepitettek le a keleti szélekre? Azt hiszem, Szabó Károlynak a székely névre tett észrevételei, valamint a székelyek politikai szervezetéből levont következtetései teljesen kizárják e föltevés lehetőségét.

A székelyek mindenesetre a ***magyar királyság megalakulása előtt*** jutottak Erdélybe, mert csakis igy maradhatott fenn náluk az ősi

nemzetiségi szervezet és csakis így bírhatják első megszállási jogon az általuk elfoglalt földet és csak lassan nyomultak nyugot felől a keleti határszélre. Ezt a lassú vonulást mutatják az elmaradt székely telepek. Ilyenők voltak még a XIII—XIV. században is a szászsebesi, medgyesi, szász-kezdi stb. székelyek.

Azon eseményekről, melyek a székelyeket kizavarták pannóniai lakhelyükről, az egykorú források nem beszélnek, a mint hogy a X. században általában nagyon kevés jutott szomszédaink tudomására őseink belviszonyairól. De fennmaradt emléke a hagyományban, melynek históriai alapon való magyarázatát «Adatok a székelyek történetéhez» cz. tanulmányomban kísérlettem meg, részletesebb kifejtését pedig közelebb fogom adni.

Kincsásók és bányászok.

Irta: *Gróf Kuun Géza*

Az astrologia a csillagászatot, az alchemia a vegytant eredményezte, az aranyérez s a kincs után való kutatás pedig már az ó-korban az ásvány- és földtani ismereteket számos uj adattal gyarapította s az archaeologiának történetére szintén jelentékeny befolyással volt, mit a középkor óta napjainkig számos kutatás váratlan eredményével tudunk bizonyítani. Igaz, a régészetet a véletlen is ujabb s ujabb leletekkel gazdagítja, de a kincsásás, tekintettel váratlan eredményére, maga is véletlennek nevezhető. Az aranyérez s a kincs után való kutatás történelme ép oly régi, mint fajunk mívelődéseé, s már a legtöbb nép mythologiájába is beleszövődött. A hellen ó-kor hőskorában felesszámú elbeszélés szól Colchis tartományának aranygyapjúráról s a Hesperidák aranyalmáiról stb. A delphii oraculum kincstárában nem egy oly értékes tárgy őriztetett, melyet a véletlen hozott napfényre. Nemcsak a gót királyok s vezéreik ásták el legbecsesebb kincseiket a hunok közeledtének hírére, nemcsak a rómaiak tették ugyanezt a barbár népek betörései alkalmával, így p. o. az Alburnus vidékén aranybányászattal foglalkozók a gótoknak Dáczia határait fenyegető előnyomulások idején, hanem már sokkal régebben a scytha fejedelmek sem tettek másképen, mikor a perzsa sereg érkezéséről hírt vettek. A példákat nem fűzöm tovább, minden korszak, mely háborúk közt folyt le, ezek számát szaporítja s az elásott kincset legtöbbnyire a véletlen s nem ritkán a kincsásók kutatásai hozzák

napfényre. A kincsásók a szabadban a talaj bizonyos sajatsága által figyelmesse teve, epületromok közt a kalapács altal megérintett falak különböző kongasát eszlelvén, gyakran régi hagyományok utan indulva fognak hozzá titokzatos munkajokhoz, legtöbbnyire éjjel s babonaiknak megfelelőleg egy-egy a sötétben felvillamlo lang jelenti meg nekik a helyet, melyet kiasva kincshez juthatnak. A nemes ercz fénylik s a babonákban gyakran előforduló kékes lang fellobbanása mintegy reavezet a földalatti fény talalo helyere. Felső-Styriaban és masutt is a kincsasok bizonyos, erre alkalmas napokon assák a kincset, meg pedig leginkább romok közt. Jó előre mogyorófavesszőt vagnak, azt szépen megtakarítjak s félkör alakba hajtogatjak. Gyakran titokzatos jeleket is róvnak rea s mikor eljutottak a velt helyre, épen ezen mogyorófavessző segitsegevel tudjak meg, illetőleg velik megtudni, hogy melyik is a hely, mely a kincset rejti. Ezt pedig igy tudakozzák meg: a mogyorófavesszot, a mennyire lehet, félkör alakba meghajtva két vegével a földbe szúrják, titokzatos s érthetetlen mondásokat mormogva, ha a két veg visszapattan, ez jele annak, hogy jó helyen kereskednek. Azonban a reményt csakhamar csalódás váltja fel, s a «szegény» kincsásó mesterségéből meg se tudna élni, ha egyszersmind ügyes forrásvizet kutatók is nem volnának kútak számara, s ilyeneknek ismeri őket az egesz környek s csak akad munkajok. A vizet pedig úgy kapják meg, hogy bizonyos növényekre ügyelettel vannak, melyek vizet tartalmazó helyeken nőnek, vagy pedig korán reggel még napfelkelte előtt kinéznek a szabadba s ott nagy vigyázattal vannak minden emelkedő para irant, s ott jelölik ki a kútasasra alkalmas helyet, hol a föld gőzöléset vettek észre.

A magyar közmondás nem mondja hiaba, «legtöbbet tart a vilag a babonaról» s e peldabeszéd latin társa «mundus vult decipi, ergo decipiatur», németül röviden igy hangzik: «die Welt will betrogen sein» A magyar kincsásó babonák feles számmal fordulnak elő, s e soraim főczelja ezek s a nalunk letező banyaszbabonák gyűjtésere figyelmeztetni. Tudom, hogy ezekből irodalmilag is több ismeretes, de azért meg teljes gyűjteménynyel nem rendelkezünk, pedig az iskolai művelődes s az ezzel együtt járó felvilágosodás terjedésével a babonakra rossz idő jár s felő, ha kesedelmeskedünk, e téren aratásunk szegeny lesz s csak is az elmaradt kalászokra fog szoritkozni. Ezert munkálkodjunk e téren is, a míg nem késő.

A magyar faj törtenetének egyik korszakaban sem viseltetett különös előszeretettel a banyaszat irant, s mar az Árpad hazból való kiralyaink idegeneknek adták ki a banyakat s azok mivelesere nemeteket telepitettek be, kik kelet fele a banyavidekek iranyaban terjeszkedtek. Regi

mondasunk: «Jobb a szabadság a gazdagságnál», s Regius szavai: «aurum et argentum non perinde ut reliqui mortales appetunt» csakugyan a mellett tanuskodnak, hogy a magyar bányasz es kincskereső nép volna. Mindazonaltal fajunk nemcsak a Kárpátok aljan s Erdely hegységeinek közelében, de már az Altai-hegyseg s később az Ural folytonos érintkezésben allott bányakutatókkal s ilyeténképen nem csoda, ha banyaszbabonak s a subterraneus mythologia nem egy conceptiója ragadt at ezekről fajunkra. A magyarok «hegyforgató», «hegy-hantó», «hegygörgető» oriasai élénken emlékeztetnek a Novgorod városbeli Gjurjata Rogovic elbeszélesere, melyet az orosz annalisok legregibb szerzője Nestor tartott fenn számunkra s azt sem lehet mondani, hogy banyaszelbeszéléseink csakis vegyes lakossagu helysegekben fordulnanak elo mert hiszen Telkibanya Abaujmegyében, közel Gönczhöz, magyar lakossagu s e magyarok őriztek meg ilyennemü elbeszéléseink egyikét, mely a Kanya nevü hegyre vonatkozik.

A hol kincs van, ott kincset őrző szellemek is vannak, melyeket az ercdus, kincses videk lakói, vagy az ezekkel közvetlenül kereskedok a végből gondoltak ki, hogy a kincsek felkeresesére indulók vállalkozásuktól visszarettenjenek, ilyenek a *gryphek*, kiket az ókori geographiai mythosok egyike s másika különböző tartományokban emlit, nemelyek szerint a gryphek az Ural hegyseg kincseit őrznek, mások szerint India s Aethiopia aranyérczét s drágaköveit. Marco Polo útleirásanak XXV-dik fejezetében irja, hogy Malabartól északlele Murfili tartományban, a gyémántbanyák közelében mérges kigyók lappanganak. Hazai chronikáink közül a bécsi s a dubniczi a Kaspi-tenger alatt elterülö nagy pusztában hasonlóképen merges kigyókról tudnak, melyek mas mérges s vadallatokkal együtt ezen földerületet jarhatlanná teszi. A bécsi kepes chrónika e veszedelmes allatokat kovetkező sorrendben szamitja fel: «serpentes diversi generis, rane velud porci (,) basillicus (basiliscus) et plura animalia toxicata, tigris et unicornis ibi generantur», l. ö. h. v. a pozsonyi chronika V fejezetet, melynek szerzoje egy ujabb budai chronikaból merített. A bécsi kepes chronika e pusztat *India minor* utan emliti, mely Marco Polo szerint a Ziambi usque ad Murfili (helyesebben *Mutfili*) extensa est», hol — mint láttuk — Marco Polo szerint is merges kigyók tanyáztak. Kérdezhetjük, hogy chronikairóink miért tettek át a merges kigyók tartozkodasi helyét dél Indiából a Kaspi tenger alatt elterülö nagy pusztaságba? Erre megfelel Scaliger «De subtilitate» czimü könyvében, melyben egy elterjedt középkori hagyományt követve a merges kigyókat a pusztaák lakóinak mondja. Ilyen kincsőrző szörnyetegek s daemonok a Chimaerak, Kentaurok stb. Azon népek, melyek e szörnyetegeket kigondolták, ebben

a šamanismus irányát követték, mely a földi tüneményekben nyilatkozó erőket isteni attributumokkal ruházza fel.*)

A kincsásó igen gyakran csalódik s a bányásznak is jó szövetségese a szerencse s a «*Glück auf!*», «jó szerencsével járj» a bányaüregben valóban helyén van. Ki ne hallott volna Geszti Ferencz kincseiről? gazdag erdélyi főur volt s a szerencse sok minden adományával kedvezett neki, egyet azonban nem adott s ez az egy, a mit tőle megvont, a szeretett s viszont szerető feleség volt, ez okon végrendeletileg kincseinek legkisebb részét hagyományozta halálán nem sok könnyet hullató özvegyének s a kincs javarészét hű komornyikjával éjjelnek idején elásta a dévai várhegy oldalán s végrendeletében azt írja, hogy hiába való volna elásott kincse után kutatni, azt ugyan senki meg nem találja. De e figyelmeztetés daczára is Hunyadmegyében nemcsak Decebal kincse, de Geszti aranyai s aranymarhája után is kutattak, s a mint beszélik, nem is épen olyan nagyon régen egy tisztes öreg asszony is beállva kincsásónak s egy czigányt véve maga mellé, világos nappal ásatni kezdett a várromnak azon helyén, mely neki álmában megjelöltetett. Hosszasabb ásatás után nem kis meglepetésére reá is talált egy téglával kirakott csatornára, épen olyanra, milyet álmában látott, s ebben kellett volna az álmában látott ezüstmarhának megtaláltatni. Azonban estére járván az idő, nem mert tovább a czigánnyal egyedül maradni, s az üreget betöltetve haza ment. Másnap reggel ismét oda menvén, a helyet felásva s üresen találta. Másszor a kincsetkereső nem üres kézzel távozik munkájától, de nem is kielégítve, mert mást keresett s mást talált, keresett pénzt és kincset s talált régiséget, praehistoricust, hellént vagy rómait, vagy a népvándorlás korszakából valót. Az Ossero hegy tetején Cherso szigetén egy kőpiramis látszik, mely e helyen tett ásatások következtében rakódott: ezelőtt 84 évvel a rovignói születésü öreg Bragato vezetése alatt fiai az említett hegytető több helyén ásatásokat eszközöltek, hitelt adva a chersói hagyománynak, mely szerint e hely kincset tartalmaz, talán a Jazon által Colchisból hozott aranygyapju egyes itt elejtett szálait. Több napi munka után a vélt kincs helyett a kutatók nehány terra cotta cserépedényt s vasból készült különböző eszközöket ástak ki, s ezekkel együtt nehány vasbalta s ásó is napfényre került, jeléül annak, hogy Bragato előtt itt mások szerencsét próbáltak. A hagyomány szerint a monte Asina is kincset tartalmazna, melyet a Konstantinápolyból ide menekedett görögök ástak volna el. Hogy görögök ide is menekedtek, tudva levő dolog, s azt is tudjuk, hogy a sziklás Orude szigetek egyikén

*) L. „Adalékok az imádság történelméhez" cz. értekezésemet. (Kolozsvárt, 1889.), a 7-dik lapon.

görög szerzetesek klastromot épitettek. E szerzetesek még a XIII. század elején vették ide magokat, a mikor a keresztes had Konstantinapolyt 1206-ban elfoglalta. De Lussin sziget déli részében is görögök telepedtek s ennélfogva nem csodalkozhatunk, ha a lussini nép hagyománya szerint az ide menekult byzancziak a monte Asina sziklái közé rejtették el hazulról hozott kincseiket. Ezek a görögök Byzancz eleste utan jöttek volna ide a XV-dik század második felében. 1787-ben egy Giovanni Nascimben nevű lussin-piccolói lakos az emlitett hegy tetején ásni kezdett s nemsokara különböző cserepedeny darabokat, némely vasból készült eszköz töredékeit, ember- és állatcsontokat hozott ásoja felszinre. Kincset keresett s e helyett praehistoricus regiségre talált!

Lussin-Piccolo 1890. marczius 15.

A hunnok és a hunn személynevek.

Irta *Földes János.*

Tarsulatunk nagyerdemű elnöke, Hunfalvy Pál, ki széles és a legmagasabb szinvonalan álló tudományával a világ bármelyik művelt országanak büszkeségére és diszére valnek, elnöki megnyitó beszédében a következőket mondja:

»A jazygek, a hunnok, az avarok nyelveiből, a tulajdonneveken kivül, semmi sem maradt reánk; azon nevekből pedig lehetetlen az illető népnek saját nyelvére következtetni. Mert először nem tudjuk, vajjon az idegen nemzetű irók helyesen irták-e le a neveket? Másodszor nem tudjuk, vajjon azok a nevek, ha helyesen le vannak is irva, az illető népnek nyelvéből valók-e? Ki akarná az Isván, Béla, David, Salamon, Samuel stb. magyar keresztnevekből a magyar nyelvnek mivoltát kiokoskodni?»

Szerény nézetem szerint azonban a hunnoknak nagyobb mennyiségű személyneve maradt ránk, és azok legnagyobb részeről biztosan meg lehet állapitani, hogy miként hangzottak. Ennélfogva mi sem szolgal akadályul, hogy azok jelentése meghatároztassék. Kerüljön csak a tudomány kivánalmainak megfelelő vallatás alá a hunnoktól fenmaradt minden egyes név, majd meg fogják azok mondani, hogy milyen nyelvből szarmaztak és ekkor következtetést lehet vonni a hunnok nemzetiségére.

A mi az István, Dávid, Salamon, Samuel stb. neveket illeti, mint keresztnevek, a magyar nemzet életében szintén birnak bizonyitó erővel, mert bizonyitjak, hogy a magyar nemzet a keresztény vallást elfogadta

s köztudomásu, a miről nekem bövebben szólnom nem kell, hogy a kereszténység behozatala nemcsak a magyaroknál, de a többi keresztény vallásra tért nemzeteknél is a bibliai neveknek és egyéb személyneveknek nagy tömeget vitte be az uj vallásra térő nép nyelvébe, és ugyanezt a hatást tette a mohamedán vallás fölvétele is az illető népeknél.

Hogy azonban a hunnok keresztények lettek volna, arra nézve nincs a legkisebb bizonyiték sem. Egész biztonsággal elmondhatjuk, hogy ugy a hunnok, valamint az avarok, a maguk altai ős vallásában, ősi szokásaiban éltek és ősi nyelvüket használták. Mi következik ebből? Nem más, mint az, hogy személyneveiket is a legnagyobb részt a saját maguk értett és közhasználatban volt nyelvükből alkották meg.

Ez egészen természetes. Igy járt el minden régi nép, a régi zsidok, egyptomiak, asszirok, görögök, rómaiak, germanok, szlávok stb., mért tennének tehát kivetelt csupán a hunnok, avarok, magyarok, kúnok stb. Ha vettek is kölcsön a kereszténység fölvétele előtt egyes neveket a velük érintkező népektől, ez bizonyára csak csekély mértékben történt, és még akkor is becses volna az ily személynév megfejtése, mert azt mutatna, hogy a hunnok, avarok, magyarok stb. mily nyelvü és fajú népektől vettek át a személynevet s hogy e szerint mily népekkel érintkeztek.

A hunnok eredetéről és nemzetiségéről a különböző irók nagyon eltérő véleményben vannak. Volt, a ki őket mongoloknak, mások törököknek stb. vették: a magyar nemzeti hagyomány a magyarok őseinek tartja őket; egykoru irók a bolgárokkal, a bolgárokat a kozárokkal, ezeket pedig a magyarokkal állitjak rokonságban állóknak.

A kazarok nyelvéről Hunfalvy ugy vélekedik, hogy az a mai csuvas nyelvvel volt legközelebbi rokonságban. De úgy Hunfalvy, mint Budenz, Vambéri és különösen Munkácsi Bernát kimutatták azt is, hogy a magyar nyelv szókincsében előforduló Volga-melléki ős-török szók legjobban hasonlitanak a csuvas szókhoz. Azonban mindannyian hangoztatják, hogy a csuvas szókhoz hasonló magyar szók nem a maig fönmaradt csuvas nyelvből, hanem a mai csuvassal mintegy nagybátyai viszonyban állott de már elenyészett ősi csuvas nyelvből valók. Ezt csak azért mondják ősi csuvasnak, hogy a többi török nyelvtől megkülönböztessék, s hogy a mai csuvas nyelvhez való közeli rokonságát kézzelfoghatólag eltüntessék: a miből természetesen nem következik, hogy azon ősi már régen elenyészett népnek a neve mi volt.

Én a magam részéről azt vélem, hogy azon elenyészett ős török nyelv, a mely a csuvashoz legjobban hasonlitott, lehetett az ős hunn,

avar, bolgár, kazár és magyar nyelv. Vagyis hogy jobban megértessem: azaz ős csuvas nép és nyelv volt ezen most elsorolt népek egyik alkotó eleme, és a mai magyar nyelvben fönmaradt volgamelléki török szavak abból az ős csuvas nyelvből valók, s minthogy fel sem lehet tenni, hogy oly roppant nagymennyiségű és igen fontos török szók benső érintkezés és egybeolvadás nélkül a magyarok a saját nyelvükbe fölvették és maig megtartották volna: ebből azt következtetem, hogy a mai magyarok a nyelvükben előforduló ősi csuvas szavak bizonyítása szerint úgy nyelvök, valamint szellemök és vérök egy részét azon ősi csuvasoktól nyerték, s ennélfogva méltón tekinthetik magukat a hunnok leszármazóinak, nemcsak nyelvileg, hanem testileg is.

Aligha csalódom, ha úgy vélekedem, hogy a volgamelléki népek a legősibb-történelem előtti időktől kezdve *ugorokból* és *törökökből* állottak, a kik egymással sűrűen érintkeztek és többé-kevésbbé összeforrtak. Nemcsak a magyar, hanem a csuvas, cseremisz stb. nyelvek is igazolják ezt, mert egymás nyelvéből kölcsönösen sokat vettek föl, s ez nemcsak fő- és melléknevekre, hanem nagyszámú igére is kiterjedt; mi több: egyes nyelvek még nyelvtani alakokat is kölcsönöztek.

Mindez ősi, igen hosszú időn át folytatott együttlakásra, népi együttélésre, együtt fejlődésre és kisebb-nagyobb összeforradásra mutat.

A dolog természetéből folyik, hogy ez az együtt élő részint ugor, részint török nyelvű és eredetű nép, mely egymás nyelvét megtanulta s egymást megismerte, nagyobb szövetségeket alkotott akkor, midőn ősi hazájából kiindulva, neki ment a világnak, hogy magának új hazát, új lakóföldet szerezzen.

Bizonyára ily népszövetségből állottak a hunnok is: voltak a hunn hadseregben éppen úgy ugorok, valamint törökök. Hiszen mikor a gótokat legyőzték a hunnok, még ezen germán eredetű elemeket is szövetségükhöz csatolták, és a mennyire a történet világánál látjuk, ugyanaz ő szövetségükbe tartoztak az alánok és gepidák is. Mennyivel bizonyosabbnak vehető, hogy a fekete tenger feletti vidékekről útnak indult hunnok az ott talált ugor népeket is magukkal vonták a nagy vállalatba.

Hogy a hunnok közt török nyelvű elemek voltak, arra nézve csak egy pár nevet idézek; ilyen: *Kharaton*, hunn fejedelem neve, mely Vámbéri szerint, kinek értelmezését elfogadom, e török szavakból van összetéve: *kara* = fekete és *ton* = szín, ruha; továbbá: *Onegesius* (Ὀνηγήσιος), Attila első miniszterének neve, melyet én így értelmezek: «tíznek a gazdája» vagy «tíznek az ura»; vagyis: *on* = tíz, *aga* vagy *ege* = gazda, úr, *-szi* = magyarban: -ja—je, -a—e. (V. ö. török: onbasi, jüzbasi, bingbasi = bimbasi).

Ellenben Attila egyik nagybátyjának *Ruas*-nak a nevét nem tartom török eredetünek, mert *r* előhangu szó nem találtatik a török nyelvben, söt nincs ilyen a mongol, mandsu és szamojéd nyelvekben sem. E név már az ugorságból származik, mert a mordvin nyelvben *rav, ravo* «Volga» és «tenger» jelentéssel bír: s igy ez a nev, mely jelentesére nezve a török *Attilával egyezik*, a mellett bizonyit, hogy a hunok közt ugorok is voltak.

Ezen ugor-török népszövetségből, mely hunn név alatt lépett föl a történelemben, képződött a magyarság.

Tudnunk kell ugyanis, hogy az Attila halála után Pannóniából kivert hunnok visszaköltöztek ösi lakhelyükre, es ott *utugur* vagy *utigur*, *kuturgur* vagy *kutrigur* és *unugur* népekre oszlottak föl.

E szerint a hunnoktól származtak az *unugurok* is, a kik nyuszt, nyest bőrökkel kereskedtek, helyesebben mondva azt adtak el a kereskedőknek; már pedig az *unugur* vagy *hunugur* névhez a legjobban hasonlit a *hungar*, *ungar ungur*, *unger*, *uger* és *uher* népnév, melyet az európai nyugati népek a magyarok nevéül a legósibb időktől fogva ismertek, s ma is e néven ismerik a magyarokat.

Hogy ezek a *hunugurok* vagy *unugurok* ugyanegy nép volt a hunnokkal, az kitünik Jordanis munkajából, midőn ezt irja: «A hunugurok pedig, a kiktől sok bator nép felt már, a nyestbörök kereskedese által is ismeretesek: azok első lakasa Scythiában a Maeotis mellett, masodik lakasok Moesiában, Thracziában, Dácziában, harmadik pedig ismet Scythiaban volt a fekete tenger felett».

Ezt beszelik a hazai krónikák s ezt adja elö az ugynevezett *Csaba*-féle ósrégi néprege is, a mely nem származik a Niebelungen-féle német monda-körből.

E történeti viszony különben legkevesbbe sincs ellentetben a mai összehasonlító nyelvtudománynyal, a mely kétsegbevonhatlanul kimutatta, hogy a magyar nyelvben roppant nagymennyiségü ős-török eredetü szó van, melyek oly fontosak, hogy azok kihagyásával a mai magyar nyelvet ugyszólvan beszélni sem lehetne.

E nagy számu ös-török szó idézte elö azt az elkeseredésig ment nagy harczot, mely a magyar irodalom terén az ugynevezett török és ugor nyelvtudomanyi iskola hivei közt folyt.

Ha ezen müveket olvassuk, végeredménynek mind a két felnél csak azt találjuk, hogy a magyarok ugor és török eredetü elemekből alakultak. Mindegy most már, hogy az ős-magyarok eredetileg törökök vagy eredetileg ugorok voltak-e? mert az bizonyos, hogy a mai magyarsag ver-

szerint s nyelvében *úgy az egyik, mint a másik népnek és nyelvnek örököse.*

Ezen alakulás történelmi hátterét pedig a hunn név alatt ismert s különböző elemeket magában foglaló népszövetségben találjuk fel, melyre úgy a történelmi adatok, mint a hagyományok utalnak s így bizonyos, hogy a magyarok hunn eredetüek, mert úgy az ősi törökségről, valamint az ugorságról utódai a hunnoknak.

A kik idegenek otthon.

(A kivándorolt magyarországi bolgárok.)

Irta: *Strausz Adolf.*

Aranylag igen kevesen ismerik a magyar bolgarokat, pedig ethnographiai tekintetben igen erdekes szigeteeskeket kepeznek Temesvár körül. Meg kevesebben ismerik a bolgar magyarokat, kik Sistovo körül találhatók. A magyar bolgarok akkor jöttek hozzank, mikor hire terjedt, hogy az osztrak császár hadai sorra verik a törököket. Azonban sokkal nagyobb volt a nagy mozgolódás, mint a tenyleges telepedés. Legalabb ama bolgár csaladok száma, mely Magyarorszagba került, nem áll aranyban azzal a munkalkodassal és jegyzékvaltassal, melyet a katonai es diplomacziai körök annak idején ebben az ügyben kifejtettek. Nem tömegesen, mint a szerbek, jöttek a bolgarok hozzank, hanem kisi csoportokban vagy egyenkint. Igy a főtörzsfészek — Vinga — 1722., 1723. es 1724-ben népesedett. Tényleg már ugyanezen idő körül sokan vandoroltak ki a Tuna vilajetből vagyis a mai Bulgaria nyugati és északi reszeből, de annak a zöme Oláhorszagba huzódott. Tudjuk, hogy a pozsorevaczi bekekötes értelmeben nemcsak a bansag, hanem Olahorszag egy része is felszabadult a török uralom alól s hozzank csatoltatott. Egyanily joggal adhatott VI. Karoly császár szabadalmakat a banáti bolgaroknak, mint azoknak is, kik a Krajova körüli helysegekbe telepedtek az oláhságba. Ez utóbbiakból egy kis resz már nehany ev múltán kenytelen volt a nikapolyi püspök közbenjárasára Magyarországba vándorolni s bánatban letelepedvén meghagytak, illetőleg megerősitettek ujból előbbi szabadalmaikat. Ezek különösen a belgrádi béke után, 1740 körül telepedtek le. Nem szándékozom kenytelen elmondani egyúttal a magyar bolgarok letelepedésének történetét, mert nem is ezt czélozza e rövidke

leirás. Azért nem kivánok kiterjeszkedni a letelepedés részleteire, sen annak politikai hátterere. Nem irom le a csiporoviczai Balkan korül lak bolgarok felkelését es lázongasait a török uralom alatt, a kik enne sikertelensege után, majdnem valamennyien kivándoroltak. Csak mellesle jegyzem meg, hogy a volt horvát bánus, valamint a jelenlegi budapes hadparancsnok Pejacsevics gróf is azok közül való. Bulgáriaban a csa ládot meg Percsevicsnek hivtak, de nemesi predikatumuk is világosa jelzi eredetüket, bár azt igy irják Kiporov, de helyesen azt csiporovcina kellene irni. Megelegszem csupán azzal, hogy felsorolom a főbb helyeke a hol a bolgárok ma laknak: Vinga, Bessenyő, Lukácsfalva, Módos, Lovr Bodrog, Dvorin, Ittvarnok, Zmrzsova, Teregova, Baráczháza, Ivanov Bsdna és a hét krasovai falu. Számuk mintegy 20 – 25 ezret tesz. A hé krasovai falut azért emlitettem külon, mert ezek már néprajzi tekintet ben is lenyegesen különböztek a többi bolgártól. Mig amazok, eltekintv a kisebb fontossággal biró lényegtelen dolgoktól, nemzetisegüket meg lehetös tisztan őriztek meg, addig emezek nem tudtak már ellentallni szomszéd idegen nemzetiségek befolyásának. Nem jártak ugyan ugy, min az erdélyi részbe kerültek, mint az alvincziek vagy dévaiak, kik egesze elolahosodtak, hanem minden körülmenyek között már nem lehet ők valódi bolgároknak tekinteni.

Inkább a náluk ismeretlenebb sorsra jutott bolgar magyarokról akaro megemlékezni, azokról, kik hazánkból ujból kivandoroltak a felszabadu bolgár fejedelemségbe, a kik haza mentek és idegenek lettek — ottho

Mikor Battenberg Sándor a berlini szerződés alapjan elfoglalta bolgár fejedelmi trónt s igen hathatós orosz támogatás mellett megala kitotta a bolgar nemzeti kormányt, az a szerencsétlen orszag sajatsag állapotokat tüntetett fel. A szabadsag első korszakaban elkabult a bolga nép Sajat erejét túlbecsülte s elbizakodott abban, hogy rövid idö múlv megalakul a Nagy-Bulgária, melyet az orosz protektorság mar a san stefanói szerződesben kötött ki. Az uj fejedelemségben valódi ifju hévve lelkesedéssel fogtak minden téren lazas munkássaghoz. Lerombolni min dent, a mi régi, hogy ne emlekeztessen semmi az elmúlt török kor szakra: teremteni egy uj, modern, a nyugoti czivilizáczión nyugvó állam. Nagyon erösnek képzelték magukat és túlsagos sokat akartak egyszer Arra eleg erősek voltak, hogy leromboltak minden meglevőt, tekint nelkül arra, jó-e, rossz-e, használható-e meg, vagy átalakitható-e, d arra, hogy ujat teremtsenek, a mely nekik megfeleljen és megis a ny goti czivilizáczió jellegével is birjon, bizony meggyőződhettek csakhama hogy gyengék s nem birnak kepességgel. Birtak ugyan a multból nyak hajdukokat, köröket, kedves nepköltöket, söt agyafúrt diplomatakat is, d

mindez vajmi csekély fontossággal biró anyag egy uj állam szervezésére, melynek okvetetlenül szakemberekre is van szükség.

A bolgar nemzeti kormány hivatalosan is kifejezest adott emez állapotoknak az által, hogy felkért több európai kormányt, adnának nekik kölcsön hosszabb-rövidebb időre szakembereket. Alig terjedt el ennek híre Európában és jöttek, sietve jöttek a szakemberek hivatlanul is, csak úgy hemzsegett az a kis ország a világhírü szakemberektől, tele szemkápráztató, eszbodító tervekkel, memorandumokkal. Minden zsebökben volt egy memorandum tartalékban, tetszés szerint valasztható, a hétnek bármely napjára masik.

Mint a szélvész, mely elöre hordja a szemetet, tódult a fölszabadulás első korszakában a sok kalandor, nemzetközi szelhamos Bulgáriába. Az egy török járom helyett ennél szazszorta nehezebb, kellemetlenebb kettős jarom nehezedett rajuk, a felszabadító muszkaé, meg a tolakodó szakértőké. Ezek elől nehezebb volt a menekvés, mint a csendes, lassu török kormánytól.

Több is volt ezúttal a koczkán, mint a török uralom alatt. Az orosz nemzetiségéből akarta a népet kivetköztetni, az idegen szakférfiak, kalandorok és vállalkozók pedig vagyonukból. Tisztelet a kivételeknek, mert volt ilyen is. Volt egy franczia penzügyi szakférfi, valamint egy belga bányász, egy cseh tudós, kik mind igen jó szolgálatot tettek Bulgáriának.

Csakhamar belatták a bolgarok, hogy esőből vödörbe estek s hogy ez igy nem maradhat tovább, kiadták a jelszót, hogy nem türnek annyi idegen boldogitót a nyakukon. A muszkakat kivéve, ki is kergették a nagy részüket. És itt mar nem voltak válogatósak, a javának épp ugy oda kellett hagyni az országot, mint a salaknak.

Ez időszakban készült az a masik jelszó, hogy nem kell nekik az a sok idegen, vannak bolgarok Bulgárián kivül is nemcsak a macedonok, kik ugyanazon müveltségi fokon allanak, mint ők, hanem vannak azoknál müveltebbek és jobbmoduak: *a magyar bolgárok*. Ezeket visszahozni Bulgáriába, ezek igen hasznos, müvelt elemet fognak képezni és nem idegen nemzetiségüek, hanem jó bolgarok, édes testvereik. Persze ez is szépen megirt memorandum volt, melyet a kormány komolyan vett, a kaputos emberek pedig nagy lelkesedéssel fogadtak. A köznépről persze nem lehet itt szó, mert az még manapság sem tesz számot Bulgariában, kivéve az adófizetést és a katonaszolgálatot.

Ennek a nagyképü memorandumnak a szerzője magyar ember volt kit ott Decsoffnak hittak. A mint e terv elsőbe ismeretessé lett, Decsoff ur csak ugy uszott a dicsőségben. Ugy a fejedelem, mint a kormány

különfele kitüntetesekben részesitették. Kapott rendjelet, kinevezték gymnaziumi igazgatónak, megválasztották képviselőnek stb Decsoff tulajdonképen nem árulta el azt, hogy valójában milyen számban laknak Magyarországon bolgárok. Még ma is vannak előkelő bolgárok a fejedelemségben, a kik azt hiszik, hogy Magyarországon legalább 100.000 bolgár lakik. azt, hogy milyen költséggel, erőfeszitéssel próbálták helyökből kimozdítani a magyar bolgárokat, ezúttal nem érintem. De hogy a visszatelepités végeredményében nem állhatott cseppet sem arányban azzal a felcsigazott varakozással, melyet a Decsoff-féle memorandum hangzatos frázisai méltán kelthettek, de hogy a visszatelepitésre forditott költségeket s a rá vesztegetett fáradtságot is sajnálták a bolgárok, ezt már 1884-ben alkalmam volt tapasztalni, a mikor Decsoff urat személyesen volt alkalmam megismerni és tapasztalni, hogy ő bizony teljesen kegyvesztett.

De menjünk sorjára. Elmondom röviden mikép ismerkedtem meg Decsoff urral. Tagja voltam annak a végrehajtó bizottságnak, mely a budapesti általános kiállitás alkalmára egy keleti pavillont volt szervezendő, melybe be kivánták mutatni a magyar közönségnek a szomszédos keleti tartományok ipari és kereskedelmi czikkeit. Itt nyertem kiküldetést arra, hogy utazzam le Bulgáriába az ottani kormanyt ezen eszmének megnyerni s a pavillon számára egy lehetőleg teljes mintagyüjteményt szerezni. Ugyancsak e bizottságnak Lipthay Béla báró volt eltető lelke. Mielőtt elutaztam volna küldetésemre, Lipthay báró figyelmeztetett arra, hogy keressem fel Decsoffot, ki egyik uradalmi tisztjének testvére s tudomása szerint nagy befolyású ember a bolgár kormanynal. Igy lettem már előre is figyelmessé téve Decsoffra. Midön Szófiába érve tudakozódtam Decsoff után, csakhamar arra a tapasztalatra jutottam, hogy az ő állasat lehet mindenféleképpen magyarázni, de befolyásosnak épenséggel nem.

Alig jelentek meg azok a czikkek, miket a kiküldetésről és a budapesti pavillon czéljairól az akkori félhivatalos lapban, *Trnovska Konstitucia*-ban irattam, Decsoff maga sietett engem fölkeresni szállásomon. Egy titokzatos, keveset beszélő, száraz emberkét ismertem meg Decsoffban. Jó barátaim Szófiában figyelmeztettek előre, hogy ne legyek közlékeny, mert ez az ur esetleg visszaél bizalmammal. Igazuk volt. Decsoff nemcsak bolgárabb volt a többi bolgárnal, hanem még magyargyuloló is, a mit pedig a legkevesebb valódi bolgárról lehetne állitani. Ellenkezőleg, mig kormány és nép rokonszenvvel fogadta a kiállitas eszméjét, s a fejedelem kiválólag érdeklődött az iránt, hogy minél szebb bolgar osztályt teremtsenek Budapesten, addig a Magyarországból odavedlett bol-

garok nagy indulattal viseltettek az eszme iránt, söt nem restelték eme különös érzelmeiknek kifejezést is adni. Figyelmeztettek Tatár-Bazardzsikban egy bolgár vidéki lapocskára, melyben opponáló czikk jelent meg, s melyet egy ilyen elpártolt magyarka sugalmazott.

De hát nézzük most már meg a Bulgáriába letelepedett magyar bolgárokat. Mi sorsra jutottak azok. Megtalálták-e azt az igéret földjét, melyet nekik Decsoff még a szép magyar hazában olyan csábitólag tudott lefesteni. Eddig is csak azért foglalkoztam ennyit Decsoff úrral, mert már elözetesen igen alkalmas barometrumként szolgált nekem arra, hogy meggyözzön az ö magas röptü terveinek teljes dugába dőltéről.

De mi okozta a sikertelenséget. Talán a bolgár kormány nem váltotta be adott igéretét, nem nyujtotta a letelepedöknek azt, a mi nekik kilátásba helyeztetett? Nem. Mindent megadott a bolgár kormány abból, a mit csak igért, csupán ök nem kaptak semmit sem abból, a mit Decsoff urék kilátásba helyeztek.

Megérkezésük első napján tárt karokkal fogadták öket, ünnepelték a megérkezetteket, de már a következö napokon meg letelepitésük is már nagy nehézségekbe ütközött.

A *nép* szólalt meg, a mire senki sem számitott, a nép zugolódott letelepedésük ellen, még pedig nem a leghizelgöbben adva kifejezést ez érzésüknek. Azt elhitték, hogy az érkezettek *bolgárok*, az ellen nem tettek kifogást, bár még a nyelvüket is megmosolyogták, a mire különben késöbb térek vissza, hanem azt már a leghatározottabban kijelentették, hogy ezek a bolgárok *nem közéjük valók*. Eddig megvoltak ök tisztán a maguk vallásukban, ök nem engedik meg, hogy ezek az *idegenek* uj vallásukkal megmételyezzék békés lészkeiket. Ezzel a felfogással szemben nem igen lehet okoskodni. A bolgár nép nagyon vallásos s nem is türi, hogy bárki is ebben érzésében háborgassa. Arra nem gondolt senki, hogy a magyar bolgárok római katholikusok, a mi a bolgár nép szemében mindenképpen csak szálka lehet. Nagy perpatvarral járt a letelepedés, de még keservesebb volt a megmaradás.

Sistovo környékén rendezkedtek be szegényes gazdaságaikkal. A szomszéd bolgár testvérek örökösen czivódtak, veszekedtek az ujonnan érkezettekkel. Kezdetben csak türtek a magyar bolgárok, azt hiven, hogy ez nem fog örökké tartani, hogy elvégre majd összeszoknak, majd megbarátkoznak. De bizony nem tudtak összeférni.

Elmentek a ruszcsuki osztrák-magyar konzulhoz. Annak adták elö panaszaikat. Itt emberükre találtak. Akkortájt lengyel ember volt a mi konzulunk, valami Kviatkovsky, ki maga bigott katholikus ember volt s a napnak nagyobb részét térdepelve imádsággal töltötte. Kviatkovsky

nagyon kapott alkalmon. Az elpártolt honfitársakat ujból védelme alá vette, már csak azért is, hogy az istentelen bolgár népet bepanaszolhassa. Ez a szó «istentelen», volt a mi ruszcsuki konzulunk kedvencz és egyetlen jelzője a bolgarokkal szemben, minden más tulajdonságaik irányában süket is vak is volt. Hogy a bolgarok a betelepedőkben gyülölik a római *katholikust*, bántotta leginkább. Irt egy jelentést a másik után, kérte a bécsi kormányt, hogy mentsék meg a szerencsétlen *katholikusokat* az *istentelen* bolgárok üldözéseitől.

Addig-addig tett jelentéseket, mig a dolog ő felsége tudomására jutott, ki habozás nélkül néhány ezer forintot küldött a letelepedők segélyezésére. Kviatkovsky erre nagy komolyan és diadalmas arczczal megjelent a letelepedett magyar bolgárok között, azokat maga köré gyüjtötte s szétosztott a szükölködők között rengeteg számu — bibliát és imadságos könyvet. A derék öreg úr ugyanis a beérkezett segélypénzen bibliakat és imádságos könyveket vásarolt.

Többé nem mentek panaszra a szerencsétlen magyar bolgarok a ruszcsuki osztrak-magyar konzulhoz, a ki még örömmel jelentette, hogy már minden rendben van

Pedig a magyar bolgárok nagy keserüséget szenvedtek. Nem érintkezett velük senki. A szomszédos testvér bolgarok ellenséges indulattal viseltettek irányukban. Ha vasárnaponkint a térre gyülekezett az ifjuság, hogy furulya vagy duda hangjai mellett mulatozzanak, a magyar bolgárok nem elegyedhettek a mulatozók és tánczolók közé, hanem kenytelenek voltak külön csoportosulni, vagy szerényen meghúzva magukat, pusztán a néző szerepére szoritkozni. Mindez nagyon fájt öregnek ifjunak egyaránt, de még jobban bántotta őket az, hogyha bolgárul beszeltek, a nép kinevette őket, mert kiejtésük különbözött az övékétől.

Alkalmam volt meggyőződni arról, mi különbség van a magyar bolgár es déli bolgár nyelve között.

Mikor a kiállitás ügyében a szófiai kormánynyal értekeztem, az akkori külügyminiszternél a következő érdekes eset történt. A magyar kormány bolgár tolmácsul Karagyéna Mihályt rendelte mellém, ki vingai lévén, szerinte könnyü szerrel fog a néppel érintkezhetni. Karagyena megkért arra, hogy Zanoff külügyminiszternél ne én, hanem ő fogja előadni ügyünket, még pedig ékes bolgár szónoklatban.

A beszédet szállásunkon elkészitettem s Karagyena hozzáfogott annak leforditására. Könnyü módon fogott hozzá, de biz nehezen ment a dolog. Majd két napig dolgozott szegény izzadva, nyögve. Segitségül vette Kiria Zanoff régi grammatikáját és a Bogorov-szótárt. Azzal is csak nagy nehezen boldogulhatott. Hiányoztak a régi Zanoffban is, még

Karagyena fejében is az összes modern fogalmakhoz a kellő és megfelelő kifejezések. Két napi munka után Karagyena földhöz csapta Zanoff grammatikáját, meg az előtte levő bolgár szótárt is, összetépte az egész fogalmazványt s egy óra alatt kész volt a beszéd a vingai nyelv és szójárás szerint.

És Karagyéna az ő hatalmas hangján előadta a külügyminiszter dolgozószobájában a beszédet. A miniszter nagy meglepetésében olyan hirtelen mozdulatot tett, mintha a villám csapott volna le. Majd a szónokra, majd meg rám mereszté bámuló nagy szemeit. Rázta a fejét, mosolygott, izgett-mozgott, egy szóval ez a beszéd egészen kihozta a kerékvágásból. Megölelt bennünket és testvéreknek szólított, aztán hosszan beszélgettünk — franciául, mely alatt bevallotta, hogy ő bizony abból, a mit Karagyena olyan szépen elmondott bolgárul, majd csak hogy *egy szót sem értett.*

Zanoff ezután megmagyarázta a dolgot. Ez a nyelv, melyen Karagyena beszélt, tiszta bolgár nyelv, de ugyanez a régi népnyelv, melyen a bolgárok ezelőtt 160 esztendővel beszéltek. Azóta a déli bolgárok nyelve nagyon eltörökösödött és eloroszosodott, a mi szók tisztán, érintetlen maradtak, azoknak meg kiejtése változott s így legfölebb írott módon értekezhetnek könnyen, de az érintkezés élő szóval, a fenti okokra való tekintettel, nagyon nehéz. Megjegyeztem erre, hogy az írásbeli érintkezésnél is van nagy akadály, ugyanis az, hogy a magyar bolgár nem ismeri a cyrill betűket. És tényleg nem tud a magyar bolgár déli bolgár testvérével egy könyvből imádkozni. Ezt különösen érzékenyen sajnálták a magyar bolgárok, mert a ruszcsuki konzultól kapott félesszámu imádságos könyvekből meg csak nem is ajándékozhattak bolgár testvéreiknek egyet is. Mi hasznát sem vették volna neki, latin betűkkel voltak írva.

Tavaly találkoztam magyar bolgárokkal a ruszcsuki piaczon. Öt-hat mérföldről hoztak oda tojást, fát, az asszonyok meg egy pár hatos áru kézimunkát. Beszédbe ereszkedtem velök. Elpanaszolták tenger bajukat s végül arra kértek, hassak oda, hogy néhány gézengúz ember ne beszélje megint tele a magyar bolgárok fejét, hogy itt milyen boldog világ vár rájuk. Maradjanak azok szépen otthon. Jobb dolga van ott a cselédnek, mint itt a gazdának. A vingai parasztember hétköznapi kenyere kalács ahhoz képest, a mit ők itt nagy ünnepnapon esznek. Mi — úgymond az egyik — jóhiszemmel mint bolgár eredetüek, haza akartunk menni Bulgáriába. Most idehaza vagyunk, de idegenek — és még sokáig maradunk idegenek — otthon.

A Baba Dokia-monda s a vele összefüggő nép-szokások Romániában.

Irta: *Veress Endre.*

Dr. Marienescu Athanáz tagtársunk Baba Dokiáról érdekes és — a mint szerkesztőnk nagyon helyesen mondá — «alapos ismeretekkel s európai felfogással» irt, társasági értesitőnk múlt füzetében megjelent kiválóan objectiv tanulmányát olvasva, önkenytelenül eszembe jutott az a kevés, mit ugyan e tárgyról itt Romániában hallottam, tapasztaltam és olvastam. Azt hiszem tehát, nem lesz sem felesleges, sem érdektelen ezeket e helyen szintén leirni, mert összehasonlitó néprajzi búvárlataink czélját én ép abban látom teljesen elérve, ha a hazánk népeinél és területén megfigyelt szokásokat, ethnológiai jelenségeket összevetjük az illető nemzetek *saját hazájában* ismert analógiákkal. Mert csak is igy mutathatjuk ki az átkölcsönzést vagy vehetjük észre egyik népnek a másik néptörzsre gyakorolt befolyását és hatását.

Baba Dokiára vonatkozólag azonban nem mondhatnám, hogy e mythosz Romániában elterjedt és ismert lenne, a minthogy láttuk, hogy nálunk Magyarországon is egyes helyekhez van kötve és ott sem általános. Itt is inkább az olvasottabb tanitók, falusi papok s a középosztály tagjai ismerik elvétve, de maga a nép *nem tud semmit* róla. Igaz ugyan, hogy Moldvában a Pion és Csahló tetején képzeli ez alakcsoportot a néphit, sőt ugyan ez országrészben van egy *Lunca Dochiei* nevü kis falu is Putna megyében, de mindez annyira lokális elterjedésű, hogy alig gondolnám, hogy e legendát a szomszéd vármegyén túli lakosság is tudná. A sik, alföldes Oláhországban, hol e monda keletkezéséhez szükséges képzelet ébrentartása s táplálásának pedig távol vannak a természet hegyes-csúcsai, *még kevésbbé ismerik* a Baba Dokia-mythost s itt úgyszólva csak a városok intelligens köreire szoritkozik annak ismerete.

Maga az e tárgyra vonatkozó oláh irodalom is oly csekély, szinte semminek mondható, hogy a már Marienescu által emlitett két helyen kivül, épen csak Carmen Sylva emliti «Decebal leánya» czimü elbeszélése végén, mely most Réthy multkori czikke folytán lett előttünk is ismeretesebb. Ebben a királyi irónő a dák főváros, Sarmisegethusa ostromában hősiesen kimult Decebal leányáról, kit Andrada néven szerepeltet csinos novellájában, a következőket irja: «Némelyek azt állitják, hogy *Dokia* volt a neve s hogy midőn Trajan császár meglátta és megkedvelte, kővé változott volna. De (mindjárt utána teszi) erről nem maradtak

…sank okmányok, mert azok vagy Sarmisegethusában egtek vagy a folyóban vesztek el?

Atkutattam az ujabbkori olah nepkóltészet több erdekes gyüjteményét, de sehol sem birtam bennök Baba Dokia nyomara akadni. Hanem, ha maga a mythos, a mint fentebb is kimutattam, kevesbbé ismert, annal elterjedtebb az a szokas, mely vele összefüggően s ugyszolva belőle kifejlődve orszagszerte honos, es a mi viszont valószinü, hogy hazank olah lakossága közt ismeretlen. Marczius elsején ugyanis az oláh nep a tavasz közeledtének örömére egy kis jelt vesz fel, mely emlekeztesse az alvó mindenseg ujraébredésere, egy talizmánt visel, mely megvedje őt a tavasz egető sugarainak hatásatól Ez a *mártzisor*, igy nevezve marczius havaról, melyben szerepel vagy talán a Baba Dokia-monda «Martzisor»-jaról: melyről e szerint a nepnek itt tavoli sejtelme lenne, anélkul, hogy a mythosz többi szemelvére s tárgyara már vissza birna emlekezni?

Elég az hozza, hogy Romániaban a martzisor egy kicsiny, szivvagy köralaku erem, melynek egyik oldalara «Marczius elseje» van irva, masik lapjara pedig a tavasz megjöttét jelentő fecskék és rózsak vannak preselve. Ilyen érmeket minden évben vernek az illető évszámmal, fehérezett és sarga rezből, gazdagoknak pedig arany s ezüstből, bar nem ritkan lat az ember tiszta kristály üvegből készülteket is. Egy bukaresti elelmes ekszeresz erre az évi idényre ujdonsagul ép ily domboru üveglapból készülteket hozott forgalomba, melyeknek közepén meglepetésemre Baba Dokia látható egy kápolnas hegy tetején, piros kozsókkal hatán s mellette 9 (a Banátban, Marienescu közlese szerint 12) megfagyott juhaval — mind elenk szinekkel kifestve. A kis csecsebecsenek volt is olyan keletje, hogy midőn tulajdonkepeni viselésének ideje eljött, egy sem maradt az aranyműves boltjaban

De ezenkivül az uteczakon mar februar közepetől kezdve szanaszét arulják mindenfelé a gyerekek az olcsó martzisorokat, melyekből 20—30 is csüng es csilingel egy kis vesszőn, mialatt leginkabb igy kiabalgatják kapós arujukat:

«Szép nemzeti marczisorok,
Hordjak urak s kisasszonyok»

És marczius elsejen aztán csakugyan a társadalom minden osztályának tagjai, de kivált a nők, leanyok es gyermekek nyakukba akasztjak, vagy (mint a férfiak szoktak) karjukra, kezükre fonjak az ilyen piros-feher sodrott selyemre, pamutra fűzött martzisort, azzal a hittel viselven azt, hogy birtokosat igy *nem fogja*, vagyis nem barnitja meg a nap.

Viselik is a hó utolsó napjaig, hogy arczuk egesz nyáron at tiszta

és szeplőtlen maradjon. S a mártzisorokon látható fecskékről vajjon kinek ne jutna eszébe magyar leányaink tavaszi mondókája: *Fecskét látok, szeplőt mosok* — mit az első fecske látásakor annyi eredetiséggel ismételgetnek! De visszatérve a mártzisorra, a hónap végével pedig rózsatőre kötik azt, hogy — mint mondják — olyan szépek legyenek, mint a viruló rózsa; a falun ellenben, hol a mártzisor helyett gyakrabban egy lyukas ezüstpénz (vagyonosabbaknál egy arany vagy fél Napoleon) pótolja, tejet, meg turót vesznek rajta, mit közösen azzal a symbolikus hittel költenek el, hogy ugyanolyan fehérek legyenek tőle.

S mit látunk e népszokás alapeszméjéből?

Azt, hogy a *mártzisor*, e kis talizmánnak nevezhető érem, itt is «a tavasz és az ujuló természetnek képviselője» s egyúttal a tisztaságnak védője.

Dr Marienescu közléséből már tudjuk, mik a «Zilele babelor», azaz «a vénasszonyok napjai», de mivel ő nem említé, ugylátszik hazánk oláh lakosainál e napokhoz nincs semmi egyéb szokás kötve, a mi pedig az analógia szempontjából itt szintén nagyon érdekes.

Romaniában a *Babelé*-k ugyancsak márczius elsején kezdődnek, de csak 9 egymás után következő napig tartanak, mi szintén igazolja nemileg a néphit amaz itteni variansát, hogy Baba Dokianak csak 9 juha van. Minden napnak megvan a maga babája, a mennyiben elsején az ismerősök és rokonok kisorsolják maguk közt a napokat, vagyis előre meghatározzák, hogy melyik nap melyikük legyen a *baba* (vénasszony) és aztán a milyen az nap az idő — melynek meghatározására e három terminust használják: tiszta, felhős, komor — olyan lesz a lelke is az illetőnek egész éven át.*) Igy tart ez kilenczedikeig, sok tréfás alkalmat szerezve az egyes családoknak, és az utolsó napon még az a furcsa, de logikai következtetésü szokás is megvan kiváló faluhelyen, hogy a földet jól megveregetik egy tönkkel, hogy a meleg belőle feljőjjön, a fagy pedig bemenjen. E napot *mucsenics*-nek hívják (a 40 vértanu nevéről, kiknek emlékére még egyéb más tárgyra tartozó szokás ismétlése is járja) és a milyen idő ekkor van, kimondják róla egyszersmind, hogy olyan lesz az egész tavaszon is.

A föntebbiekben pótolni igyekeztem Marienescu dolgozata tárgykörét s most még csak egy pontját, állítását óhajtanám felvilágosítani, ha lehet — megváltoztatni.

T. tagtársunk ismert tanulmányában az előadott Baba Dokia-mythost a rómaiak Anna Perennajával azonosítja, kellő idézetekkel, összehasonlítás-

*) Lásd: *Román tavaszi szokások* cz. közleményemet a «Világ-Krónika» 1887. évf. 15. sz.-ban.

al támogatva véleményét. E fejtegetésében van is elég valószínüség, mivel az oláh népéletben és ennek irodalmában az Anna Perennanak egy mai szokásban látom tiszta analógiáját, sőt mondhatnám atását. én másokkal együtt a mellett vagyok.

Anna Perennát tudjuk, hogy viz mellett ünnepelték a római ujév ján vagyis márczius elsején. de ugyan e nap szokásban volt még ágakat helyezni e római istennő oltárára. és e mellett minden ban s ház körül a babérágakat frissekkel cserélték fel, az egész éven száradtakat pedig az oltáron elégették. Odobescu és Teodorescu szerint en maradt volna meg az oláhoknál mai napig is az a szokás, hogy vasarnap. de főleg Szt. György napján (az itt nem termő babérkat pótolva) zöld fűzfaágakkal díszitik fel a házat, udvart. Ámbár ünkről tagadhatatlan. hogy ezt a többi görögkeleti vallást követő eknél is ép igy megtaláljuk. És ugyancsak az Anna Perennának zott babértól származnék a mai *szorkova*, e papirvirágokkal, levelek ezüstszálakkal feldiszített czifra vessző, melylyel a keresztény ujév gelén egész Romániában a gyermekek házról házra járnak szerencsét nó tipikus verseket mondva a ház minden tagjának, miközben a rkovával folyton csendesen veregetik az illetőt, a kinek jó kivánsáikat a betanult mondóka szerint eldarálják.*)

E feltevés és magyarázat talán inkább is talál az utóbbi szokásra, lynek származását szembetünteti. mindazonáltal örvendek. hogy a Dokia-mythos ismeretéhez én is járulhattam az analog népszokok leirásával s egy kis felvilágositással.

Bukarest. 1890. márczius.

A magyar örmények.

Irta: *Dr. Réthy László.***)

Azon idegen népfajok között, melyek Magyarországon maguknak j hazát találtak, a magyarokul ismert *görögök* mellett első sorban az *örmények* azok. kik bár ősi nevöket megtartották: a magyar nemzettel nyira összeforrtak. hogy annak törekvéseiben egyértelmüen vesznek

*) Lásd G. Dem. Teodorescu: Incercări critice asupra unoru credinte. datine moravuri. Bucuresci 1874. 64 -65. l. és A. J. Odobescu ehhez írt előszavát.

**) Mutatvány szerzőnek »A magyar társadalom» czim alatt közelebb megjelenő művéből.

reszt, jo es balszerencséjeben osztakoznak, egyszóval nemzetünk kieg
szitő reszet kepezik.

Az örmenyeket a magyar nemzet réges regen ismeri, s ha tek
tetbe veszszük azt, hogy volgamenti óshazánk területen XI–XII. szaza
beli örmeny emlekeket constataltak s meg inkabb, hogy mar arpadk
küttök Magyarorszagban lako örmenyekről tudnak, bizvást feltehetj
hogy elődeink meg az óshazaban érintkeztek örmenyekkel s a honfo
laló magyarokat vándorútjokban iparos és kereskedő örmenyek is kisert

Az örmenyek, mint kereskedők, a középkorban az egesz kelet
el voltak szóródva, s Magyarország megalakulásával nalunk is mi
inkabb helyet foglaltak s azóta szakadatlanul nyomukra is talalunk.

Kézai emliti (Szabo K. ford. Függelek. A jöveveny nemesekr
19. §.), hogy az idegen szarmazású családok között örmenyek is volt
mas adatok mint tömegesebb varoslakókat ismerik öket. Igy az Ár
korban Esztergom lakossaganak egy része ormeny volt (Armeni Strigo
Czinár 20.), a kik, mint az egykoru magyarországi olaszok, szaracen
kereskedelemmel foglalkoztak.

Az ormenyek mint varoslakok s keresztenyek, hamar osszevegyült
a magyarsaggal, ugy hogy az örmeny nev, mint nemzetnev a fenn e
litett adatokon kivül soka elö nem fordul. De hogy ez első emlekeze
óta folyton laktak örmenyek hazankban, azt szemelynevekből tudjuk

Budan 1415-ben egy Jakab nevü polgar, Marton nevu ormeny
(Armenus) 600 forinton (mai értékben körülbelől 10,800 frt) adta
házat. 1432-ben Pest varos elöljarói közt talaljuk Ormény Egyedet n
esküdtet, Hunyady Matyás fényes udvarában pedig Ermeny István, m
budai várparancsnok szolgálta a kiralyt. (Salamon F. Budapest történet

E nehany adatbol is látszik, hogy ez eszes, vállalkozo es alk
mazkodni tudo nepelem, mily regen s mily különböző iranyban erven
sitette magat a magyar társadalomban.

Örmenyeket mint nemeseket a kesőbbi nemesi lisztákban is gyak
találunk. Igy a gyulafehérvari kaptalan s a kolosmonostori convent le
táraiban (609., 1628., 1649. stb. evekből.

Az örmenyeknek egy közepkori bevandorlasat hozzavetőleg dat
tudjuk. Miklós esztergomi erseknek egy 1453-ik évi levele szerint ugya
Tolmacson a vöröstoronyi szorosnál örmény püspökseg volt s püsp
Marton van megnevezve: Venerabilis in Christo Pater frater Marti
praedicta gratia *Episcopus Armenorum* de Tulmachy noster suffragane

*) Jos. Car. Eder Exercitationes Diplomaticae. Fol. Lat. 2242 a M. N. M
levéltárában.

A tolmacsi örmények Erdélybe Havaselvéről jöttek s pedig Arges-ből, mely Hasdeu szerint örmény telep volt s a gyönyörü argesi templom is, melyet a monda a görög Manole mesterrel építtet, tulajdonképen az örmény művészet egy remeke oláh földön.

A tolmacsi örményekről ez adaton kívül más írott emlékünk nincs, de Márton püspök pecsétnyomója, melyet Barsmegyében találtak s néh. Ipolyi Arnold püspök tulajdonát képezte, a m. n. múzeum kincsei közt őriztetik.

Az az örménység, mely ma Szamosujvár, Ebesfalva, Gyergyó-Szt.-Miklós stb. erdélyi városokat népesíti s az örmény liturgiáju katholikus egyházban él, 1684-ben Apaffy Mihály erdélyi fejedelem korában költözött be Moldvából. Az uj örmény bevandorlók is csakhamar egész tömegükben megmagyarosodtak s utódaikat a magyar társadalom minden téren meglátjuk, melyek nemzetünk életében haladást és emelkedést jelentenek.

Hogy az örménység részvételét a közös nemzeti törekvésekben kellőleg feltüntessem, a részletekbe kell mennem s egyenkint kell felsorolnom azokat a kiváló neveket, melyeket társadalmunknak az örmény nemzet adott.

Mai főrendü családaink között, hol a haza körül szerzett érdemekért minden magyarországi népelem képviselve van, nem hiányzik az örmény sem.

Ez örmény származásu főnemesi családunk a beodrai gróf *Karácsonyi*-aké, melynek néhány évvel elhunyt fejét, Guido grófot, mint jótékonyságáról ismert főurat tisztelte a társadalom.

A nemesi osztályban, mint akármelyik hazai nemzetiségnek, az örményeknek is egész sorát találjuk. Ezek felsorolását mellőzzük, mert e nevek legtöbbjét társadalmi tevékenységük kapcsában alább soroljuk föl.

Lássuk tehát azokat, a szellemi munka különböző ágaiban.

Abban a korban, midőn a magyar szinirodalom még pólyájában volt, már ott találunk egy örmény hazafit az úttörők között. Az 1790-ben alakult «magyar szinház» első előadása «Igazházi» czímü szinmü volt, melyet *Simay* Kristóf irt, a ki kétségtelenül az örménység legkiválóbb családai egyikéből, a Simay-családból származik. E családból való Simay Gergely, ki az 1848/9-iki magyar országgyülésnek korra nézve legifjabb tagja volt; ennek fia János, örmény költőket fordít magyarra.

Örmény eredetü a gattájai *Gorove*-család, melynek egyik őse László, szintén a magyar drámairodalom régibb munkásai közé tartozik. 1806 és 1870-ben «Jetzid és Haba» s az «Érdemes kalmár» czímü szinműve jelent meg Budán. — utóbbi eredeti magyar s mint maga irá

müve czíme alatt: «hazai történelmen épült eredeti darab, öt felvonásokban».

Gorove László fia István, közéletünkben fényes szerepet vitt. 1847-ben «Nemzetiség» czímü röpiratával tünt föl, a «Védegylet» elnöke volt s az 1867-ki magyar miniszteriumban a földmivelési, ipar- és kereskedelmi tárczát viselte.

Az örmény származású *Korbuly*-családból született a feledhetlen emlékü *Hollósy Kornélia*, a «magyar nemzet csalogánya», kinek neve a magyar szinpad történetében arany betükkel van beirva.

Ugyane családból származik Korbuly Imre jogtudósunk. Korbuly Bogdán, a kolozsvári nemz. szinház volt intendása, Korbuly József, az «Erdélyi Hiradó» szerkesztője.

Feltünö, hogy az örménység mily számos s kiváló irót adott a magyar nemzetnek. Örmény eredetü iróink: *K. Papp* Miklós, a «Magyar Polgar» egykori szerkesztője, *Lukácsy* József történetiró, *Verlan* Endre a 60-as években jónevü publiczistikai iró, *Páskuj* Lajos szatmári kanonok, egyházi költő, *Molnár* Antal történet és politikai iró, néh. *Lukács* Móricz a Kisfaludy-társaság tagja, *Körér* Lajos az 50-es években jónevü novellistánk, *Eötvös* Ágoston történetiró, *Bogdánffy* Lajos müforditó, *Törös* Tivadar hirlapiró.

Az utóbbi évtizedben egy-egy irodalmi esemény volt *Csiky* Gergely ujabb s ujabb alkotása a magyar szinpad számára (Janus, Proletárok, Mukányi, Bozóthy Márta, Jóslat, Spartacus, Czifra nyomoruság, Kaviár stb.) A Csiky-család a legelterjedtebb örmény-családok egyike. Szépirodalmunk egy másik kiváló müvelője *Peteley* István (Keresztek: Az én utczám), ki anyai ágon az Eranosz-családdal rokon. A 30-as években Eranosz és Eranosznét ismerjük, mint a nemzeti szinház tagjait.

Szamosujvárott «Armenia» czím alatt évek óta ismeretterjesztő és szépirodalmi lap jelenik meg magyar nyelven, melyet a fáradhatlan buzgalmu *Szongott* Kristóf (Petőfi örmény forditója) szerkeszt. E folyóiratban Gopcsa László, Márkovics Jakab, Esztegár Gergely és László, Avedik Lukács, Faraó Simon, Govrik Gergely, Bárány Lukács, továbbá Harmath Lujza, Tucsek Anna (a «Fővárosi Lapok»-ból is ismert irónok) neveivel találkozunk.

Nevezetes örmény-család a *Dánielek*. Dániel Todor az örmények Mózese: ő vezette be népét Moldovából Erdélyországba. E családot a közélet minden terén szerepelni látjuk: Dániel Pál az országos szabadelvü club elnöke, Ernő, Márton országos képviselők. (1887-ben a magyar országgyülésnek nyolcz örmény születésü tagja volt.) Számos családi e

Jakabffy-aké. Imre Krassómegye főispánja, elődje *Jakabb* Bogdan († 1887) szintén örmény volt.

Örmények különböző pályakon: *Gajzágó* Salamon az állami számvevőszék elnöke, dr. *Patrubány* Gergely Budapest főváros főorvosa, dr. Patrubány Lukács nyelvész, dr. *Verzár* Joachim a Margit-sziget fürdőorvosa, *Lukács* György és Béla államtitkárok, *Lukács* László és *Novák* Lajos miniszt. tanácsosok, *Mály* István temesvári, *Novák* Camill b.-gyulai, *Gyertyánffy* Ferencz nagykikindai törvényszéki elnökök. *Czáran* István budapesti törvszéki bíró.

Két régibb név a tudomány terén: *Czecz* Antalé (növénytan) s a *Csausz* Mártoné (anatómia) a budapesti tud. egyetemen.

Az aradi «tizenhárom» között kettő volt örmény: *Kiss* Ernő és *Lázár* Vilmos tábornokok. E kor eseményeiből ismerjük *Czecz* János tábornokot is, ki az emigráczióval külföldre menekült, majd Délamerikába ment, hol ma a buenos-ayresi (argentini köztársaság) katonai akadémia igazgatója.

Magyarország művelt kereskedői, földbirtokosai, tisztviselői közt, az ügyvédi, orvosi stb. karban még számosak, kik e derék népfajhoz tartoznak. E helyen csak a legismertebb örmény családnevek néhányát sorolom elő: Kapdebó, Ember, Temesvári, Hankovics, Dajbukát, Akoncz, Amberboj, Kaletian, Amiras, Duha, Azbej, Bulbuk, Hevul, Nuridzsan, Begidzsan, Donogan, Dragoman, Dzsehez, Issekutz, Kopár, Aszlan, Zacharias, Todorffy, Lászloffy. (E nevek közt több oláh és orosz eredetű is van, melyek az 1684. évi beköltözés előtti korból származnak.)

Örmény testvéreink társadalmi tevékenységének vázolásánál nem feledhetem el *Czárán* Tivadar aradmegyei seprősi földbirtokos nevét, ki néhány év előtt 3000 darab aranyat küldött néh. Trefort Ágoston akkori közokt. miniszternek a seprősi új magyar népiskola felviragoztatására!

Az örmény nyelv az iráni nyelvek közé tartozik, tehát a persa, osset, kurd, afgán nyelvekkel rokon. Irodalma (történelem, regény, költészet, egyházi irod.) jelentékeny. Konstantinápolyban, hol a leggazdagabb kereskedők, bankárok örmények — a hírlapirodalom magas színvonalon áll s a legnagyobb tekintélyű.

Az erdélyi örmény nyelv ma már csak mint hagyomány tekinthető, melyet az örmény egyház tart fönn. Mint társalgó nyelv inkább a

régibb generatiókra szorítkozik s az iskolában csak a vallásoktatásnál van hivatása.

Alább a népnyelvi adalékok között közlünk egy mutatványt ez érdekes hazai nyelvből.

Népnyelvi adalékok.

III.

Ujévi örmény ének

Saját dallamu, erdélyi örmény tájnyelven irott ének

Örményül

Dálávuzi, dálávuzi!
Khághezren isz tun zudré mezi.
  Pájez ájszové incsh gabisz?
  Zperênnerész gi chaphisz.

Zeram perénnusz khághezruthjun
Gudász ikhmé anusuthjun.
  Pájez barab hujsz gidsoghisz
  The zdárin khághezré pánin.

Gikhághezreczusz zperênnerêsz
Pájez eshe éz legh, szérderesz,
  Ze gudinkh mecshed méghrê,
  U szérdérész eshe khághrê

Urethe tun zájn ánem
Or szérdiez khághezruthjun dáir,
  Zdérdmjalkhêsz chêntaczuur
  Meghrovêt khághezreczuur

Pájez zájsz dálu tun gárogh eshisz,
Ze makh*) ênguz jév méghrên isz
  Dzeszi kori gimeghrisz
  Zmártikhêsz gigéragrisz

Pernokh ézkhéz ànus gudinkh
Pájez ardêszênkhov gicharinkh
  Jérpor neszánez hánkiszd eshinkh,
  Dêrdmévádz legheczvádz inkh

Jérpor áschárhêsz gidáncse,
Jev hazarezégh gicshareshare
  Zmegêsz ájre zérgelov,
  Zmegalêsz pámbászankhov

Magyarul (prózában)

Dálávuzi, dálávuzi!
Édes vagy te mindig nekünk.
  De evvel mit csinálsz?
  A szánkat csalod

Mert szánknak édességet
Adsz valami kellemet
  De hiú üres reményt nyujtasz;
  Hogy az évet munkáljuk édesen.

Megédesited a szánkat
De nem keserü szivenket
  Mert eszünk benned mézet
  És szivenk nem édes (nem érez édes-
                                  séget)

Vajha! te azt tennéd
Hogy sziveinknek adnál édességet
  A szomorúakat megörvendeztetnéd
  Mézeddel (napjainkat) megédesitenéd

De ezt te nem adhatod (nem teheted
Mert mák dió és méz vagy (-ből készitenek).
  Szokás szerint mézzezel (mint Honig süss
                                  machen)
  Az embereket táplálod

Szájjal eszünk kellemesen
De könyeket is vegyitünk,
  Mikor belsönk nem csendes
  S szomoru-keseredettek vagyunk.

Mikor a világ kinoz
S ezerféleképp gyötör
  Egyiket férjétől fosztja meg,
  A másikat ragalmazza

* Magyar költsenszó: mák, örményül: chás-chás.

...ya dérdum gibáddsére
...usz ujedz czbav gipere
Fenegesz csbar thésnatujaczh
Churtan gane csbár gámáczh

...nn dálávuziov
...énsh gianczhnun chêntumov.
Pájczh zajn lalov. véghpumov
Gémênezhnun dérdumov

...e pachil dolváthé haszav,
...marte andolvath árav.
Zergeczh zdáh khághezruthene
Hanen urachuthene,

...mart' alesz Zásztvadz chêntre
...na khezig haduezháne
...ari snorhaczhé meesh méghré
...r daraid éláh khághezhré

...eh csharnusz ézleghuthjuné
...el eshi czhávisz ezdêrdumé
Vaszen Asztudzo szirun
Hampérisz zájn szirov tun

Egyikünknek szomorúságot okoz,
Másiknak nagy fájdalmat hoz
Az egyiket a gonosz ellenség
Rossz akaratának adja áldozatúl

Az évet dálávuzival
Sokan eltöltik örömmel
De sírással jajpanaszszal
Végzik azt szomorral

Mert az irigy sors eljött,
S az embert szerencsétlenné tette
Megfosztotta őtet az édességtől,
Minden örömtől.

Oh ember, tehát az Istent kérjed,
Hogy adjon Az neked
Szent kegyelmében mézet
Hogy éved legyen édes

Számba ne vegyed a keserűséget,
S ne fájlald a szomorúságot
Hanem Istenért Isten kedvéért
Szívesen eltűrjed azt.

Közli: *Szongott Kristóf.**)

Az ujévi örmény-ének dallama.

Andante

Dá - la - u - zi dá - lá - u - zi Khághezhré-
nisz tun zud - rê me - zi; Pájczh áj - szo - vê incsh gá-
nisz. Zpe - rén - né - rész gi - chá - phisz

*) E költeményt Gábrus Zachariás tanár irta Szamosujvárott 1836 januar 1-jére, melyet birtokomban levő kéziratos vegyes költeményeiből («Zánázán adanávor tirkh» 16° 552 l.) közlök

Nyelvészeti észrevételek: A dalauzi szó erdélyi tájszó, keleten nincs használatban A dalauzi nevű örmény csemege alkatrészei az 5 versszak 2-ik sorában fordulnak elő mák, dió (énguz), méz meghré Az 1. versszak 2. és 4. szava zudré (mindig) erd. örm tájszó: keleten misd, 4 versszak 1. szava ure-the vajha, bárha) erd tájszó keleten jéráni the. A 9 versszak 3 sora utolsó szava veni-nov méreggel) erd tájszó az oláh venin (méreg)-ből. keleten thujn. Ez oláh eredetű szót apáink még a beköltözés előtt 1672-ben kezdték Moldva-Oláhországban használni

Az ének dallamát apáink magukkal hozták e hazába, szerzője ismeretlen E dallam szerint éneklik az örmények az «Ov thevankám ánden tharthe» kezdetű dalt is Sz K

IV.

Gúnyos hangutánzás a XVII-ik századból.

Szentes jász-eredetü kálvinista gazdag lakója lenézi a saját beli szegényebb pápistát s pedig azon vélt jogán, hogy a kálvinistá voltak azok, kik ezen földet a törökkel vívott véres küzdelmeknek pette megtartották, s itt a pápista csak jövevénynek tekintetik, r palócz-tatárnak ivadéka. A népfelfogás érezteti is ezt s éreztette XVII-ik században is, s ha nyiltan nem, keleti szokás szerint képl burkolva, gúnyban s éppen ilyen gúnyszülte azon hangutánzás is, : elmondok.

Két tornyos temploma volt még a XVII-ik században Szent melynek egyike, a vörös-fedelü magas «kálvinyista», a másika a kupolás «pápista», s az előbbinek nagy volt a harangja — mert a rávaló, utóbbinak kicsiny s ezért is igy szól a szentesi nagyh [vontatva, hogy:

Suba-bunda —
Suba-bunda —
Suba-bunda —

(gazdagok «tisztessége» (öltözéke)].
a kicsi pediglen: (gyorsabban)

Ing-gatya
Ing-gatya
Ing-gatya
(szegények gúnyája).

* * *

A szentesi nép tréfás csufolódása az is, melyet temetésel harangok hangjára való vonatkozásban fejezi ki.

A nagy harang ugyanis igy szólal meg, szerinte (vontatva):

Meg-halt-az-úr
Meg-halt-az-úr
Meg-halt-az-úr

(Megdicséri, mert jól fizették dicsérő hangját.)
A kisebbik ezt mondja (gyorsabban):

Kár-érte -
Kár-érte —
Kár-érte - -
(Már csak sajnálkozik rajta, mert hisz kevesebb a hangjának a:

S a legkisebbik így szól (gyorsan):

Ördög vigye —
Ördög vigye —
Ördög vigye —

(Sebaj nem, szegénynek húznak, ez úgy sem fizet a harang szaváért.)

Farkas Sándor.

Könyvismertetés.

Simonyi Zsigmond, A magyar nyelv. A művelt közönségnek. Két kötet. I. 301 l. II. 362 l. Budapest, 1889. A magyar tud. akad. könyvkiadóvállalata. Ötödik cyclus 1887—1889.

Simonyi Zsigmond nyelvtudósunk nagy szolgálatot tett a magyar nyelvészetnek, midőn e mű megírására vállalkozott, mely hivatva van arra, hogy azon nagy felhalmozott anyagot, melyet újabb nyelvészetünk összegyűjtött, tárgyalt s megvitatott, a művelt közönség igényei szerint adja elő s ezzel nyelvünk történetéről és rendszeréről helyes fogalmakat terjeszszen és gyökereztessen meg.

A mű mint ilyen élvezhető alakban, de mindig szigorú tudományos alapon van írva. Az egyes fejezetek természetes rendben követik egymást s a feldolgozott anyag úgy van elrendezve, hogy a teljesen tájékozatlan is folytonos s zavartalan figyelemmel kisérheti a szerzőt s magának teljes, egész képet nyerhet nyelvünk és nyelvtudományunk kérdéseiről, állásáról, viszonyairól.

A mű első kötete a magyar nyelv életét adja elő. Az első fejezet a nyelvről s a nyelvtudományról beszél általában, s a magyar illetőleg urál-altaji nyelvészet fejlődésének főbb momentumaival ismerteti meg az olvasót. A második fejezet a magyar nyelvnek eredetét s rokonait írja le s könnyen megérthető alakban mutatja be a magyar nyelv ugorságát, de azt a viszonyt is jellemzi, melyben nyelvünk a török, mongol stb. altaji nyelvcsaládokhoz, mint távolabbi rokonokhoz áll. A többi fejezet: Idegen hatások. Nyelvtörténet és nyelvemlékek. A népnyelv és nyelvjárások. Irodalmi nyelv. Nyelvújítás. Nyelvteljesség.

A második kötet a magyar nyelv szerkezetével foglalkozik: hangok, hangváltozások, helyesírás; összetétel, szóképzés, a jelentések viszontagságai, a szófejtés, a ragozás, a mondattan czímű fejezetekben.

A roppant nagy anyagot felölelő munkának egyik érdekes fejezetéből mutatunk be egyetmást tájékozásul s az előadás jellemzéseül.

Az összehasonlító nyelvészet — úgymond a szerző «Idegen hatások»

czimű fejezetében — hosszu ideig tagadta a keveréknyelvek lehetőségét. A legujabb kutatások mindinkább megerősitik azt a nézetet, hogy minden nyelv keverék bizonyos mértékben. Első és legfeltünőbb modja a nyelvkérdesnek az idegen szok atvétele. Nincs az a művelt s műveletlen nyelv, melyben ilyenek ne volnának. A nepek érintkezésének s egymásra hatásának szükséges következménye az idegen targyakkal es fogalmakkal az idegen szók átvetele. S ha legtöbb idegen szot az angol es nemet nyelvben találunk: nálunk sem kell a nemzeti hiusagnak berzenkednie, ha a tudomany megállapitja, hogy nyelvünk elemei közt melyek az idegen eredetüek.

Az idegen eredetű szavaknak két csoportja van. Az olyanoknak, minők corrigalni, delegátio, deficzit stb., melyeknek idegen voltat érzi az ember, vannak aztan mások, melyek oly régen származtak át s annyira megmagyarosodtak, hogy a nagy közönség alig gyanitja idegen eredetüket, ilyenek: barát, angyal, rózsa, palya, polgár, pokol, paripa, rozs, csinál-ni, parancsol-ni stb.

Nemely ilyen kölcsönvételt a népetimológia egy-egy eredeti magyar szóhoz kapcsolt. A merföld például csak igy magaban tekintve a mer ige származékának látszik (mértföld), pedig az első tagban a nemet meile lappang, ezért ejtették e szót régen mélyföldnek Igy alakult a latin tuberosa tubarózsává, igy lett a coemeteriumból czinterem stb.

Némely kölcsönszó mig nyelvünkbe jutott, nagy utat tett meg A pohár szó a magyarba a szlávból került (pehar), ide a németektől (becher), a németekhez az olaszból (bicchiere), mely szó mar a latin köznyelvben is megvolt (bicarium) s boros hordot jelentett, ide a görögöktől jött at (bikos – korsó.)

A zsemlye szot a nemetből vettük (semmel, semele, simila, zsemlye, finom buzaliszt), a nemet semmel a latin similiából alakult, a romaiak pedig a görögöktől kölcsönöztek (simidalis, finom buzaliszt; semidalites, abból sült kenyér). De még a görögben sem eredeti e szó, oda a phöniciaktol jutott, a mit a mai arab nyelv bizonyit (samid – fehér kenyer); e szó a sémi nepektől Indiáig hatolt el s a szanszkritban samida egyik neve a buzalisztnek.

A magyar nyelvre legrégibb korban, a volgamenti oshazaban a török nyelvek hatottak. Ekkor a magyar nep halasz es vadasz allapotban élt. Ez időből kerültek nyelvünkbe a földmüveles, baromtenyésztes fogalmainak nevei. Ilyen török eredetű szavaink: buza, arpa, borsó, szerü, tarló, sarló, eke, őrölni, gyümölcs, alma, szőlo, komlo, bor, sör, kender, tiló, orsó: — továbbá a tulok, ökör, tino, borjú, ürü, kos, csikó, disznó,

[..]vak, gyapjú, túró, író, vaj). Más műveltségi szavak: tengely, tömlő, korsó, [t]ükör, bölcső, koporsó, gyűrű, gyöngy, csizma, dolmány, írni, betű.

A törökség útján nyelvünk több persa, arab és mongol szóval is gyarapodott, persa: kazán, csákány, nemez; arab: hír, aba (posztó), tőzsér; mongol: húz, zerge, hölgy, harang, hagyma, illdom.

A honfoglalás után nagy hatással voltak nyelvünkre a szlávok; a szláv kölcsönszók a földmüvelés, házi berendezés, ipar, kereszténység s az állami élet köréből vannak véve.

Földmüvelés: puszta, ugar, parlag, barázda, széna, szalma, asztag, kazal, garmada, jászol, járom, iga, kasza, gereblye, len, guzsaly.

Házi berendezés: kamara, konyha, szoba, pincze, udvar, kályha, nyoszolya, asztal, ebéd, vacsora.

Ipar és mesterségek: gerencsér, kádár, bodnár, molnár, mészáros, kovács, takács, motolla, zavár, kulcs.

Kereszténység: keresztény, pogány, pap, oltár, kereszt, zsolozsma, szent, karácsony, szerda, csütörtök, péntek, szombat.

Állami élet: király, császár, tárnok, bán, zenesz, robot, dézsma, pénz, zálog, tömlöcz, kaloda stb. stb.

A szlávokon kívül különösen a németektől s az olaszoktól sok műveltségi szót vettünk át, német eredetűek: herczeg, polgár, czímer, zsoldly, frigy (friede), czéh, torony, kehely, zomancz (schmalz), font, példa (bild), tuczat, salak, zamat stb.

A fogoly (madár) szavunk is német eredetű s a vogel-ből való, mely nálunk speciális jelentést vett fel.

Olaszok: pálya, pénz, part, posta, tégla, summa, paszomány (passaman), konty (concio), tréfa, gúny, finom, kandalló; több hajózási műszó: sajka, bárka, gálya, gát stb.

Gyakran az idegen szókat csak bizonyos szólások magyarázzák meg. Legérdekesebb példa erre a *pálya* szó története. Az olasz palio szóval ugyanis, mely nem egyéb mint a latin pallium, a lovagi tornán azt a díszes köpenyt jelölték, melyet a győztes versenyfutónak adtak jutalmul. A pálya jelentést megmagyarázzák azok a kapcsolatok, melyekben az olasz szót már a középkorban használták. Correre il palio = versenyt futni, szószerint a palliumot vagy palliumért futni és közmondássá vált: e fatta la festa, è corso il palio — vége az ünnepnek, meg van futva a *palio*. Az olasz-palio-futást tehát a magyar nyelv pályafutás alakjában vette át s a magyar nyelvérzék úgy magyarázta a szó első tagját, hogy az a megfutott utat, a versenytért jelenti s így jutott a magyar pályaszó mai jelentéséhez.

Ötödik nyelv, melyből nagyobb számmal kaptunk szókat, a latin.

Ez az egyház, a törvényhozás, törvénykezés s a tudomány útján gazdagította nyelvünket. E szavakat a nyelvújítás kora nagyobbrészt hon képzésekkel helyettesítette, mégis sok latin szó maradt meg, részint általános, részint a népnyelvben is. Ilyenek: testamentom, káptalan, paradicsom, téka, almáriom, lurkó, virtus, kintorna (quinterna, öt húros hangszer), fiskális, kommendál, disputál, prezsmitál.

A magyar nyelv, mint Alexi György román nyelvész legalaposabban kimutatta, nagy mértékben hatott az oláh nyelvre, de az oláh nyelvnek is volt hatása a magyarra, bár az oláh hatás a magyarnál sokkal csekélyebb. Simonyi ezeket sorolja elő: czimbora, kópé, banya, borbat (serény), pakulár (pásztor). Legrégibb oláh szavunk az 1530-ki érsekujvári codexben fordul elő, süd — csuf.

Az érdekes művet, melyről értesítünk szűk terjedelme miatt csak vékonyka mutatványt adhatunk — melegen ajánljuk társaságunk tagjai figyelmébe.

R. L.

*

Huszka József: Teremtsünk igazán magyar műipart! Válasz méltóságos Potsa József háromszéki főispán úr azon kérdésére: mi lett a magyar stylből!

Mintegy 50 drb magyar stylü tárgy rajzával, köztük faragott székely kapuk, kályhacserepek, szűr- és subadiszek és egyéb nép- és úri hímzések. Kiadja a Jókai — nyomdarészvénytársulat könyvnyomdája Sepsi-Szentgyörgyön, 1890. Nagy 8a—r. 31 lap. A szöveg közt 14 képpel s a végén 1 fénynyomatu táblával. **Ára 60 kr.**

Huszka József körülbelől egy évtized óta foglalkozik a magyar stil kérdésével. A székely n. múzeum gazdag hímzésgyüjteménye hívta fel legelébb figyelmét a magyar díszítésmód sajátságos karakterére s ösztönözte arra, hogy bejárva az egész Székelyföldet, majd a magyar haza többi vidékeit is, minden olyan emléket felkutasson és lerajzoljon, melyekre a magyar ízlés nyomta rá a maga praegnans bélyegét. Ma már e rajzokból egy páratlanul gazdag gyüjtemény áll Huszka rendelkezésére, legalább is háromezerre megy azon részint a múlt századokból s jobbára az úri rendből való, részint pedig a néppel ma is divatban levő ornamentalis tárgyaknak a száma, melyek mielőbbi közzététele fölötte kivánatos volna úgy a tudomány érdekében, mint tekintettel műiparunk jelenlegi állapotára, mely idegen forrásokból, idegen motivumokból táplálkozik, a magyar ízléssel majdnem teljesen szakított s így a nemzeti alap hiányában fejlődése sem lehet egészséges. Igaz, hogy egy ilyen körülbelől kétszáz színes lapra terjedő munka kiadása sokba, nagyon

volna kerülne, de oly soktele kivánalmat elegitene ki, hogy a kiadás halogatása vétek a magyar nemzeti szellem ellen. A föntebb emlitett nyilt levelben Huszka azon modozatokat adja elo, a melyek által gyüjteményesen napvilágot lathatna. De e mellett kiterjeszkedik a magyar geniusz, a nemzeti szellem ismertetésere is, a hogy az a tortenelem folyaman ugor, török, szlav és nemet elemek összeolvadasa által kifejlett es röviden jellemezve a Budapesten szemlelhető europai chaost, elmondja, hogy miképp jelentkezett a nemzeti szellem, s jelentkezik meg ma is a nepnél főleg a diszitésmodban, himzéseknel, szűcsmunkaknál, agyagnemüeknel, aztan faragvanyokban is, melyek kozt különos figyelemre méltók a perzsa-turkesztani izlesre vallo szekely kapuk. Ez utóbbiak mar valódi constructionalis elemet kepeznek s a magyar épiteszetben nagy sikerrel lehetne felhasználni. A magyar ornamentika különben valosagos virag-styl, melyben csak ritkan fordulnak elö állat-alakok, egy-egy szarvas, aztan madarak s meg ritkabban emberek. A viragok közt legkedveltebb a rozsa, miként a nepdalban is ez fordul elő legsürübben, sot köztudomas szerint annyira összeforrt a magyar nep lelkületevel, hogy a hatalsagnál egy jelentesüve valt a «kedves», a «szerető» fogalmaval. A füzetket melegen ajanljuk (ng.)

*

Šandora Petöfiho Spisy Basnicke. Z mad'arského jazyka preložil K. Hrdlička. B.-Csaba, 1890. I. füzet.

Mint egyik számunkban emlitettük, Hrdlicska Károly nagylaki evang. lelkész Petöfi költeményeit ülteti at tot nyelvre s a b.-csabai Corvina-fele konyvnyomda 25 kros füzetekben teszi közzé. Eddigele egy füzet jelent meg. A forditas kitünö. Mutatvanyul közöljük itt a «honfi dal» szépen sikerült forditasat.

Vlastenecká.

Tvoj som tvoj, vlasť moja milá,
  Srdce duše vie:
Koho že by som miloval
  Keby teba nie?

Sadra moje sú chrám, v ktorom
  Oltár: obraz tvôj.
Vsek keď trebo i chrám zborím,
  Len ty mocne stoj.

A keď tadra klesať budú
  Posredni moj hlas
Buh žehnaj Bože vlasti
  Žehnaj a ju spas.

A nikomu nepoviem to,
  Nevykričím ja
Že si mi na Božom svete
  Ty najmilejšia.

Tajne budem nasledovať
  Krok tvoj verne vždy,
Nie jak tôňa pútnika len
  Keď sú jasné dni.

Ale jak tá tôňa rastie
  Keď noc ide byť
Tak i môj žial, keď teba vlasť
  Mračno chce zakryť.

Ta pôjdem, kde tvoji verní
  Dvihajú pohár
A na tvoj, mne svatý život
  Slavy prosia dar

A vypraznim až do kvapky
  Víne z čaše tej,
Bárs je horké . veď mi slz
  Padajú do nej

Társasági értesitések.

Mária Terézia főherczegnő kiváló jelét adta ismét annak a meleg érdeklődésnek, a melylyel a magyar nép- és néprajz iránt viseltetik, midőn megrendelvén az Ethnographiat, a magyarországi néprajzi társaság tagjai közé lépett.

Az ethnographia Aradon. Tagtársunk, Lejtényi Sándor lyceumi tanár kezdeményezésére és buzgólkodása folytán az aradi Kölcsey-egyesület elhatározta, hogy a régészeti szakosztálylyal kapcsolatosan néprajzi szakosztályt szervez. Nagy örömmel üdvözöljük e vívmányt és ez ügy érdekében azt kívánjuk, hogy minél szorosabb, szervesebb kapcsolatba jusson az aradi szakosztály országos társaságunkkal.

Uj tagok. Alapitó: Szily Kálmán, a m. t. Akadémia főtitkára, Budapest. Rendes tagok: Fodor Samuel, tanár, Vág-Szered Orsz. izraelita tanitóképző intézet, Budapest. Barath Ferencz, tanár, reform. főgymnasium. Guttenberg Pál tanárjelölt, Vörösmarty-utcza 32. Koós Ferencz, kir. tanfelügyelő, Brassó. ifj. Paikert Alajos, Margit-rakpart 4. Szemler Mihály, IV. ker. reáliskolai tanár, Bajza-utcza 13. Treneseny Károly, tanárjelölt, budai Paedagogium. Treneseny Lajos tanitó, Hadház, Hajdum. Bakos Kálmán, Benedek János, Frank Zoltán, Feltóthy László, Kovács Sándor, Kutnyanszky Jenő, Paraté György, Pilathy Béla, Pratscher Ede, Sedivi Kálmán, Spitzer Adolf tanárjelöltek, budai Paedagogium. Borbély Sándor tanár, Torda. Wlislocki Janka szül. Havas, Ujvidék.

Helyreigazitások az I. füzetben közölt névjegyzékhez. Törlendők: 2., 14., 69., 86., 176., 190., 208., 212., 267., 352. Czimigazitások: 45. Deák tér 1., 202. Felső-Bu, Osztopán, Somogymegye., 229. Zöldfa-utcza 40., 346. Vácz, 353. Próféta-utcza 3., 391. Külső kerepesi-út, Nyolczház, 1. sz., 417. tanár, 420. IX. Walmingerstrasse 37., 446. Halas, 486. igazgató.

Vegyés közlemények.

A tót név jelentése. A tót név egyike azon nemzetneveknek a magyarban, melyet határozottan értelmezni nem tudunk. E nevet nem maguktól a tótoknak nevezett kárpátvidéki szlávoktól vettük; azok magukat szlovák-nak, nyelvüket szlovenszki jazik-nak nevezik, de más szláv nyelvben sem ösmerünk olyan népnevet, melyből az alakulhatott volna. Megjegyzendő, hogy a középkori magyar nyelvben tót név alatt a szlavónokat is értették s a magyar király czimei közt Szlavonia magyar neve ma is Tótország. Számba kell itt vennünk azt is, hogy Tótországnak azt az országrészt nevezték a török hodoltság korában, mely ma Horvátország név alatt külön megnevezett területet képez.

A kárpátalji szlovákok s a drávántúli szlavónok közös elnevezése a magyarban arra látszik mutatni, hogy honfoglaló elődeink, valami okból nevezték mindazon szlávokat, melyek a honfoglalás első időszakában uralmuk alá jutottak — tótoknak.

De honnan vették e megnevezést? Régibb iróink azt hitték, hogy a tót név egyértékü az északi és közép-ázsiai törökségnél honos *tat* névvel, mely Pavet de Courteille (Dictionnaire turk-oriental. Paris 1870. 194. l.) és Tomaschek (Die Griechen in Taurien. Wien, 1880. 5. l.) szerint *alávetett*, *nem török* eredetü, *autochthon* lakosságot jelent.

E népnév a krimi kánság területén is ismeretes volt. Pallas (Bemerkungen auf einer Reise in die südl. Statthalterschaften d. russ. Reiches. II. 148.) említi,

hogy a krimi félsziget hegyes vidékein lakó tatárok fizikailag nagyon különböznek a többi krimi tatártól (világosbarna, vöröses, vagy szőke hajuak), kiket ezek gúnyosan *tat*-oknak hívnak. A krimi tatárok tatoknak nevezték a görög lakosokat is, (így a mariupoli görögöket) s e név Bugadov szerint (I. 329) az egykor nagy szerepet vitt genuaiakra is átment a Krimben s így jutott e név a krimi kánok czímei közé.

A *tót* névnek értelmét, első tekintetre a tat oldhatná meg, számbavéve a fogalmakat, melyeket török területeken jelez. De kérdés, vajjon a török tat szó magyarban változhatott-e tóttá s nem kell-e annak megfejtéseért más nyelvek körében is kutatni? Így az ó-német nyelv, melyben *tauta* = népet, nemzetet jelent, változatai és képzései pedig nagy területeken ágaztak el, kínálkozik az összehasonlításra.

Fick (Vergleichendes Wörterbuch d. indog. Spr. Gött. 1870. 522.) így állítja össze e szócsoportot: tauta = Volk; ó-porosz: tauta = ország; lett: tauta = nemzet, külföld: tautiskas = külföldi; litván: tautà = felföld, Németország; góth: thiuda = nép: thiudisko (deutsch) = pogány; ó-nem. diot, diota, diet — nép, ember; ó-nem. diutisk = népies (popularis, deutsch, lautlich.)

Schade Oszkár (Altdeutsches Wörterb. I.) diot, thiot, thiuda, tauta (theotpurk Teutoburg, volksreiche Stadt) s egyéb német-litván változatokon kívül, az ó-itáliai és irr nyelvekből hoz fel analogiákat, pld. osk: touto, sabin: touta, tota, umbriai: tota, tota (volsk: tota = község, nép; osk: tôtiks = városi lakos; ó-irr: tuad, thuath = nép.

A tót név eredetének megfejtése e szerint sokkal bonyolultabb, semhogy azon könnyen túlesni lehetne. Annyit sejthetünk, hogy a név nem török, de germán eredetét jogosult az a feltevés, hogy a quad és markomán népviszonyokkal kapcsolódó össze, mely népeknek a kárpáti hegyvidékeket úgyszólván a hunn-korig megszállották s a mai szlávságot ott megelőzték.

Vajjon e név aztán a hunnok nyelvébe is átment s a hunnságot követő avarok közvetítésével jutott a magyarba, mely azt a kárpáti szlávokra vitte át, vagy nyelvünk más forrásból merítette? bizonyítani épen nem tudjuk. Az az eset azonban, hogy egy bizonyos területre később érkezett, vagy egy régibb néptajt assimilált nemzet, a régi terület és lakossága nevét örökli (maga nevezi magát, vagy mások nevezik őt annak nevével) erre igen sok példa van. A bajorok magukat a boj-októl (kelta nép) nevezik. Csehország latin neve Bohemia is boj-országot (Boiohaemum) jelent; kelta eredetűek a britt, Brittania nevek, a porosz-németek a prus, pruteni szlávoktól vették nemzeti nevüket, az osztrák németek neve pedig a cseh és lengyel szlávoknál rakus, szintén az ó-kori rakitai nevű nép nevéből van képezve. Így van ez az őskorban is, a hellének «görög» neve például egy pelasg népnévben találja magyarázatát stb. Felhoztuk ez adatokat annak feltüntetésére, hogy ismereteink mai állásán lépten nyomon mennyi ethnologiai rejtelylyel állunk még szemközt oly dolgokkal is, melyek a hazai népek őstörténetére fontos magyarázatokat tartalmaznak.
Réthy L.

A személynevek eredetéhez. Schmidt, a híres szentpétervári mongol szótár írója egy esetről emlékezik meg, mely érdekesen jellemzi a személynevek eredetét primitiv népeknél. Mongolországban tartózkodva — írja Schmidt — egy jóravaló mongolnál laktam, kinek neje néhány nappal Szent-Pétervárra való visszatérésem előtt fiat szült. Két év mulva visszatérve mongol földre, régi gazdámhoz szálltam ismét, ki örömkönyek közt fogadott, a kis fiut, ki már gagyogott és szaladgált az apja *Pistusá*-nak hívta. Pistusa? tűnődtem magamban, ez nem mongol s előttem egyáltalán érthetetlen név . . Hányva, vetve a dolgot, a következő megfejtésre jutottam. Azon napon, melyen a kis mongol gyerek született, kedvencz kutyám eltévedt volt s egész nap és éjjel nem volt megtalálható, de már másnap reggel nagy örömömre nyöszörög valami az ajtón, s hogy azt megnyitottam, kutyám ugatva rohant rám s össze-vissza nyalogatta kezem, lábam. Én örömmel láttam újra kedvencz kísérőmet s «pist tu (ta?)» szavak ismételgetése mellett simogattam fejét, hátát. Az öreg mongol, ki mindezt látta, azt hivén, hogy a «pistuta» váratlan örömöt, meglepetést, vagy hasonló fogalmat fejez ki, gyermekét Pistutának nevezte.
r—y.

A Zaránd név eredete. Az a vidék, mely az egykori Zaránd megyét foglalta magában, melyen benyúlik az aranytermő Érczhegységbe s aligha csalódunk, ha ép

e körülményben keressük azon motivumot, mely a magyarságot e terület elnevezésére vezette. A **Zaránd** ugyanis nem egyéb mint: **arany**. Tudjuk a rokon nyelvekből, hogy az eredeti szókezdő sziszegőt igen sok magyar szó elvesztette; ezek közé tartozik az «arany» szó is, mely az ugor «zarni», «szarnyu», «szornye», «szarni», «sortnye» tanusága szerint a magyarban is valaha **zarany**, **zaran** volt. A szókezdő sziszegő elejtése a honfoglalás körüli időkben történhetett; bizonyítja ezt az «Ábrán» név, melyet Konstantin császár még «Szalmutzész»-nek (azaz Szalmusnak) ír; de tanusítják a tájszólási «ászló», «áp», «ápor», «acskó» szók is az eredetibb «zászló», «zap», «zápor», «zacskó» alakok mellett, melyekből nyilván kitetszik, hogy abban az időben, midőn a magyarság jelenlegi hazájában elhelyezkedett, e hangváltozás még folyamatban volt. Hasonló tanuságot nyujt a székely «Zábrán» nemzetség neve, mely «Ábrán» alakban is előfordul. Ezek szerint teljes joggal föltehetjük, hogy a «zarany», «zaran» alak még használatban volt a honfoglaláskor, s a Zaránd nevet minden nehézség nélkül származtathatjuk az aranytól. Ezt annál inkább tehetjük, mert az Érczhegység vidékén egész csoportozatát találjuk azon helyneveknek, melyekkel a legkülönbözőbb népek jelölték meg e terület aranyban való gazdagságát. Ilyenek az egykori görög lakosságtól maradt **Körös**, **Körösbánya** (gör. chrysos), a latin eredetű **Abrudbánya** (aurum, avro), a szláv **Zalatna** (zlato) s aztán a Szamos völgye felől terjeszkedő későbbi magyarságtól az **Aranyos** és **Arany**. E sorozatot kiegészíti a **Zaránd** név s ősrégi alakjánál fogva kétségkívül egyike a legérdekesebb helyneveinknek. (ng

Néprajzi könyvtár.

Földes János. A székely névről. Arad, 1890. 14 l.

Réthy László: Az oláh nyelv és nemzet megalakulása. 2-ik kiadás. Szabó Ferencz. Történeti nép és földrajzi könyvtár. XX. kötet. 1890. N.-Becskerek. 8° 286 l.

Imre Sándor: A néphumor a magyar irodalomban. Kisfaludi társ. kiadása. Budapest. 1890.

Golubovszki P. Polovczi v Vengriji (A paloczok Magyarországon) Kiev. 1889.

Ordin K. Pokorenje Finljandiji (Finnország meghódítása) Szt.-Petersburg. 1890.

Folyóiratok s lapok repertoriuma.

Dr. Const. Jireček: Einige Bemerkungen über die Ueberreste der Petschenegen und Kumanen, sowie über die Völkerschaften der sogenannten Gagauzi und Surguči im heutigen Bulgarien. Prága, 1889. Külön lenyomat 30 l. Ismerteti dr. Thallóczy Lajos a szerajevói Glasnik 1889. IV. füzetében.

Moldován Gergely. A román nép hitvilágából. I. közl. Erdélyi muzeum-egylet kiadv. 1890. VII. 1. füzet.

Ürmössy Lajos. A szláv nyelv és irodalom egysége. Erdélyi Hiradó 62. és köv. számok.

Marienescu A. Baba Dokia. Transilvania 1890. 3. sz.

Herrmann Antal. Alternativák a rumén ethnologiához. Hunyadm. tört. és rég. egyl. évk. (1887—88. Megj. 1890.

Király Pál: Egy ősmagyar telep Hunyadvármegyében (u. o.)

Andrej Lolo (Veress Endre, Bukarest). Hogy fakadnak a herkulesfürdői hétforrás vizei? Czigány népmonda. «Brassó», 1889. 146., 148. sz.

Molnár János: Néhány brassói népmonda. «Magyarság» melléklapja (Vasárnap) 1890. jan. 26.

Dr. Wlislocki H. A hegedű. Erdélyi czigány népmonda. «Magyarság» 1890. febr. 2.

Dr. Edelmann Menyhért. Babona és kuruzslás. Nagyvárad. 1890. 7—16. sz.

Gyűjtsünk tagokat!

Félezer taggal kezdi meg társaságunk nyilvános pályáját. Szép szám, de vajmi csekély azokhoz a nagy feladatokhoz képest, a melyek előttünk állanak. Kérjük tagtársainkat, terjeszszék körükben társaságunk eszméjét, szerezzenek neki híveket, a kik anyagilag és szellemileg támogassák a társaságot nagy czéljai elérésében. Tanulmányai körének úgy felette fontos mint közérdekü voltánál fogva a mi társaságunk arra van hivatva, hogy a haza összes népeit nagy kulturmunkára egyesitvén, a legszámosabb tagú tudományos egyesület legyen az országban. Hogy ezt mihamarább elérjük, az tagtársaink buzgóságától függ.

A **Magyarországi Néprajzi Társaság** 1890. évi rendes husvéti *közgyülését* az alapszabályokban meghatározott napirenddel április hó 12-én, szombaton, d. u. 5 órakor tartja meg a M. T. Akadémia heti üléstermében. A közgyülés után tartandó VI. *felolvasó ülés* tárgyai: 1. Dr. Katona Lajos, A Morkolábról. 2. Herrmann Antal, Millennium és néprajzi kiállítás. Vendégeket szivesen látunk. A közgyülést megelőzőleg, $4^{1}/_{2}$ órakor *választmányi ülés.*

Néprajzi dolgozatok szerzőit és kiadóit

kérjük, legyenek segítségünkre a hazai néprajz minél teljesebb bibliographiájának összeállításában (folyóiratunk egyik feladatában) és küldjék meg az „Ethnographia" szerkesztőségének vagy társaságunk könyvtárának néprajzi érdekű régebbi és ujabbi kiadványaikat (könyveket, czikkeket stb.), a melyeket lapunkban megemlíteni és ismertetni fogunk. Különösen a vidéki időszaki sajtó számos értékes czikkét lehetne így a végleges elfeledéstől a tudomány számára megmenteni.

Az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn" első folyamából (1887—1889) megjelent 3 füzet (mintegy 23 ív). Az első kötetet betejező 4. füzet 1890. év elején fog megjelenni az első 3 füzet nagy negyedrétű alakjában. Az első kötet (4 füzet) néhány példánya még megrendelhető 5 frtjával (finom papirosú külön kiadás 7 frt.), de csak egyenesen a kiadótól (Herrmann Antal, I., Attila utcza 47), a ki egyenesen és bérmentve küldi szét. Ugyanott még a következő kiadványok rendelhetők meg (egyenes bérmentes küldéssel): 1. Anton Herrmann: *Beiträge zur Vergleichung der Volkspoesie* (kótákkal). 1 frt 50 kr. — 2. Dr. H. v. Wlislocki: *Zauber- und Besprechungsformeln der transsylvanischen und südungarischen Zigeuner*, 60 kr. — 3. Dr. Fr. S. Krauss, J. v. Asbóth, J. v. Thallóczy: *Südslavisches* 30 kr. — 4. A. Herrmann: *Heimische Völkerstimmen* 60 kr. — 5. Dr. Fr. S. Krauss: *Das Burgfräulein von Pressburg*. W. v. Schulenburg: *Die Frau bei den Südslaven*. J. v. Asbóth: *Das Lied von Gusinje*. 90 kr. — 6. Dr. H. v. Wlislocki: *Ueber den Zauber mit menschlichen Körperteilen bei den transsylvanischen Zigeunern.* 60 kr.

„Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn.“

Az alapszabályok 31 §-a így szól: „A társaság a külföldi szakkörökkel való érintkezés végett arról gondoskodik, hogy nagy irodalom nyelvén szerkesztett melléklappal, vagy hasonló czélú hazai szakfolyóirattal rendelkezzék.“ — Ennek értelmében a választmány 1889. november hó 2-án tartott ülésében abban állapodott meg *Herrmann Antallal*, az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn“ czímű szakfolyóirat kiadó-szerkesztőjével, hogy Herrmann a maga folyóiratában havonként egy-egy ivet szán a Magyarországi Néprajzi Társaság hivatalos közleményeinek és a társaság előadó ülésein felolvasott, ugyszintén a hivatalos közlönyben („Ethnographia“) megjelent dolgozatoknak német nyelven való kivonatos közlésére.

Az „**Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn**“ czímű folyóirat, a melyet az összes szakkörök úttörő és absolut értékű közlönynek ismertek el, a fentebbi megállapodáshoz képest átalakúl. Az 1890. évvel kezdődő II. kötetét

HERRMANN ANTAL és KATONA LAJOS

együttesen fogják szerkeszteni és kiadni. Programmja annyiban bővül, hogy Magyarország népein túl is kiterjeszti vizsgálódásait, tőlünk délre és keletre, Románia, a Balkán, a Levante népeire, Oroszországra és a magyarral rokon altaji népcsaládra s így a néptani tudományok terén azt a feladatot kívánja teljesíteni, a mely hazánknak jutott a történelemben: hogy közlesse keletet nyugottal.

Az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn“ ezután havonként átlag 3 íves füzetekben fog megjelenni az „Ethnographia“ alakjában. Ebből 2 ív önálló dolgozatokat közöl főképen német nyelven, egy ív pedig

„Anzeiger der Gesellschaft für die Völkerkunde Ungarns“

czímmel s a fent jelzett tartalommal a Magyarországi Néprajzi Társaság félhivatalos közlönye lesz, míg az „Ethnologische Mitteilungen“ úgy anyagra mint feldolgozásra nézve főképen a szakkörök számára kíván tudományos forrásmunka lenni.

Az „Ethnologische Mitteilungen“ s az „Anzeiger“ előfizetési ára együttesen évenkint 5 frt, a **Magyarországi Néprajzi Társaság tagjai** számára azonban csak **2 frt**. A ki tehát a 3 frtnyi évi tagsági díjon felül még 2 frtot fizet, az „Ethnographián“ kívül és vele együtt az „Ethnologische Mitteilungen“ s az „Anzeiger“ folyóiratokat is megkapja. Az utóbbiak ára külön is lefizethető a szerkesztőknél, de a czél világos megnevezésével a tagsági díjjal együtt a társasági pénztároshoz is küldhető.

Az „Ethnologische Mitteilungen“ eddig 1500 példányban **ingyen** járt a bel- és külföld ethnologusainak. A II. kötetet csak az **előfizetőknek** küldhetjük meg. A II. kötet első füzete április hó végén fog megjelenni.

Az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn“ és az „Anzeiger der Gesellschaft für die Völkerkunde Ungarns“ kiadó-szerkesztői:

Budapest, 1889. deczember hóban.

HERRMANN ANTAL
a Néprajzi Társaság titkára
I., Attila-utcza 37.

KATONA LAJOS
a Néprajzi Társaság jegyzője
I., Vár, Országház-utcza 19.

[…]évfolyam. 5-dik szam.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

Dr. RÉTHY LASZLÓ

Az „Ethnographiát" illető kéziratok a szerkesztőhöz a Magyar N. Múzeum régiség-[illegible] a társaságot illető pénzek Dr. Borovszky Samu pénztároshoz (M. T. [illegible]), a tagsági jelentkezések, lakásváltozásról szóló tudósítások s a társaság hivatalos Herrmann Antal titkárhoz, I. Attila-utcza 47. intézendők.

Megjelenik augusztust és szeptembert kivéve minden hó elsején.

Budapest, 1890. május 1.

Kiadóhivatal: Hornyánszky Viktor akad. könyvkereskedése.

BUDAPEST
HORNYÁNSZKY VIKTOR SAJTÓJA.
A M. T. AKADEMIA ÉPÜLETÉBEN.

TARTALOM.

FELHIVÁS.

A «Magyarországi Néprajzi Társaság» minden rendű tagjai tisztelettel felhivatnak, hogy a társaság javára tett alapitványuk összeget vagy annak kamatait, illetőleg a tagsági díjat (1889-re 1 frt 50 kr., 1890-re 3 frt) **Dr. Borovszky Samu-hoz,** *mint a Magyarországi Néprajzi Társaság pénztárosához,* **Budapest, Akadémia-utcza 2. szám** czím alatt — legczélszerűbben postautalvány-lapon — mielőbb beküldeni szíveskedjenek.

A „Magyarországi Néprajzi Társaság“ pénztárába 1890. április havában befolyt:

Alapitvány: Ev. ref. gymnasium. Kún-Szent-Miklós 50 frt.

3 forintos tagdij: Altföldi Lipót. Székes-Fehérvár. — Arany László Budapest. — Dr. Asbóth Oszkár Budapest. — Bodola Sándor. Sepsi-Szent-György — Hermély György. Körmöczbánya — Dr. Hirschler Ignácz Budapest. Janesó Benedek Budapest. — Kovács János Szeged — Makasy Zsigmond. Pécs. — Nagy József. Turdossin. — Dr. Nedeljkovics Tódor. Zimony. — Paikert Alajos. Budapest. — Patrubány Lukács. Budapest. — Schvarcz Gyula Budapest. — Dr. Schwicker J. H Budapest. — Spóner Andor Budapest. Szász Károly. Budapest — Széll Farkas Budapest Szilágyi Sándor Budapest. — Timár Pál. Szolnok. — Weber Samu Szepes-Béla.

Összesen: 21 Összesen: 63 frt.

1 frt 50 kros tagdij: Arany László. Budapest — Bodola Sándor. Sepsi-Szent-György — Hermély György. Körmöczbánya — Dr. Hirschler Ignácz. Budapest. — Makasy Zsigmond Pécs. — Paikert Alajos Budapest. — Patrubány Lukács. Budapest — Schvarcz Gyula. Budapest — Dr. Schwicker J. H Budapest. Spóner Andor Budapest. — Szász Károly. Budapest — Széll Farkas Budapest — Szilágyi Sándor Budapest

Összesen: 13. Összesen: 19 frt 50 kr

A 4. számban közölt kimutatás szerint .	1273 frt 69 kr.
Lejár az „Ethnolog. Mitteilungen“-re	3 „ 50
	Összesen: 1270 frt 19 kr.
A fentebbi tételek összege:	132 frt 50 kr
	Főösszeg: 1402 frt 69 kr.

Társaságunk könyvtárának

a következő t. szerzők voltak szivesek műveiket beküldeni:

Weber Samu: Monographie der evang. Gem. U. C. Béla Késmárk 1885. — *Zolnay Gyula:* Szómagyarázatok. Budapest, 1890. — *Kuzsinszky Bálint:* Aquincum és romjai

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

Dr RÉTHY LÁSZLÓ.

I. évf. 1890. május 1. 5. szám.

A honfoglalás és Erdély.

– Megvilágitásul a székely kérdéshez –

Irta: *Tagányi Károly*

A sokat vitatott székely kérdésnek dr. Réthy László, az e folyóirat ...számában megjelent czikkével, az eddiginél sokkal szélesebb és ...nak kimondani – helyesebb alapot adott.

Az eddigi polemiából két megdönthetetlen sarkalatos igazság vált ... az egyik, Hunfalvy Pál axiomája, hogy a székelyek nyelvükre nézve ... olyan magyarok mint a többiek; a másik a Szabó Károlyé, hogy ...székelyek, történetük és intézményeikre nézve különálló nép.

E tételek *együttvéve* a székelyek eredetéről fölállitott eddigi vele...ményeket: a hun eredetet, másfelől a magyarországi települést a további ...tásból egyszer s mindenkorra kizárják. A probléma megfejtésére más ...ton kell keresnünk. Erre mutatott rá dr. Réthy László emlitett czikké... ...módon kifejtette, hogy a székely kérdés tulajdonképen az egész ...gyar honfoglalással függ össze.

Előre tervezett, öntudatos honfoglalás — a milyennek azt króni...sok jellemzik — nem volt, nem lehetett, de söt a mai Magyarországnak ...a kis részére szoritkozott. Árpád magyarjai legelöször a Dunántúlt ...ek tartokukba s bizonyosan ott sem maradnak, ha továbbnyomulá...ban őket meg nem gátolják. Mikor aztán az augsburgi ütközet minden ...ábbterjeszkedést nyugat felől végleg megakadályozott, a hóditás — vagy ...úgy tetszik: honfoglalás — menete ezentul *kelet felé* irányult, és a ...gyarok, csak lépésről lépésre való százados küzdelem után jutottak a ...egész Magyarország birtokába.

Olvasóink ismerik Réthynek e találó theóriáját, melyet azóta e ...lyóirat legutóbbi számában Nagy Géza is ismertetett, azt egy pár igen ...es chronologiai adattal látta el.

A magyarságnak e kelet fele való fokozatos előnyomulásában, a legérdekesebb pont kétségkívül Erdély meghódítása, mert ha azt tudjuk, hogy *mikor* és *mikép* hódíttatott meg, az: a *székelyek* eredetét és oda való beköltözésüket is valamikor meg fogja világítani, s a további kutatásnak az eddiginél biztosabb alapot nyujthat.

I.

A krónikák Erdélyt természetesen Árpád magyarjaival hodíttatják meg, de ez mit sem bizonyít, mert hiszen ugyanezt állítják a magyar felföldnek még a XIII. században is *lakatlan* részeiről.

Réthy említett czikkében azt állítja, hogy Erdélyt voltaképen csak Szent László hódította meg, de erről szó sem lehet, mert már 1075-ben I. Géza király, kétségtelen hitelü oklevelben, az «erdőn túli» Torda váráról emlékezik. Ezen oklevélen kívül is van még több olyan adat vagy bár csak sejtelem, de a melyek alapján Erdély meghódítását okvetetlenül korábbra kell tennünk.

Mikor történt tehát e meghódítás? Erre mindenesetre feleletet kell adnunk, mert e nélkül, a «kelet felé való hódítás» theoriája a legerősebb támaszt nélkülözi.

Be lehetne-e azt bizonyítani, hogy Erdélyt nem az Árpád magyarjai foglalták el?

A krónikákra — a mint láttuk — e részben mit sem lehet adni, hiteles feljegyzések vagy külföldi tudósítások pedig teljesen hiányoznak.

Nem marad más hátra, mint az *intézmények* összehasonlítására támaszkodnunk, mert bizonyos intézmények csakis bizonyos föltetelek alatt letesülhetnek. Tudván tehát azt, hogy a *magyarországi* intézmények — ugy, ahogy azokat a XII—XIII. századi oklevelekből ismerjük — milyen eredetre, állapotra vezethetők vissza, állítsuk szembe azokat azon állapotokkal, a melyeket az azon korbeli *erdélyi magyar* oklevelekben találunk. Egyelőre csak ezekre szorítkozunk, félreertés kikerülése végett, a *szászok* és *székelyek*ről azután lesz szó.

Magyarországon — főleg e kor legelején — a nemességet *ősi foglalású* földeken, nemzetségekre oszolva találjuk. Igen sok ugyan már ekkor is a király által *adományozott*, nemesek kezén levő birtok, de mindig élesen*) megkülömböztethető az ősi földtől, melynek a nemzetség

* Midőn még Szent István is *adományoz* például a Csanád vagy a Hunt-pázmán nemzetségnek, még az olyan birtoktest is ősi foglalású földdé lesz, legalább azzal mindenben azonos jellegünek mutatkozik.

ajai voltaképen, nem birtokosai, csupán haszonélvezői, soha el nem idegeníthető.*) s nem egyesek, de az egész nemzetseg közös birtoka. Ezek a nemzetségi birtokok valóságos állam az államban, azokhoz a királynak semmi köze, mert e földeket őseik nem a dynastia őseitől kaptak, hanem ők maguk hóditották meg a honfoglaláskor, Árpád vagy valamelyik utódjával közösen. Árpadnak is éppen olyan ősi szallasa volt Fejer es Pestmegyekben**) mint bármilyen mas nemzetségnek.

E nemzetsegi birtokokról az oklevelek jóforman már csak akkor emlekeznek, mikor a közös birtoklas a czivilizaczio hatása alatt teljesen megszűnik. De meg a későbbi XIV. söt olykor a XV. századi oklevelekből is rá lehet mutatni e birtokokra. Gyakran mikor egy nemzetségből az idök folytán 20—60 különböző nevű család vált is ki, (például az Aba, Boksa, Ratold stb. nemzetsegekből), birtokaik még akkor is nagyjában egy nagy birtoktestet alkotnak. Mert az ősi foglalasú földek természetes föltétele az *egy tagban való nagy terület* volt, mint a mely egyszerre lön meghóditva, s egyszerre ment át a nemzetség tulajdonába.

Nézzünk most már Erdélyben széjjel a *magyarság* területén. Mit tapasztalunk itt? azt, hogy *e földön egyetlen egy autochthon nemzetség se volt*. A mi nagy birtoktestek voltak itt, azokról mindegyikről ki lehet mutatni, hogy királyi adomanynak köszönhetők. Azok birtokosai mind *magyarországi* nemzetségekből szakadtak ide: például a losonczi Bánffyak, a Beche Gregor nemzetségbeli Bethlenek, Apaffyak és Somkereki Erdélyiek, a Kökenyes-Renold nembéli Dobokayak, Kendyek, Wasok, Báthoryak, a Borsa nemzetségbeli Iklódiak, a Csák, Huntpázmán, Ludán, Aba, Akos, Ratold nemzetseg erdelyi agai és igen sok mas.

Mi következik ebből? Az, hogy *Erdélyben nem volt honfoglalás*, vagyis Erdely meghóditásában a *nemzet* nem vett reszt.

Ősi foglalasú földek helyett Erdélyben a XIII. században azt találjuk, a mit Magyarországon az olyan vidékeken, a hol nemzetségi földek egyáltalan nem voltak, vagy legfölebb a dynasztia ősi szállásai. Az ilyen vidékek királyi uradalmakat képeznek, a központokon egy-egy várral, melynek területét vármegyenek nevezték, de az akkor természetesen csak a király vármegyéje volt, a nemesség — mint már mondtuk — azon kívül élt souverain függetlenségben.

*) Például 1067 körül Salamon király idejeben, az Aba nemzetségbeli Péter, az általa alapitott százdi monostornak *csupán az ő általa szerzett* (vett vagy adományba kapott) birtokokat adomanyozza.

**) A sok *Megyer* hely mind a fejedelmi Megyer dynasztia földje volt s a [illegible]ről ezt ki is tudjuk mutatni.

Ilyen királyi uradalmakból állott tehát Erdély, t. i. a volt hét magyar vármegye területe.*) Idegen eredetű s jórészt elmagyarosodott vagy Magyarországból s máshonnan bevándorolt várjobbágyok s várszolgákból állott e vármegyék paraszt és intelligens (a várak főbb tisztviselői stb.) eleme egyaránt. Később a tatárjárás után IV. Béla, de különösen V. István még mint ifjabb király kezdik tömegesen eladományozni a várföldeket kisebb-nagyobb részben magyarországi híveiknek, például a híres Mikud bánnak: a Dobokayak, Apának: az Apaffyak ősének stb. stb.

Mivel tehát így Erdély a király birtoka volt, világos hogy azt nem a *nemzet*, hanem a *dynastia* hódította meg. Ezért van az, hogy oly rendkívül kevés oklevelünk van Erdélyről a XIII. századból. Várjobbágyok ügyeiben egyáltalán kevés oklevélre volt szükség — s a mi oklevél van is, azok is nagyrészt az ő ügyeikben keltek. Ezért van, hogy míg Magyarországon tömérdek nemzetségi monostor van, minden valamire való nemzetségnek volt monostora, Erdélyben egy-kettő is alig van s az is a Magyarországból beszakadt nemzetségektől származik.

E korszak végén aztán Magyarországon a nemesség a királyi vármegyékbe beléolvad, szabatosabban szólva, kormányzatukat a nemesség veszi át, itt is mint Erdélyben a várjobbágyok — kevés kivétellel — mint nemesek foglalnak helyet az új vármegyében s csak azóta illik rá e czim: a «nemesek közönsége». Erdélyben is számos várjobbágy, a kit még a XIII. század végén mint ilyet ismerünk, a következőben már birtokos nemes embernek említtetik. Például a várjobbágy Ogmand nemzetségből sok nemes család (Kodoriak, Kecsetiek stb.) eredt, a gróf Tholdalagiak őse is Scegene (Szegény?) várjobbágy volt stb. Erdélyben azonban a «nemesek közönsége»-be lépő várjobbágyok tömege — még a gyér adatokon keresztül nézve is — oly nagy, hogy nem nagyítunk, ha azt mondjuk, hogy a volt erdélyi 7 magyar megye régi nemessége ³⁄₄ részben várjobbágyból lett azzá.

Mindez tehát arra a primordiális tényezőre vezethető vissza, hogy Erdélyt nem a honfoglaló nemzet, hanem a dynastia hódította meg.

Mikor? Kétségtelenül akkor, midőn már a «kelet felé való hódítás» ide is eljutott, mikor már a dynastia eléggé erős volt e hódításra, tehát vagy Géza fejedelem vagy még inkább *Szent István korában*. Az ő nevével lehet legjobban összekötni Erdély meghódítását, mert a krónikák is egyértelműleg szerepeltetik őt Erdélyben, olyan körülmények közt, melyeket már kevésbbé lehet fictiveknek tartani.

---

*) Különös figyelmet érdemel Fejérmegyének aránytalan nagysága, melyből pl. Hunyad is keletkezett. A többi megyék is így egymásból válhattak ki lassanként.

II.

Az a tény — előttünk legalább az. — hogy Erdélyt már csak a királyság — mondjuk — Szent István hóditotta meg, meg több más dolgot megmagyarázhat.

A *szászok* betelepitése Erdélybe csak olyan területen történhetett, melylyel a király mint a magaéval szabadon rendelkezett. Igen valószinü hogy a szászok nem csupán lakatlan földekre telepittettek, melyek mint ilyenek eo ipso a királyéi voltak, hanem várnépek által lakott területeket is kaptak, az ottani királyi uradalmakból.

Míg tehát az erdélyi magyarság (leszámitva a bevandorolt nemeseket) alacsony szolgasorsból küzdötte fel magát közjogi tényezővé, a szászok helyzetét privilegiumok szabták meg, de mégis mindkét tényező hatalmának kútforrása, gyökere egyaránt *a királyi hatalom volt*, mindkét terület *«fundus regius»* lévén.

Egészen mást látunk a *székelyeknél*. Intézményeik s régi történetükben soha nyomát sem találjuk a királyi hatalomnak, s a mi fő, ezt maguk az illetékes felek, a királyok is vallják. Földjük soha, a legtávolabbról sem tekintetett királyi földnek. Hütlenség vagy kihalás esetében az olyannak birtoka másutt mindenütt a király szabad rendelkezése alá esett, csak itt nem. A hütlen vagy kihalt székelynek birtoka *eo ipso* rokonaira szállott vissza, minden királyi beleegyezés vagy adomány nélkül. Királyi adományból a Székelyföldön soha*) senki egy talpalatnyi földet nem birt, de még csak székelylyé se tehetett senkit a király, noha házasságok útján sok nem székely lett székelyföldi (például az Apaffyak stb.) birtokossá. Egy izben V. István fölhivta**) a telegdi székelyeket, hogy egy hivét birtokaival együtt fogadják maguk közé. És a király jól tudván, hogy ezt elrendelni joga nincs, nem is hivatkozik tehát arra, hanem levelében mintegy meg akarja győzni a telegdi székelyeket arról, hogy ez rájuk nézve semmiképen se lehet hátrányos, mert hiszen az illető szomszédjuk és birtokai éppen olyan osztatlanok, mint az övéké! De a legjellemzőbb az az eset, midőn I. Károly király néhány magvaszakadt székelynek birtokát eladományozni akarta. Háromszor parancsolta meg a király az adományozás beiktatását, mindannyiszor ellenszegültek a székelyek s az adomány soha életbe nem léphetett! És ezt annak a királynak kellett eltürnie, a ki a legősibb, leghatalmasabb magyar

*) A székelyekről szólva *csakis* az erdélyi fejedelmek előtti állapotokat tartom szem előtt.

**) Szabó K. Székely okltár III. 2 3 l.

nemzetségeknek egész sorát tette tönkre, birtokaikat ezer számra adományozta el, s épen Erdélyben László vajdának majdnem szuverén hatalmát tette semmivé! Milyen düh foghatta el a királyt, a ki annyi uradalmat s pusztán a fegyver jogán adományozgatott el s most, mikor azt a legtörvényesebb alapon, t. i. magszakadás alkalmából s még hozzá szintén székely ember: Apor Sándor javára tette, jogát nem érvényesítheti, jelentéktelen emberekkel szemben! Mily erőteljes s kétségbe vonhatatlan volt e székely jog, hogy oly nagy hatalom ellenében ily kicsiny emberek kezében is diadallal juthatott érvényre! Hasonlítsuk össze, hogy bánt Károly király egyidejűleg a szászok s az erdélyi magyarság birtokaival és szembe fog tűnni mindenkinek, hogy a székely jog, a székely föld, a székely faj egészen más anyagból van gyúrva, egészen más eredetű.

A legelesebb elvi ellentétek különböztetik meg őket Erdély összes egyéb lakóitól.

Ilyenek a birtokviszonyok is. A magyar és szász területeken minden birtoklásnak eredete királyi adomány lévén, ott az örökösödés is annak megfelelőleg apáról fiúra ment a maga útján. A székely földön a birtokok s az azzal járó tisztségek 1562-ig nemzetségek és ennek ágai szerint osztattak föl. A székely birtok tehát nem *magán*-, de *közös*-birtok volt és e közösségnek, mentül régibb időre megyünk vissza, annál szorosabbnak kellett lennie.*)

Látjuk tehát, hogy a székelyek egészen 1562-ig szakasztott abban a helyzetben voltak, mint Magyarországon a mi nemzetségeink Szent László vagy Kálmán király koráig. Ugyanaz a kétségbe vonhatatlan függetlenség a központi hatalomtól, ugyan olyan birtokviszonyokkal. Ha azonban e szerint szervezetük azonos volt, nem lehet kétség, hogy a szervezet *eredetének* is azonosnak kell lennie, vagyis, hogy a székelyek földjüket szintén *hódítással szerezték* s hogy *Erdélyben ők az egyetlen honfoglalók*

Nem volna tehát semmi csodálatos abban, ha maga a székely név is épen ezt a legjellemzőbb, legföltünőbb vonást akarná kifejezni.

Vegyük sorra a *szék* szó összes jelentéseit a régi s az élő nyelvben. A szék szónak azon értelme, mely a mai *törvényszék* kifejezésben nyilvánul s melynek szolgai fordítását a *stolica*-ban is megtaláljuk: mivel maga az intézmény is csak a XIV. században kezd kifej-

*) Szabó K. i. m. 3. lap. V. István király mondja birtokaikról «*indistincta sine meta* pertrm et vti *secundum legem et statutum omnium Siculorum de Telegd*»

…ni. magától értetődik, hogy sokkal korabb a szék azon jelentésenél, …y ülőhelyet fejez ki.

De a széknek még ez utóbbi ülő-hely, ülés fogalma is szintén csak …abb szerzeménynek tűnik fel nyelvünkben, ha azt e szó régibb jelen…ésével vetjük egybe.

Ilyen először a ma is ismeretes *szik-* vagy ***szék***-só, t. i. azon só, …ely a talajon kiviragzik, megül, megüllepedik. Ezzel rokon fogalom…körből való az élő nyelvből már kiveszett, de a régi oklevelekben több…ször előforduló ***szék*** (Zeek), mely a többi közt egy 1474-ik évi (orsz. lt. Dl. 28863) oklevél szerint posványos, sáros helyet jelent, azaz olyan …alajt, melynek nedvessége le nem folyhatván, az álló, megüllepedett …zeket képez.

Az országban lévő számos szék és székes helynevek, a hol a talaj …inősége miatt sziksónak jelenlétére gondolni nem lehet, mind, ezen utóbbi …llott víztől, mocsaras helyektől veszik eredetüket. Így pald. hogy többet …e is említsek, a szepesmegyei Szlatvin falut, a mely a tót Szlatina-ból = …ocsár származik,*) a középkorban mindig Szek-nek hívták. (1300-ban …az. Okmt. VI. 457. 1460-ban. Nemz. Muz. lt.)

A szék szónak tehát legrégibb jelentése nem az ülő hely volt, …anem az, a mi ***megüllepszik***, ***megül***, ***megállapodik***. Most tehát érthető …sz, hogy mert hívják a tojás belsejét széknek, t. i. azt a részét, a mely …egüllepedett, megaludt.

A székely népnév tehát ezek alapján a megüllepedett, megszálló …egtelepedett népet jelenti. A mi az ***ely*** képzőt illeti, noha annak értel…et az élő nyelvben már nem találjuk, azt a következő példák szintén …isztába hozzák. A mai Szolnok-Doboka megyében Szék város tőszom…szédságában van egy mindig ahhoz tartozott oláh falu Szekulaj néven. E falut legelőször 1379-ben (gróf Wass család lt.) ***Zekulay***, 1513-ban pedig (Dl. 29621) ***Zekelay*** néven említik. Világos, hogy e névnek a székelyekhez semmi, de annál több köze van Szék városához, a melylyel …asonló talajon feküdvén, neve is azonos eredetű: t. i. szék — sáros …ely, székelyaj — székesaj — sárosvölgy.

A kolosmegyében lévő Székelyó falu nevét egy ottani Székely-jó …evű pataktól vette, a mely 1408-ban (Dl. 28773.) Meregyó határjárá…sában mint «fluvius Zekelyo» van megnevezve és szintén székes-, azaz

*) A szláv nyelvek az állott vizeket sós izük miatt nevezik slatiná-, azaz …oknak, ellentétben az édes izű folyóvizekkel, a magyarnak az állott vizekre két …evezése van: az egyik a szlávnak megfelelő *sós*-tó, *sós*-víz, *sós*-patak, a másik mint …atjuk a ***szék***.

sárospatakot jelent, melynek gyakori synonymja az országban levő számos Sospatak.

Azokat, a kik még ezután is kételkednének magyarázatunk helyességében, ismét a fönt említett Szepes-megyei Szlatvin falura figyelmeztetjük, a hol már igazán mérget lehet venni rá, hogy ott székelyek soha meg nem fordultak. Említettük már, hogy e falut a középkorban *Szék*nek hívták. Nézzük most már e név változatait.*) 1300-ban (Haz. Okmt VI 457.) Zeek. 1428-ban (Máriássy cs. ltára) Zyk. 1460-ban (Nemz. Múz. lt.) Zeek. 1463-ban (Szepesm. Évk. III. 33.) Zeekfalva. 1460-ban pedig (Dl. 15524.) *Zekelfalwa.*

Ezek után nem lehet kétség, hogy az *ely* képző teljesen azonos értékű volt az *es* képzővel.

A székelyek vagy székesek tehát még nevüket is annak a körülménynek köszönhetik, hogy Erdélyben ők voltak az egyetlen megszállók, honfoglalók.

Ezzel azt hiszem olyan szilárd alapra találtunk, mely a székely-kérdés még további már sokkal nehezebb részeit is meg fogja világítani, ha nem is végleg megoldani.

Arra nézve, hogy kik hát a székelyek, előbb azt kell tudnunk honnan s mikép jutottak Erdélybe. Azok, a kik bevándorlásukat Magyarországból eredeztetik, figyelmen kívül hagyják mostani geographiai helyzetüket, mert ha mint hódítók jöttek Erdélybe — és ehhez semmi kétely sem férhet többé — semmivel sem lehet megmagyarázni, miért nem foglalták el Erdély jobb termő, gazdagabb vidékeit s miért épen mai hazájukat?

A Székelyföldtől távolabb nyugatra is vannak ugyan itt-ott székely nyomok, de azt a föltevést, mintha azok a székely nép ősi vándorlásából származnának, minden törzsszervezetben élő hódító népnek hódítási szokásai teljesen lerontják. Erejüket az összetartás képezvén, hódításukat is az jellemzi, hogy t. i. közösen szállják meg az elfoglalt területet s azon ismét más, mint közös birtoklás nem képzelhető. A székelyek nem maradozhattak el ide s tova, megtelepedésükben nem oszolhattak csapatokra, mert hiszen az ilyenek által netalán elfoglalt helyek úgy sem lettek volna az övék, hanem az egész nemzeté. Természetszerű szükség volt tehát — s így is volt ez mindig — hogy a hódítók nem egyes szétszórt helyeket, hanem egy nagy darab compact földet foglaljanak el, s megtelepedésükben is szorosan együtt maradjanak.

---

*) E nagybecsű adatot dr. Csánki Dezső barátom szivességéből közlöm.

Különben is kár ezekre a sokat emlegetett «nyomokra» sok szót vesztegetni. E nyomok kevés kivétellel *helynevek*, ezek pedig az első évi megszállásnál nem keletkezhettek. Sok, nagyon sok időnek kellett eltelnie meg a letelepedés után is (mert azt tán már még sem gondolhatja senki, hogy a vándorlás útjába eső helyeket csak úgy *lóhátról* keresztelték volna el!), a míg helynevekre szükség lett. Az első megszállás csak táborozás volt, kinek mi szüksége volt ekkor elnevezésre, legfőljebb annak az egész darab földnek adhattak nevet, a hol megszállottak. E területen belül aztán, már csak a megtelepedés után beálló nagyobb szaporodás, a nemzetségeknek terebélyesebb elágazása, a hosszú helybenlakás, a földmívelés s végül a kereszténységgel a templomok építése, a tizedszedés stb. tették életszükséggé az egyes helyek elnevezését.

A székelyek első hóditásának tehát csakis mai hazájukat s annak azon részét kell tekintenünk, a mely az idők folyamán földrajzilag is mindig a legtömörebb terület egészet képezte.

Ezt a földet azonban — mint láttuk — nem Magyarországból jőve szerezhették. Sokkal valószinűbb, hogy a mai Bessarabiában s Romaniában egyinást üldöző rokon fajok elől menekültek ide az Olt mentén vagy az erdélyi szorosokon keresztül. Ide jöttek ők a hegyek közé, a hol maga a természet nyujtotta nekik a legbiztosabb védelmet s nemcsak függetlenségüket tarthatták meg, hanem sok olyan traditiót is, a melyek őket — mint egyáltalán a világ minden nagy hegységi népét — titokzatos színben tüntették föl. Ha Magyarországból jöttek volna ide, sohasem nyerték volna azt a nymbust, melylyel már legrégibb krónikáink veszik őket körül. Igaznak kell lennie annak is, hogy az Erdélyt meghóditó királyságnak úgy kellett rájok találnia, s e körülmény adott aztán tápot a krónikák meseszövésére, a hún-székely continuitásra.

A nyelvészetnek sincs alapos oka a székelyeknek ezt az eredeztetését kétségbe vonni. A magyar nyelvvel közös szláv hatáson a székelyek nyelve itt is keresztül mehetett. Helyneveik (Nemere, Kal*nok*, Bod*ok*, Debren, Pesel*nek*, Szot*yor*, Esztel*nek*, *Cserna*ton, Dál*nok*, Szo*váta* stb.) mutatják, hogy szlávok közé kerültek, de az ősi szláv hatáson — alig lehet kétség — hogy már a volgamenti őshazában a magyarokkal közösen átmentek, hiszen Ibn Daszta szerint szláv rabszolgákat tartottak a magyarok, s mint cselédjeikkel épen a legközvetlenebb érintkezésben voltak. A kereszténység műszavai Erdélyben is átmehettek a székelyek nyelvébe.

Kik hát a székelyek? Még mindig nagy kérdés. Az Etelközből kivert magyarok egyik idemenekülő csapatának tarthatnók őket, de e föltevésre egy adat, egy nyom sem jogosit.

Valószinűbb, hogy a ***székelyek nem mások, mint bessenyők***, kik a speciális székely nevet éppen úgy nyerték ***megtelepedésük*** után, mint a magyarországi bessenyők itt-ott ***vallásuk***nál fogva az izmaelita elnevezést. Azért van aztán, hogy okleveleinkben mindenfelé a bessenyőkkel együtt találjuk említve a székelyeket, a mi, puszta véletlen, annyi sok esetben még sem lehet. Innen magyarázandók ki az ország határán s a Biharban lévő székelyek. Egy időben sűrűen találkozunk okleveleinkben a bessenyőkkel, s csak akkor szűnnek meg róluk emlékezni, midőn a kúnok telepednek meg az országban. Ez a körülmény azt mutatja, hogy mint azután a kúnok, addig a bessenyők s velük a székelyek képeztek a királyi hadsereg zömét, vagy legalább azt az elemet, mely leginkább volt a királyok keze ügyében. Az ezen kívül lévő nyomok Magyarországon épen úgy, mint Erdélyben, már csak ***egyes*** székely főemberek birtoklásának köszönhetők. Sok székelyről tudjuk, hogy nagy adományokat nyertek bent az országban s néha örökre kiszakadtak nemzetük kebeléből, például — s ez a legelső okleveles adat — 1264-ben (Orsz. ltár. Dh. 28572.) V. István ifj. király Megygyes és Fiok székelyeknek a kolosmegyei Teremi falut adományozta oda. Egyébiránt a székely szónak fentebbi etymonja a Székelyföldön kívül lévő nyomokat nagyon meg fogja tizedelni.

* * *

A székelyek eredetének végleges megállapítását a mondottakkal távolról sem hiszszük kimerítve, czélunk sem az volt, s inkább a következetes ellenállhatatlan sodra vitt e conclusiókhoz, mint maga a teljes bizonyosság.

De az az alaptétel, hogy Erdélyben az egyetlen honfoglalók a székelyek, s hogy a 7 magyar megye lakossága várjobbágyságból lett azzá s a szászok helyzete szabadalmakon nyugodott: Erdély egész történetén át következéseiben folytonosan ujra meg ujra szembetűnik.

A három nemzetnek három különböző eredete megmagyarázza, hogy miért nem tudtak soha egygyé olvadni, miért maradt meg köztük a legmerevebb partikularizmus mint sehol másutt Magyarországon. A kezdetben jóformán csak magánjogi külömbségek, éppen azért, mivel gyökerük oly mélyre ható volt, az idők folyamán mind határozottabban közjogiakká fejlődtek, melyek aztán véglegesen megkövesültek Erdély szuverén fejedelmei alatt, kik már három külön nemzettel állván szemben, politikájuk természetszerűleg a három tényező folytonos egyeztete-

-eten állott, mely mindig valamelyiknek hátrányára vagy előnyére, de -hasem az egész erdélyi társadalom javára szolgált. Innen az az örökös -lhatatlanság az erdélyi viszonyokban, de másrészről a garantia is, -gy Erdély — mikor oly szüksége volt rá az anyaországnak — függet-enségét mindig meg tudta őrizni.

— — —

Egy török és egy palócz népmese rokonsága.

Ismerteti *Istvánffy Gyula.*

Dr. Kunos Ignácz oszmán-török népmeséi között nem egyben tala-unk magyar népmeseinkeivel azonos részletekre. Ilyen pl. a féleszü Mehemmed esete, a ki testvérével együtt, miután sehogy sem tudtak megegyezni az atyjuktól örökbe kapott szarvasmarhák bartoklása felett, -ttan állapodott meg, hogy a vak sorsra bízzák az igazságos ítéletet. Csináltattak tehát két istállót, illetve egyet, mert a másik régen meg volt, s elhatározták, hogy a melyik a jószágok közül a régi istállóba megy, az lesz a féleszü Mehemmede, s minthogy csak egy vak ökör tévedt bele, megelégedett hát Mehemmed azzal az egygyel is. Történt egyszer, hogy midőn a legelőre hajtotta a vak ökröt, rettentő szélvihar kerekedik, s egy útszéli nagy fának az ágai elkezdtek nyöszörögni. Fel-eszü Mehemmed éppen arra ment s megszólítja a fát, hogy nem látta-e a testvérbátyját? A fa nem felelt. Mehemmed megharagudott, fogta a -balyát s a fába vágta, arra a temérdek arany csak úgy dőlt ki a fa törzséből.

A török népmesének ezen röviden elmondott részéhez nagyon hasonló vonásokra akadunk egy birtokomban levő »Bolondos Jankó. -meg az ördög« czímü palócz mesében. A kettő közötti különbség ele-nyészőleg csekély, mert az esemény lényege mind a kettőben ugyanaz, csak a helyzetek mások. Ugyanis a palócz mesében Bolondos Jankónak nem *egy*, hanem *két* testvérbátyja van s *hármukra egy* fejós tehén marad örökül; továbbá Bolondos Jankó nem a *legelőre* hajtja a tehenet, mikor a nyöszörgő fát megszólítja, hanem a *vásárra* eladás végett, s végül, hogy a megsértett fa törzséből Bolondos Jankónak nem *arany*, hanem *»fehér huszas«* ömlik ki.

Az említett török mesének egy másik epizódja meg csaknem tel-jesen hasonló a Garabonczás diáknak egyik kalandjáról szóló meséhez, melyet Jókai Mór jegyzett föl. A kettő közötti eltérés csupán annyi,

hogy míg a *féleszü Mehemmed* az arab peritől (tündér) nyert csodálatos erejü két «üssed botocskám»-mal *egy falu népét* vereti mindaddig, míg elé nem adják a tőle ellopott ételvarázsló asztalkát s az arany-ezüst hullató kis malmot, addig az *árva gyerek* a Garabonczástól ajándékba kapott bűvös erejü bottal a *mostoha anyját* vereti mindaddig, míg az vissza nem adja elcserélt életvarázsló abroszát s aranyat hullató kecskéjét.

Az egymástól távol élő népek meséinek ily rokon vonásai nem lehetnek a véletlen vak eset következményei; annál kevésbbé tehető föl tehát *egy egész meséről*, hogy az csak a puszta véletlen játékából lenne úgy tárgyára, mint szerkezetére nézve csaknem teljesen megegyező egy másik nemzet meséjével. Ez csak is kölcsönös érintkezés útján juthatott be egyik nép költészetéből a másikéba, vagy egy harmadikéból akár egyenesen, akár kerülő úton mindkettőébe.

Ilyen tárgyára és előadása menetére rokon meséje akárhány van a török és a palócz népköltészetnek. Ezek egyikének közös és egymástól elütő vonásait akarom e helytt röviden ismertetni.

A török népmese a *Hamupipőke* fiúról szól s jó lesz talán az összehasonlítás végett rövid tartalmával előzetesen megismerkednünk.

Volt egy szegény asszonynak 3 fia és egy lánya. A legkisebb fiút, miután egész nap a hamuban hempergett, Hamupipőkének nevezték. Egyszer a két nagyobbik fiu elmegy a mezőre szántani. Édes anyjuk az ebédet húgukkal küldözi ki számukra, azonban a leány a háromalakú dévnek (ördög) a tanyájába tévedt, s ott a dév ruhástól, mindenestől elnyelte. Elindul tehát a két idősebb testvér a húgát keresni, de hogy azok is a dév gyomrába jutottak, harmadiknak elmegy a legkisebbik, Hamupipőke. Ez, mikor a hamuból fölkél s lerázza magáról a hamut, olyan szélvihar kerekedik odakünn, hogy valamennyi szántóvető van a mezőkön, mind haza fut, ott hagyja az eke vasát. Akkor a fiu azokat összeszedi, elviszi egy kovácshoz s csináltat belőle egy lándsát, azzal elmegy a dévek tanyájára, ott a dévet is, a dévasszonyt is megöli, kettéhasítja s kiszabadítja mind a 3 testvérét a dév gyomrából és hazafelé megy velök.

Útközben nagy szomjuság fogja el a 3 testvért, s midőn találnak egy kutat, a 3 fiú összeköti az övit s leeresztik előbb a legöregebbet s azután a középsőt, de csak félig, mert mind a kettő iszonyuan kiáltozott, hogy «égek, égek, húzzatok föl!» s egyik sem tudott vizet meríteni. Harmadiknak lement hát Hamupipőke, ő is mind azt kiáltozta, hogy: égek égek, hanem azért lebocsájtkozott a kút fenekére. Talált ottan egy kaput, azon benyitott s egy szép teremben a szultán három

zép lányára akad, a kiket a dev már 7 esztendeje elrabolt. A két ...gebbet a két bátyjának, a legkisebbet meg magának szánva feleségül. ...szabadítja őket a dévek fogságából s elvezeti a kút fenekéhez. Ott aztán ...ba fölhúzogatta mind a hármat a föld színére, utóljára maradt Hamu...pöke, őt azonban ott lenn hagyták bátyjai boszúból, mert a szultán ...zebbik lányát szánta magának feleségül. Mit volt mit tenni, meg...adta a padisa legkisebb lányának tanácsát, arra az esetre, ha testvérei ...m húznák föl a kútból, elment a palota elé s várta azt a fehér meg ...ete juhot, mely mindennap a kastélyhoz szokott menni. Mikor eljött ...nd a két jószág, Hamupipőke «a helyett, hogy a fehérbe fogózkodnék» ... mely a földszínére emelte volna — «a feketét ragadja meg s egy...erre csak azon veszi észre magát, hogy a hetedik föld fenekén van. ...tt egy nagy fához érkezik, melyen óriási nagy kígyó kúszik föl egy ...adárfészekhez, hogy az apró madárkákat megegye. Hamupipőke a kígyót ...egöli, a miert a kis madarak anyja, a smaragd színű Anka, hálából ...viszi őt a föld színére, a három szultánkisasszony országába. A vége ...ermészetesen az, hogy Hamupipőke elveszi a padisa legkisebb leányát ...leségül.

E mese a gyűjteményemben levő «Babszem Jankó» czímű palócz ...esének csaknem szakasztott mása. Van ugyan közöttük eltérés az egyes ...zletekben, de lényegében mindkettő ugyanaz, mert mind a kettőnek ...gyanazon esemény szolgált alapul.

A palócz mesében a szegény asszony lánya nem az *ördög*, hanem ... *hétfejű sárkány* fogságába jut a szalma nyomán, a melyet két bátyja ...ázazításul otthontól egész a szántóföldig elhullatott, s melyet a sár...ány a maga barlangjába vezető útra hordott el. S a leányt nem is *...ejti el* el a sárkány, mint a török népmesében az ördög, hanem *fele...ségül veszi*, két bátyját pedig erős küzdelem után győzi le s fejöket kette...vágva a pinczében levő polczra helyezi. Továbbá a magyar mese sze...gény asszonyának legkisebbik fia *nem Hamupipőke* — kiről a palócz ...nek egy más, birtokomban is meglevő, remek meséje szól — *hanem Babszem Jankó*, a kit a végzet elvesztett két fiáért s leányáért vigasz...ául adott a szegény asszonynak akkor, a midőn ez egy nap a pitvar...ajtó küszöbén babot tisztogatott s véletlenül egy szemet a földre per...ttett. Ebből a babszemből született Babszem Jankó, a ki később a ...sárkányt legyőzi, testvéreit pedig a varázskenőcscsel — melynek titkát ... haláltól való szabadulás reményében közölte vele a sárkány — életre ...támasztja s anyjok örömére negyedmagával haza megy. Hazulról azonban ...álatlan s irigykedő két bátyja magaviselete csakhamar elűzi. Világgá ...megy tehát s e vándorútjában történnek érdekesnél érdekesebb kalandjai.

Ekkor csináltatja pl. hatalmas buzogányát, de nem a szántóföldön hagyott ekékből, mint a török Hamupipőke, hanem abból a temérdek vasból, melyet fuvaros tótoktól előleges megegyezés útján nyert, midőn őket egy hegyszakadék sarából egymaga kivontatta. Az elkészített buzogány tartósságát pedig nem a hüvelyk ujján, hanem a homlokán teszi próbára: földobja a levegőbe oly erővel, hogy csak a harmadik nap alkonyatán esik vissza, s akkor is nem az ő homlokcsontja sérül meg, hanem a buzogányból pattan le egy darab.

E vándorútjában találkozik továbbá a Hegyhengergető, Kőgyúró s Fanyövő óriásokkal, a kik társul szegődnek hozzá, nem is sejtvén, hogy éppen azzal keltek vándorútra, a kinek csodás erejét hírből hallották ugyan, de őt látni is szerették volna. Ez óriások kiséretében szabadítja ki később érdekes kalandok után a király 3 leányát is a «Hétsinyű szakállu» szörny fogságából.

Babszem Jankó csodálatos erejét nem bűbájos szerek varázsolták izmaiba, mint a török mesebeli Hamupipőkének, ki, mielőtt az embernyelő dev legyőzésére indul, kénytelen egy kemencze kenyeret megenni s kazán bort kiinni, hogy vállalata kedvező sikerét biztosítsa. Nem úgy Babszem Jankó! Ő minden fegyver nélkül indul el a hétfejű sárkány tanyájára testvéreiért s a sárkánynyal birokra kel és úgy vágja a szerűben a földhöz, hogy a hét fejéből csak egy marad ki. Hasonlóan jár vele a «Hetsinyű szakállu» is, a kit előzőleg a három óriás egyike sem bírt legyőzni, pedig hatalmas buzogányát sem támadó, sem védő fegyverül nem használja, legfölebb, s csakis egy esetben, fenyegetésre ott, midőn a kacsa-, liba-, pulykalábakon forgó várakat megállásra szólítja föl. Ellenben a török mese hőse lándsájával öli meg a devet is, meg az óriási kigyót is, mely a Smaragd Anka kis fiait akarja a fészekből elpusztítani.

Szép vonása a palócz mesének és nagyon jellemző a népünknél meglevő testvéri szeretetre vonatkozólag az is, hogy míg a török mese Hamupipőkéjét édes testvérei hagyják hálátlanul a föld alatt, midőn a szultán leányait kiszabadítja, addig Babszem Jankót nem azok, hanem hűtlen társai, az óriások, hagyják cserben.

Végre a földalatti bolyongás után mindkét mese hősét egy-egy madár viszi föl a föld színére: Hamupipőkét a perik smaragd Ankája, Babszem Jankót pedig a Griff-madár.

Röviden és futólagosan feltüntetve, ezek a két mese közötti főbb eltérések, melyekhez még az az egy is csatlakozik, hogy Hamupipőkének *a fekete és fehér báránynyal* történt esete teljesen hiányzik a palóczmeséből; de viszont e hiányzó epizód kárpótlásául meg több

dr érdekes reszletet találunk emebben. mely a török eredetűben nincsen meg

Hogy ezen alapjában véve *egy* mese, hogyan lett a két nemzet közös tulajdonava, illetve melyik birta azt előbb s mikor és hogyan került a masiknak költeszetebe. — erre nézve talán nem lesz téves azon föltevés, hogy tőlünk tanulta el a török akkor, mikor 150 esztendeig úr volt Magyarorszagon. Mert nemzetünknek e hosszas es szomoru emlékü érintkezése a törökkel, nyujthatta a legkedvezőbb alkalmat a szellemi termekek kicserelésére s csak is ez magyarázhatja meg a rokonságot, melylyel a ket egymástól távol élő nép meséiben nem ritkán talalkozunk.

Es hogy a föntebb röviden ismertetett mese előbb volt népünk birtokaban, következtetem ezt a két nemzet azon korbeli egymáshoz való viszonyából, a midön a spahik és a szandsághégek katonái által megszallott videkeken a szegény magyar úgyszólvan mindenben engedelmeskedni tartozott a töröknek.

Nagyon konnyen megeshetett tehát, hogy a tábori élet egyformaságat megunt katonák csöndes éjszakakon egy-egy elővezetett gyaurfogoly meseit hallgattak s azt részben s alapjában véve egészen is megtanulták s átültettek saját népök irodalmaba. Es hogy talan nem megforditva áll a dolog, e szerény s csak következtetésen alapuló nezet mellett szól a mese palócz kiadásának szövevényesebb volta, kerekdedebb szerkezete.

Megjegyzések a török-palócz párhuzamhoz.

Dr. Katona Lajostól

Istvánffy úr a töle párhuzamba állitott török és palócz meséhez fűzött elmelkedeseben azon kérdest veti fel, »hogyan lett ezen alapjaban *egy* mese a ket nemzet közös tulajdonava, illetve melyik birta azt előbb, s mikor és hogyan került a másiknak költeszetébe?« Feleletül azon föltevest koczkáztatja meg, »hogy tőlünk tanulta el a török akkor, mikor 150 esztendeig úr volt Magyarorszagon«.

Mennyire nem érett még meg ily kérdéseknek kielégitő megoldására az összehasonlító mesevizsgalat mai stadiumában, azt legjobban azzal velem megvilagithatni, ha alább a lehető legtömörebb formaban összeallitom azon motivumokat, a melyekből a fönt egybevetett mesének *az egész világon szerte szórt változatai*, az egyes részletekben elég nagy eltérésekkel, a lenyeges vonasokat illetőleg azonban mindig feltűnő meg-

egyezőséggel *egy* kerek egészszé füzödnek. E mese világszerte leg-nagyobb elterjedésnek örvendő themák egyike s Kohler Reinhold sza-vaival »azon ifjú kalandjait beszéli el, a ki miután három királyleányt ment ki földalatti fogságukból, hütlen testvérei vagy társai árulása következtében lenn marad egy ideig az alvilágban, s onnan (csodálatos módon) a föld szinére visszakerülven, árulóit leálczázza s a legifjabb királyleányt (már a föld alatt magának eljegyzett menyasszonyát) fele-ségül veszi».

E tartalomkivonatnak az összes, eddig rendelkezésünkre álló vál-tozatokból megszerkeszthető schemája a következő: szól a mese I. a hős születéséről, II. ifjukori csinyeiről, III. az alvilágba való leszállásról (s esetleg e főkaland közvetlen vagy közvetett okáról és előzményeiről), IV. a hős társai (vagy testvéreinek) árulásáról, V. a hősnek az alvilágban végzett tetteiről, VI. a föld szinére való csodálatos visszatéréséről, VII. az árulók leleplezéséről és a hős megérdemlett jutalmáról. Az I. és II. rész helyén számos ide tartozó mesében a főthémával szervesen össze nem függő és más thémaktól átkölcsönzött bevezetést találunk. Ezt alább (I.) és (II.) jelzéssel regisztráljuk.

I. *A hős születése*

1. A hős természetfölötti ereje (és esetleg ezzel összefüggő óriás vagy torzalakja) természetfölötti vagy természetellenes származásának következménye. Mellékkörülmény gyanánt *a*) e *mellett*, vagy *b*) e *nélkül* is előfordul a csodagyermeknek a rendesnél jóval hosszabb időn keresztül történt szoptatása. 2. Ez utóbbinak helyét és — úgy látszik — az elve-szett eredeti bevezetését is némely, veleje szerint ide sorolandó mesében a hősnek hosszú időn át ágyban fekvése, vagy legalább tétlen veszteg-lése pótolja. 3. A hős születéséről szóló jellemző bevezetés egészen hiányzik, avagy helyét a fönt (I) és (II) alá beosztott, eredetileg alig-ha ide tartozó, másféle bevezetés foglalja el.

1. α) A hős atyja *medve**): Mélusine 1877, 160. (A), Rondallayre I. 11. (Cc[1]), Mélusine 1877, 110. (Cd[1]), Cosquin 1. sz. (Cd[2]), Visentin

*) Az idézett mesek hovávalóságának megjelölésére, a sürü ismétlődé-seknél fárasztó hosszadalmasság elkerülése végett, Krohn Károly gyakorlati eljárását némi módosítással követve, az alábbi rövidítéseket használom: A = baszk, B = kelta, C = román, D = german, E = szláv, F = litvan, G = görög, Gy = örmény, H = perzsa, J = hindu, K = sémi, L = kaukázusi (avar), M = ural-altaji, N = kelet-ázsiai, O = oczeániai, P = afrikai, Q = régi egyptomi, R = amerikai indián, S = sarkvidéki, Ba = ír, Bb = walesi (kymri), Bc = gaël, Bd = breton, Ca = portugal, Cb = spanyol, Cc = katalán, Cd = franczia, Ce = ladin, Cf = olasz, Cg = román, Da = angol, Db = hollandi, Dc = német (aln. és frizzel együtt), Dd = dán és norvég, De = svéd; Ea = orosz, Eb = cseh-morva tót, Ec = lengyel

32 sz. (Cf[1]), Schneller 189 (Cf[2]), Colshorn 5. sz. (De[1]), Strackerjahn II. 326 (De[2]), Haupt-Schmaler II. 169. (Ed[1]), Afanaszjeff VI. 11. (Ea[1]), Erman-féle Archiv XXII. 590. és 608. (Ea[2]), Vuk 1. sz. (Ef[1]), Hahn 75. sz. (G[1]), Prym-Socin II. 258. (K = mezopotamiai), Schiefner 2. sz. (L = kaukazusi avar), Leitner III. 12 (J[1]).

α') A hőst egy *nőstény-medve* szoptatja: Deulin II. 1. (Cd[3]), Pröhle II. 29. sz. (De[3]), Archiv f. slav. Philol. V. 31. (Ef[2]).

α'') A hősnek csak *neve* emlékeztet *medvétől* való származására: Sébillot, Lit. or. 81. (Cd[4]), Birlinger 350. (De[4]).

β) A hős anyja *kancza*: Arany L. 202. (Ma[1]), Nyelvőr II. 370 (Ma[2]).

β') A hőst egy *kancza* szoptatja: Coelho 22 sz. (Ca[1]), Archiv f. slav. Philol. V. 29 (Ef[3]).

γ) A hős anyja *juh*: Nyelvőr VII. 37 (Ma[3]), Erdélyi, Népd. és mond. III. 17. sz. (Ma[4]).

δ) A hős anyja *tehén*: Siddhi Kür (Jülg) 3. sz. (J[2] = hindu forrásból merített kalmük mese).

δ') A más tárgykörbe tartozó mesének hőse egy *tehéntől* kapott csodaabroszszal varázsolja elő magának táplálékát: Krauss 139. sz. (Ef[4]).

ε) A hős szoptató dajkája egy *kanczaszamár*: Schneller 39. sz. (Cf[3]).

ζ) A hős egy az erdőben eltévedt vadásznak és *Tapiolar* erdei istennőnek a fia. Az egyoldalról emberi és a másikról emberfölötti két lények házassága itt is erőszakos természetű, de ellentétben az α) alatt sorolt mesékkel, itt a férfi a passiv és a nő az erőszakosan fellépő fél, holott amazokban rendesen az erdőben járkáló védtelen nők esnek az erőszakos hím medve hatalmába. Nagyon valószinű különben, hogy Tapiolar alakja mögött is az északi erdők leghatalmasabb vadja, a *medve* rejlik, csakhogy ez egyszer nem a hím, hanem a *nőstény* medve. Nem lehetetlen, hogy mindezen, medvéktől származó hősöket szerepeltető mesék a régi görögöknél hajdan élt s a vogulok- és ainoknál még ma is fellelhető, tehát eléggé tág idő- és térbeli határok közt mozgó *medvetiszteletre* vonatkoznak, a melyben ugyan lehet, de azért nem kell éppen mindenütt az illető törzs *totem*jének elhomályosult, sőt helyenkint teljesen el is kallódott kultuszára utaló nyomot látnunk, habár azt az sem tagadható, hogy egyes esetekben csakugyan a tiszteletben tartott állattól való származás még élő, vagy már kihalt hite szolgálhat,

Ef = vend, Ef = délszláv; . . . Ma = magyar, Mb = finn, stb. Az egyes tárgykörökben előforduló változatok arabs számokkal jelölvék, pl. Cd[1], Cd[2], Cd[3], stb.

a mint szolgált és szolgál még ma is ilyféle kultusz alapjául. Legtöbbször azonban, kivált pedig ott, a hol a még tudatos tetemre egyéb csalhatatlan jelek nem mutatnak, elég lesz a mesénkben előforduló vagy ahhoz hasonló képzetek kiinduló pontját azon általános primitiv-emberi következtetésben keresnünk, a mely az emberre nézve félelmes vadak emberfölötti erejét az ily vadakkal is győzelmesen küzdő, tehát kivételes erejű emberekre, vagyis hősökre átruházván, e rendkívüli erő és az állat fölött kimagasló értelmi felsőbbség szerencsés találkozásának forrását az egyfelől emberi, más részről állati származásban véli föllelni.)

Rudbeck (Salmelainen) I, 18 = Schreck-féle ném. ford. 3. sz. (Mb^{1}), [Rudbeck I, 13. (Mb^{2}) csak az előbbinek kevéssé eltérő változata, a melyben Tapiotar helyett egy névtelen «metsän impi» = erdei nympha szerepel.]. Cosquin 52. sz. (Cd^{5}) meséjében a hős *erdőben talált lelencz*. V. ö. Grimm 166. sz. (Dc^{5}), a hol a hőst két éves korában anyjával együtt elrabolják s egy *erdőbe* hurczolják a haramiák, a kik között felnevekedik.

η) *Tojásból* kel ki és szörnyalakú a hős: Asbjörnsen, Tales of the Fjeld 48 (Dd^{1}).

ϑ) Gyermektelen és gyermekre áhitozó kovács *vasból kovácsolt* fia. Haltrich 16. sz. meséjében (Dc^{6}).

ι) *Babszemből* születik a gyermektelen asszony kivánságára Istvánffy úr fent idézett palócz meséjében (Ma^{5}), a mely mintegy átmenetül szolgál e thémától a többi, folytatásában más kalandokat tartalmazó Babszem Jankó-meséhez, épp úgy, a mint a Kunoss török meséje meg bevezetésében a Hamupipőkének mesénktől egészen idegen thémájával érintkezik.

κ) Az *ördög ajándéka* a gyermektelen szülők kivánságára: Cosquin 14. sz. (Cd^{6}).

λ) Egy szegény özvegy asszonynak és a nála beszállásolt *kilencz katonának* a fia: Merényi, Sajóv. népm. II, 3. sz. (Ma^{6}).

A *hosszas szoptatás* mellékkörülménye*) megvan a csodálatos erő 1. alatti főoka *mellett:*

a) 2 × 7 évig: Ma^{1}, Ma^{4}: 3 × 7 évig: Ma^{3}.

b) e főok *nélkül*: Schleicher 128 (F^{1}) 12 évig; Waldau 346 (Eb^{1}) 18 évig: Arch. f. slav. Philol. V, 27 (Ef^{5}) 3 × 7 évig: Grimm III, 166 (Dc^{7}): Kuhn-Schwartz 360 (Dc^{8}): Haltrich 17. sz. (Dc^{9}) a gyermekét 7 évig ember alakjában és 7 évig tehén alakjában ápoló édesanyától

*) L. Köhler Reinholdnak erre vonatkozó megjegyzését a Jahrb. f. roman. u. engl. Lit. VII (1866), 25. lapján.

...sund 1856. 692. Cg[1]). Egy orias (sic!) szoptatja a csodagyermeket: ...mm 90. sz. (Dc[19])

2. A hosszas szoptatás (és részben ezzel együtt járó természetfeletti származás) helyett a csodálatos erő forrásaul a hősnek hosszas ...ttensége tekinthető.

a) A hős 18 évig hever *ágyában*: Cosquin 46. sz. (Cd[7]), e mesének ...; változatában (Cd[8]) pedig 15 évig.

b) 19 évig kuksol a tűzhely melletti *hamuban*: Kennedy I. 23 (Ea[2]). Ide tartozónak tekinthetjük az Istvánffy urtól idézett török Hamu...peket is, a mennyiben az ő nevében is tán ilyenféle elmosódott emlék ...ethető. Különben a hosszú időn át gyanút nem keltve s rejtekben ...zunyadó csodálatos erő, a mely hirtelen tör elő s válik a sokáig külön...ségi szereplő idősb testvérek vagy társak megszégyenítése- s olykor ...szére, úgyszólván valamennyi mesehősnek közös és legelemibb vonása.)

c) Hosszas *henyélés* után ébred erejének tudatára a hős: Grimm III. 341 (egy orosz hősénekre való utalás = Ea[3]); Sébillot II. 26. sz. (...).

3. Az eddig említett bevezetéseket vagy egészen másfélék pótolják ... ide tartozó mesék egy jó részénél, míg ismét másoknál minden bevezetés teljes hiánya mellett, a hős egyszerre mint már egészen fejlett ifjú ... a színtérre, s a mese mindjárt az e théma magvául tekinthető főkaland...dal, vagy legalább annak legközelebbi előzményeivel kezdődik. A más...féle bevezetésű mesék csak további részeik miatt tartozván ide, csupán ...eknek a maguk során leendő felemlítésénél jöhetnek figyelembe; a ...inden bevezetés nélkülieket pedig, minthogy többnyire a fönti séma ...6. pontjával kezdődnek, szintén majd csak ennek taglalása közben kell megemlítenünk.

(Folytatása következik.)

Finnországi tanulmányutam.

Jelentés *Vikár Bélától.*

Rég óta érlelődött bennem az a szándék, hogy Reguly, Hunfalvy, Budenz és Szinnyei példáját követve, ellátogassak finn rokonainkhoz.

Czélom vala egyrészt a finn nyelv ismeretének azon mértékét, melyre könyvekből szert tehettem, magával a finn néppel való érintkezés útján fölújítani, kiegészíteni s megszilárdítani, másrészt pedig a rendkívül gazdag és érdekes finn ethnographia körül tájékozást szerezni.

Mind a kettő actualissá vált reám nézve akkor, midőn a finn nemzeti eposnak, az úgynevezett Kalevalának fordítására eltökéltem magamat.

Szükségesnek látszott ugyanis, hogy egészen alaposan megismerkedjem a Kalevala nyelvével, mely nem az irodalom, hanem a nép nyelve, s hogy bővebb bepillantást nyerjek a finn ethnographiába, melynek ismerete nélkül a Kalevala számos helye a nyelvi nehézségek elhárítása után is megoldhatatlan rejtvény marad. Azt véltem tehát legczélszerűbb le-s e végre mindenekelőtt a finnség lakta területnek olyan pontjait keresnem föl, a hol még kilátásom lehetett az epikai költés maradványait, és ugy a Kalevala nyelvanyagának bizonyos részét is megtalálni, és csak azután költöznöm át a finn fővárosba, hogy ott az egyetemi hallgatók néprajzi gyüjteményének tanulásával foglalkozzam. Méltán érdekelt kiválóképp a Kalevala zenéje s általában a finn népzene a magyarral való hasonlítás, különösen az összehasonlító metrika szempontjából.

Mindezeknél fogva legelső tartózkodásom helyeül finn területen a Ladoga északi partján levő Szortavala nevü kis finn várost jelöltem k.., mint a melynek vidékét *Krohn* is a Kalevaláról irt művében a legjobb lelőhelyek közé sorolja, s a hol tisztességes existentiára is mód kínálkozik.

Mult évi jul. 20-án indultam útnak feleségemmel együtt, a ki társul szegődött hozzám és legfőbb segédem volt egész vállalatomban.

Szent-Pétervárott csak néhány napig időzve s onnét a legkedvezőbb benyomásokat víven magunkkal, siettünk folytatni utunkat, s a kényelmes finn gőzhajó a Ladoga »tengeren« át másfél nap alatt Szortavalába vitt bennünket.

Mondhatom, nem minden megilletődés nélkül léptem a finn partra. Éreztem, hogy klasszikus talajon állok, az egyedüli helyen Európában, a hol az epos napja még nem tünt le, a hol az ősi mythos remek költészete még él a nép ajkán, a hol még szól az ének a felhők felett uralkodó öreg istenről: Ukkóról, Väjnämöjnenről, az örök dalmesterről, Ilmarinenről, az ég kovácsáról s a régi néphit többi hőseiről. Tudtam, hogy a legdalosabb ország földjére lépek, és szinte vártam, hogy a legelső ember, a kivel találkozom, egy kanneljátszó öreg énekes lesz. E helyett azonban elegáns úri népet találtunk a hajó előtt, közte Suomalainen Károlyt, a jeles finn írót, kivel névről már kölcsönösen ismerősök voltunk, minthogy az ő novellái közül egy-kettőt én fordítottam volt magyarra. Suomalainen úr a legbarátságosabban fogadott, és nem kímélt semmi fáradságot, hogy a kisded városkában, a hol jövetelünkre nem számí

k, lakást kerítsen számunkra. Ez másfél nap alatt, míg mi a hajón …ltunk meg, csakugyan sikerült is.

Az első hetek természetesen azzal teltek el, hogy az irodalmi nyelv …orlatába, melybe itt már egy kis tájszín vegyül, annyira-mennyire …jek. A városka értelmisége jobbára az ottani két mintaszerű tanító…zó intézet lectoraiból állván, a nyári szünet miatt még nem volt …zen együtt, de az otthon talált kisebb rész is mindjárt meggyőzött …l, hogy helyesen választottam tartózkodásom helyéül Szortavalát.

Finnországban az ily seminariumok lectorai mind középiskolai …rokul minősített, feladatuk magaslatán álló egyének, tudomány és …elődés zászlóvivői, kik nemcsak jeles néptanítókat nevelnek, hanem …gával a néppel is sűrűn s a legáldásosabban érintkezve, a nép nyelvét …lete módját is rendszerint jól ismerik. A szortavalai két seminarium …torai közt ebben a tekintetben első helyen áll magister *Forsström* …zkár úr, a történet lectora s a finn ethnographiának is egyik legala…abb és leglelkesebb művelője. Ő csak augusztusban érkezett vissza … s azon túl egy hónapnál tovább az ő szíves vendégszeretetét és …mogatását élveztük. A szortavalai múzeumot, melyet ő alapított és …azgat, vezetésével többször behatóan megszemléltem, s általában a finn …nographia terén eszközölt búvárlataimban és gyüjteseimben számta…szor éltem az ő avatott segítségével. Ezen kívül sikerült megszerez…em ígéretét, hogy társaságunk lapjait a finn néprajz körébe vágó dol…zataival támogatni fogja.

Nem hagyhatom itt még említés nélkül magister *Relander* urat, … ki szintén egész önfeláldozással tett meg mindent, hogy ottlétem …ennél gyümölcsözőbbé váljék. A finn népköltészet hagyományai s kivált …kalevalai runok kutatása körül nála jobb kalauzt nem is kívan…tam volna.

Miután Szortavalában egy kissé megmelegedtünk, s a pár heti …akorlat elégséges volt arra, hogy necsak magamat megértessem (mert … már kezdettől fogva könnyen ment), hanem másokat is megértsek (a … eleinte nagyon nehéz volt), idején valónak láttam, hogy a vidék felé …dítsák vizsgálódásaimmal. Jó alkalmul kínálkozott erre a Pitkaranta …rosába hirdetett rendes augusztusi népünnep, ahol évenkint messze …ről összesereglik a finn lakosság és így módomban lesz egy helyen …lönböző tájszólásokat hallani, népviseleteket látni s a néplélek nyil…nula-át mulatság közben megfigyelni.

Szortavalából egész társaság kerekedett föl erre az alkalomra. … kis finn gőzhajó a Ladogának egy hosszú, keskeny öblén haladt velünk, …ely jobbról és balról sziklás, de mégis erdő födte hegyeivel, számtalan

apró szigetével és vízszorulatával a legkövetelőbb sportutazó érdeklődését is le tudta volna kötni.

Néhány órai hajókázás után czélhoz értünk. A népünnep egy erdőtisztáson, mely be volt kerítve, több ezer résztvevővel csakhamar elkezdődött, és én egész nap a legsajátszerűbb látványok egyikében gyönyörködhettem. Ez a nép csakugyan inkább ünnepelni, mintsem mulatni látszott. Meghallgatta a tanító előadását, mely a szeszes italok és a mértéktelen dohányzás ellen vala irányozva s a hazafiságot, nemzetiséget és művelődést kötötte lelkére a népnek; azután élvezetet talált az énekkar előadásában és egy jótékonyczélu sorsolásban; pálinka és sör helyett ivott limonádét, az öregebbje nézte a fiatalok kedvteléseit, és jól mulatott mindenik, habár egyik sem árulta el, hogy mulat. A finn ember a nevetést nem tartja komoly férfihoz illőnek. Még az apró népség is, mely a czölöpöt mászta, futott és ugrált, korpával kitömött zsákokat vagdalt egymás fejéhez a bakon, hogy melyik üti le a másikát stb., mindezt oly phlegmával tette, mintha nem is ő rá tartoznék a dolog.

A mai népviseletről ezen a vidéken nincs mit szólanom. A nemzeti bélyeg teljesen lefoszlott arról, s a házi készítményü öltözékdarabok helyét a gyáripar olcsóbb termékei foglalták el. Egyébiránt igy van ez Finnország legnagyobb részében; a régi népviselet módjait jobbadán már csak a finn múzeumok őrzik.

Figyelemre méltó azonban az itteni vidék nyelve. Szortavalához képest, ahol a Kalevala nyelvéhez legközelebb álló dialektus járja, itt már annyira eltérő jelenségekre akadtam, hogy szortavalai tolmács nélkül cserben hagyott volna finn tudományom. Ez a nyelvhatár ugyanis némileg átmenet a finn karjalai dialektusból, melyhez Szortavala is tartozik, a keleti finn nyelvjárásba, melynek végső ága a vepsz nyelv Oroszország északnyugati pontjain

A pitkärantai tanulságos kirándulást csakhamar egy másik követte meg. Relanderrel Rautlahtiba, mely szintén a Ladogához, illetőleg annak említett öbléhez közel, Szortavala és Pitkäranta közt elterülő kisded falu. Itt él e hajdan híres dalvidéknek ma már utolsó énekese, a 86 esztendős Ontrei Vanninen, vagy ismertebb orosz nevén Borissa. Hogy hozzá eljussunk, ismét hajóra kelle ülnünk s az előbb leirtam útnak Läszkelä állomásig terjedő részét megtennünk.

Läszkelä faluban Bergroth mérnök úr kimerítő villás reggeli után még azzal is megtisztelt, hogy a falu molnárát, Jahka Mujunent és egy napszámost, Jivana Bogdanoffot berendelve magához, a finn nemzeti hangszeren, a kedves hangu kantelen lejátszatta velük összes műsorukat.

…ely azonban igen egyoldalu volt, a mennyiben csupa tánczdarabokból, …eg pedig többnyire orosz eredetüekből állott.

Hogy tánczot is lássak, Bergroth úr a cselédséggel s egy-két meg…nyottal kis házi bál-félét rögtönzött. Először az orosz priszakkat járták, …ely itt legjobban el van terjedve. Azután a nehezebb «ristitanssi» (kereszt-táncz) következett, mely nemzeti tánczuk. Ebben sok van a mi …sárdásunkból: kettesével ropják ezt is, s a legény előbb mintegy uzőbe …eszi a leányt, majd elfogja, megpörgeti (de csak egy oldalra) és megint …válnak egymástól. A fő feladat a legény lábain nyugszik, melyek a …gváltozatosabb vonalakat írják le nagy élénkséggel, mialatt a leány …endesen mozog előre-hátra s mindig ugyanazt az egyszerü lépést alkal…mazza. Egyik bravourja ennek a táncznak az, hogy a legény gyors …mozzá- közben egyszerre csak leguggol s megint felugrik, és igy tovább; … tánczos legyen, a kin ez a nehez, de izetlen torna meg nem bosszulja …magát.

Lászkelából még rövid kocsiút volt hátra az öreg Borissa falujáig. Az öreget nem értük otthon, kinn volt a Kadoga öble mellett halót …vogatva. Menye s apró unokái szivesen fogadtak bennünket magister …ander ismeretsége révén. A menyecske mindjárt theafőzéshez látott … szamovarral, az egyik kis fiu pedig azalatt az öreg után járt és hama…san haza is hozta. Megtheáztunk vele s aztán fölkértük, hogy éne…keljen. Az öreg szivesen rá is állott. Azonban emlékezete, nyilván a kor …tt, már meglehetősen zavaros. Összekever némely kalevalai runók …áltozatait balladák és népdalok részleteivel, sőt különböző epikai dalla…mokat is egybeolvaszt énekében; s akárhányszor ismétli, mindig más …ókba verődnek emléke töredékei, mint valamely kaleidoskop darabjai. …ával jobban emlékszik a varázsigékre s lakodalmi dalokra, minthogy …atalabb korában messze földön félelmes «tietaja» (tkp. «tudó», vagyis …ltos, varázsló hirének örvendett, és nem történt házasság vagy eskuvő, …tegség vagy más efféle fontosabb esemény az ő megkérdezése, javal…ata és részvétele nélkül, a miért magától értetődőleg kijárt neki a bére, …gy hogy az öreg tisztességes vagyonra tett szert táltosi tudományából. …aga még ma is szentül meg van győződve bűvigéinek ható erejéről. …lehet buzgón eljár a templomba, vallásos fogalmai még nagyon át …annak hatva a régi hagyományoktól. Ha megkérdezzük tőle, hogy mi …ai lett foganatja az ő ráolvasásainak, komolyan feleli:

Mie liikun Ukon vaella,
Jumalan vaella,
Vaella vanhan Väinämöisen —

azaz: Ukko népe mozgat engem,
Isten népe,
Öreg Väjnämöjnen népe.

Varázsló- és énektudománya családi örökségül szállott reá. Egyik őséről, a ki hét emberöltő előtt élt s a Vanninenek közül elsőnek telepedett le itt Rautlahtiban, ma is sokat tud a hagyomány mint híres-neves bűbájosról, a ki mesterségét Lappországban tanulta, mely a finn népköltészetben s ma is az orosz vallásu finnek hite szerint mindenkor a leghíresebb táltosok hazája volt. A Vanninen család későbbi sarjai között is mindig akadt egy-egy, a ki átvette s megőrizte az ősi traditiót, s igy jutott az legvégül az utolsó epigonra, Borissára. Neki már nincs e részben örököse. Fia s unokái-, valamint ezen a vidéken általában az ifjabb nemzedék előtt — még az orosz hitüeknél is, a kik pedig legtovább fentartották a régi traditiókat — az öregek dal- és varázstudománya már csak holt betű, mert a hit vonzó ereje kiveszett belőle. Örömest hallgatják, de már nem igen tartják érdemesnek a megtanulásra, másfelől pedig a papok intő szava is visszatartja őket. Mindazáltal még a fiatalabbak közül is, a kik természetesen mind irás-olvasás értő emberek — mert hiszen a finn törvény ezt a házasságkötés föltételévé teszi — találkozik nem egy, kinek költői lelke felfogja e csodás illatu virágait a naiv hajdannak, ki az iskolában tanítója által eszmél a Kalevala és Kanteletar becsére s a ki aztán egész szenvedélylyel adja magát eme runók tanulására könyvekből és gyüjtésére szóhagyomány útján, a hol csak hozzáférhet. Megesik, hogy öreg énekesek a gyüjtőt, ha nem éri be a tőlük kapott anyaggal, ilyen az iskola emlőjén növekedett dalmesterhez utasitják.

A runók előadásának régi módja, mely ma már csak kevés helyen maradt fenn, röviden a következő.

A dalos (laulaja) meg a kisérő (säistäjä) szembeülnek egymással; a dalos elkezdi a runót énekelni s a kisérő a sor végén a harmadik vagy negyedik ütemnél belevegyül az énekbe s aztán ugyanazt a sort együtt ismétlik: a következő sort megint a dalos kezdi rá, a kisérő ismét csatlakozik a dalhoz és igy tovább. A melodia sohasem hosszabb, mint két soros. Éneklés közben felváltva és félig fölemelkedve hajlonganak egymás felé. Néha egy harmadik közreműködő egészíti ki a kart a kannel húrjait pengetve. Igy adják elő a kalevalai s általában az epikai runókat ma is ott, a hol az ősi költészet maradványai még legjobban megvannak: a finn Karjala északibb részeiben s az orosz Karjalában, a Ladogától északra és északkeletre eső területen.

Borissa már nem is emlekezik erre a módra: de mégis megvan

ennek mintegy öntudatlan emléke az ő előadásában, valamint másokéban is, kik az ő módja szerint énekelnek. Ő t. i. mind a három szereplőt (a dalost, kisérőt és a kannelest) *egymaga* személyesíti olyképen, hogy minden sort *kétszer* dalol és hozzá pengeti kannelét.

Számos epikai dallamunk van, mindenik egyszerü s nem terjed tovább két sornál. A finn népdalok nagyobbára szintén a Kalevala formájában, tehát tulajdonkép nem dal-, hanem epikai formában vannak írva. Ez annak a jele, hogy a finn népköltés inkább az elbeszélő irány felé hajlik, ellentétben a mienkkel, a hol a lyrai elem vált az epikai fölött uralkodóvá. Ott tehát a népdal is az epos ruháját ölti magára, míg nálunk az elbeszélő költészet is a dal köntösében jelenik meg. A finnek ilyetén epikai formáju dalai zenéjük szerint is mind a kalevalai runókat követik, ugyanazon dallamokra mennek, úgy hogy tulajdonképi dalzenéjüket csak olyan népdalaik- vagy balladáikból ismerhetjük meg, a melyek külső szerkezetükre nézve a mieinkével egyezők, vagyis caesurás ütemekre oszlanak.

Ha nem daloltatjuk, hanem mondatoltatjuk a szöveget, az igazi énekes könnyen megakad. Ezt Borissánál, valamint későbbi közlőimnél is igen sokszor volt alkalmam tapasztalni. Minthogy azonban a runóknak minden sorát kétszer dalolják, a mondatolásra nem szorul az olyan gyüjtő, ki a nyelvben kellőkép jártas, mert elég ideje van a vontatott epikai recitativo mellett a szöveg följegyzésére. Ha mégis tollba mondatjuk az ének-előadás után már leírt szöveget, azonnal észreveszszük, mennyire eltér a mondatolt szöveg az énekelttől. Míg az ének-előadásban a runók régi nyelve s pontos metruma változatlanul marad, mondatolás közben a közlő rendszerint érvényesíti saját mai dialektusának szabályait, tekintet nélkül a verstani alakra, ugy hogy az utóbbi nagyon sok helyt megromlik. Igy pl. — hogy csak egy példát idézzek — az ének-előadás szerint:

«Paasia pakottamahan,
Kiviä kivistämähän» :

a. m. «sziklákat kényszeríteni, köveket kinzani») a mondatolásban pedig:

«Poasi pakottama,
Kivi kivistämä» —

hol már a verstani szerkezet — a 4 trochaeus — teljesen meg van omolva.

Borissával nem végezhetvén oly rövideden, berendeltem magamhoz városba többször és följegyeztem tőle azt a keveset, a mivel az öreg szolgálhatott.

A szortavalai kerületből ezután északabbra, Suistamo kerületbe

latogattam el, most már egyedül. Ide meghívásom volt Jalovaara falubeli Kaksonen nevű módos, művelt gazdaemberhez.

Útba ejtettem egy kis kerülővel, melyre Vigelius nevű egyet. hallgató véletlenül hozzám csatlakozott, Latvasyrja községet is az ottani ösmert jó énekes kedveért, őt azonban hiába kerestettük. Csak a vendéglős napatól, egy töpörödött 80 éves anyókától kaptam egy pásztordalt és lakodalmi runot. Ez az anyóka még soha senkinek se dalolt, és most, mikor nagynehezen, sok könyörgéssel rávettem, könyhullatás közt fakadt ki ajkain a régi ének.

Ugyanitt egy falubeli asszonytól sirató verset akartunk följegyezni. A mint ismételtettünk vele néhány mondatot az elején, s látta, hogy szavai csakugyan írásba vannak foglalva, ettől úgy megijedt, hogy sietve ott hagyott a fakepnél.

Sokan abbeli félelmükben, hogy baj lesz a dologból, egyszerűen eltagadják ének- vagy ráolvasó tudományukat. E félelem az egyház és a hatóságok részéről jött gyakori üldözések emlékére s amaz igen elterjedt fölfogásra vezethető vissza, mely szerint a régi vallás személyeinek vagy tárgyainak puszta említése is bűn. Az ilyenektől természetesen csak a legnagyobb furfanggal, vagy sehogysem lehet közléseket kapni. A legtöbb énektudó azonban már hozzá van szokva az úri nép látogatásaihoz, és közlékeny is iránta, mert a finn gyűjtők mindenütt megfordulnak, úgy hogy a nép kereskedőknek tartja őket és nem is hívja máskép, mint ezzel a névvel: ***virsi-saksa*** (tkp. verses ***német***; azaz: verskereskedő).

Már egészen beesteledett volt, mire Latvasyrja falut elhagyhattuk. Késő éjjel érkeztünk a jalovaarai úton Suistamo egyházközségi ez közel eső Laitioiset faluba, hogy egy ismerős gazda — Hopgren úr — szívesen várt vacsorával és éjszakai szállással. Itt másnap reggel egy fiatal menyecske — Mikolajevna Leviänen — azzal lepett meg, hogy ***tiszteletünkre*** sirató verset mondott, melyet több hasonlóval és egy érdekes «szerelmi dallal» együtt föl is jegyeztem.

A sirató énekek leírása vajmi nehéz, mert a közlő többnyire bizonyos megállapodott phrasiskészletből rögtönözve állít össze mindig más meg más egészet, a melynek ismétlésére aztán képtelen; minthogy pedig valósággal zokog hozzá vagy legjobb esetben síró hangon adja elő, annál fogva egyszeri hallásra igen sok hézag marad. Itt a phonograph igazi áldás lett volna; hiányában úgy segítettem magamon, hogy az ilyeneket mindig másodmagammal írtam s azután összevetettük jegyzeteinket.

Maga ez a szokás az orosz népéletből került a finnekhez, és náluk már kiveszőben is van; de régi voltára vall, hogy már itt is uralkodik az alliteratiónak az a művészi faja, mely a Kalevalát s általában a finn-ugor népköltészetet jellemzi, és hogy a nyelv egyaránt eltér úgy a költői maradványok nyelvétől, mint a köznyelvtől.

Jalovaarai tartózkodásom gyümölcsözőbbé vált, mintsem az előzmények után reméltem volna. Kaksonen gazda óriás lakában nemcsak páratlan vendégszeretetet, hanem az ottani táj-szóláson kívül az irodalmi ügyeiben szintén járatos háznépet is leltem, a kik gyűjtésem körül mind a legszívesebben jártak kezemre. Felhajtottunk a faluban és vidéken mindenkit, a ki csak valami runo-részletet, dalt vagy varázsigét tudott. Hívatlan is jöttek elegen.

Néhány kalevalai változat, egy csomó népdal és ráolvasás gazdagította itt gyűjteményemet. Különösen a ráolvasások teljessége, művészi alakja (mely a Kalevaláéval egészen azonos) s a bennük rejlő dús mythosi tartalom igazán elbűvölt és bőven jutalmazott fáradságomért. Nálunk s másutt is Finnországon kívül sokan kétségbe vonták, — mert a külföld részéről eddig senki sem ellenőrizte a finn gyűjtők munkáját helyszíni tanulmányokkal — hogy a finn népköltészetnek ama hagyományai, melyekben a tartalom gazdagságát és a forma bevégzettségét egyaránt méltán csodáljuk, úgy a mint nyomtatásban megvannak, valóban mind az utolsóig népi talajon termettek-e, vagy pedig többé-kevésbbé csinált utánzatok. Örömmel győződtem meg most ennek a gyanúnak alaptalanságáról. A finn népköltés termékei tartalmilag és alakilag valósággal olyan classicusak, mint a hogy a megjelent gyűjteményekből ismerjük. Kiadásukban csak némely szerkesztési szempontok érvényesültek: ki kellett választani a számtalan variáns közül a legteljesebbeket vagy szebbeket, helyre kellett állítani a külön vidékekről való, de tartalmilag összetartozó variánsok közt a kapcsolatot és ennek folyományaképp a hangtani különbségeket megszüntetni stb. Az átírás nyelvéül legjobban illett az a dialectus, mely a legteljesebb variánsokat tartotta fenn, s a melynek területe minden valószínűség szerint bölcsőjéül szolgált e nagyszerű népnyelvi hagyományok költői feldolgozásának, vagyis a finn karjalai runok nyelve: annak a tájnyelvnek, a melylyel ekkor foglalkoztam, egy régibb stádiuma.

Míg én Jalovaarában gyűjteményem szaporításán törtem magamat, Kaksonen uram szolgája elgyalogolt Kokkari faluba, innen egész napi járóföldre, hogy meghívja hozzám a suistamói kerület leghíresebb dalnokait, a két Šemejka-testvért.

A Šemejka (finn néven Vaano) család szintén azok közé tartozik, melyekben az énektudomány örökségként maradt fenn. Az a rész, melyet

egy-egy ilyen «tudó» család az ősi örökségből kapott, természetesen az utódok képessége szerint valamint egyrészről megnövekedhetett másoktól való hozzászerzés — tanulás — útján, szintúgy elégséges fentartó erő hiányában (mint Borissánál) meg is fogyatkozhatott, söt végkép el is veszhetett, vagy akár különféle utakon-módokon idegen családokra is átszállhatott. S e közben mindegyik család ranyomta saját bélyegét a maga osztályrészére, úgy hogy ennek közforgalomba került elemei legtöbbször ravallanak eredeti gazdájukra, mint pénzdarab a korabeli uralkodóra. Ezekből a tudó családok és a nép közt így elosztott részekből még ma is egészen biztosan újra össze lehetne gyüjteni a finn költészet egészét vagy legalább túlnyomó nagy részét, ha már ezt a finn gyüjtők hosszú évtizedeken át a leglelkiismeretesebb gonddal meg nem tették volna. Ő utánok újat már nem is igen találhatunk, hanem be kell érnünk a nyomaikban való tarlózással.

A Šemejka-testvérek közül csupán a fiatalabbik, a 75 éves félszemű Šemejka Péter jött el hozzám. Bátyja, kivel együtt szokott énekelni, sürgős nyári munkája miatt nem jöhetett. Péter apó is csak azért hajolt meghivásomra, mert követünk megmondotta neki, hogy külsőországi ember kivánja hallani. Az egész napi gyaloglás nem merítette ki a délczeg, öles termetű öreget. Kérdésemre, hogy hozzáfoghat-e azonnal az énekléshez, így felelt: «Én akár három napig eldalolok egyfolytában, csak te győzd a könyvedbe írni.»

Igen szép kalevalai változatokat, számos bűvölő igét és vadászdalt jegyeztem föl Šemejkától, még pedig majd minden darabot két alakban: először az ének nyelvén, másodszor mondatolás útján, hogy a különbséget megállapíthassam.

Ezzel itteni gyüjtésem be volt fejezve. A szeretetreméltó öreg énekes nagyon hítt, hogy látogassam meg lakóhelyén. S én azzal az ígérettel váltam is el tőle, hogy fölkeresem, ha Ukko még egyszer ide segít.

Jalovaarai expeditiómnak egyik érdekes mozzanata volt a Kaksonen urammal Uuksu faluba tett kirándulás. Ez a falu Jalovaarától mintegy 5 óra járás gyalog. Az út erdőkön, mocsarakon és tavakon keresztül visz odáig. Erdő szegélyezte gyönyörű kis tó körül szétszórtan terülnek el a falu házai. Rég elmúlt idők tanuja mindjárt az, melyet legközelebb érünk. Félemeletes faépület, melynek homloka délre néz. Jobbról a ház sarkához tetemes ól van hozzáragasztva. Fölmegyünk a lépcsőn. Az ajtó retesz alatt áll, de kopogtatásunkra csakhamar föltárul. Szemügyre veszszük az épület belsejét. A bejárattal szemben tágas előtér togad, melynek jobboldali sarkát mennyezetes ágy foglalja el. Ehhez közel egy alacsony ajtó az ólba nyílik, hol egy kis sertésfalka élénk röfögéssel köszönt

Odébb, szintén jobb kézről, magas ajtón az éléstárba nyithatunk, honnét a padlásra van feljárás. Bal felől, szemközt az éléstár ajtajával, félig nyitott ajtó van; ez szolgál a szobába. Ide belépve, jobb oldalt a kemenczét látjuk, rajta nyilt tűzhely, s e fölött a tetőbe vágva egy csapóval zárható kerek nyílás, a füstlyuk (reppana), melyen át a felszálló füst útat talál a kéménybe. A szoba ki van pallózva, mint a legutolsó finn kunyhóban is kivétel nélkül, a falak és a tető, valamint az alatta egymást keresztező gerendák a százados füsttől fénylő fekete színben tündökölnek. Ez a szín a «savutupa» (füstös ház) fődísze s büszkesége. A kemencze déli részéhez lócza, vagy inkább hosszúkás láda támaszkodik; ha födelét fölemeljük, lépcső áll előttünk, mely a szintén több részre osztott földszintre vezet le, hol az istállók és a háztartás nagyobb eszközei (kasikivi = kézi kő, azaz: kézi malom stb.) vannak elhelyezve. Az ajtóval szemközt, a főfal előtt, áll a primitiv asztal, a főfalnak baloldali szögletében pedig az «obraz» (szent kép). Úgy a fő-, valamint a jobb- és baloldali mellékfalak hosszában pad vonul végig. Az obraz alatt van a tiszteleti hely, ide ültetik a vendéget. Ágy a szobában nincs; a háznép alvó helye a padlat, nyaron a künn levő mennyezetes ágyba is jut egy-két családtag. A jobboldali mellékfal előtt egy alacsonyabb keresztgerendáról bölcső lógg alá, benne kis gyermek ringatózik. A főfal ablakai már üvegesek, de világosan meglátszik rajtuk, hogy csak nemrég alakultak át ilyenekké; a baloldali mellékfalban még úgynevezett futóablak (luoksu-ikkuna) van, mely eredetileg nem más, mint a falba vágott mélyedésbe, valamint a négyszögű ablaknyílás elé tolható egyszerű fatábla. Itt azonban már ez is üveggel látva el. Ez a futó ablak a maga eredeti alakjában épugy, mint az egész épületnek, jobban mondva épületcsoportnak *erősségszerű* jellege igen régi. A múlt századok háborús napjaiban jó szolgálatot tett az ilyetén építésmód: együtt volt a családnak úgyszólván minden szükséglete s ingó értéke; az ablakot csak annyira kellett betolni, hogy a nyíl vagy a golyó kirepülhessen a nyiláson, a portyázó ellenséget biztosan czélba lehetett venni, s annak az ilyen épületek mint megannyi kis vár ellen mindig külön harczot kellett vívnia, mi aranylag túlságos áldozattal járt.

Ma már ehhez hasonló ház csupán itt Uuksu faluban, de a vidéken sehol, csak az innen északra eső területeken s leginkább az orosz Karjala végnélküli erdőségei közt látható.

Megszemléltünk mindent tövéről hegyire. A házi asszony készségesen szolgált magyarázatokkal. Minden tárgy, a legutolsó szegig, érdekelt bennünket és méltán, mert nem láttunk egyet is, a mely ne volt volna ethnographiai jelentőségű. A padláson egész rakás lim-lom hevert, a

használatból rég kiment eszközök, nem egy olyan darab, melynek jelentőségét már a háznép vénei se tudják. Gondolám ekkor: mert nincs hatalmamban a Vajnämöjnen bűvölő ereje vagy a Rothschild kincse, hogy ezt az egész házat mindenestül haza vihetném! De mivel az egyiktől ép oly távol álltam mint a másiktól, vérző szívvel ott kellett hagynom a múzeumba való érdekes alkotmányt és összes tartozékait. Mind a mellett rendkívül nagy haszonnal volt rám nézve az itt folyó élet és környezetének látása, mert az eddig csupán könyvekből szerzett benyomások, főkép a Kalevala ethnographiája tekintetében (s ez volt előttem a fő) most a közvetlen tapasztalat által igazi életet kaptak és megerősödtek bennem.

Még a szomszéd házba is betekintettünk, mely az imént rajzoltnak némileg újabb párja: szintén «füstös ház» félemeletre, de már külön álló csűrrel. Itt a házi asszony mindjárt kávéval kínált, erről azonban lemondtunk. A jelen volt ősz nagyapó, kinek évei számát csak a jó isten tudja, meg is dicsért bennünket érte. Ez az aggastyán a legconservativebb finn ember, a kit láttam. Határozottan elítél minden újítást, miaók szerinte a kávé, dohány s a mai nemzedék sok más élvezete; az ő ajkát ilyesmi nem illette soha. Tudakoltam az öregtől, emlékezik-e valami régi versekre, de biz ilyennel nem állhatott vagy nem akart előállani.

Végét vetettük az érdekes expeditiónak, mert napnyugtára, este 10 óra tájban otthon akartunk lenni. Valamire való eledelhez itt egész nap nem jutottunk és nem is juthattunk volna. Ezenkívül engem már időm és pénzem fogyta is sürgetett.

Visszatérőben találkoztunk Kaksonen gazda pásztorleányával. Szembe jött velünk, vállán puska volt és üdvözletünkre elsütötte. Kaksonen állítása szerint ez a leány az ördögtől sem fél, s a medvével is fölveszi a harczot. Elkísért a közel levő majorságig és ott jó uzsonnával szolgált. A finn parasztság között úgy a szépnem, mint a férfi nép csak termetre formás, de nem igen dicsekedhetik az arczbeli szépségnek nagyobb mértékével. Ennek — gondolom — főoka a legegyszerűbb finn háztól is elválaszthatatlan gőzfürdő túlságos élvezete, mely gyakran már a gyermek születése perczével kezdődik s azután legalább hetenkint kétszer szakadatlanul folytatódik. A testet a hideg víz és seprő használata által kétségkívül megaczélozza, ellenben magát az arczot már a legzsengébb korban a vénség színével festi. Mind a mellett elvétve igazán szép arcz is találkozik. Ilyen volt az említettem leánycseléd is, ki egyúttal a finnek közt kevésbbé számos barna typusnak is képviselője.

Utunk befejeztével a gőzfürdőt még aznap megkísértettem Kaksonennal. Kisded viskóban (régibb mód szerint még kisebbre s félig a földbe

szoktak épiteni, a mint sok helyt meg látható is), természetes kövekből rakott alacsony kályha, a fal mellett focza, beljebb a kályha közelében lépcsőzetes fürdőpadok. Minthogy a kályha kövei forrók, a rá öntött víz egyszerben gőzzé válik s elözönli a felső tért, hol a fürdőpadok vannak. Minden fürdőző egy csomó nyírfagaly seprővel van fölszerelve s azzal veregeti magát. Végül hidegvíz dézsából és kész a fürdés. A vendéget rendesen valamely nőcseléd fürdeti meg, – ez a szokás a falun ép úgy dívik, mint a városokban.

Bármily örömest kiterjesztettem volna meg vizsgálódásaimat az északibb és északkeleti sokkal gazdagabb runo-területekre: Korpiselka, Ilomantsi, Hunola és Repola felé, anyagi erőm korlátoltsága jelenleg lemondanom kényszerített a költséges nagyobb kirándulásokról, de nem a reményről, hogy majd egy kedvezőbb jövő megadja erre a módot és alkalmat. Így tehát, fölötte lekötelezve Kaksonen gazdának hosszas vendégszeretetéért, ezúttal visszatértem Sortavala városába.

Népnyelvi gyűjteseim gyarapítására itt is elég alkalmam volt részint a vidékről berendelt közlők, részint az idejáró templomosok útján. Egy pár mesét seminarium növendékektől is sikerült szereznem. Itt ismertem meg sokat a közforgalomban levő ujabb módu finn népdalokból, melyek a verstani szerkezet és a zene hasonlóságánál fogva különös figyelmünkre méltók.

Sortavalából a magyarországi néprajzi társaság t. titkárához, Herrmann Antal dr. úrhoz levéllel fordulva egy ethnographiai gyűjtés iránt, ő szokott lelkes buzgalmával karolta föl az ügyet, s ennek következtében kirándulásokat tettem még a sortavalai kerület némely félreesőbb helységeibe s összeszedtem pár hét alatt annyit, a mennyi csekély erőmből telt. Főleg arra voltam tekintettel, hogy a Kalevala ethnographiájába vágó tárgyakhoz jussak. E kirándulásaim eredménye az a gyűjtemény, melyet később a vallás- és közoktatásügyi miniszterium tőlem átvett.

Okt. 17-dikén búcsúztunk el sortavalai barátainktól, s a szajmai vizeken át az Imatra zuhatag és Viborg városa útba ejtésével Helsingforsba költöztünk.

Nem akarom a két napig tartott szajmai hajóút szépségét, sem a finn tengeröblön való másfél napi hányódásunk gyötrelmeit ecsetelni, habár kiváló az előbbi erős próbája lehetne leíró képességemnek. A Helsingforsban többszörösen átélt muszka bajról s egyéb aggságaimról szintén hallgatok. Ép úgy elhagyom a viruló finn főváros rajzát és nagy érdekű viszonyainak ismertetését. Szorítkozom még csupán arra, hogy rövid pár szóval számot adjak helsingforsi tanulmányaimról s ethnographiai gyűjteményünk kibővítéséről.

Helsingforsban a finn nyelv mellett főkép az egyetemi hallgatók néprajzi gyüjteményének buvarlatával s ide vago tanulmanyokkal foglalkoztam. Ezen intézet intendansa, magister Schvindt Tódor, a legelozékenyebb módon volt segitségemre tanulmányaim körül. A muzeumot ingyen latogathattam, és a ketesebb dolgok felöl Schvindt úr mindig keszségesen vilagositott föl.

A sürü érintkezés folytán közelebbi viszony fejlödvén köztünk sikerült kieszközölnöm, hogy az emlitettem neprajzi gyüjtemenyek duplumait átengedjék nekünk a bevásárlasi arakon Ez altal, hozzáadva Setavala videki sajat gyüjtésemet, a rendkivül gazdag és reank nézve oly nagyfontossagu finn ethnographiából habar kicsiny, de igen szép mutatványra tettünk szert. Halánk erte első sorban a vallas- és közoktatásügyek fenkölt szellemü miniszterét, Csaky Albin grofot illeti, ki e gyüjtemenyek megszerzésével is ujabb jelét adta a néprajz irant való érdeklödésének. Meltán számot tarthat tovabba elismerésünkre magister Schvindt úr, kit e duplumoknak ezrek közül való kivalasztása, pontos jegyzekbevétele stb. stb. temérdek aprólekos munkával terhelt. Nem kétlem, hogy mindnyájunk helyeslésével találkozom, midőn a kitunő ferfiu iránt ezennel nyilvánosan rovom le köszönetünk adóját.

Vivmányként emlitem még, hogy birom ezen múzeum igazgatóságanak biztos igeretét, hogy finn ethnographiai gyüjteményünk hezagainak sajat szakértöi útján eszközlendö pótlásara barmikor szivesen vallalkozik. Vajha intézö férfiaink a finn ethnographia becsehez és jelentöségehez mért aranyban mielöbb élhetnének ezzel az ajánlattal!

Mielöbb mondom, mert ha valahol, úgy ezen a téren sietésre int az idök jele. A civilisatio rohamosan terjed az ezer tavak orszagaban rohamosabban mint bárhol Európa eszakán, es terjedesével fogyton fogy az ethnographiai gyüjtés tere s anyaga. Finnorszagnak mindama vidékeire, melyeket ma még ös erdök, mocsarak és ezernyi ezer tó zar el a müvelödés góczpontjaitol, a most keszülö vasút par év mulva be fogja vinni a haladás szellemet, ez elöl pedig a regi vilagnezetnek es hagyomanyoknak pusztulniok kell. Csakhamar eljön az idö, mikor majd a finn ethnographia lelöhelyeit csak az orosz Karjala vadonaiban keresnetjük, a hol egy ma is alig ismert finn dialektust beszelnek, s a hol több a medve és farkas, mint az ember

Mas veszély fenyeget a külföld részeről. A muvelt nemzetek erdeklödése mind fokozódo mertekben fordul a finn ethnographia fele, főkep a Kalevala miatt, mely csak az ethnographia vilagitasaban ertheto meg teljesen. A stockholmi vilaghirü müzeum egyre gyarapitja finn gyüjteményet. Szaszorszag majdnem megelözött bennünket a helsinglorsi mu

...nnal. Angol és amerikai gyüjtők egymásután keresik föl Finnországot ...ographiai tárgyak végett. Az oroszok is kezdenek mozogni.

De a sürgősség legnagyobb oka ránk nézve magukban a finnekben ...ik. A helsingforsi muzeum, valamint a vidéken alakuló kisebb muze... ...ek évről évre vetekedve terjesztik ki gyüjteséiket a finn ethnographia ...sz területére, s maholnap összehordanak mindent, a mit ezen a téren ...emre méltót és értékest ma még lelhetünk.

Finn rokonaink példája indítson minket is magasztos föladatunk ...gó teljesitésére!

A hunn tulajdonnevek magyarázata.

Hunfalvy Páltól.

Elnöki megnyitó beszédemben azt mondtam: «A jazygek, a hunok, ... avarok nyelvéből a tulajdonneveken kivül semmi sem maradt reánk; ...on nevekből pedig lehetetlen az illető népnek saját nyelvére követ...ztetni.»

Földes János tagtársunk ellenben nem találja lehetetlennek. Mert ...ond (Ethnographia 183. lapján) «a hunnoknak nagyobb mennyiségü ...elyneve maradt ránk, és azok legnagyobb részéről biztosan meg ...et állapitani, hogy mikép hangzottak. Ennél fogva mi sem szolgál ...dalyul, hogy azok jelentése meghatároztassék».

Igaz, nagy mennyiségü hun személynév maradt reánk; de már nem ...nyira bizonyos előttem, hogy megállapithatjuk-e, mikép hangzottak. ...des tagtársunk a *Ruas* nevet is felhozza. Én úgy tudom, hogy azt ...képen irva is találjuk, jelesen *Rugilas*-nak is. Már én most nem ...hatom, melyik volt az igazi hangzás? S ezt nem tudván, játszásiságból ...-ra is magyarázhatom, hogy a Volga régi nevét süssem ki, de **rúg**-ra ... magyarázhatom, hogy a *rugós* (mennek), vagy a (köröm)-*rugó*-nak ...eimet kikapjam.

Attila öcsét *Bledá*-nak nevezi Priskus, a hunok leghitelesebb ...erője. A magyar hagyomány (?) mégis *Budá*-nak irja. Mit tartsak ...nek hitelességéről? S hogy magyarázhassam meg Bledát, nem tudom.

Földes tagtársunk a *Kharaton* hun fejedelem nevének magyará...tát, hogy Vambéry szerint *fekete színt* vagy *fekete ruhát* jelent, elfo...dja. Én kötve fogadhatom csak el. *Kara* feketét jelent minden török ...yelvben, s magában is jelenthet személyt; de leginkább mint epitheton ...ul tulajdonnevekhez. Itt a *ton* legyen-e a tulajdonnév? Azután *szint*

jelent-e az, még pedig, mint a magyar szó, superficiest-e vagy «color»-t? Egyik se latszik alkalmatosnak tulajdon-névre. A mi a «color»-t illeti, latjuk, a magyar nyelvnek sincs rea kifejezése, mert a «superficies»-t is «color»-nak kénytelen venni. Lehet, hogy Attiláék hunn nyelve már nagyobbat haladott volt az abstractumok kifejezesében, mint a magyar; de hát én azt nem tudom, nemis tudom, ki tudhatja.

Csattanósabb pelda az *Onegesius* (Ὀνηγήσιος) név magyarazata. Földes szerint az «tiznek a gazdaja». Én megis azt hiszem, hogy legalább *bimbusi*-nak (= ezernek a feje) tartsuk Attilanak első miniszterét. Szabó Károly többre becsülte; ő «hon-vezér»-nek magyarazza; ez többet jelent. Hát én a «hon-vezért» azert nem fogadhatom, mert a hun nyelvet — ámbár nem ismerem — de *magyar-görögnek* még sem tarthatom.

A «tiznek a gazdajá»-t pedig nemcsak kevesellem, de a magyarázata ellen is kifogasom van. A görög η-betü Priskus idejeben talan már *i*-nek hangzott; de bizonyosan *a*-nak nem hangzott. Már a török-tatar *aga* (agha), tudtomra, minden török nyelvben *a*-val hangzik; föl kell tennünk, hogy Attila idejeben is ugy hangzott. Mert ha azt nem tehetjük fel, egyszeribe összerogyik az alap, melyre magyarazatainkat épitjük. Ismetlem: a török nyelv vagy olyan volt Attila idejében, milyen ma, vagy nem volt. Ha volt: tehát az *agha* szó is akkor nem lehetett *égé* vagy *igi*; s ha mégis azzal az *agha*-val tetszik operalni, *Onagasios*-t kell talalnom, nem *Onegesiost*. Ha pedig nem volt akkor olyan, milyen ma a török nyelv: tehát a nyelveszet hogy merhet az ismeretlenre épiteni?

Földes az *Attila* nevet, mint szokas, a török *Etel*, *Idil* = viz, folyó, szóval magyarázza. Kötve hiszem, hogy helyes a magyarazat. A néppsychologiai tapasztalás szerint tengert, folyót, tavat személyesitett ugyan a phantasia; minden mythologia teli van azzal. De hogy személyt tengernek, folyónak, to-nak nevezett volna a phantasia: én legalább nem tudom.

Könnyü Földes tagtársunknak mondani: «A *Ruas* nev az ugorságból származik, mert a mordvin nyelvben *rav*, *ravo* «Volga» és «tenger» jelentessel bir; s igy ez a név, mely jelentesre nézve a török *Attilá*val egyezik, a mellett bizonyit, hogy a hunok közt ugorok is voltak.» Magam is hiszem, hogy ugorok is voltak a hunok közt, de azt a *Ruas* szoval bizonyitani nehezebbnel is nehezebb, vagy inkabb: könnyebbnel is konnyebb. Mert hat mit bizonyithat *egy* tulajdonnev, sőt mit bizonyithat *tíz* is? Egy *szám-név* többet nyomna tíz tulajdon-névnel, mert az bizonyosan az illető nyelvé, a tulajdonnev nem annyira bizonyos-

Másból, nem egyes tulajdonnevekből, következtetjük, hogy ugorok lehettek a hunok közt. A Káma és Volga mellékein a IV. században ak finn-ugorok tanyáztak; szlávok még nem valának ott. Hogy hová alók a hunok, nem tudni: lehettek mongolok, lehettek turkok, lehettek yan nép, a melynek nyomai is elvesztek, a mint elvesztek az avarok :omai. De az is bizonyos, hogy a gótok a finnekkel sokáig érintkeztek ig a hunok ideje előtt, mit a finn nyelv világosan bizonyít. A gót bliafordítás is a hunok feltünése előtti korból való. (Ulfilas 310—311-ben lületett, már 360-ban részt vett a konstantinápolyi zsinaton). A gót liafordításban ott van az *atta* = atya szó, p. o. Márk 10. 4. Inuh s biteithai mannu *attin* seinammu jah *aithein* seinai (szószerint: opter hoc relinquit homo patrem suum et matrem suam). *Ulfilas* görög s, mint *Attilas*; gótul *Ulfila*. Ez diminutivuma az *ulf*- (Wolf, Farkas) nak, minélfogva Ulfila annyi, mint a német Wölfel. Hát nem lehet-e görög *Attilas* is valóban Attila, a mint a latin irók közlötték a szót, nem lehet-e diminativuma az *atta*-nak, minél fogva *atyuskát* jelen-ne? Tudjuk, az orosz czárt, ugyszólván 100 millió ember *atyuská*-(bbuska)-nak nevezi. Néppsychologiai tünemény atyának nevezni az ural-kodót. Hát ha a gótok *Attila*-nak nevezték a hires uralkodót, s ez a ír jutott a görög és latin irókhoz? Van-e ebben lehetetlenség? S ha incsen: gót volt-e Attila?

Lám, mily bajos, tulajdonnevekből következtetni az illetők nemzeti-ségére!!

Kincsásó babonák és ráolvasások.

Közli: *Wieder Gyula*

A kincskeresés a babonának egyik neme, mely az emberiségnek yszólván jellemző sajátsága lett. A könnyű szerrel gazdagodni vágyó iber kincskereső, ha mindjárt nem is ásóval keresi, hanem játékkal gy sorsjegyekkel. De hogy az ásóval való kincskeresés is el van és t terjedve, bizonyítja az alább közlendő kézirati feljegyzés, mely tel-en megtanit arra, mikép lehessen a kincsre szert tenni. A kéziratot ab Antal tanártársam szivességéből közlöm, kinek tulajdona. A fel-yzés egyébb ásásokkal vegyest jókora füzetet képez. Van benne losophiai jegyzet (különösen ethica), imádság, egyházi ének és a kincs-sésre vonatkozó szabályok. A kézirat szerzője ismeretlen, az irás akteréből itélve körülbelül a századunk elején készült.

A másolásban hiven követtem az eredetit. Ime a kézirat:

A gyertyával való modus. Szerezz fekete szurkot, viaszot, faolajat, kénkövet, kánfort, terpentint, mely a patikaba talaltatik; ezeknek egyike legyen több a másikanál: össze olvasztván pedig ezeket azon esztendőbeli kender szösz bélre csinalj gyertyát, gyujtsd meg, járj vele valahol megaluszik, ottan van a kincs.

Más. Mérj egy mértékben fejer szurkot, meg annyi fekete szurkot, ket annyi kénkövet, három annyi mirrhát meg annyi viaszot, olvaszd össze, lapoczkával keverd el, és csinalj gyertyát, hadd szaradjon meg, járj vele, ahol megaluszik, ottan vagyon a kincs.

Más. A hetnek ötödik vagy hatodik napján menj el az atyanak fiunak és szent léleknek nevében, amen, és végy öt penz ara viaszot és csinálj gyertyát belőle, vidd a templomba mikor a pap szent kereszt nevére misét szolgal, gyujtsd meg és tedd az oltárra, hadd égjen míg vége leszen, és a ki megmarad benne, vedd le a gyertyarol és elegyitsd meg kénkövel és tiszta, igaz szüz leányoyal csináltass gyertyát és gyujtsd meg, és a világa megszünvén a kincsre fordul.

Pünkösd napján, míg a nap fel nem jött, menj oda ahol tükrot árulnak, de ne köszönj se ne szólj semmit, hanem a tükröt meglatod kerd meg, mint adja, akkor se szolj semmit, hanem, a mint hagyja csak add még az árát; onnét mindjart menj el, de akkor se szolj semmit és mindjart ird a tükörre ezeket, oh Holon + Taller + Ihatal + Thaler Theja + ganelei +. Következendö ejszaka ásd be a kereszt út közepeben, de tudjad az órat, hanyadik volt mikor be ástad, hetedik ejszakan azon óraban menj oda, es ásd ki onnan, de te bele ne nezz hanem elsőbben a kutya nezzen bele, azután batran belenezhetsz.

Virgát csinálni. Mikor virga keresni mégy, jó reggel menj ki az erdőbe, és keress mogyorófát és a mely veszszó azon esztendőben nött ket szál egy gyökérről és azokat jegyezd meg, menj vasarnap napkelte előtt oda, és legyen nálad egy új kés, és annak utánna mentedben olvasd el a szent David het üdvösséges zsoltárat minden imádsagival együtt, és ugyan a szent Dávidnak tizenöt zsoltárat, melyek deákul greduálisoknak mondatnak, és mikor arra jutsz az iteletnek napjan a Litániaban a virgára mondjad ekképpen, hogy ezeket s veszszöket megáldani +, megszenteli + meltoztassál, kétszer mond ugy, harmadszor hogy ezeket a veszszöket + megaldani, és az elrejtett kintsre, ezüstre és aranyra méltoztassal vinni, tégedet kérünk uram Jézus, hallgass meg most minket. Ezt elvégezvén, mikor oda jutsz ahol megjegyezted volt a veszszöket, állj térdre és hintsd meg szentelt vizzel a veszszöket, az mondvan: hints meg uram engem isoppal és megtisztulok, moss meg engem es a honál fejerebb leszek: ennek utánna azt az imadsagot

mondjad: kenyszeritlek én titeket tü veszszök az élő istenre ✝ az igaz istenre, es a szent istenre, es arra a ki mennyet és földet teremtette semmiből és minket is, egy szóval teremtett, és kényszeritlek az itéletnek napjára is, hogy ti se rézre, se onra, se vasra, se bolondságra, hanem csak aranyra, ezüstre, és dragakövekre mutassatok és minden jora mozduljatok: akkor az uj késsel kelj fel és mesd el egyszersmind eztet mondván: veszszoszál származék ....(?) gyökeréből, annak utanna mind a kettőnek a végeit csináld mint a nyilak az ágát, hogy össze teszed, össze ragadjon és kereskedjel vele. Azzal pedig ekkeppen élhetsz, midőn a virgát vered ezen imadsagot mondjad: Oh ti veszszök, veszök, mik állotok, mozduljatok és áljatok meg a elrejtett kintsen, kenyszeritlek titeket a tovises koszorura, mely a mi urunk Jezus Krisztusunk fejebe szegeztetek, hogy megmutassátok az elrejtett kincset, az atyanak fiunak es szent lélek istennek nevében amen.

Más. Oh ti veszszök, mit állotok, álljatok az elrejtett kincsre, kenyszeritlek titeket az igaz Jézus Krisztusra, az mi urunkra, hogy megmutassatok az elrejtett kincset az atyának etc.

Más. Oh ti veszszök, veszszök kényszeritlek titeket a szüz Máriának szüzességére, hogy mozduljatok az elrejtett kincsre az atyának etc.

Más. Oh ti veszszök, veszszök, kényszeritlek titeket az mi urunk Jezus Krisztusnak keresztelkedésére hogy ne alljatok meg, hanem mozduljatok az elrejtett kincsre, az atyának etc.

Más. Az mi urunk Jezus Krisztusnak szenteire az mi urunk Jézus Krisztusnak fogsagára, az mi urunk Jézus Krisztusnak kiszenvedésere, és szent halalara, feltámadasara és menybe menetelére, hogy ne álljatok hanem mozduljatok és az elrejtett kincset mutassátok meg, mit állotok, kényszeritlek titeket az istennek minden szent angyalaira, eodem modo az élő Istennek itélő napjára, és parancsolok, hogy mindgyárast megmozduljatok és az elrejtett kincsre menjetek, az atyának etc.

NB Ezeket pedig tiszta idöben cselekedd vasarnap vagy hétfön, vagy pedig csütörtökön.

Micsoda napokon kell próbálni.

Januáriusban kis karácsony napján, második nap Szent István napjan, Vizkereszt napján.

Februáriusban: szent Julianna asszony napjan, üszögös szent Péter napjan, szent Balint napjan.

Martiusban: Szt Gergely napján, Longinus mártyr napján.

Aprilisban: Szt. Laborius napjan

Majusban szt. Zsófia napjan es utána harmad nappal Juniusban Szt Janos napjan, Vida napján, Juliusban Maria Magdolna napjan.

Augusztusban szt. István király napján. Szeptemberben kisasszony napján és Egyed napján. Oktoberben Szt. András apostol napján és G napján. Novemberben Szt. Márton napján, Szent András apostol napján. Deczemberben Szt. Miklos, Szt. Borbára, Abrahám napján. Ezeken napokon igen probálni.

Dies erectionis experimenti ad inveniendum thesaurum.

Januarii: 12. 4. 5. 6. 11. 4. 16. Febr: 1. 2. 4. 7. Márt: 1. 10. 18. April: 12. 10. 5. Máj: 1. 15. 17. Jun: 2. 9. 20. Jul: 15 et 16. Augusta: 20 tentum.* Septembris: 17. 18. Octobris 9 tentum. Novembris 1. 11. 14. Decembris 25 tentum.

Dies infelices mensium sunt: Januarii: 12. 6. 11 17. 18. Febr 8. 16. 17. Mart: 1. 12. 13. 15. Apr: 1. 3. 15. 17. 18. Maj: 8 10. 18 30. Juni: 1. 7. Juli: 1. 5. 6. Augusti: 13. 18. 20. Septembris: 15. 18. 30. Octobris: 15. 17. Novembris: 1. 7. 11. Decembris 1. 7. 11.

Infelicissimi horum omnium: 3 Marti 17. Augusti et 1. 2. 30 Septembris. His accedunt 1. Aprilis, kin Judás született, 1. Septembris, kin az angyalok pokolra hányattak. 1. Aug. kin Káin Ábelt megölte, 1. Septembris, kin Sodoma és Gomorrha elsülyedtek, item alii dies infelices ab aliis dicti. Januarii: 1. 2. 5. 8. 15. Febr: 1. 6. 17. 19. Mart: 1. 5. 16. 17. Apr: 20 tentum. Maj: 31 tentum, Junii 8 tentum, Julii 17. 20. Augusti 1. 2. 10 et 20, Septembris 15. 18. Octobris 5. 6. Novembris 16, 17. Decembris 5. 6. 7.

Critici dies mensium secundum qui et infelices dicti: Januarii: 2. 4. 5. 6. 11. 15. 16. Febr. 6. 17. 18. Mart: 3. 15. 17. 18 Apr: 3. 6. 7. Maj. 8. 18. 20. Junii, Julii Augusti currentis. Szeptembris 3. 15. 18. 30. Octobris 15. 17. Novembris cum Decembr: 7 11. 15 et 17.

Más virgával való mesterség. Végy 12 szál mogyoró veszszőt és tekerj gyolcsot reája és mondd ez imádságot: Örök mindenható úr Isten, mely nyilván a te szerelmes szent fiadat el bocsátád az földre, ki keresztfán kínt valla miérettünk, és szent vérét mely nyilván miérettünk kiontatott, és halált szenvedvén meghala és maga hatalmától feltámada, mely nyilván a te jobbodra üle, kérünk tégedet, hogy az veszszök által oly nyilván mi nékünk megjelenjék az elrejtett kincs.

Örök mindenható nagy hatalmas Isten mégis kérlek a te áldott szent fiadért, hogy olyan nyilván meg jelenjék az elrejtett kincs, mely nyilván az ő szent apostolinak mejelent. Mindenható úr Isten tekints mi reánk a te irgalmas szemeiddel, és az elrejtett kincset, oly nyilván megjelentsed minékünk, mely nyilván a te szent fiad a Tábor hegyen megjelenté Istenségét az mi Urunk Jézus Krisztus által, ki te veled él és uralkodik. — Pater, Ave, Credo.

NB. Ezeket mind alkalmatos időben kell cselekedni, ugy mint holdtölte után 14 napig a nevezetes napon szep tiszta időben, akar éjjel akar nappal, kivált hétfőn es penteken.

Más mód: Hogy ha valaki meg akarja kisérteni, szükseg, hogy tudja az napokat, időket és órakat, hold tölte után 14 napig az nevezetes napon, de akkor is szep tiszta idő legyen, éjjel is meglehet, kivált hetfőn és penteken mivel az a nap siralom és vigasagnak napja. Kristalyból fenyesseg ha az eső leszakad is meglehet az, de a gyermek jó szülesből legyen és szűz legyen.

Imadság, mikor a virgat levágod. Egeknek győzhetetlen Ura ki, mennyet és földet teremtette mindennemű benne levő állatokkal, ugy titeket is veszszők, en titeket kényszeritlek, az ő felsege hatalmassagára, hogy ti mindenkor mindnyajan keszek legyetek megmutatni es kijelenteni az ő hatalmassaganak engedvén, hogy ha valahol a földnek gyomrában elrejtett kincs vagyon, en nekem igazan megmutassátok, hogy én őtet onnan igazán kivehessem, több baratomnak tudtara elhozhassam és hasznára el költhessek üdvössegesen. Amen.

Mikor a virgatól elindulsz a honnal levágtad: Örök mindenható atya ur Isten mi Urunk Jézus Krisztus, egeknek dicsőseges szent atyja, kérlek en tégedet, mint sziuz anyad, hogy engedd meg én nekem ez veszszőket, mikeppen Áronnak es Moizesnek engedted vala, hogy mikoron en is ezeket a veszszőket a te hatalmasságodra kenyszeritem, legyenek készek, és engedjenek a te isteni hatalmassagodnak, hogy ha valahol a földnek gyomrában, vagy egyebütt is elrejtett kincs vagyon, vagy tétemeny, én nekem igazan megmutassák, hogy onnet ki vehessem a te nagy es szent nevednek tisztességere, es lelkemnek üdvösségere, felebarátomnak hasznara es epülésere, a szegényeknek taplálasara es a te szent hazadnak építésére. Amen.

Mikor a virgat megveted: Ti veszszők kenyszeritlek titeket a hatalmas istennek hatalmassagara, ki mennyet és földet teremtette, es mind azokban levő állatokat, hogy valahol elrejtett kints vagyon, vagy tetemény, en nekem igazan megmutassatok, hogy onnét kivehessem, es élhessek vele istennek tisztessegére és több felebaratim hasznara. Amen.

Ti veszszők kényszerítlek én titeket a Jezus Krisztus nevere, kinek nevere minden térdek meghajolnak, mennyeiek, földiek és pokolbeliek, hogy ti engedelmesek legyetek, az ő szent és rettenetes nevere meghajoljatok es én nekem valahol itt elrejtett kincs vagy tetemény vagyon, minden fogyatkozas nelkül igazán megjelentsetek, és megmutassatok, atyanak, fiunak es szent lelek istennek nevében. Amen.

Nota 1. Innen megismered, ha ott leszen valami, mert megmozdul-

nak a veszszők és a hova hajolnak utánuk kell menni és ha el haladnak meg visszafordulnak a veszszők és a hova hajolnak ott leszen, ha pedig elhajolna mindenfelé, vagy megmozdul, ott semmi sincsen. — 2. A ki azzal akar élni, nem kell annak tantorgo hittel lenni, hanem tökéletes és állhatatos legyen, mert nem fog másképpen használni. — 3. Az veszszők jó igyenes tötöl szép igyenesen felnottek legyenek, csak kettő; az pedig vagy mogyoró, vagy szöllő veszszö legyen, egyaranyú mindkettő — 4 A veszszöket hetfön vagy pénteken kell vagni, első hetén az holnapnak az az negyed napig holdtölte után.

Népnyelvi adalékok.

V

Délmagyarországi bolgár szerelmi dal

Közli: *dr. Czirbusz Géza.*

Libovnici libovnica

Cisa leti vetara duj
Gase ud svirna libi méuj
Izles libi ti na pate
Nide mare ut vaste sate.

Kaće libi da nitnarem
Lucéi vrata as da utvarem
Izles libi éakus bosa
Daf ubada éis falosa

Izles libi éakus bela
Dat ubada hurta céla
Butušte libi da utriš
Durde vašte sate prespiš.

Pavaz mene da izlesiš
Kuga vašte sate prespiš
As za mena sat kunete
Gagji karem u hargjelete

Ga utvadem as za peja
Za paron libi za reva
As jabalka nisam jala
Pa na libi samja dala

Libi jabaléite jadeš
Pa ubaždes ći me ništeś
Kojti libi taj pukaza
Baš tebeli as da maraza ?!

Aku libi ti me ništeś
Pa uéite damu riées
Lele mali isinišnu
Lele libi tri gudisnu.

Esik az eső, fuj a szél
Ha fütyülök, szeretőm nem hallja,
Jer ki édes az utczára
Ne félj a hozzád tartozóktól

Mit bánom én, ha idegen kaput nyitok is ?
Jöjj ki kedvesem ha mezitlab is,
Hadd mondjam meg neked,
Mily ratartos (büszke) vagy.

Jöjj ki kedvesem, ha sapadt vagy is,
Hadd mondjak neked egy igaz szót,
Tisztitsd meg a csizmákat,
A mig a tied (szülöid) elaltatod *)

Akkor jer ki hozzam,
Ha a tiedet mind elaltattad
Majd erre jövök a lovakkal
Amnot haza hajtok a csereneyből

Ha arra jövök, majd danolok
De előbb egyet sirok
Meg sem kostoltam az almát.**
Es már is odaadtam kedvesemnek

Eszed kedvesem az almadat,
S azt mondod, engem nem szeretsz ?
— »Ugyan ki monda ezt neked,
Hogy *eppen téged* utáljalak ?«

Ha kedvesem, nem szeretsz,
Mondd meg bátran azt szemembe
»Jaj nekem, edes anyám, az öszig
»Jaj kedvesem . . . harom evig «***).

* Addig takargass, dolgozzál a házban, mig a szülék elalszanak
**) Kepes beszed. Meg se izlelte a szerelem örömet, már banatát ismeri
***) Körülbelül azt sejteti velünk a lany, hogy jaj szivének öszszel, mikor a többi férjhez megy, ő neki meg 3 évig kell varakoznia besorozott babája után

VI.

Oláh táncz-nóta

Merge lelea la camara,
La oala cu rumeneala;
Ca mai mica dupa ea,
Ca sa rumeni si ea
«Dute in foc, tu mititica;
Nu ti hasnuește nemica.
Macar catu ti rumeni,
Mai frumoasa nu e mai fi
La ficiori nu e trebui»

Kamarába megy a néne,
Pirosító bögre kene,
Huga, uczczu! megy utána,
Kendőzödni volna vágya
«Menj a tűzbe, kis mihaszna,
Becsi rongynak semmi haszna.
Bármint kened-fened magad,
Rád több szépség már nem ragad,
Legények nem kapnak rajtad.»*)

* Kálmány Ádám szolnok-dobokamegyei kiadatlan gyüjteményéből forditotta
H. A.

Társasági értesitések.

Titkári jelentés.

A magyarországi Néprajzi Társaságnak 1890 április hó 12-én tartott rendes köz gyülése elé terjesztette *Herrmann Antal.*

A Hunfalvy elnöki megnyitója és Jókai Mór üdvözlő beszéde által jelentőssé vált első rendes közgyülésünk óta lefolyt rövid félévi idöszakról kevés szóval nem jelentéktelen dolgokat jelenthetek a tisztelt közgyülésnek. Társaságunk működése minden téren megindult és sikeresen halad. Erről tanúságot tesz és részletesebben be is számol hivatalos értesitönk, az «Ethnographia» eddig $13\frac{1}{4}$ ív terjedelemben, gazdag tartalommal megjelent 4 száma. Felolvasó üléseinket fenséges védnökünk, József föherczeg értekezése nyitotta meg, öt követték 5 felolvasó ülésen Czambel Samu, Gönczi Ferencz, Herrmann Antal, Kálmány Lajos, Katona Lajos, Leland G. Károly, Marienescu Atanáz, Molnár Viktor, Pápay Károly, Réthy László, Strauss Adolf, Szendrei János, Szily Kálmán, Török Aurél, Vikár Béla, gr. Kuun Géza értekezései, a melyek általános hazai néprajzi tárgyak mellett a magyar, czigány, tót, román, bolgár, horvát s a rokon finn-ugor népekkel foglalkoztak és becses adatokat szolgáltattak a hazai néprajz tudományának. Molnár, Pápay és Vikár előadásaik alkalmával érdekes néprajzi tárgyakat és képeket mutattak be. A közönség fokozódó érdeklődést tanusitott üléseink iránt, söt a kisebb teremben el sem tért. A választmány hat látogatott ülésben intézkedett a társaság

hivatalos folyóirata es abregéje, es azok szerkesztője, a szakosztalyok tisztviselői, az eloadó ülesek stb iránt és az ethnographiai muzeum, a videki körök es fiókok s a neprajzi kérdőivek ügyében külön bizottsagokat küldött ki. A múzeumi bizottsag nagyhatású tevekenyseget fejtett ki, Herman Ottó által szerkesztett es altala s az elnök által a minister urnak személyesen átnyujtott emlekiratban felhivta a kultuszminister figyelmet a hazai neprajzi múzeum ügyere; a minister ur, a ki el-ő közgyülesünkön kepviseltette volt magát, határozottan kinyilatkoztatta, hogy az ügy kiváló fontosságaról meg van győződve, s hogy ennek erdekében minden telhetőt kész megtenni. Ugyanilyen értelemben nyilatkozott a minister ur az országgyülés közoktatásügyi bizottsagaban, hol Herrmann Ottó szolalt fel a múzeum érdekében es az országgyülesi szabadelvü part értekezletén, a hol báró Nikolics Fédor hangsulyozta a hazai neprajzi múzeum szükséges voltát.

A minister ur intézkedett is mar a neprajzi múzeum erdekében, a nemzeti múzeum ügyeben kiküldött bizottsághoz intezett rendeletében, és mas tettel is kifejezte tarsasagunk irant való meleg erdeklődéset, a saját initiativajabol 300 frtot adományozvan a társaság reszere a Rökk Szilárd-fele nemzeti kulturalapból. Ez az adomány egyensulyba hozza társasagunk első évének vagyoni merlegét.

Hálaval tartozunk meg a magyar tudományos Akadémiának, a mely nemcsak gyüléseink és üleseink számára nyitotta meg diszes termeit, hanem egy egesz külön szobát engedett át ideiglenesen a társaság könyvtára részére, a melyet ertekes könyvadománynyal is gyarapitott. A többi könyvadományok közül kiemelem Asbóth Jánoset, Bosznaról irt művenek angol diszkiadását. Néhany tagtársunk hajlandó alapitvanyképen értekes ethnographiai könyvgyüjteményeket átengedni könyvtárunknak, a mi követésre méltó példa volna. A könyvtár a társaság által beszerzett allvanyokon nagy részben már fel van allitva az emlitettem külön helyiségben; hogy a teljes rendezésig s a katalogus elkészülteig is ott helyt használhassák t. tagtársaink, ezután minden hetfőn delután 4–6 óráig e czélból rendelkezésökre fogok állani (I. emelet, a képteremtől balra). Kérjük társaságunk tagjait, sziveskedjenek a könyvtárt adományaikkal, kivált saját kiadású könyveikkel gyarapitani.

Tarsaságunknak jelenleg van alapitó tagja: 23, rendes tagja: 523. A tagok szaporodasa az utóbbi időben lassan halad előre, de biztosan remelhető, hogy a videki körök es fiókok ügyében és altaluk megindítandó mozgalom rövid idón jelentekenyen fogja gyarapitani tagjaink számát. Erre nagy szüksége van tarsasagunknak, hogy hatasosan müködhessék nagy czeljai eleresében.

Jegyzőkönyv

a M. N. T. 1890. márczius 22-én a m. t. Akadémiában tartott VI. választmányi üléséről.

Jelen vannak: Hunfalvy Pál elnöklete alatt Borovszky Samu, György Aladár, Herrmann Antal, Jancsó Benedek, Marienescu Athanáz, Munkácsy Bernát, Nagy Géza, Pápay Károly, Réthy László, Strauss Adolf, Szendrey János, Thalios György, Vikár Béla és a jegyző.

Elnök az előbbi ülés jegyzőkönyvének hitelesitése után a napirendre térven, a legközelebbi alapszabályszerü közgyülés teendőinek megállapitására szólitja fel a választmányt. György Aladár egyes vál. tagok azon véleménye ellenében, hogy tekintettel a csak félévvel ezelőtt tartott alakuló közgyülésre még korai lenne már husvét táján újabb közgyülést egybehivni, figyelmeztet arra, hogy a választmány ezen alapszabályainkban előirt s meghatározott időben tartandó közgyülésig csak jóváhagyás reményében szavaz meg egyes költségvetési tételeket, a közgyülés egyik feladata levén a költségvetés megállapitása. Szerinte tehát már csak ezen szempontból is szükséges, hogy mentül előbb tartsunk közgyülést.

A választmány csatlakozik György A. felfogásához és elhatározza, hogy folyó évi április 12-ére, mint a husvéti ünnepekhez, tehát az alapszabályokban megjelölt időköz legközelebb eső szombatra rendes közgyülést hirdet, a melynek napirendje a következő lesz:

1. Elnöki megnyitó;
2. **Titkári jelentés;**
3. Pénztári jelentés;
4. A számvizsgáló bizottság jelentése;
5. **A költségvetés megállapitása;**
6. Inditványok.

Egyuttal Herrmann Antalt, Réthy Lászlót és Strauss Adolfot bizza meg a választmány a pénztáros számadásainak átvizsgálásával.

Strauss Adolf javasolja, hogy a választmány a közgyülés utólagos jóváhagyásának reményében a pénztáros részére is 50 frtnyi költségátalányt szavazzon meg. A választmány elfogadja az inditványt.

A pénztárnok jelenti, hogy eddig 1247 frt 76 kr. folyt be alapitványok, tagdijak és kormánysegély czimén a társaság pénztárába. Ez összegből az alapitó tagdijakra 11 tag után 550 frt esik, a mely összegnek csak kamatai jöhetnek az évi budget megállapitásánál tekintetbe. A bevételekkel szemben 405 frt kiadás és a folyóirat nyomdai

számlája áll. Egyúttal megemlíti, hogy utóbbi időben a tagsági díjak kissé lassan folynak be.

A jelentést a vál. tudomásul veszi s annak második pontjára vonatkozólag elhatározza, hogy a közgyűlés után utalványlapoknak a folyóirathoz mellékelése utján is figyelmeztetendők lesznek a tagok kötelességük teljesítésére.

Munkácsy kívánatosnak jelenti ki, hogy a társulatnak immár az Akadémia egy helyiségében felállított könyvtára mentől előbb hozzáférhető legyen a tagok számára. Herrmann, a ki a könyvtár ideiglenes rendezését magára vállalta, kijelenti, hogy a végleges intézkedésig, illetőleg könyvtárnok választásáig és a katalogus elkészítéseig is minden hétfőn d. u. 3 és 5 óra közt szívesen rendelkezésére áll a tagoknak, a társulati könyvtár helyiségében.

A titkár a kunszentmiklósi ev. ref gymnasiumi könyvtárnak a társulat alapítói közé való belépését hozza a választmány örvendetes tudomására, továbbá bejelenti az új tagokat.

A közgyűlés után tartandó VI felolvasó ülésre előadókul Herrmann Antal, Katona Lajos és Weber Samu jelentkeznek, a mit a választmány tudomásul vesz.

*

Uj tagok. Vaszko Elek által: Polyánszky Gyula, végzett papnövendék Iza, u. p. Huszt. Vikár Béla által: Forsström Oszkár, magister, Sortavala, Finnország. Lázár Béla által: Demko Endre, Szerb-utcza 2 sz. földszint. Nagy Géza által: Komaromy Andor, kir tanfelügyelő Beregszász. ifj. Nagy Elek Sepsi Szt.-György. ifj Godry Ferencz, u. o. A titkárnál jelentkeztek: dr Lergetporer Pál Feldkirch, Neustadt, 60, Vorarlberg. Schankebank Albert, adótiszt. Kolozsvárt, Nagy-utcza, 34 Tagányi Károly utján dr. Komáromy Andor, orsz. levéltári tisztv., Bpest, orsz levéltár. Dr Illésy János, orsz levéltári tisztviselő, Bpest. orsz. levéltár. Klein Samu által: Dr. Kellner Viktor városi főorvos Dobsinán. A pénztárosnál Wosinszky Mór apát Apar, Tolna m. Réthy Viktor utján: Simon Jenő ügyvéd, Réthy Lipót könyvnyomdász, Réthy Viktor u. a., Vörös Vidor az Alföld szerkesztője, Sas Ede lírlapíró, Iványi Ödön u. a. mindnyájan Aradon.

*

Báró Orbán Balázs †
országgy. képviselő

Társaságunk székely szakosztályának elnöke, f. évi április hó 19-én Budapesten meghalt. Főműve, a Székelyföld 6 kötetes leírása, tele van a legbecsesebb néprajzi anyaggal, különösen mondák, szokások, viselet. A székely ethnologiához akadémiai értekezésekben és más munkáiban is értékes adalékokkal járult. Az ethnographiát érdeklő dolgozatai még «Utazás keleten» és «Kelet tündérvilága». Áldás emlékére!

Irodalom.

A «Vasárnapi Ujság» f. évi április 20-iki száma *Hunfalvy Pál* életrajzát és arczképét közli, rámutatván társaságunkban szerepére is.

A „Nyelvtudományi Közlemények" XXI-ik kötete ismét gazdag tartalommal jelent meg. Dr. *Munkácsi* Bernát, ki kamavidéki tanulmányutja alkalmával a csuvas-földet is megkereste, ez érdekes török nyelvágat terjedelmesen ismerteti s az átirásnak uj módját határozza meg, a szokásos, de nyelvészetileg ki nem elégitő orosz átirás helyett. Utána *Vasverő* Rajmund egy ethnologiai czikke, majd egy terjedelmes erza-mordvin népmese eredeti szövege és forditása következik «Szép Ilonaj» czimmel melynek tartalma jobbadán összevág a «Csiban királyurfi» ez. székely mesével (Kriza Vadrózsák 472). Dr. *Kunos* Ignácz az «orta ojunu» nevü népszinjátékról értekezik, s több idevágó török szöveget közöl. *Munkácsi* ujabb adalékokat közöl a magyar nyelv török elemeiből, pl. barka, dió, gólya, haris, harkály, hernyó, kigyó, kökény, körte, mogyoró, pacsirta, sajt, seregély, süveg, sarvazy, szarka, toklyó, üröm. *Balassa* József két czikke speczialis magyar dolgokkal foglalkozik: A magyar hangok képzése és Hangsuly a magyar nyelvben. *Setälä* Emil finn tudós a kiveszőben levő liv nyelvet ismerteti. *Budenz* József mongol grammatikáját, nyelvmutatványokat és szógyüjteményt ad; *Munkácsi* pedig a múlt évben tett szibériai útja eredményeinek közlését kezdi meg, ez alkalommal a vogul nyelv északi dialectusát nagy apparatussal ismertetve, s érdekes, vogul mythologiai tárgyú hősköltemenyekkel kisérve. A szófejtések közt *Steuer* János az öreg szót magyarázza s azt a vogul jis-tajl-al (öregkorú, öregnyi) veti egybe. A kötet egyes füzetei végén (1—6 füzet), ismertetéseket és birálatokat találunk, melyek között ki kell emelnünk Budenz ismertetését Ahlquist müvéről: A finn nyelvek rokonságáról. Munkácsiét Pervuchin Miklós könyvéről: Vázlatok a glazovi votjákok hagyományai és életmódja köréből (oroszul), és Weske Mihálynak ugyancsak orosz nyelvű dolgozatáról: A cseremisz nyelv dialectusairól.

„Alternativák a rumen ethnologiához", irta Herrmann Antal. Bpest 1890. Szerző ama a történet-ethnologiai kérdéshez, mely még mindig napirenden van, hogy t. i a ruménok a dacziai colonusok egyenes leszármazása-e, vagy pedig a Balkánból később bevándorolt pásztornép? Az eddigi fejtegetésektől eltérőleg, melyek a historiai szempontot emelték ki, az ethnologiához fordul s a ruménok képzelt nagy multját, a jelennel vetve össze kifejti, hogy ez összehasonlitás a ruménekre nézve azon épen nem dicsérő eredményre vezet, hogy abban csak hanyatlás és bukás jelentkezik, míg az a tan, hogy a ruménok a Balkánon alakult pásztornép, kik alacsony sorból emelkedtek oda, hogy ma Európa keletén egy friss erejü s gyorsan müvelődő országot alkotnak — a ruménekre nézve nemcsak nem megalázó, de felemelő és biztató a jövőre nézve. Az efféle elmélkedések — ugymond a szerző — nem kizárólag akadémiai természetüek, de gyakorlati jelentőségük van. A rumén nemzet most igen fontos ponton áll; most kell megválasztania haladása eszközeit, utját. Hogy elhatározhassa magát, milyen irányban haladjon, tudnia kell azt is mely irányból jött? Meg kell mondanunk, hogy e kérdések ma mindenkit jobban érdekelnek mint a románokat magukat. Közlönyeik semmiről sem vesznek tudomást, a mi nem képzelt történelmi érdekeiket dédelgeti. Herrmann ez értekezéséről (melyet Déván a Hunyadmegyei tört. társulat ülésén olvasott fel) sem vettek a románok tudomást. Egy szépirodalmi lapjukat kivéve, mely szintén azt hiszi, hogy eleget tett hivatásának s *kritikát* gyakorolt, midőn a felolvasásról három sorban szólva, a magyar [illegible] kitételben a tudóst idézőjegygyel látta el. r. l.

A Journal of the Gypsy Lore Society, a nemzetközi czigány tudós társaság edinburghi közlönye, a mely kiválót az elnök, Charles G. Leland tollából gyakran [illegible] azankat illető közleményeket és magasztalva méltányolja néprajzi törekvéseinket. 1890 évi II füzetében (115—116 l.) nagy elismeréssel ismerteti az «Ethnographia» 1—3. számát, és angol forditásban közli a III. füzet 164. lapján közöltük czigány történeti adatot. E tudós társaságot és negyedévenkint megjelenő, David Mac Ritchie által kitünően szerkesztett közlönyét ajánljuk azon tagtársainknak, kik a czigányok ismerete iránt érdeklődnek. Évi tagsági dij egy font sterling (13 frt), jelentkezhetni a szerkesztő titkárnál: Edinburgh, 4 Archibald Place.

A bolgár nemzetnévről. *Howorth* angol tudós, a népvándorlások s különösen a hunnok történetének kitünő írója, az «*Academy*» egyik legutóbbi számában «The etymology and ethnic meaning of the name »bulgarian» czím alatt értekezik. Howorth szerint, noha Procopius jól ismerhette a bolgár népet, mert a Pontus Euxinus partjain lakó különböző népeket s különösen a hunnok törzseit részletesen leírja, de sem ő, sem történetének folytatói Achatius és Menander, a bolgár nevet sohasem említik. Másrészt pedig, midőn később Antiochiai János, Ennodius, Cassiodorus, Marcellinus megemlékeznek a bolgárokról, leírásuk róluk teljesen összevág azzal a leírással, a melyet Procopius ad a hunnokról. *A bolgárok tehát nem mások, mint a hunnok egyik törzse*, nevük is az volt. «Bolgaroknak» nem ők nevezték magukat, hanem a szomszéd idegen népek: a szlávok és góthok. Mai most maga a «bolgar» név nem származik máshól, mint a Volga folyótól. Mások megfordítva hiszik, de Howorth tagadja, hogy valaha egy nép a maga nevét folyókra s különösen olyan nagyra, mint a Volga, ráruházta volna. Különben is sem a török, sem az ugor népek e folyót mai nevén nem ismerik. A csuvasok: «Idel»-nek, a kalmukok: «Itil»-nek, a cseremiszek: «Jul»-nak, a mordvinok: «Ra»-nak hívják a Volgát. Rubriquis is azt mondja 1246-ban, hogy a Volga szláv név s a tatároknál neve: «Etil» sőt az angol Chancellor is, ki Rettenetes Iván (1533—1584) idejében járt Oroszországban, szintén tudja, hogy a Volga másként «Ra». Ezek szerint a bolgárok hunnok, kiknek neve tulajdonképen «volgar», a mi annyit jelent, hogy Volga mellékiek, és Konstantinosz Porphyrogeneta egész határozottan mondja róluk, hogy a bolgárokat előbb hunnuguroknak hívták.

Vegyes közlemények.

Hüvelyk-hőköm-lyüki, Babszem Jankó. Tamaranczi hanczi.

Fáylné Hentaller Mariskától

A napilapok azon vitája, melyik jogosultabb irodalmi kifejezés *hüvelyk* avagy *hőköm*, eszembe juttat egy szót, melyet még gyermekkoromban hallottam és használtam a kicsiny vagy törpe ember jelölésére, ez a *lyüki*. Lyüki volt nekünk a kis ember, nem is mondtuk soha kis ember, hanem mindig *lyüki*, mert ez teljesen azonos fogalom volt előttünk amazzal. Szülővárosomban, Jászberényben, forgott e kifejezés közszájon, de azt sejtem, hogy a Mátra aljából Eger vidékéről származott oda. A *lyüki* szót jogosan tarthatjuk a *hüvelyk* sajátságos nyelvalakjának. Hogy az irodalmi nyelvben van-e létjoga, az ismét más kérdés, de mint tájkifejezést, felemlítésre méltónak vélem. Különben teljesen igaza van annak, ki a Hüvelyk Matyit nem ismeri el magyar népmesének, igaza van nemcsak azért, mert egy népmesegyüjteményünkben sincs meg, de nem fogja senki a magyar nép ajkán sem találni. (Most már talán a fordítások után.) Gyermekkoromban bő alkalmam volt temérdek és szebbnél szebb népmeséket hallani drága jó anyámtól, ki azokat részben szintén édes anyjától hallotta, részben a nép ajkáról leste el, de Hüvelyk Matyit soha nem hallottam. Van nekünk egy népmese alakunk az Alföldön, egy kicsi kis hősünk, ennek az eredeti magyar neve: Babszem Jankó. Az alföldi magyar ember nem mondja: «Olyan, mint a hüvelyk ujjam», hanem ezt: «Akkora, mint a babszem». A kis embert pedig, mint fentebb említém, egyszerűen *lyüki*-nek nevezi.

Van egy másik kis hős is, melyről gyermekkoromban mesét hallottam: ez *Tamaranczi hanczi*. De ennek már a neve is elárulja német eredetét (Tamaranczi hanczi = der daumenlange Hansl).

Budapest, 1890. április 28.

Az Attila név. Vámbéry Ármin «A magyarok eredetéről» írt művében *Attila* nevét a tatár «etil», «idel» az az folyam, Volga szóval veszi egynek s eredetét úgy magyarázza, hogy a hunnok világhírű királyának nem ez volt a tulajdonképeni egyetlen neve, hanem csak mellékneve, melylyel mint nagy hóditót és hatalmas urat-

Vodot gyors emelkedésének jellemzéseül ruházták fel kortársai, vagy esetleg ő maga magát — olyanformán, mint tette később egy másik világhódító, a mongol Temudsin, ki a «Dsenghiz» azaz «igen hatalmas» nevet vette föl. A magyarázat tetszetős, de van egy bökkenő a dologban, az t. i., hogy Attila kortársai mitsem tudnak efféle névváltoztatásról, már pedig alig hihető, hogyha más nem is, legalább Priskus ne hallott volna Attila valóságos nevéről, midőn udvarában járt, vele ebédelt s alkalma volt a hunn királyról és viszonyairól sok mindenféle apróságot megtudni; már pedig ő is mindig csak «Attélas»-nak nevezi s ily néven ismerték őt a konstantinápolyi valamint a ravennai udvarban is. Mind a mellett a dolog lényegére nézve nagyon valószinü, hogy igaza van Vámbérynak s *Attila* neve csakugyan annyit jelent: *folyam, nagy folyó*. Előttünk ugyan különösnek látszik, hogy valakit ekkép nevezzenek el, de a primitiv ember felfogása szerint nincs benne semmi feltűnő. Az olyan megkövesedett és teljesen értelmetlenekké vált személynevek, minők a művelt népeknél hagyományszerüleg szállnak nemzedékről nemzedékre, a kezdetleges társadalmakban csak kivételkép fordulnak elő. Ott jobbára minden egyes személynév egy-egy élő szó, mely ha nem is mindig, de igen sok esetben a születés körülményeivel szokott összefüggésben lenni. Ez magyarázza meg — hogy őseink életéből hozzak fel néhány példát — az ilyen furcsa, legalább a mi szemünkben furcsa személyneveket, minőkkel telvek az árpádkori okmányok: Halál, Vásár, Vendeg, Maradék (nyilván a. m. utószülött), Husvet, Punkösd, Szereda, Pentek, Szombat, Erdő, vagy kicsinyítve Erdőd s törökös alakban Orman, Varad, Hegy, Sziget, Tarlod, Árok(?) stb., de különben is ismeretes az a fölötte jellemző historiai példa, hogy Timur Lenk, a ki épen sakkozás közben értesült egyik fia születéséről, ezt e pillanat emlékére a sakkjátékosoktul jól ismert «rochirozás» perzsa kifejezésmódja, a «sah-ruch» után nevezte egyenesen Sah-Rukhnak; a mi Álmos-mondánk is, habár az Almus név aligha függ össze az «álom» szóval, annyit mindenesetre bizonyít, hogy az Árpádok korában még mindig nagy befolyása volt a születés körül előforduló eseményeknek a névadásra, mert csakis ilyen szokás mellett fejlődhetett ki a monda azon vonása, hogy Álmos vezért anyjának egy bizonyos álma után nevezték Álmosnak. Ezeket szem előtt tartva, nem fogunk csodálkozni az árpádkori magyar *Wez*, *Ved*, *Vide*, *Videh* (a. m. víz, v. ö. ugor: vit, vete, ved, őrségi: vides = vizes) és *Tengurd* (tengurd = tenger) vagy a hasonló jelentésü ó-török *Tingiz* (tingisz, dengesz, dengisz, dengesz = tenger) és *Oghuz* (ujgur: ukusz, kun: ochus — folyam) neveken, melyek közül az utolsó — alighanem a besenyők révén — «Ocuz», «Ochuz», «Oghuz», «Oguz», «Ogguz», «Ogyz» stb. változatokban szintén ismeretes volt nálunk az Árpádok alatt. Ily módon érthető lesz a nagy hunn király nevének eredete is. Attila ugyanis valamelyik nagy folyó mellett születhetett — talán épp a Volga mellett, de lehetett ez a Duna is — még pedig olyankor, midőn apja Mundzuk a családjával együtt csak esetleg tartózkodott ama folyó mellett, s e véletlen körülmény szolgáltathatta az alkalmat arra nézve, hogy az ujszülött *folyamnak* neveztessék. A török-tatarság észak-nyugati törzseinél ugyanis a nagy folyó s aztán a Volga és Kama neve: «edel», «idel», «isel» (kazáni tatár és baskír), «odel» kazak-kirgiz), a régi magyarságnál (Atel- vagy Etelkuzu, meg a Don és Dnjeszter nevében): «atel», «etel», «etil», «etül». A szó régi alakja azonban, mely visszanyúlik a hunn korszakig, egyenesen *attila* volt; így nevezi a VI. századbeli Zemarchos a Volgát s még a X. században is *Atilnak* (Atêl) találjuk Konstantin császárnál. A mily hangváltozáson ment keresztül a a régi *attila* = folyam szó a kelet-europai pusztaság népeinél: ugyanazt tapasztaljuk a hunn király nevénél. A magyar hagyományokban Bendeguz fiának tudvalevőleg *Ethela*, *Ethele* alakban maradt fenn a neve s ekkép találjuk, mint használatban levő személynevet is, így: 1286-ban *Etele* (Árp. Uj Okl. XII. 449), 1331 s 1332-ben *Etel* (Jerney: Magy. Nyelvk.), 1333-ban *Ethela* (Fejer Cod. Dipl. VIII. 3. 711). Kétséget sem szenved, hogy a magyar nép az Etele nevet nem vehette a nyugoti népektől: a krónikákból ismert «Athila» megnevezés «Atila»-nak csak úgy, mint a német «Ezilo», «Etzel» Ó-Buda nevében «Echulburc»-nak, az utóbbi alaknak «Etelévé» való átváltozása egyenesen hangtani képtelenség, mai pedig — ha a hunn király neve a germánoktul kerül hozzánk — szükségkép a bajor-osztrák «Ezilo», «Etzel» alakot kellett volna átvennünk. A magyar «Etele» név csakis ott alakulhatott az Attilából, a hol az «Etul» «Ethel» folyónév, a Volga és Don mentén s a Bendeguz Mundzuk, Munduzug, Reuwa Roa, Rugila Ruga, Bleda, Buda — Bilda, — v. ö. belen — ben nevekkel meg a Hunor-

Mogorféle mondával együtt nyilván azon hunnoktul származik, a kik Attila halála után a Duna és Tisza mellékéről kiszorítva, a Dnjeper és Volga közti pusztaságra vonultak vissza s a későbbi idők folyamán ama vidéken alakult nagyobb nemzetek, mint a bolgárok, avarok, kozárok, kunok és aztán a magyarok közt vegyültek el. Mert utóvégre is mind egy szálig ki nem vesztek, csak mint nemzet bomlottak fel s maradványaikat hol keresnénk máshol, ha nem azon népek között, melyek az általuk megszállt területen hatalmasodtak el? E hunnoktól elhatolt aztán nagy királyuk neve észak felé egész a votjákokig, hol Munkácsi B. szerint az *Adil* = dél felé a leszghekig, a kiknél az *Addila* név még ma is ismeretes; eljutott a magyarhoz hasonló változatban a közép-ázsiai törökséghez is, melynek Abulghazi által följegyzett mondái szerint Alinge khán egyik fiatol, Tatártól származott *Ettele* khán.

(ng.)

Folyóiratok s lapok repertoriuma.

Kovács Gyárfás. A husvéti bárány. Ellenzék 78. sz.

Moldován Gergely: A halmágyi csókvásár. Kolozsvár 78. sz.

Az emberiség statistikája. Kivonat az Ethnographia 2-ik számából Amerikai Nemzetőr márcz. 12.

Harmath Lujza. Husvéti szokások a Nyárád mentén. Bud. Ujság 95. sz.

Simay János: A madárvilág dalainkban. Nemzet. 95. sz.

Molnár Viktor: A husvéti tojásokról (Könyvismertetések, mutatványok) budapesti és vidéki lapokban (ápr. hó.)

Simon Géza: Az alhaj története (Heine után) Pozsonyvidéki Lapok 66. sz.

Hock János. Vallási ünnepek a középkorban. Budap. Hirlap 95. sz.

Réthy László: Magyar örmények (az Ethn. után) Alföld és Erdélyi Híradó 78. szám. »Arménia« májusi füzet.

Harmath Lujza. Mikes és az örmény házasság keleten. Arménia 4. füzet.

Vaida Vazul: A román nyelv szilágysági dialectusa. (Material jargon de dialect selagian. Tribuna 83 és köv. sz.

Istvánffy Gyula. A palóczok »Barbonczás«-a. Turisták Lapja 3. sz.

Szerkesztői üzenetek.

Gönczi Ferencz, *Kolse* István, *Weber* Samu, *Márton* József, *Esztegár* László, *Trencsény* Károly urak közleményeit köszönettel vettük.

K. I. Konstantinápoly. Az Ethnographiát küldjük.

L.–y T.–r. Munkács. A lajstromot gyüjteményünkbe osztottuk. A kiadásra egyelőre nem gondolhatunk. Közreműködését továbbra is kérjük.

T.–a Zs.–a. Szászváros. A szlávok bevándorlását illető kérdésre a jövő számban válaszolunk.

Tisztelt dolgozótársainkat kérjük, szíveskedjenek sürgősebb közlendőiket mielőbb beküldeni, mert a nyári szünet előtt az »Ethnographia«-nak még csak két száma jelenik meg.

Felhivás!

Az „Ethnographia" jelen számához postai utalványlapot mellékeltünk t. tagtársaink kényelmére. Tisztelettel kérjük őket, sziveskedjenek hátralékos dijaikat minél előbb beküldeni, hogy hivatalos értesitőnk nagy nyomdai költségeit fedezhessük. Az utalványlapon a tagsági díjon kivül az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn" és az „Anzeiger der Gesellschaft für die Völkerkunde Ungarns" czimű folyóiratok idei évfolyamára is be lehet küldeni az előfizetési összeget, a mely a Magyarországi Néprajzi Társaság tagjai számára (a rendes 5 frt helyett) 4 frtra van leszállitva. Ugyanezen alkalommal 5 frtért megrendelhető még az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn" I. kötete is. (1—4 füzet, 1887—1890.)

Dr. BOROVSZKY SAMU,
pénztáros.

Gyűjtsünk tagokat!

Félezer taggal kezdi meg társaságunk nyilvános pályáját. Szép szám, de vajmi csekély azokhoz a nagy feladatokhoz képest, a melyek előttünk állanak. Kérjük tagtársainkat, terjeszszék körükben társaságunk eszméjét, szerezzenek neki híveket, a kik anyagilag és szellemileg támogassák a társaságot nagy czéljai elérésében. Tanulmányai körének úgy felette fontos mint közérdekű voltánál fogva a mi társaságunk arra van hivatva, hogy a haza összes népeit nagy kulturmunkára egyesitvén, a legszámosabb tagú tudományos egyesület legyen az országban. Hogy ezt mihamarább elérjük, az tagtársaink buzgóságától függ.

A **Magyarországi Néprajzi Társaság** VII. *felolvasó ülését* 1890. május hó 10-én, szombaton 5 órakor tartja meg a M. T. Akadémia palotájában. Tárgyai: Lázár Béla, A Garaboncziás diákról; Matirko Bertalan, A Gasparek-monda keletkezése; Dr. Wlislocki H., Szerelmi jóslás és varázslás az erdélyi czigányoknál; Weber Samu, A szepesi szászok ruházatáról. A felolvasó ülés után *választmányi ülés* lesz.

Néprajzi dolgozatok szerzőit és kiadóit

kérjük, legyenek segitségünkre a hazai néprajz minél teljesebb bibliographiájának összeállitásában (folyóiratunk egyik feladatában) és küldjék meg az „Ethnographia" szerkesztőségének vagy társaságunk könyvtárának néprajzi érdekű régebbi és ujabbi kiadványaikat (könyveket, czikkeket stb.), a melyeket lapunkban megemliteni és ismertetni fogunk. Különösen a vidéki időszaki sajtó számos értékes czikkét lehetne így a végleges elfeledéstől a tudomány számára megmenteni.

„Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn."

Az alapszabályok 31. §-a igy szól: „A társaság a külföldi szakkörökkel való érintkezés végett arról gondoskodik, hogy nagy irodalom nyelvén szerkesztett melléklappal, vagy hasonló czélu hazai szakfolyóirattal rendelkezzék." — Ennek értelmében a választmány 1889. november hó 2-án tartott ülésében abban állapodott meg *Herrmann Antallal*, az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn" czimű szakfolyóirat kiadó-szerkesztőjével, hogy Herrmann a maga folyóiratában havonként egy-egy ivet szán a Magyarországi Néprajzi Társaság hivatalos közleményeinek és a társaság előadó ülésein felolvasott, úgyszintén a hivatalos közlönyben („Ethnographia") megjelent dolgozatoknak német nyelven való kivonatos közlésére.

Az „**Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn**" czimű folyóirat, a melyet az összes szakkörök úttörő és absolut értékű közlönynek ismertek el, a fentebbi megállapodáshoz képest átalakúl. Az 1890. évvel kezdődő II. kötetét

HERRMANN ANTAL és KATONA LAJOS

együttesen fogják szerkeszteni és kiadni. Programmja annyiban bővül, hogy Magyarország népein túl is kiterjeszti vizsgálódásait, tőlünk délre és keletre, Romania, a Balkan, a Levante népeire, Oroszországra és a magyarral rokon altaji népcsaládra s igy a néptani tudományok terén azt a feladatot kivánja teljesiteni, a mely hazánknak jutott a történelemben: hogy közlesse keletet nyugottal.

Az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn" ezután havonként átlag 3 ives füzetekben fog megjelenni az „Ethnographia" alakjában. Ebből 2 iv önálló dolgozatokat közöl főképen német nyelven, egy iv pedig

„Anzeiger der Gesellschaft für die Volkerkunde Ungarns"

czimmel s a fent jelzett tartalommal a Magyarországi Néprajzi Társaság félhivatalos közlönye lesz, mig az „Ethnologische Mitteilungen" úgy anyagra mint feldolgozásra nézve főképen a szakkörök számára kiván tudományos forrásmunka lenni.

Az „Ethnologische Mitteilungen" s az „Anzeiger" **előfizetési ára** együttesen évenkint 5 frt; a **Magyarországi Néprajzi Társaság tagjai számára azonban csak 2 frt.** A ki tehát a 3 frtnyi évi tagsági dijon felül még 2 frtot fizet, az „Ethnographián" kivül és vele együtt az „Ethnologische Mitteilungen" s az „Anzeiger" folyóiratokat is megkapja. Az utóbbiak ára külön is lefizethető a szerkesztőknél, de a czél világos megnevezésével a tagsági dijjal együtt a társasági pénztároshoz is küldhető.

Az „Ethnologische Mitteilungen" eddig 1500 példányban **ingyen** járt a bel- és külföld ethnologusainak. A II. kötetet **csak az előfizetőknek** küldhetjük meg. A II. kötet első füzete május hó végén fog megjelenni.

Az „Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn" és az „Anzeiger der Gesellschaft für die Volkerkunde Ungarns" kiadó-szerkesztői:

Budapest, 1889. deczember hóban.

HERRMANN ANTAL	**KATONA LAJOS**
a Néprajzi Társaság titkára	a Néprajzi Társaság jegyzője
I., Attila-utcza 17.	I. Vár, Országház-utcza 19.

olyam. 6-dik szám.

…TIINOGRAPHIA

…AGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG

ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

Dr. RÉTHY LÁSZLÓ

Az „Ethnographiát" illető kéziratok a szerkesztőhöz a Magyar N. Múzeum régiség-[illegible] a társaságot illető pénzek Dr. Borovszky Samu [illegible] M. T. [illegible] tagsági jelentkezések, [illegible] a társaság hivatalos Herrmann Antal titkárhoz [illegible] intézendők.

Megjelenik augusztust és szeptembert kivéve minden hó elsején.

Budapest, 1890. junius 1.

Kiadóhivatal: Hornyánszky Viktor akad. könyvkereskedése.

BUDAPEST
HORNYÁNSZKY VIKTOR SAJTÓJA
A M. T. AKADEMIA ÉPÜLETÉBEN.

TARTALOM.

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG

VIII. (a nyári szünet előtt utolsó) felolvasó ülését

1890. junius hó 14-én, szombaton d. u. 5 órakor tartja meg

a M. Tud. Akadémia palotájában.

Tárgyai:

1. **Dr. Patrubány Lukács** jelentése Alisan Leo örmény ethnographus velenczei jubileumáról.
2. **Dr. Kunoss Ignácz** jelentése kisázsiai tanulmányútjáról.
3. **Thury József.** Halas népéről.
4. **Dr. Versenyi György.** A bányarémről.
5. **Baróti Lajos.** A delvidéki német telepekről.

Felolvasás után választmányi ülés. Vendégeket szívesen látunk.

Néprajzi dolgozatok szerzőit és kiadóit

kérjük, legyenek segítségünkre a hazai néprajz minél teljesebb bibliographiájának összeállításában (folyóiratunk egyik feladatában) és küldjék meg az „Ethnographia" szerkesztőségének vagy társaságunk könyvtárának néprajzi érdekű régebbi és ujabbi kiadványaikat (könyveket, czikkeket stb.), a melyeket lapunkban megemlíteni és ismertetni fogunk. Különösen a vidéki időszaki sajtó számos értékes czikkét lehetne így a végleges elfeledéstől a tudomány számára megmenteni.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

Dr BÉTHY LÁSZLÓ.

I. évf. 1890. junius 1. 6. szám.

Egy szepességi népmondáról.

Irta – s a népr. társaság május havi ülésén felolvasta: *Ifj. Matirko Bertalan*

Zsigmond királyunk a velenezei háború koltségeinek fedezesére 1412-ben a Szepesség 13 városát, valamint Lubló és Podolin uradalmakat Ulászló lengyel királynak zalogositotta el. Ezen időtől kezdve az elzálogositott föld népet a lengyel király által kinevezett helytartók; a sztarosztak kormanyozták, a kik mindenkor a lublói várban fészkeltek. Igy Lubló városa az elzálogositott területen nemileg a fószerepet vitte. S habár a 400 évi lengyel fönhatosag befolyasanak — mely a maga korában kivalt a kereskedelmi erdekek előmozditasa által hatarozottan üdvös hatással volt az egesz felvidekre – most mar legkisebb nyomát sem találjuk többé e városokban, Lubló mégis mai napig megtartotta lengyel jelleget: lengyel nyelvet s lengyel szokásait. A sztarosztak vára romban áll, emlékok azonban fönmaradt, s Lubló ma Magyarország egyetlen lengyel városa.

A hegyen fekvő város a Szepesség székhelye: Lőcse mintajára épült. A negyszögü piaczot hajdan oszlopos hazsor, az u. n. lábasházak képezték, melyek nyilt csarnokai az áruczikkek kirakasára szolgaltak. A piaczot diszitő szintén csarnokos városháza, s a temető, mely a templomot körülvette, a jelen szazad elején pusztultak el.

Népe általában élénk képzeletü, s mondaiban, mint a szlav népek különösen, a misztikus, babonás motivumokat rendkívül kedveli.

A felföldről bátran mondhatni, hogy népmondakban gazdagabb, mint Magyarország többi része. Oka egyrészt a valtozatosabb hegyvidek természeti viszonyaiban keresendő, melynek hol szokatlan, hol természetellenes jelenségei inkább ragadjak meg a nép képzeletet, másrészt egy félreeső vidék, egy elrejtett völgy lakossága, a melyhez a népköltészet legnagyobb ellensége, a haladó művelődés csak elvétve találja útjat, egyes

helyekhez fűződő mondáit s egyáltalában összes hagyományait mindig eredeti szinben meg tudja őrizni.

A Szepesség mondákban igen gazdag. Néhányat költői alakban dolgoztak föl, (pl. Tompanal: Márta könye; Menedékkő; A szepesváraljai leány; Hegyeskő), néhányát ismertették, de minden behatóbb tanulmány nélkül: legjava most is a nép ajkán él. A Tátrához, a szepesi várhoz, a vörös kolostorhoz stb., sok szép helyi monda fűződik. Axamithnak, a híres rablónak hőstetteit költői világitásba helyezte a nép, sőt egy marablóról ugyanazt mondják, a mit Ovidius, Cacusról, ki a lopott marhákat farkánál fogva vonszolta a barlangjába.

E mondák nagy része naiv hitet föltételező igen régi időben keletkezhetett, s ma már mint a nép képzeletének termékei állanak előttünk melyek való alapja után, adatok hiányában, többé nem kutathatunk. Annál feltűnőbb, s eredetiségénél fogva érdekesebb is, egy »Kaszperek«-ről szóló lublói monda, a melynek keletkezéséről, alakulásáról s történeti alapjáról kétségtelen adataink vannak, s a melyek világot vetvén a nép alkotó tehetségére, *példát nyujtanak* arra: mikép támadhat valóság és a nép fantáziájának összevegyülésével egy olyan kerek történet, a melynek költői oldalát senki sem fogja tagadni.

Kaszperek, igy beszéli a nép, lublói polgár volt, a ki borral kereskedett. Tokaji bort szállitott Lengyelországba, egy gazdag varsói kereskedőhöz, még pedig tutajon: a Poprád vizén, ugy intézvén mindenkor a dolgat, hogy borral telt hordóit ott hagyta, az üreseket pedig Lublóra szállitotta vissza. Egyszer azonban olyankor jelent meg Varsóban, a mikor a kereskedő nem volt honn. Felesége átadta Kaszpereknek a pincze kulcsait azzal az utasitással: tegyen úgy mint rendesen, rakja le borait s vigye magával az üres hordókat. Kaszperek lement, átkutatta a pincze minden zeget-zugat, s egy rejtekhelyen egy nehéz kis hordóra akadt, a mely fenekig aranynyal volt tele. Senki sem volt mellette, s a lopást senki sem vette észre. A hordócskát az üres hordók közt észrevétlenül szállitotta Lublóra, s nyugodtan élte napjait.

Nem ugy a varsói kereskedő, ki hazajövetele után a lopást azonnal észrevette, egy szép napon Lublón termett, lopással vádolva Kaszpereket a birák előtt. Kaszperek mindent tagadott. Esküdött a boldogságos szűzre, a háromszemélyű egy istenre, s minden szentekre, hogy a lopást nem ő követte el. Vesse ki testét a föld, ne fogadja be lelkét a menny, ha hamisan esküszik! De Isten megbüntette gonoszságáért: Kaszpereket harmadnapra halva találták.

Alighogy eltemették, kisértetként kezdett hazajárni. Nem volt helye sem a földben, sem a mennyben. Éjjel az alvókat bántotta, hozzájuk

ött az ágyba s véröket szopta. Ha gyertyara gyujtottak eltünt, ha ottak ismet megjelent. Felesegéhez is jart, nyöszorgött, rimankodott: senek rajta, engeszteljek ki a bünet, mert nincsen helye sem a ben, sem a mennyben

Akkor föllbontottak a sirjat. Teste úgy tetszett, mintha nem is öve lett volna, az alvó emberek vérétől naprol-napra szebb es erebb lett. Osszeszoritott öklében tepett hajszalak, ruhajan pedig foltok voltak lathatók. Holttestet oriasi embertomeg kiseretében a es piaczara vittek, s fejet a templom északi szegletköven sirásó paval nyakaztak le. A fej legördült, s friss sebéből ver ömlött. De e eztetes nem szüntette meg a remeket, sot Kaszperek az utasokat, a zon dolgozokat vilagos nappal bantalmazta, harapta, fojtogatta. A hol egettek, villamgyorsasaggal ott termett. Feher paripan, visszasan ülve nyakazott fejét kosarban vagy hóna alatt hordozva. Ha a vaszoncseek pletykaszora gyultek, azonnal szejjelkergette őket Megremitette az esz várost, úgy hogy az emberek puszta nevetől is feltek. Foleg a zdagokat rabolta meg, de a szegeny nepet megjutalmazta

A varos tanacsa ekkor elhatarozta, hogy a holttestet újbol kiasatja egetteti. A piacz kozepere maglyat raktak, tetejere meg a halottat. a langok között kaczagni, beka módjara brekegni kezdett, hol a jobb, l a bal labat emelgetve a magasba. A nép azon hitben oszlott szejjel, gy a kisertettol vegre megszabadult, s ime – Kaszperek a szomszéd z teteperől nézte a saját megegettetesét. A hol ezentúl megjelent, ott ngba borult minden éghető. Folgyújtotta a haztetöket, s az emberek szecsődültek, hogy a tüzet eloltsak, de egy pillanat alatt megvaltozott kep az egő haztetóről fehér galambok repultek a magasba, s a znek nem volt semmi nyoma! Neha csak amitotta a nepet. Néha dig nagy tuzvesz egymasutan, söt egyszerre több helyen is dühöngött arosban. A kisertet meg mindig jart. A varos szerencsetlensegenek re messzire terjedt el Magyar- es Lengyelorszagban. A ket orszag pspokei vegre Lublón gyültek össze, exorcismust mondottak a gonosz lekre s a Szepes varmegye földjen kivül eső sarosi várba atkozták el aszpereket

A sarosi var egyik tornyaban, feher lova farkahoz kötve, varja aszperek a szabadulas orajat. Minden századik evben egy lóször szakad s ha a lofark minden egyes szala széjjel lesz tepve, akkor lephet ak Isten itelöszéke ele

Ez tartalma a mondanak, a mint a lublói nep ajkan él. A «furcsa» ttheten epen reáillö Furcsa kepzeletük lehetett azoknak is, kik e zet kigondoltak, egy naiv lelkü, babonas lengyel nep, igy vélekednek

minden józan ember, mert nem tudja elképzelni, lehet-e való alapja ily nagyon is meseszerű tárgynak? E történetről ma csak Szepesség északi részében tudnak: pedig másfélszáz év előtt az egész felvidék ismerte, de már mint alakulófélben levő mondát. Kaszperek valóban élt, s a halála után esett csodadolgok az 1718-iki év tavaszán Lubomirszky Tivadar (1702—1754.) starosztasága alatt történtek. Mult századunk neves történetirója, Bél Mátyás az 1723-ban megjelent »Prodomus«-ában*) hallomás útján jegyezte föl a történetet.

»Lublo városa« — úgymond — »gazdag és tágas, s a heti és nagy vásárok, valamint az egyházi bucsúk tartására alkalmas és látogatott hely. Ezen városban, a mint hallottam az 1718-iki esztendőben oly csodadolog történt, a mely megemlitésre méltó. Egy *Gasparek* nevű, közhiedelem szerint nem egészen tiszta jellemű kalmár váratlan halállal mult ki. Alig hogy eltemették, körüljárni, és ugyanazon öltözetben, melyet éltében viselt, övéihez is látogatni kezdett. És a látszat nem csalt, mert a városbeli utasokat fényes nappal is szörnyű módon bántalmazta, a szolgálókat, a mezei munkásokat megtámadta, a város házait fölgyujtotta, s a mi szinte hihetetlen, hogy feleségével is közösült, és pénzét az adósoktól elvitte, hitelezőinek pedig megtéritette a tartozását. Mindennemű csinyje után a dolgot végre oda vitte, hogy az ottani nép ünnepélyes szokása szerint, holttestét a sirból kivették, lefejezték és elégették. Hogy igaz-e vagy valótlan, de az állandó hir tanusitja, hogy ásóval levágott fejéből vér patakzott. Miután a halottat a babona nem csekély lubaja nélkül elégették, ismét új tűzveszszel büntette a várost ezen gonosz kisértet. Sokan azt hitték, hogy az ördög maga rejlik ez emberi alakban, s hogy ő mérte reájuk azon csapásokat; mások ellenben, a kik a kisértetekről szóló történetekben kételkedtek, álczázottnak képzelték. Legyen egyébiránt mindez akár való, akár mesebeszéd, én azért emlitettem, hogy az emlékezet számára el ne veszszen«.

Weber Samuel, a Szepesség történelmi monographiájában**) Bél idézett helyéből tudja a történetet:

»In Lublau starb Gasparek, der kaum begraben, herumging, die Seinen in demselben Anzug, den er lebend trug besuchte, und auch zu Mittag den Leuten begegnete, und die Mägde auf den Feldern ängstigte. Man grub hierauf den Leichnam aus, und liess ihn verbrennen, *wesshalb die Stadt, die den Aberglauben zu nähren schien, bestraf*

*) Hungariae antiquae et novae Prodomus . . . etc. . . . auctor Mathias Belius Pannonius. Norimbergae. 1723. (Lib. II. pag. 108.).

**) Zipser Geschichte u. Zeitbilder. Lőcse. 1880. 63. pag.

rde». Föleg az utolsó állitás kedveert hoztam föl a fenti idezetet. Weber szerint a városra azért szabtak büntetést, mivel a babonaságnak hódolt. Allitása egeszen hamis, mert az eredeti szöveg felreertésen alapul, hol ezt olvassuk: «Cadavere, haud sine superstitionis crimine exusto, iterum incendio a nefando isthoc spectro oppidum mulctatum fuit.» De meg Beltöl is eltekintve, sehogysem hihetö ez allitás. A kor szelleme zolja. A mult szazad elején az elfélek többe-kevésbbé a boszorkányperekhöz tartoztak, melyek akkortajt meg nagyban folytak. Csak Maria Terezia temette végleg sirba a babonát összes szerszámaival együtt Az idejeig maga a törveny volt a hatalmában

Edes anyam, gyermekkorában: a negyvenes évek vegén Kaszperek mondajat mar jelen alakjaban ismerte. Különösen az iskolás gyermekek zerették és meselték. De arra is emlekezik, hogy nagyapja egykor a teli estek unalmat elüzendö, egy ocska könyvböl olvasott föl egyet-mást Kaszperekröl. A mult nyaron megfordulvan Lubló városaban, utána jartam a dolognak, s szerencsém volt e könyvet*) a városhaza leveltárában megtalalni. A lengyel nyelven irott quart codex a *Liber Actorum* nevet viseli, s 178—197-ig terjedö lapjai a Wilcsinszky Ferencz városi notárius által 1718-ban följegyzett Kaszperek historiajat tartalmazzak Szorosan vevé memorandum. Kivonatos tartalma a hivatalos jegyzökönyvnek. azon határozott tendencziaval: hadd örökittessek e csodatörtenet az utókor emlékezete szamára. Nyelve nagyon zagyva. Itt tiszta lengyel. amott tiszta latin, nagy része pedig e ket nyelv sajatságos vegyüléke.

A tulajdonkepeni tartalmat rövid bevezetés nyitja meg. Kaszperek Mihály lublói polgár és borkereskedö 1718-ik evi febr. hó 28-an hunyt el Lubló varosában, teljes öntudattal, s a halotti szentségek ajtatos fölvétele után. Nyomban eltemettetése után (mint polgárt egy templom-melletti sir illette meg) kisertet jart a meghalt képeben az alvó emberekhez, ütögetve, harapdalva, fojtogatva öket, söt késöbb mezökön és teleken. utakon es korcsmakban, vilagos nappal is megtámadta a járókelöket A kiasott holttest elegettetese utan sem szüntek meg e rémdolgok: néhány het alatt tizenötször pusztitott a tüzvész nem emberek keze, hanem a meghalt «phantasmaja» által fölgyujtva. «A varos lakói ez idöben nappal keveset, vagy épen semmit sem dolgoztak, igazán ugy jártak mint az örültek. minden hazban egesz ejjel a lámpa fénye mellett fölkkent virrasztottak. a gyakori tüzvész idején minden holmijukat a varos piaczara hordozták, es szabad eg alatt haltak A kisértet pedig nemcsak a mi varosunkat, hanem más videkek. söt mas orszagok népét is

*) Dubay Péter polgármester úr szives engedélyével.

nyugtalanította ekképen. Hasonló rémdolgokról sem krónikáinkban nem lehetett addig olvasni, sem idősebb emberek szájából hallani, s azért azt hiszszük, hogy minket az egész város bűnei miatt, *isteni végzet* sujtott.»

Ennyit mond a bevezetés.

Egy Hertely nevű szolgalegény volt az első, ki a kisértetet éjjel, márcz. 1-jén a temető ajtajában látta, s erre annyira megijedt, hogy alig-alig tudott hazamenni. A márcz. 26-iki általános kihallgatáson már egész serege jelentkezett a tanuknak, férfi és nő, pór és polgár egyaránt. Valamennyiök vallomása egyformán hangzott. Nyomban a lefekvés után valami hideg tárgyat éreztek a testükön, mely ütötte, harapta, fojtogatta őket. Mindegyiknek hol a kezén, hol a nyakán voltak látható sebei. Ha segítségért kiáltoztak s gyertyára gyujtottak, eltünt a gonosz lélek. Pawlovszky Kristóf nevü polgár meg is fogta azt a sötétben, és birokra kelt vele. Mindezt esküszóval erősitették.

«Obviando his terroribus» két görög szertartású pap mondotta az exorcismust a halottra. De ez mitsem használt.

April 15-én uj tanukat hallgattak ki a Curián. Hatan jelentkeztek összesen, köztük egy Zawadszky nevü olgárti lakos, a kit Kaszperek útjában megtámadott. A földhöz vágta őt és szakállát tépte. A nagy lármára odasiettek a közeli mezőn dolgozó szántóvetők s kisegitették őt Kaszperek kezei közül, mire ez hirtelen eltünt. A jelen volt Salgovic András, városi «frumentator, pro meliori fide et documento» szintén tanuként szerepelt. A legtöbb ember látta a kisértetet és fölismerte benne a vörös ruhába öltözött Kaszpereket. Még az nap hivatalosan bonták föl a sirt. Testet annak találták, a minőnek a mondában leirják: mintha nem is halottá lett volna. Ujjai közt hajszálak, ruháján vérfoltok; «quod est notabile contra naturam».

«Has itaque inquisitiones, occultatosque revisiones Nos Judex Juratique Assesores, Consules, totaque Communitas Civitatis Lubloviensis fideliter et conscientiose conscribi, Sigilloque authenthico Cittis Nrae muniri curavimus». Erre két lublói polgárt: Maczko Jakabot és Jozeffi Jánost Krakkóba küldötték a püspökhöz, Szembeck Mihályhoz intézett alázatos levéllel, a melyben esedeznek: Hatalmazza föl a lublói papot a halottnak sirjából való kivételére. A levél eredetije a püspök lengyel válaszával együtt a codex lapjai közé van varrva *)

---

*) «Illustrissime et Reverendissime Domine Dne Dne Gratiosissime!

Nos pusillus grex, Incolae Oppidi Lublyoviensis, sub remotiori climate posth, agnoscentes tamen et a longe legitimum Ducem et Pastorem suum venerantes, dum

Apr. 24-en hazatértek a kiküldöttek, a püspöki felhatalmazással együtt. Maczko Jakab irásban számolt be, mi szintén a codexben foglaltatik.

«April 26-an korán reggel kivitték a megboldogult Kaszperek Mihály tetemet szt. János temetőjéből a határban fekvő kovanyeczi mesgyere, és itt nagys. Kozsanovics Feheziаn Antal, szepesi kormányzó és Lubló várának parancsnoka jelenlétében sok ember láttára megvizsgálták, s csodálattal, bámulattal láttak, hogy holtteste a legfrissebb, legvirulóbb és legkövérebb, annyira, hogy élő ember testet sem lehet szebbnek képzelni, a mi még az nap koporsójával együtt egy összerakott nagy máglyára tétetvén, üszkéig elhamvadt. Közel két óráig, nehezen égett. Az elégettetés tartama alatt a következő jelek mutatkoztak, mert a jobb lábát a magasba emelte, s azt leeresztvén, bal lábával viszont tette, végre béka módjára brekegés hallatszott a tűzben».

A holttest lefejeztetéséről a mint látjuk, egy szót sem említ a kézirat. De vére mégis folyt, a mikor a városi tanács parancsára szívét vágták ki, melyet egy faedénybe zárván, azon erős hitben, hogy bajukon teljesen segítenek, trágyadomb alá rejtettek. Onnan fitestvérei, a kik többször azon panaszszal álltak elő, hogy bátyjuk holttestét minden jog nélkül égették el, testvéri kegyeletből elvették a szívet rejtő edényt, s magok számára őrizték.

...as in partibus non raro practicabilibus, absconditis tamen a captu rationis nostrae continuur et praemimur, quas terroribus, qua sensibilibus malis, efficacius reinedium aliunde non datur nobis poscendum, nisi a supremo spirituali medico. Itaque ex consilio Rndssmi Nri Loci Ordinarii Dni Morzkowski Abbatis Strigoniens. et Officialis Sandecensis, hoc supplici libello plena cum humilitate convenimus Illram et Rndssmam Dominationem Vram, rogantes demississime, quatenus ex seorsiva inquisitione coram magistratu facta perpensa et trutinata causa eandem simul et cum effectu per salutare consilium tollere non dedignetur.

In valescens enim ex mora et vires resumens Phantasmatis horror cogit totam civitatem noctes quieti destinatas vertere in dies, non deest tamen et vigilantibus ... Et quoniam similes effectus per exhumationem principalis causae sopiri consueverunt, uti mostoties his et in vicinis locis practicatus docuit, eandem vero exhumationem Rndus Loci Parochus non habeat in sua facultate, humillime Illram et Rndsmam Dnem Vram rogandum duximus, quatenus mediante ejus permissu, desideriorum nrorum compotes fieri valeamus, et ab ulterioribus periculis liberari. Promittentes praevia signorum practicabilium per deputatos inquisitione omnia debito ordine nos executuros. Interim pro salute et felicissimis successibus Illrmae Rndssmae Dnis Vrae Deum exorantes, manemus in cultu profundissime et debita obedientia

humillimi et obsequentissimi servi
Iudex cum Assesoribus
Nomine totius Communitatis»

(Loc. sig. civ. Lubl.)

Kazimirszky István őrtálló katonának, Kadarszky János polgárnak, s másoknak is «vörös kalpagban, kék dolmányban, vörös nadrágban, és sárga sarkantyús csizmában jelent meg. Jobb kezében ezüst fogantyus botot tartott».

Egyszer az erdő alján fát szedett egy öreg asszony, mikor a sürűben sajátszerű zörejt hallott. Odatekintett és Kaszpereket vette észre, ki fehér lován üldözni kezdte. A lejtőn lefelé hempergett lovával együtt, és pedig ugy, hogy majd ő, majd a lova került alá.

Következik a gyakori tűzvész terjedelmes leirása, a melynek okozója mindig Kaszperek. Részletesen irja le a május 6. és 25-diki, jun. 5., 8., 9., 12. és 14-diki tüzet. A meghalt fitestvérei időközben eskü alatt mondják ki: hogy bátyjoknak tudomásuk szerint sohasem volt varázsgyűrűje, sem más csodaszerszáma. Özvegye: Mária is esküszik, hogy férje életében sohasem űzött ördögi mesterségeket, házában egyáltalában nem jelent meg, csupán a nyájat zavarta meg egyszer.

«Ubi humana deficiunt, ibi divina incipiunt auxilia». Ezen jelszóval intéz a város tanácsa jun. 20-án levelet a zakliesyni kolostor gárgyánjához. «Die 27. Junii ad litteras requisitorias ex Conventu Zakliczynense comparuit Pater Exorcista nomine Innocentius, approbatus a Sede apostolica cum Socio clerico, ad repellendos phantasmatis insultus.» A két pap meggyujtotta a passiogyertyát, s ünnepélyes exorcismusában, körmenettel és szentelt vizzel, tömjenfüsttel és szentelt sóval tisztitotta meg a város házait. Mindezek daczára ujból dühöng a kisértet. jul. 8-án ujból fölgyujtja a várost, s a városháza, söt maga a templom is a lángok martaléka lesz. «A vármegye urainak ekkor, mikor a gyakori tűzvész miatt a város romhalommá lett, eszökbe jutott, hogy a halott örökoseinek a birtokában van még azon edény, melybe a megboldogult bátyjuknak: Mihálynak kihantolása alkalmával a szivet zárták. Ezeknek meghagyták, hogy a kis lakattal bezárt edényt a városházára hozzák, a mit a nép tanácsára meg is tettek, hogy a kisértetnek ne legyen több ereje és hatalma az embereket bántalmazni. Erre az urak meghagyták és megparancsolták a sirásónak, hogy e tárgyat mindenestül hamvárig egesse el a kovanyeczi mesgyén. És igy az isteni harag hatalma és szigorusága után, ezen időtől fogva akadályozva lett mergében a kisértet, ugy hogy többé nem ártott az embereknek. A mitől minket és utódainkat az Úr isten óvjon».

Ez a lengyel codex rövid tartalma. Szomoru jellemzése a kor fölfogásának. Hogy tévutra annyi embert mi vezethetett, azt ma hiába döntjük el. Egy ragalyos betegség, más elemi csapásokkal összekötve könnyen megzavarhatta a megfélemlitett lakosságot. De a nép hitte

ténetet, hiszi ma is, s mondává alakulása, mint mindenhol, öntudatlanul ment végbe: mint a kődarab, melyet a hegyi patak árja magával sodor. Hegyes élei a folytonos görgetésben eltompulnak, mig kerek kő lesz belőle. Bél Mátyás már az alakulófélben levő mondát ismerte. Hirtelen haláláról, nem tiszta jellemről, lefejeztetésről beszél. Két-három év hát már átalakította a történetet, s körülbelül nyolczvan esztendő múlva, egész teljességében állott elő a monda.*)

A borkereskedés a jelen század elejéig dívott, a tutajok elindulása ...mi ünnepélyességgel járt, mert a pap teljes ornátusban kijött a Poprád ...zéhez, s a víz partjáról áldotta meg a távozókat. A Dunajeczhez érve, ...szaküldtek egy tutajt, átrakván hordóit, mivel ez utóbbi folyó vízben ...ár sokkal gazdagabb, s a Visztulánál ugyanaz még egyszer ismétlődött. A hegyaljai borokból azon időben több lublói polgár gazdagodott ...meg, s némelyikére a mult század közepe táján, biztos tudomás szerint ...gyanazt fogták, a mi később Kaszperek nevéhez tapadt. A monda megoldása: a vallás hatalma megtöri a gonosz erejét, nyilatkozik a lublóiak ...gy más mondájában is, melyet Tompa Mihály «*Hegyeskő*» czimen (IV. kt. 113. l.) dolgozott föl. Lubló lovag a várat építi. A munka nagyon ...ssan halad előre, s itt-ott össze is omlik. A lovag nem nézheti népe ...ábavaló erőlködését, s a sziklák között lakó gonosz lelket keresi föl:

«Épitsd föl váram . . . . . !
Add lelked nékem . . . . . !
S megszárad a vér
A frigykötésen».

A vár elkészül, de a lovag nem tud nyugodni. Gyötrelmében egy ...árda falai közé menekül. Az ördög azonban meg akarja büntetni, és ...gy óriás szikladarabbal a várat széjjelrombolni. De a zárda megkon...ult harangja megtöri a gonosz hatalmát, s a szikladarab a mélységbe ...uhan. Tompa nem változtatott rajta, hanem egészében vette át a néptől ...e mondát, mely csak megoldására nézve áll rokonságban Kaszperek mondájával.

Br. Jósika Miklós ismerte Kaszperek mondáját. «Második Rákóczy Ferencz» czímü 1852-ben írt regényében**) fölhasználja a kor jellemzésére. Némi humor rejlik «Kasperek» fejezetében. «A történet színhelye: Toporcz, egy szepességi falu. Esteledik: az öreg Szeniczer családja beszélget egyről-másról, midőn egyikök Kaszperek nevét ejti ki. Az öreg

*) A Lublóval határos *Gnezda* város levéltárában is őriztek egy Kaszperekről ...zóló németül írt kéziratot, mely azonban a többszörös kikölcsönözgetés alkalmával ...kallódott.

**) IV. kt. 112. s köv. lapjain

asszony odaszalad a tyúkjához, mert félti Kaszperektől Rövid idő mulva ujra ellebben a rettegett név egyikök ajakáról, s ugyanekkor nyilik az ajtó, a vén Mirian lép a szobába, a ki jóizüt nevet azon, hogy a ház népe félelmében ágyak és asztalok alá bujt. Gúnyolódva kihivja a gonosz szellemet. «Kasperek! gaz ficzkó, — ide jer, ha jó kell», folytatá emelt hangon. Lehetetlen e háznép ijedelmét s növekedő rettegését leirni: de ezen senki sem fog csodálkozni, ha tudja, ez időben mit beszéltek Kasperek vagy Kasperkovics varázslóról, e csodatevőről, kinek becsületes családutódai még élnek Lublón, hol leginkább rettegtek tőle.*)

A nép azt állitá, sőt — miként az később törvényes vizsgálat által kisült — esküvel is erősité: hogy a hol csak nevét emlitették Kaszpereknek, azonnal megjelent. Az anyák gyermekeiket ijesztették vele: Ne sirj, mert elvisz Kaszperek!**) s azon perczben, melyben e név ellebbent a vigyázatlan ajkakról, a gonosz tündér az ajtó küszöbén állt vagy valamelyik ablakon nyujtotta be fejét . . . . Halála után kénytelen volt az elöljáróság Kaszperek fejét *leszegeztetni* a koporsóhoz, hogy föl ne keljen. Nem első eset ez ama babonás korban. De még ez sem nyugtatta meg a népet, mert számtalanszor erősiték, hogy a varázslót, vagy miként nevezték, tündérfőnököt — látták a roppant vasszeggel együtt melylyel feje le volt szegezve . . . .

Jelenben az ily kisértetlátónak hánytatót s labdacsokat adnának, hogy visszanyerje hig eszét, akkor más idők jártak. A törvényhatóság halott fölötti vizsgálatot rendelt, a katholikus lelkészség a sátán működését látván e csodában, élénken részt vett a feltámadt kuruzsló holta utáni bűnperében, s a dolog messze vidékre zajt ütött. Tanukat hallgattak ki, s ezek megesküdtek, hogy Kaszperek, mihelyt emlitették, fényes nappal megjelent, s az asztalról a pecsenyét elvitte magával.

A bölcs törvényszék a halottnak felásatását s koporsójávali megégettetését határozta.

De végrehajtás előtt elküldötték az itéletet a krakkói püspöknek, kinek levele most is tartatik és olvasható.

A püspök úr babonának nyilvánitotta válaszában az egész dolgot, de a vakbuzgó nép megnyugtatására az itéletet helyben hagyta.

Végre is hajtatott az, számos nép szemeláttára, egész setét ünnepélyességgel, exorcismussal és tömjenfüst kiséretében. Az egybegyültek egyhangúan álliták: hogy mikor minden elhamvadott, remitő gúnykaczaj

*) Kaszperek utódai épen elhirhedt ősük miatt a «Kasperkievics» nevet vették föl később.

** Ez ma is divik.

hangzott. Egyébiránt a szegény népet nem igen zsarolta, csak a gazdagabbakat, főleg Lubló vidéken, s ha olykor egy tyúkot vagy malaczot elcsipett a nyársról, vagy a terített asztalról — máskor — pár aranyat dobott be az ablakon.

Mirian Gáspár meséli ezeket a Szeniczer családnak. Valamennyien figyelnek arra, a mit az öreg, *Kaszperek kútjáról* mond. A rusbachi forrásról, melynek közelében kénguzokat lehelő barlang látható. Minden élet kerüli azt. A tévedt vándor, ki abból szomját olti, porrá omlik, s a szél elhordja hamvát, a bogár, mely közelébe jut, veszve van, a madár, ha fölötte elrepül, martaléka az igézetnek: körben hejázik mindig lejebb s lejebb örvényelve, míg bele esik, elpárolog mint a füst. Messze körül, az erdő néma és bús. Nem rakja egyetlen madár fészket e halálleheletű magányba. Nem gyüjti árnyában a szorgalmas hangya kis raktárát — s a kígyó ijedten kisurran belőle.

De mikor a rusbachi avult toronyban éjfélt üt az óra, a kalapács 12-ik koppanásával a magányos tanya megnépesül. Csudás alakok, minőket a képzelet alig tud gondolni, emelkednek ki a földből, ülve lovak, macskák és kígyóknak csontvázain, irtózatos arczokkal s kidülledt szemekkel. A fenyvek ágain roppant denevérek nyüzsögnek, s mennyire a szem az erdő sűrűjébe hathat, egész serege a halottias alakoknak, parázsló szemekkel s hosszú leplekbe redőzve bolyong, s özönlik elő . . .

Bús, s vért jegesztő zsinat keletkezik. Egyszerre sárkányon ülve a magasról leereszkedik Kaszperek. Ő és nem más! Közel a forráshoz leszáll szörnyű nyergeséről, s a csurgó felé közelít, hol reá egy tündér szépségű gyermek vár, kristály kehelylyel.

Kaszperek átveszi az edényt s tele eresztvén a bűvös forrás vizéből — kiissza.

E pillanatban eltűnik az egész tündérzet. A forrás mellett, mohos kövön, több mint száz éves agg ül, gondtelten nyugosztván állát kezébe, s meredező szemekkel kisérven a víznek csergését.»

Ez utóbbi részleten megérzik a regényíró; az első pedig némileg eltérő változat. Jósika a Szepességen hallotta a mondát, s a regény jegyzetei között meg is mondja, hogy a «mi e czikkben Kaszperekről vagy Kasperkevicsről mondatik, nem mese: mert ő valóban létezett azon a vidéken. Hatalma és szeszélyei a *nép ajkán* forognak». Minden, a mi a regényben történik, az 1711-diki évvel befejeztetik. Kaszperek 1701-ben még békében élt, ámbár, a mint a törvénykönyvek mutatják, rendkívül nyugtalan természetű volt, kinek mindenkor számos pöre volt a hubloiakkal. Ily kisszerű anachronismus azonban megbocsátható egy regényben.

Végigkisértük a mondát egész fejlődésében. Mindent összefoglalva egy még ifju monda fekszik előttünk, melynek alakulása azonban már be van fejezve. Az anyag nagyrészt megmaradt, a nép csak kikerekítette és kiszinezte a történetet. Az egyszerü egymásutánt kauzális összefüggésbe hozta. A halott kövérebb, mert az alvók vérét szivja; fej nélkül jár, mert lenyakazták, tüzzel pusztit, mert elégették. Indokolja továbbá az egész megfoghatatlan eseményt, a mikor azt a jellemből kifolyólag bizonyos tragikus mozzanattal fölvilágositja. Kaszperek vétsége kettős: a lopás s a hamis eskü. Ezekért bünhődnie kell. Bünhődésében uj vétket követ el, mert az élőket bántja, s ezekért most is lakol.

A monda maga, a mint láthattuk, többféle változatban kering. Némelyek ugy mondják: baranggal fejezték le; mások szerint arra van kárhoztatva, hogy a sárosi vár tornyában mákot számláljon. Ha sisiphusi munkájának már végére jár, akkor egy boszorkány jelenik meg a toronyban, ki a mákszemeket széjjelszórja, s Kaszperek ujból kezdi fáradságos munkáját.

A monda alakulása tehát némileg megfordítva történt. Dereka régebben megvolt, elejét és befejezését későbbi időben költötte hozzá a nép, s ezáltal mintegy keretbe foglalta. Az egyszerü kisértetből kuruzsló, boszorkánymester válik, ki Bél szerint csak a saját adósságát rójja le, a népmondában pedig mint a szegények jutalmazója szerepel. A codex szerint a sziv elégettetése szüntette meg a rémdolgokat. Mennél jellemzőbb a monda befejezése! Befejezés, a melyhez több szó nem fér, s egyszersmind költői igazságszolgáltatás a maga eredeti szinében. Az a sok papi személy, a kik folytonos egymásutánban látogattak Lublóra, összeolvadt a nép képzeletében. Onnan a püspökök gyülése. Az elátkozás az exorcismusokból magyarázható, s a fehér ló, a mely az ő tetteiben társa volt, bünhődésének is társa.

A monda eredetisége, a mely bizonyára a szláv vampyr mondától függetlenül keletkezett, minden esetre jellemző a nép fölfogására és alakító képességére. Mint történeti jelenség, kuriózumként tán föleleveníthető lett volna, jelentőséget azonban csak akkor nyerhetett, midőn a nép igazított rajta, s kerek alakba öntötte.

A lengyel codex is, Bel Mátyás is, az utókor emlékezetének akarták föntartani. Egyikök sem érte el igazi czélját. Ma pedig más szemmel nézzük. Kiindulásunk szempontja: az ethnographia, egy oly czél, melynek szolgálatában ujból hangoztathatják e kettő régi jelszavát: Pro Memoria!

Szerelmi jóslás és szerelmi varázslás az erdélyi sátoros czigányoknál.

Dr. Wlislocki Henriktől.

A czigányokat, kik féktelen vándorlási hajlamuk és sajátságos életmódjuk által az ó-világ népei keretében számtalan érdekes rejtvényt állitanak elénk, a modern tudomány még mind nem részesitette kellő figyelemben. Nem hiányzanak ugyan egyes töredékes vázlatok, századunk nemely ethnographusai megfigyelték ugyan e vándornépet különböző helyeken, följegyeztek egyes vonásokat egyes czigánytörzsök moralis életéből, — de mindez korántsem elegendő arra, hogy az *összes* czigánynépről összefoglaló képet nyujtson. Ha ilyen lehetőleg teljes képet akarunk adni a czigányok benső életéről, főleg vallásos fogalmaikról és világnézetökről, melyek hatása e nép ősemek anyagi és erkölcsi világában, magán- és társaséletében, szokásaiban és babonáiban nyilatkozott, arra mindenekelőtt egyes vidékek czigányainak beható tanulmányozása szükséges. Mi még csak kezdetén állunk az ilyen munkának. A hazánkban élő részint letelepedett, részint még vándorló czigánynép lelki életnyilvánulásai még mind nincsenek irodalmunkban úgy összegyüjtve, hogy minden további megfigyelés talán fölösleges munkának lenne tekinthető, vagy hogy ne lehetne e téren még eredménynyel tarlózni.

E szempontból azt hiszszük, a mi feladatunk, hogy czigányaink nemzeti sajátságai, erkölcsei, szokásai és babonái még meglevő vonásait egész figyelemre méltassuk, és azokat a végpusztulástól megőrizzük. Ezek egy már is mindinkább elhalványodó képnek vonásai, mely képben a czigány nép világnézetének és szellemi életének ősi momentumai még vannak őrizve, és ennélfogva Társaságunk érdeklődésére méltók. Ez okból is kivánom czigányaink szerelmi jóslására és varázslására vonatkozó babonáit bemutatni, csekély adalékul honi népeink ismertetéséhez.

Szerelmi jóslást és szerelmi varázslást találunk minden népnél, a még természetes állapotban lévő néptörzsöknél ép úgy, mint a kulturnépeknél, az amerikai indiánusoknál ép úgy, mint Afrika négereinél, Ázsia népfajainál ép úgy, mint Nyugot-Európa legmiveltebb nemzeteinél. Már ezen tény egymagára megczáfolja azon gyakran még tudós körökben is hangoztatott véleményt, hogy vad népek, vagy mondjuk inkább természetes állapotban levő népfajok híjával vannak nemcsak minden vallásos, de általában minden magasabb emberi érzelemnek: hogy ő náluk pl. a szerelem csak állati ösztön és emberhez méltó magasabb fokra nem is emelkedhetik. Ily állitásokat még a közel mult időben is hallhatunk

czigányainkra vonatkozólag, kiknek szerelmi népköltésök pedig akárhány kulturnép modern lyrájával versenyezhet. A szerelemtől zeng a legtöbb dal, ennek kéjét és kinját hirdeti a legtöbb ének. Persze a tárgy, mint minden népköltészetnél — örökké egyforma; de mennyi árnyalat, mennyi változatosság nyilatkozik a felfogásban és kifejezésben! Kaleidoskop a czigány szerelmi költészet, melyben a magokban egyszinü kövek minden fordulatnál ujabb változatos meglepő alakokat mutatnak.

Már maga a vágy, a szeretett lény utáni sóvárgás, mely a babonához fordul azon hitben, hogy valami titkos, felfoghatatlan módon kielégitést nyerhet, arra utal, hogy nem csupán állati ösztönre szoritkozik ezen érzelem még oly népeknél sem, melyek a kultura legalsóbb fokán állanak. Szándékom e helyen sátoros czigányainknak a szerelemre vonatkozó néhány babonáit felsorolni, melyeket e vándornéppel való gyakori érintkezésemkor volt alkalmam megfigyelni.

Az ember természetében rejlik, hogy jövendő sorsa felől szeretne megnyugtatva lenni, s mentől primitivebb miveltségi fokon áll az egyén, annál inkább felhasznál minden körülményt, hogy fellebbentse a jövő fátylát. Magától értődik, hogy a leányok is életök tőczelja, a férjhezmenés dolgában nemcsak jósáshoz, de még varázsláshoz is folyamodnak. Az erdélyi sátoros czigányok leányai tudják, hogy ily szerelmi varázsló jóslat csakis bizonyos napokon vagy éjjeleken hajtható végre. Ily napok illetőleg éjszakák az ujév előtti éj, husvét előtti éj és Szt. György napja.

Szilveszter éjszakán a czigány-lányok czipőt vagy csizmát dobnak egy fűzfára; csak kilenczszer szabad dobni. Ha e kilencz dobás közt megakad a czipő a fa ágai közt, még az évben férjhez megy a dobó. De a hányszor a czipő a kilencz dobás után a földre hull, annyi évet kell még a leánynak várnia, mig férjhez megy. Szilveszter éjjelén kimennek a leányok egy élő fához és azt egyenként s egymásután megrázva, ezt éneklik:

Perde, perde prajtina, Varekaj hin, kasz kamav? Basa, parno dzsuklo, Pirano dzsal maj szigo!	Lehulltak a levelek, Hol van a kit szeretek? Ugass, ugass fehér kutya, Jön a babám gyorsan futva!

Ha éneke közben kutyaugatás hallatszik, ez azt jelenti, hogy a lány még az évben férjhez megy. Vagy a lány kitép fejéről egy hajszálat, ahhoz egy gyürüt köt és egy edénybe ereszti. A gyürü mint szabad inga leng s a hányszor érinti az edény falát, annyi évig hajadon marad a lány. Szt. György éjjelén a czigányleányok bekötik egy fehér kutyának a szemét s aztán szabadon bocsátják, mig maguk szótlanul külön-külön helyre állanak. A melyik leányhoz legelőször fut a kutya, az megy leg-

osa reggelen felhők úsznak a keleti láthatáron, akkor az évben sok ; marad hajadonnak és nem megy férjhez. Régi hiten alapszik e nős, látszólag értelemnélküli czigány szokás, melynek csiráját azon mythosban találjuk, mely szerint a reggeli vagy tavaszi nap, mely . és áldást áraszt, az ég azurkék madarától származik, mely viszont jszakát vagy telet jelképezi.

Hogy ezen jóslások be is teljesedjenek, az illető leánynak különösen kell készülnie. Az említett napokat, illetőleg éjjeleket megelőző kilencz n át a leánynak nem szabad se megmosdania, se valakit megcsó- ia, sem pedig templomba lépnie. Husvét vagy Szt. György éjjelét előző este halat kell ennie, igy álmában meglátja jövendőbelijét. rét hajnalán a czigányleányok vizet forralnak és bugyogásából igye- ıek jövendő férjök nevét kitalálni. Hogy megtudja a czigányleány : n vén vagy fiatal lesz-e jövendő férje, kilencz szem csattantyu- ból (*pesoseszkro*), kilencz helyről vett földből és kilencz helyről itett vizből, tésztát gyúr, melyet husvét vagy Szt. György nap haj- n keresztútra tesz. Ha asszony lép legelőször erre a tésztára, a lány lő férje özvegy vagy vén ember lesz : ha pedig férfi lép, akkor lhoz megy nőül. Jövendőbelijét személyesen megláthatja a czigány- y, ha Szt. György éjjelén kimegy a keresztútra és haját hátrafelé ve, megszurja egy tűvel balkezének kis ujját és három csepp vért it a földre e szavakkal : «Vérem adom szeretőmnek, a kit látok, azé k!» (*Mro rat dav piraneszke, kász dikhav, avava adaleszke.*) r állitólag kiemelkedik a vérből a jövendő férj alakja és lassan szlik a levegőben. Az elhullatott vért pedig a porral, sárral együtt ell szedni és folyóvizbe vetni, különben a *Nivasi* (vízi szellemek)

és mozdulatlanul bevárja leendő férjét, kinek alakja megjelenik és megáll előtte. Ha most az alak a hal után nyúl, akkor a házasság boldog lesz, ha pedig a pálinkás poharat fogja meg, boldogtalan: azon esetben, ha se a halhoz, se a pálinkához nem nyúl, akkor a házasság első évében a házasfelek valamelyike meghal.

Hogy a kártyavetés, álomfejtés, kézből jövendölés és egyéb ilynemű jóslások a czigányleányoknál is napirenden vannak, magától érthető: és igen messze vinne, ha mindezeket bővebben fejtegetni akarnók. Érdekesebbek azon varázslások, melyekkel valamely személy szerelmét meg akarják nyerni. Itt első helyen állanak az ugynevezett bájitalok, melyek készítésében a czigányleányok és asszonyok nagy mesterek. A legegyszerübb és ennélfogva az illető személynek, kinek tudta nélkül beadatik, egészségére nézve legártatlanabb bájitalt a következő szerekből készitik. Az említett éjszakák valamelyikén összeszedik a rétjeinken növő tarka kosbor (*vast bengeszkero* — ördög keze, németül: Knabenkraut, latinul Orchis maculata) sárgás gyökereit s porrá szárítva saját tisztulási vérökkel elegyítik, aztán borba, pálinkába vagy ételbe teszik és megitatják vagy megetetik azon személylyel, kit szerelemre óhajtanak bírni. Undoritóbb azon bájital, melyet zöld békából és denevér-vérből készítenek. Szt. János napkor zöld békát fognak és azt számos kis lyukkal ellátott cserépedénybe elzárva, hangya-bolyba ássák: a hangyák felemésztik a békát és csakis csontjait hagyják meg. Ezen csontok porrá töretnek és denevérvérrel és szárított kőrisbogárral összekeveritve, a napon pogácsaformára aszalják s ebből adandó alkalommal az illető személy italába vagy ételébe vegyítenek.*) Az ártatlanabb bájitalok közé tartozik az, ha leány ruhájának valami izzadásos részét nehány haj vagy szőrszállal porrá égetve a szeretett férfi italába vagy ételébe keveri. Borzláb vagy varjuszem valaki fekvőhelye alá elásva, azt szintén szerelemre gyulasztja.

A mint czigány hit szerint szerelmet gerjeszthet valaki azzal, hogy saját testéből az illető személy testébe vért, izzadtságot, hajat stb. száraztat át, ép ugy meglehet a meglevő szerelmet semmisíteni, ha megfordítva az illető személynek hajaszálát, csepp vérét vagy nyálát elégetjük: ezzel szerelme is elég. Összefügg ezzel az a varázslás, melyet hütlen szeretőknél szoktak alkalmazni. A megcsalt leány meggyujt éjféltáján egy gyertyát, és egy tüvel nehányszor beleszúrva, ezt mondja: «Szúrom

*) Qualibet supradictarum noctium occiduntur duo canes nigri, mas et femina, quorum genitalia exstirpata ad condensationem coquuntur. Hujus materiae particula consumpta quemvis invincibili amore facit exardescere in eum eamve, qui hoc medio prodigioso usus est.

…szor férjhez. Még egy különös idevágó szokást kell fölemlítenünk …kosd napján, kora reggel a fiatal leányok kiállanak a szabadba, és …a keleten fellegeket észlelnek, ez irányban galyakat hajigálnak ég felé …s e szavakat mondják: «Repülj madár és ne űzd el kedvesemet!» (*Predzsia csirikleja te ná traidu m're pirános.*) T. i. azt hiszik, hogyha …dikosd reggelen felhők úsznak a keleti láthatáron, akkor az évben sok …lány marad hajadonnak és nem megy férjhez. Régi hiten alapszik e …különös, látszólag értelemnélküli czigány szokás, melynek csiráját azon …ed mythosban találjuk, mely szerint a reggeli vagy tavaszi nap, mely …sügt és áldást áraszt, az ég azurkék madarától származik, mely viszont az éjszakát vagy telet jelképezi.

Hogy ezen jóslások be is teljesedjenek, az illető leánynak különösen elő kell készülnie. Az említett napokat, illetőleg éjjeleket megelőző kilencz …napon át a leánynak nem szabad se megmosdania, se valakit megcsókolnia, sem pedig templomba lépnie. Husvét vagy Szt. György éjjelet megelőző este halat kell ennie, így álmában meglátja jövendőbelijét. Husvét hajnalán a czigányleányok vizet forralnak és bugyogásából igyekeznek jövendő férjök nevét kitalálni. Hogy megtudja a czigányleány …ajon vén vagy fiatal lesz-e jövendő férje, kilencz szem csattantyúmagból (*pesoseszkro*), kilencz helyről vett földből és kilencz helyről merített vízből tésztát gyúr, melyet husvét vagy Szt. György nap hajnalán keresztútra tesz. Ha asszony lép legelőször erre a tésztára, a lány …ndő férje özvegy vagy vén ember lesz; ha pedig férfi lép, akkor fiatalhoz megy nőül. Jövendőbelijét személyesen megláthatja a czigányleány, ha Szt. György éjjelen kimegy a keresztútra és haját hátrafelé …ve, megszúrja egy tűvel balkezének kis ujját és három csepp vért …hullat a földre e szavakkal: «Vérem adom szeretőmnek, a kit látok, azé …vek!» (*Mro rat dav piraneszke, kász dikhav, avava adaleszke.*) Akkor állítólag kiemelkedik a vérből a jövendő férj alakja és lassan …oszlik a levegőben. Az elhullatott vért pedig a porral, sárral együtt …el kell szedni és folyóvízbe vetni, különben a *Nivasi* (vízi szellemek) …ivják a vért, s aztán az illető leány menyasszonyfővel vízbe fulna. Beszélik, hogy Danku Péter, a Kukuya nevü czigánytörzs egykori vajdájának szép leánya, Rozsi, valami 20 évvel ezelőtt, azért fúladt menyasszony korában a Maros vizébe, mert elmulasztotta az elhullatott vért …elszedni.

Ha a leány nemcsak jövendőbeli férje személyét akarja látni, hanem egyszersmind kiváncsi arra is, hogy minő sors vár reá a házasságban, az említett éjszakák valamelyikén szintén kimegy a keresztútra és leülven a földre, maga elé tesz egy sült halat és egy pohár pálinkát. Szótalanul

A garaboneziás diak fogakkal jön a vilagra. 13 iskolat végez azután egy barlangba vonul, hol az ördög fogja leczke ala, őt is. 13 — maskor 12 társát is. Majd felülnek a szerencsekerékre, melyről forga közben egy okvetlenül lebukik, a többi garaboneziás diák lesz. Min ilyennek hatalmában áll bűvészkedni, jósolni. Rendesen hosszu rongyo köpenyegben, vandordiáknak öltözve állit be a parasztgazdahoz, tejet me vajat kerve.*) Jaj annak, ki nem ad nekik. Kenyeret maguk vagnak csuporból isszák a tejet. Ha nem adnak nekik s megboszantjak: bosszu állnak. Forgószelet, jegesöt, ragyat küldnek a hatarra, kificzamitják gyerekek lábát, megfejik a kútagast, vereset adatnak a tehenekkel. Zivata alkalmaval, szélvészkor a levegőben sarkánykigyón lovagolnak, melye bűvös hatalmuknal fogva maguk nyergelnek meg s nyitott könyvbő olvasnak, melynek olvasásahoz csak ők ertenek. A palóczoknál az a hi van elterjedve, hogy a sarkany, melyen a garaboneziás — náluk bar bonczás — diak lovagol, csinalja a zivatart, de csak a diak akaratara.

Ime a garaboneziás diak alakja a nepphantasiatól megalkotva.

Ez alak atment az irodalomba is. Regiségét ama tény bizonyitja hogy nevét 1533-óta Komjáthi «Szent Pál levelei»-nek fordításatól el kezdve — ki a bűveszkedesről szóló könyveket «garaboneziás könyvek»-ne mondja — egész a mai napig egyre halljuk emlegetni, közszajon forogni Annyi tehat bizonyos, hogy 1533-ban a szó es fogalom mar élt, hisz 1565-ben Melius Peternel «Hiob»-ban «garaboneziás diak»-ról olvas hatunk. (p. 93.)

A szó etymologiájanak megallapitásánál hasznát fogjuk venni a történeti szótar adatainak is, egyelőre nezzük, miféle alakban ment át a nephit az irodalomba.**) *Bél Mátyás* (Notitia Hungaria vol. IV. p 682 – 1742) az 1712-ben elhalt Gellyónak egy kalandjat beszéli el, kit a parasztsag garaboneziás diáknak nezett. Negyvenhet evvel utóbb 1782-ben *Illei János* jezsuita «Tornyos Péter» czimü farsangi játekában egy gara boneziás diák esetere alapit egy bohózatot. Egy fösveny, tiszteletet vadász polgarember. Tornyos Péter uram elhatarozza, hogy ő bizony nem rakja ezentúl egyrakásra a penzét, farsang van, mulatsagot rendez. Megtudja

---

Mythologia, *Varga* János: A babonák könyve. *Sirisaka* Andor: A babonáról *Barabás* Gáspar: A garaboneziás diák (Bpesti Hirlap 1889. 166 sz.). *Isteinff* Gyula: A barboneziás (Turisták Lapja 1890.).

*) Csokonai szerint *kaisát* is.

**) Tobb adatra már *Asbóth Oszkár* mutatott rá derék ertekezésében: «De Garaboneziás diák nach der Volksuberheferung der Magyaren.» (Archiv f. slav Phil. IV. p. 611–627.)

ezt a szolgától Ventifax garaboncziás diák, ráveszi a szolgát, hogy álljon szolgálatába, tréfálják meg Tornyos uramat, de főkép ejtsék meg az erszényét. Ventifax udvariaskodással megnyeri magának Tornyos Pétert, eget-földet igér neki, hogy diákul is megtanítja, sőt kicsinálja azt is, hogy pénze erszényéből soha ki ne fogyjon, akármennyit ad is ki belőle. Ki kap rajta jobban Tornyos uramnál? Hallgat Ventifaxra, teletöm egy erszényt aranynyal, beköti vörös pántlikával, Ventifax meg hajtogatja, hogy ugy eligazítja ő, hogy soha ki ne fogyjon. Mikor osztég arra kerül a sor, hogy a büvészkedést végre kék hajtani, kicseréli az erszényt s alkalomadtán eloldalog. Tornyos uram megtanulta azonban, hogyan kell a sárkányt megnyergelni. Szolgáján akarja elsőbb a műtétet végrehajtani. Lőrincz hagyja magát, de mikor aztán ráül, leveti, megnyergeli Tornyos uramat, jól elagyabugyálja, meg otthagyja. Meg is verik hát ő kelmét, a pénzét is elsinkofálják s keservesen dalolhatja:

Bánom, hogy deákot láttam,
És a könyvbe belé vágtam.
Oda vagyon az erszényem,
Erszényemmel vendégségem.
Hej dinom-dánom,
Mig élek is bánom
Deákságom! stb.

Illei a garaboncziás diáknál a mondai vonásokat meghagyja. Ventifax is 12 iskolát végez, rongyos köpenyegben jár s könyv a hóna alatt. Maga a bohózat ügyesen van felépítve, ha erősen is látszik rajta a bécsi possé-k hatása. Nem sokkal utóbb a pozsonyi papnövendékek, 1795. febr. 16-án pedig a pesti szinésztársaság szinre hozták a darabot, vidéken azután is többször (igy 1799-ben Nagyváradon) és többhelyt adatott elő.

Tiz évvel utóbb, 1799-ben *Csokonai Vitéz Mihály*: «Dorottyá»-jában a bosszut álló garaboncziás diák tetteinek hatását ilyeténkép rajzolja:

«— Felkeveredvén a vidi pusztáról,
Vagy a Szent-Gellértnek borstermő szirtjáról,
Zablás sárkányán a garabonczás deák:
Már a forgó széltől csikorognak a fák,
Ropog a pásztornak kunyhója fedele,
Kavarog a vetés, a víz habbal tele,
Egyébütt csendesség látszik völgyön-hegyen,
Csak ott van fergeteg, a hol ő átmegyen,
Toll, kóró, falevél, ringy-rongy, egyetmással,
Zúg a poroszlopban forgó karingással,
A megrémült banya tebeneket fejet,
Háza oltalmáért készíti a tejet . . .

Szirmay Antal 1807-ben (Hungaria in Parabolis) a garaboncziás diákról emlékezvén, irja, hogy a nép nagyban hisz bennük, «hozzajuk fut, s mindenfele ajándékot ad, felven, hogy ráolvasásaikkal szantóföldeiket jégzáporral tönkreteszik vagy a falura más bajt küldenek.» Két evtizeddel utóbb, 1834-ben ismét szinre kerül a garaboncziás diak Budapesten, *Munkácsy Jánosnak* a bécsi tündéries bohózatok mintajára irt latványos: «Garaboncziás diák»-jában, hol Csákány Laczi garaboncziás diáknak öltözik, s mint ilyen, lelke a bonyodalomnak, ha ugyan e férczmünél lélekről egyaltalan beszélhetünk. De azért a maga korának tetszett; az első években többször előadták s videken sokaig fentartotta magát.*) A népies hagyomány itt is a garaboncziás diak jellege; igy az asszonyok tejjel kinalják meg, hosszu, rongyos köpenyeről ösmernek rá. 1864-ben *Vas Gereben* «Dixi» czimü korrajzában felhasznalta a garaboncziás diakról szóló néphitet, s Mihály diákjában a sentimentalis érzést csillantatja fel. Azóta nem alakitottak belőle költői alakot, csak Arany János (Buda halála. I. ének.) emlekezik meg róla ekkep:

Összerogyott a ló. Most a garabonczok
— Mint keselyű had gyűl taglani uj konczot —
Bőrét lefeszíték, johait fölmetszék,
Nézni a nézőknek oltárra helyezték.

E versszakhoz megjegyzé Arany: *Garabonez.* Ipolyi gyanitása szerint hadd legyen amaz alárendelt papi osztály, mely áldozatoknál kézimunkát, bonczolást stb. végezte.» Ő tehát nem a népies hagyományhoz áll, hanem egy, mint látni fogjuk alaptalan föltevéshez, de melyhez mint költőnek joga volt.

A népies hagyomány keletkezésének rejtelméhez ugyanis többen keresték már a bűvös írt. Első volt *Ipolyi Arnold*, ki «Magyar Mythologiá»-jában (p. 454—68) visszavezeti e mondát az ősmagyar pogány mythologiaba, a garaboncziásokban bűvös papi hivatalt lát, kik a gabona, vetemény aldását eszközlik. Ők lehettek továbbá a bonczoló, bélnező jósok, mit etymologice a *gara* = régi es *boncz* = bonczoló-ból magyaraz. Ipolyinak erre a hypothesisére vonatkozik *Arany János* idéztük verse. Ipolyi szerint továbbá a kimuló vagy aljásuló poganysággal a képzet fennmaradt ugyan, de csak az ellentét felfogasával, hogy hatalmukban van zivatart, jégesőt gerjeszteni. Előbb rémekké torzulnak, majd bohózatos vonasokkal elaljasulva, a tréfa tárgyává válnak. Ehhez a nézethez csatlakozik *Jókai Mór* is, ki a garaboncziásokról irja: (Osztrák-magyar

*) *Bayer* Ferencz: «A nemzeti játékszín története.» II. köt.

Monarchia irásban és képben I. p. 330.) «Az őspogány vallásban a garaboncz-zok lehettek a magyar nép irástudó varázsló papjai, a keresz-ténység megerősödésével csavargó bohóczokká (trufatores, joculatores) sülyedtek le.» Sőt csak a mult hóban mondta el Istvánffy Gyula (Turisták lapja 1890. 3.) ama állitólag «nem valószinütlen» véleményét, hogy a garaboncziás diák tulajdonkép pogány táltos, ki tekintélyétől megfosztva csak jövendőmondásból él, mert a nép még ezután is — hogy Istvánffy szavaival éljek — rajongó lelkesedéssel ragaszkodott — az ősi val-láshoz.''

A modern összehasonlitó mythologia előtt e nézet meg nem állhat. Sokkal közelebb álló tények beszélnek ellene, semhogy e magyarázatban megnyugodhatnánk. Szerintünk a garaboncziás diákok: vándorló deákok voltak, kik faluról falura vándorolva — vagy az egyetemre menés vagy az egyetemről visszatérés alkalmával — s hogy megéljenek a tanult bűvészkedéssel, mert a physika egyszerü tényei a középkorban meg bűvészkedésnek tartattak, kizsákmányolták a falusi nép jóhiszeműségét, terjesztették maguk is a róluk feltámadt csodás híreket. Vándorló diákok voltak, kik épugy bűvészkedtek, mint az olasz nigromantikusok, kik bejárták az országot s kiknek e bűvészkedés volt kenyérkeresetök. A nép összevetette a vándor-diákot a nigromantikussal vagy gramantikussal, mint a hogy ők magukat nevezni szokták. Ime — kiáltottak fel — a *gramantiás diák*, ehun van, ott jön!

Miféle tényekből vontuk le ez állitásunkat? Elsőben is figyeljük meg, hogy ilyen alakokat nemcsak Magyarországon találunk. Legköze-lebbi szomszédainknál, a horvátoknál, oláhoknál, tótoknál, lengyeleknél, németeknél, de a Schweizban s a Bretagneban is találunk garaboncziás diákra.

Vegyük előbb a ***horvátokat! Jagić***, (Archiv f. slav. Phil. II. 437.) ily czim alatt: «Die südslavischen Volkssagen von den Grabancijaš dijak und ihre Erklärung» — értekezett róluk. Ott is a levegőben, sárkányon lovagol, ha megharagszik, savanyu tejet nem nyerve, zivatart támaszt; 13 iskolát végzett, s koldus ruhában jár, többnyire latinul tudó papjelölt. Jagić szerint a közös egyházi élet okozta, hogy ez alak a garaboncziás diákunkkal közös. Első sorban is hangsulyozni akarom, hogy ez az alak nem a közös egyházi élet miatt közös a két népnél, hanem ez a dolog természetéből folyik. Horvát tanulók csakugy jártak külföldi egyetemre, tértek vissza, szegényen, gyalog, rászorultak a könyöradományokra, mint nálunk. A garaboncziás diáknak mi köze sincs az egyházi élethez! Hogy véletlenül a horvátoknál az a vonás van kiszinezve, hogy papjelöltek, mit sem bizonyit. Diákok voltak, ez a fő. Magára a névre — mint azt

a horvatoknál s hangsulyozom a magyarból átvéve, találjuk — alább még visszatérünk.

Az oláhoknál is megvan ez az alak, ott is nagyrészt ugyanazon vonásokkal felruházva. Uj vonás, hogy az oláh nép hite szerint a garabencziás diják — a solomonari — rendesen szász eredetü, őt is az ördög tanitja büvészkedésre, de csak hét évig jár iskolába, s érdekes, hogy olyanokat hazudik, hogy a hallgatónak hajaszála is égnek mered. *Gaster* (Archiv f. slav. Phil. VII. 281—291.) e vonásokat nem magyarázza, mert elfogadta Jagić fejtegetéseit.

A tót «fekete diák» is (Dudás J. úr magánközleménye) a magyar garaboncziáshoz hasonló vonasokkal bir s valószinüleg a magyar alak áttótosodása. A «fekete» szót öltözekük után nyerhették!

Ipolyi közöl egy *lengyel* népmondát, melyben csak az az uj vonás, hogy a garaboncziás diák a Lysei gora hegységben nyeri kiképeztetését. *Henne* (Volkssagen p. 147) közöl egy schweizi népmondat, melynek hőse megegyezik a mi garaboncziás diakunkkal, diák és bűvész egyszersmind. *De Riese* (Histoire et traite des Sciences occultes p. 356.) közöl egy bretagnei népmondát, melyben hasonlókép büvészkedő diákokról van szó De fökép a német fahrende Schüler alakja talál. *Grimm* (Altdeutsche Wälder II. p. 49.) egy verset közöl, melyben egy fahrende Schüler Nürnberg Johann — a XIV. század elejéről — elbeszéli, élenken és humorosan élete sorát. Mint vandorol iskoláról iskolára, éhen-szomjan, gyalog, szegényes öltözékben, a «didergés által felmelegitve». Összetanul sok mindent és e felületes tudományat a megélhetés eszközévé teszi. Büvészkedést üz, a nép könnyenhivőségére alapitja terveit s igyekszik kizsákmányolni azt. Ilyen általában a fahrende Schüler. Többnyire Rómából jön, hosszu, rongyos tógában, s belépve igy szól: «Egy vándorló deák jött, a hét szabad müvészet mestere, az ördög meghittje, villámot és mennydörgést, szélvészt és jegesőt keltő». (*Freytag:* Bilder aus d. deutschen Vergangenheit II. p. 456.). Ok tették népszerü, később komikus alakká az ördögöt, kinek segélyével mindenféle büvészkedest üztek. Közeli hasonlóságban állanak a vandorló bűvészekkel, kiknek eredete a római mimusokban keresendő. A «fahrende Schülerek» egész külön nyelvet alkotának, melyet egymás közti érintkezesben használtak.*) Nevökkel a

*) Illei Ventifax-ja – szélfogó — a fahrende Schülerek nyelvén *köpeny* 1509-ben «Liber vagatorum» cz. alatt Anshelm Tamás, ujra 1528-ban Luther adott ki egy könyvecskét, melyben a csalások le vannak irva, s a tolvaj jargon szótára mellékelve. Angolra, francziára, olaszra is le van fordítva. Scherer György jezsuita 1588-ban megtámadta ezert Luthert, de Huber és Christmann védelmére keltek. L. Wagner czikket a Serapeum (1862) hasábjain, s Avé-Lallement könyvét: Der d. Gaunerthum. Lipcse, 1858.

XVII. századig a műköltészetben gyakorta találkozunk. Egy ilyen fahrende Schüler, Plater Tamás önéletirata maig is megvan s korrajzi szempontból igen becses munka. Maga Faust, a történeti alak is amolyan fahrende Schüler, mint kortársa Gesner nevezi: «scholasticus vagans», hisz tudjuk hogy Wittembergában, Krakkóban tanult. Hans Sachs is feldolgoz egyes, a fahrende Schülerekről szóló adomát, fastnachtspielekben és humoros schwänkekben. A legösmertebb az, melyben a fastnachtspiel formájában egy ilyen fahrende Schülerről azt beszéli el — Pauli «Schimpf und Ernstje» után —, hogy mint állít be a diák a parasztasszonyhoz azzal, hogy ő Parisból jött s eleséget kér. Az asszony paradicsomot ért — (Paris — paradies)*) s kéri, hogy vigyen el oda meghalt fiának egy kis csomagot. A diák persze készséggel rááll. Mikor az asszonynak hazajön a férje s megtudja a dolgot, rögtön észreveszi, hogy mint ült fel a felesége. Lóra kap s a diák után hajt, a ki ezenközben eladta volt a csomagot. Mikor rátalál, kérdi tőle, hogy látott-e erre felé diákot. Oh igen — feleli a diák — de a patak másik oldalán, hadd itt a lovadat, én majd vigyázok rea, te csak gázolj át. A paraszt szót fogad, a diák meg persze elhajtat a lóval. A visszatérő paraszt pedig azzal áll elő a feleségének, hogy a lovat is a paradicsomba küldte! Ez Hans Sachs ügyes fastnachtspielje, a ki különben több ily s a fahrende Schülerekről szóló anekdotát is feldolgozott.

Ilyen garabonciás diákféle alakkal tehát nemcsak Magyarországon találkozhatunk, annyi az eddigiekből is bizonyos! Két lényeges dolgot találtunk a kütföldiekben: vándorló diákok s bűvészkednek. Ez a két jellemző alapmotivuma a garaboncziás diákról szóló néphitnek nálunk is s mindkettővel külföldön is találkozhatunk. De nézzük már most a részleteket.

Azt, hogy Magyarországot olasz bűvészek a középkorban sűrűn bejárták, tudjuk. Ez olasz bűvészek neve a negromanzia vagy — Valentini szótára alapján — gramanzia Szarvas Gábor (Nyelvőr VI. 99.) a garaboncziás szót ebből származtatja.**) Feltevése igen valószinű. Hogy a két mássalhangzó közé magánhangzót csusztat be a magyar nyelv — arra

*) Hans Sachs ez élczének keletkezésére Erich Schmidt, a berlini german seminariumban azt a feltevést monda, hogy mivel a Pauli adomakönyvében a megelőző történet a Paris szóval, az illető adoma meg a Paradies szóval kezdődik, valószinűleg az associatio idearum módján, ez juttatá eszébe Hans Sachsnak ez élczet. E feltevés igen valószinű.

**) Jagić idéz. ért.) a magyar kifejezést a szlávból vettnek véli, mi azonban azt hiszszük, hogy épen az a tény, hogy a szláv nyelv a régebbi alakot: grabanczias tartotta meg olyatén jellemzőn magyar képzővel, mint az s, azt bizonyítja, hogy a szláv a magyarból vette ezt át (l. Asbóth Oszkár f. id. ért.).

pelda a bretyo-beretyó, bratim (halotti beszéd) barátim stb. Hogy az *m*-ból *b* valik; szintén igen gyakori hangtani eset, hisz ott van az ámolyog-abolyog, bedencze-medencze, badár-madár, mozog-bozog stb.*)

Molnár Albert szótara a garabonczias szót — magia, necromanticus szóval magyarázza. A Cornides Codexben (p. 365.) ott áll, hogy eordeogy tudomanyban menekeodeot vala, garabonchas vala, s Faludi is (a Teli Éjszakákban p. 164.) azt mondja: «biztatta öt a garabonczás jövendőmondó.» Ezek az olasz garaboncziások kizarólag büvészkedéssel, jovendőmondassal foglalkoztak, az volt a kenyerük.

Vegyük most a név másik részét, a diákot szemügyre. A szó a diakonus-ból származott. Hogy magyar diákok külföldre vandoroltak, egyetemeken tanulni, ismeretes. Katholikus ifjakat a föpapok küldtek ki, a protestans föurak pedig a városokkal versenyezve küldtek ki szegény, de jelesebb ifjakat Magyarorszagon ugyanis nem igen voltak magasabb iskolak s azok sem igen kitünöek. 1410-ben XXIII. Janos papat arrol értesitik, hogy Magyarországon nincs egyetem, mig az Arpadhazbeli kiralyok alatt csak az 1276-ban leegett veszpremi, Matyás alatt csak a pecsi egyetem virágzott. A külföldre menés hasznos es szükséges volt Különösen olasz és német egyetemeket kerestek fel ifjaink, kik szegenyek valanak, arra utalva, hogy lehetöleg maguk tartsak fenn magukat es gyalog kellett utazniok, faluról falura. Eltanultak külföldi tarsaiktól a büvészkedes felhasznalasat, mert latták, hogy a büvészkedessel, jövendőmondással megszerezhetik élelmöket.

Nem termeszetes-e már most, hogy a magyar paraszt az amolyan olasz garabonczias módjára büvészkedő diákot látván, azt mondta rea:

— Nini, ez olyan garabonczias diak! A mi annyit jelentett, hogy büvészkedö diák, sem többet, sem kevesebbet. Ilyen lehetett a garabonczias diák, de nem maradt meg ilyennek, mindegyre mystikusabb szint öltött magara, melyet maguk a diákok jónak tartottak megtartani, hisz jól hajtott az a konyhára!

A német fahrende Schüler artatlan babonáskodást vitt végbe. A leánynak, ki kiváncsi jövendőbelijere, ólomból alakot öntöttek, büvirt, szépitö flastromot árultak stb. A magyar garabonczias diák mas dolgokat visz végbe. Lássuk csak azokat! A sarkanyon való repülés nem a magyar nepphantasia terméke: keleti eredetü az. Aladdin is visz vegbe

*) A palócz «barbonczás» szó is természetesen a gramanziából származik Hogy a *g*-ből *b* lett, arra példa ágaskodik-áboskodik, bimbó-bingo, ugorka-uborka, s hogy a nyelv maganhangzot csusztat a ket mássalhangzó közé, vagy, hogy ellenkezöleg néha kiugrat: arra is van elég példa Bár itt valószinüleg a kiugratas csak utólagosan történt! Az *m*-nek *b*-ve válasara fent hoztunk példákat

hasonló csodadolgot, de Faust is. Hogy zivatart tud támasztani, az is ismeretes külföldön. Teofrastos Paracelsusról is állítjuk, állítólag Virgil is sokszor megtette, de Faust famulusa, Wagner is, mint egy 1714-beli népkönyvben olvassuk. Hogy tejet iszik s hogy 13 iskolát végez — csak esedékes vonás, lehet hogy az már a magyar népphantasia képzelgese. Nem a vallási gyakorlat szülte tehát a garaboneziás diákról szóló néphitet, mint Jagić véli, de nem is pogány vallási maradvány, mint Ipolyi gondolá. Mi tehát? Fábián 1808-ban «Természeti tudomány a köznépnek» czimü müvében erre a kérdésre azt mondja: «Az e fajta legények elrongyolodott mendikansok, kik az ilyen híreket csak azért terjesztik maguk felől, hogy a tudatlanokat megijeszszék és tőlük megkaparitsák azt, a mire vágyodnak. Ha czéljukat elérték: markukba nevetnek!» Szirmay Antal is «studiosi vagatores»-eknek nevezi őket, kik bűvészkedéssel tartják fenn magukat!

A magyar garaboncziás diákok tehát szerintünk is bűvészkedő vándorló diákok voltak. Ezt bizonyítja az a körülmény is, hogy a nép a furcsább alaku diákokat manapság is garabonciás diákoknak tartja. Nem olyan ritka eset, hogy valakit garabonciás diáknak véljenek, s bizony sokszor tej és vaj helyett megtraktálják a szegény áldozatot furkós bottal, vasvillával . .

A «magyar» név eredete.

Irta: dr. *Munkácsi Bernát*

Nagy Gézának e tárgyra vonatkozó föntebbi (150—156. ll.) fejtegetése több oly tételt tartalmaz, mely erősen kihívja maga ellen a kritikát. Ezekhez szándékozom e helyen néhány megjegyzéssel hozzászólani.

A *magyar* nép neve — N. G. vizsgálódásainak eredménye szerint — összetett szó. A mi «első elemét illeti, ez *mogy*, *magy*, melynek ugor alakjai: vogulban *mu*, *mo*, *ma*, *mag*, osztyákban *meg*, zürjenben *mu*, mordvinban *moda*, finnben *maa*, továbbá az akkadban *ma*, *mada* s a mongolban *modsi*; jelentése pedig annyi mint ,föld, mező', a mongolban ,tartomány, megye'. A szó ezek szerint azonos a ma is meglevő *megye* szavunkkal». Az utórész, tekintettel a nyelvemlékek *mageri* irásmódjára, «a *férj* szóban levő ősugor *eri*, *erje*, töröktatár *er*, mongol *ere* férfi, ember» Egészen más eredetű N. G. szerint az Ibn-Dászta-féle *mażyar* (= magyar) alak utórésze, melynek «a vogul *ker* hum, férfi, magyar *gyer*-ek, *gyer*-mek» volnának megfelelői.

Ezekkel szemben kétségtelen mindenelőtt az, hogy a magy. *megye* szláv eredetű szó, s mint ilyen, az ősrégi *magyar* névnek nem lehet alkotó része. A magyar nyelvészeti irodalomban többször volt szó a *megye* szláv származásáról (így: Nyelvtud. Közl. II. 308. 472; Nyelvőr XI. 319), melynek masai a szerb *medja*, alban *médę*, újszlov. *meja*, *megya*, orosz *meža*, ószlov. *mežda* s ez utóbbi alaknak külön átvétele a magyar *mesgye*. Tudja ezt a tényt N. G. is, erre vall legalább egy lap alatti jegyzete, hogy a *megye* «comitatus» nem tévesztendő össze a szláv eredetű *megye* = «határ» szóval; mert a *vár-megye* sohasem «limes castri, marchia castri»; hanem mindig «comitatus, provincia». Bizonyos dolog pedig az, hogy «határ» jelentésű szók igen természetes metonymikus jelentésfejlődéssel többször alkalmazódnak a «határolt terület» kifejezésére is. Midőn pl. a magyarban a város «határáról» beszélünk, korántsem értjük rajta okvetetlenül a város határán fekvő árkot vagy követ: hanem érthetjük a város egész környékét, a birtokához tartozó területet is. Ép így jelent a latin *fines* határt és tartományt (fines Romanorum), mely szerint *vár-megye* eredeti értelmében annyi mint: vár határa, a vár körül fekvő s hozzá tartozó terület. Ezen szláv egyezések mellett az idézett ugor nyelvekbeli alakok (correcte: vogul *ma*, *mo*, osztják *mi*, *mu*, zürjén-votják *mu*, finn *maa*, mord. *moda*) nem vévén figyelembe a hozzájuk csatolt s a tudomány mai módszerével nem egyező akkad és mongol egybevetéseket, nem igen vedhetik a magy. *megye* eredetiségét. Mert megengedve, hogy a különböző hangrendűség nem fontos akadály az egyeztetésben (v. ö. magy. *ül-* és vogul *unl-*; magy. *üsző* és finn *vasa*, mord. *vaz*, vogul *vasi*), nem tudunk rá elég biztos adatot, hogy szóközépi magyar *gy* egyszerű *d*-ből fejlődött volna.*)

*) Igaz ugyan — a mint Nagy Géza is idézi — hogy Budenz Magyar-Ugor szótára ilyennek fogja föl a *hagy-* és *fogy*-igék *gy*-jét (v. ö cser. *kod-*, lapp *kuode-*, mordvin *kadi-* hagyni); ámde figyelembe veendő, hogy a magyarhoz közelebb álló vogul-osztják és zürjén-votják nyelvek a *hagy*-szónál (a *fogy*-nak nem is ismeretes e nyelvekbeli rokonsága) ebből a *d*-ből *l*, *l* hangot fejlesztettek (így vogul *χul* hagyni, zürjén *kol-* id., votják *kil-* maradni; osztják *χaj-*, *χij-* e h. *χal* hagyni) s hogy a magyar az ilyen *d-l* hangfejlődésben rendesen együtt tart az említett nyelvekkel, pl. magy. *vels*: vog. *valém*, osztják *velém*, votják *vijim*; de lapp *addem*, mordvinErza *udime*, finn *ylime* (l. e jelenségre nézve bővebben Budenz, Verzweigung der ugrischen Sprachen 30. l.). A magyar *hagy-* e szerint *halgy-* helyett való, szakasztott olyan frequentativ képzés, mint *vagy-* «esse» (v. ö. *valék*, *voltam*), *megy-* «ire» (v. ö. *menék*, *mentem*), *fagy-* (v. ö. vog. *pol*, mord. *pali*), mely alakok *gy*-je nem eredetibb *d*-ből, hanem *j*-ből fejlődött (v. ö. *négy*: finn *neljä*, lp. *nelje*, votják *nil*, vog. *ńila* stb.).

A *magyar* név utórészének magyarazataban különös N. G. azon ltevése, hogy az Ibn-Daszta másolóinál található *mažγar* és más részről *magyar* (*magyeri*) alakok végzetei merőben külön, egymással össze em függő szók, melyekben ő szerinte »a nép, ember fogalmat jelölő zó ép úgy váltakozik, mint pl. a zürjének *komi-murt*, *komi-jas* (recte: *joz*), *komi vojtir* nevenél», vagy hogy közelebb eső példával szóljunk, int ezekben: magyar e m b e r, magyar n é p, magyar n e m z e t. (Vamberi: Magyarok eredete 130. l.) ezt a *mažgar* alakot a másoló tollubajának tekinti, ki az arab *mažár* hangzásnak megfelelő *mažárije* ra» helyett egy szükségtelen diakritikai pont alkalmazásával *mažγarije*-t rt. Másolási hibákkal s tulajdonnevek eltorzított alakjaival lépten nyomon alalkozunk a régi történeti kútfőkben, s mivel máshonnan *mažgar* alakot nem igazolhatunk, jó lelkiismerettel követhetjük e pontban Vambéri nézetét, annál is inkább, minthogy a másoló confusiójára jelen esetben a hasonló írású *bulgar* és *bažγird* (= baskír) népnevek is befolyással lehettek. Ámde föltéve, hogy a *mažgar* egészen hiteles adat, mely úgy viszonylik a *magyar* alakhoz, mint a N. G. idézte analogiák közül a *bulγar* (— bolgar) név az Anonymusnál található *bular* alakhoz: kell-e e csekély s könnyen érthető hangtani eltérés miatt szükségképpen külön eredetűeknek tekinteni a végzeteket?' Hiszen a *bulγar-bular*-féle hangváltozás egészen közönséges a török dialektusokban, pl. a volgai tatár *-γan*, *-γän* participiumképző az oszmanliban (mássalhangzón végződő tőkön) *an*, *-än* (pl. tatár *jazγan* író — oszm. *jazan*); s a magyarban is találunk elég hasonló esetet, pl. a régi *helyhez* »collocare« ma *helyez*, s *tévehed-* (Münch. cod.) ma *téved-*; *porhanyó* mellett van a népnyelvben *poronyó* alak is. (Nyelvőr. VII. 332.), *terhe*, *teher* alakok mellett járják ezek is: *tere*, *terü*. N. G. szerint a t ö r ö k n y e l v ű, bolgár nép nevének utórészében a »vogul *ker* hím, férfi« (helyesen: *pr*. *khor* b i k a, c s ö d ö r, *χar -amp* kan kutya), illetőleg az ezzel egybetartozónak vélt magy. *gyerm*-ek (= vogul *ńawrem*) szónak megfelelője fordulna elő: ez igazi »délibábos« nyelvészet.

Hasonló lenge módszernek eredményei a következő, minden további megokolás nélkül felállított tételek: »a *jász* név értelmét a zürjén *jasz*, *joz* ,nép' szó magyarázza meg — a *hunn*, *kún* név etymologiája a magyar *hím*, vogul *kum*, m o n g o l *khün* (recte: vogul *χum*, *khum*, khalkha-mongol *kümün*, burjat *kuñ*, *χuñ*) szók tanusága szerint aligha más, mint: férfi, ember — a *mordva*, *burtasz* névben könnyen fölismerhető a zürjén-votják *mort*, *murt* ,ember' szó s úgy látszik ezzel függ össze a cseremiszek nemzeti neve a *marja* is». E fejtegetések könnyelműségével éles ellentétben áll azon komoly scrupulus, melylyel N. G.

Patrubány Lukacs azon állitasát tekinti, hogy a *mańśi* «vogul, osztyak» és *magy*-eri hangtanilag úgy megfelelhetnek egymásnak, mint *aúśer* és *agyar*. Szerinte ez az egybevetes egy «kisse eroltetett»; mivel «hangtanilag nem eléggé analog» a két eset: a mennyiben emitt «az *nś* = *gy* a szótőhöz tartozik, míg amott az *n* és *ś* külön szóknak képezik az elemeit.» Mintha bizony az *id-nap* szó összetett volta gatolta volna, hogy belőle *ünnep* alakuljon és *ez-vel*, *ez-re* helyett nem mondanók: *evvel*, *erre*?!

N. G. nem kellő lelkiismerettel és biralattal hasznalja forrásait. Egy helyütt hivatkozik Strahlenbergre, ki szerint «a votjakok a mult század elején meg egyszerűen*) *ar*-nak s az obi osztjakok *csu*-nak, *szi*-nek, vagyis ‚férfinak, embernek' nevezték magukat.» Strahlenberg könyve 1730-ban jelent meg; azóta szamos ujabb és összehasonlithatatlanul hitelesebb forrasokból meríthetjük a votjákokra vonatkozó ismereteinket, melyekből N. G. is könnyen megtudhatta volna, hogy *ar* néven nem a votjakok nevezik magukat, hanem a tatarok nevezik a votjakokat (l. Balint G. Kazani-tatár szótár és Nyelvtud. Közl. XVIII. 36.). Az osztjak *csu*, *szi* «férfi, ember» igen nevezetes szó N. G. fejtegeteseiben, melylyel szerinte egesz sereg népnev alakult, mint a *moksa*-mordvin (= «vogul-osztják *ma*, *mag*, *meg* föld + *si*, *csi*, *csu* ember») *erza*-mordvin (melynek előresze a magy. *er*-dő, cseremisz *or*; utóresze a «vogul-osztják *csu*, *si*, *szi* ember» a vogulok és osztjakok vogul *mań-śi* neve, mely azt jelentené: «Mány-folyó embere». N. G. szerint az obi osztjákok mai neve az *as-jaχ* ujabb keletü (!!) s még a mult században nem feledtek el, hogy regebben *kontisi*-nak, azaz: ‚kondai embernek' nevezték magukat»; ezen utóbbi adatban tehát szinten megvolna a *si* «ember», mint népnév alkotó része. Tudtommal s az összes forrasok szerint osztjákul *χo*, *χoi*, *χui*-nak nevezik az «ember»-t s előre sejthettem, hogy a Strahlenbergnek tulajdonitott «*si*, *či* ember» adat (mely külömben Hunfalvy P. munkáiban is szerepel) valami félreertesnek eredménye. Strahlenberg könyvenek illető helye (64. l.) igy hangzik: «wie ich bey denen Ostiaken am Obi Strohm war und mit ihnen discourirte und fragte woher sie sich den Nahmen *Chondi-chue* gegeben (welches im «Veränderten Russlande», pag. 187 *Chontischi* geschrieben ist): so antworteten sie mir sie wären von dem *Chonda* oder *Conda*-Strohm, der im Obi fallt, hergekommen, und daher nenneten

*) Mit akar itt mondani ez az «egyszerűen» szo?

sie sich also. Ich replicirte, dass dieses unmöglich ihr rechter Uhrstands-Nahme könnte gewesen seyn. Sintemahl sie ja selbst gestünden, dass sie und die *Permecken* vor Alters ein Volck ausgemachet hätten: worauf sie antworteten: dass sie auch *Tshuludi* nenneten: ich fragte sie, was denn dieses bedeuten sollte. Antwort: *Tschu* und *Thiu* hiesse bey ihnen so viel, wie die Erde, Terra und weil sie zu allererst aus der Erde gekommen, so hiessen sie sich also, wie gemeldet, wussten mir aber keinen anderen Nahmen anzugeben.» Világos ez idezethől: 1. hogy Strahlenberg a felső obi osztjákok nemzeti nevét körülbelől ugy hallotta, mint ma kiejtik, t. i. *χondi-χui*-nak: v. ö. *χanda*, *χonda*, *χandi* ostjakisch, *χanda-χo* ostjake (Ahlquist); *Kanda-ku* ostjake (Castrén): — 2. hogy *chontischi* már Strahlenberg szerint is hibas fölegyzés, mely Weber: Das veränderte Russland (Frankfurt, 1721.) kiadvanyanak J. B. Mullertől eredő «Das leben und gewonheit der ostjaken» czimü értekezésében fordul elo s melyet az idézett helyen helyreigazit: — 3. hogy a fictiv «osztják *si* ember» adat változatai: *csu*, *tyu* Strahlenbergnél «föld»-nek, nem pedig «ember»-nek van forditva;*) 4. hogy mar ezeknel fogva is Nagy Gezanak a *moksa*, *erza*, *maiši* s a hitelesnek kepzelt *kontisi* nepnevekre valo magyarázatai mind értéktelenek. Strahlenberg könyve nem valami ritkasag, megvan pl. akadémiai könyvtarunkban is ket peldanyban; méltan vehetjük tehat rossz neven, hogy N. G., ki annyit operal adataival, ezeknek forrását nemcsak kritizalni, hanem még csak megtekinteni is elmulasztotta.

Classikus peldája az irói gondatlanságnak az is, midőn N. G. Patrubány Lukacsnak a *magyar* nev eredete tekinteteben olyan nezetet tulajdonit, melyet ez utóbbi, legalabb irodalmilag, sehol sem vallott. N. G. idezete szerint ő a *magyar*, *magyeri* szóban «az ‚ember'-t jelölő szót az *ar-er-eri* részben keresi, mely megfelel a magyar *férj* és a hasonjelentesü cseremisz *pörgö* szókból kifejtett ősugor *erje*, *erge* s a törökségben az *er* ‚férfi' szonak.» Merőben mas, ezen idézet tartalmával semmiképen össze nem egyeztethető magyarazatot olvasunk Patrubány czikkének illető helyén, mely szó szerint igy hangzik (Philologiai Közl. VII 965.) a *mogy* + *eri* «összetétel második részében a kondai vogul *ari* viel, éjszaki vogul *äri* überflüssig, irtisi osztják *ar* viel, ejszaki osztják *ar* viel, reichlich, *arat* anzahl, menge (*mar arat* volksmenge) szót latjuk». Ha N. G. ily alapossaggal

*) Ez az osztják szó, mint Strahlenbergnek több egyeb nyelvbeli adata (pl. osztjak *killien* = *kilencz*) nem igazolható; de v. ö. votják *suj*, *šuj* lehm, erde.

értesit bennünket, midőn idézete mellé kiteszi a forrást és lapszámot elképzelhető, hogy mennyi bizalommal lehetünk azon forrás megnevezése nélkül közölt adatok iránt, melyeket ő hottentotta, dravida, indián birmai, eszkimó, athapaszk, santali s más, szerény tudományunk körén messze túleső nyelvekből hord össze okulásunkra.

A *magyar* név eredetének kérdését e tárgyhoz illő gondossággal a nyelvemlékek és összehasonlító hangtörvények teljes számbavételével tárgyalta Patrubány Lukács. Az ő értekezésének két főérdeme van egyik, hogy kimutatta pontos idézetekkel a *magyar* szónak régi, teljesebb *mogeri* alakját, sulyt fektetvén tárgyalásában ez utóbbinak végzetére: másik, hogy ráutalt a *magyar* szó előtagjának (*magy*) s más részről a vogulok és osztjákok közös vogul nevének, a *mańśi*, *mańś* szónak szoros hangbeli megfelelésére. E dolgot észrevette, bár határozottan ki nem fejtette előtte Reguly is s valóban ha számba veszszük hogy a magyar nyelv legközelebbi rokonai a vogul és osztják, azaz a történeti értelemben vett ugor népek nyelvei, ha tudjuk, hogy valamint a vogulokat és osztjákokat ugor, jugor néven ismerik a régi szláv irók a magyarokat is, sőt hogy ez az *ugor* = *magyar* nevezet fenmaradt mind a mai napig is némely szláv nép nyelvében (pl. tót *uher*, orosz угры) s fenmaradt az európai népek *ungar*, *hungar* stb. szavában: mi lehetne természetesebb, mint az, hogy a szibériai ugorok (vogulok és osztjákok) és pannóniai ugorok (magyarok) saját nemzeti neve is azonos legyen. Annak bizonyitására, hogy a szibériai ugorok *mańśi* neve hangtanilag egyezik a pannóniai ugorok *mogy-eri* nevének előrészével, már Patrubány említi e kifogástalan analogiát: ész. vog. *ańśér* és magy. *agyar*: hozzávethetjük még ezeket: éjsz. vog. *χuńś*, oszt. *χōs* csillag: régi magyar *hugy* (kasza-hugy) csillag ; éjsz. vog. *χuńś* húgy, urina, *χuńś*-hugyozni: magy. *húgy*, *húgy*-ik ; zürj. *löź*, votják *luź*, *luš* bräme, pferdefliege: magy. *légy* (v. ö. hangtani megfelelésre nézve: vog. *χuńś* húgy és votj. *kiź* id.). A mogy-*eri* összetétel utórészének magyarázatára alkalmasabbnak tartom Patrubány eredeti (= vog. *ari* viel) nézeténél azt, melyet Nagy Géza neki hibásan tulajdonít, hogy t. i. benne a magy. *férj* (= fi-ember) és cser. *pörgö* mann (= *pü-erge*) utórésze; illetőleg a finn *yrkő* legény, vőlegény: férfi, lapp *irke*, *irge* vőlegény (Budenz MUSz.) szók mása fordul elő. Erre indit jelesen az, hogy ép ugy mint *mogyeri*, előfordul a régiségben az *ember* szónak is teljesebb *emberi* alakja, ezen összetételében t. i.: *némber* (= *nő-ember*, mint: *jámbor* = *jó ember*): így: es marada a *nemberi* ö ket fiaytol és ferietől megval (Bécsi cod. 1.) mondnakuala a *nembériec* (u. o. 3.) ; meltolnal engeme zarandoc *nembériet* ésmernéd (u. o. 4.) az angal monda a *nemberiecne*

(Müncheni cod. 70.). Az emb-*eri**) és f-*érj* szók utórészével egyezik a magy-*eri* végzete is, közös jelentésük: «ember». A magyar nép nevének eredeti jelentése ezek szerint: ugor ember.

A szepesi szászok ruházata.

Irta: *Weber Samu.*

Második Géza alatt (1142—1162) tervszerüleg történik a németek bevándorlása a Szepességre. A tatárok pusztitásai után királyaink, különösen IV. Béla ujra számos németet telepitnek le e megyében. A jövevények — hospites — különféle vidékekről, különösen nyugoti Németországból (Flandria), továbbá Thüringiából, szász- és sziléziai tartományokból vándoroltak be s leginkább a Kárpát alatti vidéket népesitették meg.

Mint egyebekben, a ruházatban is évszázadokon át folyton az ősi szokáshoz ragaszkodtak uj honukban a bevándorlók, ugy hogy még 1690-ben is Stübel András az irhatta: «Die Weiber gehen auff alt sächsisch gekleidet.»**) E ruházatot, mint a népélet s néplélek fontos nyilvánulását, évszázadokon át a mai napig figyelemmel akarjuk kisérni.

Kezdjük a fejrevalóval. A férfiak szürkalapot viseltek, melynek karimái eleintén háromszögre voltak összeszoritva. Ámbár későbben a

---

*) Tekintve, hogy egyéb nyomok is felmerülnek a magyar és vogul-osztják ősi mythikus felfogás közösségére nézve (l. Nyelvtud. Közl. XXI. 444. l. jegyz.), valószinünek tartom, hogy a magyar *emb*-er szó előrészében a vogul teremtési monda hősének *ēlem-pi* «levegő fia» neve lappang. Közönségesen az éjszaki vogulban az «ember» neve: *elèm-χalès*, azaz «levegő halandója»; e mellett az ősembernek *ēlēm-pi'* «levegő fia» neve nyilván maradványa egy régibb s kevésbé komor világnézletü kifejezésnek az «ember» fogalomra. A voguloknak azon felfogása, hogy az ember a levegőnek fia, ismétlődik a Kalevalában is, hol Väinämöinen, az ősember Ilmatar-tól, a levegő tündérétől születik (I. runó). A magyar *ember* első tagja *em* pontosan megfelel a vogul *ēlēm* «levegő» szónak (v. ö. magy. *szem*: finn *silmä*, *hamu*: vog. *χulem*), mely Budenz szerint megvan az *émen*, *émelt* szók tövében is. Az *ēlēm-pi'* utórészének az *ember* szónak *b*-je felel meg, mely az utána következő *-er*, illetőleg *eri* (*némberi*) szóval összetéve a magy. *férj* szó eredetibb *pérj* (cser. *pōrgō*) alakjának mását mutatja; v. ö. a föltett szóközépi *mp* — *mb* hangváltozásra nézve: *hömbölyög*: hömpölyög, *lombos*: lompos (Nyelvőrkalauz).

**) Hungaria, oder vollständige Beschreibung des Königreichs Ungarn von Martin Zeiler, ergänzt durch Andreas Stübel . . . Frankfurt u. Leipzig, in Verlegung Christoph Wohlfahrt 1690.

háromszög eltünt, azt Sydow még 1830-ban Késmarkon észlelte *)
kalap karimájának elórésze rendesen bőrrel volt beszegezve, hogy ta
tossága szempontjából annál biztosabban átmehessen az apáról a fiu
A nő főkötőt viselt, mely selyem, ezüst, gazdagoknál arany csipkékb
állott, és szintén olyan családi kincs volt, mely nemzedékeken át tart
és az anyáról a leányra szállt, p. egy 1587-ben Szepes-Szombaton kia
litott polgári végrendeletben a többiek között a gyermekekre szállo
«Hauben mit feinen Borten und güldenen Spitzen und eine güldene Haube
főkötők finom paszomanyokkal és arany csipkékkel és egy arany főkötő **
Hasonlót találunk Lublón, ott az 1600-ból származó végrendelet szeri
más ruhanemű között a gyermekekre hagyták a szülők, «6 Hauben vo
berteln», 6 főkötőt paszomanyból.***) A leányok pártát, főkoszorut vise
tek, mely virágokból s gyöngyökből volt előállitva és hosszu szalagokba
végződött, melyek a hordozó hátán lefelé csüngtek. Ünnepélyes alka
makkor faluhelyeken még most is látható a párta.

A fejrevalóról átmehetünk a férfikabátra. Ez eleinte igen egysze
volt. Az otthon termesztett gyapjuból a szász lakosok maguk maguknak
készitették a durva fehér, vagy szürke posztót, melyből a rövid minden
napra és munkába való kabát készült. Vasárnapra azonban a poszt
kékre festetett és hosszu lábikráig érő «Gehrokra» szolgalt, melyet
vagyonosabbak nagy ezüst gombokkal láttak el.† Kezében a férfi hossz
egyenes botot viselt, ezüstös vagy aranyos fővel, míg a vele lakó fé
baltához volt hozzászokva. Hasonlót tapasztalunk a nőnél. A len ol
bőven termesztetett, és a vászon oly gyakori házi ipari czikk volt, hog
Schwandtner Márton statisztikája szerint még 1802-ben egyedül a Poprad
völgyben 171.919 frt ára vásznat adtak el. Ily körülmények közö
könnyen érthető, hogy mint a férfi, úgy a nő sem költött pénzt min
dennapi ruhájára, hanem virágos kékre festett vásznából maga állitott
elő, mely szolid kelméből készitve évekig tartott és mosás közben mindé
fényesebbé és szebbé lett. Faluhelyeken még ma is úgy áll nagyobbar
a dolog. A nő ezen mindennapi ruhájától meg kell különböztetni
vasárnapi és ünnepi viseletet. Ékszerül nyakukon fehér gyöngy- vag
vörös gránát-sorokat viseltek, melyek néha nagy értéket képviseltek
szintén a családban mint állandó jószág az elődöktől az utódokra me
át. A gyürük az ujakon szintén szokásosak voltak, és mint Fröhlic

*) Albrecht von Sydow: die Beskiden und die Central-Karpathen. Berlin, F
Ferd. Dümmler, 1830. 348. l.

**) Szepes-szombati levéltár: Marktbuch oder Primarregister. 1579

***) Lublói levéltár. Ein Kirchenbuch 1590.

† Sydow: Die Beskiden . . . 348. l.

David Cynosurajában 1644-ben említi, meg a halottak is e díszszel szálltak sírba. Igen fontos szerepet játszott a nő ruházatában a váll — «Wisst.» Ez rendesen drága kelméből, bársonyból vagy selyemből készült, arany vagy ezüst csipkékkel és ezüst csattal vagy kapocscsal volt ellátva. Nincsen végrendelet a szepesi városokban, mely említést nem tenne e ruhanemről: 1647-ben Szepes-Szombaton egy anya leányára hagy sok másfélék között, «ein Sammet-Wisst, ein paar vergülte gesperr und 8 silberne Heffel»: egy bársony-vállat, egy pár aranyos csatot és 8 ezüst kapcsot.*) Hogy az ujabb időből is példát hozzunk fel, Szepes-Bélán meg 1807-ben előszámláltatnak a zöld, veres, barna szinű vállak arany és ezüst csipkékkel és himezéssel, arany és ezüst csatokkal.**)

A díszes és ünnepi ruházatához tartozik az öv, melyet férfi s nő egyaránt viselhetett. Ezen öv szintén drága kelméből, bársony vagy selyemből volt készitve, néha egészen arany vagy ezüst szövetből állott. A csat vagy kapocs díszesen aranyból vagy ezüstből volt elkészitve. A szegényebbeknél kisebb értékű anyagokból is készült az öv. Néha nem csatra vagy kapocsra, hanem begombolásra alkalmaztatott. A mindenféle szinben előfordult öv alig volt szélesebb egy tenyérnél. A már gyakrabban felemlitett szepes-szombati «Marktbuch»-ban 1587, más ruhanemű között örökségbe átszármazott «ein neuer goldgürtel mit silbernem Beschlag», egy uj aranyóv ezüst kapocscsal. Leibitzon 1676-ban május 1-jén a hatóság egy tolvajt megbüntetett, mert a többiek között lopott «einen blauen Knöpfgürtel», egy kék begombolandó övet. A bélai jegyzőkönyvekben pedig még e század elején is gyakran felemlittetnek a szokásos övek, melyek faluhelyeken lakodalmak alkalmával a legényeken még manapság is láthatók.

A férfi a leirt kabáton kivül hosszu, csipőig érő és gyakran ezüst gombokkal ellátott mellényt viselt, mely paszomanynyal vagy zsinórral volt szegélyezve. A nadrág eleinte csak térdig ért, és folytatását a harisnyában találta, későbben meghosszabbodott és a csizmaszárban helyeztetett el az alsó része. A nadrág gyakran szintén paszomanynyal diszittetett, mire a közmondás is mutat: «Hosen mit Pressen und nichts zu fressen.» Még 1805-ben is e szidalmazással sértette meg egy polgár a bélai hatóságot, mire a kihágó börtönbe vettetett. A női szoknya szintén mint díszruha mindenféle szinű bársony és selyem, vagy más drága kelméből készült, paszomanyokkal vagy zsinórokkal volt szegélyezve és értékes kapocscsal ellátva.

*) Szepes-szombati levéltár: Marktbuch . . 1579.
**) Szepes-bélai jegyzőkönyv az 1807-ik évről

A férfiak ugy, mint a nők, eleinte csattal ellátott czipőt viseltek harisnyával, melynek helyére később a csizma jött. A czipők és a csizmák mindenféle szinben fordultak elő.

A női ruházatott a kötény és a kendő egészitette ki, es vagy drága kelmekből díszesen, vagy vászonból közönségesen voltak előállitva, a mint ünnepi vagy pedig mindennapi használatra voltak szánva.

Különös ruha nem volt az ugynevezett «Schaube» vagy «Kotsch», köpenyeg-féle ruha, melyben a pesztonka a kis gyermeket hordta.

De azonkívül szintén ismeretes volt a bő szász köpönyeg férfiak számára, mely nem ritkán paszomanyokkal volt szegélyezve. Olyan ruhák is hagyattak 1626-ban végrendeletileg az utódokra: «Eine braune Schaube mit lauter Fuchsaugen gefüttert; eine grüne Schaube mit Fuchsklauen samt einer guten Schlangen (kapocs); ein schwarz-grüner Keppenik (köpenyeg) mit rothen gewand gefüttert; ein Mantel mit gelben Borten». (1587.)*)

Igen fontos ruha volt továbbá a ködmön (Pelz), mely nyesttel vagy rókával volt béllelve és a férfiak és nők egyaránt használták, a díszesebb női ködmön szamos redőbe volt szedve s a redőkből aranybojtok csüngtek.**)

A mi a ruhák szinét illeti, azok leginkább világosak, kirivók voltak. Veres (mellény), zöld, kek (kabat és nadrág) voltak az uralkodó ruhaszinek, annyira, hogy még a gyászban sem fogadták el a fekete szint. Fröhlich 1644-ben ismetelve emlitett «Cynosura»-jában emliti, hogy azok, kik a halottakat kisérik örök nyugalomra, legjobb veres, kék és zöld ruháikba vannak felöltözve, sőt magokat a halottakat is ilyen szinű öltözetekben temették el gyürüikkel együtt, mert ha az nem történt volna, akkor a meghalt nő vagy férj az akkori hiedelem szerint a visszamaradt házasfélnek — uj házassagkötése alkalmaval nehézségeket támasztott volna.***)

Ámbár a férfi és a nő mindennapon használt öltözete saját maga által termelt és kikészitett juhgyapjuból, vászonból állott és egyszerüen olcsón voltak előállítva, még is a díszes és ünnepi ruhaban, mely bársonyból vagy selyemből készült es arany vagy ezüst diszitményekkel volt ellatva, kivált a későbbi időben oly fényüzés harapózott el, hogy a hatóság ismételve az egyszerüségre intette a polgárokat. A többiek között a városok kerületi hatósága, mely 100 választott tanacstag élen állott, az

*) Szepes-szombati levéltár: Marktbuch . . . .

**) Jakob Meltzer: Der ungrische Zipser Sachse. Leipzig 1806 I. 52

***) Hungaria v. Mart. Zeiler, ergänzt von And. Stübel . . . 1690.

1790-ik évi marczius 7-éről szóló jegyzőkönyv 3-ik pontjában a fenyűzés ellen a következő végzést hozta: minthogy a hoszantó fenyűzés a ruházatban a 13 város területén annyira elharapódzott, hogy a lakosok állásukat és vagyonukat nem tekintve, túlságos kiadásokat tesznek, elhatároztatik, hogy az ilyen igazolatlan fenyűzés szünjék meg, ellenkező esetben a városi hatóságok felszólíttatnak, hogy az ilyen fényűzésnek szolgáló ruházatot kobozzák és adják el.

A fentiekben leirt szepesi szász ruházat többé-kevésbbé 1848-ig divatozott. Akkor itt is, mint az ország többi részében a hazafiság nyilvánulását a ruházatban is tapasztaltuk. Férfi s nő előszeretettel és büszkeséggel viselte a magyar ruhát. A »zrinyi«, az »attila« szép ezüst mentekötővel, vitézkötéssel és gazdag zsinórzattal, a magyar sujtásos nadrág, magyar sarkantyus csizma, volt a férfi kedvencz, díszes, ünnepi viselete, míg a nő magyar főkötőt és vitézkötéses magyar füzőt, rövid szoknyát viselt czipővel vagy csizmával.

Ezen magyar divat manapság, mint általában, ugy a szepesi szászoknál is háterbe szorul és a világdivat uralkodik, mely más nemzetnél és országban is szokásos.

Az eredeti szász divat egyes példányai és maradványai csak elszórva, különösen a falubeliekeu találhatók még fel, melyeket, míg nem enyésznek el egészen, az ethnographiai múzeum számára kellene megmenteni.

Egy kis adalék a palócznép babonáihoz.

Irta *Istvánffy Gyula.*

Vele született gyöngesége-e a léleknek, vagy az édesanya-tejjel magába szivott természeti sajátsága az embereknek, de tényleg ugy van, hogy csaknem mindnyájan többé-kevésbbé hajlunk a babona felé? Igaz ugyan, hogy e babonák bújan tenyésztő melegágya a túlhajtott vallásos buzgalommal egyesülő tudatlanság, de vajjon a mint volt a multban, nincsen-e a jelenben is a társadalom müveltebb osztályaihoz tartozók között még sok olyan, a kik belátják ugyan, hogy a babona minden reális alapot nélkülöző szüleménye a beteges lélek képzelődésének, mégis egyik-másik babonáról táplált hitökben teljesen megingatni szellemi müveltségök sem képes?

Hogy csak néhányat említsek a gyakrabban előfordulók közül, ilyen a baljóslatu 13-as szám, vagy a pappal való találkozásnak szeren-

csétlensége, vagy a szemek viszketeséből s a fülek megcsendüléséből való jóslás a bekövetkezendő örömről vagy bánatról; mind olyan babona, melyeknek többé-kevésbbé még nagyon sokan adnak hitelt. Csak nem régiben volt alkalmunk olvashatni a napilapokban, hogy modern műveltségünk székhelyének, Párisnak lakossága is még mindig mennyire előitéletes a pénteki nap iránt. Statisztikailag kimutatták, hogy a franczia fővárosban ezen a napon szembetünőleg csekélyebb a bérkocsiban, omnibuszokon s a közúti vaspályákon a személyi forgalom.

[Lehet, hogy Erdély nagy fejedelme Bocskay, a népnek a pénteki naphoz fűződő balhiedelmét akarta megdönteni, midőn minden nevezetesebb tettét éppen e napon kezdette meg, vagy vitte végbe (többek között menyegzőjét is ekkor tartotta) és mintha a végzet az ellenkezővel akarta volna öt megczáfolni, mert épen e napot tette reá nézve legszerencsétlenebbé, a mennyiben ekkor köszöntött be hozzá a — halál.]

Ismerek művelt nőt, ki, valahányszor beszélgettem vele annak a jámbor palócznépnek babonás szokásairól, nem győzött eléggé csodálkozni, hogy hogyan lehet értelmes észszel és lelekkel megáldott leánynek csak némi csekély mérvben is babonásnak lenni? Pedig hát ő maga is az volt. A hónap 13-dik napján pl. el nem indult volna messze útra egy félvilágért, tartván a bekövetkezhető balesettől; gyermekeinek meg mindig pénteki napon vagdalta le körmeit, vélvén, hogy ez által megóvja őket a fogfájástól; kis leánykájának szőke fürteiből pedig csak minden újhold alkalmával vágott le egy keveset, azt híven, hogy akkor az gyorsabban nő majd; törött tükröt meg nem tartott volna a házánál, mert, mint mondják s ő is hitte, kilencz esztendeig tartó szerencsétlenséggel látogatja meg Isten azt a házat, a hol a törött tükröt megtűrik.

Ilyenek után tehát legkevésbbé sincs okunk csodálkozni a fölött, ha a pórnép tanítóinak fölvilágosító oktatásai daczára is, még mindig oly annyira vakon hisz az apáitól öröklött babonákban. De meg azt hiszem, merőben sikertelen törekvés volna egy egész nép lelkéből kiirtani akarni egyik-másik babonát, főleg pedig olyan népnél, mint a palócz is, ki szivósan ragaszkodik ősei hagyományos babonáihoz és szokásaihoz. Magyarázhatna annak hét világ bölcse népszerű modorban s meggyőző okokkal, hogy ennek vagy annak a babonának semmi alapja sincs, mely miatt méltán lehetne ovakodnia, ragaszkodni fog hozzá mindig, mert mint ők mondják: «úgy szokták azt mág az öregek is».

Igaz ugyan, hogy akad palócz, a ki azt tartja, hogy «nincs má' most, mint annak előbbi boszorkány», hanem azért még mindig hisznek a *bűbájosok* létezésében, kiket más közönséges embernek nem adott tehetséggel ruház föl babonás képzeletök. Rendesen a vén asszonyok

vannak ilyen «*bibányos*»-ok hireben (olykor férfiak is), kik mint a gonosz szellem megtestesültjei, az ördög czimborái, az embereknek csak «megrontására» törekszenek, s a kiket más közönséges ember nem ismerhet föl, egyedül a pap, az is csak a templomban, az oltárról, a mikor a nép fele fordul. Az ilyen asszony háttal áll a szentség felé s mondják, hogy van olyan két nagy szarva, mint egy czimeres ökörnek, hanem azt is csak a pap látja, de az meg nem meri megmondani sen-kinek, «mer' uram az illyen bibányos asszon' átváltozik kutyaé, macs-kajé varasbékaé s éczakának-vadán úgy megy el ahho' a kit meg akar rontanyi». Bemegy a kulcslyukon vagy az ajtó hasadékán, ráül az ille-tőnek a mellire s «me'nynyomja» vagy a mellén kiszívja a vérit. Ezért «szoktatja» aztán jókorán a mátraalji palócz asszony gyermekét arra, hogy mielőtt álomra hajtaná a fejét, vessen keresztet magára is, a feje alá is a párnára s mondja el, hogy: «Jézus Mária szent Jaózsef légy velem, segíts meg édes Jézusom, amen!» Mi több, még a lábait is keresztbe teszi s csak úgy alszik el nyugodtan, szentül hiven, hogy a kereszt e jelei megvédik őt a bűbájosok megrontó hatalmától. Az ilyen bűbájos asszonyok — mint mondják — szt. Györgynap éjszakáján lepedőbe har-matot szedni járnak a mezőre, temetőre s abból a harmatból tej lesz s azzal táplálkoznak.

Szokásban van a palócz népnél a karácsony ünnepén elhullott kenyér és kalácsmorzsát, mit ők röviden «*karácsonyi morzsalék*»-nak neveznek, összegyüjteni s azt egy vászondarabba kötve az istállóban a jászoly vagy az ajtó fölé gerendára akasztani, azért hogy az ördög vagy a «bibányosok» el ne vegyék a jószág hasznát (mert az ilyen bűbájos úgy meg tudja a szemével is verni a tehenet, hogy nem tejet, ha' vért fejnek tőle.). De ha esetleg a jószágot már megrontották, akkor a «kara-csonyi morzsalék»-kal megfüstölik abban a biztos reményben, hogy ez által segíteni fognak a beteg jószágon, «ha még úgy ki van is az erejibű' szakadva».

Némely helyen a karácsonyi morzsalékot tavaszszal, midőn már a föld fölmelegszik, elvetik a kertben s aztán abból — a mint a palócz mondta — «szörnyen jao szagú fü nyeől, ollyan, a kinek a leödtül a tetejejig levelyi van». Eléve nem tudtam, hogy mi lehet ennek a növény-nek a botanikus neve, végre is a palócz atyafi megmutatott egy ilyen virágot s jóizűt mosolyogtam jámbor együgyűségén, melynél fogva olyan szentül hiszi, hogy kertjében a karácsonyi morzsalékból nőtt ki a «fodor-menta». S épen azért, mivel a karácsonyi morzsalékból nőttnek hiszik, a leveléből főzött theát hathatós gyógyító szernek is tartják hideg-lelés ellen.

De nemcsak arra tartják képesnek a «bibányosokat», hogy a jószág hasznát elveszik, vagy az alvó embernek verét kiszívják, hanem arra is, hogy éjnek idején, *az anya ujdonszülött gyermekét kicserélik s mását tesznek helyébe.* Mit tesz tehát a palócz asszony, hogy e veszedelemtől megóvja magát? Mielőtt gyermekszülés végett ágyba feküdnék, az «ágyszék»-et egy kizárólag e czélra készitett lepedővel sátormódjára körülveszik s ezért mondják aztán, hogy a gyermekágyas asszony «sátort fekszik». Annak emlékeztető jeléül teszik ezt egyrészt, hogy midőn a kis Jezus megszületett Betlehemben, szt. József is igy vette volna körül köpenyével a jászolyt, hogy az isteni kisdedet a hidegtől megóvja, de másrészt meg azért, hogy az ágyban fekvőt ne lássa idegen, s legfőkép, hogy a «bibanyos-asszon» vagy az ördög hozzá ne férhessen s nehogy kicseréljék aztán gyermekét mással, mert az ilyen «váltott gyerek»-ből is «barbonczás» lesz, az a szakálos bajuszos emberke, a ki olyan kicsiny, hogy más embernek a kötözködéseig sem ér s a ki felhőket tud az égről leolvasni. E végből a «sátor lepedő» egyik szögletébe «*egy csipetnyi sót, egy kis kenyérbelet vagy — hajat, meg egy girizd foghagymát*» kötöznek, avagy *tűt szúrnak*, mert úgy az ördög, mint bübájos asszony «szörnyen irtaodzik» a tűtől meg a foghagymától.

Mindenesetre különös és csodálni való a palócznép e babonás hite, mert ha pl. a perzsáknál a dajka vagy a bába, midőn a gyermek megszületik, a szoba négy falára egy-egy vonalat húz egy kard hegyével, hogy semmi rossz lélek ne bánthassa sem az anyát, sem gyermekét, vagy hogy a megbabonázó gonosz tekintetek ellen megvédje gyermeket, egy türkiszt vagy valami bűvös erejű talizmánt akaszt a nyakába, e fölött nem lehet annyira csodalkoznunk, mert megmagyarázza ezt némileg az illető népnek modern civilizatiótól félreeső helyzete; hanem hogy művelt államban, művelt emberek közé beékelt nép még ma is képes efféle babonás hitet táplálni lelkében, eléggé világos bizonysága annak, hogy a palócz mennyire hűen ragaszkodik mindama hagyományos hithez és szokásokhoz, melyek elődeiről örökül szállottak reá.

A Mátra-alján több helyen, mint Derecskén, Ballán, az ágyat állandóan körülveszik ilyen «sátor-lepedő»-vel, a melyet ott «szunyog háló»-nak neveznek s mely elnevezés a sátorlepedő használatának valószinűleg másik czélját is megjelöli. Némely «szunyog-háló» van 40 rőf is s az ágyszéket környetlen körül veszi fodrosan, mert minél bővebb és czifrább, annál szebb és annál büszkébb rá a palóczasszony. A szegényebb — u. n. zsellérasszonyoknak oda is szokták a jobbmóduak kölcsönözni a «sátor-lepedő»-t, a mely csak annyiban különbözik más lepedőtől, hogy 2—3 sor csipke is van bele varrva.

A lelkiismeretes, vallásos palócz asszony (de hat melyik ne volna az?) «satorfekvés» idején, mely rendesen 3 hetig tart, ha képes volna sem megyen ki a házból, legfölebb az udvarra; dolgozni pedig csak annyit dolgozik, a mennyi nehezere nem esik s olyat, a mi epen előfordul a haz körül és könnyeden elvégezhető.

Ezen, egeszsegi szempontból mindenesetre üdvös szokásuk a szentiráson alapszik, hol a Pentateuchosban Mózes vilagosan meghagyja nepének, hogy az anya, ha fia születik 33 napig, ha leanya 66 napig tartoztassa magat házában, semmi szent állatot ne illessen, es szent helyre ne menjen, ha pedig elteltek tisztulasanak ezen napjai, menjen egyenesen az Úr templomaba és mutasson be ott halaadó aldozatot

A «satorfekvés» eltelte utan a palócz asszony útja is egyenesen a templomba vezet, a hol ájtatos imadkozás közt vegighallgatja a szent misét, azutan hazamegy s a sót, kenyérhajat, meg a «girizd-foghagymat, mely a lepedő «szoge»-be volt kötve a tüzbe veti, a «sator lepedőt» szepen összehajtja, kis gyermekét ráfekteti és azzal az édes tudattal, hogy azt immár a boszorkanyok vagy bibanyosok massal ki nem cserelhetik, hozza fog ujból az élet küzdelmeihez, dolgozik, farad édes odaadassal, mert szerető anyai szive erzi, hogy egygyel ismét több, a kikert dolgoznia kell.

Népnyelvi adalékok.

VII

Mihály Poli.

Szerencsétlen volt az óra,
Mikor kiléptem az útra,
Mihaly Poli volt a nevem,
A madárnak sem vétettem,
Buksa Janos szép viragom,
Erted lett az én halálom.

Nem hitted, hogy beteg vagyok,
Majd elhiszed, ha meghalok.
Nem jöttél el nézésemre,
Jöjj hát el temetésemre,
Kisérj ki a harangszóra,
Az örök nyugodalomra

Vess egy marek földet ream,
Megerdemlem tőled talán
Ülj le a sirom szélére,
Ird fel a sirom kövére
— Itt nyugszik az Mihaly Poli,
Ki mar többe nem tud szólni

Itt nyugszik egy olyan virag,
Kit nem felejt el a vilag.
Mihály Gáspár edes apám,
Vass Regina édes anyám,
Tudom hogy faj a szivetek,
Hogy elmenék közületek

Viszinek el az ablak alatt,
Édes anyám sirva fakad.
Nem kell ugy-e Mihaly Poli?
Ott van hat Bélenyi Mári
Szent-Csunady Mihaly család.
Nektek Poli emléket hágy.

Szentlászlói leány-sereg,
Mihály Poli nincs köztetek.
Engem el ne feledjetek,
Isten maradjon veletek!

VIII.

Tollas Erzsi.

«Jó napot, jó napot,
Tollasné asszonyság!
Hol van Erzsi hugom,
Ki engem régen vár?»

«Lefeküdt, lefeküdt,
Zöld paplanos ágyba»
«Az én Erzsi babám,
Hogy alszik magába.»

«Költse fel, költse fel,
Eressze a bálba,
Uj sarkos czipőjét,
Huzza a lábára.»

Fel is kőt, fel is kőt,
El is megy a bálba,
De az ég felette
Beborul homályba.

Beborult, beborult,
El is feketedett,
Tollas Erzsi szive,
El is keseredett

«Jó estét, jó estét,
Korcsmárosné asszony!
Hol van a két betyár,
Ki engemet várjon?»

«Menjen be, menjen be,
Üljön a padkára.»
Akkor a két betyár
Kiált a czigányra:

«Huzzad csak, huzzad csak,
Világos reggelig!»
Reggel négy órára,
Tollas Erzsi alszik.

«Megyek ki, megyek ki,
Hogy magamat hűtsem,
Az uj szép czipőmből,
Piros vérem öntsem.»

«Nem mész ki, nem mész ki,
Nem viszed ki magad
Négy szép arany gyürüd,
Az ujadban maradt.»

Nyithatod, nyithatod,
Festett zöld kapudat,
Viszik, halva viszik,
Szép Erzsi lányodat.

Vessed meg, vessed meg,
Szép paplanos ágyad,
Arra nyujtattassad,
Egyetlenegy lányod.

Átkozott az apa,
Átkozottabb anya,
Ki egyetlen lányát,
Ereszti bálba.

Leányok, leányok,
Példát im vegyetek,
Két legényt egyszerre,
Soh'se szeressetek!

(Székelyföld.)

Közli: *Harmath Lujza.*

Magyarországi spanyol telepek.

A törökök kiüzetése után hazánk leggazdagabb része az alföld s a déli megyék lakossága annyira megfogyatkozott, hogy egykori utazók e területeket szinte pusztaságoknak találják, melyeken napi járó földön alig lehet találni falut, melyben még valaki lakik.

E területek a nemzeti királyok korában mindenütt magyarok voltak, s mint gyanítom, egy református egyházkerület központja épen Temesmegyében volt, a böszörményié tudniillik, mely a török hódoltság korában

elpusztult, de még a XV. században említett temesmegyei Böszörmény nevü helytől vehette nevét.

Fajunk óriási veszteségét a bécsi kormány ugy gondolta pótolni, hogy az elnéptelenedett magyar területekre idegeneket, különösen déli németeket (katholikusokat) telepitett, kikkel itt-ott olaszok, elzásziak (németek és francziák vegyest) söt spanyolok is meghonosodtak.

E telepitések történetét sok forrásból ismerjük. *Érkövy* Adolf «A telepités» czimü munkájában nagy áttekintést nyujt e mozgalmakról, mig L. *Hecht* (Nancy 1879.) az elzászi és lotharingiaiakról ir részletesen (Les colonies Lorrains et Alsaciens en Hongrie), a spanyolokról pedig *Miletz* János: Adatok a délmagyarországi spanyol telepek történetéhez. (Délm. tört. és rég. ért. 1878.) czim alatt nyujt legtöbbet.

Miletz nagy szorgalommal gyüjtötte össze az adatokat, melyek Mercy tábornok által 1733 körül részben Versecz re és Temesvárra, nagyobb számmal azonban Nagy-Becskerekre telepitett spanyolok viszonyaira vonatkoznak.

Miletz szerint e beköltözöttek murciaiak, arragoniaiak, biscajaiak voltak s Becskereken tömegesebben is laktak, ugy hogy azt *Uj-Barcellonának* is nevezték. Egyes spanyol nevek: Donna Novarra Anna (Murciából) Novarra József özvegye, Abbadia Anna Mara (Arragóniából), Calon József, Don Entero Alfons, Don Garcia János Kristóf, Donna Serra y Laguna Maria, don Joannes Calcagin de Toledo, Fernandez, Alvarez, Lopez, Donna Ximenez Gertrud, Don Josephus a Castro et Gongora stb.

Papjaikul, idezett forrásunk *Valdoriola* Ferencz szerzetes atyát a fogoly-kiváltó rend tagját, Villatersana Józsefet ugyanazon rendből, *Biruega* Alfonzot, a sarut viselő trinitarius rend tagját, ki magát leveleiben a «Banátban lakozó összes spanyolok pásztorá»-nak nevezte s utódját *Cullie-Salzedo* Antalt emliti fel.

Miletz, Pesty Frigyes és mások azt hitték, hogy spanyol telepeseinket a kedvezőtlen éghajlat, járványok elpusztitották, a mi ugyan hihetetlenül hangzik, de eddigelé semmi más magyarázatot nem találtak annak, hogy a telepedés után néhány évre, miért szünik meg minden hir a bánsági spanyolokról?

Némethy Lajos esztergomi plébánosnak, Budapest helyrajzi története legalaposabb ismerőjének köszönhetjük, hogy e tekintetben nyomra vezetett, midőn a budai és pesti spanyolokra vonatkozólag tanulmányait folyóiratunk számára átengedte, a mikből kiviláglik, hogy 1717 óta a budai anyakönyvekben több spanyolról van szó, a kiknek papja, Guadancara Mihály, 1715-ben ápr. 14-én a várbeli főtemplom Szt. István kápol-

najában temettetett el. E külön spanyol beköltözést mások követték Budára és Pestre, és pedig Dél-Magyarországból. 1738-ban ugyanis királyi rendeletre, az uj-barcellonai spanyolok a fővárosba költöztek — mindenestül. Erre latszik mutatni, hogy Pesten spanyol egyház alakult, melynek papjai (Capellani curati inclytae nationis Hispanicae) a már ismert Antonius *Cullie a Salcedo* és Alfonsus de *Brihuega* voltak. Budán pedig a szintén egy Becskereken is ismert pap lelkészkedett, kinek nevét Némethy oklevelei Francisco *Vall de Oriola*nak irják. Mi lett a budai és pesti spanyolokból a későbbi időkben? Nem tudjuk. Egy részük itt maradhatott s összevegyült a fővárosi társadalommal. Olyan budapesti nevek, mint: Radriguez, Las Torres, Valduaga, Villas, a Mercy-spanyolhatnak utolsó maradékaié lehetnek. *R. L.*

Társasági értesitések.

Jegyzőkönyv

a Magyarországi Néprajzi Társaság 1890. apr. 12-diken a m. t. Akadémiában tartott rendes évi közgyüléséről és az erre következett VI. felolvasó ülés utáni választmányi ülésről.

A közgyülést megelőző választmányi értekezleten a közgyülés elé terjesztendő tárgyak, különösen a költségvetés megvitattatván, Hunfalvy Pál elnök üdvözli a tagokat, megnyitja a közgyülést s felszólítja Herrmann Antalt titkári jelentésének előterjesztésére. (L. az Ethnographia 5. sz. 253. l.) Tudomásúl szolgál.

Borovszky pénztáros jelentésének (L. alább) tudomasúl vétele után a jegyző olvassa az 1890. márcz. 22-iki választmányi ülésből kiküldött számvizsgáló bizottság következő jelentését:

«Alólirottak a Magyarországi Néprajzi Társaság 1889. junius 1890. márczius havi számadásainak megvizsgálására kiküldetvén, szerencsénk van jelenteni, hogy dr. Borovszky Samu pénztáros lakásán mai napon megjelenvén, az érintett számadásokat megvizsgáltuk s e számadásokat pontosan vezetetteknek, azoknak egyes tételeit a pénztáros könyveivel s a szükséges tanusitványokkal teljesen egyezőknek, a takarékpénztárban elhelyezett alapitványokat a legjobb rendben találtuk.

Ehhez képest inditványozzuk, hogy a t. választmány dr. Borovszky Samu pénztárosnak az 1889. junius — 1890. márcziusi számadásokra nézve a fölmentvényt megadni méltóztassék. Budapest, 1890. apr. 12. Strausz Adolf, Réthy László, Herrmann Antal.»

E jelentés alapjan a közgyűlés dr. Borovszky Samu pénztárosnak az 1889. juniustól 1890. marcziusig (bezarólag) terjedo szamadasokra nezve megadja a felmentvényt, s egyúttal köszönetet szavaz neki hivatalbeli kötelességei buzgó teljesitéseert.

Ezutan a valasztmány a folyó evre a következő költsegvetési tervezetet terjeszti a közgyüles ele:

Bevétel.

1889-re szoló (1 frt 50 kros) tagsagi dijakból (200) tagot veve föl)	300 frt.
Az alapitványok kamatai .	40 »
A vallas- és kozokt. minister úrtol a Rokk Szilárd-fele kultur-alapból kiutalványozott segely (2776/1889. eln sz.)	300 »
A folyó 1890. évre szóló 3 frtos) tagsági dijakbol (500) tagot veve) . . .	1500 »
	2140 frt

Kiadás.

Szervezkedési költségek	278 frt	50 kr.
Az «Ethnographia» 1–4. füzetenek számlaja . .	701 »	50 »
Az «Ethnographia» további 6 füzete (18 iv à 30 frt) az expeditió költségeivel együtt	650 »	— »
Szerkesztői, titkari es penztarosi atalány (à 50 frt)	150 »	— »
Aprobb kiadasok . .	60 »	— »
	1840 frt	— kr
A társaság német nyelvü félhivatalos közlönyere («Anzeiger», az 1889. nov 2-iki választ ülesi hatarozat, az Alapsz 31 §-a alapjan) 10 iv à 30 frt . .	300 frt	kr.
	2140 frt	— kr.

A közgyűlés e költségvetesi tervezetet általanossagban elfogadja, de utasitja a titkart, szerkesztőt és penztarost, hogy a Hornyánszky-czegtől az eredeti ajanlatnak megfelelő olcsóbb egysegarakat eszközöljenek ki az eddigi nyomtatványokról beadott szamlaban szereplö, túlságos magas tetelek helyett.

Ezzel a napirend ki léven merítve, az elnök berekeszti a közgyűlest.

Az erre következett VI. felolvasó ülés utan, a folytatólagos valasztmanyi ertekezleten, Herrmann Antalnak «Millenium és néprajzi kiallitas» czimü előadására reflektalva, György Aladar azon inditványt teszi, hogy addig is, a mig oly nagyszabású és ideális terv kivitelére gondolni lehetne, a minőt a titkár vázolt erintett előadásaban, mindenesetre üdvös és kivánatos lenne, ha társulatunk minden kinálkozó alkalmat megragadna kisebb videki neprajzi kiallitasok rendezésére, illetöleg ilyenekre való ösztönzésre es buzditasra.

Jancso Benedek, György Aladar inditványahoz szintén hozzajarulvan, figyelmezteti a választmányt az Aradon keszülő délmagyarországi

kiállitásra, a melynek rendezőségét társaságunk felkérhetne, hogy az illető vidék néprajzi viszonyainak feltüntetésére is kellő és lehető tekintettel legyen a kiállitás szervezésénél. Társaságunk egyúttal ajánlkozhatnék a rendező bizottság e munkájának tanácscsal és utasitásokkal leendő támogatására.

A vál. György A. és Jancsó B. inditványait elfogadja s az utóbbira vonatkozólag Jancsót megbizza az ezen irányban az aradi kiállitás rendezőségéhez intézendő felszólitás megszerkesztésére, s esetleg egy Aradon az ügy érdekében szükségesnek mutatkozó előadás megtartására, a mire a felszólitott szivesen késznek nyilvánitja magát.

Patrubány Lukács föt. Alisan Leo, velenczei érseki vikárius, jeles örmény költő és folklorista (az Armenian Popular Songs gyüjtője) 50 éves irói jubilaeuma ünnepén társaságunkat is ott szeretné látni az üdvözlők sorában, s késznek ajánlkozik, ha erre a választmánytól megbizást kap, a magyar és örmény nyelvű üdvözlő felirat megszerkesztésére. Egyúttal jelenti, hogy a nyári szünidőt az erdélyi erzsébetvárosi örménység nyelvének és folklorejának beható tanulmányozására kivánja forditani, a mely törekvése iránt úgy a maga, mint társa Szongott Kristóf számára, már most kéri a társaság szives érdeklődését s erkölcsi támogatását.

A választmány Patrubány mindkét megkeresésének a legnagyobb készséggel tesz eleget s örömmel veszi tudomásul a hazánk területén élő s néprajzi tekintetben is kiválóan érdekes örménység alapos ismerőjének bejelentett szándékát.

*

Az aradi Kölcsey-egyesület átirata társaságunkhoz.

Tekintetes Titkár Úr! Az aradi «Kölcsey-egyesület» f. hó 8-án tartott választmányi ülésen határozatilag kimondotta, hogy az általam beterjesztett és az egyesület alapszabályai szerint korvonalozott inditványra, kebelében egy ethnographiai szakosztályt létesit, melynek első sorban az lesz hivatásszerü feladata, hogy Aradon — egyelőre az egyesület helyiségeiben — egy ethnographiai múzeumnak vesse meg az alapját; másodsorban pedig, hogy az országos «Néprajzi Társulattal» összeköttetésbe jövén, esetleg országos érdekeknek is tegyen szolgálatot.

Az egyesület elnöksége nevében tehát van szerencsém Tekintetességedet értesiteni, hogy ethnographiai szakosztályunk 18 rendes taggal, egy elnök- s egy előadóval mindkét irányban megkezdi működését. Az országos «Néprajzi Társulattal» való összeköttetés létrehozása szempontjából pedig az aradi «Kölcsey-egyesület», mint egy rendes tag, járatni kivánja az «Ethnographia» czimü közlönyt, mely czélból tehát kérem

Tekintetességedet, hogy az aradi »Kölcsey-egyesületet« — ajánlatomra — rendes tagnak fölvétetni s beíratni, nevére pedig az eddig megjelent füzeteket megküldeni szíveskedjék.

Hazafias üdvözletem kifejezése mellett maradok

Arad, 1890. május hó 14-én.

Antolik Károly, a »Kölcsey-egyesület« alelnöke.

Lejtényi Sándor, aradi főgymn. tanár s a »Kölcsey-egyesület« ethnogr. szakosztályának előadója.

•

Egy örmény tudós jubilaeuma. Pünkösd vasárnapján a velenczei San-Lazzaro szigeten levő örmény monostorban nagy fénynyel ünnepelték meg *Alisán Leo*, a jelenleg élő legnagyobb örmény költő és ethnographus ötvenéves jubilaeumát. Az ünnepen jelen volt társulatunk küldöttje, dr. Patrubány Lukács tanár is, ki társaságunk nevében örmény és magyar nyelven üdvözölte a jubilánst.

•

Új tagok. Gr. Keglevich Gábor, Eger-Káta, u. p. Nagy-Káta, Zsigmond Antal tanárjelölt, budai paedagogium. Aradi Kölcsey-egyesület ethnographiai szakosztálya, Berger Soma, földbirtokos, Réti, Győrmegye. Dr. Ágay Adolf, a Borsszem Jankó szerkesztője útján : Gozsdu Elek kir. ügyész Karansebes, dr. Lederer Béla, Budapest, Váczi-utcza 8. szám.

Változások. Herrmann Antalné, Jegenye-fürdő, u. p. Egeres, Kolozsmegye 346. sz. Tallós, Pozsonymegye. Duda János, junius és juliusi szám Nyustya, Gömörmegye. Baróti Lajos tanár, I. Országház-utcza 7. sz.

Irodalom.

A Semsey-pályázatok. Semsey Andor százezer forintos adományából a m. tud. Akadémia idei nagygyűlése kihirdette a tíz pályakérdést, egyenkint 10,000 frttal, a kidolgozásra öt évi határidővel. A pályakérdések a következők :

1. Tudományos magyar nyelvtan.
2. A magyar irodalom története.
3. Magyarország archaeologiája.
4. Magyarország története.
5. Szent István koronája alá tartozó országok földrajza.
6. Magyarország közgazdasága.
7. A magyar birodalom geologiája.
8. Magyarország ásványainak tudományos leírása.
9. Magyarország flórája.
10. Magyarország faunája.

A tíz pályakérdésben benne foglaltatik hazánknak minden irányú ismerete, csak egyet *felejtettek* el, ez ismeretek központját — magát az *embert*, vagyis Magyarország ethnographiáját s az azzal összefüggő ismeretágakat.

Arany János a ponyván. Ráth Mór vállalatáról, mely Arany János legnépszerűbb műveit a Tatár Péter féle népies gyűjtemény modorában, de ízléses alakban s jó illustrácziókkal viszi a nép közé, a sajtó általában a legmelegebben emlékezik meg. A Bp. Hírlap egész lelkesedéssel üdvözli a vállalatot : Sokféle kisérletet láttunk

már — ugyszólván — hogy a selejtes «ponyva-irodalom» termékei kiszoríttassanak a nép könyvpiaczáról s ezt a tért a komoly, szívképző olvasmányok hivatásos magyar írók művei foglalhassák el. Vetélkedve viseltek ezt a közös háborút a rémtörténetek, izetlen köszöntők és alkalmi versemények, trágár dalok és adomák ellen, melyek a vásárpiaczon elleptek a ponyvát, s megmételyezték népünkből azt a kis százalékot, mely bevásárlás közben pár garast olvasmányra szán.

Most egy uj, érdekes kisérlet indul meg. *Ráth Mór a ponyvára viszi Arany Jánost.*

Ráth Mór megelőzi Aranynyal a ponyván Petőfit. A nagy költő népies epopeáit szánta ez olcsó kiadásra. Hozzáférhetővé teszi a szegény néposztályoknak *Toldit*, *a Szent László füvét*, *az Első lopást* s a *Jóka ördögét*. Garasos füzetkékben fog mind ez megjelenni, melyek a jobb izlésnek is meg fognak felelni. *Toldy ára 8 kr.*, a többi három verses elbeszélése *4—4 krajczár* lesz. Nincs az a toldihoz ragadt szegény, ki e remekműveket magának most meg ne szerezhesse.

Beteljesedik a szép álom, hogy népünk a magyar klasszikusokkal kezd foglalkozni. Közel az idő, hogy a hortobágyi pásztornép a karámban, a bácskai aratók az asztagok közt, a hegyaljai szőlőmives, Somogyban a balatoni halász, hajósok a Dunán, tavagok az erdőn, fuvarosok az állásban, napszámosok munka után *Arany Jánost fogják olvasni.*

Ennek haszna a közmiveltségre, magára az irodalomra kiszámithatatlan. Ha Arany hozzáfér az alsó néptömeghez, szelleme ott apostoli munkát fog végezni.

De hogy a vállalatnak erkölcsi sikere lehessen, mert anyagi haszonra a kiadó nem számit, támogassa terjesztésében minden művelt magyar ember, kinek a népre, hivatásánál fogva, befolyása van. Sokat tehetnek ebben a népkörök, kulturegyletek is, de különösen a földesurak, gazdatisztek, papok, tanitók, jegyzők — serkentéssel, felvilágositó szóval és példával. Cselekvésük e téren hazafias szolgálat és a nép számára jótétemény leend.

A füzetek megjelenését jelezni fogjuk annak idején. Addig is elismerést fejezünk ki Ráth Mór úrnak, ki e népies kiadásra az úttörő bátorságával vállalkozott s Arany László iránt, ki a vállalathoz az első ötletet adta.

Vegyes közlemények.

Mátyás király emléke a szlovén népmondákban. Az «Osztrák-magyar monarchia irásban és képben» czimű néprajzi vállalat legujabb füzetében, mely Karinthia és Krajna ismertetését folytatja, Scheinigg János a szlovének meséiről, mondáiról és dalairól irván, a népmondák közt feljegyez egyet Hunyadi Mátyásról is. A magyar király e mondában is mint bölcs, jószivű és igazságos király maradt meg a szlovén nép emlékeben. Scheinigg szerint a szlovén népmondák legnagyobb része a török betörés idejéből való. A török háborúk gazdagitották a Corvin Mátyás mythoszi és történeti személye körül alakult mondakört is — irja Scheinigg — mivel a magyar király hadai Karinthiában is csatáztak. Alsó-Karinthiában azt beszélik, hogy Kralj Mátjáž a Fürstensteinon régi szokás szerint herczeggé avattatott s Karnburgban tartotta székhelyét. Oltalmazója volt az igazságnak, atyja a szegényeknek és gyámoltalanoknak. Csupa arany pénzeket veretett — arany idő volt a Kralj Mátjaž ideje. Ő az uralkodó eszményképe, kinek kormánypálczája alatt különösen a földmivesnek volt jó dolga, s majd jó világ lesz megint, mert Kralj Matjáž nem halt meg: ott alszik a hatalmas Triglav (Három-fej) sziklában, vagy a Pecsiczában Karinthiában vagy még jóval alább Magyarországon. A mikor szakálla körülnőtte azt az asztalt, mely mellett társaival ül, megint megjön az ő ideje. Néha meg is jelenik az emberek előtt, mint például ama karinthiai ember előtt megjelent, a ki Magyarországból egy szekér bort szállitott haza. Kralj Mátjáž megparancsolta a bámuló szekeresnek, hogy tekintsen be a bal válla fölött egy kis ablakon át egy házba. A szekeres tágas mezőt látott maga előtt tele fegyveres harczosokkal és fölszerszámozott lovakkal, de mindez mozdulatlanul állt, meg sem moczczant semmi. Ekkor Kralj Matjáž ki-

ardját félig a hüvelyéből. s ime az egész hadsereg megelevenült . a harczosok ikhoz kapták a lovak fölvetették fejöket. s toporzékoltak lábukkal. «Ez az e seregem (erna vegskai», mondá a hős. nem tart már sokáig. s én ujra dok. Langyos szellők fognak fujni, s betöltik az embereket azzal az egy gon- hogy oltalmazzák meg a régi szent hitet. Vén és fiatal, mind fegyvert a harcz véres lesz de rövid › Alsó-Karinthiában szájról szájra jár az a mese, király barlangja előtt, a melyben alszik, karácsony estején egy zöldelő hársfa Éjféltől egy óráig édes illatot árasztva virit, aztán elszárad. Szent György tavasz kezdetén fog a hős fölébredni s az elszáradt hársfára akasztja mire ez ujra belombosodik Ez lesz a jobb jövőnek csalhatatlan jele Kralj minden ellenséget legyőz, minden igaztalanságot eltöröl a föld színéről s za az arany időket

Budapesti munkás-typusok. A május 1-jén tartott nagy munkásünnep alkal- obb lap jellemző megjegyzéseket tesz a felvonuló munkás csoportokra, melyek ljanak itt a következők «Pesti Hirlap › A csapatok katonás rendben érkez- ért sorokban jönnek a város minden részéből, a liget határán kibontják a magasra emelik a jelszavakat hirdető táblákat, melyekről a párisi kon- is három nyolczasa sötétlik. Nyolcz órai munka. Nyolcz órai szórakozás órai alvás De csak a szimbolum egyforma. az alakok, melyek a zászló vonulnak, nagyon különbözők A legérdekesebb munkástipusok tűnnek föl szemei előtt e hosszu menetben Jó egy csoport. Komoly, meglett alakok. u vasárnapló munkásöltöny, nagy szakáll. csontos arcz. vörös kokárda szu Ezek kétségkívül valamely gyár műmunkásai. Azután jó egy másik Elöl büszkén lobog a trikolor, s a háromszín mögött néhány *díszmagyar* ő kucsmás ember feszít. Ki ne találna ki, hogy ezek csizmadiák ? Díszmagyar zialismus' — ***ilyen is csak magyar földön terem***. Uj telbő jő Néhány ezer nemzeti szinű kokárda Elöl megint nemzeti zászló és néhány Botond kucsma k asztalos-segédek. A szabók már egy óriási fehér selyem zászlóval jelentek elegül, hogy ők «előrehaladottabbak» az elvekben. Mindannyian fekete szalon- an ünneplik májust, elhomályositva a mellettök haladó tömeget, melynek öbbnyire gyűrött gombakalapot. kopott vászonkitlit és vöröses nyütt csizmát k. Ezek valami szerény kültelki gyár munkásai Megilletődve, szinte elfogódva oda hol a fák közt ezrek moraja hangzik s a zászlók tömege ragyog a Arczkifejezésükön látszik, hogy alig van halvány sejtelmük arról, a mit e sokadalom e nap. e jelszavak, e forrongás jelentenek : de bizva-biznak valami an, mely helyzetükön segít. («Egyetértés»). Az ujpesti gyártelepeken kivétel szünetelt a munka s igy a menetben résztvett mindenki. a ki Ujpesten gyári val keresi kenyerét A jutagyár munkásai és munkásnői nyitották meg a vegyes ar, beláthatlan hosszuságu menetet Nagyobbrészt női munkával dolgozik e vagy háromszáz munkásnővel szaporitotta a tömeget Óriási fehér zászló a meg a menetet, utánna vitték a vörös táblákat az ismert felirattal mely órai munkát követel A gyári munkásnők egy része a nagy nap tiszteletére ubát öltött vörös vállszalaggal, ugyanilyen kokárdákkal, mások Rákospalota letében a bokorugró szoknyában s ingvállban képviselték az internaczionális ben a magyar elemet. Ez a csoport olyan komolyan, méltósággal haladt. a csupa esküvőre menő menyasszony lett volna Szorosan összefogóztak s ha e tartozó ember akart hozzájuk csatlakozni, a zártkörű társaság menten taszitotta Mikor az előttük haladó csoportok rendezkedése megállitotta őket an, a rendezők — férfiak és nők — a felügyeletökre bizottak felett szemlét k. ha a menet ismét megindult. a katonás egyenes vonal ismét helyreállott nem bomlott meg, mig a menet be nem kanyarodott a kijelölt uton a gyülési ény elé. Apró leánykák is voltak nagy számban e csoportban alig nőttek ki eg a gyermekruhából s ezek is katonás rendben vonultak tova a menettel.

A panyókás viselet eredete. Thomas tábornok, a «Temps» katonai irója, a eszikben adja okát annak, hogy a huszárok a mentét «nyakba vetve» panyó- viselik «Abban az időben midőn a törökök Magyarországot elfoglalták egy magyar huszárságot megtámadott váratlanul egy nagy tömeg muzulmán A hajnali órákban történt, akkor midőn a huszárok éppen öltözködtek. A leg- k mentéje még alig volt egy ujra felöltve. ugy kaptak tehát lóra, ragadták szállták a törökök ellen, a kiket aztán vissza is verték. A hőstett emlékere

kaptak a huszárok jogot arra, hogy azontul mentéjüket panyókára viseljék és ezt a viseletet azota Europa összes könnyű lovassága átvette.» Thomas azt irja, hogy ezt a történeti adatot valaki névtelenül irta meg neki. Ő azonban a panyokás mente-viseletet bizarre-nak tartja és ezért teljesen helyesli, hogy Francziaország a magyar «hussard»-jainál megszüntette. Alig kell mondanunk, hogy a panyoka-viselet eredetének e magyarázata nem egyéb mesénél. A panyoka a régi *kaczagánynak* átmeneti utóda; e viselet két alakja egymás mellett ma is megvan a magyar lovasságnál, a huszároknál t. i. a panyókára vetett mente s a magy. kir. gárdánál a régi stylszerű párduczbőr kaczagány. r. l.

Kötellopás. Fára mászás. Esztendő utolsó napján a kálvinista parasztasszonyok, a kiknek eladó leányuk van, a harangkötélből lopva levágnak egy darabot, kiveszik egy agát és a leány hajába fonják. Ez által a leányt hamarabb elviszik férjhez. A leányok pedig, kijőve a templomból, fölszaladnak egy szilvafára és három nevet kiáltanak, pl. «Jóska meg János meg Pista! Engem végyetek el!» a három közül aztán az egyik, leginkább az, a kinek a nevét először kiáltják, elveszi a leányt.

Ha a legény a szomszéd faluból hoz magának feleséget, az eskdvő után elmegy haza, a menyasszonyát pedig otthagyja. Estefelé aztán, mikor meglátja, hogy hozzák a menyasszonyt, fölszalad a legmagasabb fára, és mikor közel érnek, elkiáltja magát: «Nyanya hozik am!» (Anyám, hozzak am!)

(Kutas, Somogym.) *Vikár Béla.*

Néprajzi könyvtár.

Henry Jones and *Lewis L. Kropf* The Folk-Tales of the Magyars collected by Kriza, Erdelyi Pap and others. London, 1889. 8° 438 l.

Dr. Giesswein Sándor: Az összehasonlitó nyelvészet fő problémái. Győr, 1890. 8° 216.

Szmirnof J. N. Votjaki. Istoriko-etnografičeskij očerk. Kazan 1890. (Votjakok. Történelmi-ethnographiai vázlat.)

Dmitrijef A. Permskaja Starina. Sbornik istoričeskich statej i materialov preimuščestvenno v Permskom kraje 1. füzet Drevnostyi byvšej Permi Velikoj Perm, 1889. (Perm története és régiségei.)

Nemirovič-Dančenko V. Kama i Ural, očerki i vpečatlyenija. S.-Peterburg, 1890. (Kama és Ural rajzok és benyomások.) 750 lap.

Folyóiratok s lapok repertoriuma.

Miklosich: Die slavischen, magyarischen und rumänischen Elemente im Türkischen Sprachenschatze. (Bécsi akad. értek. 181 k.)

Wlislocky H. Aus dem Leben der Siebenbürger Rumänen (Sammlung gemeinverst. Vorträge.)

U. a. Märchen der Siebenbürgischer Armenier. Zeitschrift für Volkskunde II, 1. füzet.

Arménsky element v maďarstve (Örmény elemek a magyarságban) az Ethnographia 4-ik száma után. Slovenské Pohľady (Turócz-Szt.-Márton) 1890 májusi füzet.

Wanschura Alajos: Néhány mozzanat a külföldi magyarokról. Pécs, 1890 13. szám.

Hun-magyar kéziratok a szegedi Somogyi-könyvtárban. Egyetértés 147 sz.

Hollósi J.: Az oláh nemzetiségi kérdéshez. Erdélyi Híradó 118. 119. sz.

Réthy László Oláh elemek a magyar társadalomban. Barsi Ellenőr május 18. szám.

FELHIVÁS.

A «Magyarországi Néprajzi Társaság» minden rendű tagjait tisztelettel felhivatnak, hogy a társaság javára tett alapitványuk összegét vagy annak kamatait, illetőleg a tagsági dijat (1889-re 1 frt 50 kr., 1890-re 3 frt) **Dr. Borovszky Samuhoz**, *mint a Magyarországi Néprajzi Társaság pénztárosához*, **Budapest, Akadémia-utcza 2. szám** czím alatt — legczélszerűbben postautalvány-lapon — mielőbb beküldeni szíveskedjenek.

A «Magyarországi Néprajzi Társaság» pénztárába 1890 **május** havában befolyt:

4 frt 50 kros tagdijak (1889-re 1 frt 50 kr., 1890-re 3 frt): Dr Ágai Adolf * — Balassa Ferencz, Maklár — Dr. Ballagi Aladár. — Bartal Antal — Bartalus István — Dr. Bayer József. — Dr. Békeffy Remig, Pécs — Bercz Antal. — Dr. Berzeviczy Albert — Bobula János — Bogisich Mihály. — Bulyovszky Aladár — Dr Csánki Dezső. — Dr Czobor Béla. — Ebner Lajos. — Dr Fejérpataky László — Dr Ferenczy József. — Dr Fraknói Vilmos — Fröhlich Róbert — Dr Goldziher Ignácz. — Grünwald Béla — Gömöri Havas Sándor — Dr Heinrich Gusztáv — Holdházy János, Alcsúth — Dr Jendrassik Jenő — Jókai Mór. — Jovanovics István — Báró Kaas Ivor. — Káldy Gyula. — Dr Kármán Mór — Keleti Károly — Kolumbán Samu, Déva. — Lóczy Lajos — Dr Lutter Nándor — Lotz Károly. — Majláth Béla — Dr. Marczali Henrik. — Nagy Miklós — Báró Nyáry Jenő. — Országos statistikai hivatal. — Pulszky Ferencz — Rákovszky István — Riedl Frigyes. — Dr Simonyi Zsigmond. — Szarvas Gábor. — Székely Bertalan — Dr. Téry Ödön — Volf György. — Weber Rudolf — Xántus János.

Összesen: 50. Összesen: 225 frt.

3 frtos tagdij: Duda János — Greguss Imre. — Dr Marienescu Athanáz. — Dr Munkácsi Bernát. — Tasnádi Nagy Gyula. — Dr Némethy Géza — Pauler Ákos — Pauler Gyula. — Dr Pecz Gedeon. — Perlaky Kálmán. — Réthy Lipót — Réthy Viktor, Arad. — Vásárhelyi Lajos — Gróf Wickenburg István, Fiume.

Összesen: 14. Összesen: 42 frt.

1 frt 50 kros tagdij: Konya József, Léva — Veress Károly, Nagy-Szalonta.

Összesen: 2. Összesen: 3 frt.

Az 5. számban közölt kimutatás szerint	1402 frt 69 kr
A fentebbi tételek összege . .	270 frt — kr
Főösszeg	**1672 frt 69 kr.**

---

* A mely név után lakczím nincs, oda Budapest értendő.

Gyűjtsünk tagokat!

Félezer taggal kezdi meg társaságunk nyilvános pályáját. Szép szám, de vajmi csekély azokhoz a nagy feladatokhoz képest, a melyek előttünk állanak. Kérjük tagtársainkat, terjeszszék körükben társaságunk eszméjét, szerezzenek neki híveket, a kik anyagilag és szellemileg támogassák a társaságot nagy czéljai elérésében. Tanulmányai körének úgy felette fontos mint közérdekü voltánál fogva a mi társaságunk arra van hivatva, hogy a haza összes népeit nagy kulturmunkára egyesítvén, a legszámosabb tagú tudományos egyesület legyen az országban. Hogy ezt mihamarább elérjük, az tagtársaink buzgóságától függ.

[illegible] évfolyam. 7-dik szám.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

Dr. RÉTHY LÁSZLÓ

Az [illegible] illető kéziratok a szerkesztőhöz a Magyar N. Múzeum régiség[illegible] [illegible] a társaságot illető pénzek Dr. Borovszky Samu pénztárnok[illegible] M. T. Akadémia [illegible], felolvasásra szánt dolgozatok [illegible] a társaság hivatalos [illegible] Herrmann Antal titkárhoz I. Attila-utcza 47. [illegible].

Megjelenik augusztust és szeptembert kivéve minden hó elsején.

Budapest, 1890. julius 1.

Kiadóhivatal: Hornyánszky Viktor akad. könyvkereskedése.

BUDAPEST

HORNYÁNSZKY VIKTOR SAJTÓJA

A M. T. AKADEMIA ÉPÜLETÉBEN.

TARTALOM.

Néprajzi dolgozatok szerzőit és kiadóit

kérjük, legyenek segítségünkre a hazai néprajz minél teljesebb bibliographiájának összeállításában (folyóiratunk egyik feladatában) és küldjék meg az „Ethnographia" szerkesztőségének vagy társaságunk könyvtárának néprajzi érdekű régebbi és ujabbi kiadványaikat (könyveket, czikkeket stb.), a melyeket lapunkban megemlíteni és ismertetni fogunk. Különösen a vidéki időszaki sajtó számos értékes czikkét lehetne így a végleges elfeledéstől a tudomány számára megmenteni.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

Dr RÉTHY LÁSZLÓ.

I. évf. | 1890. julius 1. | 7. szám.

A székelyek nyelve.

A székely-kérdés kritikájához. Irta: *Balassa József.*

A székelyek eredetének kérdése, mint az «Ethnographia» eddig megjelent füzeteiből látszik, a Néprajzi Társaságnak legkedveltebb tárgyai közé tartozik. Elismerem e kérdés kiváló fontosságát, s ép azért akarok én is hozzászólani nyelvészeti részéhez: annál is inkább, mivel egy nagyon is meggyökerezett balvéleménynyel kell szembe szállanom, mely azt állítja, hogy a székelyeknek és a hazánk nyugati részén lakó magyaroknak nyelvjárása ugyanaz. Ezt állította már Vass József 1860-ban a dunántúli nyelvjárásról irt munkájában, azóta is lépten-nyomon emlegetik, s legutóbb az «Ethnographia» 4. számában Nagy Géza igyekezett ugyanezt nyelvjárási adatokkal bizonyítani.

Ha azonban e két vidék nyelvjárását tüzetes vizsgálat után állítjuk egymással szembe, mindjárt kitűnik, hogy mennyit építhetünk hasonlóságokra. Nagy Géza a magyar nyelvterületet 3 nagy csoportra osztja: egy zártabb, egy nyiltabb és egy diphthongizáló csoportra. Nem akarok sok szót vesztegetni arra, hogy ez osztályozás tarthatatlanságát kimutassam; annál kevésbbé, mivel maga Nagy Géza sem bizonyítja semmivel, csak állítja. Nemsokára ugy is lesz alkalmam a magyar nyelvjárások osztályozásával részletesen foglalkozni. Azonban helytelen az ő eljárásában az is, hogy a Tiszától nyugatra eső egész területet egy kalap alá fogja, pedig e területen 3 különféle s egymástól leglényegesebb tulajdonságaikban teljesen elütő nyelvjárást találunk. Az egyik a szegedvidéki ö-ző nyelvjárás, melyhez csatlakozik a kiskúnsági és drávamelléki szintén ö-ző vidékek. És két nyelvjárást kell megkülönböztetnünk a Dunántúl területén is: a keletit és nyugatit. A székelyek nyelvével mindig ezt a nyugatit szokták egyezőnek tartani, melynek területe Sopron és Vasmegye, és Zalának déli része, belefoglalva Göcsejt, Őrséget és Hetest.

Ez az a terület, a melyet régi besenyő telepitvénynek tartanak, s eg
ezért akarják nyelvüket is a székelyek nyelvével egyeztetni.

Ha tehát a két nyelvjárás egyezését akarjuk kutatni, csakis e
terület nyelvét szabad szembeállitanunk a székelyek nyelvével, mert az
olyféle egyeztetésnek, midőn egy nagy és magában véve nem egységes
terület nyelvjárásainak majd itt, majd ott jelentkező sajátságát hasonlít-
gatjuk egy másik nyelvjárás egyes sajátságaihoz, semmi tudományos
alapja sincs.

Hasonlítsuk már most össze ezt a nyugati nyelvjárást a székely
nyelvjárásokkal: és pedig oly sorrendben, a mint Nagy Géza teszi.

a) A ***hangzók zártabb kiejtésének kedvelése*** valóban mindkét
nyelvjárásnak sajátsága: és mégis egész mást látunk mindegyiknél. A nyu-
gati nyelvjárás *e* hely. *ë*, *ó*-t csakis szó végén ejt, szó belsejében nem:
vigë*, *kezë*, *vëtte*: *könyvo*, *szűtto, azonban: ***konyvemet*, *kezedet*** stb. A
székelyek ellenben szó végén mindig megőrzik a nyilt hangot: ***vége*,
keze, *vette*, *könyve*, *szőlle***; ellenben a szó belsejében ejtenek helyette
zártat: ***ökrömöt*, *kezedet*, *kezekët*, *ölöt*** stb. Ugyanezt látjuk az *a*: *o* vál-
tozásnál is: a nyugati nyelvjárás csakis ott ejt *a* hely. *o*-t, midőn az
előtte álló szótagban *á* van: ***házo*, *bábo*, *pávo*: *házod*, *tálol*, *járgya***
stb.: a székely nyelvjárás pedig szó végén soha sem ejt *a* hely. *o*-t, szó
belsejében ugyanakkor, midőn *e* hely. *ë*-t: ***fijadot*, *ruhámot***, s első szó-
tagban is: ***porongs*, *szova*** stb. Látjuk tehát, hogy e tekintetben csak
látszólagos az egyezés. Az *ó*, *ő* helyett *ú*, *ű* gyakori mind a nyugoti,
mind a székely nyelvjárásban: ezt a sajátságot azonban megtaláljuk az
egész magyar nyelvterületen, egyedül a palócz nyelvjárást véve ki.

b) A ***közép ë használatára*** nézve csak annyiban van egyezés,
hogy a nyugati nyelvjárás épugy *ë*-ző, mint a keleti székelység (Csik-
megye, Háromszék); azonban az *ö*-zésnek mégis több nyoma van a
nyugati nyelvjárásban, mint a keleti székelységben. A nyugati székelység
pedig teljesen *ö*-ző. Az *ë* hang használata azonban magában véve nem
bizonyít nagyobb fokú rokonság mellett.

c) ***A hosszu é használatában*** még kevesebb az egyezés. A két-
féle eredetű *é* (*ē és *ę) megkülönböztetése a nyugoti nyelvjárásnak egyik
legfontosabb sajátsága; az *ē-t hol *ié*, hol *é* vagy *e*-nek ejtik: ***szek'ér*,
*teh'én***, másutt: ***tehen*, *mesz*, *szen*, *level***; ellenben az *ę-t mindig *i*, *í*-nek:
idės*, *vetís*, *típ*, *níz*, *derik stb. A székely nyelvjárásokban nem látjuk
ezt a különbséget: ott mindkét eredetű *é* egyformán *é*-nek hangzik, (csak
néhol *e*: ***level***).

d) Nem nagy az egyezés ***a szótag- és szóvégi l használatára*** nézve
sem. Ebben a tekintetben a székely nyelvjárások kétféleképp viselkednek, a

nyugati székelységben rendesen elmarad az *l* a magánhangzó megnyujtásával, ellenben a keleti nyelvjárásokban a szók belsejében csak ritkán, a végén sohasem marad el. A nyugati nyelvjárásban ez az *l* mindig, kivétel nélkül elmarad, néhol rövid marad a magánhangzó, másutt, a legtöbb esetben, zártabbá változik *el* : *ᵘé*; *él*, *ól* : *ᵘó* v. *ú*; *al* : *ᵘó*, *ál* *ᵘó* v. *ú*. Az *l*-nek ez a hatása már magában véve is nagyon különbözővé teszi e két vidék nyelvét.

c) A *szókezdő z elveszése* épen nem jellemző sajátsága egyik nyelvjárásnak sem; oka egyszerűen az, hogy a beszélő a *zászló*, *zalog* kezdő z-jét a névelőhöz tartozónak érzi, s azért hagyja el. E sajátsággal az egész magyar nyelvterületen mindenütt találkozunk.

Nem akarok szólani a Nagy Gézától említett többi kevésbbé fontos ...eg egyezéséről; a helyett összeállítom a következőkben azokat a sajátságokat, melyek még világosabban bizonyítják, hogy e két vidék nyelve épen nem hasonlít egymáshoz.

I. A nyugati nyelvjárás jellemző sajátságai, melyek nem találhatók meg a székely nyelvjárásokban:

1. A nyugati nyelvjárás a rövid magánhangzókat kedveli; így rövid mindig az *i*, *u*, *ü* hangzó (*sir*, *hir*, *ut*, *kut*, *husz*, *luz*, *füz* stb.), ellenben a székely nyelvjárások a hosszú hangzókat kedvelik, s a fentebbi szavakat nemcsak ragtalan alakjukban ejtik hosszan (*sír*, *hír*, *út*, *tűz*), hanem néha ragok előtt is (*útat*, *útam*).

2. Már fentebb láttuk, hogy az *l* kiestével a nyugati nyelvjárás a hangzót zártabbá változtatja; megtörténik ez akkor is, ha az *l* szótag végére kerül és megmarad: *pórülok*, *gondulom*, *parancsul*. A székelyeknél marad *o*, *ó*.

3. A nyugati nyelvjárás nagy része, Sopron és Vasmegye, Göcsej, az *ó* *ő* helyen diphtongust ejt: *ᵘó*, *ᵘő*, a székelyek soha.

4. Vas és Zalamegye déli részen gyakran kiesik a mássalhangzó két hangzó közül s hiatus támad: *naon*, *vaok*, *küecs*, *üeg* (nagyon, vagyok, kövecs, üveg) stb. A székely nyelvjárások nem tűrik a hiatust.

5. Az *ly* hangot a két szóban forgó nyelvjárás közül egyik sem ismeri; azonban a nyugati mindig *l*-t ejt helyette, még az *lj* helyett is: *illen*, *ollan*, *mëllik*; *halla* (hallja), *állon* (álljon), *gondolla* (gondolja); a székelyek pedig az *ly* helyen mindig *j*-t ejtenek: *ijen*, *ojan*, *mejik*, *hajja*, *ájjon*, sőt *l* helyett is mondanak *j*-t: *jány*, *mejj*, *juk*.

6. Jellemző sajátsága a nyugati (és az egész dunántúli) nyelvjárásnak az is, hogy a mássalhangzó után álló -j, az illető mássalhangzónak megfelelően *gy*, *ty*-re változik: *rabgya*, *széktyë*, *akargya*, *vágya*, *kaptya* stb. A székelyeknél ennek nyoma sincs.

7. A nyugati nyelvjárás egy nagy részének jellemző sajátsága is, hogy a névragok egy része (*-vel*, *-hoz*, *-nál*; *-szër*) nem illeszked míg a székelyeknél ez elő nem fordul.

8. A névragozásban egyéb különbségeket is látunk. A széke nyelvjárások megőrzik a *-hoz*, *-hëz*, *-höz* rag *z*-jét, míg a nyugati nyel járásban igy hangzik *-ho*, *-hë*, *-hö*, illetőleg csak *-ho*. A *-ból*, *-ről* st ragok *ó*-val hangzanak a székelyeknél, s az *l* is rendesen megmara a nyugati nyelvjárásban igy ejtik *-bu*, *-ru*, *-tu* stb.

9. A főnévi igenév alakja a nyugati nyelvjárásban *-nyi*, nél *-nya*: *kérnyi*, *vernyi*; *innya*, *irnya*; a székelyeknél mindig *-ni*.

II. A székely nyelvjárások jellemző sajátságai, melyek nem talá hatók meg a nyugati nyelvjárásban:

1. A nyugati székelység jellemző sajátsága, hogy illeszkedés folytá az *á* előtti szótagban álló *a*-t *á*-nak ejti: *ápám*, *kápát*. A nyugati nyeh járás, mint láttuk, ép ellenkezőleg az *á* után álló *a*-t *o*-ra változtatj

2. A nyugati székelység annyira kedveli a hosszu hangzókat, hog *j*, *l*, *r* előtt *é*, *â*-t ejt; a nyugati pedig annyira kedveli a rövideke hogy *l* kiesése után is gyakran rövidet ejt: *gondutam*, *alu*, *tan* (tanul).

3. A *-nítt*, *-núl*, *-nűl*, *-ni* ragokat a székelyek használják, a nyu gati nyelvjárás nem ismeri.

4. Jelentő mód helyett rendesen használják a székely nyelvjárás a felszólító mód alakjait: *lássuk*, *hajcsa*, *taníccsa*; a nyugati nyelvjár nem használja.

5. A székelyek használják az elbeszélő multat s más összetett idő alakokat, míg a nyugati nyelvjárás nem ismeri őket.

6. A székely nyelvjárások megőrizték az ikes igék külön ragozásá míg a nyugati nyelvjárás nem.

7. Megemlítendő ez a székely kifejezés is: *el kell mënnyek* helyette a nyugati nyelvjárás német mintára igy mondja: *el kelli menni*.

Igaz ugyan, hogy e sok különbség mellett néhány egyező saját ságot is találunk: 1. *i*, *í* helyett ejtett *ë*, *é*: *kénájja*, *éfjú*, *këncs* stb. 2. *i* helyett *ü*: *üdő*, *küs*, *mü*, *kü* stb.; 3. szó végén *ny* helyett *n* ejtenek: *asszon*, *ken*; 4. hosszú *tt* használata: *tanitt*, *üritti*; 5. szó tagok elhagyása: *ütte*, *kötték* stb.

Ez összehasonlításból nem akarok semmiféle messzemenő követ keztetéseket vonni le sem a székelyek, sem nyelvjárásuk eredetére néz Azt azonban, ugy hiszem, sikerült bebizonyítanom, hogy nem áll Nag Géza következtetése, «hogy a székelység nyelvét . . . . ugyanazon han

…sajátságok jellemzik, melyek a nyugati (t. i. a dunamelléki, dunántúli …dialektust) alapdialektust». Söt ellenkezöleg, e részletes összehasonlítás … bizonyítja, hogy a székelyeknek és az ország nyugati szélén lakó …magyaroknak nyelvjárása nem egyforma, s nem hasonlítanak jobban …egymáshoz, mint a magyar nyelvterület bármely másik két nyelvjárása. … azokat a következtetéseket, melyeket Nagy Géza az ö összehasonlítá…sából levon, nyelvészeti bizonyítékokkal támogatni nem lehet.

A muraközi nép lakodalmi szokásai.

Irta *Gönczi Ferencz*

A muraközi nép társadalmi szokásainak egyik legtarkább s legérdekesebb képét lakodalmi szokásaiban leljük fel, melyeknek némely töredékei századokra söt évezredre nyúlnak vissza a multba. A régi pogányvilág babonáinak mindez ideig fenmaradt egyes foszlányai s a középkor merev vallási szertartásokba burkolt hagyományai együtt, egymáshoz tapadva s részben összeszövődve fordulnak ott elö a legujabb idök könnyebb nézletei által szült derült, világiasabb szokásaival.

A lakodalom föbb pontjaiban itt is a vallási szertartások a túlnyomók; aprobb, jelentéktelenebb részleteiben azonban már a tréfás jellegü szokásoké a tér, melyeknek különben az elöbbiek mellé is böven szorítanak helyet. Elmondhatjuk, hogy kedvteléseik semmi más mulatságban sem nyilatkoznak a szeszélyes csapongás annyi árnyalatában, mint épen itt. A magasztos és komoly a nevetséges s hebehurgyával, az ünnepélyes az ütszélivel, a szomoru a víggal, az alázatos, jámbor magatartás a kerkedö pajzánkodással stb. váltakozik kirivó tarkaságban. Az egész lakodalom egy mozaik-kép, melynek a foglalatját képezö tag keretben a legellentetesebb anyagu s szellemü részek helyezkednek egymás mellé, a nélkül, hogy kiszögelléseikkel egymásnak ártanának, avagy értéküket lejebb szállítanák.

A muraközi nép mulatozási körének annyi s oly különbözöága találván a lakodalomban kielégítést, nem csoda, ha fölé emeli azt minden más mulatságának s hogy ép azért a házassági frigykötéseket is nagy részben — itt-ott kivétel nélkül — a farsangi idöszakra helyezi, midön dologgal nincs túlterhelve s teljesen átadhatja magát szellemi s testi mulatozási szenvedélyenek kitombolására.

*

A házassági frigykötések rendesen a szülők akarata szerint történnek. Ők szemelik ki a leendő part, ügyelve arra, hogy jóság s dolgosság mellett az illető vagyoni hozománya legalább is egyenlő mértékű legyen az ő érdekfelükével. A csinosság es kellem a szülők előtt nagyon mellekes valami: a fiatalok pedig — kivált a leany — ritkan követhetik vonzalmuk sugallatát. Ritka eset, hogy szegény legény — barmily jeles tulajdonsagokkal bir is — az ő fogalmuk szerinti «gazdag» leányt nyerhessen nőül. Ha pedig nemely vagyonosabb legeny, szülei akarata ellenére is szegeny leányt vesz el, példak vannak ra, hogy e miatt őt a szülők házukhoz sem fogadják.

Egyes vidékeken enyhébb alakban mutatkozik ugyan ezen anyagias irany, altalában azonban többe-kevésbbé egesz Muraközben fellelhető. Itt e regi, örökölt szokasokat a lakosság szegénysége is fokozza. Hazasság által a vagyont is szaporitani kivanjak Innen a rideg felfogas, a szív s a szerelem alárendelt szerepe.

De a vagyonosabb leany sem kelendő, ha a megkivánt női s háziasszonyi munkakör betöltésere biztositekot nem nyujt, avagy épen házsartos, rossz természeti tulajdonokat árul el. Tartanak az ily növel kötött hazassági viszony következményeitől, melyre a gonosz nyelvek is készen állnak csipös megjegyzésükkel:

«Je zio vraga Poleg blaga».	«Ördögöt vett el, A vagyon mellett».

A szülők a házasságra lépő fiatalok közt való bővebb ismerkedést nem tartják szüksegesnek, sokszor csak egy találkozásra szorítkozik az. Szerelmi ömlengésekről meg szó sem lehet. Megteszik azt mások, a szokasos (ósdi, pattogós) versek s mondókak kiseretében. Ha a legeny viszonyainál fogva utalva van a leanynak vonzalmát tudtul adni, nem azt vallja: «szeretlek», hanem: «elveszlek» s ez utóbbi viszont, hogy: «hozzad megyek», melyekbe aztán az ezekkel kapcsolatos többi kellékeket is bele kell erteni. A tartósabb, különösen a titokszerüen huzódó viszonyt épen nem kedvelik a szülők: azt tartjak — s többnyire igazuk is van — hogy az a leanyra nézve szerencsétlen végű. Különben a közelebbi ismerkedest, még az egy faluban levő fiataloknal is megnehezíti a bevett társadalmi szokas, mely a leányt a korcsmai, lakodalmi s más nyilvános mulatsagban való reszveteltől eltiltja. Sok helyen a legenyek is jobban vonzódnak a kevésbbé ismert leányokhoz. Egyes községekben (Draskovecz, Zrinyifalva vidékén) csak elvetve nősülnek saját falujokból.

Hogy a muraközi pór szive az anyagelviseg bilincse alatt szenved, azt nem állithatjuk, hogy az a gyöngéd szerelem iránt fogékonytalan. A sziv nála is csak sziv, ha vastagabb kérgü is, mint a müvelt értelmiségnél. Ebbeli érzelmeit számos dalai mellett több lakodalmi énekben is kifejezésre juttatja, ha tényleg ellenkező iránynak kell is magát alávetnie.

De aztán az sincs kizárva, hogy a sivár anyagi számitásnak a valódi szivvonzalom is meg ne feleljen a fiatalok összehozásában. Ekkor igazán «szive kalitkájába» («vu krlitka svojega srca») zárhatja a leány a szerelmét annak, a kiért titkon epedt: az Isten, kihez folyamodott, teljesitette kivánságát.

«Bog koj vsega mogoči si,
Jednu ružu još stvori ti,
Koja meni najbol' diši,
V mojem vence fali.

V vrt pak dojdi mladi junak,
Vterga ružu i reče tak:
Tebe ljuba 'ma vrtlar'ca
Z med vsih sem zaželja».

«Oh mindenható Istenem,
Egy rózsát még teremts nekem,
A mely illatoz legjobban,
Az hiányzik koszorumban

Fiatal legény jő kertbe,
S igy szól a rózsát letörve
Kertésznőé vagy, édes,
Legjobban óhajtlak téged.»

A legény, ha a sorozás alól kikerül, vagy a katonaságtól megszabadulhat, a következő farsangon rendesen megnősül. A leányok 15—20 évük között mennek férjhez. Férjhezadásnál – hol több leány van — a kellő sorrendet követik. Kellemetlenül érinti a családot, ha «Előbb kaszálják a sarjut a szénánál (első fü)» («Predi otavu kosiju, kak senu»), azaz ha a férjhezmenésben a fiatalabb leány megelőzi az idősebbet.

*

Az eljegyzések, mint emlitők, túlnyomó részben a farsangi időszakra esnek. Karácsony közeledtével már kezdik találgatni az uj párokat. Vizkereszt után pedig nyilt titokként tudja az egész falu, kik a kiszemelt párok, mikor lesz az eljegyzés, a lakodalom stb., melylyel egyidejüleg aztán a pletykák özöne is rájuk árasztja kedvező vagy kedvezőtlen (de túlnyomóan ez utóbbi) biralatát s csak a lakodalom elmulásával hallgat el.

Midőn a legény szükebb családi körében a hazastársul kiszemelt leány személyére nézve a megállapodás megtörtént, kezdődik annak kikémlelése, vajjon szándékukat a leány szülei kedvezőleg fogadják-e. E végből egy alkalmas személyt keresnek valamely rokon vagy jó ismerős

öreg asszony képében, ki okkal-móddal, de lehetőleg takartan, nemcsak az erre vonatkozó választ tudja meg, hanem meg a leány leendő hozományáról is tájékozást szerez. Ha a suttyomban végzett «pozvedung» (megtudás) kedvező s a kilátásba helyezett hozomány is kielégítő, a legény, pártfeleivel már csak készre megy: a *leánykérésre*, melyivel együttal s egy időben az eljegyzés is megszokott történni.

A *leánykérést*, Muraköz nyugoti részén a legény, a násznagy s nászasszonyul kijelölt egyének kiséretében végzi. Kora reggel vagy sötétedő esten, midőn a mervadó személyiségek otthon találását leghazonyosabbra veszik. Becsülettudóan köszönve lépnek a jövetel czéljával már teljesen tisztában levő gazda szobájába s bevezetésül köznapi dolgokról kezdenek társalogni. Midőn már eleget beszéltek, a tisztességtudás azt kivánja, hogy megjelenésük okát végre előadják. A legénynyel ment férfi — belevágva a társalgás fonalába — megjegyzi, hogy mindenteléről beszélnek, azt azonban nem kérdik (a házbeliek), hogy miért jöttek.

«Mi azon az úton vagyunk — kezdi komolyan a legény képviselője — melyen a három királyok voltak. Hallottuk hirét, hogy kendteknél olytele tárgy (stvar) van, mely jó volna a mi «párunknak». Kérjük tehát a ház urat s asszonyát, valamint leányukat «N—et» (megnevezi), ha jövetelünk czéljára nincs ellenvetésük, hogy a mi ifjunkkal néhány szót váltani s az összeadás és egyesitésbe beleegyezni sziveskednének». Ekkor az eljegyzendőket egy ideig beszélgetni hagyják, a mi után a legény képviselője a következő szavakat intézi hozzájuk:

«Kibeszéltétek-e magatokat, kedves gyermekeim? Ha kedvetekre van, *fogjatok kezet.*» A kézfogás a szoba közepén történik; néhol, mint Bottornya környékén, kötenynyel betakart kézzel.

Alsó-Muraköz jó részében, kevés eltéréssel, ugyanily szokásokkal van összekötve a leánykérés. A legérdekesebb alakban *Alsó-Dombóru, Kotlori, A-Vidovecz* stb. környéki községekben megy végbe. A legényt a leendő tisztviselők egész serege kiséri a leányos házhoz; vele mennek szülei is. Először a leendő «hadnagy» (másod-násznagy) kopogtat be lakást kérni, kit a szobában kikérdeznek: honnan való, melyik királytól jött. Ez utóbbira a vőlegény nevét emliti. Irást is kérnek tőle, mire azt feleli, hogy az utána jövőnél van. A kűnlevőket behivja, kik aztán rendezett sorban lépkednek be. A «primás-kapitány» (első násznagy) megkéri a leányt, ki valahol a hátsó szobában («hiżiéka») lappang. Érte mennek, de azonnal nem vezetik be. Először másokat mutatnak be, mindegyikre kérdezve, «az igazi-e?» Az «igazinál» azt is utánuk kérdik, hogy miről ismerik meg. «Pod devojaštvo» (szüzességéről) hangzik a

...ész. Erre a leánynyal, ha odaadják, kezet fogatnak s utána a gyűrűváltás is megtörténik, miközben Péterről, mint halászról tartanak beszédet. Kézfogásnál a vőlegény, a tányérba helyezett kendőt kivéve, magasra emeli, hogy ugyanoly magasra nőjjön majd a lenjük.

A kézfogást mindenütt kis vendégség követi, mihez Alsó-Muraköz némely vidéken a legény szülei adják az étel- s italneműt: sonkát, ...ékhust, kalácsot, bort stb. Ez utóbbit a zászlótartó viszi, egy tekintélyes ...kában a vállán, a többit a nyoszolyó-leány, kosarral a fején. A szülők ...eszközöket s gyertyát vesznek magukhoz. Evés alatt — sok helyütt — a násznagyok az evangeliumból kérdezik egymást. Ez alkalommal a házassági ügygyel összefüggő teendőket s a lakodalom időpontját is meghatározzák. A legény pedig a leánynak néhány «hatos» vagy forintnyi foglalót («kapora») ad. Távozásuk előtt meghagyják a ház népének, hogy a menyasszonyra gondjuk legyen, vigyázzanak rá, nehogy e fontos időközben baja essék. A hol a «pozvedung» kellőleg nem sikerült, megtörténik az is, hogy a kérőknek szégyennel kell haza sompolyogniok. Ez esetben aztán a vacsora is elmarad. De bosszút is áll a legény nyomban ... kérve a házból, hatalmasan megrázza a ház melletti kerítést: ne neked szerencsétlen leány annyi évig kell a férjhezmenéssel várnod, a hány karó abban a kerítésben található.

*

Eljegyzés után megkezdődik az illető házaknál a lakodalomhoz való előkészület: kijelölik a lakodalmi elöljárókat («poglavari»), a meghivandó családokat, zenészekről gondoskodnak stb. A férfi személyeket a vőlegény, a nőket pedig a menyasszony s szüleik választják ki. Násznagy kettő van. Az elsőt, ki a főszerepet viszi, a lakodalomban a csend és rend fejé, *sztaresinanak*, *primás-kapitánynak*, a másodikat *dever* vagy *hadnagynak* nevezik. *Nyoszolyó-asszony* («podsnehalja») kettő, *nyoszolyó-leány* egy-négy (7—12 éves leánykák), *vendéghivó* («pozović») vagy *vőfél*, *káplár* egy-kettő. Ez utóbbiak a legérdekesebb alakjai a muraközi lakodalmaknak. Alsó-Muraközben régebben fogadott (fizetett) vendéghivók voltak, kik lóháton járva végezték tisztüket; most az atya, rokon, néhol a vőfél, egyes helyeken pedig maguk a vőlegények mennek vendégeket hivni. A régi, érdekes vendéghivók typusai ma már csak nyugoti Muraközben találhatók fel. Ilyenekül ügyes, tréfás egyéneket szemelnek ki, kiknek kötelessége a kijelölt házakban a meghivást teljesíteni, a lakodalomban a vendégeket víg hangulatban tartani, lelemenyes bohortjaikkal mulattatni, ételeket felszolgálni s a násznagyok utasításait híven teljesí-

teni. Felbokrétázott kalap, bokréta- s piros pantlikával diszitett hivatalos bot (a hegyvidéken karjukon is pántlika lóg s a csizmaszárra vagy botjukra csengetyűt kötnek), vállszijjra erősitett csutora, tele borral (menyasszonytej = «cukavica»), pisztoly, melylyel helyenkint lőnek, ezek az ő (jellegző) ismertető-jeleik.

Hujjogatás, rikogatás, lárma s ugrándozás közt végzik a rajuk bizott tisztet, melynek hü teljesitését pityókás mivoltuk is elősegiti. A legszerényebb s tisztességesebb viseletü egyén is megbolondul, ha vendéghivói szerepre vállalkozik. Gúnyt üz mindennel s mindenkivel.

A meghivandó családhoz érve, a «Dicsértessék a Jézus Krisztussal» köszön. A mi ezután következik, az «fekete a fehéren» («črno na belom») azaz irva vagyon. Egyikük előveszi a már tán 20 éve e czélra szolgáló kéziratos vendéghivó könyvet s felolvassa a benne foglalt elmés, könnyed s sikamlós részletekkel bővelkedő mondókákat. A gyakorlott «tudálékos» egyének kivülről is tudják. A hegyvidéken, hol e szokás a legépebben tartotta fenn magát, a következőleg megy végbe a lakodalomba hivás.

A szobába lépve, mindenekelőtt azt kérdezik, vajjon otthon van-e a ház ura? A rendes felelet: «Sarokban ül, a kályha mellett; . . nagyon haragos». Vendéghivó: «Ugyan miért? Nekünk kellene boszankodnunk, hogy e házat oly soká nem találhattuk meg». Itt egy csomó füllentés következik. A kiktől e ház hollétét kérdezték, mindnyájan azt a feleletet adták: «Tudom, de nem birom megmondani». Igazán nagy szerencse, hogy végre idetalálhattak s elkezdi az egyik:

«Ki išće.	«Ki keres.
On najde.	Az talál.
Ki prosi,	Ki kér,
On dobi.	Az kap.
Li potrka,	Ki zörget,
Njemu se odpre.	Annak megnyittatik.
Tak i mi:	Mi is:
Iskali smo,	Kerestünk,
Našli smo,	S találtunk,
Prosili smo,	Kértünk,
Dobili smo,	Kaptunk,
Ružili smo,	Zörgettünk,
Odprlo se.»	Megnyittatott».

«Most pedig hamarosan a szent evangeliumot szeretném elmondani, hallgassanak meg.» (Itt azon evangeliumot mondja el, mely a meghivási hétben esik.) Bevégeztével felsorolja, mi minden lesz majd a lakodalomban.

«Talán azon tünődtök magatokban — kezdi a vendéghívó — hogy «Mit ennénk mi ott mindnyájan?» «Három hombár *buzalisztből* 3 péklegény fog czipót sütni. Ha valamikor olyféle kenyeret ettetek s héját eltettétek, hozzátok magatokkal: ahhoz bár mindenkor hozzányulhattok lakodalmunkban».

«Azt mondhatnátok, hogy nem fogtok ott elég *marhahust* találni. Az is lesz bőven. Olyan egy ökröt vágtunk, mint valami sajtkukacz. Bőrét czérnákon szárítottuk, mely czérnák közöl egyiket az ormosi (stájer városka), másikat a csáktornyai, a harmadikat pedig a varasdi paulinus templom tornyára kötöttük».

Hogy *disznóhusuk* is lesz elég, azt a következő nehézkes szerkezetű régi versben mondja el:

«Mi smo zaklali takšoga praščićka,
Kak e'noga lepoga ftićka;
Kaj smo nei mogli tak dudoga noža,
Kak je bila debela slanina pak koža.
Slanina smo na sošilo deli,
Čez devet velbov za tri zaporne lance.

Te se pak velka čuda pripetila:
Da so se vsi tri lance potrgnuli,
I si devet velbov predrli.
Neg' je dobro, da je pri hiži takša dekla bila,
Koja nei pavočina pometala;
Te se na pavoćino podržala,
Drugać bi tiham doli opala.
Zato vi dobro znate,
Ći takša dekla pri hiži 'mate,
Ne treba nje krej goniti.

Ći ste gda meso jeli,
Kakse čonte krej deli,
Morete sobom donesti.
Gda bodu mužikaši zaćeli igrati,
Vi poćnete čonte gledati.
Si zemete, gda se hoćete,
Svojom je vsaki sloboden.»

(«Oltünk akkora disznócskát, mint egy kis madárka, hogy nem tehettünk szert oly hosszu késre, mint a mily vastag a szalonna s bürke volt. A szalonnát kilencz emeletben három kötőlánczra száradni tettük . . . . De nagy csoda történt ekkor: mind a három láncz elszakadt és a kilencz emelet leszakadt. Szerencse, hogy oly szolgáló volt a háznál,

ki a pókhálót nem seperte le, így (a hus) a pókhálón fennakadt, különben egészen leesett volna. Azért jegyezzétek meg jól: ha olyfajta szolgáló van a háznál, nem kell rajt' kiadni . . . Ha valaha hust ettetek s a csontfélét félre tettétek, magatokkal hozhatjátok. Mikor a zenészek kezdenek játszani, kezdjetek a csontot nézegetni; vegyetek belőle, a mikor akartok, a sajátjával mindenki szabad.»)

Borukat a jeruzsalemi (Stájerorsz.) hegyről szállították. Abból van a csutorájuk is megtöltve, melylyel imigy kínalgatják a házbelieket .

«Je slado
Pak teče vu guti gladko;
Naše snehe mleko.
Ki vupa piti,
Vupa i potočiti»

(«Édes s torokba csuszó Menyasszonyunk teje. Ki mer belőle inni, megtölteni is meri»).

Szokásban van a házbelieknél, hogy a mennyit a csutorából kiisznak, annyit a magukéból hozzatöltenek, hogy az mindig tele legyen.

Pénzük is lesz a lakodalomban. Három kovácslegény ver pénzt — káposztatorzsakon.

Ha valamelyik *czipője talpát* a lakodalomban elkoptatna, az sebaj, mert ott czipész is, szabó is lesz.

«Šoštar zna vrezati,
Sabol pak privezati».

(«A czipész tud metszeni, a szabó pedig oldani») Ők majd megcsinálják.

«Lehetséges, hogy azt vélitek, hogy éjjelre nem lesz hol *hálnotok*. Ágyat kaphattok, ha a házban nem, hát a ház mellett. Lőttünk egy czinket, fejéről a tollat 14 nap óta 14 vén banya kopasztgatja. Azzal a tollal a mi várunkat (a lakodalmas házat) körülrakosgattuk, s hogy a szél el ne fúhassa, nyul-pogácsával (nyul-trágya) nyomtattuk le»

«Könnyen megtörténhetik veletek, hogy még a *péntek is ott talál* benneteket (szerdán kezdik a lakodalmat). Mi ketten a Murát meggyujtottuk, ő fent Stajerben, én meg itt Raczkanizsán (Muraköz) s így eleg *halhoz* jutottunk. Három szekér van megrakva hallal: van egy szekér ponty, egy szekér csuka, s egy szekér «hiányzó» («menkavec»). A pontyok a férfiaké, a csukák az asszonyoké, a «hiányzók» pedig a leányoké. (Czélozva a felnőtt leányokra, kiknek, muraközi szokás szerint, lakodalomba nem szabad menniök).

Gondoskodásuk a lakodalom alatt otthon maradókra is kiterjed. A többi közt azt a tanácsot adják nekik:

«Večer na rešeto podojiti,	«Este a szitára kell fejni,
Kaj ne treba precediti.»	Hogy ne kelljen szűrögetni».

«Állíthatnátok, hogy mi ketten még eddig semmit sem mondtunk, hogy – mikép, hová? Tiszteltet s kéret benneteket a menyasszony s vőlegény, szíveskednétek lakadalmukra elfáradni».

Azután *puskaporra* kérnek pénzt:

«Prosimo grošek,
Na strošek
Grošek na prah,
Kaj nas ne bode strah»

(«Garaskát kérünk költségre. Garaskát porra, hogy féljenek tőlünk»).

Kapnak pár krajczárt; néhány szóváltás meg s tova mennek. Így megy ez házról házra.

Muraköz jó részében már kialvóban van e régi alakú meghívás. Csak a félreeső helyeken tartja még magát. De ott is folyton szűkebb-szűkebb térre szorul. A hol a szokásból kiment, csak röviden, de tréfásan adják elő jövetelük czélját.

*

Közeledvén a lakodalmi nap, megkezdődik az illető házakban a sürgés-forgás. Az ifjú jegyesek már megvették egymásnak a jegyajándéki ruhát: inget, gatyát, zsebkendőt vagy csizmát a menyasszony, len vagy gyolcsinget, selyemkendőt a vőlegény, melyekben majd esküvőre mennek. Tisztában vannak már a meghivandó vendégek számával is, s ahhoz mérten teszik bevásárlásaikat az evés s iváshoz. Ilyenkor a legszegényebb ember is kitesz magáért. Ha pénze nincs, kölcsön vesz, de annak nem teszi ki magát, hogy később valaki lenézőleg emlékezhessék meg lakodalmáról.

A lakodalmat megelőző négy-öt napon a meghívott vendégek a szokásos ajándékokat kezdik hordani: mindennemű majorságot s ennek kiséretében tejet, vajat, túrót, tojást, zsirt, diót stb. Ezek fejében alig győzi a háziasszony az ajándékul sütött pogácsákat kiosztogatni. E napokra már megvan híva egy csomó asszony-népség, a rokonok, komaasszonyok s szomszédok sorából válogatva, kik ugyancsak neki esnek a sok ajándék-majorságnak: ölik, kopasztják, tisztogatják s bonczolják.

A szoba, konyha, sőt a kamara is tele van ezekkel az ingyen napszamosokkal. A földön 3—4 teknyő, tele tisztogatott sütésre kész majorsággal. A gazdagabb házaknal 90—100 drb majorságot is ölnek, mely szamnak aránylag 4—5 akó bor szokott megfelelni. Hát a tésztaféle mennyi!

Midőn az ennivalók nagyjában elkészülnek, a lakodalom czéljára használandó szobát kezdik rendezni. Hosszu asztalokat, lóczákat s egyszerü deszkákat szereznek be; a szoba falait ez alkalomra vett különféle szinü, kivagdalt papirokkal, fenyőágakkal, borostvánnal s pántlikákkal diszitik.

Esküvő elötti nap estején a meghivott vendégek közöl számosan vacsorára gyülnek össze a lakodalmi házba. Szamukat az ott foglalatoskodó asszonyok s a már ilyenkor megjelenő zenészek is emelik.

Alsó-Muraközben kevés szertartás füződik az esküvői induláshoz. Annál több a nyugati reszeken, hol a vőlegényi hazhoz már szürkületkor összeverődik a násznep. A lakodalmi zaszló a kalyhához támasztva, a pisztolyok megtöltve, a zenészek jatszasra keszen varjak az indulas jelzeset. Előbb az egy pár falatból álló reggelivel vegeznek, azután hujjogatas, lödözés, zene s éktelen zsivaj mellett mozognak előre.

De hová? nincs menyasszonyuk. Előbb őt kell megszerezni, tehát rajta, a menyasszonyi házhoz! Őt azonban nem valami könnyü dolog megkeriteni; különösen az olyan helyeken nem, a hol *mojgát* allitanak, mert először itt gyül meg a bajuk. A mojgat lehetőleg magas és vastag fenyőfából válaszszak s azt a kapu mellé mélyen leassak. (Itt-ott hazra vagy fára kötik.) Tetejére kendőt, bort stb. aggatnak. Midőn a vőlegeny nasznépe reggel a menyasszonyert jő, hogy esküvőre vigye, addig nem eresztik a házba, mig penzbeli alku után a násznagy azt le nem vágja. Az alkuvás sokáig tart, mert a kért ár ezreken jár. Ez alatt a hazbeliek, hogy a levágási munka már alkuvas közben megkezdődhessek, különféle vágó (?) eszközöket szolgáltatnak a vevőfél kezébe: seprüt, botot, lapatot, kapát, söt utolja fele egy sokkal veszelyesebb eszközt is, valami rozsdás, tompa fejszét. Ezekkel próbaljak a násznép egyes tagjai a mojgat leteriteni. Hiaba való erőlködés! Mig a násznagy ki nem alkudja s az arat le nem fizeti, arra való fejszét nem nyerhetnek. Végre, ha a násznagy a mojgat levágta, bebocsattatást nyernek az udvarba.

Hatra van még a menyasszony elokeritese. Ez sem megy könnyen. A vőlegény elöljárói koczogtatnak az ajtón. «Ki az, mit akar?» kerdik a menyasszony benn levő felei. «A harom kiralyok — felelnek ra a kivül allók — idejöttünk, mert ebbe a varba mutatott a csillag és mi a csillag

van jöttünk.» (Hegyvidéken a kinnlevők felelete: «Jó barátok, keresünk egy elveszett bárányt, eresszetek be!»)

Az ajtó megnyílik.

«No édesem, ha a csillag itt van, keressétek meg!»

A násznép a szobába lép s kezdenek a menyasszony után, ki a hátsó szobában van elcsukva, kérdezősködni. Erre egy 10—12 éves gyermeket vagy öregasszonyt vezetnek elő s kérdik:

«Ez-e az igazi csillag?»

«Nem ez az igazi, nem ez a mi vőlegényünk párja», hangzik a válasz.

Elővezetik a nyoszolyóasszonyt, nyoszolyóleányt is, talán közöttük van az igazi csillag. Mind a kettő hasonlít hozzá, jegyzik meg, de egyik sem az «igazi».

Végre az egyik násznagy indul el a menyasszonyért. Be akar lépni a menyasszony várába, de a szakácsnő, ki egy darab fával kezében az ajtónál ül, nem ereszti be. A menyasszonyért fizetés jár. Kezdenek alkudni. Az ár nagy: négyezer forint. Kétezeren áll az ígéret. Elvégre háromezer forint (30 kr) lefizetésével vetnek véget az alkunak. Ezzel a menyasszony szabad. Nagy dicsőséggel vezetik a másik szobába s most is megkérdezik a vőlegény felett, hogy ez-e az igazi csillag, mire a násznép örömrivalgással kiáltja: «Ez az igazi, ezt kerestük, ez hasonlít a mi vőlegényünkhöz!»

Ekkor az első násznagy (starešina) előlépve, beszédet tart. Elmondja, hogy egy négyszögletű kertben (mely alatt az illető menyasszony lakóhelyét érti) több fejlő rózsát láttak, melyek közül egy a vőlegénynek nagyon megtetszett s azonnal le is akarta szakítani. Ő (az első násznagy) azt tanácsolta neki, hogy azt ne tegye; hanem e helyett menjenek a várba a ház urához, tudassák vele óhajukat s kérjék: szolgáltassa kezükbe az illető rózsát. A rózsát — hála Istennek — megnyerték; a neve: N. Továbbá bibliai képeket használva, Krisztus utolsó vacsoráját, Tóbiás fia s a kánaáni menyegző történetét beszéli el, s vonatkoztat a egyesek-, a násznép- s a lakodalomnál előforduló egyes jelenetekre. Figyelmezteti a násznépet s a vendégeket, hogy illően viseljék magokat. «Ki veszekedni szeretne, vagy nem látna a székét (ezzel a boros főre céloz), jobban teszi, ha *bezárt* ajtó mellett kisebb szégyennel elsompolyog, mint ha később *kinyitott* ajtó mellett nagyobb lealázással kiutasíttatik».

E szavak után a násznép egymás kezét megfogva, körbe áll; a zenészek rahúznak s a násznagy elkezdi: «Megyünk az Atya . . . a Fiú . . . s a Szentlélekisten nevében.» (Mindegyikre egyet fordulnak a körrel) s

ezzel — folyton egymás kezét tartva — az asztalhoz térnek reggelizni. A reggelit általában palinka, savanyu leves s kocsonya képezi

Evés közben az u. n. «kiticat» (a hegyvidéken «pogačica» a neve) osszszák ki a vendegek között. A «kitica» (kis bokréta) kalács vagy apró pogácsába szúrva osztatik szét. A násznagy elkezdi: «Kedves Uraim! ez azon ajándek, melyet nekünk az Uristen adott. Szivből óhajtom elosztani.» És mindegyik egy-egy darab kiticzás kalácsot kap, melyet 10—20 krert, a rátartósabbak 50 kr — 1 frtért váltanak meg.

Kiticzaosztás után — az ifjakat s zenészeket sem véve ki — a férfiak «gospon» (úr), a női személyek «goszpá»-nak (asszonyság) szólíttatnak. Mint szokás mondani: «Mindegyik *úr* a saját kalapja alatt s mindegyik *asszonyság* a saját keszkenője alatt». A «vi» (kend, ti) helyet az «oni» (ön) foglalja el s megkezdődik az élet rózsaszínben látása; a «červeno jutro, ... den, . . . večer»-rel (piros jó reggel . . . nap . . . s este) való köszöngetés. Alsó-Muraközben mindjárt az összejövetelnél kezdődik az önözés.

A templomba indulás előtt ismet az első násznagy hallatja szavát. Hosszu beszéde végén a menyasszonynak azt kivánja, hogy útja legyen oly szerencsés, mint Mózesé, midőn Izrael népét az egyptomi fogságból kiszabadította.

Végre sorba állnak az induláshoz. Rendesen gyalog mennek. A menetet az egyik vendéghivó nyitja meg, kezében az elmaradhatlan zászlóval. Utána néhol 10—20 pár fekete posztóruhába öltözött legény halad. A násznép többi tagjai — vidékek szerint — különböző sorrendben mennek. A hegyvideken az egyik vendéghivó leghátul ballag, nehogy valaki elveszszen.

Alsó-Muraköz drávamenti részében egész harczias kinézése van a lakodalmi menetnek. A násznép kocsin vagy gyalog megy, körülötte a kapitany, hadnagy s káplárok lóhaton, katonás ruhában, oldalukon regi, rozsdás karddal. Ha ilyen nincs, fakard is megteszi. E szokás hihetőleg a török világból eredt A közeli Kanizsa várából ki-kicsapó török őrség ellen akart védelem lenni, a menyasszony esetleges elrablasa megakadályozására.

A menyasszony a legtöbb helyen fehér szoknyát, magyaros fekete mentét («mentenica») vesz fel esküvője alkalmával. Homloka felett széles s magas koszoru ekeskedik. A megesett nőknek nem szabad fejükre koszorut tenni. A férfiak bokreta- s rozmaring aggal diszitik kalapjaikat.

Nászmenetnél a zene elmaradhatlan. A síkvidekeken a Rákóczy-, Hunyady-, Klapka s más indulókat huzzák; a hegyes reszeken, hol a

tambúra s szegényebbeknél a harmonika képezi a zenei instrumentumot, a polka s szerény mazurka is beválik.

Hegyvidéken a menyasszony egy nagy, felbokrétázott kalácsot visz a templomba, s azt a pap számára az oltáron hagyja. A násznép enni s inni valót visz magával, miknek egy részét, a templomból kijöve, mindjárt el is fogyasztják.

A vidéki falvakbeliek esküvő után rendesen korcsmába térnek, egy kis időtöltés végett («za zamudek»). Egyes helyeken csak estefelé térnek haza.

A hazajövetel, benn a községben, ép oly zsivajjal történik, mint az elmenetel. Van is sok nézőjük, minden kapuban egy csomó, kik a násznépet s annak egyes tagjait ugyancsak kritika alá veszik. A legtöbb természetesen a menyasszonynak jut ki. Mert nem jelentéktelen dolog ám, hogy épen ő, a menyasszony, mikép tudja magát ünnepélyes, komoly helyzetébe beletalálni.

Közel a lakodalmas házhoz a zenészek egy szomoru búcsudalt zendítenek rá, melyre a násznép is rákezdi:

«Hodi mili, hodi,
Pak mi dober bodi!
Tiraj kočiš konje,
Si katani svoje.

Da mi mili ne bo,
Pota zpoznaval,
Da mi dimo ne bo
Odhajal».

(«Gyere édes, gyere s légy jó! Hajtsd kocsis a lovat, mindegyik katán a magáét. Hogy ne fogja édesem az utat ismerni, nehogy eltávozzon»).

A menyasszony sír, a násznép könyezik.

Ezalatt elértek a lakodalmas házhoz: bemennének, ha — lehetne. Előbb egy csomó fogós kérdésre kell megfelelniök.

«Hol voltatok, mit hoztatok?» — kérdik belülről.

„Meghoztuk a házasság szentségét“, felelnek vissza.

«Mit hozott a menyasszony a koszoru alatt?»

„A férje nevét“.

«Mikor nyerített az Isten lova (a szamár) akkorát, hogy az egész világ meghallotta?»

„Mikor a Noé bárkáján volt“.

Egész özöne hangzik ki az ilyféle kérdéseknek, melyek miatt néha jó ideig kell a násznépnek az ajtónál várakoznia.

Szobában a menyasszonyt az anyja szentelt vízzel locsolja meg, a szakácsné pedig egy kalácsot tör ketté s azt az uj pár között felosztja, a mi azt jelenti, hogy ezután maguknak kell kenyerükről gon-

doskodniok. Továbbá közösen isznak egy poharból; a pohárban marad
bort a menyasszony, feje fölött, hátra önti. Nehol az elébe, a földre helyezet
vizes kancsót kell feldöntenie, hogy majd könnyebben szülhessen. A kony
haba is bevezetik. Ott, mint leendő gazdaasszonyt, kötelmeire figyelmez
tetik, és a kemenczét nezetik meg vele. Néhol, de mar csak egyes csa
ládoknál *tűzajándékot* («ognjo dar») is áldoz. Egy tizkrajczarost dob
tüzbe, mit azonban a szakacsné hirtelen kikap s maganak tart meg
hogy az Isten segitse öt s óvja meg a tüzveszélytöl. Valoszinü, hogy
szokas a nepek vallasi fogalmának fejlődéseben megallapitott egyik foko
zatnak a *fetisismus* cultusának maradványa. Nehol imadkozni is küldi
az uj párt.

Eves elött, nyugoti Muraközben, a násznép elöljarói, köztük az u
parral, egymas kezet megfogva, a szokasos rendben gyorsan az asz
talhoz telepednek le. Gyorsan azert, hogy hamarabb legyen az uj parnak
gyermeke.

A lakodalmi etelek, kivalt a nyugoti részeken igen sok fogasbó
allanak. Az általánosabbak: 2–3-féle leves, hus tormával, különféle
pecsenyék s többfele teszta, köztük a «*gibanicza*», a délszlavok nemze
elete. A föbb szemelyeknek fekete kave is jár.

Az etelek felhordását a vöfelek (káplarok, vendeghivok) s a kony
haban segédkező fehérnép teljesitik. Minden uj etel behozasánal fel
hangzik:

«Hvalem bode Jezuš Kristuš!
Mir vam Bog dej!
Vune je takši glas,
Da Jezuš i Maria pri nas».

(«Dicsértessék a Jezus Krisztus! Békesség veletek. Az a hir va
künn, hogy Jézus s Maria van velünk».)

A *káposztánál* az első násznagy, magasra emelve a tálat, beszédet
mond. A káposzta magját a mustármagehoz hasonlitja, melynek kics
magjából oly nagy növény nö. «A káposzta is kicsi magból nö s nagy
ságára nezve mégis minden más zöldseget felülhalad: tetejere eg
madarak szalnak az Istent dicsöiteni. Dicsöitsük mi is öt, az égi mada
rakhoz hasonlólag!» Mig e beszedet az első násznagy el nem vegezte
senkinek sem szabad a káposztához nyúlnia.

Nyugoti videkeken a kaposzta utan «*napitnica*» (ivás) következik
melynél az első nasznagy figyelmezteti a vendégeket, hogy az Istenről
az ivasnal se felejtkezzenek meg.

Egy pintes üveget vesz kezebe, s mielött innék, a következőket

mondja: «Kedves Uraim! inni fogunk ezen üvegből az Atya, Fiu- és szentlelekisten nevében». Az üveg az összes asztalokat körüljárja, kézről kézre adatik s az első násznagy szavait ismételve emelik szájukhoz. A napitnica többször megy hivatalosan körül s igen sokfele felköszöntőkre ad alkalmat. A hegyvidéken a vőlegeny, menyasszony s szüleik, továbbá a lelkész, tanitó s egyes szentekre is szoktak köszöntőt mondani.

Csak a napitnica után ihatik kiki tetszése szerint. A hivatalos ivast a *hivatalos táncz* követi, mely vidékek szerint szinten rövidebb-hosszabb szertartással megy végbe. E tánczczal bizonyos munka teljesitésének jelképezése van összekötve. Alsó-Muraközben pld. tuskót hasogatnak. A hadnagy s zászlótartónak a nyoszolyó-asszonyokkal háromszor csárdást kell járniok, hogy ezzel a tuskó szétdarabolva s eltisztitva legyen. Nyugoti vidékeken a földmivelés némely munkakörének letánczolása szokásos. Ez igen érdekesen folyik le.

Az egyik vendeghivó a zeneszóra verbunkost kezd járni. Hjah, de az magánosan unalmas járni s nehéz kötelességének megfelelni; nagy a sár, nem «fuvarozhat», azért kéri a násznagyot, adjon neki egy kis segitséget. A «kis» segitséget a kisebbik nyoszolyó-leány személyében kapja meg, kivel elkezd tánczolni. De a kis segitséggel kevésre mehet, tehát nagyobb segitségért óhajtozik. Azt is megnyeri; a nyoszolyó-asszony megy vele tánczra. Még ez sem elég; ennel is hathatosabb segitségül most a másodnásznagyot (dever) nyeri a másik nyoszolyó-asszonynyal. Most már két pár «fuvaroz». Midőn már jó ideig tánczoltak, a vőfel elkiáltja magát: «jezero!» (ezer) mi azt jelenti, hogy a fuvarozást befejezték.

«Tovább!» hangzik az első násznagy részéről a válasz, s tovább kell járniok. Egy kis idő mulva a másodnásznagy kiált fel: «jezero osemsto!» (ezernyolczszáz.) A násznagy visszafelel: «Csak tovább!»

«Ezernyolczszáznyolczvan», kiált fel ismét valamelyik a tánczoló párnak közöl. Hiába! nincs irgalom: «Csak tovább!» hallják az uj választ, s ez mindaddig ismétlődik, míg a folyóévhez (Kr. szül. ut. év) érnek. Akkor ujólag jelentik, hogy munkájukkal készen vannak.

«Nem úgy, kedves gyermekeim — mondja a násznagy — a mint látjátok, szép időnk van, menjünk dologra. Gyerünk szántani!»

A zenészek rahuznak s nekik kell szántaniok.

«A szántást elvégeztük», jelenti a vőfel, a zene elcsendesedése után.

«Akkor menjetek boronálni», kiált vissza a násznagy s ők ellenmondás nélkül végzik tánczukkal a boronálást. Ezután a hanttörés, a perje kiszedése, összehordása, meggyujtása, hamujának szétszórása stb. következik a fentebbi alakban.

De a jó gazda ketszer, haromszor szantja ám meg földjét, a tánczolóknal sem érik be az egyszeri szántassal s az ezzel kapcs munkával. Másodszor a földet porhanyitani, harmadszor vetes al szantani s mindannyiszor az első szantas alatti dolgok is velük já Az utolsó szantasnál még barázdat is kell tisztogatni, vetni, « keresztet» csinálni a föld végére, hazajönni, a marhakat kifogni, a istálóba hajtani, megkötni, megetetni stb. stb. S ez igy, a nás kénye-kedve szerint csaknem a végtelenségig folyhat s néhol fo elannyira, hogy a vegkimerülesig tanczoló «munkásokkal» a nez kifáradnak.

Ezzel sincs még vége a hivatalos táncznak. Most a vendé kerül a sor. A násznagy megnevezi, hogy kinek kivel kell tánczo pl.: «*N. N.* (férfi) es *N. N.* (nö) *na delo*» (dologra). Egy időben, a tersegehez képest, csak egy vagy két pár tánczol, s ha végeztek, ú által váltatnak fel. Tancz befejeztével a ferfiak nehany «hatost» kot a zenészeknek fizetni, kiknek nehol, az elöleges kialkuvás szerint, a tus huzásért beszedett összeg kepezi fizetesüket.

Tust minden egyes vendegnek külön jatszanak egy par nó Ha a tizkrajczaros a körüljaró poharba kellö idöbe bele nem potty a hegedük nyikorogni kezdenek, a bögő receg, a sip tulol s a balom sem hallat valami edes hangot; ez által figyelmeztetik az ü hogy már elég volt a jóból. Mivel a tushuzas 2—3 óraig is eltart mindenütt adnak ra engedelyt.

Pecsenyeevés után Muraköz nagyrészeben egy *majorám* («bažolka») szóló dalt énekelnek, s mig az ének tart, csokolasi te resülést ülnek. Elöbb sorban, később tetszés szerinti módon s re csokolgatjak egymast, asszonyok s férfiak vegyest.

Tésztafélékért a hegyvideken zeneszóval mennek s azokat fe vagy kezükben magasra tartva hozzak a szobaba, s addig nem he az asztalra, mig a násznagy ki nem alkudja. A kialkuva- sok n ségbe ütközik: hogy siettessek, a kalacshozók a megfélemlités logas is hozzanyulnak; visszateressel fenyegetik a belöl levö násznagy-parti

Zbogom om.
Zbogom mi!
Hote detiči,
Z-lepimi kinči!
Idemo vu pečuh,
Gde je več kruh!»

(«Isten önökkel, Isten velünk! Jertek legenyek a szép kincs Menjünk a kalyhaba, a hol tobb kenyér van!»)

De a násznagy-pártiak nem ijednek ám meg s visszavágják:

«Mi pak imamo sneha.
Lustnoga veseloga.»

(«Nekünk meg víg menyecskénk (menyasszonyunk) van).

Tovább is tart a feleselés, s ha ez ügyben végeztek, pénzbeli kialkuvásra kerül a sor. Abban az az eredeti, hogy a vőfél a kalácsot fokonkint kevesebbre tartja, a násznagy pedig folyton többet-többet igér érte. Végre, midőn a vőfél már az utolsó krajczárig lement s többé nincs mit engednie, a násznagy pedig ezer forint körül jár igéretével, az óriási különbséget egy pohár borral egyenlítik ki, s megvan az alku kötve.

Ezután az első násznagy a másodnásznagyhoz fordulva megkérdezi, hogy hova tartozik a kincs, mire ez visszafelel, hogy a «Mózes táblájára, az apostolok közti felosztásra.» (Mózes táblája alatt az asztalt, apostolok alatt pedig a vendégek értetnek).

«Mire van szüksége e kincsnek?»

«Térségre», felel a vőfél vagy szakácsné s a kalácsokat az asztalra helyezik.

Ez az utolsó fogás. A pecsenye s tésztafélék egész éjen át az asztalon maradnak. Kóstolgatókat, evőket időnkint egész éjjel találunk, ivókat pedig szüntelen.

Most következik csak az igazi mulatság, az általános táncz, közben apró, nevettető játékok, tréfálkozások, sikamlós élczek, gúnyos czélzások, apróbb berzenkedések stb., melyekben a zenészek is részt vesznek, sőt gyakran irányadók. Mindezek, természetesen élénk ellentétben vannak a fentebbi vallásos szertartásokkal, de megütközést azért egyáltalán nem keltenek.

Alsó-Muraközben a tánczok közötti szünidőkben többnyire énekelnek.

Vacsora után a szakácsnő *kásapénzt* (»glivica«) szed. Több helyen élő kakassal is megtisztelik. A kakas nyakába szalonnát, sőt s paprikát kötnek s azon megjegyzéssel adják át, hogy ha esetleg nem volna elég kövér, sós vagy paprikás — ime, hoztak szereket, a mikkel a hiány pótolható leend. Alsó-Muraköz némely helyein, kásapénzszedés alatt a «Slaviček se ženi, z-Bukoviča grada» (»Fülemile házasodik Bükkes várából«) czímü humoros dalt éneklik.

Vacsora utáni időszakban, néhol *álarczosok* is megjelennek. A hol e szokás teljesen épségben van még, ott az álarczosok, mielőtt belépnének, maguk közől egyet levéllel küldenek a lakodalmasokhoz. Abban

a levélben elmondják, hogy messze földről való utazók, hazájuk ott van, hol a nap felkel stb. . . . kérik a ház urát vagy a lakodalmi násznagyot, ereszsze be őket egy pár tánczra. A vőfél behajtja őket. Egy kis tréfálódzás, táncz s trakta után eltávoznak.

A *kontyfeltevés* csak itt-ott jár ünnepélylyel. A hegyvidék Stájerországhoz közelebb eső részein, ha az óra éjjeli tizenkettőt ver, a menyasszonyt kiszöktetik s a kontyot suttyomban teszik fel. Ezzel aztán bevégezték az első nap összes szertartásait. A vendégek rendesen hajnalig mulatoznak.

A lakodalom jelenleg a legtöbb helyen két, a vagyonosoknál három napig tart. Régente négy-öt napig is elhuzódott.

A második napi szertartások — némely kihagyásokkal — az első napiéhoz hasonlólag folynak le, kevesebb zajjal s nem oly élénkséggel. A vendégek száma is sokkal csekélyebb. Többnyire csak a meghittebb s tekintélyesebb családokat hívják meg ujra. Mert az általános meghívást külön meghivásnak is kell követnie, e nélkül, különösen Muraköz délnyugati sarkán fekvő falvakban, egy vendégnek sincs joga a lakodalomra megjelenni. Egyes helyeken a násznagyokért zeneszóval mennek s nagy zajjal kisérik a lakodalmas házba.

Az is szokásban van néhol, hogy a *menyasszonynyal seperletik ki* a lakodalmas szobát vagy udvart. Ki is seperné ő gyorsan, ha a zenészek nem berzenkednének vele, s nem eklendeznének seprűje előtt. A mit tisztára sepert, a kópé zenészek falevél s forgácscsal szemetelik be. Igy kárba vesz minden erőlködése. Végre is alkura kell fanyarodnia. 10—20 kr. fejében aztán a zenész urak seprik tisztára az illető helyet.

Legtöbb helyen a menyasszonyi *csók is* második napon van. A menyasszony az ajtónál várja az érkező vendégeket, vagy az étkezés utáni együttlét alkalmát használja fel, hogy sorban csókolja őket. *Mura-Szerdahely* vidékén még az uton járó-kelő népnek is kijut a menyasszonycsókból. A kit t. i. a menyasszony bárhol is megcsiphet, van tetszésére vagy nincs az illetőnek — megcsókolja s az érte járó díjat is rögtön behajtja.

A második napi lakodalom egész napra terjedő idejét sok helyen leleményes s nevettető utczai menetekkel rövidítik. Szánnal csónakázni mennek, a mojgát zeneszóval viszik a násznagyhoz stb.

A *harmadik nap* egész csendben folyik le. A vendégeket csak az «előljárók» s legközelebbi rokonok képezik.

A *menyasszony-ládát*, esetleg a vőlegény holmiját is, Alsó-Mura-

közben zeneszóval szállitják a leendő közös lakáshoz. Kiváltása a násznagyot terheli.

Itt-ott a *kárnézés* is szokásos. Páratlan számban állitanak az uj pár lakásába s megvizsgálják őket, vajjon nem esett-e valami bajuk : nem sánták-e vagy vakok stb.

Egy ily lakodalom terhének legalább is háromnegyed részét a meghivott vendégek viselik. Minden meghivott háztól egy-két darab majorság, tej, túró, vaj stb. jár. Néhol a zenészek dijazása is a vendégek kényszeradakozásához van kötve. Pénz jár a menyasszony csókjáért, a kiticzáért stb. Az egész lakodalom, kivált nyugoti Muraközben, csak fizetés és fizetés.

A lakodalmakra készitett ételneműek maradékát az illető család egy hétig sem birja elkölteni, a begyült pénz pedig jó ideig fedezi az uj pár apróbb szükségleteit.

A muraközi lakodalmi szokások egyes részletei majdnem minden negyedik-ötödik faluban más-más alakban s módosulással fordulnak elő ; általában azonban úgy a belső lényeg, mint külső kép s jelleg tekintetében két vidékre, keleti (Alsó-Muraköz) s nyugotira oszlik. Ez utóbbihoz tartozik a hegyvidék is.

A nyugot-muraközi lakodalmi szokások jelentékeny része stájeri és zalai vendektől való eredetre vallanak, az alsó-muraközi egyrésze pedig a drávántúli síkságon lakó horvátok szokásaival azonos.

A nyugotvidéki lakodalom sokkal kedélyesebben, vonzóbb alakban folyik le, mint az alsó-muraközi. Tisztességesebb kifejezésű a néphumor, a jókedv nem oly túlcsapongó, de igazibb.

Az alsó-muraközi lakodalom sokkal kevesebb szertartással jár, s a kiállitásban is egyszerűbb, a kedvtelések azonban féktelenebb nyilvánulásuak.

*

Ezekben kivántam a muraközi lakodalmak lefolyásának általánosabb képét adni s figyelemre méltóbbnak mutatkozó részleteit bővebb leirásban is bemutatni. A legrégibb s igy legérdekesebb lakodalmi szokások nevezetes része már itt is feledésbe kezd menni, néhánya csak töredékében gyakoroltatik ; a gyüjtés azonban még elég jókor indult meg arra nézve, hogy legalább az, a mi eddig fennmaradt, mentve lesz a néprajzi tudomány számára.

Zrinyifalván, 1890. január hó.

Alisán Leo örmény ethnographus velenczei jubilaeuma.

*Dr. Patrubány Lukács*nak a M. N. T. f. évi jún. 14-én tartott ülésén felolvasott jelentése.

Társulatunk választmányának április havi ülésében előterjesztést tévén arról, hogy Alisán Leo elsőrangu örmény költő és ethnographus ötvenéves irói jubileumát Velenczében május 25-én ülik meg: a választmány elhatározta, hogy a Magyarországi Néprajzi Társaság nevében Alisánhoz magyar és örmény nyelvü üdvözlőiratot intéz, s egyúttal megbizott engem, mint a társaság örmény szakosztályának előadóját, hogy a társaság képviseletében a megtartandó ünnepen részt vegyek.

A megbizatásban eljártam, s a jubilaeum lefolyásáról a következőket jelenthetem.

Szent-Lázár szigete az ujabb örmény irodalom történetében nevezetes szerepet játszik. Itt nyertek biztos révpartot a velenczei köztársaság jóvoltából a tizennyolczadik század elején, 1717-ben, a Morea szigetéről a törökök elől menekülő Mechithár és társai a bájos szigeten, melyet a szerény, de buzgó szerzetesek rövid két század alatt világhirüvé tettek. Ki ne ismerné manapság a mivelt világban San Lazarro nevét? E sziget az, hol egykor a szabadságszerető Byron is tartózkodott és a hol «Child Harold»-ját költötte, a melynek látása I. Lajos bajor királyban költői érzelmeket fakasztott, s a melyet századunk elején a nagy Napoleon, mikor a többi szerzetes rendeket a győző hatalmával élve eltörölte, nem mert bántani.

Szent Lázár szigete nevezetes hely, hol a régi örmény kéziratok egész gyűjteményét őrzik, s a melynek szerzetes lakói kiváló tudományos munkásságot fejtenek ki.

Alisán Leo, kinek tiszteletére a május 25-én tartott ünnep lefolyt, költői és tudományos működésével szintoly világhirü nevet vivott ki magának, mint a milyen világhirü a hely, hol e gondviselésszerü férfiu élete legnagyobb részét töltötte.

A jubilaeum fényes, keleti jellegü istentisztelettel kezdődött, melyen maga Alisán volt az áldozattevő pap. Ezt követte az ünnepi díszülés, melyen az üdvözlő iratokat olvasták fel, s az egészet pompás lakoma és a belső kert tündéries kivilágítása zárta be.

Jelen voltak az ünnepen: *Ázárián* konstantinápolyi örmény kath. patriarcha képviseletében *Miszák* lelkész, a római örmény papi collegium aligazgatója, továbbá az örmény sajtó és a konstantinápolyi örmény

>sság részéről Alisán volt tanítványa, *Árphiárián*, az «Arevelkh» és Mászisz» keleti örmény lapok munkatársa.

Csodálatot keltő volt a különféle helyekről érkezett üdvözlések ne. Európán és Ázsián kívül Afrika és Amerika is szerepelt a majdı kétszáz üdvözlőirat közt. Az ázsiai messze örmény földnek minden :-zuga, az örmény papság, társulatok, irók, művészek és tudósok, aló társadalmi állásu férfiak, nők és tanulók járultak e napon hódokkal a nagy költőtudós elé. A római pápa nevében Rampolla bibor-, a moszkvai orosz ethnographiai társaság nevében a titkár intéztek özlő sorokat az ünnepelthez.

Társulatunk üdvözlő iratának örmény mellékletét Tiroján Athanas ı olvasta fel, s az lelkesült tetszést aratott.

Alisán örmény versben válaszolt, s Ágostini bibornok, velenczei riarcha a lakoma alatt olasz versben köszöntötte fel őt s két másik iláris társát, Dsári Ábráhámot és Lári Lukácsot, a mechitharista szerzet másik, szintén érdemes tagját.

Megemlítem itt a mechitharista érsek felszólalását, ki köszönetet lvánított a magyarországi néprajzi társaságnak is ama megtisztelteért, melyben a szerzet egyik tagját részesítette. Háláját fejezi ki ezért sán is hozzám intézett levelében.

Szétosztották a jelenvoltak közt a szerzet ünnepi üdvözletét, a :, ez alkalomra írt ünnepi ódát s a díszes feliratlapot, melylyel a sajtóihely személyzete tisztelte meg az ünnepelteket.

Szóval az ünnep imposáns volt, de ez nem is csoda, mert Alisán talmas irói egyéniség, kinek hatása van a nagy tömegekre is, mert me — a mint ez életrajzából kitűnik — a költő a tudóssal egyesül.

Alisán, Arthur Leist életirója szerint, Erzerumban született, olyan dön, hol az örmény ősi hagyományok még nem nagyon mosódtak s gyermekkori benyomásait magával vitte a szt. lázárszigeti kolosba is.

Verseiben a messze haza szeretete tükröződik vissza: hazája képeit, 'aszát, egét és napját, az örmény történet jó és rossz napjait festi, ikli meg és gyászolja bennök uj meg uj szinekkel.

A versek, melyekben képzelete az Adriától keletre — hazájába, l gyermekkorát töltötte — szárnyal, a legsikerültebb honvágy-dalokhoz toznak.

Örményország múltja Alisán lantjának kedvelt tárgya, mely őt lelredéssel tölti el. A hold fényénél gyakran barangol hazája térein és lékszik meg nemzete fénykoráról és harczairól — a hősökről, kik tiket áldozták fel hazájuk javáért.

Kiválik e nemű költeményeinek sorában a *«Szochág Avárájri»* — «Az avarajri fülemile» — melynek hőse Mamigoni Vartan, ki a perzsák elleni harczban elesik, de halála az örményeket győzelemre segíti és felszabadítja a perzsa iga alól.

Az örmény nép mai helyzete kevés vigasztalást nyujt neki, de ő reménynyel tekint a jövőbe. «A régi gyökerek uj galyat hajtanak, régi galyak uj bimbót», mondja Alisán *«Az örmény föld»* czimű költeményében.

Előrehaladottabb korában túlnyomólag a tudományos munkásság veszi igénybe Alisant, mely szép összhangzatban van költői működésével.

E munkában is szülőföldjenek múltjával és jelenével foglalkozik. Ezek sorában a *«Sirág»* ethnographiai, földrajzi és régiségtani leirása a mai Alexandropol környékének. E könyvéért nyerte el az Iszmirián-féle irodalmi jutalomdijat.

«Sziszván» terjedelmes diszmunka, mely Cilicia kisázsiai tartománynak azt a korszakát tárgyalja, midőn területen a keresztes háborukkal egyidejüleg, a rupenida örmény királyok uralkodtak.

Az *«Ararat»*-ról szóló munkaja, mely a jubilaeum alkalmára jelent meg, terjedelemre, conceptióra és a kiállitás csinosságára nézve leginkább «Sziszván»-hoz hasonlit. Mellékelve van hozzá az Arávat tartomány diszes, Párizsban készült térképe. A kimeritő, negyedrétű diszmunka a régi Örményország ama legészakibb tartományának tudományos leirása, melynek Sirág csak egyik megyéje.

Kiadta Alisán a középkori örmény népdalok gyüjteményét is angol forditással. Ennek első kiadása meg 1853-ban jelent meg, a második 1867-ben. E népdalok többnyire örmény népnyelven vannak irva a különböző nyelvjárásokban, s keletkezesök kora a XIII. vagy XIV. századtól a XVIII.-ig terjed.

A mi szempontunkból Alisán munkássága főleg azért becses, mert a hazai örmények ethnographiaját közelről érinti. Olyan irónak működése, ki az örmény föld épen azon részéről irt nagyjelentőségű, alapos munkákat, hol még a XI. században a hazai örménység bölcsője ringott, a hazai ethnographia szempontjából is kiváló figyelmet és elismerést érdemel.

Épen azért jogosan vettünk mi is részt ünnepeltetésén, s a Magyarországi Néprajzi Társaság babérkoszoruja szépen odaillett a többi mellé, melyet honfitársaitól és más tisztelőitől kapott.

Nekem azonkivül még más okom is volt őt ünnepelni. 1885-ben ismertem meg őt, mikor a két havi nyári szünetet Velenczében töltöttem

s ott a Murad-Raphael-féle collegiumban az uj örmény nyelvet tanulmányoztam Nababedián Gábriel atya vezetése alatt, ki akkor a nevezett collegiumban az örmény nyelv és irodalom tanára volt. Alisán nagyon érdeklődött tudományos törekvéseim iránt, s mikor búcsulátogatást tettem nála, irodalmi megbízásokra is érdemesített, melyeket Velenczéből hazajövén, részben meg is oldottam.

Ennek köszönhetem azt az egy pár hozzám intézett örmény levelet, melyet irójuk neve becses ereklyévé avat.

Jelentésem végére érvén, köszönetemet kell kifejeznem a tisztelt választmánynak, hogy alkalmat és jogczímet adott nekem résztvennem a fényes és kimagasló ünnepen, mely az örmény nemzet egyik legjobb fiának, ragyogó képzeletü költőjének és éleseszü tudósának maradandó emlékü apotheosisa volt, kihez még azonkívül engem a személyes hála érzelmei is csatolnak.

A bányarémről.

Irta s a Népr. Társaság június havi ülésén felolvasta: dr. *Versényi György.*

A bányarém a törpék osztályába tartozik. A ki csak felületesen ismeri is a német néphagyományokat, jól tudja, minő szerepet játszik bennök a törpe. Annyi mese, monda, rege szól róla, s a hagyományok oly különböző oldalról mutatják be, hogy pontos, biztos rajzát adhatni az egész fajnak, mint akár valamely ma is élő igazi népnek. Egészen máskép vagyunk a magyar néphagyományokkal. Nagyon szórványosan találkozunk bennök a törpével, s ugy elmosódik egész jelleme, hogy nevénél és kicsi alakjánál egyéb alig kivehető.

Babszem Jankó (Arany László, Gaal Gy. III.), Kökény Matyi (Gaal Gy. III.) nem ilyen, hogy ugy mondjam: mythologikus alak: a nép tréfás képzelete csak azért alkotta meg, hogy annál nagyobb legyen az ellentét a piczi bohó emberek s véghez vitt tetteik közt. Épen olyanok, mint más helyütt a borsszem nagyságu ökrök. (Arany-Gyulai. III. A két borsökröcske.) Az elátkozott, vagy pillanatra átváltozott alakok sem tartoznak ide. Mikor a sok gyerekkel megáldott szegény ember elindul ujdonszülelett kis fiának keresztapát keresni, s ez rengeteg erdőben eltéved, szembe találkozik egy pulya emberkével, a kinek hét singes a szakálla s úgy onszolódik a földön utána. De ez egy tündérkisasszony, kit anyja, a fekete királyné elátkozott, hogy mindaddig pulya ember legyen, míg egy

hét esztendős, hét hónapos, hét hetes s hét napos vőlegényt nem talál. (Benedek E. Székely tündérország. Az elátkozott királykisasszony.) Más helyütt meg a tündérkirály csak azért változik át törpévé, a ki maga egy arasz, a szakálla két arasz, a lova meg egy nyúl, hogy könnyebben árthasson a mesehősnek. (Csernekinek. (Magyar Nyelvőr, VIII. 375.) «A három királyleány»-ban előfordul egy törpe. Olyan kicsiny, hogy homlokával alig éri fel az asztalt; három lába közül egyik emberláb, kettő szarkaláb; hátából két szarvastülök nőtt ki; csak egy karja van, a másik helyett bagolyszárny nőtt ki vállából. (Majláth F. Magyar regék, mondák és népmesék.) De ezt is csak a gonosz tündér átka változtatta ilyenné. Ugyanitt viaskodás közben a titokzatos hangyák gnómokká változnak, hogy jobban árthassanak; hat kezük van, mindenikben hat szablya.

Több helyütt előfordulnak ugyan valódi törpék, de csak mellékesen s igy is épen hogy megjelennek. A homoród-almási barlangban Dárius elrejtett kincsét keresi a nép s a barlang titkos meneteit tündérekkel, *törpékkel* népesiti meg. (Orbán B. A székelyföld leirása, I. 91.) A mostohája elől menekülő Hóleány egy viskóhoz ér, hol hét törpe lakozik. A hét törpe szivesen látja a leányt s gondját viselik, mintha csak saját leányuk volna. (Majláth J. Magy. regék stb.).

Némely hagyományból úgy látszik, hogy szeretik a családi életet, de feleséget nem találnak szép szerével, hanem valami nagy segitség fejében kényszeritik magukhoz a földi nőket. Igy Tanczi vargaluska félsinges ember, másfélsinges szakállal, a ki az erdőben egyik ágról a másikra szökdösve motollálja a fonalat. A rossz fonóleánynak, kiről elhitették a királyfiuval, hogy nagyon szorgalmas s mindent aranyfonallá fon, segit; elvégzi helyette a munkát, ha megigéri, hogy hozzá megy feleségül, ha ki nem találja a nevét, mire a fonást elvégzi. (Kriza. Vadrózsák: A rossz fonóleányból lett királyné.) Ennek változata Arany Lászlónál Panci-manci.

Határozott rossz indulattal is vannak az emberek iránt. Decsen pl. azt hiszik, hogy a föld alatt kicsi emberek laknak, a kiknek csak akkora kalapjok van, mint egy gyüszü. Éjszaka teljárnak, nappal alusznak. A ki közéjük kerül, az többé nem jön fel.

Ilyennek mutatja a kárpátalji monda is: Egy leány kiment az erdőre egereszni. Majd fáradtan leült s elaludt. Meglátja egy kobold s a bokorba rejtőzve kiáltani kezd: «Kelj föl és menekülj, ha életed kedves!» Ijedten ugrik föl, s meglátva a bokorban vigyorgó koboldot, futni kezd. A kobold túskön-bokron utána. A már-már összeroskadó szerencsétlen leány végre egy mocsárba sülyedt. (Philipp. Sagen aus der Karpathenwelt. 7.).

Egyszer úgy tűnik fel, mintha a törpe az ördögök közé tartoznék. Így mikor Fehérlófia Fanyűvővel, Kőmorzsolóval s Vasgyuróval útra kel s egy kunyhót gabalyítva, egyik otthon marad kását főzni, a többi meg vadászni megy: csak ott terem egy kis *ördög*. Maga nagyon kicsi, de a szakálla földet éri. Azzal kötekedik, hogy kását kér, s a ki nem adja oda, erővel elveszi, s annak a hasáról eszi meg. Nevök mutatja, hogy Fehérlófia társai minő erősek, s Hetszűnyű Kapanyanyimonyók, a kis ördög, mégis lebirja őket. Mikor még Fehérlófia szakállánál fogva egy nagy fához köti, a fát is magával viszi. A nyomán elindulva aztán egy nagy lyukra találnak, a melyiken a másvilágra mehetni (Arany L. Fehérlófia.).

Máskor a *tündérek* szolgálatában látszik lenni. A szerencsepróbáló királyfi öreg szolgájával egy rengeteg erdőbe ér. Egy forrás mellett letelepszenek s falatozni kezdenek. Jő egy kicsi emberke, a kinek hét singes a szakálla s a vállán egy két mázsás botocskát czipel. Csak beleszökik a forrásba, s eltűnik. A királyfiu utána megy, mert tudja, hogy ez bizonyosan Tündérországba ment (Benedek E. Székely Tündérország. A hétfejü sárkány).

Máskor ismét az *óriások* szolgálatában van a törpe. Herec-várát (Háromszékm.) szerecsen óriások épitették és laktak. Ez óriások kincsei a vár földalatti pinczéiben vannak elrejtve, mígyszámu fekete *pulya* őrizetére bizva. Egyszer egy pásztorgyerek beesett a pinczékbe. Ott nagy csapat fekete pulya evett-ivott, tánczolt; őt is kinálták fekete kancsóból. Fekete hordókban pedig roppant kincs volt felhalmozva. De a meglepett fiu felsohajtott: «Én jó Istenem, hová jutottam?» Isten nevének említésére az addig barátságos indulatu pulyák megragadták s egy lyukon (lepcsőn) kidobván, mivel ő ijedtében folyvást Isten nevét emlegette, úgy elrepitették, hogy az erdőszélen félholtan találták társai (Orbán B. A székelyföld leirása. III. 57.). Úgy is van, hogy az óriások a törpék szolgái. A «Pengő» czimű mesében a tizenkét óriás az *araszny*i ember szolgálatában áll. Ennek nagyobbik fia egy hatalmas keselyű két ezüstfiával, kisebbik fia arany-agyaras vadkan; nenje a nagy kigyó, oly vastag, mint egy nyomórúd. Ennek a tenger kilenczvenkilenczedik szigetén van egy palotája, déli álmát pedig a hatvanhatodik szigeten szokta aludni. Nagyon erős. Messze az erdőben van egy aranypatak, e patakhoz jár, mikor a törpe alszik, egy arany szarvas; abban van az ereje. Ha azt elejtik, egy bárány szökken ki belőle. Ha ez megmenekülhet, megmarad az ereje. Ha a bárányt elejtik, egy aranykacsa röpül ki belőle; de ha megszabadul, megmarad ereje. Ha a kacsát elejtik, egy aranybogár száll ki gyomrából. Ha e bogár megmenekszik, megmarad az ereje; de ha a

bogarat megölik, oda a nagy erő. Ennek a törpének a szavában lehet bízni, csalárd. (Majlath F. Magy. regék stb.)

A *boszorkányokkal* is összeköttetésbe hozzák. Így a hetfal azt hiszik, hogy a boszorkanyok a *bennülő asszonyok* (betegágy szép ép gyermekeit nagyfejű, vékony lábu pulyakkal cserélik ki. rola tenni, ha a kemenybe nyarsra tűzött csonka seprűt tesznek. (O B. A székelyföld leirása. VI. 145.)

Ellenségeik lehetnek a *garabonczás deákok*. Két garabonczás egy kis skatulyát hord magával: mikor a szegény asszony kiváncsis kinyitja, kicsiny kis emberek ugrálnak ki belőle, sirnak-rinak, kialto ha visszarakja is a menyecske, a skatulyában is mindig csak sí rinak, kiáltoznak. (Magyar Nyelvőr. XV. 88.)

Ezzel jórészt mindent elmondtam, a mi a törperől az eddigi teményekben található. Nagyon kevés, ingadozó, szintelen. Minő eg máskép állunk pl. a tátosokkal! Úgy látszik, hogy a mi mytholo reges világunkból a törpe hiányzik, talán csak egy kis német ha keletkezett valami. Még valószinű, hogy a bányarém is idegen e s a német bányászok hozták be. De a bányászélet sajátossága n valószinűvé teszi, hogy ez érdekes alak aztán a magyar bányavidé is fennmaradt s acclimatizálódott. Néhány év előtt az ország m bányavidékére felszólításokat küldtem, kérve a bányatiszteket, hog veskedjenek nekem iratokat küldeni a bányarémről, tájékoztatást ny hogy minő kérdésekre várnek feleletet. De *egyetlenegy* helyről sem tam választ. Így a bányarém ismertetését adva, egyedül a magam hi böngészeteire vagyok utalva, s épen a magyar nyelvű bányavidék nem volt alkalmam eddig hozzáférni.

E kis szellem neve a magyaroknál *bányarém* (pl. Rézbány máramarosi sóvágóknál *bányi*-pásztor. Gyanakszom, hogy a toro *birgej* is a bányarém (berggeist). Orbán Balázs mondja, hogy Toro a temetőt birgejnek hivják, s mikor nagyon megharagusznak, azt m ják: «Egyen meg a birgej!» (A székelyföld leirása. V. 223.) A németé *berggeist*, *bergmenal*, *schatzmenal*. Az oláhoknál: *virva bäi* (pl csumban), néhol *coponic*. A tótoknál: *bergmonyik*.

A mi *alakját* és *öltözetét* illeti, körmöczi bányászok azt mo hogy vörös nadrágba és kabátba öltözött kis ember, fején kis sipkát visel. Mások szakállas kis embernek ismerik, ki vörös nad és fehér kabátot visel, fejét zöld bányászsipka fedi s kezében h mécset tart. Ugyanilyen a gölniczi. De a gölncziek azt is tudják, csizmában jár. Szepes-Remetén meg a csizmája aranyos, könnyen l a sziklákon. A mármarosi bányapásztor hosszu bajuszu kis emb

gatyában, fején bányászsipkával. Rézbányán öreg törpe, földig érő szakállal. Mindezek nagyon összevágó adatok. Csak a bucsumi bányarémről hallottam, hogy nem mindig a maga alakjában jelenik meg, hanem hol …e-zu asszony, hol ősz ember, bagoly, denevér, ló, kutya alakjában; néha pedig itt is. Oláh-Laposbányán is fekete ember alakjában. Majláthnál fordul elő, hogy a rónaszéki bányarém fején sókoronával, jobbjában sópálczával jelenik meg, ruhája kristályokkal van elborítva. Tompánál egy helyütt a bányarém mint lángszobor, mint rémes zöld fény jelenik meg. (Borova hora.)

Lakásuk a föld alatt van sziklaüregekben. De előfordul az is, hogy egy bányarémnek, pl. a Tátrában, virágos kertje van a föld színén. De hogy milyen az a lakás, hogy van berendezve: nem ismerem. Majláthnál a rónaszéki gnómfejedelem sópalotában lakik. Tompánál Hollókőnek gyomrában gyémántpalotában. (A sztraczenai sziklakapu.) De kérdés, hogy ez népies felfogás-e, vagy csak a költő inventiója.

Tudjuk, hogy a törpek *családos életet* élnek, titkos, csodás lakóhelyeikön. Így Breznóbánya nyugati oldalán van egy völgy, melyben hajdan gazdag arany- és ezüstbányák voltak. Ma a völgy legnagyobb része mocsaras s Braniszkónak hívják. Hajdan azonban nem ilyen volt, hanem szép, kies és sok munkás dolgozott a hegyekben. Akkor annyi volt az arany, hogy nem is kellett ásni, hanem egyszerűen letördelték a kálló, lelógó nagy csapokat. Ez időben a bányászok hetenkint dolgoztak egy huzamban a bányában, s eleséget is vittek magokkal, mit rendesen egy-egy szögletben helyeztek el. Azonban többször megtörtént, hogy valaki kenyeröket megette s éhen kellett tovább dolgozniok. Egyszer hát lesbe állottak, hogy a tolvajt kezrekerítsék: Jött is egy félig meztelen asszony, kit haragjokban agyonütöttek. Pedig az a bányarém *felesége* volt. Olyan nagy emlői voltak, hogy a balt a jobb, a jobbat a bal vallára vetve, kis vörös nadrágos, vörös sipkás *gyerekei* utána szaladgáltak s úgy szoptak. Ősz szakállu férjét is többször látták a bányászok, ki jobb kezében arany-csákányt szokott hordani. A mint az asszonyt agyonverték, eltemették egy sötét helyen. Az öreg bányarém sokáig kereste kedves feleségét. Harmadnapra, mikor a bányászok ujra munkához fogtak, az arany mindinkább fogyni kezdett, míg utóljára egészen kiveszett. Akkor nagy zörgés támadt, a bánya falai összeroskadtak s valamennyi bányász odaveszett. Ezen a helyen aztán mocsarak keletkeztek, s fölöttök vörös lángok lobognak. A lobogó lángok után futók mind a vízbe fulnak. Így mentek tönkre a híres aranybányák, azóta hiában keresnek aranyat. A völgy is félelmessé lett, mert még évekig hallatszott az öreg bányarém sírása, a mint a föld alól kiabálja: Runa! Runa! hol vagy? gyermekeid

sírnak! A Majláth rónaszéki gnómja is korán eltünt jegyeséről beszél, s a selmeczi Aranyhölgy menyegzőjén fogadott a nagybányai Rézgróffal, hogy az ő sója kedvesebb az embereknek, mint a réz. Tompánál is a gnómfejedelem megnősül. Mikor menyasszonyáért megyen, népe azalatt, míg a föld aludt, diadalkaput rak számára, melynek ivére virág, lomb, kalász, gyémánt, arany: alant s lent a földnek, mi kincse van, volt rakva. Felesége aztán fiut szül. (A sztraczenai sziklakapu).

Az is előfordul, hogy a bányarém földi nőnek udvarol. Nem lévén valami szép legény, nem juthat valami szép leányhoz s a csúfhoz is csak sok pénzzel. Merényi L. egy csúf vén leányról beszél, de a kinek volt ám pénze! Az arany csoportostul állt a ládája fenekén, az ezüst pedig ép tarisznyástul. De nem is csuda, mert a bányarém volt a szeretője, ki éjnek idején, ép tizenkét órakor járt fel hozzája s ekkor mindig annyi kincset hozott magával, hogy majd megszakadt alatta. (Eredeti népmesék. II. A vén leány.)

Hogy szervezett *államuk* van, arra mutatna Tompa és Majláth már említett gnómfejedélme. A Majláthé azt is mondja, hogy a gnómok hajdan egy fejedelmet uraltak, de aztán több független fejedelemségre oszoltak, melyek bizonyos ügyekben a selmeczi bányakirálytól függenek. A rónaszéki sókirály fogadás következtében elveszti önállóságát, ha bizonyos határnap alatt nem talál birodalmában oly drágakövet, melyet az emberek többre becsülnek a réznél, ezüstnél és aranynál. Ilyen volt aztán a könny, mely hálából cseppent a fejedelem jobbjára s ott gyöngygyé vált.

A mi *természetét* illeti, nem szereti, ha a bányában káromkodnak, különösen pedig ha fütyölnek. Szepes-Remetén pl. a fütyölőt magával hurczolja a sziklahasadékokba. Rézbányán azt mondják, hogy még a bányát is ráomlasztja a fütyölőre. De dalolni szabad, azt szereti. Még az aranynyal bánás közben sem szabad fütyölni. Egy verespataki bányász serpenyőben aranyat vitt beváltani. Útközben fütyölni kezdett, mire leesett s az arany azonnal eltünt. Így van a zúzómüben is: sok helyütt a látogatót is figyelmeztetik rá.

Az emberekhez általában *jóindulattal* viseltetik. Figyelmezteti a bekövetkezendő bajokra. Gölniczen mondják, hogy néha a munkába menő bányász a tárna szájánál egy kis, hosszu szakállu sovány embert lát ülve. Ez halál vagy nagy szerencsétlenség előjele. Körmöczön mondják, hogy egyszer a bányában nagy roppanás hallatszott, de semmi baj nem történt. A bányarém baljóslata volt ez. Másnap egy bányász meghalt. Ily haláljelző az is, ha a pihenő zúzókban a zúzóvasat láthatatlan

kéz felemeli s aztán ujra lezuhan. Deésaknán meg a bánya nagy veszedelem előtt, sohajt.

Csak kivételesen haragszik meg, hogy úgy mondjam: igazságtalanul. A rónaszéki sókirály elveszti fogadását a rézgróffal szemben, mert bebizonyitják, hogy az ember jobban szereti a rezet, mint a sót. Ezért megharagszik az emberre. Előbb bosszantotta a munkásokat. Lámpájok néha minden ok nélkül kialudt, porhanyó tárgyakon szerszámuk eltörött; meselkedő torzalakok léptek mindegyre gúnyolódva, kaczagva eléjök, s ha valamelyikök hozzájok vágott, társát találta; ha valaki azt hitte, hogy sok sót vágott ki, bámulva látta, hogy nem só, hanem agyag; víz fakadt az aknában itt is ott is; be-beomlott alattok a föld. Mindez elkedvetlenítette a bányászokat, s végre egészen felhagytak a munkával. Később ha le is akart ereszkedni valaki, a kötél visszapördült s a vakmerő szétterült a földön. (Majláth F. magyar regék stb. A sóbányák).

A bányarém a jókat jutalmazza, a rosszakat bünteti. A jó bányásznak *jelt* szokott adni. Igy Ferdinándbányán (Szepesm.) egy bányász halk kopogást hallott a sziklafalon. Megkérte a bányatisztet, hogy hadd dolgozzék ő ott. Megkapván az engedélyt, csakugyan több ezer forint értékü érczet találtak. Egy gölniczi bányász beszélte, hogy egyszer testvérével a bányába ment. Különböző nyilamban dolgoztak. Egyszerre maga mögött lépteket hall. Nem nézett vissza, bár az illető egészen a háta mögé jött; azt hitte, hogy a testvére, ki valamely szerszámot viszen el magával. A jövevény meg is fordul, megy s nagy czuppanással beugrik a bányavizbe. Emberünk megijed, hogy testvére a vizbe esett s utána fut, de semmit sem lát. Felkeresi testvérét s hallja hogy az helyét el sem hagyta. Visszament s tovább dolgozott. Egyszer csak kopogást hall a sziklában. Tudta, hogy ez jó jel, s csakugyan gazdag érczre talált.

Néha nógatja a magáról megfeledkezőt. Egyszer egy bányász a bányában elaludt. A bányarém átlépett rajta, mire az ember felébredt s ezt intésnek véve, munkához látott.

Szereti az igazságos, méltányos embert. Szlatinán pl. élt egy szegény sóvágó, ki mindig igen szorgalmasan dolgozott s mégsem vergődhetett semmire. Egyszer épen, a mint a rendes munkaidő (d. e. 11 óra) után magányosan dolgozott a bányában, megjelent a bányi pásztor. Kérdezősködött a bajáról s aztán hozzá fogott, annyi sót kivágott, hogy a szegény bányász teknőkkel kapta érette a pénzt; kikötötte azonban hogy a béren osztozkodni fognak. Meg is jelent a szegény ember a bányában, elosztották a pénzt, de egy félkrajczár fennmaradt. Hát ez már kié legyen? kérdi a bányi pásztor. A tied — felelé a bányász — hiszen úgy is te

szerezted. Ezért a bányi pásztor az összes penzt neki adta s gazdag emberré tette.

Ep ilyen történetet mesélnek Bucsumban, csakhogy ott osztozaskor a banyarém egy gerendat helyezett az akna szajára, s arra ültek le. Az volt a szándeka, hogy eltori a banyász alatt, ha igazsagtalan talal lenni. De nem volt rá szükség, a banyasz a fennmaradt krajczart fogával akarta ketté harapni.

Hogy milyen jószivü tud lenni a bányarém, mutatja ez eset is: Egyszer egy szegeny juhász elvesztette juhait. A mint nagybúsan ődöng, megjelenik előtte egy kis fejü (cap mic) kicsi ember s azt mondta: ne búsulj, gyere velem! Gazdag aranyérre vezette. Itt keletkezett Kapnik, a kis fejü banyaremről elnevezve.

Mikor Nagy-Bánya még Asszonypataka nevü falu volt, egy ember megverte a feleségét s az kifutott a hatarra. Ott sirdogalt-sirdogalt. Egyszer csak megjelenik előtte egy kis veres nadragu, hosszu szakallu ember s integet neki. Beviszi a sziklak közé, ott hirtelen eltünik s a szegeny asszony nem tud kitalálni. Ezalatt a megszeppent ferj több emberrel keresésere indul. Mikor megtalálják, látják, hogy az a hely dus aranytartalmu. Itt keletkezett a keresztheyi banya.

Hogy a tatrabeli Viragoskert (Blumengarten) gazdája banyarém, s nem altalaban valami hegyi szellem, azt mutatja, hogy a bányarem igenybe szokta venni a földi ember szolgalatát is. Egy pásztor juhait Viragoskert mellett hajtva el, a földon egy gereblyét talalt s magaval vitte. Mikor megint a Viragoskert közelebe ert, talalkozik a bányaremmel, a ki rakialt: «Hova tetted a gereblyémet?» A pásztor gondolta: mindent tud az öreg! hanem azert azt mondta: ‚Mi közöm nekem a gereblyehez?' «Hat azt hiszed, nem tudom, hogy otthon a padlásra tetted? Eredj, hozd el, különben megemlegeted!» A pasztor megijedt s visszavitte a gereblyét, de a bányarem azt mondta: «Nem addig a! Büntetesül most hozd el a fiadat: egy evig nalam fog szolgálni. De elhozd, mert különben eleteddel játszol!» A fiu beallt a szolgalatba. Könnyü dolga volt, csak a kertet kellett locsolgatnia. Kitelvén az ideje, a banyarem egy zsak aranyat adott bérül, de meghagyta, hogy hazaig ki ne bontsa. Nem tudta megallani. Kibontja a zsakot s latja, hogy lengő toborral van tele. Csunyaul szidja magaban a banyaremet s kidobja a sok haszontalan tobort. Otthon elpanaszolta, hogyan fözte öt le a banyarem. Ekkor erzi, hogy egy tobor meg a zsakban maradt, kiveszi s mergesen az asztalra teszi: hat mindjart fenyes aranynyá valt. Bezzeg futottak vissza, hogy elhozzák a többit is, de mar hült helyét találták. (Philipp. Sagen aus der Karpathenwelt).

Még inkább megbünteti a bányarém a kapzsi embereket. Tompanál a «Borova hora»-ban a bányarém napkeltekor fűszálat, lombot, füvet aranynyal von be gazdagon, csak ne bolygassák a hegy titkait. De ezzel nem elégedtek meg: előbb magas fenyvek ültetésével akartak több aranylemezt felfogni, aztán a tiltó szó ellenére a mélybe ástak. De hant nem találtak aranyat s az aranylemezek lerakodása is megszűnt. A «Sztracenai sziklakapu»-ban a boldog ifjú gnompár boldogsága az egész vidékre kisugárog: kalászt, füvet hozott a hant aranynyá vált a durva kő a hegyben, ágon-bogon méz s olaj csepegett. Az áldás még dúsabb lett, mikor a gnómkirálynő fiut szült. De mikor a vörös vitéz a dajkát elcsábitja s a kis gyereket elrabolja, kitör a nagy küzdelem a gnómok és a vörös vitéz közt. Végre is győz a vörös vitéz. A gnómkirály más vidékre költözik s a helyről minden áldás eltünt.

A körmöczi Omláson (Sturz) levő Csengőakna (Klingen-schacht) egy rég beomlott bánya. A hagyomány szerint egy nap 160 munkás szállt le a bányába, hogy ott napi munkáját végezze. A mint azonban szénhoz értek s munkához fogtak, egy tompa hang oda kiált: menjetek vissza, mert különben mindnyájan idevesztek! Mivel azonban a bányászok csak tovább dolgoztak, a hang még egyszer ismétlé az előbbi szavakat. A bányászok erre meghökkentek s vissza akartak térni. De a felvigyázó az egészet csak tréfának tartván, kényszerítette őket az ottmaradásra. Ekkor egy veres ruhás kis ember jelent meg s harmadszor is intvén őket a visszamenetelre, eltünt. Menekülni akartak, de már késő volt. Minden oldalról nagy ropogás hallatszott, a hegy beszakadt, maga alá temetvén a 160 bányászt. A gyorsan betóduló víz azonban egy bányászt kimosott, ki a szabad levegőn magához tért. Ez beszélte el az egészet. A zsilipeken úgy folyt a vér, mint a víz.

Itt a bányarém jóindulatú figyelmeztető, ki a bányászokat meg akarja menteni a veszedelemtől. De van ez elbeszélésnek egy változata, mely mint büntetőt tünteti fel. 200–300 év előtt roppant sok volt a bányákban az arany. Ezért a bányabirtokosok egy napon összeállottak s a bányában aranygolyókkal tekéztek. Azonban ezt nemsokára meguntak s más játékról gondolkoztak. Szombat volt s éjfél elmúlt. A bányában már csak azért is meg kellett volna szüntetni a munkát, mert benn voltak a vasárnapban. De az urak csak folytatták játékukat s tovább dolgoztatták munkásaikat. Nemsokára egy kis emberke jelent meg térdig érő szakállal s intette az urakat, hogy hagyjanak fel a játékkal. De azok nem hajtottak a beszédre s előhívtak egy ott levő csille-toló asszonyt. Három aranygolyót igértek neki, ha ezért fiát eladja. Az rá állván az alkura, a szegény fiunak fejét levágták s azzal kezdtek tekézni.

Erre roppant dörges támadt a bányaban, a sziklak összeomlottak, reseken roppant mennyisegü viz zuhogott be, mely hirmondonak e banyászt kimosott, a többi mind ott veszett. Ettől fogva az arany min inkabb kivesz a banyákból, ugy hogy ma mar csak itt-ott találnak e keveset.

Egy más változat szerint a bánya fölött kuglizó volt. A mint e nagy ünnepen epen templomozás alatt az urak ott kugliznak, a gol eltünt, mintha csak a föld nyelte volna el. Hiaba keresték Nemsoka megjelent a bányarém, mondván: Schiebt aus! Nem hallgattak rá, s levágtak a fejet s azzal játszódtak. Erre összeomlott az egész he Azóta, ha követ dobnak a melybe, ugy szól: Schiebt aus!

Ez Omlas körül sok ködomb van egy csoportban. Azt mondj hogy az elsülyedt banyaszok ejfélkor kidugvan fejöket a földbol, ördög prédikaczióját hallgattak. Az Isten azért köve változtatta őket

Ehhez hasonló esetet beszél el Tompa «Veres patak» czimü reg jében. A telkibanyai Kányahegyből kibuzgo veres vizről azt mondja rege, hogy hajdan a hegy gyomraban dúsan fizetett a banyaszat. Szo baton déltől napestig saját kezere dolgozhatott a bányasz: ez volt b bere. Mar elhuztak az estéli harangot, de a banyasznep csak tova dolgozott. Az őr felülről észrevette, hogy a banya sülyed, de hasztal figyelmeztette ra a munkásokat. A bánya beomlott s maga ala temetv a háromszaz munkast, azok vereből foly a patak. S folyni fog, mig idő, mely a bányaremnel irva van, betelik. Addig hiában kutatnak ha majd megenyhül a szellem haragja, ujra gazdag banya nyilik **Kányahegyben, mint hajdan.**

Ugy látszik, a bányarem haragszik, ha jótetemenyeit elbeszel Bucsumban két bányász dolgozott egy vájat-vegben, felváltva, mert hely oly szük volt, hogy egyszerre csak egy ferhetett el benne. Egyik jó ember volt, a masik gonosz. Mikor a jó bányasz ment be, a bany rem megnyitotta mindenfelöl az aranyereket, a rossz elöl pedig elzar Ezert amaz folyvast gazdagodott. De a bányarem megtiltotta, hogy er valakinek szóljon, legyen az akár a saját felesége. De a felesege hazsar asszony volt, s addig faggatta az urát, a mig az mindent kivallott. Mik masnap a bányába ment, a banyarem addig lökdöste egyik faltol masikig, hogy megőrült bele.

Arra is van adat, hogy a banyarémre lehet kenyszeritöleg hat Szepes-Remetén van egy Stadujka nevü hegy, mely nevet egy has nevü leánytol vette. Ez *teljes fogazattal* jött a vilagra s ezert hatal volt a bányarémen.

A Majláth regéjéből (A sóbányák) pedig az tűnik ki, hogy ha a nal első sugára a földön alvó bányarémre süt, szerencsétlenséget hoz elveszti minden hatalmát s alá van vetve az emberi élet minden ának, veszedelmének, mig csak ismét a mélybe nem száll.

Hogy minő baráti összeköttetései vannak, arról keveset tudok. jláthnál van szó róla, hogy a rónaszéki sókirálynak van egy agg tudós barátja, ki neki lekötelezettje. Ugyanő beszél egy a gnómkirály birtában levő csodaszerről is, ha t. i. ez nem a közlő inventiója. Mikor t lélek először vall egymásnak szerelmet, a föld körültök két virágot vel; lélekvirágnak hijják. Ezzel a megfogant szerelmet örökre meg et kötni. Neki két ily virága van: egyik az övé, a másik korán eltünt yesének hagyománya. Ha egyik virágot a szerető leány kebléhez omja, mire szive hetet dobban, a virág elhamvad. A hamut kedvese mére hintve, az felébred a varázsálomból. De aztán a lány csak lig élhet, mig az ifju szereti.

*

Ezek azok, a miket eddig a bányarémről összegyüjtenem sikerült. lán akadnak, kik olvasták s nem engedik elkallódni a még feltalálható tokat, hanem illetékes kezekbe juttatva, megmentik a tudománynak.

Babonák az alföldről.

Közli: *Trencsény Lajos.*

I.

A tehenek megrontása.

Szent-Györgynap éjszakáján tégy sót egy zacskóba és ásd el a esztúton, mely marhajárásba esik. Mikor a csorda elhaladt fölötte, l ki ugy, hogy senki meg ne lássa, mert különben elmegy a haszna. ilyen sóból tégy minden nap egy kicsit a tehenek abrakába, akkor k annyi tejet adnak, a mennyit akarsz és nem *viszi el a tejöket* ki.

*

«Szerencsés jó napot kivánok, nemzetes asszonyom!»

«Jó napot, Sári, no, mi a baj?

«Egy kis tejér' jöttem volna, instálom alássan, ha kaphatnék.»

«Nem adhatok most, lelkem, nem adott a tehén az este: azok a kötni való bojtárok bizonyosan megfejték azt a jámbor állatot».

«Nem az annak az oka, kérem alássan. *Elvitte a tejét* valaki annak a tehénnek».

«El ám: meg is ette azóta. Most már üthetem a nyomát!»

«Nem ugy értem én azt, instálom, hanem hogy megrontotta. De meg lehet azt tudni, hogy ki volt az az égetni való s majd visszahozza a tejet is».

«Vajjon?»

«De úgy ám! El is mondom: mit kell tenni: próbálja meg kigyelmed, bizonyosan használ. Mikor a tehén hazajön este a csordáról, a gazdasszony a kapuban várja egy nyirfaseprővel. Akkor hirtelen leveti az ingalját, ráteríti a tehénre s elkezdi püfölni a seprővel, míg a tehén *mindenét le nem adja, a mi benne van.* Most leveti a bal lábáról a csizmát, hogy a tehén abba rakódjék, és aztán felköti a kéménybe a füstre. Annak, a ki a tejet elvitte, erre bizonyosan elő kell jönni.»

«Hát aztán nem sajnálják azt a szegény állatot?»

«Nem annak fáj az, instálom, hanem annak, a ki elvitte a tejet. Az bizonyosan megbetegszik tőle.»

«Nem lehet az, te Sári!»

«Tessék elhinni, nemzetes asszonyom! Magamról tudom. Tetszett ismerni a vén Baraknét? Ott lakott a Czigányzúgon. Egy meszely tejet kért tőlem, mikor az én riskám még megvolt, hogy majd megadja az árát. De nem akarta megadni, még a csupromat is eltörte. Mikor megkértem tőle a csupornak, meg a tejnek az árát, azzal csufolt meg, hogy elvitte a tehenemnek a tejét. Mondom a Bodó Julis nénémnek, hogy nem ád tejet a Virág. Mindjárt tudta, hogy mi a baj. Megtettük a tehénnek a mint mondtam és másnap Barakné olyan rosszul lett, hogy meg se birt mozdulni. Tudtam, hogy estére eljön, rá akartam lesni, azért oda feküdtem a verécze mellé».

«És nem jött el, úgy-e?»

«De ott volt, mert belepocsékolt az üstömbe, mikor elaludtam».

«Hisz' azt a macska is tehette».

«Neem — a Barakné volt bizonyosan. Hanem másnap már lete a rossz szándékáról és annyi tejet adott a Virág, hogy nem lelte helyét».

«Hát aztán, te Sári, elhiszed az ilyen ostobaságokat?»

«Instálom alássan, nemzetes asszonyom, nem bolondság ez. Tisztára úgy van, a mint elmondtam. Hiszen tessék csak megkérdezni az öreg Dancsi Rákhel nénémtől, ha nekem nem hiszi kigyelmed. Ő mi

kor ütötte a tehenet, hát megjelent ám az, a ki a tejét elvitte, egy :ete macska képiben. Váltig ugrált a szeme közé, az meg hadazott é a seprővel, de nem tudta elérni soha sem. Egyszer eszibe jut, hogy fekete macskát csak bal kézzel lehet megütni, s mikor felugrott a kerisre, hozzácsapott balkézzel: a macska leesett a kerítésen túl és akkorát üffent, mintha egy ökröt ütöttek volna le. Akkorra már bizonyosan legint átváltozott emberré. A szomszédja ki is jött az udvarra, hogy mi üffent akkorát, talán valami eset történt? Olyan igaz ez, kérem alássan, ninthogy itt vagyok».

Nincs is az a szent, a ki Sáriék fejéből ki tudja verni, hogy, ha a tehén nem ad tejet, annak más oka is lehessen, mint hogy valaki «elvitte». Akárhány ember védekezik a megrontás ellen, az elmondott módon, bár tagadja, mert még is szégyenli magát.

II.

A váltott gyermek.

Biz' úgy volt az, kedves komámasszony! Ez az én kis fattyum még csak négy hetes volt, mikor egyszer beteg lettem és le kellett feküdnöm. A mint fekszem a nagy házban, odatekintek az ablakra, hát látom ám, hogy a bábám néz be az ablakon. Olyan csunyán forogtak a szemei: én meg nagyon megijedtem és elkezdtem kiabalni, hogy kergessék el. Kimegy a Gabri, de nem talált ott senkit. Jól láttam, hogy ott volt, integetett is. Annyira féltem, hogy el akartam futni. Elhitta a Gabri az öreg Baraknét, a ki — tudja, komámasszony — olyan tudós asszony volt, oszt' azt mondta, hogy ha még egyszer meglátom a bábat, hát fogjon a Gabri a balkezébe egy pecsenyesütő*) nyársat és döfjön ki vele az ablakon, ne gondoljék az üvegjivel. A Gabri megtette és azóta nem láttam semmit.

Hanem másnap, lelkem, komámasszony, megtörtént a nagy csuda: a négyhetes kis gyermek magától felült a bölcsőben. Uram, én Istenem, az én gyermekemet kicserelték! Ez váltott gyermek, nekem ez nem kell, én ezt meg nem szoptatom!

Barakné nem szólt semmit, csak befűtötte a kemenczét, mint mikor sütni akarnak. De a szakajtókosarakat nem láttam sehol. Mikor a kemencze befűlt, azt mondják, hogy menjek ki a konyhába s vigyem a kis gyermeket. Kiviszem. Barakné oda teszi a sütőlapátot, oszt' azt

*) Pecsenye = szalonna, nyers pecsenye = nyers szalonna, sült pecsenye = sült szalonna, pecsenyét sütni = szalonnát sütni.

mondja, hogy tegyem rá és vessem be a kemenczébe. Én? Ezt a szép kis gyermeket a tűzbe dobjam? Nem ezért a világért! Azt mondja Barakné, hogy csak vessem be, nem megy az be a kemencze szájan ugy sem, hanem eltűnik, mert ez az ördög gyermeke s a magamét majd ledobja helyette a kemenyen. Oda is készitettek a kemény alá párnákat, hogy meg ne üsse magát. Nem akartam én gyilkos lenni, beszaladtam a házba s hallottam a hátam mögött egy nagy püffenést és gyermeksirást. Barakné nemsokára egy kis gyermeket hozott utánam, mindjárt megismertem, hogy ez az én kedves kis fiam, kit az ördög kicserélt a magáéval s most dobott vissza a kéményen.

Azután is incselkedett egyszer a gonosz, és az én kis pulyám nagyon beteg lett. Barakné mondta meg megint, hogy mit kell tenni. Levetettük a lelkemnek a kis ingecskéjét, az apjuk a küszöbre tette s a fejsze fokával összevissza törte. Hát lelkem, komámasszony, harmadnapra meghalt a bábám, oszt' egész teste kék meg fekete lett. Az rontotta meg az én gyermekemet és Gabri ütötte agyon, mikor az ingecsket verte a fejsze fokával».

III.

Szembajok gyógyítása.

(Ajánlva Csapodi István dr. úr, volt szemorvosom becses figyelmébe.)

«Jó napot kivánok, kedves tanitó úr!»

«Jó napot, Zekené!»

«Jaj! csuda, hogy meg nem süketül kigyelmed ebben a nagy lármában, ennyi sok rossz fattyu között».

«Bizony van ezekkel baj elég».

«Mondja az én Geczim,*) hogy kigyelmednek a szeme táj; vajjon mi lehet a baja?

«Biz' én azt nem tudnám megmondani. Veres, a mint latja, aztán nem igen látok már vele».

«Mondok én kigyelmednek egy jó orvosságot. Az én uramnak is fájt mind a két szeme tavaly; gyógyitotta az öreg doktor úr is, de nem használt annak a patika. Az öreg Geréné komámasszony egy kis ültetni való paszulyért volt minálunk, oszt' kérdi, hogy mi baja a komának? A szeme fáj — mondok — oszt' csak nem tud meggyógyulni. Miert nem szóltak nekem előbb, aszongya, már rég nem volna semmi baj. Ide hallgassék csak, komám. Menjek el napfeljötte előtt a harmadik szomszédba

*) Gergely, Gabri = Gábor, Mikli = Miklós stb.

hol föd kut van, oszt' merítsék bal kézzel egy vedér vizet. Ebből háromszor öntsön vissza a kútba egy-egy kicsit, oszt' forduljék napfelkeltnek és mossa meg jól a szemét és a képit, de úgy, hogy a víz a vederbe hulljék vissza. Mikor megmosdott, öntse ki a vizet a vederből, bal kezzel, a bal vállán keresztül, naplement felé, soh' se fáj többe a szeme.

Megtette az uram, tudja kigyelmed, és hála légyen az én mennyheli jó Atyámnak, meggyógyult a szeme. Aztán, tudja kigyelmed, volt a keze fején egy akkora tályog, mint egy makk. Hát mikor mosogatta a szemét meg a kezét is, harmadnapra lement a tályog a kezéről, mintha elfújták volna. Még attul is jó volt».

«Biz' az nagy szerencse volt».

«Jaj, tudja kigyelmed, az Isten minden fűbe-fába rendelt orvosságot. Én is hogyan jártam még leánykoromban? Nekem meg mind a két szemem — követem — tele volt csipával. Gyógyították mindenfélével, semmi sem használt. Édes apám azt mondta: kedves lányom, ha a te szemeid meggyógyulna,*) hát nem sajnálnám akár a két első ökrömet, akár a két hátulsót.

No hát térbe mentem azért, oszt' mikor a fahajat eladtuk, azt mondja a varga: Milyen csúnya a kigyelmed szemei,*) pedig de kicsi annak az orvossága! Dehogy kicsi, dehogy kicsi! — mondok. Kurizsoltak azt már mindennel, de semmi sem használt. Próbálja meg meg kigyelmed, a mit én mondok, aszongya. Van szőlleje kigyelmeteknek? Van — mondok. No, hát menjék ki gazd'uram a szőlőbe, a ki meg nincs megmetszve, oszt' keressek ki egy szál teljes vesszőt és az első szemnél vágja meg. Ha nem jön belőle semmi, menjék tovább és keressek máskat. Azt is vágja meg. A vesszőből víz jön ki, olyan tiszta, mint . . . mint a tiszta víz. Kössek alá egy kis üveget és hagyja ott 24 óráig. Azzal a vízzel kenje be a szemeit s meggyógyul. Hiszen könnyű az uraknak — mondok — kiknek a zsebében az óra, de az ilyen buta paraszt honnan tudja meg, mikor telik le a 24 óra? Nézze kigyelmed — aszongya — déli harang-szókor kösse oda az üveget és hagyja ott másnap déli harangozásig. Megpróbáltuk, hallja kigyelmed, és harmadnapra nem lett a szemeimnek semmi baja. Odajött Torzsás Balog Julis nenem, a ki már sem eget, se földet nem látott, ott rimánkodott, hogy, ha Istent ismerek, adjak neki egy kicsit az orvosságomból. Adtam neki: az is meggyógyult.

Most meg az a Czibere Miklós hogyan járt, ni! Az öreg kerónak

* Így mondják.

a fia, a ki harangozó is volt az óeska templomban. Annak meg farkashályog volt a szemén es napfeljott előtt meg naplement utan nem latott egy cseppet se. Maga beszelte. Kommendaltak annak is mindent. Vett a kezibe egy szitat, oszt kiment a keresztútra, mikor jótt haza a csorda. A szitát a képe ele vette s azon nezett keresztül a marhak fele Hatra fordulni — aszongya — nem szabad, megmozdulni sem, meg ha neki menne is a marha. Mikor a csorda elhaladt, Mikli megfordult és nézett a marhak utan, mig csak egyet is latott Nem használt semmit

Akkor azt kommendalta neki valaki, hogy menjek el a mészárszékbe, oszt' kérjék egy darab májat . . . Isten nevében. Megköszönni nem szabad, mert nem hasznal. A majat messe el ket fele, kösse a szemre naplement után, oszt' hagyja rajt' egesz éjjel. Hajnalban keljek fel, vegye le a szemiről a májat, tegye serpenyőbe, öntsék ra egy kis vizet, fozze meg, oszt felet adja a kutyanak, felet egye meg maga. Aztan meg napfeljötte elött menjek ki a tohoz, mossa meg jól a szemit s jöjjön haza. Sem menet, se jövet ne szóljek senkinek, ne is köszönjek, csak nezzék igenyest elöre. Otthon mossa a szemit a majnak a levevel egesz nap, ha marad, masnap is.

Ettől gyogyult meg Miklinek a szeme s most mar nincsen semmi baja — kigyelmednek is hasznalna — jo szivvel kommendalom»

«Köszönöm, Zekéne, de én mar csak felmegyek Budapestre, majd meggyógyitanak ott».

«Adja Isten, kedves tanitó úr, de en tudom, hogy meggyogyitana kigyelmedet az is, a mit mondtam. Ha a doktorok azt tudnák, azok is avval gyógyitanának».

Hát el is mondom én mindezt az en volt jo orvosomnak. Tessé velök probát tenni. Hatha az «iritis»-t meg a «ceratitis punctata»-t meg lehetne gyógyitani a Zekené reczeptjeivel is! Hanem hogy hol leh talalni Budapesten földkutat, mely nincsen teglaval kirakva, es hogy mészarosok adnak-e majat . . Isten neveben, azt már nem tudom.

H.-Hadház.

Cséplő József somogyi kanász-bojtár faragvanyai.

A tavasz elejen valaki azt a *szellemes* (?) ujdonságot eresztette meg egy lapban, hogy Herman Ottót, ki Somogymegyeben a madar-elvonulasok tanulmányozása czeljából idözött, a kanaszok elfogtak s bajuszt-szakallat tövig lenyirva, eresztettek tovább . . . .

A dunantúli magyar-indianusok scalp-jaról minden lapunk sietett tudomást venni, az olvasóközönségben pedig sokan, a kik *eleven* kanászt, csikóst még nem láttak, elgondolták: micsoda vadonok ősemberei közt bolyonghatott Herman Ottó, a kiről épen azt tartják, hogy nincs tudós írónk, a ki a *magyar ember* szavát jobban értse nálánál, a ki a »Magyar halászat könyve« anyaggyüjtésével annyi falut megjárt, annyi halászkunyhóban megfordult s annyit tudna beszélni a magyar paraszt, halász, pásztorember vendégszeretetéről és emberségtudásáról.

Az a szélnek eresztett tisztot-iada természetesen csak *csinálva* volt, csinálta pedig valaki egészen a maga szakállára egy Erdélyben ismert történet analogiájára, melyet Brassai bácsira fognak, a kit tudnillik, egy botanizálása alkalmával, a mint egy oláh falu alatt a nádasban mászna, a falu megrémült népe botokkal, vasvillával vett üldözőbe, mert *Frikulics*-nak, az oláh nép tudatában élő kisértet-féle lénynek nézték, a kiről sok babonás történetet tudnak mesélni az oláh anyókák. (A két történetet összekötő motivumot — bárki könnyen eltalálja — Brassai és Herman hosszú hajviselete képezi).

A mese variansai aztán sokféleképp magyarázzák Brassai bácsi megszabadulását a veszélyes helyzetből — a minek hogy van-e valami alapja? alig tudná Brassai bácsin kivül valaki megmondani.

Szó a mi szó, Herman Ottó is visszatért dunantúli útjáról, s sértetlen szakállával s hajával együtt — a mi, mint társulatunk múlt havi felolvasó ülése után kedélyesen beszélte el, nemhogy ártalmára lett volna, sőt »öregbitette tekintélyét« — még kedves emlékeket is hozott magával azokból a képzelt vadonokból, mely emlékek egyikét, másikát be is mutatta nekünk.

Mint ezekből láttuk, Herman Ottó scalpoló indiánusok helyett a dunantúli kanászokban is csak olyan tisztességtudó magyar embereket talált, mint a minők Budapestre járnak fel Szent-István napján s a váczi utcza parfümös és glacé-keztyüs publikuma közé vegyülve, komolyan lépdelnek a kirakatok előtt: *Cséplő József*ben pedig, a ki egy negyven éven túli ember s becsületes foglalkozására nézve kanász-bojtár az Eszterházy-féle tót-szent-páli uradalomban, olyan faragóművészt talált, a ki »ezermester« kollegái közt is ritkítja párját.

A mi derék Cséplő Józsefünk néhány rajzon kivül, melyek vadászt, lovakat és madárfajokat ábrázolnak, egy dobozt is készített emlékül Herman Ottónak, mely fésükészitésre való hajlított tulókból készült s igazán művészileg van diszitve, ha tudjuk, hogy Cséplő rajzmestert hirből sem ismer s karczolatait, a fübe fekve vagy üldögélve *garasos bicskával* csinálja.

A doboz egyik széles oldalán Herman Ottó alakja látható kettéle

omló *hajfürtökkel*, szakállosan, vadászöltönyben, bal vállán függő fegyverrel s karon fogott nejével, ki modern kalapot visel s ruhája vörös-fekete koczkákkal van diszitve. Hermanéktól balra vadászkutya alakja látható, a teret pedig fantasztikus diszitmenyek töltik be, melyeket stylizált fáknak mondhatunk.

A doboz mellékoldalán hosszában czíradák közt két soros felirat olvasható: HERMAN OTTÓ MÖG A FELESÉGE. A doboz másik felén, s nyitható tetején madarakból alkotott s aranyosan elosztott csoportozatok láthatók, mig a doboz fedelének belső falán a készitő *neve*, *czime* s a *dátum* foglal helyet, feketével fehérbe edzve.

A kik az emlékdobozt láttuk s annak naiv felfogásu, de technikailag mesteri kivitelü ékítményeiben gyönyörködtünk, csak azt kivánjuk, hogy a magyarországi néprajzi muzeum mielőbb alakuljon meg, hogy szemből szembe lássa mindenki azt az erőt, mely népünkben rejlik, mely helyes alkalmazás mellett a müipar terén is hasznos irányban volna felhasználható.

Herman Ottót a lapokban megirt *eset* hire még Somogyban találta. Zsebre téve az érkezett lapot, kilátogatott a tót-szent-páli kanászok közé, elmondva a hirt, melyet róla Budapesten terjesztenek.

A kanászok megcsóválták a fejüket, s Cseplö József annyit mondott hogy: «már csak mégsem vó'na szabad olyat kiirni az ujságba, *a mi nem igaz!*» *K. L.*

Társasági értesitések.

Jegyzőkönyv

a Magyarországi Néprajzi Társaság 1890. május 17-én tartott VII. fe[illegible] olvasó és azt követő választmányi üléséről.

Elnök: Hunfalvy Pál. Jelen vannak: Firczák, Káldy, Herrmann [illegible] Borovszky, Strauss, Vikár, Patrubány, Réthy, Alexics, Munkácsi, Pap[illegible] Jankó János és a jegyző.

A felolvasó ülés végén Káldy átadja a társaság könyvtára számá[illegible] «A régi magyar zene kincsei» czimü munkáját. A társaság kiváló kö[illegible]nettel fogadja a nagybecsü munkát.

Herrmann bemutatja Wlislocky két német nyelvü munkáját a cz[illegible]ganyokról. A két könyv csak a napokban hagyta el a sajtót, s na[illegible]becsü adalékokkal járul a czigánynép ethnographiájához s eddig [illegible] kevessé méltatott népköltésének tágabb körben való ismertetéséhez.

A társaság köszönetet szavaz a könyvtára számára felajánlott két nagybecsü munkáért.

Elnök a vál. ülést megnyitván, Herrmann Antal titkárt felszólítja a folyó ügyek előterjesztésére.

Herrmann titkár előterjeszti Tokai Ferencz és Duka Juliánna biharmegyei körösszegapáti birtokosok alapítványlevelét, a melyben nevezettek a néprajzi társaság javára négy gyermekük által fizetendő és kamatjaiban Körösszegapáti község ethnographiájának tanulmányozására fordítandó 400 frtnyi alapítványt ajánlanak fel.

Többek hozzászólása után a vál. az egész ügyet a demographiai szakosztályhoz utasítja tanulmányozás és véleményadás végett. Egyúttal kívánatosnak jelentvén ki, hogy az alapítvány jogi oldalának megvizsgálása szempontjából szakértői véleményt is igyekezzék nyerni a szakosztály az alapító oklevélről.

Titkár bemutatja Nagy József turdossini tanító becses és terjedelmes tanulmányát «a tótok otthonáról Árvamegyében».

A munka a tót szakosztály előadójának bírálatra kiadatik.

Titkár jelenti, hogy igen sok pontatlanság merül fel még mindig a társ. folyóirat expeditiója körül, pedig úgy a titkár, mint a szerkesztő, mindent megtettek arra nézve, hogy a czímjegyzékben előforduló változások folyton nyilvántartassanak. Tehát csakis az expeditio gondatlansága okozza a zavart.

A vál. utasítja a szerkesztőt és titkárt, hogy az expeditióban e baj megszüntetését erélyesen szorgalmazzák. Egyelőre a legközelebbi füzet borítékán felszólítandóknak véli a tagokat, hogy az esetleg kimaradt füzetek iránti reklamáczióikat a szerkesztő vagy titkár czímére juttassák.

A pénztárnok szóbeli jelentésében a vál. tudomására hozta, hogy a megelőző ülésen kimondott határozat értelmében a titkárral és szerkesztővel együtt eljárt megbízásában, és a következő leírást sikerült a múltkor benyújtott számla tételein kieszközölniök:

A kiigazított nyomdai számla szerint a társ. folyóirat évenkint 1000 pld-ban 31 frtba, a füzés boríték stb. 10 frtba kerül, petit-szedés után laponkint 60 kr. esik. E leírás az eddigi négy szám költségeinek 61 frttal való leszállítását vonja maga után.

Strauss véleménye szerint még mindig tetemes megtakarítást érhetne el a társulat a nyomdai költségekben, ha verseny-ajánlatra szólítaná fel a főváros kiválóbb nyomdáit s a legelfogadhatóbb feltételek alapján bocsátkoznék valamelyikökkel alkuba.

A vál. egészben hozzájárul Strauss véleményéhez s többek hozzászólása után megbízza Strausst és a szerkesztőt ilynemű ajánlatok beszer-

zésével. Csakis ez előzetes lépés megtétele után bocsátkozhatik a társulat a majdan beérkező ajánlatok mérlegelésébe.

Herrmann a vál. tudomására hozza, hogy az orvosok és természetvizsgálóknak a nyár folyamán Nagyváradon tartandó vándorgyűlésen társulatunkat képviselni szándékozik. Tudomásul szolgál. Herrmann inditványára a vál. felkéri a ruthen szakosztály ép jelenlevő elnökét, mélt. Firczák Gyula prépost urat, hogy az ungvári fiók szervezkedését jóakaratu figyelemmel kisérni és buzditásával elősegiteni sziveskedjék.

A junius 14-én tartandó legközelebbi felolvasó ülés programmjának megállapitása után az ülés véget ért.

*

A bécsi anthropologiai társaság május havi ülésében levelező tagnak választotta meg társaságunk titkárát dr. Herrmann Antalt.

Az «**Ethnographia**» szétküldésében, az uj tagok folytonos jelentkezése miatt hibák fordultak elő; tisztelettel kérjük tagtársainkat, sziveskedjenek ebbeli reclamatióikat a titkárhoz intézni, hogy a hiányokat pótolhassuk.

Az «Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn» és az «Anzeiger der Gesellschaft für die Volkerkunde Ungarns» czimű folyóiratok csak f. évi október hóban fognak folytatólagosan megjelenni, illetőleg megindulni.

Uj tagok. Alapitó: Ev. ref. gymnasium könyvtára Kún-Szt.-Miklós. Rendes: Holdházy János apátkanonok, Alesúth; Concilia Emil, érseki helytartósági titkár, Nagyszombat; dr. Katona Lajos útján: dr. Löwy Lipót Pécs.

Irodalom.

Egy román lap jubileuma. A «Familia», a magyarországi románok szépirodalmi közlönye, melyet V u l c a n József 25 év óta egészséges, hazafias irányban szerkeszt, most ünnepli 25 éves jubilaeumát. A Familia 1865-ben keletkezett. Már megindulásakor központja lett kiváló szellemi erőknek. Irtak bele: Alexandri Vazul, a leghiresebb román lyrikus költő; Ciparu Timot, a nagynevű nyelvész; Baritiu György, a kiváló tekintélyű publiczista; Bolintineanu Demeter, a román történeti balladák megalkotója stb. A fiatal nemzedék közül itt tünt fel: Eminescu, a tavaly elhunyt legizmosabb költő, ki egy uj iskola megalapitója lett. A «Familia» mutatta be a román közönségnek: Arany, Petőfi, Vörösmarty, Jókai s más jeleseink remekműveit. A Kisfaludy-társaság Vulcan Józsefet, irodalmi érdemeinek elismeréseül 1870-ben megválasztotta lev. tagjának, 1879-ben pedig a bukaresti román tudományos akademia levelező tagja közé iktatta. A jubiláris szám is szépen van kiállítva és sok neves irótól közöl czikket.

Magyar közmondások könyve. Szerkesztette és kiadta S i r i s a k a Andor. A nagyérdekű és terjedelmes munka valószinüleg a legtöbb igazi, eredeti, népies közmondást tartalmazza valamennyi e fajta gyüjtemény között. S a mily ritka szorgalomra vall a gyüjtött s 279. oldalon felsorolt közmondások nagy száma, ép annyi tudás és itéletesség tünik ki a közmondásokat megelőző s azok lényegét, jelentőségét fejtegető tanulmányokból. A közmondások betürendben vannak felsorolva s mint a bevezetés is egy közmondással tréfásan jegyzi meg, a közönség válogathat a közmondásokban, «mint a czigány a vad körtében». Érdekes a bevezetésben a jellemzőbb közmondások összeállitása, melyből szerző a magyar nép psychologiáját vonja ki. A munka Pécsett Engel Lajos könyvnyomdájából jelent meg. Ára 2 frt.

Vegyes közlemények.

Adalék a panyókás viselethez. Mint az «Ethnographia» minden egyes számát, a 6-odikat is nagy érdeklődéssel olvastam. Ennek «vegyes közlemények» cz. rovatában meg van említve, meg pedig egy franczia lap, a «Temps» nyomán: mi is az oka annak, hogy huszárságunk panyókára vetve viseli a mentét? Thomas tábornok úr azt a mesét egy magyartól vette, a ki nem egészen tudja. Az úgy esett meg t. i., hogy a török, meglátva a huszárok nyakában a lobogó mentét, azt tudta, *négy* karja van mindeniknek, s hogy így minden egy legény *kettő* számába megy. Ettől aztán úgy megijedt a pogány, hogy lóhalálába menekült el a harczmezőről s így maradt győztes a magyar.

Magától értetődik, hogy a «panyókáról» adott helyes magyarázattal — mely szerint az nem egyéb, mint czivilizált párduczbőr — én is teljesen egyetértek.

Budapest, 1890. június 12. *Dr. Ágai Adolf.*

Szék és székely. E szavaknak folyóiratunk 219 és következő lapján közölt értelmezéséhez újabb adatoknak jutottam birtokába. Hogy a *szék* csakugyan sáros, posványos helyet jelent, arra feles számmal vannak adataink. Így 1086-ból: «*Seequ* (olvasd Szék) = *alveus salsuginis*». (Árp. Új Okmt. I. 32.) 1316-ból: «*paludes que vulgariter Scek vocantur*»; (Melczer J. Okmányok a kellemesi Melczer család levéltárából. Bpest. 1890. 17. l.); 1466-ból: «*per locum paludinosum vulgo Zeek vocatum*» (Szeli Farkas. A nagybesenyői Bessenyey család története. 145. l.). Ilyen nevű sáros patakok is voltak nagy számmal pl. «*Zeek*» patak Liptómegyében (Haz. Okmt. VI. 71. l.), «*Zekpathaka*» a volt Krasznában (u. o. VI. 91.). Már most hogy a *székely* = székes vagyis, az *-ely* képző funktiójára azonos az *-es* képzőével, arra is vannak újabb bizonyítékaim. Multkori czikkemben már említettem, hogy a mai Szolnok-Dobokamegyében Szék város közszomszédságában fekvő Szekulaj régi helyes neve Székalyaj volt, azaz székes aj = sáros völgy, de nevezték Székajnak is, mint egy 1639-ből az erdélyi 16. Liber Regiusban találtam «Zeekay» alakban. Ilyen a másik adat is, a mit dr. Csánki Dezső barátomnak — a középkori magyar történeti földrajz e kitűnő ismerőjének — köszönhetek. Mindenki hallotta hirét a csíkmegyei *Borszék*nek. Nevét a mellette folyó Bor oláhul Bisztricsora pataktól kapta, mely azon a területen *szék*-et sáros helyet képez, s még két más közelben fekvő helynek is nevet adott t. i. Bor-aszó és Bel-bor falvaknak. A dunántúlon is volt 1256-ban egy Borszék («*Borcek*») falu (Haz. Okmtár IV. 36. l.), de hogy ma minek felel meg, azt eddig nem sikerült megállapítani. E Borszék alaknak hasonmását találjuk 1492. évi oklevélben a gróf Erdődy cs. galgóczi levéltárából Temesmegyében *Borszékely* alakban («*possessio Borzekel*»), mely egykor a Temesvártól é. nyugatra eső Szent-Andrással volt határos. Világos, hogy e helyneveknek a székelyekhez semmi köze. Borszékely eredete csak a Borszékkel lehet azonos, de nem kellett ahhoz itt is okvetlenül egy Bor nevű pataknak lennie, elég volt ha az természetére bor-patak azaz savanyú izes patak volt, mely azon a területen szék-et képezett. De ha ez áll, úgy nem lehet kétséges az sem, hogy a székes és szék*ely* szavak feltétlenül azonosak.

T. K.

Zsidó-betűs magyar feliratok. Budapesten s vidéki városainkban mindenütt találkozunk rituális vonatkozású zsidó betűs feliratokkal, melyek rendesen *német* szavakat tartalmaznak, Fleischbank, Selchwaren, Geflügel-Handlung stb. A közönség szinte természetesnek találja, hogy a zsidóbetűs profán feliratok csak német szövegűek lehetnek, a mi pedig nem egyéb megrögzött előítéletnél. Ismerek két esetet, mikor egy-egy bátrabb feliratcsináló magyar szöveget írt le héber betűkkel. Néhány év előtt Vajda-Hunyadon jártamban az utczák sarkain sokszor ismétlődő zsidó feliratot láttam, szép nagy betűkkel a falakra patronírozva: עליען מאקראי אלאדאר a mit kibetűzve, ezt olvastam ki belőle, hogy: Éljen Makray Aladár. Megtudtam aztán, hogy e feliratok egy képviselő-választás alkalmából, Makraynak egy zsidó kortesétől származnak, a ki ez úton is szerzett jelöltjének szavazatokat.

Egy nyitramegyei ismerősömtől hallottam, hogy 1867 után Érsekujváron egy 48-as párti zsidó polgártársunk, a ki kóser vendéglőt tartott, nagy büszkén kiírta a

kocsmája táblájára: !בשר װענדעגלאָ אז באַשוטה לאיאַשהאָל (kóser vendéglő az Kossuth Lajoshoz!)

Ha a ritus szokasok megkivánják a zsidóbetük használatát, mert ne olvashatnánk ilyen zsidó-magyar feliratokat Budapesten is? *R. L.*

Régi magyar személynév az erdélyi szászoknál. A nagy-szebeni evang templom XVI—XVII. századbeli síremlékei közt ott látható az 1633-ban elhalt *Gotzmeister Kálmán* szász ispán sírköve is. Nem tartjuk érdektelennek fölemlíteni ez az adatot azok számára, a kik a régi magyar személynevekkel s elterjedésök idejével és körével foglalkoznak. Tudvalevő ugyanis, hogy a XIV. század második felétől fogva mindinkább kijöttek a közhasználatból régi személyneveink s helyökei a kereszténységnél különösen pedig a nyugoti népeknél divatos nevek foglalták el. A XV században már csak elvétve fordul elő egy-egy *Gyula*, *Akos*, *Aladár* stb. Még ritkábbak a XVI. században, a XVII. századtól pedig a német Wolfganggal azonosított *Farkas* neven kivül eddig csak az egy *Akos* Barcsay Á. fejedelem névről volt tudomásunk. Magát a *Kálmán* nevet, melyet a martyrologiumi Colombanus vagy Colomanus névvel csak olyanformán azonosítottak, mint p. a pogány kori Gyulát a latin Juliusszal, tudomásunk szerint legkésőbb a XVI. sz. közepén élt Balay Kálmán viselte. (K — Y.)

Ó-szláv istentisztelet a katholikus délszlávoknál. Czettinjéből írják, hogy Milinovics antivarii róm. kath. érsek a Stroszmayer közbenjárására és támogatása mellett kieszközölte a pápánál, hogy mint a dalmát-szláv katholikusoknál, úgy a montenegroi kath. egyházakban is az isteni tisztelet ó-szláv nyelven legyen tartható. A czettinjei állami nyomdában az egyházi és iskolai könyvek nyomtatását ó-szláv betűvel már meg is kezdték. (A hajdúsági *magyar* görög egyesültek évek óta sürgetik az *ó-szláv* liturgiai nyelv helyett a magyart — de mind hiába!) *R. L.*

Néprajzi könyvtár.

Almásy János: Magyar közmondások gyüjteménye. «Kis-Nemzeti Muzeum» 49—50 füzete. Bpest, Franklin társulat kiadása 379. l.

Sirisaka Andor: Magyar közmondások könyve. Pécs 1890. 279. l.

F. S. Krausz és C. Gröber: Mehemeds Brautfahrt. Ein Volksepos der südslav. Mohammedaner. Wien, 1890. 130. l.

H. Wlislocky: Vom wandernden Zigeunervolke. Bilder aus dem Leben der Siebenb. Zigeuner. Hamburg, 1890. 390. l.

U. a. Volksdichtungen der Siebenb. und Südungar. Zigeuner. Wien, 1890. 431. lap.

Folyóiratok s lapok repertoriuma.

Viktor Béla: A Kalevala. «Budapesti Szemle» 1890. május-junius.

Dr. Czirbusz Géza: A huno-göt Atli éposz. «Egyetemes Philologiai közl.» 1890. jun.—jul. füzet.

Nagy Géza: A székely irás. «Budapesti Hirlap.» 1890. 154. sz.

Herrmann Antal: A dimbrovieczai rhapszod czigánydalai. «Brassó» 65—67. sz.

Dr. Wlislocky Henrik: A szerelem babonái. (Az «Ethn.» 6-ik száma után. «Alföld» 133-ik szám.)

Kulcsár Endre: A magyar nyelv képes beszéde. «Nyelvőr» 1890. jun. (6.)

Binder Zénó: Egy érdekes népmesénk: «Brassó» 1890. 58. 59. sz.

Herrmann Antal: A néptanító mint népvizsgáló. «Néptanítók lapja» 1890. 14. és 15. sz.

Moldován Gergely: A keresztbarátság. «Kolozsvár» 1890. 117. sz.

Népmulatság Békés-Csabán. Jankó János rajza után. «Budapest» 1890. 174. sz.

FELHIVÁS.

A »Magyarországi Néprajzi Társaság« minden rendes tagjai tisztelettel felhivatnak, hogy a társaság javára tett alapitványuk összegét vagy annak kamatait, illetőleg a tagsági díjat (1889-re 1 frt 50 kr., 1890-re 3 frt) **Dr. Borovszky Samuhoz**, *mint a Magyarországi Néprajzi Társaság pénztárosához*, **Budapest, Akadémia-utcza 2. szám** czím alatt — legczélszerűbben postautalvány-lapon — mielőbb beküldeni szíveskedjenek.

A »Magyarországi Néprajzi Társaság« pénztárába 1890 **június** havában befolyt:

4 frt 50 kros tagdijak 1889-re 1 frt 50 kr., 1890-re 3 frt: Faylné Hentaller M.* — Molnár Viktor — Török Aurél — Dr. Váczy János — Dr. Wagner Lajos, Pozsony.

Összesen: 5. Összesen: 22 frt 50 kr.

3 frtos tagdij: Concilia Emil, Nagyszombat — Dobra Viktor, Köveshget — Gyenes Sándor, Szentes — Gróf Keglevich Gábor, Egreskáta. — Klein Samu, ...trina. — Kollár Vilmos, Czegléd — Kutnyánszky Jenő — Lergetporer Pál, Feldkirch — Miklovicz Bálint, H.-M.-Vásárhely. — Piláthy Béla — Thallóczy Lajos, Becs — Vlachovics György, N.-Kikinda.

Összesen: 12. Összesen: 36 frt

1 frt 50 kros tagdij: Lévay József, Miskolcz.

Összesen: 1. Összesen: 1 frt 50 kr.

A 6. számban közölt kimutatás szerint	1672 frt 69 kr.
A fentebbi tételek összege	60 frt — kr.
Főösszeg:	**1732 frt 69 kr.**

* A mely név után lakczím nincs, oda Budapest értendő.

Magyar ethnographusok nyaraló helye.

Jegenye gyógyfürdő Kolozsvár mellett.

Herrmann Antal tanár, hogy erdélyi néprajzi tanulmányutjai számára maga nak alkalmas kiinduló és pihenő helyet biztosítson, a hol Kalotaszeg népeletet kényelmesen tanulmányozhassa, az erdélyi r. kath. tanulmányalaptól 20 évre bérbe vette **Jegenye** gyógyfürdőt, s azt kivált a magyar intelligentia számára a legkelle mesebb és legolcsóbb nyaraló, kiránduló, üdülő és gyógyuló helylyé akarja tenni. A Jegenye nevü vasuti állomás egy órányira van Kolozsváron innen. A gyógyfürdő Jegenye magyar község közelében fekszik, erdős hegyek vedte kies völgyben, 5… méter magasságban.

Ivó-vize kitünő hatásu angolkórnál és hólyagbajoknál, hideg- és meleg-fürdői: szervi szívbaj, Brightkor, idegbaj, méhsenyv, csuz, gyomorbaj stb. ellen; a ismertek közt legconcentráltabb vasas lápfürdői: vérszegénység, sápkór, görvély, csúz, bőrbetegség stb., legkiváltképen mindennemü női betegségeknél. Klimatikus gyógy hely légzési bajoknál. Tej- és savó-kura a fürdő saját gazdaságából.

90 ujonnan berendezett vendégszoba, saját kezelésü, elsőrendü vendéglő, társas- és bérkocsi közlekedés minden vonathoz, rendes fürdői zenekar, zeneterem, olvasószoba, hirlapok, könyvtár, tekepályák, kirándulások, mulatságok, gyermekek számára iskoláztás és berendezett játszóhelyek szakszerü tanitói felügyelet mellett stb. A fősaisonban rendes szintársaság.

Rendkivül olcsó árak. Szoba napjára 50–1·50, havonkint még olcsóbb. Teljes élelmezés napjára 1 frt, családoknak és havonkint jóval olcsóbb. Az elő- és utó saisonban tetemesen leszállított árak.

Jegenyefürdő fölötte alkalmas állomás a szomszédos Kalotaszeg rendkivül érdekes népéletének tanulmányozására. Az érdeklődőknek Jegenyén a nyaron … egy 50 ethnographiai folyóirat áll rendelkezésökre. A fürdő saját külön lapja is az vidéknek főképen néprajzával fog foglalkozni. Számos kiváló hazai ethnographus kilátásba helyezte, hogy Jegenyén fog nyaralni.

A jegenyei gyogyfürdő igazgatósága

Gyüjtsünk tagokat!

Félezer taggal kezdi meg társaságunk nyilvános pályáját. Szép szám, de vajmi csekély azokhoz a nagy feladatokhoz képest, a melyek előttünk állanak. Kérjük tagtársainkat, terjeszszék körükben társaságunk eszméjét, szerezzenek neki hiveket, a kik anyagilag és szellemileg támogassák a társaságot nagy czéljai elérésében. Tanulmányai körének ugy felette fontos mint közérdekü voltánál fogva a mi társaságunk arra van hivatva, hogy a haza összes népeit nagy kultur munkára egyesitvén, a legszámosabb tagú tudományos egyesület legyen az országban. Hogy ezt mihamarább elérjük az tagtársaink buzgóságától függ.

ső évfolyam 8-dik szám.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

Dr. RÉTHY LÁSZLÓ

[illegible] Dr. Borovszky Samu [illegible] Herrmann Antal [illegible]

Megjelenik augusztust és szeptembert kivéve minden hó elsején.

Budapest, 1890. október 1.

Kiadóhivatal: Hornyánszky Viktor akad. könyvkereskedése.

BUDAPEST
HORNYÁNSZKY VIKTOR SAJTÓJA
A M. T. AKADEMIA ÉPÜLETÉBEN.

TARTALOM.

A »Magyarországi Néprajzi Társaság« pénztárába **julius augusztus** és **szeptember** hónapokban befolyt :

50 frtos alapitvány : Schneller István, Pozsony.

Összesen : 50 frt.

4 frt 50 kros tagdijak : 1889-re 1 frt 50 kr 1890-re 3 frt : Bachát Dániel * — Dr. Bánóczy József. — Benedek Elek — Eötvös-önképzőkör Pécs — Fesztv Árpád. — Firczák Gyula, Ungvár — Lederer Béla — Mikszáth Kálmán. — Morelli Gusztáv — Dr. Pruzsinszky János. — Dr. Radó Antal. — Dr. Schafarzik Ferencz. — Strobl Alajos. — Szikláy Béla, Székesfehérvár.

Összesen : 14. Összesen : 63 frt.

3 frtos tagdijak : Dr. Angyal Dávid — Deutsch Jakab — Gerő Ödön — Dr. Havas Gyula Besztercze — Hodosy Béla — Istvánffy Gyula Liptó-Szent-Miklós. — Lenkei Henrik — Dr. Loewy Lipót Pécs — Márki Sándor — Hg. Odescalchy Arthur, Szkiczó — Petschner Ignácz. — Péter János — Dr. Radovanović Ljubomir, Kameneza — Sebestyén Gyula — Szathmáry György — Szikszay Lajos, Zilah — Dr. Thirring Gusztáv. — Wolf Dezső, Szeged.

Összesen : 18. Összesen : 54 frt.

1 frt 50 kros tagdij : Wende Ernő.

Összesen : 1. Összesen : 1 frt 50 kr.

A 7. számban közölt kimutatás szerint	1732 frt 69 kr.
A fentebbi tételek összege .	168 frt 50 kr.
Főösszeg :	**1901 frt 19 kr.**

* A mely név után lakcím nincs, oda Budapest értendő.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

Dr. RÉTHY LÁSZLÓ.

. évf. 1890. október 1. 8. szám.

A bánsági német telepítések történetéhez.

Irta: *Baróti Lajos.*

A németek első telepítéséről a temesi bánságban, mely tudvalevőleg indjárt a törökök kiüzetése utáni időkben, *Mercy* Claudius Florimund bornok kormányzósága alatt (1717—1734) történt, eddigelé csak zagos ismereteink valának.

Griselini, a bánság első monographusa, mig a Mária Terézia alatti olonisatióról oly részletesen emlékezik, a Mercy idejében történt teletéseket ugyszólván csak érinti. Kiemeli ugyan Mercynek, a bánság generátorának érdemeit a török hódoltság idejében elpusztult vidék népesítése körül, s a németek által megszállott régibb vagy az általok pitott uj helységek közül is felsorol nehányat:*) de a telepités részeiről mitsem mond, valószinüleg azért, mert idevonatkozó adatait bánsági ja (1774—76) alkalmával az akkori tisztviselők elbeszéléseiből s nem véltári iratokból meritette.

Griselini hézagos adatait Délmagyarország ujabb monographusai ig egészitették ki. Böhm és Schwicker egészen az ő nyomán indulnak, entkláray pedig «Száz év Délmagyarország ujabb történetéből» czimü les forrásmunkájában jobbára csak azon adatokat használta föl a bánigi első német településre vonatkozólag, melyeket Czoernig ethnographiai űvében s némely délmagyarországi plébánia levéltárában talált. Ez

*) A Mercy idejében keletkezett tisztán német helységek közül Griselini hértemplomot, Szt.-Pétert, Zádorlakot, Uj-Besssenyőt, Uj-Pécset, Dettát, Kudriczot, akenaut és Gutenbrunnt emliti, a vegyest németek és oláhok által megszállott lyek közül pedig Uj-Aradot és Gyarmatát. Látni fogjuk, hogy e helységek nem indegyike nyerte Mercy korában német lakosait, másrészt meg fogunk győződni ról is, hogy az első német település, bár nem volt oly nagymérvü, mint a Mária-rézia vagy II. József alatt történtek, mégsem volt annyira jelentéktelen, mint a iselini által felsorolt helységek számából következtetni lehetne.

adatok azonban nem érdemelnek föltétlenül hitelt. A plébániai lev
tárakban őrzött följegyzések az illető község múltjáról, jobbára késöb
korból valók és leginkább csak hagyományon alapszanak. Czoern
adataiban pedig sok a tévedés és ellenmondás, a min nem csodá
kozhatunk, mert míg a későbbi kolonisátiók történetét gondos lev
tári kutatások nyomán írta meg — minélfogva müve forrásmunká
is szolgál — addig a Mercy alatti telepítést illetőleg beérte Grisel
hézagos tudósításaval, melyet úgy látszik, csak az egyházmegyei nevt
nem mindenkor hiteles adataival iparkodott kiegésziteni.

A németeknek Mercy alatt történt telepitesére érdekes világot v
nek a bánsági volt tartományi kormányszéknek, az u. n. temesv
administracziónak a múlt nyaron a budapesti országos levéltarba ker
iratai, melyek addig a temesvári pénzügyigazgatóság irattarában la
pangván, eddigelé úgyszólván elkerülték a délmagyarországi történetír
figyelmét.

Ezek alapján kisértem meg a következőkben a bansági első ném
telepítés történetét adni.

I.

A bánsági puszta videkek benépesitése mindjárt a visszafoglalá
után egyik kiváló gondját képezte a tartományi kormánynak, a Temesvárt
székelő u. n. administracziónak. Azonban a passarovitzi béke megköt
séig s azon túl egész 1721 őszeig, midőn Mercy tábornok a szicziliai
hadjáratból a gondjaira bizott tartományba visszaérkezett, német bir
dalmi lakosok toborzasáról és tömegesebb betelepítéséről szó sem
lehetett.*)

Az administraczió csak 1722-ben tett erre vonatkozólag az udvari
kamarához és általa a császárhoz fölterjesztést, minek következtében
császár (VI. Károly) megengedte, hogy a római birodalomból, nevezetese
a felső rajnai kerületből több száz családot, melyek arra hajlandók
betelepíttessenek.

Föelvül kimondták, hogy csak katholikus s nem egészen vagyon
talan családok vándorolhatnak be.

A telepitvényeseknek kilátásba helyezett kedvezményekről (föld
birtok, házhely, több évi adómentesség stb.) nyomtatásban kiadott csá

---

*) Temesvárt, Lippán, Orsován, Pancsován, Lugoson, Karánsebesen Versec
általában a tartomány főhelyein ugyan már előbb is találunk német lakosokat, d
ezek nem Németországból vándoroltak be, hanem kiszolgált vagy rokkant katona
valának, kik a katonaságtól megszabadulván, ottmaradtak.

ri pátensek értesiték a népet, a fejedelmeket pedig a császár levelben le meg, hogy a kivandorlók elé akadalyokat ne görditsenek.

A telepitvényesek toborzásával 1722—23-ban *Craussen János recht*, volt szazadost es kamarai fötiszttartót (Cameral-Oberverwalter) a meg Mercy.

Craussen 1722 kora tavaszszal ment ki Regensburgba erve, kérte császári útlevelek megküldesét. Majus elejen már Wormsban talal-. A toborzás ügye ez alatt szépen haladt. Hatszáz családot kellett ina Craussennek a bansagba vinnie, ö jóval többet, körülbelül 1000-et nelt Szt.-Mihálynapig leküldhetni.

Mercy nemcsak a bánságba, hanem Tolna- Fehér- és Baranya-gyei (?) joszagaira is akart német gyarmatosokat telepiteni s ezt isme-len lelkére kötötte Craussennek.

Június elejen Craussen mar Darmstadtban volt Innen értesité ercyt, hogy a mainzi ersek a kivándorlani hajlandóknak szabad elmene-t biztositott, mit a hesseni fejedelemtöl, a trieri valasztofejedelemtöl a würzburgi püspöktöl is kinyerhetni remelt Ebböl látjuk, hogy Német-szag mely videkéröl toborzottak a telepitvényeseket, t. i. *a mainzi, ieri és kolni* (?) *választófejedelemségböl, a hessen-darmstadti herczeg-ségböl, Frankóniából, a Svábfoldröl és a Pfalzból*, szóval Nemetország on videkeiröl, melyek a XVII század végén a franeziak dúlasaitól nagyon kat szenvedtek Talan nem tevedünk, midön különösen e körülmenyben ressük az okot, mely e vidékek nepet arra birta, hogy elhagyva ösi lakóhelyet, egy ismeretlen, a törökök gyaszos uralma alól csak nem gben folszabadult vad és kietlen videkre költozzek.

A toborzottakat Craussen negy csapatban szandekozott leküldeni, z elsöt Janos napjan (jún 26.), a masodikat Jakab napjan (júl. 25.), a armadikat Bertalan napjan (aug. 24.) s vegül a negyediket Mihály napjan (szept. 29.)

Azonban, ugy látszik a toborzottaknak csak egy része jutott tényleg bansagba, mert mint Craussen Mercyhez intézett egyik levelében panaszolja: egy albaratja valamennyi embereit lebeszelte a kivandorlastól. lököztben sikerült ismet meglehetös szamu családot a kivándorlasra birnia, melyeket szolgájával útnak is inditott

Az 1722-ben bevándorlott családok az *ujpalánkai kerületben* — aloszinüleg Ujpalánkan, Moldovan és Fehertemplomban nyerték szállást. ehányan közülök letelepedhettek Verseczen is.*)

*) Verseczen és Ujpalánkán ez évben már kath lelkészt talalunk. Moldovát aussen maga ajánlotta telepitési helyül, mivel ott a bevándorlottak a ráczoktól el maradnak különitve.

A következő év tavaszán Craussen megint kiment Németországba. Azonban hanyagul járván el megbízatásában, a császár a Bécs melletti Nussdorfba rendelte őt, hogy az időről időre odaérkező családok tová szállításáról gondoskodjék, a toborzás ügyét pedig Mercy a wormsi am mannra, *Falkh* János Ferenczre bízta, ki e megbízatást egész 1727-i teljesíté is.

Csakhamar élénk mozgalmat tapasztalunk a toborzás és telepíté körül. A bevándorlók úgyszólván naponként érkeztek Bécsbe, honna útjokat a bánságba folytatták.

Az 1723. év folyamán leérkezett családok *Verseczen*,*) *Fehér templomban*, *Freidorfon***) és az *orsovai* kerületben (Orsován, Mühle bachon?) telepedtek meg. Ez évben nyerte *Uj-Arad*, *Lippa* és *Német Szt.-Péter* is első német lakosait, mert 1724. február elején már mint új német helységek említtetnek, holott előbb róluk mint ilyenek mincsen szó.

1724-ben Craussen végkép kiesett Mercy kegyéből. Vagyonos csalá dokat kellett volna toborzania, ő azonban úgyszólván csupa koldusok vitt le, noha Mercy minden vagyonos családért egy Louis-d'ort igért nek Hozzájárult még azon körülmény is, hogy nagyon el volt adósodva. Egy ide a bánsági német telepek felügyeletet bízták rá, de 1725-en túl neve ne említtetik többé. Mercy bizonyosra vette, hogy elbocsáttatását fogja kér írt is Rebentischnek, a bánsági kamarai ügyek vezetőjének, hogy h lemondását beadná, el kell fogadni.

A legtöbb telepítés 1724 tavaszán és nyarán történt.

Az első bevándorlók már kora tavaszszal érkeztek. Csakhamar ujabb és ujabb szállítmányok követték őket.***)

*) Verseczen ez alkalommal 14, Fehértemplomban 4 család telepedett me Utóbbiaknak is Verseczen kellett volna megtelepedniök, azonban ők inkább Fehé templomra kivántak költözni «ottani rokonaikhoz». Ez adatból sejtjük, hogy Fehé templomot már 1722-ben ülte meg néhány bevándorlott család. Hogy e helys alapját még korábban, 1717-ben vetették volna meg német bevándorlók, nem hihe jük. Lásd Böhm L.: Weisskirchen in seiner Vergangenheit und Gegenwart. 2 Auflage 1881. 17 l.

**) Freidorfon 1723-ban már kath. plébánia állíttatott fel. Lásd Schematism Cleri Dioecensis Csanadiensis 1886-ról. 33. és 56. l.

***) A német bevándorlók Bécsbe érkeztéről a «Wienerisches Diarium» is em lékezik. Igy 1724 jún. 24. (51.) számában ezeket írja: «Ansonsten seynd mer malen dieser Tagen einige Schife mit Schwäbisch und Fränckischen Familien dah angekommen, welche ihren Weg ferners nacher Hungarn zu Wasser fortgesetz um gleich wie die anderen, die schon im gedachten Königreich sich häuslich niede gelassen, ein gleiches zu thun.»

Falkh és emberei százával küldtek le a telepitvenyeseket. Azonban e tekintetben nem jartak el kellő óvatossaggal. Igy történt, hogy a bevándorlók közé alattomban lutheránusok is vegyültek, és hogy a némi vagyonnal biró családokon kivül sok olyan családot is küldtek le, melyek végesen szegények lévén, sem házilag letelepedni, sem gazdaságot kezdeni nem voltak képesek.

Ez okból a császár nyilt levelet intézett az érdekelt birodalmi fejedelmekhez, kérve őket, hogy a felsőrajnai kerületben tegyék közhirré, miszerint jövőre csak oly családok fognak a hataron atbocsáttatni, kiket fejedelmök tudtaval és beleegyezésével fogadtak fel a császári biztosok.

A letelepedni szándékozott, de kiutasitott csőcselék — («liederlich herrenloses Gesindel» — irja Falkh. — hazaérvén, a kivándorlani készülők között mindenféle álhirek terjesztésével nagy mozgalmat keltett. Falkh mindent elkövetett, hogy az ekkép félrevezetett népet meggyözze a hazajöttek allitasainak hamis volta felöl. Sokan azonban előbb a bánságban letelepedett rokonaiktól vagy oda küldött embereiktől vártak hirt, mielött magukat a kivándorlásra tenyleg elhatároznák.

Falkh mindenről levélben értesitvén Mercyt, azon véleményének adott kifejezést, hogy jo volna, ha mielőbb ily biztató levelek érkeznének, különösen a bánságban letelepedett jobbmódu bevándorlóktól, kik között e tekintetben legtöbbett egy Schmahl nevü Oraviczán lakó mernök tehetne, mert ez nagyon meg van elégedve sorsával, és sokakat hagyott hatra, kik az ő peldáját követve, a bánságba költözni és ott letelepedni hajlandók lennének.*) Hogy a letelepültek csakugyan meg voltak elégedve sorsukkal, kitünik onnan, mert közülök többen útlevelekért folyamodtak, hogy Németországba menve, visszamaradt rokonaikat, barátaikat a bánságba lehozhassák.

Az 1724-diki nagy telepités alkalmával a következő helységek nyertek német lakosokat: Kis-Becskerek (?), Berekutza, Bruckenau, Csakova, Cservenka, Denta, Detta, Freudenthal, Guttenbrunn (Hidegkút), Karnatha, Hauerdorf, Langenfeld, Lupkava, Majdán, Monrath (Munar), Panesova, Perjamos, Rebenberg, Rekas, Rudna Clava, Sahaja, Salhausen, Siebenthal, Szakalovicz és Uj-Pecs.

Hihetöleg ugyanekkor népesültek: Deliblat, Kudritz, Lagerdorf, Makovicza, Neudorf, Petrilova, Russova és Vojtek is. Az orsovai kerületben, nevezetesen Orsován, tovabba N.-Becskereken, Fehértemplomban, Uj-Aradon.**)

---

*) Falkh levele Mercyhez: Worms, 1724 október 8.

**) Uj-Aradon 1724 tavasz elején 40 család települt. Május elején ujabb bevándorlók érkeztek.

Lippán *) és Lugoson is sok bevándorlott család telepedett meg az év folyamán

Az 1724. évvel az első német telepítés nagyjából be fejezve. A következő években csak szórványos telepítésekről van masunk. Igy 1725-ben jobbára *Pfalzból* több család vándorolt be. ban ezek úgylátszik nem építenek uj falvakat, hanem csak a me német helységekben telepednek meg.**)

1726 elején az administraczio patenst küld a Nellenburgi grófs lakó *Giroth* Ferencz Miksa, a császári tartományi miliczia hadn részére, hogy a bánságba vándorlani hajlandó német birodalmi csalá illetőleg tudja magát mihez tartani.

Ugyanezen év nyarán ismét érkeztek bevándorlók Németorsz kik a *verseczi* kerületben nyertek szállást Valószínüleg e bevánd voltak azok, kiknek hajóra szállását Falkenstein báró, akkoriban grómbachi apát,***) rokonának, Mercy tábornoknak maga adta irván: «hogy a telepítvényeseknek egy ujabb szállitmánya a D hajóra kelt, hogy a bánság mosolygó virányaira költözzék.» †

A császári biztosokon kivül maguk a bevándorlók is buzgólk telepitvényesek toborzásában. Az 1726. év folyamán is többen k útleveleket, hogy németországi rokonaikat, szomszédaikat magukkal h a bánságba. Mások e czélból kiirnak, így Wolf János pancsova (Schultheiss), ki több izben irt volt hazájába és toborzott gyar sokat, azonban az ottani választófejedelem (úgylátszik a mainzi alattvalóinak botbüntetés terhe alatt megtiltotta a kivándorlást.

De akadtak olyanok is, kik megbánva beköltözésüket, hazá visszatérni óhajtottak. Némelyek tényleg vissza is szöktek.†† Az nistráczió ezek visszatérítése ügyében irt is Falkhnak, ez azonban

*) Lippán 1724. nyarán már oly sok német család lakott, hogy az kis kápolna nem volt képes őket befogadni, a miért az isteni tiszteletet a tárban kellett tartani.

**) A «Wienerisches Diarium 1725 junius 23 (50.) számában a érkezett bevándorlókról ezeket olvassuk: «Freytag den 22. Dito (Junii) – Es dieser Tagen abermalen einige Teutsche Familien aus dem Reich zu Wasser angelangt, um ihre Reis ferner nacher Hungarn fortzusetzen, in welchem Kön bereits viele Ort durch diese fremde Ankömmlinge an Häusern und Feld-B zugenommen.»

***) Később 1730—39-ig csanádi püspök.

† Falkenstein br. levele Mercyhez (kivonat): 1726 Worms, május melyben arról értesíti Mercyt, «dass eine neue Suite von Kolonisten auf der sich eingeschiffet und in die lachenden Gefilde Banats übersiedeln wolle»

†† 1725-ben.

-ére advan Mercynek, hogy a szökevények kiadásának több akadály áll útjában, az administráczió a további lépesektől elállt. Az uj-aradiak közül is 1726-ban többen vissza akartak terni hazajokba, de az administráczió szigorúan meghagyta az uj-aradi amtmannak, hogy a kincstár költsegén beköltözött birodalmi családok semmi szin alatt vissza nem bocsathatok

Később ily elégedetlen bevándorlókkal szemben még szigorúbban járt el a tartományi kormány. 1728-ban az ujpalánkai kerület egyik német helységének lakosa minden engedely nélkül vissza akar menni Németországba. Az administráczió ezt megtudvan, ráparancsol a kerületi tiszttartóra, hogy az illetőt minden teketória nelkül zarja el, és ezt a többi német telepitvényesek között hirdesse ki, hogy minden kedvök elmenjen a kivandorlastol.

1727-en túl egész Mercy tábornok haláláig (1734.) nincs nyoma ujabb német telepitésnek. Az e czélra szánt 10.000 frtnyi összeget*) a becsi udvari kamara a Béga szabalyozasára rendelte forditani, hogy ekkep Temesvar lakói friss es iható vizet kapjanak.

Ugyanezen évben az udvari kamara Falkhkal is elszámolt, miből világos, hogy a telepités ügye vegleges befejezest nyert Falkh ugyan az 1727-ik év végén még egy emlekiratot intezett Mercyhez arról, hogy a bánsag népesitese mikep volna legjobban eszközölhető: egyúttal azt is jelenté, hogy ismét sok családot toborzott össze. Azonban, hogy e családok tenyleg le is erkeztek volna, annak az iratokban legkisebb nyoma sincsen.

Összegezven az eddigieket, Mercy idejében a bánságban a következő német telepek keletkeztek: A *csanádi* kerületben: Perjamos (1724) a *temesváriban*: Német-Szt.-Péter (1723), Bruckenau (1724), Gyarmatha (1724), Temesvár (1717), Német-Bekas (1724), Freidorf (1723), Uj-Pécs (Neu-Wien, 1724), Kis-Becskerek (1724?), Munár (1724 v. 1725), Neudorf (1724?): a *csákovaiban*: Denta (1724), Detta (1724), Berekucza (1724), Vojtek (1724?), Csakova (1724): a *versecziben*: Versecz (1722), Cservenka (1724), Kudricz (1724 v. 1725?), Lagerdorf (1724?), Bogsán (1722-25?), Dognácska (1722—25?): a *pancsovaiban*: Pancsova (1724), Ploschicza (1724?), Deliblat (1724?): az *uj-palánkaiban*: Uj-Palanka (1722), Diebicz (1724?), Radimna (1724?), Pozsezsena (1724?), Matkovicz (1724?), Moldova (1722?) Szakalovicz (1724), Langenfeld (1724), Rebenberg (1724), Jossovnik (1724?), Petrilova (1724?), Potok (1724?),

*) Vajjon évenként ennyi összeget fordítottak-e a németek telepitésére vagy csak 1727-re szántak annyit, az iratokból ki nem tűnik.

Makovicz (1724 ?), Freudenthal (1724), Häuerdorf (1724), Russova (1724), Salhausen (1724), Weisskirchen (Fehértemplom, 1723), Oravicza (1720—22), Lupkava (1724), Majdan (1724), Rudna Clava (1724), Sahaja (1724), Suchenthal (1724); a *becskerekiben:* Nagy-Becskerek (1722—23); a *lugosiban:* Lugos (1724); az *orsovaiban:* Német-Orsova (1723), Mühlenbach (1724 ?), Schabendorf (1724 ?), a *lippaiban:* Uj-Arad (1723), Lippa (1723), Gutenbrunn (Hidegkút, 1724), a *karánsebesiben:* Karánsebes (1724 ?)*)

E szerint az ujpalankai kerületben 24, a temesváriban 10, a versecziben 6, a csakovaiban 5, a pancsovaiban 3, a lippaiban és orsovaiban ugyanannyi, a csanadiban, becskerekiben, lugosiban és karánsebesiben egy-egy német helység epült Mercy alatt s igy az ekkor keletkezett német helységek száma összesen 58-ra rúg.

Megjegyzések a török-palócz párhuzamhoz.

Irta *dr. Katona Lajos*

Folytatás és vége.**)

II. *A hős ifjúkori csínyei.*

1. A hős már gyermekkorában jelét adja roppant erejének:

a) egy óriási kő elhengerítése által (V. ö. a *Theseus*-mondával), igy pl. Cd², Cf², Ed¹;

b) fák kitepése, háncsuk egyszerre való lerántása, egész fák porrá őrlése által, pl. Ma¹, Ma³, Ma⁴. (Ezen erőpróba többnyire a hosszu időn át történő szoptatás motivumával kapcsolatban fordul elő és sikertelensége esetén ujabb szoptatási időszak követi mindaddig, a mig a hős kellő erőre kap. Igy az id. magyar mesékben.)

*) A Mercy idejében keletkezett bánsági német telepeket — Kis-Becskerek, Munár, Neudorf, Bogsan, Dognacska, Oravicza, Lupkava, Majdan, Rudna-Clava, Sahaja, Suchenthal, Mühlenbach és Schabendorf mellőzesével, melyek pedig szintén ekkor telepittettek — igy sorolja fel egy 1734-ben irt jegyzék («Specification der de facto in denn Temeswarer Banat befindlichen teutschen ortschaften»), melyet Pesty Frigyes hátrahagyott irataiból dr. Fejérpataky László úr szivessége folytán tolmácsolhattam. Eredetije a bécsi udv. kamarai levéltárban.

) L. az «Ethnographia» 5. számának 227—231. ll., különösen a 228. l. alján levő jelmagyarázatot. Egyúttal figyelmeztetem az olvasót a 230. l. 2. sorában levő értelemzavaró sajtóhibára: ***telemre* helyett ***tolemre*** olvasandó.

c) A hősnek 13 éves korában már hosszú szakálla van. Cd^{6}.

d) A hős erőszakosságai

α) szülei ellen, pl. L. Mb^{1};

β) játszótársai vagy azok ellen, a kik erőszakos természetét fékezni akarják, (sokszor minden szándékosság és ártó erejének tudata nélkül), pl. Cc^{1}, Cd^{1}, Cd^{2}, Cd^{3}, Cd^{5} (csak általánosságban megemlítve, hogy «nagyon rossz»), Cf^{2}, Cf^{3}, De^{3}, Ef^{2}, Pitre 83. sz. = Cf^{4} (csak a hős neve = «Malacunnutta» utal gonosz csinyeire), Mc^{1} (= Munkácsi, Votják népk. hagy. 96 l.);

γ) a fent elsorolt mesékben leírt csinyekhez egészen hasonlók fordulnak elő, de a hős későbbi életszakába esnek, a Cd^{6} jegyű mesében

2 Miután a hős többször (rendesen 3-szor) ismétlődő jeleit adta erőszakos és fékezhetetlen természetének s hirtelen kitörésében mindent lesujtó haragjának, környezete *szabadulni* óhajt tőle; még pedig úgy, hogy

a) idegen szolgálatba küldik; csakhogy itt is oly rakonczátlan marad, a minő odahaza volt, s rendesen azok vesztenek rajta, a kik ki akarnak vele kötni s valami fortélylyal vesztére törnek. Számos mese csak annyiban tartozik az itt vázolt keretbe, a mennyiben lényeges tartalma a kerekebb egészszé fűződő átlagos séma tagozatának e II. részével párhuzamos. Viszont igen sok meséből e II. rész itt *d)*-vel jelölt motivuma teljesen hiányzik, s helyette

b) a hős sikerrel koronázott erőpróbái után (vagy ilyek nélkül is) azonnal *a nagy világba indul* kalandokat keresni. Útjában többrendbeli csodálatos erővel vagy tehetséggel jeleskedő társakat szegődtet maga mellé, a kik a legtöbb ide tartozó mesében utóbb árulóiva lesznek azon való bosszúságukban, hogy előbb egy alkalommal gyávaságukért a hős őket kinevette, vagy azért, hogy a szerzett zsákmányon ne kelljen vele osztozniok, illetőleg az őt joggal megillető oroszlánrészt neki átengedniök. Ez azonban már a III. és IV. rész tartalma, a melyek előbbije a esemény *előzményeivel* együtt a következőképen tagozódik:

III. *A hősnek az alvilágba való leszállása*, azt megelőző kalandja, esetleg útrakeléséhez való előkészülete, fegyverkezése.

1 A hős igen sok mesében a *Siegfried*-mondára emlékeztető *kovácsmesterséget tanul*, mielőtt útra kel. Fegyverül rendesen óriási *vasdorongot* vagy buzogányt kovácsol magának s annak tartósságát többnyire saját homlokcsontján vagy feje tetején próbálja ki akként, hogy a levegőbe felhajítván, koponyájával fogja fel, a melynek keménységén a vasbunkó rendesen csak *harmadik* javított kiadásában nem vall szégyent. (Itt is, mint már előbb ismételten s még utóbb is, a mesékben oly gyakori «trigeminatio»-val találkozunk.) Cd^{1}, Cd^{2}, Cd^{4}, Cd^{5} (500

fontos bunkó), Gubernatis (Cosquin I, 11. l.) — Cf^5, Dc^1 (3 mázsás), D
(a hős kovácsnak a fia), Dc^5, De^6 (kovácsnak vasból kovacsolt fia
Eb^1, F^1; Radloff III, 315. l. = Me^1, Ma^6, Md^1 (Kunoss o.-török mesej
Braga 47. sz. — Ca^2 (16 mazsás), Grundtvig II, 72. l. (Cd^5-tel párh
zamos, de részben Cosquin 69. szamu meséjére is emlékeztet, a m
egeszben más typushoz tartozik.)

2. A hős *társai*:

a) Csodálatos erejű vagy tehetségű alakok: még pedig rende
három. Többnyire a következő 3 typus:

α) Egy, az idetartozo franczia mesékben «*Tord-Chêne*» (= tölg
kicsavaró), a nemetekben «Baumdreher» néven szereplő s nevében j
lemzett alak: Cd^1, Cd^2, Cd^3 (V. ö. Sebillot I, 6. sz. = Cd^{10}), Cd^{11}
Sebillot, Lit. or. 86 l, Dc^5 («Tannendreher»), Dc^1 és De^9 («Baumdreher
Cf^3, Dc^3 Ed^1 (mind a három mesében «egész fákat» tép ki egy rantáss
Ce^1 és Ca^1 (a hol egesz fenyüszalakat szakit ki.) Az utóbb emlitet
mesében névtelen.

β) Egy ***hegyeket toló*** vagy ***támasztó*** óriás, a fr. mesékben re
desen «*Appuie-Montagne*» (Hegytamasztó), pl. Cd^2, Cd^9 («Ran
Montagne»), Cd^{10} («Appuie-Montagne» egy ide tartozó, de más bevezet
meseben), Cd^{11} («Décotte-Montagne»), Cf^4.

γ) Egy ***malomkövekkel labdázó*** harmadik erös ficzkó, a ki a
mesékben többnyire ***Jean de la Meule*** nevet visel. Pl. Cd^2, Cd^9 («Pe
Palet»), Cd^{11} («Meule de Moulin»).

Párhuzamos magyar meséinkben e három alak többnyire «*Fanyüv*
(Ma^1, Ma^2, Ma^3, Ma^4; v. ö. Schott 10. sz. = Cg^2), «*Kömorzsoló*» (M
Ma^3, Ma^4; v. ö. Cg^2) és «*Vasgyúró*» (Ma^1, Ma^2, Ma^4) néven szerep
Ma^4-ban a β) alatti «*Hegytoló*» (illetőleg — *támogató*) fordul elő mas
magaval; Istvánffy úr palócz mesejeben: *Hegyhengergető*, *Kögyúró*
Fanyövő; Munkácsi votjak meséjeben (Me^1) a *két* társ egyike, «e
hosszú bajuszos ember», a ki «bajuszaval hullámoztatja» a Kama foly
a masik pedig «egy igen nagy hegyi ember», a ki «a hegyet a
ujjaval razza», tehat a mi Hegytolónk édes testvere.

δ) Egy negyedik alak e csodálatos erejü ficzkók tarsasagaban a
alattira emlékeztető *Bon-Dos* (Pentamerone 28. sz. — Cf^6; Aulnoy, Ch
Fortuné — Cd^{10}: *Forte-Échine*, v. ö. Chavis-Cazotte egy arabból fo
mesejében, a hol szintén *Bon-Dos*: u. o. egy masik ezzel rokon s
Tranche-Mont néven s v. ö. ezzel egy picardiai mese *Brise-Montag*
nevü alakjat.)

ε) A Ce^1-beli ***finom hallású*** társ nem tartozik e körbe, han
a csodalatos tulajdonsagokkal biró szövetséges mesehősök egy tné

osztályából került ide át, abból t. i., a melynek viselt dolgait legbehatóbban Benfey fejtegette az Ausland 1858. évi kötetének 41—45. számaiban.

Nem érdektelen, hogy az ide tartozó mesék közül sokszor a térben egymástól legtávolabb állók is mennyire egyeznek még a párbeszédek egyes részleteiben is: kiválóképen mondható ez a hős és a hozzá szegődő óriások találkozásakor váltott szavakról. Így pl. Minaef 33. sz. indiai meséjét (— J^{3}) v. ö. a De^{3}, De^{1}, Ca^{1}, Cf^{6} (Mijatovics 123. l.) és 1. jegyű német, portugall, bosnyák és avar mesékkel, valamint a legtöbb idézett mesével.

ζ) Campbell 16. számú gaël meséjében (Be^{1}), a melynek egy a Merényi-féle «Kilencz»-re emlékeztető *özvegyasszony fia* a hőse, ennek a társai (a kik különben nem árulják el őt, mint a legtöbb ide sorolandó mesében) az ε) alatti *finom hallású* mellett egy *nagyétű* és egy *hatalmas ivó*, a kik szintén inkább a Benfey előbb idézett tanulmányában összeállított mesék hősei közé tartoznak. Ép így a Steel és Temple 5. sz. indiai meséjének (J^{4}) *köszörüs, kovács* és *asztalos* mesterségben kiváló alakjai, a kik egy *árpaszemből született* hősnek szolgálatába szegődnek (v. ö. az I. motivum 1. pontjával), de szintén hívei maradnak, holott a mi thémánk tisztán megőrzött változatai ép a társak árulásában egyeznek egymással és térnek el leginkább az Ausland 1858. 41—45. számaiban taglalt mese csoporttól.

b) A hős társai közönséges kalandhajhászó emberek számos oly mesében, mely az I. alatti bevezetés helyett az (1) jegyűnek kapcsán második felében a mi thémánkkal szorosan párhuzamos és épen azért eltérő első fele daczára is figyelembe veendő, mert magját szintén az összes ide sorolandó változatok közös középpontja: az alvilágba eltűnt (vagy születésénél fogva ott élő) királyleányok kiszabadítása (illetőleg elrablása) képezi, néha több önként kisérőül ajánlkozó társ segítségével, de többnyire ugyanezek árulásának meghiusítása mellett.

E csoportból említendők: Zingerle II, 403 l. tyroli német meséje (De^{11}) és egy elsassi német mese az Alsatia 1852. évi folyama 77. l. (De^{12}), a melyekben *3 szökött katona* szegődik a hős mellé társul: Wolf, D. M. u. S. 21. sz. (De^{13}), a hol e társak egy *káplár*, egy *dobos* és egy *őrmester*; Comparetti 40. sz. pisai meséjében (Cf^{7}), a mely nagyon hasonlít a Cd^{2} jegyűhöz, egy *pék* és 2 közelebbről meg nem jelölt társ fordul elő: Curtze 23. számú német meséje (De^{14}) ismét *3 katonát* szerepeltet; Gonzenbach 59. sz. siciliai meséjében *1 vén katona* és *3 ifjú királyfi* indul kalandra: Grimm 91. sz. m.-jében (De^{15}) *3 ifjú vadász*: a Jahrb. f. rom. u. engl. Lit. VIII. köt. 241. lapján közölt nápolyi (Cf^{8})

és Visentini 18. sz. mantuai meséjében (Cf[10]) *3 fivér:* Ralston 144. l. (Ea[4]) 4 «*höst*» léptet színtérre. Kunoss török meséjének Hamupipőkéjét két bátyja kíséri.

3. Az alvilágba való leszállást megelőző *erdei kaland*, a mely a höst és társait kemény próbára teszi. E próbát csak a hős állja ki győztesen, míg társai szégyent vallanak. Ez is egyik oka lesz későbbi árulásuknak. A legtöbb mesében ez epizód egyúttal ügyesen kapcsolatba van fűzve a főkalanddal, a mennyiben ez szolgáltat rendesen alkalmat az alvilágba vezető bejárás fölfedözésére.

a) A hős társaival egy üresen álló erdei lakban telepedik meg, a hol egész otthonosan berendezkedvén, egyikök a többivel váltakozva mindig otthon marad a távollévők számára eleséget késziteni. Főzés közben meglepi őt a tanya gazdája: rendesen egy csodálatos erejű *törpe*, olykor *boszorkány* vagy *ördög*, sőt *óriás* is.

α) (Többnyire «hosszuszakállú») *törpe*: a legtöbb I. alatti mesében; β) *boszorkány*: De[3], Sutermeister (De[16]), Cf[4]. γ) *ördög*: Ca[1]; δ) *óriás*, Cd[2], Cf[8], Cf[9].

A szörny többnyire enni kér az otthon maradt czimborától, s mikor ez nem ád neki, irgalmatlanul elveri, némely mesében a tűzön lévő forró ételt a legyűrtnek meztelen melléről eszi meg, a dulakodás közben az egész kalibát úgy megrengeti, hogy az étel mind kicsordul az edényekből s mikor a társak hazajönnek, silány mosogatólét találnak kövér húsleves helyett. A megkinzott rendesen azt hazudja, hogy földrengés ingatta meg a kunyhót, s azért folyt ki a leves. Igy történik mindaddig, míg magára a mesehősre kerül az otthonmaradás sora. Őt is le akarja teperni a szörny, de rajta nem fog ki. A törpét a legtöbb mesében hosszu szakállánál fogva egy kettéhasitott fa eresztékébe csipteti a hős: az így megfogott addig rángatja a fatörzset, míg sikerül magával vonszolnia; a hős erre üldözőbe veszi s nyomán (esetleg a véruvomokon) haladva az alvilág bejáratához ér, a melybe a szörnyet eltűnni látta. Sok mesében még megvan a szoros összefüggés ezen erdei epizód és a főkaland közt annyiban, hogy rendesen ugyanė szörny (törpe, boszorkány, ördög v. óriás) az, a kinek hatalmában a kiszabaditandó királyleányok állanak.

b) Némileg *módosított erdei kaland* fordul elő egy Köhler Reinholdtól idézett finn mesében: Jahrb. f. rom. u. engl. Lit. VII. 26. l. (Mt[3]).

c) *Hiányzik* az erdei kaland pl. a következő különben párhuzamos mesékben: Vernaleken 54. sz. (De[17]); Gonzenbach 58. és 62. sz. (Cf[10] és Cf[11]); Kennedy I. 43. l. (Ba[2]) Leskien 16. sz. (F[1]); Gubernatis Florilegio 72. l. (Ea[2]); Miklosich 4. sz. czigány meséjében (J[4]). Továbbá

azon mesék legtöbbjében, a melyeknek (I.) jegy alatt registrált eltérő bevezetése képezi közvetetlen okát az alvilágba való leszállásnak.

4. Az *alvilágba való leszállás*: Az I. bevezetésű mesékben e főkaland többé-kevésbbé szoros összefüggésben áll a megelőző s reá alkalmul szolgáló erdei kalanddal, a mennyiben rendesen ugyanannak a szörnynek (törpe, óriás v. ördög) hatalmából kell az elrablott s a föld alatt fogva tartott királyleányokat kiszabadítani, a kivel az erdei lakba települt czimboráknak bajuk volt s a kivel csak a tulajdonképeni mesehősnek sikerült diadalmasan megbirkózni. A (I.) bevezetésű mesékben a főkaland szorosan e bevezetéshez fűződik s egyenesen abból következik. A mesehős ugyanis (*a*) vagy egy csodálatos (értékes, ritkaszerű, olykor egészen közönséges) tárgynak megőrzésére vállalkozik, a melyet addig egy ismeretlen szörnyeteg elől sehogy sem tudtak megvédeni, s ez őrködése közben elriasztja és üldözőbe veszi a szörnyet, nyomában járván mindaddig, míg annak alvilági lakása bejáratához ér; (*b*) vagy pedig mindjárt eleve azzal a megbizással indul útnak, hogy az ismert helyen eltűnt királyleányokat földalatti fogságukból kiszabadítsa. Egy harmadik eset végül (*c*) az, a melyben a kalandokra indult czimborák egészen véletlenül akadnak az alvilágba vezető mélységes kútra.

A *leszállás* részletei a legtöbb idetartozó mesében — még pedig úgy az I. mint az (I.) alattiakban — feltűnően egyezők s csak apró és jelentékes körülményekben mutatkoznak eltérések. Közös vonása úgyszólván valamennyi párhuzamos mesének az, hogy *a hős társai kisérlik meg előbb a leszállást*, a mely azonban csak magának a hősnek sikerül.

Az *alvilágban végzett hőstettek* többrendbeliek, s ezekre vonatkozólag már igen változatosak az ide sorolható mesék, a melyek egy része beéri magával az elrabolt királyleányok kiszabadításában álló főkalanddal, míg más és nagyobb részük megelőző és követő epizódokat fűz a mese e magvához. A nélkül, hogy ezek részletezése által már is hosszúra nyúlt elemzésünket egész a végtelenségig elapróznók, bajos lenne e középső motivum több száz mesében variált képletét megszerkesztenünk. Ily beható részletezés ellen pedig alighanem tiltakoznék olvasóink türelme. A miért is jobbnak látjuk ezúttal csak általánosságban megjegyezni, hogy *az egyes részletekben s e részletek csoportosításában tapasztalható nagy eltérések mellett, a melyek sokszor az egymáshoz területileg legközelebb álló mesékben is mutatkoznak — viszont elég gyakran a legmeglepőbb egyezések találhatók e részleteket, valamint azok bizonyos számának ugyanazon rendbefűzését illetőleg is az egymástól lehető legtávolabb álló változatok között.* Hogy e részletek közül csak egyet-kettőt említsünk, hivatkozunk

Gaal György «Szalonnavár» czímü 33. sz. meséjére (Ma^{7}), a melyn alvilági *réz-, ezüst-* és *arany-vára* egy toscanai (Gubernatis, Zo Myth. II, 187. l.), egy bretagnei (Luzel, 5-^{e} rapp. 10. l.) és egy tyro olasz meseben kerül elénk, az utóbbi kettőben csak annyi eltéréss hogy a *réz*-vár helyett *aczél*-várat mond a mese, míg a másik kettő m itt is ezüstből és aranyból van. A királykisasszonyok száma a mesekb közönséges trigeminatióhoz képest rendesen 3. Az őket őrző *sárkány* fokozódó sorban 3, 6 és 9-fejűek (pl. az előbb idézett litván meséber vagy csak egy sárkány szerepel, de az aztán 12-fejű (pl. Haltrich elő id. meséinek egyikében); az őrző állatok néha *2 sárkány* és *2 oroszlá* (Eb^{1}): *medve, oroszlán* és *sárkány* egy német mesében; *3 óriás* e schleswig-holsteini és egy waldecki mesében: egy *varázsló* a fönten pisai mesében és *3 vén varázsló* Schneller tyroli-ol. meséjében: *2 kig* és egy irdatlan *ördög* a Ca^{1}-jegyü portugall mesében: ugyancsak *ördö* a Cd^{2} alatti francziában: *apró ördögöcskék* a Cd^{4}-ben, stb. stb.

A királyleányok kiszabadítását némely mesében a ***hősnek valame bájitallal való megerősítése*** előzi meg. Így pl: Ma^{7}, De^{14}, G^{2} (Hahn 70 gör. meséje); ezen kivül még egy ***csodálatos erejű kard*** is biztosítja hős diadalát: pl. az iment eml. schleswig-holsteini és litván mesékbe

IV.—V.—VI. ***A hősnek társaitól való elárultatása – továb viselt dolgai az alvilágban — és csodálatos visszatérése.***

Miután a hős a királyleányokat földalatti fogságukból kiszabad totta, velök s a szörny (v. szörnyek) legyőzése által birtokába ejt kincsekkel ugyanazon a módon, a melyen leszállott, ismét vissza ak térni a felvilágra. De elven a gyanupörrel, a legtöbb mesében ***elő valami súlyos tárgyat köt a felhúzására szolgálandó kötélre***, – szerencséje, hogy ily óvatos, mert a mitől tartott, csakugyan beköve kezik. A gonosz czimborák, miután a királykisasszonyok és a kincs már felérkeztek, ***elvágják fönn a kötelet*** (v. lánczot) s ezzel, a mi vélik, a mesehőst örökre a föld mélyében való veszteglésre karhoztatjá

A próbaképen a kötelre akasztott tárgy *a)* többnyire valame ***súlyos kő***. Így pl. De^{15}, De^{16}, De^{6}, De^{9}, Ralston 73. l. (Ea^{6}), Cf^{2}, C Ca^{1}; vagy *b)* a hős ***buzogánya***, pl. Cd^{3}, Eb^{1}, Ma^{7}: vagy olykor ***a le szörnyeteg (óriás) feje***, pl. De^{14}.

A ***visszatérés a)*** valamely csodálatos erejü s ***hálára köteles madár segitségével történik***, — vagy pedig *b)* valami ***bűvös hatalm tárgynak*** köszönhető.

a) A hős az alvilágban ide s tova kalandozván, egy ***sas*** va ***griff***-madár (az Md^{1} török mesében a ***smaragd-Anka***) fiókjait me menti egy életükre törő ***kigyó*** támadásától, a miért hálából a mad

nak anyja felszállítja őt a föld színére. A részletekről itt nem szólván, csak példakép idézünk néhány szorosabban ide tartó mesét; ilyenek sok más között: Md^1, Ef^6, J^4, De^9 s az imént id. magyar mesék legtöbbje. Ugyancsak ilyenféle madár segélyével tér vissza a hős még számos mesében, (a), a melyekből azonban már a *hála* motivuma hiányzik, pl. Cd^5, De^1, Cd^3, Cf^3, Be^1 stb.

b) A hős valamely *talizmán* segélyével szabadul ki fogságából. E talizmán: α) egy *varázsvessző*: Cf^7, β) egy *alma*: Cf^4; γ) egy *dió*: Legrand uj-gör. meséjében (191. l.) G^2; δ) *gyűrű*: Grimm 166. sz.; ε) *furola*: De^{15}; ζ) *síp*: Cf^8. Az α), β) és γ) alatti talizmánokat a hős a kiszabadított királyleányoktól kapja.

c) Valami *jóságos tündér* segíti őt ki bajából: Cd^2; vagy az előbbi kaland *törpéje*, pl. a De^{15} alatti német mese egy változatában.

(IV.—V.—VI.) Némely ide tartozó mesében a hős *nem az alvilágba száll le*, hanem valami *fölsőbb régióba* emelkedik, pl. Hahn 26. sz. (G^3), Vuk 2. sz. (Ef^7), Dietrich 5. sz. (Ea^7) és Romancero general 1263. sz. (Rivadeneyra, Madrid 1856) = Cb^1.

VII. A mese záradékát a *hős legitimatiója* képezi a bitorlókkal szemben. Minthogy azonban e motivum akárhány más thémában is meg van, mint nem szorosan ide tartozót, e mese schémájából bátran ki is hagyhatjuk, egyszerűen megemlítvén, hogy a legtöbb e csoportba való mesében találkozunk vele, még pedig elég gyakran ismét a legapróbb részletekig menő bámulatos egyezések mellett. L. pl. De^1, De^3, Cd^4, Ea^6 s a többször id. magyar mesék legtöbbjében.

A jelen alkalommal rövidség kedveért csak nagyon vázlatosan taglalt théma e száznál több változatán végig nézvén, egyfelől e változatoknak a nagy térbeli távolságokkal sokszor vetekedő időkülönbözetek daczára is bámulatos párhuzamossága, másrészt meg az egyes motivumok combinatióiban mutatkozó nagy eltérések gyakran ugyanazon nép egy thémabeli meséiben az a két főmomentum, a mi nézetünk szerint e vázlatos elemzésből is eléggé kiviláglik. E két dolog pedig szerfölött óvatosakká fog bennünket tenni minden időelőtti következtetéssel szemben, a mely — két, egymással valamikor akár huzamosb érintkezésben állott nép meséi közt mutatkozó egyezések alapján — az illető mesék filiatiójára vonatkozó határozott véleményt koczkáztat. Ezúttal csak ennyit akartam Istvánffy úr jó szándékú egyeztetési kisérlete és ahhoz fűzött elmélkedése alkalmából megjegyezni, máskorra tartván fönn magamnak a *népmesék eredetére* vonatkozó vitás kérdéseknek valamint a *tudományos mesevizsgálat* és *elemzés* methodikájának behatóbb ismertetését.

Ethnologia és nyelvészet.

— Válasz Munkácsi Bernátnak és Balassa Józsefnek. —

Nagy Gézától.

I.

Bocsánatot kerek az igen tisztelt nyelvész uraktól. hogy avatatlan létemre. a ki egy kicsit a történelemmel és ethnologiával. egy kicsit meg a régészettel foglalkozom. a mesterségükbe bátorkodtam belekontárkodni. Hanem hát az ethnologiának többek közt egy kevés nyelvészetre is szük-sége levén: egyet s mást magam is elsajátitottam e tudomány titkaiból. különösen pedig igyekeztem tájékozást szerezni a magyar ethnologia körebe vagó nyelvészeti kérdések körül s a saját «délibábos» nyelvészeti ismereteimmel kiegésziteni azokat a hézagokat s ugy ahogy megfejteni azon problémakat. melyek a magyar ethnologiánál Hunfalvy alapvető munkája óta is lépten-nyomon fölmerülnek. de a melyek nagy részére — ugy latszik — ujabb nyelvészeti iskolánknak eddigelé még csak sejtelme sincsen. vagy legalább nem tartotta érdemesnek arra. hogy hozzájá-szóljon.

És ezen általam használt nyelvészeti módszernek minden «lengeségé» daczára is ugy vettem észre. hogy vannak olyan nyelvi tények, melyek a hagyományos nyelvészeti módszer legszabatosabb és legpontosabb alkalmazásával sem tünnek föl a maguk valóságában. ha a vizsgálódásnál nem látunk vagy nem akarunk látni egyebet. csak hangokat s ezeknek bizonyos schema szerinti sorrendjét: de a mi a hátterükben van: magáról a hús- és vérből való emberből s az ő ethnikus és historiai viszonyairól es kapcsolatairól tudomást sem veszünk.

Ebben az észleletemben csak megerősitett az a kritika, melyben közelebbről Munkacsi B. es Balassa J. részeltette a magyar név eredetéről, meg a székelyeknek a magyarság körén belőli szorosabb rokonságáról e folyóirat hasábjain közzétett czikkeimet.

A két kritikára egybefoglalva teszem meg észrevételeimet, mert ha különbözik is a vita alatti két czikk tárgya: egy pontban találkoznak ugy az én czikkeim. mint ellenkező irányban Munkácsi és Balassa kritikaja. Ez a pont az ethnologia és nyelvészet. az ethnologiai és nyelvészeti felfogás és eljárás között létező különbség.

Sem Munkácsi, sem Balassa nem veszi észre ezt a különbséget, s merőben félreértik az ethnologia feladatát és eszközeit, mely ha gyakran parhuzamos utat követ is a nyelvészettel: nem halad vele egy nyomon.

ethnologusnak sohasem az a czélja, hogy a nyelvi jelenségeket, mint
ıeket, pusztán csak magukért osztályozza s bizonyos rendszerbe fog-
, s a szavakat és szógyökereket minden létező alakjuk és változatuk
int lajstromozza; hanem hogy a nyelvbeli adatok mögött keresse
ját a primitiv embert s annak különféle viszonyát: rokonságát, nem-
ségi egyénisége fejlődésének egyes korszakait, más népekkel való
tkezéseit s ezen érintkezés mibenlétét — aztán szellemi életének
vánulásait, gondolkozásmódját, szokásait, társadalmi szervezetét, élet-
ját stb. Egy szóval az ethnologiában a nyelvi adatok mindig csak
énelmi vagy ethnikai vonatkozásaik szerint foglalnak helyet s maga
ethnologia nem egyéb, mint történelmi alapra fektetett ethnographia =
leirás.

Más levén az ethnologia lényege és feladata, mint a nyelvészeté:
dszere és eszközei is mások.

Mivel pedig nemcsak az érzéki szerveink körébe eső külvilág tár-
i, hanem a szellemi világ jelenségei is különböző oldalról tekintve
önbözőkép látszanak: ugyanazon nyelvtények egészen más alakban
hetnek föl ethnikus és históriai vonatkozásaik kellő mérlegelése után,
nt pusztán csak a hangok physiologiai fejlődésének és átalakulásának
végre is egyoldalu szemléletével. Ez magyarázza aztán meg, hogy
es jelenségek megítélésénél az ethnologus olyan körülményekre is sulyt
tet, melyeket a nyelvész gyakran észre sem vesz, s viszont a nyelvész
anokat is fontosaknak tart, melyek ethnologiai szempontból közönyösek,
ha pedig egészen semmisek.

II.

Nehány, a vita folyamán fölmerült példa — addig is, míg a fel-
tott ellenvetésekkel szemben rátérnék a magyar név eredetéről s a
ikelyek nyelvéről nyilvánitott nézetem kimerítő igazolására — jobban
eg fogja világítani a föntebb mondottakat.

Munkácsi például minden fennakadás nélkül egynek veszi a magyarok-
ak s a vogul-osztyák népnek sokat emlegetett *ugor* nevét; «ha tudjuk —
gymond — hogy valamint a vogulokat és osztyákokat, *ugor*, *jugor*
ven ismerik a régi szláv irók a magyarokat is, söt hogy ez az *ugor* =
agyar nevezet fenmaradt mind a mai napig is némely szláv nép
elvében (p. tót *uher*, orosz *ugri*) s fenmaradt az európai népek
gar, *hungar* stb. szavában: mi lehetne természetesebb mint az, hogy
sibériai ugorok (vogulok és osztjákok) és pannóniai ugorok (magyarok)
út nemzeti neve is azonos legyen».

Munkacsi keményen nekem rontott, hogy Strahlenberg egy ad «mely különben Hunfalvy P. munkaiban is szerepel», meg pedig 26 esztendő óta*) — nem az eredetiből idéztem s ezen eredetileg H falvy által félreértett adatból téves következtetéseket vontam le.**)

Hát biz ez kétségkívül hiba volt, hanem ilyesmi még Munkac is megtörténik.

Itt van mindjárt a magyarok *ugor* neve, a melynél alighan feledkezett meg arról, hogy az adatokat «kellő lelkiismerettel és bírá használja». Mert igaz ugyan, hogy némely szláv nép «ugri»-nak, «u nek nevez bennünket, de az is tény, hogy ezen alakok csakis az o tót stb. nyelvek speciális hangtörvényei következtében alltak elő s eredetibb s már a VI. századtól kezdve byzantiaktól, Jornandestől, ny európaiaktól, magyar királyok***) és krónikairóktól, araboktól, olah stb. egyaránt ismert, egyaránt használt *ungri* (ungrii), *hungar, hun ungur, hunugur, onogur* alakjából. Munkacsi — nyelvész letér bizonyosan jobban tudja, mint én, hogy az ó-szlovén és lengyel ny kívül valamennyi szláv nyelvből kiveszett a torokhang előtti **n** be dnepermenti szlávok tehát, midőn őseinket megismerték, nem «u vagy «ugri» néven hallották őket emlegetni, hanem nasalissal «un nak», «hungaroknak». — «ugorra» csak náluk vált a név ép úgy, pl. egyik uralkodójuk, a normann Ingvarr (a X. századbeli Bib született Konstantinnál: Ingor, Ingoi, a vele egykorú olasz Luitpran Inger) neve Igorra vagy mint normann uraik egyéb nevei közö Asmund Asmudgyá, a Bondi Budyva, Hemning Emigge stb.†) Ezzel szem ama két szláv nyelvben, mely a nasalist megtartotta, t. i. a lengy és ó-szlovénben azt találjuk, hogy ezekben ép úgy, mint a fentebb tett szláv népek kivételével minden más népnél nasalissal van n nevünk, a lengyelben (magyar orthographiával írva) «venger», az ó vénben «ongrü».

*) *A vogul föld és nép* Pest, 1864. 76, 92. l. *Nyelvtud. Közl.* 1868. VI.

**) Egyébként, a mi a fictivnek mondott *si, csi* = ember, nép «szó arról Strahlenberg félreértett szaván kívül valami egyebet is mond meg Hu nyelvekről Munkacsi hallgat. A «mancsi» név elemzése közben ugyanis Hu hivatkozik még a mondai *urocsira* erdei felisten neve, tehát erdő-si és *ujtcsira* a vízi isten szolgai — tehát víz-si a nyelvekben ismeretes (Manv folyó = zűrpendi Jogra, oroszul: Vogul; ur = erdő; ujty = víz el ért értelmét, különben is valami «ember» vagy «népféle» jelentés sejthető (*A föld* 76. 154. 155. l.)

***) Már Szent-István okleveleiben is: «rex Ungrorum» «kralies Ungr

†) Dr. Wilh. Thomsen *Der Ursprung des Russischen Staates* Gotha 74. 76. l.

A «szibériai ugorok» nevénél ellenben azt tapasztaljuk, hogy az nemcsak az oroszoknál, hanem a zürjéneknél, régi magyaroknál, kozároknál és araboknál is a nasalis nélküli *jugri*, *jugra*, *juhar*, *jögra*-jasz, *jor* (regnum Jorianorum), *jura*, *jigra* vagy *higrai* alakban volt ismeretes.*) E név pedig a zürjénektől származik s nem az oroszoktól: a zürjének nevezik ugyanis azt a vogulföldi folyócskát, a Mánt vagy Mányt, Jögrának, a honnan a vogul monda szerint a vogul nép tovább terjeszkedett s a melytől — bármi legyen is eredete és jelentése a vitás «si», «csi» szónak — a vogulok nemzeti nevüket, a «mányesit» vették.**) Azt gondolhatná valaki, hogy miként a *hungar*ból «ugri», «uhor», «uher» válhatott az oroszoknál s egyéb szlávoknál: ép olyan hangváltozáson mehetett keresztül a *jögra*, *jugra* is. S ez a föltételezett «jöngra», «jungra» alak már csakugyan egynek vehető a magyarok «hungar» nevével. Ezt a föltevést azonban kizárják a zürjén-votják hangtörvények. A vogul-osztyák «penk», «pank», «ponk» (magy. fog), a zürjén és votják nyelvben «piny»; a vogul «pän», «pank», «ponk» (magy. fej), a zürjénben «pom», permi dialektusban «pon», votjákban «puñ»: a vogul-osztyák «jenk», «jonk», «jan» (magy. jég), a zürjénben «ji», «ji», votjákban «ijä»: igy a «jungra», «jingra» alakból esetleg válhatott volna «junra», «jönra», «jira», de semmi esetre sem a létező «jögra». Miért kapta a vogul Mán folyó a zürjénektől a Jögra nevet: nem tudom. Elég azonban annyit tudnunk, hogy a «szibériai ugorok» ugor neve tulajdonkép egy *folyónak* s a körülötte elterülő *tartománynak* a zürjén neve, magát a népet pedig a zürjén «jögra—jasz»-nak, azaz a Jögra folyó melletti népnek nevezi, míg ő maga «komi-jasz» vagyis Káma melleki nép: a magyar krónikákbeli «regnum Jorianorum» sem azt jelenti, hogy a «jórok», hanem: a *jóriaiak* országa: valamint a többi adatok is rendszerint Jugor-, Jugra-, Juhra-, Juraországról, Juhariáról, nem pedig jugor stb. népről beszélnek. Ezzel szemben ujra ki kell emelnünk, hogy a «pannóniai ugorok» neve ilyen alakban a szlávoktól származik: a tulajdonképeni hungar, hunugur stb. név pedig a történelmi adatok világánál *török eredetünek* látszik, s alighanem egy az ujgurokból kiszakadt hunn törzsnek volt a neve,***) mely aztán valahol a jajkmenti pusztaságon beleolvadt a magyar elembe.

---

*) Hunfalvy P. *Vogul föld és nép*. 330. s köv. ll. — Dr. Kohn S. *Héber kútforrások és adatok Magyarország történetéhez*. Budapest, 1881. 40. l.

**) Hunfalvy P. *Vogul föld*. 74. 76. 77. l.

***) A VI—VII. századbeli byzanti irók és Jornandes a hunugurokat a hunnok közé számítják. A Rasideddin, Abulghazi stb. által följegyzett török monda szerint onujguroknak azon ujgurokat nevezték, kiknek földje tiz folyó mellett terült el;

Ha Munkácsi elfogadhatóbb magyarázatát tudja adni a két névnek s össze tudja kapcsolni a «pannóniai ugorok» igazi nevét, a «hungari» a szibériai «ugorok» nevével: ám kisértse meg.

De valahogy ide ne zavarja Theophylaktus Simokatta s a többi byzantinus *ogor*-jait, a kiktől az avarokat vagyis az uarokat és cheunnokat származtatják: mert ezen — a byzantinusoktól csak ugy nagyjában kelet felé, valahova a Fekete Til (Volga) folyón túl helyezett — ogorok hazája, ha minden körülményt számba veszünk, aligha jó messze nem esett a Volgavidéktől. Azon a tájon keresendő ugyanis, hol az «Arany hegy» (Altai) környékén lakozott turkok, meg a belső-ázsiai népek közt egy ideig vezérszerepet vitt s többek által tunguz eredetüeknek tartott avarok közti küzdelmek folytak, melyek a győztes turkok elől menekülő pannóniai s Theophylaktus által ugynevezett ál-avarokat az V. század második felében a kelet-európai pusztaságra vetették. S aztán olyan nemzetiségü népre kell gondolni, a mely testvére volt a cheunnoknak vagyis a khinaiaktól emlegetett belső-ázsiai hiungnuknak, s a melyből a török «Baján» (gazdag, hatalmas), «Kandikh» (tör. kan-dik = véres), «Solak» (balga, ügyetlen, mint ozmán név: Solakzade = Solakfi), «Targitaos» (tör. tarkit = szétszór, széthány), «Turum» (két éves tevecsikó) «bokolavra» (tör. bögüler, böjüler = varázsló), «dokhia» = halotti tor (tör. toka, tokha — szokás), «khágán», «jugur» (tör. jakur = jövendöl, jósol, jaur, jauresi = jós), «tudun» (helytartó, a tör. tut, csuv. tot — tart, megfog, védelmez igéből) stb. nevek és szavak*) tanusága szerint a törökséghez tartozó pannóniai avarok kiváltak. Ezen adatokból tehát az tűnik ki, hogy az ogor nép belső- vagy középázsiai volt, nemzetiségére nézve pedig török, vagyis nem más, mint az *ujgur*, a melynek neve még a XIII—XIV. század folyamán is «ogor», «ugar» alakban volt ismeretes a kelet-európai népek előtt, mint azt a genuaiaknak a kipcsaki khánokkal kötött s eredetileg «ugaresca», «ugaricha» vagy «ugarica» (más okiratok szerint, koman) nyelven kötött szerződései bizonyitják.**)

ezen ujgurok elszakadva a többiektől, az Irtis forrásvidékére vonultak, (tehát arra területre, hova a Kr. u. I. szazad végén a khinaiak és szienpik elől menekülő hiungnuk — hunnok —, s ott vadászatból, czoboly-, nyest- és evet-fogdosásból és halászatból éltek.

*) Vámbéri Á. *A magyarok eredete.* Budapest, 1882. 40. s köv. ll. — A tudunt, melyet Vámbéri a tör. tuinn = pap szóval magyaráz, de a mely a kazároknál is megvolt, még pedig világos vonatkozással a szó «helytartó»-féle jelentésére, l. Tomascheknél *Die Goten in Taurien.* Wien, 1881. 20. l.

**) A magyar név eredetéről szóló czikkem irásakor még én magam is összezavartam ezen ogorok nevét a modern nyelvészet által felkapott s a magyarokat, meg rokonaikat, az ural-balti népeket jelölő ugor névvel. Természetesen ezzel elesik

A mily különbözőnek tüntetik föl a történelmi adatok a háromféle, t. i. pannóniai, szibériai és Fekete Tengeren túli (belső-ázsiai) ugorok nevét:[4] ugyanazon adatok világánál ép oly természetesnek látszik az a magyarázat, mely a *hunnok* nevét a mongol «khün», «khün» = ember*) s a *jászokét* a zürjén «jasz», «jöz» = nép, ember szóval köti össze.

Munkácsi hitetlenkedik e magyarázattal szemben.

Pedig ha igaz az, hogy a primitiv népeknél a nemzeti nevet rendesen az «ember» fogalmat kifejező szó szokta helyettesiteni s erre a legkülönbözőbb népektől hoztam föl (Müller Fridrik ethnographiai műve után) példákat, melyeket ujabban kiegészithetek a baszkok (eskaldunac, euskaldunac, a. m. emberek) és sandwich-szigetiek (kanakok, a. m. sandwich «kanaka», maori «tanata», marquesas szigeti «kenata» = ember) nemzeti nevével, — ismétlem, ha ez igaz: akkor nem igen van oka hitetlenkedni. Mert a hunnoknak, a kik a mongol nyelvhatárról, a Góbi pusztaságról nyomultak a Kr. u. I. század vége felé az Irtis, majd pedig a Jajk és Volga vidékére, alighanem volt egy kis közük a mongolsághoz, a mint azt a hunn elemekkel mindenesetre vegyült magyarság nyelve is sejteti; annyi közük mindenesetre volt, mint a tataroknak, a kik alatt ugyan törökféle népeket szoktunk érteni, de eredetileg egy mongol törzset neveztek e néven. Ilyen szempontból tekintve a kérdést, talán a hunnok különböző elnevezése: a *hunk*, *hiungnu* és *cheunn*, aztán *hunn*, *khun* és *kun*, meg a *kumán*, *komán* is összefügg a mongol dialektusok *kung*, *khung-khün*, *khün-kümün* alakjaival.

A mi pedig a jászokat s a zürjén elemmel való összefüggésüket illeti, tudjuk róluk azt, hogy a besenyő nemzetnek képeztek egyik törzset, vagy inkább népelemet; a besenyőkről pedig Hunfalvy megmutatta, hogy ha török volt is az uralkodó törzs, maga a nép vagy egy része a finn-ugorsághoz vagy még szabatosabban megjelölve a zürjén-votják csoporthoz tartozott, a mit kétségtelenné tesznek a Magyarország besenyő-lakta vidékein többnyire egymás mellett előforduló *jó-* (?) és *va* végzetű folyónevek, melyek közül egyik, a *Zagy-va* = Zagy-víz egyenesen a Jászságot metszi keresztül s mindjárt mellette van a *Tap-jó* vagy *Tápi-jó* a régi besenyő várak nevében előforduló *kála*

[4] Várkunok (helyesen uarok és cheunnok = avarok és hunnok) nevének említett czikkemben felhozott magyarázata.

*) Vagyis Munkácsi javitása szerint: «recte khalkha-mongol: *kümün*, burját: *kün* chun.» A kifogásolt «khün» alakot megtalálhatja M. Bálint Gábornál (Párhuzam a magyar és mongol nyelv terén. Budapest, 1877. XIII. l.), a ki — úgy tudom — a M. által véletlenül kifelejtett nyugoti mongol dialektusból, a kalmikból is gyüjtött mongol szóanyagot.

(azaz ház) végzetű községekkel.*) A *va* szó pedig, mint M. nagyon jól tudja, ép olyan jellemző zürjén-votják változata az ős-ugor «vete» (vïtï) szónak, mint a milyen jellemző magyar ugyanennek «viz» alakja s a zürjén folyónevekben (p. Aszva, Ezsva, Izsva, Lemva, Szejva, Uszva, Vilva stb.) csak ugy előfordul, mint nálunk a Zagyva, Zsitva,**) Lendva, Szinva, Bitva, Bódva,***) Csorva, Gotva, Ronyva, Ósva, † Jósva, †† Ilva, Orosva, Borsova, Ilosva stb. folyók nevében. Hogy pedig nemcsak a Jászságban laktak jászok, hanem az ország más vidékein is, látjuk az Árpádkori oklevelekből, melyek a besenyőkkel kapcsolatban gyakran emlegetik a «sagittarius»-okat, összezavarván a «jász» nevet az «ijjász» szóval, ép ugy, mint az «oroszt» az «orozóval», «latrunculus»-szal; de mutatja a pilismegyei Jászfalu is, melynek közelében ujólag megtaláljuk a Maróť nevet, miként a Zsitva mentén. Nem olyan alapnélküli tehát, mint M képzeli, ha a besenyők zürjénféle elemét a jászokban s ezek nevének eredetét a zürjén «jasz», «jöz» = nép szóban keressük.

Azon is fennakad Munkácsi, hogy Strahlenbergnek elhittem, hogy a votjákok a mult században *ar*nak nevezték magukat, holott «azóta számos ujabb és összehasonlíthatatlanul hitelesebb forrásokból meríthetjük a votjákokra vonatkozó ismereteinket, melyekből N. G. is könnyen megtudhatta volna, hogy *ar* néven nem a votjákok nevezik magukat, hanem a tatárok a votjákokat».

Minden kellő respektusom mellett is, melylyel «az ujabb és összehasonlíthatatlanul hitelesebb (talán csak részletesebb!?) források» iránt viseltetem, némi sulyt helyezek arra a körülményre, a mit M. ugyan számba sem vesz, de a miről mi historikusok, a mult iránti elfogultságunknál fogva nem egészen szoktunk megfeledkezni, hogy Strahlenberg 1709—1723 között tartózkodott azon a vidéken, hol a votjákok laknak, s teljes 13 évet töltött Oroszország keleti részében és Szibériában: a

* Hunfalvy P. *Magyarország Ethnographiája*. Budapest. 1876. 384. 462. 494 l. Emliti már a *Vogul föld*ben is 73-ik lapon. Részletesen kifejti *Földirati és helynevek* czimű czikkében, mely a Nyelvtud. Közlemények VI. kötetében. (1867/8. évf. 350—365. ll.) látott napvilágot.

**) A mellette levő községek közül megemlítem *Besenyőt* s talán *Aranyos-Maróth* nevében is népnév rejlik. (V. ö. zürjén-votják «mort», «murt» = ember. «ud-murt» = votják, vjatkai ember, «komi-mort» = zürjén, kámai ember.)

***) Mellette van *Besenyő* és *Lád Besenyő*, alább *Szirma-Besenyő*. Ered *Jászó* fölött.

† A név előrészét megtaláljuk a mellette fekvő *Olcs-vár* nevében, mig *Bolydr* (Bulár?) község neve ethnikus vonatkozásunak látszik.

†† A név előrésze külön is megvan *Jósa-fő* község nevében.

Nyelvtudományi Közlemények XVIII. kötetének idézett utazója. Munkácsi Bernát pedig, ezelőtt néhány évvel járt a votjákok között. (Bálint Gábort hagyjuk ki a kérdésből, ő a kazáni tatárokról s nem a votjákokról írt.) Hát ez a több mint másfélszáz évnyi időszak egy primitiv népnek az életében teljesen elég arra, hogy sok olyan dolgot ne találjon egy későbbi utazó, a mi egy régebbinek az idejében még megvolt. Strahlenbergnek elég alkalma volt megismerni a Vjatka vidéke és népe viszonyait, nem is mondható lelkiismeretlen és felületes írónak s fontebbi adatát, bár az újabb és összehasonlithatatlanul hitelesebb források már nem tudnak is erről, annál inkább elfogadhatjuk, mert nemcsak azt mondja, hogy a votjákok hogy nevezik magukat, hanem azt is megemlíti, hogy földjüket *Ari-mának*, tehát Ari- vagy Ar-országnak hivják. Már pedig a *ma* — föld, ország szó nem tatár, hanem finn-ugor, mely többek közt a permi nyelvcsoportban is megvan.

Hogy pedig Munkácsinak bebizonyitsam, mennyire megváltozhatnak nem 160—170 év, hanem sokkal rövidebb idő alatt is egy a megszokott élet- és gondolkozásmódjában megzavart primitiv népnek viszonyai: arra egy klasszikus tanút fogok idézni, a kinek talán M. is hitelt fog adni.

Ha jól emlékszem, nem egészen félszázaddal ezelőtt egy bizonyos Reguly Antal nevü magyar ember járt a vogulok földjén és följegyzései közt olyan vogul énekek is voltak, melyeket, miután őt az utazás összetörte s a magával hozott anyagot nem dolgozhatta fel, sem az általa gyüjtött vogul szójegyzék, sem az azóta más módon ismeretesekké vált vogul nyelvtanok, szótárak és szövegek segélyével nem tudtak megfejteni. Hanem néhány évvel ezelőtt a magyar tudományos akadémia egy fiatal nyelvtudóst küldött ki e kivesző félben levő nép közé és ez szerencsére talált meg egy családot, a mely nem ugyan a Reguly-féle énekek dialektusán, hanem egy ahhoz hasonlón beszélt, és ennek, csakis ennek az egy családnak a segitségével tudott aztán boldogulni, akkor is csak úgy, hogy széles nyelvtudományi ismeretének egész apparatusát használatba kellett vennie. Ha netalán kételkednék M. B. ezen adat hitelességében, olvassa el a következő füzetket: «Nyelvészeti tanulmányutam a vogulok földén. A magyar tudományos Akadémia elé terjesztett jelentés. Irta dr. Munkácsi Bernát. Budapest, 1889.» E füzetke 3-dik lapján ugyanis fontebbi állitásomra vonatkozólag a következő érdekes és tanulságos sorok olvashatók:

«Alapos volt ugyan az aggodalom, hogy azt a nyelvet, melyen Reguly déli énekeit följegyezte s melyen két föközlője Jurkin és Pachtjar beszélt — nem találom többé életben; de szerencsére elég idején jöttem, hogy *utolsó órájában* megtaláljam azt a vogul dialektust, mely annan-

nak déli szomszédja volt s melyen ma csak *egy család* beszél tökéletesen.»

Egy más helyen pedig (22-dik lap) e dialektus egyik képviselőjéről, Peršä-ról szólva azt mondja:

«Ő az *egyetlen*, ki a közép-lozvai dialektust még helyesen és teljes szókészlettel beszéli. Az ő halálával kivesz a nyelv, mely pedig a legismertebb éjszaki vogulhoz képest épen oly különálló, mint akár a konda vogul. Rendkívül fontos volt tehát a vogul nyelv ismeretére nézve az személyével való foglalatosságom; *az én jegyzeteimben marad meg tudniillik az egyetlen emléke annak a nyelvnek*, melyet az e vidék beli immár elpusztult s részben eloroszosodott vogulok ősei beszéltek

Ez a közép-lozvai dialektus azonban még nem a Reguly déli vogul énekeinek a nyelve; az már kiveszett, így olvasható legalább az idéz művecske 23. s 24-dik lapjain:

«A Felső-Lozván ugyanis Reguly, illetőleg Jurkin ideje óta nyelv változás ment végbe. Az eredeti délies jellemű nyelv helyett az éjszak vagy szoszvai nyelv jött gyakorlatba . . . . A Reguly hagyományai ban tehát *egy kiveszett különálló lozvai dialektusnak maradt meg emléke*, mely földrajzi helyzetéhez képest közép állású, mintegy átmeneti volt a szoszvai és közép-lozvai nyelvjárások között. E kiveszett nyelvjárásnak ilyen középállásánál fogva a rajta följegyzett emlékeket legalkalmasabban olyan individuum fejtheti vala meg, ki mind a szoszvai (illetőleg a mai éjszak-lozvai), mind a közép-lozvai nyelvjárásokat beszéli s kinek e mellett megvan bizonyos nyelvészeti intuitiója, mely őt a két ismert nyelvjárás alapján egy ismeretlen harmadik alakjainak fölismerésére és megértésére képesíti.» Ilyen egyént talált Tatjána Alexejevna Szotyinovában, «kinek Reguly déli vogul hagyományainak megfejtését köszönheti a tudomány».

Munkácsi tehát a saját tapasztalatai után beszéli el az ethnographiai átalakulásnak egy olyan tényét, a mi félszázad leforgása alatt ment végbe. Ő maga mondja, hogy alig tudott már olyan vogul embert kapni a ki megértette a Reguly-féle vogul énekek nyelvét, mert a vogulság azon ága, melytől ezen énekek származnak, északibb vidékre nyomult, hol nem egészen két emberöltő alatt levetközte a saját egyéniségének jellemző tulajdonságait s egészen hozzásimul északi testvéreihez. A dolog lényegére nézve teljesen mindegy, hogy M. ezt csupán a nyelvre, illetőleg egy dialektusra nézve konstatálja; a végeredmény mindig csak az marad, hogy egy régebbi utazó adatainak hitelességét nem abból a szempontból kell megitélni, hogy jóval később mások bizonyos dolgokat másképen találnak.

(Befejező közlemény következik.)

Kis-Kun-Halas néprajza.

— *Thúry Józseftől.* —

Halas, mely 1872 óta rendezett tanácsu város, és lakóinak száma kevés híján 17.000-re rúg, régebben a Kis-Kunság legnagyobb városa és a kiskun-kapitányság székhelye volt, s mint ilyen várost említi már egy. 1451. évből való oklevél is. Alapítói kunok voltak, kik később mind elfogadták a reformátiót, úgy hogy a város mai lakói közül a reformátusok tekinthetők őslakosságnak, míg a katholikusok betelepedése csak az 1745. évvel kezdődik s tart mind e mai napig. A korábbi betelepülők leginkább a dunántúli megyékből (Baranya, Somogy) származtak, ujabb időben pedig részint a közelebbi pusztákról, részint a Tisza vidékéről való pásztorokkal és dohánytermelőkkel szaporodik a katholikusság. Minthogy 112.188 catastralis holdnyi határának jelentékeny része — a kaszálókon, legelőkön kívül — futó homok s így nem alkalmas a mívelésre: Halas régebben (a 60-as évekig) a Duna-Tisza közének egyik leghíresebb marhatenyésztő helye volt, s mértföldekre nyúló legelőin nagy számu gulyák, nyájak és ménesek tenyésztek. Hogy abban az időben milyen életet folytatott a halasi ember, még ma is felismerhető azon körülményből, hogy a lakosságnak fele nem a városban, hanem tanyákon lakik, részint egész éven át, részint a munkaidő alatt, pedig húsz-harminez év óta itt is sokat változott és haladt a világ, s a Modok Gergely és társainak betyár-kalandjairól szóló nótákat a villamvonat dübörgése fojtotta el.

Átérve a néprajz rendszeres tárgyalására, először a *népszokásokat* mutatom be s ezek közül is mindenek előtt azokat, melyek a *házasodás* alkalmával fordulnak elő.

I. Házasság.

Ha a fiatal ember kiválasztotta jövendőbelijét s szülőinek tudtára adta házasodási szándékát, vagy ő maga, vagy apja fölkéri valamelyik rokonát, ismerősét *násznagy*-nak, kivel együtt elmegy a kiválasztott leányt megkérni. Jövetelük napja és czélja nem titok a leányos háznál; mert a házasodás ez ünnepélyes és hivatalos actusa előtt már tettek lépéseket valamelyik bizalmas anyóka útján, a ki kitudta, hogy hajlandók-e a leányt odaadni, söt a leány szülőinek azt is elárulta, hogy «ma becsületes vendégeket várjanak kigyelmetek», a mit azok természetesen megértenek, jól tudván, hogy a «becsületes» vagy «tisztességes» ven-

dégek a leánykérők lesznek. De már ezt is megelőzőleg, a legény igyekezett biztosítani magát a felől, hogy a leány, kit magának szánt, az övé legyen, — még pedig olyan formán, hogy egy *almát* adott, vagy küldött neki, azért, hogy az őtet szeresse, s ha a leány elfogadta és megette, meg van győződve róla, hogy valóban szereti és hozzá megy feleségül.

Ilyen módon a házasulandó legény bizonyos levén úgy a leány vonzalmáról, mint szülőinek beleegyezéséről, egészen jóhiszemmel megy násznagyával együtt a leány kezét megkérni. Itt a jövevényeket természetesen igen szívesen látják, s miután egy pár pohár borral s esetleg valami harapnivalóval is megkínálták, a násznagy előadja jövetelök czélját, vagy egyszerű szavakkal, vagy czifra mondókában és versben. A leány szülői kimondják beleegyezésöket s azután kölcsönösen megállapítják, hogy mely napon menjenek be a paphoz jelentkezni.

A kitűzött napon a két násznagy s legtöbbször a legény és leány is, jelentkeznek a papnál. Ugyanezen nap tartják meg a *kézfogót* a leányos háznál, a mi egyszerűbb vacsorából áll, melyben néha a közelebbi rokonok is részt vesznek. Evés alkalmával a vőlegény és menyasszony egymás mellett ülnek s a vacsora végeztével kezet fognak egymással. Ugyanez alkalommal történik a *jegyváltás* is. T. i. a legény és leány *jegyet* adnak egymásnak, még pedig a legény *pénzt*, (melynek mennyisége a legény vagyoni állapota szerint kisebb, vagy nagyobb), a leány pedig értékes selyem *kendőt*, mely pántlikákkal összekötött papirosba van takargatva. Ezen kívül *gyűrűt* is cserélnek. Ha aztán a jegyváltás után a legény lemond a leányról, visszaküldi neki a jegykendőt, de a jegypénz megmarad a leánynál. Ha pedig a leány mond le a legényről, akkor ő küldi vissza a jegypénzt, a kendő azonban a legénynél marad, a ki aztán ezt később arra használja fel, hogy a hűtlenné lett leányt csúffá tegye vele. Ugyanis mikor elvesz egy másik leányt és annak ágyáért mennek, ezt a megtartott jegykendőt hosszú rúdra, vagy piszkafára kötik s magokkal viven a kocsin, az utczákon meghordozzák, s ha van rá alkalom, sárban is meghurczolják és így hajtatnak el vele többször a hűtlen leány háza előtt.

A kézfogó, illetőleg a jegyváltás megtörténtétől fogva az esküvőig azt mondják a legényről és leányról, hogy *jegyben járnak*, a mely kifejezést a legényre vonatkozólag szószerint kell venni, mert ez idő alatt csaknem minden nap meglátogatja jövendőbelijét s többször visz neki különféle ajándékokat. A katholikusoknál szokás, hogy a jegyesek a jegybenjárás ideje alatt *ezüst pénzt* (10, 20 krajczáros, vagy forintos) hordanak a csizmában, illetve czipőben talpuk alatt, azért hogy az irigyek

ne ronthassák és egymástól el ne választhassák őket. Ez idő alatt legény gondoskodik egy *vőfélyről**) vagy halasiasan mondva: -ről, kinek a házasodás egész lefolyása alatt legtöbb teendője és gyobb feladata van, s mely hivatalra ügyes, serény, víg kedélyű, izonyos mértékü költői tehetséggel megáldott ember kivántatik, a a néppel szólva — «ügyesen ejti ki a szót, sok rigmust tud» s ilyen, tudja mulattatni a vendégeket. Vőfére rendesen csak a yes háznak van, a ki szolgálatáért pénzbeli fizetést kap (egy frttól), de ezen kívül részt kap a kása-pénzből, a menyasszony-táncz l (lásd alább) és a muzsikások béréből is. A leányos ház vőfére an csak zsebkendőt kap a menyasszonytól; mert ennek aránylag ebb teendője van, minthogy a lányos házhoz jóval kevesebb venszoktak hívni.

A vőfér első teendője a *hivogatás*, t. i. a lakodalmi vendégek mega, melyet a leányos ház részére is a vőlegény vőfére teljesít, ha nak nincs külön vőfére. Ez a hivogatás a lakodalmat és esküvőt lőző vasárnap történik, midőn is a vőlegény vőfére megjelenik a os háznál, hogy miért, hadd mondja el ő maga rigmusban, a mint a:

A virág kikérése.

Ne vögyék rosz névön, hogy beköszöntöttem.
Mert én egy hű párnak a követtye löttem.
Engödelmet kérök illő alázattâ,
Hogy belépni mertem ilyen bátorsággâ.
De (mivel) N. N. vőlegényünknek vagyok én küldöttye,
Ki szép menyasszonyát tisztelettel kéri,
Hogy e héten kedden (vagy csütörtökön) reggel 8 órára
Jelenne meg véle az úr asztalánál.
Midőn ezt jelentöm illő tisztölettel.
Kivánom, tovább is éljenek békével.
És tovább még bátor vagyok egyet kérni,
A mit, hiszem, fognak is teljesíteni.
És ez a kérésem aztat tartalmazza.
A mint kedves menyasszonyunk is láthattya,
Hogy semmi jele nincs hivogatásomnak.
És hogy mi *jelezné* czélja**) van dolgomnak (!)
Tehát kérném szépen, hogy azon *virágot*
Helyére föltűznék a nyoszolyó-lányok.

---

*) Vevő fél.
**) Régiesen értve = tárgya.

A mit én is nékik meg fogok szógálni,
Hogyha az ég ura rá fog segiteni,
Hiszem, hogy keresom nem fogják mögvetni,
A mit én hálássan meg fogok köszönni.

E mondóka után az ott jelen levő nyoszolyólányok (kik rendesen a menyasszonynak «leánykori pajtásai») csinált virágot, vagy «bokrétát» varrnak a vőfér mándlijára (kabátjára elül) és kalapjára s piros pántlikát kötnek a palczája felsö végere, mit a vőfer aztán igy szokott megköszönni:

A virág megköszönése.

Szépen megköszönöm ezen szivességet,
Nyerjenek helyette erőt, egességet.
Az isten álgya meg, ajállom magamat,
Ne vögyék rosz néven e szolgálatomat.

Ekkor aztán, kellöleg fel levén diszitve, elindul a hivogatásra, sorban járja a kijelölt házakat, s a beköszönés után ezt a rigmust mondja el mindenütt:

Ez érdemes házba bátorsággal léptem,
Minthogy N. N-nek a követtye lettem.
Engodelmöt kérök illö alázattä
Hogy belepni mertem ilyen bátorsaggä.
Kötelessegömet végzöm bátorsággä
N. N. szivességgel kendteket kéreti,
Ez érdemes házat általam tiszteli,
Hogy N. N. fiának mennyegzö napjára,
Kedd (vagy csütörtök) reggel nyolcz órára,
Jelenyen meg N. N. úr tisztelt nejével,
Szeretett fiával, kedves leányával
Az anyaszentegyháznak tiszteletire,
Ósi szokás szerint hit fölvételire.
Es ha az végbe megy, tisztelt hajlékába
Térve, maraggyanak ebéd-, vacsorára.
Három, vagy negy órát táncz vigadalomban
Töltsenek el nála, de ne unalomban.
En is majd ott leszök, szolgállok mindönnel.
Addig engödelmet kérök tisztelettel
Eszczájgot pedig lögyenek szivessek magukkä vinni.

Ugyanezen a vasárnapon kezdik meg a lakodalomra való készülődést is mind a két háznál, meg pedig a tészta-csinálással: míg a baromfiak koppasztása mindig az ágyvitel napján, vagyis az esküvő előtti napon történik. Ha tehát pl. a lakodalom keddre esik, hétfőn délután összegyülnek a legényes háznál a házasulandónak barátai s férfi

és nőrokonai, hogy elmenjenek a *menyasszony ágyát elhozni*. Befognak több kocsiba, a lovak nyakára csöngetyűt, fülök mellé pedig kendőket és pantlikákat kötnek; néhány legény felöltözik minél csodálatosabb és nevetségesebb módon, s miután boros üvegekkel is ellátták magokat, és esetleg egy kocsit megraktak muzsikásokkal, végre elhajtatnak, — de nem egyenesen a lányos ház felé, hanem egyik utczán fel, a másikon le, ostorpattogás, danolás, kurjongatás és muzsikaszó mellett, meg néha egy hosszú rúdra kötött selyemkendőt lebegtetve s vízbe és sárba mártva — csúfságára annak a leánynak, ki a vőlegényt a jegyváltás után cserben hagyta s a ki most bizonyára a deszkakerítés hasadékán keresztül lesi ezt a meggyalázó jelenetet s hallja az udvarukba tele torokkal kiáltott gúnyszavakat. Csak miután ilyen módon a városnak jó részét bejárták, tartanak végtére a menyasszony házához, melynek kapuja már tárva-nyitva van ugyan, de nem mehetnek be: mert a sok kurjongatástól, lármától neki tüzesedett lovak még jobban megbokrosodnak attól a szalmából kötött, emberforma, csodálatos váz-alaktól, mely a bejárás közepére van felállítva s melynek kalapjára különféle színű tollak, nyakába paprika-füzér, karjaira hagymakoszorúk vannak aggatva, míg egyik kezében fakardot, másikban hosszú messzelőt tart és neki támaszkodik az egész kapu szélességét átfogó, vastag szalmakötélnek, melyről szintén tollak és rongyok csüngenek le. Visszafordulnak tehát az ily módon elzárt kapu elől, hogy még néhány utczát megkerüljenek, s ha visszatérésök alkalmával sem tudnak keresztül hajtatni az akadályon, megelégelve a tréfát, leugrik egyikök a kocsiról, eldobja a szalmavázat, megragadja a szalmakötelet, hogy széttépje, — ámde ez nem megy olyan könnyen, mert a szalmán belül vastag drót van, melyet a kapu fáiról kell leoldania. Nagy ügygyel-bajjal végre bejuthatnak az udvarra, hol leszállván a kocsikról, a vőfér vezetése mellett bemennek a szobába, melyben a menyasszony ágya már el van készítve. A vőfér hivatalos állásba vágja magát s így kéri ki az ágyat:

Az ágy kikérése.

Adjon az isten szerencsés jó estét,
Tartsa békességben ezen háznak népét
Mi, mely alázatta engedelmet kérünk,
Hogy ezen hajlékba ily bátran beléptünk,
De én azt ítéltem, hogy el nem tévedtünk,
Hanem inkább a megjegyzett helyre gyüttünk.
Mert itt, a mint látom, már minden rendben van
Subát és az ágy is már elkészítve van.
A miért mi gyüttünk vőlegény urunkkal,
Hogy a lakására vihessük magunkkal

Tehát kérném szépen e ház apját, anyját,
Agygya ide a mi menyasszonyunk ágyát.
A díjt, mit kivánnak, érte lefizetjük,
Csakhogy a holmiját magunkkal vihessük.
Vőlegényünk engem bízott most meg arra,
Juttassam ezeket néki birtokába.

A menyasszony most nincs jelen, mert elbujtatták a másik szobában, kamrában vagy a szomszédban; de van helyette jelen elég asszony, a kik rokkán, meg guzsalyon nagy szorgalmasan fonnak, eregetik, nyálazzák a kendert, kóczot s azzal a felelettel lepik meg az érkezetteket, hogy még most fonják a kendert, melyből majd a menyasszony ágyát szövik. Amazok természetesen azt mondják, hogy ők annak elkészülését nem akarják megvárni, jó lesz ő nekik az, a melyiket itt már készen látnak s hamarosan meg is tudakolják, hogy mennyi pénzért adják nekik. A válasz rendesen az, hogy három vagy négyszáz aranyért elvihetik. Erre hosszasan tartó alkudozás kezdődik: a jövevények mindenféleképen kicsinyítik, ócsárolják s kérik alább a portékát, a házbeliek ellenben alig győzik eléggé dicsérni s még esküdöznek is, hogy a kimondott árt megéri. Alkudozás közben egyik vagy másik legény észrevétlenül szalmacsóvát vagy kóczot dug az ágy közé s kevés idő mulva, mintha az ágy minőségét vizsgálná, előhúzza a belopott szalmát vagy kóczot, megmutatja társainak, mire azok még inkább ócsárolják az ágyat, mondván, hogy ilyen egérfészekért bizony nem adnak annyi pénzt. Végre a házbeliek is engednek és megalkusznak 100 vagy 200 aranyban, mire a vőfér azonnal le is fizeti a 100 vagy 200 *krajczárt*, hűségesen markába olvasva a leány apjának s egyszersmind megköszönve az ágyat ilyen rigmusban:

Az ágy megköszönése.

Minek utánna már a nevezetteket,
Kivánságunk szerént megkaptuk ezeket,
Fogadják érte forró köszönetünket,
Mivel mi velünk ily szívességet tettek.
De hiszem, hogy vőlegényünk nem felejti,
E szívességüket, a mig csak teheti,
Pótolni fogja ő az ő mátkájával,
Hogyha egybe kelnek kedves jó párjával;
Mert a jó szülőket tisztelni, szeretni,
És becsülni el nem fogja mulasztani,
Az ő hű párjával, kedves magzattyával,
Kikkel majd eltelnek öröm-, boldogsággal.

Ekkor fölrakják a kocsikra az így megvásárolt ágyat, melyhez még egy almáriom, vagy sublót is csatlakozik s miután a házbeliektől mindenféle jó és tréfás kivánatok közben elbucsúztak, kirobognak az udvarból. Az utolsó kocsin ülők pedig még illustrálva is láthatják a jó kivánatot; mert egyik asszony — a ki előbb a menyasszony ágyát fonta — úgy a kerékhez vág egy rossz fazekat vagy korsót, hogy megszámlálhatatlan darabokra törik. Az ágyvivők természetesen nem a legrövidebb utat választják, hanem ismét több uczát megkerülnek danolás, kurjongatás és muzsikaszó mellett. A vőlegény házához érve, lerakják az ágyat, melyet a vőfér e szavakkal köszönt be:

Az ágy beköszöntése.

Adjon az úristen szöröncsés jó estét!
Ime elvégeztem már az első leczkét.
De első munkámban sikerrel dolgoztam.
Tessék megvizsgálni, mily szép ágyat hoztam.
De annyi bizonyos, (hogy nagy) *szerepet* játszottam.
Nem törődöm vele, mert végre hajtottam.
Most már vőlegényünk szépeket álmodhat.
Kedves mátkájával álmában sétálhat.
Ölel-, csókolhatja (?) többit már nem mondom.
Mert ezekkel talán meg is bosszanthatom.
Hát még a szép sublót! mit majd elfelejtek.
Péz is löhet benne, hogyha töttek bele.
No de a gazdája majd fog bele tönni,
De csak úgy, ha sokat nem szeret mulatni.
E szókkal versemnek a végére érek.
Hogyha mög nem sértem — egy ital bort kérek.

Ekkorra már jóformán öreg este is van s az ágy hozatalában résztvevő férfiak, legények, meg a tyúkkopasztásban elfáradt asszonyok és leányok az *örömanyával* és *örömatya* urammal egyetemben vacsorához telepednek. A vacsoráló szobán kívül, ilyenkor természetesen az egész háznál a legnagyobb «dúverteség»-et (rendetlenség, összevisszaság) találjuk. A konyhában a különféle edények és az imént koppasztott baromfiak tetemei hevernek még a művészi rendetlenséget is felülmúló összevisszaságban. A «másik ház»-ban a magasra vetett ágyak tetején s az asztalon gyúrott tésztát láthatunk kiteregetve. A kamrának minden zege-zuga tele van tepszivel, nyujtódeszkával, melyekre a már kisült kalácsokat rakták. Dolgozott itt egy pár nap óta mindenki, a ki csak ép kéz-láb volt a háznál s mégis a világért sem tudnák megállani, hogy vacsora után legalább egy-két nótát ne tánczoljanak. Ugyancsak az esküvő előtti napon

szokták elküldeni a meghivott házak is a magok ajándékait: baromfit, süteményt, tejet, tojást stb.

A lakodalom napján már jókor reggel összegyülekeznek a vendégek mind a két háznál. A menyasszony felöltözik ünnepélyesen, a nyoszolyólányok feltüzik fejére koszoruját, valamint a magokét is, még pedig egyik jobb-, másik balfelől. A vőlegény szintén bokrétát tüz kalapja mellé, nemkülönben a két nyoszolyó-legény is, egyik jobb, másik balfelől. Miután mind a két helyen egy-két nótát tánczoltak, a legényes ház vendégei elmennek a menyasszonyért, hogy az esküvőre vezessék, kit a vőlegény vőfére igy szokott kikérni:

A leány kikérése.

Adjon az úristen örömöt, jókedvet,
Töltse be áldással e csalárdi*) népet.
Tisztelt csalárdi kör, egy kérésem volna,
A mely is magában pusztán aszt foglalja,
Hogy e mai napnak éppen most reggelén
Kezdődött egy víg nap N. N. házánál,
Kinek kedves fia házasságra lépett,
Az ő emlékire tartunk víg ünnepet.
Tehát kérném szépen e családnak attyát,
Bocsássa el vélünk kedves szép leányát
Az említett házhó egy víg mulatságra,
A vőlegényünknek öröme napjára.
Ha kegyes kérésöm nem esne hijába,
Örömmel köszöntöm be a társaságba.
Adjon az úristen szöröncsés jó röggêt,
Hálá, hogy a nap már megint ujra fökêt,
Mert ez a mai nap szép és emléközetös,
De részint szomorú, részint örvendetös,
Mert ez azon szent nap, melyen leányunknak
Úrasztalhoz köll lépni menyasszonyunknak.
Tehát kérném szépen az édes szülőket,
Készítsék el útra édes szülöttyüket,
Kérjék az Istent, hogy szöröncsés legyen,
Ez ő szent frigyében egész életében,
Az ű hű párjával, kedves magzattyával,
Kikkel majd eltelnek öröm-, boldogságban.

Ennek végeztével mindjárt következöleg búcsuztatja el a menyasszonyt a körülálló szülöktől, testvérektől, barátnőktől és szomszédoktól:

*) Igy csak némely *ügyetlen nyelvű* mondja.

A menyasszony bucsúztatója.

Tisztelt nász-nép, halljunk egy pár bucsúszavat,
Mielőtt elhagynánk ez érdemes házat.
Mert illő, hogy midőn ily útra indulunk,
Isten, embör előtt hűen megszámoljunk.
A mi menyasszonyunk is ily formán szólna,
Ha szív-érzelmitűl most szavakhoz jutna.
Elmondom tehát én, mit elméje gondol,
Ily formán szóllana, látom bús arczáról :
Örömmel viradt föl rám ez a szép reggel,
Örömmel üdvözlöm ártatlan szívemmel;
De most a keblemet nagy bánat fogta el,
Mert íme a házas életre léptem fel.
Hosszú az én útam, melyre most indúlok,
Azért, óh Istenem, te hozzád fordúlok,
Tőlled buzgó szívvel bocsánatot kérek,
Mert áldást és segélyt csak te tűlled nyerek.
Ne hagyj el, óh kérlek, e nehéz sorsomban,
Szent fiaddal együtt állj mellettem jóban ;
Mert ma változik meg életemnek útja,
Vagy hosszú örömre, vagy örökös búra.
Azért, óh Istenem, kérlek, legyél velem,
Bocsássd meg ellened elkövetett vétkem,
Hogy boldog löhessek a házas életben,
Édös Jézus, kérlek, holtig maradj vélem.

Most hozzád fordúlok, kedves édes atyám,
Nézzed, könyeimtül mint nedvesűl orczám,
Mielőtt atyai házadbúl kilépek,
Tőlled térdre húllva bocsánatot kérek.
Bocsánatot kérek, mert megbántottalak,
Jóságodért sokszor megbúsítottalak.
Kedves édes atyám, felejd el ezeket,
Az Isten is ezért áldjon meg tégedet,
A míg pedig élted e világon éled,
Úristen kegyelme legyen mindég véled.

Hát hozzád mit szóljak, kedves édes anyám,
Ki voltál ekkorig gondviselő dajkám,
Tudom, hogy nagyon fáj anyai szívednek,
Midőn elválását látod gyermekednek,
Kit édes tejeddel tápláltál emlődbül,
Most át köll engednöd titkos jövendőnek.
Jóra tanítottál, a roszrúl intettél,
Most pedig szárnyamra engem eresztettél.
Ezért buzgó szívvel hálát adok néked.

És áldom örökké szent gondviselésed.
Buzgó szívvel kérem isteni felséget.
Hogy lelkem üdvére adjon páros éltet.
A míg pedig élted e világon éled,
Úristen kegyelme legyen mindég véled.

Kedves testvérjeim, hozzátok is szóllok.
Mielőtt ez úttal tőlletek elvállok,
Az Isten áldását kérem fejetekre.
Hogy harmatként szálljon áldás fejetekre.

Szép leány nőtársim, kik eddig voltatok,
Most könyes szömökkel körülöttem álltok,
Szép koszorútokból íme most elválok,
Istentül nektek is minden jót kívánok

Felső és alsó jószívű szomszédaim,
Kik hogy jelen vattok, rokonim, barátim!
Az Isten áldjon meg bennetek(et) fejenként,
Ne érezzetek a földön fájdalmat, kínt.
Az itt maradóknak kívánok jó kedvet,
Nékünk útasoknak boldog megérkezetet.

A bucsúztató mondása közben folyt csendes sirdogálás most gásban tör ki. A menyasszony sorban csókolja mindazokat, ki vőfér elbucsúztatta, s a násznép megindul a templom felé. Legelől a menyasszony a két nyoszolyóleány között, s utána a többi nő dégek. Nyomban követi őket a vőlegény, a két nyoszolyólegény a férfivendégekkel együtt. Ilyen rendben mennek be a templom még pedig legelől az ú. n. «elzáró asszony» (rendesen valamely mesebb, néha úri nő), utána a menyasszony, a nyoszolyólányo többi nők; a férfiak közül pedig elől a vőfér, utána a vőleg nyoszolyólegények s azután a férfi közönség. A menyasszony és az első padba ülnek be, még pedig belől a két nyoszolyólány, a menyasszony s szélről az «elzáró asszony». A férfiak sorában a padot a vőlegény, a két nyoszolyólegény és a vőfér foglalják utóbbi maradván szélről. Midőn az isteni tisztelet végeztével az tésre kerül a sor, a vőfér kivezeti a legényt az úr asztalához, h a menyasszony padja elé megy, meghajtja magát az elzáró asszony a ki erre kilép a padból, hogy kieresse a menyasszonyt, kit az vőfér szintén az úrasztalhoz vezet. A katholikusoknál még az a jel szokás van, hogy mikor az esküvőre mennek, a vőfér a jegykend hosszú rúdra felkötve viszi, melynek hegyes végére aranyporral be alma van tűzve. Ezt az almát, midőn az esküvőről visszatérnek, ketté vágják s egyik felét a vőlegény, másikat a menyasszony esz

Mielőtt azonban a templomba bemennének, a vőfér egy üveg bort s az üveg nyakára fűzött kalácsot visz be a plébánosnak.

Vége levén az esketésnek, a vőfér a templom ajtaja előtt a szabadban kikéri a menyasszonyt a leányos ház násznépétől:

A menyasszony kikérése.

Minden jót kívánok az édes atyának,
Ki egy leányt nevelt, de nem önmagának.
Áldás és békesség az édes anyának,
Én tiszteletére jöttem a lányának.
Röviden jelentöm, miért jöttem hozzájik.
Hogy menyasszonyunkat velünk elbocsássák,
Ezt karjaik alatt híven oltalmazták.
Mint gyümölcsöt fáról le nem szakajtották.
De leszakajtotta kedvesse magának.
Ez időtül fogva örök. hív párjának.
Bocsássák el hát. mert jelen van az óra.
Melyben ő szavát fordítsa búcsúzóra.
Hogy a sors ösvényén halladjon boldogul
Avval, kinek szívét adta most zálogul.

Ezután mind a két násznép külön-külön visszamegy a lakodalmas házhoz, a menyasszonyt már most természetesen a vőlegény házához viszik. A katholikusoknál azonban, ha csak szerit ejthetik, ellopják a menyasszonyt; tehát a legényes ház vőférének ügyelnie kell, hogy ez meg ne történjék, mert ez nagy szégyen volna rájok nézve.

Haza érve a vőlegény házához, mielőtt a menyasszony belépne férje hajlékába, a vőfér köszönti a konyhaajtó előtt, a vőlegény szülőihez intézve szavait:

A menyasszony beköszöntése.

Tisztelt örömatya, most már megérkeztünk.
Most már mondhatom, hogy sikerrel működtünk;
Mert szép menyasszonyunk ime megérkezett,
Örömapa s anya fogjon vele kezet.
Fogadják be őtet e víg társaságban,
Részesítsék őtet egy kis mulatságban.
Tisztelt örömapa, még egy kérésem van,
Mert az én táborom még ide kivül van.
Eszközöljük nékik bebocsájtásukat,
Ők már bevégezték nehéz munkájukat.

Ekkor a menyasszony belép a konyhába, hol az ipa kezet fog vele, a napa pedig meg is csókolja, mondván: «Isten hozott, kedves lányom.»

Ha az esküvés a nyolcz órai istentisztelet után történt, a vendégeknek reggelit adnak, melynek végeztével az ebéd idejéig szüntelenül tánczolnak, míg a vőfér félben nem hagyatja mulatságukat, kiküldven őket a szobából, hogy az asztalokat elkészíthesse. Az asztalokat a szoba két oldalán helyezik el, úgy hogy a középen szabad hely maradjon. Mikor a terítéssel készen vannak, a vőfér szól a vendégekhez:

Uraim, az asztal meg vagyon terítve,
Kés, tányér, kanállal el vagyon készítve
Az étkek is jönnek most mindjárt sorjába,
Ez a sok legénység nem áll itt hiába.
Ne hogy az asztalon a leves elhűljön,
S fölmelegítése dologba kerüljön,
Tessék hát, uraim, helyre telepedni
Úgy is a muzsikus meg kezd melegedni
Mi csak tőlem tellik, mindent elkövetők,
Jó epetitussal egyenek kelmetők

E felhívásra mindenki helyet foglal. Az egyik asztal felső helyet a násznagy foglalja el s ugyanezen asztalhoz ül, egymás mellé, a vőlegény és menyasszony, még pedig az asztal külső oldalán levő pad közepére. Mellettők jobbról és balról a két nyoszolyó-lány s ezek mellett a két nyoszolyó-legény, míg a többi vendégek tetszés szerint sorakoznak. Mindenki előveszi a magával hozott evőeszközt (kanalat, kést, villát), — a vőfér pedig (a következő) tréfás rigmussal igyekszik étvágyat gerjeszteni az ételekre várakozó közönségben:

Szerencsés jó napot kívánok mindennek,
Ez ide egybe gyűlt tisztes vendégeknek,
Ide beszollitott ékes szép szűzeknek,
Ezek közt itt levő jámbor legényeknek
Illő alázattal engődelmöt kérők,
Hogy én itt ily bátran, hangossan beszéllők,
De csekély szavamnak, kérem, engedjenek,
Kik ily szép sereggel ide egybegyűltek
Mert Hebus indítja futásnak lovait,
Apolló örömmel mutatja múzsait,
Készítgeti szépen a jáczezadozásra,
Rebegő nyelvem most indúl a szollásra.
Mostanába gyüttem híres Berzsiánbul,
Követül gyüttem én őnőkhö Zsinyabul,
Utánnam érkeznek megterhelt tevéim,
Mindjárt következnek im pompás étkeim
Az első tál étel a bagó-nyerítés
Ezt fogja követni a kemencze-nyögés,
A csirke-ordítás, egy borgyú-kohöges
Végre mögérkezik egy üres kocsizörgés.

Oda kinn egy vad disznó van meglánczolva.
Két beteges bolha lösz a nyársra húzva.
Sült pecsenye helyett a nagy fejsze foka.
Hetvenhét esztendős keréknek az agya.
E szép társaságtul köszöntő a nevem.
Majd meg is mutatom vitéz serénységem.
Mivel a szakácsnénk igen jó bőkezű,
Tudom, a mit készít, lösz mindön jó izű.
Tik pedig, szép szüzek, ne szomorkodjatok,
Ebbül a farsangból hogy kimaradtatok;
Mert jön másik farsang, melyben lesz részetek,
Jönnek a legények, kikkel lefekhettek.
Nosza muzsikusok, ne szunnyadozzatok!
Hanem szünte nékül vig nótát húzzatok.
Ismernek tiktöket, nagy hirűek vattok,
Ezért most énnekem egy tustot rántsatok.
De már nem tréfálok, megyek a konyhára.
A jó eledelnek drága illatára.
Megnézem a levest, nem dűt-e patkára.
Nem esött-e fazék szakácsnénk lábára.
Fel hát a szerencse lebegő szárnyára,
Ismét megjelenek Péter-Pál napjára.

Ennek végeztével kifordul a konyhába, sürgeti a szakácsnékat s megmondja, hogyan és hányra tálaljanak. Még egyszer bejön — üres ézzel, de azzal a jóleső vigasztalással, hogy már most csakugyan hordja z ételeket sorjában:

Ismét megérkeztem.
A Párizs királyfival tengeren eveztem.
E királyi háznak köszöntője löttem,
A kit hogy szerettem, szépen mögtisztőtem.
Minket az úristen sokáig megtartson.
És az idők alatt folyvást szaporítson.
Minden visszavonást közülünk kiirtsa.
És hű szeretetit egymás közé adja.
Még rebegő nyelvem szóllásnak eresztöm,
Előbb szemeimet az égre függesztöm,
Honnénd kérök áldást e szép társaságra,
Ezek közt itt levő minden tagjaira.
Uraim, a konyhán mindent megvizsgáltam,
Mindeneket a legjobb rendben találtam.
Kötelességöm ez, mert vagyok mestöre,
A mi örömatyánk rendelt engöm erre.
Készülnek az étkek, süt, főz a szakácsnénk,
Tud az mindönöket jobban, mint a papnénk.
Az édös étkeket tudja kavargatni,
A boros kancsót is tudja hajtogatni.

Marhahús-leves fől mintegy kilencz akó,
Tejföllel torma is van egy hétre való.
El se birjuk élni, van kása hat akó,
Annak, ki szereti, jut egy-egy jó akó.
Tőtött káposzta is fő disznóórával,
Ugyancsak a füle eczetős tormával,
Ki abbú jólakik, könnyen beszél azzal.
A ki nem övött ezelőtt harmad nappal.
Fől a paprikás hus, pedig a javábúl,
Két tinót vágattunk a Csáki-gulyábúl,
Ki aztat lemossa tíz akós hordóbúl,
Keveset veszen az fejébe a gondbúl.
Hát a sok sütemény, mely el van késziive.
Annyi, hogy a háznál alig férünk tülle.
Túrús lepény is van tíz vékás ládával.
Hát még a tengernyi rétes mazsolával.
Érzi a czimbalmos szagát az órával,
Azért is alig bír szegény a gyomrával.
De most nem tréfálok, a konyhára megyek,
Ha étket nem hozok, bár akármi legyek.

Visszatér tehát negyedszer is, de most már nem üres kézzel, ha az első tál étellel, a *leves*sel s három-négy legénytől kisérve, kik ételek felhordásában segitenek neki, s a kiket *fönforgóknak*, *ta állóknak* vagy *talpallóknak* neveznek. Mielőtt azonban a levest az talra tenné, a következő rigmust mondja el:

Érdemes vendégek, nem üressen jöttem.
Étekkel terhelve van mind a két kezem.
De mig a kanálhó is hozzá nyúlnának,
Buzgó szívvel hálát adjanak az úrnak.
De hogy én itt mostan hosszast ne papoljak.
És e fóró táltul sebeket ne kapjak.
Vegyék el kezembül ezt a fóró tálat.
Melyet az újjaim már tovább nem állhat.
A hátam mögött is még húsz legény vagyon.
Azoknak is kezit süti igen nagyon.
Ne tántorogjék hát most előttem senki.
Mert a nyakát hamar lefórázom neki.
Itt tehát a leves, melyet adott jó hús.
Ezért itt senkinek szíve ne legyen bús.
Nosza muzsikusok, szójjék hát a víg tus.
Ezzel dicsértessék az úr Jézus Krisztus.

Második tál étel a *marhahús mártással*, melyet a vőfér e vakkal ad át:

Gyenge borgyúhús ez, mit hoztam tormával,
Csak harmincz tavaszszal sétált az anyjával.
Gyengesége miatt szénát nem öhette,
Szegény gyönge állat csak a korpát nyelte.
Ezért a tormáért jó sokat fáradtam,
Magyarország részét széltibe bejártam.
Ezt a keveset is Maros tüvin ástam.
Szerencsémnek tartom, hogy reá találtam.
De ez erős étek való csak magyarnak,
Nem igen fér ebbül a némöt gyomrába.
Ez erős étekbül keveset egyenek,
Lesz még több étek is, csak ne siessenek.

Nehány percz mulva *bort* visz be üvegekben, s ezt a bor-felkö-:öntőt mondja el:

Azt kiáltja a szám: legyenek csendessen,
Hogy elvégezhessem a dolgom rendessen,
Annak szolgálok én e háznál szívessen,
A ki szépen múlat és becsületessen.
Mint már a házaknál igéretet tettem,
Ételt és italt is szívessen igértem,
Melyeket im már a kezembe is vettem.
Kezembe az üveg, jó bor vagyon benne,
Várja a menyasszony, hogy ha rákerülne,
Vőlegény uramnál is bizony elkelne,
Más is hozzá nyúlna, ha előtte lenne
Az Isten áldása, azért bátorsággal
Lássanak hát hozzá örömmel s vígsággal,
Ne töltsék az időt itt szomorúsággal.
A mi házi gazdánk szıvbül ezt kívánja,
Hogy ki iszik ebbül, egészség utánna,
Hogy a hideg csömör ne essön hasára,
Én is ezt kivánom: egészség utánna!

Harmadik tál étel a *töltött káposzta*, halasiasan: *szármát*, melyet vőfér így szokott eldicsérni:

Paradicsomkertbül éppen most érköztem,
Mely gyönyörű kertnek gyümöcsébül öttem,
De minthogy sokáig ottan kertészkedtem,
Szép fejes káposztát bőven termesztettem.
Nagy Magyarországnak jó részét bejártam,
Ily káposztafélét keveset találtam,
De annyit mondhatok, a holott csak jártam,
Mindenütt dicsérték, fülemmel hallottam.
Sárma és káposzta az étkek vezére,
Nemes magyar hazánk országú czímöre.
Még királyunknak is gondja vagyon erre,
Áldott föld az, a hol teröm a gyökere.

De én nem dicsérőm, dicsérje mog magát,
Mert bele vágattam nagy felo [= fél ló] szalonnát,
Tizenkét disznonak elejit, hátúját,
Keresse móg benne kiki fülit, farkát.
Mivel pedig már a káposzta itt vagyon,
Mindenki az evéshez jo buzgón fogjon,
Hogy restsége miatt éhen ne maradjon,
És aztán elébem panaszokat nyújtson.

A szarmát evése közben hallhatjuk az elsö u. n. *közbeszöllas* melyben vóter uram a házassagrol elmelkedik:

Halljunk szot, uraim! szóllok igassägot,
Nem tréfát beszéllok, hanem valoságot,
Adjanak hát néköm egy kis szabadságot,
Amég elbeszéllöm a szent házasságot
A szent házassagot maga Isten szerzé,
Maga Isten adta Évát Ádám melle,
Hogy legyen hű társa örömben és bajban,
Mint ez Mózes könyve szépen elenk adja.
Bár kiki vizsgálja, bámulva csudálja
E szent rendelésit az egek urának,
Tetszett is néki úgy mint maradékjanak,
Mint pátriistáknak, evangyelistaknak
Páratlan életet kevesen tartának,
Mert ám boldognak is löhet azt mondani
Kit az úr jó társsal szeret megáldani.
Víg öröm és áldás száll vele a házra,
Kivirágzik szépen a boldogsag fája.
A rideg legénynek unalmas az élte,
Nincs kivel megossza, hogyha kedve éled
Nincs, ki vigasztalja, ha meggyül a gondja,
Nincs, ki édes szóval kedvesenek mondja.
Azért is a legény, kinek nincsen parja,
Tegyen szert mielobb Jutka-, vagy Sárára,
Gondolkozom én is már régon felüle,
Talán lösz is éczór valami belüle
Csak az a nagy baj, hogy a jó asszony ritka.
Ezért, tudom, sok nö szall ellenem sikra,
De nem bánom, ha a szemem kiassak is,
Kimondom, hogy némely nő rosszabb, mint az áspis.
Dühös mint a sarkány, kerepol a nyelve,
Jaj annak a férjnek, a ki ilyent venne
Dözzög, pöröl, dörmog, savanyu az arcza,
Mint a ma szakasztott éretlen vadalma,
A ki hogy ilyet kap, megverte az Isten,
Mert a rosz aszonynak földon parja nincsen
De nem szóllok többet, urülnek az tálak,
Én azért ujra csak a dolgomhoz latok.

Negyedik tál étel a *savanyu becsinált*, melynek felköszöntője így hangzik:

Itt van a becsinált, eczetes babérral.
Kedves eledel ez magyarnál, németnél,
Éhség ellen is jobb patikai szernél.
Szüzek, szép leányok, ne beszélgessetek.
Ha sokat beszéltek, éhen is maradtok.
Itt a jó becsinált, ha ebbül nem esztek.
Férjhez nem mehettek.

Ezt követi a *csirke-*, vagy *juh-paprikás*, eme felköszöntővel:

Ismét megérkeztem, uraim, sokára,
De merem mondani, nem jártam hiába:
Mert olyan jó étket hoztam valójában,
Mely első eminens az étkek sorjában.
De ez eledelért nagy próbát is tettem,
Egy csúnya kakassal hét nap verekedtem,
Kicsibe múlt, fogam hogy ott nem ejtettem.
De oda se neki, csakhogy legyőzhettem.
Nosza hevenyében a bőrét levettem,
A fejét nyakastúl egyszerre leszedtem,
Ezt a jó eledelt abbúl készítettem.
Megvallom, uramék, ezt én is szeretem.
De mivelhogy nincs több ilyen ízes étek,
Erre a magyarnak vizet inni vétek.
Egyék hát, uraim, jó epetitussal,
Ehhez is tartozik a czigány egy tusttal.

Erre következik, kevés idő múlva, a második közbeszóllás:

Nem siralmas harcz ez, férre most a bajjal,
Vígadozzunk, még ránk nem köszönt a hajnal.
Kerítsük a kancsót, nosza, rajta gyorsan,
Minek áll itt ez a sok üveg bor sorban?
Asszonyok, menyecskék, hozzá kell csak nyúlni,
El szokott a jó bor asszonynál is csúszni.
Csakhogy — ez úgy lassan — köztünk legyen mondva,
Ne álljon ma félre senkinek a kontya.
Borbúl a fehér nép képesint fogyasszon,
Mert nincs rútabb látvány, mint a részög asszony.
Eccző láttam egyet, hej de megútáltam,
Ha rá gondolok is, borsódzik a hátam.

Hatodik tál étel a *tejbekása*, melynek feladásakor a vőfér adja tudtára a vendégseregnek, hogy ezt már nem ingyen kapják, hanem meg kell érette fizetni:

Tejes kását hoztam, még pedig czukrozva.
Apró szöllőcskével jól kipallérozva,
Mög van a teteje mézezve, czukrozva.
Nem is kapta meg ezt a tűznél a kozma.
Ámde nem köll ennek erő rágásához,
Hanem csak szellőcske a megfúvásához.
Az árátul pedig semmit se féljenek,
Csak bátran, uraim, mindnyájan egyenek.

Ezután következik a *pecsenye* ilyen felköszöntővel:

Itt hoztam sülteket, számtalan sokfélét,
Ezért köszörülje kiki jól meg kését,
Hogy el ne csorbítsa a tányérnak szélét,
— Húzza kend meg komám, rekedt hegedűjét.
Nincs párja étkek közt a jó pecsenyének;
Mert az vidámságot okoz az elmének.
Ős atyáink is mért voltak olyan vének?
Azért, mert borral és pecsenyével éltek.
Tessék hát, uraim, vegyék el kezembül.
Jó nagy darabokat metéljenek ebbül.
De bort is igyék rá, a ki eszik ebbül,
Mert ha bort nem iszik, nagy foga nyől ettül.

Pecsenyeevés közben halljuk a harmadik közbeszóllást, t. i. a *násznagy-felköszöntőt*, de a melyben kijut a jó kivánságból az örömapáknak, örömanyáknak, az uj párnak és a többieknek is:

Őseink szokása volt, ha lakozának,
Hogy pohárt emelve, áldomást mondának.
A hű unokának az fő tartozása,
Hogy tegyünk hasonlót, ha vagyunk vígságban.
Ha már ennyit szóltam, koptattam nyelvemet,
Töszöm szívessen az ősi tisztességet.
Násznagy uramnak a bölcs engödelmével,
A felköszöntésöm ekképen kezdöm el:
Áldjuk az úristent ő szent kegyelméért,
Hogy ezen esküvő ily szépen véget ért.
Tetézze az új párt égi kegyelmével,
Áldja meg frigyüket számos jó gyermekkel.
A két örömapa az örömanyával,
Érjen sok örömöt a hű unokával
Násznagy uraim is ő szivességükért
Nyerjenek istentül égi és földi bért.
A többi érdemes vendégök mindnyájan,
Éljenek a földön örömben vígságban
Hogyha pedig jutnak a másik világra,
Találjanak ottan örök boldogságra.
Legyen hát királya, mint Szent László vala
A magyar hazát a fél világ uralja.

Erre következnek a *sütemények*, melyeket rigmus kiséretében ad fel a vőfér az asztalra:

Itt van fáin lisztbül jóféle sütemény,
Nincs ebben sem ánizs, sem mustár, sem kömény,
Czukorral vegyítve nem is igön kemény,
A ki ilyennel él, nem bántya a köszvény.
Elhoztam végtére a jó béleseket,
Czukorral vegyítve szörnyű édeseket.
Tudom, hogy szeretik az itt levő szüzek,
Annál is inkább az öregek és őszek.
Bátran lehet enni, gyomornak nem nehéz,
Fogjon hát mög minden darabot kilencz kéz.

Az étkek sorát rendesen a *túrós lepény* zárja be, melyet a vőfér így szokott eldicsérni:

Drága jó uraim, turús lepént hoztam,
Érte én a konyhán soká várakoztam.
A tepszibül éppen most van kimetélve,
Áhító szagátúl alig vagyok élve.
De rég időbül van ennek eredetje,
Deczepálnak volt ez kedves eledelje;
Menyegzője napján túrús lepént övött,
Úgy jól lakott vele, hogy megszakadt bele.
Egészséges étel, jót állok felűle.
Csak bátran, uraim, egyenek belüle.

Némely helyen még *tortát* is adnak fel és ezzel végződik az ebéd. Ujabb időben a vagyonos házaknál némi kis eltérést találhatunk az ételekben, de vannak olyan ételek, melyeknek ilyen alkalommal sem szegény, sem gazdag házban nem szabad hiányozniok, milyenek: a leves, szármát, paprikás, tejbekása és sütemények.

Ebéd végeztével *kásapénzt* szednek. A vőfér t. i. bevezeti a szakácsnét, kinek jobb keze százszorosan is be van kötve, valamint a feje is, annyira hogy arcza nem látszik, s ezen kivül sántit egyik lábára. A vőfér elmondja a következő verset:

Tisztelt násznagy uram, én ismét papolok,
A szegény szakácsnénk ügyében felállok,
Addig jó uraim, tűllük meg sem válok,
Míg azt meg nem nyerem, a miér istállok.
Bezeg, násznagy uram, szomorú hír vagyon,
A szakácsné asszony keze sebes nagyon;
Mert a mint a kását ott kinn kevergette,
A tűz a jobb kezit szörnyen megégette.
De még a mi nagyobb: sánta is lábára,
A kása ráfröccsent a lába újjára

Most tehát, uraim, mind erszényt nyissanak,
Kis bankót, nagy bankót tányérra rakjanak,
Ekként orvosságra néki pénzt adjanak,
Hogy mérges sebjei hamar gyógyuljanak.

Erre egy nagy fakanalat nyujt a vendégek elé sorban, a kik pénzt dobalnak bele, melyet a másik kezében tartott tányérba önt ki. Ez a kasapénz tulajdonképen a családapa kiadásainak pótlására való, ezért ezt a vagyonosabb házaknál ma már nem veszik igenybe.

Mielött a vendégek az asztaltól fölkelhetnének, meg végig kell hallgatniok azt a leghosszabb rigmust, melyben a vőfér felköszönti az ebédet, a vőlegényt, menyasszonyt, a jelen levő leányokat, legényeket, nasznagyokat, az összes vendégsereget, szakácsnét s végre a muzsikásokat, kiket ekkorra az ajtóhoz rendelt, hogy mikor ő vivatot kiált, tust húzzanak. E felköszöntők igy hangzanak:

Előbb is gazdánkhoz forduljunk arczunkkal,
Köszönjük mindnyájan jóságát egy szóval,
Köszönjük még, miért asztalt teríttetett,
A mert ételt, italt elébünk kerített.
Emeljünk most tehát mindnyájan poharat:
Éltesse az isten örömatya urat! [Vivat!]
Éltesse az isten sok jó vendégjével,
Áldja meg az isten hű feleségével,
Áldja meg az isten szép időket töltő, kedves jó párjával.
Emeljünk tehát most egy szivvel poharat
Éltesse az isten örömatya urat Vivát!

Áldja meg az isten ezen új párosat,
Szentelje meg őket mint házas társakat,
Ne lássanak soha szomorúságokat,
Kivánom, éljenek sok kedves napokat. [Vivat!]
Most virultatok fő éltetek napjára,
Gyöngyökkel virágzó kedves hajnalára,
Vegyen föl titeket az Úr szent karjára,
Vigyázzon rátok, mint tulajdon magára. [Vivát!]
Csak egymást szeretve, az istent féljetek,
Hogy veletek legyen, szüntelen kérjétek,
Megád minden jókat békében, higyjetek,
A rosszat kerülve a jót keressetek. [Vivát!]
Az úrnak áldása száljon fejetekre,
Árasszon minden jót bőven éltetekre,
Töltse szent kegyelmét a ti sziveteknen,
Ezt kivánjuk szivből mindnyájan tenektek. [Vivat!]
Legyen hajlekotok szeretet szállása,
Virágozzon benne az égnek áldása.

Remek magzatokat úgy gyümölcsözzetek,
Hogy holtotok után bennük élhessetek,
Unokáitoknak lássátok fiait,
Halladván az idő *resztumnak* százait. [Vivát!]

Éltesse az isten leányseregünket,
Kik édes csókokkal tartanak bennünket.
Éljenek mindnyájan, szívembül kívánom,
Hadd akadjon köztük neköm is hű párom. [Vivát!]

Éljen a legénység, szívembül kívánom,
Örvendjen mind ezen, mind a más világon,
Adjon az ég nekik, neköm is oly lánykát,
Melylyel átugornánk a földi bú árkát. [Vivát!]

Násznagy uramra is azt kiáltom: éljen!
Sok örömnapokat közöttünk szemléljen.
De egész éltében ne kövessen szégyent,
Míg csak a nap helyt áll a föld környetében (?).
Ha pedig romlandó sárháza összedűl,
Testi erejében a vér nem foly, meghűl,
Hallandó teteme gyászos sírjában dűl:
Vígadozzon lelke a megváltó körül. [Vivát!]

Tisztelt vendégekhez emelem szavamat:
Éltesse az isten jó polgártársakat,
Éltesse az isten mindnyáját jó nejével,
Nejét pedig kedves jó gyermekeivel,
Vigye fel az isten mennynek országában,
Nyugtassa el őket csendes nyugalmában. [Vivát!]

A szakácsné asszonyunk is jókat vegyen,
Tél, tavasz, nyár és ősz kedve szerént legyen.
Még mulandó éltit át e földön ménnye (?)
Gondviselő atyja a jó isten légyen.
Ha pedig összedül lelkének sátora,
Tetézze tetemit a sok áldás pora;
Fogadj(ák) be lelkét a szentek tábora,
Sok jó hír legyen a koporsó-bíbora. [Vivát!]

A zenészeink is sokáig éljenek,
Az éhön-halástul soha se féljenek,
Hegedűik szögön ritkán heverjenek,
Mikor szükség lesz rá, mindég peregjenek.
Tíz pöngős bankókkal a zsebjök teljön mög,
Örökre a fejük testüktül váljon mög. [Vivát!]

Ekkor a vendégek végre-valahára fölkelhetnek az ebédtől s miután z asztalokat és padokat kihordták a szobából, folytatják a tánczot acsoráig.

Emlitettük. hogy ebéd közben az uj pár mellett közvetlenü nyoszolyó-leány ül. Akarki eszreveheti. hogy szegenykéknek al idejök enni, minduntalan hatra-hátra forognak es nagyon gyanús sze kisérik a vőfernek és talpalloknak minden mozdulatát. kik min járnak-kelnek a völegeny és menyasszony mögött. Bizony nagyon niok is kell: mert azok a fonforgók azért settenkednek örökosen megett. hogy a vőlegeny es menyasszony ruhajat valamiképen füzhessék. vagy pedig egy játékbabat dobhassanak a menyassz — mi ha megtörtenik. az egesz társaság jóizüt mulat rajta. a nyo leányok pedig irulnak-pirulnak vigyazatlansaguk miatt.

Alkonyat fele a leányos haznal fölkerekedik egy csapat férfi, asszony es leany, hogy elmenjenek *killátóba* (kárlátó) a legény hoz Az asszonyok és leányok nem felejtenek el valami ajandek magokkal a menyasszonynak. ki szőlőt, ki diot. ki almat, vagy k Neha muzsikaszó mellett. danolva. kurjongatva. a boros üvegeke kasan hajtogatva és minden szemközt jövőt agyon kinálva von másik lakodalmas ház felé. hol a vofernek ügyelnie kell jöve mert szegyen volna. ha észrevétlenül jelennének meg. Mikor legényes haznál levök a kozeledésüket meghalljak — a mit biz jó messziről meghallhatnak kimennek elébök a kapuba muzsik A kallátosak azt mondják. hogy elvesztettek egy madarat. bocs tehat öket. hadd keressek meg. mert bizonyosan ide repült A n erre azt mondja, hogy beereszti öket. ha van igazsag-levelök. tósak erősitik. hogy van nekik. miközben egyikök egy. mindenfél bákommal tele irt papirost nyujt at a nasznagynak. a ki elo bebocsatja öket. hogy keressék meg. a mit elvesztettek. Miutan magokkal hozott ajándekokat atadják a menyasszonynak. asztalho és megvendegelik öket.

Mialatt a kallatósak a házbeliekkel közös mulatságba eleg a völegény. menyasszony. nyoszolyó-legenyek és lanyok egy kü baba. vagy kamraba vonulnak. Itt leteszik koszorúikat, illetöleg bo s valamelyik asszony beköti a menyasszony fejet menyecskes E szertartás zart ajtók mögött történik. s igy ennél csak a legko érdekeltek lehetnek jelen: — de katholikus asszonyok szájából h hogy ilyenkor válik meg. melyik leanyból lesz a vilagra való me mert az, ha azt akarja elérni. hogy a ferje soha se jöhessen rá helyezett csalfasagaira: a vőlegeny kalapjáról levett bokretat véletlenségből a foldre ejti és jobb labával rágazol, a mit. ha m tenni. azzal, ha száz szeme volna is a férje uránák. megis m tötte.

A menyasszonyt aztán így, bekötött fejjel bevezetik a mulató szo-
ı, még pedig ugy, hogy egy asszony megy mellette, egyik kezében gyertyát, a másikban tányért tartva, melyet letesz a muzsikások álló asztalra, de a gyertyát az egész *menyasszony-táncz* tartama tartja az asztal mellett. A vőfér pedig ily szavakkal mutatja be az szonyt:

Tisztelt násznagy uram! egy csudát mutatok,
A mit még nem látott, azért én jót állok.
De tessék elhinni, hogy igazat mondok,
A mit igen könnyen be is bizonyítok.
Mert szép menyasszonyunk még az elébb lány volt.
De tessék megnézni, hogy már elváltozott.
A haját nem látom, nem is tom, hova lett.
Annyi bizonyos, hogy feje beköttetett.
Kérném tehát szépen násznagy uramékat,
Fogadják be ismét szép menyasszonyunkat.
Mint uj asszonyt ez víg társaságban.
Engedjék először részt venni a tánczban.
Nosza zenész koma, hegedűk zengjenek,
Hogy a menyasszonyunk fülei csengjenek,
Verd el a Rákóczi híres indulóját.
Melyet danolt, mikor vítta *Regcs* várát.
Nem látni most itten egyet se apáczát.
Járjuk el most tehát a menyasszony tánczát.

Erre a muzsikások elkezdenek lassút húzni, a vőfér egy forintot a tányérba (melyet már előbb a vőlegény adott neki) és tánczol a yasszonynyal. Kevés idő múlva más valaki vet a tányérba pénzt, ızi a vőfértől a menyasszonyt és tánczol vele. Ezután második, har-ik stb. dob pénzt és tánczol a menyasszonynyal, a gyertyát tartó ony pedig minden dobásnál kiáltja: 10 kr., 20 kr., 50 kr., egy forint enyasszony! — a szerint, hogy ki mennyit vet a tányérba. Mikor a már senki sem akar pénzt dobni, maga a vőlegény váltja ki zel menyasszonyát és tánczol vele. A gyertyatartó asszony pedig zi a pénzt és gyertyát s ezzel vége a menyasszony-táncznak. — Ez enyasszony-táncz gazdagabb házaknál csak annyiból áll, hogy leg-őr a vőfér tánczol az uj asszonynyal, azután a vőlegény veszi át de pénzt nem szednek.

A menyasszony-táncz után a kállátósak — miután abban ők is vettek — visszamennek a leányos házhoz. A házbeliek kikisérik az utczára muzsikaszóval, — de vigyáznia kell a vőférnek, mert a tósak, ha csak szerét ejthetik, visszalopják a menyasszonyt, a kit ı csak nagy ügygyel-bajjal tudnak visszaszerezni.

Míg a vacsora készül, a legénység különféle tréfás, nevettető játékot szokott bemutatni. Ilyen pl. az u. n. *pillis malom.* Az udvaron, vagy kamrában két székre helyezett deszkára fekszik egy legény, álla alá egy, korpával megtöltött zacskót szorít, kezébe pedig egy darab fát vesz. A többiek leterítik lepedővel — s ez a malom — és beviszik a mulató szobába. Egy legény, a ki mint molnár szerepel, inasa segélyével megindítja a malmot. A leterített legény a malomkerék kelepelését utánozza, olyan formán, hogy a kezében levő fával a szék lábait veri, míg az álla alá szorított zacskóból lassan ereget a korpát a szék alá tett edénybe. Alig viszik ki a malmot, bejön egy másik legény, oláhnak öltözve s egy kötélre kötött medvét vezetve. A medvetánczoltató elkezd verni egy rossz tepszit, vagy serpenyőt, a medvének öltözött pedig körülötte tánczol és mormog.

Az efféle játékok sorát a vőfér azon hírrel szakítja félbe, hogy készen a vacsora. Asztalokat, padokat hordanak be, a vőfér és a tápállók megterítenek, s a vendégek asztalhoz telepednek. A vacsora rendesen csak paprikásból, kalácsból és gyümölcsből áll, melyeket a vőfér már most nem fűszerez rigmussal. Vacsora után ismét mulatnak reggelig, midőn is a vendégsereg legnagyobb része takarodik. De ott marad még tíz-tizenöt legény, a kik *tyúkverőbe* szándékoznak menni.

Ezek tehát — miután jól tartották őket égetett czukros pálinkával — felöltöznek minél bolondabb és nevetségesebb alakoknak. Egyikök kifordított rossz ködmönt vesz magára, s nyakába hagymafüzért akaszt, másik rossz kalapot tesz fejére s a mellé tollseprűt, vagy kukoriczaszárat tűz, harmadik asszonyruhába öltözik s meszelőt vagy piszkafát vesz kezébe, negyedik tepszit akaszt hátára, melyen az ötödik egész utczahosszat dobol stb. Miután még borral és pálinkával is ellátták magokat, danolva, kurjongatva s néha muzsikásoktól is kisérve, sorban járják azon házakat, melyek hivatalosak voltak a lakodalomra. Minden háznál hazudnak valamit, hogy ezt vagy azt keresnek: udvaron, konyhában, szobában szétnéznek, s a mihez hozzáférhetnek, ellopják. Míg egy-kettő a gazdát, vagy gazdasszonyt tartja beszéddel, a többi kilopódzik s ki kolbászt, ki szalonnát csen, ki tyúknak vagy csibének üti el a lábát, mely zsákmánynyal aztán rögtön odább állnak, — hogy egy másik háznál folytassák garázdálkodásaikat. Ha valamely háztól értékes tárgyat lopnak el, pl. tükröt, később visszaadják, de arra nincs eset, hogy bármi ellopott ennivaló visszakerüljön. A hol szívesen látják és megvendégelik őket, ott kevesebb kárt tesznek.

Katholikusoknál a lakodalom utáni nap reggelén az uj asszonyt elvezetik a templomba *avatóra* (régebben a reformátusoknál is szokás

volt.[1] A leányos ház férfi vendegei a templom körül ólálkodnak, s ha csak lehetik, ellopjak a menyasszonyt, mikor a templomból haza fele megy s a vólegenynek aztan mezes pahukaval kell kiváltania az elrablóktól. E menyasszony-rablasból néha komoly verekedés is keletkezik, ha t. i. a leányrablók többet ittak, mint kellett volna.

A lakodalomra következő vasarnap u. n. *nászebéd* van a vőlegeny házanál, mely beillik kisebbszerű lakodalomnak is; mert neha a tánczmulatsag reggelig tart s a vőfer epen ugy szolgal, mint a lakodalom napjan. Az uj páron, a vőlegény szülőin kívül jelen vannak a leany szülői, a násznagyok es a közelebbi rokonok is. A következő vasarnap pedig a menyasszony szülői adnak nászebédet.

Az uj asszony a férjének batyjat régebben *öregbik uram*-nak, öcscsét pedig *kisebbik uram*-nak hivta; azonban a katholikusoknal hebe-hoba meg ma is hallhatni a menyecske szajaból az ilyen megszólitást.

*

Igy folyik le a házasodás mai napsag Kis-Kun-Halason, a mint a föntebbiekben hiven elbeszeltük. Azonban, ugy hiszem, az ethnographus meg nem tett eleget feladatanak, ha leirta valamely népnek vagy videknek szokásait, vagyis megfelelt a *hogyan* kerdesre; hanem — ha lehet — a meltan föltehető *miért*-re is meg kell felelnie, vagyis kutatnia kell a szokasok okát is es megfejtenie eredetöket es jelentőségüket. Mert hiszen igen sok jelenseg a nep életében ma már csak puszta szokás, semmi egyeb, s a kik gyakoroljak, nem tudjak megmondani, hogy ezt vagy azt miert teszik igy vagy úgy: — de bizonyosak lehetünk felöle, hogy kezdetben semmifele szokas sem volt üres, tartalom és ertelem nélkül való cselekvény, hanem mindegyiknek meg volt a maga oka, melyből életre kelt, s meg volt a teljes ertelme és jelentősege is. Idők multával aztán a letrehozo ok feledségbe ment, de azért a külső, a szokás tovabb is fennmaradt, — bar sokszor valamennyire elváltozott, finomult formaban.

A házasodás korében mai napig gyakorolt szokások is legnagyobb reszben igen regi eredetűek s ősi formajokra es jelentőségökre visszavezetve, hű kepet tárjak elebünk az akkori társadalmi és culturalis állapotoknak. Mint tudjuk, a mai házas élet *hosszu és fokozatos fejlődés* eredménye s a házasodas mai formaját meghatarozó egyes szokások ama fejlodésnek mintegy megkövült emlekei, melyekből — mint valami retegekből — annak menete neha eleg vilagosan látható. Megkisértjük tehat annak az erdekes problemanak megoldasat, hogy a hazasodás

körébe eső s imént leírt vonások közül azoknak, melyek ma már értelmetlen, puszta szokásokká váltak, mi volt az oka és eredeti jelentősége, s milyen volt eredeti formája?

Ha mai nap bármelyik apától megkérdezzük, hogy házasulandó fia, a kézfogó alkalmával, miért ad *pénzt* menyasszonyának, mindenesetre azt feleli, hogy: ez a szokás, én is igy tettem, az apám is így tett, meg valamennyi ősöm. A *jegy-pénz* adása tehát ma már puszta szokás, de lehetetlen, hogy eredetileg is az lett volna. Nem más ez, mint a házas élet azon előző fokának maradványa, melyen a magyar is még *vette*, vagy vásárolta a feleségét. Hiszen ez állapotnak még másik emléke is fennmaradt az *eladó*-lány és *vő*-, azaz *vevő*-legény elnevezésünkben, s mint mindenki tudja, a földnek nem egy népénél még ma is komolyan üzleti dolog a házasodás. A jegypénz-adással függ össze s annak csak folytatását képezi az a szokás, hogy a menyasszony ágyáért kell valamit fizetni — miből már egész határozottan kitünik a vétel cselekvénye.

Tovább menve visszafelé az ős és primitiv korba, a nővételt megelőzte a *nőrablás* szokása, mely időben a férfi nem békés megalkuvás útján, és a leány apjának fizetett összegért jutott feleséghez, hanem erőszakosan rabolta egy másik törzsből vagy nemzetségből. Egyenesen a leánynak elrablása is szülői házától — mint puszta menyekzői szertartás — szokásban van nemcsak több primitiv népnél, hanem hazánk több vidékén is: — de ennek maradványát, illetve változatát kell látnunk az imént említett szokások közül többen is, pl. abban, hogy mikor a vőlegény és társai a menyasszony ágyáért mennek, nemcsak szalmakötéllel elzárják az útjokat, hanem a menyasszonyt is elbujtatják, s még inkább abban, hogy esküvő után, este és avató után vissza igyekeznek lopni a menyasszonyt. Bizonyos, hogy a mint más népek életében, ugy a magyar nép történetében is volt olyan kor, melyben a házasodás nőrablás útján történt, s ennek a kornak emlékét őrzi úgy a ma már csak színlelt rablás, mint a krónikáinkban Hunor és Magyar nőrablásáról följegyzett monda. Ismeretes dolog, hogy a menyasszonyt a rómaiaknál is színlelt erőszakkal ragadták ki anyja karjai közül, s férje házához érkeztekor a küszöbön átemelték, mely szertartás a szabin nők elrablásáról szóló mondában fennmaradt történeti valóságnak emléke és symboluma (Beöthy Leó: A társadalmi fejlődés kezdetei, II. 399). A görögöknél hasonlóan szokás volt, hogy a férj tettetett erőszakkal vitte haza menyasszonyát, miközben ennek sikoltoznia, a rokon nőknek pedig védelmezniök kellett (Fustel de Coulanges: Az ókori község, 53), mely szertartás magyarázatát az olyan mondákban találjuk meg, milyen pl. a lemnosiakról maradt fenn, kik thrák nőket raboltak el (Beöthy Leó, I. 252)

Épen ilyen viszonyban áll az említett magyar szokás is — a szaulelt menyasszonyrablás — a Hunor és Magyar nőrablásáról szóló mondával, mind a kettő pedig a valósággal.

Visszatérve tárgyunkhoz, ha azt halljuk, hogy a menyecske a férje bátyját *öregbik uramnak*, az öcsét pedig *kisebbik uramnak* nevezi: önkénytelenül is eszünkbe jut az egykori polyandriának az a neme, midőn a fitestvéreknek még egy, közös feleségük volt, mint ezt több régi és részben mai népről is tudjuk. Az említett magyar elnevezés mindenesetre a házas élet azon fokának emléke.

Az emberiség legprimitívebb állapotában, mint tudjuk, a nőközösség uralkodott, vagyis a nő köztulajdon volt, mindegyikhez egyenlő joga volt minden férfinak. Mikor ez állapotból kezdett kibontakozni az ember, azaz kezdetet vette a tulajdonképeni házas élet, olyanformán, hogy a nő a társaság tulajdonából átment egy férfi, vagy egy család tulajdonába, egészen természetesnek tartották, minden egyes házasság-kötés alkalmával, a közös jog megváltását, még pedig olyan alakban, mint több régi és mai népnél tényleg szokásban volt és van, mely szerint a menyasszony a nász éjjelén előbb mindenkié s csak azután lesz és marad a vőlegényé, illetve férjéé (l. Beöthy Leó: A társadalmi fejlődés kezdetei, I. 39). A közös jog megváltása később, az erkölcsök finomodásával, az egész társaságról, községről egyesekre, t. i. főnökökre, papokra stb. ruháztatott át (u. o. 39—41). Még később a közös jog tényleges megváltását a *symbolicus* eljárás váltotta fel, s bizonyára ennek, a közös jog jelképes megváltásának maradványa és emléke az u. n. *menyasszonytáncz*, mely — mint tudjuk — abból áll, hogy mikor a menyekző estéjén a leányt bekötött fejjel mint uj asszonyt bemutatják, előbb minden jelenlevő férfi tánczol vele, s csak azután kapja meg a leendő férje, s akkor is csak úgy, hogy legtöbb pénzt dob a tányérba.

A mi pedig azt illeti, hogy a menyasszonyt *égő gyertyával* vezetik a menyasszonytánczra, s az egész táncz alatt tartják a gyertyát, részemről azon szokások változatának tartom, hogy egyik vidéken a menyasszonyt, mikor férje házához megy, égő fáklyát tartva vezetik körül a házban, kamrában és udvaron (Vasárnapi Ujság, 1872, 586), másik vidéken a násznagyok égő gyertyával tánczolnak a menyasszony körül (Kerekgyártó Á. A míveltség fejlődése Magyarországban, 40) s ismét más helyen az udvaron gyujtott szalmatűz füstje mellett vezetik be a menyasszonyt férje udvarába (Vas. Ujs. 1872, 586), — mely szokásokban a tűz tisztító erejében való hitnek emléke maradt fenn, melylyel más téren is találkozunk (a kis gyermek gyógyítása tűzzel, füsttel a szemverestől, továbbá a Szent Iván-napi tűz átugrása stb.) s mely még azon időből

ered, midőn őseink nemcsak a földet, vizet és levegőt, hanem a tüzet is tisztelték, a mint ezt Theophylactostól és Ibn-Dasztától tudjuk.

Azt hiszem, nem tévedek, ha a *jegykendő* adásának szokását szintén vallásos, illetőleg babonás eredetű cselekvénynek tartom. A kendőnek eredeti jelentősége ugyanaz lehet, a mi a talp alatt, a csizmában hordott ezüst pénzé: vagyis a leány eredetileg azért adhatott kendőt jegyesének, hogy ezzel a különféle megrontásoktól megvédje. A jegykendőt — mint említettük — piros *pántlikákkal* átkötött csomagban szokták átadni. Azt a hitet pedig, hogy népünk a kendőt és pántlikát csakugyan a különféle megrontások ellen való óvó s védő eszköznek tartja, más szokásokban is feltaláljuk. Így pl. Szeged vidékén a gyermekágyat fekvő asszony ágyát elzáró szúnyoghálóra piros kendőt szoktak dobni a Rosszak elűzésére (Kálmány Lajos: Boldogasszony, ős vallásunk istenasszonya. 15). A kis gyermek karjára és derekára pántlikát kötnek, s e nélkül keresztelni sem viszik el, és e pántlikát mindaddig viselik, míg kalapot nem hordanak, illetve fejöket be nem kötik, később pedig a leányok hajokba fonva viselik. Piros pántlikát szoktak kötni a kis csikó nyakára is, azért, hogy szemmel meg ne verjék; Lucza-napkor pedig, Szeged vidékén, rongyokat akasztanak a fákra, hogy jó termés legyen, vagyis, hogy ezek a termést akadályozó lényeket elriaszszák (Kálmány u. o.).

Említettük, hogy a legény, ha jegyváltás után lemond a leányról, visszaküldi neki a jegykendőt, — mely szokásnak nyomait népköltészetünkben is feltaláljuk, legalább csakis e szokásból érthetők meg az ilyen népdalaink:

Nincs már nekem szeretőm
Csak egy veres *kezkenőm*,

vagy pedig:

Piros pettyes a *kendőm*,
Elhagyott a szeretőm stb.

melyek mindenesetre ilyen, cserben hagyott leányoktól erednek.

Népünk — mint láttuk — az *almát* a szerelemnek nemcsak symbolumául, hanem indító okául, fölgerjesztőjéül is tekinti, s ezért a legény ha egy leányt meg akar nyerni magának, almát ad neki. De az almának még egy másik szereplésével is találkoztunk elbeszélésünkben, azzal t. i., hogy a jegykendős rúd hegyére tűzött, aranyporos almát esküvő után kettévágják, s felét a vőlegény, felét pedig a menyasszony megeszi. Itt már más lehet az alma jelentősége, ambár olyan, mely csak következménye az első jelentésének, s aligha csalódom, ha azt hiszem, hogy e szokás eredete abban gyökerezik, hogy népünk is *termékenyítő hatást*

tulajdonit ez almának, mint a török nép s ezert eszi meg az uj pár épen akkor, midón mar az eskütetel által férjjé és feleségge lett. Török mesékben gyakran olvashatunk az almanak termékenyitö hatasáról. Egy kiraly elött, a ki épen azon buslakodott, hogy egyetlen gyermeke sincs, megjelenik egy zöld turbános, ösz szakálú dervis és almat ad neki azon utasitassal, hogy felet a kiraly, felét pedig a királyné egye meg. S valóban az alma megtette hatasát: a királyné 9 hó és 10 nap mulva gyermeket szült (Kúnos Ignacz: Oszmán-török népköltesi gyüjtemeny, I 66. és 67. mese). A törökség nomád részenel pedig a magtalan asszonyok *almafa* elött szoktak istenhez könyörögni utodokert. S ebböl erthető meg az, a mit egy kara-kirgiz hösmondaban olvasunk, hogy t. i. a Csunkar Uja tetejen, az Almati patak torkolatánal lako Jakip khan igy panaszkodik: Mióta Csiriesit, az Ajdar leanyát elvettem, mar 14 év múlt és nem szult fiut nekem; mert soha sem ment el a szent helyre, és nem hentergett az almafánal (Vambery: A török faj. 330).

A mi vegre a *vőfélyeket* illeti, részemről ezekben azon régi regösok, hegedosők vagy énekmondok utódait latom, kik lakomak alkalmaval, hangszer kisérete mellett, vidam dalokat enekeltek, vagy mulattató verseket mondtak, illetöleg azt tartom, hogy ezeknek szerepe idö jártával arra a személyre szallott, a kinek tiszte volt a vendégek meghivasa és az étkek felhordasa. Hogy a felköszöntöket mondó és mulattató vöfély csakugyan a régi trefás enekmondók utóda s csak késöbb azonosittatott azzal, a kinek a hivogatás és étekhordas volt a tiszte, bizonyitja az a körülmeny, hogy hazánk némely videken a rendes vőfély mellett még u. n. kis vöfely is szerepel, a kinek feladata csakis a vendégek mulattatasa tréfás versekkel, mas vidéken pedig a lakodalmi vacsora alkalmaval, a vöfelyen kivül, három jó enekes is van jelen. A lakodalmi enekek vagy versezetek legrégibb, ránk maradt emlékei a XVI. századból való Adhortatio mulierum, *Házasok éneki* és *Mívesek lakodalma*, mely utóbbit bizonyára a vöfelylyel még nem azonos énekmondo keszitette és adta elo. Az imént közöltük vofelyi versezetek ha nem mondhatok is regieknek, de nem is a legujabbkori termekek; mert egyik vagy masik reszök az ország legtavolabb esö helyein is elofordul. Szerzöjük mindenesetre iskolazott ember volt, a mit a bennök elöforduló mythologiai, történeti, földrajzi nevek, latin szók s csak az irodalmi nyelvben használatos szok és formak (pl. *tárgy, bekoltetett*) bizonyitanak. A vöfély tehát kész verset tanul be (akar régi kalendariumokból, akar a «Vöfélyek tiszte» czimü, a ponyvairodalom termekei közt található füzetekből), legfölebb lényegtelen valtoztatasokat tesz rajta a maga módja és czélja szerint, s itt-ott a maga videkenek nyelvjarasahoz alkalmaztatja, — no meg az idegen

neveket ferdít el, néha egészen a fölismerhetetlenségig. Ilyen elferdített szavak és nevek pl. *emines* — eminens; *epetus* (más vidéken *ápitus* = appetitus; *Hebus* = Phoebus («Hebus is indítja futásnak lovait»). V. ö. Ferencz = *Herencz*, Nyelvőr IV. 39; fellengős = *hellengős*, Halason) *Berzsián* és *Zsinya* bizonyára nem más akar lenni, mint Persia és Sina (China), mit az «Utánam érkeznek terhelt teveim» kifejezés is bizonyít, míg *Deczepál*-ban (Decze Pál?), kinek — vőfélyünk szerint — a túrós lepény volt kedves eledele, első pillanatra Decebal-ra, a dákok királyára ismerünk. Végre *Reges* vára nem egyéb, mint *Regécz* vára, mit bizonyít az, hogy az illető versnek e két sorát a debreczeni vőfély így mondja el:

> Verd el a Rakóczi híres áriáját,
> Melyet danolt, mikor vitta *Regécz* várát.

«Ez is — mondja helyesen Thaly Kálmán — bizonyára a híres Rákóczi-nótára vonatkozik, noha a Regécz várát illető emlékezet téves; mert II. Rákóczi Ferencz háborúja idején ez a vár már romokban hevert (I. Leopold rontatta le 1700-ban) . . . . de hogy I. Rákóczi György 1644-ben vívta s meg is vette — az bizonyos. Ennek hadi tényé hozzák tehát itt tévesen kapcsolatba nagynevű dédunokája nótájával.» (Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez. II. 239.)

Irodalom.

Életem és emlékeim 1828–1890. Írta Koós Ferencz, királyi tanácsos, tanfelügyelő. Két vastag kötet. Brassó. Alexi könyvnyomdája 1890.

Minket Koós tagtársunk ulén megjelent fentebbi becses munkájának terjedelmesen néprajzi feljegyzései érdekelvén, az alábbiakban röviden ezeket fogjuk felsorolni. És ilyenek leginkább a mű első kötetében vannak, hol gyermek- és ifjúkoráról szólván részletesen ismerteti úgy kora gyermekjátékait, mint a társadalmi és egykori népszokásokat.

Mindjárt az I. részben elmondja, mint kántáltak karácsonykor szülőföldjén Magyar-Régenben, s mint pótolta ez akkor — még csak ötven év előtt is — a rigmusmondás a mai német eredetű karácsonyfát. A húsvéti öntözés is nagyban járta, a ref. temetéseknél szokásos éneklés pedig épen divatját élte. Sokkal érdekesebb ennél azon húsz játéknak a leírása, melyekkel felnőttek, s melyek nagyrészben ma napig is divatosak a gyermekeknél. A labdázásnak két neme volt, *a bulába állás* és a *kukkütés*, melynek mindegyike fürge ügyességet kivánt és fejlesztett ki az ifjúságnál; de kevésbbé ismeretes ma már *a piczkézés*, mit kettesben játszottak. Társas-játékuk volt a *cziczafutás*, a *bakfütty* és az *ülujátek*. Veszélyes pajzánság számba ment a *kutyakalamúya*, mely abból állott, hogy a földön egymásra feküdtek, és a *cserkabala*, melynél beásták a földbe egy öl magas, dereknyi vastag vasat. Most kifúrtak egy gerendát a közepén s ezt vízszintesen a szegre tevén két fiú ült a gerenda végére, a többi pajkosok pedig alólról forgatták sebesen, úgy hogy a fiúk gyakran szédülve estek le róla.

Majd elmondja a szerző, hogy mily babonás időben éltek, s mennyire féltek a *fejér embertől*, a kemenyen bejáró *lúdlábú lidércztől* és hogy hitték a *bodzavágás*ban, melytől az állatok megférgesült sebe meggyógyul s a *megigézés*, melynek gyógyszere a *ráolvasás* volt. Nagy szerepet játszott Koós falusi életében

[illegible] is [illegible] mesetárgya leginkább a *[illegible]* [illegible] A [illegible] megelevenítendő a [illegible] jellemzők a [illegible] a kolegiumi társas [illegible] A 300 lapon [illegible] Lajos [illegible] tárgyelővel a [illegible] e néven kívül egyebet [illegible] mi jelek az tulajdonképen?

A [illegible] kötetben szerző egy csomó az oláh nyelvben [illegible] a romániai magyarokat [illegible] rendkívül becsesek ama számbeli adatai [illegible] testvéreink s egyházaik 1858-iki állapotáról [illegible] az, mit a székely kivándorlásról ír, melynek [illegible] már a hatvanas évek elején erélyesen felszólalt, s [illegible] is közreműködött ennek megakadályozására.

Szerző neve főleg kortörténeti tekintetben [illegible] munkálkodott Romániában a magyarság érdekében [illegible] Húsz éve, hogy itthon működik a tanügy [illegible] hogy itt ismeretessé meg, hanem megemlítem [illegible] a czigány nyelvet is, s mint hazai czigány [illegible] is szándékozik írni, illetve kiadni — leginkább [illegible] gyűjteménye alapján.

[illegible]

Vegyes közlemények

Szent Haralampie s a magyar nyelv. A [illegible] Szent Péter megöregedvén az [illegible] mennyországbeli kapusi szolgálat alól [illegible] helyén. Jól van, felelt az Úr, de vajon [illegible] mint te betöltötted? Már [illegible] Szent Haralampiet, ki az Úr előtt [illegible] mennyország kulcsainak őrzésére, csak [illegible] az, hogy — nem tud *magyarul*.

— Csak ennyi az egész, [illegible] országba úgy is kevesen jönnek [illegible] Mondován úr (a közlő) [illegible] Érdekes és jellemző, hogy [illegible] azzal is óvni akarná az [illegible]

Tündérmese születése. A [illegible] feltűnedező [illegible] a nép élenken mozog [illegible] van abban [illegible] ipari [illegible] A [illegible] a váratlan [illegible]

[illegible]

helyet s szentelt földben várják be második feltámadásukat! Igy születnek a tündér-regék. Hát még ha azt hallanók, a mit száz esztendő mulva fog a feltámadott vitézekről beszélni a fonók mesélője!

A román főváros lakossaga. A «Timpul» közlése szerint Bukarestnek 1889 év végén 194,633 lakosa volt; *ezek közt*: oláh 137,448, zsidó 17,044, *magyar 14 222*, német 10,142, görög 1711, bolgár 1057, olasz 677, franczia 666, orosz 478, porosz 450, szerb 408, török 299, egyéb 4543. Vallás szerint volt: görög n. egy. 135,142, zsidó 23,887, róm. kath. 17,212, protestáns 7185, örmény kath. 381, mohamedán 263, szabad gondolkozó 150, lipován 4, meghatározhatlan vallású 1545. A müveltségi viszony szerint a román fővárosnak 60,389 lakosa volt, ki alsóbb iskolát, 20,935 ki közép és felső iskolát végzett, ezekkel szemben 102,970 volt tanulatlan, azaz irni, olvasni nem tudó (fara scrinta de carte).

Néprajzi könyvtár.

Demeter Dan: Die Volkerschaften der Bukowina. I. Heft. Die Lippowaner in Bukowina. Czernowitz. 1890.

M. A. Vrabely: Ruszkij Szolovej. Az orosz csalogány. Rutén népdalgyűjtemény. Ungvár. 1890. 176 l.

Arszenyef A.: Ulyjanovszkij monasztür u zürjan. Moszkva, 1890. 148 lap. (Az ulyjáni monostor a zürjeneknél.)

Bulinszkij K.: Iz byta turkmen. Pjesznyi, poverja i predanija. S. Petersburg, 1890. 53 lap. (A Turkománok életéből. Énekek, közmondások és hagyományok.)

Sisonko V.: Permjszkája lyetopisz sz 1263–1881 g. 5. j. period. Csaszt 3-ja, 1701—1715. Izdanije pecsatano na szredsztva gubernij zemsztva. Permj. 1889. 644 l. (Permj krónikája 1263—1881-ig. Ötödik korszak. 3-dik rész. 1702–1715.)

Szpiczyn A.: I. Vesesesztvennije pamjatnyiki drevnyejsih obivatelej Vjatszkova kraja. II. Drevnyejsaja szudjba Vjatskoj oblaszti. Izdanije gubern. sztatiszt. komiteta, Vjatka, 1889. 56 lap. (I. A vjatka-i vidék legrégibb lakosainak tárgyi emlékei. II. A vjatkai tartomány legrégibb sorsa.)

Folyóiratok s lapok repertoriuma.

G. B. A tótok a fővárosban. «Budap. Hirlap» 197. sz.

—ss. A muzsikus czigányok. «Budap. Hirlap» 201. sz.

Pápai Károly. A Csepel-sziget és lakoi. Földr. közl. 1890. V—VI. füzet.

Strausz Adolf. Szalonki lángokban. «Nemzet» 1890. 246. sz.

U. a. Az elpusztult Szalonki. «Egyetértés» 1890. 246. sz.

P. Hasdeu: A romániai örmények. Armenii in Romania. Revista Noua. Bukurest, 1890. 4. 5. sz.

Lakodalmi szokások a Muraközben. (Az «Ethn.» után.) Vendéglősök lapja. Bp. 1890. 17. sz.

Balassa József: Kalotaszeg nyelvjárása. «Kalotaszeg» 1. sz.

József főherczeg egy czigány levele. U. o.

Dr. Herrmann Antal. Az egresi czigányok dalaiból. U. o.

Dr. Wlislocky H.: Kalotaszegi szerelmi varázslás. U. o.

Dr. Jankó János: Éneklő koldusok a bánffy-hunyadi vásáron. U. o. 2. 4. sz.

Dr. Wlislocky H.. A halál előjelei a kalotaszegi néphitben. U. o. 2. sz.

Dr. Herrmann A.. Kalotaszegi czigány népdalok. U. o. 2. 3. 4. sz.

Dr. Jankó János. A paraszt meséje. U. o.

Szerkesztői üzenet. «A népélet és népszokás Baranyamegyében» czimű dolgozat szerzőjét kérem, hogy czimét velem közölni sziveskedjék.

Társaságunk könyvtárának dr. Wlislocki Henrik tagtársunk a következő müveket ajándékozta:

Wlislocki H., Hapaxlegomena az Atlamálban. Kolozsvár, 1879.
" Czigány-kurucz dalok. Kolozsvár, 1880.
" Adalék a czigány philologia történelméhez. U. o. 1880.
" Eine Hildebrandsballade der transsilvanischen Zigeuner. Lipcse, 1880.
" Zur Volkskunde der transsilv. Zigeuner. Hamburg, 1886.
" Sitte und Brauch der Siebenbürger Sachsen. Hamburg, 1888.
" Aus dem Leben der Siebenbürger Rumänen. Hamburg, 1889.
" Vom wandernden Ziegeunervolk. Hamburg, 1890.
" Volksdichtungen der siebenbürgischen und südungarischen Ziegeuner. Bécs, 1890.

Staufe-Simiginocz. Völkergruppen der Bukovina. Czernovitz, 1887.

Kisfaludy-társaság évlapjai 1880/81.

Veckenstedt. Zeitschrift für Volkskunde. I. Band. Lipcse, 1888.

Srpsko-hrvatska *pesmarica*. Ujvidék.

Velika srpska i hrvatska *pesmarica*. Ujvidék. 1880.

A magyarországi néprajzi társaság IX. (nyári szünet után)

első felolvasó ülését

1890. október hó utolsó szombatján, 25-kén d. u. 5 órakor tartja meg a M. T. Akadémia palotájában.

Tárgya: 1. Dr. Marienescu Athanáz: Az áldozatok. Román mythologiai tanulmány. — Dr. Kunos Ignácz: A törökök Adakaleh szigeten. — 3. Herrmann Antal: Az ethnikum az iskolában.

Felolvasás után választmányi ülés. — Vendégek szivesen láttatnak.

Tagtársainkhoz.

Midőn a Magyarországi Néprajzi Társaság a múlt év folyamán hatodfélszáz taggal megkezdte működését, s azóta nemcsak felolvasásai által mozdította elő hathatósan a hazai ethnographia ügyét, hanem oly folyóiratot is alapított, melynek minden egyes közleménye bővíteni igyekezett ethnographiai tudásunkat, s a mellett kellemes olvasmányul is akart szolgálni a művelt közönségnek: azzal a reménynyel kecsegtette magát, hogy minden egyes tagja a Társaság nemes czéljait előmozdítandó, sietni fog az oly csekélyre szabott évi díjat befizetni. Azonban csalódott.

Meg vagyunk róla győződve, hogy ez tagjainknak több mint fele részénél nem a Társaság feladatainak kevésbevételén múlt. Tagtársaink nagy része bizonyára részint feledékenységből, részint mert halaszthatónak vélte kötelezettségeinek teljesítését, mostanáig sem küldötte be a tagsági díjat 1889-re 1 frt 50 krt, 1890-re 3 frtot; s ezáltal a Társaság oda a kellemetlen helyzetbe jutott, hogy folyóiratának előállítási költségeit nem képes fedezni.

Tisztelettel kérjük ennélfogva tagtársainkat, méltóztassanak tagsági díjaikat mielőbb beküldeni. Ne engedjék, hogy a kezdet nehézségeivel küzködő Társaság szükséget szenvedjen s feladatát is veszélyeztetve lássa.

Budapest, 1890 október 8.

Dr. Borovszky Samu,
pénztárnok.

Hunfalvy Pál,
elnök.

3-ő évfolyam. 9–10-dik szám.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

Dr. RÉTHY LÁSZLÓ

Az „Ethnographiá”-[illegible] kéziratok a szerkesztőhöz a Magyar N. Múzeum régiség-osztályába [illegible] Dr. Borovszky Samu [illegible] M. T. Akadémia [illegible] tagsági [illegible] Herrmann Antal titkárhoz [illegible] intézendők.

Megjelenik augusztust és szeptembert kivéve minden hó elején.

Budapest, 1890. november–deczember 1.

Kiadóhivatal: Hornyánszky Viktor akad. könyvkereskedése.

BUDAPEST
HORNYÁNSZKY VIKTOR SAJTÓJA
A M. T. AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.

Tagtársainkhoz.

Midőn a Magyarországi Néprajzi Társaság a mult év folyamán hatodfélszáz taggal megkezdte működését, s azóta nemcsak felolvasásai által mozdította elő hathatósan a hazai ethnographia ügyét, hanem egy folyóiratot is alapított, melynek minden egyes közleménye bővíteni igyekezett ethnographiai tudásunkat, s a mellett kellemes olvasmánynyal is akart szolgálni a művelt közönségnek: azzal a reménynyel kecsegtette magát, hogy minden egyes tagja, a Társaság nemes czélját előmozdítandó, sietni fog az évi csekélyre szabott évi díjat befizetni. Azonban csalódott.

Meg vagyunk róla győződve, hogy ez tagjainknak több mint felerészénél nem a Társaság feladatainak kevesbecsülésén múlt. Tagtársaink egy része bizonyára részint feledékenységből, részint mert halaszthatónak vélte kötelezettségének teljesítését, mostanig sem küldötte be a tagsági díjat (1889-re 1 frt 50 kr., 1890-re 3 frtot), s ezáltal a Társaságot abba a kellemetlen helyzetbe juttatta, hogy folyóiratának kiállítási költségeit nem képes fedezni.

Tisztelettel kérjük ennélfogva tagtársainkat, méltóztassanak tagsági díjaikat mielőbb beküldeni. Ne engedjék, hogy a kezdet nehézségeiből szerencsésen kibontakozott Társaság szükséget szenvedjen s jövőjét is veszélyeztetve lássa.

Budapest, 1890. október 8.

Dr. Borovszky Samu,
pénztárnok.

Hunfalvy Pál,
elnök.

I-ső évfolyam. 9—10-dik szám.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

Dr. RÉTHY LÁSZLÓ

Az „Ethnographiát" illető kéziratok a szerkesztőhöz a Magyar N. Múzeum régiségtani osztályába, a társaságot illető pénzek Dr. Borovszky Samu pénztároshoz M. T. Akadémia, a tagsági jelentkezések, felolvasásra szánt dolgozatok s a társaság hivatalos ügyei Herrmann Antal titkárhoz, I. Attila utcza 47. intézendők.

Megjelenik augusztust és szeptembert kivéve minden hó elején.

Budapest, 1890. november—deczember 1.

Kiadóhivatal: Hornyánszky Viktor akad. könyvkereskedése.

BUDAPEST
HORNYÁNSZKY VIKTOR SAJTÓJA
A M. T. AKADEMIA ÉPÜLETÉBEN.

TARTALOM.

A „Magyarországi Néprajzi Társaság“ pénztárába **október** és **november** hónapokban befolyt:

4 frt 50 kros tagdijak: Belóczy Sándor Késmárk. – Benke Balázs * Csopey László. – Dr. Czambel Samu. – Dr. Czirbusz Géza. Kolozsvár. Dr. Jankó János. – Kaszinó. Bánffy-Hunyad. – Dr. Kellemen Károly. Sümeg. Kővári László Kolozsvár. – Dr. Verovácz Gyula.

Összesen 10. Összesen: 45 frt.

3 frtos tagdijak: Altöldi Lipót. Sz.-Fehérvár – Barabás Samu. – Dr. Berghoffer József. Fiume – Bilak Sándor. Kövesliget. – Borbély Sándor. Vácz. – Dr. Breán Kázmér. Nagy-Bánya. – Deschán Artur N.-Kikinda – Eles Károly Sümeg – Ev. főgymnasium Brassó – Fail Gábor Makó. – Freyler Gyula. Kőbánya. – Garda Samu Nagy-Enyed. – Gönczi Ferencz. Zrinyifalva. – Gymnasium. Békés-Csaba (1891-re is). – Hidy Ernő. Győr. – Hodinka Antal Bécs. – Dr. Imre Lajos. H.-M.-Vásárhely. – Joanović Miklós. N.-Kikinda – Kálóczy Imre. – Kern Lipót. – Király József N.-Szalonta. – Ifj. Klein Mór (aradi gymn. tanári könyvtár részéről) – Kónya József. Léva. – Koós Ferencz Brassó. – Kölcsey-Egyesület. Arad. – Körösi Sándor. Fiume. – Krompaszky Ignácz. Ungvár. – Magyar Kaszinó. Segesvár. – Marx Antal. Temesvár. – Dr. Novacu Aurél. Fejértemplom. – Petrovics Arzén. Arad. – Rombauer Emil. Brassó. (1891-re is). – Ruby József. Eperjes. – Salmen Jenő. – Sedivi Kálmán Balozsai. – Dr. Setälä Emil. Helsingfors. – Stankovits Miklós. – Stromp László. Pozsony. – Szalay Pál. Dad – Szivos Béla. Izsák. – Téglás Gábor. Déva. – Tellecsky Riszto. N.-Kikinda. – Dr Theodorovich Szvetozár. – Dr. Vajda Emil. Sz.-Udvarhely – Viroly. Pancsova. – Vrábely Mihály Ó-Verbász. – Gróf Zichy Géza. Seregélyes. – Zilahi György. Bánffy-Hunyad – Zsilinszky Mihály Szentes.

Összesen: 49 Összesen: 147 frt.

1 frt 50 kros tagdijak: Hatsek Ignácz – Kalmány Lajos Csóka – Tháry József. Halas.

Összesen: 3. Összesen: 4 frt 50 kr.

A 8. számban közölt kimutatás szerint . . . 1901 frt 19 kr.
A fentebbi tételek összege . . . . 196 frt 50 kr.

Főösszeg: 2097 frt 69 kr

* A mely név után lakczím nincs, oda Budapest értendő.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

Dr. RÉTHY LÁSZLÓ.

I. évf. 1890. deczember 1. 9—10. szám.

A bánsági német telepitések történetéhez.

— Irta: *Baróti Lajos* —

(Folytatás és vége.)

II.

A bevándorlók Donauwörthben, Marxheimban vagy Neuburgban szálltak hajóra. A hajosok, kik őket rendeltetésük helyére viszik, jobbára tiroliak. Ezeket részint Craussen, részint Bruckentheis hadi agens fogadja fel. Az iratok egyik-másiknak a nevet, valamint a nekik fizetett szállitási költségek mennyiségét is megőrizték. Itt-ott egy-egy toborzó vagy császári albiztos neve is előfordul az iratokban.

Érdekes volna tudni, hogy mennyi idő alatt tették meg a bevándorlók a hosszú utat Németországból a bánságba? Ez iránt azonban az iratok nem nyujtanak határozott fölvilágositást. Annyi bizonyos, hogy az ut Bécsből Uj-Palánkaig vagy Pancsováig, a hol a bevándorlottak partra szállottak, rendesen három hetet vett igénybe, miből valószinűséggel következtethető, hogy körülbelül még egyszer annyi ideig tartott az út az elindulás pontjától kezdve.

A hajók, mint emlitem, rendesen Uj-Palánkán, ritkább esetben Pancsován kötöttek ki. Megtörtént az is, hogy a bevándorlók — mint például az 1724. tavaszán Perjamosra telepitettek — Szalánkeménnél a Dunából a Tiszába hajoztak, s azon föl egész Szegedig, honnan kocsin szállitották őket rendeltetésök helyére.

Az egyes szállitmanyok elindulásáról a németországi császári biztosok leveleiből értesült a temesvari administraczió, mely azután az udvari kamarának 1723-ban, ez ügyben kiadott utasitása szerint gondoskodott az érkezők fogadtatásáról és tovaszállitásáról. Rendesen egy előkelő tisztviselőt küldött elejök, olykor nagyobb összeg pénzzel is ellátvan őt, hogy a bevándorlottak első szükségleteit födözhesse.

A mint a bevandorlók megerkeztek, kocsira ültek, hova podgyászukat, házi és gazdasagi eszközeiket is fölraktak, s ugy vitték őket azon helyre, mely megtelepedesük helyeül volt kiszemelve.

A településre alkalmas helyet a kerületi tiszttartók javaslatara a tartomanyi kormany jelölte ki. Tekintettel voltak arra, hogy az illető helynek jó levegője és vize legyen, hogy közel legyen erdőseghez es tavol a mocsaraktol, melyek akkoriban a bánsag nagy reszet boritvan, artalmas kigozolgesükkel veszelyeztettek az ottlakok egészségét.

A legtöbb német helyseg, mint láttuk, az uj-palankai kerületben épült és pedig egyreszt azért, mert ezen kerület levegője volt a legtisztább, legegeszsegesebb; masrészt, mert e kerület legínkább volt elpusztitva, elnéptelenedve. De főleg azért kellett e kerületben tobb helységet német gyarmatosokkal benepesiteni, hogy a közelben fekvő vas-, réz- és ezüstbányak munkaerőben hianyt ne szenvedjenek.*)

Az ujpalankai kerületen kivül a legtobb nemet helyseg a temesvari kerületben épült, nyilván azért, hogy e falvak lakói a tartomány főhelyét élelemmel lássák el.**)

A Mercy idejében keletkezett bansági nemet helységek, ha szamra fölülmúlják is a Maria Terezia és II. József alatt épülteket, nagyságra nézve mindenesetre utóbbiak mögött maradnak. Jobbara kis helységek, 40—50 hazzal, míg amazokban a házak szama nem ritkán a 200-at is meghaladta. Az első közlemenyben felsorolt 58 helységben mintegy ket-háromezer család lakhatott. Ha egy családra átlag öt tagot számitunk, a Mercy kormányzósága idején a bansagba telepitett németek szamat 10—15000 lelekre tehetjük, a mi a tartomany lakosságanak akkori gyér voltát tekintve, mindenesetre tekintelyes szamnak mondható.

A telepitvényesek nemcsak regi helysegekben telepedtek meg, mint például a kerületek főhelyein, hanem nagyobbreszt egészen uj helységeknek vetik meg alapjat a nagykiterjedesü pusztákon.

A hol a bevandorlók lakott helyeken telepedtek meg, ott gondosan elkülönitették őket a regibb — szerb vagy oláh — lakossagtól, hogy esetleges surlódásoknak elejét vegyek. Igy történt ez Verseczen, Lugoson, Uj-Aradon, Lippan, Csakován, Karansebesen és másutt.

*) Az Oravicza közelében épült Häuerdorf neve is mutatja, hogy lakoinak mi volt a rendeltetése.

**) E helységek közül Freydorfot, Ujpécset, Gyarmatát, Bruckenaut, Német-Rékast, továbbá az 1734-ben és később népesült Mercyfalvát, Kissodát es Uj-Besszenyőt, mely helységekben szintén német telepitvényesek laktak, az administraczió 1742. január 1-jén öt évre Temesvár városának engedte át jobb ellatás kedvéert («zur besseren Subsistenz»). Lásd Preyer: Monographie der K. Freistadt Temesvár, 79 l.

Azonban e gondoskodás daczára a surlódások még sem voltak egészen elkerülhetők. A közbiztonság a bánságban a múlt század első felében, de később is, igen rossz lábon állt. A gyujtogatás, lopás, rablás, gyilkosság, ugyszólván napirenden volt a benszülött lakosok között, kiknek vadságától a bevándorlott német gyarmatosoknak sokat kellett szenvedniök. A folytonos surlódások miatt utóvégre is a benszülött lakosokat a legtöbb helyről máshova kellett telepíteni.

A bevándorlók elhelyezésénél tekintettel voltak arra is, hogy rokon családok egy és ugyanazon helyen telepedjenek meg. Később érkezett bevándorlókat is rendesen azon helységbe utasították, a hol rokonaik vagy ismerőseik laktak.

A németek által megszállott helység vagy az egykor ott állott, de a török hodoltság idejében elpusztult falu nevet kapta, mint Berekucza, Detta, Perjámos, Csákova (Csakvár), Szt.-Péter, Gyarmata stb., vagy valamely uj nevet ruháznak rá, olykor épen azon helységet, a honnan a bevándorlók nagy része származott. Erre nézve például a Temesvár közelében épült Bruckenau szolgálhat, melynek nevét a helyi hagyomány ugyan «Bruck am (?) Au»-ból származtatja, mely azonban hibetőleg inkább a Kissingen szomszédságában fekvő, hasonló nevű frankóniai helységtől neveztetett igy. A Mária Terézia idejében történt telepítések alkalmával szokásban volt az uj német helységeket valamely bánsági főbb tisztviselőről, például az administraczió elnökéről elnevezni. Igy kapták nevöket: Clary, Altringen, Hatzfeld és korábban Mercyfalva. Ugyanez történt a Mercy alatt történt telepítéskor is, bár csak egy esetet tudok rá, t. i. hogy az uj-palánkai kerület egyik német helységet: Salhausent, az akkori ujpalánkai parancsnokról nevezték el.

A teleptés az e czélra kirendelt tisztviselő, rendesen a kerületi tiszttartó (Districts-Verwalter) felügyelete alatt, az udvari kamara említett instrukcziója és Mercy tábornoknak ez ügyben ismételten kiadott utasítása szerint történt.*) Kimérték a jövevények számára a házhelyeket, kiosztották közöttük a földeket, szőlőket. Földet mindenik annyit kapott, amennyit megmunkálni bírt. Szőlőt csak azok ültettek, kik arra alkalmas területen települtek meg, mint a versecziek, fehértemplomiak és berekuczaiak.

1724 tavaszán és nyarán, midőn Németországból a legtöbb bevándorló érkezett a bánságba, a telepítéssel egy egész bizottság foglalkozott E bizottság polgári és katonai egyénekből állott. Elnöke *Rebentisch*

*) Nem áll tehát, a mit Szentkláray mond, hogy Mercy az első telepítéseket minden rendszer nélkül eszközölte.

Ferencz, udvari kamarai tanácsos és a bánsági kamarai ügyek vezetője, kiválóbb tagjai pedig: *Salhausen* uj-palánkai, *Feigeli* pancsovai parancsnok, főstrázsamesterek, és *Wasy*, a csákovai kerület főtiszttartója (Oberverwalter). Utóbbi különösen buzgólkodott és nem egy bánsági német helység települését vezette.

A bevándorlókat házaik fölépítéseig a szomszédos falvakban vagy rögtönzött kunyhókban szállásolták el. Házát kiki saját tetszése és tehetsége szerint epité, nem ugy mint később, midőn a telepítvényesek házai a kincstár költségén és terv szerint épültek. Ily körülmények mellett az első német gyarmatosok házai egyszerüek, igénytelen külsejüek valának. A falak vert földből állottak vagy vesszőből voltak fonva és sárral betapasztva. Némely gyarmatosok gödröt ástak a földbe, melyet náddal vagy szalmával födték be, s ez szolgált hajlékuk gyanánt. Mások egészen fából épitették házaikat, s e czélra olykor azon hajó faját használták föl, melyen beköltöztek. A tető rendesen nádból készült, melyben a mocsáros vidéken nem volt hiány.

A házhelyek, utczák kimérését a legtöbb esetben nem ahhoz értő mérnökök, hanem a kerületi tisztviselők eszközölték. Természetes ennélfogva, hogy a bánsági régibb német helységek nem oly szabályosak, mint azok, melyek a Mária Terézia és II. József idejében történt nagymérvü telepítések idején is tervszerüen épültek. Mig emezekben egyenes és széles fő- és mellék-útczák szelik egymást, addig a régibb német falvakban az útczák görbék és keskenyek. Kivételt csak azon útczák képeznek, melyek a későbbi telepítések alkalmával keletkeztek, midőn a régi gyarmatosok számát ujabb bevándorlókkal szaporitották.

Minden község élén egy biró (Schultheiss, Schulz, Richter) állott, kit a kerületi tiszttartó ajánlatára a község lakosai közül évenként maga a nép választott. A községek közvetlenül a tiszttartónak voltak alárendelve, vagy külön kinevezett tisztviselők (Amtmann) felügyelete alatt állottak, minőket Fehértemplomban és Uj-Aradon találunk. A biró szedte be s szolgáltatta át bizonyos meghatározott napokon (Amtstag) a tiszttartói hivatalnak az adót és tizedet, ő egyenlitette ki a gyarmatosok közt fölmerült viszályokat és pörlekedéseket. Szolgálata idejére ment volt minden adótól és közmunkától.

A bevándorlottak több kedvezményben részesültek, ha nem is annyiban, mint azok, kik Mária Terézia vagy II. József idejében költöztek a bánságba.

Az 1723-diki császári pátens értelmében ingyen szállitották őket, valamint butoraikat, házi és gazdasági eszközeiket, föltéve, hogy senki közülök el nem széled, valamely földesúr birtokán le nem telepszik, sem meg nem szökik.

A későbbi kolonizácziok alkalmával a bevándorlók útközben kor és nem szerint kisebb-nagyobb összegeket kaptak naponkent. Ily segelyben Mercy idejében csak a bevándorlott tiroli banyászok részesültek. A birodalmi bevándorlók közül mindazok, kik 15-dik életévöket már túlhaladták, úti költség fejében egy tallért kaptak, melyet Bécsbe erkezésük alkalmával Bruckentheis ágens osztott ki közöttük.

A bevándorlók szállításáról rendeltetésök helyére, a hazhely, továbba a föld- es szölömüvelesre alkalmas terület kimeréséről mar szólottam. Itt még csak azt jegyzem meg, hogy a földet csak hasznalatra engedték át nekik, s azért tölük el is vehették, ha valami kihágast követtek el, vagy ha kotelezettségeiknek meg nem feleltek.

Hogy földjeiket bevethessék, az administráczió utasitá a kerületi tiszttartókat, hogy a telepitvényeseknek kivánságuk szerint vetömagot elölegezzenek a kincstari magtárakból. Élelemre is kaptak elöleg-búzát vagy lisztet, mit azonban rövid idö múlva megtériteni tartoztak.

Mindezeken fölül a német gyarmatosok több évi adómentességet is élveztek. Ugy látszik e mentesség altalaban *hat* évre szólt, ámbár tudunk eseteket, hogy csak négy vagy épen csak harom evig tartott. Az adómentességre nézve nem tettek különbséget iparos és nem-iparos között, de igen saját és a kincstár költségén bevándorlott gyarmatos között. Amazok mentessége egy évvel tovább tartott, mint emezeké.*)

Azonban nemcsak anyagi támogatásban reszesité a kormány a telepitvényeseket, hanem gondoskodott lelki jólétökről is. Az ujonnan keletkezett német helységekben plebániákat állit föl, s e tekintetben oly buzgósággal jár el, hogy mig a visszafoglaláskor az egész terjedelmes csanádi egyházmegyében, hol egykor számos parochia letezett, csak öt vagy meg kevesebb katholikus lelkészséget talalunk, addig Mercy kormányzásának utolsó évében a plebániak száma magaban a bansagban fölülmúlja a harminczat.**)

A lelkeszeket a legtöbb német helységben a kamara fizette, némely helyen azonban a hívek maguk gondoskodtak papjuk ellatásáról. A lelkészek reszint szerzetesek: ferencziek, benczések, kapuczinusok, jezsuiták vagy világi papok. Utobbiak leginkább Németországból, a bevándorlottakkal jöttek be.

*) Téved tehát Szentkláray, midőn azt mondja (i. m. 251. l.), hogy a Mercy idejében bevándorlott német iparosok 15 évi adómentessegben részesültek. Temesvar polgarai is csak 6 évig mentesek az adótól

**) Lasd a csanádmegyei plebániák 1733-diki, általam közölt jegyzékét a Tört. és Reg. Értesítő 1889. IV. füz. 178—179. lapjain.

Az isteni tiszteletet eleinte fából épült kis kápolnákban tartják, melyeknek fölszerelése a kincstár költségén történik. A hivek szaporodtával templomok épitése válik szükségessé. A templomokat, melyek eleinte szintén csak fából épültek, a legtöbb esetben maguk a hivek emelik. E czélra a tartományi kormány nagyobb helységekben a vásárpénzt és a korcsmajövedelmet rendelte forditani.*)

Az első bevándorlók buzgó katholikusok. De akadnak köztük lutheránusok is,**) kik alattomban beszivárogván, utóbb nyiltan merik gyakorlani vallásukat. A tartományi kormány ezt megtudván, szigoruan megtiltja nekik «eretnek» vallásuk gyakorlását, s midőn ellenök a kerületi tiszttartó ujabb panaszt emel, halálbüntetéssel fenyegetik őket.

Egyik-másik helyen tanitót (Schulmeister, Ludimagister, Kirchendiener) is találunk, igy Csakován, Oraviczán, Lippán, Temesvárott, Fehértemplomban. A hol a hivek szegénységük miatt tanitót nem tarthattak, ott a lelkész oktatta a gyermekeket.

A szellemi jólét mellett azonban kevés gondot forditottak a gyarmatosok testi jólétére. Sörházakat emeltek ugyan a tartomány nagyobb helyein, de nem épitettek kórházakat a betegek számára. A haldoklók nem nélkülözték a vallás vigaszát, de igen a betegek az orvosi segélyt, minek következtében a gyarmatosok közül sokan áldozatul estek az egészségtelen klimának, a folyton uralkodó láznak és ragályos betegségeknek.

De szóljunk immár a bevándorlottak kötelességeiről is.

Miután a telepités kiválóan a földmüvelés érdekében történt, szigorúan meghagyatott a gyarmatosoknak, hogy földjeiket müveljék és e tekintetben a többi lakosoknak példát adjanak. Mégis akadtak közöttük eleinte olyanok, kik inkább a favágásra és hordásra adván magokat, földjeik müvelését elhanyagolták. Mások azonban oly buzgóságot fejtenek ki földjeik müvelésében, hogy a köztük kiosztott földeken kivül valamely szomszédos praediumot (pusztát) is bérelték.

Az adómentesség idejének lejártával minden telepitvényes a többi lakosokhoz hasonlóan adót tartozott fizetni. Fizették fejadót és pedig vagyonuk arányában 3 vagy 6 frtot, vagy mint Temesvár polgárai: egy aranyat; fizették azonkivül tizedet termenyeik és némely házi állataik után, és pedig vagy természetben vagy pénzben. Egyebképen robotolniok

*) Lásd Szentkláray, id. m. 187. l.

**) Langenfelden, Petrilován; az utóbbi helyről a tanitót és a birót vádolják «eretnekség»-gel.

kellett: szénát kaszálni a praediumokon, fuvarozni, híd- és útépítésnél és a folyók és mocsarak szabályozásánál segíteni. A katonaság beszállásolásával is terhelték őket. Ujonczokat is kellett szolgáltatniok a bánságban állomásozó ezredek kiegészítéséhez, de ettől eleinte fel voltak mentve.

Az adómentesség ideje alatt a gyarmatosok annyira hozzászoktak a nem-adózáshoz, hogy lejártával sokaknak nehezére esett az adófizetés, és egyéb kötelességeik teljesítése. E miatt eleinte több izben panaszt emelnek ellenök a kerületi tisztartók: hogy «nyakasak, vastag és hajthatatlan fejűek»; hogy «rossz akaratúak, senki iránt tisztelettel nem viseltetnek»; hogy eladják házaikat, földjeiket és azokkal üzérkednek, mint a rékasiak vagy — mint a csákovaiak — kijátszák a kincstárt, a mennyiben más helységbe költöznek, hogy ekképen mint uj telepítvényesek, ismét több évi adómentességre tarthassanak igényt.

Mindez azonban csak elvétve, egyik-másik helyen történt és általános bűnül épen nem róható fel. Általában véve az első német bevándorlók jóravaló emberek voltak, kik munkásságukkal, becsületességükkel, jámborságukkal a többi lakosoknak példányul szolgálhattak.

Hogy a bánságból, e mocsaras, egészségtelen és vad vidékből «hazánk magtára lett, az a kormány gondoskodásán kívül leginkább a német telepítvényesek munkásságának tulajdonítható.

Ethnologia és nyelvészet.

— Válasz Munkácsi Bernátnak és Balassa Józsefnek. —

Nagy Gézától.

(Befejező közlemény.)

III.

A népnevek származásának és jelentésének magyarázata ép úgy odatartozik az ethnologiához, mint a nyelvészethez; de akár ethnologus, akár nyelvész teszi vizsgálata tárgyává: sem amaz nem hagyhatja figyelmen kívül a nyelvészeti, sem emez a históriai és néprajzi szempontokat, kivált ha a név — minő a saját nemzeti nevünk, a *magyar* is — nyelvészeti alapon, kizárólag csak a hangváltozás törvényeit tekintve, három- vagy négyféle egyformán kifogástalannak látszó magyarázatot is megenged; nemzeti egyéniségünk megalakulása pedig olyan körül-

mények között folyt le, hogy a történelem szinpadán szerepelni kezdő magyarság nemzeti letelének tudata az alkatrészeit képező egyes népelemek közül ép úgy kiindulhatott azoktól, a kik a törökségből vették eredetüket, mint a finn-ugor elemektől.

Munkácsi a *magyar* (moger, megeri, mogorey, mogori)*) nevet a vogulok és osztyákok közös vogul nevével a «mánysi» vagy «manys»-sal egyezteti olyanformán, hogy nemzeti nevünk előrészét, a «magy»-ot egynek veszi a vogulok nevével, utórészére (ar, er, eri) pedig elfogadja az én magyarázatomat,**) hogy a m. «ember», «férfi», és így az egész név szerinte azt jelenti: *ugor ember*.

Munkácsi az ethnikus szempontokat csak mellékesen érinti e magyarázatában. A fősulyt a «mányszi» és «magy»-(ar) hangtani egyezésére fekteti, hivatkozva a vogul «ányser» (agyar), «khunys» (csillag, közepk. magy hugy) és «khunys» (urina) szókra, melyeknél a rokon magyar szókban a vogul *nys* hangnak *gy* felel meg.

Már az Ethnographia 3-ik számában megjegyeztem, hogy a «mánysi» és «ányser» (anzser) hangtanilag nem egészen analog. M. azonban nem akar köztük látni semmi különbséget, s adós marad azon bizonyítékokkal, a melyekből kitünnek, hogy a «mánysi»-ban, meg a többi idézett vogul szóban levő *nys* betük *eredetük szerint is azonos hangelemet* képeznek, s így a magyar nyelvben a megfelelő szóknak egy azon hangtani szabály alá kell tartozniok. Hogy mi szükség van ennek a bizonyítására, holott egyikben is, másikban is egyforman *nys* van ennek a kellő megvilágitására egy példát hozok fel. Az «egy» és a «kettő» néhány rokon nyelvben a következőkép hangzik:

finn:	yhte	—	kahte
észt:	üksz	-	kaksz
liv:	üks	—	kaks

*) A «moger» és «megeri» (megeré) alakokat mindenki ismeri, a ki valaha forgatta Béla Nevtelen Jegyzője, és Konstantinus Porphyrogenitus» művét; a «mogorey», «mogori» — mint helynév (a mai somogymegyei Megyer) — 1268—79 közti oklevelekben fordul elő. (Árp. Uj Okl IV 94. IX 185, 226. Haz. Okm. III. 14 27., 28., 30.)

**) Hogy ezen «ar», «er», «eri» a «férj» azaz «fi-eri» (fi-ember) szó utórészével azonos: e magyarázatot a magyar névről irt czikkemben véletlenül Patrubánynak tulajdonitottam. A tévedést az idézte elő, hogy Patrubánynak ugyancsak a magyar név eredetéről szóló tanulmányát, mely még 1883-ban jelent meg, egy régi jegyzetem után idéztem, a melyhez a czikk közvetlen hatása alatt keletkezett véleményemet is odacsatoltam a magyar név utórészének eredete felől. Időközben — több mint hat év leforgása után — megfeledkeztem arról, hogy az a Munkácsi által is helyesnek talált magyarázat tulajdonkép az enyém, és nem Patrubányé.

lapp:	akt, akte	—	kuekt, kuekte
»	oft	—	guöft
cseremisz:	ikte, ikta	—	okto.

Nemde a szóközépi mássalhangzó itt is egyforma mind a két szó-
portban? És még sem képeznek egy eredetü s azonos hangelemet.
eredmény pedig az, hogy a magyarban (s nehány más rokon nyelv-
) e két szó hangfejlődése nem volt egyforma, vagyis:

magyar:	egy (edgy)	—	két, kettő (kekt, kekte)
zürjén:	ötik	—	kik
votják:	odig	—	kik
vogul:	äk, äkvä, aku	—	kit, két
osztyák:	i, it	—	kát, kat, kad
mordvin:	ifkä	—	kafta
» (erza):	vejke	—	kavto.

A ki oly könnyedén dobálózik a «délibábos nyelvészet», «lenge
szer» s más hasonló kifejezésekkel: attól talán még lehetne várni,
ne elegedjék meg látszólagos hasonlóságokkal, hanem a kérdest
den oldalról megvilágitsa.

A «mánysi» összetett szó, melynek részei: a *Mán* vagy *Mány* =
enül: Jögra folyó, meg a homalyos eredetü, talán «embert» vagy
pet» jelentő *si*, *csi**). Az «ányser», «khunys» szókban pedig az *ny*
hang szorosan összetartozik, és tulajdonkép nem is ezen *nys* az a
gforma, mely közvetlenül felel meg a magyar szók *gy* betüjének,
em az eredetibb *nd* (*d*). Ez a *d* vagy gyenge orrhanggal ^{n}*d* fejlődött
n tovább az egyik nyelvben (magyar) *gy*-vé,**) a másikban (vogul)
-sé, a harmadikban (zürjen) *szj*-vé, vagyis az említett vogul szók
s ősi északi-ugor alakja *adar*, *a*^{n}*dhar* és *khud*, *khu*^{n}*dh* lehetett,
a «mánysi» eredetileg is *mány-si*, *mán-csi* volt. M. legalább nem
nyitja az ellenkezőt, a mi neki, a vogul specialistának volna a hiva-
s igy én ismét a saját délibábos nyelvészetemre szorultam, hogy
mi eredményre jussak. És én ugy találtam, hogy egy a vogul *si*-
csi-nek megfelelő szó nem ugyan a finn-ugor, hanem a szumir-
omed nyelvcsoportban csakugyan van; ez pedig az akkad: *szá* (sâ) =
er, férfi.***) Én aztán nem tudom, hogy a közös ural-altáji szókincs

*) Hunfalvy P. *A vogul föld és nép*. 76. l.

**) Eléjön nasalissal is ebben: «langy», (v. ö. vogul: lanyzs, osztyák: lunza,
lensiä), az *nd* — *ncs* váltakozására pedig például felhozható; «lependék» és
ncsék.»

***) Lenormant Fr. *La langue primitive de la Chaldée*. Paris, 1875.

42

által magyarázható-e meg a vogul és akkad szók közötti összefüggés? Vagy hogy más módon, pl. a szumir-protomed nyelvcsoport északi ága, a kelet-európai és közép-ázsiai pusztaságon nomadizáló szkythák, masszagéták s egyéb az északi ugorsággal szomszédos törzsek hatása következtében került e szó a vogulba? De bármint legyen is a dolog: annyi bizonyos, hogy egyelőre semmi alap sincs azon föltevésre, mintha a vogul *si*, *csi* eredetibb alakja *di*, *dhi* lett volna; tehát a «mánysi»-nak esetleg megfelelő magyar alakot sem lehet a «*magy*-ar» név előrészében keresni, mert a tiszta *ns*, *nys* hangfejlődése egészen más szabályok alá esik, mint az olyané, mely *nd*-ből fejlődött *)

De ha már hangtanilag sem kifogástalan a «magy(ar)» és «mánysi» nevek egyeztetése: mennyivel több nehézséggel találkozunk, ha az ethnikus szempontokat is kellő figyelemre méltatjuk.

Munkácsi álláspontja e tekintetben a következő: a magyar nyelv legközelebbi rokonai a vogul és osztyák, azaz a történeti értelemben vett ugor népek nyelvei: mivel pedig a régi szláv írók úgy a magyarokat, mint a vogulokat és osztyákot «ugor», «jugor» néven ismerik mi lehetne természetesebb, mint hogy a pannóniai és szibériai ugoroknak a saját nemzeti neve is azonos legyen.

Az Ethnographia közelebbi számában már kimutattam, hogy ezen «ugor» névnél egy kis félreértés van, a mennyiben a magyarok «ugor» nevet csakis olyan szláv népek ismerik, a kiknek nyelvéből a mássalhangzó előtti *n* betű kiveszett, míg minden más nép, ideszámítva a szlávok közül a nasalist megőrző lengyeleket és ó-szloveneket is, *hungar*nak nevez bennünket, s ez a mi valódi nevünk. Míg a vogulok és osztyákok «ugor» neve a zürjénektől származik, a kik a vogulföldi Many folyót nevezik Jögrának, s a mellette lakó népet «jögra-jasz»-nak, vagyis a Jögra folyó melletti népnek. Itt tehát a valódi név *jogra* vagy *jugra* s tulajdonkép nem a népnek, hanem a folyónak és a körülte elterülő országnak a neve.

Van azonban a kérdésnek egy másik oldala is, a mire M. hivatkozott, hogy t. i. a magyar nyelv legközelebbi rokona a vogul és osztyák nyelv, s ennélfogva joggal föltehetjük, hogy nemzeti nevünk egy eredetű e népek közös vogul nevével, a mánysival.

*) Az ilyen szók hangfejlődését mutatják a következő példák: oszty. vens, venzs, ves, vog. ves (arcz, ábrázat) — magy. *vissz-* (vissz, viszont); oszty. vasz, vanz-(ulj) — magy. *vés*; vog. pónsz, punsz, loszvai dial. puns, kondai dial. pus, pus, oszty. puns, pus, irtisi dial. punds, votj. zürj. pasz — magy. *fosz*(t), *fosz-*(lik). A mánysinak megfelelő magyar szó tehát *mis*, *mísz* lehetett volna, de semmi esetre sem *magy*.

Hát erre nézve azokon kívül, a miket az Ethnographia 3-ik számában felhoztam, s ezúttal nem akarok ismételni, első sorban is kiemeljük azt, hogy a közös elnevezést csakis a vogulok használják, ellenben az osztyakok nem ismerik. Ennek pedig különös fontossága van a jelen esetben, tekintve azt az óriási különbséget, a mi van egyfelől a magyaroknak, másfelől pedig az osztyákoknak a vogulokhoz való viszonyában.

A vogulok és osztyakok nemcsak nyelvileg, hanem származás szerint is egymáshoz nagyon közel álló testvérnép, a kiket egész a mai napig meg nem szűnő közös sociális és kulturális fejlődés, s azon felül egész történelmi múltjuk szorosan egymáshoz csatol.

És még sem ismerik az osztyakok azt a közös nemzeti nevet.

A magyar pedig — nemcsak a históriailag kifejlett nemzet, hanem a történelem előtti idők ősmagyarsága is — egészen külön álló nép.

Még nyelvileg sincs eldöntve, hogy a vogul-osztyak, vagy a zürjen-votjak nyelvekhez áll-e közelebb, vagy jobban mondva, kisebb távolságban?*) Annál kevesebbet tudunk arról, hogy a magyarok és vogulok (vogul-osztyakok) vér szerint mennyiben függnek össze egymással? Mert éppen nincs kizárva az a lehetőség, sőt egyes jelenségek egyenesen arra mutatnak, hogy a vogulok (és osztyákok) eredetükre nézve korántsem magyarfélék, azaz nem finn-ugorok, hanem a sarkvidéki népcsaládnak (talán a jeniszei osztyakságnak) egy olyan néptöredéke, mely még a történelem előtti időkben az északi ugorság — vagy mondjuk: az ősmagyarság — hatása alatt fölcserélte nyelvét egy északi ugor ős-dialektussal, és ebből fejlesztette ki előbbi nyelvének soknemű befolyása alatt, és részben szellemében a ma ismert vogul (és osztyák) nyelvet. Hasonló ethnikus változás nem újság azon a vidéken. Az utóbbi századokban az észak felé nyomuló török-tatárság olvasztott magába számos apró finn-ugor, szamojéd és sarkvidéki (jeniszei osztyák, kott stb.) törzset, a melyek megmaradtak tovább is külön törzseknek, csak a nyelvük változott meg, s most különböző török dialektust beszélnek, csakhogy olyan dialektusokat, a melyek sok tekintetben ellenkeznek a tiszta török nyelvszellemmel.

Ha összehasonlítjuk a magyar és vogul nyelvet, lehetetlen, hogy föl ne tűnjék az a nagy különbség, a mit a rokonság fokára nézve egyfelől a két nyelv anyagi része, másfelől szerkezete és szelleme mutat. Az anyagi rész, a szótövek, a grammatikális elemek azonosak; de ezen

* Tudvalevő, hogy a magyarral legrokonabb nyelvek is sokkal jobban különböznek nyelvünktől, mint pl. a germanság legtávolabbi két nyelve egymástól. Olyan értelemben tehát, mint a germán, román vagy éppen a szláv nyelveknél a magyar nyelv rokonságáról szó sem lehet.

elemekből mennyire különböző módon alakult meg a két nyelv szerkezete! Kétséget sem szenved, hogy idegen nyelvszellemnek és gondolkozásmódnak kellett valamelyiknél megbomlasztani az eredeti nyelvszerkezetet. Mivel pedig azt találjuk, hogy a magyar annyifele vérkereszteződés után is, egészen idegen népfajok környezetében, ezeknek oly soknemű befolyása ellenére meg tudta őrizni nyelvében a valódi ural-altáji szellemet, minő p. a hangvonzat, vagy a betűtorlódás (két vagy több mássalhangzó) kerülése a szók elején, mit a vogulról már nem mondhatunk, bár ősi hazájában, primitiv életviszonyai által izolált helyzetben, s rokon népek szomszédságában az idegen elemek zavaró hatásának sokkal kisebb mértékben volt kitéve, mint a magyar; ha ezen tények jelentősége előtt nem hunyunk szemet, alig juthatunk más eredményre, mint hogy a vogulnál csak a *nyelv anyaga ural-altáji*, de abból *egy más családhoz tartozó nyelvnek a szellemében* alkotott egy külön nyelvet, a melyhez az elemeket az északi ugorságnak kétségkívül már a történelem előtti időkben is a főnépe, az ősmagyarság szolgáltatta. A főnépe — mondom, mert ha az ősmagyarság már történelmi életének legelső szakaban is nagy és tekintélyes nép nem lett volna,*) hanem legközelebbi nyelvrokonaihoz hasonló népecskét képez: a hunn-török népek áradata, mely ősi hazájából Baskiriából, vagy talán még keletibb vidékről, a Tobol, Isim és a Közép- és Felső-Irtis menteről valószínűleg már a hunnok felléptekor kizavarta, bizonyára nyom nélkül elsodorta volna.

Természetes, hogy ilyen világitásban a vogulok és magyarok nemzeti neve közt csak is azon esetben képzelhető összefüggés, ha föltesszük, hogy a vogulok átvették a «magyar» nevet, illetőleg ennek ős alakját, a melyből aztán a mai «mánysi» alakult volna. Ámde a «mánysi» név annyira lokális, annyira a vogul földhöz van kötve, oly messze esik fönt északon a magyar lakta földtől az a folyócska, melyből a név származik: hogy ez a föltevés egyáltalaban nem jöhet számitásba.

*) Természetesen ezt a nagyságot relative, a nomád vagy még primitivebb életmód viszonyai szerint kell érteni. 40—60 ezer fegyverfogható férfi nagyon tekintélyes szám egy nomád népnél, pedig az egésznek 2—300 ezer léleknél több nem felel meg. Csakhogy ekkora, félig vadász s halász és csak kis részben baromtenyésztő nomádoknak ott a Tobol és Irtis vidéken legalább is 1 millió □ kilométernyi területre volt szükségük. Körülbelől ennyi lehetett az ősmagyarok lélekszáma és ilyen nagy az ősmagyar haza abban az időben, a midőn a Felső-Ázsiából menekülő hiungnuk (hunnok) részéről a Kr. u. I. század vége felé a nyugot felé nyomuló törökség első lökése érte őket. Ekkora lélekszámot minden esetre föl kell vennünk, hogy a magyarság fennmaradását és hóditó nemzetté való alakulását időszámitásunk első évezredének viharai közt képesek legyünk megmagyarázni; ennél többre azonban nem igen gondolhatunk, mert a honfoglalás korában is aligha lehe-

IV.

Előadva azon okokat, melyek véleményem szerint kizárják a *magyar* *manysi, máncsi* nevek közös eredetének lehetőségét: átterek Munkácsi gásaira, melyeket nemzeti nevünk azon magyarázata ellen hozott fel, y az a m. *mogy-eri* azaz föld-ember, föld-férfi.

Munkácsi szerint a föld finn-ugor elnevezéséből, a «má», «mo», n» vagy «moda» szóból*) nyelvünkben azert nem állhatott elé *mogy*, *gya*, *mëgye* alak, a melyet t. i. a magyar név előrészének lehetne enni, mivel a szó legepebb valtozatául tekintett mordvin «moda» *d* ójének a hangtani szabályok szerint az északi ugorságban, s igy a yarban is nem *gy*, hanem *l* felel meg. Azok az igek, melyeket ilyen *gy*-s hangfejlődés bizonyitékául hoztam fel, t. i. a «hagy» és y», tovabbá a hasonló jellegü «vagy»**) szerinte nem tekinthetök gastalan analogiáknak, mivel a magyarhoz közelebb álló vogul-osztyák ürjén-votjak nyelvek ebből a *d*-ből a szóban forgó igeknél is *l*, *ly* kot fejlesztettek, s e szerint a «hagy» stb. tulajdonkép e helyett van: -gy», a mi szakasztott olyan frequentativ képzés, mint a «vagy» «val-gy», «megy» e. h. «men-gy».

E magyarázat azonban teljesen hibás. Nem is emlitve, hogy mig a y» és «megy» szóknal csupán a jelentőmód jelen idejében van meg equentativ *gy* képző, ellenben a «hagy» és a többi igeben minden bbi képzésnél kivétel nélkül mindig megmarad a *gy*-s tő:***) azt

alam sokkal nagyobb őseink száma. A vogulok és osztyákok, kiknek összes jelenleg 32--35 ezer, ezt a lélekszamot történelmi életük legvirágzóbb sza-, a XV.–XVI. században sem érték el. Tekintve, hogy az orosz hódításkor mintegy 0 körülkeritett községük (gorod) és ugyanannyi törzsfönökük volt: ezen időben 00 ezer főre mehetett lélekszámuk.

*) Vogul: *má*, *mo*, meg aztán: *ma*, *mag* (l. Hunfalvy. *Vogul föld és nép* 0. l. és Nyelvtud. Közl. IX. 184. Klaproth: *Asia Polyglotta*. Sprachatlas. Paris. XIII.); Osztyak: *mi*, *mu*, továbbá: *mu*, *meg*, *meh*. (Hunfalvy id. m. Nyelvt. XI. 175. Klaproth id. m.), zürjen és votjak; *mu*, permjak: *mu*, *ma*; — vin: *moda*; finn: *maa*.

**) V. ö. *hagy* a déli ugor nyelvekben: «kod» (eser', «kado», «kadi» (mordv.), » (észt); *fogy* = észt: «púdu»; *vágy* — finn: «vaati» azaz Budenz sz. «vaadi».

***) Állitsuk csak szembe az egyes alakokat:

—	men-ni	hagy-ni,	fogy-ni,	vágy-ni
val-ó,	men-ő	hagy-ó,	fogy-ó,	vágy-ó
—	men-és	hagy-ás,	fogy-ás,	vágy-ás
—	men-et	hagy-at(ék),	fogy-at(ék),	(vágy-akozás) stb.
vagy-ok,	megy-ek	hagy-ok,	fogy-ok,	vágy-om
val-ék,	men-ék	hagy-ék,	fogy-ék,	vágy-ám
vol-tam,	men-tem	hagy-tam,	fogy-tam,	vágy-tam
—	men-jek	hagy-jak,	fogy-jak,	vágy-jam
vol-nék,	men-nék	hagy-nék,	fogy-nék,	vágy-nám

kerdezem, hogy ugyan hol van a cselekvés folytonossaga vagy ismetlődése a «hagy» ige fogalmában? Mert hat ezt kellene jelenteni annak a vitatott frequentativ kepzésnek! Mar pedig én ugy tudom, hogy a «hagy» igeben ep ellenkezöleg a cselekves *rogtönösségének* a fogalma van kifejezve. Mi értelme van tehat itt az állitolagos *gy* kepzönek? Vagy talán csak az én a tudomány ujabb módszerével össze nem egyeztethető delibabos nyelveszetem találja furcsanak a *pillanatnyi* cselekvést jelentő ige *frequentativ* kepzöjét? De ha M föntebbi magyarázata meg nem allhat, ha az üres formákon kivül a szók jelentéset is figyelemre méltatjuk: elöttünk áll az a tény, hogy a deli ugor szoközepi *d* betünek nemcsak *l*, hanem *gy* is felelhet meg nyelvünkben. Ezt pedig igazolva latjuk két nevszó, az *ugy*-an és *agy* által is, melyek *gy* betüje a megfelelő deli ugor alakokban szinten *d*-nek hangzik*) Azt hiszem, hogy e szóknál már M. sem fog frequentativ kepzest keresni. Az *agy* szónál különben az az erdekes eset adja elé magát, hogy a *velő*-ben megvan a szokottabb *l*-es valtozat is, tehat sok egyéb nyelvadattal együtt mutatja, hogy a magyar nép alkatrészeit *különböző* s nem *egyféle* finn-ugor elemek kepeztek, s a szerint, a mint valamely szó egyik vagy masik elemtól valo, *a hangfejlödés menete is különböző volt* **)

* Az *ugy*-an (csakugyan, valoban) szo tőjének megfelel a finn «tote» e (és) «tode» (verum, certum) s a lapp «tuoda» (studium, nisus magnus) Az *agy* = velő szot Budenz a vogul «anyt» (szarv) es az osztyák «ángel», «òngel», «ongil» (szarv) szavakkal egyezteti, a két fogalom (velő és szarv) azonban egy kisse messze esik egymástól Közelebbi volna az osztyák «okh», «og», irtisi «ukh», szurguti «okh» «onkh» = fej; de egészen egyező a déli ugor «üdi», «yty», «ud-», «ugy-» «uj» = velő, melyek nemcsak alakilag, hanem jelentes szerint is megfelelnek a magyar «agy» szónak. Az idézett déli ugor alakok különben a *velő* (azaz: vele-ü, vele-…) szo rokonsagahoz tartoznak, mely a következő:

Északi csoport: vog. valem, vualm; oszty. velim, védem, védlem; — [illegible] vijim, vem.

Déli csoport: mordv udime, ugyeme, uj; — cser vem, vim; — finn [illegible] ytime, észt: üdi; — lapp: addam, addem, addham.

E szókban az -ime, -me (= magy. ő) végzet nem tartozik a tőhöz, hanem eredetileg kicsinyítést fejezett ki (Budenz Magy Ug. Szt. 228,571), az eredeti képzőnelküli alakot a finn, észt es moksa-mordvin «yty», «üdi», «nj» tünteti föl. A magyar *agy* szó szintén ilyen képzőnelküli alak s közelebbről a mordvinnak felel meg, melylyel hangszínezetre is egyezik. Nem lehetetlen, hogy ide tartozik az említett osztyák «og», «okh» stb. szó is, s ez esetben a deli ugor *d* = oszty. *g*, *kh* olyanforma analogia volna, mint a mordv moda — vog. oszty. mag, meg myg, mu azaz föld, ország. (L. ezen M által kifogásolt alakokat a *régebbi* vogul és osztyák nyelvadatoknak Hunfalvy által osszeállitott szotárában: *Vogul föld*. 15. 20. *Klaproth* id. cz. XIII

**) Igy érthetjük meg szótöveink ilyen kettős alakjait: tav-asz és gyap-… gyú-l azaz gyov-ol; tür és gyúr; tatar és gyatra: támo-gat és gyámo-lit; …

Ezen M. által figyelembe nem vett ethnikus szempont adja meg a «magyar», «mogyer» név előrészét képező **mogy, *mogya* = föld, meg a föntebb említett hasonjellegű szók hangfejlődésének a magyarázatát. És ez magyarázza meg azt is, hogy mi szükség volt a földet jelentő finn-ugor szókhoz a mongol «modsi» (vidék, tartomány) és akkad «ma», «mada» (föld, ország) alakokat is oda csatolnunk, a mi M. szerint nem egyeztethető össze a tudomány mai módszerével

Munkácsi a magyar népben nem lát egyebet, mint egy a Duna és Tisza völgyébe vetődött északi ugor törzset, mely legközelebbi rokonaitól, a vogul osztyákoktól és zürjen-votjákoktól elszakadva, évszázadok leforgása alatt idegen elemek, törökök, szlávok s germánok hatása alatt egy külön nyelvet fejlesztett ki, a mely azonban az idegen elemek levonásával mindenben az északi ugor nyelvcsoporthoz sorakozik. Az ethnologiai álláspont nem egészen ilyen Az számba veszi, hogy a történelmi magyar nép a Jaik, Volga és Don menti vidéken alakult meg, ott, hol időszámításunk első évezredének derekán a legkülönbözőbb népek, északi s déli ugorok, hunn, ujgur, oghuz s más török eredetű elemek, s aztán az ókori szkythák, vagy ha tetszik, szittyák és szarmaták maradványai kavarogtak, mint egy olvasztó kohóban, s hatották át meg át egymást, és ezen különböző elemek összeolvadásából képződött a honfoglaló magyarság Ezek az északi és déli ugorok, hunn-törökök és szittyák pedig egytől-egyig hus- és vérből való élő emberek voltak, s mint ilyenekről, némi alapossággal föltehetjük róluk, hogy azt a nyelvet, mely ezen elemek összeolvadása után képződött, nem annyira abstrakt szabályok szerint alkották meg, hanem oly módon, hogy kisebb-nagyobb mértékben mindegyik érvényesítette benne a maga egyéniségét. Legjobban az északi ugorok, vagy mondjuk, a sajátképeni ősmagyarok és ennek kimutatása

gyöm-öszöl, tör és sér-ül, tá-t, tá-r és szá-nt; dörög és zörög; dünnyög és zümmög; dörömböl és csörömpöl; törpe és (apró)-csepří; tép és czibál; gyötör és cseter; gyarapodik és szaporodik; kába és csába, csab-it; katangol és csatangol; habar és zavar; kom-or és hom-ály; kum, kun és huny; kullog és halad; gaz-dag és basz on, part és mart, bandsa és vigyáz; lágy és langy; rest és lusta; repencsék és lependék, riba és hiba stb. Ebbe a kategoriába tartoznak az ilyenek is: büz és büd-ös; víz és (Őrség) vid-es. Háromszéken s Hunyadban ügy (a Fekete-ügy = fekete víz, Cserna-voda és Egr-ügy = eger-víz nevében) A mi különösen a déli ugor (finn, mordvin, cseremisz) nyelveket illeti, elég a Budenz szótárában foglalt anyagot áttekinteni, hogy fogalmat szerezzünk azon benső kapcsolatról, mely egykor a magyarság és déli ugorság közt volt Egy sereg szavunknak, különösen a melyek kissé elvontabb fogalmat vagy finomabb árnyalatot fejeznek ki, minők pl. szép, kecs-, gyönyörködni, kegy-, tanulni, hinni, bízni, nyájas, mosolyog, kacsint, serény stb., — csakis a déli ugor nyelvekben találhatók analogiáik.

kétségkívül a finn-ugor iskola érdeme): de nem mindenben és nem kizarólagossággal, s bizony megtörtent, hogy nemcsak a deli ugor, de talán meg az az elátkozott török nyelvszellem is érvényesült nem csupán az ugynevezett kölcsönvételekben, hanem a nyelvnek szerkezeti és hangtani részeben is. Hogy vilagosabban fejezzem ki magamat: az az északi ugor kétségkívül a saját módja szerint idomitotta át mindazon nyelvi anyagot, a mit a deli ugor, török és szkytha elemektől átvett, de ugyanigy jártak el emezek is, és mindegyik adott valamit ahhoz az uj nyelvhez, a mely ezen vegyi folyamat után létrejött.

Mindezen elemek nyelvében pedig a «föld», «ország» neve nem hangtani eltéréssel egyforma volt. Tudnunk kell ugyanis, hogy az a török elem, mely még a kelet-európai pusztaságon belénk olvadt, erő-en vegyült mongolokkal,*) s többek közt ettől valók az «érdem», «ildom», «harang», «dél», «kebel», «kölcsön», «dicsö» stb. szavaink. «Hogy köl-

*) Ezen törökség alatt azon csuvasfélének mondott elemet értem, mely az *r*-es jellegü török szokat hozta nyelvünkbe, a minő pl ökör = tör tat ököz, ögüz, ügez, borju = tör tat. bozagu, bozgu, buzau, bizau stb. Ez azonban nem volt csuvas, bár az *r*-ezés itt is megvan, mert 1. a csuvas szokezdo sziszegő (szj) helyett a köztörök *j*-nek megfelelő *gy*-t használta, p. gyűrű = tör. tat. jüzük, csuvas szjürö (a csuvasnak pontosan megfelelő magyar szó a: szűrű, szérű), 2 a köztörök szókezdő *k*-nak megfelelő csuvas *h* helyett előfordul a *k* is, pl. karó = tör tat kazuk s ha vannak *h*-val kezdődő török szavaink, ezek ép ugy nem tekinthetők csuvas eredetüeknek, mint a szóvégi *ak—ek ó—ő*-vé valo változása, mert ugyanezen hangfejlődésen mentek keresztül az ősmagyar szavak is, tehát ezekben egyszerün a magyar hangtörvények érvényesültek, miként p. a buza = tör. bogdai, tuzok = tör. tugdok, borju — tör. bozgu szavak *d* és *g* betüjenél; 3. a csuvas szokezdő *p* helyett a magyarban a köztörök *b* van, pl borju = csuv. puru, pru, tor.-tat. bozgu 4. hasonlóan a köztorök kezdő hangzót találjuk a csuvas *v* helyett, pl ökör = csuv. vigur, vugur, tor öküz; 5. egy par specialis csuvas hangalak, minő pl. a szókezdő *j* és *szj*, továbbá szóközépi *r* a török *k*, szóközépi *l* a sziszegő helyett (csuv. jun vér = tör. kan, szjonat — szárny = tör. kanat, ora — láb = tör. ajak, szjitmil — hetven = tör. jitmis stb.) egészen hiányzik a magyarból. Az a török elem tehát, mely a fenebbi szókat más egyebekkel együtt nyelvünkbe hozta, némely közös vonás mellett lényegesen különbözött a csuvastól; az, a mely a magyarba olvadt, ujgurféle, a csuvas pedig jakut, sor vagy más rokon északi török volt, ezt a különböző etnikai anyagot azonban egy közös elem hatotta át, mely mindegyiknek a nyelvébe bevitte az *r*-zést. Ez az elem csakis a mongol lehetett, melynek nyelvében szintén r-ses a említett szók, pl ökör = mong. ükher (ükür), borju = mong biró, bürü; gyűrű = mong. dürö, dürü stb. Ilyen úton jutottak nyelvünkbe a mongol szók, s ilyen módon magyarázhatjuk meg a *gyűrű*, *ir* és *nyár* szavaink kezdőbetüjének különbségét, holott a törökben mindegyik *j*-vel kezdődik (juzük, jaz, jasz), a mongolban azonban gyűrű = dürö, ir = ira (ró, barazdákat von) nyar = nara (nap), s ebből szavaink kétségkívül a török és mongol alakok vegyületéből álltak elé.

sönvételi szóegyezés van különben is a magyar meg az altajiság legeletibb ága közt», azt már Budenz is megjegyezte.*) Ez a mongollal egyült törökség pedig a történelmi adatok szerint nem lehetett más, mint a hunn nép, mely a Krisztus előtti századokban vezérszerepet vitt Felső- és Közép-Ázsia népei között, s a törökség mellett mongol és mandsu elemeket is egyesített magában:**) midőn azonban a Kr. u. I. század folyamán a khinaiak megdöntötték az egykor hatalmas «hiungnu» birodalmat, a nép egy része nyugot felé nyomult, s körülbelől azon időtájban tünik föl Európa határán, a midőn a khinaiak az Irtis vidékén túl elvesztik őket szemük elől.***) Az ősmagyarság, mely Tomaschek rendkivül érdekes fejtegetései szerint † Herodotus kora óta «jyrkai» (= yrkö, *erge — férfi? ember?) név alatt körülbelől a Tobol, Isim és Om környékén tanyázott, útjokba esett az elényomuló hunoknak †† s valószínü, hogy már ekkor megkezdődött a hunn és magyar nép azon kapcsolata, melynek végeredménye az volt, hogy egyes hunn törzsek, mint az V—VII. századbeli byzantinusok és Jornandes által emlegetett hunugurok, a magyarságba olvadtak, s nyelvünkbe behozták a mongollal vegyült török elemeket.

A mi pedig a szkythákat és szarmatákat illeti: a nyelvükből fenmaradt szavak és istennevek tanusága szerint az uralaltáji népcsalád azon ma már kihalt csoportjához tartoztak, melyből való a föld egyik

*) Nyelvtud. Közl. XX. 147.

**) Edelspacher A. *A székelyek eredete.* (Délmagyarorsz. Tört. és Rég. Értesítő. 1881. VII. 15.) Megemlíti, hogy khinai források szerint a keleti hunnok fejedelmét *tengli chutu* = isten fiának nevezték, mely elnevezésben a török-mongol tengri = isten szó mellett a mandsu kutu = fiu szó konstatálható. A nyugoti hunnoknál, örmény irók szerint a legfőbb isten neve *tangri ata* = mennyei atya, a mely már tiszta török. A keleti hunn fejedelem *Maotun* neve is török, u. m. jakut: modun = nagy, vastag. (L. Tomaschek alább említett értekezését a bécsi akad. kiadv. CXVI-ik kötetében 761. l.)

***) Már Ptolomaeus említi a hunnokat egy ugy látszik a Don vidékéig előre nyomult törzsük után. «Μεταξὺ δὲ Βαστερνῶν καὶ Ῥωξολανῶν Χοῦνοι, καὶ ὑπὸ τὰ ἴδια ὄρη Ἀμάδοκοι καὶ Ναύαροι.» (Cl. Ptol. *Geographia.* Lib. III. Cap. 5. § 10. Müller K. kiad. Páris. 1883. I. k. 1. r. 431. l.).

† Tomaschek W. *Kritik der ältesten Nachrichten über den skythischen Norden.* (Sitzungsber. d. kais. Akad. d. Wissensch. Bécs. 1888. CXVII. 43. l.).

†† «Hunnorum gens monumentis veteribus leviter nota, *ultra paludes Maeoticas glacialem Oceanum* accolens» mondja Ammianus Marcellinus. (*Rerum Gestarum lib.* XXXI. cap. 2. Eyssenhardt kiad. Berlin. 1871. 334.) Szinte képtelenség tehát, hogy az ősmagyarok ne estek volna hatáskörükbe.

legrégibb kulturnépe, a szumir vagy akkád, s aztán Média régi lakosai, az u. n. protomédek vagy medo-szkythák.*) Ez a nyelvcsoport közép

* A szkythák nemzetségének megitélésénél egy nagyon fontos körülményt sohsem szabad szem elől téveszteni. Az antik világ utolsó nemzedéke, úgy szintén a népvándorlás korával egyidejű byzanti irók, s aztán az örmények a szkythák rokonságát mindig az ujonnan föltünt ural-altaji népekben hunnokban, közép-ázsiai törökökben stb. keresték. Nem akarom ezzel azt mondani, hogy a mit e kérdésben irtak, mindazt szószerint kell venni, de annak a megitélésére, hogy a szkythák árjafélék vagy uralaltájiak voltak-e, az ő tanuságuk mégis csak figyelmet érdemel. A részletekben tévedhettek, de az általános ethnologiai viszonyok megitélése meg egész más dolog; abban el kell fogadnunk az ő álláspontjukat. Különben is a szkythák életmódjában, szokásaiban és physikumában jelentkező ural-altaji jelleget, úgy a hogy azokat Herodotus és Hippokrates ránk hagyta, csaknem minden kutató kiemelte; vallásukra s az abban nyilvánuló világnézletre vonatkozólag pedig Csengery tett az uralaltajiság terén összehasonlításokat, nagyon világosan és szabatosan megjelölvén azon szempontokat, melyeket e kérdésnél számba kell venni. A német tudomány azonban Zeuss óta részint az ő, részint Müllenhoff (Über die Herkunft und Sprache der pontischen Scythen und Sarmaten. Monatsberichte d. kön. preuss. Akademie der Wissensch. zu Berlin 1866. 549–571.), s aztán Tomaschek (id. m. Bécs 1888. CXVI. 715–780. CXVII. 1–70) és Cuno (Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde. I. Die Skythen. Berlin 1871.) stb. főleg a földrajzi és személynevekből kiinduló kutatásaira támaszkodva iránoknak, illetőleg iránokkal kevert lett-szlávoknak tekinti őket. Fligier (sz. Ueber die Herkunft der Sarmaten. Archiv für Anthropologie XVII. 1887. 302.), a szkytha és szarmata nép eredetileg árja törzs, mely számos uralaltáji elemet vett föl magába: Herodotus és Hippokrates rajza ugyanis mindenesetre uralaltáji népre illik, és csakis ily módon magyarázható meg az ellentét nyelvük, mely irán dialektus volt, és physikai nyilvánulásuk között. Az oroszok Miller W. F. és Miscsenko F. G. (Archiv für Anthropologie XVIII. 1888. 393.) megkülönböztetik az uralaltáji nomád keleti (királyi) és az árja eredetű nyugati földmívelő szkythákat. A különböző oldalról tett vizsgálatokat számba véve s kiegészítve a magunkéval: a következő eredményre jutottunk. A szkythák s a tőlük csak dialektusilag különböző szarmaták nomád ural-altajiak voltak, a kik a Kr. e. VI. század körül a Fekete tenger mentén az árja kimmerek földjét foglalták el. Ez a magyarázata az árja eredetű földrajzi neveknek. Fejlődésük azonban irán kultura hatása alatt történt, s az is bizonyos, hogy nagy számú irán elem volt köztük eleinte — valószinűleg — mint rabszolgák, később a fekete tenger menti városokban mint polgári osztály. Az irán kultura hatása ép oly divatossá tette köztük az irán eredetű neveket, mint nálunk a nyugoti kultura a keresztyén és latin-germán neveket, mint az izlam a törökségnél a persa és arab neveket. De maga a szkytha nép uralaltáji volt, valamelyik ural-altáji nyelvet beszélte, isteneit ural-altáji néven nevezte. Maga azon tény, hogy míg a személynevek nagy része könnyen érthető az iráni nyelvekből, a fennmaradt szavak és istennevek vagy sehogy sem, vagy nagyon mesterségesen s gyakran egészen más jelentéssel mint a hogy ránk maradtak, mutatja, hogy Müllenhoff stb. kutatásainak eredményeit sokkal tovább következtetésekre használták fel, mint a mennyi azokból tényleg levonható. Pedig csak az lehet kérdés tárgya, hogy a szkytha-szarmata nép melyik ágához tartozott az ural-

lyet foglalt el a finn-ugorság és török-tatárság között.**) s hogy olvad-k a magyarságba ilyen akkadféle elemek: a fekete tengermelléki

ápságnak? Régebben (Neumann, Duncker tört. müve elebbi kiadásaiban, Saffarik a mongolokra gondoltak, ujabban néhány isten- és földrajzi nevet gr. *Kuun* *za* (Codex Cumanicus. Bpest. 1880 LV–LX) a török nyelvekből magyarázott glehetős sikerrel. A következő nyelvmaradványok azonban egyenesen akkad jel-et mutatnak: *Oiorpata*, Herodotus sz. a. m. férfiölő (ἀνδροκτόνοι), «oiornak vezik ugyanis — igy folytatja — a férfit, a pata pedig: ölni». A német tudósok, ass, Müllenhoff és Cuno Her.-e világos szavai ellenére is «a férfiak uranak» magya-zák, mert az iran és lett nyelvekből csak a «patis», «pattis» = úr szóban tudtak zk. patahoz hasonlót találni. Az akkadban «uru» = férfi, «bat» = öl, «bat-a» = ő, tehát uru + bat-a = szk. oior-pata. *Enarees* Her. sz. férfi-nő (ἀνδρόγυνοι), arja elmélet szerint zend, szanszkr. «nar», «nara» = ember, tehát: «a-nara» = batlan. Bizonyára ez a szónak a jelentése, csakhogy e fogalom kifejezésére az ρόγυνοι-nak megfelelő szóösszetétel szolgált. Az akkadban a következő analogiát áljuk erre vonatkozolag: «un» — ember, «en», «enu» = ur (azaz férfi), «rak» = nőstény, tehát: un + rak, enu + rak = szk. ena + ree (*ena + rehe). *Oitosyros* Her. sz. a szk. Apollo neve. Akkadban: «ud» = nap és a napisten, «sara» = király, tehát Ud + sara = szk. Oito + syr. nap-király. Origenes *Gongosyr*-*k* nevezi a szk. Apollót, a név értelme teljesen az, a mi a másiké, az előtag yanis a szintén «nap»-ot jelentő akkad «kun» (tör. tat. kün) szónak felel meg. *Apaturi* a szk. Aphrodite Urania egyik neve; akkadban: «aba» = előkelő ember, tulajdonkép: öreg apa; v. ö. ugor-magyar, török s mongol: apa, aba, ap, buba = a, öreg). «tur» = fiú, gyermek, tehát: Aba + tur = szk. Apa + ture, az öreg gyis az ég gyermeke, a mely elnevezésben ugyanazon felfogást találjuk, a mit pl. vogul Elmpiben (a. m. az ég fia) s az ennek megfelelő, de már nőnek képzelt Ahrodite-féle finn Ilmatar, az ég istene, az öreg Ukko leányának mithosában. *Apia* föld istene, az akkadoknál a föld szellemét «Ja» vagy «Ea» néven nevezték, s a fentebbi név körülbelől azt jelenti: «az öreg föld», az «apaföld» (v. ö. anya-föld). *Szilis* a Don és Jaxartes szk. neve; akkadban: chili, törökben: szili a m. ves, tiszta. A *Temerinda* (Temarunda) névben, a hogy Plinius sz. a Maeotist vezték, s Herod. Dionysius Periegetes és Plinius szerint a. m. «a tenger anyja», ήτηρ τοῦ Πόντου, mater maris, az «inda», «unda» rész kétségkivül az akkad «anna» (magy. anya, tör. ana) alaknak felel meg, a «temer» — magy. tenger, tör. mong. ngiz, tengiz, akkadban csak a tim = vizfolyás alakot ismerjük. Szintén az akkad akkal egyeztethető Poseidon szk. nevenek, a Her. altal említett *Thamimasadas*-nak utótagja, «ada» — akk. adda (magy. atya, tör. ata); a «tammasz» kétségkivül a m. tenger, s az említett «tim» szónak egy további képzése. Egyéb nevek: *Papaios* a m. Zeus, megfelel a tör. baba, mong. babai = apa, ős, úr szavaknak. *Tabiti* a szk. Vesta neve; v. ö. ősugor: *tob = fénylem, melegnek lenni, vog. oszty. et, taut, toat = tüz. *Oar* (Ὄαρος) a Volga szk. neve; v. ö. jakut ürach = folyó. ra nézve, hogy mennyiben egyeztethető össze a szkythák akkad nyelvüségével yik vagy másik névnek a török vagy finn-ugor szóalakokkal való egybevetése, olgaljanak felvilágositásul a következő akkad szavak: dingir, dimmer = isten (tör. ngri, tengri), adda = magy. atya, tör. ata, anna = magy. anya, tör. ana, ugul, = fiu (tör. oghul), dur = fiu (tör. tornu = unoka), kun = nap (tör. kün), ud,

szkythák, bizonyítják az olyan szavak, mint: *nap*, *(em)ber*, *nem*, *vár*, *szék*, *ur*, *könyv* stb., melyeknek analogiáját csakis az akkadban találhatni meg.***)

Álláspontunk tehát a föld régi magyar elnevezésére a következő. A magyar nép, mielőtt még ismerte volna a germán eredetű «föld» és csak a királyság idejében keletkezett «ország», «uruszág» (azaz uraság, uradalom, birodalom) szavakat, különböző — északi és déli ugor, mongol-török és szkytha származású alkatelemei szerint a földet, országot, területet *m*ъh*ъ-nak, *mъj*ъ-nak (V. ö. a régebbi vogul és osztyák alakokkal), *modá*-nak, *madá*-nak, **mogyi*-nak (mong. modsi) nevezte, s ha van szóvegyület: ebben az esetben e különböző, de rokon alakokból elé kellett állnia, es a hangfejlődés további menete aztán más nem is lehetett, mint a magyar névben keresett *mogy-*, *mogya* s a *gy* hatása következtében a történelmi időben használatos *mëgye* alak.

Hogy történt mindezek ellenére, hogy nyelvünkben helyet találhatott a germán származású «föld» szó? A magyarázat — psychologiailag tekintve — nagyon egyszerű. Az okot kétségkívül abban kell keresnünk, hogy a magyar nép érezni kezdte a materiális föld és a megszállt föld közti szabatosabb megkülönböztetésnek a szükségét. Az

udug = nap (tör. öd. üd. idő) aj = hold (tör. aj); ubur = kebel (ujg. obur); guk = kék (tör. gök, kök); tak = kő (tör. dagh-hegy); vud, gud = ökör (tör. öt, üt), gug = juh (tör. koj, kojun); vuldin, vuzsdin, guzsdin, guszki = arany (tör. altun, altin) stb., továbbá: pi, pil = fül; szi, szilim = szem (ugor: szilm, silmä stb.); szi, szem = szív (ug. szim, szem); kat = kéz (ug. kat, ket); id = egy (ug. yhte, ödig, it); kasz, kazs = két, kettő; mu = finn: mä (én); zu, zae = finn: sä, sinä (te); nim (fölemel) = vog. num (felső); khal = hal-ni; kur (hegy) — finn: korkea, (emelkedett, magas), cser. kórok (hegy) stb.

**) Lenormant Fr. *La langue primitive de la Chaldée*. Paris. 1875. Milyen helyet foglalt el az akkad-sumir nyelvcsoportban a szkytha-szarmata nyelv: nem konstatálhatni; annyit tudunk, hogy az utóbbiak közt csak dialektusi különbség volt; «a szauromaták — mondja Herodotus — szkytha nyelven beszélnek, de egy kissé hibásan.» A mi a többi nyelv egymásközti viszonyát illeti: szumir alatt az ó-akkad nyelv értendő, mely egész a Kr. e. negyedik évezredik nyúlik vissza, míg az ujszumir vagyis az akkad a Kr. e. első évezred folyamán halt ki; a protoméd vagy medo-szkytha a médiai akkadféle nyelv, a mely azonban az *Oppert* által összeállított grammatika (Le peuple et la langue des Médes. Paris. 1879.) tanusága szerint egész önállóan kifejlett külön nyelv volt.

***) *Nap* = akk. nab (lumière, jour), (em)-ber = akk. bir (homme, soldat), *nem* = akk. nam (qualité, condition, sort), *vár* = akk. uru (ville), a protomédben: vurun (terre, lieu, pays), *szék* (tojás széke) = akk. száka (intérieur, milieu), *ur* = akk. uru (mâle), *könyv* = kin (écrit, lettre, ménage), mely utóbbi szó kétségkivül a pontusi szkytháktól jutott a magyaron kívül az oroszok, mordvinok és kazáni tatárok nyelvébe.

idegen «föld» szót amannak a megjelölésére alkalmazta nyelvünk; így az ősi elnevezés alatt általánosabb jelentése helyett lassankint csak a megszállt területet kezdték érteni, a miben alighanem volt egy kis része a mongollal vegyült török elemnek is, tekintve, hogy a mongol «modsi» csakis bizonyos területet, vidéket, tartományt jelent.*)

Nemzetünk politikai és társadalmi fejlődése aztán megmagyarázza az ősi elnevezés jelentésének további módosulását. A monarchia megteremtette az «ország» szót, melyben a fejedelem birtoklásának fogalma van kifejezve,**) a megszállt terület pedig, mely a törzsi szervezet virágkorában a hét népnek — mondhatni — külön-külön országaként volt tekinthető, a törzsek felbomlása után már csak a kisebb társadalmi tagoltságot képező nemzetségek első foglalási jogon birt földjévé zsugorodott össze, vagyis az ősi «mogya» szó elébb elvesztette általános jelentését, s csupán a mai értelme szerint vett országnak megfelelő nagyobb földterületet értettek alatta, később pedig már csak a nemzetségi birtokot, egy-egy tartományfélét.

Ilyen jelentéssel fordul elő a szó már a XI. század közepén (1055) a tihanyi apátság alapító levelében, hol az adományozott birtokokkal határos területek közt «Uluues *megaia*» is említtetik.***) A ki foglalkozott a magyarság XI. századbeli sociális viszonyaival, az előtt a legkisebb kétség tárgyát sem képezheti, hogy ezen egyébként ismeretlen Uluues (Ülüves) a 108 nemzetség valamelyikéből származott s megaia — megyéje † alatt csakis megszállási jogon birt nemzetségi földterületet értetünk, olyant, a minő volt pl. a kun-kabar Bojtáe a Sárviz mellékén a róla nevezett «Bátaszeke» s a később beköltözött kunoknál «Ketenszállása», «Kúcsmegszállása», «Altakszállása» stb. Ebben az értelemben találjuk a *mega* szót Kálmán király törvényeiben is, sőt ott, hol az uralkodóház birtokáról van szó, az általánosabb jelentésű «ország» fogalmát fejezi ki. A törvény illető helyei a következők: «12. Ducis ministri, qui in *mega* regis sunt, et regis, qui in *mega* sunt ducis, ante comitem (t. i. parochianum) et iudicem, minores vero ante iudicem delitigent».††

* Bálint G. *Párhuzam a magyar és mongol nyelv terén.* Bpest, 1877. 34. l.

** A szó eredeti értelmét meg eléggé mutatja az *országbiró* latin neve, a «iudex *curiae*». Tehát csak a királyi *ház* bírája.

***) Fejér *Codex Diplomaticus.* I. 388. l. A «Gisnav» nevü hely határolásánál: az illető hely, mely tele van magyarsággal, így hangzik: «iuxta Fizegmonorua Sereka, inde Vluues megaia, post monorau kusurea, hinc ad Fizegazaa, deinde ultra Fizeg ad Brokina rea.»

† A megya-megye közt az a hangviszony van, a mi pl. Gyejesa és Gyojesa, Gyergyó s a régebbi Gyorgyo stb. között.

†† Endlicher J. L. *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana.* Sangalli, 1849. 362.

Itt tehát a törvény olyan [illegible] csőskbőlé-éről intézkedik, a kik mint a [illegible] vagy [illegible] alattvalói nem a saját uralkodójuknak, hanem a másiknak [illegible] vagy országaiban tartozkodnak. Ez [illegible] 37. In quam[illegible] civitatis *megam* rex [illegible] *megales* [illegible] comigrent, qui contenciones [illegible] examine [illegible] et ipsi, cum clamor populi [illegible] a comite Palatino [illegible].¹ A «iudices megales = megye-birák alatt kétségkivül a nemzetségek birait kell értenünk, mert a civitas — vár területén a comes civitatis — vár-ispán — biráskodott, s igy a «civitatis mega» sem a várbirtokra, hanem a várak szomszédságában levő nemzetségi területre vonatkozik. A várbirtokot ugyanezen törvények «comitatus»-nak nevezik. A XI. századbeli «iudex megalis» e szerint megfelel a «székely» «székes bíró», «iudex terrestris» elnevezésnek, a későbbi idők «szolga-biráinak» (azaz a király szolgái, t. i. a nemesek biráinak), a kiket a hazai németség «Stuhlrichter = székbirák»-nak nevezett el. «Megye» és «szék» tehát synonym elnevezések, a mennyiben mindegyik alatt a nemzetségek által megszállt területet kell értenünk.

Ezután hosszu ideig nem találjuk meg a «mega = vármegye» szót az okmányokban, de azt a latin elnevezésekből is látjuk, hogy még a XII—XIII. század folyamán is megkülönböztették a «comitatust = vár-ispánságot», vagy mint ma mondanánk, a «grófságot», a király uradalmát a «parochiától» — községtől (értve a nemesek közönségét) vagyis területre vonatkoztatva, a nemzetségi birtokoktól. S midőn aztán a XIII. század második felében a «comitatus» és «parochia» egészen összeolvad, a magyar nyelvben megalakul a *vár-megye* szó, a minek a jelentése korántsem a m. a «vár megyéje», hanem: a «vár és a megye».

Munkácsi szerint azonban a *megye* szó kétségtelenül szláv eredetü, s tulajdonkép azt jelenti: «határ». Ugy a sorok közt még szemrehanyást is tesz, hogy bár a magyar nyelvészeti irodalomban ez a kérdés már el van döntve, arról nem vettem tudomást. Ismerem ezt az irodalmat, de sehol nem találtam pozitiv adatot arra, hogy a *vármegye* és a szláv *megya* = határ egybetartozása valóságos és kétségtelen tény volna. Ott csak annyit találtam, a mit magam is jól tudok s jól tudtam, hogy a határ fogalmát kifejező szók a határolt területet is jelenthetik. Jelenthe*tik*, csakhogy nem mindig s nem szükségképpen. A magyar «határ» szó alatt a területet is értjük, de már a synonym «vég» és «szél» mindig csak finist, margot, limest, terminust jelent és sohasem

¹ U. o. 364. Endlichernél a «duo» helyett «duos» van, a minek azonban nincs értelme.

területet. Úgy áll tehát a kérdés, hogy a szláv megya — határ szóból esetleg kifejlődhetett a «vármegye» elnevezés, ámde ha így történt, akkor annak nyomát is kell találni okleveleinkben. Mert ne tessék feledni, hogy középkori latin nomenclaturánk hű tükre a magyar gondolkozásmódnak. A székelyek az ő kerületeiket «szék»-eknek nevezték, az oklevelekben egyszerűen lefordították «sedes»-re; a szolgabírói kerület ellenben «járás», tehát latinul is «processus»; a jobbágytelek «ülőhely» volt, latin neve hasonlóképp «sessio»; a kun birtok «szállás», latinul is «descensus», az Árpádkorban a főúri osztály neve «jobbágy» volt, a katonáskodó nemessége pedig a «király szolgái», az oklevelek híven lefordítják amazt «meliores» vagy «optimates», emezt «servientes» vagy «ministri regis» alakban, a háztelek neve «kapu», latinban is «porta», a «hadnagy» régi okleveleinkben «maior exercitus» stb. stb.

A midőn tömegestül vannak ilyen példák előttünk, joggal megvárhatjuk, hogy a vármegye sokféle elnevezése közt az eredeti «várhatár» kifejezést is megkapjuk, ha csakugyan igaz az, hogy az árpádkori magyar ember így fogta fel ezt a nevet.

De ilyet nem találunk.

Sem az oklevelekben százával előforduló latin «comitatus», «provincia», «parochia», sőt «pagus», sem a német «gespanschaft», sem a tót «stolica» nem fejez ki ilyet. A comitatus és Gespanschaft a. m. ispánság, grófság s egyenesen a királyi uradalmakra vonatkozik; a parochia és pagus a nemesek községét vagyis közönségét jelenti; a tót stolica megfelel a székely szék szónak; a provincia annyi, mint tartomány, sem több, sem kevesebb.

Hol van tehát a «limes», «marchia», «finis» vagy «terminus castri» név? Tessék egyetlen egy példát mutatni, hogy a vármegye alakulásának korszakában ezt értették a név alatt. Én nem tudok ilyenről. Lehet, hogy M. találni fog; addig azonban csak az előttem ismeretes tényekről veszek tudomást. *Tényekről* — mondom — s nem *hypothesisekről*. Azok a tények pedig azt mondják, hogy megye = provincia, parochia, eredetileg a nemzetségek területe szemben a comitatusszal, a királyi tulajdont képező várbirtokokkal; tehát nem a szláv «megya — határ», hanem a finn-ugor «mä», «mo», «mu», «moda», akkad «ma», mada», mongol «modsi» = föld, ország, terület, tartomány szóknak felel meg.

Kimutatva M. ellenvetésével szemben, hogy kellett lenni egykor nyelvünkben egy olyan földet jelentő szónak, a melynek alakja megfelelt a «magyar», «mogyer» név első részének; sőt ilyen még ma is van a «megye» szavunkban, fölöslegesnek tartom ismételni azokat az ethnikus szempontokat, melyek arra utalnak, hogy nemzeti nevünk tulaj-

donképeni értelme a. m. *nép, ember*, a mit a primitiv ember ekkép szokott kifejezni: *a föld gyermeke, a föld férfia*.*) Itt csak azt említem még meg, hogy a magyar név, a mely különben személynévként már a VI. század elején előfordult,**) ép olyan viszonyban van a mythikus vonatkozásu «ég embere», «ég szülötte» jelentésü *ember* szavunkkal, mint a vogul *magum* (föld férfi) az *Elmpi*vel (ég fia) s *elmkaleszsz*el (égi halandó.)***)

Még egy körülményt kell megvilágitanom, hogy aztán végezzek a magyar név eredetének kérdésével.

M. abban is hibát keres, hogy a «magyar» névnek az arab iróknál található változást, a *madsgart, badsgart, baskart* azaz *magygart* akkép magyaráztam, hogy utórésze synonym a fölvett *eri = férfi, ember szóval s megfelel a «gyerek», «gyermek» szavunk tőjét képező *gyer* = vog. ker (ember, férfi, hím) szónak. Szerinte a «gyermek» nem ezen tulajdonkép csak bikát, csődört, kankutyát, tehát hímállatot jelentő vogul szóval, hanem a «nyavrem»-mel egyezik; a madsgar pedig egyszerű másolati hiba.

Hat én nem keresem, hogy a magyar «gyermek» szó honnan eredt? Csupán annyit jegyzek meg, hogy a vogul «ker» nemcsak állatokra, hanem emberekre is vonatkozik;† de különben is, a mi egyik rokon nyelvben

*) A hasonlo jelentésü vogul *magum*ot és eszt *mámiesz*t már az Ethn. [illegible] számában említettem; arra nézve azonban, hogy mily általános néppsychologiai törvények hatása alatt keletkeznek az ilyen elnevezések, felhozhatom a Thien-San[illegible] keletre lakó törököket, a kik *jerlik* = földinek nevezik magukat, (Vámbéry Á. A *török faj* Bpest, 1885. 404. l.), s az északamerikai tinne-indiánokat, a kiknek nemzeti neve, a *diné, téné, dané, duné* stb. a. m. ember, egészen szó szerint pedig a földből való, földi. *Globus* 1877. XXXII. 343. l.

**) Egyik feketetengermenti hunn királyt neveztek *Muager*nek. (Moagyeris), a ki 528 körül élt. Ez tehát a személynevek azon kategoriájába tartozik, a mely az árpádkori magyar: Bavaro, Beseneu, Boxa, Buxa, Bular, Bulgar, Kangar, Kun, Moryan, Siculu, Scicul, *Zerechen, Zerechin*, Thatar stb., vagy a II. István korabeli kun vezérnek, Tatárnak a neve.

***) Hunfalvy P. *A vogul föld*. Pest. 1864. 288. l. Az «ember» szó utórészének eredetére nézve az Ethn. 6. számában Munkácsi által adott magyarázatnál alkalmasabbnak tartom az akkad *bir* = ember szóval való egybevetést, habár a tudomány ujabb modszere szerint alighanem ez is délibábos nyelvészet lesz.

† Például: «kusa-kár» = parázna-ember, «punj kár» = gazdag ember, «kar kalem» = halott, szószerint: az ember — és nem a bika, csődör vagy kankutya — holtja, «kar-kuo», kar-kve», «kár-em-kve» = gyer-ek, gyer-m-ek. L. Hunfalvy: *Vogul föld* 27. l. Ugyanezen szók a M. által «khar», «khor»-ra javitott «ker» elváltozást is igazolják. Igaz, hogy ezeket annak idejében csak Reguly jegyezte fel, mi pedig «azóta számos ujabb és összehasonlithatatlanul hitelesebb forrásokból» meríthetünk.

sak hímállatot jelent, ugyanazon szónak a másikban már «ember», «férfi» jelentése van.*) Azonkívül még azt is megjegyezhetjük, hogy a szkythak által lakott vidéken, hol legsűrűbben találjuk a *-gar*, *-ger*, *-gor*, *-gur* végzetű népneveket (uturgur, kuturgur, kotzager, ultziagir, bolgár,**) szaragur,***) bittugur † szatagar stb.), annál nagyobb okunk lehet a név utórészét egy «nép» vagy «ember» jelentésű szóval egynek vennünk, mert az akkad *kharra* egyenesen u. m. ember.

*) Például a vogul «kum-», (l. ezen alakot Hunfalvy P. *Vogul föld.* 22. 23. l.), «khum» ember, férfi, férj szónak a magyarban a «hím» felel meg, ezt pedig az állatokról szoktuk használni. A finn és eszt «mehe», «mesz» férfi, férj, a zürjénben «mezs» widder.

**) Hogy a bolgárok törökök voltak-e: az korántsem olyan bizonyos, mint a képzeli. A nyelvükből fennmaradt, s eddig meg nem fejtett szók (valószínűleg számnevek) a *dilom*, *tvirem*, *dokhsz*, *segor*, *vecsem*, *verentalem*, *tekucselem*, *dvansekhtem*, *tokhalutom*, *vikhtum*, *etnekh*, *goralem*, *szomor*, *altem*, *tutom* (l. Jirecsek Gesch. Bulg. 127.) egy kissé a csuvasokra (segor) és a törökségre (dokhsz, vecsem, vere-, altem-, alutom), egy kissé a mongolságra (dilom és az *-m* végzet), s egy kissé az ugorságra (— dialem, dokhsz, tekucs —) emlékeztetnek, fele részük pedig semmiféle fölvehető analogiára sem. Ép azért inkább a szkytha nyelvre gondolhatunk, tekintve, hogy egyes számok megjelölése magában az akkádban is többféle szóval történt, s ezektől ismét különböznek az ismert protomed számnevek. Ha még azt is számba veszszük, hogy az örmény források szerint egyes bolgár törzsek már a Kr. e. századokban is a Volgamenti pusztaságon laktak (l. Edelspacher A. értekezését az *Ogundurok*ról): az ó-bolgárokat egyelőre olyan szkytha-féle népnek tekintjük föl, mely a hunn korszak után egy hunn-dynastia alatt kezdett jelentékeny szerepet játszani, s a nép magvát képező szkytha-elemeken kívül hunnokat, vogul és kámai finnugorokat, sőt az onogur-bolgárok vagy bolgárok és unugundurok királyának nevezett Kuvrat idejétől jóformán egész a honfoglalásig magyar elemeket is egyesített magában. Ha ezek közt most már a magyarok a *bolgár* nevet valami értető szónak fogták fel, akármi volt is a név értelme: aligha a modern nyelvtudomány módszerével vették elemzés alá, hanem egyszerűen a saját nyelvük szerint értelmezték, s a «bolgár»-ból lett a «bol-ember» jelentésű «bular», «belar». Miként pl. a hatvanas években a magyar nép Garibaldi nevét Gari Bandinak képzelte, s egyáltalában nem gondolt valami ó-német szógyökérre.

***) A *szaragur*okat az onogurokkal és szabirokkal együtt említik a byzantiak, mint olyan néptörzset, melyet a turkok elől menekülő uarok és khunnok (avarok) szorítottak előbbi lakhelyükről. A szabirok a Volga torkolattól délnyugotra eső pusztaságra szorultak, tőlük pedig északra laktak az onogurok, s így a szaragurok földjét ezektől a Közép-Volga északi területén kell keresnünk. E népeket Theophylaktus így említi (Historiarum Lib. VII. Cap. 8. Bonn 1834. 284. l.): σαραγοῦρ καὶ οὐννουγοῦροι καὶ σαβίροι, οὖννικα τε πρὸς τούτοις ἕτερα ἔθνη. Világos, hogy a *szar-szell* név utótagja synonym a *szara-gur* végső tagjával. A *szell* analogiáját nem ismerem, csak annyit tudok, hogy a *ber-zul*, *bar-zil* egy bolgár törzs) nevében szintén megvan ez az alak. Előfordul azonban a 960 körül élt József kozár király levelében az adózó népek közt egy *csormisz* nevű (l. dr. Kohn S. *Héber kútforrások*. Bpest, 1881

Hogy pedig a magyar név *madsgar* változatában is ezen «embert» jelentő *gar*, *kharra* szót kell keresnünk s nem irashibát, bizonyitjak a következők: 1. Nemcsak Ibn Daszta, s a vele közös forrást használó arab irók nevezik ezen a néven a magyarokat, hanem Jakut is, a ki Aleppóban saját maga beszélt a hunkar király országából való magyar nyelvü mozlimokkal; továbbá a franczia Rubruquis és Plan Carpini a kik szerint «a pascatir és ungarok nyelve ugyanaz», s «a bascardok régi ungarok». 2. Ennek a névalaknak a létezését bizonyitja a ma is meglevő *baskir* név; a baskirok törökök, de nevük egyszerüen a magyarok «madsgar», «badsgar» nevéből származott, s korántsem tekinthető különálló, a magyarral semmi összefüggésben nem levő névnek. Nem pedig azért, mert a legrégibb t. i. az arab emlékek, ugyszintén a XIII. század közepén a Volga vidéken járt Rubruquis és Plan Carpini egyáltalában nem tudnak egy a magyartól különböző baskir népről, a kettőt mindig egynek veszik, s Baskardiát a tatár hóditás előtt magyar földnek, Nagy-Magyarországnak tekintették, a melynek lakosai a pannoniai magyar Julianus ottjártakor «Ungaricum idiomat» beszéltek, megértették beszédjét s ő is ezeket.*) De azt is megtudjuk Julianustól, hogy ezen időben a «tatárok» azon a vidéken már elhatalmasodtak: az ottani magyarok szövetkeztek velük,**) s idők folytával aztán egészen eltüntek.

---

39 (i. e. a mely alatt kétségkivül a cseremiszek értendők. Nem konstatálható ugyan, hogy a népvándorláskori szaragurok vagy szarszeltek, s a későbbi cseremiszek vagy cseremiszek mennyiben függnek össze egymással: mindamellett földrajzi helyzetük arra mutat, hogy a két nép egynek tekintendő. Ez esetben szara-gur (akk. kharra = ember), szar-szelt, czer-misz (finn-észt: nuebe, mesz = férfi, férj) a m. szara- vagy czer-ember.

† *Bittugur*nak vagy *bittor*nak egy a hunn birodalom felbomlása után eltünt keleteurópai kisebb «hunn» törzset neveztek. A Közép-Volgától északra a Vjatka mentén ma a votjakokat találjuk, a kik udmurtnak = ud-embernek, vjatkai «mir»-nek nevezik magukat. Ugyanez a jelentése az orosz votjak névnek is. Talán ezt kell érteni a népvándorláskori bittugur törzs alatt: ez esetben *bittu-gur*, *bitt-*, *ud-murt*, *vot-ják* a. m. bitt-, ud- vagy vot-ember. Hogy a zürjén-votjak elemnek a népvándorlás folyama alatt része volt a volga-donmenti pusztaság nemzetiségének képződésében: arra már az Ethn. múltkori számában a jász névvel rámutattam. Ugy vall különben a nyugoti (tehát a Magyarországba szádingozott s a helynevek szerint zürjénféle elemekkel kevert) besenyő törzsek *kangar* neve is, melyet Hunfalvy ... *kam-gar*nak azaz kámai embernek magyarazhatunk, s a zürjének és permjakok hasonértelmü komi-jász, komi-murt, komi-vojtir neve synonymjának vehetünk.

*) Fr. Ricardi *De facto Ungariae Magnae*. Endlicher: Rer. Hung. Mon. Arp. 252. «Diligentissime audiebant, quia omnino habebant Ungaricum idioma, intelligebant eum et ipse eos.»

**) «Gens Tartarorum vicina est eis. Sed iidem Tartari committentes cum eis, non poterant in bello eos devincere, imo in primo prelio devicti sunt per eos.

közöttük. Csak a név, nemzeti nevünknek nyilván a szomszéd bolgárok nyelvében előállt változata*) maradt fenn, melyet a baskard földön megszállt tatárok ép úgy átvettek, mint a nagybolgárországiak (kazaniak) a «bolgár» s a feketetengermelléki oghuz-törökök a «hunn», «khun» nevet. De a hagyomány megőrizte emlékét a baskiriai magyarság és tatárság összevegyülésének; a későbbi török irók, Abulghazi, Rasideddin is úgy tudják, hogy a maskarok és baskirok közös eredetűek.**)

Mindebből pedig kitetszik, hogy a ki a népneveket meg akarja érteni, annak a hangtanon kivül más egyéb tényezőkkel is számolni kell. A ki ignorálja ezeket, az lehet kitűnő nyelvész, de a primitiv ember gondolkozásmódjának s a komplikált ethnikus alakulások jelenségeinek magyarázatát hagyja másoknak.

V.

Kevés hely állván rendelkezésemre az Ethn. ezen összevont kettős füzetében: Balassa megjegyzéseire csak röviden válaszolhatok, s a nélkül, hogy a részletekbe bocsátkoznám, csupán azon különbséget akarom feltüntetni, mely a *székelyek nyelvének* vizsgálatánál az ethnologikus és nyelvészeti álláspontot már a kiindulásnál elválasztja egymástól. B. a székelyek nyelvét, s általában a magyar nyelvjárásokat veszi úgy, a hogy azok az idők folyamán a legkülönbözőbb tényezők hatása alatt kifejlődtek, s ezen az alapon osztályozza; én — a mennyire tudom — a csoportosításnál, a melyben a *genealogikus* szempont volt az irányadó, sem azon különbségeket nem vettem figyelembe, a melyek egyszerűen a századok külön fejlődés következtében pusztán physiologiai okokból keletkeztek; sem azokat, melyek két vagy több eltérő nyelvjáráson beszélő elemek összevegyülése folytán az eredeti dialektusi sajátságokat módosították; sem pedig azokat, melyeket nem magyar nyelvű népek, törökök (kunok), szlávok, németek, oláhok beolvadása fejlesztett ki. Mindezek nagyon fontosak ugyan a mai dialektikus viszonyok megértésére nézve s hatásuk eredménye a nyelvjárások mai állapota szerinti osztályozásnak kétségkivül az alapját képezi; de annál a kérdésnél, hogy a székelyek

unde ipsos sibi amicos et socios elegerunt, itaque simul iuncti XV regna vastaverunt omnino» Co.

*) Az *m—b* cserére nézve a volgai nyelvből felhozható a *Mohamed-Bachmet*, *muzulman-bezermin* (böszörmény) változat, a *j, gy—ds* változást tanusítja egy 1301-ki Bolgari romjai közt talált föirat keltezése, a «dsiti jusz» — hetszáz, dsiti — tör. tat. jeti, jiti (Archiv für Anthr. XVIII. 1888, 396.)

**) Vámbéry Á. *A török faj.* 3. l. Hogy a baskir vegyülék nép. l. u. o. 613. l.

nyelve ezelőtt legkisebb számítással is *nyolczszáz esztendővel*, tehát legalább is száz évvel a Halotti Beszéd kora előtt mitéle magyar dialektusból fejlődött ki, csakis annyiban jöhetnek számításba, hogy egyik-másik nyelvjelenségről konstatálhassuk, mennyiben tekinthető alkalmasnak a genealogikus osztályozásra, s mennyiben mellőzendő, mint későbbi fejlemény.

Mellőzve azon okokat, a melyeknél fogva a székelyeket elmagyarosodott hunnoknak tartom, nyelvük — mai állapotában — következő alkatrészekből áll: 1. olyan sajátságokból, melyek az eltanult magyar dialektusnak képezték a jellemző vonásait; 2. olyanokból, melyeket elebbi nyelvük hatása alatt vittek be az eltanult magyar dialektusba, s ilyeneknek tekintendők a szórványosan előforduló palóczos sajátságok; 3. olyanokból, melyek egy más magyar dialektussal, az erdélyi magyarsággal való későbbi érintkezésnek az eredményei; 4. olyanokból, melyek az erdélyi szlávok és oláhok, továbbá a Moldva felől beköltözött besenyők és kunok hatása alatt fejlődtek ki; s végül 5. olyanokból, melyek minden külső befolyás nélkül csupán csak az ezredéves külön fejlődés következtében álltak elő.

Egész röviden csak annyit kérdek Balassától: számolt-e mindezekkel? Számolt-e azzal a körülménynyel, a midőn a zártabb kiejtésnél elmondja a különbséget a mai székely beszéd és a mai nyugoti magyar között, hogy a Halotti Beszéd idejében olyan különbség nem létezett, az csak később fejlődött ki. Pedig a székelyek akkor már mai hazájukban laktak. Gondolt-e arra, hogy ennélfogva a *genealogikus* osztályozás szempontjából csakis az lehet kérdés tárgya: vajjon az összes magyar dialektusokra konstatálható-e, hogy egykor általánosan zártabb kiejtésűek voltak, s a mi különbséget látunk ma pl. Erdélyben a zárt beszédű székely, és a nyilt kiejtésű küküllőmenti és mezőségi magyar közt, ez a különbség csak ujabb fejlemény? Vagy pedig a nyilt kiejtés megvolt már a jelenleginél egy fokkal zártabb kiejtést tanusító Halotti Beszéd korában is? Tehát nyelvjárásaink genealogikus osztályozásánál nagyon is fontos megkülönböztető jelnek veendő fel. Erre vonatkozólag egy pár adatot hoztam fel; ahhoz tessék szólni; azon fordul meg a kérdés. A másik kérdés aztán az, hogy azon nyelvjárásokban, melyek a zárt kiejtés *nyomait* egy vagy más formában megőrizték, járulnak-e a zárt kiejtéshez más olyan közös hangsajátságok, a melyekkel szemben a nyilt kiejtésű nyelvjárások másnemű, de szintén közös hangsajátságokat tüntetnek föl? Például igaz-e az, hogy a zártabb kiejtéssel rendesen együtt szokott járni a közép *e* vagy *o* használata, az *é*-zés és a szóközépi vagy szóvégi *l* beolvasztása az előtte levő hangzóba, ezzel szemben pedig

nyiltabb kiejtésnél az *e*-zés, *i*-zés és az *l* megtartása? Ha konstatálható, hogy a nyelvjárásoknak úgy az egyik, mint a másik csoportjában vannak ilyen közös sajátságok, melyek rendszerint csak az egyikben fordulnak elő: akkor ujabb alapot nyertünk arra, hogy a magyar törzsek egymás-közti és idegen elemekkel való keveredése folytán, úgyszintén a századok munkája alatt előállt nyelvjárások soknemű alakulásából a ***genealogikus*** osztályozás megkülönböztető jeleit magunknak levonhassuk. Egészen mellékes aztán ebből a szempontból, hogy a közös alapból való származás konstatálható jelein kivül egyik vagy másik csoportban később működő tényezők befolyása miféle különbségeket fejlesztett ki, s hogy az a nagy terület, mely a Tiszától a Lajtáig terjed, annyi század lefolyása alatt megőrizte-e egységes dialektikus jellemvonásait, vagy hogy ma már három különféle s egymástól lényegesen eltérő nyelvjárást találunk rajta? A kérdés mindig az marad: genealogikus tekintetben egységesnek vehető-e fel ez a nyelvterület vagy sem? S ha igen: hasonló megkülönböztető jeleket találunk-e a székelységnél is, vagy egy más magyar nyelvjárási csoporthoz kell csatolnunk, avagy pedig egészen különálló helyet foglal-e el? Egy másik kérdés pedig az lesz: a Tiszától nyugotra terjedő nyelvterületen van-e olyan nyelvjárás, melylyel a székely beszéd közelebbi kapcsolatba hozható vagy nincs? Más szóval ezen nyelvterület mai dialektusai főbb vonásaikban megvoltak-e már akkor, a midőn a székelyek elmagyarosodtak vagy csak azután fejlődtek ki?

Hát erre nézve mondtam egyet s mást a B. által kifogásolt czikkben. Mondtam pl. azt, hogy a Tiszától nyugotra eső három nyelvjárás közül, melyeket *együttesen* neveztem nyugoti alapdialektusnak, a nyugoti székely a szegedvidéki és drávamelléki *ö*-ző csoporthoz csatlakozik, a háromszéki és csiki pedig ahhoz, melyet B. keleti dunántúlinak nevez, s. i. az *é*-ző csoporthoz. Ellenben a hangsajátságok (s nem a frazeologia) tekintetében megkülönböztettem a diphthongizáló nyugoti dunántúlitól, melynek területe Sopron és Vasmegye, és Zalának déli része, belefoglalva Göcsejt, Őrséget és Hetést. B. pedig ez utóbbit értve azt mondja: «a székelyek nyelvével mindig ezt a nyugotit szokták egyezőnek tartani . . . Ez az a terület, a melyet régi besenyő telepitvénynek tartanak. S ép ezért akarják nyelvüket is a székelyek nyelvével egyeztetni. Ha tehát a két nyelvjárás egyezését akarjuk kutatni, csakis e terület nyelvét szabad szembeállitanunk a székelyek nyelvével.» Összehasonlitja tehát ezzel, hogy bebizonyitsa velem szemben, «hogy a székelyeknek és az ország nyugoti szélén lakó magyaroknak nyelvjárása nem egyforma.»

Hát ehhez nekem semmi szavam sincs, csak egyszerűen megjegyzem magamnak, mint a tudományos alapon álló nyelvészetnek egy általam

eddig nem ismert uj módszerét. Mert — ugy látszik — rám fér, hogy tanuljak; Munkácsi és Balassa nagyon a fejemre olvasta, hogy nyelvészetem délibábos, módszerem lenge, melynek semmi tudományos alapja nincs. Mindamellett némi kételyeim vannak, hogy ebben a csalhatatlanság hangján kimondott itéletben nincs-e egy kis része a felfogás bizonyos egyoldaluságának, s ép ezért nem is merem a javulás igéretével fejezni be jelen czikkemet.

Aradmegye czigányainak történetéből.

Dr. Márki Sándortól.

Arad, illetőleg a beléolvadt Zarándmegyét illeti az a kétes dicsőség, hogy először adott állandó lakást a czigányoknak. *Oláh* Miklós, a XVI. század nagy magyar humanistája, 1530 táján bizonyos undorral szól róluk; nem nevezi meg őket, de kétségtelenül rájok vonatkoznak szavai.*) «Van egy falu — ugymond — a Maros és Fehér-Körös közt Erdélyen kívül, melynek neve *Simánd*. Ezt majdnem csupa sánták, vakok, bénák s undok nyomorékok lakják, kik maguk közé ép embert be sem bocsátanak, hanem éktelenségökkel dicsekedve, egész külön felekezetet alkotnak; mely, hogy a maga béna épségében megmaradjon, a szülők csecsemőiknek szemeit világrajöttükkor azonnal kivájják, csontjaikat s tagjaikat kificzamitják, s hogy necsak testökre, de még beszédökre nézve is különbözzenek másoktól, maguknak tulajdon nyelvet koholtak, melyet egyesegyedül csak ők értenek meg, s melyet a *vakok nyelvének* neveznek. E csodálatos embereknek oly kiváltságaik vannak, melyek őket minden, a *többi* magyarnál szokásos teher alól fölmentik s fölszabadítják, hogy *kolduló énekléssel* kereshessék élelmöket országszerte a maguk és hozzátartozóik számára. Az embereknek e faja rút, gyalázatos és minden kínzásra érdemes, mert az emberi természet díszét a maga rossz cselekedetével lealacsonyítja. Fejedelmeink s mások, nagyobb dolgokkal foglalatoskodva, vagy észre sem vevén ily nagy országban, idáig nem üldözték őket; pedig égetni valók az emberi nemnek eme gyalázatosságukról és nyomorékságukról ismert tagjai.»

Eddig tart a bemutatás, melyet rokonszenvesnek senki sem mondhat. S talán nincs is elég okom rá, hogy Oláh Miklós szavait egyenesen

*) Hungaria et Atila. *Bél*. Adparatus. 93.

a czigányokra vonatkoztatom. Hiszen ő seholsem nevezi meg őket, ellenben, szövegének egy helye szerint, szinte magyaroknak mondja e simandiakat, kik a *többi magyarnál* szokásos terhek alól föl vannak mentve. Arra is gondoltam, hogy hátha az egykori igriczek, regemondók elfajult ivadékai e szörnyű emberek. Az a körülmény, hogy a kolduló énekles náluk erősen divatozott, s hogy *Igriczverse* nevű földet innen nem messze fekvő vidéken, Sámolykeszi (a mai Somoskeszi) falu határában nevez meg egy 1429. évi oklevel,*) némileg jogot adhatott erre a föltevésre. Egy ilyen igriczet név szerint is ösmerünk Simandról. Ez *Moldovai* Mihály deák, ki 1552-ben élt, s mint maga mondja, éneket Moldvában, Kolozsvártt, *Simánd*on, Egerben és Tokajban szerzette. Vándornak nevezte önmagát. Néha zöld füvön kivül alig evett egyebet. Foltos, sokszinű ruhában járt. Ha felhitták is egyszer-másszor úri házakba, rendesen ebrúdon vetették ki onnan. Ha jól fogadták, etették, itatták, három ejteles tegezből is kihörpintette a bort. Hogy jobban megélhessen, hol kőmivesnek, hol fazekasnak adta ki magát; olykor azonban rozsdás kardját is felkötötte oldalára, és szeretett volna vitéznek látszani. Néha kártyán játszotta el mindenét, s ruháját zálogban hagyta a csaplárosnál. Koldulni szégyelt, inkább a hulladékot szedte föl nagy titokban, hogy életét tengethesse. Vásárok idején azonban olykor vaknak tetette magát, s minden háznál házsártoskodott.**)

Az igricznek ezen önvallomásában is lehet bizonyitékot keresni Oláh Miklós leirásához. De ha nem akarunk elaljasodott regősökre, troubadourokra gondolni, hanem kissé finomabb gonosztevőkre és szemfényvesztőkre, más országokban, Europa szivében is találunk példát, hogy szabadszü, éptestü, vitéz nemzet közt efféle természet- és jogellenes szövetségek alakultak. Midőn Svájczban a Vierwaldstädti-tavon a Vitznauerstock és a Hochfluh vizeit levezető patak torkolatánál Gersaut megpillantottam, Simánd jutott eszembe. Pedig a háttérben levő szép hegység, a gesztenyeerdőség, a tó csillogó vize sehogy sem emlékeztet az alföldi szerény falura. Ösmeretes azonban Gersauról az a történeti adat, hogy hajdanában ezen egykor független faluba gyült össze az ország minden csavargója, koldusa és tolvaja, hogy úgynevezett országgyülést (Gaunertag) tartson. Három napig felügyelet nélkül ettek-ittak, dorbézoltak, hogy a negyedik napon azután a szélrózsa minden irányában elszéledjenek.

A simandiaknak kolduló-éneklésre volt szabadalmuk, s hogy azt erősen igénybe vették, bizonyitja az éneklés e nemének országos divata, mely még manap sem szünt meg teljesen.

*) *Orsz. lt.* Dl. 12086.

**) *Szilády*: Három hegedüs-ének. Századok, 1882., 34—37.

Fábián Gábor volt az első, ki határozottan kimondotta,*) ho
Oláh által említett accolák (és nem incolák) Simand alatt megte
sátoros czigányok voltak, s hogy az a kiváltság, melyre hivatk
az lebetett, melyet 1423. april 23-án Zsigmond királytól kaptak va
lásra stb. a magyarországi czigányok. Simand a középkorban mező
volt, hol gyakran tartott közgyűlést Zarándmegye, vására pedig m
ujkor elején is híresek voltak, s hajdúk és törökök nem egyszer ü
ra, hogy kifoszszák a gazdag kereskedőket. Ily helyen jó dolga le
a czigányságnak, mely a testnyomorítást egészen napjainkig parsz
űzte s fentemlített leírásában kétségtelenül őket érti Oláh Miklós.

Hiszen tudtommal, aradmegyei az első czigány hegedűs is, a
neve fönmaradt. Ez *Kármán* Döme lippai**) hegedűs, kiről Ti
Lantos Sebestyén ekkent emlékezik:

«Sok hegedűs vagyon itt Magyarországban
Karmán Demeternél jobb nincs s rácz módban
Sokat cselcsap bégnek a Lippa várában,
Azt állítja, érte esnék nagy gazdagságba.
Az ő hegedűjét felhajtván rángatja,
Az Ulomán neki csúfságban fogadja;
Minden ajándékkal őt meggazdagítja,
A fogadás hozza ötet nagy koldusságra.»***)

S már a XVI. században akadtak czigányok Aradmegyében
a haditéren is kitűntek. Ilyen volt különösen *Lippai* Balázs, a
hajdúkapitány, kit 1605-ben Bocskay István fejedelem kivégezt
«Lippai Balázs — írja az egykorú *Istvánfy* Miklós † — Lippán *czig*
szülöktől származott, és sok latorság, esküszegés, lopás és
bélyegezte meg. Nejét megfosztották a férje hatalmaskodása által sz
zsákmánytól, s azoktól az aranyláncoktól, melyeket ostoba és hozzá
illő módon nyakán hordott; azután pedig régi, aljas állapotába
tották vissza.

Majd egy századon túl, semmi említésre méltó dolgot sem ha
az aradi czigányokról. Azonban alig támadt föl alélltságából Arad
megye, ismét előkerülnek ők is, és pedig dicsőségesen, mert megcza
azt a szinte általánossá lett hitet, hogy Magyarországnak Mária Te
idejében még nem voltak földmívelő és iparűző czigányai. 1743. ma

*) Aradmegye leírása. I. 158. és Társalkodó, 1833., 46. sz.

**) Lippa akkor Aradmegye legnagyobb városa volt. Most Temesmegye
részén fekszik. A XVI. században sok rácz lakosa, de tiszta magyar
sága volt.

***) *Tinódi*: Cronica. Kolozsvár, 1554.) 38. l.

† *Hist. Hung.* 34. könyv, az 1605. évhez.

dikán már panaszkodtak Aradmegye rendei, hogy *Freytag* Károly nos, gyalog-ági ezredes és aradi várparancsnok, egyebek közt a ezokban elszórtan lakó czigányoktól is 75 frt adót szed be évenkint, vaamivel kevesebbet, mint az aradi zsidóktól.*) A helytartótanács 7 decz 10-dikén meghagyta Arad vármegyének, hogy az 1761. évi t.-cz. értelmében írassa össze a területén lakó czigányokat, és pedig l a kijelentéssel, hogy a ki közülök 1768 június végéig állandóan nem telepszik, annak sátorát a községi biró lerontatja, őt magát gatja s egyelőre útjavításra, vagy más közmunkára használja; nem bad engedni, hogy a czigányok és rajkók meztelenül járjanak, hanem sekkel is szigorúan rá kell szorítni őket, hogy a vidék népviseletéhez lmazkodjanak, a szokásos hosszú lepedőket tilos viselniök. A czéh-lakosok vonakodás nélkül fogadják be tanulóknak bármely iparra a ány gyerekeket; a vajdaság eltöröltetvén, a czigányok a község-knak engedelmeskedjenek; a gazdaság és földmivelés czéljaira nem ségeс lovakat június végén el kell venni tőlük; a szökött katonákat assa össze a vármegye, a kártyavetők, kuruzslók stb. csavargásat ly tiltsa be. Ezt a vármegye 1768 febr. 8-dikán tudomásul vette.**)

A czigányság veszedelme annál nagyobb volt, mert a lassúságuk t annyiszor korholt megyei urak komolyan hozzáláttak a parancs natositásához. Már 1768. május 20-dikán fölterjesztették a popák – czigányok összeirását,***) s a helytartótanácsnak 1769. febr. n tett ujabb sürgetésére márcz. 3-án azt felelhették, hogy a czigány-t már korábban szigorúan eltiltották a sátrak használatától, s hogy, int tőle telt, körülbelől *olyan házacskákat emelt e nép, a milye-ben az oláhság lakik.*†)

A helytartótanács ezzel sem érte be. 1772. márcz. 23-án elren-e, hogy a czigányok állapotáról minden negyedévben jelentést kell a. A megye június 1-jén kinyilvánította, hogy ő a maga részéről min-elkövetett a korábbi rendeletek végrehajtására. Mivel a czigányok adán *kovácsok*, nyaranta a szegény nép nem csekély hasznára, nkat keresve járnak föl s alá faluról falura, *van azonban állandó ásuk is, és mindeniknek megvan a maga külön földesura.*††) 3 január 25-én a megye egyszerűen tudomásul vette a helytartó-csnak 1772. decz. 7-én kelt azon rendeletét, hogy a kézművekkel

*) Aradmegye jegyzőkönyve 1743. 152. l.

**) U. o. 1768. 11. sz.

***) U. o. 127. sz.

†) U. o. 1769. 40. sz.

††) U. o. 1772. 130. sz.

vagy zenével hasznosan nem foglalkozó czigányok mesterségeket vagy földmívelést tanuljanak, s lovakat csak a munkáikhoz és igájukhoz szükséges számban tarthassanak.*) Mikor pedig 1779. okt. 14-én a helytartótanács ismét elrendelte a czigányok összeirását, Arad rendei 1780. január 31-én ez alól azon okból kértek fölmentést, hogy királyi rendelet értelmében a czigányok a valódi jobbágyok és földmívesek közé tartoznak, s hogy e nép nemcsak szokásait kényszerült megváltoztatni. hanem *czigány nevét is elvesztette.***)

Az aradmegyei czigányok ellen sohasem emeltek lényegesebb vádat. Nem emlékszem. hogy a megyei jegyzőkönyvekben nyoma volna valamely czigány elitéltetésének. Kihágásokat inkább a jövevények követtek el. 1782. május 16-án a helytartótanács (3339. sz. a.) komolyan figyelmeztette a megyét. hogy Erdélyből néhány czigánycsapat kivándorolván, több megyében, igy Aradban is, törvényes útlevél nélkül barangol. Az ilyeneket el kell fogni, kivallatni, s ha egyéb bűnük nincs, hazatoloniczolni. Útlevelet azonban semmi esetre se adjanak nekik.***)

Még egyszer szőnyegre került ez az ügy ugyanazon 1782. év nov. 13-án, midőn fontolóra vették a helytartótanácsnak okt. 21-én (7510. sz. a.) tett azon kérdését, miként korlátolhatnák. kivált hegyes vidékeken a czigányoknak a közönségre nézve ártalmas kóborlásait? A megye azt válaszolta. hogy a czigányokat e megyében idején megszabályozták, s nemcsak kevés panasz merül föl ellenök, söt dicséretet is érdemelnek. mivel kovácsmesterségökkel sok hasznot hajtanak a műveletlen oláh nép falvaiban. s a mellett adóznak és a jobbágyi terheket is viselik: hogy azonban az Erdélyből jövő kósza nép meg ne rontsa, a megye úgy intézkedett. hogy az ilyes kóbor czigányokat. a mint a megyébe érkeznek, rögtön visszakergessék oda. a honnan jöttek. †

1783 decz. 9-én a megyének már kezei közt volt a helytartótanács nov. 9-én (9817. sz. a.) kiadott rendelete. melylyel a czigányok ügyet szabályozó és 59 pontból álló parancsot megküldte. †† A mint azonban láttuk, II. József ezen rendelete előtt már legalább is 15 évvel foglalkoztak állandó megtelepedést kívánó munkákkal az aradi czigányok. s több mint egy évtized óta éltek jobbágyok gyanánt különböző földesurak telkein. E részben tehát megelőzték Bereg- és Szatmár vármegyét, valamint Győr városát is, hol csak József uralkodásának második eszten-

*) U. o. 1773. 13. sz.
**) U. o. 1780. 40. sz.
***) U. o. 1782. 26. sz.
† U. o. 1782. 42. sz., 467. l.
†† U. o. 1783. decz. 9. 12. sz.

jében adták fejöket földmívelésre, ebbeli elhatározásuk miatt mégis őket ·tották Magyarország legcsodálatosabb czigányainak. E dicsőség — az digiek szerint — az aradiakat illeti.

Mindazáltal a lócsiszárkodás nem keveset rontott a czigányok jó ·nevén. Alig határozta el 1784. január 26-án Biharvármegye, hogy az területén czigány nem tarthat lovat, márcz. 17-én Aradmegye is meg- .otta, hogy aradi czigányok lovakkal mehessenek át Biharba.*) Az ez ben kelt kimutatás szerint különben 403 czigányrajkó élt Arad- ·gyében, s a dádék közöl nem kevesebb, mint 91 *muzsikus* akadt. y, hogy a helytartótanács 1784. julius 26-án (16934. sz. a.) el is ren- :te e szám megszorítását s azt, hogy az aradi járásban házon kívül dalkozó 6 *kézmüves* czigányt a rendes iparosok közé igtassa be a ·gye, mit ez aug. 9-én teljesített is.**)

Sőt az emberszeretetet is kiterjesztették rájok.

Midőn 1787. ápr. 10-én (13208. sz. a.) a helytartótanács azt kér- zte, gondoskodtak-e minden czigány *árváról*, — május 8-án az önérzet y nemével felelhették, hogy itt már e parancs vétele előtt gondos- dtak róluk, s hogy tekintik őket, mint más nemzetiségüeket; a .nden keresetforrás nélkül valókat a megye saját pénztárából segíti.***) ·ggyült a baj a következő évben a háboru elől a török földről beözönlő igányokkal. A helytartótanács 1788. július 1-én (25736. sz. a.) meg- gyta, hogy ezeket a közbiztonságra veszélytelen módon helyezzék el megyében, számukra az élelemkeresést minden módon megkönnyítsék, ızokra, kiket esetleg már korábban a török földre tolonczoltak, kiválóan yeljenek. †

Ez volt a XVIII. században az utolsó nagyobb czigánykaraván, ·ly Aradmegyébe vándorolt. Én csak annak bizonyítására vállalkoztam, gy az első állandó czigánytelepeket Aradban kell keresni; s ha nándra, mint e nemben elsőre, annyi ok mellett sem akarna is reflek- ni valaki, azt, hogy Aradmegyében már II. József előtt voltak állan- ın megtelepedett czigányok, kétségtelenné tették a megye jegyző- ıyveinek adatai.

*) U. o. 1784. 228. sz.
**) U. o. 436. sz.
***) *Journal* für das Comitat Arad, 1787. 791. sz.
† Gestions-Protokoll des Arader Komitats. 1788. 2236. sz.

Népélet és népszokasok Baranyamegyében.

Közli *Kötse István*

Az ethnographia tárgyai oly nagy számmal vannak, és oly sokfélek, hogy a tanulmányozni és vizsgálódni akaró nincs szoros határok közé szorítva. Önként gazdag anyag kínálkozik neki, melyből szabadon választhatja ki a neki leginkább tetszőt. Nem kis fontosságú dolog azonban annak kiválasztása, hogy vizsgálódásunkban mire terjeszkedjünk ki, mert hogy e gazdag anyagot minden irányban felöleljük, arról szó sem lehet. E kiválasztásnál mindenesetre sok körülmény van olyan, melyet figyelmen kívül hagyni semmi esetre sem szabad. Ezen körülmények közül a legfontosabbak: 1. a tanulmányozó egyéni hajlamai; 2. a helyi körülmények.

A gazdag anyag az ő sokféleségével még azon esetben sem volna alkalmas összességben tanulmányozásra és vizsgálódásra, ha mennyisége ezt megengedné is. Ki kell tehát a sokféle anyagból választani azt, mely hajlamainknak leginkább megfelel, mert az ellenkező természetű munkánál és vizsgálódásnál nincs fárasztóbb, s e mellett haszontalanabb.

Másik fontos szempont a megválasztásnál a helyi körülmény figyelembe vétele, mely körülmény leginkább azoknál jön figyelembe, kik vizsgálódásaikban csak egy bizonyos szűk kör vizsgálatára vannak szorítva. Könnyen beláthatjuk ezen körülmény fontosságát, ha meggondoljuk azt, hogy a gazdag anyagból mindenesetre több van olyan, mely hajlamainknak megfelel, azonban melyeknek tanulmányozása és vizsgálási lehetőségének nagysága helyi körülményeink következtében igen különböző mértékű.

E két főkörülményt, t. i. a hajlamot és helyi körülményt minden esetre össze kell egyeztetni egymással. Nagy szerencse, ha ezen két fő körülmény már a véletlen által összhangzásban van.

Nem annyira a véletlen, mint inkább a két főkörülménynek saját magam által való összeegyeztetése folytán én leginkább a népéletet és népszokásokat tanulmányoztam. Kis gyermekségemtől máig, úgyszólván folytonosan a nép közt élve — részt véve annak mindenféle dolgaiban — alkalmam volt a népélet különböző körülményeiből keletkező népszokásokat tanulmányozni vagy jobban mondva feljegyezni.

Ily feljegyzéseim vannak mindenekelőtt az élet két fomozzanatáról vagy jobban mondva az ezek által keletkezett népszokásokról: a keresztelésről és temetésről. Ilyen feljegyzések továbbá azok, melyek a lakodalomra és lakodalmi szokásokra vonatkoznak. Vannak feljegyzéseim a

nagyobb egyházi és világi ünnepek folytan keletkezett népszokásokról. Végül vannak feljegyzéseim a népéletnek különböző alkalmakkor történő nyilvanulásáról, és az ezek által keletkezett népszokásokról.

Feljegyzéseim kidolgozásánál és közlésénél a helyes, világos és egyszerű előadáson kívül főleg a történeti hűségre és a részeseményék előadásánál az időrendi sorrendre ügyeltem, s ezeket egész végig folytonosan figyelemmel tartottam.

Jelen alkalommal a lakodalmi szokások leírását és a lakodalomra vonatkozó feljegyzéseimet közlöm, mely feljegyzésekről meg kell jegyeznem azt, hogy mindegyik több hasonló közül van és talán nem mindig a legszerencsésebben kiválasztva. A különböző változatok igen sok helyet foglaltak volna el.

A feljegyzések mindenütt azon részesemény után vannak, melyre vonatkoznak. Czélszerűbbnek láttam az ily berendezést, mint azt, hogy előbb elmondanám egymásután az eseményeket, s csak utánnok közölném szintén egymásután a feljegyzéseket, melyek közt néha semmiféle rokonság nincs.

Az eljegyzés és lakodalom.

Mellőzve mindazon események elsorolását és leírását, melyek mindaddig történnek, míg végre legény és leány egymásénak mondhatja magát, mint a mely események nem is oly különlegesek az egyes vidékeken, s így nem is számíthatók a népszokások nyilvánulásai közé — ott kezdem leírásomat, a hol a tulajdonképeni népszokások nyilvánulásai kezdődnek. Ezen pont a leány megkérése.

Ünnepélyes alkalom ez, s ép ezért a teljesítése is ünnepélyesen megy végbe. A legény kiválasztja egy éltes rokonát, ki tisztességesen felöltözve vasárnap délután elmegy a leányos házhoz, hogy megbízatását teljesítse. Ritka, és csak azon esetben, ha a legénynek nem kételkedései volnának a felől, hogy megkapja-e mátkáját, szokott megtörténni az, hogy a legény maga megy el a leányt megkérni.

Ha nem személyesen teljesíti a legény a megkérést, igen kevés dolga van a kérőnek.

Kikosarazás a népnél a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. A leány részéről nem fordulhatnak elő, mert a legény nem kér meg addig leányt, míg nem tudja, hogy ez őt szereti-e? De nem fordulnak itt elő kikosarazások a szülők részéről sem. Meglontolja és a rendelkezésre álló sok eszközzel kipuhatolja azt a legény, hogy vajjon oda adják-e a szülők leányukat vagy nem? Nem rohan vakon a leánykérésnek, de ha mégis

kosarat kap, ezt ritkán tudja elviselni: mig ott, hol a kikosarazás gyakor eset, fel sem veszik.

A kérő tehát ugyszólván biztosan tudja, hogy kérése teljesittetik csupan formaság az, mit neki tenni kell. Hosszas beszélgetés és boroz gatás után adja tudtul végre ünnepélyesen czélját, s kap rá szintoly ünnepélyes feleletet, a mi rendesen abból áll, hogy jöjjön el egy hé múlva, majd addig meggondolják a dolgot.

Ne higyjük azt, hogy e hét csakugyan a meggondolásra való. E van az már rég határozva atya és leány részéről, hogy kié legyen, de szükség van ezen halasztásra már az ünnepélyesség szempontjából is

A válasz a hét végével rendesen igenlő. Már fennebb mondám, hogy visszautasító nem szokott lenni, mert ekkor a legény nem kérette volna meg mátkáját, vagy pedig az atya adta volna valahogy kerülő utakon tudtára, hogy ne tegye, mert ugy is hasztalan.

A kérést, vagy jobban mondva a választ követő szombaton tartják meg a *foglalást* (eljegyzés). Délután összegyülnek a leány és legény közelebbi rokonai a leányos háznál, s innet mennek estefelé a paphoz, hogy az inkább egyházi, mint népszokást teljesitsék. A paptól hazajőve cseréli ki a legény és lány a jegykendőt, s ekkor beszélik meg, hogy mit fog a vőlegény menyasszonyának az esküvőre venni. Ezek elvégzése után következik a vacsora és a másnap reggelig tartó mulatság.

E mulatságnak legérdekesebb része a *csókpénz*.

A menyasszony és vőlegény rendesen az asztalfőnél ül egymás mellett. Vacsora után egy tiszta, leteritett tányért tesznek a mátkapár elé. A legényhez tartozó vendégek «Jobb kaszás a mi legényünk», a leányhoz tartozók «Jobb arató a mi lányunk» szavak kiséretében több vagy kevesebb pénzt dobnak a tányérba, mire a mátkapár felállva megcsókolja egymást, mintegy ezzel akarván kifejezni köszönetüket a kapott ajándékért. Tekintélyes összegü ily csókpénz szokott egyes nagyobb foglalás alkalmával begyülni, mely összeg, mint a mátkapár első közös vagyona, nagy tiszteletben részesül. Vagy megőrzik közösen mind egy krajczárig, vagy pontosan megfelezve, kiki a maga részén egy emléktárgyat vesz mátkapárjának, s ekkor ezen emléktárgyat őrzik nem ritkán egész a halálig, s mindenkor méltó büszkeséggel dicsekszenek vele.

De hagyjuk el az eljegyzést, s ugorjuk át azon kétheti időközt, mely a lakodalomtól elválasztja. Ne háborgassuk se a legényt, se a leányt. Nagy és sok dolguk van ezeknek, s különösen a leánynak. Készülni a lakodalomra. Mátkáját is csak vasárnap látja, máskor eltemetkezik dolgai közé

Elérkezik végre az eljegyzés utáni harmadik vasárnap s elmúli

itt a harmadszori kihirdetés. Délután kezdődik a *vendéghivó* sze-
(Mily jó, és igazán cselekvésfestő szó, s hogy el van rontva a
y s még inkább vőfély szavakban. Mi szükség volt ezekre?) A
éghivót a legény rendesen a legjobb barátai közül választja ki, s
különösen arra, hogy bátor és szép legény legyen. A vendéghivó
nap délután megjelen a legényes vagy leányos háznál, hol a
zolólányok már szintén össze vannak gyűlve. Nyoszolólánya van
a leánynak, mind a legénynek és pedig kettő-kettő. Őket is a
y és leány választja hajadon barátnéi közül épugy, mint a vendéghivót.
A nyoszolólányok most feldiszitik a vendéghivót. Kalapjára, karjára
gokból csokrot kötnek, mellére bokrétát tűznek, kezébe *vendéghivó
zát* adnak, mely egy hosszú egyenes rozmarinszál, mely szintén fel
pántlikákkal és bokrétákkal diszítve. Igy fel lévén diszítve, elindul
éghívási körútjára mindazokhoz, kiket a gazda megnevez, kinek
ben őket a lakodalomra a következőképen meghívja:

Szólok lelkesülve e háznak urához,
Szólok én e háznak mindegyik tagjához.
Szólok pedig azért e háznak urához,
Hogy meghívjam őket vidám lakomához.
A barátság az ég legszebb adománya,
Azért N. N. szivéből kivánja,
Hogy szerdán reggelre ő nála legyenek,
És a mulatságban vidám részt vegyenek.
Mert megjött az idő, melyet kellett várni,
Hogy az ő fiának meg kell párosodni.
Azt akarja tehát, hogy nála vigadjunk,
Mert megpárosodik egy ifju legény társunk.
Melynek örömére a nevezett gazda,
Ezen lakodalmat szentelni akarja.
Reménylem, hogy önök sem fogják megvetni,
Szives meghivásán meg fognak jelenni.

E rövid meghívó vers elmondása után a házigazda rendesen meg-
lja őt egy pohár borral és egy kis harapni valóval.

Igy tart ez sorba minden háznál, mig mind el nem járta a meg-
ndókat. Ha ezt elvégezte, akkor visszamegy a gazda házához, a hol
tkezőképen számol be a vendéghívásról:

Melyeket rám biztak, most egyszer elláttam,
De én visszavonást sehol sem találtam.
Az Ur Isten adjon ide jó vendéget,
Azok közé pedig szép, jó békességet.
Segitse az Isten önöket is erre,
Hogy elkészüljenek a rendelt időre.

Hogy akkor jó gazdánk kedvét is tölthesse,
Vele együtt minden háza népessége
Legyen kedve majd a mi vőlegényünknek *)
Hogyha majd elhozzuk őt uj hitvesének.
Töltsék kedvöket, mint ujra lett párok.
Végre a jó Isten legyen ő oltalmok.

Ezek történte után elmúlik vasárnap is. Hétfő szintén elmúl[ik] nélkül, hogy valami történnék. Legfeljebb a lakodalmas, tehát lege[...] háznál – mert itt tartják a lakodalmat – készülnek a lakodalom nap[...]

A lakodalom előtt való nap, tehát kedden a közelebbi roko[...] ismerősök, a násznagy és vendéghivó már megjelennek a lakodal[...] háznál, hogy az előkészületekben segitsenek. Ekkor teljesitik a férfi[...] marhavágást, mert nem ritkán a gazda erre a czélra saját maga [...] marhát vágat le, a mire szükség is van. A nők sütnek, főznek, és [...] den előkészületeket megtesznek. Már délben elkezdődnek a lako[...] beszédek, midőn a szakácsné beszél következőképen:

Érdemes uraim, egész gyülekezet,
Mely igen szép renddel helyre telepedett,
Tessék kelmeteknek csendességben lenni,
Mert az ételekről akarok beszélni
Mivel hogy én vagyok a legelső szakács,
Mesterségem értem jobban mint egy takács.
A sokféle étkek nemsokára jönnek,
Szakácsnéim ott künn egyre-másra főznek.
Hogy ne kelljen várni óráról órára,
Adtam már tóglalót egy pár fél tára.
Most pedig egy embert kellene fogadni,
Mert a fát uraim, fel is kell metélni
Azért, hogy idején főjön meg az étel,
Hogy itt maina senki még ne haljon éhen.
És hogy a tehénhus megfőjön idején,
Itt van taglójával a mészáros legény
Azt mondja, hogy kiki készitse el gyomrát,
Mert ő holnap délre leüti a csirát.
Kilencz legény pedig részeli a tormát.
Mennyájoknak igen izeli az orrát.
A boltba is elment paprikáért kettő,
Elvittek magukkal egy nagy czigányteknyőt.
Mert sok paprika kell holnap a levesbe,
Hogy ne legyen semmi hiba az ételbe.

*) E két sort csak a leány vendéghivója mondhatja. E helyett a legén[y...] mondja:

Legyen kedve majd a mi menyasszonyunknak,
Majd elhozzuk őt a szeretett párjának

Malomba is elment egy jó erős szolga,
Hogy tésztának való lisztet onnét hozna.
Magam pedig megyek káposztát gyalulni,
Mert ideje azt már besavanyítani.
Gazdaasszony pedig elment a piaczra,
Tyúkot vásárolni a holnapi napra.
Még csak egy van hátra, bor kellene délbe,
Elküldtem már érte egy kocsit Eszékre.
Lesz itt minden elég, majd hozom a többit,
Addig jó uraim, egyék meg a semmit.

Néhol szokták, s különösen régebben, hogy kedden délután a ıdéghivó ismét sorra járja a meghivandókat, de ekkorra nincs semmi- ɜ külön mondóka. Pár szóval figyelmezteti csak őket arra, hogy hol- ɔ lesz a lakodalom, tehát készülődjenek.

Elérkezik végre szerda, mint a lakodalom napja. Korán reggel g egyszer végig járja a vendéghivó a meghivandókat, hogy most utol- a meghívja őket a lakodalomra.

Jól tudják már kendtek, hogy én miből járok,
Hogy N. N.-nek hív küldötte vagyok.
Ki ismét tiszteli általam kendteket,
Hogy ha kimutatnák szives szerelmöket,
És az ő fia lakodalmán megjelennének,
Mint jó rokonai, vendégi lennének.
Mindjárt reggelihez hozzá tartozzanak,
Isten jóvoltából vigan mulassanak.

Felgyülekeznek tehát a vendégek mind a legényes, mind a leányos zhoz. Mindegyiket a násznagy fogadja, s mindeniknek egy bokrétát szedvén érette bizonyos összeget, mely a menyasszony koszorú- ıze lesz.

Igy fel lévén diszítve, a legényes ház vendégei, miután a násznagy ʞövetkező beszédet elmondta:

Tisztelt gyülekezet! Isten szent nevében,
Induljunk el innen csendes békességben
Vőlegény urunknak keressük fel párját,
Az ő drága üdvét, ékes menyasszonyát.
Szerezzünk neki ma öröm s boldogságot,
Hozzunk ma keblére egy szép gyöngyvirágot.
Először az Isten hajlékába viszszük,
Hol szent áldás után boldog leend, hiszszük.
Tehát induljunk el Isten szent nevében,
Menjünk a mátkáért a legnagyobb rendben.

elmennek a lányos házhoz, hogy innet együtt menjenek a templomba, s végre 10 óra felé kezdenek sorakozni a templomba meneteihez.

Legelől megy a vőlegény menyasszonya egyik nyoszolólányával utánna a menyasszonynyal a vőlegény vendéghívója; utánnok a násznagyok nejeikkel, s a többi vendégek tetszés szerinti sorrendben. Igy haladnak muzsikaszó, pisztolylövöldözés mellett, s telt üvegekkel a templom felé.

A magukkal vitt borból aztán mindenkit megkinálnak, a kivel csak találkoznak, pedig van majd minden háznál a kapuban kint álló nézőjük.

Igy érnek el a templomig. Most a templom melletti házak valamelyikébe betérnek, hogy részint a magukkal hozott, de templomba nem való dolgokat, s itt jelenleg boros üvegeket lerakják, részint pedig hogy magukat, különösebben a menyasszony és vőlegény rendbe hozhassák. Igy mennek aztán a templomba, hogy legény és leány a »Holtomiglan-holtodiglan«-t egymásnak elmondják. E része a lakodalomnak tisztán egyházi jellegű, s igy semmiféle szokás itt nem található. Ezen egyház rész elvégzése után jön azonban a tulajdonképeni lakodalom.

A templomból ismét a leányos házhoz mennek, de most már a legény menyasszonyával megy, s a többiek most is tetszés szerinti sorrendben, legfeljebb a vendéghívónak van rendes helye, ki az egyik nyoszolólánynyal az uj pár után megy. Muzsikaszó, vigasság közt hazaérnek igy a leányos házhoz.

A vendégek közül most kiválik a legény násznagyja, vendéghívója és még egy páran, s *kikérik* a lányt szülőitől. A kikérés a násznagy dolga volna, azonban rendesen a vendéghívó teljesíti. Maga a kikérő-pár sorból áll csak, azonban ugyanekkor mondja el a kikérő a leány búcsuzását is, s igy egy hosszu beszéd származik:

Kérek egy kis csendet, szünjék meg minden nesz
Míg szavaimat végzem, búcsúszóm rövid lesz
Hogy mi a szándékom, eltalálhatjátok
Itt az ideje, hogy elvigyük lányotok
Eljöttünk érette, már a kocsi künt vár,
Egygyé lettek ma az Úr asztalánál.
Vőlegényünk is már szívszakadva várja,
Hogy házánál legyen jövendő párja.
De nem akarjuk úgy elvinni tőletek,
Míg, bár vérző szívvel, meg nem engeditek
Kérünk hát jó szülők, bocsássátok őt el
A mi érette jött vidám seregünkkel
De mielőtt ketten egymásé lettetek,
Kedves menyasszonyunk! búcsúzni kell néked
Először is a te szerető atyádtól,
Kitől néhány perczre leszel immár távol.

Óh kedves jó atyám, köszönöm hát szépen,
A mit tettél eddig az én érdekemben.
Hogy engem neveltél, oktattál, ruháztál,
Minden tetteiddel csak javamra voltál.
Hogy ha már el is kell távoznom te tőled,
De szivem veled lesz, atyám! nem hagy téged.
Öreg napjaidban, hogy ha Isten segít,
Fénynyel aranyozom meg te ősz fürteid.
Mert jó nevelésnek leszek bizonysága,
A mely legnagyobb jó az egész világban.
Áldjon meg az Isten minden áldásával,
Ékesítsen egykor égi koronával.

Te hozzád, jó anyám mit szóljak, nem tudom,
Mert szivem elfogja keserű fájdalom.
Könyes szemeimet felnyitni nem bírom,
Bucsúzó szavaim csak zokogva mondom.
Itt van az elválás keserű órája,
Mely esik lelkemnek nehéz fájdalmára.
Most mindjárt átadnak férjem hatalmába,
Kedves édes anyám! szived fájdalmára.
Szeretett jó anyám, jöjj ide én hozzám,
Hogy még utoljára hadd csókoljon meg szám.
Hadd öleljenek meg a szerető kezek,
A kit most azonnal elvisznek te tőled.
Áldjon meg az Isten, mert jó anyám voltál,
Mind a két kezedet, melyekkel ápoltál.
Áldja meg eszedet, mert engem oktattál;
A rossztól intettél, jóra tanítottál.
Adjon az Ur Isten neked egészséget,
Hogy minden napjaid örömmel élhessed.
Ha pedig eléred utolsó órádat,
Nyerd el a mennyekben koronádat.

Kedves testvéreim, a kiket a szivem
Oly igen szeretett egész életemben,
Nektek is tartozom egy pár bucsúcsókkal,
Szivemből eredő jókivánságokkal.
Legyetek áldottak mind valamennyien,
A kik jelen vagytok, avagy távol tőlem.
Szeressetek engem épen ugy, mint eddig,
Szerető testvértek maradok holtomig.
Legyen életetek egy áldásdús élet,
A melynél már ember jobbat nem remélhet.

Hozzátok fordulok, többi szeretteim,
Ti minden rokonim és minden vendégim.
Az egektől bőven áldottak legyetek,
Kérlek az Istenre, hogy el ne felejtsetek.

Kérem továbbra is szíves jóságtokat.
Mint én is igérem jó indulatimat.
Áldjon meg az Isten titeket, kivánom,
Vigyen fel az égbe magához egykoron.

De már most itt a válás végpercze: Istenem!
Adj erőt nekem, mert megreped a szivem
Isten hozzád atyám háza! Isten hozzád!
Benned éltem én oly sok s jó vidám órát.
Férjem hajlékával felcseréllek immár.
Megreped a szivem Isten hozzád!
Kedves atyám s szülő édes anyám!

A kikérésre rendesen a lány atyja felel pár szóval:

Köszönöm násznagy úr szíves fáradságát.
Lányunkhoz mutatott kegyes indulatját.
Hogy búcsú-szavait ily szépen végezte.
Áldja meg az Isten ezerszer érette.
Hogy mi is kendteket meg ne késleltessük.
Leányunkat most már utjára eresztjük.
Isten szent nevében azon óhajtással.
Boldogul élhessen törvényes párjával
Legyen velök az Úr, áldja meg éltöket.
Gazdagítsa minden javaival őket.
Áldja meg, ha tetszik, kedves magzatokkal.
Hogy víg örömök közt éljenek azokkal
Legyenek boldogok halálig, kivánom.
Ezen áldásommal útjára bocsátom

Meg kell azonban itt jegyeznem azt, hogy a leánykikérés
esetben, ha a leány nem azon faluban lakik, mint a legény, m
esküvő előtt megtörténik, mivel az esküvő a legtöbb esetben a
falujában tartatik meg. Ez esetben a kikérő beszédnek a meg
esküvőre vonatkozó részei némi kisebb módosításokat szenvednek
De visszatérek ismét azon esetre, midőn legény és leány egy
ban laknak.

A kikérés és kiadás után a két vendégsereg összevegyül, re
gyalog és együtt elindul a legényes házhoz, a hol a lakodalmat ta

Legelől a vőlegény vendéghívója megy, hosszú madzago
kakast, a *menyasszony kakast* hajtva maga előtt, melyet rendese
a menyasszony nevelt fel, s mely állítólag arra való, hogy ő könny
felejtse el régi otthonát, illetőleg, hogy ennek társaságában, a
már hozzá van szokva, úgy érezze magát, mintha otthon volna a
házánál

A vendégsereg tagjai szintén iparkodnak egyes apró tárgya

ɔs háztól a legényeshez vinni, hogy ezen apró tárgyak által a ɔsszony leánykori boldogságát vigyék el férje házához. Ezen apró ɩk a lakodalom elmúlta után visszaadatnak.

A vendéghivó után megy az uj házaspár, utánnok a nyoszolók, násznagyok és a többi vendégsereg. Midőn a legény — most érj — házához megérkeznek, előáll a násznagy és *bekéri* a nőt házához:

Tisztelt házigazdánk és gazdaasszonyunk!
Nézzék csak, milyen szép virágszálat hoztunk.
N. N. virága, melyet leszakított.
Mit az Úr angyala ő neki mutatott.
Már ezután itt fog ő neki nyilani.
Ha isten akarja, gyümölcsöt is hozni.
Kikbe lehet majd a szülők reménysége.
Legyen hát e virág a ház ékessége.
Én pedig kérem, hogy ne beszéljek többet.
Tisztes hajlékjokba fogadják be őtet.
Atyának, anyának kivánt örömére.
Egész rokonságnak nagy dicsőségére.

Itt is még meg kell azonban jegyeznem azt, hogy azon esetben, ha a nem azon faluba való, mint a legény, a bekérés is az esküvő előtt van. Természetes, hogy ilyen esetben nem gyalog fognak menni a leány ból a legényébe, hanem kocsin. Az első kocsin rendesen a nász- és a vőlegény két nyoszolólánya ül. A másodikon az uj pár, és szemben a vőlegény vendéghivója a menyasszony két nyoszolóközt. A harmadik kocsin a muzsikusok, a többin pedig a vendég- foglal helyet. Rendesen ilyenkor viszik el a leány bútor és ruhat is a menet végen haladó külön kocsikon. Az ágyruhát pedig árt fel is használják, hogy belőle első sorban az uj párnak, és még azoknak, a kiknek jut, jó helyet készitsenek

Ott vannak tehát már a lakodalmas háznál, hol a tulajdonképeni ságok kezdődnek. A vendéghivó látván, hogy ideje is volna, s az is készen van, leülteti a vendégeket az asztalhoz:

Uraim az asztal meg vagyon teritve,
Kés, tányér, kanállal, villával készitve.
Jönnek az ételek is mindjárt sorjában,
Mert én jó magam sem állok itt hiában.
Ne hogy az étek az asztalon meghűljön,
Felmelegitése dologba kerüljön.
Tessék jó uraim helyre telepedni,
Úgy is a muzsikus meg kezd melegedni.
Én mindent, mi telik, fogok majd szolgálni,
Hozzá jó étvágyat fogok majd kivánni.

Az asztalfőnél az uj pár foglal helyet. Mellettök jobbról és balról a násznagy, az *örömapák* és leány anyja ül. A legény anyja nem szokott az asztalhoz ülni. De nem is ülhetne, mert neki, mint háziasszonynak sok más egyéb dolga van. A vendéghivó sem szokott az asztalhoz ülni. Ő az apró szolgálatokat teljesíti, s ezen felül ő látja el a vendégeket borral. Továbbá ő viszi be minden ételből az első tállal a menyasszony és vőlegény számára, mely alkalommal mindenik ételről mond egy pár sort:

Itt van az első tál étel, behoztam.
És hogy el ne ejtsem, mindig imádkoztam.
A szakácscsal jól megfűszerszámoztattam.
Bors, sáfrány, gyömbérrel jól meg is sózattam.
Örvendek, ha tálat viszek ki üresen.
Ugy vendégem gyomra nem maradt éhesen.
Lássanak hát hozzá uraim jó frissen.
És jó étvágygyal egyenek, kivánom szivesen.

Itt van a marhahús, mártással, tormával,
Jobb ez, mint a hering a vörös hagymával.
Ábrahám is ezzel élt ő Sárájával.
Azért élt oly soká ő kedves párjával.
Uraim, hát ebből minnyájan egyenek,
Arra bőven mártást, de sót is tegyenek.
— Huzzák meg csak nekik, vigan had legyenek. —

Ezen második tál étel után az uj párnak a borból is hoz külön egy kis üveggel, hogy a borról is elmondhassa az ő mondókaját:

Szivvidámitásra Isten a bort adta.
Amint Szent Dávid zsoltárban mondta.
Azért is jó gazdánk hordóját kifúrta.
Tele üveg borát velem behozatta.
Uraim, e borból minnyájan igyanak.
E lakodalomban vigan mulassanak.
Köszöntsék a kancsót, el ne aludjanak.
De azért nekem is a borból adjanak.

Országunk czimerét adom fel remekül.
A mellyivel, gondolom, asztalunk ékesül.
Van benne bőséggel jóízű falat is.
Marhahusból töltés jól elkészítve is.

Elhoztam a kakast egész taréjával.
Jó puhára főzve apró makkásával.
Nem gondolt jó gazdánk a maga tyúkjával.
Költsék el jóizűn, Isten áldásával.

Pecsenyét is hoztam, de nemcsak egy felét.
Köszörülje meg hát kiki kése élét
De el ne törjék ám a tányérnak szélét.
Húzza meg kend bátyó rekedt hegedűjét.

Már ekkor kezdi a vendégeket biztatni, hogy igyanak:

Hej tisztelt vendégek, de keveset isznak.
Nincs itt sok barátja jó Noé bácsinak.
Ki a bort teremté, jó kedvet is kapott.
Igyanak uraim! van még. Isten adott.
Ejnye no, talán már mindenki vizzel él.
A ki bort nem iszik, ugy hallám attól fél,
Hogy holta után is mindig köhögni fog.
Igyanak uraim, hordónk még nem mozog.

Itt vagyon tésztából jófele sütemény.
Nincs ebben sem ánis, sem mustár, sem kömény.
Porhanyó, jóizű és épen nem kemény,
A ki ilyennel él, nem bántja a köszvény.

Mindig szeretett a liba vizen úszni,
Azért fog most erre a borocska csúszni.
Különös eledel, legjobb finomságú,
Mert lehet rá inni a boroeskábul.

Ebédközben a vendéghivó az uj párt, a násznagyot és a lányokat öszönti:

Vőlegényt, menyasszonyt, kik itt ülnek ketten,
Éltesse sokáig a kegyes Ur Isten.
A földön legyenek szerencsések mindig.
Szeressék hőn egymást holtig, a mint illik.

Násznagy urakat is az Isten éltesse.
Legyenek e földön friss, jó egészségben.
Száljon Isten áldása rájok, mig élnek.
Hogy szolgálhassanak még sok jó legénynek.

Éltesse az Isten leány seregünket,
Kik édes csókokkal tartanak bennünket.
Éljenek mennyájan, szivemből kivánom,
Had akadjon nekem is köztük hű párom.

Az ételek közt mindig van kása. Ennek feladása után a vendég-
ő *kásapénzt* szed a szakácsné számára, mely begyült összegen az
párnak vesz valami emléktárgyat:

Nagy szerencsétlenség történt ezen házban,
Szegény szakácsnénkkal a konyhában.
Oda van a keze szörnyü fájdalmában,
Nem tudja, mit tegyen, iszonyu kínjában.
Hogy a kása forrott, kilocscsant belőle,
S rá esett szegénynek a jobbik kezére.
Jámbornak nem lévén mai napra bére,
Segedelmet kérek a beteg részére.
Hogy lóhátas embert orvosért küldhessek,
A szerencsétlenen rögtön segíthessek.
Különben csonka lesz, mint számos egyebek,
Soha sem szeretnék meg a szép legények.

Elvégződik végre az ebéd is, s kezdetét veszi a tánez. Nébol ritkán még előfordul, hogy a tánczot a menyasszonytáncz nyitja melyet a menyasszony legtöbbször a vendéghivóval tánczol. Ekkor desen az ő régi, leánykori legkedvesebb dalait húzzák.

Ebéd után, vagy legtöbbször mindjárt azután, midőn felkös őket, megkapja a vendéghivó a nyoszoló lányoktól az ajándéktárgy rendesen egy szépen kivarrott kendőt, mely ajándékot megköször

A nyoszoló szüzek rólam emlékeznek,
Ezzel ugyan bennem vígságot gerjesztnek
A mint veszem észre, talpok is viszketnek,
Mert gondolják ők is, hogy megtánczoltatom őket.
De meg is köszönöm ő szivességöket.

Tudja, hogy azt azért kapta, hogy megtánczoltassa őket. M felel ezen várakozásnak. Ha nincs menyasszonytáncz, akkor ő meg a tánczot a menyasszony nyoszolólányai egyikével. Továbbá ad nékik ajándékot, leginkább az öt diszitő szalagokból és bokretá

Nyoszoló szép szüzek, irántam hüségtek
Köszönöm, köszönöm hozzám szivességtek.
Ki legyen hozzátok hű más, mint vőfénytek,
Kik felvirágoztatok szivesen engemet.
Kivánom az úrnak atyai áldását,
Néktek is adja meg éltetek párját
Kivel csendes házi életet éljetek.
Itt az ajándékom, éljünk békességgel

Igy tart a mulatság s leginkább táncz, mig végre a muzsikusok i denek kifáradni. Ekkor a násznagy a vendéghivótól ajándékot küld n

Itt van ám valami, szépen letakarva,
Násznagy uram küldi néktek, jót akarva.
Nézzük meg, mi van a két tál közé rakva?
Ihol ni! a mórék érdemlett istrángja.

Ugy vigyázzatok hát, rá ne kerüljetek,
Vagy hogy talán ezzel ütleget nyerjetek.
Eddig még közöttünk keveset tettetek.
Jól fel vannak róva minden érdemitek.
Vacsorát is kaptok. Szunyog oldalbordát.
Egész légy derekát, lépe keresztcsontját.
Cserebogár szárnyát, ökörszemnek máját,
Fiatal egérnek tüdőjét, zúzáját.
Húzzátok tehát rá, nem lészen hiánytok,
Akár reggelig is vigan mulathattok.
Ital gyanánt vizet ám nem kaphattok.
Lesz aludt tej elég, lészen friss savótok.

Elérkezik végre a vacsora ideje. Helyet foglalnak ismét az asztalnál, már most leginkább minden vendéghivói beszéd nélkül. Az ételeket ı mondókák kiséretében adják már fel az asztalra. De azért hallunk ; este is lakodalmi verseket. Mindenek előtt a vendéghivó biztatását ivásra :

Nem siralmas harcz ez, félre most a bajjal,
Vigadozzunk, mig ránk nem köszönt a hajnal.
Kerítsük a kancsót, el ne aludjanak,
Minek áll itt ez a sok üveg bor sorban.
Asszonyok, menyecskék! hozzá kell csak nyúlni,
El szokott a jó bor asszonynál is csúszni.
Csakhogy, köztünk legyen mindazáltal mondva,
Ne álljon ma félre senkinek a kontya.
Borból a fehérnép csak keveset fogyaszszon,
Mert nincs rútabb látvány, mint a részeg asszony.
Egyszer láttam egyet, jaj de megutáltam,
Ha rágondolok is borsódzik a hátam.

Este van a *czigánypénz* szedés is, mely szintén a vendéghivó dolga:

Uj hir van idebenn érdemes uraim,
Becsületre méltó kedves asszonyaim!
Mig hát elbeszélem rövid panaszaim.
Kérem hallgassák meg egy vagy két szavaim.
A muzsikusoknak nagy baja érkezett.
Véletlen szerencse reá következett.
Drága hegedűje össze töredezett.
A melyet a minap jól összeenyvezett.
A kinek mostan tus vagyon kedvében,
Tekintsen most bele tele erszényébe.
Annak ő szép nótát húzna örömében.
Csak huszast hányjanak a hegedűjébe.
Máriást is elvesz, ha huszast nem adnak.
De még jobban örül, ha tallért mutatnak.
Ugy mondja: reggelig vigan tánczolhatunk,
Hogyha számára pénzt bőven adogatunk.

De mindenesetre a legerdekesebb része az esteli mondókák «Házasságról» tartott beszed, melyet a ket vendeghivó mond el:

Első vendéghivó:

Uraim! halljunk szót, szólok vigaszságot,
Nem beszélek tréfát, való igazságot.
Adjanak én nekem egy kis szabadságot,
Míg elébeszélem a szent házasságot.
Ádámot az Isten mikor teremtette,
A szent házasságot még akkor szerezte.
Egy oldalbordáját Ádámnak kivette,
Melyből Eva asszonyt mellé készitette.
Maga volt a vőfeny az egek királya,
Amint ezt a Mózes szent históriája
Bőven elénk adja, bárki megvizsgálja,
Ezt minden értelem bamulva csodálja.
E szent rendelése az egek Uranak.
Tetszett Ádam minden uj maradekanak.
Mint patriárkaknak, evangelistáknak,
Páratlan életet kevesen tartottak.
Bizony boldognak is lehet azt mondani,
Kit az Úr jo társsal szeret megaldani.
Sokfele peldat itt lehetne mondani,
Mivel meg lehetne azt bizonyitani.
Boldog, kinek van hív és jó felesege,
Mert a jó feleség a ház ékessége.
Boldog, kit igy megáld Isten ő felsege.

Második vendéghivó:

Állj félre, barátom, majd én is beszélek,
Még ilyen legénytől, mint te, én nem félek.
Magános életet veled nem cserélek,
Élj te parosan, majd en egyedül élek.
Nem vala szent Palnak soha felesege,
Krisztus keresztje volt a gyönyörüsege,
Ugyanesak ez leve az ö öröksege,
És meg is adatott mennyben az ő része.
Soknak a hazassag vagyon nagy kárára,
Nem mindenki talál a kegyes Sarara.
Nem Szent-Erzsébetre, Mária anyára,
Sőt sok ember talal hazug Delilára
Amaz eros Sámson, hogy tarsa szavának
Hitt, mézes beszédü rossz Delilájának:
Halalos sérelmet okozott magának,
Mely altal vege lett élete napjának
Jobb, pajtás, te is hogy ha nem házasodol,
Majd ugy a konyhától te sem gondolkozol.

Mert hidd meg, ha majd te is megházasodol:
Mit egyetek ketten, azon sopánkodol.
Kell a gazd'asszonynak szita, rosta, kanál,
Akarná, hogy mindjárt száz ökröt hajtanál.
Majd ott is vakarod, a hol nem is viszket,
Hogy ha feleséged ily dolgokra késztet.

Első vendéghivó:

Hallod-e barátom! állj meg még egy szóra,
De nem hívlak mostan vacsorára, borra,
Hanem megfelelek az előbbi szódra,
Hogy megbomlott eszed fordíthassad jóra.
Igaz, hogy szent Pálnak nem volt felesége,
De nem azért lett ám mennyben öröksége.
Azért lett ő neki mennyben öröksége,
Mert szent életet élt ő kegyelmessége.
Lám, hiszen Judás is nőtelen legény volt,
De hogy mesterétől hirtelen elpártolt:
Felakasztá magát, s a pokolba loholt,
Hol álnokságáért keservesen lakolt.
Rossz Delilája volt az igaz Sámsonnak,
De hogy ebül járt, ő maga oka annak.
Nem kell kibeszélni mindent az asszonynak,
Mivel hogy ők titkot tartani nem tudnak.
Nagy kincs a jó asszony, barátom aháznál,
Ha ők nem volnának, most te sem papolnál.
Ki tudja, mily ország szélén kuruttyolnál.
Azért hát jobb volna, ha egyet sem szólnál.
Igaz, az asszonyok olyat is kivánnak,
Miket a férfiak nekik nem adhatnak;
De sokat is meg kell engedni azoknak,
Kik a férfiunak oldalából vannak.
Sok példát hozhatnék fel históriámból,
Mind a régi jó, mind az uj világból:
Mennyi jó származik a szent házasságból.
Látod, pajtás, nem tudsz kivenni sarkamból.

Vacsora után, mivel nem kezdhetnek azonnal a tánczhoz, előveszik
nét kedélyes beszélgetés és mulatozás közt a csókpénz szedést, melyről
ár a foglalásnál szóllottam.

Később belevegyül a mulatásba a táncz is, s igy mulatnak vigan
eli 2—3 óráig is.

Ekkor a násznagy, vendéghivó és a nyoszolólányok elkisérik az uj
rt a számára kijelölt alvóhelyre, s azt minden részében babonás féle-
mmel pontosan átvizsgálván: jó éjt kivánva ők is a többi elszélledő

vendégekkel hazamennek, de csak azért, hogy másnap ismét tov folytathassák a mulatságot.

Másnap reggel a vendéghivó sorra járja a vendégeket, felk őket s figyelmezteti, hogy a tegnapi napnak még folytatása is lesz

Különösen a délelőttöt iparkodnak jól kihasználni, mivel a mu kusok is majdnem kivétel nélkül a lakodalom napjára (szerda) másnap délelőttre vannak fogadva, jóllehet, a hol jól bánnak velő kapnak egy kis ajándékot: ott maradnak estig is.

Csütörtök délelőtt 10 óra tájban, ha szép idő van gyalog, el kező esetben szánon vagy kocsin, a körülmények szerint elindulna menyasszonyt, vagy most már *uj asszonyt bemutatni*. Végig já igy muzsikaszóval, ujjongással és nagy vigsággal az egész falut. Pe mindenütt akad nézőjök. Ezeket aztán a magokkal hozott borból, s ritkán a szintén magokkal hozott ennivalókból megvendégelik, sőt is hivnak mindenkit, hogy csatlakozzék hozzájok és mulasson v Nem ritkán igy kétszer annyian érnek haza, mint elindultak Ha e utat nem gyalog teszik meg, gyakran a szomszéd falukba is ellátogat

Eltávoznak végre a muzsikusok is, de a mulatság azért tart m még a harmadik nap is.

Hogy meddig tartson, az a gazdától függ. Ha a gazda nem aka hogy tovább mulassanak, vagy a vendégek akarnak már nagyobbr menni: akkor a házigazda akármilyen időben feladatja az asztalt *vendégűző ételt*. Igy nevezik a marha százretű gyomrából savany elkészitett ételt, melynek feladása biztos jele vagy annak, hogy m gazda a mulatság végét akarja, vagy pedig már igen sokan kés nek haza.

Nem maradna ezen étel feladása után senki tovább, bármil kedve legyen is.

Rövid pár óra alatt a még előbb oly zajos ház elcsendesül, feljebb az edényzörgés és rendezkedés okoznak némi zajt

Minden halad tovább, mint azelőtt, mintha mi sem történt v

Irodalom.

Zámolyi V Mihály. *A sátoros czigány. Humorisztikus néprajz*. Buda 1890. 140 l. Ha csak humorisztikus akarna lenni, hát olvasóinak egyéni tíz bizhatnók, hogy keressenek humort benne, de a könyv néprajzul kellet magá ehhez már volna szava az «Ethnographiá»-nak Kereken ki kell jelentenünk körülmény, hogy a Gyurka czigány a harmadik liter után komának nevez v (61. l.), még nem elég alap arra, hogy ez a valaki könyvet irjon a czigány

Pedig épen erről a tárgyról igen könnyű volna nálunk jó és érdekes könyvet írni. Lapjaink tele vannak pompás czigányadomákkal; *Wlislocki Henrik*, a ki sokáig élt köztük, nagybecsű műveket írt czigányainkról és *Thewrewk Emil* tanárnak József főherczeg czigány nyelvtanához szerkesztett kalauza, a czigány irodalom gazdag tárháza, kellően megvilágosítja a legfontosabb czigánykérdéseket. Zanadyi úr összeszedett pár adomát, és ezek képviselik a humorisztikus részt (a mit a szerző úr még annak tartana, az legfeljebb komikus). *Wlislocki* működéséről nincs tudomása, a mi annyi, mintha a pap nem ismerné a bibliát. *Thewrewk* kalauzát azonban ugyancsak forgatta, mert ebből van kiszedve könyvének nagyobb része, de minden rendszer nélkül és tele hibával. Hogy ezeket mind learassuk, arra nem nyújt tért e folyóiratunk, de a lapok sorjában szedett kis szemelvény talán elfér. Szerző 30 lapnyi fejezetben nézi nézi a czigányfajt a történelem kétes világánál (14. l.). Konstatáljuk, hogy ez a világ bizony nem «virrasztott» a mi czigány tudósunknak. Ezért is minket egy cseppet sem lep meg szerzőnek az az őszinte vallomása, hogy nem ismeri a czigányokat (16. l.), de az már meglepőbb, hogy mégis könyvet írt róluk. Ez különben magyar ethnographiai vonás! Hogy Szmodis uram nem dobta tűzbe czigány könyvét (17. l.), arról szerző meggyőződhetett volna a Thewrewk kalauza 304–306. lapjából. Az, hogy a czigánynak nincs rokona, nem sejtelmény (18. l.), hanem lehet tény vagy körülmény. Szerző szerint régibb írók a czigányok nyelvét csak hallásból ismerték (24. l.). Hát a nyelvet miből kell ismerni? A czigányokat lehet látásból is, mert szeretik kiöltögetni! Szerző valami *Pohl*-t úttörőnek ismer a czigány nyelvészet terén; vajjon nem *Pott* lappang-e ez álnév alatt? Mi, a kik jártunk Oláhországban, biztosítjuk Zanadyi urat, hogy ott most is van czigány elég (28. l.). Mi nem nevezzük a czigányt egyszerűen oláhnak, s a spanyolok egyptusiaknak hijják őket (35. l.). A debreczeni czigányok csak 1880-ban tiltakoztak az «uj magyar» elnevezés ellen (36. l.). Az is furcsa felfedezés, hogy az Európába vándorolt czigányok váltókat kaptak hazájukból (36. l.). Szerző úgy látszik, czigány geographiát tanult, mert azt írja, hogy Olaszországban a czigányok legszívesebben szeretnek tartózkodni a pápai államban (43. l.). Ez hatalmas lehet Kis-Egyptomnál! Pompás példája az abszurdumnak, a mit szerző a czigányok physiognomiájáról ír a 46. lapon. Az is csak laikusok babonája, hogy a czigányoknak épen az elhullott állatok húsa volna kedves nyalánkságuk (53. l.). A két sornyi statisztikai kimutatás (67. l.), ugyancsak hiányos; a róm. és gör. katholikusokat nem szabad egy kalap alá fogni. A legszámosabbakat, a gör. keletieket egyenesen elsikkasztja szerző; hogy miért, nem lehet tudni! A «Paphoz elmentem» kezdetű vers (68. l.), nem gúnydal, hanem czigány termék. *Thewrewk* fordította Dammer után. Az utolsó előtti sor helyesen így van: keresztény lett keresztvízben. Az örök életben való hitre vonatkozó conclusio (69. l.) példája a logikátlanságnak. Konstatálom, hogy a czigány télen nem lakik *sátorban*, és hogy nem szokta a saját maga talpát nyalni (70. l.), s nem is vallja Tubalkain-t ősének (71. l.). Tinódi egy szóval sem mondja, hogy Kármán D. czigány volt; valószínű, hogy guzlár volt ő kelme (86. l.). Az nem igaz, hogy a zsidók nem adnak alamizsnát a czigánynak; az igaz, hogy nem ragasztanak bankóflitteret a véresre vert móréra, mint a hajdani gentry (90. l.). «A t. olvasónak fogalma sincs», kezdi egy helyen oktatását a szerző, talán arra szándítván, hogy a kinek van fogalma a czigányokról, úgy sem olvassa el könyvét a 97-ik lapig. Nem áll, hogy a női ruha érintése becstelenít (102. l.). A könyvbeli humor gyöngye bizonyára e passus: «legfeljebb arra néz, hogy jövendőbelije ne férfiú legyen, hanem nő» (104. l.). A czigányok eredetére nézve új argumentum, hogy a gyermekszeretet nyilatkozását régi hazájukban a paviánoktól tanulták (111. l.). A philosophia történetéhez érdekes adalék az, hogy «a czigány következetes minden mozdulatában, mint ezt a régi kor bölcsészei tanították» (126. l.). *Tissot* útleírásának a czíme nem németül van (129. l.). A számos ellenmondás közül felsorolok néhányat. Hírt czigányok ásnak és nem ásnak (111. és 116. l.); kártyát vetnek egymásnak és nem vetnek (130. és 137. l.); a nép vénei átnyujtanak (az uj vajdának) . . . egy korsó bort, a közös pecsétet, mely tárgyak . . . egyik vajdától a másikra maradnak (120. l.). Ezt csak úgy lehet érteni, hogy a korsó, bor és a pecsét szállnak hagyományként egyik vajdáról (nem -tól) a másikra. Pecsét nem igen van; a korsónál nem tudjuk, a korsó-e, vagy a bor szerepel hagyományul. A bor nem, mert azt a következő szakaszban kiiszsza a vajda, de a korsó sem, mert azt ugyanott darabokra töri.

Ime, szerző tört cserepeinek néhány darabja! De a téves adatoknál nagyobb baj, hogy az egész könyv csak össze van tákolva, nincs se szerkezete, se stilusa. Szerzőnek talán humánus czélja volt, közérdekü, humoros módon érdekeltséget ébreszteni a czigány nép sorsa iránt s javitani kiván rajta mint ember, mint keresztény és mint hazafi. De czélját aligha elérte! könyvében nincs se szellem, se tudomány, de még a könyörületre indító és tettre serkentő, lelkesitő igaz humanismus sem nyilatkozik benne. És ezt nem ellensúlyozza az, hogy van a könyvben egy pár érdekesebb adat, a melyhez eddig nem lehetett elég könnyen férni s van egy pár szépen elmondott, sikerültebb adoma. Nagyon sajnáljuk, hogy épen a néprajz mezején, a mely irodalmunkban jóformán parlagon hever, ily kevés sikerü mű foglalkoztatta az olvasó és közönséget egyaránt. Sokkal helyesebb lett volna, egy egész könyv helyett csak kevés, de biztos és uj megfigyelést közölni, természetesen a szakirodalom lelkiismeretes tekintetbe vétele mellett. Úgy, a hogy Zámolyi úr eljárt, nem lehet felfedezni a czigányokat. A könyv nem érdemli meg azt a hosszu hasábu tárczákban való közö figyelmet, a miben a napi sajtó részesitette, sem azt a forintot, a mi az ára (különben azt hallottuk, hogy négy *sacra*-ért is kapható), ennyit talán megér!

Am Ur-quell. Monatschrift für Volkskunde. Herausgeben von *Fr. S. Krauss*. Ezt a népiesség tanulmányozásának szolgáló ügyes kis folyóiratot ezelőtt 10 évvel lelkes tanitók alapitották északi Németországban. Ez év elején az ismert délszláv folklorista, a magyarországi származásu dr. *Krauss Frigyes* vette át a szerkesztést (lásd róla: Ethnographia I. füzet, 58. l.) és nagy lendületet adott a folyóiratnak, mely gazdag tartalmu, jól szerkesztett, csinos havi füzetekben jelenik meg, ára egy évre 2 frt 40 kr. Kéziratok és pénzek a kiadó-szerkesztőhöz küldendők (Wien VII. Neustiftgasse 12). Az uj folyam első kötetéből közelebbről érdekelhetnek minket a szerkesztőnek délszláv közleményei: (H. A.-nak két népdala is Magyarországból való). A II. kötet első füzete rendkivül gazdag tartalommal jelent meg, és mutatványul népvizsgálók ingyen megkaphatják. Kiemeljük belőle *Wlislocki H.* dolgozatát: «Czigánykeresztelő Felső-Magyarországon» (19—21. l.)

Dr. Fr. S. Krauss. Mehmed's Brautfahrt. Ein Volksepos der südslavischen Mohamedaner. Uebersetzt von E. Grober. Wien, 1890. 130 l. ára 1 frt 24 kr. A jeles délszláv folklorista Krauss 1884-ben jegyezte fel e 2160 versből álló gyönyörü délszláv eposzt és 1886-ban eredetiben kiadta Raguzában «Smailagić Meho» czimmel. Most Grober németre forditotta és igen becses bevezetéssel látta el a Mehmed násznépéről szóló epikus költeményt, a mely minket rendkivül érdekel, a mennyiben igen élénken festi a XVII. századbeli török-szerb-magyar életet Magyarországon. A nagylelkü Szapáry Péternek is nagy szerepe van e kiváló költöi értékü elbeszélésben. A Krauss feljegyezte 200000 délszláv vers közt sok a magyar vonatkozásu, utalunk az Ethnographia I. füzetében (58. l.) ismertetett művére: «Orlović, a gyóri vezér» és az «Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn» III. füzetében megjelent «Pozsonyi várkisasszony»-ra.

H. A.

Molnár Viktor. *Husvéti tojások*. Budapest, 1890. 88 l. ára 80 kr. Ez nem valami hangzatos czimü üres beszélygyüjtemény, hanem egy valóságos monographia erről a néprajzilag oly fontos és érdekes tárgyról, a melynek eddig általán kevés az irodalma, és melyről szerző egy egész könyvet irt nagy szorgalommal és lelkes szeretettel. Becses gyarapodása ez néprajzi irodalmunknak, de még sokkal becsesebb lett volna, ha szerzőnek sikerül vala kiadni százakra menő husvéti tojásgyüjteménye jellemzetes példányainak a néprajzi társaságban tartott egy előadásán bemutatott szines képmásait. A szemfényvesztőről adomázzák, hogy a piaczon aranyat szedett ki a feltört tojásokból, a mi az elbámult piaczi népet arra inditotta, hogy rendre feltörje a többi tojást. Az igazi ethnographus a népismeretre tér igazi aranyat szedhet ki a husvéti tojásból, a laikusnak meg kell elégedni azzal, hogy gyüjtse vidéken e könnyen kapható kedves tárgyakat és juttassa Molnár urhoz Budapesten, a vallás- és közoktatásügyi ministeriumban, a kinek gyüjteménye méltó helyet foglal majd el az alapitandó hazai néprajzi muzeumban. A mennyire hasonlit az egyik tojás a másikhoz, annyira elterők diszitésre nézve, a mely mintegy a nemzeti stilus kánonjait mutatja. Népies ornamentikájukkal és symbolumaikkal a husvéti tojások valóságos Columbus-tojásai a népvizsgálatnak. Csakhogy aztán Columbus legyen, a ki feltalálja. Molnárnak meglehetősen sikerült, néhány apró horpadást leszámitva. Megjegyezhetném pl., hogy a szerzőnél összefolynak különböző népek mythikus képzetei, hogy az általános ethnographiában [illegible]

[illegible] a népies stilusba nem hatolt be mélyebben, a szokásoknál nem, tokaiizal [illegible] iralva is gondosabb lehetne. Igen figyelemre méltók az utolsó fejezet fej[illegible] a húsvéti piros tojások használ[illegible]. Szerző értékes művével érdemet szerzett [illegible] a hazai néprajz körül, a melynek nálunk vetkesen elhanyagolt, és most [illegible] oralan sem eléggé méltányolt [illegible] igen hivatalos [illegible]. Kivánatos, hogy a húsvéti tojásokkal való hasznos foglalkozást [illegible] könyv, sok még itt a tenni [illegible] és Molnár úr hivatott [illegible] *H. A.*

Kalotaszeg. Bánffy-Hunyad és vidéke közérdekeinek [illegible] és [illegible]ekeit képviselő hetilap. [illegible] Felelős szerkesztő [illegible] László. Főmunkatársak: Gyarmathy Zsigáné és Herrmann [illegible] Ára negyedévre 1 frt.

[illegible]errmann Antal, mint Jegenyefalva [illegible] [illegible] mely most fejezte be első évnegyedét. Az összes vidéki lapjaink közül e [illegible] érdemli meg első sorban, hogy az »Ethnographia« behatóan foglalkozzék [illegible] oly programmot tűzött ki magának, és [illegible] nagy sikerrel valósí[illegible] melynek érvényesítése nemcsak általában megközelíti egy kis vidéki hetilap [illegible], hanem különösen a hazai néprajz [illegible] a legértékesebb és legfontosabb [illegible]eket nyujtja. Vidéki lap ez, a szónak nem a mostani vidéki lapok által [illegible] kisebbítő, hanem igazán dicséretes értelmében. Kalotaszegnek, ennek [illegible] ékelt, minden szempontból rendkivül érdekes és jelentős vidéknek [illegible] szolgálja nagy buzgósággal és körültekintéssel. Fő feladata a vidéknek [illegible] tekintetben való tárgyias, hű, beható ismertetése, s ebben egészen különös [illegible] más lapnál sokkal nagyobb figyelemmel van a legfontosabb és legérdek[illegible] mentumra, a vidék néprajzára. Ez irányban igen üdvös volna, ha példát [illegible] vidéki lapjaink, a melyek nagy része többnyire haszontalan és fölös[illegible]ekkel, [illegible] intéző vezérczikkekkel, képtelen verselményekkel, német[illegible] [illegible] [illegible]ekkel és a helyi érdekeket képviselő személyes[illegible] ezenkívül pedig üres ollózmányokkal tölti be tátongó hasábjait.

[illegible] »Kalotaszeg« néprajzi érdekű közleményeiből kiemeljük József főherczegnek [illegible] partfogoltak és munkásainak czigány levelét (I. sz.). Balassa József [illegible], hogy Kalotaszeg nyelve az erdélyi magyarság nyelvjárásához tartozik, és [illegible] helyzetének fogva sok régi sajátságot őrzött meg (I. sz.). Herrmann Antal [illegible] czigánynépdalokat közöl, eredeti szövegben és verses fordításban, jegy[illegible] 1–28, I., II., III., IV., VII., IX. szám), továbbá czigány meséket (1–2. [illegible] is közöl egyet a IV. számban. Értekezik továbbá az [illegible] szervezendő kalotaszegi múzeumról, a melyben a néprajznak [illegible] (VIII. sz.). Dr. Wlislocki Henrik igen értékes összeállításokat közöl [illegible] Szerelmi varázslás, I. sz., A hazai [illegible], II. sz., Az [illegible] IV. sz. Mennydörgés és villámlás, XI. sz. E dolgozatok becset felismertek [illegible] lapok és a Kalotaszeg [illegible] közölték azokat. Szentgyörgyi a kalotaszegi [illegible] ismerteti (II. sz.). Dr. Jankó János két bánffy-hunyadi koldus[illegible] be (II. IV. sz.) és a [illegible] mesét Jegenyéről (III. sz.). Jankónak a [illegible] Lapok tárczájában Kalotaszegről megjelent egy czikke érdekes hozzászólást [illegible] egy kalotaszegi (III. sz.) és egy jegenyei asszony részéről (V. sz.). Czucza [illegible] »Székelyek-e, tatárok-e vagy magyarok?« czímmel értekezik Kalotaszeg lakos[illegible]ről (V. sz.), s család- és helynevek gyűjtésére buzdít (V. IX. sz.). [illegible] egy kalotaszegi népdalokat közöl (1–7. V. sz. 8–17. VII. sz.) és névnapi [illegible] 1–6. VIII. sz.). Ezekre nézve bíráló észrevételek küldettek be (VII. VIII., [illegible] Ezeknek alapján vonta kimutatja Herrmann A., bővebben értekezvén a [illegible] helyének jelzéséről (IX. sz.). Moricz Iduska vistai népdalokat tesz közzé [illegible] sz.). Hogy a legméltóbban zárjuk be a sort, utolsónak hagytuk Gyarmathy [illegible], ki üdvözlő czikkében kedves szellemességgel persziflálja a »Kalotaszegen« [illegible] kocza ethnographusokat (I. sz.), s a kinek elbeszélése: »A kedves meny[illegible] (II. sz.) igen kedves, eleven, finom kabinetkép a kalotaszegi népélettől.

[illegible] 13 kis számban mennyi fontos és értékes néprajzi közlemény! Mennyi [illegible] egy ilyen lap 10 év alatt! Hogy ezt tehesse, a hazai ethnographia [illegible] őszintén kivánjuk és a legmelegebben ajánljuk a »Kalotaszeg«-et minden[illegible] ki a hazai népélet iránt érdeklődik.

Gróf Kuun Géza. Hunyadmegyei [illegible] Ethnographiai vázlat. [illegible] «Emlék»-könyvből. Kolozsvár 1890 [illegible] A [illegible] [illegible] megyének a honfoglalás előtti lakóiról [illegible] 11—12 [illegible] a [illegible] prococziroza 13 [illegible] a [illegible] bolgár, örmény, zsidó, görög és cigány lakosságról. Vajha [illegible] volna [illegible] etnographiai képünk!

Magyar gyermekjáték gyüjtemény. Dr. Kiss Áron szerkesztő és [illegible] Viktor [illegible] [illegible] a magyar gyermekjáték [illegible] a magyar Kiss Á. [illegible] [illegible] a [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] az [illegible] melyeknek népnyelvi és [illegible] [illegible] [illegible] melyeknek [illegible] [illegible] a magyar [illegible] [illegible] A 30—40 íves könyv karácsonyra jelenik meg [illegible] ára 2 frt 50 kr. [illegible] nagyobb [illegible] Társaságunk tagjai közül [illegible] megszerzik e [illegible] munkát.

Figyelmeztető toldalék. Mult füzetünk 410 lapján kezdődő [illegible] ismertető cikkünk 18-ik sorából, a *vastag* szó után tévedésből kimaradt [illegible] *cserfát ennek tetejébe beverték egy vasat.* — Egyúttal [illegible] ismertetett műve 3 frtért még mindig megrendelhető a szerzőnél, Brassóban.

Folyóiratok s lapok repertoriuma.

Szőke Endre: Vonások a volt Temesi Bánság népéletéből. I. Magyarok. II. Németek. III. Szlávok. IV. Románok. Fehértemplomi m. kir. áll. főgymn. ért. 1889/90. tanévről.

Kunos Ödöntől «La Hongrie Contemporaine» Páris, 1890. Mutatványok [illegible] Pesti Napló 269. szám.

Dumitru Lupascu «Medicina Babelor» (Ördögűző versek és ráolvasások gyüjteménye). Ismertetés Kocsárytól a Gazeta Transilvaniei 225. számában.

Mihalik József: Úti jegyzeteimből (Különnyomat a Turisták Lapjából [illegible] a [illegible] ethnographiához.

Dr. Wlislocki H.: Az újszülött a kalotaszegi [illegible] hitében. «Kalotaszeg» [illegible]

Czucza János: Székelyek-e, tatárok-e vagy magyarok. U. o. 5. [illegible]

A valtság. Német népromancz. Ford. Szász Béla. Kolozsvár. 1890. 3[illegible]

Az [illegible] úszó. Német ballada. Fordította Szász Béla. Kolozsvár. 1890. 24[illegible]

Herrmann A.: A halottak s a virágok. Pesti Hirlap. 1890. 30[illegible] sz.

U. a. A dimbovicza[illegible] rhapszod czigány dalai. Brassó. 1890. 65. és 111. sz.

U. a. Kalotaszegi czigány népdalok. Kalotaszeg 15. sz.

U. a. Az erdélyrészi kárpátegyesületről. (A néprajznak a programmba [illegible] felvételére [illegible]). Kolozsvár. 1890. 175. sz.

Czucza János: Kalotaszegi nyelvjárás. U. o. [illegible] sz.

Dr. Katona Lajos: A szavmalra. Magyar Nyelvőr. 1890. nov. sz.

évfolyam. I. füzet. 1891. január.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG

ÉRTESITŐJE

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL és **KATONA LAJOS**
a Magy. Népr. Társ. titkára. a Magy. Népr. Társ. jegyzője.

gjelenik augusztust és szeptembert kivéve minden hónap elején

tagsági díj 3 frt. A társaságot illető pénzek *Dr. Borovszky Samu* pénztároshoz T. Akadémia) intézendők, minden egyéb küldemény a szerkesztő-titkárhoz, Budapest, I. Attila-utcza 47.)

BUDAPEST
A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

Tagdijaikat

sziveskedjenek befizetni azon tisztelt tagtársaink, a kik 1889-iki vagy 1890-iki tagdijaikkal még hátralékban vannak. Nagyon kivánatos, hogy a folyó évi tagdijak is minel elöbb befolyjanak.

Dr. Borovszky Samu
pénztáros.

Gyüjtsünk tagokat!

Félezer taggal kezdette meg társaságunk nyilvános pályáját. Szép szám, de vajmi csekély azokhoz a nagy feladatokhoz képest, a melyek előttünk állanak. Kérjük tagtársainkat, terjeszszék köreikben társaságunk eszméjét, szerezzenek neki híveket, a kik anyagilag és szellemileg támogassák a társaságot nagy czéljai elérésében. Tanulmányai körének úgy felette fontos mint közérdekü voltánál fogva a mi társaságunk arra van hivatva, hogy a haza összes népeit nagy kulturmunkára egyesitven, a legszámosabb tagu tudományos egyesület legyen az országban. Hogy ezt mihamarább elérjük, az főleg tagtársaink buzgóságától függ.

Néprajzi dolgozatok szerzőit és kiadóit

kérjük, legyenek segítségünkre a hazai néprajz minél teljesebb bibliographiájának összeállításában (folyóiratunk egyik feladatában) és küldjek meg az „Ethnographia" szerkesztőségének vagy társaságunk könyvtárának néprajzi érdekű régebbi és ujabbi kiadványaikat (könyveket czikkeket stb.), a melyeket lapunkban megemliteni és ismertetni fogunk. Különösen ***a vidéki időszaki sajtó*** számos értékes czikkét lehetne így a végleges elfeledéstől a tudomány számára megmenteni.

Társaságunk könyvtára a következő ajándékokban **részesült:**

Nagy Gézától. Czigányok végső romlásáról való historia. A Székely Nemzeti Múzeumban levő mult századbeli ponyva-nyomtatványról másolta Nagy Géza.

Lehoczky Tivadartól: Beregvármegye monographiája. Irta Lehoczky Tivadar. II. kötet. Ungvár, 1881. — 1890. Beregvármegyei naptár.

Gerő Ödöntől: Az én fővárosom. Irta Viharos (Gerő Ödön.) Budapest, 1890.

Dr. Réthy Lászlótól: Dr. Theodore Duka. An essay on ugor languages.

Hefele Ferencztől: Opančar i opančarija, napisao Ferdo Hefele. Zagreb 1890.

Dr. Borovszky Samutól: Dr B. Platz, Der Mensch, sein Ursprung, seine Rassen u. s. Alter. — Asbóth János, Bosznia és Herczegovina, I. II. Budapest, 1887.

Istvánffy Gyulától. Palócz mesék a fonóból. Meséli Istvánffy Gyula. Lipto-Szt.-Miklós. 1890.

Felkéretnek azon tisztelt tagtársaink, a kik az „Ethnographiá"-t vagy épen nem, vagy hiányosan, vagy hibás czimzéssel kapták, sziveskedjenek eziránt a titkárt értesiteni.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG

ÉRTESITŐJE.

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL és **KATONA LAJOS**
a Magy. Népr. Társ titkára — a Magy. Népr. Társ. jegyzője.

II. ÉVFOLYAM.

1891.

BUDAPEST
A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

TARTALOM:

I. Értekezések. Néphagyományok.

II. Társasági ügyek.

III. Irodalom.

IV. Vegyes közlemények

ETHNOGRAPHIA.

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE.

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL ÉS KATONA LAJOS
a Magy. Népr. Társ. titkára a Magy. Népr. Társ. jegyzője.

II. évf. 1891. január 1. 1. szám.

Szerkesztői értesités.

A Magyarországi Néprajzi Társaság választmánya reánk
irtakra bizta az „Ethnographia“ szerkesztését, a melyről
Réthy László lemondott. Nekünk e helyen kevés a mon-
ni valónk. Első szavunk az őszinte elismerés az eddigi
kesztő iránt. Buzgó lelkesedéssel vállalkozott volt arra a
héz és hálatlan feladatra, hogy magyar ethnographiai fo-
iratot szerkeszszen. A nagy munkát egy éven át szakava-
an és odaadással teljesítette; az „Ethnographiá“-nak te-
élyt szerzett a tudományos körökben, népszerűséget a
y közönségnél. Réthy ezután is hű munkása marad e nagy-
ntóségü ügynek.

Mi, a kik a munka folytatására vállalkoztunk, általában
eddigi úton haladva, arra fogunk törekedni, hogy e fo-
irat hű tükre legyen társaságunk működésének és a hazai
prajzot illető minden mozzanatnak, s hogy felölelje a tanul-
nyozásnak az alapszabályokban körülirt összes tárgyait, külö-
figyelmet forditva mégis a nyelvi, szokásbeli és tárgyi ha-
gyományra, a melynek megmentése kétségtelenül a legkevésbbé
halasztható feladat. A lehetőség szerint tekintetbe veszszük azt
hogy néprajzi folyóirat alig lehet el rajzok nélkül.

Az „Ethnographia“ munkásai ezután némi szerény tisz-
teletdíjban részesulnek, (önálló dolgozatokért ivenkint 16 frt.)
tanitók részéről értékesebb gyüjtések tagsági dij fejében
ditatnak el.

Kérjuk társaságunk tagjainak s általán a hazai néprajz
e iránt érdeklődőknek szives támogatását.

Budapest, 1890. deczember hó 20-án.

Herrmann Antal, *Katona Lajos,*
a Magy. Népr. Társ. titkára a Magy. Népr. Társ. jegyzője
mint az „Ethnographia“ felelős szerkesztői

Az áldozatok.

Román népmythologiai képek és szokások.

Dr. Marienescu Athanáztól.

(Felolvasta a társaság 1890 október 25-iki ülésen.)

Ezen értekezésnek a tárgya a jó istennők és különösen a k-
mes istennők tiszteletére hozott oltári ajándékok vagy áldozatok
ezekkel összefüggő román népszokások. De minthogy ezek a szo
az emlitett lényeknek megismertetése nélkül meg nem érthetők, a
is fogok szólani.

1. Az istennők általában

Az istennők általában feloszttatnak 1-ször *Jó istennőkre* (dine b
kik többfélék és együttvéve 99-en vannak; 2-szor *Rossz isten*
(dine rele), kik szintén többfélék és együttvéve 99-en vannak. Ug
valamint a rossz istennők hármanként vagy kilenczenként szoktak já

Ez alkalommal csak a *jó istennőkről* fogunk szólani.

A jó istennők olyanok, mint a fiatal és igen szép leányok;
hajuk van, a mely úgy tündöklik, mintha aranyból volna. Rep
kellemetesen és elvarázsolón dalolnak; sokszor a földre és kiv
a mezőre, az erdők legelőire és tisztásaira ereszkednek le, de
nyire a hegyeken, az erdőkben, a forrásoknál és tavaknál tartózk
és ezeken a helyeken játszanak, tánczolnak és vendégséget tarta

Az istennők rendszerint látatlanul repülnek vagy járna
némelyeknek, leginkább a szép fiatal legényeknek és gyermek
meg van adva, hogy az istennőket megláthassák és meghallhassá

Rendesen jó indulatuak és az embereken segitenek, ha meg
lik, vagy valamely módon meg nem sértik, de haragusznak azo
kik őket tánczukban (*hora*) vagy az asztaluknál (*masa*) nyugtal
vagy nekik rosszat tesznek; ezeket különféle betegséggel büntetik

Az istennők tánczhelyét gyakran felfedezték és sokan is
tavaszszal és őszszel a mezőkön, az erdei legelőkön és más
helyeken egy vonal látható, mely majdnem egészen bezárt kört
csak egy öt lépésnyire áll nyitva. Ezen a vonalon a fű nagyob
rübb és zöldebb, mint egyebütt a közelségben. A kör közepén
szintén szebb és zöldebb és ez 2—4 lábnyi tert foglal el, úgy
ezen a téren egy álló ember megférhet és könnyen körül fordulh

Az istennők e körvonalon tanczolnak [1], a középponton
Dudás (Carabas, Cimponeriu) az istennőknek zenélője; a nyitot

ég arra van szánva, hogy itten az istennőknek *Kapusa* (portariu) lyon és hogy embert a körbe be ne eresszen, továbbá, hogy a nyiló szen az istennőknek hintója bevonulhasson. Az istennők a körnek epe felé az asztalokat teritik, hogy megebédeljenek, vagy mint má-k mondják, hogy vendégséget tartsanak. [3])

De a határok dombjainál is ebédelnek és itten gyakran vende-kedésüknek nyomai is maradnak, mert itten az istennőknek tortája, tája és kanalai találtatnak; [4]) a ki ezeket megtalálja, szeren-s, és ha azokat jól meg becsüli, három forrásból meritett viz-n tartja [5])

Az istennők látatlanul járnak, de vannak előttük jó és ártatlan berek is, és ezeknek meg van engedve, hogy tánczukat és asztalukat glathassák és némelyek meg is tudják őket becsülni és óvakodnak től, hogy tánczukat és vendégségüket meg ne zavarják, de mások az ennőknek szépségétől elragadtatva vakmerők, a körbe erőszakkal tolakodnak és őket megérintik vagy nekik más kellemetlenséget vagy szat okoznak. De az emberek általában nem látják, nem hallják őket, midőn alkonyatkor vagy napviradkor a mezőn s az erdőkben s tova járnak, és a nélkül, hogy tudnák, vagy akarnák, a körvo-lt áthágják, őket megérintik, vagy arra a helyre lepnek és a tán-kat megzavarják, vagy az istennőknek asztalára és hintójára reáakad-k és ezeket feldöntötték vagy azokon valamit eltörtek: akkor az nnők megsértve érzik magukat, és ezért az illetőket megigézik vagy megbüntetik, mert a fejükre, a testükre nehezen vagy sohasem orvo-lható betegséget küldenek, jelesen, vagy elveszik az illetőknek a lá-t, hogy ne lássák, vagy a hallását, hogy ne hallják többé őket és az bereket, vagy kabultságot okoznak nekik, hogy tánczhelyükre és aszta-khoz többé ne járhassanak; vagy elragadják az álmukat, hogy pihe-ssel nem aludhatnak, hanem füleikben a Dudásnak zeneje és az nnőknek dalai folyvást zengenek; vagy az egész testük elzsibbad, lankad és abban az esetben, ha az istennőknek hintóján egy kerék-llő tört el, elveszik a károsítónak a kezét, hogy ebből küllőt csinál-ak, ha pedig lőcs tört el, elveszik a lábát, hogy abból lőcsöt csinál-ak, és ha valamikép megtörtent, hogy valaki az istennőknek táncz-lyét bepiszkolta, azt gyógyíthatatlan betegséggel átkozzák meg.

De betegség érheti az embert azért is, mert az istennőknek egyik nep napján dolgozott, a midőn nem volt volna szabad dolgozni.

Egyébiránt a jó istennők és közöttük kiváltkép a *Milute*-k, vagy *Kegyelmesek*, engesztelhetők, mert ők szándékosan az embereknek

ártani nem akarnak, és a beteg meggyógyulhat némelykor, és jele ha visszaemlékszik arra a helyre, a hol az istennőknek dalait hall és tudja a helyet, a hol az istennőknek tánczhelyére lépett. Akk beteg egy év mulva ugyanazon napra menjen arra a helyre, mer istennők egy év mulva ugyanazon a napon ugyan arra a tánczhe térnek; a beteg a körvonalon kivül álljon és kérje meg őket, hogy csássák meg neki a bünét és engedjék meg, hogy meggyógyuljon. ha a beteg az istennőket ott találja, akkor megbocsátanak neki.

Ha pedig a beteg a helyre és a napra vissza nem emléks vagy netalán oda el nem mehet, az istennők megengesztelhetők és k kithetők, ha a beteg az istennők tiszteletére *asztalt terit* és az ő megillető *ajándékokat és áldozatokat* meghozza, mert ekkor az isten szintén kegyelmesek lesznek iránta és meggyógyitják őt

II. A kegyelmesek.

A *Miluite*-k [6]) vagy is a *Kegyelmesek* a jó istennőknek egy f kilenczen vannak és neveik: Leosténa, Ogresténa, Bugiana, Samzi Sandalina, Magdalina, Reosia, Todosia és Szolomia. [7])

Ezek a legelőkelőbb istennők leggyakrabban emlittetnek és többet tiszteltetnek a román nép részéről.

A Kegyelmesek társaságában van egy *Dudás* (Carabas, Cimpone a ki a dudába fúj és az istennőknek a táncz- és mulattató zenét nálja; van egy *Zászlós* (Stegariu), a ki az istennőknek a zászlóját vi van egy *Kocsis* (Cociasiu), a ki a hintó-lovakat hajtja és van egy *Ka* (Portariu) a ki a kaput kinyitja és bezárja . . . A *Dudás* egyszersm az istennőknek főnöke (Vatavu.)[8])

Miután az előadottakból láttuk, hogy azt, a ki az istennőket v mely módon megsérti, betegséggel büntetik meg; továbbá, hogy istennőket oltári ajándékokkal vagy áldozatokkal lehet megengeszt — térjünk át az áldozatokra.

III. Az áldozatok.

Az áldozatok a román népnél általában „*Cinstele*"-knek veztetnek.[9])

A *Cinstele*-k azon ajándékok vagy áldozatok, a melyek az istenn jelen esetben a Kegyelmesek és azok tiszteletére adatnak illetve zatnak, továbbá azok tiszteletére is, kik velük társaságban járnak, a Dudás-, Zászlós-, Kocsis- és Kapusára.

Az ajándékok vagy áldozatok bizonyos étel-, ital- és más tárgy ból, továbbá egy kakas vagy tyukból állanak, különös szertartások

az illető istennőkhez intézett külön-külön imádságot képező nép költeménye szavalása, előadása mellett.

Az áldozatokat a beteg és illetve ennek nevében az anyja vagy a neje, vagy a nővere hozza és adja akkor, a mikor más orvosság, vagy az egyházi kenet, nem segitett, és a mikor a beteg azt hiszi, hogy a betegség a jó vagy rosz istennők által reá kimért büntetésből keletkezett.

Az áldozatokat a férfiak ritkán, hanem rendszerint a nők mutatják be. Erre nézve vannak különös nők. Azok, kik az emberre bajt tudnak hozni, *Vrazsitóre* (varázsnők,) *Farmacatóre* (igézö) nők; azok pedig, kik a rosszat elháritják, elvezetik: *Descantatóre* (eligezö) és *Sciutóre* (tudó) nőknek neveztetnek.

A legjobb eligézö nők azok, kik a holdvilágnál járnak (alvajárók); vagy *elragadt* eligezők, t. i. kik a földre esnek és egy néhány óráig vagy napig öntudatlanul feküsznek. Azt hiszik, hogy a földre esett, elragadt eligézö nőknek lelkei addig, mig öntudat nélkül feküsznek, az istennőkkel járnak, velük repülnek, tánczolnak és vendegeskednek; hogy akkor az istennők megtanitják őket mindenféle varázsra és eligézésre és ezert ők *Sciutóre* (Tudók). Ezek igen nagy becsben vannak az emberek előtt es az ilyeneket az áldozatok elökészitésére és foganatositására még a hetedik faluból is meghivják.

Csak olyan tudó eligézö nő, ki az istennőktől tanulta meg a szertartásokat és az istennőkkel összeköttetésben van, igézhet el jó eredménynyel; de az ilyen nőnek nem szabad az istennőknek tánczáról és asztaláról s mindarról, mit látott, hallott és tanult, bármit is elmondani, felfedezni, mert akkor az isteni ajándékot, t. i. a gyógyitási tehetséget és hatalmat elveszti, vagy az istennők bosszuját maga ellen ingerli. [10])

Az oltári ajándékok vagy áldozatok feloszttatnak:

1-ször tiszta, vagy fehér, vagy nagy áldozatokra

2-szor nem tiszta, vagy fekete, vagy kis áldozatokra.

Az áldozatok szám szerint 9-félék: és pedig a tiszták 8-félék, a nem tiszták egyfélék. A 8-féle tiszta áldozatok neveiket az áldozatokhoz szükséges tárgyak szinétől kapják, és pedig: fehér, vörös, zöld, sárga stb. szintől. Ez a 8-féle áldozat — a fehér szinüen kivül — tarka áldozatnak is neveztetik, de szoros értelemben vett különös tarka áldozat is szokásos. [11])

A tiszta áldozatok hozatnak:

1. A különösen megnevezett jó istennők egy fajának, p. o. a Kegyelmeseknek tiszteletere.

2. Az összes 99 jó istennők,
3. A különösen megnevezett rossz istennők egy fajának p. o. a Halele-k (falánkok.)
4. Az összes 99 rossz istennők tiszteletére.
5. A heti vagy hétnapi szent istennők p. o. Santa Duminecа, Santa Luni stb. (Szent Vasárnap, Szent Hétfő stb.) tiszteletére.
6. A nagy Szent Mária.
7. A nagy Szent Vinere (Venus Péntek.)
8. A Szent Illés, és
9. Az összes jó istennők és heti szentnők tiszteletére.

A *nem tiszta* áldozatok adatnak:

1. A Muroni és Strigoi (az elhalt emberek hazajáró lelkei egyáltalában) ellen
2. Az ördög és neje ellen, mert ezek nem tiszta, hanem rossz szellemek.

Hogy milyen áldozat szükséges, azt mindenkor a tudónő határozza meg és pedig ugy, a mint ő a betegségnek kezdetét és természetét felfogja. A tudó nő a betegtől egy jegyet, p. o. az ingnek nyakmadzagát vagy gyürüt, vagy fülbevalót, vagy más jegyet vesz el, azt egy pohár vizbe dobja, és halkan kezd imádkozni addig, mig neki a kivant jel mutatkozik; ez a jel vagy a jó és rossz istenöktől, vagy a heti szentektől, vagy a nem tiszta lelkektől mutatkozik és miután a jel mutatkozik (mi és mikép, azt nem szabad megmondani) elrendeli hogy mifele áldozat és kinek tiszteletére szükseges.

A legszokásosabb áldozatok a fehérek és különösen a Kegyelmesek tiszteletére. Ezek általában szerdán és pénteken este alkonyat után történnek, mivel az istennők általában alkonyat után mutatkoznak.

Miután az eligéző, a tudónő meghatározta, hogy mifele áldozatok szükségesek, megrendeli, hogy a beteg az előre mondott napra a szükseges tárgyakat az előirt szinben beszerezze.

A Kegyelmesek tiszteletére hozott áldozatokhoz 9-féle tárgy szükseges; ezekből 8-féle, 9—9 darabból vagy részből a 9-ik pedig csak egy példányból áll; 9 darab szükséges, mert a Kegyelmesek is kilenczen vannak.

Az áldozatokhoz mindenek előtt egy *Szenia*, azaz egy fehér, tiszta kerekded, szekérkerék nagyságu asztal szükséges, [18]) a mely tál-alakra van elkészitve, a mennyiben a közepe mélyebb, az oldalai pedig magasabbak, hogy rajta a szükséges tárgyak jól megállhassanak. Ez a Senia az istennők, vagy a heti szentek oltárjának képzeltetik.

Az eligéző nő mikor az asztalra a szükségeseket felrakni kezdi

kezdi egyszersmind az alantabb közlött eligéző verset illetve imádságot az istennőkhez, jelen esetben a Kegyelmesekhez intézni. A különféle áldozatoknál különféle eligéző versek szokásosak a különféle istennők vagy hetnapi stb. szentek szerint, habár a betegségekre vonatkozó részeik, kevés változtatással, csak ismétlések.

Az asztalra egy tiszta fehér abroszt vagy egy új vásznat terit, és némelykor a betegnek új vagy kimosott ingét körül helyezi Ekkor az eligéző nő mindenekelőtt 9 marok buzalisztet vesz, azt 9-szer szitálja és az asztal oldalain 9 rakásba rakja, azután sót vesz, és azt a 9 lisztrakásra 9-szer rá hinti. Midőn a garmadákat rakja, minden garmadát egy névszerint megnevezett Kegyelmes istennőnek ajánlja, ajándékozza, p. o. Geostena istennőnek stb. és szabály, hogy mind a 9 istennőt sor szerint megnevezze, hogy egy sem maradjon el meg nem említve, mert a meg nem említett istennő megsértettnek érezheti magát és az áldozatokat elronthatja, ugy, hogy azok a beteg hasznára ne legyenek.

Ezután az eligező nő fehér viaszból készitett 9 gyertyát gyujt meg, azokat a 9 megsózott lisztgarmadába helyezi, vagy a garmadák mentében az asztal oldalaihoz ragasztja. Ennek utána az asztal közepébe egy tálacskát helyez, ebbe pedig 9-féle p o. buza, kukoricza, paszuly, lencse stb. magot tesz; továbbá 9 fehér tyuktól tojt tojást, 9 fehér és új kanalat, a melyekben kevés, de tiszta tehén- vagy juh-vaj van, [14]) helyez az asztalra. Ekkor 9 kertből összeszedett 9 drb virágbokrétát rendez körül, de a virágokból azoknak, melyek az istennőknek nevét viselik és kiváltkép a bazsalikomnak hiányoznia nem szabad A 9 virágcsokorra 9 fehér selyem vagy pamut czérnára, a betegnek magassága szerint megmérve, különösen a bazsalikomra akasztja, mert ez az istennők zászlójának neveztetik, végül 9 új vagy kimosott krajczárt helyez a garmadák mellé. [15])

Most a nő egy tiszta, *meg nem kezdett* vizzel töltott kancsót tesz az asztalra, meg nem kezdett viz pedig az, a mely jókor hajnalban oly forrásból vagy kutból hozatik, a melyből azon nap vizet még senki sem merithetett ki. [16])

És ha a beteg férfi, a nő a balkezébe illetve karjára egy fehér kakast, ha pedig a beteg nő, egy fehér tyukot tesz és a szertartást megkezdi.

Ez alatt az asztal mellé és körül egy darab tiszta vásznat teritettek, a tudó nő arra térdel, keresztet vet, a jobb kezébe egy tányért, a melyen zsarátnok és tömény ég, adnak; 9 nő térden az asztal körül

9-szer körüljár, a betegnek nevét, ki az áldozatokat hozza, megemlíti, a szertartást 9-szer ismétli és az alantabb közlött eligéző imádságot 9-szer elszavalja.

Ez imádságok verses alakuak, de némelyek oly rövidek, vagy oly sajátságosak, hogy alig lehetséges azokat magyar versekben forditani, a miért is csak azoknak lényeges értelmére forditottam figyelmet. Az imádság igy szól:

„Leosteana! Ogresteana! Bugiana! Sandalina! Magdalina! Rosa! Tododia és Szolomia!

Az útban alljatok meg, engemet hallgassatok meg, mert én vagyok eligéző, Jánosért kérelmező, ti pedig irgalmasak és őt megsegitők.

Mert János az útra indult, vele a nagy úton találkoztatok és ti őt megigéztétek és ti őt nyilaztátok, a szempillán, a szemöldökön, a feje tetején és a szemefehérén át, az izmokon, a kezeken, a karokon, a beleken át az összes tagokon, az összes hajlásokon át.

Jánoshoz siessetek, jól vendégeskedjetek, neki irgalmazzatok, őt orvosoljátok az összes igézésektől, az összes nyilámlásoktól; adjátok vissza a kezeit, a lábait és erejét, mert János adott nektek fejet fejért, szemet szemért.

(Mostan az eligéző nő elsorolja az emberi testnek összes egyes részeit, különösen a beteg testenek szenvedő részeit, és a midőn ezeket megemliti, kezét a tyuk vagy kakas testének arra a részére tette, mely mint János testének beteg része jelöltetett meg.)

Jánost hagyjátok tisztának, mint a napot, világosnak, mint a napot a melyen született, mint az anyját, ki őt szülte. Az áldozatok orvoslásul és János örömére legyenek. [17])"

Az eligéző nő a térdeplés és imádság folyamán időről-időre a kakast vagy a tyukot a kancsó szája felé meghajtja, hogy vizet igyék, vagy a tálacska felé, hogy magot egyék, és ha a kakas vagy a tyuk eszik és iszik, akkor ez jó jelnek tekintetik, hogy t. i. az áldozatok a Kegyelmesek által elfogadtattak, és hogy a beteg meggyógyul, a miért is mindnyájan, a kik jelen vannak, rendszerint családbeliek, rokonok és házi jó barátok, a jelnek örülnek; ha pedig a kakas vagy a tyuk nem eszik és nem iszik, az rossz jelnek tartatik és miatta mindnyajan szomorkodnak, mert azt hiszik, hogy a beteg meg nem gyógyul, vagy azt, hogy az eligéző nő az áldozatok előhozatalánál valamit elhibázott, és ez esetben a kegyelmesek tiszteletére új áldozatok szükségesek, de más tudó nő által, vagy azt hiszik, hogy a tudó nő nem találta ki a sértett istennőket és ezért más istennők, vagy a nem tiszta

lemek részére kell áldozni és azután úgy tesznek, a mint hiszik. A imádság után az eligéző nő az asztal körül 9-szer a földre borul,[18] lokával a földet megérinti és azután felkelvén, a kanalakban vajjal a betegnek kezeit és lábait jól megkeni és megdörzsoli; nesó vizből a betegnek arczát egynehányszor befecskendezi és meg-a; a beteg pedig a megmaradt vizet, a megrendeles szerint bizo-napokban kiiszsza, az asztalra helyezett inggel a beteget felöltöz-és a beteg az inget a megrendelés szerint bizonyos napig viseli. A m vagy pamut szálakból különféle begönyölések által egy mentő-, illetve büvereklyét készit és a beteg azt addig, mig meg nem gyógyul, akához kötve hordani tartozik. A fehér kakast vagy a tyukot a fejénél, a felrakott asztalt pedig a beteg ágyánál elhelyezi és az egesz éjen át ott maradnak.

A tudó nő más nap reggel ismét eljön és ekkor meghatározza, az áldozatokat hány napig kell megtartani, illetve, hogy az isten-ajándékait az asztalról hány napig nem szabad elvenni, és ha szük-s, hogy az áldozatok néhány napig megtartassanak, a tudó nő dennap este alkonyat után a térdeplést és az imádságot ismétli.

Ha a beteg jobban érzi magát, akkor az eligéző nő az áldoza-t *felemeli*. A felemelés abból áll, hogy az áldozatokat azon rend nt, a mint elhelyezte, az asztalról elviszi, és azokkal azt teszi, a löirva van, és jelesen:

A sózott lisztből 9 tortát (turte) vagy pogácsát süt;[19] ezekből denik kegyelmes istennőnek ajánl, illetve ajándékoz egyet, megem-n az illetőnek a nevét. Ezek a torták azután 9 nap alatt a gyer-ek közt felosztatnak es pedig oly módon, hogy minden torta 3 bra töretik, és ha a beteg férfi, a két darabot fi- és egy darabot y gyermekek kapják, ha pedig a beteg nő, akkor a két darabot y- és egy darabot figyermekek kapják. Ezek a torták maguk is *stele*"-knek neveztetnek.

A kakast vagy a tyukot levágják, de a vérre jól vigyáznak, hogy csepp se folyjon le belőle a földre, mert a Halelek, rossz istennők lánkok) az áldozatokhoz jönnek és kapzsian vigyáznak, hogy a jó nőknek áldozataiból ők is ragadjanak el valamit, úgy a kakas vagy tejre is jól ügyelnek és az eligéző nő azt magával elviszi. A kakas tyukból a beteg részére ételt csinálnak, de abból azok is, kik az atoknál jelen voltak, egy keveset kostolnak. Hasonlókep nincs meg-ve, hogy az ételből egy darab csont is a földre vettessék, sem a tollak a ganejdombra dobassanak; az eligéző nő a csontokat és

a tollakat is magával viszi és azokat alkonyatkor a falu alatt a foly[ó] vizbe dobja, hogy a *Falánkok* a falun kivül kapjanak valamit; ha pedig a falunál patak nincs, az eligéző nő a fejet, a csontokat és a tollakat a határdombnál elteméti, hogy azokat a szelek a faluba vagy a beteg házába el ne hajsták és a Falánkok a betegnél ne gyülekezhessenek.

Az eligéző nő az összes asztali vagy oltári ajándékokat magával viszi, azokat jól megőrzi, hogy ezekhez kutya vagy macska ne juthasson, mert a nem tiszta lelkek ezekbe az állatokba bujnak; aztán az ajándékokat kiosztják 9 kis gyermeknek, kik nem tudhatják azt, hogy az ajándékok a kegyelmesek asztaláról vannak, és nem tudják mondani Isten fogadja; vagy hogy a kegyelmesek fogadják! Az áldozatok hozatalától számitva bizonyos napig a Halele (Falánkok) önként eltávoznak.

Az istennőknek szánt ajándékokból az eligéző nő is kap ajándékot, rendszerint a fehér vásznat vagy fehér kendőt, mely az asztalon volt, vagy a melyen térdepelt, kapja, továbbá az imádság tartama alatt a beteg, vagy annak nevében egy másik személy az eligéző nőnek egy darab új vagy megtisztitott ezüst pénzt, rendesen 20 krt dob, és az áldozatok befejezésével neki még másfélét is ajándékoznak, mert az eligéző nőnek nem szabad alkudnia, hanem köteles megelégedni azzal a mit neki ajándékba adtak.

Ha az áldozatoknak ismétlése szükséges, ekkor az áldozatok csak reggel és más napon tétetnek meg

És ezzel az áldozatok általános rendszerét és az azokkal összefüggő népszokásokat kimeritettem. [6])

Jegyzetek az Áldozatokhoz.

[1]) Lázár Tódor, krassó-szörénymegyei dogmácskai lakós, Rugács György b[ir]tokfelügyelőnek mondotta, hogy az istennők egy csoportban 12-en is jelentkeznek igy irta Pocrean György resiczabányai lelkész is; a többi gyüjtők 9-et hoznak [fel]

[2]) Közölték velem, hogy ezen a vonalon igen jóizü gombát szoktak talál[ni].

[3]) Én is láttam a mezőn hasonló körvonalat, és ismerettel birván az ügy[ről] annak okáról egy fuvarost kérdeztem meg, ő pedig ezt felelte: Uram! Ott a mult évben nyomtató-szerü volt, miután a közepét kiásták, és a földet a kör oldalaira hányták, ez jó földdel lett meghordva és magasabbnak maradt a felszántás után is; az oldalokon több mag maradt és ezért nagyobb és sürübb a fü. A közepen volt a karó beverve, és ahhoz a lovak megkötve, itt állott a nyomtató, a ki azokat hajtotta; a karó mellett a föld nem volt ugy beverve, taposva, mint ott a hol a nyomtató lovak gazoltak! Én e felvilágositással megelégedtem.

[4]) A rosta, szita és kanalak neveit egyes növények is viselik

[5]) A 4-ik és 5-ik pont alattiakat csak Orza János román- csiklovai tanító[tól] kaptam meg

[6]) Milnitele-knek neveztetnek Pocrean György resiczabányai lelkésznél ...

többb beküldőnél. Utóbbi hallotta az **Alduite** nevet is; az áldottak, die Hulddhen. Andrein Helena oraviczabányai lakósnő, a ki nekem bizonyos részleteket mondott, **Milostivele**-knek nevezte őket.

7) Andreiu Helena 7 Milostive-t mondott, de ez hiba, a mint a többi gyűjtemény által igazoltatott, és a mint a Kegyelmesek részére adott 9 nemű áldozatokból kitűnik. Andreiu Helenánál az istennők nevei között ezek is fordulnak elő: Anna ria, Szamarinénka és Paraszkéva, és mondja, hogy a Milostive-k a plánétákban nak, ott a hol a szelek is laknak. Zintza György csukicsi lelkésznél még a következő nevek fordulnak elő: Axenia, Eomonia és Trandafira. Ivacsko Stefan gorai lelkésznél, Zeogéna, Oglesténa; a zsurzsevoi S. G. tanítónál: Zena és Samara. Carbunarius Miklós székási lelkésznél Szemelkita név is fordul elő.

8) Zintza György csukicsi lelkésznél a nevek Petru Carabasiu, Ilie Cociasiu, a Stegariu; Ivacsko Stefán gorujai lelkésznél: Jonaşel, Cocieşel, Stegerel. Csak a Popescu Szilárd csiklovabányai tanítónak gyűjteményében van a Kapus (Portariu).

9) **Cinste**, általában ajándék; **cinstitu**: *a*) megajándékozott, *b*) tisztelt. A mennyiben pedig az istennők az ajándékokról Cinstitele-knek is neveztetnek, az érlem úgy megajándékozottak, valamint megtiszteltek.

10) Több szokásgyűjtő azt írja meg nekem, hogy a nők, a kiktől leírtak vait, nem akarnak mindent megmondani, mert félnek az istennőktől. De magam is sváo egy néhány nőt, hogy többet mondjanak, azt kérdeztem: Többet nem tud r? De igen — felelte — még tudnék, de nem szabad mindent megmondani! és illető még jó pénzért sem mondott el többet. Ily módon töredékekből kell egy észet helyreállitani.

11) Ivacsko István gorujai lelkész az áldozatokat felosztja: *a*) fehérekre, *b*) tarkára és *c*) feketékre. A fehérek és tarkák a könyebb, a feketék a nehezebb betegségeknél hozatnak. A zsurnovai S. G. tanító mondja, hogy a tarka áldozatok inkább a bányással beállott kábulás és torróság miatt hozatnak.

12) De vannak eligéző nők, kik az áldozatokat kedden és szombaton fogasították, a mint Popescu Szilárd bányaeziklovai tanító és Zintza György csukicsi lelkész megirta.

13) Mikor valaki valakinek lakadalmára, mint násznagy, vagy mint rokon gy mint barát ajándékokat (csinste) küld, a melyek főzött és sütött ételekből és italokból állanak, azokat egy ilyen szeniára helyezi el, és egy egyén e szeniát a on viszi a lakadalmi ebédre vagy vacsorára.

14) Kecskerajat nem szabad használni, mert azt az illető istennők el nem fogadják, a kecskék ugyanis olyan állatok, a melyekbe a nem tiszta lelkek belemennek.

15) Legtökéletesebben leírta ezeket Olariu József domani tanító. Ez közölte velem, hogy neki Prodán Petra majdani lakosnő diktálta és pedig ezeket a Romániából ide átköltözött anyjától tanulta meg.

16) Popesku Szilárd csiklovabányai tanítónak közlése szerint ¼ liter bort tesznek az asztalra. Eddig a borról csak ez tett közlést.

17) Az imádságot, illetve az igézőverset, legteljesebb példányokban Olariu József domani tanítótól, Carbunariu Miklós székási lelkésztől kaptam, és én Andreiu Helena oraviczabányai nőtől írtam le.

18) Zintza György mondja, hogy az igézőnő 100-szor borul a földre!

19) A sütemény általában turta-nak neveztetik, Popesku Szilárd tanítónak és di Ilenka, vannliai nőnek közlése szerint, a sütemény pogácsának neveztetik.

**) Az előbbi jegyzetekben megjelöltem általában a különbségeket; a többi egyenlő részek beküldettek: Olariu József domani tanító, Prodán Petrától gyüjtve, Ivacsko István, Popovics gonjai lelkésztől; Orza János roman-csiklovai, Popescu Szilárd bányacsiklovai tanítótól, ennek mondotta Joann Gyorgye, ki Rudaríaró! költözködött át; én pedig leírtam Lippa melletti Hosszuaszói Jonescu Marietól 1859-ben és Andreiu Helena oraviczabányai lakosnétól 1872-ik évben.

A kutforrásokra nézve előadnom kell, hogy mikor az egyes gyüjtésekből majd az összes mythologikus tárgyakat ismertem, de azokat teljeseknek nem tartottam, 1871-ik évben egy nyomtatott levelet, melyben szinte az összes népies tárgyakat megjelöltem, gyüjtési utasítás mellett tünek-fának megküldtem és ennek folytán az anyag szaporodott; de ezzel még nem voltam megelégedve, hanem a püspök urakhoz is folyamodtam, hogy a tanítókat és papokat a népszokások és hasonló tárgyak szedésére utasítsák és a gyüjteményeket nekem küldjék meg.

A boldogult Saguna erdélyi érsek és Popazu János karánsebesi püspök e czélból körrendeleteket bocsátottak ki, Metianu János aradi püspök, mint zeránesti esperes, szintén erélyesen járt el, és gyüjtéseimet nagyban elősegítették.

(Folytatása következik.)

Párhuzamok magyar meséink- s egyeb fajta nepies elbeszéléseinkhez.

Dr. Katona Lajostól.

Bevezetés.

A mesék, mondák, legendák s egyéb nepies elbeszélések vándorlás utján való korlátlan csereforgalma ellenében, csakis öröklés révén történő s csupán egymással rokon népek szükebb körére szorítkozó átszállásukat egész mereven csak addig lehetett vitatni, a míg a mesegyüjtés Európa nyelv- és részben vérrokon nemzeteinek, az indogermán népcsalád tagjainak enemű hagyományain túl nem terjeszkedett. De már a 20-as években, Grimmék elméletének megszilárdulása idején, az akkor gyér és fölötte hézagos adatok mellett is némi elfogultság kellett ahhoz, hogy a mesék mythikus jelentésének vesződséges és haládatlan kibogozása kedveért, teljesen szemet hunyjanak a tudomány romantikusai pl. a magyar, tehát egy eredetére és nyelvére korántsem indogermán nép meseiből levonható következtetés előtt. Ma e következtetés, t. i. *a mesék valamint egyéb hagyományok kölcsönös kicserélésének nem annyira, vagy legalább nem kizárólag a fajrokonságtól, hanem annál inkább a történelmi és földrajzi érintkezés kisebb vagy nagyobb fokától függése*, a lehető legmeggyőzőbb bizonyítékok hosszú lánczolatán alapul. A föld legellentétesebb pontjain, egymással semmiféle genetikai

zonyban nem álló népeknél honos mesék föltűnő egyezéséhez minden
bb gyűjtemény s annak majdnem minden darabja becses adalékokat
olgáltat. Ma már nem is igen juthat valakinek eszébe a mesék van-
rlását kereken tagadni s a Grimm-féle iskola tanítását a maga ere-
ti naivságában fenntartani.

Az 50-es évektől innen *Benfey Tódor* korszakot alkotó munkájá-
k, a Pancsatantra német fordításához irt terjedelmes bevezetésenek *)
vábbá a nevezett német tudós egyeb hasonló tárgyú dolgozatainak **)
vős hatása alatt, az összehasonlító mesevizsgálat gyermekkorának
várványszínű ködképeitől lassankint megválva, realisabb alapra he-
zkedett. A nevezett göttingai tudós iskolája *Köhler Reinhold*-dal ***)
mesék vándorlását vagy öröklését *ténykérdésnek*, nem pedig aprioris-
kus feltevesek szolgalataba tetszés vagy izlés szerint bekényszeríthető
torgatható alternativának tekintvén, komolyan hozzá látott, hogy a
téneti kritika eles világítása mellett, ha lehet, fellelje az útakat, a
lyeken az ázsiai és europai népek s ezek révén aztán a többi világ-
z lakóinak legtöbb csodás és trefás tartalmú hagyományos elbesze-
e elterjedt. Tovabbi czelja e kutatásnak az volt, hogy a vándorlás
jainak pontos követése altal lehetőleg magáig az illető mesetargy
rásáig eljutvan, a benne nyilvánuló eszmék és világnézet segelyével
ghatározza a kort és népet, mely azt szülte.

Benfey a keleti és nyugati irodalmakban való páratlan otthonos-
ga-, vasszorgalma- és lelkiismeretes alaposságával alkalmasabb volt
ki másnál ama tömérdek apróságból összehordandó szilárd alap meg-
remtésére, a melyen ő utána ma az összehasonlító irodalomtörténet
nkasai tovább épitenek.

Ez alap egyes kövei, meglehet, idő haladtával el fognak mállani,
nikor aztán helyöket majd másokkal kellend kitölteni; de a mi B.
kotásaban örökéletű, az a geniális vezér-gondolat és a módszer meg-
zhatósága, a melyet követve kutatásaiban a koncepció merészsegét
ndig a legkritikusabb óvatossággal tudta egyesiteni A Pancsatantra
vezetesében európai meséink nagy részén kivül a középkorban közke-

*) *Pantschatantra* · Fünf Bücher indischer Fabeln, Märchen und Erzählun-
. Aus dem Sanskrit übersetzt mit Einleitung und Anmerkungen von *Theodor*
fey Leipzig F. A. Brockhaus, 1859. 2 köt. az I. a (bevezetést, a II. a fordítást
almazza)

**) L. *Bulletin de l' Acad. de S.-Pétersbourg*, 1887 szept. 4–16. *Ausland*
8. 41–45. sz — *Götting. Gelehrte Anzeigen* 1857 s köv — *Orient und Occident*,
0–66 — Bickel, *Kalilag und Damnag* Leipz 1876 (bevezetése Benfeytől)

***) *Weimarer Beiträge* zur Litteratur und Kunst, 1865. 190. l.

letűvé lett novellatárgyak legtöbbjét, valamint számos tréfás és pajkos elbeszélést, adomát és élczet, furcsaságot és ráfogást, a minővel egyik község a másikat világszerte faggatja, — szóval a népies epika kötetlen beszédű s határozott helyhez nem igen kötött termékeinek java tömegét *Indiából*, még pedig korántsem ama sokáig az árja népek bölcsőjeként tekintett őskori (helyesebben csak képzeleti), hanem a *históriai* Indiából látjuk kisugározni. Benfey a legtöbb mesének eszme-csapadékában, a csodálatos és képtelen történetek eseményeiben nyilvánuló felfogás- és világnézetben határozottan *buddhistikus* gondolatokat és hitelveket vél látni s ilyenekül jelöli meg különösen a mesékben fölötte gyakori alakcseréket, a lélekvándorlásba vetett hitet, a jótéteményekkel lekenyerezhető állatok hálaját, az önmegtagadás és önsanyargatás árán megszerezhető csodatevő erőt s még számos mást. Rendkivül érdekesen mutatja ki a jeles orientalista lépten-nyomon ez alap-eszmék többé-kevésbbé világos, néha félreértések által elhomályosított vagy idegen, sőt ellentétes czélzattal elferdített töredekeit, a melyeket egykori összefüggésökbe visszahelyezvén, számos mesénkben megtalálja a hajdani buddhista példázat eredeti szövegét. Szerencsés rekonstrukcióiból azt a következtetést vonja le, hogy meséink legnagyobb része a buddhismussal, a föld legelterjedettebb vallásával, együtt született s eredetileg ugyanazon czélra szolgált, mint az Evangelium példázatai t. i. vallás-erkölcsi tanok hirdetésére. Később e példázatok részben önkéntelen toldás-foldás, részben a buddhismussal szembeszálló más-vallások tanítóitól eszközölt szándékos ferdítések és módosított alkalmazások által erősen megviselve, egykori szinezetöket sokszor egészen elvesztve, útra keltek s eljutottak világkörüli sétájokban számos oly helyre is, a hol az indiai vallásalapító-, illetőleg reformátornak soha még hirét sem hallották, s gyönyörködtetik immár évezredek óta majd nem az egész emberiséget szin-, faj-, vallás- és nyelvkülönbsége nélkül, holott valaha csak arra voltak szánva, hogy az elfajult brahma-hit követőit a teljes önmegtagadás útján elérhető üdv: a nirvána vagy megsemmisülés tanának megnyerjék.

E máris kissé hosszúra nyúlt bevezetésem nem kisérheti Benfey elméletének részletezésében és nagytudományú bizonyitásaban. Csak annyit mondhatok, hogy az útak követése, a melyeken az állitólag buddhista parábolák Indiából kiindulva az egész földkerekségen elterjedtek a lehető legtanulságosabb és annyi érdekes fölfedezéssel biztatja mi-az epigont is, a mennyit egykönnyen az emberi szellem történetének tán egyik provincziájában sem lelhet a kutató.

Hogyan van mégis, hogy e tan is elég és több oldalról emelt
lenmondásra talált? A Müller-Cox-féle összehasonlító mythologusok ki
m engesztelhető és meg nem téríthető táboráról itt nem is szólván,
ak az u. n. anthropologiai iskolát említem, a mely főleg Angliában
ámlál néhány jeles vezér nyomában lelkes híveket. Ez irány egyfelől
pozitivista bölcseletben, más oldalon pedig a Darvinizmusban gyöke-
ik és vezérférfiának *Lang András*, a londoni Folklore-Society ez
ő szerinti elnöke tekintendő, a ki éles elmével és igen vonzón írt
gybecsű munkái közt ismételten rátért a népmesék eredetének és
ndorlásának kérdésére is. Az utóbbit különben Lang sem tekinti többé
rdésnek, hanem egészen magától értendő ténykent számol vele, mint
mesék világszerte feltűnő hasonlóságainak *egyik* főokával. S ez, t. i.
gy ezen ok mellett Lang és követői még egy másik körülményre is
gy súlyt helyeznek, midőn a mesék szembeszökő hasonlóságainak
gyarázatát keresik, — ez az, a mi az anthropologiai iskolát Benfey
ának nagyon is merev és kizárólagos fogalmazásától előnyére meg-
lönbözteti.

A másik ok, a melyben Lang és a nyomán járók nemcsak a me-
kre, hanem a népies hagyományok egyetemére nézve a feltűnő meg-
yezések alapját fellelni gondolják: az emberi szellemnek mindenütt
minden időben közös működési törvényei, a melyek analog viszonyok
zött mindenkor és minden helyen hasonló termékek születését teszik
etővé. De csak *lehetővé*, emeljük ki az anthropologiai irány túlzói-
l szemben, a kik sokszor egészen fölöslegesnek szeretnék feltüntetni
vándorlás tanát, midőn arra utalnak, hogy egymástól teljesen függet-
nül keletkezhetnek a föld száz különböző pontján teljesen hasonló
sék mindaddig, a míg ama szellemi dispoziczió s a szükséges egyéb
rülmények, a melyek közt ilyen alakulatok teremnek, itt is, ott is,
g amott is egyenlőképen fellelhetők. Ezzel szemben csak annyit jegy-
ük meg, hogy mi ugyan szívesen elismerjük a legtöbb mese főmotivumai-
n az általános emberi jellemvonást, a mely bátran feltehetővé tenné,
gy az illető elbeszélés egyes elemei akár Indiában, akár a pyrami-
k honában vagy akár az eszkimók, zulukaffferek és aztekek közt is,
ymástól teljesen függetlenül és bármely időben, sőt ismételten is
gteremhettek, — de azt már semmikép sem engedhetjük meg, vagy
k a lehető legnagyobb valószinűtlenség csodával határos esetének
intenők, hogy ezen elemek a földgömb száz meg száz helyén egé-
n önként és természetesen rendezkedtek ugyanazon művészi mozaik-
ugyanazon főesemények analog sorozatába, ugyanazon peripetiával

biro kis dráma egészen hasonló expozicióját, bonyodalmát és kifejlését mutatva minden égalj alatt.

A mesék eredete- és elterjedéséről szóló nézetek e futólagos áttekintéséből is láthatunk annyit, hogy e téren még sok a teendő s hogy addig egészen megállapodott véleményhez jutni egyatalán nem lehet, a míg az egész világ összes népeinek e nemű termékei jellemző példákban előttünk nem feküsznek, a mikor is a lehető legteljesebb adattárból tiszta és áttekinthető képet alkothatunk magunknak az útak- és módokról, a melyeken az emberi képzelőtehetség ez örökifju szülöttei keletről nyugotra s innen vissza vándorolva, rég elfeledett korokból egész napjainkig s tőlünk még késő unokáinkra is átszállanak.

Ez adattár óriási halmazához mi is hozzájárulhatunk, saját népies elbeszéléseinknek világszerte elterjedt párhuzamaikkal való egybevetése útjan. Ez a czélja az alább következő adalékoknak is, a melyek kiegészítéséhez majdnem minden olvasójuk nyujthat a maga részéről vagy egy újabb változatot, vagy egy-egy olyan párhuzamra utalhat bennünket, a mely e sorok irójának figyelmét elkerülte. Ezzel kérjük is mindazokat, a kik az összehasonlitó irodalomtörténet ez ága iránt érdeklődnek, hogy e rovathoz (mindig az illető thema sorszámára való egyszerű hivatkozással) mentül sűrűbben hozzászólani sziveskedjenek.

(Folyt. köv.)

Turisztika és ethnographia. *)

Herrmann Antaltól

A föld mindenekelőtt mint az emberek lakóhelye érdekel minket. Ez a föld annyiban a mi drága hazánk, a mennyiben a mi nemzetünk él rajta. Minden helynek leglényegesebb tárgya az ember. A turisztika ne tekintse az embert csak a tájkép staffage-ának, lássa meg a vidéken a népet, és ezt első sorban.

Mily tanulságos annak a vizsgálása, hogy a föld, a vidék hogyan alakitja át és meg a maga lakosságát s hogy néhol némi vonásokban az embernek hogyan sikerült a természetet megegyeztetni a maga életmódjával és szükségleteivel. Igaz, hogy a geologia adja meg a táj alá

*) Részlet a szerzőnek a „Magy. Népr. Társ.“ nov. 29-iki ülésén az „*Erdélyrészi Kárpát-Egyesület*“-ről előterjesztett értekezéséből. (l. a „Kolozsvár“ 1889. 275. számát.) Az alapszabály-javaslatot készitő bizottság a decz. 3-án tartott ülésen figyelembe veendőnek itélte H. A. javaslatát, s igy kilátás van arra, hogy a társaságunkban megpenditett eszme megvalósul egy igen fontos téren, a miből igen nagy haszna volna a hazai néprajznak. Szerk.

kulatát, a flóra és fauna ad életet neki, de a mi a tájat emberileg közel hozza szivünkhöz, s a mi a haza vidékeit előttünk különösen kedvessé teszi, az maga az ember, a maga sajátságaival, mint a vidék nemtője, az a hon tájain a mi honfitársunk. A turista nem misanthrop, nem azért menekül a szabad természetbe, hogy szabaduljon az embertől! És milyen sajátságos, milyen érdekes a természet ölén élő ember! Milyen fölfrissitő a vele való érintkezés, ha tudunk vele bánni! A turista kirándulásoknak legérdekesebb, legtanulságosabb része a vidék népének szemlélése, néprajzi eredetiségének, sajátságainak vizsgálása. A nép emberével való foglalkozás a pihenő állomások fűszere lehet.

S mily előnyös a turistára nézve, ha foglalkozik a néppel és tud vele bánni. Könnyebben és megbizhatóbb kalauzt talál, a nép figyelmezteti a vidéknek Baedeker nem látta lokális szépségeire és különösségeire. S mikor a turistában felébred az ember, könnyebben és jobb szívvel kap eledelt es szállást, ha ismeri a nep nyelvét, felfogását, szokásait és tájékozottságon alapuló kellő érdeklődést tud mutatni ügyei iránt.

És mennyi alkalom kinálkozik a turistának néprajzi észleletekre? A kalauzok rendesen már maguk is ethnographiai specialitások, néha valóságos kabinetdarabok szoktak lenni. Ők ismerik mindenek fölött a vidék összes mondait, többnyire jó mesemondók és danolok. Útközben, könnyű úton, pihenéskor szivesen mesélnek és dalolnak. És ismerik az egész vidék népének szokásait és a népélet minden zegét-zugát. S ha érdeklődést vesznek eszre az ilyenek iránt, maguk is jobban utána járnak s valóságos depotjává lesznek a nép összes hagyományainak.

S a turisták rendesen alkalmas emberek arra, hogy ethnographiai anyagot, népipart tárgyakat stb. gyűjtsenek Egy részök jó módu, egy kis költségtől nem kell visszariadniok Van köztük sok amateur-photograph, jó rajzoló, zeneértő ember és stenograph. Mind igen becses tulajdonságok a népélet jelenségeinek, a néplélek nyilvánulásainak megrögzitésére.

A turista tehát, midőn magának is új élvezetet, tanulságos szórakozást és kedves lokális emlékeket szerez, igen hasznos dolgozó társa lehet a népvizsgálónak.

Ezen szempontokból igen kivánatos volna, ha a turista egyesületek a népre és neprajzra több gondot forditanának. És ép ezen szempontokból igen nyomatékosan ajánlom az Erdélyrészi Kárpát-Egyesületnek:

Vegye fel programmjába *„az országrésznek turisztikai szempontból való ismertetése"* mellé *„az országrész népeinek ethnographiai ismertetését is."*

Az Méhekrül való hasznos beszéd.

Közli Kovács S. János.

Az 1888 karácsonyi ünnepekkor *Sárvárott* időzésem alatt Szalay Gyula kötélverő iparoshoz épen akkor toppantam be, midőn ebben e füzetben nagy buzgalommal betűzgetett abból a czélból, nem találna-e valami hasznos tanácsot a méhekre nézve, „mit karácsonykor meg-tenni jó.“ A füzetke szép irása fölkelté figyelmemet s látván Szalay érdeklődésemet, nekem ajánlotta.

Nem győzte dicsérni a könyvecske hasznavehetőségét.

Kérdeztem tőle, vajjon hát miben áll az a nagy hasznavehetőség, hiszen mint látom, merő babonán alapszik?

Nem bizony, uram! nem mind babona, a mit mond. Mert már tapasztaltam nem egy izben, hogy ha példának okáért márczius havában vörös posztón eresztem ki a méheimet, hát soha se szállanak messze levő fára, hanem megmaradnak a kertemben. Meg ha karácsony éjszakáján búzát hintek közibök, az is igen jó, mert a közibök hintett magot nem türik békével, hanem már februárban hozzá látnak a kitisztitáshoz és ezen közben egészen megtisztulnak a téli szenytől, mi által aztán sokkal üdébbek, munkásabbak lesznek már kora tavasszal!

S ebben lehet valami igaza!

A könyvecske egy sárvári börtönőrtől került birtokába, de hogy az hol és kitől vette, nem tudja.

Az Méhekrül való hasznos beszéd.

*M*elyben leiratik egészben a méhékről való dajkaságnak igaz módja, és hasznos mestersége, melyet a Méltóságos Erdéli fejedelem öreg Rákóczi Györg fő méhés mestere Horits Miklós egész életének folyásában Harmintz két esztendeig folytatott NagyVáradon laktában.

1° *A* ki botsátásban a Tavaszi ki rakásban és ki botsátásban idejére, módjára nézve, ha meg akarod tudni, majd szép rendel meg tanitlak, igaz és könyü tisztaságban, ha meg akarod tudni böcsülni A Szent György havának első hetében Szerdán vagy Tsötörtökön botsásd ki, de job Szerdán, ki botsáthatod a hétnek egyéb napjain is szép tiszta, és tsendes napon, de nem használsz véle, mert a többi napokon nem oly hasznos.

Hétfőn ha ki botsátod.

*M*indenkor ben ülők, álnok tunyák, betegek, bágyottak, annak felette restek és lopók lesznek.

Kedden.

Veszekedők, háborgók, marakodók, prédálok, károssak, irigye ellenségesek és tolvajok lesznek

Szerdán.

Erőssek, kemények, győzödelmessek, érzékenyek, kereskedők, Sörinyek, és Vigak, egésségesek, köverek. Nyughatatlanok, szorgalmatossak, szaporodók és tiszták lesznek

Tsötörtökön.

Épitők, munkálkodók, takargatók. Szelidek, jámborok, engedelmesek, tiszták, jók és maga birók lesznek.

Penteken

Barátságosok, szerelmeskedők, és nyájosok, egymáshoz vendegségben járók, imit-amott mulatozók lesznek.

Szombaton.

Kedvetlenek, mordok, erôtlenek, gonos kedvüek, változók, szüzek, medduk, magtalanok, mérgessek, fösvenyek, haragossak, és magoknak valok lesznek.

Vasárnap.

Mindenkor kin ülök, tsendessek, heverők, kevélyek, könyen élők, kényessek, vendégeskedők, fielmessek, és veszteg ülök lesznek.

Mikor ki botsátod a méheket.

Legelső tiszted is az légyen, hogy a dugaszt ki a kas lukjában vagyon, es aban telelt akár miből lett legyen az, te azt el ne vessed, hanem kösd egy mazagra és kösd a kas tetejére, hogy a rajj elne menyen.

No imár azt akarod, hogy a méhek igen jámborak légyenek, és egyszersmind jók. Tsötörtökön ki botsáthatod ugyan tiszta jú gyapjura, meg mosván a motsoktul. Szározan huzd a kas lukjában, hogy meg mászkálhassák és igy jámborak lesznek

De mind azon által ne irtozzál a haragos méhektül, mert mindenkor job az jámbornál, a mennyivel erösseb is annál. Kend meg a kas lukját köröskörül jutéjjel, ne fély hogy tsipjenek. Viszont ha azt akarod, hogy a mehek haragossak légyenek, úgy vörös posztón botsásd ki de nem tsötörtökön, hanem szerdán, és ha meg kened a posztót kakas vérrel, és ugy tészed a kas lukjában, annál kegyetleneb leszen, job is, mert keményeb és érzékenyeb lészen, és sörenyeb, nyughatatlanab, erösebb, meszeb járosb, hordób, gyüjtőb mint a hangyál munkássak, ebben is áll a méheknek kiváltképen való igaszgatása, a ki botsátasban, hogy tudni illik, metölös pókhálós és más büzti legyen is az, de illyen forman

gyakran sós borral tápláld meg gyógyul, hogy e jól meg vidámitja, é erösiti, el távozhatatlan lankatságokat, és dohosságokat.

Hogy a méhek a helet szeressék.

*E*gy kesken vállutskát tarts elöttök, mikor fel kelsz regvel min denkor bugyozzál belé igen szeretik, és reá gyülnek ugy kedvez nekik

Ha nem akarnak szaporodni.

A mezökrül vigy hangyalt egy keszkenyöben és mindenik al tegy egy egy marokkal mind fészkestül, hüségessen szaporodnak, min adig mig akarod.

Hogy a méhék idején szaporodjanak.

*H*usvét tájban futkoztasd meg ama nagy öreg hangyálokkal, me pünkösd elött el kezdik a rajzást, hüségessen rajoznak mind adig mi akarod, mind egész kissaszon napig akor osztán szed ki az anya házat

Hogy a raj el ne mehessen.

*M*ikor ki ütt a rajj mindjárt egy leveles ággal, hány vizet fö közikben, el nem mehet, meg szál, harmad napig ott üll rakásban.

Ha ember nélkül találna el menni.

*O*ld a dugaszt a kas tetejéröl, és egy czövekkel szegezd a méh ház közepében, helyre visza megy, akaszd a lábad ujára a dugaszt (le székre szépen. Akár a lábodra szálitsad, fogd be mint akarod.

Hogy ne tsipjenek.

*M*osdjál meg magad vizelletiben es azután füstöld meg magadat fenyő szurokkal és meg nem tsipnek, annak utána egy bizonyos jelre szoktasd, vagy csengetésre vagy kolompolásra vagy fütyölésre. Neme lyek hegedülésre is szoktatyák.

Mikor a rajt be akarod venni.

*H*ugyozd meg a kast jól, azután füstöld meg fenyő szurokkal

Hogy a mehék gazdagok legyenek.

*K*arátson étzaka vigy a predikatiora tiszta buzát, onnan ki jövén, öntsd bé mindeniknek a lukjában, de azt minden karátson étzaka tselekedd

Hogy ha el lopják a méhedet.

*F*orralj édes tejet egy poharral, öntözd a helet a honet a lopó ellopta, a lopó megöszül vagy meg kopaszul, mennel többet öntözd annál eléb meg tudod hogy ki lopta el a méhédet.

Hogy a rajj el ne mehessen.

*M*ikor ki ereszted a méhédet, a kapufának külso reszeböl me orgátsot s ározd a padhoz, rázd meg a kapufát, nem mégyen el a mikor ereszt.

Ha azt akarod hogy a méhédet ne hordja el a tolvaj méhe

Mikor a méhét tavaszal ki rakod tedd disznó vállura elsöben ivel, az után ereszd ki, akár mind el hordasd a másét a tieddel.

Hogy a méh ne tsipjen.

A majoránnát törd öszvö olajjal timporáld öszvö kend meg ma-dat vele nem tsipnek a méhék

Ha a méhédet el lopják.

Az méhésbül löjj azon helyre a hol a kas volt és a lopó meg l, a vagy azon kasnak ha csak egy bogara maradna is ott, kor halottat temetnek, vesd a sirban azon bogarat, meg nem lábul-tja a ki el lopta meg hal azon esztendőben.

Mikor mehét adsz el.

Fond végig a kezedet a kason a kit el adsz, és a mellette valon nyad vissza felé a kezedet, azonban a kit el adsz ved ki a vese lépét félj hogy el vigye (?) a szerentsédet

Ha venned eszbe hogy a méhédet meg igézték

Nap föl költö elött merits szólatlan vizet a kutból, töltsd po-rban, vess három eleven szenet bele, lotsold meg véle nap költö előtt.

Hogy a rajj el ne mehessen.

Karátson éjjel hálj az övedben, mikor a méhét kiereszted, az ön ereszd ki, mikor rajzik, ha az rajj el akarna meni köss tsomót övön vesd fel a raji koziben, el nem mehet a rajj.

Finis.

Irám én Nes Tütő István Puszta Radoczon Böjt elő havának 16-ik ján 1801-dik Esztendőben.

A néprajzi muzeum elhelyezéséről.

Herrmann Antaltól.

A magyarországi néprajzi társaság programmjának első pontjai é vette fel a hazai néprajzi múzeum ügyét. Már az első felolvasó sen, 1889. nov. 16-án a titkár behatóan értekezett hazai néprajzi zeum alapításának fontos és sürgős voltáról. (L. Nemzet. 1889. 344. táreza, és Ethnographia, 1890. I. füzet.) A választmány a néprajzi zeum ügyében állandó bizottságot küldött ki, melynek tárgyalásai pján Herman Ottó memorandumot szerkesztett és adott át a kultusz-iszter úrnak. (L. Ethnographia 1890. II. füzet). A néprajzi társaság tója értelmében a mult télen felszólalás történt a képviselőház köz-tásügyi bizottságában, és a szabadelvű clubban is igen nyomós hang

emelkedett fel ez ügyben, a br. Nikolics Fedoré. A képviselőház f. évi november 29-iki ülésében Herman Ottó, a ki már több izben felszólalt a néprajz ügyében, társaságunk szempontjából kiindulva meggyőző beszédben fejtegette a néprajzi múzeum és társaság fontos voltát. (L. Ethnographia 1891. I. 23—26 l.). Mondhatni, hogy mindenütt rokonszenvvel, biztató helyesléssel fogadták az eszmét. Különösen gróf Csáky Albin miniszter úr kezdettől fogva meleg érdeklődéssel viseltetett az ügy iránt, azt a biztos reményt keltvén fel bennünk, hogy ez elhanyagolt dolog végre-valahára kellő méltánylásra talál a legilletékesebb fórumon.

S e reményünk nem hiusult meg. A miniszter úr gondoskodott arról, hogy az eddig hajléktalan néprajz legalább zselléres otthont találjon, és intézkedett, hogy az épitendő iparművészeti palota az ethnographiának is menhelyet nyujtson.

Ez a kapcsolat ugyan egyáltalában nincs a dolog természetében, és nem látszik alkalmasnak az igazi szakemberek előtt. Annak a bürónak a szelleme érzik ez összekényszeritésen, a mely mint e szaknak nem igen hivatott hivatalos intézője, eddig inkább késleltetője volt a hazai ethnographia fejlődésének. Az iparművészeti múzeumnak, e fontos kulturmisszióju intézetnek hatása sem volt eddig kevező a hazai néprajzra nézve; ezt rendesen feláldozták amannak. A személyesen nem érdekelt érdeklődők bizonyára helyesebbnek tartják vala, ha a múzeumi bizottság terve szerint a természetiek tárával külön múzeumba vonul a néprajzi gyüjtemény, társaságunk múzeumi bizottsága memoranduma értelmében inkább az egy lelkes szakember áldozatkész buzgóságából nagy értéküvé emelkedett, de felülről eddig szintén elhanyagolt és tarthetetlen állapotban senyvedő anthropologiai múzeummal szerette volna kapcsolatban látni az ethnographiát. Én magam pedig nem engedek azon meggyőződésemből, hogy a millennium legméltóbb megünneplése egy nagyszabásu országos néprajzi kiállításnak külön ethnographiai múzeumban való megnyitása volna.

Ezek mellett azonban társaságunk igaz ügyszeretetből fakadó őszinte hálával fogadja a miniszter úr korszakalkotó intézkedését, mint a hazai néprajzra virradó nap hajnalát. A legmelegebb érdeklődésről tanuskodó ebbeli leiratának tartalma nagyjelentőségü és kiváló figyelmünkre méltó. Hitelesen konstatálja, hogy az ethnographiai gyüjtemény nagyobb része ládákba csomagolva őriztetik, a honnan csakugyan ideje már, hogy napfényre kerülve kissé „szellőztessék." Minden kételyünket eloszlatva teljes megnyugtatásunkra szolgál az, hogy a néprajzi gyüjteménynek az iparművészeti múzeumban való elhelyezése egyáltalán nem akar az ügy végleges megoldása lenni, sőt ki van emelve, hogy „természetesen az áthelyezést csak ideiglenesnek kell tekinteni!" Örömmel üdvözöljük és várva-várjuk a tárgyi ethnographiának abba a számára biztositott teljesen elkülönitett 4—5 terembe való bevonulását. Nagy haladás az, hogy valahára már lesz egy alkalmas r a k t á r, a hol együtt lesznek a tárgyak és biztositva a további elkallódás és elpusztulás ellen. Most csak az a nem szerénytelen óhajtásunk volna, hogy jusson ott az ... palotában a néprajznak legalább még egy dolgozó szoba és egy raktár-

féle. S akkor arról az 1000 □ méternyi területről meg országhódító útra indulhat az ethnographia.

Biztat ezzel némely kedvező körülmény. Mindenekelőtt a miniszter úrnak az a kijelentése, hogy: „a különféle eszméket sorban léptetjük életbe, úgy, a mint azt a sürgősség magával hozza.“ Már pedig nem képzelhető sürgősebb nemzeti kulturfeladat, mint a néphagyományoknak, a nemzeti szellem e rohamosan pusztuló ereklyéinek megmentése. S a miniszter úr rendeletében kilátásba helyezi a teljesen külön épületet, mihelyt „a néprajzi gyűjtemény oly tekintélyessé válik.“ Hogy az óhajtott czél elérésében mi is hathatósan közreműködjünk, arra a miniszter úr is buzdít, midőn felkéri az elnökséget, hogy a társaság néprajzi gyűjtései eredményét mint ajándékot vagy letétet az országos gyűjteményben helyezzük el. Rajta tehát, tegyük országossá a néprajzi tárgyak gyűjtését, és minél elebb szükségessé a külön néprajzi múzeumot!

Még megérhetjük a Csáky-regime alatt, hogy midőn a megérett nemzeti szellem, mint a mesebeli királyfi, magához méltó királynőt fog magának választani, a favorizált és tolakodó vetélytársak mögött is megtalálja a kultura mostoháját, az akadémiai tudományok mostani hamupipőkéjét, a hazai ethnographiát.

A néprajzi társaság és muzeum ügye a képviselőházban.

(A ház naplójából.)

Herman Ottónak az 1890. november hó 29-iki ülésen, a kultuszminiszteri budget tárgyalásánál a Nemzeti Múzeum tételénél tartott beszédéből:

„De van még egy más dolog is. Egészen concret alapon kivánok állani. (Halljuk!) Egy oly intézményről akarok szólani, a mely mellett már többször emeltem szót e ház kebelében, mely iránt bizonyos érzék nyilatkozott is, de a mely iránt az érdeklődés mintha megcsappant volna. Értem, t. ház, a néprajzi múzeum kérdését, (Halljuk! Halljuk!) a néprajzot, mint tudományos szakot. T. ház! Ez is egyike azon jellemző vonásoknak, a melyekre bizonyos fényt deríteni, kötelességemnek ismerem. A néprajz ujabb időben, mint tudományszak rendkivüli fontosságot öltött, még pedig méltán: nincs nép, a mely megvethetné azt, a mit ethnos-nak nevezünk, mert ha nem ismerjük a népet, legyen a saját népünk is, helyesen fel nem foghatjuk semmi viszonyában. Már most, buzgó emberek neki dőltek a dolognak, felbuzdulva a külföldön mindenütt megindult mozgalomtól, nálunk is megkisérlették, hogy a néprajznak alapot rakhassanak, hogy e tudományszak fejlődésnek induljon. Megalakult egy társaság, eljártunk benne — én is, mások is — voltunk

a közoktatásügyi miniszternél, irtunk memorandumot, tartottunk felolvasásokat, szóval minden lehető megtörtént, a resultatum pedig meg az, hogy a társulat tudtommal ma hanyatlóban van és kénytelen lesz megindított folyóiratát megszüntetni.

Itt két dolog lehetséges: vagy az, hogy ez csak magyar szalmatűz volt és hogy nem vették kezökbe illetékes férfiak; vagy pedig, hogy itt egy mélyebben gyökerező baj van. Mert lehetetlenség, hogy midőn egy ilyen eszme, a mely mégis különböző köröket érint, a mely mellé sorakoztak is a ház ezen oldaláról, a társadalom minden retegeiből fájdalom csak egyesek, hogy az mégis zátonyra fog jutni, hogy feloszlásnak indul.

Hát én az ügynek alapos ismeretéből meritve, nemcsak a néprajzi ügynek, hanem más ügyeknek is, rá akarok mutatni arra a körülményre, hogy Magyarországon minden fontos, nemes dolognak kezdetben és végre igen csekély számu közönsége van és fájdalom, mindig egy és ugyanaz. (Igaz! Ugy van!) Nem azok a dúsgazdagok, nem azok a kik a társadalom élen szeretnek járni, a társadalmat reprezentálni; hanem azok a szegény 1000—1200 frt fizetéssel biró tanárok, a szerény polgári állású elemek, a kik az ők asztalukon mégis irodalmi müveket akarnak látni s Magyarországon nem tesznek ki többet mint másfélezret, a kik igénybe vannak véve minden oldalról, ezek tartanak fön mindent, a mi ide vág! Ám azok elérték a határt, a melyen túl anyagi tekintetből már nem mehetnek; az eszme belevitte őket, belátták az eszme fontosságát, érezték, hogy azt pártolni kell, de a budget már azt nem türte (Igaz! Úgy van!)

Hát t. ház! mi akkor megmondtuk a t. miniszter urnak őszintén, hogy miután ez egészen kezdő dolog, ennek számára úgy szólván meg munkásokat is kell teremteni, nevelni, ezek pedig csak egy módon nevelhetők, t. i. szakkönyvtár és szakintézet által, tehát adassék meg erre az alkalom. Én t. ház, meg voltam győződve mindenkor, a mint nem is tehetnék fel mást, hogy a t. miniszter úr komolyan vette szavát, mikor azt mondotta, hogy ő belátja az ügy fontosságát, hogy ő annak barátja s kész érte a lehetőt megtenni.

Hát t. ház, most sem vonom azt kétségbe. Egyet azonban kor- bevetek, hogy mi nálunk már most is a nemzet ezer éves ittlétének ünnepélye sok mindenféle elemet hozott mozgásba, az irány pedig, a melyet én behunyt szemmel is tisztán látok: én már látom azokat az embereket, a kik úgy vélik azt az ünnepet megülendőnek, (Halljuk! Halljuk!) hogy felöltik az ősi kaczagányt és majd ők fogják most

Árpádot és a hét vezért az uczán végig vonulva reprezentálni. (Derültség) és elhiszi nekik a közönség, elhiszi most a XIX-ik században a magyar kultura mostani állapotában is, hogy valóban Árpád és a hét vezér. (Derültség.)

T. ház! Én nem bánom azt, ha látványosságok vannak, különösen ha van bennök bizonyos tartalom. De történjék ez ott, a hol a kultura rendes fejlődése mellett van egy kis felesleg is, (Helyeslés) úgy történjék az bizonyos osztályok vagyonából, én az ellen egy szót sem hozhatok fel. Ha a bécsiek elő tudtak állani és felhasználták Makart talentumát, hogy nagy szinpompát fejtsenek ki egy nagy körmenetben, annak még művészi értéke is volt, látjuk annak unvázlatat ma is nyilvános gyüjteményeikben. De mi magyarok nem vagyunk olyanok. Én mindig úgy látom, hogy nálunk ezek a nyilvános fellépések „sok hűhó semmiért" és hozzá állami költségen (Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.) És én azt mondom, hogy épen tekintettel ennek a nemzetnek és társadalomnak múltjára, tekintettel arra, hogy a hosszú időkön át el volt ütve még attól is, hogy saját magával, saját ethnosával alaposan foglalkozzék, tekintettel vissza még arra is, hogy a modern kultura, a közlekedés fejlődése a valóságos népiest, az ethnost, az ethnographiai dolgokat nyeli és eltünteti, (Igaz! Úgy van!), hogy tehát itten még most meglevő dolgoknak úgyszólván a tizenkettedik órában való megmentéséről van szó: (Helyeslés) én abban találnám annak az ezredévnek méltó megünneplését, hogy a midőn az ünnepléshez lépünk, mutassuk meg egyszersmind ennek a népnek az ő néprajzi értékét, hogy ebben a néprajzi értékben is felismerje önmagát s azt, hogy méltó arra, hogy egy új ezredévbe léphessen be. (Élénk helyeslés.)

Én tehát t. ház, tekintettel ép arra, hogy itt veszendőbe menő dolgokról van szó, első sorban arra kérem a t. miniszter urat: legyen kegyes, váltsa be szavát bármely formában, de akként, hogy az a mozgalom, mely e téren keletkezett s a mely valósággal csak olyan okoknál fogva szünetel és hanyatlik, a mely okok fájdalom, társadalmunk jelenlegi állapotában rejlenek s melyeken pillanatnyilag nem változtathatunk, hogy ezek az első nyomok, ez az első csira ne pusztuljon ki, hanem, hogy az ethnographia találja meg a maga helyét, a hol művelhető legyen. (Élénk helyeslés.)

Gróf Csáky miniszter válaszából:

Hasonlóképen figyelemmel kisérem a néprajzi egyesület működését s annak bizonyitására, hogy tényleg érdeklődöm iránta, mondhatom

azt, hogy egy izben a rendelkezésemre álló Rökk-alapból már segélyezésben is részesitettem a Társulatot és a mennyiben hasonló irányban eljárhatok, ha rendelkezésemre állanak az eszközök, hogy ezen egyesület működését támogassam, azt természetesen mindig készségesen meg fogom tenni. (Élénk helyeslés.)

HIVATALOS KÖZLEMÉNYEK.

József főherczeg távirata.

József főherczeg ő Fenségének a társaság újévi üdvözletére adott távirati válasza.

Hunfalvy Pál, királyi tanácsos, tudor urnak. Budapest, Akadémia palotája.

A néprajzi társaság szives üdvözletéért fogadják legőszintebb hálámat. Adja Isten, hogy e társaság viruljon és haladjon ez új évben és hogy boldog legyen minden egyes tagja.

Alcsúth, 1891. jan. 1.

József főherczeg

A nagyméltóságu vallás- és közoktatásügyi Miniszter ür leiratai

I.

A Magyarországi Néprajzi Társaságnak Budapest.

2381. eln. szám. Folyó évi november 22-én kelt kérelmet meghallgatva a magyarországi néprajzi társaságnak „Ethnographia“ czimü havi közlönyét valamennyi alárendelt hatóságnak és intézetnek támogató figyelmébe ajánlottam.

A társaságnak segélyezése iránt kifejezett kérése iránt később fogok határozni.

Budapesten, 1890. évi deczember hó 3-án.

Gr. Csáky

A Magyarországi Néprajzi Társulat elnökségének

II.

2398 szám. Örömmel vettem a Társulatnak egy néprajzi múzeum felállitása végett 1889 évi deczember hó 24-én hozzám benyujtott memorandumát, mint jelét annak, hogy tudományos társadalmunk végre kiterjeszté figyelmét az eddig majdnem teljesen érdeklődés nélkül hagyott ethnographiai gyűjtés szükségességére is.

A kormány részéről, a rendelkezésére álló pénzanyag mérvéhez képest mindenkor megtörtént, a mi lehetséges volt, de egy külön ethnographiai múzeum létesitésére, daczára annak, hogy a néprajzi gyűjteménytárgyaknak csak egy kis része van a nemz. múzeumban, egy erre teljességgel nem alkalmas helyiségben felállitva, mig azoknak nagyobb része ládákban csomagolva őriztetik, mind ez ideig gondolni

m lehetett, miután a meglevő tárgyak egy külön múzeum létesitésére nem ele-ndők

Most azonban, hogy az eddigi helyiségeiből kiszorult iparművészeti múzeum iparmuvészeti iskola számára egy megfelelő épület fog a legközelebbi jövőben eltetni, ezzel kapcsolatosan figyelmemet a nemz múzeumban összezsufolt néprajzi yüjtemény elhelyezésere is kiterjesztettem, s mennyiben gondoskodtam arról, hogy mint az elnökség az e napokban kihirdetett pályázat mellékletét képező, ide csa-lt építési programmból láthatja, az emelendő épületben az ethnographiai gyüjte-ény elhelyezésére 4–5 teljesen elkülönitett terem biztosittassék.

Természetesen ez áthelyezést is ideiglenesnek kell tekinteni, de addig, a míg néprajzi gyüjtemeny oly tekintélyessé nem válik, hogy teljesen külön épületre lesz ükség, mindenképen elegendő helye lesz felallithatasának, gyarapodásanak és rend-n tarthatasának.

Midőn erről az elnökséget ama megnyugtatással értesitem, hogy az ethno-aphia ügyét, mint eddig tettem, úgy ezután is teljes érdeklödésemmel fogom ki-rni, fölkérem, hogy a mennyiben az elnökség a néprajzi gyüjtést egyik feladatá-ak tekinti, gyüjtesei eredményét az új helyiségekben nagyobb terjeszkedési teret erő országos néprajzi gyüjteményben síveskedjék, akár mint ajándekot, akár mint etet elhelyezni.

Budapest, 1890 november hó 21-én

Gr. Csáky.

A fent említett építési programm czime: „Az Országos Magyar Iparművészeti úzeum és iparművészeti iskola szamára emelendő épület programmja“ (Jóvá ha-atott a vallás- es közoktatásügyi m kir. miniszter úrnak 1890 évi nov hó 9-én ,556 sz. a. kelt rendeletével.) Az idetartozó tétel az 5. lapon van:

II. Neprajzi Muzeum. 4 5 terem a néprajzi gyüjtemény számára. Terület rülbelöl 800–1000 □ M — E termek az iparm. gyüjteményétöl lehetöleg füg-etlenül lesznek hozzáférhetök.

◆

Brankovics György szerb patriarcha levele.

«Magyarországi Néprajzi Társaság» nagyérdemű Választmányának Budapesten.

Nagyérdemű Választmány.

Azon öszinte és reánk nézve oly megtisztelő üdvözletért, melylyel a Nagy-rdemű Választmány szerénységünket kalóczai érsekké és szerb metropolita-patriar-ává megválasztása folytán üdvözölni sziveskedett, kérjük a Nagyérdemű Választ-ányt hálás szivunk által sugalmazott forró köszönetünk öszinte nyilvánitását fo-dni.

Örülni fogunk, ha alkalmunk lesz a Néprajzi Társaság fontos tudományos és zatias czeljait szerény közremüködésünkkel elómozditani

Fogadja a Nagyérdemű Választmány kiváló tiszteletünk öszinte nyilvánítását, lylyel maradtunk a Nagyérdemű Választmány szolgálatkész jóakarója

Karloczán, 1890. evi julius hó 9-én.

Brankovics György,
szerb metropolita.

•

Jegyzőkönyv

a Magyarországi Néprajzi Társaság 1890 október 25-én tartott IX. felolvasó és ezt követő X. választmányi üléséről

A felolvasó ülésen mindenekelőtt Strausz Adolf, a bolgár szakosztály előadója, bemutatja a bolgár kormány költségén szerkesztett «Sbornik, Za narodni umotvorenja, nauka i knizsina» három vaskos kötetét.

A felolvasó ülés második tárgya dr. Marienescu Athanáz értekezése az áldozatokról a román népmythológiában.

Harmadik felolvasásul dr. Kúnos Ignácz ismerteti az ada-kalehi törökök népszokásait és folklore-ját.

Végül Katona Lajos bemutatja a távollevő Herrmann Antalnak «A halottak és a virágok» czimű dolgozatát.

A választmányi ülésen jelen vannak: Hunfalvy Pál elnök, dr. Marienescu Athanáz, Popovič István, dr. Borovszky Samu, dr. Munkácsi Bernát dr. Pápai Károly, dr. Kúnos Ignácz, dr. Patrubány Lukács, Strausz Adolf, Vikár Béla és a jegyző.

Herrmann Antal titkár távollétében a jegyző terjeszti elő a titkári jelentésbe valókat. Először is bemutatja a Brankovics György szerb patriarchának, választmányunk tagjának, szerb patriarchává történt megválasztása alkalmából a társaságunk részéről hozzá intézett üdvözlő iratra adott köszönő válaszát. Örvendetes tudomásul szolgál.

Társaságunk jóakaró barátja, Charles G. Leland, mint a jövő évben Londonban tartandó folklore-congressus előkészítő bizottságának elnöke, már most a legszivesebb meghivást intézi társaságunk tagjaihoz e congressuson való részvétel érdekében. Tudomásul szolgál.

Gróf Csáky Albin vall. és közokt. min. úr ő Nagyméltóságától és méltóságos Berzeviczy Albert államtitkár úrtól, társaságunk vál. tagjától, azt a szóbeli biztatást nyerte a titkár, hogy folyóiratunkat nyomatékosan fogják beszerzésre ajánlani kivált a középiskolák könyvtárainak. A titkár tehát megbizást kér a választmánytól az erre czélzó folyamodvány megszerkesztésére.

A választmány hálásan tudomásul véve a min. úr és az államtitkár úr előzetesen kijelentett készségét, megbizza a titkárt az e tárgyban benyujtandó folyamodvány megszerkesztésével.

A titkár a választmányt egy bizottság kiküldésére kéri, mely a részéről a társaságnak felajánlott ethnographiai könyvtárt tőle hivatalosan átvegye.

A választmány a könyvtár átvételével a pénztárost és a jegyzőt bizza meg.

Bejelentett új tagok: A titkár részéről: A budapesti VII. ker. áll. fogymnasium ifjúsági könyvtára (Klauzál u. 10). Vértes József tanár és szerk. Budapest Kremnitzer utcza 30. Szikszay Lajos kir. tan. alispán, Zilah. A pénztáros részéről: Békés-csabai ág. ev. gymn. Balog István tanár, Békés-Csaba. Jeszenszky Ferencz orsz. képv. Budapest. Kőváry László ak. tag. Kolozsvár. Tudomásul szolgál.

Népköltési hagyományok.

Vogul imádság.

(A világügyelő férfiu, mir-susne-xum (a Nap) Tarém-pi' (Isten-fi) igézete Nax'sém-vol' taluban.) *)

— *Munkácsi Bernát dr. közlése.* —

Kworès- Sorni (= aranyos Ég) atyácskank alatt,
'Sis'-Sorni (= édes aranyos, anyácskánk alatt,
hét [1]) sas röptényi magas Ég atyácskánk hajlította
abroncs-kerék módra forgó karikós föld hét tája fölött, [2])
hét istent szült urasszony-anyánk alkotta (tpk fölbuktatta)
nap-fordulta szent föld fölött
kórral ködös ködös nap lőn,
vészszel ködös ködös nap lőn. [3])
Inséges subáju sok szegény,
inséges bocskoru sok szegény
erőhöz nem jutva kórtól,
erőhöz nem jutva vésztől,
csontunk im nagyon sorvadni kezdett. [4])

Szarvas hét állat [5]) áldozatos tereden
gyönyörködő szarnyas hátu hátas isten nem látunk.
Hajdan, míg az ének-korás ember, mi atyánkfia,
míg a monda-korás ember, ősünkfia élt,
szarvas hét állat áldozó téren állta napiban,
hajdan im ez ének-korás ember, monda-korás ember
hójárobot-karikájakép [6]) hajlított kerek földön
Numi-Tarem, a mi atyánk, megjelent [7])
A balfele láthatatlan,
fehérvizü eledeles Ob fején [8])
urasszonyos földeket forduló férfi fejdelemnek,
uras földeket forduló férfi fejdelemnek hivtunk tégedet.
Hét istent szült úrasszony-anyád ivezte
ezüst-ivü íves bölcsődön
hét éje üldögélsz,
hét napja üldögelsz.
Jobb felül kezecskéd hogyha mozdul,
ülő szent föld végighosszatt reng;
balfelül kezecskéd hogyha mozdul,
ezüst-rúdu Szent Vizözön [9]) végighosszatt habzik. [10])

Numi-Tarem atyád teremtette
hét oldalu szent házadnak [11]) földjén,
hét osztályu [11]) arany házad földjén,
arany lábu hét asztalod szélén,
arany tetős hét ládád [12]) fölött,
egy lábu hét kehely (szülte) mámorodtól futásodban.
egy lábu rovátkos hét galócza (szülte) mámorodtól [13]) futásodban
tó-nagyságu szent fülecskéd.
Ob nagyságu szent fülecskéd [14])
ide hadd hajoljon!
Tóba tükröző arany szemed.
Obba tükröző arany szemed [15])

*) A vogul szók nem magyar, hanem általános ejtés szerint vannak írva. A tságos hangok számára még nem rendelkezünk megfelelő betükkel; a x körül-ül = kh *Szerk.*

ide hadd ragyogjon!
Ez inseges subáju sok szegényed,
ez inséges bocskoru sok szegényed tapodta (tkp. állta)
szarvas-hét-állat áldozó tereden
tarkatomporu [16]) szent állatot kívánó elméd [17])
fölbuzgó tóviz gyanánt,
fölbuzgó Obviz gyanánt
ide hadd buzogjon! [18])

Hét osztályu arany házad földjén,
ezüst szélü hét asztalod szélén,
het istent szült úrasszony-anyád öltözte
hét lúdszárnyas [19]) ruhád
kelő naptól aranyos válladra [20])
öltsd föl!
Arany-patkós ket csizmádat húzd föl!
Ezüst-lábu hét asztalod szélin állj föl!
Napforduló három útad forduld!
Hét istent szült úrasszony-anyád övezte
hét lúdszárnyas övedet övezd föl!
Vizi tündér-kisasszony [21]) simogatta
kelő napos arany fürtöcskédre,
erdei tündér-kisasszony [21]) simogatta
kelő napos arany fürtöcskédre
hét sas röpténvi magas Ég atyácskád teremtette
hét oldalu szent sipkádat tedd föl!
Tündököltesd föl! [22])
Hét oldalu szent házadnak
arany részekből alkotott hét ajtaját
tárd széjjel! [23])
Kelő napos arany fürtödet
abroncskerék módra menő kerek földre
sugározd ki! [23])
Arany kezü szent állatod [24]) körüljárta

hét lóval kötött ezüstös ...
pod [25]) töv...
hét rojtos ezüst gyeplődet ...
Hátas állat háta föle (hat...
hét istent szült úrasszony-...
kisza...
hét nyelvü szent csönget...
hét szögletü [26]) szent ny...
teritsd föl, fejdelem!
Hét szögletü szent nyerg...
kelő napos arany kéz
sugározz föl! [27])
Hét rojtos arany gyepl...
rántsd me...
Két ég közé, két menny kö...
kerekedjél föl!
Napforduló het ivben
a het táju szent földet
végighosszatt járd körül!
Ez inseges subáju sok s...
nyed áll...
ez inséges bocskoru sok ...
genyed á...
véráldozó tered fölé,
ételáldozó tered fölé
tarka vall-lapoczkás szen...
latra vágyó elm...
fölbuzgó aranyos tó gya...
fölbuzgó aranyos Ob gy...
ide hadd buzogjon! [29])
Csontunk őrlő kór ruh...
szélet
paripád nyakát ijesztő
hét rojtos szent ostorod...
fekete hátu szent föld al...
üzd alá! [31])
Csontunk őrlő kór ruhája...
arany-rudas szent Vizá...
ala
üzd alá!
Lányidejü futkosó nap...
eldelj...
fikorbeli futkosó napunk...
dekeljük
Lányidős idős napunkat ...
hét istent szült úrass...
anyad ...

ezüst polczu polczos házad pallójáról [33])
onnan deritsd föl!
Fikoros koros napunkat
hét istent szült úrasszony-anyád ülő
ezüst polczu polczos házad pallójáról [34])
onnan deritsd föl!
Tovább-élő étekevő boldog napunkat,
hét sas röptényi magas Ég atyácskád ülő
szép szinekkel szőnyegzett háza [35]) hét ajtajából
onnan deritsd föl!
Ez inség szenvedte sok leányod,
ez inség szenvedte sok fiad
elsírni sok átszenvedett inséges siralma,
elkönyörögni sok átszenvedett inséges könyörgése,
hét sas röptényi magas Ég atyád ülő
szép szinekkel szőnyegzett háza hét ajtajához
mint futó felhő, kis pára
hadd hatoljon föl!
Hét hímszarvast összekötő áldozatos köteleddel együtt, [36])
hét lovat összekötő áldozatos köteleddel együtt
hadd hatoljon föl!

A kiadatlan vogul eredeti szöveg és *Munkácsi B.* szószerinti fordítása nyomán
Vikár B.

Jegyzetek: Munkácsi Bernát dr. közlése nyomán.

[1]) Nem értendő szorosan mathematikailag; itt és általában a vogul népköl-ben egy határozatlan nagy mennyiség kifejezésére szolgál.

[2]) Azaz a földnek számos vidékein, az egész földkerekségen.

[3]) Más szóval: az ég alatt a föld fölött (a földön) betegség ütött ki, mely mint ra tölti el a levegőt.

[4]) A betegség miatt erőtlenek levén, ruházatunkra sem fordíthatunk gondot: lsőnkre, belsőnkre nézve egyaránt nyomorultak vagyunk. A suba és a bocskor az éaz öltözet helyett áll.

[5]) Az állat tiszteletből nincs valódi nevén nevezve (a mely *sali*), hanem csupán jelzőjével «szarvas» Igy a medvénél is. (L. a *Munkácsi* Bernát közlötte medveéneket Nyelv. Közleményekben, a hol a medvének ilyen elnevezései csoportosítva nnak.) V. ö. a magyarban: *szarvas, farkas* stb.

[6]) A hójáróbotnak (*su-jur*) alsó végin van egy karikája, mely gátul szolgál, gy a bot mélyebben a hóba ne hatoljon. Ennek a finneknél megfelel a *sompa.*

[7]) Az egész szakasznak értelme az, hogy íme most nem látjuk a szárnyas en vigadását áldozó terünkön, a hol egykor midőn az énekkel és mondával egy-rú apáink éltek és ezen a téren állottak, Numi-Tärém atyánk megjelent.

[8]) Az Ob felső folyásánál van a Világügyelő-férfiu, *mir-susné-xum* lakása, ott ő mint gyermek.

[9]) A Vizözön, vagyis az óczeán, itt személynek van véve. Másik neve *vit-xan* = i fejedelem. A csónakokban rudakkal eveznek; innen az „ezüst rudu“ epitheton.

[10]) Az egész szakasz oda megy ki, hogy: a te kezedben van a hatalom, te intethetnéd meg a vészt és mégis hagysz bennünket tovább szenvedni.

[11]) Az isten lakása az ég, 7 oldalra azaz mindenfelé kiterjed; 7 osztályu, az igen sok részből álló.

[12]) A vogul *kwol*-ban is vannak ládák, tehát az isten lakában is soknak kell mi. Numi-Tärém lakása részletesen le van irva a medveénekekben is.

[13]) Itt a »légyölő galóczáról«, e mérges gombáról van szó, melynek ernyője ul rovátkos. A világteremtési énekekben is említtetik a betegség elterjedésének ául, hogy az egyik főisten ilyen gombától megmámorosodván, elfeledte a világnak ndját viselni. Ebből arra következtethetünk, hogy a vogulok régente valamely bódító alt késztettek a galóczából, s ez vala isteneiknek mámorító itala is (a vogul *nektár*).

Az ének tehát azt panaszolja itt, hogy az isten mámoros fejjel tétova jár a világban, nem gondolva inség sujtotta népével.

[14]) Az isten mindent hall, tehát nagy fülének kell lenni. A kicsinyítő alak kedveskedést fejez ki.

[15]) A tóba és a folyóba is az ég tükrözik; az égnek eredeti képzete s ... személyesítése egymás mellett is fordul elő.

[16]) A »tarka tomporu« állat különösen kedvelt az áldozatokra.

[17]) Tehát az isten kedveli az áldozatot.

[18]) A mily hirtelen buzog a forrás vagy a tó vize, oly hirtelenséggel terem itt köztünk. — A világteremtési énekekben egy helyt azon panaszkodik az isten, m... idézték oly hirtelen, hogy majd összetörte a csontjait; más helyt az éppen ... élvező istennek a gyors idézés miatt izre-porra törik a csészéje.

[19]) A világügyelő férfi és Numi-Tarem a regékben mint *lúd* is szerepel. Innen ez a mellék neve: *luut-ater* (lúd-fejedelem); ugyanerről szól egy terjedelmes, de igen homályos *osztyák* ének, a melyet (Luut-átér czimen) Reguly jegyzett föl. Különben a lúd mint gyorsröptű madár a sebesség jelképe. A *Mir susné-xum* nak lúd- és hattyurészeket áldoznak a vogulok.

[20]) Itt már az ég és nap képzete összefoly; a Mir-susne-xum maga a nap ... mégis vállán hordozza a napot.

[21]) Vizi tündér kisasszony és erdei tündér kisasszony voltaképp egy személy, a Világügyelő férfiu kedvese vagy felesége. Anyja öltözteti őt (l. 57. 66. *sor*), kedvese pedig simogatja fürteit.

[22]) Egy szóval (54—74 sor) öltözködjél föl. A napsugarat egyrészt a nap hajfürteinek, másrészt sapkájának is fogják föl. »A nap föltette sapkáját« = sugarzik. »A nap kiterjesztette a karját« — sugár kévét bocsát a felhőkön keresztül.

[23]) Azaz: lépj ki lakodból, a felnők közül.

[24]) A szent állat a ló, melynek a teremtési és vizözön-regékben is nagy szerepe van. A ló keze = első két lába.

[25]) A déli vidékeken s a voguloknál is a sátor előtt levő oszlopokhoz kötik a lovat, nem istállóba. A vagyonosabbak több lovat is tartanak; természetes, hogy a vogul isten hét, azaz igen sok lónak ura.

[26]) Azaz: igen sok szögletű — kerek.

[27]) Azaz: pattanj föl lovad hátára

[28]) Egyik Numi-Tarém, a fölső ég másik Joli-Tärem, az alsó ég vagyis a föld. Tehát: két ég közé — a levegőbe, levegő-szinbe.

[29]) Egy szoval (75—105 sor): bárhol vagy (a világon való forgásod közben) azonnal jer ide áldozatos helyedre.

[30]) A kór személynek van képzelve; ruhája, vagyis a lepel, a melybe ő bur... kolózik, az embereket is homályba, sötétségbe borítja.

[31]) A vogul *pank* (fekete) szónak tulajdonképi jelentése: piszkos ronda. A vogulnál a földnek nincs oly nagy jelentősége, mint a földmivelő népeknél; ő ... inkább a vizet tiszteli, s azért az Ob jelzője: aranyos, a földé: piszkos, fekete.

[32]) Az óczeánba (a Jegestengerbe) kivánják űzni a kórt, mivel a vogul my... thologia szerint ott van a Hades, a mint a róla szóló igen érdekes énekek leírják.

[33]) Azaz még alig éltünk, csak most volnánk futkosó fiatal leányok és ... engedd meg, hogy azok lehessünk

[34]) A vogul házakban egy közös szobán kívül rekeszek vannak, a rekeszekben zsámolyszerű padkákon nyugosznak, melyeken ülni lehet. A *Kaltés* vagyis a hajnal, ki néha mint a nap testvére, de legtöbbször és itt is mint szülője szerepel, nem az ég *boltján*, hanem az ég *pallóján*, az ég szélén ül ilyen polczos, zsámolyos ház... az ő saját — sötétebb — női rekeszében; e zsámolyos ház pallójáról ragyogtassa ... — úgy mond az ének — a mi napunkat, más szóval: a hajnali szürkületből ... takozzék ki a mi egünket földerítő nap

[35]) Az ég határán levő élénk szinű felhőket apercipiálják Numi-Tarem ház... szőnyegeinek.

[36]) Azaz: hatoljon föl hozzád imádságunk együvékötött bőséges hímszarvas- ... lóáldozatunkkal egyetemben.

Párta-felköszöntés.

(Egy kéziratos vőfélykönyvből Lapujtőn, Nógrádmegyében)

Jaj nekem szegénynek, árva idegennek,
Elmult szabadságom, oda vigasságom.
Jaj pártám, pártám!
Gyönyörü gyöngy pártám, édes szűz koronám!

Apám, anyám mellett vége van éltemnek,
Mert szegény fejemet adták idegennek.
Jaj pártám, pártám! stb.

Mikor leány voltam, akkor vigan éltem;
Ha reggel elmentem, este haza jöttem.
Azt sem kérdték tőlem, hol jártál, hol voltál?
Időt mulasztottál, napot halasztottál.
Jaj pártám, pártám! stb.

Éltem a világon, mint madár az ágon,
Minden boldogságban, egész szabadságban,
Nem jött bú fejemre, siralom szememre;
Nem hervadt virágom, boldog volt világom.
Jaj pártám, pártám! stb.

Egyedül nyugottam magányos ágyamban,
Ha meguntam magam, dudoltam magamban.
Jaj pártám, pártám!
Gyönyörü gyöngy pártám, édes szűz koronám.

Közli: *Pápai Károly.*

Bolgár népdal.

(Strausz Adolf nagy gyüjteményéből.)

Ifju ember fogad a nappal.

(Eneklik nős férfinak.)

ember, nőtlen ember.
héjázva dicsekedett
nap este a forrásnál,
orrásnál többek előtt:
n gyors lovam, mint a villám,
omába a szél se hághat,

„És a napot, fényes napot
„Úgy elhagyom mint a szelet!
Ragyog a nap, hallja a szót
És így fordul a legényhez:
„Hej! legényke, üdvözöllek!
„Dicsekedtél a forrásnál,

„Hogy olyan jó paripád van
„Mint a villám, szel se éri,
„A fényes nap be nem éri;
„Jer hát tegyünk próbát egyszer,
„Kelj fel holnap korán reggel,
„Korán reggel pirkadáskor,
„Várj meg engem napkeleten,
„A hol fényes sugaraim
„Korán reggel kibukkannak.
„Igaz esküt teszünk akkor,
„Szent fogadást, igaz esküt!
„Ha te hagysz el, úgy tiéd lesz,
„Tiéd lesz az én szép hugom,
„Szép hugom, a fényes csillag;
„De ha én hagylak el téged,
„Elveszem jó paripádat,
„Gyorsanjáró paripadat!
Alig pirkad, már is ébred,
Kantározza paripáját,
Gyorsan járó paripáját!
És fel ül reá az ifjú
És úgy indul jó lovával
A világnak széle felé,
A hol a nap, a fényes nap
Első fényes súgarai
Kora reggel kibukkannak.
Igaz esküt tesznek ottan
S elindulnak versenyezni,
Mindegyik a maga útján;
Fönt az égen halad a nap,
Az ifjú meg lent a földön.
S mire a nap reggelt ere,
Az ifjú már ott jár délen,
Kipányvázza paripáját,
És lefekszik szundikálni,
Déli álmot szőni fonni.
Kelti kelti paripája,
Dobog a föld, rugja lába:
„Kelj fel uram, kelj fel uram,
„Nyugovóra tér a nap már,
„És mi még csak délen járunk
A legény fölébred gyorsan,
Fölpattan a paripára,
A gyorslábú paripára,
Kengyelvason van a lába,
Mint a szél fut paripája,
Megjár nyolczvan kadilukot,
És kilenczven vilajetet,
Utoléri és elhagyja,
Elhagyja a fényes napot
És betér az udvarába.
Alig lépett az udvarra,
Jött elebe a nap huga,
Szép huga a fényes csillag,
És azt kérdi a legénytől!
„Szép legény te, üdvözöllek!
„Hol hagytad a fényes napot?
Igy felel a legény erre:
„Köszöntelek, napnak huga,
„Köszöntelek, fényes csillag,
„Elmaradt a nap egy kissé,
„El is mondom, jer közelebb,
„Elmondom majd hogyan esett.
Oda lép a napnak huga
Meghallgatni hogyan esett,
Lehajol a legény hozzá,
Megragadja a nap hugát,
Föl is kapja a lovára
És elindul sebten vele.
Az udvart már messze hagyta,
Túljárt immár sziklán, bérczen,
Mikor összejött a nappal,
És a nap igy szólott hozza:
„Köszöntelek ifjú legény
„Vedd a lányt hát feleségül,
„De ne hozzad többé vissza
„Megnyerted a fogadásunk:
„Nálunk többé meg ne lássunk!

Ráolvasók.

1. A férget kiolvasó.

(Napfönkötte előtt fő'kel az embör oszt' sènkihön sè' beszél; ha jószág kötelön van, elcsapja, elindítytya, mén a jószág után, a jó-ágra nez oszt' a mutató ujjával olvassa:) *9, nem 9, ha' 8! 8, nem ha' 7! 7, nem 7, ha' 6! 6, nem 6, ha' 5! 5, nem 5, ha' 4! 4, m 4, ha' 3! 3, nem 3, ha' 2! 2, nem 2, ha' 1! 1, nem 1, hanem csöp' sè'!* (Utánna köp, azután fölvösz ėty kis port, viszszakézbű' tánna veti, hogy ojan hamar müjjon a férög a mint a por léesik, zt 3-szó köl' tönni ėgymás után mög 3 nap, akkó kihul' a jószágbul férög.) — Ó-szent-Iván. —

2. Patkányt elolvasó.

(A patkánt mikor elolvassák, akkor a küszöbre ül az embör, ki-lé fordul, úgy olvassa; mikor a második versöt monygya, befelé for-l: mikor a harmadikat, akkor mögén' kifelé fordul oszt' aszt mony-ja 3-szó:) *A mi házunknál 9 patkány van, nem 9, 8! nem 8, 7! m 7, 6! nem 6, 5! nem 5, 4! nem 4, 3! nem 3, 2! nem 2, 1! m 1, écscsöp' sė'!* (De ėgy lélökszet alatt köl' elmondani ėcczör; ak-r el köl' neki pusztulni.) — Szőreg. —

3. Poczkot elolvasó.

(A poczkot úgy köl' ėpusztitani a hásztul, hogy 3 napfönkötte ött olvassa:) *Száz, kilenczvenkilencz, kilenczvennyolcz* (Oszt' így olvas lelé egész végig:) *három, kettő, ėgy', sėmmi* (De âra vigyázzon, hogy né téveszsze. Osz'tán asz'onygya:) *Eregy az én legkedressebb' dru-mhon!* — Deszk. —

4. Mindönrű' jó.

(Ha valakinek valamije fáj, a bűbájos asszony a jobb keze nevet-a újjával körösztözve mondja:) *Gyékén káka* (körösztözi), *kű párna rösztözi), Jézus mondotta: múljon el!* (Körösztözi Itt egy darabig gáll, majd újra kezdi s az egészet 3-szor végezi el egyfolytában.) Szőreg. —

5 *Jámbor embör, gonosz asszony, gyékény ágy, kű párna, Jézus ndása jusson eszödbe!* – Egyházas-Kér —

6. *Ó, jén édös Jézusom szent szádddal lehöj' rá!* (Ezt 3-szor is-étli s ugyanannyiszor a fájdalomra lehel.) *Elindult kis Jézus, elötaná't*

ögy' zsidó asszonyt, ágyat vetött néki: gyékény ágyat, kü párnát. Jézus a kü párnán nem nyukhatott, ezön a nyavala së' nyukhasson, së' pedig ez në marathasson, ez a Jézus szava. — Egyházas-Kér. —

7. Mikor Jézus Krisztus szent Pétörrë a fö'dön járt, bemönt ögy hászhon, taná'tak engödelmes gazdát, engödetlen gazdasszszonyt. Az embör akart háldst anni, az asszszony nem akart: ott háttak, kaptak termés küvet, gyékén ágyat. Gyékén ágy, kü párna, Jézus fekszik rajta Jaj, de kemény ágy! Engödelmes gazda, engödetlen gazdaszszony Jaj, de fáj! (Mükkörösztözi öczör, 5 Miatyánkot, 5 Üdvözletöt émond, emulik a tájdalom.) — Hosszúhát. —

8. Nehezen járóra.

(Mikô a gyer'ök nehezen keszd járni, 3 péntökön föltiltetik, sujokka mögverik a lábát, oszt' monygyák neki:) *Ma van péntök, Hónap szombat, Szalagyyyá' vasárnap!* (Asz'tán nem fog nehezen járni.) — Szőreg. —

9. Fogfájásrul való.

(Mikô zsáját lát oszt' fáj a foga, szakícsceson belüle, szagújja oszt' mongya:) *Zsája, zsája, Akkô fájjon a fogam, Mikor a tijéd!* — Szőreg. —

10. Torokfájásrul való.

Fő'd anyám, Torkom fáj. Néköd panaszolom, Gyógyicsd még. Maj' nem fáj! (Keresztet vet jobbjával a torokra, de *ament* nem mond (*sóka*. A 3 első sor elmondásakor „balta fokkal a torkát mögkörösztöli, a fö'dre üt" és a végén „a kemönczét mökcsókolı." *Egyházas-Kéren*. Míg *Szőregen* csak az 1. 2. 4. sort mondja el, azután „a kemönczét türü'közövë mögöleli oszt' a'val köti be a torkát.)

11. (A torkot kezével húzogatva mondja:) *Atya isten eloszlasson' Fiju isten gyógyicsson! Szentlélök isten hejre hozzon!* — Hosszuhát. —

12. Csöcsfájásrul való.

(Jobb kezével a fájós csecset simogatja, mi közben 3-szor mondja:) *Erős asszszony, engödelmes embör, A Jézusnak gyékény ágya, Kü párnája, Ez a csöcsfájóknak legnagyob' orvossága!* — Szőreg. —

13. Támadásrul való.

(Jobb kezének a nevetlen ujjával keresztezgeti a támadást s mondja:) *Krisztusnak gyékén ágya, Kü párnája, Tüskös lepedője, Sajtalan ko-*

sája, Jézus mondása: Múljon el a támadása! (Három röggel napfő'-kötte előtt köl' êmondani, akkô êmúlik.) — Monostor. —

14. (Ha valakin támadást látok, akár árpa nyől a szömibe', akár mifele támadás, csak a — jobb kezem — nevetlen újjammal 3-szor mökkörösztözöm oszt' mondom:) *Az Atyának nevibe', Fijúnak szerelmibe' Mulaszsza el a ki teremtötte!* (Az ujját a fődhöz kenyi s mindezt *napfönkő't* előtt végzi.) — Szőreg. —

15. (A nevetlen ujjával keresztezi a támadást s mondja:) *Atya isten gyógyíd mög, Fijú isten mulazd el, Szentlélök úr isten oszlazsd el!* — Egyházaskér. —

16. Kelésről való.

(A kelést mök köl' kerekíteni 3-szor oszt' mondani: *Mikô az Úristen a szögény asszonyhon bemönt, bajlókodott, asz' monygya: Kü párna, káka ágy, Isten monygya szó* (akkô êmúlik). — Tápé. —

17. Gilvárul való.

(A jobb keze nevetlen ujjával a gilvát oszlatja:) *Az Atya roncson, A Fijú boncson, A Szentlélök eloszlasson!* — Hosszúháti. —

Közli: *Kálmány Lajos.*

Magyarországi ethnographusok.

Bio- és bibliographiai vázlatok

Néprajzi könyvészet összeállítása alapszabályaink 4. §-a értelmében egyik irodalmi feladata társaságunknak. A szakok szerinti bibliographia szerkesztése, kivált a kellő előmunkálatok hiánya miatt, rendkívüli nehézségekkel jár s közlését csak akkor lehetne megkezdeni, mikor az egész nagyobbára már össze van állítva. Másrészt azonban a tárgyak szerinti csoportosítás nagyjában a biographikus rendszernél is érvényesül, a mennyiben egyes ethnographusok többnyire úgy is kiválóan bizonyos szakkörrel foglalkoznak, s épen a néprajzi munkásságra nézve határozók szoktak lenni a gyüjtők és irók életviszonyai. És nem is áll semmi sem utjában annak, hogy a magyar ethnographia könyvészetének irók szerinti közlését folyóiratunk meg ne kezdje. Kérjük tehát mindazokat, a kik a hazai ethnographiával foglalkoztak s mindazon honfitársainkat, a kik általában néprajzi tárgyú munkát irtak, sziveskedjenek ethnographiai érdekü összes dolgozataik pontos czimének minél kimerítőbb jegyzékét egészen tömör életrajzi vázlattal együtt szerkesztőségünk-

nek megküldeni. Nagyon kivánatos volna, hogy néprajzi műveiknek (egyes folyóiratoknak is) egy példányát a társaság könyvtára számára felajánlanák, hogy azokat a neprajz tanulmányozói és a hazai ethnographiai irodalom történetének megirói felhasználhassák. Általán kérünk mindenkit, a ki ügyünk iránt érdeklődik, sziveskedjék könyvtárunkat a hazai ethnographiai irodalom mindennemü termékeivel, életrajzi és könyvészeti jegyzésekkel, néprajzi kéziratokkal gyarapitani.

A szerkesztőség

1. Lehoczki Tivadar

Lehotkai Lehoczky Tivadar turóczmegyei családból született 1830. okt. 5-én. Atyja korán elhalt, anyja nevelte. Tanulmányait Rozsahegyen, Rozsnyón s a kassai jogakadémiában végezte. 1856 és 1860-ban birói, 1861 és 63-ban ügyvédi vizsgálatot tett. 1858-ban a helytartótanács felhivására megirta a munkácsi gör kath. püspökség leirását, 1863-ban mint beregmegyei főszolgabiró sokat foglalkozott a munkácsvidéki rutén néppel, később a tótok közt gyüjtött. A néprajzon kivül ősrégészettel és történelemmel foglalkozott, értékes régiség-, érem- és könyvgyüjteményt szerzett. Az 1876-iki budapesti nemzetközi régészeti és embertani congressuson ki volt állitva beregmegyei régészeti gyüjteményének egy része. Lehoczky tanulva beutazta Európa nagyobb részét; Munkácson lakik, s a munkácsi uradalom főügyésze; a történelmi társaság igazgató választmányi tagja, a műemlékek országos bizottságának kültagja s a Magyarországi Népzajzi Társaság rutén szakosztályának egyik előadója. (Életrajzát kiadta Erdélyi János a „Magyar-orosz népdalok"-kal 1864; Abafi Lajos a „Figyelő"-ben; s legujabban Kóródy Sándor az általa szerkesztett Beregvármegyei Naptárban, L. jól sikerült arczképével.)

Ethnographiai munkái: Tátrafüred Kirándulás a Szepességre, a Kárpátokra stb. *Magyar Hirlap* 1852 855 stb. számaiban — **Nehány szó Gömörmegye** történeti és népismei viszonyairól. *Sürgöny* 1861. 79–84. stb. tárczai. — **Magyar-orosz népdalok** I—XII *»Felvidék«* 1864 3. stb. Erdélyi János nyilt levele ez ügyben U. o. 5. sz Válaszom U. o 8. sz. — **Magyar-orosz népdalok**, gyüjté s fordítá Lehoczky Tivadar, kiadta Erdélyi János. Sarospatak, 1864. 172. lap. Függelékül: A *ruthén nép szokásairól.* — **Magyar-szláv népdalok.** *»Felvidék«* Kassa, 1865 — **Magyar tót népdalok** *Vasárnapi Ujság* 1865. — **Magyar-tót népdalok.** Kiadta a Kisfaludy-Társaság 1866. A hazai nem magyar ajku Népkölteszet tára I. köt — **Beregmegye népességéről** *Sürgöny.* 1869. 193. sz. — **Eskü** Népmonda *Ismeretterjesztő Naptára.* 1865. **A tatár vágás.** Népmonda ugyanott. — **Kirándulás a galicziai határszélre** 1863. — **Ruthén Népdalok** a beregi havasok aljáról *Vasárnapi Ujság.* 1872. — **Kirándulás a beregi havasokra.** *Vasárnapi Ujság* 1875. 7. 19. 30 — **Az ausztriai hadsereg hajdani szokásai és intézményei** *Hazai*

és *Külföld*. 1871. — **Menyegzői szabályzat a mult századból.** *Századok*. 1875. — **Fényüzés a mult század elején.** *Vasárnapi Ujság* 1875. 105. — **A bereg-ungmegyei hegylakók** Népismei czikkek. *Családi Kör*. 1865 16 20. **A magyar-orosz nép közmondásai és példabeszédei.** (730 darab). Kisfaludy Társaság XII. *Évkönyve* 1877. — **Képek a beregmegyei havasokról.** *Kárpátegylet évkönyve*. VII. évfolyam. 1880 **Munkács-lembergi utam.** »*Munkács*« 1888 25. 26. sz. — **Kigyós eredete.** Népmonda. „Munkács" 1889. 53 sz — **Vázlatok olaszföldi utazásomról** 1887 »*Munkács*« 51—52 és 1888. 1—7 számaiban. — **Munkácstól Ázsiáig.** Uti rajzom. 1888. »*Munkács*« 42 7 sz. — **Konstantinápoly felé** Uti rajzom »*Bereg*« 1888. 42. 43. 45. 48. sz. — **Munkácstól Párisig és Londonig.** Uti rajzom. 1889. »*Munkács*« 34 46 számaiban. — **Néprajzok, Beregvármegye Monographiája** 1881. II-ik kötet. Nevezetesen: Magyar népszokások 192. lap. Oroszok 199. lap. Oroszok házmunkája 217. A beregmegyei oroszok népszokásai 220. Keresztelés 237. Temetkezés 239 Ünnepi szokások: Husvét 243. Szent János éje 246. Babona és rokonneműek 248. Áldomás 262. Czigányok és zene 266 Intézmények hatása a nemzetiségre 270 lapon. A kenézi intézményről. Beregv monogr. I. 438 A jobbágy- és hűbéri viszonyról. U. o. 413. és Tört Tár. 1890 I. 155 173 l. **A magyar-orosz pásztoréletből.** (Megjelenik az „Ethnographia" 1891. évi folyamában.) **Számos jegyzet és czikk kéziratban.** —

–

Irodalom.

Magyar mesék angol forditásban.

Előterjesztetett a Társaság 1890. decz. 20-iki ülésén.)

A londoni *Folk-Lore Society*, mely a folyó évvel fennallásának tizenharmadik esztendejébe lép s a vele egy czelu es működési-körü társasagok sorában a legrégibb, tagilletményei sorában már 1884-ben felvett egy *magyar mese-gyűjteményt*, de kiadásai programmjának ez igéretét csak a mult évben valosithatta meg

Időszerűnek találjuk, ez angolra forditott magyar mesék többszörös halasztás után való megjelenését egyúttal a kiadásukra vállalkozott társulat eddigi működésének rövid ismertetésére is fölhasználni

A *Folk-Lore Society* 1878-ban alakult meg Londonban, már nevével jelezve mintegy, hogy a *folklore* szó atyjának, Ambrose Merton-nak programmját tüzte ki maga elé. Szerény anyagi eszközeivel és máig sem valami nagy tagszámával aránylag eléggé gyümölcsöző munkásságot fejtett ki s nem egy ujabb eredményes mozgalomra adott ösztönzést és buzdító példát, a lefolyt tizenkét év alatt, e komoly igyekezetű társulat.

Mintájára és programmjának átvételével alakult meg 1886-ban a párisi *Société des Traditions populaires*, a mely 1889-ben, a párisi világkiállitás alkalmával, az első világ-congressusra hivhatta már meg a földkerekség összes folkloristait Az angol társulat ösztönzésére és részben egyes külföldi tagjainak buzgalmából Olasz- és Spanyolországban, majd utóbb egyebütt is alkultak részben hasonló irányú és tanulmánykörü társulatok, részben pedig legalább folyoiratok, a melyek ismét más, belőlük kiindult, vagy velük versenyző vállalatoknak lettek szülőokaiva Sőt ott is, a hol, mint pl. Német-, Olasz- es Magyarországon, az angol társaság egyenes hatásától függetlenül, vagy azt megelőzőleg is mutatkoztak már némi rokonnemü törekvések, ott is többé-kevésbbé érezhető hatást gyakorolt ezen úgyszólván központi szervezet, a mely internationalis jellegéhez képest, mindenhová elágazik és a föld majdnem minden zugában serény munkatársakkal és képviselőkkel rendelkezik.

Igy történhetett, hogy a londoni társaság, a működése szükebb körébe eső nagy-brittaniai népies hagyományokon kivül, egyéb országok folklore-jára is kiterjeszthete ebér figyelmet. A mennyire anyagi viszonyai megengedték, 1883-ig negyed-

eves, 83 és 84-ben havi, innentól fogva pedig ismét negyedéves folyóiratában (1878-tól 1883-ig: *Folk-Lore Record* I—V; 1883-tól 1889-ig: *Folk-Lore Journal* I—VII; 1890-től *Folk-Lore.*), valamint önálló kötetekül kiadott tagilletményeiben is jókora tért szánt más nemzetek hagyományainak egybegyűjtésére és összehasonlítására, nem különben a gyűjtött anyag rendszerező nyilvántartására. Az utóbbinak említésével rámutattunk a londoni társaság munkásságának legfontosabb részére. Mert a kifelé irányult termékenyítő impulzusoknál és a többfelé örvendetesen utánzott peldaadasnál is jelentosebb és becsesebb ama szolgálat, melyet a *Folk-Lore Society* a néprajz és a népies hagyományok fejlodö tudományágainak azáltal tett, hogy a világszerte már régebb idö óta elegendö igyekezettel gyűjtött anyag rendszerezö osztályozása tekintetében nagyon figyelemreméltó javaslatokat vetett fel a többek alapos hozzászolása által fölötte gyümölcsözövé vált discussió tárgyaivá.

Folyóiratában az angol társaság már több izben foglalkozott magyar népies hagyományokkal. Igy a *Folk-Lore Journal* első kötetében: *Magyar Folk-Lore by Rev. W. H. Jones & J. L. Kropf.* Továbbá ugyanannak második kötetében *Szekely Folk-Medicine by Rev. W. H. Jones and Lewis H. Kropf.* Hazánkra vonatkozó kisebb közleményekot és jegyzeteket itt nem említvén, csak arra akarjuk még utalni a velünk rokon népek hagyományaival foglalkozókat, hogy ezekre vonatkozólag is nem egy érdekes adalékot találhatnak a londoni társulat folyoiratának különböző évfolyamaiban és egyéb közleményeiben.

Legujabb idöben, különösen a mióta a társulat *Lang Andrásnak*, az összehasonlító mythologia terén az anthropologiai irány alapos tudományu és szellemes előharczosának személyében az eddigieknél is buzgóbb elnököt állitott ügyei elere, — a minden irányú munkásság, különösen pedig a rendszerezés további már alig halasztható munkája igen orvendetes lendületet nyert, az ép oly genialis a milyen buzgó elnök vezérlete alatt. A széles moderben folyt mesehasonlitás, valamint a népirodalom és népszokás egyéb párhuzamos jelenségeinek egybevetö tanulmányozása immár világosan kifejtett alapelvek szerint és mindegyre czéltudatos módszer segélyével történik. Számos, központosítás hijában eddig elforgácsolt erö immár biztos kézzel megrajzolt tervezet szerint hasznos munkát végez, s napról-napra szembetünöbbek lesznek a jól fegyelmezett gyüjtes, hasonlítás és rendezés néppsychologiai tanulságai.

A fontebbiekben vázlatosan ismertetett társulat egyrészt az összehasonlitó mesevizsgálat inkább irodalomtörténeti jellegü tudományának, másrészt azonban a néprajz szorosabban az ethnikus jelleg kiderítésével foglalkozó ágának is jó szolgálatot vélt tenni, midön egy a népies hagyományok minden nemében oly gazdag és genuin szinezetü kincsesel rendelkezö népnek meséiből, a minö a *magyar*, jól megválogatott és minden tekintetben jellemzö példák gyujteményét kivanta a nemzetközi tudományosság közbirtokává tenni. Mindenesetre nem kevésbbe erdemes mint a mennyire hasznos ajándék, a melyért mi magyarok kiváló köszönettel tartozunk az angol társulat derék intencziójának. Ha e szándék nem valósulhatott meg egészen a mi elvárásunk talán kissé követelö mértéke szerint, ezért semmi esetre sem érheti vád a kiadótársulatot. Söt a forditókat sem. Legfeljebb azt sajnálhatjuk, hogy oly kitűnő eszközök birtokában, a minokkel *Kropf* és *Jones* urak, az itt ismertetendő mesegyüjtemeny forditói, kétségtelenül rendelkeztek, — nem használták fel ez eszközöket teljes mértékükben. E kitünö segédeszközökön azt a szerencsés találkozást értem, melynek folytán egyrészt az ily vallalathoz szükséges irodalmi források jóformán teljes készlete kezük ügyében volt a munkatársaknak, s kiknek egyike már csak azért is kiválóan alkalmasnak mondható magyar mesék angolra fordítására, mivel magyar születése révén teljesen jól birja nyelvunket és ismeri nemzetünk érzés- és gondolkozásmódját; hosszabb idejü angolországi tartózkodása folytán pedig az angol nyelvnek is elsajátithatta mind ama finomságait, melyek különösen eredeti zamatú népies szövegeknek hü és mégis élvezhetö forditásánál kell, hogy nagy mértékben álljanak rendelkezésére az átültetönek. Szerencsés körülmény gyanánt említendö továbbá, hogy Kropf Lajos hazánkfiának munkatársában oly férfiú állott oldala mellett, a ki a magyar nyelvben való szintén nem mindennapi jártasságot oly nagy becsü népirodalmi olvasottsággal egyesíti, a minöröl az előttünk fekvo mesegyüjtemény kommentárja tanuskodik.

Kropf és Jones könyve »*The Folk-Tales of the Magyars collected by Kriza, Erdélyi, Pap, and others*« czímen ötvenhárom mesét tartalmaz 302 nagy nyolczadrétű lapon, a melyeket 72 lapnyi bevezetés előz meg és a 303—435 lapig terjedő kommentár és tárgymutató követ. Az utóbbi különös gonddal készült és felöleli a mesékben előforduló, vagy a jegyzetekben tárgyalt összes motivumokat, nemkülönben a bevezetés ethnologiai és ethnographiai adatait is. A munka *Vámbéry Ármin* nagynevű hazánkfiának van ajánlva, »whose indefatigable labours and indomitable zeal have done so much to advance our knowledge of mankind« and whose illustrious life is so bright an example to every student.« A könyv fényes és izléses kiállítása a Folk-Lore Society áldozatkészségét dicséri és a kiadó czég (Elliot Stock 62. Paternoster Row, London) jó hirnevét öregbiti.

Az ötvenhárom mese az idézett források közt a következőképen oszlik meg:

Kriza, Vadrózsák. 1 (VII), 2 (VIII), 3 (IX), 4 (X), 5 (XI), 6 (XII) 7 (XIV), 8 (XV), 9 (III), 10 (XVII), 11 (VI), 12 (V), 13 (XIII), 14 (XVIII), 15 (XIX), 16 (IV), 17 (I), 18 (II), 19 (XVI). Kriza huszadik meséje nincs leforditva.

Erdélyi, Népdalok és mondák: 1. köt. 1—3 (XX—XXII), 2. köt. 1—7 (XXIII—XXIX), 11 (XXX), 8 (XXXI), 9 (XXXII), 10 (XXXIII), 12 (XXXIV), 3. köt. 1—4 (XXXV—XXXVIII), 7 (XXXIX), 11 (XL), 9 (XLI), 15 (XLII), 19 (XLIII), 16 (XLIV), 8 (XLV), 17 (XLVI) 6 (XLVIII)

Pap, Palócz népköltemények: 1—5 (XLVIII—LII)

Merényi, Dunamelléki népmesék: 2 köt 165 lap (LIII)

A fönti jegyzékben a római számok az angol mesegyüjtemény sorszámait jelölik.

A bevezetésről ez alkalommal röviden csak annyit, hogy I—XIX. lapig tömören előadja, főleg *Hunfalvy Pál* és *Vámbéry* idevonatkozó munkái nyomán, a magyarok eredetének, a hun-magyar és hun-székely rokonságnak és honfoglalásnak nagyobbára még eldöntetlen kérdéseit, elég biztos kézzel válogatva ki a kétségtelen tényeket a még vitás állitások tömegéből, helyenkint azonban talán kelleténél több figyelmet szánva és nagyobb súlyt tulajdonitva az utóbbiak némelyikének. A székelyek, csángók, hunok, jászok és palóczok futólagos ismertetése után, a XIX. lapon rátér a magyar mesék általános jellemzésére, különösen kiemelven a rokonnépek párhuzamaival eszközlendő összehasonlitás fontosságát, a mihez képest a munka végén álló jegyzetek közt csakugyan kiválóbb figyelemben részesülnek a *finn* és *lapp* párhuzamok, vagyis kétségkivül mindaz, a mi az e tekintetben ma még vajmi gyér forrásokból a forditók rendelkezésére állhatott. A XXII—XXIII. lapon magyar meséink irodalmának *Arany László* 1867. évben összeállitott jegyzékét követő repertoriuma jő, a melyet csak a *Nyelvőr* meséinek fölemlitésével egészitenek ki a bevezetés szerzői, nem véve tudomást *Arany, Gyulai* és *Kálmány Lajos* nagybecsű gyüjteményeiről. Egyáltalában sajnálatos, hogy a kiválogatott ötvenhárom mese között Krizának egy híján teljesen közölt zamatos és jellemzetes meséi mellett az Erdélyitől vettek helyett, nem válogattak ki a forditók nehányat Arany László, Arany-Gyulai s még inkább Kálmány és a Nyelvőr meséi közül. Ezután röviden megemlékezik a bevezetés meséink eddig megjelent, nagyobbára német nyelvű forditásairól, a melyeknek jegyzékét azonban korántsem mondhatjuk teljesnek és kimeritőnek.

A XXIV—XLIV. lapig, az Óriások, Tündérek és Boszorkányok három fejezete alatt, meséink főszereplőinek jellemzése következik, főleg *Bozóki Kozma* 1882. évi akadémiai értekezése alapján. A XLIV—XLVII. lapon végül *Varga János* »A babonák könyve« (Arad 1877) czimű munkája nyomán, a legelterjedtebb magyar babonák ismertetése — és a bevezetés három utolsó lapján néhány jellemző népszokás leirása zárja be az idegen olvasónak egészben jó tájékoztatóul szolgáló dolgozatot. A jegyzetekre (a melyek közt elszórtan szintén számos népszokás és babona van megemlitve s a párhuzamok közt egyébnemű népies hagyományainkra is történik elég gyakran hivatkozás) alkalmilag részben kiegészitőleg, részben pedig helyreigazitólag még visszatérünk.

Nem fejezhetjük be azonban ez ismertetésünket a nélkül, hogy a népies hagyományainknak a legtekintélyesebb és legszélesebb körben ismert folklore-társulat részéről történt oly örvendetes figyelembe vételéért, a mint e minden tekintetben elismerésre méltó és hálára kötelező mesegyüjtemény, — úgy a kiadó társulatnak,

mint a fordítóknak a magyar néprajzi tudomány nevében is őszinte köszönetet ne mondjunk. Vajha e szép és becses munka láttára nálunk is buzdítást nyernének az illetékes és a kellő anyagi eszközök birtokában lévő faktorok a néprajz ügyének hathatósabb támogatására! *Katona Lajos.*

Palócz mesék a fonóból. Meséli *Istvánffy Gyula* Liptó-Szt.-Miklós 1890 Szerző tulajdona. (VII+121 l.) Ára 80 kr.

Magyar mesegyűjteményeink máris elég szép száma egy újabbal gyarapodott. Társaságunk egyik buzgó tagjának, *Istvánffy Gyulának* karácsonyi ajándékul megjelent *palócz* meséi a jobbizüek és zamatosabbak közül valók. Illetékesebb embernek alig ajánlhatta volna meséit a szerző, mint *Mikszáth Kálmánnak*, „a Magyarországi Néprajzi Társaság palócz-osztálya szakelőadójának s a *Jó palóczok* koszorús írójának", a kit már magunk is szeretnénk mentül előbb társaságunk előadó asztalánál látni.

Istvánffy meséi, szám szerint 10, a gyüjteményben az irodalmi nyelvre vannak átirva, de így is eléggé népies hangon szólnak s telvék jellemző idiotizmusokkal. (Pl. *megneg* = megint, *egybe, egybéztenegybe, egyréztenegybe, üllék, jelérez, ruhaszárító csillag* = nap, *déli kenyerezés* = ebéd, *huzós tarisznya, bordás leves* = csigatészta l., *elékeveredik* = előkerül, *enyém uram* = az én u., *egyeb, szeker, illeg, illen* = akkor, *gyereki* = gyereke, *fakajtani* = vallani, *kurál* = gurul, *jelenség* = előjel, *serdít* = pörget, *serdül* = fordul, *sereg* = forog, *meneget* = mendegél, *mihentségesen* = mihelyt, *szurdok* = hegyszakadék, *zsobékol* = borzsékol, *obegat, felöléblette* = fölnyalábolta, *másdat* = máskép, *radonut erdő, kéntezyetődnek, alsóbinol hasuléh, szerte-ülni, szüllött-földe, nendje, csalba* . . hagyni = cserbe h., *krippant* = vijjog. (a grillmadár), *szakajjál* = szakits, *szöttyen* = szottyan, *szdraszdja* - álom, *kikurit* = kigurit, *höndörít* = hengerit, *türöm tagadom.* stb.)

A mesék egytül-egyig már ismert és feljegyzett, söt eddigi gyüjteményeinkben is többszörösen képviselt thémák egészben érdekes és nem egy új vonást, vagy figyelemre méltó kombinácziót mutató változatai. A 1. (Az elátkozott ember) a szegény öcsesét lelketlenül elutasító gazdag irigy kapzsiságának bünhödését adja elő. *Dram. pers.:* szereplő személyek). Gazdag idősb testvér. Szegény ifjabb testvér. Jézus Krisztus. Elátkozott csónakos (Charon-féle alak) az alvilágba vezető tavon. Kis sánta ördög. Zsidó korcsmáros. *Tárgyak:* Arany-tojó fekete tyuk. Rongyos abrosz (Tischtuch deck dich), Szür-tarisznya, melyből parancsszóra katonák jönnek elő. *Topographia:* Az alvilágba vezető nagy tavon túl: „Nagy-vaskapu" s ezen túl egy „kis vaskapu."

A 2. sz. (Babszem Jankó) meséről már szóltunk e folyoirat I. köt. 5. és 7. füzetében, e mesének Istvanffy úr részéről egy török párhuzamos mesével történt egybehasonlitása alkalmából. — A 3. sz. (A mészáros legény) a „hálás halott" thémájának egy igen sok érdekes részletet tartalmazó variansa. *Dram. pers.:* Mészáros legény. Szegény özvegy, kinél az előbbi vásárra menet megszáll. Az özvegynek 5 év óta temetetlenül fekvő férje. Ugyanez később mint „rongyos öreg" a legény segitő társa. Király. Ennek megvakult s a m. legénytől „rongyos öreg" segitségével kigyógyított leánya. Mellékszemélyek: lelketlen pap, tizenkét rabló, két ördög (kiket a királyleányból ki kell üzni, miután már szemevilágát visszanyerte, hogy ismét el ne veszitse.) *Tárgyak:* Az alvó mészáros legény feje felett nőtt topolyfa tetejéről szakított három levél, melyekkel a királyleány szemét meggyógyítják. Rablók kincsei az erdei barlangban. *Topogr.* Fekete gyászszal bevont város. — A 4. sz. (A kit nem anya szült) a Basile Pentameronejából ismeretes „Le tre melarancie" thémájának nálunk máris többszörösen feljegyzett, de ez újabb alakjában is eléggé új vonást mutató variánsa.

A „szegény asszony fia“ cz. 5. mese az Aladdin-forma egy részletesb elemzésre ...tó változata. Erre azonban ezúttal nem lévén elég terünk, egyelőre ennek valamint a többi öt mesének is csak megemlitésére szoritkozhatunk, megjegyezvén, hogy 6. sz. (A csonka leány) tárgyát már czimével elárulja. Ugyanez mondható a 7. sz. meséről (Jankó meg az aranyhaju leány), a mely a „Grindkopf“-themához tartozik A ... (Hamupipőke) mese a finn Tuhkamo v. Tuhkimo-félék családjába tartozik, a melynek Erdélyinél (Népd. és mond. II. 11. sz.) is van egy változat s a melylyel és ...huzamaival már foglalkoztam egy izben az Ethnol. Mitteil. I. köt. 268. lapján. A ... sz. mesét (Bolondos Jankó, meg az ördög) már maga Istvánffy úr ismertette az ...nographia I. köt. 223. lapján A 10. végül a „sarkány ölő királyfi“ czimen a három hálás állat“ (itt oroszlán, medve, farkas) segitségével diadalmaskodó mesehős ...andjait tartalmazza. (L. e thematról szóló összehasonlító jegyzeteimet az Ethnol. Mitteil. I. köt. 468. lapján.) *K. L.*

Sbornik. Bolgár tudományos gyüjtemény.

(Bemutatta Strausz Adolf a népr. társaságnak 1890. okt. 25-én tartott ülésén.)

Mint a népr. társaság bolgár szakosztálya előadójának van szerencsém a ...lasztmánynak tisztelettel bejelenteni és egyuttal bemutatni három vaskos kötetet, ...lyet a bolgár kormány saját költségén szerkesztet, nyomat és kiad, s mely nem ...k a tudományos világban érdemel figyelmet, de az olyan testület részéről, mint ...miénk, feltétlen elismerést. E három nagy kötet csupán kezdete ama nagyszabású ...unkának, melyet a bolgár közoktatási minisztérium a néprajz, a tudomány és iro...dalom emelésére, ápolására kiad Hivatalos czime: *«Sbornik, za narodni umotvore...o, nauka i knizsino,»* első sorban emliti az ethnographiai részt, melynek nemzeti ...ulturalis fontosságát a bolgár nemzeti kormány nemcsak felfogta, hanem e czélra ...agy anyagi áldozatokat is hoz. E tekintetben valóban példát vehetne tőle nem egy ...rópai kormány Alig nehány éve hogy a bolgarok nemzeti függetlenségüket el...érték, s ezen rövid idő alatt igen nagy politikai és gazdasági válságon mentek ...resztül, de bármily küzdelmes volt is függetlenségük első korszaka, nem mulasz...tották el egy perczre sem nemzeti kulturájuk művelését Két látható örökbecsü em...léket mutat föl a *Ferdinánd* fejedelem kormánya: a vasútat, és a Sbornikot. Míg az ... az anyagi, az utóbbi a bolgár szellemi és nemzeti életnek tesz megbecsülhetlen ...olgálatot. Hogy mekkora sulyt fektetnek a Sbornikban az ethnographiai részre, ...egemlitem, hogy az első kötet első czikke, melyet a főszerkesztő *Dr. Sismanov* ...ván irt, magával az ethnographiával foglalkozik, különös tekintettel a bolgár nép...rajzra, s minden kötet eddig is mintegy 5—600 oldalt tartalmaz tisztán néprajzi ...gyüjtés...ozatokkal Meg kell jegyeznem, hogy ebben a Sbornikban nem egy klikk dol...gozik, hanem bátran lehet állitani, hogy az egész nemzet részt vesz ez alapvető ...munkában, ott találjuk a szegény néptanítót a miniszterekkel, a mi a bolgár demo...kratikus szellemet jellemzi, de egy lapon látjuk a legnagyobb oroszbarát nevét, a ...nemzeti függetlenségért féltékeny bolgár hazafi nevével. A Sbornikban nincs politi...kai ellenségeskedés, ez valóban általános nemzeti munka. Meg meg kell emlitenem, ...gy a népköltészet, népszokások és közmondások valamint a népmesék gyüjtésénél Sbornik szerkesztősége nem szorítkozik csupán a geographiai Bulgariára, hanem ...oly szorgosan és gondosan gyüjti össze a tulajdonképeni Bulgaria határain túl ... bolgárokra vonatkozó adatokat, a mi bizonyára nagy becsü alapul fog szolgálni, ...maczedoniai szlávság nemzeti harczánál Kötelességemet teljesitem, midőn erről ...magyar néprajzi társaság ülésen általánosságban jelentést teszek, s igérem, hogy Sbornik tartalmát időközönkint ismertetni fogom

Megjegyzés A *Sbornik* szerkesztője, Dr Sismánov, a «Revue de l' Orient» ...ud ismertetéséből tudomást szerezvén bolgár szakelőadónk ez előterjesztéséről, ...v. hó 16-án kelt levelében hálás köszönetét fejezi ki azért, hogy a magyarországi ...r. társaságban (a melyről Sismanov nagy tisztelettel emlékezik meg) oly rokon...szenves elismeréssel mutatta be a Sbornikot, nem riadván vissza vaskos köteteinek

alapos áttanulmányozásától. Igen tanulságos és hasznos doleg érdeklődnünk a szédos népek kulturája iránt, és társaságunknak igen kiváló szerepe lehetne a kelet és nyugot közt kozlető feladatban, a mely föld- és néprajzi viszon fogva hazánknak jutott. Szerk.

Képek az emberfajok életéből. Festette Leutemann Henrik. Magy Kirchhoff Alfréd dr. Budapest. Lauffer Vilmosnak irodalmunk már több nagy díszmunkát köszön, a melyek az ethnographust is érdeklik (pl. a Forray-alb legpompásabb magyar könyv). E díszes kiadványban, a mely messze felülemel a képes könyvek nivóján, Leutemann a jeles művész szövetkezett Kirchhoffal tudossal, hogy mintaszerű könyvet nyujtsanak kivált a serdültebb ifjuságnak. gyar kiadás pedig igazán hivatott tolmácsra talált Dr. Fialowski Lajosban. a néprajzi társaságnak első ülésén bemutatta volt az e könyvhöz tartozó nagy merettel összeállitott művészi becsü albumot, a mely 12 szines lapon ausz papus, polineziai, északimó, indiánus, hotentót, néger, nuba, arab, indián, japán népcsoportokat mutat be jellemzetes környezetben és foglalkozás közben praktikus módon úgy van a könyvhöz kötve, hogy a megfelelő kép és szöveg egymás mellett tartható. Iskoláknak és szülőknek, a kik gyermekeiknek helyes rajzi képzeteket akarnak nyujtani a főbb exotikus emberfajokról, ajánljuk e kö néprajzi riodalmunk gazdagodását.

Hazai folyóiratok repertoriuma. *)

Akadémiai értesitő. Szerkeszti Szily Kálmán, 1890. — Ac Ign. A magyar nemesség és birtokviszonyai a mohácsi vész után, 10 Dr. Szádeczky Lajos. A czéhek történetéről Magyarországon, 13 Hunfalvy Pál A mohácsi magyar nyelvemlék, 152. — Dr. Kúnos nácz. Kisázsiai török népregények, 155. — Dr. Simonyi Zsigmond bindruló szóalkotás, 503. — Dr. Demkó Kálmán. A felső magyaror városok életéről a XV—XVII. században, 542. — Budenz József. lék a jubák-szamojed nyelv ismeretéhez. 623.

A magyarországi Kárpát-egyesület évkönyve. 1890. Mihalik J Úti jegyzeteimből, 93–114.

Az én Ujságom. 1890. 47. sz. Herrmann Antal. Mért nem tu a fák járni. Erdélyi czigány mese. — 50. sz. Herrmann A Czi népmesék, 1–2

Archaeologiai értesitő. A M. T. Akademia arch. bizottságá az országos régészeti és embertani társulatnak közlönye. Szerk Hampel József, X. évf. 1890. — Dús tartalmából kiemeljük a mink zelebbről érdeklő következő czikkeket: Lepszy Lénárt. A magyar

*) Több hazai és külföldi folyóiratról a jövő számban. Azon folyóirat és lapoknak, a melyek hozzánk rendesen járnak, vagy kulon beküldetnek, t tartalmát minden esetre regisztráljuk. Sz

nyos zománcz Lengyelországban, 46—59 l. — Téglás István, 1501.
rovatos botok Lemnekről 168. l. — Nagy Géza. A magyar közép-
ri fegyverzetről, 289—301, 403—416. l. — Huszka József. A csík-
nasági templom falfestményei, 345. l. — Petrovai Zs. Régi mozsár
95-ből, 380. l. — Ballagi Aladár, Brassai ötvösök és ötvösművek
26—1540, 385—402 l.

Armenia. Magyar-örmény havi szemle. Szerkeszti Szongott Kris-
IV. évf. 1890. Cselingarián Jakab, két örmény legenda, 84 l. —
keleti örmények társas életéből, 199. l. — Esztegár László. Az ör-
ny népdalnokok, 89. 155. A magyarországi örményekről, 368. —
rmath Lujza. Mikes és az örmény házasság keleten, 109. — Dr.
rubány Lukács. Az örmény ethnographiához, 241. — Dr. Réthy
zló. A magyar örmények, 129. — Szongott Margit. A váni örmé-
ek életéből, 274. — Házasodás keleten, 61. — Helyi szokás, 61. —
racsonyi népszokás, 30. — Örmény családnevek, 158. — Örmény
pszokások, 255. — V. évf. 1891. I. füzet. Dr. Molnár Antal. Szent
pszima legendája, 5. — Fáraó Simon. Örmény szépirodalom (mesék), 18.

Az erdélyi múzeum-egylet bölcselet-, nyelv- és történet-tudományi
alyának *kiadványai* 1890 I. füzet Moldován Gergely. A román nép
vilagából, 73—91 V. füzet. Moldován Gergely. A román jobbágyok
ténetéből 483—489

Budapest. 1890. 336. sz. Vizszántás Oroszországban (képpel)

Földrajzi közlemények 1890. VIII. füzet. Dr. Pápai Károly. Elő-
es jelentés a palóczokhoz tett néprajzi kirándulásomról. (393—3951.)
hnographiai közlemények.

Kisfaludy-társaság évlapjai. XXIV. kötet. (1889—90) Mailand
zkár. Az oláh költészet fővonásai. (Jelentés). — Herrmann Antal.
abb adalék a Szilágyi és Hajmási-féle témához.

Kalotaszeg. 1890 Móricz Iduska. Vistai népdalok (7—11.) 14. sz.
—15.) 16 sz — Czucza János. Kalotaszegi nyelvjárás 16. 17. sz. —
lahi György. Kalotaszegi népdalok (18—29.) 19. sz Ugyanaz. kalo-
zegi karácsonyi versek (1—5) 20 sz. — Molnár Anna. Bánffi-Hunyadi
népdalok (1—4) 20. sz. — Eötvös Albert. Nagyalmási karácsonyi
ek. 21 sz. — 1891. Zilahi György. Újesztendei köszöntők Kalota-
gen, (1. 2.) 1. sz — József főherczeg. Háládatos czigányok mint
mentők. 2. sz. — Gyarmathy Zsigáné. Egy képről, 2. sz.

Kelet. Szerkeszti Drohobeczky Gyula. Ungvárt. 1890. 50. sz.
Novák Endre. Egy új tanrendszerü intézet. (Bába babonákról)
sz. Herrmann Antal levele a szülés körüli babonák gyűjtése ér-

dekében. — 1891. 1. szám Balog Irma, Tót karácsony (Sáros m[egyében]). — Karácsonyi ének dallammal. — Dr Gy. Karácsonyi népsz[o]kások (Mármarosban, Kis-Lonkán) Dr. Gy Menekülés Egyptomba. (Vi[rá]lásos népmonda Beregben).

Egyetemes philologiai közlöny. Szerkesztik Heinrich Gusztáv. P[onori] Thewrewk Emil, Némethy Géza. XIV. évf. 1890. Bognár F. D A[z] kopaszságnac diczireti, 514. — Czirbusz Géza, a huno-got Atli epo[sz] 507. — Heinrich Gusztáv, Mabinogi, 612. — Az ófelnemet bölcsődal[ok] 796. — József főherczeg. Czigány levelek, 737. — Matirko Bertala[n] Eurialus és Lucretia a magyar irodalomban, 644, 769. — Pozder K[á]roly. Müller Miksa bölcseleti művei, 677. — Ifj Szinnyei József. Ahlq[vist] Ágost. 40. — Ismertetések: Fischer K. A. A hun-magyar irás, ism. Balassa J. 255. — Giesswein S. Az egyptomi halottas könyv és a[z] összehasonlitó nyelvészet, ism. Pozder K. 830. 832. — Kolosváry Sá[n]dor és Óváry Kelemen. Magyar jogtörténeti emlékek, ism Bartal A[n]tal, 394. — Kohn Sámuel. A szombatosok, ism. Erdélyi Pál, 234. — Kúnos Ignácz. Oszmán-török népköltési gyüjtemény és török népme[sé]sék forditása, ism. Pozder K. 336. lap.

Egyetértés. 1890. 191. sz. Romanecz Mihály. Hunyadi János a szerb népköltészetben.

Egyenlőség Zsidó felekezeti és társadalmi hetilap. Szerkeszt[i] Szabolcsi Miksa. Dr. Jellinek Adolf, A zsidó törzs a magyar közmo[n]dásokban. 41—52. szám Dr. Kúnos Ignácz, Képek a török-zsidó életb[ől] 46. sz.

Esztergom és vidéke. (1890 103. sz.) „A vidéki sajtó termesz[et]rajza“ czimű czikkében élénk kifejezést ad annak az üdvös elvn[ek] (l. Ethnographia I. 467.) hogy a vidéki lapok legfőbb feladata az ö[vez]lető vidéknek kivált néprajzi ismertetése volna. Óhajtjuk, hogy az „E. és V.“ maga is gyakorolja ez elvet!

Magyar Nyelvőr. 1890. XII. füzet. Katona Lajos. Szivnö[vény] (vége) Zolnai Gyula. Mátyus föld nyelvjárása. Paksi szólásmód[ok]. Gömöri párbeszédek. Szathmár-németii gyermekjáték. Veszpremi. Nagybányai tájszók

Néptanitók lapja. 1890. 104. sz. K. P ismerteti Sirisaki művét: A magyar közmondások könyve.

Protestans tudományos szemle. Szerk. Kenessey Béla. II. évf. Dr. Kiss Áron, Bornemisza Péter élete. (Foglalkozik B-nak az „Ördögi kisértetekről“ czimű könyvével is, a magyar folklore ez elsőrendű forrásával. — A ráolvasokat Barna F közölte.)

Századok. A magyar történelmi társulat közlönye. XXIV. évf. 1890. — Dr. Hunfalvy Pál. A magyar nemzeti krónikák, 377, 458, 537. — Pettkó Béla. Egy magyar vers 1670-ből, 425. — Zsatkovics Kálmán. A magyarországi oroszok történetirása, 568, 644. — Birálatok: Étude sur l'origine des nationalités de la Transylvanie par m. le comte Géza Kuun, ismerteti Dr. Darnai M. 168. — Herrmann Antal, Alternativák a rumén ethnologiához, ismert. Hunfalvy Pál, 353. Jakab Elek. A hajdani töresvári uradalom jogi állapotjához, 49. 154. — Die Rumänen und ihre Ansprüche, irta Hunfalvy Pál, ism. Jakab Elek, 249, 355, 435. — Die Rumänen, irta Hunfalvy Pál, ism. Jakab E. 590. — Szabó Károly. A régi székelység. Ismerteti L. B. 238. — A szombatosok, irta Dr. Kohn Sámuel, ismert. Dr. Váczy János, 242. — Péczeli József meséi, kiadta Dr. Takács S. 173.

Üstökös. Utolsó számaiban érdekes adatok magyar közmondások keletkezéséhez.

Ungarische Revue. 1890. Dr. B. Munkácsi. Bericht über meine linquistische Studienreise im Lande der Wogulen V.—VI. Heft 369—398. u. VII. Heft. 588—611. — Moriz Wosinsky, Das praehistorische Schanzwerk von Lengyel. Erbauer und Bewohner II Theil. VII. 513—549. — August Beér. Alte magyarische Musik (Julius Kaldy's Sammlung) 563—570.

Veszprémi Független Hirlap. 1890. 48. sz. Herrmann Antal. Az én Náczi sógorom. (Heltai Nándor szinigazgató, Herrmannak útitársa 1886-ban az erdélyi czigányok népdallamait gyüjtő tanulmányútjában. Ez útról szól e tárczaczikk, a melyet a „V. f. h." némely vidéki lap módjára értelemzavaró sajtóhibákkal közölt s aztán szintén némely vidéki lapnál divatozó előzékenységgel rá sem hederitett a szerzőnek a hibák helyre-igazitását kérő levelére.)

Az „Anzeiger der Gesellschaft für die Völkerkunde Ungarns" *I. évi. I. füzetének tartalma:* Mittheilung der Redaction 1. — Charles G. Leland, Begrussungsschreiben an die Gesellschaft 2. — Ludwig Kálmány, Kosmogonische Spuren in der magyarischen Volksüberlieferung 3. - Dr. L. Réthy, Die Armenier in Ungern 11. — Dr. Athanasius E Marienescu. Baba-Dokia 12. — Dr. Sam. Czambel, Zur Kritik der Editionen slovakischer Volksdichtungen 18. — Adolf Strauss. Fremd zu Hause (Aus Ungarn ausgewanderte Bulgaren.) 21. — Notizen 24 —

Külföldi folyóiratok szemléje.

Das Ausland. 1890. M. Przyborski. Skizze von den Banater Romänen. 30. sz.

Göttingische Gelehrte Anzeigen. 1890. H. v. Wlislocki. Vom wandernden Zigeunervolke, ismerteti R. Pischel. 23. sz. 969—980. l.

Neue Fr. Presse. 1890. Szeptember 2. 3. 4. Zigeuner und Zigeunermusik, von Porzó. (Három tárczaczikk Agai Adolftól.)

Suomalais-ugrilaisen seuran aikakauskirja. Journal de la société finno-ougrienne. Hälsingissä. V. kötet, 1889. Les restes de la mythologie Mordvine, par W. Mainof. l. 159 lap. — VI. kötet. 1889. K. Krohn. Bär (Wolf) und Fuchs. Eine nordische tiermärchenkette. Aus dem finnischen übersetzt von O. Hackmann 1—133. — Donner, Jahresbericht über die Fortschritte der finnisch-ugrischen Studien. 1886—87. 1887—88 151—173. l. — VII. kötet 1889. Ost-Tscheremissische Sprachstudien von Arved Genetz. — VIII. kötet. Aug. Ahlquist. Über die Kulturwörter der Obisch-ugrischen Sprachen. 1. l. Aug. Ahlquist. Einige Proben mordwinischer Volksdichtung. 23. l. Hj. Basiher, (Les Vepses du volost Isajeva) 43. l. E. N. Setälä, Ein lappisches wörterverzeichnis von Zacharias Plantinus 85. E. N. Setälä. Lappische lieder aus dem XVII jahrh. 105. 3. R. Aspelin, Types des peuples de l' ancienne Asie Centrale 124. H. Paasonen. Ersa-Mordwinisches lied, 135. H. Paasonen. Récit de voyage parmi les Mordvines, 138. Rapport annuel 1889. 148 —

Journal of the Gypsy Lore Society. II. kötet. 1890—91. Rudolf v. Sowa. O dui tovarisha: a slovak-gypsy tale 53—55. Wlad. Corn. von Zielinski, Gypsy Anecdotes from Hungary, 65—73. — John Abercromy. The first mention of gypsies in Finland 73. — R. v. Sowa. Slovak-Gypsy vocabulary 110—114. 181—186. 240—245. 307—31 — Ethnographia, 115—116 (Méltányló ismertetése folyóiratunk 1-füzetének s a 164. lapon közölt czigány adat fordítása). — A Hungarian gypsy in Northern Africa. 120. — Prof. Emil Thewrewk de Ponor, Gypsy grammar by the archduke Josef 148—160 — Vom wandernden Zigeunervolk. Von. Dr. H. v. Wlislocki 189—190. — Dr. H. v. Wlislocki, Love forecasts, and love charms among the tent-gypsies of Transylvania. 221—225. (fordítás az Ethnographia 1890. juniusi füzetéből). — J. Eggeling. Die Mundart der slowakischen Zigeuner von Dr. Rudolf v. Sowa 245—249.

Zeitschrift für Volkskunde. III. 3. füzet. Die Übernamen der Heanzen. 100—101. l.

Vegyes közlemények.

Erdélyi helyi mondák. 1. A medgyesi torony egyike Erdély legmagasabb ...ényeinek. A nép azt beszéli róla, hogy az építők annyira büszkek voltak rá, ... mikor a gombot feltették, szárnyat készitettek maguknak és lerepültek vele. ...ban megjárták, mert egyik a medgyesi szőlőkertek karóiba esett, a másik a ...álló vizébe s így mindkettő elpusztult.

2. Szilágy-Somlyó határán emelkedik egy rom, melyet a nép Pogányvárnak ... Eredetéről az a hitök, hogy soha se épülhetett föl egészen, mert első ura, ...iteni kezdé, nagyon kinozta a népet az épitési munkával. Volt az úrnak egy ...os felesége, a ki nem tudván máskép a számtalan kinzasnak elejét venni, a ...férje nappal épitett, lerontotta éjszaka és ráfogta, hogy az angyalok rontják le. ...ndek Elek és Sebesi Jób kéziratos gyűjteményéből.)

Pilátus verés. Szász-Régenben Nagycsütörtökön mindenki esti imára ... A gyermekek a templom udvarán gyülekeznek. Mindenikoek hóna alatt egy ...b deszka, s kezében egy kilapitott s három lábnyi hosszú bot van. A nép a ...lomból kijőve nem széled el, hanem az udvaron tágas kört képez, melynek te... botos és deszkás gyermekek hirtelen elfoglalják, s deszkáikat a földre hányva, ... elszántsággal kezdik verni a botokkal. «Üsd jobban, te! Ne hagyd, te!» szól... ...biztatólag a körülállók; mire a gyermekek a boszuállás dühével ütik a deszká... Pilátust verik.» (Régi följegyzés után.) *Trencsény Károly.*

A kun vizimanó. Cantimpré (Cantiprátanus) Tamás 1256 bevegzett könyvé... Bonum universale de apibus, a mehek és az emberek társadalmának összeha...úsát sok igen érdekes mesével és elbeszéléssel illustralja. Ez alkalommal a kö...ezőt közöljük: (1627. évi kiadás, II. 57. cap. 11 §.) Midön a kúnok népe a ...ok által leverettetett és szétszoratott, e nep egyik legelőbbkelő családjaiból való ...l ember a Krisztus hitére tért. Mint hét éves fiu, még pogány korában, mint ... beszélte nekem, egyszer nővéreivel s ezek barátnőivel egy folyó partján ját...szott. A vizből egyszerre egy rettenetes tekintetű szőrös ember merült fel, a ...oknak ment és rájuk kiáltott: „Mért zavartok nyugalmamban?" A leányok ...iutamodtak, a fiut azonban, a ki nem tudta őket eleg gyorsan követni, az em... ...egy doronggal úgy megütötte, hogy halottként összerogyott; az ember pedig ...ugrott a vizbe. Nővérei fölvették a tetemet és elvitték egy sátorba, mert a ...k akkor még nem laktak házakban. A szülők megjelentek s általános jajve...lés támadt; éjfélkor pedig a halottnak vélt ismét feleledt. (H. A.)

A merseburgi ütközet a német nép hagyományában. Rendszeres kutatást ...ettem azon nyomok iránt, a melyek külföldön a magyarokra vonatkozó tör...ni eseményekre nézve az illető vidék népének hagyományaiban esetleg fenn...ltak. A merseburgi ütközet emlékét őrző lokalis nepbagyományokról kérdezös... 1890. ápril 23-án kelt levelet kaptam *Meyer* keuschbergi evang. lelkésztől. ...enberg, Pr. Sachsen) melyet elég érdekesnek tartok arra, hogy itt közöljem: ...esen adom meg a kivánt tudósitást. Igaz, hogy emberemlékezet óta az itteni ...lomban, a bucsu napján, október végén, az Orsolya napját követő hétfőn, köz...ül a bucsuprédikáczió után elolvastatik a 933. márcz. 14. történt «magyarok ...áról» szóló tudósitás, mert Madarász Henrik, a kinek itt volt elsánczolt tabora, ...ert győzelemért való hálából állitólag kápolnát emeltetett, a melyet kesőbbi idők... nagyobb templommá bövitettek. A felolvasott tudósitás Brottuf Ernő merse-

vezik. Keuschberg egy német mértföldnyire fekszik délkeletre Merseburgtól
ig tagadták nemcsak azt, hogy a főütközet Keuschbergnél történt, ham
azt hogy Merseburg táján lett volna. A főütközet e szerint nem a Saale
Unstrut mellékén történt, még pedig Ritteburg helység mellett Wiehe kö
hypothesis fővédője, talán felállitója Kirchhoff tanár volt, (később mint
buzgó védője lett ismeretes). Néhány évvel ezelőtt azonban egy régi ka
tatta a Kirchhoff-féle hypothesis teljes lehetetlenségét. Ez a katona, Sc
ricz, wichei lakos (vajon még él-e, nem tudom,) a ki elebb ezen a vidék
kodott, katonai szempontból kimutatta, hogy csak tudós ember, a lamp
fényénél helyezhette a csatát Wiehe közelébe, a hol a talajviszonyok eg
hetetlenné teszik a lovassági ütközetet, kivált márcziusban, midőn ott re
den viz alatt áll, vagy legalább mocsaros. Schultze egész határozottan a
mány mellett szól, mely szerint az a csata itt vívatott, itt e nagy lapos
kon, a hol később is gyakran ütköztek össze nagy hadseregek.» – Kirá
t kollégám, szives volt engem arra figyelmeztetni, hogy a Felső-Magyar
nervában (1827. III. negyed, 826 lapon) érdekes közlemény van a merseburg
vonatkozó hagyományról. E helyen ugyanis E. I. P. (Elvi Illés Pál) m
a keuschbergi hagyományos szokásról, megemliti, hogy a felolvasás szöv
e folyóiratban: Allg. Anzeiger der Deutschen. 1823. Nr. 142 és megjegyz
falunak mostani neve is (keusch = tiszta, szüz) a csata környülállásától
toztatva, holott az ütközet előtt Riadenak hivatott. Henrik t. i. a csata
ráből minden tisztátalant a Szálán altal kergetett.» – H. A.

Czigány vajdák. 1553. febr. 6. Bathory András Szathmár és S
gyék főispánja, királyi tárnokmester, erdélyi vajda és székely ispán «att
sideratis fidelitate et fidelibus servitiis egregiorum Pauli Sebessy, Nicol
vayvodarum czyganorum . . . [Tran]ssylvanorum ac Francisci Polyak de
a kolosmegyei Méhesen és Velkéren, továbbá a tordamegyei Bodonban
Sályiban és Sóspatakon való s a néhai Thamássy Bernad fiainak László
renczneк magvaszakadtán a koronára szállt részbirtokokat nekik ado
azokba őket a kolosmonostori convent által beiktatni is rendeli; de az

izmusnak azon fictióját, hogy a magyarok itt szláv országot találtak és azt ravasz furfanggal és eroszakkal vették el ősi birtoklóitól. Az országházban, ezeréves alkotmányunk szentélyében, nem örökitendő meg monumentaliter a honszerzésnek oly felfogása, a mely nem felel meg sem a történelmi igazságnak, sem a nemzeti érdeknek! H. A.

Képes palotát terveznek, a mely egyesitene három helyen ideiglenesen elhelyezett nyilvános képgyüjteményeinket és képkiállitásoknak is alkalmas helyiségül szolgálna. Ez utóbbi körülmény folytán eladó lenne az Andrássy-uti műcsarnok. Nagyon kivánatos volna, hogy a főváros e parádés, de minden nemzeti vonás nélkül való vidékén rendeznék be a legnemzetibb látnivalót, a néprajzi múzeumot, a melynek talán alkalmasabb helye volna az üllői uti telrocso teleknél a mostani műcsarnok. Ennek a helyiségében van most is a néprajzi múzeum tárgyainak nagy része, mindjárt ott is maradhatna. H. A.

A **«Csardás» ballet** előadását még nem volt alkalmunk megnézni, de a hirlapi tudósitásokból az derül ki, hogy úgy a czigányok bevándorlását feltüntető, mint az erdélyi népéleti jelenet fittyet hány az ethnographiának. Az érdemes magyar művészeknek ez az egyébként kedves és értékes műve elkerül majd Bécsbe s talán Párisba is, s aztán a Tissot uraknak nem kell hazánkba fáradniok, hogy — magyar ethnographiát tanuljanak. H. A.

Dr. Kúnos Ignácz a «Magyarországi kereskedelmi utazók egyesületé»-ben decz. 13-án igen élvezetes és tanulságos előadást tartott «A török szinészetről,» török szerkezetü szinpadon, átlátszó fehér függönyön át, bemutatva a «Karagoz» nevü szindarabok Paprika-Jancsi-féle báb-alakjait. A közönségnek Vámbéry Ármin mutatta be az előadót, nagy elismeréssel méltatván annak a török népköltészet körüli korszakalkotó érdemeit. A bábakat és egyéb felszerelést a néprajzi társaság muzeumának szánta Dr. Kúnos, és az ő közbenjárására a függöny készüléket a fent említett egyesület fogja társaságunknak felajánlani. Az első ajándék ez a társaság néprajzi gyüjteménye részére, a melynek számára a közoktatási Miniszter úr gondoskodni méltoztatott ideiglenes letéti helyről.

Szerb daloskör Budapesten. Sztankovics Kornél, a ki Budán 1831-ben született s ott halt meg 1865-ben, a szerb nemzeti zenének a népzene alapján való megteremtője volt. Buzgóan gyüjtötte a szerb népdalokat és dallamokat és ezeknek művészi alakot adott, a nélkül hogy elvette volna népies zamatjukat. Az ő nevét vette fel a Belgrádban 1880-ban előkelő körökből alakult szerb daloskör, a melynek fennállását a bajai születésü Mraovics Teodoz metropolita 25,000 frtnyi alapitványnyal biztositotta. E daloskör deczember 13-án a tabáni s 14-én a pesti szerb templomban tartott fényes Sztankovics-rekviemen gyönyörü egyházi énekeket adott elő, Sztankovics szerzeményeit; mindkét nap estéjén pedig a városi vigadó kis termében elkerült szerb hangversenyt rendezett, a melyen a festői (de nem egészen néprajzi hűségü) nemzeti öltözetü vegyes kar pompás szerb népdalokat énekelt. A magyar közönség élénk érdeklődésére érdemesek az ilyen előadások, a melyek a hazánkbeli nemzetiségeknek nagy ethnographiai érdekü népies sajátságait mutatják be igen élvezetes módon. (Sztankovics K. arczképe és Popovics I. irta életrajza a «Vasárnapi Ujság» 1890. évi 50. számában.) H. A.

Phonographfal mentették meg az enyészettől a kihaló félben levő passemaquoddy indián törzs dalainak és nyelvhagyományainak egy részét.

Ethnographiai tanulmányok támogatására a M. T. Akadémia II. osztálya, mint az I. évfolyam 1. számának 58. lapján jelentettük volt, 500 frtot vett fel az 1890-iki

költségvetésbe Sajnálattal konstatáljuk, hogy utólagosan törölte ez összeget az osztály

Folklore-congressus lesz Londonban 1891. szeptember 23—27-ig. Társaságunk titkárát beválasztották a védnök bizottságba és kijelölték az állandó nemzetközi folklore-tanács tagjául.

Az „Élet." Irodalmi, művészeti, társadalmi és közgazdasági folyóirat. Szerkeszti *Katona Lajos.* Kiadják: Braun Sándor, Diner József, Diósy Béla, Gerő Ödön, Herrmann Antal, Jancsó Benedek, Kabos Ede, Katona Lajos, Lenkei Henrik, Vikár Béla. — Havonként 5 ív. Egy évre 6 frt. Ez új folyóiratot, a mely új irányt jelez kulturtörekvéseinkben s a mely kiváló tekintettel lesz az ethnikumra, ajánljuk a néprajzi társaság tagjainak különös figyelmébe.

Új tagokul beléptek a néprajzi társaságba: Brassói állami kereskedelmi Akadémia. — Deutsch Tibor, Király-utcza 59. — Fejér Emmanuel, kanonok, Ungvárt. — Hosszúfalvi állami iskolák önképzőköre. — Jorgovics Dusan, II. Zsigmond-utcza 47. — Kassai kir. jogakadémia könyvtára (189 -re is.) — Keszthelyi kir. kath. gymnasium. — Miskolczi Bálint, ref. lelkész, Hódmező-Vásárhely. — Székely-udvarhelyi ev. ref. kollegium. — Székesfehérvári állami főreáliskola önképző köre. — Tordai polgári iskola.

A nagyméltóságú vallás- és közokt. m. kir. Miniszter úr rendelete az „Ethnographia" támogatása érdekében.

Valamennyi kir. tanfelügyelőségnek és (mutatis mutandis) egyházmegyei hatóságnak és tankerületi kir. főigazgatónak.

A „magyarországi néprajzi társaság" azon kéréssel fordult hozzám, ajánlanám hivatalos közlönyét, az „Ethnographiát" a vezetésem alatt álló minisztériumhoz tartozó hatóságoknak és intézeteknek támogató figyelmébe.

Mintán az említett folyóirat tartalmassága bármely hazai szaklapfolyóirattal kiállja a versenyt, tartalma bő anyagot szolgáltat iskoláink legfontosabb tantárgyainak élénkítésére, szemléltetésére, népies, tehát nemzeti szellemben való tárgyalására, azon kívül pedig a társaság csak úgy tudja betölteni dicséretes feladatát, hazánk népeinek eredeti vonásait, ősi hagyományait összegyűjteni, még mielőtt azok nyomtalanul elenyésznek, ha kellő anyagi és erkölcsi támogatásban részesül, szívesen teljesítem a kérést és felhívom a kir. Tanfelügyelőséget, hogy ne vezett társaságnak „Ethnographia" czímű folyóiratát, a melynek előfizetési ára csak 3 frt, a tankerületében levő felső nép, polgári és kereskedelmi iskoláknak, valamint tanítóképezdéknek beszerzésre ajánlja.

Budapest, 1890. évi deczember 3-án.

Gf. Csáky

Irodalmi vállalatok Magyarország néprajza köréből.

I. „**Anzeiger der Gesellschaft für die Völkerkunde Ungarns.**“ Szerkesztik Herrmann Antal és Katona Lajos. A néprajzi társaság alapszabályainak 31. § a alapján, a választmánynak 1889 nov. 2-án hozott határozata értelmében, a társaság hivatalos közleményeinek, az előadó üléseken felolvasott, úgyszintén az „Ethnographia“-ban megjelent dolgozatoknak német nyelven való kivonatos közlésére szolgáló folyóirat. Megjelenik havonkent legalább egy iven az „Ethnographia“ alakjában, mint az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn“ melléklapja, és csak ezzel együtt rendelhető meg. A társaság kültagjainak ingyen jár. I. évfolyam. Az első szám 1891. január végén jelenik meg.

II. „**Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn.** *Zeitschrift für die Völkerkunde Ungarns und der Nachbarländer.*“ Kiadja és Katona Lajossal szerkeszti Herrmann Antal. Havonként (augusztust és szeptembert kivéve) 2 ív az „Ethnographia“ alakjában. II. évfolyam. Megjelenik 1891. január hó végén. E két folyóirat ára együtt egy évre 4 frt. *A magyarországi néprajzi társaság tagjai számára féláron, 2 frt.* Néprizsgálattal foglalkozó minden más egyesület tagjainak 3 frt.

Az Ethnol. Mitteilungen első kötetét (1887—89), a melyből eddig 3 füzet jelent meg, nagy elismeréssel méltatták az összes szaktudósok. A német anthropologiai társaság hivatalos értesítőjében (1888. V. sz.) a szerkesztő, Dr. Ranke János müncheni tanár így zárja be ismertetését: „*Gratulálunk a magyar tudománynak, hogy ez új vállalattal mint első lépett oly pályára, a melyen követnie kell őt minden nemzetnek. Vajha mindenekelőtt Németország csatlakoznék hozzá hasonló irányú törekvésekkel!*“ Az I. évfolyam 4. (utolsó) füzete f. év tavaszán fog megjelenni, az első 3 füzetnek nagy negyedrét alakjában s az I. évfolyam előfizetőin kivül az első 3 füzet csak azon birtokosainak küldetik meg, kik a II. évfolyamot megrendelik.

III. **Südost.** Nagyobb munkák és gyűjtemények a hazai és szomszéd népek ismertetésére. Évenként 4 kötet, 40—50 ív, az „Ethnographia“ alakjában. Az első két sorozatba a következő művek vannak kijelölve:

1. *Comes Géza Kuun: Relationum Hungarorum cum Oriente gentibusque orientalis originis Historia antiquissima.* Első rendű nélkülözhetetlen forrásmunka a régi magyar történelemhez. Két kötet.

2. *Katona Lajos és Herrmann Antal. Magyar népmesék.* Kritikai kiadás német fordításban, bevezetéssel, kommentárral, összehasonlító apparatussal. I. kötet. (Az egész mű 4 kötet.)

3. *Strausz Adolf és Herrmann Antal: Bolgár népköltészet.* Kiadatlan bolgár népköltési termékek, eredeti szöveg, német fordítás, bevezetés, jegyzetek. Egy kötet.

4. *Dr. Marienescu Atanáz és Herrmann Antal. Novák. Román népeposz.* Román népballadák sorozata, eredeti szöveg és német fordítás, tanulmánynyal. Egy kötet.

5. *Fr. S. Kuhač. Eigentümlichkeiten der magyarischen Volksmusik.* Alapvető musikologiai munka a délszláv népdallamok nagyhírű összegyűjtőjétől. Két kötet.

6. *Dr. Fr. S. Krauss. Auf Ungarn bezügliche epische Gesänge der südslavischen Völker.* Eredeti szövegek, német fordítással és magyarázattal, a délszláv folklore terén ezen első tekintélytől.

IV. **Ural-Altai.** Bibliothek zur Volkskunde der ural-altaischen Völker. Évenként 4 kötet, 40—50 ív, az „Ethnographia“ alakjában.

Az 1891. évre kijelölt sorozat:

1. *Dr. Bernhard Munkácsi: Die Volkspoesie der Wotjaken.* Übersetzt von Anton Herrmann und Heinrich v. Wlislocki. Egy kötet.

2. *Dr. Ignaz Kúnos. Osmanisch-türkische Volkspoesie.* (Europäische u. asiatische Türkei.) Bevezetéssel és tanulmányokkal. Egy kötet.

3. I. rész. *Dr. Karl Pápai: Ostjakisch-samojedische und ostjakische Heldensagen u. Märchen.* Bevezetéssel és néprajzi tanulmányokkal. — II. rész: *Béla Vikár: Finnische Studien.* — Egy kötet.

4. *Bálint Gábor. Mongol népköltészet.* Egy kötet.

A *Südost* és *Ural-Altai* egy évi sorozatának *8 kötete* a kiadótól (Herrmann Antal, Budapest I. Attilautcza 47.) vagy a „Közművelődés“ nyomdától (Kolozsvárt, Belmalautcza 1.) egyenesen megrendelve, bérmentes küldéssel *10 frt.* Az egyes kötetek ára 2 frt 50 kr.

Pénztáros kimutatása

A Magyarországi Néprajzi Társaság pénztárába 1891. január hó végéig befolyt tagsági díjak:

7 frt 50 kr. (1889, 90 és 91-re): Radosavlyevics Dragutin, Pancsova. — **6 frt.** (1890 és 1891-re): Csányi Andor, Nagy-Szalonta. — Dr. Karácsonyi János, Nagyvárad. — Zentai gymnasium. — **4 frt 50 kr.** (1889 és 90-re): Brand Ede, Fiume. — György Aladár. — Jorgovich Dúsán. — Kolba Lajos, Kőbánya. — Nicóra Vince, Fiume. — Szabadkay Ignácz, Hertelendyfalva. — Thallóczy Lajos, Bécs. — Zambra Péter, Fiume. — **3 frt.** (1891-re): Dr. Alexi György, Kassa. — Baksay Sándor, Kunszentmiklós. — Balog István, B. Csaba. — Dr. Bekefi Remig, Pécs. — Bencze Zsigmond, Szászváros. — Brassói áll. keresk. akadémia. — Budapesti I. ker. Paedagogium ifjúsági könyvtára. — Budapesti orsz. izr. tanítóképző-intézet. — Christian Antal, Pancsova. — Csurgói ref. fogymn. könyvtár. — Dévai áll. tanítóképző-intézet. — Dr. Dirner Gusztáv. — Fekete János, Bánffy-Hunyad. — Fenichel Samu, Bukarest. — Fischer Károly Antal. — Fodor Sámuel, Vág-Szered. — Dr. Fűzy Béla, Eperjes. — Dr. Gerecze Péter, Pécs. — Gyurtsik Márton, Sz.-Fehérvár. — Dr. Hamary Dániel. — Iványi Ödön, Arad. — Jancsó Gábor, Répczelak. — Jeszenszky Ferencz. — Kassai kir. jogakadémia. — Keszthelyi kir. kath. gymnasium. — Klein Samu, Dobsina. — Komáromy Lajos. — Koós Ferencz, Brassó. — Kótószeg-Apáti község. — Lejtényi Sándor, Arad. — Dr. Lergetporer Pál, Feldkirch. — Ludaics Miksa, Ráczkeve. — Michels Sándor, Torontál-Szécsány. — Munkácsi áll. fogymnasium. — Pálffy Tihamér, Temesvár. — Piskitelepi állami iskola. — Podhradszky Lajos, Besztercebánya. — Polyánszky Gyula, Iza. — Prukker Károly, Pécs. — Dr. Radu P. Sebestyén, Balázsfalva. — Rozsnyói kath. fógymnasium. — Sas Ede, Arad. — Simó Béla, Torda. — Soproni ev. lyceum. — Szalay L. Bécs. — Székely udvarhelyi áll. főreáliskola. — Székelyudvarhelyi ev. ref. collegium. — Székesfehérvári áll. főreál iskola. — Szilágyi Sándor. — Dr. Sinnyey J. Kolozsvár. — Szumrák Pál. — Dr. Teutsch G. D. Nagy-Szeben. — Zorma Zsófia, Szászváros. — Wigand János, Pancsova. — Zentai gymnasium. — Zloczky Theodoz, Gernyes. — Zolnai Gyula, Sz.-Fehérvár. — Zsilinszky Mihály, Szentes. — Nagy Bálint, Hodmezővásárhely. — **1 frt 50 kr** (félévi tagdíj): Fejér Emmanuel, Ungvár. — Paulovics Sándor, F.-Szvidnik. — Pratscher Ede, Kőszeg.

Jegyzet: A mely név után lakásczim nincs kitéve, ott Budapest értendő.

Társaságunk könyvtárának gyarapodása:

Weber Sámueltől, Szepes-Bélán: A Magyarorsz. Kárpátegyesület Évkönyve 1889. XVI. év. Benne: Weber Samu, Egy alpesi falu a Magas Tátrában. — Mihalik J. Liptómegye őskori telepei. — Gebauer A., Kirándulás a Kárpátokba. — Ifj. Dénes Ferencz, Barangolások a Tátrában.

Kovács S. Jánostól Budapesten: Az méhekrül való hasznos beszéd. (Az Ethnographia II. évf. első füzetében közölt méhész szabályok eredeti régi kézirata.)

Kordes Jánostól Szegeden: Szeged. Tájákoztató ismertetésül. Írta Kovács János. Szeged, 1889. A város térképével és 30 látképével.

Tisztelettel kérjük az alább megnevezett tagtárs urakat, sziveskedjenek velünk tudatni, mely czim alatt kivánják az „Ethnographia" küldését, mintho[illegible] a nálunk bejegyzett czimre szóló küldemények kézbesithetők nem voltak: Birkenhof[illegible] tanitó, Chalupka Rezső, Feichtinger Sándor, Heringer Sándor tanárjelölt, K[illegible] Mihály tanár, Pekár Károly tanárjelölt, Szántó Ede tanár, Vertes Lajos tanár.

szerkesztő.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE.

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL a Magy. Népr. Társ. titkára. és KATONA LAJOS a Magy. Népr. Társ. jegyzője.

II. évf. **1891. február 1.** **2. szám.**

Az áldozatok.

Rumén népmythologiai képek és szokások.

Dr. Marienescu Athanáztól.

(Befejezés.)

IV. Magyarázatok.

Első hallásra az egész dolog talán babonának látszik, – mert általában hozzá szoktunk ahhoz, hogy az, a mi a népektől van és nem keresztény eszme, mind babona.

Magam is eleinte, mikor még kevés anyagot gyüjtöttem volt és az egészet át nem láthattam, fel nem foghattam, sokat, igen sokat babonának tartottam, és többször mosolylyal csak azt mondtam rá: Beata simplicitas! De mikor már sok anyagot gyüjtöttem volt és azt osztályozni, rendezni és összefüggésbe hozni kezdtem, akkor arra a meggyőződésre jöttem, hogy ha van is benne eleg babona, de úgy nemely egyes tárgyak, valamint az egész anyag hol a legregibb római cultusnak maradványait, hol pedig a rumén népnek önállolag tovább képzett pogány cultusat igazolják.

Az egyes tárgyak közül az áldozatok kiválóan egy *cultus-rendszert* képeznek, es határozottan a régi római cultusra mutatnak. Ugyanezért legalább a leglényegesebb körülményeket értelmezni fogom.

1-ször *A dinák (zinák).*

Az istennők ruménül zináknak neveztetnek és dinák-nak iratnak. A szó a latin *diana*-ból, mely isteni-t jelent, származott; és igy a dinak az *isteni*-ek, az *istennők*.

A zinák természetük szerint a görög nymphák, a régi romai lymphak, és a román Fee-knek felelnek meg. Majd minden népnek vannak ilyen elemi lenyei vagy szellemei, de természetükre nézve majd közelebb, majd távolabb állanak egymástól, mert nemely népek önálló mythológiat alkottak

A rumen népnél az előadottak szerint van 99 jó, és 99 rossz istennő A számra nézve hasonlítsuk össze Virgilius Georgicon művének 4-ik könyvében előforduló 382. és következő verseit: „Oceanumque patrem rerum, Nymphasque sorores, centum quae silvas, centum quae flumina servant.“ Tehát 100 erdő-, 100 folyóviz-nymphát számít a ruméneknél pedig kétszer 99 fordul elő, talán mivel ez a legnagyobb számnak tekintetik.

2-szor. A zinák kisérői.

A jó istennők közül a legnagyobb szerepet a *Miluite-k* vagyis a kegyelmesek játszszák. [1]) Ezek társaságában van a *Dudás.*

Apollo (Preller Röm. Myth. 207. lap) egyszersmind a nyájak és legelők istene volt és ő is a nymphák társaságában fordul elő, fújja a fuvolát, vagy játszik a cziterán és mulat a nymphákkal. De a nymphák rendes társaságában (Preller 581. lap) *Pán* isten is volt, ez jár a földeken és kaszálókon, a völgyekben, az árnyékos hegyeken és a tánczot szerető nymphákkal mulatozik, ezek hijják Pánt magukhoz, ez fuvolázik, a nymphák pedig énekelnek és ugrándoznak; de Pán is tánczol majd a körben, majd a középen. Este fuvolázik, és a nymphaknak éneke hallatszik, és ezek mindenkor Pánnak a társai és követői.

Ezek folytán a *Dudás* nem más, mint Pan, ki a földmivelők istene volt. A zászlós, a kocsis és kapus személyesitéseket a görög vagy római mythologiában feltedezni nem sikerült, ennél fogva ezeket a személyesitéseket a rumén nép új mythologiai termékeinek kell tartani

3-szor. A betegség

Láttuk, hogy azok, kik az istennőket megsertik, valamely betegséggel bunhödnek

1871-ik évben Oraviczabányán, a midőn az áldozatok anyagat rendezni kezdtem és az utánküldött anyaggal bővitettem, K orvos úrral a nymphák által küldött betegségekről eszmét cseréltem, s az orvos úr arról biztositott, hogy ilyen betegekhez többször hivatott meg, és az a tapasztalást és meggyőződést szerezte, hogy az emberek, rendesen

[1]) A Miluite név származtatása Mila rumén szó kegyet jelent. (Gnade lat. gratia.) Miluita mint melléknév = kegyelmes, irgalmas, innen Miluita mint tulajdonnév használva. A mila szo gyöke szerint szláv szó. Az értelem szerint a Miluitek inkább a gratiáknak felelnek meg, de ezek csak hárman voltak, a Miluitek különben vannak. Preller 379. lap szerint: A Muzsák is lényegileg és eredetileg mint forrás nymphák képzeltettek, 9-en voltak, és Apollo volt a társuk Itten valami mythologiai összevegyités van.

tavaszszal és öszszel, mikor a mezőn munkálkodnak, vagy az erdőben irtanak, fát vágnak, a munkától elfáradva és elizzadva a hűvös, gyakran nedves fűre fekűsznek, hevernek, majd elizzadva hideg vagy rossz vizet isznak és igy meghűtik magukat; az egyik vagy másik tagjaiban csúzt (rheuma) kap, és ebből gyakran köszvény (podagra) keletkezik, de a meghűtés következtében forróságok és más betegségek is mutatkoznak.

Tehát értjük, hogy hol és mikepen találkozhattak ők az istennőkkel, és miért büntették meg őket.

4-szer. Az asztal.

Az asztal tulajdonképen oltárnak képzeltetik, és reá helyeztetnek az oltári ajándékok.

De mielőtt az áldozatok fejtegetésébe bocsátkoznám, meg kell említenem, hogy a római cultusnak három korszaka volt; a Faunus, a Numa és a Tarquinius- vagyis a görögösitett korszak.

A jelen áldozatok és népszokások határozottan a Numa által behozott cultusnak maradványait, részben átalakulásait igazolják.

Legelőször is láttuk a *szeniá-t* vagyis az oltari, az áldozati asztalt, mely különösen ilyen czélokra készittetett. Numa Pompilius második király és cultus-reformáló idejében még nem voltak templomok, hanem csak szent helyek, a hol áldoztak és imádkoztak: ilyenek voltak a Curiák és Atriumok. [1])

Ezekben a helyiségekben *asztalok* voltak felállitva, és ezekre helyeztettek a kosárban vagy tálban hozott ajándekok.

5-ször. A sózott liszt.

Láttuk, hogy az eligézőnő a lisztet 9-szer szitálta meg, az asztalra 9 garmadába helyezte el és megsózta, azután a lisztből tortákat (pogacsát) sütött.

Plinius (Hist. Nat. XVIII. 2.) szerint: Numa instituit deos *fruge* colere et *mola salsa* supplicare. Ez a mola salsa pedig far tostum et sale respersum-ból állott. Tehát Numa rendelte, hogy az isteneket mindenfele földtermessel kell megtisztelni, és hozzajuk pörkölt es sózott liszttel kell esedezni.

Numanak intezkedese szerint a nem veres áldozatok között első sorban a mola salsa emlittetik meg, de ez más áldozatoknál is teltet-

[1]) Ennius Varronál VII. 43. Numa mensas constituit idemque ancilia.

lentil szükséges volt [3]) A jelen *torta* vagy a pogácsa a régi *liba* (Opferkuchen).

A tálban a 9-féle mag sem helyeztetik el ok nélkül az áldozati asztalra. Varró (de vita populi romani lib. 1.) mondja: In eorum sacris, liba quum sunt facta inii[c]ere solent farris *semina* et dicere se ea februare, id est pura facere. A magok a frugesek-et, vagyis a földnek mindenféle ennivaló terméseit, gabonáit képviselik.

6-szor. A fehér kakas vagy tyuk.

A tiszták és kegyelmesek részére adott áldozatoknál, ha a beteg férfi, fehér kakas, ha pedig nő, fehér tyúk szükséges.

Az áldozatok tekintetében az áldozók rendesen az *Augurokat* kérdezték meg, hogy miféle áldozatokat adjanak, és az Augurok rendesen a madarak repüléséből és énekéből, és leginkább a tyúkok és csirkék evéséből merítették a jeleket és jóslatokat. A jelen áldozatok foganatositásánál láttuk az eligézőnőt, hogy a kakast vagy a tyúkot a vizes kancsóra és magtálra hajlitották, hogy az egyék és igyék, és hallottuk, hogy az evésből és ivásból a betegre nézve mily szép jóslat mondatott ki.

Az eligéző nö itten az Augurt, a tyúk annak tyúkjait képviseli.

De a tyúk véres áldozat helyett is szerepel.

Numa előtt itt-ott emberáldozatok is voltak. Preller (Röm. Myth. 171. lap) idézése szerint: Jupiter megjelent Numa előtt, és egy embernek *a fejét* és *lelkét* követelte. Numa ekkor fej (caput) helyett egy hagymát (cepa), lélek (animus) helyett egy halat (moena) adott, és a jó Jupiter mosolyogván, kinyilvánitotta, hogy ezzel is meg van elégedve. [4])

Az eligéző versben hallottuk, hogy az eligéző nö a tyúkra mutatván, fejet fejért, szemet szemért stb. ad az istennőknek. Itt is a tyúk az emberi áldozatot helyettesiti, a beteg életeért adatik.

[3]) A m o l a far és adorbol állott, de nem az eredeti alakban, hanem összetörve, őrölve, ugyanezért én a m o l á t értelem szerint a német Mehllel (liszt) egynek tartom, és a rumén m a l a i u (málé) is molá-t jelent.

[4]) Kövári László, Száz történelmi rege 91. lapján Ördög-pataka czim alatt közöl egy regét. Egy szász leány vizért ment, a völgyben egy kalmár ékszereket árult, a leánynak pénze nem volt, de a kalmár az ékszert oda adta neki azzal, hogy majd mikor a leány nagy lesz, neki z i l t fog adni. Ez a szó szászul kötelest, lelket jelent. (Seil és Seele.) A kalmar a maga idejeben eljött, hogy a lelket átvegye. „A bölcs vének összedugták fejöket, de mi okos ötletre sem jöhettek. Jelen volt az oláh pap, a vettemagára a dolog kiegyenlitését. Egy kakast hozott be s ataszt odaveti az ördögnek (ez volt a kalmár). Itt a lelek, szólt." stb

A római mythologia szerint is léteztek *fehér* és *fekete* áldozatok, és pedig (Preller 292. lap) a jótevő teremtő, nyugtató szelek fehér, a rosz szelek pedig fekete áldozattal engeszteltettek meg; és így nem ok nélkül látjuk, hogy a jó istennők részere fehér kakas vagy tyúk szükséges.

7-szer. Az imádság.

Hallottuk az eligéző verset, s láttuk, hogy az valóságos imádsag, melyet a tudó nő fohászszal és esedezéssel ád elő.

A Numa cultusában is szükséges volt az imádság, és pedig az illető istentől jóváhagyott (consecrata formula) alak szerint, és a papnak nem volt szabad annak előadása folyamán valamit elhibázni, mert különben az egészet ismételni kellett; sőt ha az áldozat körül hiba történt, volt eset, hogy az áldozatot 30-szor is meg kellett újitani; visszaemlékezhetünk itt a jelen értékezésnek ama részére, mely szerint az áldozatokat hibák elkövetése miatt ismételni kell.

8-szor. Az elragadt eligéző vagy tudó nő.

Előadtam, hogy az olyan eligéző nő, a ki földre rogyott (cadiuta), el van ragadtatva (haluita), a ki egy nehány óráig vagy napig magán kivül fekszik, jós és tudó nőnek tekintetik, mert azt hiszik, hogy addig, míg a teste fekszik, a lelke az istennőkkel jár és ezektől tanulta meg a mesterségét.

Preller (Röm. Myth. 507. lap) előadása szerint a rómaiaknál lympha vagy lumpha, az oskoknal diumpa különösen forrás és patak-istenség volt, és hogy egyenlő a görög nymphával. Innen lymphati vagy lymphatici, a görögöknél nympholeptoi, vagyis a nymphák által fellelkesitve elragadtatott, magán kivül lévő emberek.

És így az elragadt, eligéző nő nem más, mint a római lymphata, a görög nympholepta.

Az ilyen nő *sciutóre*, tudó nőnek neveztetik, és ilyen tudó nők a rómaiaknál is voltak.

Festus (261. lap) mondja: Sed feminas antiqui, quas *scias* dicimus, viras appellabant, unde adhuc permanent virgines et viragines.

Továbbá Petronius (13. pont) említi: Rogo vos, oportet credatis, sunt *mulieres plus sciae*, sunt nocturnae, et quod sursum est, deorsum faciunt.

Ez a tudó nő képviseli a régi magán Augurt, (publici és privati voltak), ez a tudó nő az áldozatoknál helyettesíti az áldozó papot; ez tartotta fenn a régi századokból származott pogány cultust,

ez módosította és részben átalakította azt; ez egy nép nemzeti szokásainak őrzője. Preller (R. M. 127. lap) mondja: Az etruriai haruspicium és a római augurium, valamint az ősi nemzeti istenségek nem csak a nyilván, de a magán életben is a pogányság megbukásáig fenntartattak.

De ezek a rumén népnél, a mint láttuk, nemcsak a pogányság megbukásáig, hanem egészen napjainkig fenntartattak; és miután ez a pogány cultus a keresztény vallással párhuzamosan halad, jövőre is fenn fog tartatni.

Párhuzamok magyar meséink és egyébfajta népies elbeszéléseinkhez.

Dr. Katona Lajostól.

II. Párhuzamok.

1.

Altalánosan el van terjedve hazánkban a ezigányról szóló adoma a melyben a barna fiezkóval liba- vagy egyéb szárnyas-pecsenyet küldenek a szomszédságba, a hol aztán kisül, hogy a moré útközben a rábizott ínyesiklándó holmit megdézsmálta s a sültnek egyik czombját megette. Mikor ezért kérdőre vonják, azzal védekezik, hogy hiszen *a ludnak* tudvalevőleg *csak egy lába van*, a mit úgy akar igazolni, hogy a tél idején egy lábon álldogáló ludakra mutat kinn az udvarban: sőt a hessegető gazda elől két lábon tovább szaladó állatok láttára sem adja meg magát, hanem egész szemtelenül azt mondja: Próbálja meg az úr a hessegetést a sült libával is; mihelyt az ott a tálban meghallja, annak is két lába lesz.

Ez az adoma meg van *Boccaccio*-nál, a VI. nap 4. novellájában (V. ö. Valentin Schmidt, Beiträge zur Geschichte der romantischen Poesie, 63. l. Lásd továbbá *Dunlop-Liebrecht*, Geschichte der Prosadichtungen, Berlin 1851, 237. l.)

A Schmidt-nél i. h. említett keleti párhuzam a török néphumor „Till Eulenspiegel“ vagy „Csalóka Péter“-féle alakjának, a hírhedt *Nasr-eddin hodsá*-nak kalandjai közt fordul elő. L. „*Meister Nasr-eddin's Schwänke und Räuber und Richter*. Aus dem türkischen Urtext wortgetreu übersetzt von Wilh. von Camerloher, und resp. D. W

Prelog. Mitglieder der Morgenländischen Gesellschaft in Konstantinopel. Mit einem Titelkupfer. Triest, Buchdruckerei des österreichischen Lloyd. In Commission bei A. V. Geisla in Bremen. 1857.“ VI. 72 kis 8-adr. l. — Az idevonatkozó párhuzamos tréfa a török népkönyv *75 számú* elbeszélése. (*Nasr-eddin* kópéságainak más népek hasonló tréfás elbeszéléseivel való egybevetését l. *Köhler Reinhold*-nak a Benfey-féle „Orient und Occident“ cz. folyóirat I kötete 481—448. lapjain közölt s az épp idézett könyv ismertetéséhez fűzött megjegyzéseiben, valamint ezeknek ugyancsak az „Or u. Occ.“ I. kötete 764. s köv. lapján foglalt pótlékában.)

A magyar változatokban rendesen előforduló *liba* helyett *Boccaccio*-nál *daru*, *Nasr-eddin*-nél pedig *kacsa* szerepel.

2.

Ismeretes epizódja a magyar *legatus*-kalandok hosszú sorának ama furfangos kálomista papjelölt históriája, a kit azzal akartak a tiszteletes úr pajkos lányai megtréfálni, hogy évangyéliomos-könyve helyébe ezéhez egészen hasonló kötésü szakácskönyvet csempésztek. A sok helyütt Csokonai Vitéz Mihálylyal azonosított légátust azonban, a mint tudjuk, nem hozta zavarba az „*eczetes uborkáról*“ szóló fejezetnél felütött furcsa szentirás. Az Úr szolgája ugyanis mindjárt az első, vaktában kimondott szónál észreveszi a turpisságot s ügyesen feltalálván magát, az „eczettel, epével itatott, kínszenvedő Megváltóról“ kezd beszélni a gyülekezetnek.

Ennek a légátusnak a lélekjelenlétére emlékeztet a *Frater Cipolla* esete *Boccaccio*-nál, a VI. nap 10. elbeszélésében, a hol az ereklyékkel szélhámoskodó prédikátort úgy akarják az egybesereglett hívek előtt nevetségessé tenni, hogy a szekrénykéjébe zárt *tollat*, a melyet Gábor arkangyal szárnyából valónak állít a barát, ***széndarabokkal*** cserélik fel távollétében. De Cipolla, a mint észreveszi a cserét, azzal vágja ki magát hevenyében, hogy számos ereklyéi közül tévedésből ezúttal az igért arkangyaltoll helyett ama szénből hozott néhány morzsát, a melynek tüzénél Sz.-Lőrinczet rostélyon megsütötték.

L. a stuttgarti Literarischer Verein kiadványai 91-94. kötetében. *Barack*-tól közölt „*Zimmerische Chronik*“ *II. 491, 14.* s köv sorait. Továbbá *Liebrecht Felix* jegyzetét, a „Germania“ XIV. kötete 396 lapján, az idézett krónika idevonatkozó részletéhez. Ide tartozik *Bebel(ius)* Facetiái közül is a tübingai, 1544-ből való kiadás 55 számú elbeszélése, a 16. lapon. V ö. *Kirchhof*, *Wendunmut* 1, 2, 76 és

77. elbeszélésével s a stuttg. Lit. Vereiń kiadásának az id. helyhez szóló jegyzetével.

3.

Ugyancsak a „*Zimmerische Chronik*“ *I, 304, 8. s köv.* soraiban egy másik jó ismerősünkkel és — azt hinnők — földinkkel találkozunk. Értem a jó palóczokról országunkszerte elterjedt adomát, a melyben a kút mélységét mérő vagy fárol lefüggő *emberlánczt* úgy szakad széjjel, hogy a legfelső lánczszemet képező palócz erejét gyöngülni érezvén, markába köp, a mire aztán valamennyien lezuhannak.

A 16. századbeli német krónika a wittershauseniekre fogja e schildai vagy abderai hőstettet, a melynek indiai, román és germán párhuzamaiból jó csomót idéz *Nyrop* a „Romania“ IX. kötete 137—140. lapjain. A *magyar* változatok egyikét l. a „*Nyelvőr*“ *V. kötete 179. lapján*. A külföldiekhez még hozzáadhatjuk az egymással szomszédos Réunion és Mauritius szigetek franczia-kreol variánsait. Az előbbit *Héry* közli „Didier Maillot au tribunal de Monsieur Dupar“ czímen. L. „Esquisses africaines. Fables créoles et explorations dans l'intérieur de l'île Bourbon. par M. L. Héry, prof. au Lycee. Paris, typogr. et lithogr. [illegible] Rigal et Cie. 1883.“ (2., C. Cerisier-től sajtó alá rendezett kiadás.) A másodikat *Sébillot* idézi a „Revue des Traditions populaires“ II. kötete (1887) 278. s köv. lapján. Liebrecht a krónikához irt megjegyzései során („Germania“ XIV, 390) a szóban lévő részlethez a „Grillenvertreiber“ második részére utal (L. v. d. Hagen „Narrenbuch“ 474 l.)

4.

Még mindig előbbi krónikásunknál maradva, elbeszélései egyik-másikából, így különösen a *IV, 105, 11. s köv.* sorokban foglaltból azt látjuk, hogy pajkos uriember lehetett ő kegyelme, a ki nem mulasztá el alkalomadtán egyet suhintani a papi életszentség sebezhetőbb oldalára. De kérdés, hitelt adhatunk-e szavainak, mikor helylyel-közzel olyan dolgokat is a dátum és hely megjelölésével erősít s valóban megtörtént esetnek állít, a melyek századok óta forognak számos nép[illegible] nél közszájon, a nélkül, hogy bárhol is ama sok hely közül, a melyhez fűződnek, igazán meg kellett volna történniök.

Az itt sikamlóssága miatt nem igen közölhető, de rendkivüli elterjedése s részben már műirodalmi szereplése folytán is fölötte érdekes adoma egyik *magyar* változatát l. a „*Nyelvőr*“ *VIII. kötete 519. lapján*. A Somogymegyében följegyzett elbeszélésnek csak első rész[illegible]

rtozik ide. A második azonban szintén nincs külföldi párhuzamok nélkül. A legtöbb megfelelő adomában szereplő elveszett tárgy (borju, tehen, szamár) helyett a „Nyelvőr" magyar változatába *csizma* került; de e sorok írójának kézirati gyüjteményében két, még pedig más-más vidékről való két oly közlemény van, a melyek mindegyikében lábas jószág, az egyikben tehén, a másikban borjú a keresett tárgy.

A „Zimmerische Chronik" szerzőjétől 1547-ben történtnek állított tréfás eset száz évvel idősb elbeszélését a „*Cent Nouvelles Nouvelles*" 2. *sz.* darabjában találjuk, a melynek elég körülményesen előadott tartalma a forrás szavaival a következő: „La dousiesme nouvelle parle d'ung Hollandois qui nuyt et jour, à toute heure, ne cessoit d' assaillir sa femme au jeu d' amours; et comment d' aventure il la rua par terre, en passant par ung bois, soubz un grant arbre sur lequel estoit ung laboureur qui avoit perdu son veau. Et en faisant inventoire de beaux membres de sa femme, dist qu' il véoit tant de belle choses et quasi *tout le monde*; a qui le laboureur demande s'il véoit point son veau qu'il cherchoit, parce qu'il disoit qu'il lui sembloit en veoir la queue." A „Cent Nouv. Nouv." *Le Roux de Lincy*-től való legjobb kiadásában (Paris, Paulin, 1841, 2 nagy 8-adr. köt.) s ennek nyomán a Charpentier-féle kiadásban is (1884) számos további utalást találhat az olvasó. A francia novella-gyüjteménybe vagy *Poggius* akkoriban kézen forgó Facetiáiból, vagy a „*Cento novelle antiche*" olasz adoma- s novella-tárból került e darab. Hisz a franczia mű a sok helyütt vele egyező tartalmú, régibb olasz munkának nyiltan bevallott utánzata.

A már a „Cent nouv. nouv." szövegén alapuló későbbi franczia változatok közül kiválóan a *Sieur d' Ouville*-é érdemel említést (1661-ik kiad. II. rész, 72. l. *), s még inkább a *Lafontaine*-féle, a „Contes" kötete 12. sz. a. „Le Villageois qui cherche son veau" czimen. V. ö. *Congreve*, Miscell. Poems: „The Lout looking for his Heifer." Poggius „Asinus perditus"-ához l. még *Dunlop-Liebrecht* id. munkája 296. lap- t, a „Zimm. Chronik" idevágó helyéhez pedig *Liebrecht* jegyzetét a „Germania" XIV, 400. s köv. lapján.

5.

„*Hiába csókolsz, még se lesző viczispán!*" — mondja, a száját nyalogató kutyát hizelkedő jelöltnek vélve, a sárban heverő részeg kortes. V. ö. *Kirchhof*, *Wendunmut* I, *147.* (A stuttgarti Lit. Verein kiadása.)

*) Az én, évszám nélküli kiadásomban II, 59. l.

6

Merényi, Eredeti népmesék I, 157. „Patkós Körmöndiné." egy a XIV. sz. végéről való königsbergi kéziratban foglalt elbes sel, a melyet *Schade Oszkár* közölt a *Germania XIV. kötet lapján.* Továbbá *Krauss*, Sagen u. Märchen der Südslaven II, 75

7.

(Az igazmondó juhász. — „Bauer Wahrhaft.") *Erdélyi, Nép és mondák III, 306.* V. ö. *Gesta Romanorum* c. 111. (Oesterle adása 452, 7.) *Wendunmut* II, 190: „Ein schäffer ratschlagt mit stecken." *Gonzenbach*, Sicilianische Märchen 8 sz. *Krauss*, Sag Märchen der Südsl. I, 55.

8.

„Mi hárman, egy sajtért, az az igazság." E szintén *Erdély* idézett gyüjteményében (II, 1. sz.) közölt bohósághoz *Krauss*-nál I, 40) egy délszláv, *Turiault* „Étude sur le langage créole de la tinique" (Brest, 1876) cz munkája 222. lapján pedig egy *néger-fra* változatot találunk. Az utóbbinak rövid tartalma a következő:

Három néger fiú a sziget belsejéből lejön a kikötő-városba czia szót tanulni. Útközben előbb az egyik, aztán a másik, vé harmadik felkap egy-egy franczia morzsát a beszélgetők szavaiból első csak ennyit jegyez meg magának, hogy: „C'est nous autres. sieurs." (Mi, uram.) A másik meg ezt: „Parce qu'il l'avait mé (Mert megérdemelte.) A harmadik pedig a következő szavakat: très-juste." (Ez nagyon igazságos, t. i. itélet.) Franczia tudomány teljesen megbizva, útra kelnek s útjokban egy agyonvert ember h jára találnak. A mint ott nézik a halottat, oda jön a vizsgaló kérdi tölük: Ki ölte meg ezt az embert? „Mi, uram" — felel rá hetykén az első néger. S ugyan miért? — kérdi a törvény em „Mert megérdemelte" — veti oda a második. A ki embert öl, az is halállal bünhödik mondja erre a biró „Az az igazság", — h rá bölcsen a harmadik. Persze, hogy fel is akasztják aztán mun mukat.

A mint látjuk, e néger-franczia változatban csak a második vér mondása mutat eltérést a hasonló magyar adomától, a m benne szereplő tót fiúk másodikának az „egy sajtert" szavakat szajába

(Folyt. köv.)

Sorki-Tótfalu néprajzi vázlata *)

Irta: *Márton József.*

I. Keresztelő, házasság, temetés.

Keresztelő. A gyermeket a keresztanya, vagy anyák (mert szokás —4-et is hivni) a bábával elviszik kereszteltetni.

Haza menet megállnak valamelyik korcsmában, hol a koma asszony a bábának meg a kocsisnak bort fizet. A komaasszonyok a ke-esztelő után több napig szoktak a gyermekágyasnak ebédet s vele —1 liter bort küldeni. Az ebéd jó tyúkleves, a marhahushoz zsem-yemártás, rántott szilva, kalács, vajas tészta és paprikás csirke. A gyermekágyas asszonyokkal rendesen sok bort itatnak. (Némelykor 1—3 litert egy-egy nap.)

Házasság. A házasodni akaró legény egy vasárnap reggel magát kicsipve, az illető leány vagy a maga rokonával vagy ismerősével el-megy a leányos házhoz. Itt szivesen fogadják. Míg a legény és kisérője da benn beszélgetnek, sürgés-forgás támad a konyhán. Evés után bor mellett elmondja a kérő, hogy miféle járatban vannak, hogy „ezen fia-al becsületes legény uram-öcsémnek a szeme megakadt a sógor, vagy koma stb. Juli leányán, s ha az Isten, meg a Juli és szülei úgy akar-ják, hát egy pár nép lehetne belölük.“ Egyszersmind meghivatnak a őlegényhez háztáj vagy háztűz nézőbe. Ez idő alatt a legény aztán meglesz tetőtől talpig fundálva és a konyhán rostálva. Ha esetleg a legény nem tetszik is, vagy mert hirből tudják, hogy nem a legjobb iseletü, azon igérettel bocsátják el, hogy legrövidebb idő alatt tiszte-tüket teszik nála.

Ekkor azután elkezdődik az alattomban való kérdezgetés, tudako-ódzás. A legény részéről ez már megtörtént. Nagy baj, hogy ilyenkor gyakran ki irigységből, ki érdekből, ki haragból, ki féltékenységből, mindenféle alaptalan rossz pletykákkal és hirekkel árasztják el a leá-nyos szülőket, de gyakran a legényt és szüleit is. Ezen álhirek folytán néha dugába dől a dolog, s ez sokszor szerencsétlenséget, de bizonyo-san éves haragot szül. A vőlegény eltávozta után, nehány napra vagy étre, a leány és szülei váratlanul betoppannak a legény házába. Ezek s magukkal viszik a maguk közbenjáróját, a leendő kiadó násznagyot;

*) Sorki-Tótfalu vasvármegyei község a Sorok folyó mellett, két órányira van ombathelytől, Körmendtől és Vasvártól, a vasvári járásban. Lakosai mind magya-k, vallásra r. k. 95; ref. 76; ág. ev. 20; izr. 6. Temploma nincs. Sorki-Kápolná-l közös iskolájának tanítója e vázlat irója.

kikérdezik a családot, körülnézik a háztájat stb. azután azon ígérettel, hogy rövid idő mulva tudatják, lesz-e a kezdett dologból valami, eltávoznak. A háztáj nézéskor nem szokás megmondani, hogy igen vagy nem.

Az ujabbi időben nem ritka dolog, hogy mindkét fél megnézi a telekkönyvet. Különben van eset, hogy a legény és leány sohase látták egymást, s mégis néhány hét alatt megvan a lakodalom. Majd összeszoknak, szokás ily esetben mondani. Néha ilyen háztűz nézés alkalmával a vőlegény jelölt háztája nem tetszik, vagy egyéb okok merülnek fel s akkor nem adják oda a leányt. Ilyenkor néha nem is tudatják ezt a vőlegénynyel; az udvariasabbak azonban mentegető levelet irnak vagy izennek. Ha azonban a jelölt beválott, akkor megizenik, hogy jöjön el szombaton estére kézfogóra. Azért szombaton, hogy mindjárt más nap egy hirdetésen átessenek, hogy a lakodalom hamarább legyen. Kézfogókor nagy mulatság van, többnyire 50-en is vannak jelen. Rendes vendégek ilyenkor a kérő és kiadó násznagy, a nyoszolyó asszonyok 3—5, a nyoszolyó lányok 2—5, a vőfélyek 2—5, a vendéghivó, a vőlegény és menyasszony szülei, közeli rokonok, pap, tanító és a szomszédok.

Megérkezéskor a menyasszony nem fogadja a vőlegényt, nem szabad magát mutatni a jegy átadásáig. A vendégek bemennek a szobába, hol már az elkészített asztal le van teritve szép fehér asztalteritővel, s rajta egy szájával leforditott ivó poháron kivül semmi sincs.

Letelepedvén az asztal körül, közönyös dolgokról kezdenek beszélni, útról, időről, lovakról stb. később a kérő násznagy engedelmet kér, és előadja az összejövetel czélját, felkéri a kiadó násznagyot, mondja meg, mit s mennyit kér a leány nevében móring gyanánt. (Ezen alkalomkor móringolt összeg vagy birtok a netán magtalanul történt elhalálozás esetére tétetik a felek részére.) A leány szüleivel való megegyezés alapján kiadó 100—500 frtot vagy többet is kér az egybekelendők anyagi viszonyai szerint. A vőlegény mindig többet móringol a menyasszonynak, mint ez amannak. Ezután kezdődik az alku, mely ha mindkét fél makacs, pár órát vesz igénybe, sőt nagy ritkán az egész félbe is szakad, ha nem tudtak megegyezni.

Ha soká tart az alku, a konyhán a menyasszony néha kicsit pityereg is, attól félvén, hogy nem lesz belőle menyecske. A szakácsnék pedig azért haragusznak, mert az étel vagy elforr, vagy elhül, s így nem lesz oly jó, mint szeretnék. Ha megtörtént az egyesség, a menyasszony, a ki az alkudozás alatt szépen felöltözik és elkészitette a

yet, bemegy a szobába, a vőlegénynyel kezet fog, s átadja neki a je-
yet, a jegykendőt. Ez áll 4 különféle szinü selyem keszkenyőből, piros
agy kék szalaggal átkötve. A vőlegény ezért aztán egy kis papirba
öngyölt pénzt (1—10 frtot, vagy többet is) csusztat a menyasszony
zebe. E közben gyorsan terítenek, tálalnak s megkezdődik a vacsora.
A menü: leves, leveshus zsemlye- vagy paradicsom mártással, alma
lak, káposzta disznóhussal, felfujott kása darából vagy rizsből, vajas
tészta (kráfli), pecsenye salátával, egyéb fajta sütemény, s bor mellé az
ú. n. perecz. Borról a vőlegény tartozik gondoskodni. Evés közben nem
igen társalognak, de a vacsora végével megkezdődik az általános be-
szélgetés, tréfa, s végül a nóta is, és eltart 6—7 óráig. Egy megbizott
személy pedig elküldetik a paphoz, hogy az isteni szolgálat végeztével
· új párt kihirdesse.

A lakodalmat szintén a leányos háznál, rendesen a harmadik hir-
detés után következő szerdai napon szokták megtartani.

A vőlegény megfogadja a zenészeket. (5 frt és ellátásért.) Készi-
tik a vőlegényi és menyasszonyi ruhát; a hozzávalót Szombathelyt ve-
szik meg. A fiatal nyoszolyó asszonyok mindegyike egy-egy fejkötőt
(ökedli) vesz a menyasszonynak, a nyoszolyó leányok pedig a koszoru-
kat és bokrétákat a násznagyok, vőfélyek, kocsisok és zenészek részére.

Vendégeket lakodalom előtt két nappal szoktak hivatni. A ven-
déghivó ünnepélyesen felöltözik s elmegy a leányos, illetve lakodalmas
házhoz, átveendő a meghivandó személyek jegyzékét. Itt kalapját fel-
pántlikázzák, bokrétázzák. Kilépvén az utczaajtón, egy jó nagyot kur-
jant, s a szélső házak egyikénél elkezdi a hivást. Ha a vőlegény vagy
menyasszony tehetős, rendesen az egész falu meghivatik, szegényebbek-
nél a fél falu, de még más falukból is az ismerősök és rokonok. Igy
egy lakodalomra csak a meghivott gazdákat és nejöket számitva, ösz-
szesen 40—50 pár. De ha a gazda meghivatott, hivatalos az egész ház.
szolga, szolgáló is (ezek csak tánczolni mennek el este), s igy összejön
egy tehetős gazdánál tartott lakodalomban 150—200 lélek is.

A vendéghivó mielőtt valahová bemegy, nagyot kurjant. Kalapját
levéve megáll katonásan az ajtóban, s a következő meghivót mondja
el: „Követségbe jöttem kigyelmedhez, ugy mint N. N. menyasszony és
N. N. vőlegény részéről, hogy ha őket meg nem vetnék, és szerdán
estére eljönnének, egy pohár borra, egy tányér levesre, egy tál káposz-
tára, egy forduló tánczra, s a mellé még arra a mit Isten ád.“ Erre
leültetik, borral kinálják, s ha leány is van a háznál, szalagot kap a
kalapjába. Igy megy azután házról-házra. A meghivottak lisztet, tyúkot,

kalácsot, tejet, vajat stb. küldözgetnek. Összehivatnak a legjobban főz tudó asszonyok s kezdődik a »sütés-főzés.

Lakodalom napján már reggel gyülnek a hivatalos személyek menyasszony házánál. A nyoszolyó lányok mind fehér ruhában koszoru san, a nyoszolyó asszonyok szines ruhában tekedlivel fejökön. A férfiak ün nepi ruhában. Mikor a vőfélyek is mind együtt vannak, a nyoszolyó lány megosztoznak rajtok s ki-ki a maga vőfélyének kabátjára feltüzi a csok rot, ép ugy a násznagyoknak is; (régebben a kalapra tüzték volt). Ki osztják még a zenészek bokrétáját, meg a kocsisokét is, s a lovak kantárjára kötendő kendőt vagy fátyolt.

Ha együtt vannak a vendégek, elővezetik a menyasszonyt, ki re desen keservesen sir. Felolvassák az elore elkészített házassági szerző dést, a völegeny és menyasszony aláirják, s a két násznagy elöttemez Ezután kocsira ülnek: az elsőre a kocsis melle a vendeghivo, ha tul egy vőfély és egy nyoszolyó leány, a másik kocsin az első vő fely a menyasszonynyal, utána a vőlegény az első nyoszolyó leánynyal azután a násznagy egy nyoszolyó asszonynyal stb.; végül a vőfélyek egy egy tele csutorából kinálják az úton a násznépet vagy jó ismerőst, ha találkoznak ilyenekkel. Megindul a kurjongatás s az apró alkalmi ver sek elmondása, miben egy némely nyoszolyó asszony és leány valód mester. A czigány indulókat huz. A nagy neszre azon községekben, melyeken a menet keresztül halad, a lakók mind kisereglenek az ut czára. Megérkeznek végre a templommal biró községbe (a reformatu sok Egyházas-Radóczra) s egyenesen a templom udvarára hajtatnak. A násznagyok meghivására a lelkész a násznéppel a templomba megy, elvégzi az esketést. Ezután zeneszó és kurjongatás közt a korcsmába vonulnak s iddogálni kezdenek. A fiatalok azonban csakhamar tánczra kerekednek s estig ropják. A mit így délután megisznak, azt a vőfélyek fize tik. (10—12 frt és több is). Estére haza érvén a násznép, nyaron a fiatalok a zenészekkel a pajtának szepen kicsinositott, sima földü középso re szébe (cséplő pajta), az idősebbek pedig a szobába szállasoltatnak el. Amott tánczolnak, emitt beszélgetve iddogálnak.

Vacsoránál az asztalfőre, vagy ha az asztalok a szoba két old lán vannak, a sarokra ül az új házaspár. A nyoszolyó leányok az ú hazasok mellé ülnek kétfelül, egyik nyoszolyó leány mellé egy vőfél (a többi az ételt hordja es később vacsorál), ezután a nyoszolyó as szonyok, násznagyok stb. A fiatal házasok közösen kapnak egy tá teket, s az ételt nem magok merik vagy veszik, hanem a nyoszol lányok adnak nekik, hasonlókép etetik a vőfélyt is. A vacsora ala

yan ételekből áll mint a kézfogókor, csak néhány süteményfélével a megtoldva. Az egyes ételekre nem szoktak verseket mondani a hordó vőfélyek, a kiket a nyoszolyó leányok egy-egy pohár borral, eg egy-egy darab kézbe fogható enni valóval kinálnak meg.

Mikor az utolsó tál ételt, a pecsenyét beviszik, az egyik szakácsné eket mondja:

„Nincsen lakodalom jó pecsenye nélkül.
Erre a szakácsné különösen készül.
És ha megégeti ügyes kis kacsoját.
Szépen összeszedi szenvedése diját.“

Ekkor egy másik szakácsné, egyik keze bekötve, másikban nagy rő kanalat tartva, jön a szobába, s elegett kezének gyógyitására nzt szed; ezen a szakácsnék reggel pálinkát vesznek. Szednek még nzt a nyoszolyó leányok is, a menyasszony részére bölcső kötőre. vőfélyek pedig a zenészeknek. Minden vőfély 1 frtot ad, reggel 2 tot. Igy a vőfélynek 7—8 forintjába is beló kerül egy lakodalom. ndezek végeztével megindul a tancz s tart virradtig. Táncz közben fra apró verseket mondanak: A ki kinéz az ablakon, talán az az én lambom. Rikojesd el babám magadat, megösmerem a szavadat, karcsu kony derekadat Ih! Juh! — Azért vagyok olyan nyalka, mert koszom piros tarka Ih! Juh! — Ez az élet a gyöngyélet, kinek tetszik lem jöhet. Ih! Juh! — Csinát virág bokréta, a vőfényem kidugta. Ha dugta jól tette, csolkot kapott érette. Ih! Juh! — Égi harmat zuzra, kezembe a csutura. Ih! Juh! — Virágoznak a megyták, aggyon len jóczokát. Ih! Juh! — Fekete a hegy teteje, fehér a menyasszony e. Ih! Juh! — A ki minket megutál, nyomja meg a boszorkany, ütörtökön délután, háromszor egymásután. Ih! Juh! — Kinek élek szujára, forrjon mereg a torkára, fuladjon meg véradtára, hogy mések a torjára. Jh! Juh! — Szakadj czipöm szakadtáig, vesz az uram laláig. Ih! Juh! — Az én czipöm lageros, kocsma felé macseroz. ! Juh! — Piros rózsa levele, ide hát csak be vele Ih! Juh! -- Fehér tin elöttem, völegény ül mellettem. Ih! Juh! — Piros az én keszkenőm, fély az én szeretőm. Ih! Juh! — Kicsiny nekem ez a ház, kirugom az alát. Ih! Juh! — Kiki tánczol a másévaI, völegény a magáéval. Ih! Juh! Lattatok-e kecskét? leanyból menyecskét? Ih! Juh! — Most láttunk egy ge kecsket, lanybúl csináltunk menyecskét. Ih! Juh! — Sárga korsó pi- bor, eség rám kerül a sor Ih! Juh! — Száraz fa a gégém csapja, rt a szomjuság napja. Ih! Juh! — Ha özvegy asszony fiatal férjhez

megy, igy bosszantják: Soh se láttam olyan csudát, vén tehénnek … lok párját. Ih! Juh! — Éjfélkor szünetet tartanak, s ekkor különféle társas játékokat vesznek elő. Legjobban szeretik *a fordulj balhát* játszani. Ezután ismét tánczolnak. Egy idő mulva a nyoszolyó leányok és nyoszolyó asszonyok félre huzódnak a vőlegénynyel és menyasszonynyal s a következő szertartások közt teszik fejére a menyasszonynak az asszony jelképét, a fejkötőt: A vőlegényt leültetik egy székre, ölébe ültetik a menyasszonyt, s kétfelül két nyoszolyó asszony a fejére teszi a fejkötőt, a halk zenétől kisért alábbi dalt énekelve. A menyasszony eközben siratja leányságát, s néha a vőlegény is elkezd sirni. A dal im ez: Oh te szép hajam hova lettél? talán kontyom alá keveredtél? Oda tekeredtem én, le sem ereszkedem én, soha többé. Vagy: Vasárnap reggel, kútra mentemben, elhullajtottam gyöngy koszorumat, … leszek, lészek, menyasszony lészek —Az igy felfejkötözött menyasszonynak ölébe sok felapritott kalácsot tesznek, kezébe pedig egy pintes üveg bort adnak, s hujogtatás és zeneszó mellett bevezetik a vendégek közé, a hol a kalácsot az asztalra borítja, a bort is mellé teszi. Ezután az új asszonynyal mindenki tánczol egyet. — Reggelre a násznép zeneszó mellett elmegy a korcsmába pálinkárá; (ezt szintén a vőfélyek fizetik.) Egy óra mulva visszamennek a lakodalmas házhoz s még mulatnak egy darabig. Ha a menyasszonyt vidékre viszik, korábban megszakad a mulatság. A menyasszony nagy sirás közt bucsuzik el az otthon maradóktól. A násznép egy része elkiséri az új asszonyt férje hajlékába. Itt teritett asztal várja a vendégeket, ismét mulatnak egyet, néha estig is, a mivel aztán végződik a lakodalom.

A temetéseket rendesen halotti torral ülik meg, a melyre a temetésen jelen volt minden egyén meghivatik. Módosabb háznál 100-ra is felmegy a torozók száma, eltogyasztanak 1—2 akó bort. A férfiak és a nők külön-külön helyen mulatnak, emezek rendesen a halottas háznál. — Igen rossz szokás. A szobában, a melyből csak az elebb vitték ki a halottat, a halott szagot nem oszlatja el az a kis szellőzés. Fertöző betegségben elhalt után a torozókra könnyen elragadhat a kór s igy járványnyá változhatik. A halotti tor a legvisszásabb és legterhelmesebb népszokás.

(Vége következik.)

Ráolvasók.

(Második közlemény.)

18. Pokolvarrul való.

(Négyszegletesre vagdal 9 kenyér darabot, nevetlen újjával kereszvet a pokolvarra s mondja:) *Mikő az Úr-Isten ezőn a fő'dön járt, ált jámbor gazdát, Haragos gazdasszszont, Gyékén ponyvát, Sajtakását. Ez a nyavaja ennek a lánnak úgy ne árthasson a testyin, Krisztus Urunk nem marathatott a kű ágyon.*

(Ezután 9 Úrangyalát mond el, de csak az „Ime az Úr szolgáló leá-ig, ezt már nem mondja. Ezalatt kenyérrel kerekíti a pokolvart és pedig den Úrangyala alatt másik darabbal; végre keresztet vet a betegre.) Majdán. —

19. (Először a nevetlen újjával 3-szor kerekíti a pokolvart, az mondja:) *Én tégöd mökkerekitelek az Atyának, Fiunak, Szentlélöknek nevibe'!* (Jobb keze öt újjával megfogja a pokolvart s foly-:) *Én tégöd mögfoglak az 5 újjammal! Az Atya törjön, a Fijú son, a tejjes Szentháromság eloszoltasson!* (Nevetlen újjával ketet vet reá:) *Én tégöd mökkörösztöllek az Atyának, Fijúnak, Szentistennek nevibe', valamint Krisztus Urunkat szent János a Jorvizibe' mökkörösztölte.* — Szöreg. —

20. Sühről való.

Gyékén ágy, kű párna, Haragos asszony. Engödelmes embör, Sü', féle sü', Úgy étisztújjatok, Mind ennek előtte vót! Szentök szent gyalok Úgy étisztújjátok: Mind ennek előtte vót! (Egy lélegzet alatt dja el s jobbjával a beteg ábrázatját símogatja.) — Egyházas-Kér. —

21. (Nevetlen újjával a sühöt „elkörösztöli“ Atya, Fiú, Szentlélök nevében s mondja:) *Atya êroncson* (keresztet vet) *Fijú széthon-* (ismét keresztet vet) *Szentlélök Isten semmivé teremcsön!* (ismét sztet vet) *77-féle sü', fő'dbű' gyütt, fő'dbe mönynyön!* („Amen“-t szabad mondani. 3-szor kell elmondani s utoljára keresztet vet ldre.) — Hosszúhát. —

22. Sü', Benne sü', 77-féle sü', Atyajisten mulaszszon, Fijújisten dön Mindön tetemibe' ne hagyjyon! (Jobbjával símogatja a süht.) Egyházas-Kér. —

23. Uram Jézus Krisztus, mondom a te szent nevedbe': Tök sü', sü', Hájog sü', 77-féle köggyetlen sü'! Körösztöllek tégödet a Jé-Krisztusnak, Atya isten (keresztet húz a sührc) *teremcsön! Fijú*

isten (keresztet húz reá) *gyűlöjjön! Az egész tetemödbe sű'. kösz mög né marathasson! Az ű szent vérivel, haláláoal, Mönynyeji har nak hangjával, Szűz Margit aszszony szüzességivel. Körösztölő s János arany gyűrűjivel! Ammen!* (Ismét keresztet von reá.) – Szőreg

24. Gancsórúl való.

(Először kancsóval kerekíti meg 3-szor a gancsót, aztán 3 tollat vesz elő, mindegyikkel külön-külön 3-szor kerekíti s minde toll kerekítése alatt „Amen" nélkül 3 Miatyánkot és 3 Üdvözletet m el, majd folytatja:) *Az Atya teremcsön!* (keresztet vet a gancsór *Fijú isten gyűlöljön!* (ismét keresztet vet) *a Szentlélök úr isten tisz cson, hogy sömmi tetemödbe' sömmi fájdalom ne maragygyon* » (újra keresztet vet a gancsóra, ezután „csöcsös korsó"-t vesz elő, m nek „réstás"-nak is kell lenni, ennek a fenekéről sarat vesz és a kereszt alakjában kenyi a gancsót, mi alatt mondja:) *Az Atyának, júnak, Szentlélök istennek nevibe' múljon el!* (Ezután a kezét a föl dörzsöli, „hogy a fö'd alá sijegygyön a fájdalom.") — Szőreg. —

25. Hőttetömrül való.

(A kezemön vót égy' hőttetöm, asz'mon'ták, hogy ha tanálok csontot, embör csontot, nézzem mög: hogy ál' a fő'dön, úgy köl' tönni åra a hejre. Oszt' mikor fő'vöttem, mökkörösztösztem a hőt möt, asz'on'tam:) *Az Atyának, Fijúnak, Szentlélök Istennek a ne múljon el!* — Szőreg. —

26. Árpárul való.

(A kinek árpa nyől a szemében, 3 reggel jobb keze nevetle jával keresztet vessen felette s a következőt mondja el 3-szor:) *isten mökteremtötte, Fijú isten möksömmisitötte, Szentlélök úr isten szentölte. Oszlassa el az Atya isten! Oszlassa el a Fijú isten! Osz el a tejjes Szentháromság isten!* — Majdán. —

27. Szemfájásrul való.

(Jobb kezének nevetlen ujjával keresztet vet a fájós szem mondja:) *Az Atyának nevibe'* (újra keresztet vet) *Fijúnak szerel* (ismét keresztet vet) *Szent Jánosnak áldása terjegygyön réjá! Bo ságos szűz Márija teje* (a föld felé viszi a kezét) *Mozs' lë, moso lë eszt a bajokat!* — Szőreg. —

28. Hájogrul való

(Jobb kezével a hályogot símogatja s mintha mosná le, ke

felé viszi:) *Hiszök ëgy' Istenbe'; Jézus, Márija, Józsëp a të szent* *dbe' keszdöm eszt az imácscságot a të dücsőségödre és tüsztöletödre.* *m, Jézus Krisztus, mikor a fekete fő'dön járt és mönt, fenyűfa ága* *lit sújtván szencségös szömejit; kérdi a Boldokságos szűz Márija az* *sent Fiját: Miért szomorkodván, bánkódván? Vagyon a mi Urunk* *snak 3 szál virágja: ëgygyet szakajtok vérrül, másikat termésrül,* *madikat hájogrul. Vér és termés, hájog hasadozzatok és szakadoz-* *k errül az szömekrül.* — Szőreg. —

29. Mikor elmönt a Jézus a jéruzsálömi ker'be, mökcsapta a szá- *szöllő ág a szömit; előtaná'ta a Boldokságos szűz Anyánk: Ó',* *'elmes szent Fijam, mi lelte a të szencségös szent szömödet? Mökcsapta* *száraz szöllő ág. Ó', szerelmes szent Fijam, tudok én arrul, elmék* *éruzsálömi kertbe, szakajtok 3 virágot: a pirossat vérrül, a sárgát* *nésrül, a fehéret hájogrul. Mikor én eszt a három virágot lëszakaj-* *, a të szencségös szömödrül a hájogot léhasítom.* — Egyházas-Kér. —

30. Ficzemödésrül való

(Keresztet vet magára is mög a ficzemödésre is:) *Az Atyának és* *ának és Szentlélök istennek nevébe' keszdöm az imácscságomat. Uram,* *us Krisztus, mikô a fekete fő'd színin jártá' és möntë': Lovad lába* *ficzemödvén, ára möne szent Mátë, Szent kezévê simogatá. Szent szá-* *fúvogatá. Erősim! Csont, bűr ojan lögyë', mind mikor a Krisztus* *nk mökteremtött!* (Asz'tán 3-szô rá köl' lehölni; eszt 3-szô köl, ondani, akkô használ.) — Szőreg. —

31. (A ficzemödésre teszi a kezét s mondja:) *Elindult a kis Jé-* *Ő szamarán. Szamár hátán, Küszikla hígygyán. Mögficzemödik sza-* *rának lába, oda mén a ficzemáper, ráolvas, Szent szájával fúvogatytya,* *nt kezivel tapogatytya. Ühön! Csont csonthó', Hús húshó'. Vér vér-* *, Azután pediglen ojan víg lögyön, mint rôt!* — Egyházas-Kér —

32. Mikor elmönt a Jézus az ü kínynyára, kínhejjire, küsziklárul *egyekre, az Áspiom hígygyára, lova lába mögficzemödvén, ára mén* *Ficze Márton, szóllá, mondá a Krisztus Jézus: Bizony, bizony, bi-* *y — mondá Ficze Márton — lovam lába mögficzemödvén, olvass rá,* *fújj rá! In hejre, csont h-jre! Édös Jézusom töd' hejre!* — Egyhá--Kér. —

33. (Fogdosi a hun ki van ficzemödve a lónak a lába:) *Krisztus* *nk elméne kű hígygyára, kín helére, mögcsuszamodik szamarának*

lába kű sziklába, úra méne szent Ficze Márton, szent kezivé tüb... (= nyomkodja), *szent szájává huhogatytya* (= rálehol), **mondá:** *Cs*... *csonthon, Hús húshon, Vér vérhön Ol víg lögyé', mint ennek el*... *vótá! Názáretbeli Jézus, gyógyicsd mög szügén jószágnak a forgó*... *Édös anyám, Boldokságos szent szűz, Márijám, gyógyíd mög a*... *Fijad érdemijé'! Szent Cziczé Márton tödd helére szügén jószágnak*... *forgóját!* — Lőrincfalva. —

34 Nyilamlásrul való.

(Egy lélegzet alatt mondandó el a jobbját a nyilamlásra te...) *Oh, édös Jézusom, mikor elindultál Jeruzsálijomba, Lovad lába* ... *marulván, Szent keze'del tapogatván* (tapogatja), *Tapogazs' mög* ... *lánynak fejit, mejjit, hasát, hátát, Mindön termő tagját!* — Egyh... zas-Kér. —

Közli: *Kálmány La*...

Delvidéki népmondak.

I. A Szentföld elnyerése.

Mikő az Úr Istentül kérték a Szen' földet, ëmönt a török ... monta az Úr Istennek: Ó, Uram Teremtőm, ad' neköm aszt a Szen' földet! Mos' nem adom. Azután ëmönt a magyar, az is csak úgy kért: Ó, Uram Teremtőm, ad' neköm aszt a Szen' földet! Annak is asz'on'ta: Mos' nem adom. Osz'tán ëmönt a német mög a zsidó, mög az olá, osz'tán asz'on'ta nekik: Gyertök el hónap röggel! Oszt' ëmönt másnap röggel legelsöb' is a török, mon'ta neki: Ó, Uram Teremtöm, ad' neköm a Szen' földet! Osz'tán az Úr Isten od'atta a töröknek a Szen' földet. Utánna mönt a magyar: Ó, Uram Teremtőm, ad' neköm a Szen' földet! Asz'onygya: Mán të magyar elkéstél, a török nyert el! Asz'onygya a magyar: A' nad dolog! Asz'onygya az Úr Isten: No, hát a tijéd a nad dolog! Azűta a magyaré a legnagyobb dolog; úgy is van, nem hijába monygyák, hogy az Úr Isten monta: A tijéd a nad dolog, de úgy is van. Ëmönt a nemöt: Ó, Uram Teremtőm, ad' neköm a Szen' földet! Asz'onygya az Úr Isten: Elnyerte mán a török! a töröké a Szen'föld. Asz'onygya a nemöt: A' szép! Asz'onygya az Úr Isten: No, hát tijéd a szép! Azűta a nemötnek szép is mindöne: kocsija, lova, tanyája. Azután ëmönt a zsidó, asz'onygya

Uram Teremtőm, ad' neköm a Szen' földet! Asz'onygya: Ënyerte a török aszt, zsidó! Asz'on'ta a zsidó: A' nagy hamisság! No, hát tijéd a nagy hamisság! Azúta a zsidójé a nagy hunczuscsság. Azután ëmönt az oláj: Ó, Uram Teremtőm, ad' neköm a Szen' földet! Ënyerte mán a török, oláj! No hát akkó én mán elkéstem! No hát tijéd az elkésés! Az oláj el is késik mindön hunnan. — Majdán. —

II. A Tejút eredete.

A Nagy-Dönczöl szekér Szent Pétöré vót. Szent Pétör ëmönt szalmát lopni oszt' a Csősz rajta érte, nem akarta engonni a szalmát elvinni. Hogy Szent Pétör osz'tán sebössen hajtotta az ökröket, a szalmát szórta, azúta láccik az egön az Országútytya. — Szöreg. -

III. Fija rabolta anya.

(Prózával kiegészitett ballada-töredék.)

Vót égy' asszony, vót égy l'ánya mög égy gyer'öke; *) a l'ányát Ilonának hitták, a fiját Albértnak. Mögbillegöszte űket, mögjegyöszte, osz'tán èvitte a török Albértot is, mög Ilonát is, oszt' ott fölnevelőtték. Űk sé üsmerték egymást, hogy űk testverök, öszszeházasottak. Később Albért ëgyütt Nagy-Magyarországra, hogy majd ű 's visz valakit. Hozá't égy öreg aszszont, a' mög az édös anynya vót, de ű nem tutta, hogy az édös anynya az, sé' az nem tutta, hogy az ű fija. Mikor az édös anynyát vitte, a ló mellé kötötte, ott sanczolta. Kérte az öreg aszszony, hogy ereszsze el, ne kösse a ló mellé, hanem csak úgy vigye el, ne sanczoja ojan nagyon! Felelte neki a török:

Iszszad asztat a vért:	Ögyed aszt a szénát:	Igyad aszt a vizet:
A kit lovam üszik,	A kit lovam öszik,	A kit lovam iszik!

Mikó haza értek, kérdöszte a felesége: Kit hozott? Asz'onta, nem hozá't ögyebet, mint égy öreg aszszont; „hagygyuk mög az életit, maj' jó lösz a gyer'ökök mellé!" Oszt mögmaratt ott a gyer'ökök mellett. Mikó kesz'te el az öreg aszszony, hogy a török mög a felesége lévetkölődzött, mikó mögláttta a billegöt. . . Az öreg aszszony nagyon elkeseredött, látta, hogy az ű cselégygye mind a kettő; hogy az ű gyer'öke sanczolta mög, nehezire esött. Azután az öreg aszszony kesz'te a gyereknek mondani:

*) Érdekes, hogy a leány van elöl: a vogulban is a nő megnevezése rendesen megelőzi a férfiét.

Csijjá el, bújjá' el,
Të szép török gyer'ëk!
Fijamnak szép fija,
Lányomnak magzatytya,
Lányomnak magzatytya,
Magam unokája!

Kilencz esztendeje:
Török ërabolta,
Kilencz esztendőre
Magamat rabolt ë;
Kilencz esztendőre
Magamat rabolt ë.

Elvitte a török
Fijamat: Albertot,
Fijamat: Albertot,
Lányomat: Ilonát,
Utánna magamat,
Ló mellé kötözött!

Úszszad asztat a vért:
A kit lovam úszik,

Ögyed aszt a szénát:
A kit lovam öszik,

Igyad aszt a vizet:
A kit lovam iszik!

Oda mönt a szôgáló, hogy hal'otta a hangot, oda hítta a törököt. Akkor a török hal'gatta; a török észrevötte a nótábú, hogy az ü édes anynya; kesz'te mondani, hogy hogy' monthatytya, hogy az ü unokája. Akkô kesz'te mondani:

Vesse lë az üngöt,
Nézze a billegöt!

Mögnézték a feleségin is, mög û rajta is, hát egy' vôt. Akkor osz'tán a török mögölelte az édös anynyát, bevitte a szobájába, tartotta mint az édös anynyát. — Deszk. —

Közli: *Kálmány Lajos.*

Társasági ügyek.

I. A miniszter adománya.

A nagymeltóságu vallás és közoktatási m. kir. Miniszter úr a Magyarországi Néprajzi Társaságnak a Rökk Szilárd-féle kultur alap 1891. évi 373. eln. szám alatt 300 forintnyi segélyt engedelyezett.

II. Az ungvármegyei kör első ülése

A „Magyarországi Néprajzi Társaság" Ungvármegyei fiókköre f. évi febr. 1 délután 5 orakor a képezde tanácstermében felolvasással összekötött gyűlest tart melyen két tag kivételevel, kik elmaradásukat igazolták, valamennyien megjelen A gyűlés pontban 5 orakor vette kezdetét, a midőn is Tibanyi Domokos elnök a tagokat üdvözölvén, az összejövetel czélját és fontosságát röviden ecsetelvén — ülést megnyitja. A mult, vagyis az alakuló gyűlés jegyzőkönyve felolvastatván, tozatlanul elfogadtatott. Ezen jkönyv 6. pontja értelmében egy bizottság volt kikül azon czélbol, hogy a kozponti társasággal erintkezésbe lepjen az iránt, hogy mi viszony van a központ és a fiókkörök között, továbbá hogy a központ utjon m a korök müködésere és készittessenek ezek értelmében alapszabályok a fiókkö reszere. A bizottság elnöke, Drohobeczky Gyula jelenti, hogy ő megbizatásában el

le a felelet csak feb. 1-én érkezett s igy a kérdéses dolgokról felvilágositást, bő magyarázatot nem nyujthat és kéri a fiókkört, hogy engedje meg, miszerint Herrmann Antaltól mint a Néprajzi Társaság titkárától kapott levelet felolvashassa. A gyülés egyhangulag beleegyezett ebbe és a levél felolvasását óhajtá. A levél igy hangzik:

Mélyen tisztelt igazgató szerkesztő úr!

Köszöntöm a „Magyarországi Néprajzi Társaság“ ungvári fiókkörét febr. 1-én tartandó ülése, mint első szakszerü ténykedése alkalmából! Jelentős esemény ez, nemcsak az ungvári kör, hanem a hazai ethnographia történetére nézve, első alkalom, hogy vidéken lelkes hazafiak egyesülnek azon czélra, hogy miveljék a tudományok legbölcsebbjét, a nosce te ipsum elvét, hogy ismerjék meg a nemzeti és társadalmi lét alapját, a nép lelkét, s ismertessék meg azt országgal-világgal. És nagy fontosságu tény az, hogy épen ruthénjeink, hazánk e sokat gáncsolt, sokszor félreismert, mostoha körülményei közt is derék és hazafias népe vidékén történt a haladás e nagy első lépése, hogy épen ott ismerték fel azt, mennyire vitális érdek, az ethnikus lét biztositásának mily fontos feltétele és mily morális kötelesség: tudatosan, rendszeresen foglalkozni azokkal a tényezőkkel, a melyek néppé teszik a népet, azokkal a magasabb történelmi és társadalmi momentumokkal, a melyek a zoologicus fajjellegen felülemelkedve, a népet elválasztják régi atyafiságától és új rokonságokhoz kötik a historiai fejlődés folyamában

Társaságunk által direkt iniciálva máshol is megindultak ugyan társadalmi mozgalmak a néprajz érdekében, de sehol sem léptek még a müködés terére. Az ön és rokonelvü és törekvésü tisztelt társai bölcs belátásának és spontán buzgalmának köszönheti a hazai ethnographiai tudomány, hogy egy ilyen néprajzilag igen fontos és érdekes helyen egy már régebben szervezett kis kör legelőször testesítette meg az igét, midőn önök már felolvasásokkal egybekötött ülést tartanak.

Bizton reméljük, hogy az önök szakavatott buzgalma rövid időn érett gyümölcsöket fog teremni nemcsak a tudomány számára, hanem üdvös javára annak a népnek, a melynek tanulmányozásával foglalkoznak: Ki fog tünni, hogy csak azok lehetnek igazán hivatott és helyes jó irányban vezérlő vezetői a népnek, a kik ismerik az ennek lelkében élő eszményeket, annak lelkületét, természetét és ős eredeti kulturáját és ezekkel összhangba tudják hozni a modern haladást és civilisatiót.

És az a dicséretes példa, a mit önök e téren adnak, vonzani fog országszerte és hasonló müködésre fog ösztönözni. Fel fogják fedezni Magyarországot. És a népeinkről való tudás gyarapitásával lassanként érvényesülni fognak a nemzeti életben az ethnikus elvek; hazánk népei megismerik egymás ideális alakját, ezzel lehullanak a válaszfalak, a melyeket nem a különböző népek külön érdekei, hanem inkább a tudatlanság és az ezekből furfangosan élősködő egyéni önérdek tart fenn, és elkövetkezik az a boldog kor, midőn a nemzet csakugyan e g y lesz érzületben, egyetértésben

Előre is lerovom önökkel szemben az elismerés adóját, a miért nemes példánkkal hozzájárultak ez ideális állapot előkészitéséhez.

Legyen szabad egy pár szót ejtenem a dolognak ügykezelési oldalára is. Többször volt már szó arról, hogy a néprajzi társaság középponti vezetősége irányt adjon arra nézve, hogyan szervezkedjenek a fiókok és vidéki körök. Mi e tekintetben még nem tehettünk határozó intézkedést. A dolognak még érnie kelett: be kellett várni, míg a néprajznak sociális uton való mivelésére nézve a vidékén

önállóan kifejlik a belátás és szükségérzet és a míg az ország különböző részeiben ez irányban kifejlett működésből bizonyos tanulságok vonhatók le az általánosabb egyöntetű szervezésre nézve. A legfontosabb teendője az ungvári körnek az volt, hogy tényleg megkezdje működését. A központi társasághoz való viszonya háromképp szabályozható; az első intézkedés mindenesetre az, hogy a vidéki kör vagy annak tagjai lépjenek be az országos egyesületbe, tájékozódjanak annak czéljai és eszközei iránt, ismerkedjenek meg (az Ethnographia 1890-iki első évfolyamában nyilatkozó) eddigi működésével és vonják le ezekből a tanulságokat saját speciális viszonyaikra nézve. Keltsék fel vidékök nagy közönségének érdeklődését azzal, hogy a kik önálló belátásból állottak a mozgalom élére, hatásuk és személyes ismeretségük körében minél több hiveket szerezzenek az eszmének. Aztán tartsanak minél több ülést, helyi és vidéki érdekű népszerű előadásokkal, ösztönözzenek a gyűjtésre és munkára, kezdjék meg mindjárt a konkrét, szemmel látható, kézzel fogható néprajzi tárgyak gyűjtését, vonják bele a mozgalomba a hatóságokat, tegyék a vidék fontos közügyévé az ethnographia ügyét. S a vidéki lapok szerkesztői támogassák e törekvéseket minden eszközzel, nyissák meg hasábjaikat úgy az ügy érdekében való minden nyilatkozatnak stb., mint a néprajzi dolgozatoknak és hangoztassák ernyedetlenül a dolog fontosságát. A középponti vezetés és a társasági értesítő minden tekintetben a legnagyobb figyelemmel lesz e működéssel szemben és azt minden erejével támogatni fogja.

Ha ilyen módon valami 20 vidéki kör meg fiók alakulna, (a mi nagyon könnyen elérhető volna,) ha az ügynek országszerte oly buzgó apostolai támadnának mint Ungvárt, s ha mindenik kör csak 15 uj tagot hozna az országos társaságnak, akkor ennek tevékenysége rendkivüli módon fokozódhatnék; folyóiratát havonként mindjárt két ívvel bővíthetné, s e tért egészen a körök ügyeinek és dolgozatainak szánhatná stb.

Hogy ez igy legyen, erre nézve tavaszkor nagyszabású akcziót kivánunk megindítani. Az ungvári kör addig is mutasson példát az országnak!

Kérem szépen, sziveskedjék az ungvári kör tagjainak őszinte tiszteletemet kifejezni. Önnek maradok igaz tisztelője és őszinte hive Herrmann Antal.

A levél érdekes tartalmánál fogva az ungvári fiókkörre nézve igen becses, azért elhatároztatott, hogy Drohobeczky Gyula lapjában közölje, de közlésre méltó azért is, hogy a t. közönségben érdekeltséget keltsen az ethnographia iránt. Herrmann Antal úrnak fáradozásáért a fiókkör jkonyvi köszönetet mond. Miután a központ a fiókkörök alapszabályait nem készitette el, ezek nélkül pedig törvény szerint nem gyülésezhetünk, azért elnök ajánlja, hogy újból kerestessék meg a központ az iránt, hogy az alapszabályokat legalább f. év márczius 15-ig készitse el. Elfogadtatott és ennek keresztül vitelére az elnök felkéretett. Ezzel szemben Ember János inditványozza, hogy a fiókkör maga készitse el alapszabályait; ezt a fiókkör oly megjegyzéssel fogadta el, hogy ha a központ f. év márczius 15-ig az alapszabályokat le nem küldi, akkor inditványozó készítsen alapszabályokat, melyek a legközelebbi gyülésen tárgyalva lesznek.

A gyülés egyik legérdekesebb része Drohobeczky Gyula felolvasása volt. Mesegyüjteményéből két népmesét olvasott fel. 1. A világ teremtése. 2 A világ vége. Első a zempléni tótok, másik a beregi ruthének között van elterjedve. A mint a czimből látszik, a mesék vallásos tárgyuak, de azért a humoros részletek, melyek a mese értékét, becsét csak emelik, nem ritkák. A fiókkor a felolvasót meg-

éljenezte és fáradságáért, mivel a meséket magyarra fordította, köszönetet mondott, egyúttal azon óhajának is adott kifejezést, hogy „Kelet“ czimű lapjában közölje. Joanovics János fontos okok miatt felolvasását nem készitette el, miért is a legközelebbi gyülésen ígéri azt megtartani. Végül Krompaszky Ignácz inditványozza, hogy minden tag igyekezzék legalább 1—2 tagot a fiókkörnek gyüjteni, mert minél többen leszünk, annál többet tehetünk a czél elérésére. Ezzel a gyülés véget ért, mely után Drohobeczky Gyula házi gazda egy kis barátságos uzsonnára hivta a tagokat. — Jegyezte K r o m p a s z k y.

Az ungvári kör első ülésének jelentőségét méltatta már a titkárnak fent közölt levele. A társaság vidéki köreinek vagy fiókjainak a középponthoz való viszonyát meghatározó szabályzat most már megállapitható lesz. Legelső határozmánya mindenesetre az, hogy a vidéki körök minden tagja egyúttal tagja az országos társaságnak is Szerk.

III.

Jegyzőkönyv

a Magyarországi Néprajzi Társaság 1890. nov. 29-iki választmányi üléséről.

Hunfalvy Pál az ülést megnyitván, az igazoltan távollévő titkár helyett a jegyző terjeszti elé az alábbi folyó ügyeket:

1). A titkár a vál. határozata alapján a társaság nevében folyamodást intézett a nagymélt. vall. és közokt. miniszter úrhoz a társaság anyagi támogatása és a társ. folyóiratának az iskolai könyvtárak számára leendő ajánlása tárgyában. —

2). Választmányunk tagja, Szathmáry György időközben előkelő állást foglalt el a vall. és közokt. miniszteriumban, a minek alkalmából a titkár kéri a választmányt, hogy nevezettnek új állása elfoglalását annál is inkább örömmel vegye tudomásul, mert alapos azon reményünk, hogy társaságunk ügyét új hatáskörében hathatóan fogja támogatni. — Örvendetes tudomásul szolgál.

3). A titkár irásban beterjesztett inditványára a még meg nem alakult olasz szakosztály elnökévé az időközben a fővárosba állandó tartózkodásra fölkerült Dr. Erődi Béla Fer. Józs. nev. int. kormányzót ajánlja a választmánynak.

A vál. a titkár inditványa értelmében határoz.

4) A titkár a társaság figyelmébe ajánlja az „Erdélyrészi Kárpát-egyesület“ felhivását és Dr. Kiss Áron sajtó alatt levő „Magyar gyermekjátékok“ czimű munkájának, valamint Istvánffy Gyula „Palócz mesék a fonóból“ cz. könyvének előfizetési ivét. — Tudomásul szolgálnak.

5). Strausz Adolf a bolgár szakosztály előadója közli a választmánynyal Dr. Sismanoffnak, a bolgár „Sbornik“ szerkesztőjének hozzá intézett levelét, melyben köszönetet mond Strausznak azon meleg érdeklődésért, melylyel társaságunk a bolgár nemzetnek a néprajz terén kifejtett buzgó munkálkodásáról bolgár szakosztályi előadónk informátiói alapján tudomást vett.

IV.

Jegyzőkönyv

a Magyarországi Néprajzi Társaság 1890 decz. 20-iki vál. üléséről.

1) A titkár bejelenti a társaságnak Herrmann Antallal a társaság folyóiratának kiadására vonatkozó megállapodásait az ezekkel megbizott szükebb körü bizottság véleményes jelentése kiséretében. A vál. az ajánlat elfogadását határozza s a hivatalos értesitő, úgymint az idegen nyelvű abrégé szerkesztésével megbizza Herrmann Antalt és Katona Lajost. Elhatározza, hogy önálló dolgozatokért ezentul ivenkint 16 forintnyi honoráriumot fizet. Továbbá szerkesztő bizottságot küld ki, a melynek tagjaivá a következőket választja: Dr. Asbóth Oszkár, Dr. Ballagi Aladár, Csopej László, Dr. Czambel Samu, Dr. Erődi Béla, Dr. Goldziher Ignácz, György Aladár, Herman Ottó, Káldy Gyula, Dr. Király Pál, Dr. Kunos Ignácz, Dr. Marienescu Atanáz, Dr. Munkácsi Bernát, Dr. Pápay Károly, Dr. Patrubány Lukács, Popovits István, Dr. Réthy László, Roskovics Ignácz, Strausz Adolf, Vikár Béla, egyúttal felhatalmazván a szerkesztőséget e bizottság kiegészitésére oly módon, hogy az iránt esetről-esetre a választmánynak jelentést tegyen.

A titkár inditványára a választmány Báró Nikolics Fédor ur ő Nagyméltóságának, a ki a felolvasó és a választmányi ülésen jelen volt, köszönetet szavaz a társaság ügyei iránt több izben tanúsitott meleg érdeklődéseért. Egyuttal felkérendőknek tartja az ez úttal nagyobb számban jelenlévő szerb szakosztályi tagtársakat a társulat ügyeinek meleg felkarolására és hathatós támogatására.

Titkár inditványozza, hogy a néptanitók részéről érdekesb és becsesb népköltési gyüjteményeket és egyéb néprajzi közleményeket azok terjedelméhez és értékéhez képest a társasági tagsági díj fejében fogadhasson el. — Elfogadtatik.

A titkár inditványára Leboczky Tivadart a vál. a ruthén szakosztály előadói közé beválasztja.

Titkár közli a választmánynyal a vallás és közokt. min. leiratát a néprajzi muzeum tárgyában. — Örvendetes tudomásul szolgál s újabb alkalmat nyujt a vál.-nak arra, hogy hálás köszönetet szavazzon társaságunk nevében Gr. Csáky Albin vall. és közokt. min. Ő excellentiájának a néprajz ügye iránt ismételten tanusitott érdeklődéseért.

A múzeum-ügygyel kapcsolatban jelenti a titkár, hogy Kunos Ignácz tagtársunk a társ. gyüjteményének ajándékozza török bábszinházát, a magyarországi keresk. utazók egyesülete pedig felajánlotta a hozzá való felszerelést, a melylyel Kúnos ezen egyesületben tartott előadása alkalmából a török népszinjátékot bemutatta. — Köszönettel tudomásul vétetik. Ezzel kapcsolatban a vál. ujból buzditja a társ. tagjait népr. tárgyak szorgalmas gyüjtésére.

Titkár inditványára a vál. elhatározza ezentul a társ. tagjai számára azok kivánata esetében tagsági oklevél kiállitását, a melynek árát a küldési díjon kivül egy forintban szabja meg.

Végül közli a titkár a vál.-nyal a vall. és közokt. miniszter úr átiratát, a melylyel a társ. folyóiratát a tanintézeteknek beszerzésre ajánlja. (l. I. füzet 52 l.) — Hálás köszönettel vétetik tudomásul.

Népköltési hagyományok.

I

A birónė.

(Molnár Anna-féle balladatöredék.)

Barnapiros kis menyecske
Elbujdosott az erdőbe,
Annak is a sürejibe.
Âra megy a jó katona:
„Gyere velem erre helre,
Kerass egyet a fejembe!"
Talált egyet a fejibe.
Elszunyadott az ölibe.
Kihúszta az éles kargyát,
Levágta katona nyakát,
Fölőtözött ruhájába,
Beugratott falujába.
A bírónak udvarába.
„Jó nap, jó nap, biró gazda!"
„„Aggyon Isten, jó katona!"" -
„Ad-e szállást, bíró gazda?"
„„Nem adhatok, mer nincs nekem
Hitvestársam, feleségem,
Ki vacsorát főzzön nekem!""
„Nem köll nekem vacsorája,
Csak a dunnás meleg ágya."
Elment biró a kocsmába.
Kigombolta a lajbiját,
Megszoptatta az árváját.
„Apám, apám, édes apám,
Ez vót az én édes anyám.
Megösmertem járásárúl,
Vékony karcsu derekárúl,
Az kötènye madzagjárúl."

Ungmegye. Dalajcsik tanitó úr feljegyzése nyomán

Közli: *Király Pál.*

II

Karácsoni vers.

Jó napot uraim! mind megengedjetek,
Tőlem mint gyermektől semmit se féljetek,
Csak vacsorát nékem bőven készítsetek!

Ha kérdi jó uram, hogy hát én ki vagyok?
Én az óriásnak unokája vagyok,
Melyről biztosító leveleim nagyok.

Az éjjel álmomban azt az álmat láttam,
Valakinek kölcsön egy máriást adtam;
De ő azt igéré, hogy mostan megadja,
Magam reá szántam s most utána jöttem.

Csatószeg tengerén mikor általusztam,
Mert jó lovam nem volt, kit széllel hizlaltam,
Turós puliszkával ritkán hadakoztam;
Kolbász az ostorom, disznóláb fegyverem,
A hol megehültem, a végét haraptam.

Csik-Csatószeg.

Közli: *Kórody János.*

III.

Erdélyi mese-változat.

Aligha van magyar ember, ki az alábbi kis rigmusos mondást, (népköltészetünk e legrövidebb meséjét, melyet a gyermekek talán legelőször tanulnak meg, még midőn alig birnak nehány szót gagyogni) ne ismerné következő alakjában:

Egyszer volt egy ember.
Szakálla volt kender:
Közel volt a tenger.
Belehalt az ember.

De ime, egy változata, melyet nem rég egy háromszékmegyei, homollói születésü éltes székely asszonytól hallottam:

Vót eczczer egy ember,
Vót szakálla kender,
Cserefa csidmája,
Bikfa harizsnyája,
Lószőr bokrétája,
Közel vót a tenger
S belehótt az ember

Veress Endre.

Árvamegyei tót népszokások.

Közli Nagy József.

(Bemutattatott az 1890-ik évi november 29-iki felolvasó ülésen.)

Vasárnap, rendszerint a lelkész engedelmével, gyakran tánczmulatságot rendeznek. Majdnem minden községben van néhány parasztember, ki egyéb ügyessége és mestersége mellett a zenéléshez is ért. (Czigány zenész itten nincsen!) Többnyire csárdást, keringőt és polkát tánczolnak, de az ugynevezett „hajdukit" és „krakoviánkát" is (lengyel tánczok) főleg a galicziai határon, hol gyakori alkalmuk van a lengyelekkel összejönni. Míg a lányok télen is mezitláb lejtik a tánczot, addig a férfiak közönséges, vagy fél czipő alaku bocskorban, mely nagy patkóval van megvasalva és óriási szegekkel kiverve, miért is tánez közben roppant zajt csinál Sokan azonban felöltik ünnepi, kék posztóból készült finom ruhájukat, a melyhez pedig szépen kifényesitett kordován bőrcsizma jár. A legények ingujjban tánczolnak, a melynek kézelőjére kirivó szinü, pamutból kötött (sárga, kék, piros keverve) ujjatlan keztyü (Pulswarmer) van felhuzva, a mely inkább diszül, mint melegitésül szolgál náluk, mert a táncznál nyáron is viselik, hétköznap pedig télen sem szokták hordani.

A költségek fedezéséhez a leányok mindegyike hozzájárul néhány krajczárral, a férfiak a pálinkáról tartoznak gondoskodni. De azért azután minden leány tánczol. Ha kevesebbek a legények, egy legény 2—3 leánynyal is tánczol egyszerre.

Némely helyen divatban van, hogy a leány egy évre lekötelez, illetve megvesz egy legényt tánczosának. A leány szép bokrétát vesz a neki tetsző legénynek, és más apróságokkal pl. pálinkával is kedveskedik Ezért a legény e leánynak állandó lovagja, vele folyton, vagy

legalább sokat tánczol és mulattatásáról gondoskodik. Megtörténik a is, hogy a legény a leánynak férje is lesz, de különben a kötelezettség csak egy évre szól.

Ezen többnyire rögtönzött tánczmulatságokon kivül van több más minden évben meghatározott időben megtartott mulatság is, ilyen a „hostina“ (vendégség), melyet őszszel a bevégzett munka (mindenszentek) után, szoktak ünnepelni, és mely vasárnaptól három napig tart. A különböző községekben nem egy és ugyanazon héten ünnepelik: egyik helyen Márton, másik helyen Katalin stb. napja irányadó. Az első nap kiváló ünnepnap és mintegy „bucsu“ jellegével bir, a midőn hálaadó isteni tiszteleteket tartanak az istentől nyert terményért. Ezen napokon vigságban uszik a község. A korcsmában a fiatalság zene mellett tánczol, mig az öregebbek inkább otthon mulatnak. Minthogy erre az időre már az ország különböző részében munkában voltak is haza érkeznek, és az itthoniaknak is inkább van egy-két garasuk, a mulatság meglehetős zajos. A korcsmai tánez költségét közösen viselik.

A hosszú téli estéken az idősebb férfiak a korcsma helyiségben szoktak összegyülni. A nők fonó házakba járnak. Némely helyen asszonyok és lányok vegyesen vannak, másutt külön. A legények e fonó házakat sorba látogatják, a hármonikás ritkán hiányzik.

Karácsony estéjén kisebb-nagyobb lánykák mennek házról-házra és egy-két dalt elénekelnek, a miért kalácsot, diót, szilvát vagy 1–2 krajczárt kapnak.

Van karácsonyi pásztorjáték is. 4–6 serdülő legényből álló társaság szokott a karácsonyt megelőző estéken járni, és párbeszédes alakban beszélik el a betlehemi történetet Szoktak azután még vizkereszt előtt is járni, a midőn ugyanis a három királynak Bethlehembe való utazását adják elő.

Új év után „három király“ ünnep előtt a község lelkésze és kántora minden házat meglátogat, hogy áldást kérjen a község minden lakójára, és a szerencsétlenséget elhárítsa. A kántor minden ház szobája ajtaja fölé egy vonással G. M. B. betüket ir föl (Gáspár, Melchior Baltazár.) Ezért a lelkész és kántor minden egyes lakótól bizonyos mennyiségü gabonát vagy pénzt szokott kapni, a melyet a „kostolnik“ (templomszolga) egy-két más emberrel zsákokba gyüjt össze. ezek két ministráns csengetyüs fiu kiséretében mindenütt megelőzik a lelkészt. E szertartást, mely csak néhány fölvideki megye katholikus hiveinél honos, „koladának“ (helyesen „koleda“) nevezik. A ko-

ttja járandósága a kántornak, ki rendszerint tanító is, fizetésébe be n számitva. Ezen szertartás után áll be a farsang, s ekkor tartják is az eljegyzéseket és lakodalmakat.

A farsangon szokott megtartatni az ugynevezett „merica." A lelkésznek és kántortanítónak a községtől bizonyos mennyiségű gabona r. Ezt a farsang egyik napján a község elöljárói szedik össze az egyes kosoktól, kik rendesen valamivel többet mérnek, mint a mennyire telesek. Miután a lelkésznek és kántortanítónak kimérték a nekik ró részt, a többit a beszedők némely helyen eladják, és a pénzen maikat jól kimulatják.

A farsang három utolsó napja „ostatki" ismét olyan zajos, mint hostina, minthogy az egész böjt alatt mindennemű mulatságtól tarzkodnak. Ennek költségeit húshagyó kedden zenével házról-házra rva szedik össze. Az adományok természetben u. m. krumpliban, ganában stb. történnek, a melyet pénzzé tesznek.

A böjti napok fekete hét vasárnapján (smrtna nedela = halál vaárnapja) mintegy három meter hosszu poznán szalmából összekötnek lami ember alakot, a melyet női ruhákba czifrán felöltöztetnek, és a ennyi szalag a községben csak kapható, mind reá aggatják. Ez a armarienna, a melyet délelőtti isteni tisztelet után serdülő lánykák masra emelve házról-házra hordanak. Minden háznál megállanak, a bábot Marmarienna dal eléneklése közben jól megforgatják, hogy a sok szag és ruha libeg-lobog rajta. Némely helyen serdülő fiuk a községben vatozó ruházatból férfi Marmariennát is csinálnak, és a lányokkal övetkezve együtt járják be a község minden házát. Ezután a Marmaennát elviszik a folyóhoz vagy patakhoz, ottan megfosztják minden uházatától, letépik a poznáról, és ott, hol a viz legsebesebben folyik, a zbe dobják. Az ünnepélyes „vizbefulasztás" után a leánykák meg yszer megjelennek minden háznál, a hol előbb énekeltek, ismét énekelnek egy dalt; 1—2 krajczárt, vagy egy-egy tojást kapnak. A ojást szintén pénzzé teszik, és ezen koszorukat vesznek, a melyekkel a ápolnák szentjeit diszitik föl.

Némely nagyobb helyen, mint pl. Turdossinban is a Marmarienával nem mennek házról-házra, hanem az isteni tisztelet alatt a temlomban végig viszik és onnan egyenesen a folyóhoz mennek vele. Ezen okás valószinüleg a télnek ünnepélyes eltemetését illetve elüzését jelenti.

Nagypénteken némely helyen korán fölkelnek és a közeleső folyó agy patak vizében megmosdanak, söt megfürdenek. Valamint a Marariennának, úgy ennek sem tudják a jelentményet; de azt gondolják,

hogy ki ezen mosdásnak vagy fürdésnek alá veti magát, az azon évben minden fekélytől és testi nyavalyától ment lesz.

Nagyszombaton midőn a harangok hangja Romából visszajön, mindenki ismét rohanva siet a patak-, folyó-, vagy kuthoz, hogy megmosdják. Ez valószinüleg azért van, hogy az arcz szép, üde, szeplőtlen maradjon.

A piros tojások nincsenek szokásban és csak ritkán lehet egy-egy festett (de nem piros) tojást látni.

A tavasz beálltával kiki a mezőre siet. Első alkalomkor szokás, hogy az asszony este vízzel telt edénynyel várja a szántásból haza térő férjét, a kit vizzel lelocsol. Ezzel mintegy áldast kérnek a férj megkezdett munkájára. A leányok a legényeket szokták várni nagy putton vizzel és alkalmas pillanatban észrevétlenül végig öntik a legényt. A legény ezt nem is felejti el, és jön nemsokára a visszafizetés ideje. A husvét hétfői locsolás t. i. itt is el van terjedve, csakhogy nem annyira locsolás, hanem inkább fürösztés, mint neve „kupat" is mutatja. Husvét-hétfőn a legények házról-házra járnak és a lányokat sorba öntözik. Két markos legény a kuthoz czipeli a leányt, letépi fejéről a kendőt és egy harmadik egy putton vizzel végig önti a leányt két-háromszor is; a legények a leányt néha a patakhoz vezetik, és ott a szó legszorosabb értelmében megfürösztik. Ez néha veszélylyel jár és alig mulik el év, hogy itt-ott kisebb-nagyobb sérules elő ne fordulna, miért is egy alkalommal már hatóságilag is be volt tiltva. Bár ezen reggeli zuhany nem kellemes, a lány mégis megvárja a legényektől ezt a figyelmességet és boldogtalannak érzi magát, ha mellőzik. Minél több csoport legény öntözte meg, annál biztosabb abban, hogy a legények kedveltje. A legények, kik reggel öntöztek, később ünnepi ruhában ismét megjelennek mindazon házakban, hol öntözni voltak, a hol pálinkát és kalácsot vagy lepényt és azon felül még 10—20, sőt 40 kr készpénzt is kapnak. Ezen a pénzen husvet után való valamelyik vasárnap ismét tánczmulatságot rendeznek, a hol minden leánynak joga van megjelenni, a ki az öntözésért megfizetett. Majus elsején a legények reggel korán, vagy mindjárt éjfél utan előtte való este elkészitett, szép fiatal 1—1½ meter magas fenyőfácskákkal szokták meglepni a lányokat. E fák kérgét kigyó alakban kiczifrázzák szépen, véget meghegyezik, a koronáját pedig sok szinü papir szalagokkal földiszitik. E fácskákat rendesen lopva csendesen helyezik rendeltetési helyükre: a háztetőkre, ereszek alá, kertekbe, vagy más feltünő helyre. Némely helyen pedig zeneszóval történik az elhelyezés. A leánynak

persze ezt nem illik észrevenni, és reggel is szégyenli magát kimenni, hogy meggyőződjék, vajon nem feledkeztek-e meg róla. Némelyek azonban az udvaron munkát keresve egy-egy lopott pillantással keresik a fát; ha meglátják, ugy tesznek, mintha nem látnák, s az öröm hangos kitörését addig magukba fojtják, mig valaki más nem hozza tudomásukra az örvendetes hirt; akkor azután egesz nap boldogok. Azok pedig, kik nem kaptak, nagyon szégyenlik a mellőzést. A májusi fácska hetekig ott diszeleg, a feltüzéséért járó „tiszteletdijat" (10—20—40 kr) a következő vasárnap délutánján szedik össze a legények, a midőn ismét megvendégelik őket. A következő második vagy harmadik vasárnap délutánján az összegyűjtött pénzen ismét vig mulatságot tartanak.

Az aratás bevégzésekor annak, kinek sok földje van és az aratáshoz másokat is napszámba fogad, itten is szokás a gabonából koszorut fonni, a melyet éneklés közt hoznak haza és a koszoruvivot vizzel megöntözik.

A gazda szekéren addig el nem hagyja az udvarát, mig a felesége a kocsit szentelt vizzel meg nem öntözi. Ő maga pedig az ökrök vagy lovak elött ostora nyelével egy keresztet csinál.

Magyarországi Ethnographusok.

II.

Dr. Marienescu Marián Athanáz. Született Lippán, 1830. márczius 20-án A gymnasiumot Aradon, Temesvárit és Budapeston vegezte. 1856-ban a birói-, 1857 ben a közigazgatási vizsgálatot letette s 1861-ben jogtudori, 1862-ben köz és váltó ügyvédi oklevelet nyert. A karánsebesi egyházmegyei zsinaton és a nagy-szebeni érseki congressuson 1870-ban mint főjegyző működött 1861-ben Krassómegyében Lugoson aljegyzőnek-, 1862-ban 1-ső aljegyzőnek és azután megyei tszéki ülnöknek neveztetett ki. 1868 ban az oraviczabányai megyei törvényszékhez tétetett át, 1871-ben kir. tszéki biró lett, 1876-ban Temesvárra helyeztetett át. 1880-ban a budapesti kir. itélő táblanál pótbiró lett, 1885-ben rendes biró A decentralisatio alkalmából 1891-ben a nagyváradi kir. táblához helyeztetett át. Marienescu a néprajzi társaság rumén szakosztályának elnoke és a választmánynak egyik legbuzgóbb tagja, ki értékes dolgozatokkal gazdagította felolvasó üléseinket és folyóiratunkat, tanulságos példát adva arra, hogyan lehet a rumén nép ethnikus érdekeit megegyeztetni a magyar kultura érdekeivel. M távozása társaságunkra nézve nagy veszteség, a melyet reményünk szerint azzal fog pótolni, hogy új működési helyén is hathatosan es helyes szellemben fogja képviselni a hazai ethnographia ügyét

Irodalmi működése. A rumen irodalom több terén kifejtett működeséért a bukaresti rumén akadémia 1877 ben levelező, 1881-ik évben rendes tagjának választotta meg. Az akademianak megbizásából Maior Péter Budán lakott történetiróról monographiát irt. (Annalele Academiei 1883. 182 lap.) A rumén akademia adta ki

„Cultulu păganŭ si crestinŭ (a pogány és a keresztény kultusz) czimü kõnyvét … Marienescu már 1858-ban felszólitást intézett a rumén ujságokban a tanitókhoz … papokhoz népköltési és néprajzi anyag gyüjtése érdekében. Saguna balázstalvi érsek (1869. dec. 6-kán 1010. sz. a.) és Popasu karánsebesi püspök a gyüjtést korrendeletekben hagyták meg s Metián Gavril zernesti esperest, jelenleg aradi püspök, személyesen járt közben. Az első mutatványokat a Brassóban létezett „Foia pentru minte, inima si literaturá“ folyóiratban közölte, azután 1859-ben Balade poporale és Colinde (Karácsonyi népénekek) czim alatt Budapesten két kötetet, 1867-ben Balade popurale (mythologiai és történeti tárgyuak) czim alatt Bécsben egy kötetet adott ki Ez év folyamán pedig M. gyüjteményéből a Herrmann A. szerkesztette „Südost“-ban meg fog jelenni rumén népballadákból összeállitott nép-eposz „Novák“ czimmel. Marienescu sok népköltési anyagot és népszokást közolt a „Familia“ (család) czimü nagyváradi lapban és pedig: Imperatulŭ Salabeg 186… 83. l. — Intórcerea urmei. (A nyom forditása) és Deslegatulŭ (A feloldás) varázsok 1867. e. 69. és 265. lap. Cinstele. (Az áldozatok) 105. lap. Magyarul ugyanezen tárgyról „Ethnographia, II. kötet. 1. és 2. füzet. — Mercea Giuca hires népdalnoknak életrajza és arczképe 1866. 481. Ettől részint személyesen, részint unokája utján, igen sok népballadát gyüjtött. — Schiţe istorice despre poesia popurala si cantureţi la Magiari, Germani si Francesi. (Történeti vázlatok a népköltészetről és népénekesekről a magyarok, germánok és francziáknál 1867. 415. 428. 440. lap. Paza şi buba (az őr és a seb) varázsének 370. l. Cinstele şi Venturile. (Az áldozatok és a szelek) varázsdal és szokás 40… l. — Cantimir történeti népballada 1870. 268. Cantecu de nuntă (Lakadalmi ének) 619. Vrăj, farmece, descantice (Varázsok, igézések, eligézések, tanulmány) 553 lap. Gruja lui Novac şi fáta de Latin (Gruja Novák és a latin leány 1871. 326. lap. Serbatorile Florilor. (A virágok ünnepei, tanulmány a gyüjtött anyagból) 116. — Codrénulŭ florilor şi calulŭ lui. (A virágok erdésze és ennek a lova,) népballada 1872. 339 lap. — Baba Dochia (Dokia a vén asszony) 366. és 378 lap. Magyarul ugyanezen tárgyról: „Ethnographia,“ I kotet, 3. füzet. — Németül: „Anzeiger der Gesellschaft für die Volkerkunde Ungarns.“ I. 1. füzet. — Jicman craiu. (Zsigmond király) népballada és történeti jegyzetek. 1873. 298. lap. — De insemnetatea datinelor poporale. (A népszokások jelentőségéről) 213 lap. — Elele (népmythologiai istennők) 97. l. — Alesul. (A juhászok ünnepe és a kapcsolatos szokások) 249 l. — Importanţa baladelor, povestilor si datinelor. (A balladák, mesék és szokások fontossága) 1874. 85. l. — Jován Jorgován şi şerpele. Jován Jorgován és a kigyó,) népballada, magyarázatokkal 21… lap. — Jován Jorgován braţ de busdugan (Jován Jorgován, a buzogány karú, népballada) 424 l. — Pizereii. (Karácsony előtti népszokás) 446. lap. — Şedătoarea. (A fonoda) 612. lap. — Datine dela nuntă (lakodalmi szokások) 1885. 27. lap. — Baschii (Baszkok, ethnographiai tanulmány.) 1887. 450. stb lap. — Több érdekes népballada az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn“ folyóirat I. kötete 1—3. füzetében, Herrmann A. német forditásával. — Vagy 200 drb rumén népmesét is gyüjtött, ezekből 12-t az „Albina“ 1870—1874-ik évi tárczáiban közolt mythologiai magyarázatokkal; továbbá a „Familia“ lap 1871. évi 399; 1872. 116. lap és „Foişoara“ lap 1876. 19. 29. Ezeken kivul Marienescunál rendkivül gazdag néprajzi anyag feldolgozva várja a kiadást, nevezetesen több kötetnyi rumén népköltési gyüjtemény

111 Dr Versényi György, szül. 1852 febr. 2 án Szucsákban, Kolozsmegyében Tanulmányait a nagy-enyedi és kolozsvári ev ref. collegiumban végezte, a bölcseleti tanfolyamot a budapesti egyetemen; aztán a lőcsei gymnasiumnál volt egy évig helyettes tanár; 1876/7-től fogva pedig a körmöczbányai állami főreáliskolán a magyar irodalom és bölcsészet rendes tanára Több kötet költeményt, tanulmányt és iskolai könyvet irt; egyéb művei főként ethnographiaiak. Nagy szorgalommal gyűjti és dolgozza fel a népköltési adatokat. — Ethnographiai dolgozatai: A bányavidéki néphagyományok gyűjtéséről Beszédek. Losoncz, 1880. — Pilátusverés. Magyarország és a Nagyvilág. 1881 10. sz. — Menyegzői babonás szokások az észteknél. Pesti Hirlap 1881 277, 278. sz — Babonás napok azésztekuél Szegedi Napló 1881 264—67. sz. — Úrvacsorai babonák az ész'eknél. Protestáns egyházi és isk. lap. 1881 51 sz. — Karácsony- és Sylvester-esti babonák. Pesti Hirlap. 1881 354—5. — Csillagregék Ovidiusnál. Magy. és a Nagyv. 1882. 3. sz — Babonás szokások az észt keresztelőkön. Losoncz és vidéke. 1882 9. sz. — Nagybeti babonák Pesti Hirlap. 1882. 97—98. sz. — Szent-György napi babonák Magy. és a Nagyv. 1882. 19 sz — Az észt népdalokról. Egyet phil. közl. 1882. VII. — A fecske népünknél. Magy. és a Nagyv 1882. 38. — Lakodalmi babonás szokások. U. o. 1882. 41. sz. — A tót falu karácsonya. Fővárosi Lapok. 1882. 298. sz. — Húshagyókedd a felvidéken. U. o. 1883 30. sz. — Felvidéki néphagyományok. Selmeczbányai Hiradó. 1883. 7 12. sz. — Szent-Iván est a felvidéken. Főv Lapok. 1883 146. — A szerelmi hűség biztositása, U. o 1883. 243. — A keresztcsör. U. o. 1885. 176. sz. — Ujabb költemények. Budapest. 1890. (Több érdekes felvidéki bányászmonda feldolgozása.) A bányarémről Ethnographia, 1890. VII. füzet, 335—345. lap — Ethnographia és az ethnographiai társaság Felvidéki Hiradó, 1891. 6. 7. sz. — Tót gyermekversek, és: Reges szirtek. (Meg fog jelenni az „Ethnographia" 1891 évfolyamában)

Hazai irodalom.

Gyarmathy Zsigánénak „A királykisasszony varrattosa" czímmel a kolozsvári háziipar-egylet ünnepélyén tartott felolvasása két más dolgozattal együtt megjelent Kolozsvártt; ára 50 kr.

Garda Samu Horváth Ádám életrajza. Nagyenyed, 1890. 173 l 1·20 kr — Szorgalmas dolgozat, a mely azonban Horváth Ádám működésének azon nagyjelentőségű irányát, mely a néprajzot érdekli, csak itt ott érinti (93. 115 118. 122—123. 128 és 169 - 172 l.). Ezekről a dolgokról szerzőnek, mint műve végén megjegyzi, más alkalommal van szándéka szólni. — Igazán nagy mulasztás azoktól, a kiket illet, hogy még nem birjuk a Horváth A Ötödfélszáz éneke, a magyar népdal és dallama történetére nezve e legfontosabb régibb munka teljes kiadását. E nagy hiányon különösen a zenei részt illetőleg. Sztankó Béla budai zenetanár volna hivatva segíteni, a ki már régebben szakavatottan foglalkozik ez irányban Horváth Ádámmal

Iskolai értesitőkben 1889—90-ben közölt néprajzi érdekű értekezések. B. Balogh Szilárd, A romaiak kegyes házi istenei Debreczeni kath. algymn.) — Bârseanu A. Cinci-deci de colinde (Brassói rumén felsőbb isk) — Bloch Mózes, A mozaiko-talmudikus örökösödési jog (Bpesti orsz. rabbi képző int.) — Király Pál, Micia-Veczel

(Dévai reálisk.) — Kovács Antal, A magyar nép érzelem- és kedély világa Jalaban (Kecskeméti főgymn.) — Nikolics Ign., Az amphitheatrum (Bpesti II. ker. főgymn.) — Romanecz Mihály, A Szibinyáni-románczkör a szerb népköltészetben, (Páncsovai fő-gymn.) — Szabó Szilveszter, A rabszolgaság az ó-korban (Esztergomi főgymn.) — Telmányi Emil, Vonások a görög eposzok külső kulturájának megértéséhez (Aradi főgymn.) — Thury József, Ősköltészetünk, (Halasi helv. főgymn.) — Viciu A., Du vocalismulu limbei române, (Balázsfalvi főgymn.) — Vojtás Mátyás, A longvi nép ősmondái (Selmeczbányai kath. főgymn.) — Felkérjük a programm-értekezések szerzoit, illetve az intézetek igazgatóságait, sziveskedjenek a néprajzi tárgyú értekezéseket stb. tartalmazó értesitőket (régebbieket is) szakszerű ismertetés végett szerkesztőségünknek megküldeni.

Szepesi német tájszólásban ir verseket Klein Samu dobsinai tanitó tagtársunk, többnyire érdekes helyi mondákat dolgozván fel ügyesen és népiesen. A késmárki „Karpathenpost" sok érdekes ilyen dolgot közöl; egy része repülő ivekben külön is megjelenik. Közelebbről Klein (S. Kl.) verseinek ilyen külön nyomatai közül szives volt hármat megküldeni. Egy rablómondát: *Von Samel*, és két bányászmondát: *Der Urolta* (Uralte, valamely bánya első birtokosa) és: *Die Venédiger* (Idegen bányászok, állitólag velenczei bübájosak V. ö. H. Schurz munkáját: Der Seifenbergbau im Erzgebirge und die Walensagen, Stuttgart, 1890.) — Lindner Ernő tagtársunknak, a nagytehetségü szepesi dialekt költőnek, nagyszabású gyüjteményei vannak a szepesi németek népköltéséből, és nagyfontosságu tanulmányai a szepesi német nyelvjárásokról. Vajha mielébb megjelenhetnék e munka, e mely elsőrangu helyet foglaland el a német dialektologiában — Rendkivül kivánatos volna, hogy hazai tájszólásaink ismeretlen rejtek ösvényeinek rendszeres kutatására térnének néha nyelvészeink a helyett, hogy mindig csak az általános philologia szürke poros országutjat tapossák. H. A.

A tótok otthonáról Árvamegyében czimmel Nagy József tagtársunk turdosini tanitó 15 ivnyi néprajzi monographiát ad ki, a melyből szemelvényeket Dr. Czambel S. mutatott be társaságunk m. évi november havi ülésén. A munka ára 1 frt 20 kr., a néprajzi társaság tagjai számára 1 frt. Az előfizetések a szerzőhöz küldendők, a ki dicséretes áldozatkészséggel a maga költségén adja ki e munkát, a melyet mint hazánk népeinek elhanyagolt ismertetéséhez való adalékot melegen üdvözlünk és tagtársaink pártolásába ajánlunk.

A hazai rumén ügyben nagyérdekü memorandumot adott ki a Revue d'Orient et de Hongrie szerkesztősége, a melyet az érdeklődőknek dijtalanul megküld.

Votják szótár. Irta: Dr. Munkácsi Bernát. I. füzet. 1—10 iv. (1·50 fr.) Budapest, M. T. Akadémia, 1890. — Társaságunk finn-ugor szakosztályának előadója, a sziberiai ugor népek nagyérdemü kutatója, midőn a votják nyelv szókincsét a nép szája után való saját feljegyzései alapján nagy tudománynyal összeállitotta és magyar, német és orosz értelmezésekkel ellátva közre bocsátja, nem csak a finnugor nyelveket gazdagitja alapvető munkával, hanem a néprajzi tudománynak is igen nagy szolgálatot tesz, felette érdekes és fontos ethnographiai magyarázatokat füzvén a votják népélet sajátságait kifejező szók és szólásmodok értelmezéséhez.

Külföldi irodalom.

Ursprung und Einwanderung der Serben und Bulgaren, und die ersten Anfänge ihres staatlichen und socialen Lebens. Vortrag gehalten im Wissenschaftlichen Club in Wien am 20. November 1890. von Theodor Ritter von Stefanović Vilovsky. Wien, Holzhausen. 1890. 15 kéthasábos lap. – Tagtársunk e csinos kis dolgozata érdekesen mutatja be a tárgyra vonatkozó főbb kutatások eredményeit. Igen kivánatos volna, hogy a hazai népek ethnologiájára vonatkozó ilyes dolgozatok nyujtatnának a magyar nagy közönségnek.

David Mac Ritchie, The testimony of tradition, London, 1890. Az angol czigány közlöny érdemes szerkesztőjének e díszes kiállítású becses munkája, (a mely nagyobb részt megjelent már az Archaeological Review 1889–1890. évfolyamában,) közelebbről érdekelhetné a mi finnistáinkat, mert azt törekszik kimutatni, hogy északnyugoti Europa nagy részének autochton lakossága finn volt, nevezetesen pedig Ir- és Skótország Pict-jei, sőt Amerika lakói is. Behatóan tárgyalja a sajátságos feni-építkezést; kimutatja, hogy a vizi emberről való mondák valószinüleg kajak-csolnakban evező finnekre vezethetők vissza. A könyv megérdemelné a behatóbb ismertetest. — Ugyane szerzőnek érdekes czikke: Notes on a finnish boat preserved in Edinburgh, a Procedings of the society of antiquaries of Scotland XXIV. kötetében (353–369 l.)

Új-görög néprajzi munkák az utolsó évekből: Lampridis, epirusi tanulmányok, Athen, 1887–88 és Oekonopulos, Leros szigetének leirasa, Athén, 1888 föld- és néprajzi s népköltési tartalommal, Lelekos M., Epidorpion, Athen, 1888, népdalok és közmondások. (l. Télfy Iván, Újabb hellén munkák. Akad. értek. 1890.)

Német néprajzi társaság alakult Berlinben m. év november havában. Elnöke dr Weinhold K tanár, (Berlin, Hohenzollernstrasse 10., jegyző dr. Jahn Ulrik (Berlin, N.-W.-Perlebergerstr. 32.) Folyóiratát „Zeitschrift des Vereins für Volkskunde" negyedéves füzetekben az elnök adja ki Asher et Comp.-nál (Berlin Unter d. Linden 13).

The American Review of Anthropology czimmel Edward C. Mann, President N. Y. Academy of Anthropology, (128. Park Place, Brooklin, London) új havi folyoiratot szándékozik kiadni az összes embertani disciplinák számára (Anthropologia, Ethnologia, Ethnographia, Praehistoria, Culturhistoria stb.)

Charles Godfrey Leland. Gypsy sorcery and fortune-telling. Illustrated by numerous incantations, specimens of medical magic, anecdotes and tales London T. Fisher Unwin. 1891. 271 lap nagy 4°. 150 példányban megjelent diszkiadás, merített papiron, gazdagon illustrálva a szerző által (Az eredeti motivumok jó része, Leland sajátkezű rajzai, a czigány ráolvasásoknak Leland kezétől való szövegével a sorok irójának birtokában vannak.) Leland, a czigány tudós társaság nagynevű elnöke, hazánk őszinte barátja, társaságunk tagja és a párisi folklore-congressuson képviselője, a folklore legérdekesebb tárgyáról, a czigányok mindenféle boszorkány-mesterségéről értekezik e remek kiállitásu pompás könyvben, ép oly tudományosan, mint élvezetesen. A tárgyalas alapjául szolgáló anyag jó része, nevezetesen a czigány ráolvasások, Magyarországból való és először Herrmann folyóiratában: „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn" volt közölve. Alkalom adtán még visszatérünk e díszes műre.

Hazai folyóiratok. *)

Akadémiai Értesítő. 1891. I. Leletek a lengyeli őskori telepről (Wosinsky Mór). — Tizenöt nap a Dunán (Rudolf trónörökös). — A magyar nyelvjárások osztályozása és jellemzése (Dr. Balassa József.) — II. A rómaiak daciai aranybányászatának ethnographiai viszonyai és administrationalis szervezete (Téglás Gábor). — Válasz az „Árpád honfoglalása" tárgyában a M. Tud. Akadémiához intézett kérdésekre. (Munkácsy Mihálynak az új Országház számára festendő képe).

Arménia. 1891. II. füzet. Fáráo Simon. Örmény népirodalmi termékek. — A néprajzi társaságról. — Ünnepi kántálás. — Népnyelvi adalékok: A dálánzi-ének (az Ethnographia I. évi IV. füzete után.)

Bácska. 1891. 8. sz. Dr. Wlislocki Henrik. Elolvad a hó majd, Bácsmegyei német népdal. U. az.: József főherczeg czigánya.

Család és Iskola. (Kolozsvár) 1891. 3. sz. Soos László, A babona. (Paedagodiai esetek.)

Egyetemes philologiai közlöny. 1891. II. Mócs Szaniszló Gyula, Kézirati pálos iskoladrámák. (Bő kivonat a mult század második felében iratott első magyar népies bohózatból és népies nyelven irt más két szinműből, vers- és dallam-mutatványokkal.)

Egyetértés. 1891. 30 sz. Herrmann Antal, József főherczeg czigánya.

Élet. Ez előkelő új folyóiratból megjelent az első füzet, díszes kiállításban, 6 ivnyi gazdag tartalommal. Néprajzi érdekű czikkei: Dr. Kúnos Ignácz, Az ember teremtése (Török legenda); Herrmann Antal, Az ethnikum a kulturában. E becses havi szemle ára egy évre 6 frt. Szerkesztője: Dr. Katona Lajos, Budapest, Vár, Országház-utcza 19. sz.

Felvidéki Híradó. Turócz-Szt.-Márton 1891. Dr. Versényi György. Ethnographia és ethnographiai társaság, 6. 7. szám.

Kalotaszeg. 1891. Dr. Balassa J., Meddig terjed a Kalotaszeg? 3. sz. — Herrmann Antal, Kalotaszegi czigány népdalok. (34.) 3. sz. — A kalotaszegi varrottas-album, 3. sz. — Czucza János, Meddig terjed Kalotaszeg? 4. sz. — Czucza J. Kalotaszegi népszokások, 5. sz. — I. Legény biróság, II. Bejáró legények, 6. sz. — Benedek Elek és Sebesi Jób, Gyalui mondák, 5. sz. — József főherczeg, mint a varrottas terjesztője, 5. sz. — Móricz Iduska, Vistai népdalok (16--19), 6. sz.

Kelet. 1891. 6. sz. Az Ethnographiához (Herrmann Antal levele

*) Kérjük lapjaink és folyóirataink szerkesztőit és azon szerzőket, a kik az időszaki sajtóban néprajzi érdekü dolgozatokat irnak, sziveskedjenek az illető számokat hozzánk beküldeni, hogy bibliographiánkba felvehessük. A szerkesztőség.

az ungvármegyei körhöz). — Ethnographiai gyülés. (Jelentés a körnek február 1-en tartott felolvasással összekötött üléséről.)

Kolozsvár. 1891. 28. sz. Theuriet André: A czigány zene, ford. Kabosné Kinizsi Zsuzsika. — Téglás István, Szomszédsági mulatságok a szászoknál, 33. sz. — Miért pusztulnak a szászok, 22. sz. —

Magyar Nyelvőr. 1891. 1. füzet. Kulcsár Endre, A magyar nyelv képes beszéde. — Zolnai Gyula, Mátyusföld nyelvjárása — Szólásmódok, Hasonlatok, Népbabonák, Székely adomák, Kiolvasó versek, Tájszók, Népballadák. — 2 füzet. A magyar nyelv képes beszéde, Matyusföld nyelvjárása, Szólásmódok, Gyermekjátékok, Tájszók, Népdalok.

Nagyvárad. Ember György. Román nepdalok (III—V.) 14. sz.

Revue d' Orient et de Hongrie. Szerkesztik Sasváry Ármin és Gunst Miklós. Hetenkint 2 iv, egy évre 6 frt — VI. évf. 1891. Les roumains de Hongrie. 3. sz. — Serbes et Hongrois, 5. 6. 7. sz. — Hakob Tchelingerian, La philosophie des russificateurs, 7. sz.

Természettudományi közlöny. 1891. Február. Schwarz Ignácz, Magyar alchymisták.

Transilvania. Az erdélyi rumén irodalmi és népmivelési egyesület havi folyóirata. Szerkeszti Popescu J. XXII. évf. 1. 2. füzet. Dr. At. Marienescu: Caucaland in Dacia.

Turisták Lapja. Havi folyóirat a turistaság és honismeret terjesztésére. Kiadja a Magyarországi Kárpátegyesület budapesti osztálya. Szerkesztik Dr. Téry Ödön és dr. Thirring Gusztáv. Havonkint egy füzet képekkel. Ára 3 frt. 1890. II. évfolyam. Istvánffy Gyula, A barbonczás, 67. l. — Parrow Anna, A Rablókő mondája 120 lap. — Dr. Pechany Adolf, Képek a Vág völgyéből, 17 l.

Ungvári közlöny. Szerkesztő és kiadó: Joanovits János. Megjelenik csütörtökön. Félévre 2 frt. 1891. 6. sz. A népisme. Vezérczikk. (Igen helyesen fejtegeti az ethnographia tárgyát és fontosságát). Ethnographiai gyülés. (Jelentés az ungvári kör febr. 1-én tartott üléséről.)

Vasárnapi Ujság. Szerkeszti Nagy Miklós, 1890. 37. évfolyam. Carmen Sylva, Furnica, Kárpáti legenda 591, 607. — Strausz Adolf, Grkinja királyné, bolgár népballada, 790. — Bartalus István, Nyilt levél Káldy Gy. úrhoz 299. — Molnár S., A husvéti tojások, 223. — Régi magyar fürdők, 479. — Schmidt S., Rézbánya vidékéről, 562. — A biharmegyei hegységekből, 582. — Ballagi Aladár, Biharmegyei népviseletek 613. — Szádeczky Lajos, A székely varrottasok, 749. — A kárpátok delkeleti részéből, 750. — Solymossy Sándor, Betlehem-járás, 837 — Montenegrói fegyvertánez, 69. — Az arab Szaharában, 158. —

A Kaukázusból, 273. — Harcz a törpék országában, 321. — Kegl S. Utazásom Perzsiában, 568, 627. — Olasz missziotelep Afrikában, 750. — V. S. Az angol karácsony, 838. — A sioux indiánok, 861. — Herman Ottó, A pisztráng májszter, 683. — Babonák a konyháról, 359. — Jóvendőlgetések karácsony táján, 835. — Az oberammergaui passzio játék, 386. — La belle Iréne, 842. — A Vasárnapi Ujság 37 évfolyama a hazai néprajz valóságos kincsestára. Tömérdek néprajzi képeiből, felhasználva a sok becses anyagot tartalmazó szöveget, rendkivül értékes nagy albumot lehetne összeállitani, ép igy a hazai tájakat, épitési tárgyakat és történelmi emlékeket ábrázoló ezernyi képekből. A Franklin társulat ezzel páratlan olcsó áron felette nagyértékü nemzeti munkát nyujthatna kivált a magyar népnek ünnepi ajándékul a millennium alkalmából. H. A.

—— -

Külföldi folyóiratok.

A néphagyományok gyüjtésének és feldolgozásának fontossága mind jobban érvényesül világszerte. Minden nemzet siet folyóiratot teremteni e nagyjelentőségü ügynek. Ez évben a hazai vállalatokon és az alant ismertetett német egyesületi folyóiraton kivül Kopenhágában is megindult egy dán folyóirat, *Dania* czimmel, és Reykjavikben 5 tudós egy izlandi folyóiratot ad ki e czélra, *Huld* czimmel.

Bosnische Post. VIII. évfolyam. Szerajevo. Megjelenik hetenkint kétszer. Ára egy évre 10 forint. Szerkesztő: Hermann Tausk F. nagy ügyességgel szerkesztett lap tárczáját majdnem egészen a delszláv ethnographiának szánta. 1891. Südslavische Hochzeitsbräuche, 2. 3. 4. szám. — Die Gründung Montenegro's. 5. sz. — R. Tausk, Beckov. (Monda Stibor vajda haláláról) 6. sz. — Hamal und Hodži (konjicai népmonda) 8. sz. — Bosnische Volkssagen: 1. Wie die Temperamente entstanden. 2. Die Entstehung der Heilkunde. 10 sz. — Ein Bauernprocess. Skizze aus dem slovakischen Volksleben. 11. sz. — H. Tausk, Der versteinte Hochzeitszug. Sage aus der Agramer Umgebung. 12. sz.

Folk-Lore. A quarterly review of myth, tradition, institution, and custom. London. Az angol folklore-társaság negyedeves (8—9 ivnyi) folyóirata, a Folklore-Journal és az Archaeological Review egyesülése. 1890. I. év 1 füzet. Editorial. — Andrew Lang, Annual Presidential Address for the Session 1889—1890. — Discussion. — J. Abercromby, Magic Songs of the Finns. I. — A. C. Haddon, Legends from Torre-

Straits, I. — W. Ridgeway, Greek Trade Routes to Britain. — E. Sidney Hartland, Recent Research on Folk-Tales. — F. York Powell, Recent Research on Teutonic Mythology. — II. füzet. J. G. Frazer, Some Popular Superstitions of the Ancients. — A. C. Haddon, Legends stb. II — G. L. Gomme, A Highland Folk-Tale. — E. Sidney Hartland, Peeping Tom and Lady Godiva. — James Darmesteter et Auguste Barth, How They Met Themselves. — Alfred Nutt, Report: Celtic Myth and Saga. — Miss R. H. Busk, Report: Italian Folk Songs. — Minden füzetben: Notes and News, Review, Correspondance, Miscellanea, Folk-Lore Bibliography, Supplement. — Tagsági díj évenkint mintegy 12 frt. — Titkár: J. J. Forster, 114. New Bond Street, W. London. — Elnök: Andrew Lang. — Szerkesztő: G. Laurence Gomme, 1. Beverley Villas, Barnes Common. S. W. London.

Rumänische Revue. Havi folyóirat. Kiadja Dr. Cornelius Diakonovich, Bécs. Ára 10 frt. VII. év. 1891. 2. füzet. Die Lage der Rumänen in Ungarn u. Siebenbürgen. — Die siebenbürgische Bewegung in Rumänien. — L. V. Fischer (Nekrolog). Ethnographisches Museum in Czernovitz.

Zeitschrift des Vereins für Volkskunde. Neue Folge der Zeitschrift für Völkerpsychologie u. Sprachwissenschaft, begründet von M. Lazarus u. H. Steinthal. Im Auftrage des Vereins herausgegeben von Karl Weinhold. I. Jahrgang, 1891. Heft 1. Berlin, A. Asher & Comp. — Végre méltó módon megalakult a német népvizsgáló egyesület, elnökké Weinhold Károly nagyhírü tudóst, jegyzövé Jahn Ulrikot választotta, és közlönyéül megszerezte magának a Lazarus-Steinthal-féle nagy tekintélyü folyóiratot, a mely 20 évi nagy eredményü tudományos pályafutás után most egészen a népvizsgálat szolgálatába állott. Jellemzetes és igen örvendetes jele az időknek! — A folyóirat negyedévenkint jelenik meg 8 ives füzetekben, előfizetési ára 16 márka; a tagok 12 márka (7 frtnál valamivel több) tagsági díj fejében kapják. — Az első füzet tartalma: Karl Weinhold: Zur Einleitung. Prof. Steinthal: An den Leser. Wilhelm Schwarz: Volkstümliche Schlaglichter. Konrad Maurer: Zur Volkskunde Islands. Reinhold Köhler: Ein anscheinend deutsches Märchen u. sein franz. Original. Richard Löwe: Die Ausnahmslosigkeit sämtlicher Sprachneuerungen. Maria Rehsener: Wind, Wetter, Schnee u. Sonnenschein in Vorstellung und Rede des Tiroler Volkes. Ulrich Jahn u. Alexander Mayer Cohn: Jamund bei Köslin (egy gyönyörü szines táblával). Kleine Mitteilungen. Bücheranzeigen. Bibliographie.

Vegyes közlemények.

Az országos népszámlálás eredménye. Találtatott jelenlevő polgári népesség

	1890-ben	1880-ban	szaporodás
Magyarországban	15.122,154	13.728,622	1.393,892 = 10·82%,
Fiumében és területen	29,001	20,981	8,020 = 38·22%,
Horvát-Szlavonországban	2.184,414	1.892,499	291,915 = 15·42%,
Összesen a magyar birodalomban	17.335,929	15.642,102	1.693,827 = 10,82%,

(Az 1870—80-iki évtizedben tudvalevőleg a népesség csak 193.900 lélekkel, vagyis alig egy és egynegyed százalékkal szaporodott.) Legerősebben a Duna-Tisza köze szaporodott (17·67%-kal), utána a Tiszabalparti megyék (13.57 százalék.) Stagnáczió csakis Abauj-Tornamegyében fordul elő, hanyatlás pedig csak Mosony, Sáros és Szepes megyékben, a mi a bányaipar hanyatlása folytán az amerikai kivándorlásnak tulajdonitható, míg Versecz városa népességének hanyatlása a filloxera óriási pusztitásainak eredménye. A szőlőmivelő lakosok nagy része kivándorolt Bulgáriába, Szerbiába, sőt Amerikába is. Horvát-Szlavonországban szintén hasonló gyarapodás észlelhető a városoknál, sőt aránylag a társországok népessége erősebben szaporodott mint az anyaországé. Az 1880-ra konstatált 1.892,499 lélekunyi lakosság 1890-re 2.184,414 lélekre emelkedett, a mi 15.42%-nak felel meg, a szűkebb Magyarországnak csak 10.16%-ával szemben A magyarul beszélők száma mintegy 8 200,000-ra tehető, a mi az anyaország lakossága több mint 54%-ának felel meg, s e szerint a magyar elem a népességnek erős absolut többségét teszi

Haranghangok utánzása. 1. *Somogy-Szobban* mikor halottra harangoznak két haranggal, ezt mondogatják (én is mondogattam) a gyermekek: „Gidán-godán měghalt-Jónás.“ 2 *Menesheły, Vászoly, Budavári és Jakabfa* helységek a Balatonnak zala-veszprémi oldalán, egymástól csak egy kakas-kukorikolásnyi távolságra vannak. Ezeknek harangjai is beszélgetnek egymással Esténként megszolal a menes helyi harang, vékonyan: „Men-cs'el'-ments-meg!“ Utána a vászolyi, kissé vastagabban: „Vá-szol',-válts-meg!“ Budavári meg Jakabfa egészen közel vannak egymáshoz, s harangjaik összeszólalkoznak, vastagon: „Buda-vári, Jakabfa Ördög-bu)'ka-nyakad-ba!“ — (Hallomás után.) *Trencsény Károly.*

Felsővidéki helységnevek népetymologiai magyarázatai. Régi időkben a bányavárosokat tótok lakták, s csak a XII. es XIII. században vándoroltak azokba németek, a kik aztán a banyászatban a tótokkal vetekedni kezdtek, s őket felül is multak. Azért nagy czivakodások támadtak, s kivált Selmeczbányán a nemetek kenytelenek voltak a városból eltávozni. A kivándorlottak három csoportra oszoltak.

Az egyik csoportbelieket, kik „Sachsenstein“ erősséget építették, a selmeczi tótok csúfságból, mostoha szántóföldjük miatt, elnevezték „hladomjer“-nek (éhenhalóknak). Ez az eredete *Hladomer*nak (Ladomer) Barsmegyében, a Garam partján

A másik csapat a mai *Zsarnoczát* alapitá, mely varos a tótoktól „Zseru-viczej“ (többet falnak) nevet kapott, mint a melynek lakói, jobb földjuk lévén, többet ehetnek. Igy lett „Zseru-viczé“-ből Zsarnovicze, magyarosan: *Zsarnócza.*

A harmadik csapat kiindulván Selmeczből, megvetéssel kiált vissza: „Najgyeme mi szebe chlyebi!“ azaz: majd találunk mi magunknak kenyeret! Azért a tótok „szebe chlyebi“-knek csúfolták őket, s azon helység is, melyet a német csoport Hontmegyében, Korponán alúl, alapított, „Szebechlyebi“ nevet nyert. Mai nap

Szebekleb vagy *Szebeklebut* (Szebeléb, Klieb, Siebenbród.) (Régi följegyzés után.) *Trencsény Károly.*

Délmagyarországi bolgárok viselete. A.) **Másku ubleko**—Férfi ruhák. 1: Riza: ing, 2) gasto: gatya, 4) sapka ali kalpak: sipka vagy kalpok, 4) butus: botos, csizma, 5) lajber: mellény; van fehér, fekete és zöld kelméből való: béla jabá, cărnă i zelena, 6) piktar: báránybőrből készült mellény, 7) Jankala: rövid ködmön. 8) kuzuu: kozsok, báránybőrből késztett kozsók, dóka, 9) binivréci: nadrág, 10) kabánca: köpönyeg, 11) duroc: darócz, 12) bunda: bunda, 13) paralija: kalap 14) cili: papucs, 15) carule: saru,bocskor, 16) gunista: kapcza — B) **Zenska ubleko** — Női ruhák. 1) V a r r o t t a s: A bolgár ingvállak varrottas mintáinak különböző elnevezése szerint ugyanannyiféle maga az ing. a) K l i u s é i 7 dupéita, 5 te dupeita. 8 dupetta, rebăresti, 21 kráeé, 17 kraééta, 15 kraééta. b) N u k a c e t a: 3 prâtă, 2 prâtă, 1-na prâtă. c) P a s t r i c ă gălabă, slivjaci, vita, zajglici, carnu-pastriće d) R ê d v o, garvene, paune kacamasci, carnaoé-zabid, sliséita. kruséćve i pastri d) F l u t u r e i fluturééta. e) V l a s c i p r a s c i i v l a s c i préeléeta Összesen 27 féle varrottas inget viselnek Ó-Bessenyön, Dentán, Bolgártelepen, Vingán a bolgárnők, a melyeknek magyar elnevezése rajz nélkül nem érthető. 2 S z o k n y a f é l é k: a) V a l e n i c i. Ezekből van béli-belei. ćarveuibelei, pistimalj, i zeveska b) P r e s t i l c ĭ guberca, carna-kărligatka blazvićna, zapéita, carnanasivana. presna, skandarija, drebnirazsicent Összesen: 12 féle. 3. K ö t é n y e k: K a r l i g a t c i. Van: Karligatka guléma karligatka, manaka, karligatka karlićita. Összesen: 3. 4. M e l é n y e k: L a j b e r Van fekete (carin), zöld (zelen) zubbonyféle: z a b u n j, ujjnelküli kurta női ködmön: k u z u ć n, ujjas rakave na lajbera, ujjnelküli posztós alsó kabát: d r e j a, od bela jabataj dalgja kiz rakave, báránybőr mellényke: p i k t á r 4. F e j r e v a l ó k e n d ő k: P i s é i r e Van ezekből: tiparcu, svistilnici, sufalci, barjaci, dojéinplat, katunplat, negjuvplat, drébna karpa, rasetku, pistimalca, svilena. 5. N y a k é k. É k s z e r e k. Povras: pénzesnyaklánez, talire lance: talléros lánez, gyardane: ezüst, gyöngysoros nyakek, pantlici: pántlika, kumas: aranyos nyakravaló, burmićita: gyűrük, ubici: fülbevalók, plitei: hajtekercs. 6. C s i z m á k, c z i p ő k. Sárgacsizma: batus zalti, piroscsizmak: ćarvéni, feketék: carni, czipő: cili. Ezekből megitélhető a bolgar viselet változatossága s a népnek czifrálkodási érzéke. Természetesen, hogy rajzok vagy photographiák többet érnének lapokra terjedő magyarázatoknál annyival inkább is, mivel a himzések, varrottasak és szövések egyik-másik nemére lehetetlen találni alkalmas magyar szót vagy jelzőt. *Dr. Czirbusz Géza.*

Az erdélyrészi kárpát-egyesület január 12-én Kolozsvárt a legkedvezőbb auspiciumok közt megalakult Elnök lett: Gróf Bethlen Bálint, alelnökök: H. Gal Domokos, Dr. Klug Nándor, Sándor János. Titkár: Radnóti Dezső. Pénztáros: Paczy Lajos. Jegyzők: Dr. Esterházy Sándor, Dr. Ferencz Ákos, Hegyesi Vilmos, Gyalui Farkas. A valasztmány 50 tagból áll (köztük az „Ethnographia" egyik szerkesztője, Herrmann Antal). Választmányi ülését minden hó 12-en tartja; a februári ülésen számba vétetett a „erdélyi Úti Kalauz" számára beérkezett anyag, elhatároztatott Dr. Hankó Vilmos monographiájának, az „Erdélyrészi fürdők leirásá"-nak kiadása, s a „Kolozsvári Kalauz" szerkesztésével Radnóti Dezső bizatott meg — A legmelegebben ajánljuk tagtársainknak e nagyhivatásu egyesületet!

Világkiállitást terveznek Budapestre, a millennium idejére, számitva a külföld legélénkebb érdeklődésére. Ennek felkeltésére és lekötésere pedig a leghathatóbb momentum kétségtelenül egy lehető legteljesebb s legnagyobb szabásu országos néprajzi kiallitás volna

Házasságkötésekről a XVII. században érdekes néprajzi adatokban gazdag felolvasást tartott Dr. Ballagi Aladár a M. T. Akadémia II. osztályában

A mese allegoriájáról tartott felolvasást Lázár István Nagyenyeden a dalkör estélyén.

Dr. Haller Károly, kolozsvári egyetemi tanár, febr. 5-én Kolozsvárt a tiszti kaszinóban érdekes felolvasást tartott társadalmunk némely bajairól. Ostorozta a divat ferdeségeit és ismertette a fényűzés elleni némely hazai törvényt és szabályrendeletet. Komáromban tiltva volt a váll- és mellfűzők viselése; a kik nagy kalappal és turnürrel mentek templomba, azokat a nőket onnan kivezették, a kivágott ruhában megjelentekre a templomajtóban kendőt borítottak a szolgák. Humorral beszélt a lottós álmoskönyvekről. Folyóiratunk szivesen közölne az ilyen felolvasások kivonatát.

A „Brassó vármegyei hivatalos Tanitótestület" 1890. évben két jutalmat tűzött ki csángó népdalok gyüjtésére és megzenésitésére. Az egyik jutalmat (egy arany) Koós Ferencz kir. tanfelügyelő, a másikat (tiz frt) Gyurka József áll. tanító ajánlta fel; az elsöt Biró Sándor r. k. vezető tanító, az utóbbit Kovács Mihály községi tanitó nyerte el.

Hibaigazitás. Az I. évfolyam 7-ik számában megjelent *A bányarémről* czimü értekezésben következő sajtóhibák fordulnak elő: 335 l. 4. sor alúlról *ez* helyett *ev* értendő. 336 l. 19. s al *v. h. V.* 336. l 6. s. al. *egrészni* helyett *eprészni*. 137 l. 5. s. fel. *éri* helyet *ér*. 137. l. 15. s. al. *lappancson* helyett *lappancson*. 138 l. 1. s. al. *iratokat* helyett *adatokat*. 138. l. 1. s al. *bányapásztor* helyett *bányapásztor*. 139. l. 19. s. al. *hetenkint* helyett *hetekig* 342. l. 21. s al. *hogy* helyett *ha*. 342. l. 7. s. al. *lengő* helyett *fenyő*. 342. l. 6. s al. *toborral* helyett *tobozzal* 344 l. 9 s fel. *schiebt* helyett *schicht* 345. l. 17. s. fel. *olvasták* helyett *olvasnák*.

Uj tagok: A titkárnál: Déry Ernö, ügyved, V. Zrinyiutcza 9. — Komarom Lajos tanár, VI. Aradi utcza 68. — Budai állami tanitonoképző intézet, Csalogány utcza. — Állami tanitonoképző intézet, Andrássy ut. — Nagy Bálint, polg isk igazgató, Hódmezővásárhely. — Kir. Jogakadémia, Nagyvárad — Balázs Márton Mihálik Sándor és Pál Ernő tanárjelöltek, budai Paedagogium. — Ugray János tanár budai Paedagogium. — Körmöczbányai magyar egyesület (Dr Versényi György által 1890-re is.) — Pancsovai állami gymnasium ifjusági könyvtára — Kegyes tanitórendi fögymnasium könyvtára. — Szabadkai fögymnasium. — Dr. Fraenkel Sándor ügyvéd, V. Váczi körút, 10. — Bártfai u. gymnasium tanári könyvtára (a „Élet" szerkesztösége által.) (1890 re is) — Reiner Zsigmond, háztulajdonos, V. Terézkörút, 36. — A pénztárosnál: Evang. lyceum könyvtára, Sopron — Jászberényi fögymnasium igazgatósága. — Kassai kath fögymnasium (1890-re is — Nagyszombati érseki fögymnasium. — Károlyi Melinda grofnő, József-utcza 8. — Babich József, uradalmi igazgató, Zsombolya (1890-re is). — Dévai állami tanitóképző. - Dr. Füry Béla, Eperjes. — Gyurtsik Márton, Székes-Fejérvár. — Munkácsi állami fögymnasium. — Dr. Rádu P. Sebestyen, Balázsfalva — Rozsnyói kath fögymnasium. — Smó Béla, Torda. — Székelyudvarhelyi ev. ref. collegium. — Sepsi-Szent-Györgyi ev. ref. székely Mikó collégium (1890-re is). — Pozsonyi kir. akadémia könyvtára (1890-re is.) — Körmöczbányai Toldi kör (1890-re is).

Irodalmi vállalatok Magyarország néprajza köréből.

I. **„Anzeiger der Gesellschaft für die Völkerkunde Ungarns.“** Szerkesztik Herrmann Antal és Katona Lajos. A néprajzi társaság alapszabályainak 31. §-a alapján, a választmánynak 1889 nov. 2-án hozott határozata értelmében, a társaság hivatalos közleményeinek, az előadó üléseken felolvasott, úgyszintén az „Ethnographiá“-ban megjelent dolgozatoknak német nyelven való kivonatos közlésére szolgáló folyóirat. Megjelenik havonként legalább egy íven az „Ethnographia“ alakjában, mint az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn“ melléklapja, és csak ezzel együtt rendelhető meg. A társaság kültagjainak ingyen jár. I. évfolyam. Az első szám 1891. január végén jelenik meg.

II. **„Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn.** *Zeitschrift für die Völkerkunde Ungarns und der Nachbarländer.*“ Kiadja és Katona Lajossal szerkeszti Herrmann Antal. Havonként (augusztust és szeptembert kivéve) 2 ív az „Ethnographia“ alakjában. II. évfolyam. Megjelenik 1891 január hó végén. E két folyóirat ára együtt egy évre 4 frt. *A magyarországi néprajzi társaság tagjai számára féláron, 2 frt.* Népvizsgálattal foglalkozó minden más egyesület tagjainak 3 frt.

Az Ethnol. Mitteilungen első kötetét (1887–89), a melyből eddig 3 füzet jelent meg, nagy elismeréssel méltatták az összes szaktudósok. A német anthropologiai társaság hivatalos értesítőjében (1888. V. sz.) a szerkesztő, Dr. Ranke János müncheni tanár így zárja be ismertetését: *„Gratulálunk a magyar tudománynak, hogy ez új vállalattal mint első lépett oly pályára, a melyen követnie kell őt minden nemzetnek. Vajha mindenekelőtt Németország csatlakoznék hozzá hasonló irányú törekvésekkel!“* Az I. évfolyam 4. (utolsó) füzete f. év tavaszán fog megjelenni, az első 4 füzetnek nagy negyedrét alakjában s az I. évfolyam előfizetésén kívül az első 3 füzet csak azon birtokosainak küldetik meg, kik a II. évfolyamot megrendelik.

III. **Südost.** Nagyobb munkák és gyűjtemények a hazai és szomszéd népek ismertetésére. Évenként 4 kötet, 10–50 ív, az „Ethnographia“ alakjában. Az első két sorozatba a következő művek vannak kijelölve:

1. *Comes Géza Kuun: Relationum Hungarorum cum Oriente gentibusque orientalis originis Historia antiquissima.* Első rendű nélkülözhetetlen forrásmunka a régi magyar történelemhez. Két kötet.

2. *Katona Lajos és Herrmann Antal: Magyar népmesék.* Kritikai kiadás német fordításban, bevezetéssel, kommentárral, összehasonlító apparatussal. I. kötet. (Az egész mű 4 kötet.)

3. *Strausz Adolf és Herrmann Antal: Bolgár népköltészet.* Kiadatlan bolgár népköltési termékek, eredeti szöveg, német fordítás, bevezetés, jegyzetek. Egy kötet.

4. *Dr. Marienescu Atanáz és Herrmann Antal: Novák. Rumén népeposz.* Rumén népballadák sorozata, eredeti szöveg és német fordítás, tanulmánnyal. Egy kötet.

5. *Fr. S. Kuhač: Eigentümlichkeiten der magyarischen Volksmusik.* Alapvető musikologiai munka a délszláv népdallamok nagyhírű összegyűjtőjétől. Két kötet.

6. *Dr. Fr. S. Krauss: Auf Ungarn bezügliche epische Gesänge der südslavischen Völker.* Eredeti szövegek, német fordítással és magyarázattal, a délszláv folklore terén ezen első tekintélytől.

IV. **Ural-Altai.** Bibliothek zur Volkskunde der ural-altaischen Völker. Évenként 4 kötet, 40–50 ív, az „Ethnographia“ alakjában.

Az 1891. évre kijelölt sorozat:

1. *Dr. Bernhard Munkácsi: Die Volkspoesie der Wotjaken.* Übersetzt von Anton Herrmann und Heinrich v. Wlislocki. Egy kötet.

2. *Dr. Ignaz Kúnos: Osmanisch-türkische Volkspoesie* (Europäische u. asiatische Türkei.) Bevezetéssel és tanulmányokkal. Egy kötet.

3. I. rész. *Dr. Karl Pápai: Ostjakisch-samojedische und ostjakische Heldensagen u. Märchen.* Bevezetéssel és néprajzi tanulmányokkal. — II. rész *Béla Vikár: Finnische Studien.* — Egy kötet.

4. *Bálint Gábor. Mongol népköltészet.* Egy kötet.

A *Südost* és *Ural-Altai* egy évi sorozatának *8 kötete* a kiadótól (Herrmann Antal, Budapest, I. Attila-utcza 47.) vagy a „Közművelődés“ nyomdától (Kolozsvárt, Bel-torda-utcza 1.) egyenesen megrendelve, bérmentes küldéssel *10 frt.* Az egyes kötetek ára 2 frt 50 kr.

Gyüjtsünk tagokat!

Felezer taggal kezdette meg társaságunk nyilvános pályáját. Szép szám, de vajmi csekély azokhoz a nagy feladatokhoz képest, a melyek előttünk állanak. Kérjük tagtársainkat, terjeszszék körükben társaságunk eszméjét, szerezzenek neki híveket, a kik anyagilag és szellemileg támogassák a társaságot nagy czéljai elérésében. Tanulmányai körének úgy felette fontos mint közérdekü voltánál fogva a mi társaságunk arra van hivatva, hogy a haza összes népeit nagy kulturmunkára egyesitve a legszámosabb tagu tudományos egyesület legyen az országban. Hogy ezt mihamarább elérjük, az főleg tagtársaink buzgóságától függ.

Felkéretnek azon tisztelt tagtársaink, a kik az „Ethnographiá”-t ezt épen nem, vagy hiányosan, vagy hibás czimzéssel kapták, sziveskedjenek eziránt a titkárt értesiteni.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE.

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL és KATONA LAJOS
a Magy. Népr. Társ. titkára. a Magy. Népr. Társ. jegyzője.

II. évf. 1891. márczius—április 3—4. szám.

A palócz születése, házassága és halálozása.

Irta: *Pintér Sándor.*

(Felolvastatott a társaság 1891 februárius 28-iki ülésén.)

Születés.

A palócz ma is „sátoros ünnep"-nek nevezi a születést, és a „várandó állapotban levő nőt" a legnagyobb gondozásban, figyelemben s tiszteletben részesiti úgy annyira, hogy annak kivánságát még az idegen is teljesiteni köteles; közmondása is azt tartja, hogy „a terhes nő elől még a szénás szekér is kitér": de nem is ismer nagyobb bünt, mint a „jó reményben levőnek" bár mily módon érintését avagy éppen bántalmazását.

Minél közelebb érkezik tehát a válság sejtett pillanata, az „áldott nő" körül annál szorgosabb lesz a sürgés forgás, de csak is az asszonyok között, mert e nagy fontosságú eseménynél a palócz embernek teljességgel semmi szerepe sincs, sőt egyenesen távol tartja magát tőle.

De lássuk hát a „sátoros ünnep" előnapját.

„Katyi jángyo" oly szapora lépéssel halad az „auveeg felee", mintha most ütötték volna fel a menyasszonyi kontyot a „feji búbjára", pedig már a hatvanat is túllépte; éppen kint áll a forduló szegleten „Patyaó Panni" s reá kiált a szaporázóra: „hova sijet Katyi nene?" „Hát lelkem teremtette sijetek bizeen az auveegbe, mer Zambaóék Veronkája az utaóssaó pillantásban van, feő keö jigazitanyi ja sátort"

És úgy is van, Zámbóéknál már előbbről kimeszelték a házat kivül-belül, bevitték a gombos nyoszolyát, beállitották a sátor rudat is, s miután a lepedő csücskeibe bekötötték a kenyér szeletet meg a fokhagyma gerezdet, felhuzzák a rúdra és az ősi lepedő szerenyen beárnyékolja a fészket, melynek homályában úgy éjféltajon egészséges magzattal ajándékozza meg Veronka Estaókot.

A „tyiszpaoni" vigan pattog a tüz s mellette forr a „tyisztes

fü", melynek langyos vizében „Cziczeő janyaó" avatott kezekkel füröszti meg az új szülöttet.

Ámde Estaók sem volt tétlen, mert már a mézes hetek elmulta után gondosan megigazgatta a „ringaó beöcseűt" meg az „ücsiket" is, melyben majd az ő reménye angyali mosolylyal tekintse meg a fölkelő napot s a „cseörüleő" bubájával gond nélkül játszhassa első játékát.

A sátoros ünnep hét napig tart s ezen idő alatt a szülő anyát komasszonya látja el válogatott eledelekkel, borral és mézes pálinkával.

Ez ünnep mulatozásában csupán az asszonyok vesznek részt; ők fogyasztják el a komasszony sütte-főzte-hozta mákos ferentőt, beelest, fonott kalácsot, no meg a bort és mézes pálinkát is; ők dicsérik az új szülöttet s lesik annak minden mozdulatját, hogy azokból jövőt jósolhassanak neki.

A sátoros ünnep hetedik napján — ha az anya elég erős — fölkel, legtisztességesebb ruhaneműit felölti, karjára veszi szépen felöltöztetett gyermekét, ki rendszerint virágosra hímzett nagy kendővel van betakarva, s a bába asszonynyal templomba megy, hogy ott a mindenek urának bemutassa szülöttjét. Ezt nevezik „avatás"-nak, s ezzel a sátoros ünnep véget éri.

Ha úgy késő őszi éjszakán utunk a házikók között visz, kellemes csengésű hanghullámok tévednek fülünkbe, s a hang elvezet bennünket egy szerény ház szűk nyílású ablakához, betekintünk a gyéren világított szobába s ott látjuk a fiatal anyát ringó bölcsőre hajolva, egész lelke szemében van, melyet a gyermeke arczáról le nem vesz, szívének érzése pedig átömlik ajkán dalba.

Az anya bölcső dala úgy alakúl, a mint azt a szeretett magzatjának pillanatnyi állapota magával hozza, és cseng a dal:

Lelkemből kiszakadt
Ékes kis virágom,
O szállj le reá te
Boldogitó álom.

Aludjál mint harmat
A virág kelyhében,
Mosolyogj mint rózsa,
Ha lát apád ébren

Ha a gyermek az előre haladott éjszakában sem szenderül álomba, az anya érzelme is új alakot ölt s a szeretet és fájdalom vegyülékével hangzik fel a dal:

Az idő má jéfeere já,
Kincsem szivem alhatná má.
Fáradt vagyok, fáradt nagyon,
Mer' nyugalmam oda vagyon.

Ha a gyermek mély álmából sírva ébred, szendergéséből felrezzen az anya is, s nyomban dalba ömlik gondolatja ekként:

Itt a cici, szopjá szépen,
Néked adom lelki mézem,
Bele öntöm boldogságom,
Magzatomat úgy táplálom.

A bölcsődal kiapadhatlan s az anya lelki érzelme szerint ölti fel víg, bús, aggodó vagy fájdalmat jelentő alakját.

De megtörténik ám az is, hogy az anya halva szüli gyermekét Ily esetben a bába asszony nagy cserép edénybe helyezi a holt testet, s minden külső szertartás nélkül esteli vagy kora hajnali időben elássa a falu határjának ama részében, hova a kereszteletlenül elhaltakat szokták temetni, még pedig minden jel nélkül.

Így születik a palócz „sátor lepedő“ árnyékában, aztán mosolyog a „ringó bölcsőben“, játszik az „ücsikben“ s járni tanúl az „állókában“, de mindig és kizárólag édes anyjának felügyelete alatt áll mindaddig, míg a leány férjhez nem megy, a fiú pedig legény sorba nem lép; a fiú ekkor az atyai hatalom alá kerül és rendesen az anyjának már nem is engedelmeskedik.

A palócz ősi klenodiuma a „sátor lepedő“ s ha egy anyának több leánya volna is, rendesen ugyanazon ősi lepedő szolgál mindeniknek sátorúl.

Házasság.

Vasárnap van, a falu lakói, apraja, nagyja éppen most tértek haza a templomból a délutáni isteni tiszteletről.

A korosabb férfiak árnyékos helyen a pajtában, a nagy diófa alatt pipázva beszélgetnek a nap eseményeiről, vagy a mezőbiró házánál gyülekezve intézik dolgaikat, minek aztán egy-két veder bor elfogyasztásával áldomás ivás lesz a vége, az asszonyok a ház végén az eresz alatt szép símára kimázolt padkán telepednek le; a legények a falu közepén karika játékra kerekednek, az eladó leányok pedig a harang lábnál, vagy a „szent jánoskánál“ cikáznak.

Ilyen egy palócz falu vasárnap délutánján.

A „Sutáék“ háza végén a padkán is üldögél egy csomó asszony, élénken beszélgetnek; de ugyan miről? Hát miről is beszélgethetnének másról, mint „Virág Emerkáról“ meg „Lantos Geciről“! Virág Emer szegény ugyan, de a legszebb leány a faluban, Lantos Geci meg a leg-

jobb módú hadból való legény; olyan szép negy ökör jár ki az apja udvarából mint csak a hattyú. Megkezdi aztán a szót Varga Juda e képen: „Láttad-e tennap estve Eőzsi, hogy az a Geczi millyen jaó eezeóven beszeet a keriteésen át Emerkávaó“?

„Láttam bizony Juda, de meé többet is láttam, azt is láttam, mikor a kútra vizeé ment Emer: hácsak Geczi otterem, minthacsak a feődbeő nyeött vaóna ki, oszteén kimeri javvizet, metteőtyi jaz Emerka kossaját, ugy adtaja kezibe, de jegyikse szaót, csak somolyogtak emmasra. No maj melládd Juda, hogy ebbeő meé keeteppár lesz“!

„Hiszen nem is vónaja rosz — közbe szól Dudás Panni — Emerka szép lyán, olyan mint a nádszá, daógos, tyiszta mincsak a patyolat, oszteén fonnyi, szeőnyi, varnyi letjobban tud a faluba, hame rá kezgyi takaráskor a nótát, ollyan szépen énekeő, hogy a masik falu legeenyeinek szivijis memozdol teőle.“

„Máj a tavalyi „ivaő“ jaóta fújja jaszt a szee, Panni, — közbevag Derján Marcsa — hogy ezta keet teremtést az Úristen is egymaseénak teremtette. Elis mek haónap ángyomasszonho, megis mondom neki, hogy ha jaza gyerek szeretyij Emerkát, hácsak legyeé rajta, hogy a gyöveő fassangon mellegyeék a lagzi“!

Ámde a „Bencseék“ háza végében is ül ám egy sereg asszony, ott is élénken beszélgetnek s a szót Edöcs Vera a falu boszorkánya vezeti.

„Ugyan hogy gondaósz máj ollyat te Agnyis! Hogy vehetneé Lantos Geczi Virág Emert el! Azt a pávát!? Hát nem hallottad, hogy szenagyüjtéskor milyen szivesen beszeegetett az ifijú irnokvaó? No hiszen csak a kellene még, hogy Lantos Jóskájék házába jallaó gyükröt is illeszszenek be! Oszteéng minek is venne Geczi szegeenseeget, mikor gazdagságot is vehet, ottvanla szivem Vagaóék Ilusa, heere lyány ám az is, me vanám neki jatejbe is mit apritanyi valaója.“

És így tovább .... folyik az előcsatározás az ügy mellett és ellene. Igen természetes, hogy az egész falu levegője tele gyülik mendemondával. Emerka is elkeseredik néha s Geczire neheztel; Geczi is fájdalmában elmulaszt egy-egy szombat estvét a Virág Emerkáék kerítése mellől, de a kölcsönös rokonérzelem szálai már sokkal erősebbek sem hogy azokat a mende-monda sivító szele szét szakitani képes volna, mert hiszen nem egyszer adogattak ám már egymásnak almát, diót, malomkalácsot a kerítésen keresztül, aztán meg úgy titokban a „mátkatá“ is megjárta közöttük, a mit olyan szépen tudtak intézni, hogy Edőcs Vera sem tudhatott meg.

A farsang közeledtével az anya fölkéri legidősebb menyét és nászasszonyát, hogy puhatolják ki a leány szüleinek is szándékát. Nagyon természetes, hogy a leány szülei csak örülni tudnak ama nagy szerencsének, a mi házukat kerülgeti.

Igyen kipuhatolva lévén a szülők kölcsönös szándéka, a következő hét keddi vagy csütörtöki napjának estéjén lehetőleg úgy, hogy mások meg ne tudják, a legény édes anyja egyik nőrokonával, vagy ha ilyen nem volna, legjobb barátnéjával, elmennek a leányos házhoz „ház tűz néznyi." Beköszöntenek illedelmesen, s a legény édes anyja elöadja, hogy „ha ketek úgy akarják, mink se vagyaon ellene, een a ketek lyányavaó mevvagyok eleegédve, így hát szeretném ha jegymáséji lenneenek."

Erre a leány édes atyja némi huzakodást szinlel, legtöbb esetben a leány korát hozza fel mentségül, de aztán még is csak kimondja, hogy „nohát eense bánom, had cselekegyék a gyerekek az eeletet úgy a hogy tugyák Isten parancsolattya szerint" Ez képezi az előző eljegyzést. Ezek után az atya felsorolja a mije van, az anya pedig megmutogatja a leánya fonta-szőtte holmit, varrottasait, ágyneműit s annak végeztével megvendegelik a háztűz nézőket

A háztűznézést követő hét ugyanazon napján történik a „kendőlakás" vagy is a tulajdonképeni eljegyzés. E cselekmény végrehajtására „szószóllót" választ a legeny atyja, a legény pedig pajtásai közül „vőfélyt" s ezek mennek a leány kérőbe.

A „szószólló" rendszerint a legértelmesebb ember a faluban, olyan, ki „eertyi ja sorát".

A leány kérést úgy intézik, hogy az a lehető legnagyobb titokban történjék, de bizony azt soha sem érik utól, mert egy faluban az eljegyzés oly nagy esemény, hogy azt eltitkolni nem lehet; tudja azt mindenki, különösen ügyelnek reá a leányok és legények. Nem is mulasztják el az alkalmat, s a leányos ház környékén a falunak csaknem minden „tilója" és „törője" megjelenik s azok csattogtatásával az egész falu figyelmét felköltik arra, hogy Virág Emerkának most van a „kendőlakása."

Ez alkalommal a „szószólló" előadja jövetelének czélját s megkéri a leany kezét. Ha időközben az ellentábor mende-mondái meg nem ingatták a szülők akaratát, az eljegyzesbe bele egyeznek, s rendszerint a leány helyett az apa ád kezet, de van reá eset, hogy az erélyesebb lelkületü leány maga nyujtja kezét a szószóllónak, a vőfély pedig átveszi a legény számára a — mindig piros szinü — jegykendőt, s

egy tiszta szép asztalkendőbe kötött diót, almat. a leány jegy ajándékaként

Az eljegyzésnek — hol a legény soha sincs jelen. a leány pedig csak ritka esetben — ekként történte után kezdődik a kérők megvendégelése, mely sokszor éjfélig is eltart.

A kendő lakást követő harmadik nap estéjén már a legény maga megy a leányos házhoz s „csecsekendőbe“ kötve almát, diót, mézeskalácsot visz a leánynak viszont ajándékul.

A paloczok illemszabályai szerint ez az első nap, a melyen a legénynek a leányos ház küszöbét átlépni s választottjával zárt helyen négyszemközt beszélni szabad. A legénynek a leányos háztól azonban éjfél előtt akkor is távoznia kell, de ezen túl már bárhol bizalmasan találkozhatik jegyesével a nélkül, hogy bárki is megszólhatná őket.

A menyegző hirdetés első hetében mindkét fél szülei egyértelműleg meghatározzák a lakodalom napját s az e napot megelőző csütörtöki napon a vőlegény szószollója, egy pár bizalmas férfi és a vőlegény ismét elmennek a leányos házhoz, mert soha sem lehet tudni, valjon a leány és szülei nem bánták-e meg igéretüket!

Ez alkalommal már a leány násznagya és vőfélye is ott van; hova midőn a legény szószóllója kíséretével együtt beköszön, egyről-másról kezdenek beszélgetni, míg végre a legény szószollója okkal-móddal úgy beszéd közben simán elohozza a leány szüleinek, ha valjon nem bánták-e meg szándékukat? És ha a szülők kimondták az aggodalmak között várt „nem“-et, akkor a legény szószóllója követeli, hogy adják ki a leány ágyát, ládáját, orsóját, motóllaját, egy üreske meg egy bőcsőt; s ha a szülők kijelentik, hogy azokat is készek ki adni, jó kedvre kerekednek, isznak, esznek és a lakoma végeztével a menyasszony ágyának és ládájának kivételével, mind a fönt elősorolt tárgyakat a legényes házhoz viszik.

A házassági szerződés e ténynyel már jogérvényesnek lenne tekintendő s a vőlegény szüleinek aggodalma is elenyészhetnek, de azért még mindig marad fenn némi aggodalom, mert a menyasszony ágya nincs ám még a legényes háznál, pedig a palóczoknál a házasság legtöbb simboluma a „menyasszony ágya“, tehát annak is a legényes háznál kell lenni még az egyházi szertartást megelőzőleg. s éppen ezért a palócz lakodalom legünnepélyesebb része a menyasszonyi ágy elvitele.

A lakodalom, illetve esketési napot megelőző nap estendjén úgy a legényes, mint a leányos háznál élénk sürgés-forgás támad, mert míg a legényes háznál a szószólló. vőfély, nyoszolyó leány s több válogatott

vendég a menyasszony ágyáért készülnek, addig a leányos háznál a násznagy, vőfély, nyoszolyó leány s szintén több hivatalos az elfogadásra rendezkednek és illesztgetik a menyasszony ágyát; mert bizony úgy a hivatalos, mint a nem hivatalos nagy számú vendég az ágy milyenségéhez viszonyítja — legtöbb esetben — a menyasszonyt magát is.

Végre megérkezik — ha mindjárt egy hajitásnyira volna is a menyasszony szüleinek háza a vőlegény szüleinek házától — a zajongó, éneklő s többnyire már jó kedvü sereg felsallangózott, kendőzött lovas kocsin.

A legény szószóllója a leány násznagyával, a nyoszolyó leányok a vőfélyekkel paroláznak, viczczelőznek s aztán betérnek a házba, hol a szoba közepén szemben áll a két násznagy s a legény násznagya előadja, hogy ők a menyasszony ágyáért jöttek s kéri annak kiadását már csak azért is, mert a hozzátartozó „szerszámokat", mint a milyen a bölcső is, már még tegnap elvitték ..... és így tovább. E kérelemmel szemben a leány násznagya nem tagadja ugyan meg a kiadását, de kivánja, hogy az árát fizessék meg, s így a menyasszony ágya alku tárgyává tétetik.

Ha a násznagyok jól lettek választva, az alkunál rendszerint oly talpraesett párbeszéd és palócz humor fejlődik ki, hogy az bárkit is kaczagásra gerjeszt.

A menyasszony ágyának értéke rendszerint egy pár száz aranyban állapíttatik meg (az aranyat természetesen krajczár helyettesíti) s ha az árra nézve a két násznagy megalkudott, azt a legény násznagya a leány násznagyának kezéhez lefizeti s aztán isznak nagy áldomást, felrakják az ágyat, nyoszolyát, ládát és szekrényt a kocsira, és énekszó mellett elviszik a legényes házhoz.

A menyasszony ágyáért fizetett összeget a vőfélyek és nyoszolyó leányok rakják össze s az a menyasszony tulajdona lesz. Sok esetben az ár szép összeget képez, már t. i. a mily vagyonos a résztvevő had.

Az ágy ekként történt elvitele után a leányos háztól két menyecske s a vőfély megy a legényes házhoz a mennyasszonyi ágyat fölvetni.

Az esküvő napján — mely mindíg hétfői napon történik — mindkét háznál ünnepi öltözetben gyülekeznek a vendégek s úgy kilencz óra tájban megkezdődik a vőlegény búcsuztatója szüleitől, rokonaitól, pajtásaitól; azon idő alatt ugyanaz történik a menyasszonynál is; ennek végeztével mindkét háztól megindulnak a templomba, még pedig a legény zászlót vivő lovas legényekkel muzsikaszó mellett, a leány pedig a lehető legnagyobb csendben úgy, hogy a templomba menetele feltünő se legyen.

Megtörténvén az egyház szertartása szerinti esküvő, úgy a vőle-gény, mint a menyasszony, azon mód szerint, a mint a templomba men-tek, saját szüleik házához vissza térnek. E napon már a menyasszony küld ebédet a vőlegénynek, melyet erre kiválasztott két asszony visz a legényes házhoz, hol a mulatozás már javában folyik.

Este felére hajolván az idő, úgy hat óra tájban a vőlegény ná-nagya és vőfélye ketten, egy butykós mézes pálinkát véve magukhoz, elmennek a leányos házhoz a „menyasszony kikeresére“ s minden mó-pen arra törekesznek, hogy a menyasszony násznagyát egy ital mézes pálinkával megkérlelhessék, de biz azt nem lehet, mert a leány ná-nagya nem iszik s mindenféle ellenvetések felhozásával a menyasszony kiadását megtagadja; a vőlegény násznagya és vőfély fél órai közökben háromszor jelennek meg kérelmüket ismételve a leányos háznál, míg végre a harmadik megjelenésnél kijelenti a leány násznagya hogy a menyasszony nem valami jött-ment, hanem ha négy lovas kocsin jön-nek érte s ha látja, hogy illő helyre szándékoznak vinni, hát akkor mégis csak kiadják.

E föltételek meghallgatása után a legény násznagya és vőfélye vissza térnek s felezitrázott kocsikon mennek a menyasszonyért s úgy viszik muzsika szó kíséretében ének szóval a legényes házhoz, hol al-kalmi mondókák mellett átadják az öröm szülőknek és aztán kezdetét veszi a valóságos „lagzi“ — s ez táncz, tréfálódzás s egyéb mulatságos cselekedetekkel folyik egész esteli kilencz óráig, a midőn a vőlegény vőfélye megveri rézfokosával a ház mestergerendáját s jelenti, hogy jön a „nagy heereesz“.

A leányos ház hivatalos vendégei, különösen a leány rokonai esküvő után sem csatlakoznak a násznéphez, hanem haza térnek, vagy el sem mennek az esküvőre; otthon hozzá látnak a készülődéshez, mert minden nagy héreszesnek különböző élelmekből, kalács, sütemény, pá-linka, borból ajándékot kell vinni a menyasszonynak. Különösen ki-tesznek magukért az asszonyok s versenyeznek az ajándékkal és így jól megrakodva mennek estve 8—9 óra között együttesen a legényes ház-hoz, hol lerakják a hozott ajándékokat a menyasszony szekrényébe, ki őket a „kamrában“ fogadja, aztán asztalt terítenek és kezdődik a „nagy heereesz“ lakomája.

Ez a legszebb és legvígabb része a palócz lakodalomnak. A nagy hereszben az asszonyoké a legszabadabb mulatság. A felszolgált ételek között a „húsos kása“ a legtekintélyesebb étel, mit a vőlegény ilyeté és ehez hasonló vers kíséretében szolgál fel:

Itt a kása, nem is eeteő,
Nem csemelleön mi meg etteő,
Egyeé ked is hát beléőle,
Tán csak nem pukkad me teőle.

Az asszonyok s fértiak pedig kölcsönösen dobálják egymásra a kását s rá kezdik a legalkalmasabb nótákat ilyetén képen:

„Három huszast kerestem,
kerestem,
Gombos nyoszolyát vettem,
evettem,
Maj me látyuk estveere,
Ki jű jaz ágy szeelyire."

„Fáj a szívem te érted -
te érted,
Mer megkeseritetted
rítetted,
Ha nem hiszed, nyú hozzá,
Allyií allyií repes má."

„Kiment boreé, mé nem gyön má,
Jaj istenem de soká jár!
Memma jecs cseppet se jittam,
Bizon maj me halok szomjan."

A hérészes nép már étkezés alatt zajosan nyilvánítja azon kivánságát, hogy az új menyecskét akarja látni — mert megjegyzendő, hogy a menyecske mindig a „kamrában" tartózkodik s ott fogadja az üdvözlőket — s e kivánsag folytán mulatságosabbnál mulatságosabb torz alakok vezettetnek elé; míg végre az új menyecske legszebb és legértékesebb ruhaneműit ölti magára, panyokára veti rókás mentéjet s igy vezettetik be a násznagy által a vendégek elé, ugyanakkor tányért helyez az asztalra, melybe a hérészesek pénzbeli ajándékukat rakják. Ezen ajándék szintén az új menyecske tulajdonává lesz s néha napján egész kis tőkét képvisel

Ezek után az új menyecskével kezdődik a táncz, de csak az tánczolhat vele, a ki bizonyos összeget lefizet, s az eként befolyó pénz a muzsikusoké, rendesen a hegedűbe, vagy a barbolába vetik a pénzt. Ezt nevezik „menyasszony tánczoltatásnak." Az előbbi időkben követni szokta ezt az úgynevezett „aódaótáncz", ez tisztán palócz különlegesség volt, lejtették az asszonyok harminckét alakításban, egyes alakításokkal férfiak is működtek közre; a régibb időben ez képezte a palócz nép vigalmának legszebb tánczát; magam is láttam még egy jó hosszú részet lejteni, nagyban hasonlitott a szinpadokon előforduló fegyver tánczhoz Ma már ritka helyen lejti egy-két vén asszony és ember, mert a fiatal nemzedek már nem tudja, s dallamát a czigány zenészek is elfeledték.

A hérészesek tánczának vegeztevel a muzsikusok pihenése és étkezése történik s ezután következik a közös táncz, mely szakadatlanúl

tart éjfélig, ekkor a vőfély ismét megveri a gerendát fokosával s kikiáltja, hogy a „menyasszony altatása“ kerül a sorba; mire a mulatozó közönség lecsendesül s a násznagy jobb keze minden ujja közé égő gyertya szálat fog, bal kezével pedig megfogja a menyasszony kezét és zeneszó mellett vezeti a nászágyhoz, melyhez már — ha csak van a faluban — egy kecske van kötve. E mulatságos jelenet után az ágy szélén ülő vőlegénynek a csizmáját a menyasszony huzza le s azt a vőlegény a menyasszony homlokához érinti, mondván „een vagyok a te urad.“

A menyasszony altatásnál mindenki oda törekszik, hogy az új házas pár levetett egyik-másik ruhadarabját ellophassa; nagyon természetes, hogy a fölkeléskor ismét mulatságos jelenetek fejlődnek ki.

Az altatásról visszatérve, a násznep folytatja tánczmulatságát.

Mondani sem kell, hogy a hosszúra nyúló ivás, evés, tánez sokakat kifáraszt s az egyik itt, a másik ott szunnyit, de a fiatalok kitartók, fel is használják az alkalmat arra, hogy az alvókat „bemázolják“ vagy pedig rongy darabokat varrnak reájuk, sok esetben a legtisztességesebben öltözve volt vendég oly sajátságosan néz ki, mire fölébred, hogy mámoros fővel ő maga sem ismeri meg magát.

Kora hajnalban a vőfély ismét jelt ád, s parancsolatilag kiadja, hogy tegye le mindenki a „hajnalgarast.“

Ez ismét a bágyadt muzsikusok felvillanyozására történik. A hajnalgaras tánczolása alatt kerít a vőfély egy jó kötet szalmát, azt kiviszi a falu közepére, tüzet gyujt belőle, s bejelenti, hogy a „menyasszony porkolása“ következik.

E bejelentésre a násznép a násznagy vezetése mellett zeneszóval a tűzhöz vonul, azt körül tánczolják, aztán bemennek a menyasszonyért, hogy kihozzák „mepporkaónyi“; a menyasszony azonban néhány fonott kalácscsal s egy jó nagy butykós mézes pálinkával megkerleli őket, mit aztán a tűz mellett tánczolva fogyasztanak el, honnan ismét beternek a házba tovább mulatni.

A mint a násznagy észre veszi, hogy már nem csak a vendégek kedve van fogyatékán, hanem a házbeliek is nyugalomra vágyódnak, kerít valahonnan egy cserép fazekat s azt e szavakkal „agyon üttem a lagzit“ földhöz vágja; e pillanatban elnémul a muzsika s mindenki ásít vagy huzakszik egyet, aztán haza ballag úgy, a hogy tud.

Ámde ezzel nincs vége a palócz lakodalomnak, mert hátra van még a „vissza heereesz.“ A lagzi, mint már mondám, a férfiak és fiatalok mulatsága, ellenben a herész az asszonyoké s helylyel-közzel a vissza herész vetekedik egy kis lakodalommal.

Az esküvő napját követő hetedik napon a legenyes ház összes rokonai s hivatalosai a leányos házhoz mennek mulatni, hol víg dalok éneklése és trefás jelenetek eljátszása mellett költik el a válogatott ételeket. Ezt nevezik „vissza hérész"-nek.

Ismét heted nap mulva a leány szülei és rokonai a legény házánál jelennek meg, hol azonban a vendégeskedés már komoly csendben s az új házas pár jövőjének megbeszelése között folyik le — s ez az úgynevezett „kis heereesz." Ez képezi a palócz lakodalom zárkövét s kezdetét veszi innen túl a fiatal házas pár munkás élete, mely e nép közmondása szerint „heet heet" vagy „heet tee, heet nyár alatt válvik me."

Figyelemre méltó a palóczoknál az is, hogy a lakodalomban csak hivott vendegek vehetnek részt. Innen ered bizonvnyal azon közmondása is, hogy „hivatlan vendeegnek szapalatt a helyi"; hogy pedig a falu legszegényebb embere még is részt vehessen a lakodalomban, „hivogataó"-nak kérik fel.

A hivogató e szavakkal hívja meg a neki megnevezett családokat: „Néki szolgálatyát üzente az een jámbor atyám fia úgy mint Virág Józsep, hivattya ketéket az eő hajlekába èttá eeteőre, èppohár itaóra, ketekveő jis akarja közlenyi jaóbaó nem roszbaó. Gyicseertessék a Jézus Krisztus.!" Ily czímen aztán a többivel egyen rangú tagja a lakodalmas háznak.

A „menyasszony porkolás" is oly feltűnő szokása e népnek, mely ősi vallásában rejti gyökerét. Regebben a menyasszony hajfürtjeiből vagtak egy csomót s azt égették el a tüzön, melyet a násznép körül tánczolt; ma már ezt is megváltja a menyasszony. Valószínűnek látszik, hogy itt a tűz istennek adott áldozattal van dolgunk, s mert csak is a nő hoz áldozatot, azt kell föltennünk, hogy a tűz isten csak a nőtól kívánt áldozatot.

Halálozás

A palócz, ha halottja van, mély fájdalommal, kegyelettel, megilletődve veszi körül annak földi maradványát és megteszi részére mind azna végtisztességeket, a miket tőle szokása, vallása megkövetel.

Ha megkondul a „lélekharang", a falú minden lakója mintegy megdöbbenve siet a kapu elé s felrezzenő vallási erzelmének hatása alatt önkénytelenul is imára kulcsolja kezeit, aztán suttogva adja egyik szomszéd a másiknak tudomására a végső perczeit élő nevét.

A „lelekharang" ma is síró hangon szólalt meg a falu tornyában, mert az öreg Csőke Adám haláltüzdelmét jelzi.

Együtt van az egész had s könnyes szemmel állják körül a haldokló ágyát, s a mint a jó családfő mindenkitől búcsuzandó áldásra nyujtja ki reszkető kezeit és végsőt lehellett: a szintén ott levő szomszédasszony lefogja szemeit, fehér kendővel felköti állát, aztán megmosdatják, megmossák testét, tisztát adnak reá, felöltöztetvén utoljára viselt legtisztességesebb gunyájába és „kiteritik"; gyermekei pedig nyomban előkeresik a „hamvast", abba kiüritik az ágy azon szalmaját, melyen a boldogult örökre elszenderült és kiviszik a temető árkaba, hol könnyezve, bánatosan elégetik.

A kiteritve levő halott mellett a falú szegényei szoktak virrasztani, s ha eltelt a törvény rendelte határidő, a meghalt vallásának szokásai szerint megkezdődik a temetési szertartás.

Sajátságos, hogy az elhúnyt palócz mindig a szertartásnal tényezőként szereplő kántor ajkára adja a szót, mert ez mondja el helyette, még pedig ritmikus versekben ének szóval a búcsúzást; bucsuzik pedig a halott minden ismerősétől, nejétől, gyermeketől, unokáitól, rokonaitól és jó barátaitól, s végső biztatásként az újra feltamadás reményét hagyja itt e földön

Megérkezvén a gyászmenet a temetőbe, a koporsó elhelyeztetik a sir szélére s rövid ima után lebocsátják a sirba, ekkor minden rokon és jó barát még egy tekintetet vetnek a koporsóra s mindanynyian egy-egy rögöt dobnak reá, aztán a jó barátok és szomszédok reá huzzák a földet, a végső tisztességre megjelentek pedig az összes rokonsággal haza indulnak.

Feldomborittatvan a sir, a meghalt egyik jó baratja vagy rokona a sirhalom kelet fele fekvő oldalára egyes vagy kettes keresztet csap a kapa nyelével, s aztán haza mennek a még ott maradottak is.

A temetés után, mely előbbkelő halottnál rendesen a delelőtti órákban történik, „halotti tort" rendez a meghalt családja. E torba hivatalosak a falu elöljáróságai és a sírtásók is, kik többnyire az elhúnyt tisztelőiből és barátjaiból állanak

A gyászoló háznál fölteritik az asztalt s azon helyre, hol az elhunyt etkezni szokott, szintén rendes teritéket tesznek, söt külön tányerkába sót is tesznek, mert a palócz hite azt tartja, hogy a meghalt a torban még mindig közöttük van.

A végső tisztesseg ezen lakomájánál a legjobb hús ételek, sütemények kerülnek a vendégek ele A meghaltnak legidősebb fia, ha ilyen nincs, veje, s ha ez sem volna, legközelebbi rokona szolgálja fel a bort vagy pálinkát, mindnyájan egy pohárból isznak, elsőként iszik

a legtekintélyesebb vendég s így megy sorba a pohár. Minden ivó rövid beszédet mond s e beszédek az elhunytnak jellemét, tekintélyét, okosságát, szorgalmát stb. dicsőítik. Megtörténik az is, hogy a halotti tor víg mulatsággá fajul, de ily visszásság csak az esetben történhetik meg, ha a házi gazda magáról megfeledkezik.

Az anyagi viszonyok terhes voltánál fogva ma már a palóczoknál is ritkábbak a halotti torok, és csakis vagyonosabb családok szokták megtartani. Negyed századdal ezelőtt minden elhúnyt emlékét torral ünnepelték meg.

A palócz temetésnél, illetve halálesetnél három jellemző szokás tünik fel, és pedig: a halott ágyaszalmájának elégetése, mely a holt testnek egykori hamvasztására emlékeztet. Ezt támogatja a ma is használatban levő „hamvas"-nak nevezett vastag szövetü „abrosz", mely ma napság az elhúnyt ágya szalmájának elvitelén kivül más házi czélra is használtatik, legtöbbnyire a libát őrző gyermekek köpenyegeül szolgál.

Második: a rög dobás; kérdésemre ennek okául azt adták, hogy ha az elhunyt koporsójára rögöt dobnak, többé nem félnek a megholttól; különben meg kell jegyeznem, hogy a palóczoknál élénk azon hit, miszerint ha vétek vagy mulasztás követtetett el az elhunyt ellen, annak lelke mindaddig „haza jár", a míg a vétket vagy mulasztást jóvá nem teszik.

A harmadik jellemző szokás: a halotti tor s ugyanakkor a megholtra terítés.

De van e három szokáson kivül még egy negyedik is, azonban ezt csak a 18—24 éves korban elhunyt fiatal embernél gyakorolják, de ma már csak némely „had"-ban s ritka esetben és ez az, hogy a meghalt mellére lópatkót helyeznek s azzal el is temetik. Azt hiszem, ez is ősi szokásnak maradványa azon időből, midőn még lovakkal temetkeztek. Úgy látszik, ma már elégségesnek tartják ló helyett annak patkóját hozni áldozatul a szokásnak.

A palócz nép életének három legfőbb mozzanatánál jellemző szokásait iparkodtam feltüntetni azon hitben, hogy azzal e népnek alapjában leendő megismeréséhez nyomot jelezzek.

Palócz találós-mesék.

— A Mátra aljáról. —

Gyüjtötte: *Istvánffy Gyula.*

1.

Félnyeő a fa åga nêkű',
Råszå' madår szårnya nêkű',
Megis eszi szåja nêkű'

(Gyertya).

2.

Fê' låbon å' fittyfiritty
Ezer juhot eőriz.

(Mák).

3.

Fen', fen' palotåba,
Négyen ű'nek é'szszobåba.

(Dió).

4.

— Hovå mêsz te hosszú?
— Mi gondod rå kopasz.

(Gyalog út és patak).

5.

Erdeőbe nyeő,
Rêten hizik,
Asszonyok közt dandározik.

(Szita, t. i. a kávája az erdőn nő, a ló pedig, melynek fark- v. sörényszőréből szövik, réten is legel).

6.

Fa deréka, ruha bêlyi,
Vas a piperêji.

(Láda, melyben ruhát tartanak).

7.

Hegyén mégyén, veőgybe våg,
Kanå fili, beőr nadråg,
A kit eleő'-utao' tanå',
Mindbe råg.

(Farkas).

8.

Erdeőbe-berdeőbe tålat borígatnak.

(Tehénganéj).

9.

Kivee-beleő' egyfurma,
Közepibe kérész'fa.

(Ablak)

10.

Mêg az apja mé'sse lesz
Mår affija zsindélyez.

(Tűz és füst).

11.

Hegyen haó,
Veőgybe' taó,
Harminczketteő
É'sse jaó

(Az öreg ember foga).

12.

Az Isten hun nem vaót?

(Az utolsó itéleten).

13.

Az Isten mit nem tud?

(Hazudni.

14.

Hogy hivják az Istent magyarú'?

(Mi atyánk Isten).

15.

Mikor vaót az Istennek farka?

(Mikor galamb képibe szállt az apostolokra).

16.

Született is, szű't is,
Se mén'nem haótt, se nem ê.
Mi az?

(A Lóth felesége, ki sóbálványnyá változott).

17.

Ê't a halott, ê't a koporsaó, a benne valaó meg azon gondaokozott, hogy ho'szszabadúlylyon ki.
(*Jónás a czethalban*).

18.

Micsoda âllatnak van a szâjâban keresztű' a füli?
(*A rocskának*).

19.

A ki hêtfőn lugoz mi-kor-mos?
(*A cső*).

20.

A szabad mezeőre gyakran kisêtâlok,
Kis hâzamtú' soha mé'nnem vâlok.
(*Csiga*).

21.

Uton megyen hénderig, *)
Hâtân viszi kénderit,
Ha nem szânnâm emberit,
Mê'gygyú'tanâm kénderit.
(*Magyar juh*).

22.

Körű'-körű egy görbe fa,
Közepibe' nyihahaha (t. i. lószőr).
(*Szita*).

23.

Nekem is van, neked is van,
Ker'be kaórê, annak is van.
(*Ârnyék*).

24.

Tê'be tipsog-tapsog,
Nyârba viczkod-vaczkod.
[*Sü'k* (*sulyok*)].

25.

Égy kerek kis tonnâba' kê'szszínű bor van, sârga és fehêr.
(*Tojás*).

26.

Tâlba nem teszik,
Kêsvel nem meczik
Egêsz vilâg avvaa' neveleőgyik.
(*Anyatej*).

Sorki-Tótfalu néprajzi vázlata. [1]

Irta: *Márton József.*

II. Ünnepi szokások.

Karácsony előtt már egy héttel a legények (kocsisok) összeszövetkeznek 3-an 3-an s elmennek esténként a betlehemi pásztorokat énekelni. Mindegyiken fekete szür van és fekete sapka a fején, nagy csörgős bot a kezében, s kettőnek lószőrből készült hosszú bajsza és fekete szakálla van, a harmadiknak fehér szakálla s fehér kis bajsza van. Egy negyedik a betlehemet, vagy mint nevezik a templomot

*) Őgyeleg, bandukol.

[1]) Ilyenképen minden vidéknek néprajzi vázlatát megirhatná az erre legbivatottabb: a tanító. A vidéki lapok nem közölhetnének értékesebb és illőbb dolgokat az eff'le feljegyzéseknél. Szerk.

hordozza s az angyalt helyettesíti. A pásztoroknak nevei: Fintiris az öreg (Tityrus, Coridon, Moschos.) Coredó és Maksus. Beérve a házba megkezdik az ajtónál, hogy szabad-e énekelniök. Ha megengedik, eljátszák érdekes karácsonyi miszteriumukat.*)

Karácsony estéjén a gyermekek is elmennek énekelni, s hirdetik a Jézus születését. A legények összeállanak s az utczán végig járva, sipolnak, fazakakkal dobolnak, kürtölnek, egyáltalán nagy zajt csapnak, s igy többször végig járják a falut. Az éj hátra levő részét diora, mogyoróra, vagy gyufára való kártyázással töltik. Éjfélkor a r. kath. hivek sietnek a misére.

Aprószentek napján a legények már előre készitett korbácsokkal, hármassával négyessével járják a házokat. A kit ezen a napon meg nem korbácsolnak, az abban az évben keléses lesz. A korbácsolásért kapnak pálinkát, kalácsot, vagy nehány krajczárt.

Vizkereszt vagy a három királyok ünnepére a nagyobb gyermekek készülnek. Hárman össze állanak s járnak három királyokat köszönteni (Néha az ünnep előtt vagy után egy héttel is.)

Az egész farsang zajtalanul szokott elmulni, ha esetleg lakadalom nincs, vagy a korcsmáros 20–30 kr. belépti dij mellett zártkörü bált nem tart. Farsang 3 utolsó napja egyikén a korcsmáros muzsikáltatni szokott, a legények, leányok egy szálig ott vannak, tánczolnak egy éjjelen át. Húshagyó kedden minden háznál sütik a fánkot, s már előre elkészitették a kocsonyát, a melynek még a legszegenyebbnél sem szabad hiányozni. Sonkát is főznek e napra

Szokásban van a közel eső S.-Palány községben, húshagyó éjjelen éjféli 12 órakor harangozni. Ezzel jelzik a farsang elmultát, s felkeltik azt a ki még egyszer jól akar a böjt előtt húsból lakni. A pártában maradt leányok ajtajába a legények ezen éjjel fa tuskókat raknak csúfságból

Husvétra sok pirostojás készül; s a keresztanyák keresztleányaiknak, mig kissebbek, husvétkor szoktak ruhának valót venni.

A piros tojás itt tulajdonképen nem piros, hanem tarka. Ugyanis itt a tojásokat megirják. Nem mindenki ért hozzá. Vannak a faluban egyes asszonyok, kik ebben igen ügyesek Az egész falu tehát ezekhez viszi az irandó tojásokat. Az asszony egy kis serpenyőbe viaszt olvaszt meg, s azt parázson mindig folyékonyan tarja. Egy ludtollból készült ecsettel, melynek végén a tollat helyettesitő kis görbe sodrony van, a folyékony viasszal a tojás héjára kacskaringós vonalakat, tulipánokat.

*) Ezt talán más alkalommal közöljük. Szerk.

rózsákat ir. Ha a viasz megaludt, egy csomó tojást bele rak a berzsenyes fazekba s megfőzi abban. A hol a tojás héjain nem volt viasz, ott megpirosodik, a megfőtt tojásról a viaszt letörlik és a helye sárgás fehér marad 3–4 ilyen tojást is kapnak keresztanyjuktól a mindkét nemü gyermekek, még a 4-ik faluban lakók is.

Szent-István nap elötti estén a legények mindegyike egy szál égő seprőt tartva, mint valami lidérczek futnak ide-oda a faluvégén Ezen este ugyanis összeszedik az elhasznalt seprőket, rájok még szalmacsutakokat is kötnek, s ezeket elégetik, a mi nehány óráig is eltart, mert a községek közel esvén egymáshoz, két község legénye is, néha 40—50 össze jön ezen szertartásra.

Lucza napján palazolni járnak, mint ők nevezik. Ez arra való, hogy a tyukok a következő évben jól és sokat tojjanak. A legények 2—3-an összeállanak, egy jó csomó szalmát összekötnek s hajnalban elkezdik a palázolást. Ez abban áll, hogy sorban bemennek a házakba, a szoba ajtajába egy kis szalmát hintnek el a küszöbön, erre rá térdepelnek, s a következő kissé drasztikus kifejezésü verset mondják:

„Tiktyuk, ludgyuk, ülössek legyenek, fejszék, furajok úgy meg álljon a belibe, mint egy szá fa a tövibe. Keetek lányának akkora a . . . e legyen mint egy kemencze szája, keetek lányának akkora cs . . e legyen mint egy arató bugyoga (vizivó edény). Keetek disznajának akkora szalánnája legyen mint ez a zajtó. Keeteknek annyi zsirja legyen mint kutba a viz, annyi pénze legyen keeteknek, mint a kutytyóba (polyva ház) a pelva. Adja Isten, hogy még több Lucza napját is meg érhessenek." Ha ezzel végeztek, kapnak érte pénzt, tojást vagy szalonnát. A gazdasszony pedig semmiért sem hagyna egy szálat a hozott szalmából a szemétre dobni, össze sepri azt s a tyukok fészkebe rakja.

III. Gazdasági szokások.

A legeltetés ideje előtt a pásztor, (csordás vagy kanász) a község birájával, meg egy elöljáróval egy vasárnap délután neki indul a teheneket felmetszeni (nem a hasukat.) A csordás karján visz egy jókora kosarat, egyik kezében egy négyszegletesre faragott pálczát, a másikban pedig bicsakját (kesét) tartja. A falu szélén meg kezdik a dolgukat. Bemennek, megkérdik, hány tehén vagy borju lesz csordára hajtva a tavasszal. A bevallást a csordás rövidebb és hosszabb vonalakkal reá metszi a pálczára, s utána egy lyukat váj kése hegyével. Ez azt jelenti, hogy utána a másik ház adatai következnek, s így tovább. Ezt a rovást itt metszésnek nevezik s csak itt a tehén összeirásnál használják. A kosárba a gazdasszony tojást, disznóhúst vagy

szalonnát tesz. Mig a falut bejárják, a csordásné jó vacsorát készit, melyre a község elöljárói hivatalosak; bor mellett hajnalig is elmulatnak.

A behordásnál e vidéken egy igen ajánlatos szokás divik. Ugyanis midőn már az aratással végeztek, 4—5 gazda össze beszél s elkezdik a behordást. Minden gazdának levén 1—2 fogatja, igy egyszerre 8—10 szekér is indul gabonáért a mezőre, de nem mindegyik magának hord, hanem e sok szekér mind egy gazda termését hordja. Ennyi erővel rendelkezve reggeli 4 órától esti 8—9 óráig dolgozva, 2 nap alatt egy-egy gazda termését könnyen behordják. Ha az egyik helyen végeztek, mennek a másikra s igy sorba valamennyihez. Ezzel az esőtől mentik meg a gabonát. Ha mindenki csak a magáet hordja, s eső talál esni, mindegyik asztagját esetleg felében találja, s a gabonát rontja; de ha esőben egyét hordják, ez szenved, a többié nem, mert kepében az eső nem tud oly sokat ártani a gabonának.

A hordási idő a legvigabb napjaik közé tartozik. Ekkor csak teliről eltett sonkát, rétest meg kalácsot esznek és bort isznak. Mig a behordás tart, az asztal mindég terítve áll, rajta az enni és inni való. Ha valamelyik szekér haza ért, gyorsan lerakják róla a gabonát, s aztán betekintenek oda, hol terítve van s falatoznak meg isznak egy pár pohár bort, s ismét mennek más gabonáért. Igy megy ez kora hajnaltól késő estig.

IV. Babonák.

A községbeliek szellemeket, kisérteteket, ördögöket, boszorkányokat nem igen hisznek, babonájuk inkább házi dolgaikkal függ össze.

A szalmát és szalmás gabonát holdfogytával rakjak a pajtába, mert így benne nem tesz kárt az *egér*, ha évekig áll is helyén. A háztetőre való zsuppot is ilyenkor rakják fel, hogy az egér meg ne rongálja.

A kézen sokszor támadnak kidudorodások, mit *sömörnek* neveznek; s melyet többféle babonás módon orvosolnak, pl.: ha valakinek ily sömör van a kezén, az úton véletlenül talál egy éket, mely valamely szekérből esett ki, s azzal 3-szor meghuzza a sömör helyét s azután az éket maga mögé eldobja, úgy, hogy ne lássa hova esett, a sömör elvesz. Ha vakand vérével mossa meg, illetve keni be a sömört akkor is elvész az.

Hogy valaki *szerencsés* legyen, azt a következőkép eszközlik. A kemenyseprő szorseprűjéből 3-szor lemetsznek egy-egy kis csomot, hogy senki ne tudja. Ezt a szőrt aztán annak ruhájába varrják, kit szerencséssé akarnak tenni.

Ha baromfi elvész, csak az öreg kést az ajtó ragasztóba kell
tni, ha valaki vagy valami meg nem ette, előkerül.

A halottak *sirgödrét* nem ássák ki egyszerre, hanem másnapra is
gynak belőle.

A békák nyáron a tavakban éktelen kiabálást szoktak véghez
ni, melyet senki sem tür szivesen. Egy a községben lakó ember
ltólag el tudja őket hallgattatni a következő képen: Midőn először
gy tavaszszal szántani, a düllő fejen szántó ostorát keresztül fekteti,
ljével pedig a földön végig megy. A mi föld az ekén maradt, azt
ényebe rakja. Este, mikor haza megy, s a békák kezdenek kuruty-
lni, az ekéről összeszedett földet közibük dobja a tóba. Ettől úgy
gijednek, hogy egész éven át nem kuruttyolnak.

V. Tájszólási sajátságok.

1. Az alhangú szókhoz gyakran felhangú ragokat illesztenek, pl.
lavel, kapa-vel, grablá vel, asó-vel, boroná-vel, korsó-vel, asztal-lel,
a-ve, forinte, tinta-ve, greta-ve, kutya-ve, vadász-e, macska-ve stb.

Néhány felhangu szónál alhangu ragot használnak, pl. menná
jobb, lakhelynal, aludt tejnal, Körmendnal, enná, (ennel)

2. Az *a* és *az* nevelő mellett *e* nevelőt is használnak. Leveszem
kalapot, e kapával kapálnak, e tányérral esznek, de ugat e kutyá-
k, de rossz e utatok, stb.

3. Az *e* hangzót *i* hangzóval cserélik fel, pl. kimeny, kive, kine
l, kirem, szipen, nimet, kinyer, mireg, stb.

4. Az *e* hangzót a szó végén ugy szeretik kiejteni mint *é*, pl. nimét,
é, kefé, litér, méter, zsétér, ményecske, embér, gyerék, fegyveré, stb.

Azt helyett aztotat, ezeié = ezé, (kanászeie, vadászeié, tyu-
zeié, Sándoreié) gyöjt = gyüjt, föjni = fejni, szuóma = szalma,
lincs = zár, bugyoga = vizkorsó, garábla, vagy grábla = gereblye,
ó = bivaly, divo = dió, tolya = női kabát, szalánma = szalonna,
ye = fene, kurugla = szénvonó, gyövötiny = folyondar, lú = ló, csö-
llös, csöhölős = szopós gyermek, horpissza = az állat csipője, ká-
= varju, verga = varga, zsiba = liba, pizselle = csirke, tik =
k, kokas = kakas, kert = kerités, sörtés = sertés, fizfa = füzfa,
= volt, tasak = tolltartó, gövecs v. gavics = kavics, há mész =
á mész, há vótál = hol voltal, ternácz = folyosó, föcske = fecske,
er = pacsirta, áté = át, éség = megint, ho = höz

VI. A nép lelkülete és élete módja.

A lakosok $^{9}/_{10}$ része tud olvasni. A nép jó szivü. A bajban le-

vőn segiteni iparkodnak. Ha valakinek a községben elelme nem vol nem engednek ehezni. Sokszor tüzkárosultak járnak a községben: ne találtatik ilyenkor ház, melynek kapujában 1—2 keve zsupp, vagy eg jó csomó takarmány kiteve nem volna. (A kapuba szokták az adomá kitenni, honnét azután házsorjában szekerrel az illetők összeszedik.

A ferfiak, de még az asszonyok is megisszák a bort, de mertek letesen.

Keves község müveli oly jól földjeit mint Sorki-Totfalu Bi végrehajtás útján vagy 15 éve nem adtak el birtokot, csak 1-szer va 2 holdat. Szelid, jámbor istenfélő nép. Szorosabb értelemben vett lopá ról vagy nagyobb bünténvről itt szó sem lehet. Azt a videki ember, ki esetleg késön vagy rossz időben a faluba téved, ha koldus is, el lemmel és szállással a legszivesebben látják el. Arról, hogy vala gyilkos, vagy öngyilkos lett volna, nem is emlekeznek. Törvénytel gyermek talán minden 10 evben születik egy.

S.-Tótfalu község 1857-ik évben tagosittatott. A birtok következő képen oszlik meg: I. Földesurak birtoka 458 hold 1426 öl — II. Ál landó birtokok 10 hold 355 öl. — III. Nemesi birtok 21 hold 1216 öl — IV. Urbér alá nem tartozott 15 hold 756 öl. — V. Volt jobbágyok 352 hold 790 öl. — VI. Közös legelő, volt jobbágyoké 47 hold 227 öl Összes birtok 910 hold 1554 öl. A község határában sok és igen kitűn minőségü szénát termő rét van, a lakósság nagy gondot fordit a ló tenyesztésre. Tehén van egy nehány magyar faju és sok a tarka fajok ból való. Juhtenyésztéssel azonban a községben senki sem foglalkozik.

A baromfi tenyésztésre is nagy gondot forditanak. Szombathely közel lévén, az asszonyok nagyon könnyen és jól tudják ott eladni te ményeiket. Különben a községben a nyári idényben 5—6 szekeres tyu kász is megfordul naponként.

Méh tenyésztéssel jelenleg 9-en foglalkoznak s van 60—70 anyj kaptárjuk, régi divatu szalma kasok.

A gabona nemüek közül termesztenek buzát, azután rozsot, árpá és zabot. Kenyerük nagyon szép és különösen izletes. Árpát és zabot sertések és lovak számára termesztenek. A tengeri termelés nem virágzó de sok babot ültetnek. Termesztenek hajdinát is (pohánka, takarka), to vábbá tarló és kerekrépát némelyek kölest, és lencsét is. Konyha kert minden gazdasszonynak van. Káposztát szántóföldjeiken ültetnek Len és kendert csak annyit termesztenek, a mennyi a házi szükségletre kell s a mit a télen meg birnak fonni.

Megrovandó a községi elöljáróság azért, hogy őszi időben az ejje

őrzést megtürik, a mikor a szolgalegények és suhanczok tököt (ezt igen szeretik) és kukuriczát csennek, mit nagy tűz mellett aztán megsütnek.

VII. Testalkat és ruházat.

A férfiak többnyire magas szálasak, szőkék vagy barnák. Hajukat, mely szőke, gesztenye- vagy fekete szinü, rövidre nyiratják, s fejök tetején ketfelé választják, a fiatalok szeretik szagosítani. Puha szövetből készült többnyire Kossuthforma-féle kalapot viselnek. Az idősebb és módosabb gazdák kabátja czombig érő, oly szabásu, mint avárosi iparosoké. A fiataloké rövid, egészen a testhez szoruló. Télire az idősek egész városias téli kabátban járnak, a legények pedig az u. n. mexikanert varratják. Nadrágjuk magyar, egyesek vesznek bugyogót is, de ezt is a csizmába huzzák. A ruha szövetet inkkább a sötétebb fajokból választják.

Csizmájuk vagy magyar szabásu, magyaros gallérral, rózsával és zsinorraal, vagy pedig nemet, kerek sima gallerral. Az előbbit inkább ünnepen, az utóbbit munka napokon viselik. Van a községben egy takács, a ki a csizmákra szep ránczokat tud szedni. Ehez aztán a harmadik negyedik faluból hozzák a ránczolandó csizmákat.

Fehérnemüjök hétköznapon és az idősebbeké ünnepen is meglehetős finom házi vászonból való. A fiatalok ünnepen fehér vagy tarka gyolcs inget viselnek kikeményitve, felálló gallérral. Gatyájuk magyar szabásu, bő, de nem olyan mint például az alföldi csikosoké. Ilyet csak a juhaszok viselnek ezen vidéken. Nyáron a fiatalok ingbe, gatyába dolgoznak ha nagyon meleg van, az öregebbek is. A serdültebb gyermekek parkétből késztilt, atilla forma de rövid alju elől tarka szinü elöl-hátul két soros fehér vagy szines gombokkal diszitett kabátkákat szeretnek viselni.

A legények dolognál kék erős, ünnepen kék és lila szinü finom hosszu kötenyt viselnek Ez előtt nehány évvel már 3 - 4 éves gyereknek is volt kötênye

Az asszonyok és leányok hajukat egyformán két vagy egy fonatba fonják, s hátul kontyba kötik, elöl lesimitják s ketfelé választják. Fejökön a leányok is kendőt viselnek. A menyecskék ünnepen a kendő alatt az u. n. neczet viselik, lakodalomkor pedig a dakedli nevü kis fejkötöt. A kendö, ha templomba vagy temetésre mennek, fekete selyem, máskor különféle szinu.

Szoknyájuk rendesen egyszinü sötét anyagból való a derékkal együtt, melyet testhez állónak is neveznek. A lányoknak nyáron világos szinü ruhájuk is van. A szoknya és derék egyszerü városi szabású. Mindig tisztán járnak, különösen az iskolás gyermekek, s ha foltos

is a ruhájuk, de nem rongyos. — Ha leány hal meg, azt lan viszik a temetőbe; ilyenkor mind tiszta fehér ruhába vannak öl de a derek nem testhez álló, piros vagy kék széles szalaggal (Totyának nevezik.) Ilyen ruhát viselnek a nyoszolyó leányok lomban is. Ha fehér ruhába öltöznek, nincs kendő a fejükön La nek czipőt vagy csizmát viselnek

Somogyi tanulmányútamról.

A társaság 1890. novemberi ülése elé terjesztette *Vikár Béla*

Az 1889. szeptember és okt. hónapokban öt hetet töltöttem mogymegyének azon a tájékán, mely a megye székhelyétől — Kap vártól északnyugotra és délnyugotra esik. Tizenkét falut látogatta meg itt, névszerint a megjelölt északnyugoti részen Hetes, Bodroz Juta községeket, a délnyugati részen pedig Csököly, Zs.-Kisfalud, Márton, Paczza, Szenna, Hedrahely, Visnye, Magyar-Lad és Német-L községeket. Czélom volt a Dunántúlnak e sok tekintetben igen érde pontjain főleg népköltési gyüjteményeinket gyarapitani, s evvel kap latban a nyelvjárások tanulmánya számára lehetőleg bő és hiteles an got gyüjteni; egyszersmind pedig — a kinálkozó alkalommal elve az emlitettem fő feladatok mellett a néprajzi viszonyok vizsgalatára némely anthropologiai adatok gyüjtésére is kiterjeszkedtem

Az idő rövidségéhez s a kutatás alá vett területhez képest vál latom jobban sikerült, mintsem várhattam volna Az eremény ugya számokban kifejezve a következő: Gyüjtöttem népmesét és mond 100-on felül; népdalt, balladát és más költoi maradványt még több találós mesét mintegy 200-at; továbbá gyermekversikéket, adomak néprajzi leirásokat, a népéletre, lakásra, ruházatra s több effélére v natkozó adatokat szép számmal. A felsorolt helységek nagyobb rés ben nőm fényképfölvételeket eszközölt, szám szerint 50-en felül: e fén képek a lakosság viseletét férfiaknál és nőknél, házasoknál és házas landóknál korkülönbség szerint, és részben a házakat, a használati ta gyakat és a népet munkája mellett tüntetik föl Anthropologiai ada gyüjteményem 108 felnott egyénre és 374 gyermekre vonatkozik; e ter Török Aurél tanár úr nagybecsü utasitásai nyomán s a tőle nyert s gédeszközök használatával jártam el.

Legtöbb figyelemre számithat kétség kivül népköltési gyüjtem

nyem, és pedig több szempontból. Tartalmára nézve leginkább az összehasonlító mesetudomány fog belőle — gondolom — jelentékeny hasznot húzni, mert nem egy olyan mesét talál itt meg, mely a magyarság területéről eddig vagy éppen nem, vagy csak hiányosabb, vagy ezektől egészen elütő variansokban volt ismeretes Kiemelendőnek tartom továbbá egyrészt a néprajz, másrészt — és kiválókép a nyelvészet szempontjából azt a fontos körülményt, hogy mind e népmesék és mondák följegyzésében az eddig követett eljárással szemben, mely szerint az ily népnyelvhagyományok többé-kevésbbé kicsiszolva, stilizálva, közvetetlenségüktől megfosztva kerültek ki a gyüjtő kezéből, szigoruan az élőszóbeli előadást követtem, a mi természetesen csak a stenographia segitségével vala elérhető. Hogy az ily módon szerzett népnyelvi szövegek a nyelv és az előadás egész hangja tekintetében mily lényegesen különböznek azoktól, melyeket akár mondatolás, akár emlékezetből való utólagos följegyzés utján szóval az eddigi módon kaphattunk, eléggé kitünik, ha gyüjteményem bármely darabját a mostanig megjelent azonos vagy rokontárgyu nyépnyelvi közleményekkel öszszevetjük; főleg a mondatszerkezeti sajátságok annyira eltérőn jelentkeznek a kétféle följegyzés anyaga közt, hogy bátran mondhatom: ez a gyüjtemény a magyar nyelvészeti s kivált mondattani vizsgálódás számára sok új eredményeket igér, egyúttal pedig a magyar népszellemnek a nyelvben való naiv nyilatkozása módjáról, az indulatoknak, humornak és fenségnek stb. a népnyelvben való kifejeződéséről táplált felfogásunkat némileg módositani fogja

Talán fölösleges még külön is rámutatnom azon néprajzi érdekü adatokra, melyek itt ezekben a mesékben és mondákban mindenutt előkerülnek, a hol pl. a mesebeli vagy mondai hősök cselekvényeinek eredeti, a nép tudatából már kiveszett magyarázata helyét valamely modern motiválás, valami újabb, a mai népéletet és fölfogást tükröző vonások foglalják el, — a hol a régi mesetárgy többé-kevésbbé feledésbe merült és az igy támadt hézagokat a népszellem új alkotással tölti ki, — vagy a hol valamely egészen modern eseményt kapva föl, arra a mese köntösét adja rá.

Szintugy mondanom sem kell, hogy műköltészetünk szintén elég értékesiteni valót talál az itt összegyült anyagban.

És legyen szabad ezen a helyen kimondanom, hogy műköltészetünknek ma semmire sincs nagyobb szüksége mint arra, hogy ismét visszatérjen ősi forrásához a néphez. Egy színtelen áramlat vonul végig legujabb költészetünkön, nyelvben és alakban mindinkább elzárkozva

a nemzetiestől, nem érintkezve a néplélek hullámzásaival, a népköltészet és nyelv üdítő forrásával, mely a világnak és hazánknak minden nagy költőjére, ki alkotásaiban a tartalom és alak szépségét egyesíteni tudta, oly irányadó hatást gyakorolt, mely Balassa, Faludi, Vörösmarty, Petőfi, Arany, Gyulai s más jeleseink költészetét megtermékenyítette s viszont eszméiknek, érzelmeiknek a nép szivéhez, a nemzet mély rétegeihez utat nyitott. Ma ez a kölcsonhatás — a tiszteletre méltó kevés kivételt leszámítva — legfölebb arra szorítkozik, hogy avatatlan lyrikusoknak a népiség mázával csillogó, de alapjában a népitől és nemzetitől vadonat-idegen, üres döngicsélései a műzenének kölcsön vett szárnyain behatolnak a nép közé s ott megfészkelődve, helytelen analogiákkal rontják népköltészünk régi tartalmasságát. E sajnos jelenség is egy volt amaz okok közül, melyek engem arra birtak, hogy népnyelvhagyományaink rendszeres gyüjtésének ügyét, ezt az elhanyagolt szent ügyet, tőlem telhetőleg fölkaroljam s egy újabb lépéssel előre vigyem.

A gyüjtés módjára nézve legczélszerűbbnek találtam mindenütt legelőször a tanítóhoz fordulni s az ő segítségével tudakozni a gyermekektől, — még pedig nem csak a tanulóktól, hanem az ismétlő iskolásoktól is, — hogy kik az illető falunak legjobb mesemondói s dalosai. Mikor aztán így a mesélőt vagy nótázót fölfedeztem és leírtam mindent, a mit tudott, akkor ötőle kérdezősködtem tovább ugyanazon helység vagy vidék dal- és mesetudói felől. Megesik bizony, hogy a mesemondónak állított egyén eltagadja ebbeli tudományát (egy helyen csaknem kiseprüzött egy öreg asszony, mikor eleje tártam, hogy mit akarok); de az olyan mesélő, a ki ekként huzódozik vagy hazudozik, nem is igazi mesélő. A javabeli mesemondók nem sokáig kéretik magukat, sőt akad köztük olyan is, a ki önként megjelen, mihelyt hírét veszi, hogy mesélőt keresnek. Mindenkinél jó volt megkérdenem azt is, hogy ki volt a mestere a mesemondásban. Ily módon könnyen nyomára jutunk a typikus mesemondónak, és attól többnyire megkapjuk az egész anyagot, mely a faluban és a környéken az ő tanítványai közt forog. Az ilyen typikus mesemondók rendesen apjuktól vagy valami rokonuktól tanulták el a meséiket, és köztük általában többet tudnak az öregek mint a fiatalabbak. Nem így vagyunk azonban a dalokkal és a többi verses alakú népköltési hagyományokkal; ezeket a fiatalok rendszerint jobban tudják mint akár még életben levő de már hajlottabb korú mestereik, mert ők benne vannak e darabok zenei előadásának gyakorlatában, ez pedig az öregekre nézve már nehezséggel jár s e mellett náluk az emlékező tehetség gyöngülése is figyelembe veendő.

Az emlitettem északnyugoti pontokon legjobb mesélőm akadt egy irni és olvasni nem tudó hetesi öreg béres, Sütő J. személyében, kit az uradalmi tiszttartó, Pete Lajos úr, elismerést érdemlő készséggel két napra teljesen fölmentett a munkától, meghagyva neki, hogy rendelkezésemre álljon. (Az ily támogatás a gyüjtő részére igen fontos, s a legtöbb esetben alig szerezhető meg; azért helyén való, hogy hálásan emeljük ki.) Sütő 25 mesét mondott el nekem 2 nap alatt, és valóban egész erőmet kimerítette, annélkül hogy én az ő mesekészletét ki tudtam volna meríteni. Nem időzhetvén tovább Hetesen, elhatároztam, hogy legközelebb újra ellátogatok hozzá s többi meséit is lejegyzem.

Megemlítendőnek tartom még erről a vidékről mint legkiválóbb közlőimet: a jutai Kovács György bérest, a kitől meséket, számos gyönyörü dalt, nehány balladát és egy csomó találós mesét kaptam; továbbá Zsobrák József hetesi polgárt, a ki saját szerzeményü és egyéb népköltészeti anyaggal járult gyüjtésemhez; végül az öreg Horváthot Hetesen, a ki becses régi dalokat közölt. Más régi nótákkal az öreg Vég Kata szolgált Csökölben, míg az újabb dalok és balladák legtöbbjét (számra nézve 100 körül) egy csökölyi fiatal menyecskétől, Kasza Katától irtam le. — A Zseliczségben (a Kapos folyótól délre eső domb vidéken) a szentmártoni öreg Farkas F. egy hét alatt 50-nél több mesével és más elbeszélő darabokkal gazdagította gyüjteményemet; ráadásul ugyanott egy paczai fiatal embertől jegyeztem föl nehány mesét.

Sokkal bajosabb volt a fényképi fölvételek számára megnyerni a kellő anyagot. Csökölyben, Somogynak ezen egyik ethnographiai nevezetességü helyén, egyrészt a szerfölött munkás népnek szüntelen elfoglaltsága, másreszt bizalmatlan természete miatt három heti idő alig volt elég arra, hogy csak némileg kielégitő eredményhez is juthassunk. Különben e bizalmatlanság és a gyanu mindenütt csakhamar fölébred a nép közt, mihelyt a fénykép-apparatus és a gyüjtő müködni kezd. Váltig erősitettük mi, hogy azért fizetés nem jár, ellenkezőleg mindenki ingyen kapja meg a saját képét, a kit leveszünk: sehol sem állnak oda szivesen a rajzoló masina elé. „A zeën formámat ugyan lë-nem viszi sënkisë!“ — mondták a jó „csökliek“ egyre-másra, és ebből a kifejezésből indulva ki, melyen kivül mást a fényképezés fogalmára nem ismernek, nyilván úgy okoskodnak, és az az ijesztő képzet támad bennük: hogy a kinek a formáját leveszik, annak nem marad. A férfiak és nők munkaeszközeit, főkép a szövő széket vizsgálgatván és fényképezven, nyomunkban kelt a gyanu, hogy már most megint bizonyosan a szövőszékre adót akarnak vetni az „urak“. (Hedrahely).

Az még kisebb rossz, ha azt teszi föl rolunk a nep ma, hogy mi ge-
ségkivül busás jövedelmet huzunk ezekből a fényképektől oda fen
Budapesten, illik hát, hogy ő is pénzt követeljen tolünk, a mért
engedi magát fényképezni. (Csököly). Természetesen az a puszta ba-
bona is hozzájárul sok helyt — kivált az öregebbek között — az
idegenkedéshez, hogy t. i. a lerajzolt személy képével az ő teste-lelke
is a rajz tulajdonosának hatalmába kerül.

De minden apró akadályokat legalább nagyjából mindenesetre le
lehet győzni, ha sikerül az illető helyen valamely irányadó embert —
papot, tanitót, jegyzőt, község biráját vagy más intelligens egyént, ki-
vált a ki helyben bizonyos népszerűségnek örvend, — a jó ügy szá-
mára szövetségesünkké tennünk. E nélkül a siker reményéről eleve
eleve is lemondhatunk. El kell ismernem — s örömmel teszem ezt —
hogy a hol csak megfordultunk, mindenütt megvolt az érzék a nép-
rajzi kutatás ügye iránt, és pedig első sorban a néptanitók kö-
felekezeti különbség nélkül, s az ő erkölcsi támogatásuk minden irány-
ban leghathatósabbnak is bizonyult ügyünkre nézve; második sorban pe-
dig magától a néptől kaphatjuk a legjobb segitséget, ha értelmesebbjei
közül hóditunk valakit zászlónk mellé, mint ez nekünk pl. Hetesen
vagy még inkább Csökölyben sikerült, a hol a falusi biró teljesen fel-
fogta, magáévá tette s minden módon támogatta is törekvéseinket úgy,
hogy az elért eredmény jó részét neki köszönhetjük.

A mi már most a néprajzra vonatkozó gyűjteseim anyagát illeti,
abból — a vizsgált területnek egyes pontjait egyelőre csak önmagukhoz
viszonyitva — konstatálhatónak vélem, hogy Hetes, Juta, Bodrog és a
mennyire még némi tapasztalat után mondhatom: a Kaposvárhoz leg-
közelebb eső, valamint a Kapos-balparti községek — aránylag a többi-
nél, t. i. Csökölynél és a zseliczi falvaknál csekélyebb mértékben őriz-
ték meg eredeti kulturájuk és ethnographiai jellemük vonásait; továbbá
hogy e két terület néprajza eredetileg teljesen különböző volt és ezen
eredeti különbözés nyomai köztük ma is kimutathatók, pl. nyelvjárá-
suk, bár hangtanilag szorosan összefügg, a szókincs és a mondatszer-
kezet tekintetében feltünő eltéréseket mutat; igy az éjszaknyugati részen
— s a hozzá számitott többi pontokon — az összes ethnographiai vi-
szonyok (valamint nyelvtények is) erősebb német és éjszaki-szláv
(tót?) befolyásra vallanak, míg a Zseliczség és a vele fószomszédos Csö-
köly nagyobb fokú dél-szláv (horvát-magyar) vegyülésnek világos
nyomait tünteti elő, olyannyira, hogy a különböző keveredés mindkét
részről a népesség physikai typusában és psychikai jellemvonásaiban is
szembe ötlőleg kifejezésre jut.

Ennyit általános jellemzésül. A részletekre most nem terjeszkedhetem ki. Fentartom ezt akkorra, ha majd az anyag újabb gyüjtések eredményeivel kiegészitve s tüzetesen rendezve álland előttem.

Fő dolog mindenesetre az, hogy a gyüjtést folytassuk.

Részemről, bárha erőm csekélysége nagyon is érezteti velem a föladat sulyát, el vagyok tökélve meg nem hátrálni a nehézségek elől, s ezért a jövő nyáron nagyobb körre terjesztem ki hasonló irányu gyüjtéseimet Somogyban, azután pedig a Dunántúlnak egyéb megyéiben.

Bő alkalom nyilt jelen utamon is ujólag meggyőződni kettőről: először hogy mennyi kincs hever még itt kiaknázatlanul, mennyi rejtély vár megoldásra, mennyi értékes töredék az összeillesztő kézre! Ott van — hogy csak Somogyról beszéljek — a néprajzilag oly nagyérdekü Szigetvár-vidéke (Darány stb.); ott van maga a megye székhelye, Kaposvár, azután K.-Mérő, Öreglak több más helylyel együtt, honnan kitünő mesemondok hirét hallám; ott a Drávamellék és a balatoni partok érdekes neprajzi pontjai, melyekről még alig vannak némi adataink. De meggyőződtem arról a másik tenyről is, hogy ha valahol, úgy itt igazán periculum est in mora. Legfőbb ideje, hogy szakitsunk azzal a hideg közönynyel, mely a rendszeres nepnyelvi es néprajzi gyüjtés iránt nálunk eddigele uralkodott. Meg kell mentenünk, a mi meg megmenthető. A vetést elvágta ugyan a jeg, leporkölte a nap, azért maradt benne annyi szem, hogy megerdemli a letakaritás munkáját.

Én a mint mondám, beállok ehhez a nagy munkához napszámosnak, szolgálom az ügyet gyarló tehetségem szerint; és ha nálamnál képesebbek fogják meg velem együtt a sarló végét, és ha társaságunk tetszése fogja követni a bevégzett aratást, akkor meg lesz a jutalom, a melyre számitottam.

Karácsonyi népjáték Szamosújvárról.

Közli: *Esztegár László.**)

(*Király, angyal, huszár, pásztorok* bejonnek: a *pap* künn marad: a *pásztorok* leteküszuek.)

* Esztegár úr ki e játékot Szamosujvárt, egy czigány legény előadása nyomán jegyezte fel, speciális tanulmánya targyává tette a hazai nepies misztérumokat, a melyeket vele együtt mi is igen erdekeseknek tartunk néprajzi szempontból es a melyeknek minden helyen való összegyüjtése igen kivánatos volna. Szerk.

Bennlevők mind: egy karácsonyi éneket elénekelnek.

Pap: (kivülről kopog)

Király: (kivont karddal) Eredj szolgám, lásd sietséggel, ki mer kopogni ajtómnál oly bátor szivvel?!

Huszár: Ki vagy? mi vagy? Erre nekem tüstént feleletet adj!

Pap: Én vagyok egy öreg páter. Most jöttem a tireneusi császártól, hogy a felséges királytól az éjszakára szállást kapnék!

Huszár: (a királyhoz) Felséges király! Olyan emberek jöttek, a kik a felséges királytól az éjszakára szállást kapnának.

Király: (a huszárhoz) Bizon tőllem szállást nem kapnak. Nem bánom, ha a városi piacz jéghátán is megfagynak.

Huszár: (a paphoz) A felséges királytól szállást nem kapnak, nem bánja, ha a városi piacz jéghátán is megfagynak.

Pap: Felséges király! az egész várost össze-vissza jártuk, szállást sehol sem kaptunk, s igy a városi piacz jéghátán is megfagytunk.

Huszár: Felséges király! Az egész várost össze-vissza jártak, szállást sehol sem kaptak, s így a városi piacz jéghátán is megfagytak.

Király: (a huszárhoz) Eredj szolgám, ereszd be egy keveset fütőzni.

Pap: (bejön) Szerencsés jó estét felséges király!

Király: Adjon Isten öreg páter. Lássa-lássa öreg páter, nekem mennyi vendégeim vannak; ha én magának szállást adok, arczomra nagy szégyent vallok. De hát maradjon benn egy keveset fütőzni.

Angyal: (énekel) Keljetek fel pásztorok, pásztorok!
Istenfélő jámborok, jámborok!
Mert született uratok, uratok!
Nektek kis Jézusotok, Jézustok!

Egy pásztor: (ébredez) Auz mej tertátye! Hallod te pajtás, mit mond az angyal. Uj királyunk született. Szkoaletye Kelj fel hirtelen Nu dormnyi Ne aludjál kegyetlen. Mert már annyit aludtál, hogy a két szemed kidüledt. Nem bánom hát, keljünk fel, Bethlehembe menjünk el.

Mind: (énekelnek) Bethlehemi városba, városba,
Csáklyás minden szállásba, szállásba.
Hol valának pásztorok, pásztorok,
Istenfélő jámborok, jámborok...
Gyertek tehát keljünk fel, keljünk fel,
Bethlehembe menjünk el, menjünk el.
Imádjuk mi urunkat, urunkat,
Tiszteljük Jézusunkat, Jézusunkat!

Pap: Hopp! Dominus, én is itt vagyok, úgy fázik a lábom, szinte megfagyok.

Pásztor: E közt a két hegy közt hideg szél csatázik, megfázik az ember, ha nem pálinkázik. Mikor az én apám fiatal ember volt, házasodni akart, de semmie sem volt. Csak elküldött a malomba, hogy őröljek hamar, ha nem egyebet, bár egy kotés szalmát, hogy e szerint megperzseljük. A molnár se vette tréfára a dolgot. Elővette a lisztes lapátot, hátamat-fejemet jól összeagyabugyázta. Én se vettem tréfára a dolgot. Útamba keltem. Útamban találtam egy katonatisztet. Az a katonatiszt mind arra ingerelt, hogy menjek, lássam Budapestet. Beállottam a dongai királyhoz. Minden esztendőben egy pár, két pár szunyogot levágtam, lénungomról lemondtam, e szerint pásztor lettem.

Angyal: Én kis orátor, hires prókátor. Most jöttem nem rég Francziaországból. A ki versemet meg akarja hallgatni, s kezével pénzt, petákot nem ad, Szerecsenországban baglyok temetik.

Király: Tekintetes nemes ország-világ. Én vagyok egy rózsaszál virág. Nézz szemembe ki vagyok én. Én vagyok egy légszeg (?) vitéz ember, a ki egy csapásra huszonötöt levág. Derék bagoly madár meg nem ijeszt engem, mert a sötét felleg jól oltalmaz engem. Magyar házámban most karácsony napja. Eredj jó szolgálóm; nyisd fel a kamarát, hozz fel asszonyodnak megsütött kalácsát!

Erdélyi örmény panaszos ének.

Közli: *Dr. Gopcsa László.*

(A február 28-iki ülésen tartott felolvasásból.)

Nemsokára az örményeknek Erdélybe való költözése után, tehát ezelőtt valami 200 évvel keletkezett egy czim nélküli hosszabb verselmény, a mely panaszkodik arról, hogy az örmények kereskedelmére bénitólag hat az, hogy már az oláhok és zsidók is szedik a bárányböröket, a melyek az örményeknek egyik legfőbb kereskedelmi és kiviteli czikke voltak. A nyelvészetileg igen érdekes eredeti szöveget más alkalommal közlöm, itt a néprajzilag is érdekes verset csak magyar forditásban mutatom be

Sajnálom, ti drága szövetek,
Hogy kés vágta el éltetek.

Jaj nekünk, már minden elveszett,
Szomoruságunk elérkezett.

Gyorsan elmúlt az idő,
Már minden semmisülendő.
Való igaz, szegények lettünk,
Nehéz lett kenyerkeresetünk.
A kéznek nincs hogy mit csináljon.
A vaknak nincsen hogy mit lásson.
Az örménynek nincs miért járjon.
Ha lóhátra ülsz, gyalog vagy.
Minden tudásod cserben hagy.
Útra kelve, sok kárt teszel.
Semmi hasznod, hogyha veszel.
Felrepültek a bankók a mennyekbe,
Vesztünkre jött a sok idegen ide
Kevés maradott a sokból nékünk.
Jól számitva is üres erszényünk.
Malozsát végy, kökeny lesz belőle,
Ha sajtot gyursz, por lészen belőle.
Menj a padlásra, házad beszakad,
Sátorrudból paszújkaró marad;
Megváltozott már sok finom szövet,
Azokból sok bártfai vászon lett;
Ez még hagyján, majdnem semmi.
Örvendj, ha tudsz menekedni.
Szikkadt talpért fogsz járkálni.
Házról házra fogsz te járni.
Sok jó embert fogsz meggyözni.
Mig arra te rá fogsz jönni,
Nincs értelme kiabálni.
Se portékám se pénzem nincsen.
Fiú s jó feleség minden kincsem,
S ha Istennek én rám semmi gondja,
Én sem vagyok báránynak bolondja
De azért megnyugszom, Istenem;
Mert te tudod mi kell nekem.
Mind az, mit ember magának akar,
Legyen jó vagy rosz, eltünik hamar.
Vigyázz, ha báránybőrt veszel, arra.
Hogy báránynak juhállat az anyja
Örmény a báránybőrt szedjed,
Oláh te a pénzt zsebeljed.
Mert az üzlet semmit sem fog behajtani;
Oláh boldog, örmény pedig fog sohajtani.
Jaj annak, a ki el fog esni.
A ki szed, fog sohajtozni
És a pénzt ki fogja adni.
A bárány kiáltja: be-be-be,
Te pedig hogy neked vege.
A bárányaprólék jól esik.
De a kár az már nem jól esik:
Mert akkor a zsebed meg nem telik
Lőrincz, Lőrincz Debreczenbe,
Bőrbe, bőrbe, báránybőrbe.
Nincsen pénz, azt mondja a vevő,
Üsse meg a juhat a mennykő.
De nincs ok, hogy miért nehezteli.
Mert a mi előjön, azt veszel.
Oláh mondja: hop, hop, hop,
Örmény mondja: kop, kop, kop.
De a bárány azért kelt fájdalmat.
Mert meg a zsidó is vásarolgat.
A ki értékere váltót adott,
Megevén az örmény izzadtságot.
Mert örvendett, mikor eladta
S a nyereséget hamar kikapta.
Ő szintén bajjal megmenekedett.
Mig én háromból kapok csak egyet
A báránybőrnek elmult ideje.
Eljött a rókabőrnek ideje.
És ha már belebuktam a sok báránybőrbe
Véletlenül ráakadtam sok rókabőrre
Mert gondoltam, ezek begyógyitják a kárt
Nem tudom tehát, hogy nekem mit kell tennem
Hogy a rókabőröktől is megmenekedjem.
Brassai árút veszek majd farsangon.
De azért rókabőrökkel álmodom
Azt gondolom mindig, hogy megmenekedem.
De mindig csak a kárral kell élredeznem
És mikor a rókáktól menekedtem
Azután én nyulbőröket vettem:
De félek, hogy azok is megcsalnak.
Nekem nem marad más, mint szaladjak

Rumén találós mesék.

Mailand Oszkár.

(Felolvastatott a társaság 1891. február hó 28-iki ülésén.)

A nép nemcsak képzelmét játszatja, eszméit kötött beszédbe fűzve, nem a világ dolgai, a szeme előtt levő tárgyak mikéntje és minéssége felett elmélkedik; összehasonlit, szétválaszt; lelke igyekszik hatolni a lényegbe: törekszik az ismeretlent, a megfoghatatlant megjteni s következtetéseit, megfigyelése eredményeit bizonyos alakba glalja. A népszellem ilyszerü működésének eredményei a találós mesék.

A laikus a nép találós meséiben talán nem lát egyebet, mint a p játszi elmejének esetlen nyilatkozatait. Ezek azonban, bár esetlenek is ha, hosszas elmélkedesnek eredményei. Az összehasonlitás, hasonló vonák összeszedése, elkülönitő vonások felismerese: az abstract dolgok felett melkedni nem szokott nép agyának megleszitő munka. A nép tudgyát ily módon elégiti ki, mert másképp nem igen teheti. Szellemi nykedés ez, az ősembernek a kultura által nem fegyelmezett egy ztöne megismerni az ismeretlent. Nem léhaságok ezek, hanem a tus vágyának legkezdetlegesebb kielégitői, a kultura alacsony fokán álló pek ismeretet kereső agyműködése.

Mert valamint az ősember vallási ösztöne kielégitésére megelédett azzal, hogy magának agyagból idolt gyurt, mely később arany llası symbolumokban kulminált, ugy az ismeret, a tudás kifejezése primitiv alakban nyilatkozik, hogy évszázadok mulva a tudás rendres épületévé alakuljon.

Valjon a dolgok lényege felett való elmélkedés mily eredményre uathatta az ős embert? Hol vannak a néplélek szellemi fejlődése legzdetlegesebb nyilatkozatai? És ha vannak, valjon mily alakban nyikozhattak? Mert ott, a hol azok a kezdetleges cserépedények, szikok, idolok készültek, szellemi életnek is kellett lenni. És vajon lyen lehetett e szellemi müködés, miként nyilatkozott a tudás után ló törekvés eredmenyeiben? Nézetem szerint t a l á l g a t á s b a n. Az ember találgatta a tárgyak mivoltát, a lenyeget, a lényegtelent, mert is kérdhette és neki is kérdenie kellett, hogy mi a nap? mi a hold? akár azt felelte az elsöre, hogy: „aranygomb bikabörön," akár, hogy ju, mely a holdat, mint lányt üzi:" s a másodikra, hogy az „pogácsa eresz alatt." mindkét esetben lelke ösztönet kielégité! Tudott a ga módja szerint, mert tudni akart, s e tudás kielégité lelkét, kielék őt a talalós mondások, mint a hogy minket nem egy hypothesis elégit.

Nézetem szerint a találós mesék a tudás kifejezésének le… alakjai. Talán merész feltevésnek látszik, ez odavetett rövid, tré… semmiségekben a tudás kifejezését keresni. De helyezzük magunkat e… vissza oda, a hol a lényeg vagy lényegtelen fölött való elmélke… kezdődhetett, a hol két tárgynak hasonló vonása tetszetős alakba… kimondva egy új szellemi vívmány lehetett, s a rejtvények szer… kétségkivül tudós számba ment, mint a hogy ma is a kultura al… fokán álló népeknél az ily primitiv igazságok ismerői, papok és szent… lesznek: akkor megértjük, hogy létezhetett egy kor, a melyben a tud… eredményei a nép találós meséiben voltak lerakva.

Mentől értelmesebbek, s logikus állitásuknál fogva mentől tal… lóbbak valamely nép rejtvényei, annál értelmesebbnek mondhatjuk a… a népet. E népszellemi termék felvilágositást ad a nép értelmessé… és szellemességéről. Kevés gondot forditottak eddig a találós mes… gyüjtésére, meg a magyar nép tanálgatós meséinek gyüjtése is el va… hanyagolva, s még inkább hazánkban lakó némely más népe. Ily gy… reksegekkel ki is foglalkoznék tüzetesen?

Nem volt szándékom a találós mesékről értekezni. Szerény néz… temet mondtam el s némi érdeklődést óhajtottam kelteni ezen elha… nyagolt és kicsinyelt műfaj iránt. Igaz, hogy a találós mesék gyüjtés… nem a legkönnyebb feladat a népvizsgálóra nézve. Tapasztaltam, hogy a nép kabátos embernek nem szereti elmondani találós meséit, részint álszégyenből, (van is sok kétértelmü rejtvény), részint a nevetségesség… től félve. Csak hosszas meglesés, (a népvizsgálat e fontos postulatuma) juttat e röpke sphinxek birtokába.

Képzelhető, hogy a néprejtvény, mintegy az elmélkedésnek forgalmi apró pénze, szájról-szájra járva, eredeti alakját kevés ideig tarthatta meg, de a vázat, az ősi alapot egyik-másikból mintegy ki… érezzük.

Alább van szerencsém bemutatni gyüjteményemből egy pár rumén néptalányt, a melyeket Petrozsény vidékén és a hunyadmegyei Erdé… hátságon a nép ajkáról jegyeztem le. Sok valóban meglepő, szellemes találós mese mellett van ezek közt erőltetett, nehézkes s helytelen összehasonlitáson alapuló is. Meglepő szépek és nyelvészetileg fontosak a hangutánzást tartalmazók. Érdekes az egyesekben az „alliteratio, mely e műfajnak sajátja s azt hiszem, hogy sok rejtvényben most már csak azért nincs meg, mert kiveszett.

1. **La tótă casa câne umflatŭ.**
(Minden háznál dagadt kutya.)
(Párna.)

2. **Am unŭ ciurŭ de alune şi numaĭ o nucă in elu.**
(Van egy rosta mogyoróm, csak egy dió van benne.)
(Ég, hold, csillagok.)

3. **Am o botă unsă**
Prin pămêntŭ ascunsă.
(Van egy megkent botom a földbe elrejtve.) *(Kigyó.)*

4. **Am o fétă de-a fĕta**
şi viţelu-ĭ de-a fĕta.
(Van egy lányom ellő állapotban s a borja is ellő állapotban van.)
(Baraczk és magja.)

5. **De-aicĭ până la Lipova**
Pasce baba gârbova.
(Innen Lippáig legel a görbe bába.)
(Kasza.)

6. **Mere Huica pe cuptoriŭ**
şi Huicoiu după ea.
(Megy Hujca a sütőkemenczére és Hujcoj megy utána.)
(Tyuk a kakas után.)

7. **Hodorungă lungă**
Pĕ Petru-l' impunge.

8. **Ghiesniţie, despeniţie,**
La circei-us toboliţie.

9. **Jo-sŭ cu pana, nu-sŭ cătana,**
Jo-sŭ cu ghierĕ şi nu-sŭ mâţă,
Jo-sŭ verde, nu-sŭ siopârlă
şi-sŭ cu dinţĭ şi făr' de gură.
(Tollal vagyok, de nem katona,
Körömmel vagyok, de nem macska,
Zöld vagyok, de nem gyik,
Fogam van, de szám nincs.)
(Vadrózsa tő.)

10. **Burdubasa umple casa.**
(Burdubasa megtölti a szobát.)
(Lámpa.)

11. **Usturiţă rĕu mĕ dóre**
Dacă o bagŭ bine-mĭ pare.
(Sajogó — nagyon fáj, ha bedugom jól esik.) *(Fülbevaló.)*

12. **Am o cloşcă, totŭ in pămêntŭ óuă.**
(Van egy kotlóm, mindig a földbe tojik). *(Burgonya.)*

13. **Cânele de ce duce ósele in gură.**
(A kutya miért viszi szájában a csontot?) *(Mert nincs tarisnyája.)*

14. **Am unŭ tată orbŭ, şi unŭ frate nărodŭ, şi o mamă lată, şi o soră bubată.**
(Van egy vak atyám, egy bolond testvérem, egy széles anyám, egy bibircsos (himlős) nőtestvérem).
(Szöllőtő, bor, szöllőlevél, szöllő.)

15. **Iepurele de ce sare din drumŭ in drumŭ şi merge in pădure?**
(A nyul miért szökik útról-útra és bemegy az erdőbe?)
(Nem sétálhat az úton végig.)
(Magyar hasonmás: Miért nem megy a nyul a hegynek.)

16. **Ce se bagă in pădure şi nu se udă?**
(Mi megy be az erdőbe és nem nedvesül meg?) *(A nap.)*

17. **Am o frunḑă aceea-mi e mai dulce.**
(Van egy levelem, az legédesebb nekem.) *(Dohánylevél.)*

18. **Am unŭ cănuţŭ (kanna), stă in cuiŭ si n'are códă.**
(Van egy kannám, szegen függ és nincs farka.) *(Tojás)*

19. **Am o fată grósă, fără de lécă de osŭ.**
(Van egy vastag leányom egy csepp csont nélkül.) *(Lisztes zsák.)*

20. **Doue lemne hodolemne**
Cele maĭ multe totŭ mărunte.
(Két fa, nagy fa, legtöbb apró fa.)
(Lajtorja.)

21. **Ce ţipĭ in sus albŭ, şi pică josŭ galbĕnŭ.**
(Mit dobsz fel fehéren s leesik sárgán.)
(Tojás.)

22. **Am o vacă cu patru ţiţĕ in spate.**
(Van egy tehenem, négy csecscsel a hátán.) *(Szekér v. szán, négy lőcs.)*

23. **Gilçiuţie 'n pĕrĕuţĕ.**
(Hangutánzó) *(Korsó a patakban.)*

24 Am o pestriță puicuța, Și tuturoră e dragoță
(Van egy tarka tyukom, mindenkinek kedvese.) *(Templom.)*

25 Am doue deme de mĕtasă Și le duseĭ la jupanésa, să le scrie in condeiu, se le vadă Dumnedeu.
(Van két selyem gombolyagom, elvittem az ifju asszonyhoz, hogy irja be az irótoliba, hogy Isten lássa.) —?

26. Ave, ave? în vérvă de nuie
(Ave, ave? a vesszó tetejen.)
(Hold.)

27 Tércă, bulércă
Pe câmpu alérgă.
(Szarka . . . . (hangutanzó) a mezön futkos.) *(Szarka.)*

28 Trece, se vede Și nu se aude.
(Elhalad, látszik es nem hallatszik.)
(Nap.)

29. Tații uscați, și mamele verdi și copii toți-su creți.
(Atyák szárazak, anyák zöldek, a gyermekek mind fodrosok.

30. Ca unu șerpe se svíresce,
Drugă lunga, nu-i de lemnu.
(Mint egy kigyó kigyódzik, hosszu rud, nincs fából.) *(Patak, folyó.)*

31. Pasce in lunca, și ninge in satu.
(Réten legel, faluban havaz).
(Ló sörényéből és farkából szitát csinálnak. Ló legel a réten, szitából a liszt hóhoz hasonlóan hull.)

32 Am unu grajdu plinu de bo[...] Și numai unul se bagă și [...] scóte.
(Van egy istál óm tele ökörr[...] egy megy be s mind kihajt[...]
(Sütőkemencze kenyérrel ta[...] rdesló.)

33. Cându a fostu pămĕntule [...] ca cerinlu?
(Mikor volt a föld magas[...] az ég?)
(Mikor Szt. János Krisztu[...] resztelte. Szt János kezr vol[...] Krisztus jelképezi az eget.)

34. Unu omă s'a dusu cu o 100 beci la târg n'a vîndutu m[...] dară totu-și a adusu acasă o [...]
(Egy ember felhajtott a vas[...] kost, nem adott el egyet se[...] 100 forintot hozott haza.)
(Megnyirta a kosokat és a g[...] adta 100 frtért).

35. Ce feliu de pămĕntu e acela, [...] l'a vedutu sórele numai 34 [...] nute, și nainte și după ace[...] mai vedutu
(Mely föld az, melyet a nap [...] perczig látott; sem azelőtt [...] után nem látta többe.)
(A Veresstenger feneke, m[...] vezette Mózes a zsidókat

Árvamegyei tót népbabonák.

Közli: *Nagy József.*

Szt.-János napja előestéjén szokták a hajadonok kendőik[...] alsó szoknyaikat azon házak födelére dobálni, a melyekben legeny[...] nak, azon hiedelemben, hogy a mely ház födelén megakad a fe[...] kendő, az ezen fedél alatt lakó legény feleségül veszi a feldobót. [...] ekkor szoktak a hajadonok csalánt ültetni a szemetdombra; a[...] lánynak csalánja megfogamzik es tovább nő, az bizton remelheti meg azon evben férjhez megy.

Szt.-András előestéjén (nov. 10.) szokás a leányok között az ólomöntés. Ekkor ugyanis pléh-kanálban ólmot olvasztanak és ezt egy kulcs fogantyúján keresztül hideg vizbe öntik. Az ólomból különféle, néha lyukas lemezek keletkeznek. Ezeket úgy tartják, hogy a lámpa világosságával a falra árnyékot vessenek. Ennek alakjából jósolgatnak jövendő férjük foglalkozására és vagyoni állapotára nézve. Ugyancsak Szt.-András előestéjén a leányok a fonóban galuskát is főznek. Kisebb papirdarabokat vesznek, mindegyikre egy férfi keresztnevet irnak; a papirokat összehajtogatva egy vizzel telt fazékba dobják, jól összekeverik, aztán mindegyik egy galuskát huz ki és a mely keresztnevet huzott az illető, az lesz a leendő férjnek a neve.

Szt.-István vértanú éjjelén a hajadonok férfi ruhát szoktak a fejök alá tenni, hogy álmodjanak valamit leendő férjökről.

Lucza-napkor foghagymát esznek; az ajtóra, különösen az istáló ajtajára krétával keresztet csinálnak; az ostorral az utczán es udvaron erősen durrogatnak, hogy így a boszorkányokat elkergessék. — Lucza-naptól karácsonyig 13 nap van. Ezen idő alatt egyesek, minden nap valamit dolgozva rajta, egy széket csinálnak. Ezt a széket a karácsony éjjeli isteni tiszteletre elviszi az illető, és észrevétle[illegible] buvik vele, ott ráül. A ki ezt megteszi, az meglát[illegible]szorkányokat. — Lucza-naptól karácsonyig minde[illegible]nek [illegible]elre; karácsony este elégetik s ekkor meglátj[illegible]orkányokat. — Ugyancsak Lucza-nap estéjén tör[illegible]be tüzet raknak s azt folyton élesztik. Közben mind[illegible]hagymát esznek. Ez addig tart, mig a tüz melege a fazékmaradékot teljesen szét nem repesztette. Ha a fazék szétpattant, a boszorkányok és szellemek el vannak kergetve a háztól, különben egész éven át kisértenek.

Majdnem minden községben egy-két hely a boszorkányok és szellemek állandó tanyája vagy gyülekező helye. Ha ilyen hely közelébe ér valaki kocsijával, szörnyü mód durrogat ostorával, hogy a rosz szellemeket távol tartsa magától.

Turdossin melletti Haleczkova erdőben van egy helyen egy sziklahasadék, hol Lucza-napkor Magyarország összes boszorkányai összejönnek, gyülést tartanak és vigan mulatnak. Az italok és ételek minőséget is tudja az itteni nép!

Krasznahorkán van egy ember, kinek midőn reggel korán a hajnali misere ment, a boszorkányok egy fazekat tettek eléje. Emberünk nem vette észre, es megbotlott benne ugy, hogy megsántult. Ezen eses következtében meg mindig sánta.

Karácsony éjjel a marha beszél, a patak vize borrá válik

Ha a gyermeknek valami baja van, ennek többnyire megigézés az oka. Erről úgy győződnek meg, hogy szenet tesznek egy pohár vizbe: ha alámerül, a gyermek kétségen kivül meg van igézve. Akkor a babaasszony, ki rendesen ezen a téren is nagy tekintely, hokusz-pokusz között a kilincsre fecskendez, és azután a gyermeket megmosdatja vele. A vizet sokáig nem szabad kiönteni.

A szemétet este felé nem viszi ki a gazdasszony a szobából, mert azt tartja, hogy e szeméttel együtt a „gazdagságot“ is kiviszi.

Ha égett házból szeget lop valaki, akkor a tűz utána megy és előbb-utóbb a tolvajnak háza is a tűz martalékává lesz.

Hiszik, hogy a boszorkányok a legelőn vagy bárhol képesek a tehenet látatlanul megfejni és a tejhaszontól az illető tulajdonost megfosztani. — Tejet addig a háziasszony ki nem viszi pl. eladásra, vagy ajándékba a házból, mig ezt meg nem sózta. Tojást, tejet vagy barmi élelmi szert, vagy akár más tárgyat, a házból ki nem visznek és kölcsön nem adnak, ha a nap már lenyugodott.

Ha a tehén hirtelen kevés tejet ad, annak bizonyára boszorkány az oka. Ilyenkor a házi asszony vesz a tehénnek tejéből és egy edénybe önti forrázni; az edénybe teszi a tejszűrésre használt ruhát is, tele bökődve gombostűkkel. Közébe tesz még különféle füveket és ezen keveréket forralja. Ha csakugyan boszorkány az oka a tej elapadásának, akkor megjelenik az illető boszorkány valamelyik vénasszony képében és az asszonyt minden áron arra birni törekedik, hogy a forralást hagyja abba. Ezt azért teszi, mert a tejszűrő ruhába szurt gombostűk az ő testét szurdossák. —

Halecskova tőszomszédságában van egy malom. Itt lakott egy szép molnárné, kinek tehenei nagyon szepek és jól tejelők voltak, de egyszer csak hirtelen elapadtak. Panaszkodott a molnárné egy alkalommal egy másik asszonynak, ki azt tanácsolta neki, hogy vegyen azon vajból, a melyet a tehenek tejéből nyert és keverjen beléje mindenféle fűszert, u. m borsot, gyömbért, fahéjat stb és a legközelebbi fejés alkalmával csináljon e keverékből egy hengerkét, a melyet fejés előtt a két tenyere között hengergessen. A molnárné úgy tett és alig kezdte a hengerkét hengergetni, az illető boszorkány, ki a tehén tejhasznát meglopta, térden csuszva jelent meg előtte, és könyörgött neki, hogy már többé soha sem bántja tehenét, csak ne árulja el.

Hisznek a gyermekek kicserélésében. Ezt a boszorkányok addig tehetik, mig a gyermek nincsen megkeresztelve: azert sietnek is a keresztelés-

Ha tűzből szikra pattant ki, vagy az ajtó magától kinyitódik, akkor vendég jön a házhoz.

Ha a falon függő óra, kép vagy tükör megmozdul, vagy leesik, akkor valaki a családból vagy a közeli rokonságból meghal.

A baglyot itt is halált vagy szerencsétlenséget hozó madárnak tartják; a baglyot nem lövik meg, mert ez tűzveszélyt hoz. — A kakuk az ittenieknek is megmondja, hány esztendeig élnek, ha megkérdezik őt

Ritkán fordul ugyan elő, hogy a lakó háznak valamelyik része ne volna deszkával padolva vagy kövel kirakva. De ha mégis előfordul és valamely eltévedt vakond ilyen házban turást végez, azt nagy szerencsétlenség előjelének szokták tekinteni, rövid idő mulva a családtagok valamelyikénél valószinüleg haláleset áll be.

Helva-osztó ünnep Ada-Kaléban.

Dr Kúnos Ignácz.

(Felolvastatott a társaság febr. 28-iki ülésén.)

A mikor még a török birodalom félholdja Belgrádon túlra is elragyogott, a mikor még a Duna mindkét partján török várak emelkedtek az égnek, akkortól veszi nevezetét az a kis oszmánli szigetvár, melyet *Ada-kale* (Szigetvár) néven ismerünk. A törökök előtti története tudvalevő. Dunai erődnek épitette I. Lipót, és Új-Orsova volt a neve mindaddig, míg csak el nem foglalta a török. Lakatlan kis szigetén a Dunának, melyből a hóditó török várfogságot csinált. Sehol se v[illegible]a akkor a töröknek annyi tarka népe, mint a szerb, magyar, oláh és b[illegible]k gár területek ez összeszögelésénél A szerbek, oláhok és bulgárok [illegible]ja ő rájái, a magyarok félig-meddig meghóditottjai, közzéjök került meg az a sok tatár sereg is, mely Közép-Ázsiából szakadt ide Itt telepedtek meg aztán a Duna mentén, vegyültek a folyammenti lakosokkal és képezték azt a mohamedán lánczolatot, mely Belgrádnál és az átellenes Zimonynál kezdődve, Orsován át húzódott el egész a Dobrudzsáig. Ennek a lánczolatnak volt Ada-Kale az őrszeme. Itt pihentek meg a padisah seregei a harcz előtt, és ide tértek meg pihenni a háborúk után. Eleinte csak katonák, fogházra büntetett spáhik, és lázongani kezdő janicsárok. De a mikor visszahuzódozott a nagy sereg, és más irányba került a törökök hadi zászlója, ott maradt egy része a Duna mentén,

letelepedett és egy kis török területet alkotott *Egy* nyelvterületet képezett a Duna mindkét partja, egy különös fajt, mely arczra és beszédre külömbözött a sztambuli törököktől, és külömbözött az ázsiai tatároktól is. Voltaképpen vegyülete mind a kettőnek, úgy olvasztotta magába a dunamenti lakosokat is, és alkottak egy külön nemzedéket, külön ethnographiai területet. Ebből a keverék népből állott a *Tunavilajeti* lakosságnak jó része, és nem is olyan rég, hogy pusztulóba kerültek. Temesvártól Belgradig, Belgrádtól Orsováig, onnan meg tovább egész Lom-Palankáig egyre apadt a számuk, egyre tünedezett az iszlámság. Csak az az egy sziget maradt meg, a török Ada-Kale. Minárékat döntött le az idő, országokat pusztitott el a század, de e sziget lakosaiban nem tehetett sok kárt. A Duna termő vidékének ez a kis gyöngyszeme, melynek oly pazarul osztogatta a természet dús adományait és a mely második hazájává lett a messze földről ide szakadt idegen moszlimoknak, nem egy könnyen válhatott ismét lakatlanná. Egyfelől a hegyek takarták el, másfelől meg a Duna hullámai védték. Lakosai erősen védett várba vonulhattak, melynek közeli kulcsai a fenséges Demir-Kapúban rejtőztek. A szerb területről a szerbek elől vonultak vissza, oláh területekről az oláhok elől menekültek, egyedül a kis szigeten volt biztos maradásuk. Mecsetjük kis tornyát gyümölcsöseik hatalmas fái takarták el, és a müezzin imára hivó szózatát a Duna hatalmas hullámai némitották el. Igy maradt e sziget ismeretlennek, bántatlannak. Csak a Balkán népek reakcziója idejében fedezte el ismét a kis nemzetek hóditásra törekvő aspirácziója. Legelébb is a szerb vetette rá a szemét, és az a veszedelem fenyegette a szigetet, gy kivándorolnak belőle az ő békés lakosai. Ki is vándoroltak volna lsó emberig, ha csak egy idegen is veti közzéjük a lábát. A sztami kormány tapintata elejét vette a veszélynek és monarchiánkra a a védelmét, lakóit pedig a maga alattvalóinak tartotta meg. Igy lett Ada-Kaléból a Balkán terület Senki-szigete. Senkié, mert többen formálnak hozzá jogot, és azt se tudják szegény mohamedán lakosai, hogy kinek tartoznak voltaképen alattvalói hűséggel. Adót a magyar kormánynak *nem* fizetnek, és vámot a török szultán *nem* vesz rajtok. A várban osztrák-magyar katonák masiroznak, és védelmükre török júz-basi van oda rendelve. Egyrészt az orsovai törvényszék szolgáltatja az igazságot, másrészt meg a müdir efendi biráskodik közöttük. Néha az alispán avatkozik az ügyeikbe, néha meg a jó Filoksenides efendi, a török konzuljok. Nem is csoda, ha annyi sok úr közt azt se tudják, hogy kinek szolgáljanak, és hogy koronás fők védelme alatt egész kis

köztársaság lett belőlök. Védve vannak ők mindenfelől, bástyánál is erősebben, érczнél is keményebben. Vallásuk védi meg őket és az a három vonalból meg tizenegy bástyából álló kőfal, melynek fedett folyósai alatt békésen tanyázgatnak századok óta Történetükről, meg nyelvi és néprajzi sajátságaikról más alkalommal szólunk. Ezúttal olyan egy-két szokásukat akarom megismertetni, mely, tudtommal legalább, a többi törökségben nem divik, és a melynek eredete talán Ázsiáig nyulik vissza. Hiszen Ada-Kale lakói azoknak az összetoborzott ázsiai tatároknak a maradékai, a kiket a hódító szultánok az ázsiai sivatagokból hoztak ide, és a kik a harczok lezajlása után itt rekedtek a Duna mentén. Szilisztria körül még most is tatárosan beszélnek, Belgrád vidékén azonban, hol sok szláv elem vegyült közzéjök, némi átalakuláson ment át a nyelvök. A tatáros mondatszerkezetbe szlávosan hangzó szók helyezkedtek el, és alakult belőle egy külön nyelvjárás, melynek legtisztább kifejezője az ada-kalei beszédmód. Ez a dialaktus főleg azért érdekes a feljegyzésre, mert népköltészeti kincseiben itt-ott magyar vonatkozásokra találni, és mert ez volt az a nyelvjárás, melyen a magyarországi törökök is beszéltek. Ez a nyelv volt valamikor hatással a mi nyelvünkre, és ez a beszéd hangzott a budai utczákon, a temesvári bazárokban. Ezen a nyelven szólal meg a költészetük is, és ez a nyelv a tolmácsolója sok olyan népszokásnak, melynek eredetét avagy csak analógiáját hiába keressük a szomszéd nemzetek benső életében. Ilyen szokásaik közé tartozik az ada-kalei helva osztó ünnep. *Helvá*-nak egy gömbölyü kis édes tésztát neveznek, mely lisztből és czukros avagy mézes vizből készül. A tésztát gömbölyüre gyurják és forró édes lében, többnyire mézben, pirosra sütik. Dió nagyságu kis fánkok. Különösen télviz idején készítik a török gazdasszonyok, és helva esténék (helva gedseszi) nevezik el azt a csak helvából álló nagy vacsorát, mondják török jourt, melyre a szomszédok és szomszédasszonyok megannyija hivatalos. Persze nem együtt, hanem külön az asszonyok és külön a férfiak. Mint minden lakmározást, úgy a helva-vacsorát is a kávé nyitja meg és csak aztán kerülnek elő a rózsa illatu helvácskákkal megrakott tálak. Mert rózsa vizet öntenek rá, hogy még az illatával is étvágyat ébreszszen. A helva főleg az asszonyok kedvelt eledele. Előtte kávé, utána kávé és megered a helva estéken az éneklő és tánczoló mulatozásoknak oly hosszu és változatos sora, hogy csak a reggeli szürkület vet neki véget. De nem is erről a helva ünnepről akarok én ezuttal szólni. Hanem az ada-kaleiről, mely a maga nemében oly sajátságos, és oly elszigetelt szokást képez, hogy az ethnographust első sorban kell

hogy érdekelje. Annál sajátságosabb ez a szokás, mert egész kis költeménytár füződik hozzá kiséretképpen. A helva ünnep ugyanis dalok kiséretében folyik, három sorból álló kis versszakokkal. Megannyija a helva osztó ünnepre meg a helvára vonatkozik, és noha az egyes versszakok közt nincs meg mindig az összefüggés, az egész mégis az ünnep lefolyását tükrözi vissza. Megszokott melódiára éneklik e dalokat, ugy a hogy a népdalszerű *máni*-kat (gondolat verseket) szokás énekelni. Legalább is nyolczvan ilyen versszakból áll az egész cziklus, de itt-ott meg is rövidítik vagy pedig kibővitik. Maga az ünnep a vendéglátáson és a szomszédok között levő jó barátságon és öszinte ragaszkodáson alapul. Mintha csak egy család volna az egész sziget, és egy anyának a gyermekei az a körülbelől ötszáz lélekből álló mohamedánság. A gazdagabbja nem veti meg a szegényt, a hajléktalan nem érzi magát idegennek a jobbmódu hajlékában. Apjoknak tekintik ügyszólvást Fazli agát, a sziget leggazdagabb lakóját, és még a keresztény konzuljoknak is megadják a kellö tiszteletet. Emberségesek és tisztességtudók, békés természetüek és becsületesek. Kedélyüket a helva osztó ünnepben tükrözik legjobban vissza, és épp azért apróra szedem a lefolyását, hogy kapcsolatban vele a népköltészetüket is jellemezzem.

Az ünnep lefolyása a következő. Összeállanak a sziget férfi lakosai és elhatározzák, hogy egy jókora nagy tál helvával tisztelik meg egy jó emberüket. Azon kezdik, a kit legjobban becsülnek. A helvát vagy közös költségen készittetik el, vagy pedig valaki vállalja magára, és annyit süttetnek belőle, hogy az egész társaság jól lakhatik vele. Vagy huszan-harminczan gyülekeznek e czélból össze, és megállapítják az sorrendet, a melyben a helva osztást magok között megtartják. Mert sorjba megy ez az osztogatás, és ma az egyiket tisztelik meg vele, holnap a másikat. Az ünnepség rendesen este felé kezdődik, mikor alkonyodóban van a nap. Összegyülekeznek egy házban, többnyire ott, a hol a helva készül, előveszik a nagy tálat és piros fátyol félével fedik be meg zöld pántlikákkal; a piros szint azért használják, hogy az asszonyok valahogy meg ne kivánják az ételt és meg ne ártson nekik, a zöldet meg mert szent szin. A helvákkal megrakott tál közepére gyertyát helyeznek el, és mihelyt kiér a menet az utczára, meggyujtják és útra kelnek. Ének szóval mennek a megvendégelendő háza felé és kezdetét veszi az a dal cziklus, melynek *helva sopu gresidi* (helva galuska menete) a neve. E versikék, mint már említettem, három-három sorból állanak, és mindegyik sorában nyolcz szótag van, mely két ritmusos részre oszlik. A rimeknek *aaa* a képletük. Itt-ott az alliterácziónak is nyoma van, mint például a legelső versszakban is:

„Beszmelejle baslajalym,
haslamajy haslajalym,
bu ite ne islejelim. *)

Avagy a következő:

„Ürnegimi gerdim durdum,
csisanemi kurdum durdum,
ben arkamy topa verdim."

A cziklus első része 29 versszakból áll a lehető legtarkább tartalommal. A két első sor úgynevezett *szacsma*, vagyis teljesen összefüggéstelen szóbeszéd, és csak az utolsó zengedez a helváról. Azon kezdik az éneklést, hogy:

„Kezdjük el az imádsággal,
folytatjuk a mulatsággal,
végezzük az édességgel."

Egy második kezdi rá aztán az éneklést, és beszél szélről, mely kezéből, lábából kivette az erőt és hajókról, melyeknek vitorláit dagadóra bontotta. Majd meg a helva dicséretéhez fog:

„Esteledett, sötétedett,
gömbös tésztám gömbölyödött,
rózsa bimbó nyiladozott."

Egy harmadik, mintha csak ismételni akarná a mondottakat, emígy válaszol az első versszakra:

„Jöjj el este, sötétedjél,
gömbös tésztám gömbölyödjél,
rózsa bimbó nyiladozzál."

Majd meg, mintha a helva-menetet akarnák buzditani, hogy kissé gyorsabban szedje a lépéseket, énekel az egyik, hogy siessenek a tésztával, és mondjanak rá a megvendegelt házánál egy igaz ámint. Mert:

„Gránátfa nincs gránát nélkül,
rózsafa nincs rózsa nélkül,
helva nincsen Áhmed nélkül."

Áhmednek hivják ugyanis azt a jó agát, a kihez ezuttal helvát visznek. Minél közelebb érnek a házához, annál vigabb és enyelgőbb

*) Az átirásban nyomdai okoknál fogva, a magyaros átirást használtam. Az y a magas hangu *i*-nek megfelelő mély hangu ї-t jelenti.

a dal, annál több tréfát vegyítenek belé. Az egyik p. azt énekli helváról:

„Ez a helva csizmában jár,
vadászatkor lovára száll,
többet érő sár aranynál."

Egy másik meg, a ki édes pillantásokat vet a nagy tál felé, emígy csiklándoztatja a többiek étvágyát:

„A helvánknak nincsen párja,
édesb nem jött még világra,
testem lelkem gyönyör járja."

És mintha a kórus szólalna meg, imádságba meg szent fogadásba folyik az ének:

„Esküszünk az ibolyára,
igaz Isten egységére,
az ellenség vakságára."

És egyre folyik a helva dicsérete, és tréfálkoznak a tállal meg egymással meg a megvendégelendővel, míg csak a háza közelébe nem érnek. Ennyi az ünnepnek úgyszólván első és bevezető része. Magáról az ünnepről, és az ünnepi versekről jövő alkalommal.

(Folytatása következik).

Mutatvány a mongol népköltészetből.

Bálint Gábortól

(Előterjesztetett az 1891. február 28-iki ülésen.)

Az összes turánságban (az egyszótagos nyelvű, meg a maláj fajú népeket természeten ide nem értve) még mindig a legeredetibb typusa nem két, hanem 4—5 milliónyi mongolság népköltészete két tekintetben érdekes. Egyszer alaki tekintetben, mert a turánság verselésének legeredetibb módját, a kezdő- és betürímet (alliteratio) mind eddig megőrizte, és pedig nem valamely irodalmi testület pártolása alatt, ilyen nem lévén a mongoloknál, hanem csupán ösztönszerüleg. Hogy a végrím helyett a kezdőrím volt a turáni népeknél az ősi, bizonyítja a tamul nyelv, a turánság sanskritja, a mely ezen verselés-módot a vallással bevitt sanskrit nyelv daczára is megtartotta s tovább fejlesztette

rendszerbe szedve. Ezt, ha élek, tanulmányaimban fogom bemutatni. Tárgyi tekintetben azért érdekes, mert a turánság fő népeit jellemző felfogás a buddhismus által is csak igen kevéssé van befolyásolva. A mongol népköltészet fő tárgyai: a király úr-szolgálatába menés, anya, apa, szerető, fegyver és paripa. De a környező termeszet egyeb tárgyai, mint hegyek, térségek és folyók, sem hiányzanak a mongol népköltészetből, a melyben a hasonlatok mindig érzekelhetők. Minthogy a mongol az ő tágas országában mindig szabad volt s igy annak ellenkezőjét nem ismeri, egészen természetes, hogy a magyar népköltészet ezen tárgyát a mongolban nem látjuk.

Gyüjteményemből három költeménykét mutatok be. Az első egy anyját vesztett fehér tevebocs keservet énekli s ez eléggé mutatja a mongol nép családiasságát, s ebben a gyermekek ragaszkodását a szülőkhöz, a mit vándorlásom alatt több keresztény vallásu s nem mongol faju népeknél iszonyun megfogyatkozva láttam. Ezen költeményben figyelmet erdemel még azon fölfogas, a mely szerint a halál nem a természet tyrannismusának, hanem az illető valamely cselekedetének tudatik be. Annak eldöntesét, ha buddhista nézet-e ez vagy ősi turani, másokra bizom, mert nincs időm utána járni.

A 2-dik a *nyúl dala* (vagy inkább keserve) a nyomorult földünkön elvitázhatatlanul létező termeszeti zsarnokságot tünteti föl a folytonos üldözés elől nyugtot nem találó nyúlban, a mely utóvégre is sorsára bizza magát. . . . . Ez a mongolok ősi vallásából való, a mely szerint mindenkinek megvolt a maga sorsnemtője (ȝayà).

A 3-ik a szeretőt irja le s végre élvezetre hivja föl. Ebben a „kis isten köpenye“ kifejezésnél láma tanitóm azon értelmezést adta, hogy valamint a gyermekek között a legkisebb vagyis a legutolsó született a legkedveltebb, éppen ugy az istenek vagy nemtők között is *asȝan* (aszkhan) *tengri* a legkedveltebb. Nálunk is nagy szerepü a „kis isten“ kifejezés. Nem tudom, ha a székelyek régi szokása, a mely szerint az atyai hajlékot mindig a legkisebb fiu kapta, ősi turáni szokás-e vagy árya?!

E költeményeket én mongol irásban nem láttam, a mondatolók nem voltak irástudók s igy az első leiráskor csupán a hallott hangok leirására szoritkoztam. A második átirás a mondatonként való fejtegetés után történt meg s innen van az, hogy a végleges átirásban a mongol irás és nyelvtan követelményeit is számba vettem, azaz az alig hallható egyszerü rövid önhangzókat, valamint a második hangzó által elnyelt ikerönhangzó elsejét is kiirtam. E nélkül átiratos mongol szó-

II.

Tólaîn dô.

adôr γarbol,
oγai kónen bolba-ô?

ksöböl
ün sâlind' oron holba-ô?

n' kiórbo,
onô idek' bolba-ô?

amâr göibel
boson kûn üzěke bolba-ô?

amâr göi bel
boson kûn üzěke bolba-ô?

lan' γorγodoγôr
n' γorγodiy'!

n' γorγodobol,
ên burgöt šürnem bolba-ô?

an' γorγodobol,
ên burgöt šürnem bolba-ô?

orγodôγoig'
zan tólain zayâ meděgi!

Yandain Žamtsa.

II.

A nyúl dala.

Ha a falun kivül megyek,
a falu kutyája vesz üzőbe, úgy-e?

Ha a völgyben fölfelé megyek,
a vadász törébe esem, úgy-e?

Ha az árokba rejtőzöm,
a róka és farkas esz meg, úgy-e?

Ha a széles uton szaladok,
a fölfelé járó ember lát meg, úgy-e?

Ha a keskeny uton futok,
az erre járó ember lát meg, úgy-e?

Az isten szobrához rejtőzés helyett
hadd rejtezzem a bokorba!

De ha a bokorba rejtőzöm,
a szürke erelt sas ragad fel, úgy-e?

Ha a szikla mellé rejtőzöm,
a fekete erelt sas ragad fel, úgy-e?

Hogy hová rejtőzzék
a szürke kopott nyul, sorsa intézze el!

Mondatolta Y. Ž.

III.

čanartai tögöldör,
nömol toh-šik
ônte tsaratgi-čin'
lakšin tögös žâ!

etkilig' boliyakči,
obônî égesik-šik,
eyeldek ayalindan,
sôyon oromte žâ!

e dondas' debelkînsen
ntatai adel'
i idêbes'
ügei žâ!

engerin dèlig' ömösiya!
alain žirγalâr žiryaya!

Lósin Dorži.

III.

Sok tulajdonságban teljes,
szinben fényes tükörhöz hasonló
szépséges arczodat
ha tekintem; maga a szépség csakugyan.

A vad szivet is meghódító,
kakuk madár ékes hangjával biró,
kedves és illeszkedő modorában,
s beszélgetve ülése helyes csakugyan!

A lotusok közül lépett elő,
mézédességével fölérő,
(melyet) hagyönyörrel élvez az ember,
nem képes vele jóllakni csakugyan!

A kis isten köpenyét hadd öltsük fel,
s a nagy tenger örömével örvendjünk!

Mondatolta L. D.

áférhetnek úgy a finn-ugor népek hagyomány-kincseihez, mint a goti irodalmakhoz, a melyekben ezeket értékesiteni lehet.

A néphagyományok körében a legérdekesebbek, legjelentősebbek osmogoniai mondák és regék, a melyek a világ és az ember teltesére, az emberiség ős állapotára, a földszin nagy átalakulásaira tkoznak. Ily hagyományok a nyugoti népek száján már nem igen ek, a magyar nép ajkán Kálmány Lajos, e rendkivül buzgó és szeencsés kutató fedezett fel nagybecsű mondákat és töredékeket, a yeknek fontossága különösen a finn-ugor népeknek ily tárgyú igen lag, de eddig szintén ismeretlen hagyományaival való összevetésöknél ik ki.

A kosmogoniai mondák főbb momentumai a világteremtés, az ber teremtése, a víz- és tüzözön és ennek néhol moralis megokolása: űnbeesés, szervesen összefüggnek egymással. Mint nagy természetes astrophának, a vizözönnek emléke emelkedik ki igen sok nép traiban A legtudósabb és legtehetségesebb ethnographusok egyike, Andree Richard, a Globus szerkesztője, a ki különösen abban tűnik hogy a népek életének legjelentősebb vonásait állítja párhuzamba nographische Pararellelen és Neue ethnographische Parallelen), egy lsagos könyvet irt legközelebb e tárgyról „Die Fluthsagen" czim-*) Az öt világrészből 88 vizözön mondát közöl. Afrikában alig vannyomai a mondának, a mig Amerika egész hosszában igen számos nusokban tünik fel. Andree kimutatja, hogy a vízözön-mondák nem éges eredetüek s hogy nem általános, hanem helyi áradásokra vooznak. Felsorolja az eredeti és kölcsön vett mondákat és feltünteti bliai monda nagy hatását, végre pedig kifejti a vizözön-mondák észetes okait.

A legrégibb ránk maradt vízözön-monda a kaldéi, melyet 1872-ben ztek fel babiloni ékiratos táblákon s melynek szövegezése mintegy 0 éves. (Ennek egy változata már régebben ismeretes volt Berossos gyzése nyomán.) A kaldéi monda forrása lesz a bibliai mondának, ely kivált a keresztyénségnek elterjedésével nagy hatással volt sok ősi vizözön hagyományára, másiknál meg maga alakált át népies yományny á.

Andree csak egyetlen egy finn-ugor vizözön-hagyományt ismer, a uly feljegyezte vogul-mondát, melyet rövid kivonatban közöl (45—1.) Lenormant után*), s melyet európainak mond. A vogul mondát

*) Die Fluthsagen. Ethnographisch betrachtet Mit einer Tafel. Braunschweig. 152 lap.

Magyar vizözön mondák és töredekek.*)

1.

Mikó Nojé a bárkát készitötte, mög vót (az Istentől) parancsolva, y sénkinek mög né monygya, hogy mit csinál Nojé osz'tán 'gy álta, hogy sénki sé' tugyggya mög, hogy hová jár. A mellék tartoyba' vöt égy' nagy erdőség, ennek a közepibe' egy' igön nagy högy annak a tetejibe' csinálta Nojé a bárkát.

Mikor a bárka készült az erdőbe' a högy tetejin, mán akkó minféle á'lat mögjelönt a bárka környékin.

Nézögették, de csak az á'latok láthatták a bárkát, mert az ojan a vöt, hogy (az emberek közül) senkinek sé' vöt látható. Az Úr- úgy parancsolta ki, hogy (Nojé) sénkinek né monygya, még a éginek sé' monygya mög. Az is mög vöt parancsolva, hogy mindön el mögmozsgyon, mikor a munkára indul, mer' ha mög nem mozs- be nem végezi (a bárka csinálást.) Igy hát Nojé hozzá fogott a ghon. Mönt mán a dolog jô, de sénki sé' tutta, hogy hová jár, Nojé mindég korán mönt, még nap fönkötte elött êmönt a bár- csinálni, oszt' késön gyütt mög, sémmi útytyát mög nem tapasztták. Az Ördög mindön áron mög akarta tunni, hogy huvá jár ? êjárt a feleségihön beszélgetni, kérdöszte tüle: Huvá jár a tê ? De a felesége sé' tutta, huvá jár, Nojé nem mon'ta mög neki, anynyit tudott, hogy mindég még napfönkötte elött elindul, mög é mén, mindég mögmozsdik.

Asz'onygya az Ördög: Hát töd' el a mozsdó vizit! Hogy eltötte ozsdó vizit, Nojé nem mozsdott mög, úgy mönt ê mozsdatlanul át csinálni. Mikor hozzáfogott a munkájához, egész haza ha'latszott opogás: akkó möntek nyomrú-nyomra. Mán nem meszszi vôtak, or az Úr-Isten angyalt kü'dött, hogy azonnal mozsgyon mög, ha á nem a vizeletytyivé, mert minygyá' vége a munkának. Mihánt mozsdott, minygyá' nagy köd ereszködött, nem tuttak séhuvá sé' m, nem láttak a ködtü', mögtévettek. A felesége osz'tán is étötte dön röggê a mozsdó vizet, de osz'tán sikeretlen lött, mert a viytyivel mozsdott mög. Mikô mán az Ördög látta, hogy hijába teszi (Noé) felesége a mozsdó vizet, babonaságot kész'tetött (Noé feleével) árpábul mög komlóbul, hogy aszt itassa mög Nojéval, úgy nem tugygya elkésziteni a bárkát.

Háromszor félbe köllött neki hanni a bárka épitesit, mer' nem birta

*) Kálmány Lajos feljegyzései. Nagyobb részt Szeged vidékéről

kihajtotta: Té csak — asz'ongya — légy oda kint! A Sátán asz'ongya: Uram, ha a légy nem mén be a bárkába, maj' én mék be a hejjire! Asz'ongya Nojé: Távû légy! Oszt' csak mökcsalta, (a Sátán) Nojét, a (Noé) feleséginek az árnyékjába húzódott, úgy szökött be; így osz'tán még is csak a légy hejjibe szökött be a Sátán.

Azután negyven nap és negyven éjjel esött az eső. Mikó mán nagy vót a víz, az egér kirákta égy' hejt a bárkát és a bárka könyvedzdzött. A kigyó mikô látta, hogy fojt be a víz, aszt mont'a, hogy: Az én képembe' van mökcsalva a világ, mán Ádám vétközött, hogy ez a sok á'lat, az Istennek a terentvénye el né veszszön, begyugom (az egér rágta lyukat), be is gyukta.

Nojé osz'tán, a mikô mán apatt a víz, kibocsá'tott hollót, az nem gyütt viszsza, így osz'tán galambot bocsá'tott ki A galamb ző'delő olajágot vitt a szájáb', ârû tutta mög Nojé, hogy van már száraz fő'd oda kint. Nojé osz'tán kieresztötte az á'latokat a bárkábû, rájuk atta a nevüket, hogy e' kutya, e' mög macska, azûta mindégygyiknek az a neve. A bárkát Nojé fön'hatta a högyön, Örményországnak a högyin, ott á'lott mög a bárka, osz'tán szőlőt ültetött. (Egyházas-Kéz.)

3.

Mikô Nóvét a felesége megrészegitette, a fejszéje azután mindég kopogott Novénak. A kopogásra az emberek mentek oda nézni, oszt kicsúfolták Nóvét, hogy mé' csinájja. Be is csúnyították a bárkát, a mikô Nóvé fel is hagyott vele. Az Úr Isten osz'tán oda kü'dötte az Angyalt, hogy csinájja (Noé a bárkát); Nóvé nem akarta csinálni: Nem csinálhatom bejis csúnyították, hogy csinájjam! Az Angyal elment az Úr Istenhez, de az Úr Isten csak visszaküttte Nóvéhoz, hogy csinájja, nem lész semmi baj! Az Úr Isten a népet meggátolta a'val, sebéssék léttek oszt' a'val a csúnyasággal megkenték magukat, akkô méggyógyú'tak, ugy oszt' tiszta létt a bárka, úgy csinálta még Nóvé a bárkát. (Magyar-Kanizsa.)

4.

„Méddig nem koppant Novénak a fejszéje a fába?" Igy hangzik a násznagy egyik kérdése lakodalmakban a vőfélyhez, mire a felelet:

„Addig nem koppant, még még nem részégitétte Nóvét a felesige, azûta koppan."

Meséje pedig a következő:

„Az Úr-Isten mégjelentétte Nóvénak, hogy elpusztúl a világ, csinájjon bárkát. Azt is megmon'ta neki, hogy né monygya sénkinek,

rt Nojé is mikor mozsdatlan ütötte a szöget a bárkába, ott (a hová ütte) mindég csöpögött." (Egyházas-Kér)

10.

„Nojē okos embör vot, mégis mökesalta az Ördög. Mökkérdöszte, gy: Mi' csiná'sz Nojé? Nojé nem akarta mögmondani, miko' mögon'ta, hogy bárkát csinál, a mit nappal csiná't, az ördög lerontotta zaka: úgy oszt' Isten Angyalt küldött a segicségire, akkô mökesilta." (Csanád-Apácza)

11.

„Mikor az Ur-Isten kijatta Nojénak, hogy épicsesön bárkát, aszt mögjelöntötte néki, hogy mikô vasasztalon öszik, akkô rakogygyon bárkába. Eccző' mikô' kimöntek aratni, szüntelenül esött az eső, nem ták a kinyerkéjüket letönni, hát mi' csinájjanak! Öszszeszöttek há- sallót, rátötték a kinyeret. Akkô jutott az eszibe (Nojénak), hogy az üdö, mer' mos' öszünk vasasztalon, rakogygyunk a bárkába! Akkô bárkába rakottak. Szüntelenül esött az eső." (Temesköz-Lőrinczfalva.)

12.

„Miko Nojé a bárkába vôt, az Ördög abba' járámkodott, hogy ki ja a barkát, hogy ők is fulágygyanak bele (a vizbe). Az ördögbő' r lett, kiakartá rágnyi a bárkát, de Nojé meglátta, odá hájitottá a sztyüjit oszt' a' (kesztyűje) macskájé vá't Azé' oján ellensége a macska egérnek. (Ságújfalu)."

13.

„Mikô Nojé bemönt a bárkába, mindön ál'at párbû vött be ég t, az egeret is bevötte. Az Ördög osz'tán asz'on'ta az egērnek, y rágja ki a bárkát, hogy elűjjön (a bárka) A víz mán keszdött a kába mönni, a kígyó eszt észre vötte, begyukta a farkává a lukat, y a bárka ê ne üjjön, a macska mög mögötte az egeret." (Lőrincz- a.)

14.

„Mindég mulattak az embörök, lakodalmaskottak, azé' pusztitotta üket vízözönnel az Isten." (Szőreg).

15.

„A vízözönbe' multak ki az Orijások mög a Tündérök, mert az n parancsolatytyát nem akarták tartani. Mindég mulattak, fajtalan öt éltek, el is pusztultak." (Szőreg).

Valamilyen módon bár teremne ember!"
Most anyját s atyját az ő haló földjükből sirva elöidézgeti:
„Arany-Kworél atyuskám, Arany-S'iś! anyuskám
ember nélkül én ugyan miképpen élhetek (ülök) el?!"
Arany-Kaltés néne szól.
„öcsikém mi lelt téged (hogyan lettél), miért sirsz?"
„Hát én, nénécském, azért sirok:
Az álló szent földön
im szent tüzözön kerekedett:
nem maradt meg egy végső erdei fa,
nem maradt meg egy ember;
az emberke nélkül miképpen élhetek?"
„Öcsike nézz csak lefelé!"
A mint lefelé pillant:
hát egy hétrétü nyárfa-hajóban*)
egy asszony s öreg ember vannak.
A szent vízen lebegvén (most) szárazra jutottak;
még csak most kelnek föl, im kifelé lépdelnek.
Xul'-äter kikél az asszony hasából**)
Az a köldöke vágott ember,
az ő leányaik és fiaik,
im mi, orosz és mańśi***) egyetemben
mind mostanáig élünk.

---

*) Ez voltaképen, mint az alább következő regékben le van irva, tutaj volt egymás tetejére rakott farétegből; hat faréteg elhamvadt a tüzözön fölszinén csak etedik maradt meg nagynehezen épen. (l. 4. A.)

**) „Xul'-äter kikél az asszony hasából": meg nem érthetnők e mondatot, .. más tüzözönregéből nem értesülnénk, hogy az egész tüzözönt Numi-Tarem csak ul'äter elpusztitására eszelte ki, ki azonban összejátszva az asszonynyal (ott ni-Tärem feleségével) mégis megmenekült. Ezt az utóbbi epizódot jelen ének lője. Nomin is elbeszélte Munkácsinak, még pedig a következő módon:

„A minap, a midón a szent tüzözön előfakadt, Xul'-äter csakhamar rájött, y öt bizony megöli Tärem. Az az öreg (a vogul Noé) nem látja őt, az asszony a. Az öreg rászállott hajójára, az asszony (csak) áll. Pedig a szent özön már tört. Az öreg szól: „Szállj fel!" Ő csak áll (tovább). Ismét mondja: „Szállj fel!" n száll fel. Harmadszor oda szól: „Szállj fel, te ördög!" Erre az ördög (Xul'- v. Kul'äter) az asszony hasába bujt bele s (ilyen módon a hajóra jutott. Most ig, midőn a tüzes víz leapadt, im szemlélgette (Arany-äter): hát a mint az öreg ; a felesége kilépnek nyárfahajójukból, ők kiugrottak s Xul'-äter is kiugrott; ele- volt. Ilyen módon menekült meg élete."

***) Vogul.

B.

Munkácsi B. feljegyzése. L. Hunfalvy P. Reguly hagyományai. 156—159 l.

1. Hét tele-nyara ég a tűz. Hét tele-nyara emészti a tűz a földet. Hét tele-nyara mondja öreg (nagy) nő, öreg férfi: a mi világunk im elöntődve másra változik, hogyan menthetnők meg mi ezutánra életünket (lelkünket)? Egyik öreg ember, sok-kevés ember egybegyűl. Egy faluba gyűltek egybe, tanácsot kezdtek tartani: milyen módon fogunk ugyan mi megélni?

2. Egy koros ember, egy koros férfi szól: „minő módon mentsük meg mi ettől fogva életünket?! A mint (midőn) én hallottam, béltelen nyárfát kettévkell vágni, tutajt kell csinálni. Ha azzal életünk megmenekül, hát (csakis azzal); egyebként semmilyen módon életünk meg nem menekül. Ha ezen lakó földunkön élni akarunk: ötszáz öl kötelet kell fonni fűzfa gyökérből. Azután ha ezen kötelünk elkészül: egy végét ölnyi mélységre le kell bocsátani (sülyeszteni) a földbe, egy végét nyárfa-tutajunkhoz kell oda kötni. Ezen tutajunkba a sok leányt, sok gyermeket bíró férfi hadd szálljon rá. Ama tutaj egyik végére egy kártus tiszta halzsírt kell oda állitani, a négy szöglete szerint négy kártust kell állitani. Azután a gyermekei fölé tokhal bőréből takaró mennyezetet kell varrnia. A takarómennyezet elkészülte után gyermekei fölé kell takarnia. Hét éj, hét nap lefolyására (elegendő) ennivalót, innivalót kell oda késziteni; a tokhalból való takarómennyezetben legyen az enni s innivaló sok. Azután ha ilyen módon megmenekül az életünk: hát csakis így menekül.)

3. Azután kiki a maga falujába ment (tkp. a valahová ment férfi, a valahová ment nő falujaként im elment.) Azután, midőn már hazaérkeztek, a tutajkészitő férfi béltelen nyárfából tutajt csinál, a kötélfonó férfi kötelet fon. Hét éjjel, hét nappal fáradoznak im úgy. A melyik férfi tutajt csinálni nem tud, az az öreg embertől (onnan) kérdezgeti. Az öreg ember megtanítja: ezt ezen módon csináld, azt azon módon csináld. Azután némelyik ember nem tudva tutajt csinálni, magas helyet kezd keresni. Hiába járkál, lakni való tetsző helyet nem talál. Azután az öreg embertől kérdezősködnek: „te nálunk előbb növekedtél föl, talán tudsz valahol valami (alkalmas) vidéket?“ Az öreg felel: „Ha tudunk is, hogyan (honnan) fértek el ott (oda), mind (a nép) úgy sem fértek el?! Íme már ránk jött a szent vizözön, jöttenek zaja, zúgása már két napja hallik (lett); ily gyorsan hová menjünk, már utolért bennünket?!“

4. Azután az az ember, kinek elkészült a tutaja, sietett rá leányával s fiával. A melyik embernek nem volt tutaja, azt a tuz

kezdenek forrni. Világ-ügyelő-férfi ismet meglegyintette őket kendővel, forrásuk csak csendesedett, csak csendesedett, egyre elcsendesedett, tovább már nem forrnak. Most Világ-ügyelő-férfi *manśi* emberehez szól: „gyere, menjünk!“ Ezzel Arany-*Kıvorés* atyja házába mentek.

3.) Arany-*Kıvorés* atyja ama fürdőszobájából im bejött. Fiához szól: »fiucska, miért hiúsitod te meg (gázolod át) az én törekvésemet?“ Világ-ügyelő-férfi szól: óh atya, hát hogy ne hiusítanám meg; sajnálom sok emberemet?!“

A vizözön és a sörnek keletkezése.

(Munkácsi B. feljegyzése.)*)

Hajdani időben Inmar-nak egy Noj nevü kedves embere volt. Ez a Noj (igy) szólván: „a világot nagy viz fogja elárasztani“ — egy igen nagy hajót kezdett késziteni. Ezen munkájára ő három évnyi ideig járt minden nap. Śajtan észrevevén, hogy Noj falujából kijárkál, egyszer (igy) kérdezősködék Noj feleségétől: „hová jár ugy a te férjed?“ „Magam nem tudom — szólott Nojné, — jár valahová; kérdeztem, de nem mondja meg.“ „Ha nem mondja meg, nohát most magunk fogjuk vele megmondatni“ — mondá Śajtan Nojnénak s komlót mutatott (neki). „Te — mondja — ezt a komlót kádadba tevén főzd meg vizzel és liszttel; az a főzeted sör lesz; ha azt a sört Noj megiszsza, meg fogja neked mondani, hogy hová jár.“ Nojné Śajtannak tanitása szerint sört főzvén, férjet lerészegitette. Noj lerészegedvén, megmondta feleségenek: „hajót késziteni járok.“ Nojné férjének mondását megmondta Śajtannak. Akkor Śajtan a Nojtól készitett hajót egészen összetörte. Noj uj hajót kezdett késziteni. Miután két évnyi ideig keszitette az egész földet egy nagy viz kezdte befogni. Noj ezt látván, Inmar parancsa szerint hajójába ment és feleségét is hijja már. Felesége nem megy be. „Nosza!“ szólt Noj haragjában ismét feleségének, „nosza ördög, gyere be!“ Ezen szavát Śajtan meghallván, azt mondta: „engem hitt!“ — s az asszony után ő is bement. Midőn a hajóban hajózva (tkp. uszva) jártak, egyszer Śajtan (azt) parancsolja az egérnek, hogy Nojnak hajóját lyukassza ki. Miután igy kilyukasztotta, a hajóba víz kezdett bemenni. Ama hajón volt egy oroszlán. Akkor amaz oroszlán egyik orrlikából kigyót bocsátott ki, a másikból macskát bocsátott ki. Az a macska és kigyó elpusztitotta az egeret és igy Śajtan semmit sem tudott Nojnak csinálni.

*) Lásd Munkácsi B. Votják népköltészeti hagyományok 50—52. l.

…ági korlátolt lokális és anyagi helyzeténél és az ily kiadások költséges voltánál …va e nemzeti kincsek csak kis része válhatott gyümölcsözővé a hazai műipar és …rajz javára; most azonban kilátás van arra, hogy Huszka olyan helyzetbe jut, a …ly kedvező alkalmat nyujt gyüjteményeinek és ismereteinek értékesitésére. Az or…ág legelőbbkelő középiskolájának tanári testülete első helyen kandidálta Huszkát …üresedésben levő rajztanári állomásra. Nagy nyeresége volna a magyar néprajz…k és különösen a hazai ethnographiai muzeum megalkotása iránti törekveseknek …abból, ha Huszka előkelő állásban a fővárosba kerülne.

Társasági ügyek.

I.

A néprajzi társaság vidéki köreinek szervezete. (Szabályzat-tervezet.)

1. A mely helyen a Magyarországi Néprajzi Társaságnak 15 tagja …, ott vidéki kör alakulhat.

2. A vidéki kör minden tagja az országos társaságnak is tagja.

3. A vidéki tag nem köteles valamely vidéki körhöz csatlakozni …a lakó helyén nincs kör, bármely körhöz csatlakozhatik.

4. A vidéki kör maga választ magának tisztikart, de kivánatos, …gy a választásnál tekintettel legyen a társaságnak a körhöz tartozó …asztmányi tagjaira és szakosztályi tisztviselőire

5. A vidéki kör a maga szükségleteinek fedezésére (ülések, leve…zés stb.) csekély évi járulékot vethet ki a kör tagjaira és ennek be…dezéséről gondoskodik.

6. A vidéki kör üléseket tart, felolvasásokat rendez, gyűjtéseket …zdeményez. Egyik fő feladata: hatáskörében megismertetni a néprajz …tosságát és felkelteni iránta és a társaság iránt az érdeklődést.

7 A vidéki körnek ezzel megbizott tisztviselője gondoskodik arról, …gy az ülésekről s a kör egész működéséről a központi titkár minél …marabb és kimeritőbben értesittessék, hogy a felolvasott dolgozatok …gy azok kivonatai a társasági értesitő szerkesztőjének rendelkezésére …sáttassanak stb.

8. A társasági értesitő szerkesztője különös figyelemmel lesz a …déki körök részéről beküldött hivatalos értesitésekre és dolgozatokra …azoknak lehető tág tért nyit a társaság folyóiratában, esetleg egyéb …dványaiban (a szabályszerü tiszteletdíj mellett).

9. A vidéki körök tagjaira nézve teljes érvényben maradnak a …saság alapszabályai, de ezeknek keretén belül egészen önállóan és …tságos körülményeikhez alkalmazkodva alkotják meg a vidéki kö-

az 50 frtnyi alapitványt a mi legnemzetibb irányu munkálkodásunktól, s a belügyminiszterium bizonynyal helyben hagyja az ebbeli határozatot. Ha van nálunk tudományos törekvés, a mely megérdemli és mely méltán elvárhatja a pártolást az ország minden vidékének részéről, bizonyára a néprajzi társaság az, a mely a haza minden népének legsajátosabb, legbensőbb érdekeit testvéri szeretettel ápolja. Beszterczc-Naszód vármegye kir. tanfelügyelője és közigazg. bizottsága fogadja köszönő elismerésünket. (Szerk.).

III.

Jegyzőkönyv

a M. N. Társaság 1891. jan. 31-én tartott XIII. vál. és ezt megelőző XII. felolvasó üléséről.

A felolvasó ülés tárgyai:

1) Strauss Adolf: A bolgár népköltészetről.

2) Bálint Gábor: A mongol népköltészetről, mutatványokkal. Bemutatja Dr. Jancsó Benedek, a ki bevezetésképen ismerteti Bálint Gábor ethnogr és nyelvtudományi buvárlatait.

3) Vikár Béla: Finn népdalok magyar forditásban. Mutatványaihoz fűzött rövid bevezetésében a forditó figyelmeztet e finn dalok sajátszerű s a népköltészetben szokatlan idomértékes verselésére és magas technikai fejlettségére

A napirendre kitűzött tárgyak közül kettő (Mikszáth Kálmán és Kúnos Ignácz felolvasásai az idő előrehaladottsága és Mikszáth betegsége miatt elmaradt.

A vál. ülésen jelen vannak: Hunfalvy Pál elnök, Herrmann Antal, Dr. Réthy László, Patrubány Lukács, Vikár Béla, Strauss Adolf, Lindner Ernő és a jegyző.

Hunfalvy Pál elnök az ülést megnyitván, a megelőző két ülés jegyzőkönyveinek felolvasása és hitelesitése után Herrmann Antal titkár jelenti, hogy a Nagymélt. Vallás es Közokt. Miniszter úr a folyó évre is kilátásba helyezett 300 frtnyi segélyt a Rokk Szilárd-féle kulturalapból legközelebb folyóvá fogja tenni.

Köszönettel tudomásul vetetik

Veress Endre bukaresti tagtársunk levelet intézett a társasághoz, a mint Dr. Réthy László, a levél bemutatója jelenti, s e levélben több rendbeli javaslatot tesz a társaság jövedelmeinek emelésére.

E javaslatok közül a vál. egyelőre csupán az oklevélre vonatkozót tartja figyelembe veendőnek s erre nézve megbizza a titkárt az e tárgyban már hozott vál. határozatok folyamányaképen szükségeseknek mutatkozó intézkedések megtételére.

A titkár bemutatja az „Ethnographia" II évfolyamának az új szerkesztőktől jegyzett I. számát, s midőn ezt teszi, a legmelegebb elismerés őszinte hangján emeli ki az I. évf szerkesztőjének Dr. Réthy Lászlónak a társaság irodalmi vállalata eddigi vezetésében szerzett kiváló érdemeit.

A vál indittatva érzi magat, hogy Dr. Réthy Lászlónak jegyzőkönyvileg köszönetet szavazzon a társ. folyóirata első évfolyamának szakavatott és odaadó munkássággal teljesitett szerkesztéseért, a melynek köszönhető, hogy a néprajz ügye hazánkban ez idő szerint a társ. folyóirat II. kötetének megindulásakor a kezdet

Fortschritte der ethnographischen Metallkunde, 1885. 11. l. Das Zeichnen bei den Naturvölkern, 1887. 9 l. (40) 3 képes lap – Volksleben u. Archäologisches in Savoyen (Berliner anthrop. Gesellsch.) 1890 4 l. (H. A.)

Néprajzi irodalom.

Baroti Lajos. A németek első betelepítése a bánságba gr. Mercy alatt. Budapest, 1890. 16 lap (Különnyomat az Ethnographia I. 8—10. füzeteiből.)

Kevevármegye felélesztése tárgyában érdekes röpiratot adott ki több nyelven az ezíránti mozgalom megindítója, Christian Antal pancsovai ügyvéd. Az ősmegyének Pancsova székhelylyel való helyreállítása mellett a legnyomósabb okok szólanak és jó alkalmat ad rá a közigazgatási reform életbeléptetésénél tervbe vett megyerendezés. (H. A.)

Veres Endre. Herkulesfürdő és környéke. 5 képpel. 13 lap. Különnyomat a Turisták lapjából (II. év. 12. szám.)

Új erdélyi képes naptár. Közművelődés nyomdája Kolozsvártt. IV. évfolyam. 1891 Csilingarián Jakab. A király és a bor. Örmény népmese

Hentaller Lajos. A czivilizált oláhok. 1891. Horatsik bizománya Kolozsvártt.

Hazai folyóiratok.

Akadémiai értesítő. 1891. márczius. A magyar pogánykori sirok. (Pulszky Ferencz). — Az 1890-iki népszámlálás előleges eredményei. (Keleti Károly).

Aranyosvidék Tordán szerkeszti K. Weress Sándor. Vegyes tartalmu heti lap. Ára 5 frt. 1891. – Pár ecsetvonás a havasról. (Néprajzi vázlat) 9. és köv. sz.

Arménia. 1891. III. füzet. Pál Bogdán. A beköltözés történetéhez. — Keleti hangszerek 4. füzet. Gr. Kuun Géza. Az új perzsa nyelv tulajdonító és tárgyi ragjairól. — A fényüzés korlátozása

Az erdélyi múzeum-egylet bölcselet-, nyelv- és történettudományi szakosztályának kiadványai. Szerkeszti Szinnyei József. VIII. kötet 1. füzet. 1891. Brassai Sámuel. Nyelv és társadalom. —

Archaeologiai értesítő XI. év. 1. füzet. Antik arczképek a budapesti művészházban. — Münnich Sándor, Ókori cserepek Szepesben. — Régészeti és őstörténeti leletekről. — Múzeumokról és társulatokról. — Különfélék.

Az én Újságom. 1891. 4. sz. Murai K., A kis czigány (Lenk F. rajzával). — 5. sz Hangutánzások. — 6. sz Sebes mondások — 7. sz. Pósa Lajos, Bandi álma (az állatlakodalom néven ismert népies tréfa igen sikerült költői feldolgozása). — 8. 11. sz. Strausz Adolf, Bolgár népmesék. 1. A farkas, róka és teve. 2. A juhász és a kigyó.

Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. XXIII Bd. 2. Heft. 1891. 249—551 lap. Dr. G. D. Teutsch. Rede zur

dományos társaságunknál hiányzó) igen örvendetes jelenséget, hogy a haza összes népei sorakoztak azon feladatra, hogy önmagukat és egymást megismerve, a testvéries egyetértést ápolják. — A legutóbbi időben igen biztatóan fokozódik a társaság iránti érdeklődés; kérjük t. tagtársainkat, tegyenek úgy, mint Istvánffy úr és buzdítsák a maguk körét a társaság támogatására. (H. A.)

Magyar Nyelvőr. 1891 márczius. Zolnai Gy. Matyusföld nyelvjárása. — Szólásmodok. — Babonák. — Népmesék. — Gyermekversikek. — Mit beszélnek az állatok. — Tájszók.

Revue de l' Orient et de Hongrie. 1891. 12. sz. Viora. Un ballet hongrois. — Les Macedoniens serbes. 13. sz — Jakob Tehelingarian, L'ange-gardien des amoureux. Recit armenien. 14. 15 sz.

Szegedi Napló 1891 50 sz. Kálmány Lajosnak az „Anzeiger der Gesellschaft für die Völkerkunde Ungarns" I. füzetében közölt dolgazatáról.

Transilvania. 1891. 3. P. Broştênu, Tabula Peutingeriana — Arseniu Vlaicu, Cum s'aru puté ridica industria de casă săcelénă.

Természettudományi Közlöny. 1891. márczius Moravcsik E. Emil, Az idegesség szerepe a társadalomban. (Megemlékezik a boszorkányokról és más ideges járványokról).

Viestnik hrvatskoga arkeologičkoga družtva (A horvát régészeti társaság negyedévi értesítője) XIII. év. 1 sz Nevezetesebb czikkei: Egy római kocsiról (képes lappal) és egy buccari-i régi glagolit feliratról. 2. sz Római katonai oklevél. - Négy szláv-bizanti stilu oszlop

Külföldi folyóiratok.

Am Ur-Quell Monatsschrift für Volkskunde Harausgegeben von Fr. S. Krauss. (Wien, VII Neustiftgasse, 12.) Havonkint egy ív, ára 2·40 — II. Bd. 4. Heft. Dr. Alb. H Post, Das Volksleben als wissenschaftliches Problem. — K Knauthe, Das Alpdrücken in Pr. Schlesien. — O. Schell, St. Martinstag im Bergischen. — H. Gaidoz, Ransom by Weight. — G. Kupczanko, Volksmedizin — I. Sembrzycki, Ostpreussische Sprichwörter — Fr Krauss, Geheime Sprachweisen. — Kleine Mitteilungen. Vom Büchertisch. Nekrolog. — IV. Bd. 5. Heft. James Mooney. Die Kosmogonie der Cherokee. — Dr M. Landau, Non olet. — Dr Mr. Hoefler, Das Sterben in Oberbayern — A. Hexenleiter oder Vogelscheuche. — H. Sundermann, Ostfriesisches Volkstum. — H. Volksmann, Volksmedizin. — J Sembrzycki Sprichwörter — Krauss, Sprachweisen. (folytatás) Vom Büchertisch.

Bosnische Post. 1891. 14. sz. Ed Rüdiger, Wolhynische Bauern. — 18. A. Flachs, Wischan u. Frossa Ein rumänisches Zigeuner-Idyll (Aus dem Berliner Tagblatt). — 19. 20. R. v Portazzi, Die Zukunft des türkischen Theaters — 21. 22. Die Erzählung des alten Niko Madame al Raschid Bey, Orient u Occident. Nr. 26 —

Correspondenz-Blatt der deutschen Gesellschaft für Anthropologie Ethnologie u. Urgeschichte Redigiert vom Prof. Dr. Johannes Ranke in München. — XXI.

kisch-Armenien und seine Bewohner — v. Strantz. Die deutschen Schutzgebiete und Colonialunternehmungen bei Beginn des Jahres 1891 (auch im 2 Heft.) — Dr. M. Haberlandt, Volkszählungen in Asien — Dr. Karl Hassack, Über Ramie. — Miscellen: Teppich-Austellung in Handelsmuseum — Rumänien's geologische Verhaltnisse — 2. Heft H. Vambéry. Culturelle und wirtschaftliche Bewegungen in Persien. — Gerhard Rholfs, Das Silphium — Fr. v. Hellwald. In Lande der Laoten. — Die Bevölkerung der Erde. — E becses folyóirat olyan közérdekű, de egyuttal igen tanulságos nep- és országismertető czikkeket közöl, a melyek érdekelhetik a monarchia kereskedelmi és közgazdasagi érdekeit keleten Az osztrak cs. k kereskedelmi muzeum adja ki. Vajjon nem volna-e kivánatos, hogy a mi keresdelmi muzeumunknak is volna valami hasonló értesitője. Mi nem dicsekedhetünk kereskedelmünk keleti érdekeinek valami fenyes és hathatos képviselésével és érdekelt köreinkre igazán ráférne, hogy gyakorlati szempontból de kissé tudományosan megismerkednének azon országokkal, a hol fontosabb nemzetgazdasági érdekeink vannak. (H. A.

Romänische Revue 1891. 3 4. — 11 Millionen Romänen. — Das Bukurescier Memorandum — R Fr Kaindl. Ethnographie und Folklore in der Bucovina — A Alecsandri. L V. Fischer, Grui Sanger. — Melch. Harsu Macedo-romänische Volkslieder, VIII XVI. — Joan Barbovesen, Die Lasch-Araba u die Anfänge des romänischen Staates — K. Heinzendorf, Die geizigen Brüder. Romänisches Volksmärchen aus Südungarn. — Über den Ursprung der Romänen Tr. Klamm)

The American Antiquarian and Oriental Journal Editor S. D. Peet, Mendon, Illinois. (Két havonként egy 4 ives, diszes, gazdagon illusztrált füzet Ara egy évre 4 dollar.) — Vol XIII 1891. No. 1. S. D. Teet. The great Cohokia Mound — J. C. Thomson, Asmid Sackhar — S G. Rand. A Giant story — V. M Beauchamp, Earth works and stockades — Correspondence. — Editorial. — Archaelogical notes. — The american Folk-lore society. — Book reviews.

The Journal of American Folk-Lore Editor William Wells Newell. Vol. IV. Nr XII 1891. January-March — Second annual meeting of the American Folk-Lore Society. — Franz Boas, Dissemination of tales among the natives of North-America. — H Carrington Bolton, Some Hawaiian Pastimes — Frederik Starr, Folk-Lore of Stone Tools. — George Frederick Kunz, Exhibition of gems used as Amulets etc — James Deans, The daughter of the Sun. — James Deans, a Creation Myth of the Tsimshians of Northwest British Columbia. — E. A P de Guerrero, Games and popular superstitions of Nicaragua. — W M. Beauchamp, Iroquis Notes — Charles L. Edwards, Some Tales from Bahama Folk-Lore — Frederick Starr, A page of Child-Lore — Alice C. Fletcher. The Indian Messiah. — George B. Grinnel, Account of the Northern Cheyennes concerning the Messiah superstition — Waste-Basket of words. — Folk-Lore scrapbook — Notes and queries — Record of Folk-Lore and Mythology — Local Meetings and other Notices. — Bibliographical Note. (Az amerikai Folklore-Tarsasag kozlonye, negyedévenkint 6 iv. Tagsági dij 3 dollár, valamivel több mint 7 frt. Jelentkezések a pénztárosnál: John H. Hinton. M. D. 41, West 32- d. St. New-York, N. Y.)

Zeitschrift für Volkskunde, III. Bd. 6 Heft R. Darnwirth, Deutsches Element in slavonischen Sagen — O Mailand. Der Fluch in der siebenbürgisch-rumänischen Volkspoesie — E. Veckenstedt, Wendische Sagen der Niederlausitz — J. H. Jarnik, Albanesische Märchen u. Schwänke — Fr Branky. Volksüberlieferungen aus Oesterreich. — A Gadde. Volkslieder aus Hinterpommern — Al. Kaufmann, Findlinge

A magyar gyermek ethnographiája. A Néptanitók budapesti egyesülete ...ascalású és nagy jelentőségű munkaprogrammot állitván fel, kitüzték első ...lyául a hazai és családi gyermek-neveléseink minden oldalról való tanulmányozá... tüzte ki, különös tekintettel a sajátságos hagyományos szokásokra. A kiválóan ...prajzi tárgyu és módszerü ügyben való további eljárást Herrmann Antal részvéte ...llett kiküldött bizottságra bizták.

Párhuzamok magyar meséinkhez. 6. szám. Patkós Körmöndinéhez (Ethnographia, 1891. 62. l.) Bartsch K. Sagen, Märchen und Gebräuche aus Meklenburg. I. 142, 144. — Müller F. Siebenbürgische Sagen [2] 208. — Wolf J. W. Niederländische Sagen. 389. (Az utolsónál a patkolás hiányzik, a boszorka megtér.) ...ban el van terjedve az a változat, melyben a boszorkány macska alakot ölt ... termajában nyaut, kezét vagy karját levágják. E változatból kezem ügyébe es... Bartsch K. i. m. I. 148. — Engelien A. és Lahn W. Der Volksmund ... der Mark Brandenburg. 39. — Kuhn A. Märkische Sagen und Märchen 134, a. — Müller F. i. m. 192. — Schulenburg W. Wendische Volkssagen und Gebräuche. 165. l. — Veckenstedt E. Die Mythen, Sagen und Legenden der Zamaiten. II. 109. l. — Grohmann J. V. Sagenbuch von Böhmen und Mähren. 225. l. Hasonló elbeszélésekre akadunk még medve, róka, disznó, nyul, béka, ...gólya vagy varju alakjában porul járt boszorkányokról. V. ö. Arany, Vörös ...Rébék: „Pörje Dani egy varjut lőtt s Rebi néni leesett.” *Binder Jenő.*

Fáil Gábor makói főszolgabiró járása három községét jelentette be tagul ...néprajzi társaságnak. Követésre méltó példa, a mely még jelentősebb most, mi... a közigazgatási reform gyökeresen átalakitja a nemzet legősibb hagyományos ...lezményét, a megyét. Nagy nemzeti érdek, hogy a szükséges haladással enyésző ...nzeti traditiók még legyenek mentve az emlékezet, a történet számára. E feladatban hivatottan buzgólkodik a magyarországi néprajzi társaság. Méltó tehát, ...gy a haza népei hathatósan támogassák hagyományaik éber őrét s ezzel egyik ...főbb erkölcsi érdekök képviselőjét: társaságunkat. Az enyésző megye szolgabirái...nak régi hagyományos patriarchalis állásukhoz igazán méltó feladat volna, megnyerni ...rásuk községeit a néprajzi társaság czéljainak támogatására. Nekik könnyen si...kerülne. Az ország községeinek legalább fele legkevesbbé sem érezné meg e csekély ...áldozatot, e az önkéntes adóval hatalmas eszközöket nyerne társaságunk, a melyek...kel hathatósan buzgólkodhatna a nép hagyományainak a tudomány és a nemzeti ...jövőre számára való megmentésében. (H. A.)

Felolvasások. Dr. Laufenauer Károly egyetemi tanár az országos közegész...ségügyi egyesületben márczius hó 12-ikén felolvasást tartott a hazánkban és az ...ebb korban előfordult *járványos idegbajokról*, kiemelve a szegedi boszorkánypere...ket. — Az országos izraelita tanitóképző intézet önképzőkörének márczius 12-iki ...ülésén Deutsch Zsigmond paedagogiai értekezést olvasott fel *a népmeséről.* — Herrmann Antal az Erdélyi Irodalmi Társaságban a *finn-ugor népek vizözön mondá...*...it, Kolozsvárt, april hó 19-én.

Uj tagok. Sárospataki áll. tanitóképző ifjusága. — György Lajos, állami ...gimnasiumi tanár, Losoncz. — Fáil Gábor főszolgabiró által: Ambróz-falva és Nagy-...Majláth község, u. p. Mező-hegyes, Apátfalva község, Csanádmegye. Mayer József ...gyógyszerész, Pitvaros. — Singer és Wolfner könyvkereskedése, Andrássy-ut 10. sz. ...(... re. ...) — Váczi egyesült kaszinó kör. — Benitzky Attila, Erzsébet-körút 22. ...Schwarcz Gyula által. — Ruzsiák János ügyvéd és Homsch L. István fényképész,

is. Aszongya oszt tavaszszal a kocsisnak: Na Miska, hogy a lipdaganat
— aszongya — hát fog'be, oszt kimengyünk a tanyára, megnizzük a
El is indultak. Mikor mán közel vaunának, aszongya a kocsis, hogy aszor
men gazduram is, mer én úgy nizem, hogy majd a két szemem kiugrik,
tom azt a malmot; pedig a mi födünkön vaunánk mán, vagy m'a fene!
jik a kelepelőd! köpi oda Szabaó János uram. — Csak mennek, csak
a malom csak nem láccik, mán a tagbul is maj kimentek, mikor meg
naf fene födrakást Hát av vót a malomvájogja. Sz' előre tudnivalaó vó
fog olvadni tavaszszal, mikor télen vizes vájogból rakták össze! — Elol
aszongya a kocsis. - Hüinye, hogy a Nagyerdőt nyüdd el honajmankaón,
mondja mirgibe Szabaó János uram is füvakarva. Azauta se ipittet ü kéme
2. *Hoj fekűttek haza a kabajak?* — Hak kisső este indultak el Debrecze
hát biz ük lefeküttek szip sorjázva az üt szilire; iccaka hideg szél k
város felől s a szilső túlkerült a sor másik vigire, — had egy' a fen' a
— aszongya. Dehz a cimbora se állotta ki soká a hüs ájert, oszt ak
került a sor túsáaó vigire. Aut a harmadik, aut a negyedik s mire m
kabaji nap sütött a hasukra. — Közli: *H. L.* után *Borbély Sándor*.

Bácsmegyei mesék. *1. A bölcs galagonyásiak.* A galagonyásiakn
latlanul hevert egy darab földjük. Megkérdezik a papjukat: mivel vessé
azt tanácsolta nekik, hogy vessenek bele sót. A kupaktanács nyomban
a sóvételt, s a sót aztán apróra törve el is vetették. Egyszer csak azt
hogy a só gyönyörűen kikelt s hogy megpróbálják, a bölcs elöljárók me
tak benne. Perszo a fiatal csalán erősen csipte lábszáraikat. „Nagyon
sótermésünk lesz," állíták ők. — De a falu legénysége ott pajzánkodva a
csalán körül, egyszer azt a merészséget követték el, hogy beledobták a
a kalapját Hogyan kerül ez ki onnan, tanácskodának ők, hogy senki le
vetést? A nagyeszü biró végre kisütötte, hogy ö befogja a négy ökrét, l
szigonynyal húzza ki a kalapot. Igy történt. Hogy pedig a legénység ott tö
bajt ne okozzon, csoszt fogadtak, csak hogy ennek sem volt szabad bele m
kárt okozna tehát négy ember hordta körül saraglyán. A só azonban

A magyar gyermek ethnographiája A Néptanítók budapesti egyesülete nagyszabású és nagy jelentőségű munkaprogrammot állítván fel, kivitelének első pontjául a házi és családi gyermek-nevelésünk minden oldalról való tanulmányozását tűzte ki, különös tekintettel a sajátságos hagyományos szokásokra. A kiválóan néprajzi tárgyu és módszerü ügyben való további eljárást Herrmann Antal részvete mellett kiküldött bizottságra bízták.

Párhuzamok magyar meséinkhez. 6 szám. Patkós Körmöndinéhez (Ethnographia. 1891. 62. l.) Bartsch K. Sagen, Märchen und Gebräuche aus Meklenburg. I. 142. 144. — Müller F. Siebenbürgische Sagen ² 208. — Wolf J. W. Niederländische Sagen. 589. (Az utolsónál a patkolás hiányzik, a boszorka megtér.) Földön el van terjedve az a változat, melyben a boszorkány macska alakot ölt s e formájában ujjait, kezét vagy karját levágják. E változatból kezem ügyébe esnek: Bartsch K. i. m. I. 148. — Engelien A. és Lahn W. Der Volksmund in der Mark Brandenburg. 39. — Kuhn A. Märkische Sagen und Märchen. 134. s. — Müller F. i. m. 192. — Schulenburg W. Wendische Volkssagen und Gebräuche. 165. l. — Veckenstedt E. Die Mythen, Sagen und Legenden der Zamaiten. II. 169. l. — Grohmann J. V. Sagenbuch von Böhmen und Mähren. 225. l. — Hasonló elbeszélésekre akadunk meg medve, róka, disznó, nyúl, béka, bagoly vagy varjú alakjában pórul járt boszorkányokról. V. ö. Arany, Vörös Rébékjét: „Pörje Dani egy varjút lőtt s Rebi néni leesett.“ *Binder Jenő.*

Fail Gábor makói főszolgabíró járása három községet jelentette be tagul a néprajzi társaságnak. Követésre méltó példa, a mely még jelentősebb most, mikor a közigazgatási reform gyökeresen átalakítja a nemzet legősibb hagyományos intézményét, a megyét. Nagy nemzeti érdek, hogy a szükséges haladással enyésző nemzeti tradítiók meg legyenek mentve az emlékezet, a történet számára. E feladatban hivatottan buzgólkodik a magyarországi néprajzi társaság. Méltó tehát, hogy a haza népei hathatósan támogassák hagyományaik éber őrét s ezzel egyik legfőbb örkölési érdekök képviselőjét: társaságunkat. Az enyésző megye szolgabíráinak régi hagyományos patriarchális állásukhoz igazán méltó feladat volna, megnyerni járásuk községeit a néprajzi társaság czéljainak támogatására. Nekik könnyen sikerülne. Az ország községeinek legalább fele legkevesbbé sem érezné meg e csekély áldozatot, s ez önkéntes adóval hatalmas eszközöket nyerne társaságunk, a melyekkel hathatósan buzgólkodhatna a nép hagyományainak a tudomány és a nemzeti kultura számára való megmentésében. (H. A.)

Felolvasások. Dr. Laufenauer Károly egyetemi tanár az országos közegészségügyi egyesületben márczius hó 12-ikén felolvasást tartott a hazánkban és az ujabb korban előfordult *járványos idegbajokról*, kiemelve a szegedi boszorkánypereket. — Az országos izraelita tanítóképző intézet önképzőkörének márczius 12-iki ülésén Deutsch Zsigmond paedagogiai értekezést olvasott fel *a népmeséről.* — Herrmann Antal az Erdélyi Irodalmi Társaságban a *finn-ugor népek vízözön mondáiról*, Kolozsvárt, april hó 19-én.

Uj tagok: Sárospataki áll. tanítóképző ifjusága. — György Lajos, állami gymnasiumi tanár, Losoncz. — Fail Gábor főszolgabíró által: Ambróz-falva és Nagy-Lapath község, u. p. Mező-hegyes, Apátfalva község, Csanádmegye. Mayer József gyógyszerész, Pitvaros. — Singer és Wolfner könyvkereskedése, Andrássyút 10. sz. (1890-re is.) — Váczi egyesült kaszinó kör. — Benitzky Attila, Erzsébet-körút 22. Schvarcz Gyula által. — Ruzsiák János ügyvéd és Honisch L. István fényképész,

Liptó Szt Miklós (Istvánffy Gyula által.) — Dr. Sármay József ügyvéd, VII. Te[illegible] körút, 20. — Közművelődés irodalmi és mnnyomdai részvénytársaság Kolozsv[illegible] (1890-re is) — Némethy Zsigmond, tanító, Szilágy-Somlyón és Papp István [illegible] tász, Debreczenben, Hatvani-utcza (Balázs Márton által). Lázár Ernő ügyvéd [illegible] Steiner János ügyvéd, Gebhard Sándor ügyvéd és Capdebó Gergely foszolgabíró [illegible] pan (Marienescu Gergely által.)

Debreczeni adomák. *1. Hogy olvadt el a Szabaó uram malma.* Szabaó [illegible] nos uram télbe ipitette fel a malmát, hogy — aszongya — nyáron mán hasznalba [illegible] is. Aszongya oszt tavaszszal a kocsisnak: Na Miska, hogy a lipiaganat vegye — — aszongya — hat fog be, oszt kimengyünk a tanyára, megnizzük a malmot. El is indultak. Mikor mán közel vannanak, aszongya a kocsis, hogy aszongya: S[illegible] mon gazduram is, mer én úgy nizem, hogy majd a két szemem kiugrik, meg [illegible] tom azt a malmot, pedig a mi fődünkön vannank mán, vagy m'a tene!» — N[illegible] jik a kelepelod! köpa oda Szabaó János uram. — Csak mennek, csak mennek, [illegible] a malom csak nem láccik, mán a tagbul is maj kimentek, mikor meglatnak [illegible] nat tene lodrakast. Hat av vót a malomvájogja. Sz' elore tudnivalao vot, hogy [illegible] fog olvadni tavaszszal, mikor télen vizes vájogbol rakták össze! — Elolvadt [illegible] aszongya a kocsis. — Huinye, hogy a Nagyerdőt nyúdd el honajmankaónak! Ne [illegible] mondja mirgibe Szabao János uram is fuvakarva. Azauta se ipittet ü kemo malmot. *2. Hol fekültek hasra a kabajak?* — Hak kissö este indultak el Debreczenbul, [illegible] hat biz ük lefeküttek szip sorjázva az út szélire; iccaka hideg szél kerekedik [illegible] város felől s a szélső tulkerült a sor másik vigire. — had egy' a fen' a cimbora' — aszongya. Hébz a cimbora se állotta ki sokáa a hits ájert, oszt akkor meg került a sor túsaao vigire. Aut a harmadik, aut a negyedik s mire megvirradt [illegible] kabajn nap sütött a hasukra. — Közli: *H. L.* után *Borbély Sándor.*

Bácsmegyei mesék. *I. A bölcs galagonyaiak.* A galagonyaiaknak ha[illegible] latlanul hevert egy darab földjük. Megkérdezik a papjukat, mivel vessék be. A[illegible] azt tanácsolta nekik, hogy vessenek bele sót. A kupaktanács nyomban megszánta [illegible] a sóvetést, s a sót aztán apróra törve el is vetették. Egyszer csak azt vették észre, hogy a só gyönyörűen kikelt s hogy megpróbálják, a bölcs elöljárók mezítláb gázoltak benne. Persze a fiatal csalán erősen csípte lábszáraikat. „Nagyon jó, [illegible] sótermesünk lesz," állítják ők. — De a falu legénysége ott pajzánkodva a só [illegible] csalán körül, egyszer azt a merészséget követték el, hogy beledobták a biró [illegible] a kalapját. Hogyan kerül ez ki onnan, tanácskodanak ők, hogy senki le ne tiporja [illegible] vetést? A nagyeszü biró végre kisütötte, hogy ő befogja a négy ökrét, belemegy [illegible] szigonynyal húzza ki a kalapot. Így történt. Hogy pedig a legénység ott több kárt [illegible] lajt ne okozzon, eszoszt fogadtak, csak hogy ennek sem volt szabad bele másznia, [illegible] kárt okozna, tehát négy ember hordta körül saraglyán. A só azonban még sem [illegible] hetett meg, mert megették még zölden a szamarak, de nem a falu [illegible] csosz szamarai. — *II. A nefelejts neve.* Isten a paradicsomban nefelejtset is teremtett. Ennek a virágnak adta a teremtő a legszebb nevet s meghagyta Ádámnak, hogy azt a nevet el ne felejtse. Más nap megkérdezte az Úr Ádámot: vajjon emlékszik-e a szép kis kék virág nevére, Ádám azonban elfelejtette. Újból megmondotta ez [illegible] e kis virág nevét, de más napig Ádám ismét elfelejtette. Nem mondottam, hogy [illegible] felejtsd. — szólt az Úr. De Ádámnak nem jutott többé eszébe a kis virág [illegible] neve és így maradt rá e név „nefelejts." — Közli *Prohászka Ferenc.*

folyam. V. füzet. 1891. május.

ETHNOGRAPHIA

MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG

ÉRTESITÖJE

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL és KATONA LAJOS

a Magy. Népr. Társ. titkára — a Magy. Népr. Társ. jegyzője.

jelenik augusztust és szeptembert kivéve minden hónap elején.

gy évre 3 frt. A rendes tagoknak a 3 frt tagsági díj fejében jár — A társa-lletö pénzek *Dr. Borovszki Samu* pénztároshoz (M. T. Akadémia) intézen-inden egyéb küldemény a szerkesztő-titkárhoz, Budapest, I. Attila-utcza 47.)

BUDAPEST

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

Pénztáros kimutatása.

A Magyarországi Néprajzi Társaság pénztárába 1891. február — május hónapokban befolyt tagsági díjak:

Ágai Adolf,*) gr. Apponyi Sándor Lengyel, Arany László, Asbóth János (1890-re is), dr. Asbóth Oszkár, Babics József Zsombolya (1890-re is), Bachat Dániel, Balázs Aladár, Baroti Lajos, Bartalus István, Bártfai kath. gymnasium tanári könyvtára, dr. Bartsch Samu Baja, Benedek Elek, Berzeviczy Albert, Bobula János, Bloch Henrik, Brádi gör. k. román gymnasium, Brassói áll. polg. leányiskola, Brassói ev. gymnasium, Budap. kegyesrendi főgymnasium, Budap. I. ker. polg. leányiskola, Budap. orsz. m. k. statisztikai hivatal, Capdebo Gergely Lippa, Csengery János (1889-re is), Csorba Ferencz, Czobor Béla, Dévai áll. főreáliskola, Fejérpataky László, Fekete József, Ferenczy József, Feszty Árpád, Gálfy Ignácz Miskolcz, Galvasi Imre Zombor, Gebhardt Sándor Lippa, Gerő Ödön, Goldziher Ignácz, György Lajos Losoncz, Hadzsics Antal, Handmann Adolf, Havas Rezső, Hegedűs Miklós, Heinrich Gusztáv, Herman Ottó, Jancsó Benedek, Jankó János, Jászberényi főgymnasium, Ivanovics István, br. Kaas Ivor, Kadocsa Lippich Elek, Káldy Gyula, Kálmány Lajos Csóka, Kármán Mór, gróf Károlyi Melinda (1890-re is), Kassai kath. főgymnasium, Kassai kir. jogakad. könyvtár, Kassai áll. főreáliskola, Keleti Károly, Klamarik János, Kohn Sámuel, Kolozsvári egyetem orvosi kara, Körmöczbányai áll. főreáliskola, Körmöczbányai Magyar Egyesület (1890-re is), Körmöczbányai Toldy kör (1890-re is), Kőrösi Henrik Pécs, Kuliszeky Ernő M.-Óvár, Kuzsinszky Bálint, Lázár Ernő Lippa, Léderer Béla, Leitgeporer Pál Feldkirch, Lévay József Miskolcz, Lindner Lajos, Lóczy Lajos, Maksay Zsigmond Pécs, Marczali Henrik, Márky Sándor, Mikszáth Kálmán, Molnár Antal, Molnár Viktor, dr. Moravcsik E. Emil, Morelli Gusztáv, Nagy Bálint H.-M.-Vásárhely, Nagy Miklós, Nagy-Kállai főreáliskola, N.-szombati érs. főgymnasium (1890-re is), N.-váradi kir. jogakadémia, Naláczy Ödön, br. Nyáry Jenő, Osterlamm Ernő Debreczen, dr. Pápay Károly, Pecz Gedeon, Perlaky Kálmán, dr. Pozder Károly, Popovits V. István, Pozsonyi kir. akadémia, Pulszky Ferencz, Radó Antal, báró Radvánszky Béla Sajó-Kaza, Rákosi Jenő, Rakovszky István, Reiner Zsigmond, Riedl Frigyes, Roskovics Ignácz, Sárospataki áll. tanítóképezde, Schvarcz Gyula, Sebestyén Gyula, Sepsi-sz.-györgyi Mikó-kollegium, Simonyi Jenő, Simonyi Zsigmond, Stein János Kolozsvár, dr. Steiner János Lippa, Sümegi reáliskola, Szádeczky Lajos, Szarvas Gábor, Szász Károly, Székely Bertalan, Székes-fehérvári főreálisk. önképzőkör, Szell Farkas, Tahi Antal, Thirring Gusztáv, Tialios György, Török Aurél, Tóth Kálmán, Tüdős János Debreczen, Téry Ödön, Újvidéki r. kath. főgymnasium Vörösmarty-köre, dr. Vajda Ignácz, Vaszkó Elek F.-Nereszniczel, Végh Adorján Nemes-Ócsa, Vikár Béla, Wolf Dezső Szeged, gróf Zichy Jenő.

*) A mely név után lakáshely nincs kitéve, oda Budapest értendő.

Gyüjtsünk tagokat!

Félezer taggal kezdette meg társaságunk nyilvános pályáját. Szép szám, de vajmi csekély azokhoz a nagy feladatokhoz képest, a melyek előttünk állanak. Kérjük tagtársainkat, terjeszszék körükben társaságunk eszméjét, szerezzenek neki híveket, a kik anyagilag és szellemileg támogassák a társaságot nagy czéljai elérésében. Tanulmányai körének úgy felette fontos mint közérdekű voltánál fogva a mi társaságunk arra van hivatva, hogy a haza összes népeit nagy kulturmunkára egyesítve, a legszámosabb tagu tudományos egyesület legyen az országban. Hogy ezt mihamarább elérjük, az főleg tagtársaink buzgóságától függ.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITÖJE.

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL a Magy. Népr. Társ titkára és KATONA LAJOS a Magy. Népr. Társ. jegyzője.

II. évf. | 1891. május | 5. szám.

Az 1891 május 2-án tartott rendes közgyülés tárgyai.

Elnöki megnyitó.

Hunfalvy Páltól.

Tisztelt közgyülés!

A szeretetre méltó Plutarchus, a kinek egybehasonlító élet-irásai sok századon keresztül oktatták az államférfiakat és a történet-irókat, de a melyek korunkban is gyönyörködtetik az értelmes olvasókat, Plutarchus historikusnak nevezi a geographust, mert a görög *historein* szó „nézni, nyomozni, vizsgálni" jelentésü, úgyde a földleiró szintúgy mint a történetek irója „nézni, nyomozni, vizsgálni" köteles. „Valamint — úgy mond Plutarchus — a historikusok azt, a mihez még nem fért az emberi tapasztalás, térképeik szélére tolják, okul adván, hogy eme túlsó vidékek vad és vizetlen homok-hegyek, vagy kietlen fertők, vagy skythiai hó-sivatagok, vagy jeges tenger; azonképen én is, miután egybehasonlító életirásimmal az ismeretes korokból kiértem, azt mondhatnám: mi ezeken túl van, mind csudás és szertelen, csak a költőknek és meseiróknak való, de nem hiteles, nem bizonyos." [1])

Vajjon a legújabb geographusok és historikusok nemde hasonlóképen járnak el, sőt talán kénytelenek is úgy eljárni? A szembetünő, tehát a könnyen tapasztalható, mert látható változásokat okoz, csak bizonyos határig terjed: a mi túl van ezen a határon, ha ma nem nevezik is skythiai hó-sivatagnak, vagy kietlen fertőnek; de tudásra nem igen érdemesnek, legalább fölösnek tartják.

A geographus, jóllehet nem is mellőzi a népek leirását, de abba a mélységbe még sem szállhat, a melyben a népek sajátságai gyökereznek.

A historikus, jóllehet a népek történetével foglalatos, mégis a látható okokat és okozatokat nyomozván s a haladást vagy hátraesést

[1]) Plutarchus a Theseus elején.

tekintvén, alig eszmélködik arra, hogy az úgynevezett „Czivilizáczió" sokszor ki is irtja a népek eredeti sajátságát.

Még az ethnographia maga is kétféle: *politikai*, vagy külső, és *lélektani*, vagy belső. Magyarország Ethnographiája, melyet 1876-ban kiadtam, csak politikai vagy külső. A lélektani vagy belső ethnographiájára Magyarországnak gyűjteni az anyagot, a mi Társulatunknak feladata.

A politikai eleten kivül, hogy úgy nevezzem, *ház-tűzi élet* is van mely különböző népségekből álló országban, a milyen Magyarország felette nyomós. A háztartás mindennapi gondjai és örömei, a keresztelések és temetések, az alkalmi mulatságok és ünnepek, a fonó-esték, a kaláka, a heti és országos vásárok, a község ügyei-bajai, hozzá vegyük a vidék nyelvének sajátságait, s afféle teszik a népnek valóságos életét vagyis a lélektani ethnographiát. A ki ezeket nem ismeri, vagy éppen meg is veti, az nem ismerheti a politikai nemzetnek való letét, bármennyire járatos legyen is a királyok történeteiben, a nyert vagy vesztett csaták eseményeiben, a politikai alkotmányban, az országos törvényekben, jogban. De az is nagy kérdés, vajjon a törvényhozás, a kormány a lélektani ethnographiai tudás nélkül mindenkor helyesen intézkedhetik-e? Szinte közmondássá vált nálunk *az irott malaszt*, az az a végre nem hajtható törvény, a mi felelet legyen a kérdésre.

Ethnographiai társulatunk feladata Magyarország népségeinek ház-tűzi életét ismertetni, s annak ismeretét köz-kincsesé tenni. A mellett módja lesz kimutatni, hogy sok, a mit talán hazai sajátságnak vél nénk, másutt is megvan. Ez még fokozza amaz ismeretnek jelentőségét, mert a népek közösségét bizonyitja. Eszmék, szokások szinte megfoghatatlanúl terjednek, hogy bajos kimutatni eredetöket.

A philadelphiai „Philosophical Society" 130. füzetében (1889 deczember) Mooney James Irország-ünnepi szokásairól érteközik. Ez a nyomorúságairól is nagyon ismeretes ország Itálián és déli Francziaországon kivül nyugati Európában az első, mely bévette a keresztyénséget. Irországból jöttek azután térítők közép-európai országokba; megforditva ezekből nem kellett soha térítőnek Irországba mennie. Ezen ország tehát bajosan vett amazoktól népi szokásokat. S íme Irországban deczember 6-án, az az Miklós napján, a gyermekek harisnyájikat kiteszik, hogy azokba *éjtszaka* „Santu Claus" = Szent Miklós, ki a kéményen jő be, ajándékokat rakjon. Úgy mint nálunk. Ellenben a karácsonfát nem ismerik Irországban.

Nálunk szinte már elfelejtik, hogy a gyűrűs újjnak „*névtelen ujj*"

vagy *„nevetlen újj"* az eredeti magyar neve. Miért? Nem tudom. De föltetsző, hogy nemcsak a rokon finn, eszt stb. nyelvekben így neveztetik az az újj, hanem a török nyelvekben, sőt a szanszkritban is.[1]) Ennek nyilván valami mythologiai fölfogás az oka, melyet legalább én nem ismerek. Első dolog azonban a létezőt összeszedni, akárhol találtatik is, azután következzék az eredet kutatása.

Társulatunk, mondhatni, későn lépett fel, midőn azon nem tág kör, a melyből a társulatok tagjai gyülnek, szinte ki volt már meritve. Más körökből pedig még bajos nálunk résztvevőket nyerni. Az évi pénzbeli járulék is nagyon csekély. Megemlitém okát, miért gyenge erővel rendelkezünk. Azonban a Nagyméltóságu közoktatási miniszter, gr. Csáky Albin úr nagy érdekkel viseltetik társulatunk iránt, s pénzbeli segitséggel is gyámolitja. Ez az érdeklődés és pénzbeli segitség, a melyért e helyen is hálás köszönetet fejezek ki társulatunk nevében, jövendőbeli működésünket biztositja, mert azoknak figyelmét forditja felénk, a kik talán nem is vennék észre, hogy van ethnographiai társulatunk, a melynek második közgyülését ezennel megnyitom.

A magyar nemzet alakulása.

Dr. Réthy László felolvasása. Részlet „A magyar nemzet s a nemzetiségek" cz. közelebb megjelenő művéből.

Mióta a magyar nemzet újra visszaszerezte önrendelkezési jogát, minden irányban nagy lépésekkel haladt előre. Budapest pompás fővárossá lett, mely mint az ország közlekedési útainak fokusa: a magyar szellem s a magyar czivilizáczió központja; a gazdasági élet s az intellektuális munkásság minden irányban virágzásnak indult, egy szóval nemzeti életünk erőteljes fejlődés útján halad s ma minden magyar ember szivében az a tudat él, hogy *Magyarország nem volt hanem lesz!*

Lehetetlen azonban észre nem vennünk, hogy az a lázas tevékenység, mely ezerféle irányban tör útat magának, sok tekintetben nélkülözi a teljes tudatosságot; nem akarjuk viszonyainkat igazi szinökben látni s egy-egy életbe vágó és sarkalatos kérdést szándékosan odáztunk el magunk, attól tartva, hogy az vagy árnyat fog vetni ránk, vagy megnehezíti helyzetünket.

[1]) P. o. a finnben: (nime — név) *nime-tön*; esztben: *nime-tu*; szürjénben: *nim-tön*; vogulban: *näm-tal*; jakutban: (at — név, szuoch = nincs) *at suoch* stb.

E kérdések közé tartozik a magyar nemzet faji állása az európai nemzetek között s viszonya a hazai nemzetiségekhez?

A népek élete halad a maga természetes útján feltartóztathatlanúl; doktrinák döntő befolyással nincsenek a nemzettestek mozgására sem jobbra sem balra nem zökkentik az életviszonyoknak ezernyi ezer feltételtől függő menetét, — de az élet törvényeit ismernünk kell ez öntudatossá teszi törekvéseinket, megismertet erőnkkel, a harcztérrel s az eszközökkel, melyek legjobban megfelelnek a helyzeteknek, melyek határai közt a nemzet élete mozog.

Nyelvünk eredetét és történetét illetőleg a tudomány véglegesen döntött, midőn kimutatta, hogy az az uralaltájiságnak azon ágához tartozik, mely az Ob és Volgától Finnországig s a norvég partokig sok nyelvre és tájszólásra oszolva terjed ki, de érintkezésben volt Kelet-Európa s Ázsia török népfajaival is, melyekkel nemzetünk az őshazában sokféleképen érintkezett.

Mióta e népek kötelékéből kiléptünk, *ezer* év mult el. Természetes, hogy a nemzet, az a mozgó complexum, melyet a nyelv, mint keret foglal körül: idomult, változott s talán annyira átalakult, hogy fajilag már nem is tartozunk azon népek közé, melyekkel nyelvi kapcsok kötnek össze.

Nyelvészet és ethnologia két külömböző tér; nyelv és faj két külömböző kategoria. A kérdés tehát, mi a magyar nemzet a maga faji mivoltában? nincs semmi befolyással azokra az eredményekre, miket nyelvtudományunk felderített s megállapított.

A mennyire egy felolvasás tere engedi, általános vonásokkal igyekszem e kérdésre megfelelni: mik vagyunk? s mi a viszony köztünk s a hazában lakó nem magyar nemzetiségek között?

*

Mikor a magyar nemzet hét törzse s a hozzája csatlakozott kabarok a római Pannoniát elfoglalták s a Duna-Tisza sikjain szétömlöttek, e területeken alkalmasint avar töredékeket is találtak s szláv népeket hódítottak meg, melyek országunk minden részében kisebb-nagyobb tömegekben laktak.

A nemzet, melynek zöme Pannoniában tömörült, a megszállt területeket végleges otthonának bizonyára nem tekintette. A vágy, nyugat felé hatolni előre, megvolt nemzetünkben; ez a vágy vezette a nyugatra intézett kalandokat s ha akkor Nyugat-Európa népei már erősebb államokat s szervezett társadalmakat nem alkotnak vala, kétségtelen hogy a magyarság meg sem áll az atlanti oceánig hódító útjában, é

et, hogy ma Európának egy nyugotibb területét nevezik Magyaror-gnak.

De a körülmények másképen intézték nemzetünk sorsát. Két na-obb vereség megváltoztatta a nemzet aspiraczióinak irányát; helyhez ötte a magyar nemzetet, mely ezzel Magyarországnak mint állam- kifejlesztéséhez fogott.

Mikor István király a kereszténységet elfogadta s népét a nyugati házba terelte, a nemzetet kiragadta a kelet világából s bele helyezte európai népek családjába, melyben immár kilenczszáz éve él. A kulturai összefüggés Nyugat-Európával útat nyitott annak, hogy gat-európai gyarmatosok telepedjenek le hazánkban. Német, olasz rmatok egész sora támadt első királyunk országlása alatt s kiváló zek ajánlták fel kardjukat az új keresztény nemzetnek, melynek mögött még müveletlen ázsiai népfajok hosszu sora hullámzott s agyarság által nyitott úton huzódott nyugat felé.

Ezek egyike a *besenyők* népe volt, melyet a kúnok üztek ki ldvai lakhelyeikről, kik aztán Magyarországban áradtak szét s a ki-ok megtelepitésükről gondoskodtak.

E közben nyugateurópai elemek szakadatlanul érkeztek s helyez-ltek el hazánk lakatlanabb vidékein. I. Géza korában a Szepesség esült meg, egyes rajok Erdélyben foglaltak tért. Városok alakultak ország minden részében, vegyes lakossággal, melyben németek s ola-kon kivül francziák, örmények, görögök s szaraczénekről tesznek em-t az oklevelek. A beköltözések terjedelmére mutat, hogy Brittaniá-is jöttek telepeseink. A XIII. századból marad ránk egy britt telep léke Biharmegyében.

Az együtt élés asszimiláczíót hozott létre, nemzetünk bövült s tar-ilag fejlődött az európaiság anyagi és szellemi tényezőinek felhasz-ásával. A XIII. század közepén nagy eseményeknek nézett elé az ság. A Moldvában lakó *kúnokat* a mongol hadjárat zavarta ki állá-ból, kik nagy tömegekben kerestek maguknak biztos talajt Magyar-ágban. E közben a mongolság hazánk területére lépett s beköve-tek azok az események, melyek a szépen fejlődő ország sorsát tették égessé.

A mongol áradat csakhamar visszatért medrébe. Az elpusztult ország összegyüjtötte erejét s újból megindultak a telepedések Nyugat-rópa felől. Németek, olaszok, vallonok még számosabban érkeztek s l megindult a városi élet, ipar, bányászat fejlődése. Közbe keleti lajok is beszivárogtak s szaporították a nyelvek számát s az embe-g külömbségeit.

Két nagyobb népfaj beköltözése nagyban járult az ország lakosságának tarkaságához. Az *oláhok* s velük elvegyült *bolgárok*, *szerbek* s *albánok* szaporodtak fel Erdélyben a XII század óta, majd a *ruthének* szálltak meg észak-keleti Magyarországnak még ritka lakosságu videkein.

Zsigmond király korában *czigányok* jelentkeznek; a rigómezei ütközet után pedig az első *szerb* települők kaptak helyet a Duna vidékein; utánuk egyre újabb rajok érkeztek, melyek a török elől menekültek hazánkba.

Ilyen ethnographiai változások közben érte hazánkat a második nagy katasztrófa, melylyel a török uralom hazánk nagy részere nehezedett. Másfel századot kellett átélnie a legmagyarabb országresznek, mig a török Budanak 1686. évi visszavívasa utan kezdett visszahuzodni balkáni birtokaira. Magyarország legtermekenyebb videkei pusztasaggá változtak s a bécsi kormány nagy szabásu telepitésekhez fogott, mely a dél-németek, elzásziak nagy tömegeit gyüjtötte össze a delvideki megyékben s a Dunán túl. Városainkat németeken kivül, olaszok, francziak, spanyolok, görögök, macedo-olahok, zsidók s más iparos és kereskedő elemek keresték fel; az *örmények* pedig Erdely több városaiban honosodtak meg.

Hazánk ethnographiai kepének e roppant változatosságát latva, mely nagy rázkodásokkal, nem egyszer a nemzet erejének a vegsőkig való megfeszitésével járt együtt: — azt hinnők, hogy e néparadatoknak egymásra tódulása nemzetünket elhervasztotta, erejét gyöngitette s a pusztulás magvait hintette el benne.

De ez a mozgalom a nemzet életének csak külső képe.

Van egy nagy ellensúlyozó erő, mely nemzetünk sorsat vezette, annak fennmaradását biztositotta s a megzavart egyensúlyt szabályozta: ez fajunk életképességén kivül hazánk területe s földrajzi helyzete.

Magyarország egy jól kifejlett geographiai egység. Hazánk szivet az alföldek képezik, melyeken a Duna-Tisza hullámai futnak át s e nagy folyók az ország egész vizrendszerét magukban egyesitik. E nagy vizrendszert az északi és keleti határszéleken óriási hegyláncz veszi körül, dél és nyugat felől pedig olyan hegyrendszerek érintik, melyek geologiailag Magyarországnak mint mély medenczének határpárkányat képezik.

Ilyen természetü területen mint hazánk, az lesz az uralkodó népfaj, mely az alföldeket birja kezében; a hegylakót a folyók iránya vezeti, s összes törekvéseit oda tereli, a merre a folyók sietnek, ez dönti

el hova tartozásuk érzetét. A felvidéki szláv lakost, az erdélyi hegylakót a természet arra utalja, hogy az alföldek felé tekintsen; az a világ, mely e területen túl van, nem az övé, mert napi szükségleteivel összefüggésben nincsen. A Vág, Garam, Ipoly vidékei a Duna menti városokat uralják, a Sajó, Hernád, Bodrog, Körös, Maros azokat a városokat, melyek a Tisza-vidék s a keleti kárpátok felföldje közt képezik a gazdaság, munka, forgalom közvetítő piaczait. A Dráva-Száva folyása, sőt a bosnyák és szerb folyók, mind a magyar alföld felé nyitják meg a népek látókörét s érdekeik útját jelölik ki.

Ilyen területen mint Magyarország, annak népei közt, legyenek azok bármennyire különböző származásuak és müveltségüek, hasonlóságoknak kell létrejönniök, melyeknek sokféleképen idomuló fokozatai e három fő pontban foglalhatók össze: 1. az összetartozás vagyis az egymásra utaltság érzete; 2. az érdekközösség, mely a jogban, munkában, anyagi és szellemi jóllétben keres kifejezést; 3. az egyesülés felé való törekvés, szokásokban, életmódban, kulturában s az uralkodó nyelv tudásával járó képesség által az egyénnek a társadalmi s állami élet minden terén való érvényesülésében.

Bármint magyarázzák is kontár politikusok a magyar faj s a nemzetiségek egymáshoz való viszonyát, Magyarország összes népfajai közt e három kategoriában kifejezett természeti tényezők ma úgy, mint ezer év előtt, szakadatlan hatnak, működnek, s e kategoriák legfelsőbbike — *egyesülés a nyelvben s kulturában* — történetünk minden korszakán át egyesítette a nemzetiségek szine-javát az uralkodó magyar nemzetben.

Így alakult s alakul szemünk láttára folyton a magyarság, bővül tartalomban, erőben s olyan vonásokban, melyek az idegen vérnek fölvételével állandó vonzó erőt gyakorolnak azokra a néptömegekre, melyek az egységen kivül állanak.

Ha a magyar társadalmat elemezzük, azaz alkotó részeit kutatjuk, meglepetve fogjuk látni, hogy az asszimiláczió képessége, melyet rendszerint oly kevésre becsülünk a magyarságban, oly eredményeket hozott létre, melyekhez fogható Európában nincs több.

Elemezve a magyar társadalmat, a legfelsőbb köröktől le a föld népéig, megtaláljuk a magyarságban a haza minden népét.

A bessenyők, kunok, az árpádkori alföldi szlávok megmagyarosodtak; magyarrá lettek az egykori német, olasz városok: Szatmár-Németi, Debreczen, Tata, Szeged, Kolozsvár, Torda, Székesfehérvár, s kiválnak a magyar nemzeti eszmében fényes családok, kiknek csak idegen

neve vall nem magyar eredetre, vagy éppen megsárgult okmányok s a hagyományok emlegetik mint jövevényeket.

Régi századokban, mikor az államot a nemesség képezte, a magyar királyság nem tett soha különbséget magyar és nem magyar országlakosok közt. Igy történt, hogy főnemességünkben a hazai néptörzsek mindenike képviselve van, de vannak abban más elemek, kik mint bevándorlott egyének, vagy családok, személyes érdemeikért foglaltak állást az ország vezérlő társadalmában.

Az ős magyar származásu Eszterházyak, Illésházyak, Károlyiak, Apponyiak, Batthyányak, Csákyak, Nádasdyak, Mikók, Kemények stb. mellett egész sora van nem magyar eredetü arisztokratáinknak.

Német eredetüek a Báthoryak, a gr. Amadék, a gr. Szentgyörgyiek, a lindvai Bánffyak, gr. Forgácsok, a gr. Hallerek, Wenkheimok, Königseggek, Hadikok, Brunswickok, Splényiek, Schmideggek s számos más főuri nemzetség.

Olaszok az egykori Frangepánok, a kik Rómából az Anicia nemzetségből származnak; a családnak, mely a római forumon játszott szerepet az ó-korban, utolsó sarja Magyarország függetlenségeért halt meg Bécs-Ujhelyen. Olaszok a Loránttiak, a Rádayak, Czibakok, a Demerdyek, a gr. Kordák, a herczeg Odescalchiak, kik közül egy a pápai tiarát viselte, a család egy lelkes magyar tagja pedig néhány év előtt a csángó-telepités élén állott. Mas olasz eredetü főnemeseink a Pallavicini őrgrófok, a gr. Bolzák, a br. Baldácsiak.

Svájczi származásu a gr. Degenfeld-Schomburg család s a gr. Migazziak, spanyolok az egykori gr. Fraknóiak, a Lo-Presti baró család s a gr. Cebriánok.

Franczia vagy norman vérből származnak a Bethlenek és Apafyak; franczia eredetüek a régi hires Drugethek, kik Salernóból mar elolaszosodva léptek a magyar nemzet kötelekebe. Francziák a de la Motte, Dezasse, Sermage, Tournon, Aspremont magyar főuri családok. Hollandi eredetü a gr. Van der Noth, a báró Gudenus, belga a Mattencloit báró család.

Délszláv eredetüek a Zrinyiek, kik közül Szigetvár hőse s egy nagy költőnk született; az egykori Garák, Grassalkovichok, Csekonicsok, Festetichek, Széchenek, Keglevichek, Hugonnayak. Északi szlávok a Podmaniczky, Radvánszky, Jeszenák stb. főnemes családok.

A nagynevü *Rákócziak* az Árpád-korban beköltözött csehországi Radván nemzetség egy ágát képezik; lengyel eredetü volt Thököli Imre, a Mednyánszkyak, Luzsénszkyek, Zselinszkyek.

Oláh-bolgár népből emelkedtek ki Magyarország történetének leg-
esebb alakjai s a *magyar állameszme* legkimagaslóbb képviselői, Hu-
dy János s fia Mátyás király; a Majláthok, Jósikák, Drágfiak. Albán
detü a Csernovics család, görög a gróf Nákó, a báró Sina, örmény
róf Karácsonyi-nemzetség.

Még változatosabb és szingazdagabb a magyar közép nemesség,
lyben ezrivel találjuk összes nemzetiségeinket, úgy hogy a nemesi
zmény mint háló megszámlálhatlan s szerte ágazó szálakkal fonja
e a nemzet egész intelligencziáját.

Az egyházban, politikai téren, tudományok s művészetekben ismét
yszabásu kép tárul szemeink elé, mely ezt a harmadik kategoriát
z nagyszerűségében tünteti föl.

Egyházi téren fényes nevek hosszu sora hirdeti a magyarság esz-
jét, a magyar nemzet alakulásának nagyszerű rendszerét. Idegen ere-
ü főpapjaink voltak: Oláh Miklós, Vitéz János, Draskovich György,
dich András, Beriszló Péter, Patachich Gábor, Scitovszky János, Bar-
ovics Béla, Ipolyi Stummer Arnold; ma is ott diszlenek a magyar
holiczizmus élén az olasz eredetü Samassa József, a német szárma-
u Haynald, Schlauch, Hornig, Lönhard érsekek és püspökök.

A politikában a Széchenyiek, Deákok, Wesselényiek, Dessewffyek
llett a szlav ősöktől származó *Kossuth* Lajos alkotott korszakot;
te egy fél századdal az albán származásu *Martinovics* Ignász vérzett
a magyar szabadsag-eszmék mártirjaként.

Tudományban régi magyar nevek mellett németek, szlávok, zsi-
 jeleskednek s halmozzák össze az ismeretek kincseit; egy Bél Má-
, Pray György, Schwartner, egy Rómer, a Hunfalvyak, Vámbéry,
hossék, Wenzel Gusztáv, Herman, Pulszky, élő társadalmunk annyi
 kitünősége őseit nem viheti föl a honfoglaló magyarságig. Hirlap-
almunk terén az első kisérletet *Ráth* Mátyás tette a „Magyar Hir-
dó“ alapitásával a mult század végén; költészetünkben a toscanai
detü gróf Gvadányi József alkotta a minden izében magyar „Peleskei
áriust.“ nagy Petőfink az észak-magyarországi Petrovits családból
detett; egyik lelkes, a magyar nemzeti eszmén csüggő közoktatásügyi
iszterünk a franczia származásu Tréfort Ágoston volt.

Művészetekben s széplitteraturában az Egressyek, Lendvayak, Jó-
ak, Keményeк mellett az örmény Hollósi Kornélia, Megyeri (Stand)
oly, a franczia Prielle Kornélia; Liszt Ferencz, Erkel, Volkmann,
ényi, Munkácsy Mihály, Vas Gereben, Ágai Adolf, Csiky Gergely
azai a szellemi munka minden ágában munkáló kitünőségeinknek

jelzik alkotásaikkal a magyar szellem egyesitő uralmat, azt a ki-
litó erőt, mely az élet versenyében egységes testté formálja ö-
legkülönbözőbb elemeket, melyek a magyar társadalom élő orga-
sának bűvkörébe jutnak

Miként a humust lehordja az eső a hegyekről, úgy omlik
az alföldekre; s miként a humus szántóföldekké válik a hegyek
úgy lesz és kell magyarrá lenni azoknak, kik az alföld népével
nek össze.

A magyarsággal ellenséges álláspontról gyakran halljuk gú-
és kicsinylőleg, hogy egyik-másik kitünőségünk magyarságát apjá-
apjáig sem tudja fölvinni. Rendesen néhány ismertebb névre
utalni, s kárörvendőleg vetni szemünkre azok idegen nevét vagy
mazását, azt képzelve, hogy ezzel nekünk valami kellemetlent mond-

Mily kisszerü fölfogás. Nem szégyenünk ez nekünk, de di-
günk, szerencsénk és erőnk. . . .

Nem is tiz, ötven, száz emberről van szó, de száz- és száz-
ről, történelmünk hosszu folyamán pedig milliókról, kik a nem-
vaiban részesülve, a közös törekvésben részt vettek, a magyar
tet szaporitották, növesztették, benne vagyont, intelligencziát ös-
moztak, a magyar elemmel összeforrva átvették a nemzet tradi-
vérét, szellemét szakadatlanul frissitve, hiányzó vonásokkal
s biztositották a folytonos növekvést s a szellemi különbségek
ges surlódását, melyből minden új eszme, anyagi és szellemi
iránti fogékonyság, az egymás iránti türelem, egy szóval az a
érett társadalmi szellem fejlett ki, mely a faji korlátokat
az egyént mindig a szerint mérlegelte, mennyi hasznát veszi
közjó, a közszabadság s a köztársadalom.

Látva ezeket, levonhatjuk a konzekvencziákat. Mindenekelőtt
tény lép előtérbe, hogy a magyarság fogalma nem egy a *fajjal*
annál sokszorta több, magasabb.

Mi nem vagyunk altáji nép, réges-régen nem vagyunk az
paiak vagyunk, mint a nyugati szomszédjaink bármelyike, s
veltek mint azok: a különbség annyi köztünk, hogy nyugaton
zet-alakulások be vannak fejezve, nálunk a proczesszus még
az európai világ legszélsőbb tagja vagyunk, a kik mögött a nép-
lás kora úgyszólván még ma sem szünt meg.

Egy másik eredmény is folyik az előadott tényekből
hogy a magyarságot ethnologiai szempontból nem lehet és nem
a hazai nemzetiségek bármelyikével analog alakulásnak tekinte-

gyar német, tót, román nem egyenrangu ethnologiai fogalom. Tótok, németek, románok stb. fajok (race-ok) Magyarországban, egységes tulajdonokkal, azonos véralkattal, a demos egyöntetü karakterével, melyek magukban külön-külön zárt s meghatárolt egységeket képeznek, míg a magyarság egy ethnologiailag *mindannyi fölött álló alakulás*, az összes hazai népek összefolyásának eredménye; a nyelv pedig — a magyar nyelv t. i. — az az eszköz, melyben e faji és szellemi *egyesülés* kifejezést nyer, mely központiságánál fogva vált azzá a keretté, melyben a *nemzet*, mint sokszinü mozaikból összerakott kép, megalakult.

Íme ez a magyarság! Az a magyarság, melyet annyiféle vádolnak, melynek fejére a zsarnok, hatalmával visszaélő despota nevet ruházzák, tulajdonképen nem más, mint *mindnyájunk szövetsége*; czivilizácziója közös tulajdon, melyhez mindnyájan járultunk, fönmaradása pedig közös érdek.

Igazán csodálatos félreértés, hogy a magyarság fajharczot folytatna. Ha a magyar állam s a magyar társadalom intézkedéseket tesz, hogy a magyar államnyelv terjedésével képessé tegye a magyarságon kivül állókat arra, hogy egyéniségüket érvényesithessék, nem ármányokat sző azok ellen, de kötelességet teljesit, hiszen magyarrá lenni nem büntetés, de *jog, minden honpolgárnak joga.*

Mert mik a nemzetiségek a magyar társadalommal szemben?

Ethnologiai tekintetben a nemzetiségek nem egyebek, mint a nagy nemzetnek azon részei, melyek zártabb helyzetüknél fogva még nagyobb tömegekben élnek együtt, kisebb-nagyobb lokális kulturkörökben, melyek mindennapi szükségleteiknek felelnek meg. Nemzetiségeink mindannyia a *népség* szinvonalán áll, a házi tüzhely eszmekörében és igényeivel.

Ez eszmeköröket bántani nem szabad, ezek nemzetiségeink egyéniségének kifejezései. E kis kultur-körök virágzani fognak a jövőben is, senkinek sincs érdekében azok fejlődése elé akadályokat gördíteni.

A nemzetiségek házi tüzhelyétől az út csak is egyedül a magyar kulturához vezet hazánkban. Magyarországban csak egy kultura képzelhető, mely egyetemlegességével összekapcsolni képes az ország lakosait s egy uralkodó társadalom, mely felül állva a néptömegeken, felül állva a faji különbségeken, magában egyesítheti mindazon vezérelemeket, melyek a magyarság s a nemzetiségek közt mint áthidaló tényezők szerepelnek.

A magyarság a mint alakult s alakul a jelenben is, természetes fejlődés, mely Magyrország talajára van felirva, s azért csak bizalommal nézhetünk a jövőbe, mely e fejlődés útját fogja kiszélesiteni s a

legszerencsésebben fogja megoldani azokat a függő kérdéseket, mel[y]ek ma magyarság és nemzetiségek közt még fönállanak.

*

Az a kép, melyet a magyarság alakulásáról s viszonyairól a nemzetiségekhez s a magyar nemzeti kultura hivatásáról rajzoltunk: egy összehasonlítást tesz meg szükségesse.

Magyarország területéhez s ethnologiai kifejlődéséhez, minden lényeges vonását illetőleg hasonlit Románia kifejlődése.

Románia, melyet észak s észak-nyugat felöl a Kárpátok örök idő[k]re elválasztanak Magyarorszagtól; a Duna nagy kanyarulata altal határolt s a fekete tengerig erő alföldön terül el.

A román népelem, melyet ott kúnok, jászok, bolgár-szerbek s szláv moldovánok előztek meg, szerencsés körülmények között az alföldet vette birtokába, melyen homogén román nemzet alakult. A varosok idegen lakossággal, görögökkel, örmenyekkel, bolgarokkal, erdélyi szaszokkal a nemzetbe olvadva annak polgári elemévé váltak, magyar lakossága, mely egykor Moldvát nagy szammal lakta s szigeteket képezett egész Beszarábiáig, elrománosodott s elrománosodik szemünk láttára a székelység azon resze is, mely a román kiralyság varosaiban telepedik meg.

Erdély hegyvidekének azonban mas szerepe van Romániával, mint Észak-Magyarországnak a magyar alfölddel szemben. A Székelyföld és Románia kozt az Olt folyó völgye termeszetes utat nyit, a mi a székely kivándorlásra van befolyással, a nélkül azonban, hogy Romániának a Székelyföldre társadalmi, ethnographiai visszahatása volna. Ennek oka az, hogy az Olt szük volgyén s néhany szorosan kivül Románia és Erdély közt nincs semmi területi átmenet. A magyar alföld és az északi magyar területek között, a sikok és folyók közvetitesével szakadatlan összefüggés van addig, a hol a Kárpát hegység határgerincze északról keriti be az országot. Ezentúl aztán ismét egy nagy alföld terül el Gácsország és Lodomeriával, a mely sik geographiai szempontból az észak-magyarországi hegyvidekhez épen olyan viszonyban van, mint a román alföld az erdélyi hegyvidékhez. Az északi Kárpátok nyilásain is letolyik a gács-lodomériai alföldre némi emberanyag, a nagy tömegek azonban a Duna-Tisza nagy völgye felé igyekeznek.

A Nagy-Romania vagy Nagy-Moravia tervet, melyet ethnographiai térképekkel szoktak indokolni s papiron olyan könnyen megoldani, lehetetlennek bizonyitja a geographia. Az ember nyelvevel, szokásaival, czivilizácziójával mozgó elem a területen, míg a terület *állandó*,

dönti el a népek életét, szabja meg országok, társadalmak alaásának irányát. Nagy hatalom, melylyel szemben az emberi akahiúnak bizonyúl s arra van hivatva, hogy megalkudjék a helyzekel.

Titkári jelentés.

Herrmann Antaltól.

A Magyarországi Néprajzi Társaság működésének az első csonka után most bevégzett második évéről nem jelenthetek valami rendkivül melkedő mozzanatot. A társaság lassan, de kivált nagytudományú el:ünk bölcs vezetése és választmányunk néhány tagjának lankadatlan :gósága következtében biztosan fejlődik és tudományos tevékenysége, intve szakmánknak irodalmunkban eddigi helyzetét, mindenesetre kigithetőnek mondható.

A múlt évi ápril 12-én tartott közgyűlés óta volt 10 választmáés 10 felolvasó ülésünk. Felolvasásokat és előadásokat tartottak:

Bálint Gábor, A mongol népköltészetről, mutatványokkal.

Baróti Lajos, A délvidéki német telepitésekről

Faylné Hentaller Mariska, Somogyi néprajzi adalékok.

Dr. Gopcsa László, Adalékok az erdélyi örmények ethnograájához.

Hadzsics Antal, A magyarországi szerbekről.

Herman Ottó, A magyar népélet néhány használati tárgyáról.

Herrmann Antal, Millennium és néprajzi kiállítás; Halottak és ágok; Erdélyrészi kárpát-egyesület.

Iványi István, A szabadkai bunyeváczokról.

Dr. Jancsó Benedek, Bálint Gábor életéből.

Kálmány Lajos, Magyar kozmogóniai mondák.

Dr. Katona Lajos, Az összehasonlító mythologiai újabb fejlődése.

Dr. Kúnos Ignácz, A kisázsiai törökökről; Adakaléról.

Dr. Lázár Béla, A garabonczásról.

Lehoczky Tivadar, A magyar oroszok pásztoréletéből.

Mailand Oszkár, Rumén találós mesék.

Dr. Marienescu M. Atanáz, Az áldozatokról a rumén népnél.

Matirko Bertalan, A Gasparek mondáról.

Dr. Munkácsi Bernát, Vogul tanulmányútjáról.

Nagy József, Az árvamegyei tótokról.

Dr. Patrubán Lukács, Alisan Leo örmény ethnographus ju...
máról.

Pintér Sándor, A palócz életből.

Strausz Adolf, A Szbornikról; A bolgár népköltészetről.

Thury József, Halas néprajza.

Udvardy Sándor, Rumén közmondások.

Dr. Versényi György, A bányarémről.

Vikár Béla, Somogyi tanulmányútjáról; Finn népdalok.

Weber Samu, A szepesi szaszok ruházatáról

Dr. Wlislocki Henrik, Az erdélyi sátoros czigányok szerelm...
rázslásairól.

A 28 felolvasónak 33 felolvasása a néprajz külömbözö k... tartozott s hazánk legtöbb népenek s nehány minket közelebbrő... deklő más népnek is ethnographiájával foglalkozott. A felolvasások ... nem mind megjelentek a társasági folyóiratban, a mely ezeken ... több más értekezést és társasági s irodalmi rovatot tartalmazot... Ethnographiából tavaly megjelent 10 füzet, az idén 4. A folyóirat ... jelenését ezután lehetséges lesz egészen szabályozni és rendbe hoz...

Hogy a társaság hivatalos értesitője a nagy közönségben nép... lett és érdeket keltett a néprajz iránt és hogy tekintélyre tett sz... szakkörökben, azt mindenekelőtt az első szerkesztő Dr. Réthy L... szakavatottságának és buzgóságának köszönhetjük, a miért a vál... mány már kifejezte elismerését Réthy László tagtársunk irán... folyó évvel a társaság titkára és jegyzője vették át az Ethnogr... szerkesztését. A nyomdával való új rendezkedés eredménye, ho... társaság mérlege a folyó évre egyensúlyba van hozva, hogy ... ivnyi hivatalos folyóirat mellett az alapszabályok szerinti más n... értesítőre is lehetett némi költséget előirányozni s hogy 400 frt... hetett felvenni tiszteletdíjakra, illustrácziókra, s néprajzi gyűjtések ... szerzésére.

A mult év elején társaságunknak 500 rendes tagja volt. Az ... névsorból halálozás, kilépés és más korrekczió folytán töröltetet... név, maradt az első tagokból 425; azóta belépett 155 új tag, a k... a tagok száma jelenleg 580. Alapitó tagunk még csak 20 va... tagok számának nagyobb mérvü gyarapodása várható a vidéki ... szervezésétől. Ilyenre több helyen van alkalom és hajlandóság, ... erélyesebb impulzus kell hozzá. Eddig tényleg csak az ungvári ... kezdette meg működését. A vidéki körök szervezkedésének alapelv... választmány megállapitotta

Pártfogóink közül hódoló hálával első helyen fenséges Védnökünktől emlékezünk meg, a ki minden alkalommal jelét adja társaságunk iránt való kegyelmes jó akaratának és vallja magát társaságunk Protektorának. A nagyméltóságu vallás és közoktatásügyi m. k. Miniszter úr az idén is 300 frtot méltóztatott társaságunknak a Rökk Szilárd-féle kulturalapból engedélyezni, a mit mély hálával fogadunk és azon öntudattal, hogy az alapitó nemes intencziójának jobban megfelelő czélra nem fordithatták volna ez összeget. A Miniszter úr ő Nagyméltósága czéljainkat azzal is támogatni méltóztatott, hogy kiváló nyomatékkal ajánlotta folyóiratunkat az összes hazai tanintézeteknek. Hálára kötelezte társaságunkat a tekintetes M. T. Akadémia is, külön helyiséget adván a társaság könyvtárának és üléseink számára rendelkezésünkre bocsatván fényes csarnokait.

A fővárosi nagy közönség, a mely igen szép számmal tódul minden fajtáju szépirodalmi felolvasásokra, lassan szokik a komolyabb tárgyu tudományos előadásokhoz. Társaságunk e tekintetben sem panaszkodhatik közönyről; azonban kivánatos volna, hogy felolvasó üléseinken minél többet foglalkozzunk a tárgyi ethnographiával, és az érdeklődő közönségnek tanulságos és érdekes szemleltetéssel mutassuk be a népélet objektumait. Hogy ezt rendszeresen és eredményesen tehessük, hazai ethnographiai muzeumra volna szükségünk, a melynek ügye a lefolyt évben, sajnos, nem haladt lényegesen előre.

Egy fiatal tudományt mivelő, rendkivül szerény hivatalos támogatásban részesülő fiatal társaságtól felette sokat méltányosan nem várhat a közönség, sem ettől viszont a társaság. Úgy látszik azonban, hogy a hazai nagy közönség, nemzetiségi különbség nelkül, nagyjában helyesli működésünk irányát, és méltányolja szerény erőnkhöz s csekély eszközeinkhez mért eredményeit. Nyugodt öntudattal tekinthetünk vissza rövid multunkra, és erős bizalommal előre a szép reményekkel biztató jövőre.

Ajánljuk társaságunk eszméjét, őszinte törekvéseit a mivelt hazai közönségnek, hatóságainknak és kultur-intézeteinknek, t. tagtársainknak és fenséges Védnökünknek további jóakaró támogatásába.

Pénztári kimutatás.

I

Alapitványok kimutatása.

50 frtnyi alapitványukat befizették: Dr. Brankovics György, Gyulai Pál, br. Hornig Károly, Hunfalvy Pál, József főherczeg ő Fensége, Kö-

rösi József, kún-szent-miklósi ev. ref. gymnasium, gr. Kuun Géza, b. Nikolics Fédor, Pintér Sándor, Schneller István, Segesvár sz. kir. város, Szily Kálmán. Külön rendeltetésű alapítványul Király Pál befizetett 2 frankot. — Összesen 661 frt 69 kr.

II.

1889.—90. mérleg.

Bevételek:

1. Alapítványi kamatok	26	frt	46 kr.
2. Tagsági díjak:			
a) 183 tag 1 frt 50 krral (1889.) . . .	274	„	50 „
b) 294 tag 3 frttal (1890.)	882	„	— „
3. Államsegély a Rökk-Szilárd alapból . . .	300	„	— „
	1482	frt	96 kr.

Kiadások:

1. Az „Ethnographia“ nyomdai számlájára . .	959	frt	88 kr.
2. Tisztviselők irodai átalánya	150	„	— „
3. Szervezési költségek	243	„	64 „
4. Postai s egyébb apró költségek	67	„	44 „
5. Könyvtár berendezése és szállítása . . .	30	„	— „
6. Tagsági díjak beszedéseért százalék . . .	22	„	— „
7. Szolgának	10	„	— „
	1482	frt	96 kr.

III.

Költségvetés 1891-re.

Bevétel:

130 tagdíj hátralék (200 közül)	390 frt.
500 tagdíj (600 közül)	1500 „
Kamat	30 „
Államsegély	300 „
	2220 frt.

Kiadás:

Nyomdai tartozás 1890-ről	390 frt.
„Ethnographia“ és „Anzeiger“ nyomdai költségei (40 ív, 1000 példány)	1200 „
Tiszteletdíjak, illusztracziók stb.	400 „
Tisztviselők irodai átalánya	150 „
Vegyes apró költség	80 „
	2220 frt

A szabadkai bunyeváczok és szokásaik.

Irányi Istvántól.

(A társaság 1890 deczember havi felolvasó ülésén bemutatta Hadzsics Antal).

Bunyeváczok bizonyára már a török hódoltság korában is szivárogtak a Bácskaba és névszerint Szabadkára, és laktak itten rácz testvéreikkel kivált a pusztakon mint nomádok, baromlegeltetők. Tömegesebb betelepedésök azonnal a török hatalom megtörése után történt; erről biztos, bar nem kimeritő és részletes adataink is vannak. Miksa, bajor választó fejedelem, mint a császári seregek vezére 1687 julius 9-én *a szireg*ı táborból Újvidék fölött a hozzá folyamodó *katholikus ráczokat* a császári udvari haditanácsosnak pártfogásába ajánlja, hogy a szegedi, a bajai és a szuboticzai (szabadkai) elpusztult városokba telepedhessenek. Ezeknek főemberei *Markovics* és *Vidákovics György* 5000 lelket akarnak török *területről* ide beköltöztetni, és egy német tiszt pararcsnoksága alatt katonai szolgálatot igérnek a török ellen. Kérvenyök valószinüleg még 1687 október hóban intéztetett el, és ekkor költöztek is be új hazájokba. Ezek hihetőleg a császári fegyverek szerencséjének hirére és talán a császáriak meghivására is támadtak fel előbbi hazájokban a törökök ellen, és 18 szerzetes barát vezetése alatt menekültek el otthonukból a Bácskába, a hol Miksa fejedelem utján állandó lakohelyet kertek. S ezt még 1687. őszén el is foglalták, Szabadkán legalább már annyira helyezkedtek el, hogy deczember 1-én már rendes *keresztelési anyakönyvet* is kezdettek vezetni.

Ezután nem sokára a Csernovics Arzénnal jött g. n. egy. ráczokkal is szaporodva, ezekkel együtt mint határőrök katonáskodtak, de jó egyetértésben nem élhettek, mígnem 1743-ban közvetlenül az ő ostromjárásukra Szabadkán a határőrvidéki szervezet végképen megszüntettetett. A ráczok nagy ellenszenvükben igen heves jeleneteket idéztek elő; továbbra is akartak katonáskodni és inkább elköltöztek a városból, semhogy a többségben levő bunyeváczokkal a városi biró hatósága alatt rendezett polgári életet folytassanak; annál is inkább, mert a kieszközölt királyi privilegium e helységet kizárólag a róm. kath. lakosságnak adta át, s abban csakis róm. kath. biró és magistratus lehetett. — II. József alatt a kath. nép e kiváltságos joga tényleg nagy csorbát szenvedett ugyan, de azért a vezérszerepet mindig a túlnyomó kath. lakosság viszi, különösen a bunyevácz eredetű gazdagabb és tekintélyesebb családok.

S napjainkban is az időközben szépen megszaporodott bunyevácz

nép nagy tömegével irányadó befolyást gyakorol az alkotmányos és joggyakorlatára.

A bunyeváczok *nevéről* és régibb *hazájokról* több nézet van elterjedve, melyek azonban részben alap nélküli és légből kapott értéktelen kombinácziók.

Annyi bizonyos, hogy e nép Bosznia-Herczegovinából került ide és annak elfoglalásakor 1878-ban a magyar seregben volt bunyevácz katonáink ott csupa névrokonokra találtak.

A bunyevácz elnevezést a *Buna* folyótól származtatják. Asbóth János (Bosznia és Herczegovina czimű munkája I. köt. 266 lapján) Buna nevü falut is emlit a Mosztártól délre terjedő kis síkság végpontján, a *Buna* folyó torkolatán nem messze a blagáji út elágazásától. Már Konstantin császár emlit egy Bona nevű várat s pedig Chlum várának tőszomszédságában; de ezen Bona hihetőleg a mostani Buna faluval szemben levő Blagaj lehet a fölötte emelkedő Stepanográd romjaival; blag különben is az ó-szlávban: jó, latinul *bonus* jelentéssel bír. A *mai Buna* falu pedig újabbkori, a mely a régi Bona elfelejtett nevét csak a mellette levő folyótól kapta.

Tehát innen *Mosztár* vidékéről Bosznia alsó széléről, Herczegovinából és Dalmáczia határáról a Buna folyó mentéből és részben Dalmácziából származik ezen nép, a mely magát e miatt *Buna vidéki valónak*, saját nyelvén *bunyeváczнak* nevezi A *buna*-ból lett *bunye*, melyhez a származást jelentő *ácz* rag járult a két magánhangzót közvetitő *v* hanggal. Igy mondják Pacsirácz az az Pacserról való.

Azon ellenvetés, hogy ha ezen magyarázat helyes, a Buna vidékiek otthon is e nevet viselnék máig, alaptalan; mert hisz épen azt nevezik igy, a ki a Bunától elszármazott, a ki már nincsen ott. A bunyevácz szó e szerint topografiai elnevezés, mely e nép régibb hazájának emlékét őrizte meg; ez eredetileg nem volt a nép neve, hanem szomszédaik használták az ő elnevezésükre, mignem maguk is nevöknek elfogadták és használják ma is

Egyéb vélemények a bunyeváczokról a következők. Minthogy a *buna* szó zavargást, forradalmat, elpártolást jelent, némelyek azt gondolják, hogy ezek a ráczok schismájától elpártolván a róm. kath. vallásra, a ráczoktól pártütőknek, *bunyeváczoknak* neveztettek. Mások szerint hasonló okból III. vagy IV. Bonifacius pápától (607—615) neveztettek el *bonifacziusoknak*, az az róm. katholikusoknak.

Ismét mások (Antunovits József és Sárcsevics Ambrus) pedig az elpártolást, az az a török hatalom elleni lázadást emlitenek, minek az

…keztében a császári seregek oltalma alá Bácskába menekültek. Mert, … vallási elpártolás adta volna e népnek a nevet, ez bizonyára a szin… katholikus sokaczokra is alkalmaztatott volna; pedig ezeknél való… …ubb, hogy előbb schismatikusok voltak, mert most is egész marok… …l vetik magukra a keresztet, mint a g. n. egy. ráczok; nevöket is …n e körülményből származtatják (t. i. šaka = marék). — Ismét más …mbináczió bunya (alagút, rejtek hely) szóból és egy *Rocza* nevü er…ből Jankováczнál akarja előbb *bunyarocza*, azután *bunyarácz* név… …kok útján a *bunyevácz* szót származtatni; a mely idővel mint valami …telmetlen szó ragadt a dalmata népre. Sőt *bunják* (szemét, söpredék) …ától is akarta valaki származtatni.

Az újvidéki szerb *Maticza* által a bunyeváczok történelmi kérdé…nek megfejtésére több izben hirdetett pályázata is 1886-ban eredmény…len maradt. — Antunovics János kalocsai kanonok és cz. püspöknek …azprára stb. czimű munkája sem fejtette meg a kérdést, sőt ez épen …tochtonoknak, őslakóknak tartja őket e vidéken, a kiket már a hú…ok is itt találtak.

Mióta élnek a *bunyevácz* névvel? ezt irott emlékekből megállapi…ani nem lehet, mert e népnek irodalma nincsen; a népből kiemelke…ett „kaputosok" pedig mintegy szégyelvén a parasztosnak tartott *bu…yevácz* nevet, rendesen *dalmátoknak* nevezték és irták magukat, és ezt … nép disznevévé tették és használták még a legújabb időkben is. Az …770-es években a szerbek által felsőbb helyre küldött kérvényeikben: …*unyeváczoknak* nevezett *dalmatáknak* irják őket — Bunyeváczoknak …evezték magukat még félszázad előtt a Fehér és Pest vármegyébe ke…elezett Érd (Hanzsabég), *Perkáta*, *Bálint*, *Csepel*, *Tököl* most már …egmagyarosodott helységek régi lakói is.

A *dalmata* nevet először egy 1699. évi okiratban találtam Vidá…ovics, Markovics és Szucsics kapitányokra alkalmazva. A csász. had…ezérek az akkor külön névvel nem is biró bunyeváczokat *katholikus …áczoknak* nevezték, e néven említtetnek legelőször 1687-ben s igy ké…őbben is sokszor különösen a g. n. egy. vagy schismatikus szerbekkel …eimben, sokszor ha a megkülönböztetésre nem volt szükség, egysze…len szintén *ráczoknak* neveztettek; 1701 óta *dalmátoknak* is nevezték …ket a cs. hadvezérek.

Már az 1770-es években a különben egyforma bunyevácz és rácz …yelvet nemcsak idegenek, hanem maguk az iskolázott bunyeváczok is …lir nyelvnek nevezték, minek következtében a bunyeváczok és a rá…ok is illireknek tartattak, mignem Gái az illirséget diszkreditálta; a

bunyeváczok pedig mindig jó *magyar* honpolgárok voltak, a kik a kö-
zös nyelv daczára soha sem éreztek különös vonzalmat a nem kath.
szerb testvérek iránt, és $18^{48}/_{49}$-ben is teljes feláldozással harczoltak
ellenök a magyarok sorában, a kiknek nyelvét is megtanulták; sőt az
1850. évi népösszeirásban tüntetőleg még olyanok is, a kik nem be-
széltek magyarul, magyaroknak iratták be magokat. Azért az 1880-as
évekig soha senki nem merte őket külön nemzetiségi törekvésekről vá-
dolni (Szabadság 1884 évf 41. sz.), akkori mozgalmaik is csak hely-
politikai sakhúzás volt.

A bunyeváczok Szabadka város lakosságának mintegy felét teszik;
és jóllehet Bács vármegyében más helységben is laknak, de oly nagy
számban és oly igazi eredetiségben, mint Szabadkán sehol másutt nem
találtatnak, s igy e városnak egyik sajátságát képezik; méltányos,
hogy e néppel, melyet különben az országos statisztika a bevallott
anyanyelv után a horvátok és szerbek közé számlál, és mely még ma
is sok tekintetben őseik szokásait és jellemvonásait tartotta meg, rész-
letesebben is foglalkozzunk és néprajzi s társadalmi jellemével megismer-
kedjünk. *)

A bunyeváczok szláv eredetű nép lévén, nyelve is szláv; de nem-
zeti jelleme, testalkata, szokásai és viselete nagyon eltér a többi szlá-
voktól. Vallása róm kath.

A bunyevácz *nyelv* a szerbekétől nagyon kevésben tér el, a leg-
nagyobb különbség némi hangsulyozási eltérésen kivül az, hogy a bu-
nyeváczok rendesen *i*-t hangoztatnak, a hol a szerbek *e*-t mondanak.
Bunyevácz irodalom nincsen; mert e nép lassanként elmagyarosodván,
fiai magyar nyelven szerezték ismereteiket és azon irtak is, a kik erre
hivatottságot *éreztek*; e mellett az újabb előrehaladott szláv irodalmi
nyelvet nem értik. Az *Antunovics* által kezdeményezett bunyevácz iro-
dalom csak igen csekély zsengéket hozhatott létre. Irásban a latin be-
tüket használják, míg a szerbek a czyril betüket.

Külsejére nézve a bunyevácz általában magas termetű, egyenes
tartású, vállas és csontos, egészséges szinű. Szemeit sürü szemöldök

*) A Pest-Fehér vmegyei bunyeváczok néprajzát Berkity György irta meg a
1839. évi Tudománytár VI. kötetében. A szabadkai bunyeváczokat megismertette
Szárics Jenő, Garai János *Regélő* cz. folyóiratában 1842 évf 888 stb lapjain F...
nemileg átdolgozva közölte *Antunovics József* és Török János *Hazánk* cz. folyóira-
tában, Pest 1858-ban a 206. stb. lapon A szabadkai bunyeváczokról jeles, érdekes ...
e dolgozatban is felhasznált czikket irt dr. Badics Ferencz újvidéki tanár. „Az osztrák
magyar Monarchia irásban és képben" czimü vállalat 124. füzetében a Bácskáról szóló
fejezetben (Cserna M. és Greguss Imre rajzaival).

árnyékolja be, barna haja sürü és kevéssé gondozott s az öregek hoszszúra növesztik; szakált a bunyevácz nem hord, csak bajuszt, ez is vastag sürü. — A nök is nyulánk termetüek, kis fejjel, piczíny ajkakkal, és fiatal korban általában csinos arczczal.

Az öltözet általában magyaros. A házas és öregebb gazdák kivétel nélkül mindíg sötétkék posztóból készittetik ruhájokat, s pedig derékig érö zsinorzat nélküli kabátot vagy *dolmányt* egyszerü csontgombokkal (míg a magyarok dolmánya zsinoros és zsinorgombokkal van diszitve), ugyanabból mellényt és zsinoros magyaros szabású *nadrágot*, mely a térdnél túlságosan vastagra van kitömve; erre nagy szárú magyar *csizmát* huznak. Fejökön gömbölyü tetejü kis karimájú kerek *kalapot* hordanak, melyet télen rendesen báránybőr sipkával cserélnek fel. Hideg ellen azelött szintén sötétkék posztóból készült *köpenyeget* hordottak, de ez most már alig látható, csak kevés öreg hordja még. E helyett általánosabb a birka bőrből készült *suba* vagy *bunda*, nyáron pedig nagy gallérú feketeszürke *szür*, a mely nélkül soha sem mennek ki földeikre. Végre kezökben a szállásiak bunkós végü magas botot hordanak. A *suba* különben mint téli-nyári öltözet, úgy és takaró is használtatván, már rövid szolgálat után nem a legékesebb lesz, miért is a városi tanács az 1820-as években ily szurtos és büzös subát a templomból és a város-házáról számüzött; ilyenben e két helyen megjelenni tiltva volt.

A fiatalabbak és a *legények* is úgy öltözködnek, csakhogy virágos selyem vagy bársonyszövetü *mellényt* viselnek, mint a szerbek, de köpenyt soha. A legenyek többnyire esküvéskor kapnak legelöször nadrágot, kivéve, ha már deákok voltak és az iskolából kiállván a nadrágot megtartják. — A szegenyebbek egyaránt csak otthon szött vászonból készitett szeles ingben és gatyában járnak, a milyent különben a gazdagok is hordanak. Lábaikon csizma helyett télen jó meleg s vastag harisnyát hordanak papucscsal, vagy pedig lábuk fejét s szárát meleg ruhával (obojka) begöngyölgetvén, erre szíjakkal bőrtalpat, bocskort erősitenek.

A nök öltözete, kivált a hajadonoké a dicséretes régi egyszerüség helyett most férjhez menéskor már oly pazarló gazdag, hogy bármely úri nö menyasszonyi diszruházatával ér fel, e mellett azonban izlés nélkül. — Nézzünk egy jobb módú bunyevácz menyasszonyt! Födetlen kis fejét két részre választott és befont haja széles lapos fonadékkal (pletenicza) veszi körül, s ezen drága *bolti virág* van diszül. Derekán misemondó ruhának való aranyos virágú vastag selyemszövetü *mellény*

van, melynek varrásait 3–4 újjnyi széles aranycsipke takarja el jait aranynyal hímzett virágos rövid *ingújjak* födik drága kézfodr Erre drága selyemből rövid kabát jő, vagy öszkor, a mikor az es rendesen tartatnak, az ú n. tyurdia-mente, a mely inkább férfias női viselet, és a bunyevácz nőt csak menyegzője napjától illeti Ezt az ipa szokta csináltatni regebben megyszinű, most sötétkek posztóból vagy bársonyból drága prémmel, arany poszománttal, rokkal és gombokkal úgy, hogy 4—5 száz frtba is bele kerül d Ez alatt legalább egy tucat különböző szinű s igen bő *szoknyát* a legfelső ismét lobogónak vagy misemondó ruhának való vast lyemből; ennek tetejébe szintén selyemből való *kötényt* hord poszománttal szegélyezve. Lábait finom harisnya és pillangó pucs vagy most már általában czipő takarja. – Természetesen szegényebbeknél mindez egyszerűbb és olcsóbb, mindamellett és értékes; a bunyevácz lányok ezen kivül nem igen kapnak ról hozományt, ruházatuk képezi majdnem összes örökségüket, m ez mindenkor egész kis vagyont képvisel. Ezen kivül csak egy te néhány birkát és kevés pénzt szoktak még kapni; az ingatlan mind a fiuknak marad.

A többi nő, asszony vagy leány mindig bekötött fejjel jár hon és nyáron a leányok templomba is kabátka nélkül járnak, de virágokkal piperézve. Az idősebb és a szegényebb asszonyok a ellen posztó férfi dolmányban vagy tyurdiában és szoknyában járn Legjobban ékesitve a templomi ünnepnapokon, valamint vásárkor nek meg a lányok négyen, öten egy sorban összefogott kézzel hogy az egész gyalogjárót elfoglalják. Ruházatuk az össze nem rikitó szinű bársony és selyem mellény (szegényebbeknél olcsó cziczből készült u. n. leves, kabátka), a túlságosan bő és jól ke tett sok zörgő szoknyájuk, a melyek rendkivül széleseknek tüntet őket, ehez a laposra font hajuk miatt igen kicsiny fejük arány és izléstelen képet mutatnak.

Családi életökben néhány házban még ma is a *patriarchál* szony uralkodik, csak az öreg gazda, a családatya neveztetik at (*dida* vagy *csicsa*) mindenki által, ennek családos fiait saját mekeik nem atyának, hanem *bátyónak* nevezik. Az öreg gazda és nős fiaival közös háztartásban él osztatlan vagyonában mint talmú patriarcha, a ki fiai és unokái között egyetlen parancsoló és a ki nekik, a koruknak és képességüknek megfelelő munk kijelöli a mezei munkákban és a ház körül. Kikerül belőlok k

béres, csordás, libapásztor stb. s ha nem volna elég, fogadnak még néhány cselédet. Csak a rakonczátlan fiát zárja ki az öreg gazda a házközösségből. A család *nőtagjai* hasonlóan alá vannak rendelve az öreg családanyának, a patriarcha feleségének. A menyek nyáron át a pusztán a szállásokon sorosak (*reduša*) a konyhában (*stanarica*) a baromfi és tejgazdaságban s hétről hétre egymást felváltják és cserélgetnek a háztartás teendőiben; míg valahára ők is megöregedvén az ő menyeiknek adják át a munkát. Azonban ezen házközösség, a mely épen úgy a szerbeknél is megvolt, napjainkban már igen szűk körre szorult.

Az új menyecske sorsa a házban különben nem a legkivánatosabb; joga semmi, annál több a kötelessége és teendője; reá háramlik a ház körül az összes cselédmunka, még a legalacsonyabb is, ő húzza le és tisztítja az öregnek csizmáját stb.; emellett pedig hallgatnia kell, türnie és jó arczot mutatnia és a legkisebb családtag iránt nyájasnak, előzékenynek lennie, ha az öregeknek kedvébe akar járni. Férjét nem nevénél, hanem csak *hallod-e?* (jesil čuo) szóval szólítja meg és róla beszélvén *ő*-nek (on) nevezi. Férje testvérit sem azok nevén, hanem valami hizelgő szóval szólítja meg, igy a férfiakat: derék, vitéz, kedves. . ., a nőket valami virágnévvel vagy más más hizelgéssel mint: *kralyicza*, királyné. . . Az öregek életében a menyecske nem az asztalnál étkezik a többivel, hanem félre vonulva

Ellenben a hajadon *leányok* élete egészen más; himzés, varrás, fonás, szövés közt nap és széltől óva meleg házi növény gyanánt nyúlánk, gyenge s szintelen lényekké nőnek fel; mire aztán férjhez menéskor a sok házi munka szokatlan súlya annál inkább terheli. A bunyevácz ifjak jobban is szeretik a halovány és nyulánk leányokat, miért is ezek tetszésvágyból néha még sárga földet, sót és kánfort esznek, hogy érdekes sápadt arczszint nyerjenek. A leányok könnyü életének hihetőleg az a történelmi oka, hogy hajdan a leányok képezték a szülők kincsét, a kiket szépségök szerint minél nagyobb árban adtak el. *A fiygermekeket* rendesen iskolába járatják; a jobb tehetségüek és iparkodóbbak be is végzik a helybeli főgymnasiumot, de nagyon kevesen a felsőbb iskolákat is. S majdnem minden bunyevácz családnak van egy urrá lett ága, a melyhez ügyes-bajos dolgaikban tanácsért folyamodnak. A kik iskolai pályájokat megszakasztják, ismét a tanyájokra, vagy a hogy itt nevezik szállásokra mennek és paraszt munkával foglalkoznak.

Rónay István (*Bács-Bodrog*, 1878. I. köt. 19. lap) jellemzése szerint „a bunyevácz jószivű, becsületes, vallásos, egyszerű az együgyüségig; őszinte *evangeliumi* nép, azonban kedélye tulajdonaiból ma már

sok lehajlik. A lefolyt két (most már három) évtized e nép erkölcs sokkal többet rontott, mint a mennyit müveltségben rajta építeni képes volt. A bunyevácz értelem és szellemi tehetség dolgában hátrá áll a szerbnél. . ."

A nép vallásossága soha sem fokozódik rajongásig; szorgalmas látogatják a templomot, kivált nagyobb ünnepeken és főleg nagypénteken az egész város talpon van; más üdvözlest nem ismernek, mint a keresztény *Faljen Jssus* (*dicsértessék a Jézus*) s a választ *Amen* ... A másutt ritka vagy épen szokatlan bibliai keresztnevek: Dániel, Dávid, Máté, Simon, Mátyás, Barnabás, Lukács, Lázár, Benjamin stb. itt gyakran fordulnak elő. Hajdan a papok iránt valóban gyermeki kegyelettel viseltettek. (Lásd: Tormási A. szabadkai főplebánia tört. 25. lap.)

A bunyeváczok jellemvonásaban feltűnő mindkét nembelinél a határtalan *szemérmetesség* vagyis szégyenlősség öregebbjei és az úri nép iránt, a mely vonás családi életökben is sok furcsa helyzetet szül: a férj soha sem jár feleségével együtt, az új házasok sokszor évekig nem beszélnek egymással szülőik vagy más valaki jelenlétében, s midőn egymásról beszélnek, csak *ő*-nek nevezik egymást; a házasság 2—3 éve előtt megszülni, szintén nem tartatott tisztességes dolognak; az anya kis gyermekét szeretni és megcsókolni szégyenli, nyilvános ebédben részt venni és nyiltan beszélni, mind illetlen dolog.

A bunyevácz büszke és felsőbbséget nem szeret maga fölött elismerni; a bunyevácz szolga is úgy bánik gazdájával, mint egyenrangúval, fesztelenül. A *tótot* megveti és haragjában a magyart is tótnak meg *jött-mentnek* nevezi. Egész élete a pusztán mezei munkában telvén, elbizakodottan *„lánczczal méri az embert"* és csak azt becsüli, a kinek szintén földbirtoka van; s ezen gőgöt és elbizakodottságot a gazdagabb úri osztályban sem szüntette még meg a magasabb müveltség. Különben neki Szabadka: földi menyország! Azért énekli is: „*Szabatica bela, tebe nigde néma.*" Fehérlő (dicső) Szabadka, sehol sincset párod!

Legnagyobb előszeretettel viseltetik e bunyevácz a *földmüvelés*, a mezei gazdaság iránt, a mely a férfiaknak majdnem kizárólagos foglalkozása, a mellett a marha-, disznó- és lótenyésztés, kevésbbé a birkatenyésztés. Lovaik igen szépek s erre ők büszkék. Jó módu gazda minden fiának tart egy-egy hátas lovat, a melyet ügyesen kezéhez szoktat s melyre oly büszke, mint a lányok szépségökre és drága ruhájokra. A szántóföld és a marha képezi a bunyevácz gazda összes vagyonát, melyet sokáig nem tudott kellően értékesiteni, mignem a vasúti közle-

kedés minden irányban megnyilván, a nép látható jólétét és gazdagodását nagyban emelte. Házukat már úri módon kezdik épiteni és úri kényelemmel és fényüzéssel berendezni, és több úri passziót is elsajátitották. E mellett pedig még igen sokan a régi divatú czinikus egyszerűséghez ragaszkodnak lakásuk, étkezésük és ruházkodásukban, bár százezer frtnyi vagyonnal rendelkeznek is. Kitartó szorgalom dolgában azonban a bunyevácz nem versenyezhet a vármegyében levő szomszéd németekkel és tótokkal. A földmivelés mellett nem szereti a kertészetet és a városban a nagy házi udvarait parlagosan hagyja; az iparral és a kereskedéssel csak újabban kezd barátkozni. A nők azonban a háztartáson kivül figyelemre méltó munkásságot és ügyességet tüntetnek ki *a házi iparban*. Különösen dicséretre méltó szép izléses himzésük, a miben a szerb nők is kitünnek; foglalkoznak azon kivül len és gyapjú fonással, vászonszövés és fehérítéssel; nevezetes a padló-szőnyegnek és asztalteritőnek használt *tyilim* nevü török izlésü tarka szövetök, és főleg a számtalan szinváltozásban és finom izléssel készitett női házi kötény, *a pregocsa*, a mely szőr és (a kereskedők megrendelésére) selyem fonálból is szövetik, és mint női (pipere) divatczikk, jelentékeny kiviteli áruczikk kezd lenni. Végre még meg kell emlitenünk a régi ruharongyokból font igen czélszerü *rongypokróczot*, melyet folyosókon futószönyegnek szoktak használni az egész városban Ujabban azonban e házi iparral többé nem a házi szükségletek fedezése czéljából, hanem leginkább kenyérkeresetből foglalkoznak némelyek; a bunyeváczok a vásznat is már a boltban vásárolják.

A leányokkal gyakorolt nagy fényüzés, mint emlitettük, a nép anyagi és erkölcsi sülyedésének egyik oka; mert hogy nekik a sok drága ruhát beszerezzék, sokan gazdaságuk kárára még ekéjöktől is megválnak, a mi sokszor a család végső romlását idézi elő. A helybeli boltosak e század első tizedeiben kitünöen tudták a népnek eme szenvedélyét és szokását a maguk hasznára kiaknázni, és tarka kelméjöket roppant haszonnal árulták a csekély konkurrenczia mellett. Szerencse azonban, hogy csak leány korukban költenek reájok, mert ha férjhez mennek, mint asszonyok, már nem igen üznek fényt.

A férfiak egyszerű ruházata sem enged meg valami nagy költekezést; itt azonban más rossz szenvedély uralkodik, a mely nem egy birtokosabb családot is tönkre tett már, t. i. a sok mulatozás, az örökös korcsmaélet és ivás. A társas borivás valódi szenvedelye e népnek s a bor lényeges tényező az ő társasági életében, úgy hogy már egyszerü látogatáshoz is néhány pohár bort a vendégre rá nem *köszönteni*

vagy a vendég részéről el nem fogadni, annyi mint a vendégszeretet és barátság maximáját sérteni meg. Semmiféle összejövetel nem gondolható bor nélkül; annál kevésbbe, mert soknak épen az a czelja. Igy Gyümölcsoltó Boldogasszony napján (márcz. 25.) midőn a természet téli álmából felébredvén, a fák nedvvel telnek meg, a bunyeváczok is összejönnek *kravatgára*, az az hogy magukban is a *vért* szaporitsák, s ekkor sok vörös, de más szinü bort is isznak Meg *a halotti tor* (podusa) is csak sok bor mellett tartható, utána pedig *pratizás* következik. Kivált ha a mezei munka szünetel, a zene (*tambura*) és boros hangú ének éjjel-nappal nem szünetel. Sokan több napig sem látják családjokat, hetszámra járnak szállásról-szállásra vagy a városban uczaról-uczára a vendégszerető ismerősök, rokonok s barátokhoz bort kostolni, s ha ott elfogyott, felszedik a sátorfát és a gazdával együtt akár éjfélkor is ismét tovább mennek, a szomszédba *pratiznak*, ujra bort és ételt parancsolnak. E szép hadjáratban kaputosak is jártasok, a magyarok is eltanulták. — *A pratizás* tulajdonképen annyit tesz, mint elkisérés, és minden mulatság után van. Ekkor t. i. a vendégek mind vagy csak egy része a társaság legérdemesebb vagy legtiszteltebb tagját leginkább kocsikon *tamburások* zenéje mellett haza kisérik, itt az egész háznépet felzavarják, bort hozatnak s ételt készittetnek és a mulatságot folytatják; innen aztán a társaság ismét egy masik tagját kiséri igy haza, mig csak meg nem virad és az egész társaság elfogy

A bunyevácz köznép egy kedves mulatsága *a kóló* (az az kor. Nyáron ünnepek délutánjain a korcsmák elötti nagy térségen jönnek össze a fiatalok, többnyire leányok és új menyecskék, és összefogott kézzel körben állva, közben-közben fiatal emberekkel dudaszó mellett végzik ezen nemzeti *tánczukat*, miközben körben forogva egész testeket rezgetik, da lábukat alig emelik fel a földről.

Más mulatság *a préló* (az az fonás), az a mi a magyar népnél *a fonó*. Ez majdnem minden leányos házban tartatik télen at egyszer Összejönnek a házi leány barátnéi és legény ismerőseik; s mig a leányok maguknak vagy a háziasszonynak fonnak es énekelgetnek, a legények incselkednek, dévajkodnak Vacsora után dudaszó mellett egész éjjel isznak, tánczolnak és féktelenebb tréfát üznek. — Az idősebb asszonyok is tartanak ilyen préló-összejöveteleket, de csak estig és maguk közt barátságos társalgással. — Hasonló delutáni nôi összejövetelek, melyekre mindegyik valami kézi munkát visz magával, és melyet egy bö uzsona fejez be este, magyar *úri nők* között is divatosak és pedig szintén préló néven

1879 óta a bunyevácz nép évenkint egyszer nagyobb körü mulatságokat is szokott a rendes báli helyiségben tartani, s pedig az u. n. *Nagy-Prélót* a bunyevácz Pucska kaszinó aegise alatt, a mely rendkivül látogatott szokott lenni. 1879 feb. 2-án volt az első.

Ismét más mulatság *a diván*, mely erkölcstelen iránya miatt már 1745-ben a városi hatóság által rendőrileg el volt tiltva. Neve egészen ártatlan, és *beszélgetést* jelent, és minden tilalom daczára maig is divatban maradt. A diván az év minden szakában tartatik. E czélból egy társaságba állt leánycsoport (melytől azonban a jobb nevelésüek távol tartják magukat), egy arra alkalmas házat és gazdasszonyt fogad, s ide hordják a hazulról elcsent lisztet, zsirt stb. eleséget, és a kitüzött éjjelre sok ételnemüt késziteuek az eljövendő legenyek számára, a kik a borról és zenéről gondoskodnak. Ezen szülői ellenőrzés nelküli titkos összejövetelekben történnek a szerelem vallomások, fesztelenebb vig mulatozások, végre duhajkodás, verekedes, fejbetörés; s pedig sokszor erőpróbálkozásból, mert a bunyevácz legények nagy erejokkel és bátorságukkal is szeretnek dicsekedni. A divánok a bunyevácz pénzarisztokracziát is tüntetik fel, mert a leánytársaságok szülőik vagyona szerint különzik el magukat egymástól.

Családi életökben *a babina* vagy a gyermekszületés megülése is mulatsággal jár, s erre a keresztelés után 1–2 napra minden atyafi, ismerős, szomszéd legény és leány kötelességének tartja ajándekokkal megjelenni. A csecsemőt megnézvén, mindenki tettetett undorodással a földre köp és rútnak mondja a gyermeket, ne hogy babonás hit szerint dicséretével neki ártson; az összenőtt szemöldöküek szemverősöknek tartják magukat s rá sem mernek nézni a csecsemőre. Ezután asztalhoz ülnek, esznek, isznak és mulatnak reggelig.

Mint minden nepnél, úgy a bunyeváczoknál is a legvidámabb ünnep *a lakodalom*, sőt itt a vele járó sok szertartásos szokással egész vigalomkör, mely több napig tart és számtalan vendeg vesz benne részt. A lakodalmak itt a mezei munkák végeztevel az új borral kezdődnek és adventkor karácson előtt 4 héttel végződnek. Régebben a szülők keresték ki fiuknak a menyasszonyt, most pedig rendesen ezek maguk választják jövendőbelijöket. Az előtt igen korán is adták össze, 15–17 éves korukban, a mi most a katonakötelezettség miatt már nem lehet.

Az ősz beálltával a házasulandó ifju anyja valamely más rokon asszonynyal a kiszemelt leány szüleihez megy egy palaczk mézes pálinkával és egy *almával*, a melybe vagyunokhoz kepest arany vagy ezüst pénzt dugdostak volt. Itt előadván kivánságukat, a pálinkát és az almát

ott hagyják és haza mennek. Azok pedig az ajánlatot megfontolván az almát és pálinkát vagy vissza küldik, vagy pedig elfogyasztják, ez jó jel a legényre. Utóbbi esetben a fiú szülői és rokonai a legközelebbi vasárnap délután néhány kocsival és egy dudással a leány szüleihez mennek, itt megállapitják az eljegyzés vagy gyürüzés napját; erre mulatnak és éjféltájban elpradiznak. A gyürüzésre kitüzött napon ismét összejönnek a fiú és most a leány atyafiai is újra vendégeskedni, de a fiú és a leány nélkül; a fiú későbben jő oda. Most állapitják meg az esküvő napját, addig pedig minden szombaton a legényes ház a leánynak egy kalácsot küld. Közben vasárnaponkent és szerda esténkent a fiú rokonsága is szokott összejönni kisebb lakomákra. A jegyben járó leány pedig barátnéit elhagyva vőlegénye nővéreivel jár a templomba.

Az esküvő nap közeledtével néhány lovas legény kendővel és szalagokkal diszitett paripákon nyargal át a városon. Ezek a vőfélyek, a kik a vendégeket hivják meg a lakodalomra. Előbb a menyasszony házát hivják meg, erre az ismerős úri házakat s a paraszt atyafiságot. Mind szivesen jelenik meg a jobb módú lakodalmakon. — Még az esküvő előtti napon a legényes ház a leányéhoz három idősebb s jelesebb ivót küld, az u. n. *sztatyeldkat*. Ezeknek ősi szokás szerint a menyasszonyt kellene őrizniök, de a háznép tisztesség okáert annyira leitatja őket, hogy mellőlük bátran el is rabolhatnák.

Az esküvő napján mindkét részről nagy kisérettel hosszú sor úri hintón és paraszt korsikon czigány zene mellett a templomba vonulnak. A menyasszony egész pompájában a násznagy jobbján ül a legszebb hintón s előtte két nyoszolyó leány; hintója körül és a hosszú menet elején az emlitett lovas legények, mint a menyasszony diszgárdája az u. n. *musztulungyia* lovagol. Ezen hintó után következik a vőlegénynek egy nős fivére, *a divér*, a ki a menyasszonyt oltárhoz vezeti. Maga a vőlegény komájával közönséges kocsin ül a saraglyán. — Az esküvő után mindkét fél ismét *külön válva hajtat a maga házába*, s mindkét helyen bő lakomához ülnek, a melynél soha sem hiányzik *a pirincs* (rizs, baromfi-aprólékkal), *a prisznácz* (túros rétesféle sütemény) s a *guscacsa* (üres rétesféle). Délután 4 óra tájban a legényes ház egész vendég serege ismét hintókra, kocsikra ül és a menyasszonyért indul. Miután ezt a szokásos többszöri kérésre megkapták, felültetik egy hintóba. S ha a vőlegény háza épen a szomszédban volna is, az összes lakodalmas nép mégis kocsikra ülve zeneszóval, éneklés és nagy kurjongatások között a musztalangyiával előbb az egész városon átvonul, legalább a főtéren és a főutczákon át vonul csak a vőlegény házába. A

beláthatatlan hosszú kocsisor felpántlikázott délczeg lovaival és a számtalan tarka víg lakodalmas nép, a mely sokszor zsufolva tölti meg a kocsikat, roppant néző közönséget csődít az utczákra, a melyeken a közlekedés is megszakad egy időre. Az egyik lovas vőfél előre vágtat, s mielőtt megérkeznek, egy kis gyermeket dob a menyasszony ölébe, annak jelzéséül, hogy első szülötte fiú legyen. Haza érkezvén a vőlegény, apja kiváltja (50—100 frttal) a menyasszonyt, ki az ajándék átvétele előtt le sem száll a kocsiból; a többi vendég is megajándékozza; a násznagy egy ajándékokkal megrakott szép bárányt ad neki ajándékba; a napa is nagy szeretettel fogadja a menyasszonyt s néha hintójából egy kiteritett szőnyegen vezeti be a házba, a mi aztán jövendő sorsával ugyancsak nem hangzik össze. A menyasszony ágya is a napa kamrájában áll, míg az új férj ezentúl is padláson vagy i-tálóban, a neki kirendelt munka közben tölti éjszakáit. A lakmározás erre még néhány napig tovább foly. Az első napon a menyasszony még vendég, második napon már felteszi aranyos fökötöjét és a vendégek között ajándékokat szed össze. Ezen napra, a mely a főlakodalom, mindenki ajándékokkal jelenik meg; a férfi vendégeket az ajtóban az új menyecske fogadja egy csókkal, a mit ezek pénz ajándékkal viszonoznak; a nők süteményt (*kravály*) küldenek vagy ruhakelmét és pénzt. A lakodalmi jókedv még sokféle tréfát gondol ki a menyecske jövedelmének szaporitására. Igy például valamelyik észrevétlenül felhasit egy vánkost és avval bepelyhezi az egész társaságot; úgy hogy a menyecske most a vendégek tisztogatásáért újra kis ajándékokat kap. Ezen ajándékokon a menyecske leginkább birkákat vásárol, melyek kizárólag az ő vagyonát (*prtyia*) képezik.

A bunyeváczok sokszoros és huzamos társas mulatozásai és szokásos lakmározásai, melyek nélkül semmi családi vagy házi esemény vagy ünnep nem mulhatik el, a bunyevácz családokra igen nagy terheket rótt, kivált a több napig tartó igen népes lakodalom annyira zavarba hozta a családok vagyoni viszonyait, hogy az elszegényedés megakadályozása végett a városi hatóság és a papság is többször beleavatkozni volt kénytelen. — Már az 1738-ban Patacsis kalocsai érsek által kiadatott plébániai szabályzatok a lakodalmi tivornyák és mértéktelenségek ellen szólnak és 8 rh forintnál több ajándékot nem engednek az almával adatni. 1754 végén maga a városi hatóság is kikelt a hetekig tartó „török divatu“ és rengeteg költséget okozó czéltalan menyegzői szokások ellen, melyek az erkölcsök lazulását is eredményezték, és a népet büntetéssel akarta az egyszerüség észszerü útjára terelni, mivégre az

akkor itt lelkészkedő barátokat is közreműködésre felkérte. Az eredmény azonban nem felelt meg a várakozásnak. 1768. aug. 5-én (vár. jk.) újra bocsátanak ki megszorító rendeleteket. Azonban a nép nem akart a régi szokásoktól eltérni, és 1774-ben is csak annyiban engedett, hogy a lakodalmat egyesek 3 napra szorították. A vár. tanács tehát 1780-ban felszólítja a plébánost, hogy szerda előtt senkit sem eskessen, azon reményben, hogy pénteken már vallási érzetök sem engedi a lakmározásokat és tivornyákat De azért még 1781 nov. 5-én is a régi lakodalmi szokásokat mind, kivált a drága almát eltörölvén a vár. tanács, ezeket a legridegebb egyszerűségre és a legcsekelyebb fokra szorította meg; és 5—20 frt vagy bot büntetés terhe alatt tiltotta meg, hogy a lakodalom egy napnál tovább tartassék, s akkor is egész egyszerűen és tisztességesen az illetők vagyoni állapota szerint csak 15 10—5 vendéget szabad meghivni A nép azonban a tilalmat megszegte ahogy csak tudta és inkább büntetést is fizetett, semhogy a megszokott divatot megváltoztassa. De a tanács sem engedte szerda előtt tartani az esküvőket (1785. vár. jk.) Mégis jó akarata s szigorusága nem győzhette le a nép makacs ragaszkodását a régihez; és azert még 1820-ban is panaszkodott a városi tanács a költséges lakodalmak ellen, melyek a népet elszegényitik és adófizetésre is képtelenné teszik, valamint a sok kisérõ czéltalan zaj és rendzavarás ellen. — S látjuk, napjainkban is megtartotta a nép a régi divat nevezetesebb mozzanatait az ujabb kor izléséhez is alkalmazkodván, a nagy ajándékok es az alma értéke is egyszerűen le van szállitva

A lakodalom után leányának látogatására jövő anya a házban levő valamennyi gyermeket egy ideig sorra megajándékozza Az új menyecskének pedig illetlen anyját a nyolczadik nap előtt meglátogatnia, a mikor anyjától ismét ajándékokat hoz a házbelieknek t. i. kalácsot, diót és almát.

A võ pedig elõször a 3-ik adventi vasárnapon látogatja meg a napa és ipja házát, mely nap *matericának* (az anyák ünnepe) nevezetik, s melyen a gyermekek és idősebbek is minden ismerős asszonyhoz bekopogtatnak, a matericát köszönteni, a miért aszalt gyümölcsöt, diót szoktak kapni; a vő pedig tyilim szövetű tarisznyát kap

A következő 4-ik adventi vasárnap az apák napja, az *ocu*; a gyermekek most az oczát járnak köszönteni és kis pénzajándekot kapnak

Karácsonkor a bunyeváczok Jézus születéshelyére való emlékeztetésül szobajokat szalmával hintik be; a gyertya mindig ég és az asztal teritve van, rajta pedig egész nagy kalács (*a bozsitinyák*) áll. a

melyen ugyancsak az ünnep jellegére vonatkozó különféle alakok vannak tésztából: a kis Jézus gyermek a jászolyban, a pásztorok és állatok. Újévig csak közszemlére van kitéve; de akkor mindenki a házban kap belőle egy darabot, még a házi marhának is juttatnak abból *) — Mint egyáltalán másutt is sok babonára ad alkalmat a karácsonyi ünnep, ugy itt is van nehány ily babonás szokás. Igy a hajadonok a karácson böjtjének estéjén minden ételféléből egy-egy morzsát tesznek éjjelre fejök alá, hogy előre megálmodják, ki lesz jövendő férjök? A gazda éjfélkor itatja lovait és szép almát tesz a vizbe, hogy lovai szép szinüek legyenek. A menyecske éjfélkor kukkan be az ablakon azon gonosz kiváncsisággal, vajjon ipja vagy anyósa meghal-e ez évben? mert ezen esetben már most kiterítve véli láthatni stb.

A karácsoni ünnepek alatt minden bunyevácz gazda iparkodik egy vendéget szerezni magának, a ki helyét pótolja, ha maga a sok evés-ivásban kidőlt. Ezen vendég a *polozsáj*, a ki az ünnepek tartamára az úr a házban. A karácsonböjt estéjén ő kezdi enni a mézbe aprított foghagymát, hogy a gonosz szellemeket, mint hiszik, a házból elüzze. Az első ünnep nap délutánján ismerösök, rokonok, szomszédok küldik a polozsájnak a *bukarát*, azaz jó nagy poharat tele borral, melyet ki kell innia, ha csak a hozóval meg nem alkuszik, hogy nehány krajczárért maga iszsza meg. Három napig nem szabad a polozsájnak a házból kimozdulnia, hanem ott kell mulatnia és a társaságot is mulattatnia. Sokért nem adja a házigazda, ha jó polozsájra talált, a ki nem dől ki; és hetek mulva is eldicsekszik derék polozsájjával, a ki még a forradalmi időből is énekelgetett:

«Átrepültek Tiszán seregélyek,
Seregélyek, szép magyar vitézek,
Kezeikben sulyos kardok vannak,
Meleg napja lesz az ellenhadnak»

Azért a jövő évre is lefoglalja már újév napján, a mikor polozsájsága lejár; a gazdasszony egy nagy kalácscsal, a gazda pedig hosszu szál kolbászszal, melyet nyaka körül kerítenek, útnak eresztik, százszor is megigértetvén vele, hogy jövő karácsonra megint ő lesz a polozsáj. **)

Husvétkor semmi különös szokás nincsen e népnél; a piros tojás és evvel koczintás, valamint az öntözés csak ugy divatozik, mint a magyaroknál.

*) A Bethlehem-járás itt is divatban van, de leginkább nagy siheder magyar legények járnak avval körül.

**) A szabadkai Bácska 1872. évf. 52. sz.

Pünkösdkor ismét valami sajátosat lehet a bunyeváczoktól lát t. i. a *kralyicákat*, a pünkösdi királynékat. Erre 7—7 leány szokott eg csapatba állani, a kik virágból keszült magas fejék vagy koronával dí szitve, a melynek előrészén valami szentkép vagy tükör van erősitve é gyöngyök vannak felaggasztva, járják be délutánonkint az utczák és meghivásra a házakba is bemennek és néhány krajczárért minde kinek bizonyos egyhangu dalt énekelnek el, valami jó tanácsokat az ille tőnek állása és foglalkozása szerint, vagy ősrégi mythikus vonatkozás éneket. Ilyent Dr. Badics F. gyüjteményéből közlünk *Ljeljoról*, a sz relem istenéről. (L. Schaffarik: Geschichte der slavischen Sprache.)

Mi 'vamo dojdosmo, mi 'vamo dojdosmo Ljeljo	Mi ide jöttünk Ljelj
U najlipše dvore, u najlipše dvore „	A legszebb hajlékokba „
U najbogatije, u najbogatije „	A leggazdagabbakba „
Zlatom ogradjene, zlatom ogradjene „	Aranynyal bekeritettekbe „
Cvićom nakićene, cvićom, nakićene „	Virággal diszitettekbe „

A halottakat néha régi szokás szerint fogadott asszonyok által bú csuztatják el és rimes versekben sirattatják. A temetés után pedig ös szejönnek a halotti torra (poduša), néha reggelig is elmulatnak és me azután elpratiznak.

A magyarok is a bunyeváczoktól több mulatságos szokást átvet tek az eredeti elnevezésekkel együtt, igy ők is járnak *matericát* és *očić* köszönteni, karácsonkor tartanak *polozsájt*, és a kinek izlik, nem hatá *a pratizásban* sem, a lakodalmas menetet a piaczon és főutczákon á irányitják stb.

Szilágysági néprajzi adalékok.

Közli *Balázs Márton*

A). Babonák.

I. Betegség.

Szemőcs.

Ha szemőcsöd van, kend meg szalona bőrrel, ásd el azt az eresz (csepegőbe), mire az elrothad, elmúlik a szemőcsöd.

Végy elő egy vadalmát, vágd 4 czikkbe, minden czikk minde oldalával dörzsöld meg a szemőcseidet. Azután a 4 czikk almát kös

ıze megint, ásd el az ereszbe (csepegőbe) s mire az ott elrothad, a ımőcsöd elmúlik.

Ha szemőcsöd van s újságot látsz, állj meg, ne mozdulj el ara helyről, a honnan azt megláttad, kiálts, hogy hozzanak vizet, :sd le vele mindeniket s mind elmúlik

Vérkelés.

Ha sok vérkelés bánt, nyomjad őket ki, a vért töröld egy kenbe s ezt a kendőt dobd el egy kereszt úton, a ki ahoz legelőször zzá nyul, arra ragad a kelés.

Árpa.

Keress a falon 9 meszelő szőrt, fogd azokat keresztbe, vedd a . kezedbe s kaszalj vele 9-szer a szemed előtt s mond el 9-szer e 'set

Árpa árpa lekaszállak,
Fejér ló s .... be duglak.

yanigy tesznek 9-szer a bal kéz nevetlen ujjával vagy párnacsucscsal.

Sárgaság.

A ki sárgaságban van, igyék 9 tetüt pálinkában.

Hideglelés.

Sz.-György nap előtt fogj egy zöld békát, tedd a kebeledbe s 'tsd ott jó darabig, míg megéhezik, akkor bocsásd el, elviszi tőled hideglelést Ha nem használna mindjárt, aludj el s mikor legjobban :zol, öntesd le magad egy cseber hideg vizzel; biztosan elhagy a higlelés.

Igyál meg 9 tetüt egy pohár vizben, elhagy a hideg.

Köhögés.

Köhögés ellen legjobb a főzött zab leve.

Szemfájás.

Nagypénteken napkelte előtt menj a folyóvizhez, merits belőle ɜmbe a folyással, bal kézzel, tedd el, s a legjobb szemvized az lesz.

Torokfájás.

Virágvasárnapján szenteltess barkát, nyelj le éhgyomorra 2—3 ɜmet; egész évben nem fog fájni a torkod.

Fogfájás.

Ha fáj a fogad, töviskes disznó fűnek (Maszlagos csodafa, Datura

Stramonium) a magvát főzd meg, ha a csupor tele van gőzzel, ve fel a fedőt, tátsd ki a szád s tartsad a csupor felé, hogy a gőz já meg a fogad, akkor a fogat rágó kis férgek, a mitől a fogfájás van, ki hullnak, s nem fog fájni többé a fogad.

Görcs.

Ha görcs húzza a lábodat, tarts vasat az ágyad végébe a lábad felől s nem jár a görcs.

Nyavalyatörés.

Úrnapkor szedd össze a körmeneteknél használt koszorukat, zöld ágakat, virágcsokrokat vagy azok maradványait s ha gyermeked nya-valya töri, csak azzal füstöld meg, biztosan elmúlik tőle.

Vérhas.

A málé barka léhája vizbe vagy pálinkába bevéve vérhas ellen nagyon jó.

Odavizelés ellen.

Lopj a vizi malomból egy zsákról egy madzagot úgy, hogy azt senki észre ne vegye, kösd azt a gyermek derekára; nem pesel oda.

Száraszsz meg egy egeret, törd meg, s etesd meg apránként a gyermekkel levesben; nem pesel oda.

Disznónyű ellen.

Ha nyű van a malaczodban, menj ki a mezőre, keress földi bor-zát olyat, a melynek a töviről 3 ág hajtott ki. Fogd meg az egyiket, hajlitsd le a földre, takard bé földdel. (Homlítás). Fogd meg most a 2-ik szálat s tedd a derekára a késed s mondd el a 3-ik szálnak ezt: „Te borza, ha az én portámon levő Baris nevü szürke szörü ártás malaczomból a nyüvet egy 24 óra alatt ki nem kergeted, te is igy jársz.“ Ekkor levágod azt a 2-ik szálat, a melynek a kést neki tar-tottad. Biztosan kimegyen a nyű a malaczodból. Ha nem menne el, vágd le azt is, a melyet megfenyegettél s ne félj, mert nem lesz nyű a malaczodban. (Erre az utóbbi szál levágására különben nem igen van eset, mert az első szál levágására már elmegy a nyű.) — „Áll a borza, János bácsi?“ Ez azt teszi, hogy „szerencsét hozott a borza?“ „Áll biz a,“ t. i. elment a nyű a malaczból. —

Tehén megrontás ellen.

Vizkereszt napkor tégy el egy nagy csomó lágy sót, vigyázd meg, mely napjára esett a hétnek Vizkereszt, most az egész éven át min-

den héten egyszer azon az egy napon adj a tehénnek napfelkelte előtt egy csipetnyit; senki sem rontja azt meg.

Ha megellett a tehén, az irigy, gonosz rontó ember elmegy az istállóhoz, szembe néz a tehénnel, mond valamit, egy krajczárt lop a küszöb alá, egy kis szalmát lop az istálló fedeléből vagy a tehén alól s azt haza vive a magáé alá teszi. – A tehén meg van rontva s tejet nem ad – Most a kárvallott ember észre veszi a bajt, felbontja a küszöböt s ha megkapja a krajczárt, beteszi a tűzbe s addig égeti ott, míg a gonosz ember hozzá nem megy, hogy kérje meg, venné ki a tűzből, mert most meg ő nem birja megfejni a tehenét.

II. Igézés, megrontás.

Igézés ellen szenes víz készitésekor:

„Kék szem, fekete szem, sárga szem, ezer látta, száz levágta, Jézus Krisztus legyen az orvoslója."

A zsidók 9 darab szénnel így olvasnak:

„Se 1, se 2, se 3 stb. se 9."

Rezes késsel a tűzhelyre egy keresztet kell vágni, arra tegyünk egy poharat, mely szinte tele van vizzel. Most veszünk 3 darab tüzes szenet. Megfogunk egyet s bedobjuk, keresztet vetünk reá, befedjük a tenyerünkkel s azt mondjuk reá: „Ha fekete szem igézte: szálljon a feketére," most a 2-ik szenet bedobjuk a pohárba, keresztet vetünk reá, befedjük a tenyerünkkel s azt mondjuk: „ha kék, szálljon a kékre," ugyanígy a 3-ik szénnel: „ha sárga, szálljon a sárgára" Ha a szén lemegy a pohárban, a gyermek meg van igézve, ha nem, nincsen. - A gyermek most iszik a vizből, azután az anyja két ujját bemártja a szenes vizbe s azzal megkeni a gyermek homlokát, hasát, tenyerét, talpát, hátát A mi a szenes vizből megmarad, azt az ajtó sarkára önti az anya kereszt alakban — Ha sejtik, hogy ki igézte meg a gyermeket, erővel is vágnak annak a hajából s azt egy lapát szénre teszik s a gyermeket megfüstölik.

Végy egy csipet sót, vagy 3 kis málészem nagyságu sót, 7 szem borsót, 3 czikk foghagymát, 9 szem paszulyt, tedd egy zacskóba, hord mindig a zsebedben vagy a nyakadban; nem ronthat meg senki.

Szegezz egy darab piros posztót a küszöb oldalára, nem igézi meg senki sem a gyermekedet.

Azok szoktak igézni, a kiknek a szemöldökük össze van nőve. Ezek felforgatják a szemükkel a gyermeknek a belit.

A gonosz felveszi az ember nyomat s a kémény falára csap[j]a megátkozza. Most a hogy szárad az ott a kéményben, úgy szárad el az ember, a kié volt az a nyom.

Ha a gonosz valakinek a sárból felvett nyomát a tüzhelybe ra[kja,] az az ember elszárad.

Vedd fel valakinek a nyomat, szord be egy fazék vízbe s te[dd] el főzni s estve biztosan nálad lesz. — (Főzik a kapczáját!)

III. Halál.

Pál fordul köddel, ember hal döggel.

Ha a halottnak felpattan a szeme, meghal valaki utánna a házb[ól].

A kereszteletlen gyermek minden 7 esztendőben felsír a sír[ból].

Ne ringasd a bölcsőt, ha nincs benne a gyermek, mert megh[al].

Ha a kutya fejét felfelé tartva vonyít, tűz lesz. Ha fejét lefel[é] tartva vonyít, halál lesz a háznál.

Ha a kutya a ház tövit kaparja, biztosan elpusztul valaki a házból.

Ha 3 napig nagy szél fú, akkor az ördögnek csinált valak[i] szalonnát, felakasztotta magát.

Ha csillag fut le az égről, meghal valaki.

Ha a házadban ropog a gerenda, vagy pattog a bútor, biztosa[n] halál lesz.

IV. Gonosz, boszorkány stb.

Lucza napkor fogj hozzá egy kis széknek a csinálásához, s min[]den nap faragj rajta karácsony éjszakájának 12 órájáig, az utolsót ek[]kor tedd rajta. Vedd most magadhoz s eredj el a 12 órai misére [s] ott ülj reá s tartsd magad alatt erősen. A gonosz lelkek (asszonyok vagy emberek) mind hozzád mennek s el akarnak kergetni helyedről s ké[]rik tőled a széket. Igy biztosan megismerheted, kik a gonosz emberek. — Ne mozdulj helyedről s oda ne add valamelyiknek a széket, mert az örök életedre erőt nyer feletted. Jól vigyázz, mikor a templomba vi[]szed a széket, mert könnyen ellopják a gonoszok tőled.

Tégy a szentelt barkából az ereszbe, elkerül a gonosz szellem.

Gonosz embernek sózd meg a hátát.

Ha gonosz ember megy a házadba, állits fejével egy gombostűt a sóba, míg azt meg nem fordítod, addig az ember el nem mehet tőled.

Hordj magaddal egy zacskóban egy olyan fadarabot, a melynek

egyik része a beoltott vadfa, a másik az oltó vesszőből legyen. (Az az vágd le az oltást). Nem fog rajtad az ördög —

Ha rosz lelkek járnak házadhoz, kedden és pénteken állitsd a seprüt seprüjével felfelé forditva keresztbe az ajtóba, elkerül a gonosz. — Ha nálad van, tedd ugyanezt, s megismered, hogy az, mert nem tud kimenni

V. Lidércz, kisértet.

Lidércz, egy tüzes törülköző kendő a mely éjjel a rosz lelkekhez jár. A levegőben repülve mind azt kiáltja, mi kell? Az útfélen nagy helyen veres fehér híg ganéja szokott lenni, köles kása nagyságu szemekből álló. Ha erre a ganéra a nap rásüt, a legelső napsugár érintésére az egész mindjárt szárazra sül.

A Csepegő Völgyből minden kedden estve egy sárga csikó jött ki s 12 óráig nyeritve az utczán futkosott.

VI. Megkötés, eltaszitás.

Ha valakit erősen magadhoz akarsz kötni vagy magadtól örökre el akarsz taszitani, tedd meg a következőt: Menj ki a kertbe Szent-György nap előtt s fogj egy zöld békát, vidd el egy hangyabolyba, 9 nap mulva menj el a csontjaiért. Találsz azok közt egy kis horgas csontot, azt hozd el magaddal s ha az a férfi vagy lány hozzád megy, a kit magadhoz akarsz kötni, akaszd be a ruhájába s vonjad avval magad felé. (Úgy hogy ne vegye észre). Sohasem hagy el téged. Ha a tompa felével eltaszitasz valakit magadtól, az örökre eltávolodik tőled.

Ha valakivel meg akarsz utáltatni valakit, tégy egy papirba egy dió nagyságu disznózsirt, vidd el azt s tedd bele egy döglött kutya szájába, hadd ott 9 napig, akkor hozd el onnan s kend meg vele az ellenséged ágyát s mondjad: olyan utálatos légy ez v. az előtt, mint a döglött kutya, a melyiknek a szájába volt ez a zsir.

Ha az urad magadhoz akarod kötni, vedd fel a nyomát, forditsd meg s azt mond: akkor hagyj el engem, mikor én ezt visszaforditom

Tégy egy zacskóba holt szenet, tiszta búzát, borsót, fokhagymát, tömjent, hajat, macskafogat, kösd a nyakadba, nem érhet semmi baj, szeretni fog mindenki.

VII. Házasodás.

Karácsony estéjén a lányok öleljenek fel annyi fát, a mennyit

felbirnak, ha páros a fadarab, akkor férjhez mennek az új évre, ki-lómben nem.

Karácsony éjjelén 3/4 12 órakor a mely leány meztelen egy t... körbe merően nézve varakozik, megjelenik neki a tükörben a vőle-nye. Öltözzék fel s menjen egy darabig a sövény mellett s fogjon m... abból egy karót, ha a karón kéreg van, gazdag legény veszi el h... nincs, szegény legeny veszi el feleségül.

Karácsony éjjelén a mely lány 3 darab fával begyujt a sütő ke-menczébe, azután a szenet kihuzva, éjjeli 12 órakor meztelen bemegy a kemenczébe, ott megfordul s háttal fordulva jön kifele, belül a ke-mencze ajtójánál leül s az ajton ki hátan csuszva ereszkedik a föld... s itt is addig csuszik, mig csak a 2 lába éri a tüzhelyt, akkor azt a he-lyet megjegyzi, a hová a tüzhelytől a feje elért s oda párnát tesz ... akkor éjjel (felöltözve) ott alszik, megálmodja ki lesz az ura.

András napkor a mely leány egész nap semmit sem eszik, lopjon valahonnan egy férfi gatyát. Piritson meg egy darab kenyeret, egye meg felét, felét pedig takarja be a gatyába s tegye a feje alá s meg-álmodja, ki lesz az ura. – Vegyen egy darab ónt, olvaszsza meg egy kanálban s öntse bele egy tál vizbe. Az előálló alak megmondja, mi-fele foglalkozásu lesz az ura.

Katalin napkor böjtöljen a legény, lopjon egy lány inget, pirit-son kenyeret, felét egye meg, felét az ingbe göngyölve tegye a fej... alá s megálmodja, ki lesz a felesége.

Szent-György nap elott fogj egy zöld békat, vidd el, tedd bele egy hangya-bolyba s hadd ott. A béka visitani fog, de te hatra ne nézz, mert akkor nem ér a munkád semmit. 9 nap mulva menj el ... hangyabolyhoz, akkorára a békából ott egy kis csontkés és villa les... András napkor 12 órakor teritsd meg az asztalt, tedd reá ezt a kis csontkést es villat, oda jön a leendő férjed. (Lányok teszik).

Ha fiatal ember megy lányos házhoz s ha a macska melleje meg... dörmögni, attól a háztól fog házasodni.

Menj ki estve az udvarodra, olvass meg 3 csillagot az ege... tegy mindenikre egy-egy nevet. Jöjj be a házba, üss a párnádra 3-at, forditsd meg a másik oldalara, feküdj reá, álmodban megjelenik a 3 közül az, a ki az urad lesz.

Ha idegen helyen alszol, olvasd meg a gerendát 3-szor, s reg-gelre megálmodod, ki lesz a feleséged (vagy az urad).

VIII. Gyermek.

Ne vágd le a gyermeknek 1 éves koráig a körmit, mert tolvaj lesz.
A ki burokban születik, kötelen hal meg.
Ne ringasd a bölcsőt, ha nincs benne a gyermek, mert meghal.
Pergelt árpa, gyermek kávé

IX. Szerencse, szerencsetlenség.

Hétfőn vagy vasárnapján ha férfi jön először a házadba, szerencsés, ha nő jön, szerencsétlen lész.

Új esztendőben ha férfi jön a házhoz először, szerencse s bika bornyut várnak a tehen alá. Ha nő jön először, nem sokat ér annak az évnek a szerencséje s üsző bornyut várnak a tehén alá

Ha a pohár magától elcsattan, baj lesz a háznál.

Tégy egy csuporba sót, borsót, fokhagymát, ássad el a házad földjébe, szerencsés lész.

Ha sok pappal találkozol az úton, csak úgy lész szerencsés járásodban, ha gombostűt dobsz utánnuk.

Üstökös csillag megjelenése országos zavarok, háboruk jele

Északi fény akkor van, ha a föld egy darab helyt ég s annak a gőze és párája a többi részeket is bejárja. Az északi fény nagy pusztulas, döghalál s háboru jele.

Áss a küszöbbe matragulyát s nem viheti el senki a szerencset s te is otthon ülő lész. — (Vendéglősök teszik).

Áss a hordók ászokfája alá matragulyát, megjön a szerencsed, elkél a borod.

Ha el akarod vinni a másik szerencséjét, lopj a szemétjéből egy csomót, tedd azt a te szemét dombodra s 7 estve egymásután sulyokkal verjed azt. (Egy imádság és átok is kell hozzá, de azt nem mondták meg)

Sohse seperd a küszöb felé a szemetet a házadban, mert ha úgy tesz, elmegy a szerencséd.

Ha nyúl fut előtted keresztül az úton,
ha elindultal hazulról s visszatérsz,
ha üres korsóval vagy más edénynyel jönek elébed,
ha pénteken vagy 13-án indulsz el valamibe, hidd el, mindig szerencsétlen lépést tész.

X. Más előjelek.

Ha a macska keresztbe fekszik a szoba deszkáján, vendég jö házhoz.

Ha a ruhát forditva találod magadra venni, meg fogsz csalni v lakit

Ha az úton találsz egy lópatkót, állj meg mellette, gondolj m valamit, vidd haza, gondolatod teljesülni fog.

Ha valahová mész, ülj le ha egy perczig is, mert különben elv szed az álmot.

Ha a tűz duzzogva ég vagy pattog, haragos ember jön a háza

Ha a bal kezed viszket, pénzt kapsz Ha a jobb kezed viszk kiadásod lesz

Ha rebeg a szemed, új embert látsz.

Ha csereg a szarka a ház körül, vendéget várhatsz.

Ha bolhát fogsz a kezeden, levelet kapsz.

XI. Kincs, pénz.

Ha a 7-ik gyermek 7 éves korában megvakarja a 2 hüvelyk ujjának a körmit kristály üveggel, azután megkeni szentelt olajjal s a körmöket egymás mellé téve azon át merően néz a földre, megmondja mi van elrejtve ott a földbe, megmondja hol van kincs.

Orozva eltemetett kereszteletlen gyermeknek alkarcsontjait lopjad el, mert ha azzal bármiféle zárra reá ütsz, az menten kinyilik. Lopd el még az ujjperecz csontokat is, mert ha egy ilyen kis csonttal füstöt csinálsz a házban, mindenki elalszik tőle, mint a meghótt s csinálhatsz a mit akarsz.

Vásárkor az először kapott pénzt köpködd meg s kiáltsd neki, hogy: apád anyád ide jöjjön.

Ha látod az újságot, mutass neki pénzt, úgy egész hónapban lesz pénzed.

XII. Időjárás.

Hogy ha fémlik Vincze, megtelik a pincze.

Ha vizkereszt napkor megcseppen az eresz, tedd el az íziket.

A Márton napkor egészben sült liba egész mellcsontjának fehéres része vizet, havat, barnás része száraz időt jelent a következő esztendőre.

Ha dörög az ég, füstölj szobádban szentelt barkával; elkerül a veszedelem.

Ha Szervácz, Pongrácz, Bonifácz békességben vannak, Orbánnak ıcs ereje. Ellenkezőleg Orbán örömében elveszi a paszulyt.

Ha Gergely napkor Gergely pápa megrázza a szakállát, hó esik.

Ha pénteken esik, vasárnap is esik, kivéve ha vasárnapra esik a -ed változás.

Szombaton mindig ki kell sütni a napnak, hacsak egy perczre is, ›rt akkor szárasztotta Mária a kimosott fátyolát.

Ha viszket a füled, télen hó, nyáron eső lesz.

Ha a macska mosdik vagy a seprüt kaparja, eső lesz.

Piros égalj szél előjele.

Ha terhes, jeget hozó felhő közeledik, vágd be a fejszét az udvar ›zepén a földbe s a felleg feletted elhúzódik.

Ha dörög az ég, füstölj tömjénnel s elkerül a baj.

XIII. Gazdasági növények.

Apró hagymát tedd tarisnyába s a gerendára akaszd fel, Pál nap›r a tarisnyát forditva akaszd fel s tartsd úgy ültetésig. Ne félj, nem ıgzik fel egy sem.

Tiszta búzát mosd kékköves vizbe s nem üszkösödik meg.

Ásztasd a paszulyt nyári meleg vizben s 3 nap alatt kikél.

Az ugorkát költesd ki tojás hajban s csak béka kurutyolás után ıdd ki s nem veszi el Orbán.

Borsót lencsét fán tarts s vetés előtt se tedd le a földre s nem sz féreg benne.

Nagypénteken kend meg a csizmád disznózsirral s azzal gyengén gdosd meg a vetemény palántodat; nem eszi meg a balha.

XIV. Állatok.

Nagypénteken nap feljötte előtt bal kézzel seperd körül a házad; kerül a béka.

Ha nagyocska macskát viszel házadhoz, forgasd meg 3-szor a ımenczéd lába körül; soha sem megy el.

Ha tavaszszal kökörcsin virágot viszel az udvarodra, nem kél ki csirke a tojásból.

Komárommegyei lakodalmi szokások.

Közli *Dorner Soma*

Az általánosan ismert eljegyzés-kezfogó, mi sok helyen ünne[pé]lyekkel, lakomákkal van összekötve, itt ismeretlen.

Ha a házasulandó legény 3–4 napot már eltöltött a kapu[ban] [kö]vül választottjával az estéli órákban, alkalmas időben közli szándék[át] szüleivel.

„Édes szülőm“ mondja „kü'gyék át kigyelmétek János bátyá[t] ő kigyelmét Bordásék Pannikajáért.“ *)

A leány ellen nem forogván fen semmi kifogás, a szülők: „I[n]dul át hát ő kigyelmeért“ küldik érte fiukat. János bá kitüntetésn[ek] vévén a kiküldetést, csakhamar megjelenik egy hosszu bottal (ker[ülő]bot) és egy kis törköly után megindul Bordásékhoz, hol „Szerenc[sés] jó napot“ vagy „Dicsérjük a Jézust“ köszöntés után csakhamar [elő]adja szándokát. A kérés vagy jelentés rendesen igy kezdődik: „Látva Isten ő szent Felsége, hogy nem jó az embernek egyedül lenni, oldal bordájából terémtétt feleséget Ádámnak Karikás István uram ő kigyel[mé]meknek tisztességes fia részéről gyövök, kigyelmétek virág szálláért [a] Pannikáér, ha még nem vetnék kigyelmeték üket.

A leány szülői erre nemi kis gondolkodás után rendesen „*m[ajd] még üzenjük, ha Isten ő szent felségének is ugy tetszik*“ válasszal b[o]csátják el a kérőt.

Ez mindig csütörtökön történik. Ha a leányt oda akarják ad[ni], más nap vagyis pénteken a leány anyja süt egy nagy makos rétes[t]. Estve lefekvéskor a leány ezen rétest kötényebe téve s pruszlikja al[á] egy üveg bort vagy törkölyt rejtve, átmegy a legényhez annak rende[s] helyére az istállóba; mert legénynek szobában tartózkodni, hálni, tiltja a szokás. Itt duettben elfogyasztják a rétest, megisszák az italt, s [a] nyoszola (ágyféle) szélén elturbekolnak hajnalig, mikor a leány aztán még setétben haza megy.

Ha ez első együttléttel a legény meg volt elégedve, akkor m[ás]nap szombaton nála sütnek egy hasonló rétest és egy csutora bor kiséretében ő viszi át a leányhoz este, *ismét az istállóba*; ott elkoltik a retest és bort, s hajnalig enyelegnek, aztán haza megy a legény. Mielőtt azonban istállójába bemenne, beszól szülőinek az ablakon:

„Édes szülőm! János bá ő kigyelme mehet a tisztöleteshez.“

A reggeli órákban János bá, kinek hosszu botja most már virág[os]

---

*) Igy szólitják: Rosi-ka, Panni-ka, Mári-ka.

és szalag csokorral van felékesitve, ünnepélyesen elmegy az illetékes lelkészhez, felkéri őt, hogy N. N. „tisztösséges legént és N. N. tisztösséges szüz hajadont jelentsé ki“ a szó székről Ennek megtörténtével 2 hétig, az az a második hirdetésig nem történik semmi nyilvános dolog, csak a fiatalok járnak el még egymáshoz rétes evésre. A második kijelentésre elmegy a paphoz a vőlegény és menyasszony; előbbi kalapja körül van tüzve virággal és szalaggal, a mennyasszony fején pedig egy virágokból készitett magas korona van, kisebb nagyobb, a szerint a mint a „sor“ engedi.

Az utolsó héten történik a vendéghivás, több szokásos vers elmondása mellett. Külön hivat vendéget a vőlegény, külön a menyasszony; s a szerint mennek esküvő napján a vendégek is a menyasszony vagy a vőlegény házához.

Elérkezvén a lakodalmi nap, a délelőtti órákban kezdődik a mozgalom. Tiz tizenegy óra körül megindul a vőlegény a menyasszonyhoz. Az útra minden vendég, (a nők is) el van látva egy vesszővel bevont kis üveg törkölylyel.

A menyasszonytól aztán megy az egész népraj a templom felé muzsika szóval. Elől mennek a násznagyok magasra tartott botokkal, melyekre egy pár ugynevezett kulcsos (fonott kalács) van tüzve. A vőfélyek boros üveggel vagy csutorával végig tánczolják a falut, kinálva a bámuló nép között az ismerősöket, közbe-közbe megeresztenek egy-egy rigmust:

„Ez az utcza kanyarékos
A menyasszony takarékos“ stb.

A templomi eskető után megáll a nép a templom körül, míg a násznagyok és megeskedtek bemennek a lelkészhez a házassági bemondásra. Ez alatt rá huzza a czigány, tánczol a ki akar. Elő veszik a pálinkás üveget is, a nők rendesen az alsó szoknya zsebéből, és iszszák míg tart.

Miután a násznagyok a hivatalos bemondást elvégezték, és a botjaikon vitt kulcsost és egy üveg bort a lelkésznek átadták, rettenetes lárma s lövöldözés mellett megindul a násznép a korcsmába; hol estig foly a dáridó és tánez. Este végre jön a vőfély s pálczájával megvervén a padlás gerendaját, szót kér. Ékes rigmusokkal meghivja a vendégeket vacsorára a vőlegény házához; mire felkerekedik az egész csoport, és eltánczolnak a vőlegény házáig.

Itt egy rendesen kiüritett szobába várják őket teritetlen aszta-

lokkal, de fel van téve a vendégek száma szerint törköly és kulcsos. Az egész napi koplalás és fárasztó tánez után természetesen egy pillanat alatt eltünik minden élelmi szer és ital. Most feláll a násznagy és előadja:

„Minekutánna Karikás István ő kigyelmének szüves meghivására szüvesen meggyeléntünk tisztösséges házánál, hogy István fiának lakodalmán részt vegyünk; lássuk már a földnek zsirját (kenyeret), és az égnek harmatját (bort)“

Erre csakhamar megteritik az asztalokat; siet ki-ki helyhez jutni. Nem sokára jön az első vőfély és pálczájával megvervén a padlás gerendát, czikornyás, sántikáló rimekben elő adja, hogy „hozzák már az a levest, a mit tengeri madarak, száraz földi halak husából fözött egy operencziás tenger vidékéről hozott szakácsné.“

Minden vendég erre csizma szárában keresgél, hogy elő vegyek abból a magukkal hozott pléh vagy czifrán festett fa kanalat. Tányérokat nem raknak fel, a véllát is ki-ki magával hordja, t. i. az ül ujját. (Általán villára soha sincs szükségük; a húst egy kést tartva jobb kezükben és hüvelyk ujjuk segitségével veszik ki a tálból, ha a csuszpász kifogyott, megeszik a köröm közül.) Elkezdődik tehát a leves evés, (rendesen „tikhus leves“), egy tálból eszik 8—10 ember Leves után jön rendesen kása apró szölővel, aztán káposzta, hus stb

Vacsora alatt minden fogás elött bejön a vöfél ékes versben jelenteni az uton levő étek nemét, s a tálhordók aztán leteszik a tálakat

Vacsora után bejön ismét a vőfély és magával czipeli az operencziástengeri szakácsnőt, kinek keze a forró kásától elégett, kér orvosságra valót. Nem felejtkezik meg a czigányok gyantájáról sem, melyre hasonlókép apró pénz kell.

Végre sok dévajkodás után felkelnek az asztaltól, a kanalak visz-sza vándorolnak a csizma szárba, asztalok, padok kidobása után megindul a táncz és tart más nap délig.

Ekkor feladják a még jelenlevőknek a takarodó levest s elmegy az egész nép a korcsmába; mulat ki-ki kedve és pénze szerint, ez alatt a vőlegény néhány bizalmas emberének és asszonyoknak kiséretében haza viszi menyasszonyát.

Az új pár ismét az istállóban üti fel éjji tanyáját Enni bejár az apai házhoz; de többre ott benn nincs helye. Az ifju nő csak akkor válik a szoba állandó lakójává, midőn első gyermekével lebetegszik ez viszi be szorosabban a családba, melynek aztán végleg kiegészítő tagjává válik.

Helva-osztó ünnep Ada-Kalében.

Dr. Kúnos Ignácz.

II.

Az ünnep második része akkor kezdődik, a mikor a megvendégelendő ház elé közeledőben vannak. Eddig csak a férfiak énekeltek, majd megszólalnak a gyermekek is. Ők is oda lopózkodnak a menethez, és mindenféle értelmetlen mondásokkal nevettetik a kerítések mögött rejtözködő asszonynépet. Tücsköt bogarat énekelnek össze, az elénekelt dalok sorai közt alig van valami összefüggés, csak éppen az utolsó sor zengedez a helváról, a helység estei közös vágyáról. A rimek is többnyire silányak, csak hogy épp összehangozzék valahogy. Elkiáltja magát az egyik:

„Oda lentről jön a hajó,
a fermánját pasa adó,
gömbös helva megugrató.

Éljent (čok jaša) kiáltanak rá a többiek, és neki bátorodva a nagy sikertől, meg tán attól is, hogy immár nem messze a gazda háza, megszólal egy másik is. Torka szakadtából riháesolja, miközben kezét a füléhez illeszti:

„Jaj a helvánk sirva fakadt,
gazdájára rá nem akadt,
mézes szíve majd megszakadt."

Erre már közeledőben vannak Áhmed aga házához, és a mint oda érnek a kertje kerítéséhez, rendbe szedelőzködnek valamennyien, a helvát kissé magasabbra emelik, és úgy kiáltják oda a gazda tiszteletére azt az áldásnak is beváló verset:

„Ne hervadjon rózsás kerted,
bánat sose bántsa szíved,
egész élten helvád ehedd."

Mikorára vége a dalnak, megérkeznek a kapu elé. Megáll a menet a ház előtt, és a leghangosabb torkú szólal meg ezúttal, hogy meghallja bentről az aga. Tudja ugyan a gazda, és ha csak nem siket, meg is hallja, hogy neki szól az ének, de azért úgy tetteti a dolgot, mintha tudomása se volna róla. Felhangzik a dal a kapujában:

„Ime itt a háza tája,
bent élete boldogsága,
kivül várja a helvája."

Azzal veszik a helvás tálat és oda helyezik a kapuja megé. Pihenőt tartanak a helva hordók, és ismét úgy éneklik a dalokat, mintha ide jövetelük történetét regélnék el benne Nagy útról térnek meg a kis szigetre, hosszu útat tettek meg a tengeren:

„Jön a hajó Egyiptomból,
vitorlája rossz ponyvából,
a mi helvánk friss rózsából."

Annyi badarságot énekelnek ismét, hogy utóvégre megunja a bent ülő aga, és készülődéseket tesz, hogy életjelt adjon magáról. Kopogtatni nem kopogtatnak a vendégei, mert addig kell nekik énekelni, míg bentről meg nem unják. Megtörténik azonban nem egyszer, különösen ha tréfa értő az aga és ha utóléri őket az eső, hogy órákig megváratkoztatja a helva hozókat. Visszatérniök nem szabad, mert nem illik, s a helvához se nyulhatnak hozzá. Addig kell szegényeknek énekelni, míg meg nem nyilik az ajtó. Hogy nem valami lélekemelő az a poézis, a mi az ilyen kényszerített rögtönzésekben nyilvánul, példa a következő és még sok ehez hasonló versszak:

„A hajóra bizvást megyünk,
a helvába czukrot tegyünk,
jön az aga, résen legyünk."

Legfejjebb úgy állhat bosszut a várakozó helvás népség, hogy rögtönzi a rosszabbnál is rosszabb verseket, de mihelyt észreveszi, hogy léptek közelednek a kapuhoz, glédába állanak megannyian, es emigy szólal meg közöttük az első:

„Kapu, kapu, nyilj ki kapu,
belül márvány, kivül lapu,
jön a helva, hallod kapu."

Az aga erre csakugyan kinyitja az ajtót, hogy vendégeit tisztelettel fogadhassa. De most meg ezeken a sor a tréfával, és mintha rá nem ismernének az alázattal megjelenő agára, rámordulnak megannyian:

„Férj ki ember helvám elől,
csupa czukor kivül belől,
legédesbje alól felől."

Tréfás mókák meg nevettető mozdulatok közt történik meg aztán az ünnepélyes átadás. Csak mikor átvette a gazda az ételt, szólal meg az áldás osztó és komolyabb arczczal énekli oda a gazdához:

„Elvégezve a nagy munka,
karom kezem meg is unta;
vedd a helvát, legyen áldott,
áldás száll rád tőle legott."

És azzal bejjebb kerülnek megannyian és helyt foglalnak az udvarban. Ha szép az idő, ott maradnak, lekuparodnak a földre, ha pedig nem arra való, akkor a folyosóban foglalnak helyet. Az ada-kálei házak külömben is úgy vannak épitve, hogy az emeletre vezető lépcső aljában szabad tér van, az úgynevezett lépcső ház (kovuk), a hol nyári időben ebédelni szoktak. Ha elhelyezkedtek valamennyien, helyet foglal, közöttük az aga és úgyszólván szemük láttára kell a helva evéshez hozzá fognia. Az aga eszik és minden egyes elfogyasztott helvához egy-egy verset énekelnek el. Olyan jó gyomru is akad néha közöttük, hogy elébb elfogyik a verskészlet mint a helva Ez az etetés a legbohókásabb része az egész ünnepségnek. Kört képeznek megannyian, az agát a kör közepébe ültetik, elibe teszik a nagy helvás tálat és úgy énekelik bele az egyes helvákat. Iszonyatos versekkel fűszerezik szegénynek a falatjait. A legelsőnek elnyelt helvára rákezdik:

„Gazdánk szeme nagyokat lát,
beszél össze-vissza fűt-fát;
lenyelte az első helvát."

Itt-ott meg is bosszantják, családi viszonyait meg a multját bolygatják: sose lépve azonban túl az illedelem határát. Az én gyüjteményemben, mely jó részt Fehmi efendi barátomtól származik, a következőkép boszantják meg a második helvánál:

„Gazda lányát, nagyobbikat,
a szebbiket, a jobbikat;
lenyelte a másodikat."

Fődolog, hogy a rímmel rendben legyenek. A gazdának persze komoly arczot kell e rigmusokhoz vágni, mert ezuttal a vendég látó. Végig kell hallgatnia, a mint oda kurjantják a fülébe:

„Áhmed gyomra jaj be hamis,
nagyot szuszog, nagyot nyel is;
elfógyott a harmadik is."

Az utána következőnél meg, melyet bárki mondhat, ha ügyes a rögtönzésben, emigy szellemeskednek:

„A hold lapja sötétedik,
gazdánk gyomra epekedik;
ehol itt már a negyedik.“

Azon nevetnek a legtöbbet, mely a legnaivabb. Néha mondani valójuk is akad a tréfálkozás közben, és ha máskép restellenék, ilyen alkalommal elötálalhatják. Az ötödik nyelés elott például a következő dalt mondták:

„Nem hoztunk mi édes almát,
nem is láttunk eladó lányt;
ötödször̈re nyeldes helvát.“

Az almával arra czéloznak, hogy nem lány kerni jottek ezúttal. Pedig talán éppen az volt a szándékuk, hogy egyikójuk ilyesmire is gondol. Mert az alma a lánykérésnek a szimboluma és ha elfogadnak egy almát, a mit a legény küld a lányos házhoz, az annyit jelent, hogy a küldőt is szivesen látják a háznál.

A helvázás után, ha jóllakott a gazda, felkel az ülő helyéből, és viszi be az embereket a házába, *a szelámlikba*, vagyis a férfiak fogadótermébe. Közbe-közbe folyvást énekelnek és míg a férfiak fent helyezkednek el a gazda szobájában, addig a gyermekek az udvaron maradnak és éneklik fel a három sor dalaikat. Alakban és tartalomban egyaránt megegyeznek az előbbiekkel:

„Rózsa szeret fülemilét,
szomszéd eszi helva mézét,
ajándéknak vesszük neszét.“

Ajándékfélére van ugyanis kilátásuk az apróságnak, és verseikben hol erre czélozgatnak hol a helvára. Ők is kivették a részüket a munkából, és egy második azzal dicsekszik el:

„A tésztára gyertyát tettünk,
közepibe lisztet tettünk,
szines kendőt reá fedtünk.“

Oda fent ez alatt hozzá látnak a helva evéshez, és mialatt fogyasztják a tálakat, melyek ezúttal a házigazda konyhájáról kerültek elő, az udvarbeliek egyre hallatják helva zengő dalaikat. Jól tudják, hogy most oda fent helvát esznek és dalaikkal azon igyekeznek, hogy meg ne feledkezzenek róluk. Megint csak elkezdik:

„Helva tészta előkerült,
szine ize mind sikerült,
a ki látta, mind megehült.“

Addig énekelnek, míg nekik is nem juttatnak a helvából. Néha megvárakoztatják őket, főleg ha a helva hozóknak is sokat kellett kapu előtt várni, de egy ideig türelmesek és elég illedelem tudók. k is jókat kivánnak az agának, ők is elzengenek egy helva áldást:

„Vedd a helvát boldogsággal,
fizesd vissza több rakással,
tetézd meg vendég látással.“

De ha soká tart a lakmározás, kezdik veszíteni türelmüket és m csak a házigazdát aposztrofálják, hanem a vendégeit. Oda éneke-k a vendégeskedők közzé, és avval biztatják az agát:

„Etesd őket, hadd nőjjenek,
vendég házat becsüljenek,
jóllakásig pukkadjanak.“

Ha még ebbéli kivánságuknak sincs foganatja, rámordulnak ma-ra a gazdára, és úgy figyelmeztetik, hogy ők is jelen vannak ám. ha illedelmesen, néha otrombább módon, a hogy épp eszükbe jut a dal:

„Vágyvást vágyva jöttünk hozzád,
ne tátogasd éktelen szád,
hozd ki hamar azt a helvát.“

Megkönyörülnek végre a békétlenkedőkön, és oda küldenek egy gy tál helvát nekik is. Nem az ének járja többé, hanem a falatozás. Asszonynép természetesen nem mutatkozik az egész idő alatt, de véletlenül megpillantanak egy-egy átosonó női alakot, azzal bosz-ntják meg, hogy „anyósnak“ nézik, még pedig a vendéglátó anyósá-k. Szomorú nótával üdvözlik a gazdát, és majdnem síró a hang, a llyel elénekelik:

„Anyósa van a szegénynek,
jaj fülének, jaj fejének,
jaj szájának, jaj szemének,
szomorúan szól az ének.“

De se szeri se száma annak a sok rögtönzött dalocskának, me-ket ilyen alkalommal elénekelnek. A helvázás után serbettel, édes lokkal kinálja meg a gazda a vendégeit és kávé rekeszti be a mu-

latozást, mely ma itt, holnap ismét amott folyik le. Mert sorba járja köztük ez a helva osztó ünnep, és épp oly pompával jönnek el a helváért, mint a milyennel hozták. Ha gazdagabb házba kerülnek, mint például Fázli agáék, meg ajándék feleket is kapnak hozzá, egy-egy varrott vagy festett kendőt, és verssel hálálják meg a vendéglátást. Igaz, hogy e versek ezuttal gyengédebbek és az éneklésben is ügyel mesebbek.

Ime ebből áll a helva-osztó ünnep, mely mint már fentebb is említettem, oszmán területen csak is ada-káleban ismeretes. Hogy hogyan került e szigetre és minő vándorlásokat kellett megtennie, arról ada-kálei monográfiámban bővebben szólok, melynek ez a rövid leírás egy fejezetét képezi.

A magyar gyermek ethnographiája.

A Népnevelők budapesti Egyesületének paedagogiai szakosztálya nagyszabású munkaprogrammot dolgozott ki és tűzött maga elé, a melynek egyik kiemelkedő pontja a hazai házi, családi nevelés összes ügyeinek legbehatóbb, legrészletesebb tanulmányozása. Az e czélra kiküldött bizottság a munkálatok vezetését a néprajzi társaság titkárára bízta, előadó az Egyesület paedagogiai szakosztályának jegyzője s e munka-programm és előleges tervezet szerkesztője Szabó B. László. A mozgalom főczélja paedagogiai, de sikere a legjelentősebbnek ígérkezik mindazon eredmények között, a melyeket a hazai néprajz terén társulási tevékenység valaha létre hozott. A hazai tanítóságot, a melynek anyaggyűjtő nagy erejéről oly fényes tanuságot tesz a Dr. Kiss Áron szerkesztette páratlan magyar gyermekjáték-gyűjtemény, nagy közös nemzeti kulturmunkára akarja egyesíteni e mozgalom. Az a czél, hogy összegyűjtessék mindazon szokás, hagyomány, szabály, elv stb., a mi az ország összes vidékein, összes népfajainknál, a gyermek testi, lelki nevelését és életét illetőleg általánosan vagy szórványosan divik vagy dívott. E czélra kérdő könyvet szerkesztenek, a melyben kifejtik az actió czélját és fontosságát, a legaprólékosabb részletekre kiterjedő világos és konkret kérdéseket állítanak össze mindazon tényekre és mozzanatokra, a melyek itt tekintetbe jöhetnek, a mely kérdésekre minden értelmes ember megadhatja a teljesen biztos, kétségtelen egy szerű feleletet. E tervezet megküldetik az összes tanfelügyelőknek, tanítóegyesületeknek és az ilynemű dolgokkal foglalkozó szakemberek-

nek, hogy vidékök sajátságai és tulajdon tapasztalataik és tudásuk szerint kiegészítsék, bővítsék, helyre igazítsák a kérdéseket. Ezek alapján megszerkesztik a végleges kérdő könyvet és a feleleteknek bő helyet szánva, kinyomatják sok ezer példányban, hogy az ország minden tanintézetenek jusson belőle. Az igy összegyűlendő anyagból előáll a magyarországi gyermekélet teljes statisztikája és oly nagyszabásu hű néprajzi képe, a milyennel más nemzet irodalma nem dicsekedhetik. E munkálat eredményeinek roppant nagy értéke lesz egy igazi inductiv nemzeti neveléstudomány megalkotására, nem különben a gyermek hygienia ügyere, de legfölebb az ethnographiai tanulmányokra nézve. Remélhető, hogy e messzeható, nagy konczeptióju eszmét a kormány és nemzet nyomatékosan fogja támogatni s lehetségessé teendi, hogy a hazai tanítóság a millennium emlékére egy igazi nagy nemzeti művet létesitsen, mint nem utolsó eszközt a nemzeti lét jövőjének biztosítására. H. A.

Palócz találós-mesék.

— Mátra aljáról. —

Gyűjtötte: *Istvánffy Gyula.*

27.

Úton megyen épe-czépe
Hátán viszi ille-bille,
Fili négy, szemi négy,
Körmi pegyig huszonnégy.
(*Az ember lóháton*).

28.

Hogy' megy fél a baóha az ágyra?
(*Feketén*).

29.

Ki vaót a', mi vaót a',
Egy embér aszonta:
Éttem sű'tet, feőtet,
Világon nem lettet,
Feő'd alatt, fa tetejin?
(*Olyan betyár a ki hasi-malaczot vagy hasi-borjút pinczében hordón ülve evett*).

30.

Úton megyen mét[1]) alatt,
Kezi lába korczolat,
Szedte süvegit, szereesen dolmányát.
(*Kigyó*).

31.

Nád a szára, pé'z a teteji, mi a'?
(*Mák*).

32.

Faót hátán faót,
A kibe teő nem vaót.
(*Káposzta*).

[1]) mét = métely viz; valószinűleg zavaros vizet, pocsolyát ért alatta a palócz, mert ilyen magyarázatot adott kérdésemre: „azt má' nem issza semmi." I. Gy.

33.

Erdeöbe-berdeőbe piros kendeőt terí'getnek.
(*Szamócza*).

34.

Eleő' villa, hâtú' sepreő,
A közepi szaóma-kas.
(*Olyan szarvasmarha, a mely árpaszalmával jól lakott*).

35.

Mi eszi mé'mmagât?
(*A gyertya*).

36.

Milyen fa van lettöbb az erdeőbe?
(*Görbe fa*).

37.

Haót fekszik a hâtân,
Kutya ül a farkân,
Szalonna csüng az âllân.
(*Holt ember és kutya*).

38.

Tövi rothad, a teteji virágzik.
(*A halott virágos hant alatt*).

39.

Melyik a lettüzesebb laó?
(*A kandalló*).

40.

Ketteő âll,
Ketteő jâr,
Ketteő pegyig kárt csinyâl.
(*T. i. a föld és levegő [palócz felfogás szerint] áll; a nap, hold jár; a tüz és viz kárt csinál.*)

41.

Ha felfelé viszik
Lefelé néz,
Ha lefelé viszik
Felfelé nêz.
(*A fejsze, ha az ember a vállán viszi*).

42.

Té'be' fias, nyârba' meddeő.
(*A kemencze, mert télen a gyerekek mennek reá melegedni nyáron meg senki sincs rajta*)

43.

Micsoda fa nem ôg meg a tűzön?
(*A tréfa*)

44.

Gyiptus, gyaptus, gyaptalléros,
Fényes farkú, najjatêkos.
(*Puska*)

45.

Hârom lâba, meg egy farka,
Mâma is vaót a markomba.
(*Három lábú serpenyő*)

46.

A ki a szâraz-fa alatt, van mindêg âzik, a ki pegyig alatta nincs, a' nem âzik.
(*T. i. a fonó asszony egyik kezét, a melylyel a kender „szöszt" sodorja, mindig nyálazza, de a másikat nem, mert azzal „az orsót pergeti"*)

47.

Hârom virâg eöbúcsúzott egymástú', hun kerü'tek össze?
(*Az asztalon, t. i. a búza virág, mint kenyér, a szőlő virág, mind bor, és a kender virág, mint asztalterítő*)

48

Félnyeőtt e'ffa,
De nem a maga tövibe,
Eszéget e'mmadâr alatta,
De nem a maga begyibe.
(*T. i. a fonó asszony a guzsaly mellett ülve a csepűt folyton eszi „de nem a maga begyibe," hanem hogy könnyebben leggyen fonalló sodorható, a „szöszt" megrágja s a szájában maradt szálakat ki-ki köpi*).

Régi palócz táncznóták.

*Pintér Sándor közleményéhez *)*

Pintér Sándor azt mondotta a palócz lakodalmi szokások leirásá-ál, hogy a palócz nép vigalmának legszebb táncza régebben az *adó táncz* olt, a melyet azonban ma már igen ritkán lejt egy-két vén pár, s dallamát is elfeledték a czigány muzsikusok. Egy hajdan tekintelye-ebb czigány primástól, a ki vén korára vályogvetővé vált, Pintér jegyezte az ősi táncznótának egy-két figuráját, s azt itt közöljük:

I.

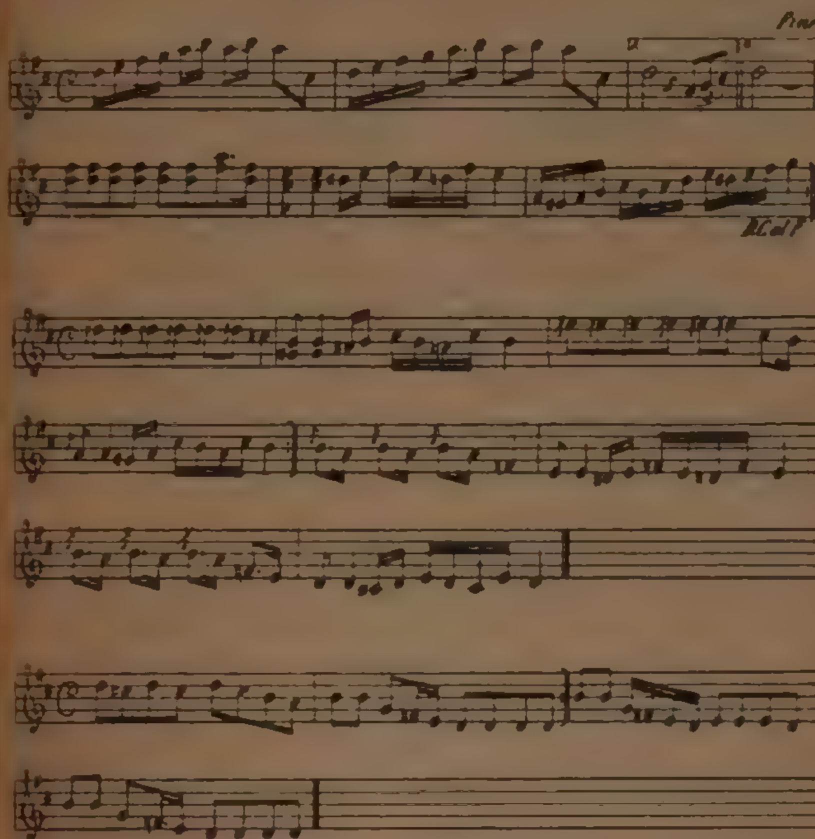

*) L. Ethnographia, 1891. III.—IV. füzet, 106. l.

II.

Egy másik originalis palócz tánczot Eperjesi Ferencz jegyzett a 1846-ban Puszta-Monostoron:

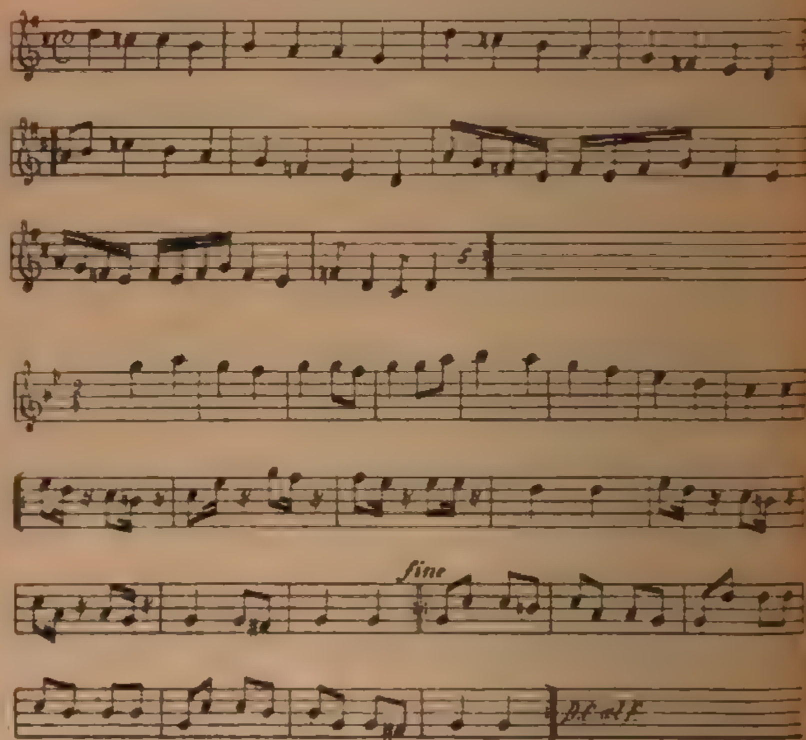

Népköltési adalékok.

I. Somogyból.

Közli: *Vikár Béla.*

Gulás nóta.

(Mutató a somogymegyei népkölt. gyüjteményből.)

1. Czifra-szűröm Veszperémbe vöttem,
Érte harmincz forintot füzettem;
Ha-én azt-a nyakamba terittöm.
Mindön léjány szeret akkor éngöm.

2. Zsiros ümög, gatya vagyon rajtam,
Sarkamat veri tarisznyaszijjam!
Férecsapom csepürke kalapom:
Szélös ez-világra sëmmi gondom.

3. Us-sétállok végig a zucczában,
Csukaóru finyoros csizmában:
Fényös baltám vállomra legyintöm,
Szijjostoromat nekieresztöm.

4 Csakugy harsog, akkorát durrantok
Röggel korán legelőre hajtok,
Két kolompos az gulám előtt jár,
Utánnuk mögint én s a kis-bojtár.

5. Hamár a falu végire érök,
A-kocsmába azonnal betérök,
Azt kiáltom: hajja-ë, kocsmáros!
Van-ë még ojjan nyócz-karajczáros?

6. Töttse-tele két-icczés kobakom:
A zárát böcsülettel mögadom.
Szépön kéröm: várgyon-el-ëgy hétig,
Mögfüzetöm utóssó fillérig.

7. Addig irgya-föl a ház falára:
Hány forintnak hágtam az nyakára;
Irgya-föl azt: hány-iccze-bort vöttem,
Akijért ëgy krajczárt sëm füzettem

8. Kocsmáros ur, në-féjjön kegyelmed:
Itt hagyom ám borájér szürömet;
Ha ki nem váltom a gyüjő hétre,
Akasztassa a czégér helére!

9. Nëm bánom hogy parasztnak születtem,
Csak-azér hogy gulássá löhettem.
Eb ceréjjön cserént palotával
Vagy életét köszfényös nagy urral!

10. Kis királjság a zén állapotom:
Igazgatom törvény bunkot botom,
Országom a zegész baromjárás;
Nagy potëntát ëgy révbéli gulás!

11. Hat bojtárnak vagyok fejedelme,
Ugy tisztölnek: gazduram kegyelme;
Gula kerétti az cserényömet.
Hat komondor istrázsál engömet

12 Magamban-is bennem-van a lélök:
Sém zsiványtul söm vadtul nöm féllök;
Ha szögény-is, de magamé vagyok:
Szolgállatot szabadságért állok.

13. Ha látom az förgeteg üdejét,
Begyürröm az süvegöm tetejét,
Csak ugy-nézöm a züdőt alóla,
Még a jég-is visszapattog róla.

14. Még asz-mondják: nincs asztalom, széköm;
A bárónak sincs ojjan mind néköm:
Zenyim egész halom álló partja,
Ösztöm-iszom mikor kedvem tartja:

15. Débe ha kész bográcsos ebédöm,
Körülülik velem a cselédöm:
Ugy jóllakom forditott kásával
Mind egy goróf husz-harmincz tálával.

16. A hunyadi nagy itató kutnál
Ráterelöm a vizre a gulám,
Kutágosba vágom az baltámat,
Ráakasztom szürröm-tarisznyámat.

17. Föltürröm az sipujju üngömet,
Ugy merittöm gulámnak az vizet
Két-háromszáz vödör viz ölég már:
Legelőre hajtsd üket kis-bojtár!

18. Hogyha kiérök a legelőre,
Leterittöm a subám a gyöpre,
Onnand nézöm, a gulám mère jár,
Mère terelgeti a kis-bojtár.

19. Ha este van, hajtok a tanyára,
Magam mönök a gulám nyomába,
Kétfelül az két komondor kutyám,
Előttük-mög vezér a kis-bojtár.

20. Behajtok a fészörös akóba,
Körösz-vasat töszök a kapumra;
Osztán guláshussal vacsorállok,
Szömejimet lënyomgyák a zálmok.

21. Akkor fekszöm nyugton a subámra,
Rátekintök csalfán a rózsámra,
Átölelöm szép karcsu dërëkát,
Akkor mondunk ëgymásnak jócczakát.

22. Hajnal felé fölkelök helembül,
Kitürlöm a csippát a szömömbül:
Të kis-bojtár, hallod, a zëbattát!
Hamar hozd-ide azt-a pálinkát!

23. Akkor köszön jó-röggêt a bojtár.
Adjon isten neköd is, hű szógám!
„Gazdauram, idvan a pálinka!
Körűnéztem a gulát, nincs hiba."
(Kovács György béres, Jután)

Vagyok ojjan. . .

1. Vagyok ojjan legény mint të,
Vágok ojjan röndöt mint të;
Ha nëm hiszöd, gyere velem, sej! (=s hej!)
Fog-mög a zén kaszanyelem.

2. Vagyok ojjan lëjány mint të,
Szödök ojjan markot mint të;
Ha nëm hiszöd, gyere velem, shej!
Fog-mëg a zén sarlónyelem.

3. Vagyok ojjan kocsis mint të,
Hajtok ojjan lovat mint të;
Ha nëm hiszöd, gyere velem, shej!
Fog-mög a zén orstornyelem!

6. Vagyok ojjan bérös mint të,
Hajtok ojjan ökröt mint të;
Ha nëm hiszöd, gyere velem, shej!
Fog-mög a zén járomszögem!

7. Vagyok ojjan asszony mint të,
Főzök ojjan ételt mint të;

Ha nem hiszöd, gyere velem. shej!
Fog-mög a zén kalány-nyelem!

8. Vagyok ojjan kanász mint të,
Hajtok ojjan siskát mint të;
Ha nëm hiszöd, gyere velem, shej!
Fog-mög a zén baltám-nyelem.

9. Vagyok ojjan juhász mint të,
Hajtok ojjan nyájjat mint të;
Ha nëm hiszöd, gyere velem. shej!
Fog-mög a zén kampónyelem.

10. Vagyok ojjan zsidó mint të,
Tudok én úgy csalni mint të;
Ha nëm hiszöd, gyere velem, shej!
Néz-mög a zén számlás-könyvem!

(Kovács György béres, Jután.)

II.

Szücs Mariska.

Vásárhelyi templom
körül van gátolva,
három szál rozmaring
oda van plántálva.
Locsoljátok lányok,
hogy el ne hervadjon,
szeretőtök szíve
el ne szomorodjon.
Este, este, este
hatot üt az óra,
minden szép hajadon
készül a fonóba.
Szegény Szücs Mariska
maga elindúlna,
de az ég felette
homályba borúla.
Lányok, lányok, lányok
róllam tanúljatok,
duhaj*) legényekkel
ne barátkozzatok!
Mert ha barátkoztok,
így lészen sorsotok,
a tarjáni völgyön**)
lészen kimúlástok.
Mikor egyet ütött,
fénylett a fokosa,
mikor kettőt ütött,
elállott a szava,
hármat a hogy ütött,
a vér elborítja.
Elunta két lábom
bilincsem rengetni,
és gyenge két karom
hír harangot***) húzni
Márvány koporsómat
lányok szegezzétek,
főtől való fámra
pántlikát kössetek!

Szentesről, az eseménynyel egykoru (1831.) feljegyzés után
közli: *Farkas Sándor*

*) duhaj legény: a nem egy rangbeli, itt éppen kovács-mester legény s a gazda-hajadon.
**) Tarjáni-völgy: városrész H.-M.-Vásárhelyen
***) Hírharangot maga-magának kellett az elitéltnek akasztás előtt meghú

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv

a M. N. Társaságnak 1891. márcz. 21-diki választmányi üléséről.

Hunfalvy Pál elnök az ülést megnyitván, az igazoltan távol levő jegyző be- Vikár Bélát hivja föl a jegyzőkönyv vezetésére.

Az elnök inditványa az alapszabályok értelmében a választmány a jelen évi gyülés.

1) az elnök előterjesztéseit,

2) a titkár évi jelentését,

3) a penztáros jelentesét,

4) a számvizsgáló bizottság jelentését,

5) Felolvasást, és 6) a netáni inditványokat tüzik ki.

Határozatba ment továbbá, hogy az ápr. 25-én tartandó közgyülés előtt egy ul, a választmány ülést tart, melynek föladata leszen a közgyülés elé terjesz- jelentések tárgyalása. A közgy. elé szánt netáni inditványok eme v. ülésre andók be.

A pénztárost utasitja a vál., hogy a közgyülés előtt tartandó vál. ülésre jelen- beterjessze. A múlt közgyülésen megválasztott számvizsgáló bizottság pedig Katona Lajos, Réthy László és Strausz Adolf tagokból áll, felszólittatik, hogy nztár állapotát megvizsgálván, arról a közgyülés előtti vál. ülésnek jelentést tegyen.

A titkár a választmány utasitása következteben bemutatja a vidéki körök tására vonatkozó szabályzat tervét, melyhez a választmány hozzájárul.

Végül a titkár fölhivja a vál. tagjait, hogy a beálló ünnepek alkalmával a N. T ügyének előmozdítására hatni sz veskedjenek.

Hazai irodalom.

Magyar gyermekjáték-gyüjtemény. Szerkesztette Dr. Kiss Áron. Buda- 1891. Hornyánszky V. kiadása. 518 lap. nagy 8° Sok kótával. Ára 3 frt. nagyszabású alapvető mü ugy paedagogiai és nyelvészeti, mint népzenei, nép- si és néprajzi tekintetben egész kincsesbányát tár fel a tudományos kutatás szá- melynek sem gazdagságra, sem értékre nezve nincsen párja a világirodalomban lynek úgy a közbuzgóságból eredő keletkezési módja mint tapintatos derék szer- ese valóban követésre méltó példát nyujt hasonló téren való közös munkára és k értékesitésére. Ezúttal csak rámutatunk e műre és ajánljuk társaságunk tag- k különös figyelmébe. H. A.

Dalos könyv. Szerkesztette Sztankó Béla. I. rész, a népiskolák I és II. osz- számára. II rész a III és IV. oszt számára. III. rész az V. és VI. oszt. sza Budapest, Méhner Vilmos kiadása. Ára kötve 16 28. és 30 kr. Több te- ben úttörő munka, a mely egészen új irányt jelent iskolai énekoktatásunkban. a szövegre mint a dallamra nézve a népdalra támaszkodik és methodikai tekintet- esszé meghalad minden eddigi kisérletet. Még visszatérünk e jelentős munkára. H. A.

Istvánffy Gyula, A diósgyőr-hámori völgy. 8 keppel s egy tervrajzzal. Kü- yomat a Turisták lapja III. évf 3. számából.

Hazai folyóiratok. *)

Akadémiai értesitő. 1891. III Thewrewk Emil, A magyar ... tudományos tárgyalása.

Armenia. 1891. V. Avédik L. Az örmények honfiusitása.

Archeologiai értesitő. 1891. II. Reizner János, Magyar pogánykori sirleletek. — Nagy Géza, A magyar középkori fegyverzetről. — ...láth B., A n. Múzeum sodronyos pánczéljai. — Bartalus Gyula, ...vidéki kaptár-kövek és barlangok. — Lehoczky T. Ung- és beregmegyei leletek. — Mihálik J. Óskori telepek Liptómegyében stb.

Az én Ujságom. 1891. Közmondások. 12. 17. 19. — A jó ... sziklája (erdélyi monda) 20. — A róka, a bagoly vagy a szarka, keleti cseremics népmese, közli Herrmann Antal. 21. — Dr. Kiss Áron Magyar gyermekjáték-gyüjteményéből, I. Játékok, 21. sz. II. Mondókák, 22. sz.

Bácska. 1891. 6. sz. Dr. Wlisloczki Henrik, Czigány dalok I. ...

Vegyes közlemények.

Vámbérynek Dr. Réthy Lászlóhoz intézett egy leveléből közlünk egy ... érdekű részletet, abban a reményben, hogy nem követünk el indiscretiot nagyérdemű tudósunkkal szemben, mert hisz ő úgy sem szokta titkolni tudományos elveit. — „Tisztelt barátom uram! A néprajzi társaságban felolvasott dolgozatának a lapokban ... jelent rövid kivonata annyira megtetszett és annyira egyezik a nemzet keletkezéséről való nézeteimmel, hogy nem állhatok ellent, Önnek köszönetemet fejezni ki, azon a bátorságért, mellyel egy zavaros előitélet leküzdéséhez fogott. Szivemből gratulálok a talpra esett és egyedül helyes feltogáshoz, mely politikai szempontból is többet ér mindenféle középkori deklamácziónál, és többet használ nemzetünknek ... den chauvinistikus áramlatnál. *Az olyan magyar nemzetben, melyet Kiegyező ... mindenki megtalálja helyét s e szent földet mindenki magáénak mondhatja.* Önnek barátja és elvtársa *Vámbéry Ármin.*"

Az erdélyi országismertető egyesületnek, a mely Nagyszebenben székel, az 1890. (43-ik) évben 30 tiszteletbeli és levelező, 32 alapitó és 715 rendes tagja volt. Kiad egy negyedéves folyóiratot: Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, és egy havi értesitőt: Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. (1 frt).

Uj tagok: Bártfai kath. gymnasium tanári könyvtára, Brassai állami polg. leányiskola, Brádi gör. k. román gymnasium, Budapesti I. ker. polg. leányiskola, Dévai állami főreáliskola, Kacsai állami főreáliskola, Körmöczbányai Toldi-kör (1890-re is), Nagykállói áll. főreáliskola, Tüdős János Debreczen, Balázs Márton által: Ilosvay Gyula, Benkő András, Elekes Sándor és Végh Mihály, a zilahi tanitóképző növendékei. Ujvidéki r. kath. főgymnasium Vörösmarty-köre.

*) A külföldi folyóiratok rovatát e füzetből ki kellett hagynunk. Szerk.

[illegible] évfolyam. VI. füzet 1891. junius.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL és **KATONA LAJOS**
a Magy. Népr. Társ. titkára — a Magy. Népr. Társ. jegyzője.

Megjelenik augusztus és szeptember kivételével minden hónap elején

(Ára egy évre 3 frt. A rendes tagoknak a 3 frt tagsági díj fejében jár. A társaságot illető pénzek *Dr. Borovszky Samu* pénztároshoz (M. T. Akadémia) intézendők, minden egyéb küldemény a szerkesztő titkárhoz, Budapest, I. Attila-utcza 47.)

BUDAPEST
A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA

Gyüjtsünk tagokat!

Félezer taggal kezdette meg társaságunk nyilvános pályáját. Szép szám, de vajmi csekély azokhoz a nagy feladatokhoz képest, a melyek előttünk állanak. Kérjük tagtársainkat, terjeszszék körükben társaságunk eszméjét, szerezzenek neki hiveket, a kik anyagilag és szellemileg támogassák a társaságot nagy czéljai elérésében. Tanulmányai körének úgy felette fontos mint közérdekű voltánál fogva a mi társaságunk arra van hivatva, hogy a haza összes népeit nagy kulturmunkara egyesitve a legszámosabb tagu tudományos egyesület legyen az országban. Hogy ezt mihamarább elérjük, az főleg tagtársaink buzgóságától függ.

Felkéretnek azon tisztelt tagtársaink, a kik az „Ethnographiá"-t vagy épen nem, vagy hiányosan, vagy hibás czimzéssel kapták, sziveskedjenek ezirånt a titkárt értesiteni.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE.

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL ÉS KATONA LAJOS
a Magy. Népr. Társ. titkára a Magy. Népr. Társ. jegyzője

II. évf. 1891. junius 6. szám.

Frencziák és elzász-lotharingiak a magyarságban. *)

Dr. Réthy Lászlótól.

Az Árpád-korban a Dunántuli magyar városokban olaszokkal és németekkel vegyest francziák is megtelepedtek. Pecsett a XIII-ik században egy Johannes Latinus vagy Gallicus van oklevelesen megnevezve. Franczia elemek tömeges bevándorlását azonban csak egy esetben ismerjük, azt t. i., mely a XVII. században az akkori temesi bánságban szállt meg Elzász-Lotharingiából.

Az illető megyékben a franczia lakosság rég elvesztette nemzetiségét. A falubeli lakosokat a német iskola teljesen elnemetesitette, csak itt-ott az öregek közt akadnak nagy ritkán franczia nyelven értők.

Míg a franczia népelemek magyarországi bevándorlása csak szükebb körre szorult, egyesek és családok feltünesét már a legrégibb korban találjuk s Magyarország történelme és közmüveltsége nem egy nagy névvel dicsekedhetik, melyek Francziaországból sarjadzottak ki.

Szent István királyunk korában jött hazánkba egy *Cornes* Vilmos nevü franczia (norman?) gróf, ki fényes, virágzó családoknak lön ősapja. Tőle származnak az iktári *Bethlen*-ek, az *Apaffy*-ak, a bethleni *Bethlen*-ek és somkereki *Erdélyi*-ek. A két első ágból Erdélyország fejedelmei váltak ki; Bethlen Gábor „Magyarország választott királya“ czimet is viselte.

A magyar királyság első korszakából való a *Campaniai* (Champagne) grófok beköltözése hazánkba, ezen családból sarjadzott ki a *Zsámboki*-ak nemzetsége, mint Kézai krónikája jegyzi fel.

A franczia eredetü beköltözött nemzetségekhez kell sorolnunk a híres homonnai *Drugeth*-eket, kik a nápolyi Salernóból költöztek ugyan hazánkba Robert Károly királyunkkal, de eredetileg francziák voltak

*) Szerzőnek „A magyar nemzet s a nemzetiségek“ cz. müvéből (v. ö. Ethnographia II. 5. füzet, és a jelen füzet irodalmi rovatát.)

(de genere Francorum) A Drugeth-ek vagy Drugetti-ek hazánkban fényes pályát futottak meg, mint főispánok, bánok, püspökök országbírák, nádorok.

Az Anjou-k virágzó korában nagyobb városainkban így Budán is laktak francziák. Ó-Budán franczia (gallicus) utcza volt. 1421-ben egy Francigena (franczia születésü nő) van egy oklevélben említve; 1407-ben *Gallicus* Jakab „nyestadószedő" állott a kincstár szolgálatában. Mint iparos, kereskedő sok franczia kereste fel aztán is hazánkat II. Rákóczy Ferencz szabadságharcza óta mind számosabban találunk francziákat a magyar közéletben. Rákóczy hadseregében látjuk *De la Motte* tüzér brigadérost, *Demoisau*, *Saint-Just* hadmérnökkari tiszteket, *De la Rivière* tábornokot, a kit magyarosan Revir, Revir uram néven neveznek egykorú magyar levelek. Rákóczy testőrségében is több franczia szolgált, többek közt egy *Rochefort* (lotharingiai) nevét ismerjük.

Rákóczy franczia hivei közt nagy szerepet játszott Alexandre de *Vissenacq* ezredes, kit magyarul Visznyák vagy Visnach-nak irtak. *Aspremont* Robert gróf, ki a fejedelem nővérét vette nőül. E házasságból virágzó nemzetség származott, mely gróf Erdődy Györgyné, Mária Otholinával szállt sirba. A fejedelem egy másik hive, gróf *Tournon*, Thököli Mária gróf kisasszonyt vette feleségül, bodrogi főispán volt s a fejedelmet XIV. Lajos udvarában képviselte

Egy *De la Motte* grófi család ma is él hazánkban; Károly a 20—30-as években Gömörmegyét képviselte az országgyűléseken A *Du Mesznil* báró család 1790-ben honfiusíttatott; Viktor Mosonmegye egykori alispánja. Egy már fiágon kihalt *Dujardin* (Duzsárdi) család nagyszekeresi előnevet viselt; a lotharingiai *Frimont* grófoknak palotai előnevük volt.

Honfiusított francziáink közé tartoznak a gróf *Oudaille*-ek (honf. 1715), a gróf *Bombelles*-ek, *D'Ellevaux*-k (1790; Krassó megyei birtokosok), a *Halusière* család, mely Károllyal II Lipót korában nyert magyar nemességet, *Hartique*, *Responde* nemes családok (utóbbi Trencsénben), a szomszédvári gróf *Sermage*-ok (Besançonból), a gróf *Dezasse*-ok (de Petit-Verneuille). A *Saint Genois* grófok egyike Hugó pozsonyi birtokos, 1891-ben tette le a honpolgári esküt.

Közpályákon, irodalomban, művészetekben ismert nevek: *Hochard* Izsák, ki XIV. Lajos vallási üldözései elől Göttingába, majd gróf Teleki József meghivására 1776-ban Marosvásárhelyre jött tanárnak. Fiai már magyarokká lettek; József az I. Nápoleon ellen felkelt nemességhez csatlakozott. *De la Casse* Benjamin benedekrendi pap (szül. 1801,

Lemouton K. János egykor a franczia irodalom tanára a pesti tud. egyetemen; leánya Emilia, Adorján Boldizsárné a 40-es években belletrisztikai irónö. A *De Gerandó*-k között (kik Montauban-ból származnak) több jeles irónk született; igy Ágost: „A közvélemény Magyarországon a franczia forradalom óta" cz. munka szerzője, Árpád, Antonia. Egy Frankhonból a 40-es években hazánkba költözött család sarja *Innocent* Ferencz festőművészünk

Francziák a *Des-Echerolles*-ok, a *Claire*-ek, kiknek elődе a nagy franczia forradalom után a Provence-ból költözködött be; a család egy jeles tagját Claire Gyula honvédezredest a király 1891-ben szent-mihályi előnévvel magyar nemességre emelte. — *Bainville* József, Szeged város főmérnöke volt, leánya Emilia szinművésznő, Aradi Gerő neje. Franczia eredetű *Degré* Alajos regényirónk. *Tannerné*, ki marquis családból született; *Des Combes* Henrik debreczeni jogakadémiai tanár, *Grandpierre* Károly m. kir. távirdai főhivatalnok; *Moussong* kőbányai tanító stb.

Más franczia eredetű családok a magyar társadalomban: Houchard, Morell, Musquin, Meysonnier, Peielle, André, Laforest-Thiard, Nouvier, Radeaux, Darçon, Taronne, Charmant, Destieux, Depretis, Duchon, Delvó, Lafontaine, Des Bordes, Le-Bel, Lefebvre, Le-Page, D'Elsaux, Lavaux, Giraud, Guilleaume, Hokes (Hoques), Dessoir, Du Change, depaixi Coffin, Duffaud, Crettier, Broche, Garnier, Grobois, Cordier, Crouy, Etienne, Guilhauman, Thibaud, Servières, Marquis, Lacroix, D'Elia, D'Elhounge, Claude, Bourdeaux, stb. stb.

A hires *Thierry* névnek két képviselője van Budapesten: Thierry Alajos kir. táblai biró, Thierry Adolf fővárosi tisztviselő. A franczia köztársaság utóbbi elnökének névrokona: *Grévy* Árpád budapesti tanító

Az egykori bánságban letelepedett francziák adták hazánknak *Cherier* Miklós pozsonyi kanonokot, a hires kánonistát, közülök való *Bonnaz* Sándor, volt csanádi püspök, dr. *Grandjean* Nagy-Becskerek város ügyésze, *Grand* Miklós országos méhészeti felügyelő stb. *)

Érdekes, hogy franczia nevü családok magyarosan is irják nevüket, igy a pozsonyi *Jourdeuil*-ek: Jótéli-nek, a torontáli *Vettier*-k és *Jeanplonc*-ok: Vittye és Zsanplón-nak.

Mint a Rákóczy-korban úgy az 1848-49. évi események idején is egész sorát találjuk a francziáknak a magyar ügy szolgálatában. Ott vannak báró *Piret-Bihain* honvéd tábornok, *Querlonde du Hamel*

*) (V. ö. H. A. czikkét: Französische Colonisten in Südungarn, Ethnol. Mitt. aus Ungarn, I. 3. füzet 340 sk. hasáb.)

Nándor ezredes (1849 után olmüczi fogoly), Ehrenbrucki *Droquet* Pé-ter és Károly (Pesten megtelepedett elzászi családból), egyikök őrnagy, másik hadnagy; továbbá *Forget* vagy *Fourget* Henrik, *Duflond* György és Ferencz, *Petit* János, *Poisson* Ferencz, *Latour* János, három *La-Roche*, *Le-Fèvre*, *Le-Begh*, *Le-Comte*, *Louis* honvéd tisztek, *Houchard* József nemzetőri őrnagy, báró *Du Mont de Beaufort Várhegyi* Lajos, ki 1888-ban mint az uj magyar honvédség kötelekébe tartozó alezredes halt meg.

Érdekes története van a magyar *Lakrovics* családnak, melynek tagjai Pestmegyében (Dabason) honosok s innen ágaztak szét másfelé is az országban. Elődük Marquis *de la Croix* József volt, kinek két testvére Párisban a nagy forradalomban guillotin alatt vérzett el és 1792-ben Magyarországba menekült s Gödöllőn telepedett meg. Neje hg. Schwarzenberg Károlina volt. Utódaik a La Croix név magyaros olvasásából formálták mai nevüket. A nevezett marquis fia a 30-as években Dabasan volt birtokos, palatinális nemes és szolgabiró. Utódait külömböző polgári állásokban találjuk.

Még érdekesebb egy Aradmegyében Dorgoson szerény viszonyok közt élt községi jegyző származása, ki magát mindig Berry Gézának nevezte s 1889-ben történt elhalálozásakor a halotti jelentésben *Bourbon duc de Berry* névvel volt parentálva. Eredete homályos. Tény, hogy I. Nápoleon korában Magyarországban lépett fel egy franczia trónkövetelő, ki XVI-ik Lajos fiának mondta magát. Ennek fia e Berry Géza? nem tudjuk.

Két nagy név van még hátra, melyek a magyar nemzet csodálatos szövevényébe hímeztek a franczia szellem virágait. A magyar nemzeti szinház egyik fő ékessége *Prielle* Cornelia az egyik, *Tréfort* Ágoston a másik, ki mint Magyarország közoktatásügyi minisztere s a magy. tud. Akadémia elnöke, fényes eszméivel, lankadatlan tevékenységével és forró hazaszeretetével maradandó emléket hagyott hátra nemzete szívében.

A „Gesta Romanorum" hatása a magyar népköltészetre

Irta: *Dr. Lázár Béla.*

— Felolvasta a néprajzi társaság 1891. május 30-iki ülésén —

Mikor 1678-ban Teleki Mihály politikai okokból Haller Jánost börtönbe vetteti, honnét csak négy év mulva szabadul ki, ez unalmas

lefordítja Colonnai Guido híres regényét, a Trója veszedelmét, a „Liber Alexandri de proeliis"-t, s a „Gesta Romanorum"-ot 1695-ben, díszes kiállításban, kiadja: „Hármas História" czimmel. A középső rész, melynek Haller „Példabeszédek" czimet adott, a „Gesta Romanorum" fordítása E latin nyelven összeirt prózai elbeszélés-gyűjtemény a XIV. század elején keletkezett, még pedig, mint azt Oesterley kimutatta, — Angolországban, bár Németországban is igen korán elterjedett. Nyomtatásban 1472-ben került ki először, s a legtöbb kiadásban 181 fejezetből áll. 1489-ben már német fordításban is megjelent, („Der Römer tat"). Haller János a latin eredetiből dolgozta át. Nem fordít szószerint, hanem egy helyt rövidebbre fogja az eredetit, máshelyt új részleteket sző be, kiszinezi tárgyát, s mikor ki is hagy valamit (pl a 166. elbeszélést), azt is megokolja. Fordítói elve, hogy nem illendő két nyelvet összezavarni, s purismusra tör, bár sok helyt — de mindig öntudatlanul — idegenes kifejezések, latinismusok és germanismusok útvesztőjébe téved. Nyelvének fősajátossága az egyszerűség, nem tud a nyelvvel jellemezni, nem birja az indulat nyelvét, de azért eléggé fordulatos, bő a szókészlete, világosak kifejezései. A népnek ir a nép nyelvén.

Munkájának közkedveltségét egyesek (*Imre Sándor*: „A néphumor a magyar irodalomban." 102. l.) a munka első részének, Világbiró Nagy Sándor történetének tulajdonítják. A „Példabeszédek" hatásának közvetetlen bizonyitékai vannak: a magyar népmesék. Egyes elbeszélései ugyanis a nép ajkára szállottak s népmesévé alakultak. Feladatunk ezeket kimutatni.

Nem tekintve egyes népmesék motivumait, melyek a „Példabeszédek"-en és egyes népmeséinkben is előfordulnak, minők pl., hogy az ártatlan leány kimenekül a bajból, pártját fogja a király, (Arany László: Ered. Népmes. „A két koszorú" s a G. R. 66. meséje;) az asszony kiván valamit s ha meg nem kapja, meghal, (Arany L.: Vörös tehén, G. R. 153.) stb., — térjünk át ama népmesékre, melyek egyenest Haller Hármas Historiájából mentek a nép ajkára.

1) Az első az Arany-Gyulai gyűjtötte népmesék közt (III. kötet) található: ily czimmel: „*A zarándok és az Isten angyala*".

Arany László (a jegyzetek közt) ezt teszi hozzá: „Ősrégi, úgy látszik héber eredetű monda, melynek számos változata ösmeretes; előfordul a zsidó vallásos hagyományok közt, meg van a koránban, feldolgozta Voltaire is, s azóta elterjedt az európai népek mesekörében." Majd elmondja a három változatot rövid kivonatokban, s azt a véleményét fejezi ki, hogy valószinüleg irodalmi úton, talán a szombatosok idejében jutott ez ősi zsidó mese a székelyek közé.

A mese, majdnem szórúl-szóra, megvan a Gesta Romanorumban is, a 80. szám alatt, a mire már Sebestyén Gyula is rámutatott, az Ethnogr. I. 105. l Mesénk valószinüleg keleti eredetü, megvan az 1001 éjben is, (27—29.), ámde a magyarba nem a szombatosok, hanem a Hármas Historia révén került. A Hármas Historiában „Az ördög mesterségéről és mely titok légyen az Isten itélete“ czimet visel. Itt azonban határozott askézis-dicsőités még a mese alapeszméje, mely a népmesében egészen elsimult s pusztán mulatságosan-tanulságos történetté alakult át. A Hármas Historiában ugyanis egy pásztortól ellopja juhait a tolvaj s a pásztor gazdája erre az ártatlan pásztort megöli „Ezt látván a remete fohászkodik, és mond magában: oh! uram, mily hirtelen megölé az ártatlant a kegyetlen ember, mivel ilyen méltatlan dolgot megengedett, én elhagyom ezt a remete életet, kimegyek a világra és élek én is másoknak szokása szerint.“ Az isten angyala azonban, ki társul szegődik hozzá, megmagyarázza neki, hogy a pásztor ennek előtte halálra méltó dolgot cselekedett, a gazda is megkapta később büntetését, a mit meghallván a remete, bocsánatot kér istentől és visszamegyen a remeteségre, szentül végezvén életét.

Ugyancsak az Arany-Gyulai-féle gyüjteményben (I. 16. sz.) találjuk azon másik mesét, mely feltünően egyezik a Gesta Romanorum 124. meséjével. „Nem kell az asszonynak hinni, mert haragjában kijelenti a titkot“, czime mesénknek s tárgya a következő: A királynak egyik vitéze nagyot vétett s a király csak a következő feltételek mellett igér neki kegyelmet: „Menjen elébe az udvarába, de úgy, hogy egyszerre lovon is, gyalog is járjon és vigye magával a legjobb barátját, a legnagyobb ellenségét és a kit legjobban szeret.“ Ezen a vitéz nagy gondba esik, azonban elhiteti a feleségével, hogy meggyilkolt valakit és hogy a tetemet elrejtette az istállóban. Erre elmegy a királyhoz, egyik lábát a vizslára téve, a másikkal gyalog megy, mi által az első feltételnek eleget tett. Magával viszi feleségét és gyermekét s a király előtt megüti a feleségét, mire az megharagudván, mond az urának: te gyilkos, mit rongálsz engem? s elmondja a gyilkosság történetét részletesen. Persze kisül, hogy nem igaz Ime a legnagyobb ellenségem, mondja feleségére mutatva. Megüti vizsláját, de az hivó szóra visszasompolyog. Ime legjobb barátom, mondja; kis fiát pedig a legjobban szereti s így megfelelvén a feltételeknek, a király kegyelmébe fogadja. — A mese keleti eredetü, a Gestákba Neckam mesegyüjteményéből vették át. A magyar népmesék közt sok a párja, s mind a Hármas Historiából kerültek. Arany-Gyulainál „Az okos leány“ a czime s ott is megvan az

hogy menjen el a lány, de még se menjen, ámde a többi kérdés más. Ugyancsak e mesénkkel rokon a Nyelvőrben található két mese (II. 275 és IV. 375.), ezekben az az új motivum, hogy apja helyett a leány felel meg a kérdésekre, ámde a fogások mindenütt mások-mások. Hasonlókép a Hármas Historia e meséjével rokon az „Ethnologische Mitteilungen" (III. p. 365.)-ben található „Az okos parasztleány" czimü mesenk is, ámde a fogások ott is mások. E mesét Bürger „Der Kaiser und der Abt" czimmel költői beszélyben dolgozta fel, s Grimmnel „Der kluge Hirtenjunge" czim alatt hasonlókép megtalálható Van nekünk egy „Czinkotai kántor" czimü mesénk, mely Mátyás királylyal, köti össze a történetet, ehhez „János király és a canterburyi apát" czimü óangol ballada áll legközelebb. (L. *Baráth* Ferencz értekezését: Phil. Közl. 1889. 478). A XVI. században drámát is csináltak belőle. (L. *dr. Imre* Lajos értekezesét: a hódmező-vásárhelyi főgym. értes. 1886.)

Érdekes mesénkben az, hogy míg a Hármas Historiában nemes ember a furfangos, népmeséinkben (igazán népies fölfogásban) fiatal leány az A mit azonban külön meg akarunk jegyezni, az az, hogy ama nógrádi Toldi Miklós monda, mely a Pesti Hirlapban (1882. okt 18.) jelent volt meg, részben szórúl-szóra a Gesták e meséje, mely a Hármas Historia révén szállt a nép ajakára s úgy kötötték Toldi Miklóshoz, az erő és férfias értelem mondai hőséhez.

Ilosvai ugyanis elmondja, hogy a király egyszer nagyon megharagudott Toldira, számüzte udvarából, de hogy miert haragudott meg reá, arról „bizony nem irhat".... A nógrádi nép ezt azzal indokolja, hogy Toldi egy néhány vitézt agyon vert, mivel a feleségét rágalmazták, s a király csak azon feltétellel volt hajlandó őt visszafogadni: ha nem jön gyalog és mégis gyalog jön, hozza el magával legjobb barátját, legnagyobb kincsét és legnagyobb ellenségét

Van a Gesta Romanorum-nak egy meseje, mely már az érsekujvári kodex-ben (267—69. lapjain) is megtalálható, mely kódexet 1530-ban Sewenházy Soros Marta domokosrendi apácza másolta le. Fokus kovácsról szól e mese s eredetije a Gesta Romanorum 57. elbeszélése. Igen érdekes összevetni a kódexben található e forditást Haller János forditásával, a mikor is kitünik, hogy kódex-irónk sokkal inkább szószerint fordit, mint Haller, s bár Haller nyelve simább, élénkebb, de nélkülözi a latin eredetü folyamatosságot és élénkséget. Kódexünk a naiv hangot jobban visszaadja, mint Haller, de fordulatokban, magyarosságban jóval hátrább áll amannál. A mi igen érthető!

E mese tárgya röviden az, hogy Titus római császár születésnap-

ján eltiltja a munkát, s Virgilius bűvészszel szobrot állittat, mely elárulja a születésnapján dolgozókat. Fokus kovács dolgozik s a szobor elárulja A császár elfogatja, de a kovács azzal védekezik, hogy neki naponkent 8 pénzre van szüksége. Kettővel adót fizet, kettővel ruházkodik, kettőt elveszit, kettőből él. A császár kérdi, hogy hogyan érti ezt? A kovács igy felel: kettővel adót fizet, mert atyjának adja, kettővel ruházkodik, mert fiára költi, kettőt elveszit, mert nejének adja kettőből él, táplálkozik, nincs tehát vesziteni való ideje. A császar elmésségeért megbocsát neki, sőt Titus halála után ő lesz a császár. E mesét Péczeli József is feldolgozta, „Király és kapás" cz. meséjében valószinüleg Pauli „Schimpf und Ernst"-je alapján. A mese különben keleti eredetü, s megtalálható a szicziliai népmesék közt is, de a magyar nép is beszéli. A Nyelvőr ugyanis (II és XVI. kötetében) közli egy-egy variansát. Az egyikben egy favágótól kérdik az ösmert kérdéseket, a másikban Mátyás király teszi fel egy öreg szántónak s mind a ketten igen elmésen felelnek meg.

A fent targyalt mese után ott áll a Hármas Historiában egy másik mese (a 125-ik) „Az asszonyemberek nemcsak megjelentik a titkot hanem hazugsággal is toldják" czimmel, mely szinten átment a nép ajakára, magam is hallottam egynehányszor, de közmondás is lett belőle: „Komámasszonyból egy tyuk esett ki reggel, estére 100 lett belőle." A Hármas Historiában férj teszi próbára neje titoktartását. Elmondja neki, hogy egy holló repült ki belőle, mi alatt szükségét végezte A felesége már reggel elmondja a szomszédasszonynak a hirt de egygyel megtoldja, estére 100 lett belőle. Imre Sándor is emliti, hogy a népnél hallotta. (A néphumor a magy. irod. 102. l.)

Ajakára vette a nép azonban a 12. elbeszélést is, mely az eb hullájából kicsörgedező tiszta vizről szól, mely eredete daczára is jóizü maradt. Hasonlókép van a papokkal. Az a fő, hogy mit adnak elő nem pedig, hogy kik adják. Ennek eredete nem ösmeretes Pelbart felhozza egyik beszédében (E mesét szintén hallomás után ösmerem I. Imre könyvét, 102. l.)

A „Hármas Historiá"-ból ered Erdélyi „Népdalok és mondák" gyüjteményének „Mátyás király aranygyapjas báránya" czimü meséje is, melynek rövid tartalma a következö: (III 306.) Mátyás király fogad a burkus királylyal, hogy az ő juhásza nem hazudik. Elmegy a burkus király a juhászhoz, a melyik az aranygyapjas bárányt őrzi, temérdek pénzt igér neki, csakhogy hazugságra birja, de csak szép lányának ragyogó szépsége ejti meg a juhászt. Nagy búsan ütnak ered a

juhász, hogy már most ő Mátyás királynak hazudjék; egyre próbálja az úton, a földbe szurt bot előtt (mint a Hármas Historiában Argus), de nem sikerül neki, bevallja a királynak a hibát, hogy a királyleánynak szerelmeért megölte a bárányt s nem hazudik még sem. Mátyás király persze megnyeri a fogadást, a juhász pedig a királyleányt. E mesének a Gesta Romanorum 111. elbeszélésével való párhuzamosságára, nemkülönben német, szicziliai és délszláv változataira már rámutalt *Katona Lajos* az Ethnographia 1891. évf. 1. füzetében.

Valószinü, hogy a Gestákból vett népmesék számát a kutatás még gyarapitani fogja De ennyi is bizonyitja azt, hogy a Gestáknak oly nagy hatásuk volt népmeséinkre, mint talán semmi másnak. Haller „Hármas Historiá“-jának ez valódi és elévülhetetlen érdeme

---

Regesek mondókaja.

Épen tiz esztendeje, hogy Szabó Károlynak „A királyi regösökről“ irt becses értekezése a *Századok* XV-ik évfolyamának VII. füzetében megjelent. Azóta merült ugyan föl egy-két újabb adat a regösökre (v. regesekre) vonatkozólag; de a Szabó Károlynál olvasható szövegek nem szaporodtak. Mintha e gyér maradványok valóban az egyedüliek volnának fajunk s nyelvünk egész területén. S valóban a legszorgosabb puhatolodzások sem igen találnak már valami váratlanabb hóditani valót; egészen sikerteleneknek azonban mégsem mondhatók Nekem például sikerült nemcsak biztos ertesüléseket kapni arról, hogy a regelés még folyton divatban van *Bágy, Lókod, Dálya* és *Telekfalva* udvarhelymegyei helységekben, hanem egy új szöveghez is jutnom, mely csak változata ugyan a Kriza-féle „Ó-székely regesek dalá“-nak, de mégis eléggé eltér tőle, hogy újnak nevezhessem.

Ez alább következő szöveg „Regesek mondókája“ czimmel a brassómegyei *Hosszúfaluból*, a hétfalusi csángók főhelyéből jutott hozzám egy iskolás gyermek kezeből, kinek kezdetleges irása után lehetetlen volt a helyi kiejtest megbizhatólag megállapitanom s átirásomban hiven visszatükröztetnem. Ezért az ő irása módját csak ott követtem pontosan, a hol együgyű természetességének saját emlékezetem szerint is hihettem (pl. *jáczadoznak, átal, maraggyon, pecsenye*, stb).

A mondóka használatáról csak annyit tudhattam meg, hogy ezt is karácsony másodnapján és csonka hetében „dúdolják“ a serdültebb

fiuk és legények, kik apró csapatokban házról-házra járnak olyk szomszédos falukban is s a „dúdolásert rendesen karácsonyi süt nyeket, vagy egyéb enni valókat kapnak, melyeket aztán hűségesen osztanak maguk közt a „járás“ végeztével.

Terjedelmét tekintve e mondóka csak *egy* párverssel rövidel Krizáénál; de az így támadt hézag mégis igen tetemes, mert m az első párvers is henye részletté válik, a mennyiben az ott eml tett *nyúlak* s *rókák* semmire sem szolgálnak; míg Krizánál azokn nyoma vezeti a regeseket „Sándor Ferencz udvarára.“ vagyis ahh gazdához, a kire a látogatás sora esik.

A hétfalusi mondóka, melynek ütemei (4—4) és refrainjei sen egyezők a Kriza-féle „regesek dalá“-val, a következő:

Porka hava esedezik; de hó reme róma;
Nyúlak, rókák jáczadoznak; de hó reme róma.
A pajtában egy rend ökör; de hó reme róma;
Annak fele regeseké; de hó reme róma.

Hátán átal hat font kolbász; de hó reme róma;
Annak fele regeseké; de hó reme róma.
Szarva teli sült pereczczel; de hó reme róma;
A maraggyon a gazdának; de hó reme róma

Füle teli apró pénzzel; de hó reme róma;
Annak fele regeseké; de hó reme róma
Orra teli vargatűvel; de hó reme róma;
A maraggyon a gazdának; de hó reme róma.

Hátán hosszan sült pecsinye; de hó reme róma;
Annak fele regeseké; de hó reme róma.
Farka bojtyán két kupa ser; de hó reme róma;
A maraggyon a gazdának; de hó reme róma

Az asztalon két kupa bor; de hó reme róma;
Annak fele regeseké: de hó reme róma.
Itt is látunk rakott házat; de hó reme róma;
Abba látunk vetett ágyat; de hó reme róma.

Küjel fekszik jámbor gazda; de hó reme róma;
Belől fekszik gyenge hölgyi; de hó reme róma
Közbül fekszik fodor ficzkó; de hó reme róma;
Az az asszon sarjadéka; de hó reme róma.

25. S mü bémegyünk, ha béereszt; de hó reme róma;
Ha nem ereszt, aszt se bánnyuk; de hó reme róma.
Kikötöztük az ajtaját; de hó reme róma;
Benn k . . álik, benn p . ilik; de hó reme róma.

E szöveghez még csak két rövid megjegyzést kivánok fűzni. A *hőgy* vagy *hölgy* szó e mondókán kivül is él ugyan még a székelységnél (tudtommal különösen Háromszéken), de leginkább nőstényt, mégpedig főleg nőstény rókát jelent. Egyszer Csernátonban a következő párbeszédet volt alkalmam hallani: Feleség. *Má mind oda van a csürkénk. Elhorgya a róka.* — Férj. *Az ám. Éppeg az imént láttam aszt a dög rókát: aharrá mene a rét felé a hőgyivel.* Nyomban kérdezősködvén a szó felől, csak annyit tudhattam meg a fogyatekos feleletekből, hogy csak a vadon élő négylábúak nőstényét lehet *hőgynek* (az asszony szerint *hölgynek*) nevezni.

Szintén megvan még a *regel* ige is; de ma általában csak békára mondják ebben az értelemben: *brekeg*. Például. *Szép öste van, ugyancsak regelnek a békák.* — Vagy: *Ugyan bizony fogd bé mán a szád; ne regejj itt a fülembe, mind a béka!* (Azaz: ne csacsogj össze-vissza!)

Budapest.

Király Pál.

Jelentés harmadik ada-kalei útamról.

(Kivonat dr. Kunos Ignácznak a néprajzi társaság 1891. május 30 iki ülésén tartott előadásából.)

Csak röviden akarom ezúttal bemutatni legutóbbi ada-kalei útam főbb eredményeit. Különös figyelmet fordítottam az ethnographiai és népköltési adatok összegyűjtésére. Most már egy nagyobb költemény-cykluson kivül, mely 80 verset foglal magában, lejegyeztem száznál több népdalt, sok találós mesét és gyermekjátékot, babonákat, szólásmódokat és negyvenhárom népmesét. Szerencsére ügyes elbeszélőre akadtam és minthogy annyi időt, pár hónapot, nem tölthettem el a szigeten, lehoztam magammal Fehmi effendit és itt folytatjuk a valóban nem könnyű munkát. Hosszúra nyulnék e bemutatóm, ha a gyüjtött mesék ismertetésére is kiterjeszkedném. Azért csak a czimét sorolom fel egynehányának. A legérdekesebb tartalmuak a következők: az őz asszony, az árva lány, a türelem köve, bolond Mehemed, egy szegény dervis, a

pásztor gyerek, a favágó és a farkas, az arany ökör, a zöld dió, a gyermek és az ördög, a negyven galamb, a három lurkó, a kínai padisah lánya, a bajnok, Evrem bej es Seolhet bej, a kilencz zacskó, a három királyfi, a szalma fonó, Murad kapitány lánya, Iskender bej stb. A mesék rendesen tréfás bekezdéssel mutatódnak be, melyekből íme egy kis részlet: „Hol volt, hol nem volt, hadd most abba a szót, sok a járó-kelő, sok az erdő meg a mező kerülő. Elindultam, útra keltem, lefelé mentem, felfele mentem, hegyet-völgyet átugrottam, bementem egy fogadóba s vettem magamnak egy hagymát. Kinyitottam, belé léptem, hát egy bolha trombitált benne, a poloska hegedűzött, a sok szunyog tánczát járta. Tovább mentem, s találkoztam egy asszonynyal. Mi a neved, kérdém tőle. Eminének, annak hívnak, belenezek a szájaba, hát egyfelől a sok kovács, ütik verik tüzes vasat, bele nezek a gyomrába, hát ott hajók vitorláznak. Rászállottam az egyikre, hogy tanuljak meset, mondát, elhajóztunk Ćinićinbe, megállottam egy ház előtt, öreg asszony jött elömbe, kérdi honnan, merre megyek. Van-e anyó — mondok neki — sohse látott, sohse hallott hazug meséd, hazugságod? Elővesz egy mese-zacskót, s figyeljetek, oh barátim, ezt hazudta a vén malom.“ Es ezzel elkezdik a mesét, melynek befejeztével megint kikerekitik néhány ügyes kis mondással.

Dalaik közt szintén sok a jellemzetes, a helyi, söt itt-ott magyar vonatkozású is. Rendesen a kavéházakban enekelgetik az ifjak, eloveszik húros hangszerüket, a tamburát és azt pengetik az énekszó mellé. Néha még másik kettő is kiséri, az egyik egy csengős féldobbal, a másik egy nagy fazék félevel, melynek aljára hártyát erősitenek oda. Egy „Buda vára“ nevű dalban, emigy szomorkodnak az elmult szebb időkön: „Ne énekelj fülemüle, elhervadt a rózsád, ne siránkozz a párodon, készits neki fejfát.“ A refrainje e dalnak: „Jött a nemet, Buda várát elvette.“ Azután emigy búsong tovább: „Kiapadt a vize Buda forrásának, elnemult szent szava Buda dsámijának, kihalt a szerelme ifjúnak, leánynak.“ A harmadik versszak: „Buda belsejében a sok fenyes csárti, a vár közepeben szultán Mehmed dsámi, konakjában lakik a hatalmas vili.“ A következőkben a vár elfoglalásáról vannak egyes részletek, mint pl „Felrobbant a torony, lángba borult a vár, tűzfénynyel világol iszlám, magyar, tatár, oda a sok dsámi, oda büszkeségünk, kiszorult várából megalázott népünk.“ Majd meg hosszas siránkozás után emigy fejezi be: „Kelet felől rontott vaságyú várunkra, csütörtöki napon borultunk mi gyászba, szent pénteki napon veszett Buda vára.“ Újabb keletű az ada-kalei dal, mely már az osztrák-magyar uralom idejében kelet-

kezett, és a melyben a sziget meghódolása van elzengve. Íme egy-két részlet belőle: „A szigetünk előtt jaj de magas hegyek, Ada-Kale előtt villognak fegyverek, a mi kis népünktől áldozatot szednek." A refrainje: „Nagy a hire, neve hű Ada-Kalenek." Az elfoglalás után már lemondanak a harczról, megnyugosznak sorsukban és csak azon vannak, hogy szerényen elélhessenek: „Vásárunkat tartjuk minden keddi napon, az idegen urak segítnek bajunkon, az államunk könnyít búnkon, bánatunkon." Magyar vonatkozású dalaik közt érdekes még a „Tuna türküsü" a Dunáról szóló dal, melyben szép lirai részletek élénkítik azt a balladai tartalmat, melyben messze földről elhurczolt két leánytestvér szomorú története van elbeszélve. A dalok nagyobb része szerelmi és úgy formai, mint tartalmi tekintetben nem állanak alatta a sztambuli és egyéb kisázsiai török népköltészetnek. Nyelvi szempontból még azert is érdekesek, mert úgyszólván külön dialektus számba vehető az ada-kalei népnyelv és mert sok tekintetben régibb alakokat őrzött meg a sztambuli nyelvnél. Főkülömbség az egyes igealakok teljesebb formában való megőrzése és a sok idegen elem, mely a szigetlakók nyelvébe becsúszott. Három nyelv volt főleg hatással a sziget szókincsére, az oláh, a szerb és a magyar. Az anyag, a mit köztük összegyűjtöttem és gyűjtök, teljes képét fogja adni nemcsak a nyelvnek, hanem a nép benső életének is. Több mint száz éve, hogy elszakadva a török anyatesttől, teljesen megőrizte nyelvét és szokásait, sőt több jelenségeit épebben tartotta meg, mint az oszmanli nép. A legutóbbi orosz-török háborúban Törökország monárchiánkat kérte fel, hogy a szigetet szállja meg ideiglenesen. Azóta osztrák-magyar katonák vannak rajta elhelyezve, nem több huszonnégy embernél, de maga a sziget és egész kormányzata, benső élete török. A körülbelől ötödfólszáz lélekből álló lakosság megannyi török alattvaló és külügyi védelmükre egy konzul tartózkodik Orsován, a ki a bécsi török nagykövetségnek az alárendeltje. Belügyeit maga a sziget intézi el. Van külön kis kormányzósága, melynek feje a *müdir* elöljáró és négy tagból álló tanács, az úgynevezett *medslis*. Van ezenkivül két rendőre, továbbá a *hodsa*, az iskola-tanító és az *imám*, a pap, a ki a *müezzini* tisztet is teljesiti. Kivéve ez utóbbit, e hivatalnokokat mind a kormány fizeti. Mint minden török helységben, úgy itt is megvan a szent alapitvány vagy *vakuf*, melynek itt a többek között három háza van, melyet bérbe ad, s nehány ezer forint készpénze és a dsámi. Ebből fedezi az egyházi költségeket és fizeti a papot. Sőt még arra is telik a jövedelmükből, hogy a szegényeket kitartsák és a szükségben levőknek hitelt adjanak. Sohse fordult még elő köztük,

hogy perre került volna a dolog, és az elöljáróság épületeben levő fœ ház annyira elveszitette jelentőségét, hogy nyári meleg napokban oda jár az egész község — hűvösre. Koldus nincs köztük egy se és szegényeknek is azért tartják őket, mert nagyobb birtokaik nincsenek. Különben megannyian tisztességesen élnek és oly áldásos földje van a kis szigetnek, hogy majdnem valamennyiét eltáplálja. Gyümölcse és főzeléke bőven van, ezenkivül legjövedelmezőbb a zöldség termelés. Szükségleteiket a liszten kivül mind a saját földjükből fedezik és a fő jövedelmi forrásuk is innen kerül ki. Emellett többnyire vegyes kereskedéssel foglalkoznak és *bakkal* üzleteikben főleg konstantinapolyi portékákat árulnak. Az a sok útazó. kik Herkules fürdőre mennek, rendesen Ada-Kaleba is lerándulnak, hogy emlékkeppen török holmikat is vásároljanak. A legény emberek, ha nehány évi iskolázás után kenyérkeresetre kerülnek, jobbára csónakosaknak csapnak fel, főleg a szegényebbjei és a nagyobb dunai kikötőkhöz portékákat szállitanak.

Gyüjteményem teljesebbé tételére, illetőleg illusztrálására fényképi felvételeket is csináltunk. Kont Gyula tanár és Dolnai Tibor gymn tanuló voltak szivesek velem lejönni és hatvannál több felvételt csináltunk. Különös fáradtságába kerül az amateur uraknak az alakok felvétele. Egyrészt mert a vallás is tiltja a töröknek, másrészt meg mert irtózik a gépezet féléktől. Csak Fehmi efendi szivességének köszönhetem, hogy török ház belsejét is lefotografálhattuk és hogy egy kis ajándék segitségével egy-kettő még a gép elé is mert ülni. Odáig azonban, hogy asszonyok is elénk kerüljenek, nem ment a liberálizmusok. Mindössze is csak nehány pillanatnyi felvételünk van, melyen egy-két elfátyolozott donna is felfedezhető. De ha nem is gyönyörködhettünk az arczukban, annál inkább csodálhattuk szép kézi munkájukat, melyekkel szobáik diszitve vannak. Az ada-kalei török nők ügyesek a kézimunkában, főleg a *csevre* készitésében. A csevre törülközö forma vászondarab, melynek két szélét selyemmel és aranyozott fonalakkal szokták kihimezni. motivumaik rendesen kétfélék. Vagy gömbölyűek, rózsák, gránátalmák. virágok és falevelek, vagy pedig szegletesek. Rendesen a falakat diszitik fel velük, vagy ajándékba szánják. Ez utóbbira még alkalmasabb a *mendil* kendő, mely kevesebb fáradtságba kerül s részben modernebb is. Késziteneк ezeken kivül pénzerszényeket, gyöngyös óratartókat és nadrágkötö öveket. — Minderről ada-kalei könyvemnek illető fejezeteiben bövebben lesz szo. Azt még elárulhatom, hogy hárem az egész szigeten nincsen. Tavaly történt, hogy egy gazdag ember hozott magának egy második feleséget is, de alig tartott egy pár hónapig a többnejüsége. Nem is úgy vannak

a házaik építve, hogy alkalmasak volnának a háremre, de még jóval több a férfi, mint a nő, és legtöbbször Ruszcsukba meg Viddinbe is kénytelenek menni, hogy asszonyt hozhassanak a szigetre. Szegény, kevéssel is beérő, nyugalmat és békességet szerető nép és a házi békesség érdekében lemond még a háremről is.

Egyelőre ennyire szorítkozom jelentésemben és ezennel rendelkezésére bocsátom a néprajzi társaságnak úgy a magam mint amatörjeim nevében is a fényképeket és a gyűjtött népköltési és néprajzi anyagot.

Az aranyosszékiek táncza.

Közli: *Borbély Sándor.*

Ama néhány faluban, mely nem régiben Aranyosszék nevezete alá tartozott, az a jó szokás van legények és leányok között, hogy Szent-György napjától Szent-Mihály napjáig minden vasárnap d. u. *nyári tánczba* járnak. E tánczczal járó szokások, továbbá a táncz sajátos volta, meg a táncz közben kipattanó érzelmek nyilvánulási módja érdekelhetik a népélet tanulmanyozóját: legyen szabad tehát ezekről szólanom.

Sz.-György napja előtt néhány, rendesen a katonaságot kiszolgált legény megfogadja a *mózsikusakat*, (rendesen hármat) megalkuván velük 20—30 frtban s ugyanannyi litervéka búzában, melyet a legények fizetnek. A leányok is adnak fejenként 20—30 kr. u. n. húrpénzt. Ennyi *a komenczió* egyik fele; másik: hogy a czigányok minden vasárnap d. u., továbbá pünkösd 3 napi ünnepén szintén d. u. és éjjelén valamelyik leányos háznál *mózsikálni* tartoznak. A kötelezettségen túl a leányok régi szokás szerint fejenként egy-egy *vasárnapi délebédet* adnak a czigányoknak.

Hogy a czigányok bérüket illetőleg biztosítva érezhessék magukat, jogukban áll a fiatalságból két legényt *kezesnek* felkérni, illetőleg kijelölni; de e jogot soha fel nem használják, mert a kezdeményezők közül mindig akad önkényt vállalkozó.

A kezesség eredetileg csupán kötelességi tiszt volt, később azonban a jogok egész lánczolata fűződött hozzá, mert a kiváltságos helyzetben a kötelességet is jognak tekintik.

Igy gondoskodnak a kezesek a czigányok bérének begyüjtése mellett azoknak a pontos időben való megjelenéséről, a tánczhelyiségnek,

mely mindig valamelyik gazdaembernek a csûre, tisztán tartásáról, esetleg zöld galyakkal való feldiszítéséről; náluk jelentkeznek, a kik a *tánczhoz hozzá állanak*, ők fogadják a más falubeli úri- vagy legénylegényvendéget, ők kinálják meg őket tánczczal (ha 2-3 úri vendég van, azoknak tiszteletére külön húzatnak *dácsot*), vagy ha az idegen legény kihivólag viseli magát: engedelem nélkül áll fel a tánczhoz, megtiltják a zenélést. Végül: kivételes esetekben ők adják meg a felmentest a czigányoknak, ha ezek talán másutt is el vannak foglalva.

Tánczhelynek valamely tágas csűrt szemelnek ki — lehetőleg leányos háznál — s ha azt elkapták, viszontszolgálat fejében egy nap arat, vagy kapál az ifjuság a csűrért a gazdának.

A melyik ifju (16 éves), vagy leány (14—15 éves) *a tánczhoz állt*, többe nem gyermek, hanem *legény*, v. *lány*, s a házi nevelésnél tekintettel vannak erre a szülők. A testi fenyíték alkalmazása ezután ritkább, v. épen ritka; a legény tarthat szeretőt, elmehet hozzá, udvarolhat neki, a leánynak szabad elfogadnia azt.

E tánczmulatságok igen látogatottak szoktak lenni, mert a fiatalság mellett a gyermekeknek és asszonyoknak is ez a gyülőhelye. Míg a menyecskék s fiatal asszonyok bennt a csűrben, mint néző és néha tánczoló közönség vannak jelen, addig a gyermekek a csűr háta megett csinálják ugyanazt, mit a felnőttek benn

Az az ő táncziskolájuk.

Csak egy tánczot szoktak járni: a csárdást Mind az által nem válik unalmassá, sőt mindvégig megmarad érdekessége, mert a hány legeny, annyi a táncz, mégis egyöntetü. Tánczukban két részt, egy lassut s egy sebeset lehet megkülönböztetni. A lassut a legények szoló kezdik, és járják 1—5 perczig ki-ki más-más figurában. Némelykor körben állva tánczolják ezt s valamennyien egyszerre ütnek czizmaszáraikra, hogy változatosságot, élénkséget gerjeszszenek, az ütemet pedig erősitsék. A szóló után ki-ki leány után néz s párjával járja tovább a lassut, mely még 8—10 perczig tart

A lassu után a sebes (igy!) következik Itt mutathatja meg a székely legény táncz-tudományát, mert egyéni sajátságait tetszés szerint érvenyesitheti. A zene nem akadályozza, tánczformák nem kötik meg, tánczosnője türelmesen vár reá, a publikum pedig dicsérőleg emliti nevét.

A ki tart magára valamit, az a czigány előtt rakja és pedig szóló (addig a leány varakozik). Lábait oly gyorsan hordozza, hogy eltárad a szem kisérni a mozgást, figurái oly változatosak és önkényesek, hogy

em csak más nem képes azt kirakni, de ő maga sem tudná másodtor ugyanúgy eljárni. Tán nem is a zene után tánczol, hanem a czimy húzza lába szerint. A jó táncznak elmaradhatatlan kelléke a köpső ujjal való pattogatás, a csizma patkók összekoczogtatása és a izmaszár csattogtatás, mely utóbbi nélkül egy figurát sem végezhet a legeny. Ezután a megelégedettség érzelmével fordul párja felé, kiek mellette tétlenül kell állnia, mert a tánczos figurái önkényesek, eszélyesek.

Miután a sebes csárdást is járták úgy 8—10 perczig, — újrárol szó sincs — vége az első *félpár* táncznak. A második félpár nczot az elsőtől egy 5 percznyi szünet választja el; ugyanoly sorndben és módon történik, mint az első, azzal a lényeges megjegyzésl, hogy a mely párok az első fél tánczot járták, ezt is kötelesek vég tánczolni és pedig ki-ki a maga előbbi párjával.

Igy foly a táncz naplementéig, kivéve a délutáni templomozás tti időt, mikor a czigányok elköltik a lányok hozta, fenntemlitett édet; a lányok cziczét futnak, a legények pedig tréfálóznak, vagy ejöket mérik össze: birkoznak

Hiányos lenne ismertetésem, ha meg nem említeném azt, a mit öreg székely igy fejez ki: *Szót a táncznak, fiam!* Értem ez alatt on rövid, többnyire kétsoros maguk csinálta táncznótákat, melyeket ncz közben mondogatnak. Epigramm természetüek ezek: egyik a találó sonlattal vág, másik egy oda vetett czélzással csip, ez fonákságával t, amaz ürességével s a csupa rímmel is kelt derültséget, egyik a bárgyuot csufolja ki, másik a tánczos nővel kötődik, üz jóizű tréstb.

Álljon itt példa gyanánt egy néhány:

y tánczolnak Singfalván,
nd a veréb a tiszfán!

y tánczolnak Csegezbe',
nd a pénz a zsebembe!

y tánczolnak Kidébe',
nd a légy a czibrebe!

y tánczolnak Dobokán,
nd a balha tű fokán!

y tánczolnak Rekeczén,
nd a tetű kemenczén!

Úgy tánczolnak Rákasan,
Mind a medve a vasan!

Úgy tánczolnak Medvesen,
Mind a kutya töltésen!

Úgy tánczolnak Lekenczén,
Mind a macska kemenczén!

Piros csizma lábamba',
Igy tánczolnak Bágyonba!

A keresdi Lapasan
Ott maradt az ujjasam!

A kercsedi magas torony,
Elvesztettem az ostorom!

Tul a vizen Tyukadan,
Ülj itthon a jukadan!

Abrudbánya, Verespatak,
Hidd meg rózsám, hogy elhagylak.

A singfalvi legények
Bocskorosak szegények!
A bocskort is úgy kötik,
Hogy az utczát megseprik!

Az én csizmám bornyubőr,
Anyám fonta csepűből!

Az én csizmám karmazsin,
Ha tekintem, talpa sincs!

Kicsi nekem ez a csűr,
Kirepülnék, mint a fürj . . . . madár!

Rezes villa, rezes kés,
Gyere rózsám, tánczolj te's.

Szembe szivem, ha szeretsz,
Ha nem szeretsz, elmehetsz!

És az eső, csepereg,
Az én babám kesereg!

A kis csupor hamar forr,
A vén asszony puskapor!

Három águ petrezselyem,
A vén asszony veszedelem!

Bort iszom én nem vizet,
Ferencz császár megfizet! *)

Régi lakadalmi szokások Tokaj-Hegyaljáról.

Ha megtetszett a leány a legénynek, előbb csak olyan asszonyféle postát küldött a házhoz tapogatódzni. Ha ez jó hirt hozott, akkor ment a vőlegény beszélni a leánynyal, hogy mikor legyen a *kézfogó*. Ekkor a család megbeszéli a fiatalokkal együtt, hogy kik legyenek a *kérők*, kik a *kiadók*. A két kérő aztán a vőlegénynyel együtt a kézfogó napján elmegy a leány házához, hol a kiadók már jelen vannak. Az egyik, az értelmesebb vagy előbbkelő kérő a kiadókhoz megszokott szövegű kérést intézett, mire az egyik kiadó szintén ilyen válaszban felelt.

Ekkor a kint levő leánynak be kellett jönnie. Kimegy hát érte a beszédes kiadó s behoz helyette egy vén asszonyt. Megkérdi a vőlegénytől, hogy „ez-e az a bizonyos személy, a kit magának választott?" A vőlegény persze nemmel felel. Most a vén asszonyt kiviszi és behoz helyette valami leányt. Harmadszor hozzák be a menyasszonyt. Ezt a

*) Fülöp Menyhért – ez előtt egy pár évvel halt meg – hires táncza volt, harmadik negyedik faluba is elgyalogolt, ha hallotta, hogy tánez lesz. Meghallván, hogy Ferencz császár (igy nevezték) Erdélybe jő s meg fogja nézni a székely tánczot is, 3 mértöldnyire, Marosujvarra ment, hogy tánczolhasson. Midőn táncz közben a király előtt haladt el, a fentirt nótát mondta, melyért 25 aranyat kapott. Olvastam ezt, de maga az öreg is nem egyszer emlitette dicsekedve nekem.

vőlegény a hozzá intézett kérdésre elfogadja. Ekkor az új pár kezet fog s a kérő boldogságot kiván nekik.

Következik a *jegyváltás*. A leány a legénynek egy szép szines (selyem) kendőt ád, meg egy pántlikával ékesitett virágbokrétát (csinált virágból), melyet a vőlegény három hétig a kalapján visel, a kendőt meg elteszi. A vőlegény két ezüst forintost (tallér) ád jegybe a menyasszonynak.

Itt van a háromszori *hirdetés* ideje.

Hirdetés közben esik meg a *jegyvásár*. A vőlegény köteles csizmát, fésűt, fejkötöt s még a fejkötőre borítni való nagy kendőt is venni a menyasszonynak Ez meg *jegyinget* készit a vőlegénynek az esküvőre. A jegyinget a menyasszony maga varrja, de mással is varrathatja.

Közeledik az esküvő napja. Gondoskodni kell a *násznépről*. A menyasszony választ és felkér magának két *nyoszolyóasszonyt* meg két *nyoszolyóleányt*, a vőlegénynyel egyetértőleg pedig két *vőfélyt* (házas ember vagy legény). A nyoszolyó asszonyok kötelesek a vendégeket az esküvő estéjén elegendő kalácscsal (1—1 félvékából = 15—15 liter liszt) ellátni. A nyoszolyó leányok kötelesek a vőfélyeknek kalaphoz való pántlikás bokrétát venni és a menyasszonynak koszorút (mindezt csinált, *bolti* virágból). A menyasszony viszont az egész násznépnek egy-egy hosszú-keskeny formájú, házi vászonból készült rojtos fehér (vagy kék, veres csíkos) törülközőt ajándékoz. Ezt a násznép a lakodalomkor jobb válláról bal oldalára vezetve, ott megköti; ez az ismertető jele.

Az esküvő előtt és lakodalomkor a násznépből úgyszólván csak a vőfélyeknek van tisztjök. Esküvő előtt három nappal (pl. hétfői esküvőre szombaton) délután a két vőfély felbokrétázott kalappal és felillesztett törülközővel sorba járja a meghivandó vendégeket. Hivogatáskor a *nagy vőfély* rigmust mond, mely körülbelől igy hangzik:

„Nem egyébért kivántam a kigyelmetek becsületes házánál megjelenni, hanem úgy mint a mi bizonyos vőlegényünk N. N. az ő eljegyzett mátkájával N. N.-nel kivánták kigyelmeteket megtisztelni; de mivel ők elégtelennek látták magokat ezen dolognak végbevitelére, tehát általunk kivánták kigyelmeteket megtisztelni. Holnap estére egy kevés mulatságra és hétfőn egy tisztességes ebédnek elköltésére tiszta szivökből fogják látni kigyelmeteket".

Az ezen rigmusban mondott „holnap esté"-re való mulatság az úgynevezett *konyhatáncz* volt. Ezt a mulatságot valamely (kibérelt) tágas szobában tartották, de csak a fiatalság, a csőcselék számára, hogy ezeknek is jusson a tánczból s a hetfői igazi lakadalmon ne alkal-

matlankodjanak. A konyhatánczon a czigány húzott. de enni-inni nem volt, sem a násznép azon meg nem jelent.

A vőfélyek hétfőn reggel, a lakodalom napján, hamarjában összefutkossák a násznépet s azt rigmus nélkül összehívják a l... Esküvő előtt a kérők a legény apjától búcsúztatással viszik a leg... a menyasszony házához, hol az első kérő az apához, anyához sz... *kikéri* a leányt. A szülők helyett az egyik kiadó felel. Néha a vő... még el is búcsuztatja a menyasszonyt szüleitől. A menyasszony me... csókolja apját-anyját, sírnak-rinak a rokonok és mennek a hitre. Ha ... házasulandóknak szülejök nincs, valamelyik atyafiától, vagy ha árva ... léd, házi gazdájától és gazdasszonyától kérik ki, búcsúztatják el.

Esküvő után az egész násznép a menyasszony házához, vagy – ha a hely szűk – más, kibérelt lakodalmas házhoz mennek *früst... re*. Früstök után tánczolnak, mulatnak egy kis korig, aztán a vőfély... evőeszközök, tányérok, tálak, és ülőhelynek és asztalnak való hordók ... deszkák után futkosnak a faluban s mikor ezzel készen vannak, másodszor ... hivogatnak.

Az *ebéd* estefelé kezdődik, ha a vendégek összegyűlnek. Addig a násznép muzsikáltat, tánczol, mulat. Ebéd után megint táncz és ... reggelig. A tánez éjfelig, a *fektetésig*, *osztóra* megy. A czigány ozstót húz. Az osztó taktusára körültoborzékolnak a legények, hányják-vetik lábaikat nagy czifrán s nézegetik a falnál ülő vendégeket. Aztán meg fogja valamelyik leány vagy asszony kezét, ezzel is körül járja a termet s oda viszi egy férfihez. Ennek a párnak együtt kell tánczolni. Mikor mind el vannak így osztva a fehér személyek, akkor kezdődik a csárdás.

A főételek: csigatészta-leves, főtt hús tormával vagy czéklával, húsos káposzta, *tormás* (tormával összedörgölt tejfel) disznófejjel, tejkása czukorral és fahéjjal, fokhagymás pecsenye, csirke pecsenye, kalács, hal és bor. Az ételeket a vőfélyek tréfás rigmusokkal hordják fel. A kérők vagy előbbkelő vendégek felköszöntőt is mondanak. Az eszem-iszom költségeit a vőlegény fedezi.

Ebéd alatt a muzsikus részére *káposztapénzt* szednek. A vőfély üres tányérral jár körül, a czigányok pedig a nyomában húzzák. A *kásapénzt* az egyik főző asszony szedi a többi konyhai személyzet számára. Beköti jobb kezét rongyokkal, mintha megégette volna, a nagy kanalat meg a bal kezébe fogja. Így vezeti be a vőfély tréfás rigmus mellett. A pénzt, a hogy körül járnak, a kanálba szedik.

Lakodalomkor úgy éjfél tájban következik a *fektetés*. A menyasz-

szonynak a padláson ágyat vetnek. Aztán az első vőfély megfogja a menyasszony kezét s az égő gyertyát tartó nyoszolyó leányok és nyoszolyó asszonyoktól körül véve körül vezeti őt a szobában, mi közben a czigányok siralmas bús nótát húznak. A menyasszony keszkenőjevel betakarja a szemét, mintha szemérmes lenne, meg mintha sírna s igy jár körül a vezető vőfélylyel. A vőfély megint elbúcsuztatja szüleitől, rokonaitól és leány pajtásaitól. Avval viszik fel a padlásra A vőlegény már ott várja. A létrára való fellépése előtt a nyoszolyó asszonyok leveszik a menyasszony fejéről a koszorút, átadják a vőfélynek, ki azt kivont kard hegyére tűzi, beviszi és ott a nyoszolyó asszonyok és nyoszolyó leányok kisérete közben körül járva, szomorú rigmust mond a szűz koszorúról. Mikor elvégzi, az egyik nyoszolyó asszonynyal egyet fordúl; aztán a kezét összecsapja s elkurjantja magát, hogy *szabad a tánez* Ez azt teszi, hogy már nem osztásra tánczolnak, hanem szabad választás szerint.

A vőlegény a padláson lehúzza a menyasszony csizmáját és ott együtt maradnak reggelig.

Reggelre (kedd) a vendégek javarésze eloszlik, de megint összeszállingóznak a *kontyozóra* A kontyozás abból áll, hogy a nyoszolyó asszonyok a menyecskét leültetik, a varkocsát a feje búbján összerakják (konty), rá fejkötőt tesznek és a nagy fehér jegykendővel bekötik a fejet. Ekkor a nagy vőfély mint asszonyt felköszönti és megkezdi vele a *menyasszonytánczot*. A menyecskével most mindenki tánczol. Egymás kezéből kapkodják még a leányok is, nemcsak a férfiak; hanem elébb mindenik fizet valamit a kitett tányérra. Mikor már megsokalja a vőlegény a tánczot, letesz egy itcze pálinkát az asztalra a tányér mellé s evvel megváltja a menyasszonyt, fordúl vele egyet és evvel vége a menyasszony táncznak, kontyozásnak, mindennek. A begyült pénz a menyasszonyé szappanra.

Ez volt egy regi lakodalom lefolyása Tokaj-Hegyaljának legtöbb helyén mintegy 50 évvel ezelőtt. Most már sok tekintetben más szokások divatoznak ottan is

Dr. Kiss Áron gyüjteményeiből.

Tornyos-Pálczai babonak.

A Szabolcsmegyei tiszai kerületbeli Tornyos-Pálcza nagyközség nevét onnan nyerte, mert mind az ev. ref., mind a g. kat. hivek bá-

doggal fedett magas sugár toronynyal dicsekednek. Ez előtt egy századdal csak reformátusok lakták. Földesura a gróf Forgách család ez előtt 80—90 évvel a község keleti részeire tótokat telepitett, kik nagyapai nyelvöket már elfelejtették; de a többiek előtt még mind csak tót a nevök, s a község azon részét, hol laknak, *tót vég*nek nevezik.

A vidékiek pálczai mihókoknak nevezik a község lakóit, mert ugyan csak haragusznak.

Hisznek az ördögben, a ki különféle alakokban jelenik meg köztök, ez minden baj, betegség okozója, minden megtörtént rosz ennek tulajdonittatik, az őrültet ez szállja meg, ki önkentes halállal mult ki, ez avatkozott hozzá.

Azon háztól, hol gyermek születik, azon napon semmifélét másnak adni vagy az udvarról kivinni nem szabad, mert akkor az ujszülött soha sem lesz szerencses és boldog. A kis gyermekek megigézését, az apróbb állatokét is, általánosan hiszik, azokat füstöléssel, reájok olvasással, vizbe hányt égő szénnel igyekszenek megóvni a bajtól.

A kereszt-apa keresztelés után haza viszi a kisdedet a keresztanyával, ott megáldja a háznépet s a kis új polgárt, az édes anyának kiván tejjel bővelködő nagy tömlőket; majd a vacsoránál a gyermek részére tányérra összerakott apró ezüst pénzt a tányéron igen hangosan rázva csörgeti, ezt mondván: „Hamar járjon, hamar beszéljen a mi gyermekünk", majd átadja a keresztanyának, az is rázza és mondja: „Ilyen beszédes legyen a mi fiunk vagy leányunk."

A hol a kis gyermeket utolérte a rázkór, ott ruháját letépik és azon helyen a földbe elássák, azon hittel, hogy vele együtt a betegség is eltemettetett.

Tavaszszal a gyermekek fűzfasipot csinálnak, de azt ott, hol liba vagy tyuk ül, megfujni nem szabad, mert a leendő kis állatkák a tojásba fulnak.

Idegennek a bölcsőre ülni, vagy arról valamit levenni tilos, mert a gyermek álmát elviszi és az nagyon sirós lesz.

A gyermekágyból felkelt nőnek nem illő az udvarra sem kimenni, mig a templomban nem volt; ott a szék végire ül; azon székbe ülni senkinek sem lehet, mert a teje reá ragadna.

Az anyának Sz.-János napig gyümölcsöt enni nem lehet, mert akkor elhunyt gyermeke az angyalok társaságából kirekesztetik.

A kis gyermeket minél elebb meg kell kereszteltetni, mert ha véletlen meg talál halni keresztelés nélkül, a sirból feljár és az anyja ablaka alatt sir.

A vőlegenynek lakodalma vacsorájánál feltett kalappal (mely da

tollas kibokrétázott) kell étkezni mert ő a mulatság királya, a ka-
p az ő koronája A menyasszonynak lakadalm utáni vasárnapig, míg
templomból ki nem jön, a férje udvaráról imenni megbocsáthatatlan
n volna, mert akkor jó házi asszony sohasem lenne belőle.

A végtelen égürön felül hiszik lenni a mennyországot, azt mint-
y emberi elmével megfoghatatlan fényes palotának képzelik és hiszik,
l a szentek, angyalok és a jólelkek örök hármoniákat énekelnek.
t ki éjjel egi éneklest vagy mennyei harangozást hall, vagy megnyi-
tkozott eget lát, az isten előtt nagyon kedves, még éltében földi sze-
eivel többször meglátja az egek belsejét, és minden dolgán áldás lesz.

Történik, hogy közülök valamelyik nagy beteg tetszhalottá lesz,
ajd később felébred, magához jön, felgyógyul: az ilyet elragadottnak
szik, ehhez mint valami prófétához járulnak, az aztán a mennyei élet
ldogságáról, a pokol kinairól hitetlen meséket hazudozik, a melye-
t földiei azonban mint igazat tökéletesen hisznek

A haldoklót a mester-gerenda alá fektetik, hogy annál könnyeb-
n meghalhasson. Hol halott van, ottan míg az el nem temettetik,
pregetni nem szabad A halott feje alá tollas vánkost tenni nem jó,
ert azon községben utána minden szárnyas állat eldöglik Ha a ha-
ttat a sírba teszik, a sirató felek nyakára földet hintenek, hogy az
bunytat annál könnyebben felejtsék. Kik a sírt körül állják, megköp-
teve egy marok földet vetnek a sírba, hogy azzal betegségöket is el-
tessék.

Ha az óra eláll, vagy az ajtó magától kinyilik, azon háznál hir-
len halál fog törtenni

Ha a tűz szikrádzik, azt jelenti, haragos ellenséggel lesz dolgod;
le kell köpdösni.

A szentelt víz minden betegség ellen igen jó orvosság, milyen
mmifele patikába nem találtatik.

Karácson első reggelén minél érdemesebb ember megyen a házába,
jövő évben annál több szerencse éri. Karácson éjszakáján a vén asz-
onyok piszkafával szurkálják a tyukokat az ülön, hogy azok sokat
jjanak Ugyanazon éjfélkor viszik az eladó leányok a jó kutról az
any vizet, karácson reggelén azzal jó mosdani, hogy szép legyen, inni,
gy betegség ne érje.

Napszálat után semmit sem jó az udvarról leadni.

Ha az úton valaki vasat lel, veszedelem éri.

Minden új érett gyümölcs evésekor azt mondják: „Újság hasamba,
tegségem pokolba."

A molnárok felől azt hiszik, hogy értenek a keresztúton tanul mesterségekhez, a boszorkányokkal czimboraságban vannak, tudnak az állatok bajait kuruzsolni, azok felfuvódását, vizelet elállását, halhólyag és egyéb baját füstölés és reáolvasás által megszüntetni; innen beszélik hogy midőn az öreg molnár meghalt, a kezelése alatt lévő minden malom egész éjjel magától őrölt. Az elhunyt kiabálta, hány köpeczével csalt meg életében valakit és ez halála után minden éjfélkor ismétlődött, míg csak utána nagy tudományú veje böjt és egyéb által meg nem szüntette.

Az orvosnak igen keveset hisznek, az általa rendelt orvossággal nem is élnek, csaknem mindnyájan tudós asszonyhoz folyamodnak, ilyekhez messze földre elmennek, és azok tetteiről hihetetlen meséket állítanak.

Ha a gyermek embertől vagy állattól megijedt, hajával vagy szőrivel füstölik. Egy kuruzsló asszony egy öreg ember szemét, a mibe valami esett, azzal gyógyította, hogy abba finom, tört, erős paprikát fujt, erre a szem kifolyt és többé nem volt szükség gyógyításra. Egy másik rosszul érezte magát, az orvoshoz ment, mi ritkaság; a rendelt orvosság nem jól izlett, nem vette be, de úgy is magához jött. Az orvossságot eltették, majd azután egy évvel tüdőgyuladásba esett, ekkor előkerestette az orvosságot, és egy hajtókából mind megitta, „ha orvosság, legyen haszna"; ettől igen nagy gyomorfájást kapott, meg rosszabbul lett, erre a szomszédasszony jeges káposzta levet kommendált inni, mi meg is tette hatását, mert a beteg egy óra alatt meghalt. Egynek neje gyermekágyat feküdt, rosszul lett, orvoshoz vitte, de a gyógyszer vétele után is beteg volt, a férj egyet gondolt okos fejjel, és ő maga szedte aztán az orvosságot, de ő is rosszul lett utána, fogta a tinktúrát és a falhoz csapta, megátkozva orvost és orvosságot, hogy meg az egészséges embert is beteggé teszi.

Másiknak hólyaghuzót (vizikatoriát) rendelt a doktor, ő azt m gyorónyi darabokban lenyeldeste, szidva az orvost oly erős orvosságért mert igen „megdolgozta"; de semmi baja nem lett, felgyógyult, meghíz.

A pásztor emberek, csordások, gulyások tudnak hozzá, ha egyik a másiknak árt vagy vét, a marháit negyedik határ ellen elszalasztja hogy több napig alig birja összeszedni.

A szomszédok, jó komák, reggeli találkozáskor azt kérdik egymástól, milyen időt mond a kalendáriom?

Hitök szerint a rosz macskát a boszorkányok éjjel megnyergelik annak füleit és farkát el kel vágni, vége a rosz lélek hatalmának rajta

A kenyeret csak Isten áldása névvel említik, azt elejteni vagy véletlen rátaposni nagy bűn

Aratás után az új termésből sült kenyeret a fején keresztül teszi a szájába, hogy sok újat érjen.

Ha dinyét akar vetni, a magot meglocsolja édes tejjel, hogy oly édes legyen dinyéje.

Tökmag vetéskor nagyokat ugrik, hogy oly sebesen fusson a kikelendő növény indája.

Kinek az újhold elsö látásakor üres a keze, ismét újholdig nem lesz szerencsés.

A házi asszony, ha fonalát leszötte, de még egy kevés maradt rajta, mely egy nap nem tartana leszőni, lámpa világánál is leszövi, mert ha a szövőszéken (eszvátán) úgy hálna, akkor a családban rövid idő alatt halálozás történnék.

A kender vetőnek rátottát sütnek; lisztes zsákból vetik, hogy annál több virágos kender legyen közte.

Az őszi vetést hétfői napon soha senki sem kezdi, még az uradalmi cselédek sem, mert azon vetést a jeg elverné. Terhes felleg ellen harangozni szükséges.

Ha nyárban disznó vagy egyéb állataikba féreg esik, napfeljötte előtt bodzát hajtanak a földbe.

A zsidók felől tökéletesen hiszik, hogy a husvéti pászkába ha csak egy csepp keresztyén vért is tesznek, és megtörtént igaznak hiszik az Eszlári esetet, a törvény itéletét ez ügyben kárhoztatják.

A jó kocsis lovát nagypénteken hajnalba megusztatja, hogy az egész évben serény és kövér legyen.

Betegség ellen böjtöt fogadnak, többnyire pénteki napot, azon kenyernél viznél egyebet nem izlelnek. Sőt ki neki kárt vagy bajt okoz, arra is böjtöt fogad, egy vagy több évre.

A mennykövet valodilag Istennyilának hiszik, mert a hova az leesik, ott az ördög tartózkodik, és azt üzi el onnan. Ha hazat gyujt meg, csak tejjel lehet oltani: ha a szomszéd háza ég, a ház vénasszonya meztelenül, kezeiben rostát forgatva kerüli körül saját házat, ez megóvja a megégéstöl.

Ha vihar megyen keresztül a határon, az sárkány leereszkedésének tulajdonittatik, mely a fákat tövestül kicsavarja és a háztetőket elviszi, már sokan látták a sárkanyt.

A hideglelés ellen kis leveli zöld békát kötnek rongyba a nyakokba míg az ott csonttá aszik, vele a betegség is megszünik. Az alkalmatlan állatokat, egeret patkányt poloskát, söt az üszköt a buzáról, hitök szerint el lehet küldeni az ellenség házához vagy vetésére.

A közös hadseregbeli katonák néha rettenetes meséket mondanak el Boszniáról, hogy ott a nőket naponta vásárra hajtják és úgy adják el, stb. Egy beregmegyei közbaka azt beszélte, hogy karácson szombatján nagyon óbégatott az anyja által sütött friss bélesre, szeretett volna otthon lenni. Egy vén bosnyák asszony kérdezte tőle, hány folyón ment hazájából oda? tud-e nagyot ugrani? mire azt felelte négyen, és nagyot tud ugrani. Erre a vén sipirtyó vizzel telt négy tekenyőt tett elébe, hogy ugorja át, a baka neki gyürközött, átpattant rajta. Nézi hol lehet. Otthon házuk udvarán; megyen a házba, anyja ép akkor szedi a kemenczéből a turós bélest, bezzeg lett öröm a háznál; de a bakának ünnep után két hétig kellett ezen útat megtenni vasúton, akkor is áristomot kapott; a tiszturak megtudva ezt, semmit sem mertek az asszonnyal tenni, hogy mindnyájokat meg ne rontsa.

Gyüre János feljegyzései nyomán közli: *Dr. Kiss Áron*

Hajdúszoboszlói babonak.

Közli: *Szivós Béla*

Szilágyi Gábor hajdúszoboszlói ember, gulyás volt vagy 30 esztendeig az angyalházi pusztán, honnan csak nagy ritkán vetődött be a városba. Vénségére aztán beköltözött Szoboszlóra, hol egy kis háza volt, s ekkor követte el és beszélte a következőket. (Megjegyzem, hogy Szilágyi már vagy 25 eve meghalt, s hogy dialektusát a leirásban megtartottam.)

1. A megrontott kutya.

— Hogy járok eczezer, kedves uramecsém? Hát a mint egy reggel felkelek s kimengyek a házbúl: látom, hogy a kutya szörnyen üröz forog az udvaron; marja a fődet kegyetlen, meg ordít torkaszakadtabul. Ugyan mi lelte ezt a kutyát? — mondok: — e bion nyilván megveszett. Mengyek is az ólba a vasvilláér, hogy agyon ütöm, hát akkor látom, hogy a kutya ugyancsak erőködik: sz . na, de nem tud! Eczezerre tudtam, hogy mi lelte: eszt biz megrontották. Na megájj — mondok — maj tudom mán én, micsináljak! Aszondom az annyoknak: he, mitév járt itt tegnap, míg én óda vótam? Aszongya az annyok: nem vót itt egyéb két sátoros czigánnál, az egyik egy vín asszony vót, a másik egy mezítelen gyermek. Nekem se kellett több! Aszondom az annyoknak gyere be a házba hé! Begyön az annyok. Rugd le a pendelyed hé! Az

asszony vatig szabadkozik: Ugyan apjok ne izetlenkedjik kend, tán elment az — esze más afféle; de csak addig erőtettem, míg levetette a pendelyt. Avval elővettem a fejszét, rátettem a pendelyt a küszöbre, s úgy megvertem a fokával, hogy majd szíjjel ment. Az annyok vátig csatitott a pendelyír, de aszontam neki: hallgass hé, nem neked fáj e, ha' másnak; majd meglásd, hogy a kutyának mingyá nem lesz semmi baja. Avval fogtam s kiballagtam a gyepre, a hun a sátoros czigányok tanyáztak. Hát egy sátorból rettenetes nagy acsarkodást hallok. Benízek, hát egy vén asszony óbégat a fődön. Hát téged mi a fene lelt? mondok. Asszongya a vín asszony: jaj gazduram, úgy fáj a testem, mintha fejszevel vertík vóna vigeslő vígig. Asszondom neki: te rontottad meg a kutyám, egyen meg a fene. Ha' (hanem) mánmost csak annyit mondok, hogy ha meg nem gyógyúl az a kutya, míg haza írek, hát majd meglásd, hogy hogy jársz úrra (újra). Avval mengyek egyenest haza, hát mán akkor semmi baja se vót a kutyának s csak úgy dűlt belőlle. De a czigányok se vették tréfára a dógot. Még az íczczaka szettik-vettík a sátorfát s reggelre híre-hamva se vót egynek se.

2. **Macska-szoktatás.**

— Sehogy se tuttam egy ízbe macskára szert tenni; ki megdöglött, ki elszökött. Hogy osztán az annyok untalan panaszkodott, hogy az egér elhatalmadzik: eluntam hallgatni s asszondom: na ne búsújj, majd segítek én rajta, hogy sohse szökik el többet, csak legyik. Kerített is az asszon megint egy macskát; úgy őrizte, mind a szemevilágát. Eczczer oszt íczczaka mentem haza. Zörgetek az ablakon: nyisd ki az ablakot annyok! Ugyan minek nyitnám, ott az ajtó, gyöjjik be kend rajta, ha akar. — Na csak ne beszilgess, ha' nyissad az ablakot szaporán! Kinyitotta osztán az annyok. Asszondom neki: fogd meg a macskát hé, osztán add ki. Mánmeg tegyél egy kanálba egy kis lágy (tört) sót, töcsesél rá vizet, osztán aszt is add ki. Mikor e megvót: megmostam a sós vízbe a macska talpát — Nesze annyok, mánmost vedd be a macskát, maj meglásd, sose szökik el. — Hát nem is szökött a, de még lett belőle olyan jó egerisző macska, hogy jobb se kellett vóna.

3. **A boszorkányok.**

— Hát asztán látott-e kend valaha boszorkányt a pusztán?

— Láttam biz én eczczer. Egy íczczaka — setét vót, mind a korom — gyöttem haza felé. Hát a mint a Hegyes-halomnál járok, eczczer csak ehen gyön rám szemközt vagy 9 nagy fejirsig, mind egy-egy ponyvás matyószekér. Boszorkány! mondok magamba, s eczczerre *bal*kézre

kapom a botomat s a mint összeírünk, olyat vágtam balkézzel egyikre, hogy majd szét ment a botom. A boszorkányok meg nagy völtéssel elcsapódtak. Olyanforma zúgással vótak, mind a szél. A szorkányfélét balkézzel kell ütni, mert különben magának fáj az bernek.

Fejír lovas kisırtet is vót; de aszt nem láttam, csak mástúl lottam. Ha hazudok, más után hazudok. A nádudvari pásztorok betík, hogy egy helyt kincset találtak, mert a tűz sokat fellökődött a rıszen, de kivenni sose tutták, mer mihent ásni akarták, mingyá termett 3 ösz öreg ember tiszta fejír lovon Ha eljöttek, azok is eltek, de mihent visszamentek, megint ott termett a 3 fejır lovas kı...

Népköltési adalékok.

I.

Nincs cserepes tanyám,
sem csűröm sem gatyám
nékem.
Fődből a nyoszolyám.
nem külömb a párnám
nékem

Az iczczaka a pártfogom,
zápor mossa a takaróm
fehirre.
Még is ezer pengő
kitüzve
fejemre.

Az igazi betyár*)
megsem kerül kézre
mindjárt.

Szentesről közli: *Farkas Sándor.*

II

Elment az én uram, bolond kurafi,
A cserfa ágára almát keresni.
Anná az isten, hogy oda veszne!
Akkor lennek én nyalka menyecske.
Lábamra húznám karmazsin csizmám,
Nyakamba vetném kamuka szoknyám;
Olyat ugornék, mind a paripa.
Olyat perdülnék, mind a karika.

(Ugocsa).

*) Kesergő vojtája Fejér I. szentesi betyár vezérnek, 1826-ból.

III.

Nem megyek én aggyig fírhö,
Míg az erdő ki nem ződűl;
Akkor se megyek juházho,
Inkább megyek katonáho.

Katonának jól van dóga,
Porczióra nicsen gongya;
De juhásznak csak bundája
Csereg-bereg a nyakába.
Mint az ürge a lukába

(Ung.)

(II. és III. **Király Pál** népköltési gyüjteményeiből).

Vend népdalok.

I.

1. Stára žena, mládi mouž,
Tou je edeu čüden touž!
Eden drügoga razláža,
Sami joči prido stoga.

2. — Deco mojo mi pregánya,
Mené goni z'mojga stána.
Na tou nesmin nikaj reči;
Nemilo se joučem pri peči. —

3. — Mi veli: „Baba spát! —
Ovači dobiš na glavo bat!“ —
Na tou nesmin nikaj reči;
Nemilo se joučem pri peči!

I.

1. Öreg asszony meg ifju férj
Össze biza nagy ritkán fér. —
Hazúdnak egymás szemébe,
Sirás-rivás lesz a vége. —

2. — Gyermekemet űzi, hajtja,
Zsellér vagyok otthonomba?
Szót se szabad szólnom rájok;
Kályha mellett sirdogálok. —

3. — Ha azt mondja: „Banya ágyba!
Mert ha nem, — a fejed banja!“
Szót se szabad szólnom erre,
Kályha mellett sirok egyre! —

II.

1. Sunce že celo, celo za góro gre,
Paj lubi gde si ti, kaj te tak dugo nej?

2. Vöra že celo, celo pretečti ščé,
Al' méra mi nedà moje sercè! —

II.

1. A nap már egészen hegyek mögé szállott,
Hol maradtál rózsám, rád hiába várok?

2. Lefolyik lassacskán nemsoká az óra,
Szivem te miattad nem tér nyugovóra!

3. Al da san jas pri sladkem méri b'la:
Al da si prišel, san ti gorodpérat sla.

4. Za trüde san si jas nič nej porajtala,
Ar ti si bio vesélje mojega sercá!

3. Midőn még békésen megv… en v…
Ha jöttél, siettem ajtót n… n…

4. Fáradságom' akkor nem a… én …
Te voltál mindenem ezen … lago…

III.

1. Na poli rože rasejo,
Erděči cvetje spüčajo,
Štera se najbol erděči
Tista se pojbom najbolj'zdi.

2. Pri čerkvi vküper stojijo,
I spersti na nyo kážejo:
- To vam j'tista deklica,
Ka j'na novič nošeča!

3. Od meše prišla je domó,
V'-gledalo se poglednola:
Nyena erděča ličeca
Na blédo so obernyena.

4. — Nikaj se neboj Micika,
Ci farbo si ti zgübila,
Kaj si pod sercom nosila,
Toga več ne boš zakrila! —

(Zalamegye, Bellatincz vidéke).

III.

1. Rózsák nőnek kinn a réte…
Piros bimbót bontnak szep…
Mely legpirosabban feslik,
Legényeknek hej, az tetszi…

2. A templomnál együtt állva
Ujjal mutogatnak rája:
— Az az a lány, nezzétek …
Megint, megint teherben ja…

3. A miséről haza érve,
Bele nezett kis tükrébe:
Szép pirosló arczocskaja
Elváltozott haloványra.

4. — Ne félj semmit, piros szi…
Mariskám, ha elveszited,
Mit a szived alatt hordtál,
Eltitkolni nem tudod már! …

Közli: *Bellosics Bálin…*

Társasági ügyek.

I.

Jegyzőkönyv

a Magyarországi Néprajzi Társaság 1891. május 2-án tartott II. …
közgyűléséről:

1) Hunfalvy Pál elnök olvassa elnöki megnyitóját.

2) Herrmann Antal titkár jelentést tesz a társaság elmult … munkásságáról.

Tudomásul szolgál.

3) Herrmann Antal jelentése kapcsán inditványozza, hogy a társaság nevében az erre illetékes közgyülés Dr Réthy László vál tagunknak, mint az „Ethnographia" mult évi szerkesztőjének, folyóiratunk buzgó és szakavatott szerkesztéseért hálás köszönetet szavazzon.

A közgyülés egyhangulag hozzájárul ez inditványhoz, és Dr. Réthy Lászlónak köszönetet szavaz.

4) Az elnök jelenti, hogy társaságunk egyik alelnöke, Dr. Török Aurél úr ismételten kéri alelnöki tisztéről való, nagymérvü elfoglaltságával indokolt lemondása tudomásul vételét. A társaság teljes tudatában lévén a súlyos veszteségnek, melylyel e lemondás elfogadása jár, csak hosszas vonakodás után engedhet az alelnök úr kivánságának s a míg csak lehetett, a vál. saját hatáskörében igyekezett Dr Török úr ideiglenes helyettesitéséről gondoskodni. A közgyülés feladata már most Dr. Török úr lemondását tudomásul véve, utódját megválasztani. E bejelentésével kapcsolatban az elnök inditványozza, hogy Dr. Török Aurél úrnak főleg társaságunk szervezése idejében tanusitott buzgó fáradozásáért a közgyülés köszönetet szavazzon

Megtörténik.

Ezután a közgyülés a megüresedett alelnöki állásra egyhangulag *Xantus János* választmányi tagot választja meg

5) Strausz Adolf vál. tag közlése alapján az elnök bejelenti a közgyülésnek, hogy a bolgár kormány összes ország- és népismertető kiadványaiból egy tiszteletpéldányt ajánl fel társaságunknak.

A közgyülés köszönettel fogadja e becses ajándékot.

6) A pénztárnok jelentését a pénztár állapotáról a kiküldött számvizsgáló bizottság , a becsatolt jelentésének meghallgatása után, a közgyülés tudomásul veszi s vele a felmentvényt megadja. (L. alább és az V. füzet 184. lapján.)

7) A vál. a közgyülés elé terjeszti az 1891. évre szóló költségvetési tervezetet, a melyet a közgyülés minden módositás nélkül elfogad. (Közölve az V. füzet 184. lapján.)

II.

Számvizsgáló bizottság jelentése

Tisztelt közgyülés!

Alulirottak a Magyarországi Néprajzi Társaság 1890. évi számadásainak megvizsgálására kiküldetvén, szerencsénk van jelenteni, hogy Dr. Borovszky Samu pénztáros lakásán mai napon megjelenvén, az erin-

tett számadásokat megvizsgáltuk s e számadásokat pontosan vezetetteknek, azoknak egyes tételeit a pénztáros könyveivel s a szükséges tanusítványokkal teljesen egyezőknek, a Budapest fővárosi egyesült takarékpénztárban elhelyezett alapitványokat a legjobb rendben találtuk.

Ehhez képest indítványozzuk, hogy a t. közgyülés Dr. Borovszky Samu penztárosnak az 1890. évi számadásokra nézve a fölmentvényt megadni méltóztassék.

Budapest, 1891. április 25.

Dr. Katona Lajos, számvizsgaló. *Dr. Réthy László,* számvizsgáló. *Strausz Adolf,* számvizsgáló.

—

III

Jegyzőkönyv

a Magyarországi Néprajzi Társaság 1891. április 28-án tartott XVI. választmányi üléséről.

Hunfalvy Pál elnöklete alatt jelen vannak: Alexics György, Baróthy Lajos, Borovszky Samu, Herrmann Antal, Pápay Károly, Réthy László, Szendrey János, Vikar Béla és a jegyző.

A pénztárnok jelentést terjeszt a vál. elé a társaság vagyoni állapotáról (l. Ethnographia 184. l.) Tudomásul vétetik s a közgyülés elé terjesztendő.

Ugyancsak a pénztárnok a választmánynak bemutatja az 1891. évre szóló költségvetesi tervezetet, a melyet a választmany a Herrmann Antaltól beterjesztett módositasok figyelembe vételével a következőképen állapit meg: (l. Ethnographia 184. l.)

A 400 frtnyi fölösleget illetőleg a vál. a közgyülésnek azt fogja javasolni, hogy azt a társaság szerzői tiszteletdíjakra s a mennyiben ilyenek megtakaritása által lehetséges lesz, részben az Ethnographia czikkeinek illusztrálására stb. fordítsa.

A hátralékos tagsági dijak behajtásának módozatai kerülven szóba, a vál. többek hozzászolasa után a következőkben állapodott meg. Dr. Déry Ernő közjegyző, váltó-ügyvéd urat, társaságunk tagját a vál. felkerendőnek tartja, hogy társaságunk ügyeszi tisztét egyelőre elvállalni s e minőségben egy a társaság pénztárnoka által szövegezett s aláirt felszolitást ellenjegyezni sziveskedjék, a mely a társaság tagdíj-hátrálekosainak megküldetnék.

A vál. az imenti indítványt elfogadja.

A tikár bejelenti az új tagokat (l. III.—IV. füzet 167. lapján.)

Herrmann Antal indítványozza, hogy azon szerzői tiszteletdíjak, a melyekről a szerzők esetleg lemondanak, a társaságnak felajanlott adomanyokként könyveltessenek. — Elfogadtatik.

Hazai folyoiratok.

Armenia 1891. 6. Avedik Z. Az örmények honfiusítása

Archaeologiai Értesítő. 1891. 3. füzet Reizner János, Rábéi ása-sok; Wosinszky Mór, Praehistorikus talpcsöves edények; Szelle Zsig-ond, a bölcskei praehistorikus temető; Lehoczky Tivadar, Beregszászi kori telep; Pintér S., Dolyányi bronzlelet; Dömötör L., Aradvi-ki bronzlelet; Bella L., A városhegyi urna

Budapest, képes politikai napilap 1891. 148. sz. Sajátságos nép-ok (Délafrikában, képekkel) — Ribiánszky József, Nem szokta czi-ny a szántást. —

Egyetemes philologiai közlöny. 1891 IV. Sebestyén Gyula, Anjou-ri nyomok a nagymihályi Kaplyonok mulattatóiról, 413 l. — A bu-tini monda. (Arany „Katalin") 470 — Sebestyén Gyula, Imre király oubadour vendége. 503 — Philologiai programmok birálata: Thury , Ősköltészetünk; Romanecz M., A Szibinyáni románcz kör; Vojtás M., lengyel nép ősmondái; Balogh S., A rómaiak kegyes házi istenei. — gyesek: A kelta népmesék. Arminius és Siegfried. — A magyar phi-logiai irodalom 1890. könyvészete kiterjeszkedik az ethnographiára a melynek egy külön szakasz is van szánva (602 603 l.) VII. Phi-logiai programm birálatok: Kováts Antal a magyar nép érzelem- és délyvilága dalaiban (kecskeméti piarista gymnasium értesítője.)

Egyetemes közoktatási szemle. Szerkeszti Dr. Jancsó Benedek, dja a Lampel-féle könyvkereskedés. Megjelenik havonként kétszer, egy évre 4 frt Középiskolánk reformja czimü czikksorozatban a 6 349. lapon igen figyelemreméltó helyes fejtegetések a magyar nép-ltés, nemzeti hagyomány és ethnographia fontosságáról a középis-la I.–II. osztályában.

Élet. Szerkeszti Katona Lajos. Havonként 5—6 ív Ára egy évre frt. — V. füzet, május A nők ügyében. Csáky Á. gróf úrnak. rgha Ilona, Férjnél. (Elbeszélés). — Csereklye Bálint, Az antik mű-zet és a modernség. — Nietzsche. — Ibsen Henrik Magyarországon. — kei Henrik. Velencze (költemény). — Kúnos Ignácz, Török reálizmus. — Lux K., A magyarországi socialismus és a májusi események. — dalom. — Közgazdaság.

Fővárosi Lapok. 1891. Dr. Behányi Jenő, Erdélyi testvéreink. A szászok (104. sz.) II. A románok (105 sz.) III. A székelyek (106) — Balázsi Denes, A nemzeti geniusz mint nyelv, ének, zene. (118. sz.)

Földrajzi közlemények. 1891 III. György Aladár, Az új Afrika — Berecz Antal, Menorca. Szabó József, Az indiánok Észak-Ameri-ban

Kalotaszeg Dr. Szabóné Illési Piroska, Magyar zene angolul, 14. — Teglási Ercsei József, Kalotaszeg rövid leírása 1842-ből. Közli eze Ferencz, 14. 16. sz. — Puszta-szt.-mihályi rumén népdalok. inberger Regina hagyatékából (8–10) 15. sz. — Népies versselések,

szólamok, közli Szentgyörgyi Lajos, 15. 18. 19. 20. sz. — Czucza János, Kalotaszegi népszokások, 16. 17. sz. — Czucza János, Ethnographiai társaság Bánffy-Hunyadon. 16. sz — Vistai népdalok Móricz Iduska gyüjteményéből (20—25) 16. sz. — József főherczeg előszava Gyarmathy Zsigáné munkájához: „A havasok alján." 18. sz. — Herrmann Antal néprajzi érdekü levele a bánffy-hunyadi és gyalu-nádasmenti tanító körnek május 14-én Jegenyefürdőn tartott gyüléséhez. 21. sz.

Kelet. 18. sz. A husvéti tojások s a népszokások (mutatvány Molnár Viktor könyvéből) Husvéti játék Szinna vidékén, és Husvéti nép szokás és játék Máramarosban, közli Drohobeczky Gyula. — 25. sz. Zloczki Theodoz. Ruszályá (az orosz nép pünkösti szokásai) — Dr Hollósy István, Az ősi haza felkutatása (a gr. Zichy Jenő tervezte expedíczió alkalmából).

Magyar Hirlap. 43 sz Dr. Réthy L. A magyar nemzet alakulásáról (reszlet a néprajzi társaságban tartott felolvasásból).

Magyar Nyelvőr. 1891. Zolnai Gyula, Matyusföld nyelvjárása. IV V. — Szólásmódok, IV. V. — Közmondások, Babonák, IV. — Tájszók IV. V. — Sirisaka, Magyar közmondások könyve, (ismert Névy L.) V. — Hasonlatok, Népmesék, Tánczdalok, V.

Népnevelők Lapja. A Népnevelők budapesti Egyesületének közlönye. Szerkeszti Somlyai József, kiadja Lampel Róbert. Hetenkint 1—1½ iv. Egy évre 4 frt. 17. sz. Szabó Bugáth László, Munkaprogrammunk kivitelének általános programmja (hazai családi nevelés).

Revue d' Orient et de Hongrie 1891 Les Albanais Leur domaine ethnographique 18. sz. — Réplique d' un roumain hongrois aux etudiants bucarestois, par le dr. Grégoire Moldován. 19 sz — La lecture de Journaux en Armenie, 26. sz.

Századok. 1891. I Jakab Elek, Emlékbeszéd Báró Orbán Balázs felett.

Természettudományi Közlöny 1891. V. A köznép vélekedése a Fertő tava keletkezéséről. 268. l. A balatoni kecskekörmök eredete a monda szerint 269 l. — junius. Hermanné B. C., A bálna és halászata

Transilvania. 1891. P. Broşténŭ, Tabula Peutingeriana, IV. V. VI.— Dr. At. Marienescu, Studiu filologicu, IV. V. — Georgiu Poppu, De unde a întrat povestea lui „Arghir" în literatura maghiară, V VI

Turisták Lapja. 1891. V. Gabnai Ferencz. Taraczkvölgyi népszokások.

Zólyomvármegyei Hírlap 1891. 24 sz. dr Versényi György, Egy régi szabályrendelet. (Polizey und Kleider-Ordnung Bey der königl Freyen Berg-Stadt Neusohl. 1723.)

Külföldi folyóiratok.

Annual Report of the Smithsonian Institution for the year 1888. Re- of the U. S. National Museum. Washington, 1890. 876 lap, 107 képes tábla több száz szövegkép.

Annual Report of the Smithsonian Institution showing the operations, penditures, and conditions of the institution. Washington, 1890. 839 l.

Am Urquell II Bd. VI. H. Dr. M. Hoefler, Das Sterben in Oberbayern. Knauthe, Laetare. Krauss, Alpdrücken. Th. Dragičević, Hexenleiter. H. Sundmann, Ostfriesisches Volkstum. J. Sembrzycki, Ostpreussische Sprichwörter dgl. H. Volksmann u. P. Martens, Wettermachen. E. Haase, Sagen aus der fschaft Ruppin. Krauss, Schimpfwörter. Krauss, Geheime Sprachweisen. J. nner, Totenrufen. Kleine Mitteilungen. Vom Büchertisch. — VII. Heft. R. ree, Abderiten von heute. H. Volksmann, Rösler u. Krauss, Alpdrücken. Volksmann u. J. Spinner, Der Eid im Volksleben. Diebglauben. Krauss u. uthe, Volksmedizin. Fortsetzungen von: Ostpr. Sprichw., Ostpr. Volkst., Geh. achw., Sagen a. Ruppin, Kl. Mitt. V. Büchertisch. — 1891. VIII. Bd. 2. Heft. H. v. Wlislocki, Urmen, Schicksalsfrauen der Zigeuner. — Fr. S. Krauss, uenkauf bei den Südslaven. — Gregor Kupczanko, Hochzeitsgebräuche der ssrussen. — Schimpfwörter. — H. Volksmann, Hexenleiter? — Fr. S. Krauss, Eid im Volksleben. — H. Volksmann, Wettermachen. — Geheime Sprachsen. — Volksglauben. — Sembrzycki, Ostpreussische Sprichwörter udgl. — H. ksmann, Kleine Mitteilungen. — Vom Büchertisch.

Bericht über das XVI. Vereinsjahr (1889–1890) des Vereins der Geophen an der Universität Wien. Die Vertheilung der Bevölkerung Tirols h den Wohnverhältnissen der bewohnten Fläche, von Johann Müllner.

Bosnische Post. Bosnien u. d. Herzegowina a. d. Wiener geog. Ausllung. 29. Strassenfiguren in Constantinopel, 30. 31. Dr. M. R. Vesnić, Hewesen bei den Serben, 32. N. D. Poppescu. — A. Flachs, Meister Manole 38. 39. N. Noir, Etwas über die Spaniolen Bosniens 40. A. Seidel, Persie Sprüche 43. Dr. J. V. Arnaut-bulbul 44. 48.

Correspondenzblatt der deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethogie und Urgeschichte. 1891. 2. Dr. Hedinger, Neue Hohlenfunde auf der wäbischen Alb. — Beschluss des anthr. Vereins in Schleswig-Holstein. — Wohltmann, Die Sambaquis, Muschelberge oder prachistorische Küchenab- an der Ostküste Südbrasiliens. — Literaturbesprechungen. Dr. Aurel v. ök, Grundzüge einer wissenschaftlichen Kraniometrie, bespr. v. C. Schmidt. 3. Dr. A. Depre, Das Varianische Hauptquartier. Hedinger, Kohlenfunde w. (Schluss). Münchener anthrop. Gesellschaft. — Literaturbesprechung. 4. J. Kollmann, Die Kraniometrie u. ihre jüngsten Reformatoren. Dr. Wohltm. Die Sambaquis u. s. w. A. v. Wenkstern, Orang-Utan's von der Ostte von Sumatra.

Folk-Lore. Vol. II. No. 2. 1891. junius. Miss M. C. Balfour, Legends of Lincolnshire Cars. — J. Abercromby, An Amazonian Custom in the Cauca- — Joseph Jacob, Childe Rowland. — M. Gaster, The Legend of the Grail. — Alfred Nutt, Remark on preceding article. — F. B. Jevons, Report on ek Mythologie. — Notes and News. — Review. J. Abercromby, Superstiti-

ous beliefs and practices of the Finns. – Correspondence. – Miscellanea … közt): Geraldine Gosselin, Hungarian Custom. – Folklore bibliography. – Su… plement: Alfred Nutt. Les derniers travaux allemands sur la légende du … Graal.

Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. XXI … 1891. 1. Heft. Bretislav Jelinek, Materialien zur Vorgeschichte und Volk… Böhmens. I. – Literaturberichte. – Sitzungsberichte, Januar-Februar … Ethnogr. II. 164.) – Generalregister zu den Bänden I–XX.

Monatschrift für den Orient. 1891. V. Heft. E. Schlagintweit, Berg… u. Hüttenwesen in Indien. – Diego Garcia. – Mauritius. – Literatur…

Nachrichten über deutsche Altertumsfunde. Mit Unterstützung des pr… sischen Minist. herausgegeben von der Berliner Gesellsch. für Anthrop. … redigiert von R. Virchow u. A. Voss. II. Jahrg. 1891. 1. Heft. Bronzefun… dem Rhein. – Der Ringwald von Walsleben. – Bibliographische Übers… über deutsche Alterthumsfunde für das Jahr 1890. – 2. Heft. Bibl. Üb… (schluss). – Das Gräberfeld von Kossever. – Sammlungen in Neteseen bei … burg. – Ausgrabungen im kreise Obernik. – Amtliche Mittheilungen. – A… Zeitschriften. – Évenként 6 füzet á egy ív. A Zeitschrift für Ethnol. mell… lapja. Ára külön 3 márka.

Nyare bidrag till kännedom om de svenska Landsmalen ock svensk folklif. (Új adalékok a svéd tájszólások és népélet ismeretéhez.) Tidskrift … gifven på uppdrag af Landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors ock Lun… Genom J. A. Lundel i Uppsala. Stockholm Samson et Wallin. Egy évfolyam… 3–4 füzet. Előfizetési ára 3 korona. 41. 1891. a. – G. Cederschiöld, Meter… berättelser (folyt. és vége). E. Bore, Bargsmans lif. – 42. 1891. b. – Eva W… trom, Allmogeseder i Rønnebargs härad i Skåne. – 43. 1891. c. – J. V. Lu… gren, Burträskmålets grammatik. – K. J. Hagfors, Gamlakarlebymålet. – A… Kock, Till frågan om u-omljudet i fornsvenskan.

Oesterreichische Monatsschrift für den Orient. 1891. 3–4. Fr… Zwiedenek, Türkisch-Armenien und seine Bewohner. – F. Kanitz, Prokuplj… Eine serbische Stadtmonographie. – v. Strantz, Die deutschen Schutzgebiete … 1891. – Fr. v. Hellwald, Im Lande der Laoten. – Dr. M. Haberlandt, … Ikonographie des Lamaismus. – Die Beschaffenheit und Verwendung der p… sischen Teppiche. – Keita Goh, Die japanische Kleidung. – Über arabisch… Ornamente. – Das Arsenal in Foochow. – Der „Original Brief" des Prophe… ten Mohammed.

Revue mensuelle de l' école d' anthropologie de Paris. Publiée par s… professeurs. (S' adresser, pour la rédaction, à M. Ab. Hovelacque, 38, rue d… Luxembourg.) Prix d' abonnement un an 10 francs. I. 1. Avant-Propos. – André Lefevre, Du cri à la parole. – G. de Mortillet, Chronique préhistorique. – Cerveaux conservés naturellement. – Société d' Anthropologie de Paris. – Ph. Salmons, Division industrielle et la période néolithique. – Varia. – Le… cours de l' École. – Nécrologie. – 2. J. V. Laborde, Les fonctions intellect… elles et instinctives. – Chronique préhistorique. – Livres et revues. – Soci… d' Anthropologie. – Varia. – 3. A. Letourneau, L' évolution mythologique. – Chronique préhistorique. – Livres et revues. – Varia. – Nécrologie.

Ruszka Pravda. Rutén nyelvű illusztrált havi lap. Kiadó és szerkesztő…

Kupcsankó Gergely, Bécs, III. Adamsgasse, Nr. 32. Ára egy évre 2 frt. Közöl néprajzi érdekü czikkeket is.

Romänische Revue. ⁰₃₃ Mai 1866—1891 — 10 Mai Königskrönung in Bucuresci, nach V. Alexsandri von L. V. Fischer.

Schriften des naturwiss. Vereins in Schleswig-Holstein. VIII. Bd. 1 u. 2. Heft Kiel, 1889—1891.

The Journal of the Cincinnati, Society of Natural History. XIII. 2 füzet. Col. J. U. Albert, The Indians of Northamer — 3 4. füzet.

The American Anthropologist. Published quarterly under the auspices of the anthropological society of Washington (Ára 3 dollár egy évre, tiszteleti és levelező tagoknak 2 dollár; egy füzet 1 dollár. Kiadó H. M. Houshaw, Hove Building, Washington, D. C.) Vol IV. 1891. No 1. — The vigor and expressiveness of older english. — Bowlder Ontline Figures in the Dacotas — Physical characteristics of the indians of the North Pacific Coast. — The international congress of Americanists — The maple amongst the Algonkian tribes. — Arrows and arrow-makers. — Quarterly bibliographie — Book Notices. — Abstract of proceedings of the Anthropological society. — Notes and news

The American Antiquarian and Oriental Journal 1891 2. — Some principles of evidence relating to the antiquity of man — The Alaskan natives of fort Wrangel — The story of Skaga Belus. — Correspondence. — Sun and fire symbolism. — Editorial. — Comparative art. — Literary notes — Notes on biblical Archaeology. — Book Reviews

Transactions of the Meridian scientific association. Vol IV. 1889—1890. Chas. H. S Davis, The Pre-Columbian discovery of America by the Northmen. 68—89. l.

Zeitschrift des Vereins für Volkskunde. I. Jahrg 1891 2 Heft A Meitzen, Land u. Leute der Saalgegenden — C Bolles, Die Eichenfrucht als menschliche Nahrung. — Fr. S. Krauss, Der Tod in Sitte, Brauch, Glauben der Südslaven. — Jón Thorkelsson, Die Annalen des Bischofs Gisli Oddsson. — O v. Zingerle, Sagen u. Heilmittel aus dem V. Jahrh. — H. Prahn, Glaube u. Brauch in der Mark Brandenburg. — J. J. Ammann, Volkssagen aus dem Böhmerwald. — Kleine Mitteilungen: Volksüberlieferungen aus Obersteiermark. Sitten u. Gebräuche bei Sterbefällen in Meiderich (bei Düsseldorf.) — Nachtrag zu den „Volkstümlichen Schlaglichtern." — Bücheranzeigen: Schweizerisches Idiotikon: Tirolische Namensforschung; Deutsche Volksschauspiele; Orlović, der Burggraf von Raab; Sagen der mittlern Werra; Die Dorfhexe; Volksgeneeskunde in Vlaandern. — Sitzungsprotokolle. — Bibliographie.

Zeitschrift für Volkskunde. Herausgegeben von Dr. Edmund Veckenstedt. Organ der deutschen Gesellschaft für Volkskunde. III. 7. Heft. 1891. Die Kalewala vom ästhetischen Standpunkt betrachtet. Aus Julius Krohns finnischer Litteraturgeschichte übersetzt von O. P. — Die Influenza. Von O. Knoop. — Wendische Sagen der Niederlausitz von Ed. Veckenstedt. — Albanesische Märchen u Schwänke v J. U. Jarnik. — Volksüberlieferungen aus Österreich v. Fr Branky. — Die alten nordischen Frühlingsfeste. Nach dem Dänischen des Troels Lund. Von Poestion. — Bücherbesprechungen. — Zur Bücherkunde - 8. Heft. Krohn, Jarnik, Branky, Lund czikkeinek s a szemléknek folytatása, ezen kivül: Rumänische Volksromanzen aus Siebenbürgen, v. R. Prexl. Aus der Provinz Sachsen I. Der Festkalender von Horn-

burg in Sitte, Brauch u. Schwank, v. Veckenstedt. - 9. Heft Die neu entd
Göttergestalten u s w. IV Frau Hinne - Die Kalewala u s. w -
vom Schratel in Steiermark, von A Schlossar. - Kriminalistische Gedan
Anschauungen in den Sprichwörtern des russischen Volkes, von Ed V
stedt. - Die „grosse" wendische Hochzeit, von Schwela. - Die alten
Frühlingsf. – Bücherbesprechungen — Zur Bücherkunde.

Zeitschrift für Ethnologie. Organ der Berliner Gesellschaft für A
pologie, Ethnologie u Urgeschichte Redactionscommission: A. Bastian, R
mann, R. Virchow, A. Voss (Évenkén' 6 füzet ára 20 márka.) XXIII
1891. Heft I A Ernst. Über einige weniger bekannte Sprachen aus der G
des Meta u oberen Orinoco. - Jugvald Undsef. Altertümer der Völkerw
rungszeit in Italien. - Besprechungen - Verhandlungen der Gesellschaf
zeichnis der Mitglieder. (4 tiszteletbeli, 113 levelező, köztük Hampel, Herm
Hunfalvy, Pulszky, 565 fizető köztük Török Aurél.) — Sitzung vom 10.
1891. Heinrich Schliemann. – Trojanische Aegis-Urne — Internationaler
graphischer Congress in Bern - Internationaler Congress für Anthrop
u. s w in Moskau — Commission für die einheitliche Erforschung des
schen Grenzwalles in Deutschland - Altpreussische Wirtschaftsgeschich
Begräbnisse der Eingebornen in Brasilien – Fruchtkuchen aus Salta, A
tinien. – Distomum haematobium aus Südafrika - Ausgrabungen im La
u. in Istrien - Dreiköpfige Figur in Brixen – Photographien aus Ja
Parallelen in den Gebräuchen der alten u der jetzigen Bevölkerung vo
pern. - Zur Anthropologie der Westafrikaner — Amazonen des Königs
Dahome. - Heft 2. — Gedaechtnisfeier für Heinr Schliemann — Dr. Ths. A
lis, Ethnologie u. Ethik. - Besprechungen. - Verhandlungen der Gesells
— Sitzung vom 10 Januar, (Schluss). Die Steinzeit der Lausitz. - Haarzopf
einem römischen Bleisarkophag von Cöln. - Bronzefund von Tangermünde
Bronzenachgüsse aus Müncheberg - Munro's Werk über die Pfahlbauten
Europa — Sitzung vom 17 Januar Verzierter Nephrit-Ring aus Mesopota
- Förderung der ethnol. Untersuchungen in Indien. - Ansiedelung der St
im Gebiete der Stadt Werschetz - Alte Ansiedelung in der Flur Ludosch bei
schetz. -(Milleker F. czikkei, 85 - 94 és 94 - 97 lap. 41 czinkographiával. L. Arch
giai értesitő, 1891. III. füzet, 285 l.) - Zur Vorgeschichte der Obstarten der
Welt. — Algorrobe-Kuchen von Salta, Argentinien — Javanische Photographi
Diskussion über die Amazonen von Dahome - Sechsfingrige Hand eine
tillen-Negers. - Altmexikanischer Federschmuck und militärische Rang
chen - Deutung des altmexikanischen Federschmuckes in Wien - Zur
xikanischen Chronologie - Sitzung vom 14 Febr Ausgrabungen und
tersuchungen bei Ebestorf und Anderlingen. – Photographien der meg
schen Monumente der Altmark — IX. Internationaler Orientalisten-Congre
London. – V. Internationaler Geologen-Congress in Washington - Eth
gische Reise an die pacifische Küste von Nordamerika – Felsenzeichnung
Vancouver-Island. - Sagen der Kootenas. - Aleuten — Skelette - Eth
gisches aus Malacca - Zur Echtheit der mährischen Diluvialfunde.

Journal of the Gypsy Lore Society. 1891. II. 6 Charles Leland. S
— R v Sowa. O phúro sasos. A slovac gypsy tale. — Isidore Kopern
The witch. A polish gypsy folk-tale. — David Mac Ritchie. Scottish Gyp

under the Stewarts. — Vlad. Corn. de Zielinsky, Note on the gypsies of Russia. — Lady Burton. An episode from the life of Sir Richard Burton. — Thomas Davidson. Review of Mr. C. G. Leland Gypsy Sorcery and fortune-telling; and of. Dr. H. v. Wlislocki Volksdichtungen der siebenbürgischen u. südungarischen Zigeuner — Notes and queries.

Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie u. Urgeschichte. Sitzung vom 20. December 1890. 10. u. 17. Januar 1891. (l. Zeitschrift für Ethnologie).

Volkskunde 1891. 4. füzet. A. Gitté, Néphumor vallási dolgokban. — Népdal: a muzsikus. — Könyvismertetések. — Kérdések és feleletek. 5. füzet, Néphumor, folytatás. — Könyvismertetések. — Kérdések és feleletek.

Wisla V. 1891. 1. füzet. Főbb czikkek: Mutatványok levéltári kutatásokból. — Gyermekjátékok. — Régi német könyvekben lengyel néprajzra vonatkozó helyek. — Csökönös gyermekek a néphitben. — Az öreg asszony és gazdája. — Szt.-Iván ünnep Mikulowei faluban. — Kunyhó-ablakok és házormok. — Népies elemek Mickiewicz balladájában: a liliomok. — Mese a megölt szeretőről. — Mazurok találós meséi. — Lubicz, kérdőív a Szent Iván-esti tüzekről.

Hazai irodalom.

A magyar nemzet s a nemzetiségek. Irta: *Dr. Réthy László.* Az «Ethnographia» tavalyi évfolyamának szerkesztője s társaságunk magyar szakosztályának előadója, kinek „*Az oláh nyelv és nemzet megalakulása*" czímű munkája gyorsan egymásután (1887—1890) két kiadásban jelent meg, e czím alatt újabb művet fejezett be, mely a magyar nemzetnek a hazai nemzetiségekhez való ethnologiai viszonyát s faji állását, a magyar társadalom megalakulásának törvényeit, a magyarság politikai és kulturális szupremacziájának természetes okait fejti ki s azon eszközöket és czélokat mutatja ki az objektiv tudomány alapján, melyeket a nemzetiségi kérdésben igénybe venni, illetőleg követnie kell a magyar államnak és társadalomnak, hogy e probléma megoldása teljes, s úgy a magyarság, mint a nemzetiségekre kedvező sikerre vezessen.

Réthy László álláspontját főbb vonásokban társaságunk ez évi nagy gyűlésén tartott felolvasásában jelezte, mely mult számunkban jelent meg s melyet a nagyszebeni „*Tribuna*" 123—124. számában egész terjedelmében közölt román nyelven is.

Egy fejezetét a mű azon részének, mely a magyar társadalom alkatrészeivel foglalkozik, tavalyi évfolyamunk (I. IV. füzet) közölte „Magyar örmények" czím alatt, ugyane műből való a magyarországi spanyol telepekről szóló czikk, (Ethnographia, VI. füzet) jelen füzetünkben pedig a „Francziák és elzász-lotharingiak" cz. fejezetet hozzuk mutatványúl s melegen ajánljuk a nagyérdekű tanulmányt, mint a magyarországi néprajzi társaság eszméinek s törekvéseinek egyik vívmányát és eredményét.

A könyv tartalma: 1. Bevezetés. Nemzetiségi törekvések Magyarországban. 2. Magyarország megnépesülése. 3. Sok faj egy nemzet. A magyar társadalom alkat-

részei. 4. Magyar és idegen elemek 5. Eredmények és következtetések. 5 A magyarság s a nemzetiségek jövője

A munka 13—14 íven jelenik meg *Révai Leó* budapesti könyvkiadónál (Egyetem-utcza 1-ső szám), hová az előleges *megrendelések* szeptember hóig intézendők. A könyv ára 1 frt. 50 kr., mely postai utánvétel mellett a könyv megküldése alkalmával fizetendő.

Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben Szerkeszti Jókai Mór. Révai testvérek bizománya Két hetenként egy füzet, két ív nagy 4°, képekkel. — 126 füzet. Az Osztrák Tengermellék és Dalmáczia 1. füzet. Görcz és Gradiska tájképekben, irta Noe H., forditotta Katona Lajos. Isztria tájképekben, irta Liburnau J. ford. Katona L. 127. füzet. Magyarország, II kötét, 20. füzet. A Bácska, Badics Ferencztől. — A délmagyarországi szerbek, Hadzsics Antaltól. — 128. Osztr Tengerm. Isztria tájkép — Trieszt irta Szvida Fer., ford Katona L. — 129 Oszt. Teng. Trieszt. folyt. — Görcz és Gradiska, irta Czerny és Schneider, ford. Acsády Ign — 130. Magyarorsz. II. köt. 21. füz. A délmagy. szerbek folyt — 131. Az Oszt Teng Görcz és Gradiska, folyt Isztria őstörténete, irta gr Wurmbrand G. és Pötris J., ford Boncz Ödön. — 132 Oszt. Teng. Isztria ostort. folyt. Isztria története, irta Benussi B., ford. Acsády Ign. Az Osztrák Tengermellék népe, irta Zuckerkandl E. és Vipauz N., ford. Katona L. — 133 Magyarország, III 1. füzet. Budapest, Bevezetés, Jókai Mór.—Budapest története, Salamon Ferencztől. — 134. Oszt. Teng., görczi és gradiskai népélet, irta gr. Coronini-Cronberg F., ford. Katona L. A Trieszt-környéki nép, irta Tomasin P., ford. Katona L.

Apró emberek könyve. Szerkesztették Kiss Áron és Pósa Lajos. Budapest, 1891 Singer és Wolfner kiadása, nagy díszkiadás szines képekkel 1 frt 50 kr olcsó kiadás 50 kr. A boríték magyar motivumu díszitése épen stilszerü ahhoz az igazán magyaros és népies tartalomhoz, a mely ezt a képes abc-ét és olvasókönyvet (a szines kepek konvenczionális voltát nem tekintve) a legjelesebb ilynemü gyermekkönyvünkké teszi. A két iró: a derék paedagogus és a mintaszerü gyermekjátékgyüjtemény szerkesztője meg a jeles gyermekvers-költő a népies szólásmódok és a népköltés anyagából és szellemében oly munkát alkottak, a melynek — tekintve hogy gyermekirodalmunk nagy része izetlenül majmolja az idegent - néprajzi érdeke is szembetünő.

A délszláv Akadémia közelebb megjelent kiadványaiból a következőket regisztráljuk · Ljetopis, V. evfolyam. — Rad. CII. kötet Az első osztály XXXI. kötet. — Starine, XXIII kötet. - Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium, XXI kötet. Zágráb, 1890.

Dr. Balassa József, A magyar nyelvjárások. Egy térképpel. Kiadja a Magyar Tud. Akadémia Ára 1 frt. 80 kr. A magyar dialektologiában alapvető és ethnographiai tekintetben is nagy jelentőségü épen most megjelent müvet behatóan szándékunkban ismertetni.

Dr. Kiss Áron gyermek-játék gyüjteményéből megjelent a kis kiadás ára 50 kr.

Dr. Gopcsa László, Büntető jogi elvek a legrégibb népeknél. Budapest 18.. 27. l. — Az örmények ethnographiájával sikeresen foglalkozó szerző e kis füzetben érdekesen és áttekinthetően állitja össze az ind, khinai, egyiptomi, zsidó, török és örmény nép büntető jogának főbb elveit.

Gyarmathy Zsigáné, A havasok alján Elbeszélések a kalotaszegi népélet

ből. József főherczeg előszavával. Budapest, 1891. 154 lap. Singer és Wolfner Egyetemes Regénytárának 100 kötete Díszes vászonkötésben ára 50 kr. E kiváló néprajzi érdekü műről még szólani fogunk

Iványi István. A szabadkai bunyeváczok és szokásaik. Külön nyomat az „Ethnographia" II. évi V. füzetéből, 16 lap.

Szepes-Béla város története czím alatt Weber Samu lelkésztől érdekes munka jelenik meg következo tartalommal: A város fekvese, klímája és terményei Prehisztorikus leletei és politikai fejlődése. Mivelődési intézetek, különösen a r. kath. és az ev egyház és skola. A vér- és pénzadó és a hadi események. Építkezési és népesedési viszonyok. Régi és uj egyesületek. Határvillongások, különösen a magas Tátrában. Nehéz időkről. Közegészségi ügy. Szokások Kiváló férfiak - A mű német nyelven jelenik meg, szoros összefüggésben áll a Szepesség többi városainak történetével is. Számos illusztrácioval és eredeti okirattal, valamint bevezetéssel van ellátva, melyet Hunfalvy Pál irt és melyben a Szepesség történetére visszapillant és a munkát mint forrásművet is elismerő szavakban melegen ajánlja. A könyv előfizetési ára 1 frt 50 kr, bérmentes küldéssel 1 frt 60 kr, mely összeg Weber Samuhoz Szepes-Bélára küldendő be. Előre is felhivjuk rá a történetkedvelők figyelmét.

Külföldi irodalom.

Forschungen zur deutschen Landes u. Volkskunde. Im Auftrage der Centralcommission für wissenschaftliche Landeskunde von Deutschland herausgegeben von Dr. A. Kirchhoff. Stuttgart. Verlag von J. Engelhorn. V. Bd. 3. Heft Dr. Heinrich Schwarz, Der Seifenbergbau im Erzgebirge und die Valensagen. — 4 Heft Emil Küsler, Die deutschen Buntsandsteingebiete. — 5. Dr. W. Sievers, Zur Kenntnis des Taunus. — 6. Dr. Herm. Pröscholdt, Der Thüringer Wald u. seine nächste Umgebung. — 7. Dr. A. Schlatterer, Die Ansiedlungen am Bodensee in ihren natürlichen Voraussetzungen.

Dr. Lubor Niederle, a tervbe vett cseh néprajzi folyóirat kiadó szerkesztője, két becses munkáját küldötte be hozzánk: Příspěvky k. anthropologii zemí českých I. Hroby s kostrami z kouze doby praeshistorické v čechach. Adalékok a cseh országok anthropologiájához. I. A történelem előtti korszakok utolsó idejéből való sírok Csehországban) Prága, 1891. 121. lap. — Kotázce o puvodním typu slovanském (A szlávok eredeti fizikai típusa kérdéséhez) Külön nyomat a cseh Athenäum idei évfolyamából — Niederle dolgozatai hazai dolgokat is érintenek és figyelmünkre méltók.

Giuseppe Pitrè. Canti popolari siciliani. Egy tanulmánynyal a szicziliai népdalról és 16 lapnyi kótával. II. bővitett kiadás. XXXII 440 és 480 lap. Carló Clausen, Palermo. 10 lira. — E pompás gyüjtemény első kiadása 1. és 2. kötete volt a legjelesebb olasz folklorista-gyűjtő által kiadott mintaszerű gyüjteménynek, a mely a szicziliai néphagyományokkal foglalkozik s melyből továbbá megjelent: III. Tanulmányok a népköltészetről. IV—VII. Mesék stb. VIII—XI. Közmondások. XII. Népünnepek. XIII. Gyermekjátékok. XIV—XVII. Népszokás és babona. XVIII. Mesék stb. XIX. Néporvoslás. Egy nagy kötet ára 5 frank.

Kaarle Krohn Mann u. Fuchs. Drei vergleichende Märchenstudien. Helsingfors, 1891. Nagy 4°, 70 lap. A jeles finn folkloristának e dolgozatára még visszatérünk.

Suomen Kansan muinaisia tóekoja. I. Metsastys taikoja. (Suomalaisen kirjallisunden seuran toimituksia) 76 osa. 261. lap, ára 4 márka.

Mährische Ornamente. Herausgegeben von dem Vereine des patriotischen Museums in Olmütz. Lithographiert von Magdelene Waukel. III Preis 3 fl (für Mitgl. des patr. Musealvereins 1 fl.) Wien, 1891. Az olmüczi muzeumegyesület által a morva népies diszitő stilusról kiadott nagybecsü sorozatnak ez a III. kötete (az I. kötet a husvéti tojások diszitéseiről szól, a II. 34 szinezett himzési mintákat ... morva kéziratok diszitéseivel foglalkozik, számos sikerült szövegábrával és 8 gyönyörü szines képtáblával illusztrálván a nagy érdekü tartalmat. 1684 és 1834 közt készült hat morva kézirat ékitéseit ismerteti e könyv behatóan, köztük a legrégebbet és legértékesebbet Liborcenus János evang rektor készitette a Nyitramegyei Miava melletti Turalakán, jelenleg özvegy Smánean, myjavai lakos tulajdona. Rendkivül tanulságos dolog, vizsgálni e képeket s látni mindenütt a talipánt s a magyar diszitő stilus más jellegzetes elemeit. Igazán nagyon hasznos volna nekünk minél behatóbban foglalkoznunk a többi hazai néptajoknak és a szomszéd népeknek ethnographiájával, mert csak igy állapithatjuk meg idővel, hogy a népélet jelenségei közül mi a mi sajátunk, mit vettünk kölcsön másoktól s esetleg mit vettek mások tőlünk.

Vegyes közlemények.

Új tagok: Ifj. Bolényi Sándor, Nagyvárad, Korona-utcza 255. 1890-re is. (Dr. Marienescu Atanáz által) — Krecsatevics Márk, polg. isk. tanár és törv. tolmács, Újvidek. — Újvideki kir. kath. fögymnasium Vörösmarty-köre. (Dr. Badics F. által.)

Firczák Gyula munkácsi gör. kath. nagyprépost, társaságunk választmányi tagja és ruthén szakosztályának elnöke, országos képviselő s az országgyülési közoktatási bizottság elnöke, a Pásztélyi János halálával megürült munkácsi gör. kath. egyházmegyébe püspökké neveztetett ki. Firczák most 55 éves. Bécsben végezte a theologiát, melyből doctoratust nyert; 1861-ben szenteltetett pappá, majd több helyt tanárkodott, 1876-ban valóságos kanonok, 1886-ban nagyprépost lett. A nagytudományú, felvilágosodott, hazafias erényekben gazdag főpapnak, népe igaz barátjának őszintén gratulálunk az úgyszólván elkerülhetetlen kitüntetéshez. Óhajtjuk és reméljük, hogy nagyhatásu új állásában is, mint a rutén nép vezetője hathatósan pártolja társaságunk magasztos czéljait, s az ungmegyei kör, a mely mint első kezdett önállóan működni, az ő pátronátusa alatt a legszebb sikerü tevékenységet fogja kifejteni.

Aranyosszéki adomák. *1. A bágyoniak harisnyája.* Az aranyosszéki ember télen *harisnyában* jár, vagyis juhgyapjuból önmaga készitette vastag nadrágban. — Egy ujságpapir akadt egyszer a bágyoni ember kezébe s a hirdetések közt olvasta, hogy egy pár harisnya csak 25 kr., megörvendve a szörnyü olcsóságon, könnyen rábeszélte a télfalut, hogy ki-ki 2—3 pár harisnyát hozasson. Csak mikor megérkeztek a harisnyák, láttak, mennyire rászedődtek. Azért haragszik a bágyoni, ha kérdik: „kend is hozatott harisnyát?“ — *2. Bágyoni búzás.* Jó termő földje van Bágyonnak s gabonája a bánsági után következik. Büszke is reá. De mert egyebet nem tud pénzzé tenni, a szükségtől kényszeritve, szájából is eladja gabonáját, s ekkor nyomorog. E két ellentét illusztrálására szolgál az alábbi jellemző párbeszéd ... *után*: „Hova való kend bátya?“ — „Bágyoni búzás' az apád Istenit, mi bajod vele?“

Aratás előtt: „Hová való kend bátya?" — „Bágyonban nyomorgok." — 3. *Kovács Bálint.* Kovács Balint éhes volt, de azokat, kik akkor épen nála voltak, semmi szin alatt nem akarván megvendégelni, így szolt feleségéhez: „Agnis te! menj fel a bászjára (padlás, hiu), hozz *nekem* egy darab óldalast, süsd meg *nekem*, hogy egyem meg *én*." Közli: *Borbély Sándor.*

Szentesi törökgunyoló mondóka. I-trökömán kam viteze bövik, bövik, bü. vik, bövik. Igy gúnyolják Szentesen máig is a török nevü s eredetü nemzetségeket, úgymálva kérdezik tőlük: „Kő Török, mondja Kő csak nékem, hogy tesz a bilicz"? A Szentes népe által a XVII. század végén e város alatti u. n. Sap-halomnál a törökön nyert fényes győzelem emlékeztetője, mikor a török szétfutva a nádasokba rejtőzve bújkált. Közli *Farkas Sándor.*

A palóczok temetkezési szokásaihoz. Pintér Sándor az „Ethnographia" III. IV. füzetében megjelent érdekes közleményének a palóczok temetkezését tárgyaló részéhez legyen szabad pár észrevételt fűznöm. — A halott ágya szalmájának elegetése divik Norvégiában is. Liebrecht F. „Norwegischer Aberglaube" czimü gyüjteményében (Zur Volkskunde, 316. l.) emliti, hogy ha valaki Guldalban meghal, az ágyszalmát, melyen feküdt, vagy legalább egy részét, szabad ég alatt elégetik. Ez reggel történik s rendesen azon az úton, melyen a holttestet a templomba viszik. Érdekes a rogdobás szokása is, (mely különben hazánk egyeb vidékein is el van terjedve), a hozzá adott magyarázattal. Itt egy internationalis népszokás változatával van dolgunk, melyet Liebrecht „Die geworfenen Steine" czimü értekezésében tárgyalt; (i. m. 267—284 ll.) a köveknek valamely sirra való halmozása néha oly szándékkal történik, hogy az elhunyt lelkének hazajárását mintegy anyagilag meggátolja. Felhozott példái többnyire erőszakos halállal kimultak sirjaira vonatkoznak s a kő vagy göröngy az emlitett esetekben kivül a sirok tetejére halmoztatik; de emliti pl. az uskokok hajdani szokását is, mely szerint válogatás nélkül minden halottjuk fejére és lábára benn a sirban nehéz köveket raktak, nehogy haza járhassanak kisérteni. — Még egy érdekes palócz temetkezési szokásról akarok megemlékezni, hogy t. i. ritkább esetekben a halott mellére lópatkót helyeznek s azzal temetik el. Pintér azt hiszi, hogy ez ősi szokás maradványa azon időből, midőn még lovakkal temetkeztek. Véleményem szerint azonban a patkónak egészen más a jelentősége. Már Grimm megjegyezte, hogy az aczél gátló hatással van a szellemek működésére, (Deutsche Mythologie 2. 465. l.) s Liebrecht a Tilburyi Gervasius „Otia imperialia"-nak kiadásához fűzött jegyzeteiben (98. l.) — nagy apparatussal mutatja ki, hogy közönségesebb érczneműek, de különösen a vas és aczél s a belőlük készült tárgyak (tű, kés, kulcs, kard stb.) a néphitben mily gyakran szerepelnek védő eszközül szellemekkel s mindennemű varázszsal szemben. Ily szerep jutott névszerint a patkónak is, melyet az angolok, francziák és svédek (nálunk is pl. a nemzeti szinház portásánál) a küszöbre szögeznek a kisértetek ellenében; a svédek gyermekeik feje vánkosa alá is teszik, hogy őket a rángástól megóvják. (V. ö. Ethnographia" III.—IV. f. 202. l. a szilágysági babonát: a görcs ellen). *Binder Jenő.*

Zalamegyei községek gúnynevei. Nem csak egyes nevezetesebb származású, különös szokású, feltünő testi hibával biró ember neve mellé ád a nép gúnyos jelzőt, hanem községeket, egész vidékeket is megtréfál velük. Ez alkalommal Zalamegye déli részében fekvő néhány helység „második nevét" akarom kimagyarázni. Kezdjük a legnagyobban, *Huzó-vonyó Lendván* (Alsó-Lendva). A város a Stajer-Alpok Zalába nyuló kiágazásai egyike mellett épült. Hosszan —

innen a huzó-vonyó név — nyulik el a domboldalon, hová az előtte elterülő sikon a Mura felé siető több kisebb folyó gyakori áradása elől menekul. A [illegible] roshoz csatlakozik folytatolagosan *Pinczecerő Hosszúfalu*. A.-Lendva mogott [illegible] rülő dombos hegyvidék pinczéit nagy előszeretettel s még nagyobb ügyesseggel lakói *vertek* fel néha. *Csik-verasztó Belső-Sárd*. Kozel hozzá Kéterkoz (Kéterközi), Kandia, Rongyosköz néven nevezett mocsaras, nádas rétség terül el. *Tor[illegible] törő Kár.aház*. Szokásuk lakóinak, hogy a lemorzsolt kukoriczafejet (husát) k[illegible] menczében megszárítják, megtorik, rozszsal összekeverve megörlik — s ebből [illegible] sütnek belőle *Födes-s ... gá, éghasztó kortya Dobronak*. Az első jelzőt azért kaptalc mert lakói régebben legnagyobbrészt gerencsérek (fazekasok) voltak, a második[illegible] kat asszonyai szerezték a csúcsos ékalaku kápiival (fából vagy kemény papirosból készült, veres tarka szövettel bevont konty, melyről három-négy deczimeter hosszu széles fehér pant lóg hátra). *Embe-őlő Badamos* Verekedo kedvü [illegible] lakói után kapta nevét. *Kamil-ásó Bödeház*. Hatarában allitólag szerzetes-barátoknak kolostoruk volt, annak helyén áskál népe. *Lábos-nyelő Jósecz* lakói [illegible] szintén sok a gerencsér. *Harangöntő Szombatfa*. Lakói a dobronaki plebániához tartoznak. Egy izben templomukba harangot hoztak Stajerorszagból. A harang-öntő udvarán megláttak egy kisebb harangot s azt szépen a saroglyába plántálva hozták, haranglabra akasztották s ma is azzal harangoznak délben, [illegible] imádsagra. *Bugyogó-csináló Kebele*. Gerencsér lakói keszitik a fekete szilkés[illegible] kis korsókat — bugyogakat — melyekből a kegyelükon át is ihatni. Az egész község minden egyes gazdaja gerencsér. Portékáikkal megjelennek Zalamegye déli részén fekvő helyek vasárain, vagy szekerekre rakodva atviszik a [illegible] Somogyba, honnan cserébe gabonat hoznak, mit keves és rosz foldjak nem te[illegible] rem eleget. *Pofabőr-árulo Turnischa* már Zalamegye vendi teruletén van [illegible] legnagyobb helye. Lakói kozul sokan állati bőrok kikészitesével foglalkoznak s a közel vidék vasárain árulják az irhát, talpbört. Ők szallitottak a magyar paraszt bocskorát, tarisznyajat — Kozli: *Bellosics Bálint*

Jegenyei helynevek. A katonai térkép (1:75000) Banffy-Hunyadi lapja Jegenye videkeről négy név van kozolve. Jegenye talu (fordó és patak) [illegible] nyitor, Nagy Erdő és Omlás. A nép nomenclaturája sokkal teljesebb, mint a katonai jegyzek, de a *Kornyit.r* elnevezes majdnem ismeretlen a népnél. A Jegenye feletti erdőterulet neve *Nagy Erdő*, de ennek a legtökre eső részét *[illegible]kosárnak* nevezik. Az erdőn átvezető út melletti fak közé rejtett [illegible] vésu laposokat a nép *tóhelyeknek* hivja. Az erdő legmagasabb pontját *[illegible]* nevezik. Az erdőből a gerincz tetején kijutva jobbra egy félig kopasz tető [illegible]zödik, ez az Espanlesö. Innen jutunk el a Kigyós-kút retjéhez, a [illegible] godorhoz, a Vincz Antalné rétjéhez a jobb oldalon, a Papertlejéhez a [illegible]lon. A fürdőből kiindulva a népies elnevezések igy következnek egymás után Jegenye felé a jegenyei határban: Jobb oldalon Csirse oldal, Tamasné földje [illegible] rét); Kis és Nagy Gogan tető; Észken (az északi — északi foldon), Pásztai (s[illegible] a hegyoldalon), Nagyarok (szántok), Nagy és Kis Szénavolgy (kaszálo), M[illegible] völgy, Kisziklavolgy, Kermege (— kert mogo), Kis és Nagy Bércz (leg[illegible] Templom mege (a pap foldtagja). A baloldalon: Cseseréstető, Sorbány [illegible] Omlás mege, Csetoldal, Előcsere, Kabolavolgy, Mészkemencze (meszeszik[illegible] Szöllő (volt ott egy szollőkert), Lőrincz alja, Kis és Nagy Kotyor, [illegible] Lakucz irtoványa, Malomdomb (a malom felett); Sziget (egy árok és a [illegible] közt); Kis Rét, Akasztófoldal (= akasztófa oldal), Bute dombja (ke[illegible] Bartoldal (— Barta oldal), Telekoldal, Csuposdombalja, Lok (p. o. a Lo[illegible] buza terem), Birónó foldje, Meggyes; Hosszú (p. o. megyek a Hosszú-ba[illegible] Gyüjtotte: *Dr Jankó János*.

Irodalmi vállalatok Magyarország néprajza köréből.

I. **„Anzeiger der Gesellschaft für die Völkerkunde Ungarns.“** Szerkesztik Herrmann Antal és Katona Lajos. A néprajzi társaság alapszabályainak 31. §-a alapján, a választmánynak 1889 nov. 2-án hozott határozata értelmében, a társaság hivatalos közleményeinek, az előadó üléseken felolvasott, úgyszintén az „Ethnographiá“-ban megjelent dolgozatoknak német nyelven való kivonatos közlésére szolgáló folyóirat. Megjelenik havonként legalább egy íven, az „Ethnographia“ alakjában, mint az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn“ melléklapja, és csak ezzel együtt rendelhető meg. A társaság kültagjainak ingyen jár. I. évfolyam. Az első szám 1891. január végén jelenik meg.

II. **„Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn.** *Zeitschrift für die Völkerkunde Ungarns und der Nachbarländer.*“ Kiadja és Katona Lajossal szerkeszti Herrmann Antal. Havonként (augusztust és szeptembert kivéve) 2 ív az „Ethnographia“ alakjában. II. évfolyam. Megjelenik 1891 január hó végén. E két folyóirat ára együtt egy évre 4 frt. A *magyarországi néprajzi társaság tagjai számára féláron, 2 frt.* Népvizsgálattal foglalkozó minden más egyesület tagjainak 3 frt.

Az Ethnol. Mitteilungen első kötetét (1887—89), a melyből eddig 3 füzet jelent meg, nagy elismeréssel méltatták az összes szaktudósok. A német anthropologiai társaság hivatalos értesítőjében (1888 V. sz.) a szerkesztő, Dr. Ranke János müncheni tanár így zárja be ismertetését: „*Gratulálunk a magyar tudománynak, hogy ez új vállalattal mint első lépett oly pályára, a melyen követni kell őt minden nemzetnek. Vajha mindenekelőtt Németország csatlakoznék hozzá hasonló irányú törekvésekkel!*“ Az I. évfolyam 4. (utolsó) füzete f. év tavaszán fog megjelenni, az első 3 füzetnek nagy negyedrét alakjában s az I. évfolyam előfizetőin kivül az első 3 füzet csak azon birtokosainak küldetik meg, kik a II. évfolyamot megrendelik.

III. **Südost.** Nagyobb munkák és gyűjtemények a hazai és szomszéd népek ismertetésére. Évenként 4 kötet, 40—50 ív, az „Ethnographia“ alakjában. Az első két sorozatba a következő művek vannak kijelölve:

1. *Comes Géza Kuun: Relationum Hungarorum cum Oriente gentibusque orientalis originis Historia antiquissima.* Első rendű nélkülözhetetlen forrásmunka a régi magyar történelemhez. Két kötet.

2. *Katona Lajos és Herrmann Antal: Magyar népmesék.* Kritikai kiadás német fordításban, bevezetéssel, kommentárral, összehasonlító apparatussal. I. kötet. (Az egész mű 4 kötet.)

3. *Strausz Adolf és Herrmann Antal: Bolgár népköltészet.* Kiadatlan bolgár népköltési termékek, eredeti szöveg, német fordítás, bevezetés, jegyzetek. Egy kötet.

4. *Dr. Marienescu Atanáz és Herrmann Antal: Nordik. Román népeposz.* Román népballadák sorozata, eredeti szöveg és német fordítás, tanulmánnyal. Egy kötet.

5. *Fr. S. Kuhač. Eigentümlichkeiten der magyarischen Volksmusik.* Alapvető musikologiai munka a délszláv népdallamok nagyhirű összegyüjtőjétől. Két kötet.

6. *Dr. Fr. S. Krauss. Auf Ungarn bezügliche epische Gesänge der südslavischen Völker.* Eredeti szövegek, német fordítással és magyarázattal, a délszláv folklore terén ezen első tekintélytől.

IV. **Ural-Altai.** Bibliothek zur Volkskunde der ural-altaischen Völker. Évenként 4 kötet, 40—50 ív, az „Ethnographia“ alakjában.

Az 1891. évre kijelölt sorozat:

1. *Dr. Bernhard Munkácsi: Die Volkspoesie der Wotjaken.* Übersetzt von Anton Herrmann und Heinrich v. Wlislocki. Egy kötet.

2. *Dr. Ignaz Kúnos: Osmanisch-türkische Volkspoesie.* (Europäische u. asiatische Türkei.) Bevezetéssel és tanulmányokkal. Egy kötet.

3. I. rész. *Dr. Karl Pápai: Ostjakisch-samojedische und ostjakische Heldensagen u. Märchen.* Bevezetéssel és néprajzi tanulmányokkal. — II. rész *Béla Vikár: Finnische Studien.* — Egy kötet.

4. *Bálint Gábor. Mongol népköltészet.* Egy kötet.

A *Südost* és *Ural-Altai* egy évi sorozatának 8 *kötete* kiadótól (Herrmann Antal, Budapest, I. Attilautcza 47.) vagy a „Közművelődés“ nyomdától (Kolozsvárt, Beltordautcza 1.) egyenesen megrendelve, bérmentes küldéssel *10 frt.* Az egyes kötetek ára 2 frt 50 kr.

Néprajzi dolgozatok szerzőit és kiadóit

kérjük, legyenek segítségünkre a hazai néprajz minél teljesebb bi... graphiájának összeállításában (folyóiratunk egyik feladatában), s ... jék meg az „Ethnographia" szerkesztőségének vagy társaságunk k... tárának néprajzi érdekű régebbi és ujabbi kiadványaikat (köny... czikkeket stb.), a melyeket lapunkban megemlíteni és ismertetni fo... Különösen ***a vidéki időszaki sajtó*** számos értékes czikket lehet... a végleges elfeledéstől a tudomány számára megmenteni.

TARTALOM.

Kolozsvárt, 1891. „Közművelődés" ... nyomdája.

évfolyam. VII.—VIII. füzet. 1891. julius—október.

ETHNOGARPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG

ÉRTESITŐJE

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL és **KATONA LAJOS**

a Magy. Népr. Társ. titkára — a Magy. Népr. Társ. jegyzője.

Megjelenik augusztust és szeptembert kivéve minden hónap elején.

egy évre 8 frt. A rendes tagoknak a 3 frt tagsági díj fejében jár. — A társa-ságot illető pénzek *Dr. Borovszky Samu* pénztároshoz (M. T. Akadémia) intézen-dők, minden egyéb küldemény a szerkesztő titkárhoz (Budapest, I. Attila-utcza 47.)

BUDAPEST

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA

Felhivás.

Sajnálattal kell tapasztalnunk, hogy a társasági tagdijak ig lanyhán folynak be, a miért is a társaság működésének fennakadá tól lehet tartani. Az idei tagdijaknak csak kis része folyt be, sőt m a tavalyival is sokan vannak hátralékban. Ez utóbbiakat felkere hogy hátralékaikat f. évi november hó közepéig kifizessék, ellenke esetben kénytelenek leszünk a törvényes eljárást megindítani. A fol évi tagdijjal tartozókat is felkérem, hogy a dijt minél elebb befizess a késedelmezőkhez a jövő hónapban postai megbizással fogunk fordul

A választmány megbizásából:

Dr. Borovszky Samu.
pénztáros.

Gyüjtsünk tagokat!

Félezer taggal kezdette meg társaságunk nyilvános pályáját. Sz szám, de vajmi csekély azokhoz a nagy feladatokhoz képest, a melye előttünk állanak. Kérjük tagtársainkat, terjeszszék körükben társa gunk eszméjét, szerezzenek neki híveket, a kik anyagilag és szellemil támogassák a társaságot nagy czéljai elérésében. Tanulmányai körene úgy felette fontos mint közérdekű voltánál fogva a mi társaságunk ar van hivatva, hogy a haza összes népeit nagy kulturmunkára egyesítve a legszámosabb tagu tudományos egyesület legyen az országban. Ho ezt mihamarább elérjük, az főleg tagtársaink buzgóságától függ.

Néprajzi dolgozatok szerzőit és kiadóit

kérjük, legyenek segítségünkre a hazai néprajz minél teljesebb biblio graphiájának összeállításában (folyoiratunk egyik feladatában) és küld jék meg az „Ethnographia" szerkesztőségének vagy társaságunk könyv tárának néprajzi érdekű régebbi és ujabbi kiadványaikat (könyveke czikkeket stb.), a melyeket lapunkban megemliteni és ismertetni fogun Különösen ***a vidéki időszaki sajtó*** számos értékes czikket lehetne ig a végleges elfeledéstől a tudomány számára megmenteni.

Felkéretnek azon tisztelt tagtársaink, a kik az „Ethnographiá"-t vag épen nem, vagy hiányosan, vagy hibás czimzéssel kapták, sziveskedjene eziránt a titkárt értesiteni.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE.

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL a Magy. Népr. Tars. titkára. és KATONA LAJOS a Magy. Népr. Tars. jegyzője.

II. évf. 1891. julius—október 7—8. szám.

Kalotaszegi babonák.*)

Jankó János dr.-tól.

(Felolvastatott a M. N. T. 1891. szept. 26-i ülésén.)

A babonák gyüjtését a Kalotaszegen előttem már Wlislocki Henrik dr. kezdte meg; **) kitünő alapot nyujtott nekem a tovább kutatasra, melyet e fejezet megirásánál is felhasználtam, ennek jeléül minden kikezdésnek, mely az ő nyomán iródott meg, végére illesztettem nevének kezdőbetüit (Wl.) Természetesen sem ő, sem én nem tüzhettük ki feladatunkul annak megallapitását, mi e babonákból magyar és mi oláh; meg kell elégednünk a magyar emberektől vallott és hallott babonaanyag pontos és rendszeres összeirásával, s azt nem hasonlithatjuk össze sem más részletes magyar, sem az oláh babonákkal, miután sem egyikből, sem másikból hasonlóan részletes gyujtemeny nem áll rendelkezesünkre.

A kalotaszegi ember babonáinak első csoportja az éggel és az ezzel kapcsolatos jelenségekkel foglalkozik.

A kalotaszegi magyarság azt hiszi, hogy a földet valami állat tartja; a falvak tulnyomó többségeben e hit szerint ez állat a czethal s csak egyetlen faluban hallottam (M.-Valkó), hogy ez a bivaly. A halak száma változó; nehol a földet csak egy (Körösfő), másutt három (Sárvásár), ismét másutt négy (M.-G.-Vásárhely, Bogártelke, Farnos, Nagy-Almás), majd végül hét (Kis-Petri, Nagy-Almás) czethal tartja. E czethalak azonban nem maradnak nyugodtan, hanem olykor-olykor megmozdulnak, egyik oldalukról a másikra fordulnak, s ezt az ember sinli meg, mert olyankor van földindulás (M.-G.-Vásárhely, Bogártelke, Farnos, Kis-Petri). Némely helyütt e czethalak megfordulásaban és igy a földrengések visszatérésében bizonyos időszakosságot teteleznek fel, s igy hiszik, hogy az minden het esztendőben szokott ismetlődni (Sarvásár, Körösfő). Ha a földrenges nagyobb károkat okoz a népnek, azt mondják, az egyik czethal meghalt (Farnos); ennek tulajdonitják a bibliai Sodoma és Gomora elpusztulását is (N.-Kapus).

*) Mutatvány Dr. Jankó János legközelebb megjelenendő „Kalotaszeg Magyar Népe" cimü munkájából.

**) „Kalotaszeg" 1890. 1. 2. 4. 11. szám.

A kék eget félgömbnek tartják, mely földünkre ráborul; a föld alatt van-e lét, élet és ember, a néphit határozott formában nem tudja; csak egy helyütt hallottam, hogy ott is laknak emberek. Megjegyzendő azonban, hogy ugyanazon helyen vallják a föld alatt az ember letevését, ahol a kalotaszegi ember legfontosabb háziállata tartja a földet, s hogy e két hit csakis M.-Valkóról ismeretes. Némi tájékoztatást nyujt a napról való azon hit, hogy az este belemegy a földbe s ott pihen egész éjszaka. A napfogyatkozásról azt mondják, hogy valami láthatatlan hegy nyeli el a napot (M.-Valkó); de más hit szerint a napot ilyenkor a sárkány — miről alább még szólunk, — falja fel (Türe). A nap fogyásával, azt mondják, a járványos betegség és emberpusztulás karöltve jár. A nép meg a napfoltokat is ismeri, s azt mondja a napról, hogy az beteg, „nincs tisztában", nincs jó egészségben és ennek eredményeül tekinti az éghajlatnak az utolsó években észlelt elzordulását.

Az éjszakák megvilágitóját, a holdat, a kalotaszegi szintén jól megfigyelte. Látta, hogy a hold lapjában foltok vannak s ezek magyarázatát igy adja meg: Volt egyszer egy pakulár, aki egy este megázott; mikor az eső elvonult, kiterítette a bocskorát meg a kapczáját egy csipkebokorra, hogy a holdfénynél megszáradjon; minthogy egy ideig eredménytelenül várakozott, összeszidta a holdat, mire a hold a pakulárt csipkebokrostól, bocskorostól, kapczástól felszivta s képe most ott látható a hold felületén. A holdfogyatkozást szintén úgy magyarázzák, hogy a sárkány eszi meg a holdat. A holdat időjárási jóslásra is felhasználják; ha a hold tiszta, vagy ha udvara van, jó idő és bő termés lesz, ha ellenben nagyon sárgán látszik, eső lesz.

Az egyes csillagok közül a kalotaszegi a hajnal- és a vacsoracsillagot ismeri; az elsővel kél, az utóbbival nyugszik le ő maga is. Nehol a telen látható éjfélcsillagról is beszélnek (Türe).

A csillagképek közül a legjobban ismert a Göncöl szekere, vagy amint ők nevezik, Gönczöl, Gönczön, Gönczi, Göncz vagy Bencze szekere. A kotlós csillag (= Fiastyúk) a maga hét csillagjával az időszakok előrehaladását jelenti; mert ha a kukoricza meglátja ezt a csillagképet, siet a növéssel, mivelhogy közeledik János napja; t. i. a kotlós csillag karácsonytól mintegy Szent-János napjáig nem látható. Ismeretes még a kasza holdja (= kaszás csillag), melynek végső csillaga, ha tisztán ragyog, bőtermést jelent; a szénvonós, mely fent két és lent három csillgból áll s végül a czigányút (= tejút, mely elnevezés a kalotaszegen teljesen ismeretlen), melyről azt mondják, hogy ott a czigányok szórták el, mikor Egyptomba mentek téglát vetni, a szalmát vagy polyvát, vagy más versio szerint a borsót, amit más országból hoztak, mert ott nem termett. Itt emlitjük még fel az üstökös csillagot, ami háborút jelent arra az országra, amerről feljön.

Megfigyeli a nép az égi jelenségeket is és persze babonás hiedelmét hozzáfüzi. Ha a csillag lehull, akkor éjjel a szemlelőnek valami rokona meghal. — Ha az ég megvilágosodik, vagy messziről tompa dörgés hallszik, amerről e tünemények észlelhetők, ott jó lesz a termés. Jólelkü emberek néha a felhőtlen, derült verőfényes eget hallják

zengeni, ilyenkor az angyalok muzsikálnak, ezek láthatók is, de csak az ártatlanok számára — Nagy harmat után nyárban a tiszta eső néha úgy hull a falevélre, mintha mézcseppek volnának, s mert fényes és ragadós, mézesőnek nevezik. A pakulár mondájánál láttuk, hogy a holdnak felszívó vagy inkább magához szívó ereje van; ezzel rendelkezik a levegő is, mely a kutakból felszívja a vizet, hogy szivárványt épitsen belőle. Az égi jelenések ura a sárkány, melynek kétöles, fekete, borzos, vastag, bivalyformájú feje van; a földön az erdőben él s ha írtani, pusztitani akar, felszívatja magát a felhővel, abban trónol, s onnan zúdítja a földre a jégesőt, a zivatarokat és a kártevő viharokat, oly módon, hogy leereszti a farkát; távolról látszik is, amint az eső pázmánkint lehull; a sárkány nemcsak magát tudja felszívatni, de ő maga is fel tudja szívni az embert.

A villámlásról és vele kapcsolatos mennydörgésről egész külön kis babonaköre van a kalotaszegnek. „Bokrosodik az idő" mondják néha, ha a láthatáron felhők tornyosúlnak, mely kifejezés ősrégi és sok más nemzetnél is elterjedt néphit utolsó maradványa s azon kezdetles állapotra utal vissza, midőn még az ember a fellegeket égi fáknak és bokroknak képzelte E régi, már elmosódott képzetből ered azon hit is, legalább a katholikus családoknál, hogy zivatar alkalmával jó a virágvasárnapkor szentelt fűzfabarkát az asztalra tenni, mert a fűzfát a néphit szerint kerüli a villám, és a szentelt víz is, melylyel az ág meglocsoltatott, megmenti a háztájt a villámcsapástól. Bodzafát nem jó a ház közelébe ültetni, mert abba könnyen belecsap a villám, mivel az ördög rablott kincseit néha e kedvelt fája alá szokta elásni, amiről alább még szólunk. Nem jó a kenyeret megszelt oldalára fektetni, mert akkor a jég legközelebbről elveri a határt, de ha már véletlenül megtörtént, a kenyér megszelt oldalának felső részét meg kell tartani és zivatar alkalmával a házból ki, az utczára dobni Villámláskor nem jó a házban fekete kutyát vagy fekete macskát tartani, mert ezen állatokat a villám keresve-keresi. Nagy zivatar alkalmával minden bútort egy keveset ki kell mozdítani helyéből, ez által a villám, ha be akarna csapni, eltéveszti útját. — Ki villámláskor ostorral, kötéllel, szalaggal vagy fonallal játszik, azt könnyen sujtja a villám, épúgy azt az embert is, ki akkor fejı fejős állatait; a tejjel általában egiháború idején nem jó bánni, mert a boszorkányok irigylik a tejet s oda irányítják a villámokat, ahol tej van. Azért a tejet villámláskor befödve kell tartani és a csecsemőt is, hacsak lehet, nem kell szoptatni. Ha ilyen időben még is szoptatja az anya, tegyen legalább egy kést és egy villát keresztalakban a földre vagy az asztalra maga elé. (Wlislocki.)

Az égi jelenségek a népnek időjóslásra is szolgálnak, a legfontosabb kérdés az, lesz-e eső vagy nem, s így a jósolgatások túlnyomó része erre vonatkozik Ha kékes a villám színe, akkor jégeső vagy felhőszakadás lesz; ha vörös a villám színe, akkor hamar elvonúl az égi háború, ha pedig sárgás, akkor tartós rosz időt várhatni — Eső lesz: — ha nagy a harmat; ha hajnal előtt felleg van; ha a hold sárga; ha a Vlegyásza közel jön, felmagasodik és a zöldje tisztán látszik; ha

a nap jobbkor feljön; ha a marha az erdőről haza látszik; ha az e dőn a fenyőfa sötetebb; ha reggel a nap előtt bárányfelhők vannak; ha napnyugaton suhadáskor villámlik; ha a csillag erősen sűrű és c vara van, mint a holdnak. Ellenben szép időt várhatni: ha a Vlegyásza le van rokkanva vagy nagyon meg van alapulva s a (fekete füst) látszik rajta; ha a felhő M.-Valkó vagyis hazafele húzó. Ezek oly megfigyelések, melyeknek a legjózanabb s nagyobb részben kö nyen megmagyarázható alapjuk van.

De nemcsak az égi jelenéseket használja föl a nép az időjóslásn hanem az állatokon tett észleleteket is. Igy esőt jelent: ha a macs nyalja magát; ha a macska tűzre néz; ha a vereb berepül a szobába ha a légy csipi a bivalyt; ha a kakas sokat kukorékol; ha a tyúk a utczán jár; ha a hangya a kemény utat kiturja; ha a szárnyas ha gya felkél repülni; ha a zöld vagy varas béka a gyepekben szól; h a disznó a reggeli kihajtáskor álmos; ha visít a páva.*) — Egyeb je lek is vannak; így eső lesz: ha sűrűn járnak a drotosok, ha gözös zúgása hallszik; — hideg lesz: ha a macska a tűz felé mosdik ha Szent-György nap előtt megszólal a béka.

Természetes, hogy a nehéz idők ellen a nép babonáival ipark dik segíteni; így ha meglátják a forgószelet, arra köpnek, hogy hozzá jok ne jöjjön; ha tűz van a faluban, szitát tesznek ki az utczára, hog a szél elforduljon. — Különösen a jég csinál nagy károkat s ezért e ellen is igyekszenek babonákkal védekezni. Erősen hiszik, hogy a jég e len a harangozás és könyörgés használ, s ha nehéz idők járnak s a babonák ellen küzdő fiatal pap nem könyörög eléggé, ha jég veri el a határt, a papot támadják meg, miért nem könyörgött. A jég ellen te szik az udvarra a lapátot és szénvonót, mindegyiknek nyelit a jég ir nyával szemben fordítják; a fejszével a gazda a szél irányában egyet a küszöbbe vág, aztán egy másikat keresztbe s ott hagyja a fejszet, amíg a rosz idő el nem mulik. A jeget a jéghordozó Gorbonczás. Gorbonczás hordja, aki a nép képzeletében fiatal legény, aki marhaszarvnyi nagy bottal jár, csak tojást eszik, s ha valaki a kerését megtagadja úgy ászkábál a botjával, hogy jégesőt hoz magával az ellenkező emb földjére. A Gorbonczás azonban a jeget el is tudja fordítani, kupás szed belőle s arra önti ki, amerre akarja, hogy a jég vonuljon. A Gor bonczás hitköre különben ma már nagyon összezsugorodott, bár az ör gek szerint régen többet beszéltek róla és jobban hittek benne.

*

A kalotaszegi néphitben vannak különös szerek, melyek csoda hatalommal ruházzák fel a birtokost; ilyen a vasfű, mely a meghas tott tenyeret is begyógyítja, aki ennek birtokába tud jutni, az mind zárat le tud pattantani. — A régi koporsóból kihúzott szeggel a temp lomban ha szemünk elé tartjuk, megtudjuk, ki a boszorkány a hívek közt; ugyanannak érintésétől a beteg fül meggyógyul. — Különös bo

*) A páva persze nem kalotaszegi állat. Türén a földbirtokosnak, Simarnak van egy pávája, a nép erről mondja és hiszi, hogy ha visít, eső lesz.

erőt tulajdonítanak a kereszteletlenül elhaltak csontjainak; ha asszony hordozza zsebében, magtalan lesz tőle; ha férfi veszi magához e csontokat s azok porával megétet valakit, az annyira érzéketlen lesz, hogy nem tudja, ki mit lop el tőle.

De nemcsak egyes szereknek, hanem egyes embereknek is van ilyen bűvös hatásuk különösen nézésük, tekintetük által; azt mondják, az ilyen igézőnézésű embereket könnyen meg lehet ismerni, mert a szemöldökük össze van nőve. — Egy ember a lakodalma napján látott meg egy ilyen igézőt, s mikor fiatal feleségével haza ment, annak hatásától összeesett. Különösen a gyermekeket féltik az igezettől s ellene a kis gyermeknek bal vagy mindkét kezére, sőt olykor még a nyakára is hurt kötnek. Az igézet ellen a szenes vizzel is szoktak védekezni: egy poharat félig töltenek vizzel s az illető, ki a kuruzsolást végezi, hét (némely vidéken kilencz) kis parázsszenet ereszt a vizbe, visszafelé olvasva így 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1, (illetőleg 9, 8, 7, 6, . . . 1), mialatt azonban mást egyáltalában nem mond s állandóan a kék vagy fekete szemre gondol, mely a beteget megigézte. Ezután a pohárból kés hegyével három csepp vizet a tűzbe önt, hármat az ajtó kilincsére, mikor a megigezett bejön, hármat a megigezett szájába, hármat homlokára, hármat-hármat két tenyerébe, végül a megigézett három kortyot iszik belőlük, a többit pedig az ajtó sarkára öntik. – A marhának az igézet ellen bojtot kötnek a szarva hegyére. — Az igézet egyes tárgyakra is kiterjed, így p. o. a puskára; ha valaki a lelőtt vadat megigézi, azzal a puskával soha senki se lőhet, míg szenes vizzel a puskát ki nem mossák, mert így a puska csak sebez, de nem öl.

Akiknek nemcsak egy, hanem több hasonló rosz erejük van, azokat roszaknak (boszorkányoknak, ördögöknek vagy ördöngösöknek) nevezik. A roszakat a kalotaszegi még emlegetni se szereti, ha pedig ki nem kerülheti, így fohászkodik fel: „Isten mentsen, kőfélében maradjon, közénk soha se elegyedjen."

A roszak emberekből lesznek, férfiakból, nőkből és elátkozott gyermekekből egyaránt. Ha a gyermeket nem keresztelik meg hamar, az is a roszaké lesz, a roszak elváltják; szerencsére még az ily gyermeket meg lehet menteni, vissza lehet váltani a következő módon: a szülők hét szomszédból hét kalánt és hét orsót hoznak; a hét kalánt a sütőkemenczében elégetik, azután a kihűlt kemenczébe a csecsemőt beveuk, majd kiveszik, a földre teszik, kisöprik a szemétdombra s ezzel a gyermeket visszaváltják. A gyermek ugyan még egy ideig ebagos marad, vagyis szőrös a háta, de még az orra is, de ez a keresztelés után elmarad. Aki egyszer el van nyerve vagy elcsalódott, az már örökre a gonoszoké; az embernél senki semmit se tehet ellene, legfelebb az állatnál lehet nehány óvintézkedést tenni, hogy az állatot meg ne rontsák a gonoszok, vagy hogy ezeket távol tartsák a állatoktól. Ha a gonoszok a tehenet meg akarják rontani, amit a gazda az állat rosziudúlatából olvas ki, büdöskővel és tömjénnel kergetik ki abból a gonoszt; ha pedig a tehén megellik, fokhagymát tesznek az ajtó félfába, mert annak a szaga a gonoszt távol tartja.

A roszak a kősziklák csunya rejtekhelyein laknak, de a tavakba, mocsarakba eljárnak fürödni. Tiszta ember nem láthatja őket, hanem csak a rosz, vagy a roszaktól megbabonázott lélek; néha azonban a levegőben napsuhadáskor nagy bandázás, muzsikálás, sirás, dudolás és furulyázás hallható, ezzel árulják el jelenlétüket. Az ilyen helyet kerülni kell, mert aki ilyen helyen p. o. lefekszik, a gonosz megnyomja, rosz álma lesz s betegen ébred fel.

A rosznak ideje déltől éjfélig tart, de főleg az estéli órákban járnak-kelnek, éjfélre visszasietnek, hogy az éjfél ne érje őket azon a helyen, ahol a roszat elkövették, mert különben ahhoz a helyhez vannak szögezve másnap estig. Éjfélkor a szétoszlás tehát nagy zajjal történik, s ha ilyenkor ettől a kakas már éjfélkor kukorékol, a gazda tüzet rak a küszöbre, hogy a boszorkányok a házba be ne jöhessenek. Az évben legfontosabb idejük a Szent-György nap előtti éjjel; a gazdák ilyenkor az utczaajtón tövist húznak, hogy a boszorkány udvarukba be ne mehessen s a marhát meg ne ronthassa; a leveles kapu gombfájához is tövist kötnek; ilyenkor a boszorkányok a szénvonóra ülnek s a tilólevéllel verekednek, aztán összegyűlnek, sirnak, zúgnak, az utjokba tévedő embert ijesztgetik, bántják, ütik-verik, ruháját megczibálják.

A roszak gyakran még élő emberek is lehetnek, akik köztünk járnak-kelnek, velünk érintkeznek a nélkül, hogy tudnók róluk, hogy roszak. Mikor azonban valakinek ártanak vagy ártani akarnak, rendesen nem a saját emberképükben maradnak, hanem megváltoztatják formájukat s farkas, macska, fekete kutya, kigyó, béka vagy pupegér (denevér) képit veszik fel; madarakét sohasem. Az átalakulás feltétele az, hogy az illetőnek három kecskebukát kell vetnie vagy a botján háromszor átbucsikázni, akár emberből állattá, akár az egyik állatformából a másikba, akár végül az állatból vissza, emberré való átváltoztatásról van szó.

A roszak hatalma meglehetősen nagy. A nehéz időket, mikor a sárkány jár a fellegben, a roszak csinálják. A kereszteletlenül elhalt gyermekek csontjaival láthatlanná teszik magukat; az általuk így bűvös erejűvé tett csontot kölcsön is adják p. o. a sorozás alá kerülő legénynek ki azzal láthatlanná teszi magát. A roszaknak ártani nem lehet s aki ártani akar nekik, p. o. ha a béka képibe bujt roszat a gazda megfogja és tűzbe dobja, akkor azért meglakol s a barmának lesz baja.

Ha csak valamelyik ember, mint rosz, rontja meg a tehenet, valamelyest lehet rajta segiteni. Ha a tehén meg van rontva, fejéskor a vizeletéből kell új fazékba tenni s azt addig melegiteni a tüzön, míg a tehenet megrontó gonosz vagy rosz elő nem jön. Ha a tej véres, az nem a roszaktól van, hanem valami fecske repült el a tehén alatt, s a tej addig meg nem tisztul, míg a fecske alatta vissza nem repül. A megrontastol azonban a tehen nem ad tejet. Anók néni bizonyos benne, hogy ő is, meg még egy tanu látta, hogy valaki kutya képiben átugrott a kerten s megfejte a bivalyt, aztán visszaszökött s a bivalytehén nem adott többé tejet; erre gyanúba vettek valakit, mire Anók néni elküldte az urát, hogy a gyanús házból tüzes szenet hozzon a pi-

májában. Ezt aztán beadták korpa közt a szomszédtól kapott kenyérrel a bivalynak és az ismét adott tejet. Ha pedig nem jót gyanúsítottak volna, a küszöbre tett fekete daróczot addig ütötték volna, míg a tolvaj, ki az ütéseket szintén érzi, magától elő nem kerül, oda nem fut s meg nem kéri őket, hogy ne üssék már. — A roszak őrzik a gondjaikra bízott rosz pénzt, még pedig nemcsak a felsorolt, hanem fegyveres katona vagy utunkat álló huszár képében is; a rosz pénz elárulja hollétét, mert esténkint éjfél előtt fellángol, különösen Szent-György nap előtti éjjelen, néha kékesszürke, néha tiszta piros lánggal, sokszor pedig nagy futó láng alakjában; e jelenséget, ha valaki meglátja, nem mutatja meg másnak, mert akkor vesznie kell s a roszak megrontják. Az ilyen rejtett pénzhez senki sem juthat hozzá, ha csak vagy magát, vagy valami cselédjét el nem adja a roszaknak. Igy ismeretes egy eset, mikor egy Molnár nevezetű magyar-valkói gazda hirtelen meggazdagodott, mert a felesége lelkét eladta, de az asszonynak még halálos ágyán is tusája volt a gonoszszal, mikor pedig temették, a roszak oly nehéz időt adtak, hogy senki se kisérhette a temetőbe.

Hasonló rosz lény a lidércz; aki ennek a nyomába lép, annak baja lesz; inkább tóhelyeken, mocsolyákon él, majd a kereszteletlenül eltemetett gyermekek sírja felett ül, ezt őrzi, miért is tiszta emberek a csontokat ki sem vehetik. A lidércz fény alakjában is látható, mint ilyen jár a beteg asszonyokhoz s azokat férfi módra kisérti. Posthac coit lidércz cum femina, quae in somno semen re vera emittit et dum hoc non fit, femina continuo aegrota manet. Manifestum est hac fabula popularem hysteriae explicationem contineri. A lidércz a halottas házban is megjelenik, még pedig ütbetetlen kopó képében, megjelenése előtt a háztájék nehány perczre úgy kivilágosodik, mintha tűz ütött volna ki. Néha a súlyos beteg vagy épen haldokló eltünik az ágyból, ezt mondják, ilyenkor kihítta a lidércz s ezt a halál biztos előjeléűl tekintik.

Az ördög és lidércz között a kalotaszegi kevés különbséget tud; néha egynek tartja, néha különválasztja, általában inkább emberi formában képzeli; az ördög látogatja meg a nyavalyatörősöket, megjelenése ugyanazon jelenséggel van összekötve, mint a lidérczé, hogy t. i. a ház tájéka megvilágosodik. Kedvelt fája az ördögnek a bodza — egy bánfiskapusi monda szerint — a következő okból: Mikor Isten a világot teremtette, az ördög végignézte, hogy alkotja az egyes állatokat. Egyszer haza szaladt és mikorára visszatért Istenhez, látta, hogy az azelőtt mozdulatlanúl heverő, élettelen állatok most mozognak, esznek, isznak, szóval élnek „Hogy csináltad te ezt?“ — kérdé az ördög az Istent. „Beléjök leheltem“, - mondá Isten és mutatott neki egy fasípot. Az ördög elment és csinált magának agyagból egy állatot és aztán fasípot akart készíteni, de egyetlen egy faágát sem volt képes kifúrni. Végre megtalálta a bodzafát, melynek ágát könnyen átfurta és az így nyert fasípon keresztül akart az általa készített állatba lehelni, hogy az is életre támadjon. Isten ezt látván, megharagudott és az ördög művét villámmal szétrombolván, megátkozta a bodzafát, hogy le-

gyen ezentúl az ördög fája, ha már megengedte, hogy ágát keresni fúrja az ördög (Wlislocki.)

A földben azonban nemcsak rosz pénz van elrejtve, hanem jó is, és ezt sajátságos lények őrzik, a fehér emberek, akik többnyire férfiak, igen ritkán asszonyok, magasak, szálasak, éjfél után talpig fehérben a malmok közelében szoktak megjelenni; az ő idejük, valamint a jó pénz fellobbanásának ideje is, éjfél után van. A fehér ember, ha valakivel találkozik, azt megkínálja a jó pénzzel, s ha az illető hajlandó ezt elfogadni, ilyenkor feleletül csak valami kis fehér gunyát ad neki, de nem sajátkezűleg, mert érintésétől elszárad a kéz, hanem vagy elébe kell dobni, vagy kis darabka fára, vagy nyujtófára téve kell neki bal kezzel átnyujtani. A fehér ember ezt a kis fehér gunyát vagy rongyot ráteszi a helyre, ahol a jó pénz van, ezzel ő annak gondozását átruházta s nem őrzi tovább. Aki aztán ás és nem talál semmit, annak okát abban keresik, hogy a fehér gunya nem volt elég tiszta. A fehér ember általában szelid és jóindulatú lény, s a kalotaszegi ember, ha valami új munkát kezd, néha még hozzá is fohászkodik, hogy jobban járhasson, mert a fehér ember mindig joban jár.

A Kalotaszegen vannak még olyan vén asszonyok, nézők vagy megcsináló nénék, kik az ügyefogyott ember baján titkos szerekkel és tanácscsal segitenek. Főleg szerelmi dolgokban nagy látogatottságnak örvendenek e nenikék és jó szóért meg egy kis pálinkáért vagy szalonnáért a szerelmes fiatal mellé szegődnek és megcsinálják, hogy az illető szeretett lény viszonszerelemre gyulad. E néző vagy csináló asszonyok, legalább ahányról a Kalotaszegen nekem tudomásom van, — pedig erősen nyomoztam őket, — mind oláhok, magyart egyetlen egyet sem találtam.

Legtöbb persze a szerelmi varázslás. Ha a leány a szeretett legény ingkötőjét vagy a daróczcsokrát ellopja s elviszi a nézőhöz, az úgy megcsinálja, hogy a legény a leányba szeret. — Ha valaki egy leányt akar szerelemre birni, akkor két zöld békát fog, egy lyukas edénybe zárja s egy hangyabolyba ássa; kilencz nap mulva kiszedi az edényt és a békáknak a hangyák-lerágta csontjaiból kiszedi a két hátgerinczet. A hátgerinczek egyikét titkon az illető leány szoknyájába kell beleakasztani, a másikat pedig újholdkor a leány apja vagy akármelyik elhalt közeli rokonának sírhantjába ásni. — Ha valamely leány szerelemre akar birni egy legényt, újholdkor néhány szál haját ellopja és ezt a hold felé dobva, igy szól:

Újhold, nézlek, nézlek,
Adj Jóskának szerelmet,
Hogy szeressen engemet,
El is vegyen, ha lehet.

Ha ezt akkor mondják, mikor annak ép az ideje, akkor az eljárás hatása biztos. T. i. azt hiszik, hogy az újholdnak van egy bizonyos időpontja, a mikor növésében néhány perczre megáll, és ha akkor valamiért megszólítja az ember, azt neki teljesiteni kell, különben nem

nő meg soha. — Újholdkor mézet és kását is lopnak a lányok, azt megfőzik, a szeretett legény ételébe keverik, hogy szerelmet gerjeszszenek. — Szerelmet lehet az által is gerjeszteni, ha holdfogytakor kőrisbogarat szúr az ember egy kökénybokor egyik tövisére és újholdkor leszedven a száraz bogarat, azt megtörve, pálinkában megitatja az illető személylyel, kit szerelemre akar kesztetni. — Elástak a szöszét, mondják oly leányról, ki a legényt bolondulásig szereti; mivel azt hiszik, hogy ha a legény pénteken éjjel a leány fejéről észrevétlenül nehány hajszálat ellop és azt egy keresztúton elássa, akkor mihelyt a haj elrothadt vagy porrá vált, az illető lány szerelmes lesz a megcsináló legénybe. — Ha egy fekete tyúk első tojásának szét nem tört héjába az illető személynek nehány hajszálát, körömdarabjait vagy néhány csepp vérét teszik, azt kereszteletlenül elhalt gyermek sírhantjára elássák, még pedig napfelkelte előtt, akkor az illető személynél szerelmet gerjeszthetnek, ha t. i. elásás utáni harmadnapra a tojáshajban nedvességet találnak. (Wlislocki.) A csinálók szelet is tudnak csinálni s azzal viszszakergetik azt, ki nem azon az úton halad, melyen ők akarják, hogy haladjon. A szél azután bebúvik az emberbe, azt álmából felriasztja; az ilyenek előtt mindenütt setét a világ, csak nyugaton világos.

A néző azonban nemcsak megcsinálni tud valakit, hanem ha valakit egy néző megcsinált, egy másik néző, ha jobban ért a mesterséghez, vissza tud csinálni. Elviszi valaki a beteg megcsinált asszony alsó szoknyáját és ingit a nézőhöz, aki abból kinézi, hány esztendős az asszony, mi baja, ki rontotta meg, azután pedig elmondja e szerint, mit kell tenni. Vegyen kilencz csuprot, a beteg abból egybe minden reggel bevizeljen, szerdán vagy pénteken vagy böjtnapon hajnal előtt a csuprot vigye ki a keresztutra, miközben senkire se néz, senkihez sem szól, s csak oda van gondja, ahová elindult. A keresztúton krucsásan (keresztben) kiönti a vizeletet és eltöri az új csuprot; ezt anynyiszor kell ismételni, ahányszor a néző elrendeli, s az nap nem szabad sem enni, sem inni, sem dolgozni. Ettől a csinálmány visszafordul.

Ha valaki haragszik a másikra, a néző megmondja, mit lehet csinálni ellene, hogy az elméje meggajduljon, ereje pusztuljon s betegség verje meg. Igy megakadályozhatja az ember azt is, hogy valaki a jóban előremenjen, ásóval felveszi és visszafordítja ellenségének nyomát a sárban, miközben azt morogja: „szerencséje elveszszen, keze-lába elszáradjon.“ A néző mondja meg, hogy a kinek kára esik, hol mondja el átkát; az ilyen ember aztán a kijelölt magányos helyre kimegy egyedül és feltünés nélkül, hogy ne lássa vagy hallja senki, ott a nappal szembe fordulva, egész nap imádkozik, ima után pedig elmondja átkát, s az átok, ha az nap ő etlen-szomjan maradt, megfogja a kártevőt. A ki pedig egyszer meg van átkozva, az többé nem árthat, s csak ha bünbánóan megköveti a megkárosítottat, s felfogadja, hogy többet nem csinál botránkozást előtte, fordíthatja el magáról az átkot.

*

Érdekes, bár nem nagy csoportja a babonáknak az, mely a kü-

lönböző betegségek gyógyitására vonatkozó utasitásokat foglalja magában

Ha valaki beteg, megfogadja magában, hogy minden pénteken böjtöl; ez a gyógyszer az oláh paptól származik. Sajnos, de még a magyar is, ha valakije beteg, az oláh paphoz fordul, az olvas a beteg fejére és az imádkozik a beteg üdvösségéért.

A menydörgésnek és villámlásnak is van bizonyos körülmények között gyógyitó ereje. Beteg embernek menydörgéskor igen jó, ha földet adnak a kezébe és azt a zivatar elmultával folyóvizbe dobják; ilyenkor a betegségnek legalább egy része a kézben tartott földbe száll és elhagyja a sinlő testet. — Gyenge beteges gyermeket menydörgéskor jó a kopasz földre fektetni, hogy megerősödjék. Kinek szeme fáj, álljon villámláskor egy hid végére és mondja:

Villám, villám, köszöntelek,
Szememből a fájdalmat,
Szememből a nyavalyát
Vidd a falu hidján át

Aztán ne menjen három napig azon a hidon át, hanem kerülje annak tájékát és mossa szemét azon patak vizével, melyen a híd átvezet. Fülfájás ellen jó szer, ha az ember azon helyről, hová a villám csapott, füvet szed, azt napfölkelte előtt merített vízben megfőzi és aztán azzal borogatja beteg fülét. Ha az ember fogfájáskor villámsujtotta fának szálkájával piszkálgatja beteg fogát, fájdalma megszünik.

Egyes betegségek különös gyógymódjai közül a következőket gyüjtöttem egybe.

Az árpa-learatás a szemről e mondással történik:

Árpa, árpa learatlak,
Marokba se teszlek,
Kévébe se kötlek,
Szekeremre se teszlek,
Csürembe se viszlek,
El se czipellek,
Malomba se viszlek,
Meg se sütlek,

itt az illető köp egyet s így fejezi be:

Csak a fejér lóba teszlek.

Ezt háromszor mondják el, miközben a gyógykezelő az ujjával, déssel vagy bicsokkal a szem előtt arat.

A hideglelés elmulik, ha a kigyó bőrét botra huzzák, hogy rajta száradjon s aztán vízbe teszik s arról isznak; vagy ha pálinkába borostyánleveleket vagy tejben borsót, paprikát és libazsirt főznek.

A forró hideg ellen a rokon, fiu, leány, apa vagy anya este mezitelenül a leveles kapura mászik s ezt kiáltja: „Halljátok ti két fél szomszédságok, az én testvérem (illetve anyám, bátyám, leányom stb.) a forró hideg rázza, tudtotokra adom, vegyétek el róla." Szokták ezt a kürtő alatt is kiáltani; a kiáltást háromszor ismételni kell.

A disznóhideg az, mikor az ember úgy eszik, mint a disznó s mégis rázza a hideg; ilyenkor a rátót a disznóvályu végire teszik s akkor ember és disznó egymás mellett egyszerre esznek. Azt mondják, ettől meg a sok hideg víz ivástól a láz elmúlik.

Ha valakinek szökik a fejébe a vér vagy bubája lesz, gyógyítója egy kőrisbogarat kettészakít, nyers kovászba csömbölgíti, aztán a beteg két fületől a homlokán keresztül a két meztelen karon végig hördöriкaztatja, a csukló felett leköti s akkor ezt mondja: „Atyának, Fiunak, Szent Lélek Istennek nevében ne ártson semmi rosz", mire kétszer köp s a gyógykezelésnek vége.

A nyavalyatörés a nép szerint ijedségtől származik s ezt az oláh pópával szokták kikönyörögtetni a betegből. Szokták azonban úgy is gyógyítani, hogy kilencz forrásból vett vízből kilenczféle fűvel fürdőt készítenek a betegnek.

A pokolvarat úgy gyógyítják, hogy egy czikk hagymával háromszor ujjal végig húzzák a pokolvart. Így gyógyítják a vakfájást is.

A kinek hottete van (szemölcse), azt egy hajszállal leszorítják, körülkötik, amitől elmulik.

Akinek a torka fáj, annak fecskefészket főznek tejbe s a torkát azzal kötik be. Egyéb czélra fecske vagy gölicze fészket elpusztitani vétek.

*

Külön foglalhatók össze azon babonák, melyeket a nép az újszülöttekről hisz.*) E babonák már a terhességi állapottal kezdődnek. Terhes asszonynak jó a villámsujtotta fából egy darabot magával hordani, akkor nem lesznek nagy szülési fájdalmai és erős, egészséges gyermeket hoz a világra. Ez okból jó az is, ha az ember a villamütötte fából egy darabkát azon csöbörben tart, amelyben terhes állatait itatja. Terhes asszonynak nem jó a villámlást nézni, mert gyermeke korán elhagyja a szülőházat és nem tér oda vissza soha többe, földönfutó lesz. Ha az asszony nehezen szül, férje a harangot megkonditja s akkor az asszony megszüli a gyermeket. Ha a szülő anya holtat készül szülni, a kutya, ha belebutt a rosz, előre megérzi, kapar és gödröt ás.

Szerencsés azon gyermek, ki csütörtökön vagy vasarnap, főleg napfelkelte előtt jött a világra. Testben és lélekben erős, kincsekben gazdag lesz az ily gyermek egész életén át. De amely emberi lény szerdán vagy pénteken született, főleg hét vagy kilencz órakor, az boldogtalan lesz egész életében; betegségben, nyomoruságban sinlődő életfogytiglan, mindenkitől kerülve és megvetve; s ha ily gyermek orrocskája felett még egy kék erecske mutatkozik, akkor biztosra vehető, hogy embertelen módon fog az életből kimúlni, akasztófán vagy csatában, dulakodás közben meghalni. A születésre nézve a legjobb idő a napfelkelte előtti órák vagy éjfeltája, ki éjféltájon született, főleg szombaton, az hosszúéletű lesz, esetleg váratlanúl (találás, váratlan örökség, lutri által) sok pénzre is szert tesz. Hétfőn született gyermek nehéz,

*) Wlislocki nyomán. L. Kalotaszeg. 1890. 53. 54. l.

de mindig sikeres munkában tölti életét; míg a kedden világra jött emberi lény nagyszerü, de haszontalan emberré válik. Hogy a világra jövendő gyermek esetleges balsorsát legalább némileg enyhítsék, közvetlenül a szülés előtt egy tűt szoktak a szülő anya ágyának egyik lábába szúrni és azt a gyermek keresztelése után való napig ott hagyni; akkor megvizsgálván a tűt, azt tartják, hogy jó jel, ha az rozsdás, mert akkor a gyermek leendő szerencsétlensége a tűre rozsdakép csapott: de ha tiszta és fényes, akkor a gyermek nem kerüli ki sorsát. Akármely napon, akármely órában született gyermek, ha vékony hártyikában (burokban) jön a világra, szerencsés és boldog lesz. E vékony héjat el kell tenni, és mikor a gyermek már tárgyak után kapkod ezen héjnak porrá tört egy részével be kell hinteni kezeit, akkor minden munkája sikerül: amikor pedig járkálni kezd, e por egy részével lába talpát kell behinteni, akkor bárhol a világon mindenütt szerencsés és boldog lesz, főleg ha azon időben, mikor már érthetően beszélni kezd, nyelvére hintik azon por még hátramaradt részét.

Hogy ha szerencsétlen napon is, de legalább ne szerencsétlen órában, azaz hét vagy kilencz órakor jöjjön a gyermek a világra, a vajudás kezdetekor néhány községben égő gyertyát tesznek a tűzhelyre; ha ez véletlenül elalszik, nemcsak rövid, de épenséggel boldogtalan életű lesz a gyermek. Hogy jó órában és jó napon világra jött gyermeket roszind latú emberek, mint aminők a boszorkányok és rosz lelkek, soha meg ne zavarhassák rá váró boldog életében, e czélra nagyon jó, ha első fürdővizét felerészben keresztútra, felerészben pedig fűzfa alá öntik: mert a kereszútakon éjféltájon a rosz lelkek tanyáznak, akik fűzfagalylyal szokták az ember jó sorsát megbogozni. Néhány szem kása vagy tökmag az első fürdőbe dobva néha jóra változtathatja a gyermek leendő rosz sorsát is.

Ha kereszteléskor a templomba-menés alkalmával a kutya ugat vagy ló nyerit, az rosz jel, mert a gyermek jólétét irigyli akkor az ördög; ily esetben egy darab kenyeret áztatnak a gyermek fürdővizébe és azt megétetik az illető állattal. Rosz időben született gyermek keresztelésekor nézzenek a keresztszülők a feszületre vagy kehelyre, mert ezzel sokat változtathatnak a gyermek rosz sorsán, mert a feszületet és kelyhet nem szereti az ördög, és mivel a keresztszülők épen ezt nézik a kereszteléskor, midőn a gyermek rosz sorsát készíti, zavarba jő és istentelen munkájába *beléun*.

*

Végül a halál előjeleinek felsorolásával egészítjük ki a babonákra vonatkozó gyüjtéseket. *)

Ha darazsak vagy vad méhek fészket raknak a ház falába vagy a ház közelébe, ez szerencsétlenséget, tüzesetet vagy a háznép valamelyikének elhalálozását jelenti; azért is jó ilyen fészket valamely idegen személy által eltávolíttatni, mert ha ezt a házbeliek valamelyike hajtja

*) Wlisloczki nyomán. L. Kalotaszeg. 1890. 28. l.

végre, keze idővel megbénul — Ha idegen fehér ló szalad be az udvarba, azt hiszik, hogy a család legközelebb elhalt tagja a lakosok valamelyikét a fehér ló által magához akarja csalogatni; ily esetben jó, ha a lónak az udvarból való kikergetése alkalmával egy seprüt dobnak a kapu elé, hogy azon átlépve szaladjon el a ló. — Ha a tyúk lágyhéjú tojást tojik, azt seprüvel kell széttörni, mert az is halálesetet jelent. — Aki keresztúton fekete tyúktollat talál, arra ne lépjen, mert különben még azon évben meghal; ha már rálépett, szedje fel a tollakat és dobja folyóvizbe, mondván: „Akkor kerülj szemem elé, ha fehérre mosott a harmat." — Tavaszkor az első pillangó lattakor köpni kell háromszor, mert ez a pillangó az ember lelkét akarja kicsalni a testből.

Ha szobában a falból vagy a padozat alól növény nő, ez valamelyik családtag halálát jelenti, szintúgy, ha a ház fedeléről egy zsendely vagy cserép ép a ház ajtaja elé esik. — Karacsony és újév éjjelén nem jó macska-nyávogást hallgatni, hanem a macskákat el kell kergetni, mert ezek valamely közeli rokon halálát hivogatják. — Akinek valamelyik újja reggel sárga *gyertyafüstös*, a nélkül, hogy az illető tudná, honnan ered ezen szin, - annak valamelyik rokona elhal. — Ha nyárban a nagy szárazságban a föld épen a ház ajtaja előtt megreped, ezen repedésbe nehány tüzes szenet kell tenni és aztán földdel betemetni, mert különben a házból valakit a legközelebbi időben *elnyel a föld* (azaz meghal) — Ha kötelet látsz folyóvízen uszkálni, köpj a vízbe s mondd: „A hol megakadsz, ott az ördögöt felakaszd," mert különben legjobb barátod *szerencsétlen halállal* mulik ki. — *Embertelen dolgot* müvel az, ki alvó ember ágya alá égő gyertyát tesz s aztán az alvót felkelti, hogy annak ébredéséből megtudhassa, vajon az illető soká él-e vagy nem sokára meghal. Ha t. i az ébredező ágyában felül, akkor hamar meghal, mert már *menőfélben van*, ha pedig oldalára fordul, akkor még sokáig él, még pedig baloldalára fordúlva, nagyon hosszúéletü lesz

Aki az új házaspár közül a nászéjjelen elébb alszik el, az előbb hal meg Ha valakinek kihullott vagy kihúzott fogát eczetbe teszik, a nélkül, hogy az illető tudná, akkor kilenczedik napra az eczet vagy *tiszta* marad, és akkor az illető még sokáig él, vagy pedig zavaros lesz, a fog körül nyák képződik, akkor az illető személy hamar elköltözik. — Ha meg akarjuk tudni, hogy egy bizonyos valaki kivánja-e halálunkat, általában ellenséges, roszakaratú-e irántunk, ezt megtudhatjuk a pókháló-vetésből; t i. az illetőnek nehány észrevétlenül ellopott hajaszálát holdfényes éjszakán kellő ügyességgel egy pókhálóba eresztjük: ha harmadnapra a pók ezen hajat hálójából eltávolitotta, akkor az illető személy halálunkat, pusztulásunkat kivánja. — Ha egy újszülöttről tudni akarjuk, hogy hosszúéletű lesz-e vagy korán el fog halni, a *pokla* (méhlepeny) egy darabkáját reggeli órában egy hangyaboly tetejére teszszük; ha a hangyák azt naplementéig elczipelik, hosszúéletű lesz a csecsemő, ha pedig ott hagyják, korán hal el. Végül nehéz betegnek életbenmaradását vagy elpusztulását megtudhatjuk, ha

aluvása közben feje felett egy tollpelyhet bocsátunk légbe; ha a betegre száll, életbenmaradását, ha pedig ágya mellé esik, elhalálozását jelenti.

A kalotaszegi az akasztott embert különös babonakörrel veszi körül Ha p. o. embert akasztanak, vagy magát akasztja fel valaki, vagy valahol gyilkoshalál támad. olykor szél szokott keletkezni. Ha a felakasztott emberről levett gunyával törlik a lovat, az a ló meghízik; ha pedig a gunya egy darabját vagy a felakasztottnak egy ujjperczét pálinkás hordóba teszik, a pálinka megjavul tőle. — Ha valaki már ki van nyujtóztatva, a nép szerint néha megesik, hogy a halott elrejtezik. s aztán ha temetésre kerül a sor, akkor megszólal, felébred. — Hazajáró lelkek vannak a kalotaszegi néphitben is, de nem határozott formában. A holt ember valami állatnak, p. o. a nyulnak képiben szokott hazajárni, s addig tölti az éjt otthon, míg a baj vagy a dolog, a mi miatt hazajár, m.g nem változott.

*

Van még nehány sajátságos babona, melyeket a fennebbi csoportok egyikébe sem oszthatok, de felemlítés nélkül sem hagyhatok s így függelékképen közlöm itt:

A szántás ideje alatt a férfi non coit cum uxore, nam populus ob hanc causam robigine corrumpi putat, sem kenyeret nem pirít, mert meggazozik a szénája.

Ha kicsi pók mászkál a népen, nem hajtja el, mert az szerencsét jelent.

Ha szarka röppen az ajtóba, vendég lesz, még pedig onnan, amerre a szarka farka áll.

Ha a csirke lába fáj, az asztal vagy szék lábát kötik be.

Csirkezuzát a nép a hazugok porcziójának tartja

A világ végéről a kalotaszegi nem sokat gondolkozik, azt hiszi mindössze, hogy ha rosz lesz az emberiség, akkor tűzeső fog hullani, és az fogja az egész világot elpusztítani

Lakás és butorzat a szepesi szászoknál.

Weber Samutól.

Midőn a szászok, kivált második Géza után a Szepességen a Poprád és Hernád völgyében letelepültek, ott többnyire rengeteg erdőket találtak, melyeket előbb irtani kellett. Az irtások közepette, melyek részben még most is a volt erdő nevét viselik, (mint „dürrer Wald, lange Tanne, Bärpüschchen“.) támadtak az egyes helységek faházai. Ezen faházak kipusztulása után szilárd anyagból, kőből és tégláből épitették lakóhelyeiket. Az utczák rendesebbek lettek. Két nagy házsor között

ebb, rendesen faházikók épültek, az előbbiekben a tulajdonképeni gárok, az utóbbiakban a munkások laktak. Ezen nagy és kis házak ői körülbelől olyan viszonyban állottak, mint a földes ur az alatt-óhoz. [1] A városok felosztásának ezen nyomai még most is látsza-, p. o. Szepes-Bélán, Felkán, Mathaóczon. Más városokban ellenben középen felépült faházikókat már lehordották és csak a nagy házak radtak fenn az utcza rendes sorában.

A házak többnyire emeletesek valának. Az utczára nyiló föld-nti előtér kis ablakokkal volt ellátva és kamarának szolgált, az ezen elkedő emeletes tér inkább csak szük réseket, mintsem ablakokat tatott és szintén csak raktárnak tekintették. A nagyobb házak az zára csarnokkal voltak kibővitve. A városházakat német izlés és visz-emlékezés szerint rendesen oszlopcsarnokkal diszitették, mint azt ese városházán még tisztán láthatni.

A ház ezen előrésze után következett a középső része. Itt ren-en üst volt elhelyezve, melyben a palinkát főzték, és pedig mint dasägilag fontos házi iparczikket rendesen nagy és jó minőségben. lönösen a városoknak Lengyelországhoz való elzálogositása óta (1412) helyen állott még a sörfőző katlan, melynek hasonló jelentősége lt mint a pálinka üstnek. A sört nagy mennyiségben gyártották fogyasztották. Különös alapszabályok (mint a czéheknél) szabályoz-, a teendőket és az egész eljárást. Grezda városában az 1551-ik ből találjuk a sörfőzők alapszabályait. Zeilitzon egy az 1676. évből ő maláta-egyesülettel találkozunk. Szepes-Bélán még e század elején serfőző házra akadunk.

A ház hátulsó része, melynek ablakai az udvarra néztek, a tu-donképeni lakószobából állott. Az ősök azért lakták a ház hátsó zét, hogy az udvarban elhelyezett istállókat a háziállatokkal és a dászati munkálatokat figyelemmel kisérhessék. Az udvaron nem hi-yzott a kút. Az istállók mögött a házi kert terült el. Itt a háziasz-ny legszükségesebb konyhanövényei termettek és pedig: sárga mu-, petrezselem, vörös hagyma, foghagyma, főzelék, káposzta és sa-. Egynehány virágról is gondoskodtak, melyek között a tulipánt, zlevelü rózsa, a tüzes liliom, a költői narczis és a kancsós jáczint m hiányzott. A kertet bekeritik a veres ribiszke, a pöszméte és kran egy nehány gyümölcsfa is.

A kertet a mar a mezőre nyiló mezei termények számára való

[1] Nagy és kis házak. Weber Samutól a Századokban 1882. 324. l.

házi csür zárja el. A jobb móduak még mezei csürrel is rendelkez-nek, mely a város épületein kivül a közel fekvő mezőkön épült és ugyanazon czélra szolgál, mint a házi csür.

Ha a tavasz beköszöntött, akkor minden ház elé keritést állitot-tak fel, melybe a káposzta magot vetették a végett, hogy az itt ku-jábban növekvő csirát sikeresebben lehessen kiültetni a tulajdonképeni káposztaföldre. E szokás kisebb városkákban, p. o. Ménhárdon még most is fennáll. A keritések eltávolítása után (Pflanzgärtchen) piros pünkösdünnepre a tér zöld fákkal diszlett, melyeket 1—2 napra ki-tettek.

A házak utcza felőli oldalai rendesen kirívó szinekben valának ki-festve, miképen magam is láttam azt még Szepes-Bélán. Kifestett mindenféle czifrázattal diszitett oszlopok látszottak, melyek közt védőangyalok lebeg-tek, míg a szabad mezőben épületes feliratok valának olvashatók, p. o.

„An Gottes Segen ist alles gelegen.“

„Für alle Dinge tracht' nach dem
Was deiner Seele ist bequem,
So wird nochmals der fromme Gott
Dir geben auch dein täglich Brod 1666.“

„Ich achte meine Hasser,
Gleich wie das Regenwasser,
Das von dem Dache fleuszt,
So mir Gott Hilfe leist!
Selig ist, wer vergisst,
Was nicht mehr zu ändern ist. 1807.“

„Missgunst ist ein böses Kraut,
Der Neid hat sie aufgebaut;
Doch lass ich beiden ihre Wuth,
Wenn mich nur schützt das höchste Gut.“

A butorzat nagyon egyszerü, de czélnak megfelelő volt. A fal körül az egész szobában padszékek huzódtak. [1]) Ezek nemcsak ülésre és lefekvésre szolgáltak az embereknek, de tojásra és költésre a tyu-koknak és ludaknak, ha elől deszka ajtócskával elzárhatók voltak. E padok még a kemenczét is befoglalták, és akkor kemencze-padnak (Ofenbank) neveztettek. A nagy cserép kályhában vörös rézből való nagy

[1]) Vesd össze: Lakás és butorzat a XVI. és XVII. században. Báró Rad-vánszky Bélától 1879, a többi butorzatot tekintve is l. 26. 27. 30. . . . .

üst volt ugy alkalmazva, hogy benne egész nap meleg vizet lehetett találni (Ofentopf).

A leirt padokkal párhuzamosan huzódtak a szoba falain a tálszékek. Ezeken voltak elhelyezve a feltett cseréptálak, tányérok és kannák, nem különben a czin edények, melyek nagyon szokásosak és a jobbmóduaknál nagy mennyiségben találhatók valának, annyira, hogy Béla városában még 1848-ban 21 mázsa ilynemü czint áldoztak a haza oltárára. [1]) A tálszékek rendesen kek, vörös, zöld vagy más kirivó szinekkel voltak kifestve.

A falba volt illesztve 1—2 szekrényke (Almereichen), melyben a házikenyeret, kést, és több efféle kisebb dolgokat szoktak volt tartani. Az egy nagy két ajtaju almáriumban a háznép fehérnemüjét és ruháját óvták meg a portúl Az értékesebb dolgok a „kőházban" (Steinhaus) őriztettek, mely rendesen a ház elött kőből volt felépitve, hogy a tüz ellen biztosabb legyen

A szobában még egy nagyobb láda szintén ruhanemüek tartására szolgált, és kirivó szinekkel és kivált tulipántokkal volt kifestve.

A szoba közepét elfoglalta a nagy, kemény fából készült hatszögletü, vagy kerekded asztal A felső lemeze eltolható és bezárható volt. Nagy fiókjában több kisebb ládácska és fiók, néha rejtekhelyen is, volt alkalmazva, mely a pénz és s a házikincsek megörzésére szolgált. Az asztal laba megint egy kis szekrényből állott, hol több házi szerszám, furó, kapocsvas, láncz, kalapács, szög és afféle állott a gazda rendelkezésere. A szekrény talpa az asztal felső lemezének szokott megfelelni.

Az asztal körül rendesen ugyanazon szinekre festett faszékek állottak. A háttámaszban szivalaku nyilás volt kivágva és a deszkaülésbe négy egyenes faláb volt beillesztve. A székhez rendesen a guzsaly volt támasztva, a lenbe szúrt orsóval, melyet méhszorgalommal és pókügyességgel milliomszor forgattak a gazdasszony ujjai.

Igen fontos és nélkülözhetetlen butor volt a szoba egyik szögletében a szövőszek (Gestell), melyet különösen tavaszszal hoztak a szobába, hogy a télen font fonalakból vásznat szőjenek. Mig a felnőttek szőttek, a gyermekek a mellette álló csévelőn (Spulrad) a csévére (Spule) tontak a fonalat. Mily elterjedt, fontos és hasznos volt a vászonszövés háziipara a szepesi szászok között, onnan is kitetszik, hogy még 1802-ben csak a Poprád völgyében nyers és félig nyers vászon 171,909 frtért adatott el, mely összeg akkori értéke a mai egy milliót bátran megközeliti. [2])

[1]) Városi jegyzőkönyv az 1848-ik évről

[2]) Statistik des Königreichs Ungarn v. M Schwartner I, §. 80.

A kályha párkányzatán állott a gyertyatartó, a házban saj… gyúból öntött gyergyával. A vett gyertyának fontja 1776-ban … denárba került, 100 denárt egy forintra számitva. [1]) Még olcs… egyszerübb volt a szoba kivilágitása a világitó cseréppel (Leuch… be), mely abból állott, hogy egy cserépen meggyujtottak valami k… zagot, melyen egy darab faggyu feküdt. A koppantó (Lichtputze) … vazó gyertyabél lenyirására és tisztázására használtatott.

Száraz helyen a kályha mögött található volt a porládácska (Pul… chen). Az egyik fiókjában volt a tüzkő és az aczél, a másikban … melylyel tüzet gyujtottak, ha az aczél és tüzkő szikrái a szénre e… száraz forgácsok segitségével lángra gyultak. Ez helyettesitette a …

A falak képekkel voltak diszitve. A katholikusoknál a sze… protestánsoknál a biblia és a hitújitás hóseinek képei valának la…

A tükör sem hiányzott a szobában. Mögötte kilátszott k… protestáns házakban, a sokat használt fényes külsejü biblia, enek… imádságos könyv, melyek között a virgács sem hiányzott.

A szoba főbutorzatához tartozott a mennyezetes ágy (Himme… Mennyezete négy oszlopon nyugvó fából készült fedél vagy b… volt. Az oszlopok között függönyök voltak, melyeket össze le… huzni vagy szétterjeszteni. Az ágy szintén azokra a szinekre volt … melyeket már emlitettünk. Mint a padlás gerendáin a ház épit… évszáma, tulajdonosának neve és egy nehány szép jelszava voltak … úgy a mennyezetes ágy is bővelkedett olyan bibliai feliratokban, … az alvásra és a jámbor életre vonatkoztak. Ily feliratok termész… német nyelven következők lehettek: „Ne szeresd az álmot, ho… légy szegény; nyisd fel a te szemedet és elégitsd meg magada… nyérrel. Példab 20, 13.“ Vagy: „Édes az álom a szolgának, ak… kat akár keveset egyék; a gazdagot pedig gazdagsága nem … aludni. Pred. 5, 12.“ Vagy pedig: „Nem engedi, hogy a te lá… essék; nem szunnyad a te őriződ, Zsolt. 121, 3.“ Vagy végre: „… ségben lefekszem egyetemben és aluszom; mert te Uram egyedül … nekem bátorságos lakást, Zsolt. 4, 9.“

Ha még felemlitem, hogy télen, nyáron az ablakon virág… ben Flóra nyájas gyermekei diszlettek, melyeket gyöngéd női … ápoltak, akkor mindent megérintettem, mi jellemző volt a szepesi … lakását és butorzatát illetőleg. A mindent nivelláló időnek be… azonban itt is megérezhető. Egy nehány falu kivételével a la… butorzat a szepesi szászoknál most már majdnem mindenben m…

[1]) A XVI szepesi város levéltárában az 1776 évi limitatió.

Visontai népdalok és gyermekjátékok.

Közli: *Balassa József.*

Az alább közölt dalokat és játékokat Somogymegye déli részén, Visontán jegyeztem fel. E vidék nyelvjárása átmenet az alsó és felsődrávai között; tulajdonkép az alsódrávaihoz lehet soroznunk, csakhogy ennek egyes sajátságai már elvesztek; így pl. az *al, el* szótagból *á, é* lesz, és nem *ó, ë*; nem hallhatók a *fordil gyóggyil, ütil* stb. alakok; a többes szám 3. személyében csak a *magik* szóban maradt meg a birtokos-*ik* rag. Viszont a nyugati nyelvjárás nincs reá még oly nagy hatással, mint a felsődrávaira. Ezt a nyelvjárást beszélik azon a vonalon, mely Barcstól Csokonyán, Visontán, Nagykorpádon keresztül halad északnak, s elválasztja egymástól az alsó és felsődrávai nyelvjárást.

Az egész duna-drávaközi nyelvjárás-vidéknek egyik legérdekesebb sajátsága a felszólító mód egyes alakjainak használata a jelentő módban. Ahhoz, a mit erre nézve a „Magyar Nyelvjárások“ 138. lapján elmondottam, e vidéken tett megfigyeléseim alapján a következőket fűzhetem: A két alak összezavarása első sorban a *t* végű igéknél történt azokban a személyekben, a hol a *t* után *j* áll: *borécssa, szakéccsa, tudhassuk, felöltüztessük, főtámasszuk, kocogassák.* Ezután elterjedt e két mód alakjainak összezavarása egyrészt ugyanezen igék alanyi ragozásában, másrészt a nem *t* végű igéknél is. E két utóbbi esetben azonban a felcserélés csakis a többes szám 1. személyében fordul elő, a hol a felszólítás és az egyszerű kijelentés a legközelebb áll egymáshoz. Példák: *itt már segithessünk rajta*; *melégessünk, hajtogassunk, mérögessünk*; a *kötényire gombot kössünk*; *egy darabig fussunk*; — *maj bele tëggyük, vëggyük* (vësszük); — *nëm tuggyunk mögusztatni*; *körösztű tuggyunk bele gyünni*; *akarjunk*; *ak körű mönnyünk*; *mögfordullunk* (a. m. *megforduljunk* e helyett *megfordulunk.*)

Az alább következő dalokat és játékokat úgy jegyeztem fel, a mint énekelték; megjegyzendő, hogy magukat a dalokat inkább az iskolában tanult nyelven mondják; azonban a nyelvjárást híven tüntetik fel a játékokhoz csatolt utasítások, melyeket pontosan a kiejtés szerint jegyeztem fel.

Az első három dal ritmusa kissé különös; olvasva úgy látszik, mintha nem is volna semmi versmértékük, énekelve azonban a második sor első része, melyet mindig kissé beljebb irtam, igen gyorsan hangzik; hat szótag kerül egy ütembe, ilyen formán: Erdő, erdő, de magos vagy, zöld leveles annak az ága; ritmusi értéke azonban annyi, mint

a 4, 4, 4, 3 soré; a hatodik sor így is alakult, s ebben már lassabban éneklik a harmadik ütemet.

Népdalok.

1.

Erdő, erdő, de magos vagy, zöld leveles annak az ágá;
Közepibe, két szélibe kék nefelejcs bokor virágzik.
Eggyik hajlik válamra,
Másik a rózsáméra,
Në sirj kedves kis angyalom, tijed lëszek én még valaha.
Szakajcsd lë jaz ëgyiket, kalapod mellé tëgyed,
Had tuggyák mëg Visontába,
Ej, huj! hogy én tégëd szeretlek.

2.

Este, este, késő este, kilencet ütött már az óra,
Az én kedves kis anygyalom kisétál már a kapujába.
Én is ára mëntem el,
Szivem szomorodott el,
Páros csolkot raktam rája, rózsám piros két orcájára.

3.

Elmöntem èn vándorolni
a szép Szöged városa felé,
Fecskét láttam száldogálni
a szép Szöged városa felé.
Szál le föcske, ha löhet,
Vidd el eszt a levelet,
Tödd a rózsám kebelébe,
Ej, huj! ne sirasson engömet.

4.

Visontaji keskëny ucca de porzik,
A legényëk vörös borral öntözik,
Öntözzétëk, had terëmjën virágot,
Akkor nyiljon, mikor én arra járok.

5.

Hármat füttyentëtt a gőzös masina,
Tënnap hoszta levelemet a pósta,
Mit ér nékëm az aranyos levele,
Hoty ha magam nem beszélhetek vele.
Ha jelindult az a gőzös, had mënnyën,
Én utánam senki në köserëgjën
Már az aki én utánam köserëg,
Az álgya mëg aki jengëm teremtëtt.

Gyermekjátékok.

1.

Haj szénája, szénája, széna szakadéktya,
Benne vagyon kerék asszony, kerék kis mënyecske,
Lassan, könnyen kis mënyecske,

Ölêd akit szerecc.
Eszt ölelëm, eszt csolkolom; díván dombján, domboruján.
Aggyon isten lassu essőt,
Mossa össze mind az kettőt,
Mind az arany vesszőt.
Hej dinárom repce,
Pusszog a szekerce,
Össze szijják, össze mossák,
Rád kocogassák.
Coki të vén bocskor!

(Lásd: *Kiss Áron*, Gyermekjáték-Gyűjtemény, 274. és 393. l.)

2.

Zöld fü, zöld fü a lábom alatt,
A ki legszëb lëssz, tőlem csolkot kap.

(Összefogózzunk, ëgy ben van, am mëgcsókú ëgy másikat, akkó n mén bele.)

3.

Ëggyik szalad, a másik kergettye és mongya:

Fond cica kertëdet,
Hama mëgfonhatod.

4.

Ég a gyërtya, ég,
El së aluggyék,
A kősziklák mögrepennek,
Mind leguggyoljék.

(L. *Kiss Áron*, 430. l.)

5.

Kinek a szűre a szögön,
Dömötör hajtya a lovát,
Fáj a szivem lölköm, Dömötör,
Fáj a szivem, lölköm, Dömötör.
Haja zsirom, petrezsirom, hop, hop, hop.

Kerétëttem, kerétëttem ek kizs várt,
Kivül, belül bemeszeltem szép tisztán;
Âra jött az irodai uj várba.

Jobb tenéköd édös rózsám, mind néköm,
Tégöd szeret az én rózsám; nöm öngöm.
Haja szirom, petrezsirom, hop, hop, hop.

6.

Biró János kertye mellett
Róka támad vize mellett,
Hama biró, hop, hop, hop.

(Összefogozzunk, asztán egy darabig fussunk, asztán mögfordullunk.)

7.

Borsosba jártam, borsos bort ittam,
Ëgy szép lányt láttam, ha jaz önyim vóna,
Lë söm fektünném, el söm alunnám,
Még be nöm járnám titkosi uccámat,
Fölszólíttanám argandijámat,
Kezire annám gyönge Katicámat.

(Összefogózzunk körbe; akinek a nevit mondik, az kifordú.)

(V. ö. *Kiss Áron*, 432. l.)

8.

Hâj bëlla, bëlla,
Mér tud a bëlla,
Bëlla farkat metégessünk,
Gyöngy ágat hajtogassunk,
Hamut mérögessünk.
Riézám, rezelőm,
Apró pénzöm csörgetöm;
Szöggyed rózsám, szöggyed,
Kötényödbe szöggyed.

(Összefogózzunk, osztán mongyuk eszt: aki nevet, annak a kötényire gombot kössünk; aki másoccor nevet, annak mög a keszkenyőjit vögyük lë ja fejirű.

(L *Kiss Áron*, 442. l.)

9.

Járom az uj várnak az allát,
Járom a sor magallát.
Az én lábom szolgalegény,

Lábanyomát sëm nyomja,
Fehér talpát sëm nyomja.
Nyizsd ki lëjány kapudat,
Hadd kerüllem váradat
Dob szerda, dobb kedd:
Siralom csütörtök,
Aggyon isten jó napot,
Jó napot, vékony, karcsú derëkot.
Örzsébet asszony, kedves komámasszony,
Ol szép, ol kegyes, ol kedvemre në eshessék
Báráni bicsak nékül,
Aranygyűrű nékül.

(Három lëjil a fődre így . . ., akkörű mönnyünk, akkor mony-
ık eszt. Amíg jáccunk, addig mindig ott ínek (ülnek).

(L. *Kiss Áron*, 359. l.)

10.

Egy hidas játék párbeszéde egészen egyezik a Dr. Kiss Áron já-
gyűjteményének szintén Somogyból (a 216. lapon) közlöttel, csak
utolsó három szólás tér el ilyeténképen:

— Isten anna szent markából
— Mi jis kértünk, de nëm adott.
— Azért mer kutyák voltatok.

A kimuzsikálás.

(Palócz bosszu.)

A palócz életében megtörténik, hogy egyik-másik leány a hozzá
ızalommal közeledő legényt szóval, taglejtéssel kigunyolja, tánczra
ıivásnál visszautasitja, kikosarazza, szóval magától elutasitja, és ha
eánynak ilyetén viselkedését, mint elfogadható indokon nem nyug-
a nép közvéleménye is sértésnek ismeri el: a sértett legényben föl-
ed a bosszú érzelme.

A sérelmet szenvedett legény pajtásaival alkalmas helyen, lehe-
ǝg titokban megbeszéli az esetet, s ha a többség egyértelemre ju-
t: elhatározzák a sértő leány kimuzsikálását.

A bosszúállásnak ezen neme kétféle, és pedig: kisebb vagy na-
ıbb, alkalmazva a sértés milyenségéhez. Ha kisebb természetü a

sértés, például a tánczra felkérés visszautasítása, akkor nyomban is alkalmazható a bosszú, rendszerint azonban a legények által meghatározott lakodalmi mulatságon; ha sulyosabb természetü a sértés, például nevetést előidéző gúny, vagy megkérésnél kikosarazás, akkor a bosszút mindig farsangi nyilvános mulatságban hajtják végre.

Az itélkező legenyek a bosszúállásnak idejét is, helyét is titokban tartják azért, hogy az illető mit se tudhasson a történendőről, különben távol maradna a mulatságtól.

Ha elérkezett a megjelölt mulatság vagy lakodalom napja, kezdetét veszi szokás szerint a vigalom s a fiatalság még a boszuval sujtandó leánynyal is enyeleg; de midőn a mulató fiatalság már látja, hogy a mulatók és vendegek teljes számban együtt vannak, váratlanul jelt ad a bosszuálló legény, mely jelre a zene, mintha csak elmetszették volna, elnémul, a tánczolók párjaikat elbocsátják s a legenyek a muzsikások közé, a leányok, illetve asszonyok pedig az ellenkező oldalon csoportosulnak.

Halotti csend lesz egy pillanatra, mindenki tudja azonnal, hogy kimuzsikálás lesz, de hogy kit sujt a bosszu, azt nem tudják, s éppen ezért a nőcsoport majd minden fiataljának arcza halálsápadttá válik. E hirtelen beállott rendkivüli izgatottság nem tart soká, mert a bosszúálldó legény csakhamar a muzsikusok elé lép, arczczal a nőcsoport felé s a nélkül, hogy a megbosszulandót megnevezné, ekként szól:

„A ki engemet itt meg itt, ekkor vagy akkor, ezzel vagy azzal a szóval, tettel megsértett, menjen ki" — s ennél a szónál kitárja a mulató helyiség ajtaját — „te meg czigány huzd rá a nótáját!"

E szavak hallására azon leány, ki magát bünösnek érzi, kötenyébe rejti arczát, sirásra fakad, a körötte vagy mellette állók megrettenve, némelyek szánakozó arczczal félre huzódnak mellőle. A sirú leányt ha vannak: rokonai, ha nincsenek, egy pár éltesebb asszony közre veszi s vezeti kifelé; rendszerint a czigánybanda ilyenkor a Rákóczy indulót szokta játszani, s a bosszút álló legény elölmenése mellett kisérik a leanyt egészen a mulató helyiség kapujáig, hol mindaddig huzzák az indulót, a mig a leány el nem tünik szemeik elől. Ezután pedig tovább mulatnak.

De nem csak a leányt, menyecskét éri az ily bosszú, hanem — ritkán ugyan — a leányt méltatlanul sértő legényt is kimuzsikálják s ez akkor történik, ha a közvélemény hatása alatt a legenyek a sértett leány vagy menyecske pártjára szegődnek. Ámde a legeny kimuzsikálása már nem megy simán; rendszerint véres verekedéssel végződik

A palócz leány borzasztóbb büntetést nem ismer magára nézve a „kimuzsikálásnál“; az ily leány a falu és szomszédfalu fiatalsága előtt sokszor két évig is erkölcsi halott; de előbb is felszabadulhat a sujtó teher alól, ha a sértett legény megbocsájt neki, vagy a falu közvéleménye mellette nyilvánul. A menyecskét — legyen az özvegy vagy férjes — és a legényt csak is azon egy mulatságra sújtja a bosszú.

Mennyire lesujtó a kimuzsikálás egy fiatal leányra, azt leginkább abból itélhetjük meg, hogy az ily kimuzsikálási esetet még ellenséges leánytársai sem szokták a szenvedő szemére vetni, s az még titkos közbeszéd tárgyává sem válik.

Régibb időben a kimuzsikált leány néha „a sirig hordozta pártáját“; ma már lazulván az erkölcs, a bosszuállás ezen neme is szembetünőleg veszti erkölcsi hatását a palócz nép életében.

Közli: *Pintér Sándor.*

Palócz találós-mesék.

— A Mátra aljáról. —

Gyüjtötte: *Istvánffy Gyula.*

49.

Eke, ökör, minden mé'vvan, mêg az Isten segitsêgi is; mi nêkű' nem lehet mêgis szântanyi?

(*Borozda nélkül*).

50.

Bodonba fât vâgnak, ide is eehúll a faógâcsa.

(*A harangszó*).

51.

Az érész alatt vizes, az érészen kível szâraz; a ki tuggya, ki ne mongya.

(*A kender szösz, mikor fonják, a guzsalyon a mi van, fent, az száraz, a miből meg a fonalat fonják, folytonosan nyálazzák*).

52.

Êgy garasê' ollyat vesz,
Konyha kamra télyi lesz.

(*Gyertyavilág*).

53.

Kêcczer lètt a vilâgra,
Vérès posztaó nyakâba,
Kântorsâgra nevekedètt,
Vérès a szakâlla.

(*A kakas, mert mint tojás és mint csirke „kêcczer lett a világra.“*)

54.

Míg ên ê'tem, lyukbaó' vaót palotám,
De mâ' haótom utân vérès selyem ruhâm.

(*A rák*).

55.

Felű' ollyan, mint é' kkád,
Alú' ollyan, mint é' nnád.

(*A mákfej*).

56

Ki vaót a létjobb mostoha anya?

(*A vad fa, a kibe bele ótanak*).

57.

Ki vaót az Istennek a kisbéraója?

(*A harang, mikor Krisztus keresztre feszitésekor meghúzták*).

58.

Az ökörnek melyik aódalán van több szeör?

(*A külsőn, mert belül egy szál sincs.*

59.

A szántaó-veteő embér mi nékű' nem szánthat?

(*Fordulás nélkül*).

60.

Az Isten hun vaót, mikaó' se ég, se feőd nem vaót?

(*A maga dicsőségében*).

61.

A paradicsomkert mivee' van körű' keritve?

(*Szentlélekkel*).

62.

Se Isten nem teremtette, sé ember nem csinyá'ta, mija'?

(*Repedés a gerendán*).

63.

Hova sütött a nap ecczér, a hova többé soh'se süt?

(*A Veres tenger fenekire, mikor Mózes a vesszőjével megütötte s a viz ketté vált.*)

64.

A lételseő güdör hun vaót a feődön?

(*Ott, a hol az Isten a földbe markolt, hogy Ádámot teremtse*).

65.

Mi mégy be ja templomba letisleteleő?

(*A kulcs nyikorgása*)

66.

Mikaó á't az Úristen féllábon?

(*Mikor a szamárra akart ülni, mert az egyik a kengyelben volt*).

67.

Mi' csinyá' az Isten, mikao az esseő esik?

(*Sarat*)

68.

Hatvan kovács, me' Hetven ács megittak egy-é' lliter bort, 15 karajczár vaót literje, mi esett abbú' rájuk?

(*Kettejükre 30 kr, mert a kovácsot Hatvannak, az ácsot Hetvennek hivták*).

69.

Né' szszamár ember van a velágon, melyik embér az?

(*1. A pap, mert másnak tud feleséget szerzeni, magának nem. 2. A kántor, mert akkor is dalol, mikor más sír. 3. A kőmives, mert meg élesiti a csákányát s kőbe vágja. 4. A kéményseprő, mert mindig ott vakar, a hol nem viszket*).

70.

Micsoda madárnak nem eszik a

húsát, micsoda virágbaó' nem kötnek koszoraót, micsoda fábú' nem csinyâ'nak koporsaót?
(*1. A méhecskének.*
2. A kendervirágból.
3. A rozmaring fájából.)

71.

Hégyén mégyén, magyon mégyén,
Vasat viszén, de nem kovács,
Lyukba bújik, de nem bogár.
(*Ekevas*).

72.

Ha râm nêzel,
Vissza nêzlek,
Ha râm nevetsz,
Kinévetlek.
Tiszta igaz ês hív vagyok,
Kedvedê' ên nem hazudok.
(*A tükör*).

73.

Erdeő a hazâja,
Van derêk bundâja,
Lomhân jâr, kel, forog,
Ha szaó', mindê' morog,
Lânczot kötnek râja,
A tânczot mé' ijârja,
De soha sincs jaó kedvi
(*A medve*).

Hajdu-Szoboszlói adalékok.

Mese.

Mengyen-mendegél egy obsitos katona hazafelé a szülőfődjire. Hát a mint egy falun mengyen keresztül, látja hogy egy ház előtt a padkán ott kucorog egy ősz-öreg ember, osztán rí keservesen. Oda mengyen az obsitos.

— Hát kend mír rí öreg apám?

— Jaj, hogy ne rínék fijam, mikor meg vert ídes apám!

— Csak tán nincs mán meg a kend apja, hiszen maga is meg van mán kend száz esztendős is!

— Meg van a bion fiam. Oda be van a ház előtt; fát vág.

— Innye a ki szentje van, mán csak be mengyek, osztán meg kérdem hogy ugyan mír bántotta kendet!

Be is ment az obsitos, rá akadt az öreg emberre.

— Jó napot agygyon Isten nagy apám, ugyan mír bántotta kelmed azt az öreg fiját?

— Hogy ne bántottam vóna fijam, mikor a semmire való nem akart szót fogadni a nagyapjának!

— Micsoda! hát még megvóna a kelmed ídes apja is?

— Meg bizony fijam, odabe van, a sutba űl.

— De mán csak bemengyek, mert ilyen öreg embert jártombakőttömbe sose láttam.

Ott is ült az öreg ember a sutba, még akkor is az unokáját szitta, hogy mir nem fogadja a szavát.

— Szerencsés jó napot adjon Isten, szip apám! Mán csak bejövék, hogy ugyan hány esztendős lehet kelmed ?

— Jaj fijam, azt mán én tűllem hijába kérded, mert én meg nem mondom; ha eredj el a papho, a ki megkeresztelt, a maj megtudja mondani.

— Hát meg van még az a pap a ki kelmedet keresztelte?

— Meg biz az, ídes fijam, csak keresd meg; ott lakik a templom mellett, akárki megmutatja

Nosza, mengyen is az obsitos a papho, otthon is tanálta: ippen perédikációt tanult.

— Szerencsés jó napot adjon Isten kigyelmednek tiszteletes uram! Hát biz én az eránt kerestem meg érdemes szemilyjit, hogy mondana meg kigyelmed: hány esztendős lehet ecsesez*) öreg ember?

— Jaj fijam én asztat igy meg nem mondom, ha csak a mátrikulába ki nem keresem De az a baj, hogy a matrikula a tékába van, osztán *ídes anydm* meg kiment a szöllős kertbe, s a mint sejtem: a téka kúcsot is kivitte.

Népdalok.

I.

Lement a hajamrúl a zsír,
Ez a világ róllam ítíl,
Megkenem én az hajamat,
Jóba foglalom magamat.

II.

A zöd halom feketíre van festve,
Az ég alja fejírre van meszelve,
Ugyan rozsám, jutok-i még eszedbe,
Hogy valaha jültem én az öledbe!

III.

Keserű míz, nem hittem hogy ídes lígy,
Ides rózsám, nem hittem hogy álnok lígy,
Vótam hozzád olyan igaz mint az nap,
Ki jaz égen ragyogva süt egísz nap.

Közli: *Szivós Béla.*

*) ez és ez

Porcsalmai babonák.

1. Rostavetés.

Egy rosta mélyebb oldalu kávájába bele szurnak felülről mindkét ágával egy kinyitott ollót. Ezt az ollót és annál fogva a rostát két oldalról két ember tartja az olló fogantyúja alá tett növendek ujja hegyén, ugy hogy a többi ujja hozzá nem ér. A rosta kávájában alul van téve 9 darab forgács, egy fésű és egy könnyü kefe. *A*. kezdi: „Péteremre, Pálomra mondom, Feri lopta el a tojást.“ — *B*. tagadja: „Péteremre, Pálomra mondom, Feri nem lopta el a tojást.“ — Ezt egymást felváltva ismétlik még kétszer. S ha Feri volt a tojástolvaj, úgy megfordul a rosta az ollóval az ujjok hegyin egyikök vagy másikok felé, hogy szinte leesik az ujjokról. Ha más lopta el a tojást, a rosta mozdulatlan marad Ekkor megpróbálják a másik nevével a párbeszédet, a kire gyanakosznak: mig a rosta mozdulásával a bünöst csakugyan kitalálják. Igy megnevezve egy-egy gyanus embert, mindenféle vétket meg lehet tudni, hogy ki hajtotta végre. Ezt letett igaz hitére vallja öreg Kerekes Eszter.

2. Orvosság a szemveréaről.

Ha valaki gyermekedet a szemével megverte, tölts félig egy jó nagy pohárt tiszta vizzel, s tégy a pohár felibe egy rostát Azután egy tojásnak vedd ki a fehérit és csorgasd azt a rostán keresztül halkan a pohárban lévő vizre: ha a víz felületin elterülő tojás fehérje egy szoknyás asszony alakot mutat, akkor asszony, ha nadrágos forma férfit mutat, akkor férfi verte meg a gyermeket. S ha ez tudva van, akkor aztán csak meg kell mosdatni azzal a tojás-fehéres vizzel a kicsit és azonnal meggyógyul.

3. Ha nem tud aludni a kisded:

Menj a sertés ólba, mikor alszik a kocza és lopj az alól egy kis marok almot, hogy a kocza észre ne vegye, azt tedd a gyermek bölcsőjébe és elalszik mint a tej

4. Ha a kicsiny förösztéskor sir:

Jele, hogy az any a terhes korában kutyához, vagy macskához rugott, a mi soha sem szabad! Ennek orvossága: Mikor a gyermeket förösztöd, tégy a tekenő mind a négy szarvára vagy szegére egy-egy kis marok hamut és mikor a förösztést elvégezve, kiveszed a gyermeket a tekenő-

ből. a tekenő jobb felső és alsó bal szegiről. azután a tekenő felső bal és alsó jobb szegiről keresztben kapard bele azt a hamut a tekenőbe ; azután szűrd keresztül azt a hamvas vizet egy ruhán És az a hamu, ha az anyja kutyához rugott, kutya szőrré, ha macskához rugott, macska szőrré változik, a gyermek pedig nem lesz tovább síró

Közli: *Kiss Áron*

Vizi manó a Hernádban.

Hogy mennyire ragaszkodik még a kassai külvárosok tót eredetű lakossága a vizi ember — tótul *topelyecz* — babonahitéhez, mutatja a sok monda, melyet a néphit ahhoz még most is füz Azt tartják, hogy a vizi manó leginkább a férfinemből szedi áldozatát, s ha valamelyik évben nem sikerül mindjárt a fürdőzőt hatalmába keriteni, dühében magasan ugrik ki a vizből, ha a hidon valaki átmegyen. Néhány asszony megesküdni is kész erre.

A nép a vizi manót szenvedélyesnek, haragtartónak tartja, de azért érzeket a szép iránt, sőt hiuságot sem tagad meg tőle.

Történt néhány év előtt, hogy egy igen szép leányt szülői arra kényszerítettek, hogy egy nem szeretett férfiuval jegyet váltson. A leány annyira szivére vette a dolgot hogy a Hernádba ugrott. Egy év multával ez a monda terjedt el: A vizi manó egy kassai bábát arra kényszerített, hogy menjen le véle az ő birodalmába és segitsen egy asszonynak a szülésnél. A bába félig a félelemtől, félig a kiváncsiságtól hajtva, leszállt a vizi manóval az alsó malom melletti nagy füzfánál a vizbe, a hol ennek gyökerei alatt állott a vizi emberke palotája A bába az asszonyban azonnal fölismerte a mult évben hetult leányt, segédkezet nyujtott neki s egy gyermek születése után a vizi manó megtömte a bába kosarát homokkal, s a legszigorubb titoktartást követelvén tőle, felhozta a partra. A bába otthon kosarát kinyitván, homok helyett aranyat talált benne.

E mondából egész regény vált: hogy a vizi manó a leányba szeretett, folyton csábitgatta, s midőn a vizbe ugrott, feleségül vette stb.

Egy asszony, ki a Hernád partján lakott, mesélte, hogy midőn gyermekei asztalnál ültek s a tejbekását jóizüen ették, egy piros ruhás kis zömök emberke lépett a szobába s megette a gyermekek elől a tejbekását. Ugy látszik azonban, hogy az étel nagyon is megfekűdte a gyomrát, mert többé nem jelent meg az étkezésnél.

Legujabban pedig a vizi manó piros ruhája adott sok beszédre, mende-mondára okot. Tény az, hogy egy itteni molnár Márk napján a malom zsilipjeire piros nadrágot tüz ki, hogy a vizi manó elemének szelid parancsokat osztogasson. S midőn e tavaszszal a viz a kassai nagy gátat elsodorta és a Hernád uj medret mo-ott magának, viz hiányában a malmok szünetelni voltak kénytelenek; a köznép ekkor is azt beszélte, hogy a vizi manó addig nem nyugszik, míg egy teljes piros öltönyt nem vetnek a vizbe. Kétszer is tettek kisérletet a gát helyreállítására, de eddig sikertelenül, a mi csak megerősítette a babonás népet hitében. Közli: *Juhász Mór.*

A néprajz a prágai kiállításon.

A cseh országos kiállításnak egészben véve van bizonyos néprajzi jellege. Rendezőinek egyik czélja az volt, hogy a csehek szláv faji sajátosságait, műveltségét, művelődésre hivatottságát tüntessék fel. Ez irányban ellentétben helyezik magukat a germán műveltséggel, melynek iskolájában nevelődtek és a melynek ma is uralma alatt állnak. E germán hatalom alul akarnak menekülni a cseh-szlávok politikailag úgy, mint egész műveltségükben. E szempontokból történt, hogy az ipari czélu kiállításukon tág tér jutott a nemzeti művészetnek, tudománynak, iskolának.

A kiállítás ily jellege mellett természetesen kellően gondoskodtak egy néprajzi csoport létesítéséről. E csoport, melyet röviden ismertetni szándékunk, minden gazdagsága és sokoldalusága mellett, a gyüjtés módja, hézagossága és a gyüjtött anyag elrendezése tekintetében hagy kivánni valót. Az egész néprajzi csoportnak meg van eléggé tiszta szláv jellege, daczára a sokszerű germán hatásoknak, melyek a cseh-szlávoknál érvényesültek. E szláv jellegben jól láthatjuk azon közeli rokonságot, melyben a mi tótjaink a csehekkel néprajzilag állanak. Minthogy pedig a tót és általában a szláv hatások nálunk magyaroknál igen jelentékenyek, azért előbb-utóbb néprajzunk a csehekéhez is fordulhat egy és más kérdésben. E körülmény igazolja, hogy a cseh néprajzi kiállítással mi is megismerkedjünk és általában a csehek ily irányu mozgalmait figyelemmel kisérjük.

A prágai kiállítás néprajzi tárgyai két helyen vannak kiállítva: egyrészt egy e czélra épitett tipikus cseh paraszt-házban, másrészt meg a női kézimunkák és néprajzi képek a nagy iparcsarnok galleriáján.

A régies tipusu parasztház egyik szobája a lakó-szoba berendezését tünteti fel, mig a ház többi helyiségeiben különböző néprajzi tárgyak vannak összevisszaságban elhelyezve. A lakó-szoba bejáratától balra levő sarokban kemencze, körülte lóczák, felettük ruhaszárító-rudak. Az ajtóval szemben a bal sarokban mennyezetes ágy, mellette bölcső, a jobb sarokban az asztal, körülötte a fal mellett lóczák, egyébütt meg székek; a sarokban egy három oldalu szekrény áll. Az ajtótól jobbra tálas és konyhaszekrény. A kemencze és ágy között tulipános ruha-láda, a tálas és asztal között nagyobb szekrény. Egyéb tárgyak: az ajtótól balra a falon kanalas, jobbra szentelt víztartó, mellette olvasó; az ajtóval szemben levő falon régies óra és ott, valamint a balra eső falon, a tükör mellett, kezdetleges szent képek.

A kemencze téglából épült, nagy, négyszögletű; szabadon álló sarkán zöld szemekkel kirakott kályha. Az asztal le van terítve, rajta tál, kenyér, sörös pohár és könyv, felette a padozaton egy galamb van felfüggesztve. Az ágy mennyezetének állványa egyfelül a falba, másfelől a padozatról lefüggő két zsinegre van erősitve s középen és szélein kivarrt, nagy lepedővel van leterítve. Ehhez hasonlót sátorlepedő néven palócz vidékeinken széltében használnak, de csak a gyermekágyas asszonyok ágya felett, mikor is annak egész babonás jelentőséget tulajdonítanak. E lepedőknek, melyek nagyobb számban vannak kiállítva, diszítési motivumai egyezők a palóczoknál elterjedtekevel, melyeket ezek gyakran a tótoktól szereznek be.

A bútordarabok közül több szekrény van kiállítva. Ezek fabetéttel vannak diszítve vagy madarakkal, tulipánnal és más stilizált virágokkal kifestve. A bútorfestésnél, ugy látszik, a zöld, veres és sárga színeket kedvelik leginkább. Mint kezdetleges eszközök bírnak kiváló értékkel a nagyszámban kiállitott falakatok és az állványra erősithető vasszorítók a világitásra szolgáló faszilánkok számára. Mindezekhez hasonlókat palócz vidékeinken volt alkalmam megfigyelni

A fából való konyha-eszközök nagy számban vannak. Egyes faedényeket egyszerü barna betét, másokat festett virágok diszitik. Gazdag és változatos gyüjtemény van azon, nem ritkán finom faragásu faformákból, melyeket tészták készítésénél használnak. Érdekes tárgyak még: egy famozsár, kétfülü lyukgatott szürőtál, meg a kenyérsütésnél használt pár szárítója, minőt palóczaink is használnak. Szalmából font mindenféle kosarakat láthatunk: a nagy liszttartótól a geometriai diszítésekkel ellátott kis kosarakig. Az agyag-tálak, korsók, tésztaformák kedvelt szine a sárga, kék és zöld

A kiállítás néprajzi csoportjának leggazdagabb része a ruházat, leg a női himzések gyüjteménye. Néhány alak a nép tipikus ruházdását tünteti fel. Egy férfi alak öltözete: testhez álló, a csizmaszárig 5, alul gombolható sárga nadrág, elől zsebbel, a derékon piros lajbi; nyakon veressárga nyakkendő; az ing válla és kézelője himezett. Egy omitszkiji emberen egy ujjatlan, felette egy ujjas lajbi van gazdag lyem kivarrással és gombdíszszel; derekán a lajbi alatt kivarrott ekeny öv; fejen prémes sapka sajátszerü alakkal, mintha a karimája ét levágták volna. Egy harmadik férfialak széles karimáju kalapban llra vetett kabáttal látható. A leány-alak ruházatánál felemlíthető: a rékon a kivarrott, elől összekötött pruszlék, a könyökig érő ingujj, ötte arany és ezüst csipkével diszített kötény, a lábon félcipő kék risnyával, a nyakon gyöngy és csipke, a fejen párta és virágkoszorú. gy asszonyalak rékliben, főkötővel, melyről selyemkendő függ alá.

A kiállítás gazdag ruházati, különösen himzés-gyüjteménye a nagy rcsarnok galleriáját foglalja el, minden oldalról hozzáférhető üvegokrényekben felállítva. E gyüjtemény jelentékeny része kisebb mumokból, iparmuzeumokból való, minők elég szép számban vannak a heknél (pl. a turnovai, pilzeni stb). E muzeumoknak bizonyára nem vés részük van abban, hogy a népies motivumok mind tágabb tért ditanak a cseh ipar körében. Kiválóan gazdag gyüjteményt látunk az nyos, ezüstös csipkével diszített főkötőkből, (a cseh női öltözet egyik tipikusabb darabja), melyek alakjukban és szalagdiszükben nagy válatosságot mutatnak. Vannak kiállítva himzett kabátkák, övek, sapk stb. Különösen érdekesek diszítés tekintetében a nagyszámu semmel, leginkább veressel és kékkel himzett kendők, melyeknél legemzőbbek az igen dús sarok-himzések.

A himzések mellett a nép apró használati tárgyai, ékszerei vank kiállítva. Ilyenek: a brossok, nyakékek, keresztek, lánczok, kapcsok, ák, pipák, női fesük és hajtűk, közös tokban elhelyezett diszített elü kések és villák, régi díszes imakönyvek stb Mint kezdetleges közök érdekesek a fából és nyirhéjból készült tubák-tartók.

A diszitési motivumok gazdagsága és változatossága tekintetében himzések mellé méltóan sorakoznak a feles számban kiállított husi tojások. Ezek diszitése különböző technikára vall, ugymint: festés, paras, etetés, viaszkozás. A husveti tojások diszítései eddig már egy h néprajzi kiadványban tágabb körök számára lettek hozzáférhetőkké.

A néprajzi tárgyak körül a falakon néprajzi érdekü képek: vízmenyek, irón- és tollrajzok és fényképek függenek. E képek falu-

részleteket, különböző háztipusokat, a ház egyes részeit, (ablak, kémén homlokzat stb.) s belső berendezését tüntetik fel. Ezekhez járulnak menczék, bútorok, főleg díszes szekrények képei. Egyes lakóház-tipu sok nálunk is előforduló idomokra emlékeztetnek. Sajnos, hogy e ké peken, mint általában a kiállitás többi néprajzi tárgyainál is az ethno geographiai szempont el van hanyagolva, a tárgyak előfordulási hely nincs megjelölve. A képek között csak csekélyebb számban vanna olyanok, melyek a néptipust és a ruházkodást tüntetik fel. A kép közül különösen érdekesek Lego F. vizfestményei, melyek mintegy 3 táblán cseh népies motivumokat tüntetnek fel, némely táblán 20 kü lön tárgygyal is. A kiállitás más részében a cseh, morva, tót hímz és egyéb diszitési motivumokat magában foglaló több nyomtatott mű látunk kiállitva. Ezek azt mutatják, hogy a csehek nem csak gyűjt az ilyféle dolgokat, hanem azok kellő megértéséről és értékesitésér is gondoskodnak.

Az egész kiállitás arra vall, hogy a csehek nem ma kezdtek néprajzi tárgyak gyűjtéséhez. Magának a kiállitásnak már eddig is termékeny hatása volt, mert ösztönzést adott egy néprajzi társas szervezéséhez, melynek egyik első feladata lenne egy-két év mulva e nagyobb szabású cseh néprajzi kiállitást létesiteni. *P. K.*

Társasági ügyek.

I.

Leland Károly előleges jelentése a londoni folklore-congressusról *)

Tisztelt titkár úr! A mennyire sajnáltam, hogy ön nem vehet részt congressusunkon, annyira büszke voltam, hogy mint a magyaror szági néprajzi társaság tagjának, úgy az 1889-iki párizsi I., mint a évi londoni II. nemzetközi folklore-congressuson szerencsém volt e tár saságot képviselni. Úgy ezen, mint congressusi alelnöki minőségem ben nem mulasztottam el semmi alkalmat arra, hogy a világ foklori tái előtt hangsúlyozzam a magyarországi néprajzi társaság nagy érde mű tagjainak páratlanul lelkes buzgalmát, munkálkodásuknak mind más ilynemű társaságénál fontosabb voltát, és hazájuknak, a mel megszeretni alkalmam volt, tudományunk számára való nagy jelentő get. Nem volt nehéz mindezekre nézve kinyernem a congressus osz lan méltánylását.

*) Leland úrnak társaságunk titkárához intézett leveléből.

Megbizatásomhoz képest átadtam a congressusnak társaságuk üdvözletét, kiosztottam a résztvevők közt az önök megbecsülhetetlen értékü folyóiratának (Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn. Zugleich Anzeiger der Gesellschaft für die Völkerkunde Ungarns) ez alkalomra készült ünnepi kiadását, előterjesztettem az ön nagybecsü, a ciganologia két legérdekesebb függő kérdésében döntő jelentését: Kis-Egyiptomról és a magyar-czigány zenéről. A congressus mindezeket a legnagyobb érdeklődéssel fogadta és megbizott engem, hogy meleg őszinte köszönetét fejezzem ki a magyarországi néprajzi társaságnak és önnek. Kérem önt, sziveskedjék ezeket a t. társaságnak becses tudomására hozni, és neki külön köszönetemet kifejezni azért, hogy engem már másod izben ilyen megtisztelő és kedves megbizatásra érdemesitett. Mindenkor örömmel állok a t. társaság szolgálatára.

II.

Jegyzőkönyv

a Magyarorsz. Néprajzi Társaság 1891. május 30-án tartott XV. felolvasó és XVII választmányi üléséről.

A felolvasó ülés tárgyai voltak:

1.) *Dr. Szádeczki Lajos* előadása a hétfalusi és aldunai székelyek női kézimunkájáról (tárgyak bemutatásával).

2.) *Dr. Kúnos Ignácz* jelentése adakalehi tanulmányútjáról (adakalehi török kézimunkák bemutatásával).

3.) *Dr. Lázár Béla* előadása a «Gesta Romanorum»-nak a magyar népköltésre való hatásáról.

A 4-nek kitüzött felolvasás az idő előrehaladottsága miatt elmaradt.

A választmányi ülésen jelen vannak *György Aladár* legidősb vál. tag elnöklete alatt: Alexics György, Baróthy Lajos, Borovszky Samu, Herrmann Antal, Kúnos Ignácz, Lindner Ernő, Patrubány Lukács, Szádeczky Lajos, Szendrey János és a jegyző.

A titkár jelenti, hogy Kúnos Ignácz a társaság folyóiratában közölt czikkenek 9 frtnyi és Réthy László ugyanott megjelent dolgozatának 9 és $^{1}/_{2}$ frtnyi tiszteletdijáról a társulat pénztára javára lemondott.

A vál. köszönettel tudomásul veszi.

A Népnevelők budapesti egyesülete a hazai családi nevelés multja és jelenének néprajzi szempontból is szerfölött érdekes tanulmányozása és egy ily tárgyú monographia megirása ügyében társaságunkhoz fordult közremüködésért, a mint a titkár jelenti.

A választmány elhatározza, hogy tőle telhetőleg elősegiti a nagyfontosságu kezdeményezést.

A titkár bemutatja Kiss Áron Dr. tagtársunknak nagybecsü munkáját, a „Magyar gyermekjáték-gyüjteményt,“ a melyről a jegyző fog az egyik őszi felolvasó ülésen terjedelmesb jelentést tenni a társaságnak

Grunwald Bélának, társaságunk egyik lelkes tagjának halála szomoru tudomásul szolgál s alkalmat nyujt az elhunytnak társaságunk megalakulása érdekeben kifejtett buzgolkodasa hálás megemlitésére.

A titkár inditványara a vál. a zenei szakosztályba Sztankó Béla áll paedagogium zenetanárt előadóvá nevezi ki

Baróthy Lajos vál. tag kérdésére a szerkesztők jelentik, hogy az együtt kiadandó Ethnol. Mitt és Anzeiger 6 ivnyi terjedelemben legközelebb kerül ki sajto alol. Herrmann továbbá jelenti, hogy a kiadásában megjelenendö Ural-Altai czimü gyujteményéből Gr. Kuun Géza latin munkája és Munkacsy Bernat vogul nepkölt gyujteményenek német forditása sajtó alatt van.

Budapest, 1891. majus 30

György Aladár,
h elnök

Dr. Katona Lajos,
jegyző

Hazai irodalom.

Az Erdélyi Magyar Közmüvelődési Egyesület 1890–91 évi jelentése. Sandor Józseftől (Kolozsvárt, 1891. LXIV+138 lap.) Némely része néprajzi erdekü. A 1. évi április 12-iki választm. ülésen az irodalmi szakosztály ezt inditványozza »felkéri az egyesület a M. T Akadémiát egy oly szakszerü tudományos forrás munkanak pályázat útján iratására, mely behatóan es okiratosan tárgyalja Erdély etnografiai multját a történelmi emlékezet óta a jelenig. E munka czelja, hogy forrás munkául szolgáljon jovóre a sajtonak, publicisztikának, a nepszerüsito iróknak, tankönyviróknak stb. Az egyesület nem táplál ketséget a felól, hogy a M. T. Akademia örömmel fog az egyesulet e kérésének megfelelni s a szukseges aldozatokat kimélni nem fogja.« (30. l. v. o. XLIV 1.) E nem nagyon szabatosan formulázott kivánsagot mi teljesen magunkévá teszszük, azonban mi igen is táplalunk kétséget aziránt, hogy az Akademia ennek megfelelne. Az ethnographia nálunk, ugymint máshol meg nem tartozik az akadémiák és egyetemek cebbeli tudomanyaihoz. A magyar tudomany legbokezübb Maecenása, Semsey Andor, 100,000 frtos pályázataiban egy szo emlités sincs a hazai néprajzról. -- Nagyon örvendetes jelenseg, hogy a nagyhatasu Emke belátja a néprajz nagy nemzeti fontosságát. De legjobban teszi, ha ez ugyben nem várja mástól a sült galambot, hanem maga lat utána. Ethnographiat azonban nem lehet úgy konkurzusban megirni, mint egy Karácsonyi- vagy Koczán-dramát. Erdély neprajzához roppant nagy tanulmány es adatgyüjtés kell. Bizzon meg az Emke e munkával két népvizsgálot, az egyiket a feladat historiai, ethnologiai reszevel, a másikat a leiró, ethnographiaival; adjon nekik elegendö időt es anyagi, de kivált erkölcsi támogatást. Es mozgósitsa az Emke páratlan szervezetét, használja fel Erdélyt átfogó hálózatát (a mely az Emke útikalauznál olyan jól bevált) es inditsa meg a legtágabb körü és legrészletesebb anyaggyüjtest e czélra. (Igen jo szolgalatot tehet és direktivat adhat ez iranyban a meginditandó erdelyi turista folyóiratnak néprajzi rovata.) Igy aztán oly munkat hozhat letre a mely tudományos ettekre épügy, mint nemzeti jelentöségre nezve egyik legnagyobb alkotasa lesz az egyesületnek. E tárgyra meg visszaterünk. — Az algyógyi Kun Kocsárd grof székely földmives iskola szervezeti szabályaiban az iskola egyik czeljaul ki van tüzve meg

tartani a növendékeket eredeti népiességükben, távol tartani a legkövetkezetesebben mindent, a mi a darócz-posztót hordók osztályából való kivetkezést előmozdítaná és fentartani ruházat, élelmezés és jó szokásokban mindazt, a mi a Királyhágón túli magyar és székely népnél jellemző.» (112. l.) Valóban üdvös programm!

A könyv végén részletek vannak a Sándor József szerkesztette felterjesztésből, a melyet az Emke a székely közgazdaság és ipar ügyében a kereskedelmi miniszterhez intézett. E munkalat nem a legbiztosabb ethnologiai kiindulású, de a székelység mai életviszonyainak beható tárgyalása néprajzilag is igen becses. Az a része, a mely «az erdélyi rész ethnographiai multját és a jelen néprajzi áramlat keletkezését vázolja» (l. 119. l.) s melyet a Jelentés nem közöl, igen tanulságos lehetne ránk nézve s az Emke titkársága közös érdeket szolgálna, ha e részletet az „Ethnographia“ rendelkezésére bocsátaná.

Emke Uti-kalauz Magyarország erdélyi részében. Erdély, Európának táj- és néprajzi tekintetben egyik legérdekesebb része, nem épen felfedezetlen ország. Sok utazó járta be, és sok becses könyvet irtak róla. De ezek inkább csak egyéni impressziókról adnak számot, uti rajzok, de nem útmutatók. Az általánosabb Baedeker-félék csak érintették Erdélyt. Az első teljesebb kalauz a Bielz-féle (1883 és 1885.) Szorgalmas, nagyérdemű, hasznos munka, a mely kiváló figyelmet fordított a szászok-lakta vidékre. Térképe a maga idejében igazán kitűnő volt.

De az egész Erdélyt igazán behatóan és részletesen, megbizhatóan és tárgyilagosan leiró, s az utazó figyelmére méltó minden momentumra kiterjeszkedő, valóban rendszeres kalauz még nem volt az irodalomban, magyar nyelvü pedig épen nem. Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület rendkivül üdvös munkát mivelt, midőn kiadta uti kalauzát, a mely praktikus használhatóság szempontjából a hazánkra vonatkozó ilynemű irodalom legkiválóbb terméke. Mindenekelőtt páratlanul áll olcsóságával. A XII + 340 lapnyi igen sürü nyomásu, diszes, aranybetűs piros vászonba kötött, öt város tervrajzával és egy külön nagy turista térképpel ellátott könyv ára csak egy forint. Téglás Gábor, dévai reálisk. igazgató, Erdély archaeologiájának tudós ismerője, állította össze e nagy munkát, s melynek anyagát az Emke erdélyi megyei fiókválasztmányainak megbizottjai, a szülőföld és lakóhely tüzetes lokális ismeretével szolgáltattak. Az anyag ilynemű származásának következménye aztán a megyénként való tárgyalás, a mi nem nagyon kalauz-szerű, de a szerkesztő így is ügyesen állította össze az útvonalakat. A helyes bevezető fejezetek is az ő érdemei. Az irodalmi repertorium a czélnak megfelelő; a népélet vázlata kissé rövid, a könyvben is jobban érvényesülhetett volna a néprajzi szempont. Igaz, hogy a mi hazai turistáink jelenleg nem nagyon érdeklődnek a népélet iránt, de annál szükségesebb, hogy minél inkább felkeltsük ez iránt a figyelmet, mert hát a földön mégis csak az ember a legérdekesebb, s a haza is, mint a nemzet lakóhelye drága előttünk.

Magától érthető, hogy ily kezdeményező munkának hiányai is vannak. Vannak kisebb hézagai is, és számos adata helyreigazításra vár. De nagy vivmány az, hogy már van mit igazitanunk, s a második kiadás, a melyet nem szabad elhamarkodni, bizonyára jóval tökéletesebb lesz. Ennek előkészitésére is nagy szolgálatot fog tenni az Erdélyi Kárpátegyesület által közelebbről meginditandó turista-közlöny. A térrajzok nem sikerültek. Brassóé idomtalan mázolás a legtisztábbnak, Gyulafehérvárnak térrajzán is az utczákat stb. kétszeresen kellett megjelelni. Igen csinos kiállítású, de elhibázott tervezésü az erdélyi részek külön térképe. Már az is felette zavaró, hogy az országutakat is piros vonal jelzi, bár keskenyebb, mint a me-

gye határait. A turistára nézve legfontosabb útvonalak teljesen hiányzanak. Igy pl. szék felől a térkép szerint alig lehet bejutni Erdélybe. Igen nevezetes községek nincsenek felvéve. Sajátságosnak tartjuk, hogy egy jónevü geographusunk azt irta e mappáról, hogy „külön térkép gyanánt való kiadást is megérdemelne." Turisták nem vehetik hasznát.

„Erdély" czimmel Fejér V., Dr. Hankó V., Herrmann A., Radnóthy D., Dr. Rozsahegyi A. és Téglás G. turistai, fürdőügyi és néprajzi képes folyóirat kiadását tervezték, a felhivást kibocsátották és az első számot elkészitették. Az Erdélyrészi Kárpátegyesület azonban maga akarja a folyóiratot kiadni s a Maros-Vásárhelyen, okt. 4-én tartott erdélyi fürdőkongresszuson tárgyaltatta ez ügyet. Az értekezlet Téglás Gábor előadása alapján lényegileg az „Erdély" tervezete szerint ajánlja a folyóiratnak mielőbb való megindítását az erdélyi fürdők támogatása mellett.

Magyar Lexikon. A Pallas irodalmi és nyomdai részvénytársaság ezelőtt néhány évvel egy 16 kötetes Magyar Lexikont adott ki. Ezt most teljesen átdolgozva ujból kiadja, 1892. márczmstól fogva hetenkénti füzetekben összesen mintegy 800 iven, 10.000 képpel. A 16 kötetre tervezett mü 5 év alatt lesz teljessé, s akkor feleslegessé tesz minden idegen lexikont, a melyek felett az a nagy előnye lesz, hogy nemzeti szellemben tájékoztat az emberi tudás terein, s hogy beható felvilágositást ad a hazai és keleti oly viszonyokról, a melyekről más lexikonok hallgatnak vagy igen fogyatékosan emlékeznek meg. Reméljük, hogy a néprajz is kellő figyelemben részesülend e nagy munkában.

Az Oszt.-Magyar Monarchia irásban és képben 135. füzet. Salamon F. Budapest története. — 136. Tomasin P. A Trieszt környéki nép, és Népélet Isztriában; Spinčić A., Isztria szláv részeinek néprajza. Mindhármat ford. Katona Lajos. — 137. Sabladoski Klodič A. Szláv nyelv és irodalom (Isztriában) ford. Csopey L. Jernitz A. Olasz irodalom, ford. Király P. — 138. Salamon F. Budapest története. Pasteiner Gyula, Az építés Budapesten. — 139. A képzőművészet Isztriában. Hauser A. Épités, várak és helységek, Righetti J. Szobrászat és képirás, mindkettőt ford. Pasteiner Gy. Bolla J. Mezőgazdaság Görczben és Gradiskában. — 140. Épités Budapesten. Jókai Mór, Budapesti élet. — 141. Ifj. Czoernig K. báró, Erdőgazdaság, vadászat, ipar, kereskedés, kézműipar és közlekedés Görzben és Gradiskában. Becher E. A tengerészet kifejlődése s a hajózás Triesztben és Isztriában, ford. Kenessey K. — 142. Bujatti E. Kereskedés, ipar és hajóépités Triesztben, ford. Kenessey K. Graeffe E. A halászat az osztrák Tengermelléken, ford. Paszlavszky J., Czoernig K. báró, Ipar, kereskedelem, sókészités és bányászat Isztriában, ford. Paszlavszky J.

Dr. Jankó János »Kalotaszeg magyar népe« czimü könyvének e számunkhoz mellékelt előfizetési felhivását ajánljuk társaságunk tagjai és a magyar népélet iránt érdeklődők figyelmébe.

Néprajzi érdekü értekezések az 1890/91. évi iskolai értesitőkben. Bognár T., A lovagregények. Soproni kath. főgymnasium. — Hoffmann Fr. Toldy szerelme forrásai. Brassói áll. főreál. — Sártly Ign. Népmeséink néhány jellemző vonása és morális igazságszolgáltatása. Váczi kath. főgymn. — Németh Gy. A római és a magyar család. Zilahi ev. ref. fogym. — Seraphin K. Römisches Badeleben. Segesvári ág. ev. fögymn. — Gretes J. A Tell-monda. Fehértemplomi áll. fogymn. — Wolff J. Deutsche Dorf- und Stadtnamen in Siebenbürgen. Szászsebesi ág. ev. algymn. — Komárik Istv. A magyar földmivelő osztály fejlődése az Árpádok korában

csai kath főgymn — Téglás Gábor, Séta a dévai muzeumban. Dévai áll. al — Bauer L., Az emberről, II. Tatai kath gymn — Nemes Imre, A nyelv. yváradi áll. főreált — Barseanu A., Vasile Alecsandri. Brassói g. k. román fő-n. — Tisztelettel kérjük az illető iskolák igazgatóit, szíveskedjenek az itt fel-ölt értesítőket, esetleges bővebb ismertetés végett. az „Ethnographia" szerkesztő-nek megküldeni.

Nagy József, A tótok otthonáról Árvamegyében. Néprajzi monographia. 226 Ára 1.20 (a néprajzi társaság tagjai számára 1 frt). Megrendelhető szerzőnél dossinban. E jóravaló munka kéziratban bemutattatott a néprajzi társaságnak. ány részét felolvasták az üléseken és közölték az Ethnographiában A szerző, a ki yontalan néptanító, e félreeső vidéken maga szedte össze a nagy anyagot és a k költségén adta ki e vaskos kötetet. Ez a ritka buzgóság magában is rendkívül eresre méltó s a könyv is megérdemli nem ugyan azt a bárgyú dicshimnuszt, elyet az Árvamegyei Hirlap f. évi 19. számában ellene elkövettek, hanem azt, y a hazai népek élete iránt érdeklődők megvásárolják s így pártolják az érde- szerzőt nagy koczkázatu vállalatában. — Nem a tárgyalás módszere, az előadás észete, az elmélkedések helyes volta, de a megfigyelések részletessége és a köz-világossága teszik e mű értékét. Kivánatos, hogy nyilvánosságra kerüljenek a zó gyűjtötte közmondások, népdalok és mesék is.

Zolnai Gyula, Mátyusföld nyelvjárása. Külön nyomat a Magyar Nyelvőr . és 91. évfolyamából. 146 l. Budapesten 1890. Hornyánszky V. — E nagy lu kimerítő monographia is mutatja, mily érdekesek a tájszólási tanulmányok ményei a néppsychologiára nézve.

Kálmány Lajos Szeged népe, Szeged vidéke költészete III. kötet. 322 lap eden 1891. A magyar népköltési termékek legszorgalmasabb és legszerencsésebb jtője ebbeli munkálkodásának már V. nagy kötetét nyújtja a tudománynak és a zeti hagyományok iránt érdeklődőknek. E nagyértékű kötet behatóbb külön tanylást követel.

„Levente". Jókai Mór, a lapok szerint, egy nagyobb drámai költeményen ozik, melynek hőse Levente. A mű versekben készül, melyek közt erősen kép-ve vannak a népdalok ritmikus formái, néhol a népmesemondó sarkas próza — Nem lesz a szinpadnak szánva főleg azért, mert a kazár, palócz, székely ki-ek, a régi és tájszavak, a népies szólamok szinpadra lig volnának hozhatók s nk az alaphangulatot képező ős szokások, pogány szertartások, erkölcsi fogal-k, a mai közönség izlésével nehezen találkoznának.

Külföldi irodalom.

Israeliten und Indianer. Eine ethnographische Parallele von Garrick Mal- Autorisirte Uebersetzung von F. S. Krauss (Leipzig, Grieben 1891.) Ha Krauss, smert folklorista, valamely mű fordítására vállalkozik, úgy e mű már is felkelti ünk az érdeklődést. Krauss, ki se az egyik se a másik „párthoz", se az egyik hologiai" vagy „nemzetiségi" iskolához nem szegődvén, saját útját járja és mint li folklorista nem törődik azzal, hogy melyik néphitre lehetett eddigelé a leg- mythologiai alakot rásütni, és földünk melyik zugában találták eddigelé leg- pogány istent, — Mallery művének ezen fordításával is nagy szolgálatot tett a

néprajzi tudománynak. Mallery 1831. ápril 28-án Wilkesbarre-ban (Amer született 1861 óta katonai pályára lépett és mint tábornok évek hosszú tanulmányozta az indiánok szokásait. Számos ethnographiai műve folytán 18 a Washingtonban alapitott Ethnologiai „Bureau"-ba hivatalnoknak hivták meg minőségében meg maig is kizárólag a néprajzi tudomány mivelésének él. A forditotta műben az Adair Jakab, Smith Ethan és Latiteau régibb iróktol ama nézetből indul ki, hogy t i az éjszakamerikai indiánusok azon „elvesz izraelita törzs ivadéka", melyeket a Biblia (Genesis) emlit. Mallery az ind szokásait, vallását az izraeliták régi vallásával veti egybe, de végül a sz megegyező adat daczára, tagadja az indiánusok és izraeliták faji rokonságát, az ő általa közölt adatokat más, még pedig számos és a legkülönbözőbb nép kásaiban is megtaláljuk E mű az ethnologiai kutatás mintájául szolgálhat, é jainkban, hol a „zsidókérdés" ép napirenden van, Mallery értekezését m haszonnal és — élvezettel fogja olvasni, mert dicséretére legyen mondva, a tartozik a tudományosan unalmas könyvek sorába *Dr. Wlislocki H.*

Dacia Porolisense cu distincta privire la Silvania. Tractat ge istoric-epigratic de Victor Russu, Tomul I Bucuresci, 1890 Ára 1 frt A foldrajzi társaság (Bucuresci, Strada Vestei, 4.) kiadványa.

Kaarle Krohn. Histoire du traditionisme en Esthonie. Traduite par rell. — *Julius Krohn*, Das Lied vom Mädchen, welches erlöst werden soll A H. Beiträge zur Vergleichung der Volkspoesie, Ethnol. Mitt. aus Ungarn. I. és 106—108. II 213—215.) 29 l. Helsingfors, 1891.

A. Treichel. Das Lied vom Krampambuli Das Alphabet in preus Redensarten. Königsberg 1891

Dr. A. Bastian, Mitteilungen über seine letzte Reise. (Verh. d. Gesel Erdkunde in Berlin, 1890. Heft. 6.)

The total eclipse of the sun, january 1. 1889. Cambrigde, University 1891. Nagy 4°. 37 lap és 7 képtabla.

Contributions to the archaeology of Missouri, by the archaeological se the St. Louis Akademy of science. Part 1. Pottery Salem, Mass 188 N 30 lap és 27 képes tábla.

Ernst Boetticher. Hissarlik, wie es ist. Fünftes Sendschreiben über S manns Troja. Mit 14 Plänen u. 21. Abbildungen, Berlin Als Handschrift g im Selbstverlage des Verfassers 1890 115 l. Érdekes vitairat Schliemann chow ellen, a melyben szerző ragaszkodik azon nézetéhez, hogy Schliemann nem egyéb mint egy nekropolis.

Proceedings of the 38. annual meeting of the state Historical Society consin. Madison, 1890 96. l

Grigorii Kupčanko, Izučaimo naš narod. Becs, 1891 16. l

Nikolai Lagodin, Do čogo vedet pjanstvo, a do čogo vedet tverezost 1891. 8 l.

Hazai folyóiratok.*)

Etnologische Mitteilungen aus Ungarn *Zugleich Anzeiger der Gesel für die Völkerkunde Ungarns*

Ily czim alatt jelent meg a nyáron I.—V. füzete egy uj folyoiratnak, folytatasa a Herrmann Antal „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn" czimű

*) Csak azon folyoiratok ethnographiai érdekű tartalmat ismertethetjük lyek szerkesztőségünkhöz jutnak Ismételve kérjük hazai folyoirataink k szerkesztőit, sziveskedjenek legalább a néprajzi érdekű számokat ho zank

Szerk.

iratának, egyúttal pedig a magyarországi néprajzi társaságnak az alapszabályok 3. §-aban meghatarozott idegen nyelvű ertesitője. Közöl eredeti önálló dolgozatokat a hazai népek ethnologiája, ethnographiája és folklore-ja köréből, s e mellett kivonatban vagy egesz terjedelemben mindazon fontosabb és becsesebb dolgozatokat, a melyek az „Ethnographiá"-ban megjelentek vagy a társasag ülésein eloterjesztettek, kivételesen olyanokat is, a melyek más modon jutottak nyilvánosságra. Ezzel e folyoirat az általános tudomány közkincsévé teszi a hazai neprajzi kutatas eredményeit, különösen pedig néprajzi tár-saságunk fontos működését mutatja be a külföldnek, a mivel mindenesetre kivívja ennek elismerését ethnographiai munkalkodásunk iránt s igy mindkét irányban nagy szolgálatot tesz hazai neprajzunk ügyenek és a néptani tudományoknak.

Az új folyóiratot a m. néprajzi társaság titkára és jegyzője, az „Ethnographia„ szerkesztői szerkesztik. A most megjelent füzet 104 nagy nyolczadrétű lapon a következőket tartalmazza:

Charles G. Leland. Begrüssungsschreiben an die Gesellschaft. — Ludwig Kálmány, Kosmogonische Spuren in der magyarischen Volksüberlieferung. — Dr Lad. Réthy, Die Armenier in Ungarn. — Dr. A. Marienescu, Baba Dokia, eine volksmythologische Gestalt der Rumänen. — Dr. S. Czambel, Zur Kritik der Editionen slovakischer Volksdichtungen. — Adolf Strausz, Fremd zu Hause (Aus Ungarn ausgewanderte Bulgaren) — Notizen — Prof. Fr. S. Kuhač, Albanesen in Slavonien I. (Mit Bildern und Noten). — Dr Heinrich v. Wlislocki, Wesen und Wirkungskreis der Zauberfrauen bei den siebenbürgischen Zigeunern — Dr. L. Katona, Recht und Unrecht Ein magyarisches Märchen mit seinen Varianten und Parallelen I — L. Katona, Ethnographie, Ethnologie, Folklore I. — Dr. Ignaz Kúnos, Türkische „Gedankenlieder" aus Ada-Kale. — Pater G. Menesvischean, Ein chinesischer Gebrauch bei den Armeniern. — Andreas Veress, Die Baba Dokia-Sage und die mit ihr zusammenhangenden Volksgebräuche in Rumänien. — Dr Ladislaus Rethy Trajan-Decebal-Traditionen bei den Rumänen. — Graf Geza Kuun, Schatzgräber u. Bergleute. — Béla Vikár, Ueber meine Studienreise in Finnland. — Karl Papai, Unter Wogulen und Ostjaken — Dr. Bernhard Munkácsi, Kosmogonische Sagen der Wogulen (Deutsch von A. H.). I. Die heilige Sage von der Entstehung der Erde II. Die Sage von der Umgürtung der Erde. — Graf Géza Kuun, Über uneigentliche Ausdrucke verschiedener Sprachen aus Ehrfurcht vor der Gottheit und vor den Machthabern — Bücherbesprechungen I. Dr. F. S. Krauss, H. Gaidoz. u. P. Sebillot, Blason populaire — II Dr Athanasius Marienescu, Altweiber-Medicin bei den Rumanen. — Magyarische Volksballaden (I III Kálmany Herrmann — Deutsche Volksballaden aus Ungarn (I. M Wigand. II E Pratscher). — Deutsche Besprechungsformeln aus Südungarn (I—VI A. Schwantelder. — Magyarische Volkslieder (I. Weiss-Schrattenthal, II Katona, III. Wlislocki, IV - V. A. Handmann. — Friedrich S. Krauss Mensch und Bär Eine bosnische Tiersage. — Franz Probászka. Historische Sagen aus dem Barscher Comitat. — Splitter und Späne (Dr. F. S. Krauss, Josef Trausch). A boritékon: Mitteilung des Herausgebers. — Publicationen zur Volkskunde — Inhalt der „Ethnographia". 1891. II.—VI.

E folyóirat VI VIII füzete november hóban fog megjelenni, a IX X. füzet is talán még ez evben. Egy évfolyam 20 ivre van tervezve. Ára 3 frt. A néprajzi társaság tagjai szamára 2 frt. Ezek a pénzt a néprajzi társaság pénztarosához küldhetik (tagsagi díj és Ethnologische Mitteilungen egy évre együttvéve 5 frt) vagy

Kolozsvarra, a „Közmüvelődés" nyomdába. — Megjegyzendő még, hogy e folyóirat nem adatik ingyen, mint az Ethnol. Mitt. I. évfolyama s hogy ez utóbbinak közelebbről kiadandó IV. füzete is azok közül, a kik az első hármat birják, csak azoknak küldetik meg dijtalanul, kik az új evfolyamra előfizetnek.

Akadémiai értesitő. 1891 VIII A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyüjteményéről, I. II. kötet — A M T. Akadémia üdvözlő levele Hunfalvy Palhoz és Pulszky Ferenczhez, akadémiai tagságuk 50 evfordulója alkalmából. — Üdvözlet Hunfalvy Pálhoz Finnországból

Archaeologiai értesitő. 1891 IV. Zólyomvármegye östelepei Ásatások Gerjenben. — A Sopron melletti Purgstall földvára es urnatemetője — Néhány rejtélyes emlék magyarázata. — A szláv halantékgyürük idomairól

Arménia. 1891. VIII. Közmondások es elmésségek — X Örmények Törökországban, I. Molnár A — Visszhang Kuun Géza gróf czikkeire, Dr. Patrubány Lukács Erzsébetváros hatósagi rendeleteiből (Szabályok a tüzvészés ellen 1751.) — Szaját Nova asugh. (örmeny nepenekes). Cselingarian Jakab.

A Magyarországi Kárpát egyesület évkönyve. XVIII évf 1891 Iglo. 202 l. 3 képmelléklet. Furcsa hegymászás, Lövy Mór. — Adalékok a Magas-Tátra elnevezeseihez, Róth M

A hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat VI evkönyve Szerkesztette Mailand Oszkár titkár Kolozsvárt, 1891. 144 lap. 2 abra — Gróf Kuun Géza, Elnöki megnyitó. — Téglás Gábor, Emlékbeszéd Trefort Ágoston felett — Dr Sólyom-Fekete Ferencz, Hunyadmegye hely- és helysegneveinek történetéhez. — Kiraly Pál, Adalékok Mithra kultusahoz. — Dr Darvai Mór. Az oláhok államalkotásai — Király Pal. Dacia nyugati határa s a határvédelem — Mailand Oszkár, Csangomagyar népdalok. — Teglas Gábor. A hunyadm tört es reg. társulat muzeuma. (E legderekabb müködésü vidéki társaság körében pótolhatatlan hézagot ütött Király Pál és Darvai M tanároknak Dévaról való elhelyezése.)

Az erdélyi Muzeum-egylet bölcseleti szakosztályának kiadványai 1891 II III. IV Imre Sándor. Lugossy József nyelvbölcselete Beöthy Zsolt, Poetika a mythosokban.

Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. 1891. XXIII Bd. 3. Heft Ludwig Reissenberger. Die meteorologischen Elemente und daraus resultirenden klimatischen Verhältnisse von Hermannstadt II — Franz Zimmermann, Über Archive in Ungarn Ein Führer durch ungarländische und siebenbürgische Archive. Fr W. Seraphin Kronstädter Schulen vor der Reformation.

Brassó. 1891. 26. 27. sz. Miért egészséges a török.

Egyetemes philologiai közlöny. 1891. VIII. Szamota István. Történeti, nép- es földrajzi könyvtár (ism.)

Élet. 1891. 6 szám. Mai Pal, A nök ügyében — Donáth Gy Az erkölcsiség fejlődése. — Jakab Ödön, Ha elvégeztem itt a dalt —

ius. Egy XX. századbeli fonogramm. — Nietzsche. — Dénes József, szerelem iskolája. — Lenkei Henrik, A természet a magyar költé-tben. — Palágyi L. Remény. – Viharos. A kommencziós világból. — ményi Ede. Korunk és a hellen szellem Irodalom. — Képzőmű-zet. — Közgazdaság – 7. szám Több védelmet a nőnek. — Hel-Arnold. Kisázsiai vasutak. — Inczédi László. A csillagok. — Vargha na. Csatavonalban – Diósy Béla. Kifejezés a zenében — Szegény más. Nincs — Csereklye Bálint. Mult és jövő. — Lázár Béla. Ja-sen Jens Péter — Domokos Illés. Kama szutra. — Farkas Gy., Szo-l-politikai elmélkedés. — Nietzsche. A tudósokról. — Irodalom — Köz-dasag. — 8 szám Vikár B Jövő — Wlislocki Henrik. Egy czigány tőnő. — Vargha Ilona. Csatavonalban. — Lakatos Endre. Úton. — reklye Bálint. Mult és jövő — Diósy Béla. Kifejezés a zenében. – nkei Henrik. A csavargó bosszúja. — Ola Hansson. Kizárva. — Nietzsche, Schopenhauer-féle ember — Impresszionista. A szabadságszobor emlé-nek kiállítása – Irodalom – Zene. — Közgazdaság — 9. szám. lnár Zs. Az irodalom történetirás doktrinája — Wlislocki Henrik, y czigány költőnő — Ötvös-Silberstein Adolf. Aurel vallomásai. — llós Lajos. Dorogh. — Ola Hansson. Kizárva. — Csereklye Bálint, lt és jövő Reményi Ede. Adonis siratása Biontól. - Vargha na. Csatavonalban. - Diósy B.. Kifejezés a zenében. – Guttenberg L. Éjszaki képek — Irodalom — Zene — Képzőművészet. Köz-dasag — Az »Élet« megjelenik havonként 5—6 ívnyi füzetekben, egy évre 6 frt. Kiadóhivatal: Budapest. VI Váczi körút. 21. — utolsó négy füzet tartalmából közvetlen ethnographiai érdekük miatt meljük: 7. 8 Wlislocki. Egy czigány költőnő A világirodalomban ö nagyobb szabású czigány műköltőt ismerteti. jellemző verseinek gány szövegét is közölve. A 7. sz. irodalmi rovatában ki van mu-va értéktelensége e munkának: Ballades et Chansons populaires de Hongrie. traduites par Jean de Nethy. Paris. Lemerre. — A 9. sz. d. rovatában H. A. »A magyar nép psychologiájához« czimmel szem-tart az újabb magyar néprajzi irodalom fölött.

Kolozsvár. 1891 199. 200. Örmény népdalnokok (Az „Armeniá-). — 216 sz Török humor — 230. sz. Két monda: Munka szerint talmat; A világ javainak elosztása. — Az aranyosszékiek táncza. 2 sz (az Ethnographiából) — Regesek mondókája. 181. (az Eth-graphiából)

Kalotaszeg. Kalotaszegi czigány népdalok. Közli H. A (34—37.) sz. — Kalotaszegi népdalok Feljegyezték Handmann Adolf és Hel-Vilma (31—38) 30 sz. — Körösfő új földeket kap. Dr Csánky ső 31. sz. — Leánybucsúztató, közli Heller Vilma. 32. sz. — Ka-szegi czigány népdalok. Eötvös Berczi nagyalmási czigány primás sei bandája tagjaira. (1—8.) Ford Heltai Nándor, közli H. A 33. — Vistai népdalok Móricz Iduska gyüjteményéből. (26—33.) 34. — A „Kalotaszeg" melléklapjából, a fürdő saját gyorssajtóján nyom-tt „Jegenyefürdő Értesitője" tréfás napilapból megemlithető Wlis-

locki czigány verse Herrmannhoz (5. sz.) — A „Kalotaszeg" hirlapirodalmunk e specialitása, a melyet m évi augusztus hó ... mann Antal nagy áldozatokkal adott ki, mely oly sok becses ... közölt azon vidék néprajzából, mely Jankó Jánosnak is oszto... Kalotaszeg magyar népe monographiájának megirására, melyet ... gyar Nyelvőr is (1891. október 464—469. l.) dicsérettel ismert... II évfolyamának f. évi október hó 10-én megjelent 35. számá... előre megszűnt. Kalotaszeg közönsége nem tudta méltányolni, ne... fenntartani e kis heti lapot.

Kelet. 1891. 26—43. szám — Deésy Antal. A magyar ...ról való igen rövid elmélkedés (Az 1797-ben Kassán megjel... munka újból lenyomása.)

Magyar Hirlap. 1891. 290. Bársony J. A Füstös-familia.

Magyar Nyelvőr. 1891 VIII. A répcevidéki nyelvjárás. K... János.— Kiss Á. Magyar gyermekjáték-gyujtemény, ism Sim... — Babonák, Versényi Gy. — Példaszók, Bálint K. — Népdal... zsonyi I. — IX A répcevidéki nyelvj — Szólásmódok, Korm... Székely adomák, Szilágyi S — Álomfejtések, Versényi Gy — ... mesék, Kovács K., Haichl A. — Tájszók. — X. „Kalotaszeg" E... Hunyadon megjelent hetilap nyelvészeti és néprajzi czikkeit ism... lassa J — Szólásmódok, hasonlatok, Juhász M. — Székely ado... Álomfejtések. — Gyermekmondokák, Kovács K. — Zsidó gún... Dézsi L. — Tájszók

Pesti Napló. 1891 242. Egy tót martyr. (Kollár Jánosró...

Revue de l' Orient et de Hongrie 1891 27. sz La quest... nationalités en Hongrie — 29. sz. La foire de Nijni-Novgorod. La litterature bulgare (Sbornik.) — 33. La Russomanie. — 35. du Tonkin. 36. Moeurs Turques Mon mariage (a 37—4... mokban is.) — 40 41 Achik-Kerib Conte oriental — 42 N... voyage. Troitza.

Természettudományi Közlöny. 1891. VIII. A pygmaeusok ... — A termesztett növények dolgában, Brassai S. IX. A sok ... egy érdekes esete — X. Házi állataink eredete, Vángel Jenő ... szántóföldek Khinában. — *Pótfüzetek* a term. közlönyhöz 18... lius—október.

Transilvania. 1891. VII. De unde a intrat povestea lui „A... in literatura maghiera. De Georgiu Poppu. — VIII. Urme de ... poporală română din seculu alu XVI-lea. De Dr. V. Bratusc... luserulŭ jucatu în seclulŭ alŭ XVI-lea. De Dr. V. Bratusc... unde stb (Vege) — 10. sz. Baricz Gy elnöki megnyitója az ... rumén irodalmi és közművelődési társaságnak Hatszegen. f. é... hó 16. és 17-én tartott 30. közgyülésén (különösen a hunya... történelmi társaság ellen zugolódik A jövő evi közgyülés helyéül Gorbót tűzték ki.)

Viestnik hrvatskoga arkeologičkoga družtva. 1891.

Külföldi folyóiratok.

Český Lid. (Cseh nép.) E czimen megjelent a cseh népismertető folyóirat első
. Szerkesztik Dr. L. Niederle és Dr. Č. Zibrt, Prágában, kiadja Šimaček, ugyan-
évenkint 6 füzet, 36 iv, képekkel, ára 4 frt. Cseh mellékczimét: Sborník vě-
y studiu lidu českébov Čechách, na Moravě, v Slezsku, na Slovensku, fran-
l igy fejezi ki: du peuple tchèque en Bohême, en Moravie, Silesie et en Hon-
A magyarországi tótok azonban nem csehek és cseh népről hazánkban
tudomásunk (kivéve a morva testvérek és a cseh zsebrákok netaláni maradé-
Az uj folyoirat első száma diszes kiállitásu, gazdag és becses tartalmu. Czik-
Előszó. Nemzeti himzések a cseh kiállitáson. A morva nép babonái és szokásai.
ok ruházatáról. Cseh népköltészet A cseh testvérek nachodi imaháza. Behaj-
ábu csontvazok sirhalmai. Cseh-brodi népies konyha. A vizi-manó a cseh nép-
ományban. Régészeti ujdonságok. Kivonat a beruni tanuk-könyvéből. Élet a
ri hegyek közt. Domazslice vidéki régi szokások. A luzacziai szerbek folklore
lmának áttekintése. A Polepy melletti mezei határokról. A csuklás a népha-
ányban. Irodalmi szemle. Ujdonságok. Kérdések, feleletek. Figyelemmel fogjuk
i e minket is érdeklő folyóiratot.

Zlata Praha. (Prágai cseh képes folyóirat) 1891 16. sz. Horsovsky K. erdélyi
eket közöl, foglalkozva a ruménekkel is.

Ausland. 1991. 21. 22. sz. Aus dem ungarischen Volksleben.

*Mittheilungen der Niederlausitzer Gesellschaft für Anthropologie und Alter-
kunde* Bd. II. Heft 2. Guben, 1891. Urnenfelder bei Lübben; Gräberfeld bei
ov; Das alte Schloss bei Grano. Sagen aus Kreis Guben; Glaube und Brauch
übben und Luckan Tracht u. Sitten der Slaven u. Germanen a. d. VI. Jahrh.
r. (Mauritius bizanczi irótól, kinek ritka müvét gr. Kuun Géza sajtó alatt levő
munkájában újból kiadja.) Litteraturberichte. Kleine Mittheilungen.

Annual Report of the board of Regents of the Smithsonian institution to july
Washington, 1890. XLVI+815 l. — Tartalmából megemlitjük: A berlini
eti tudományos intézetekről szóló nagy dolgozatban az ethnographiai muzeumról
részt (136—137 l.) Időmérés Görögországban és Rómaban (377 397 l.) Az
ésről (541—554 l.) Az embertan az utolsó 20 évben (555—570.) Skandináv
zet (571—589.) Az anthropologia 1889. évi haladása (591—668 l. a legtelje-
anthrop. irodalom) Az emberiség genealogiájának legujabb haladása (669—594 l.)

Bulletin de Folklore. Organ de la société du Folklore wallon. Directeur Eu-
Monseur (20. avenue d' Avroy, Liége). I. 1891. Premier semestre. Avant-Pro-,
— M. Wilmotte, La chanson populaire au moyen âge. — O. Colson, Jeux d'
s Rimes des doigts. E Monseur, Contes: L'os qui chante — O. Colson,
ons: Les noces de la mesange. — J. Defrecheux, Formulettes de possession. —
ttee, Spectres et Fantomes. — Revue des Livres. — Chronique. — Société
olklore wallon. A wallon folklore társaság közlönyének első száma. Éven-
2 öt ivnyi füzet. Tagsági dij 5 frank.

Zeitschrift des Vereins für Volkskunde. I. 3. füzet. Die Sage von Ermenrich
wanhild — Die ethnographischen Arbeiten der Slaven, vornehmlich Oskar
ergs. I — Volkstümliche Schlaglichter II. — Die Kalender-Heiligen als Krank-
patrone im bayerischen Volke. — Volkssagen aus dem Böhmerwald II —
n Heilmittel aus einer Wolfsthurner Handschrift des XV Jahrh. — Moderne

chinesische Tierfabeln und Schwänke — Jamund bei Cöslin (Egy színes fekete tábla, népies eszközök és hímzések ábráival) — Kleine Mitteilungen — anzeiger. — Aus den Sitzungsprotokollen — Bibliographie.

Romänische Revue. 1891. VII. VIII. Die Antwort der Hochschul-Jugend garns auf das Bucarescier Memorandum. — Über Hochzeitsgebräuche bei manen. Besp. von Dr S. Diesche (Schluss). — Die Literatur zur Kunde der Von R. Fr. Kaindl. — Die Hochzeit der Geschwister Romänisches Volkslied v. L. V. Fischer. — Eine Osterfakel Novelle v. I. L. Caragiale. deutsch Last. — IX. Heft. Die Romänische Emigration. — Die historischen Publicationen romänischen Litteratur 1882—89. Von Nic. Densusian.

Volkskunde. 1891. VI. VII. Walcheren in Zeeland — Folklore en Boekbeoordeelingen. — Vragen an aanteekeningen — VIII. Een zeer oud stuk. — Volkshumor in geestelijke zaken. — Boekbeoordeling — Kroniek

The American Antropologist. 1891. Vol IV. No 2. The Indian The Story of a Mound; or, the thawnees in pre-Columbian times — ton-toblet — On Zemes from Santo Dominigo — Notes of some of the laws, and superstitions of Korea — Quarterly Bibliography of antropologic Book Notices — Notes and news — No. 3. The new school of criminal The story of a mound. — Marriage among the Cherokees. — Quarterly — Book notices. Notes and news.

The journal of american folk-lore. 1891. Vol. IV. No XIII The tory of folk-lore — The Indian Messiah — Nat-worship among the Burmese lore from Buffalo Valley, Central Pennsylvania — A suggestion as to the of the Moki snake dance — Oregonian folk-lore — The amulet-collection professor Belucci — Popular names of american plants — Topics for folk-lore — Waste-basket of words — Folk-lore scrap-book — Notes and — Record of american folk-lore — Local meetings and other notices phical notes — No XIV. Nánibozhu amongst the Otchipwe, Mississagas, Algonkian tribes — Declaration of Graves of negroes in South Carolina — Carol of the twelve numbers — Street games of boys in Brooklyn — amusements of Ute children — Three lessons in Rhabdomancy — Some Bahama folk-lore — Contributions to New England folk-lore — The social of the Siouan tribes — Notes and queries — Various notices — Bibliographical

Journal of the Gypsy Lore Society. IV. No. 1. July 1891 F. H. Franz v. Miklosich. Boethling, The language of the gypsies in Russia — Herrmann, Hungarian and walachian gypsy rhymes. — J. Sampson, ries. — D. Mac-Ritchie, A glance at the servian gypsies — Dr M The witches of the gypsies. — I. Pincherle, Italian Zingaresche — Vocabulary of the slovak-gypsy dialect. — Reviews. (Wlislocki czikkeiről a ban, 1891 17. és az „Ethnol. Mitteil.-ban 1891. 1-5.) No 2. October lection of gypsy portraits (nagyrészt Erdélyből) — I. Sampson, Romani R. v. Sowa, Three slovak gypsy tales (Magyarországból) — E. Lovarini, the Zingaresche — Ch. Strachey, Shakspere and the Romany — tistical Account of the gypsies in Austria proper — Two gypsy songs from (a szövegét feljegyezték Herrmann A. és D. Mac Ritchie, a dallamot I. Sármai, Remarks on the „Csárdás" dance (érinti Herrmann A. elmélete zenéről) — VI K. de Zielinski, Notes on te nomadic gypsies of Poland

berts, An old king and his three sons in England. A Welsh-gypsy tale. — Reviews, notes and queries (H. A. megemlékszik a Czigánynak f. évi május hó 26-án az operaházban való előadásáról, kiemelve Ujházy remek ábrázolását.)

Am Urquell. 1891. II. Bd IX. Heft. Baba Jaudocha-Dokia. — Rätsel-Geschichten — Die Fischerin — Abderiten von heute — Geisterglaube — Hexenleiter?— Schimpfwörter — Ostpreussische Sprichwörter, Volksreime und Provinzialismen — Ostfriesiches Volkstum — Hochzeitsgebräuche der Weissrussen — Kleine Mitteilungen — Nachruf: Handelmann — X. Heft. Sündenkauf — Ratsel-Geschichten — Das Alpdrücken — Abderiten von heute — Ostpreussische Sprichwörter etc. - Volkslied — Schimpfwörter - Ostfriesisches Volkstum — Der Eid im Volkleben — Tierfabeln — Sagen u. Erzälungen aus der Grafschaft Ruppin — Volkmedizin — Kleine Mitteilungen — Eine polnische Gesellschaft für Volkkunde — Nachruf: Birlinger — XI. Heft. Sündenkauf — Zauberglauben. Eine Umfrage — Diebglauben — Geheime Sprachweisen — Bauopfer — Volklieder der Siebenbürger Sachsen (Von Dr. H. v. Wislocki in Jegenye) — Abderiten von heute — Geisterglauben — Ostpreussische Sprichwörter etc. — Schimpfwörter - Kleine Mitteilungen. (Ez olcsó és értékes folklore-közlönyt, melynek szerkesztő kiadója Dr Krauss F. S. társaságunk horvát szakosztályának egyik előadója, ajánljuk tagtársaink figyelmébe.)

Zeitschrift für Volkskunde. 1891. III. Bd. XI. XII. Heft. Die Kalewala vom aesthetischen Standpunkt betrachtet. — Sagen vom Schratel aus Steiermark — Volküberlieferungen aus Oesterreich — Mundari. (Kol.) Lieder — Kriminalistische Gedanken u. Anschauungen d. russischen Volkes — Der Schwerttanz von Atteln bei Büren — Die alten nordischen Frühlingsfeste — Die »grossse« wendische Hochzeit — Polnischer u. deutscher Aberglaube u. Brauch aus Posen — Bücherbesprechungen.

The Journal of the Cincinnati Society of Natural History. 1891. XIV. No I. A Cincinnati boy in the Tropics.

The transactions of the Academy of science of St. Louis. Vol. V No I. et II. 1886—88. St. Louis, 1888. 336 + XLVIII. l. — Gatsches, Alb. J. Tchikilli, kasihta legend in the Creek and Hitchiti Languages 33—239 lap.

XIII and XIV. annual reports of the trustees of the Peabody Museum of American Archeology and Ethnology in connection with Harward University. Vol. IV. No. 3, 4. Cambridge. 1891.

Correspondenzblatt der deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie u. Urgeschichte. 1891. Nr. 5. Einladung zur XXII. allgemeiner Versammlung in Danzig (1891. aug. 3—5.) — J. Kollmann, Die Kraniometrie und ihre jüngsten Reformatoren. (Török A. tanár nagy kraniometriai könyvével foglalkozik 22 hasábon). — W. Osthorne, Neues zur Slavenfrage — Kleine Mitteilungen. — Nr. 6. J. Kollmann, Die Kraniometrie (stb. vége.) — Mittheilungen aus den Lokalvereinen. — Literaturbesprechungen. — Nr. 7. Dr. Grempler. Ein prähistorisches Instrument zur Weberei. — A. Wollemann, Ein domestizirtes Zwergrind der Primigeniusrasse. - Mitt. a. d. Lokalvereinen. — Literaturbesprechungen.

Oesterreichische Monatsschrift für den Orient 1891. No. 6. 7. Biblische Urkunden. — Mauritius. — Die Agrarverfassung in Japan. - Die Medicin in Indien. — Beschreibung von Mostar. — Miscellen. No. 8. 9. Rund um die Erde, 1888—89. — Das heutige Griechenland. — Land und Volk der Kurden. — Miscellen. — Literatur.

Archivio per lo studio delle tradizioni popolari 1891. Vol. X. Fasc. 1. — Buon capo d'anno! Uso contadinesco siciliano. Capo d'anno ed Epifania in Piemonte — Goethe e il poeta italiano Domenico Batacchi. — Sena vetus: Superstizioni, canti, indovinelli e giuochi. — La filata, o la coltivazione del canape nel Bellunese. — La leggenda dello sciocco nelle novelline calabre. — Novelline popolari toscane. — Spigolature di usi, credonze, leggende. — L'erba prodigiosa di San Giovanni. — Fiabe populari dalmate — Folk-lore dell'agricoltura. — Contes de marins recueillis en Haute. — Bretagne. — Due racconti siciliani. — Tradições portuguezas. — Miscellanea. — Rivista bibliografica. — Bulletino bibliografico. — Recenti pubblicazioni. — Sommario dei giornati. — Notizie varie.

Vegyes közlemények.

Hol van Attila sirja? — Mi azt feleljük rá: a Tisza medrében. hármas koporsóban. De a hatalmas hún királyt, ki félvilág ura volt, sok nép temeti saját földjébe. — A stajer-szlovén nép szerint a halál a pettaui mezőn érte utól (453), s azt a helyet, hol három drága koporsóban nyugszik, Pettau határában egy Szt. Rókus kápolna mellett mutatja. Pettautól északra a Sčavniska dolina (Stainz-völgy) és a Mura között délre vonuló Windischbühelek (Slovenske gorice) egyik legmagasabb déli pontján, a 300 m. magas Kapellenberg-en az ott levő iskolaépülettől dél felé mutatnak egy földgyűrűt, melyet a népmonda szintén Attila sirjának tart (krala Atila grob). — Egy, e helyhez közel levő házba befalazott reliefkövet — melyen koronás fő, egy paizs s a 444. évszám van — szintén reá vonatkoztatnak. A Kapella hegytől nem messze fekvő Katzián község (gorni Kacián) egy erdejében sánczárkok nyomai láthatók, melyekről azt tartja a nép, hogy azok Attila várának maradványai, s hogy az ugyanott elterülő „Kötzelwald" az ő nevétől (Etzel) neveztetik így. A monda szerint ebben a községben az úgynevezett „Šutjov gaj"-ban (gaj=liget) egy kastélyt (!) is épittetett. — A kaciani mondára vonatkozólag Krempl Antalnak Stajerföld története (Dogodivšine Štajerske Zemle. Z'posebnim pogledom na Slovence. Spisal Anton Krempl, Farmešter per mali Nedli (Klein-Sonntag, Stajerorsz.) v' slovenjih Goricah i. dr. V'Grádci, 1845.) czimü munkájában is találtam adatot. „Na Kaciani je bukovje, gradiše imenuvano, v'totem je okrogli brežčec z'dvojim globokim jarkom obdan. Od totega brežčeca se povéda, da je tu negda davno *krala Atila grad bil;* je pa tudi en kamen tu vunskopan, ker 'ma toti napisek: Ad. Kapellam In Eremo Kocian. Attila Kastra. Metatus. Est. CCCCXXXXII. t. j. Pri Kapeli v' pustini Kocian je Atila tabor postival v' leti 442. Tu so tudi nenavadno velke živinske ino človečke kosti vunskopane." — Hogy hová került az itt említett kő, arról hallgat. Közli: *Bellosics Bálint.*

Mátyás király emléke a szlovén népmondákban. Ily czim alatt az Ethnographia I. évf. 6. füzetében közölte Scheinigg Jánosnak a szlovének meséiről, mondáiról és dalairól irt értekezéséből a Hunyadi Mátyásról szóló népmondát. — Baumbach Rudolf német költő Zlatorog (a „fehér asszonyok" — bele žene — kincseit őrző aranyszarvú zergebak) czimen egy, az Isonzo (szláv: Soča) felső völgyében ma is ismeretes gyönyörű szlovén mondát dolgozott fel végtelenül bájosan Benne egy ének-tárgyat ajánló öreg pásztor felemliti a Kralj Matjašról szólót is:

„— — — — Du kennst der Lieder
So viele — von dem Markó Kraljevič,
Vom Peter Klepec *und vom Kralj Matjaš,*
Der fern im Ungerlande schlafend sitzt
Am Steintisch in der Höhle. Munter Špela!“ — stb.

Lássuk a költőnek a mondára vonatkozó jegyzését. — „Kralj Matjaš, vermutlich Mathias Hunjady (Corvinus) ist neben dem Königssohn Marko der gefeiertste Held der Südslaven. *Ein Lied lässt ihn sogar, mit der Geige in der Hand zur Hölle steigen, um seine todte Geliebte herauf zu holen,* was ihm freilich, da diese unterwegs das gebotene Stillschweigen bricht, ebenso wenig gelingt, wie Orpheus mit Eurydike. Ja der Sage nach ist derselbe noch gar nicht gestorben, sondern schläft nur sammt seinem Heere in einer Grotte im tiefen Ungarn. Erst wenn sein Bart siebenmal um den Tisch, an dem er sitzt, gewachsen ist, erwacht er und kommt mit seinen Kriegern wieder hervor, um die Slaven zu befreien.“

Krempl művében (Dogodivšine Štajerske Zemle. V' Grádci, 1845) említi, hogy stajer-szlovén nemzeti dalok is foglalkoznak vele. Mátyás hadjáratairól szólva említi, hogy: „On je ne samo Vogerskoj nepozablen, temuč tudi *štajerske* ino krajnske *narodne pesmi še ga zdaj hvalijo.*“ Közli: *Bellosich Bálint.*

Markap meg az Ördög. Egy hetési (Zalamegye) embertől hallottam róluk egy mesetöredéket. A Salamon és Markalf czimű XVI. századbeli, deákból átültetett prózai elbeszélésben Markalf túljár Salamon király eszén; ebben szintén egy furfangos eszű paraszt legény — Markap — teszi bolonddá az Ördögöt. Hogy hogy nem, versenyre kél vele. Elhivja egy sürű erdőbe, s igy szól hozzá: no Ördög, ez a rudazó (melylyel a szénás szekeret nyomtatják le, négy-öt méter hosszú, egy decziméter átmérőjü rúd) legyen a te kezedben, azzal üss engem, én meg csak ezzel a kis csóznikkal (rövid husáng) ütlek téged, melyikünk bánja meg. De az Ördög hiába ütött-vert a hosszú rúddal, mindig megakadt a faágakban. Markap azonban a rövid csóznikkal jól elverte. — Azután egy gyepühöz (sövénykerités) hivta: no Ördög, te állj az egyik oldalára ezzel a háromágú vasvillával, nálam csak ez a rövid hegyes nyárs lesz, melyikünk szurkálja meg jobban a másikát. A Markap jól mellbe böködte az Ördögöt, de az Ördög háromágú villája mindig megakadt a sövényben. — Jól van Markap — szól az Ördög — de gyere most az útra, melyikünk tud magasabbra dobni. Felkapott egy nagy ménkű követ s olyan magasra dobta, hogy alig látszott. — Hej Ördög — szól hozzá Markap — ez semmi; csak nézz fel az *ég felé,* ilyen magasra dobj, s azzal kiereszt az ökléből egy pacsirta-madarat, az felszáll mindig magasabbra, egyszer csak eltünik. — Látod Ördög, az enyém vissza sem esett. — Jól van Markap, legyőztél, de most fussunk egyet. Neki is rugaszkodott s úgy elfutott, mint a szél. Egy darabon futott vele Markap, aztán kiugrasztott az útmenti bokorból egy nyulat, az még az Ördögöt is elhagyta. Mikor az Ördög visszaért, oda kiált neki Markap: látod Ördög én már régen visszaértem. — Ennyi az egész, mit eddig megtudhattam belőle. Közli: *Bellovics Bálint.*

Hunfalvy Pál, társaságunk elnöke, most töltötte be akadémiai tagságának 50-ik évét. A M. T. Akadémia ez alkalomból üdvözlő iratot intézett a nagyérdemű tudóshoz, a ki friss erőben, ernyedetlen munkával tölti késő aggkorát. Tisztelői diszes Hunfalvy-albumot készülnek kiadni.

Önképzőköri munkálatok számára a néprajzi témák a legalkalmasabbak

közé tartoznak s igen üdvös volna, a tanuló ifjuság magán munkálkodását, vizenyős verselés és novellázás helyett, ez irányba terelni. A kolozsvári r. k. főgymnasium önképzőkörének 1890—91 évi munkálataiból folklore érdekü: „Szilágyi és Hajmási feldolgozásainak összehasonlítása", Sigmond Elek pályanyertes dolgozata. „A népmese jellemző vonásai példákkal megvilágítva" pályatételre nem érkezett pályamű.

A falusi házak feliratainak s ezek mellé alkalmazott rajzoknak természetes hűséggel való összeszedését határozta el Kiss Ferencz tanfelügyelő indítványára a Brassómegyei Tanítótestület szept. hó 26-án Csernatfaluban tartott ez évi közgyűlésén. Vajha minden tanítógyűlésnek — meddő egyéb vitak helyett — volna egy-egy ilyen néprajzi érdekü tárgya, melyeknek feldolgozására első sorban a tanítók a hivatottak. A néprajzi társaság és értesítője szivesen fogadja az ilyen [illegible] munkálatok becses eredményeit.

Lakberendezések tárlatát rendeznek Budapesten, 1892-ben az Orsz. magy. iparművészeti muzeum, a Magy. iparműv. társulat s a Műbarátok köre. A programmból megemlítjük a XVII. századbeli magyar főúri szobát.

Két amerikai utazó, Pennel úr és neje, járják be honapok óta [illegible] vasparipán, az országot, néprajzi, kivált czigánytanulmányok kedvéért. Pennel József a legzseniálisabb amerikai tollrajzoló, felesége igen jó nevü irónő. Utazásuk eredményeit a legelső amerikai képes folyóiratokban fogják közzé tenni.

Munkácsy Mihály itthon van s típusokat és kosztümeket tanulmányoz az új országháza számára festendő honfoglalási képéhez.

A Nemzeti Múzeum ethnographiai osztálya közelebbről értékes kollekciót szerzett be román néprajzi tárgyakból.

Keleti tanfolyamot szerveztek a budapesti kereskedelmi akadémia mellé a következő tanárokkal: Dr. Alexics György — román nyelv; Dr. Kunos Ignácz — török nyelv s a kelet néprajza és történeti ismertetése; Popovics Sándor — szerb és bulgar nyelv; Rhousopoulos Rhousos — görög nyelv; Strausz Adolf — keleti kereskedelmi földrajz. Mi, a kik rég hangoztatjuk, hogy egyetemeinken docenseket kellene tartani a hazai és szomszéd népek nyelve és ethnographiája számára, örömmel fogadjuk e tanfolyam szervezését, de nagyon kivánatosnak tartjuk, hogy az örmény nyelv is taníttassék.

A folkloristáknak Londonban okt. 1—7. tartott II. nemzetközi congressusán való részvétel czéljából a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter úr 250 frt. utazási segélyt engedélyezett Herrmann Antalnak, ezzel is dokumentálván a néphagyományok ügye iránti érdeklődését. Az elintézés késedelme miatt azonban H. nem mehetett el a congressusra.

A néprajzi társaság könyvtárának adományozott művek.

Kálmány Lajos, Szeged népe. Szeged vidéke népköltése. III. k. — Szerző.

Nagy József, A tótok otthonáról Árvamegyében. — Szerző.

Zolnai Gyula, Mátyusföld nyelvjárása. — Szerző.

Uj tag: Csathó Imre, állami középiskolai tanár, Pipa-utcza. 25. II.

Sajtóhibák: Az Ethnographia junius (VI.) füzetében közölt dalos [illegible] végébe néhány sajtóhiba csuszott. Az I. számú dal első versszakában a [illegible]dik sorban eden (egy) helyett edev nyomatott, hasonlóképen a II. sz. 3. versszaknak második sorában san helyett sav, III. sz. 2. versszaknak első sorában [illegible] helyett cerkvi olvasandó.

Irodalmi vállalatok Magyarország néprajza köréből.

I. „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn. Zugleich Anzeiger der Gesellschaft für die Völkerkunde Ungarns.“ Szerkesztik Herrmann Antal és Katona Lajos. A néprajzi társaság alapszabályainak 31. §-a alapján, a választmánynak 1889 nov. 2-án hozott határozata értelmében, a társaság hivatalos közleményeinek, az előadó üléseken felolvasott, úgyszintén az „Ethnographiá“-ban megjelent dolgozatoknak német nyelven való kivonatos közlésére szolgáló folyóirat. Évenkint 20 ív az „Ethnographia“ alakjában. Ára egy évre 3 frt. *A magyarországi néprajzi társaság tagjai számára 2 frt.*

Az Ethnol Mitteilungen első kötetét (1887—89), a melyből eddig 3 füzet jelent meg, nagy elismeréssel méltatták az összes szaktudósok. A német anthropologiai társaság hivatalos értesítőjében (1888 V. sz.) a szerkesztő, Dr. Ranke János müncheni tanár igy zárja be ismertetését: „*Gratulálunk a magyar tudománynak, hogy ez új vállalattal mint első lépett oly pályára, a melyen követnie kell őt minden nemzetnek. Vajha mindenekelőtt Németország csatlakoznék hozzá hasonló irányu törekvésekkel!*“ Az I. évfolyam 4. (utolsó) füzete f. év végén fog megjelenni, az első 4 füzetnek nagy negyedrét alakjában s az I. évfolyam előfizetőin kivül az első 3 füzet csak azon birtokosainak küldetik meg, kik a II. évfolyamot megrendelik.

III. Südost. Nagyobb munkák és gyüjtemények a hazai és szomszéd népek ismertetésére. Évenként 4 kötet, 40–50 ív, az „Ethnographia“ alakjában. Az első két sorozatba a következő művek vannak kijelölve:

1. *Comes Géza Kuun: Relationum Hungarorum cum Oriente gentibusque orientalis originis Historia antiquissima.* Első rendű nélkülözhetetlen forrásmunka a régi magyar történelemhez. Két kötet.

2. *Katona Lajos és Herrmann Antal: Magyar népmesék.* Kritikai kiadás német fordításban, bevezetéssel, kommentárral, összehasonlító apparatussal. I. kötet (Az egész mű 4 kötet.)

3. *Strausz Adolf és Herrmann Antal: Bolgár népköltészet.* Kiadatlan bolgár népköltési termékek, eredeti szöveg, német fordítás, bevezetés, jegyzetek. Egy kötet.

4. *Dr. Marienescu Atanáz és Herrmann Antal: Novák. Román néprpos.* Román népballadák sorozata, eredeti szöveg és német fordítás, tanulmánynyal. Egy kötet.

5. *Fr. S. Kuhač. Eigentümlichkeiten der magyarischen Volksmusik.* Alapvető musikologiai munka a délszláv népdallamok nagyhirű összegyüjtőjétől. Két kötet.

6. *Dr. Fr. S. Krauss. Auf Ungarn bezügliche epische Gesänge der südslavischen Völker.* Eredeti szövegek, német fordítással és magyarázattal a délszláv folklore terén ezen első tekintélytől.

IV. Ural-Altai. Bibliothek zur Volkskunde der ural-altaischen Völker. Évenként 4 kötet, 40–50 ív, az „Ethnographia“ alakjában.

Az 1891. évre kijelölt sorozat:

1. *Dr. Bernhard Munkácsi: Die Volkspoesie der Wotjaken.* Übersetzt von Anton Herrmann und Heinrich v. Wlislocki. Egy kötet.

2. *Dr. Ignaz Kúnos: Osmanisch-türkische Volkspoesie.* (Europäische u. asiatische Türkei.) Bevezetéssel és tanulmányokkal. Egy kötet.

3. I. rész. *Dr. Karl Pápai: Ostjakisch-samojedische und ostjakische Heldensagen u. Märchen.* Bevezetéssel és néprajzi tanulmányokkal. — II. rész *Béla Vikár. Finnische Studien.* — Egy kötet.

4. *Bálint Gábor. Mongol népköltészet.* Egy kötet.

A *Sámánok és Lenk-Állat* egy évi sorozatának *Kiadó* kiadótól (Herrmann Budapest I. Attilautcza 47.) vagy a Közművelődés nyomdától (Kolozsvár, tordautcza 1.) egyenesen megrendelve, bérmentes küldéssel *10 frt*. Az egyes [illegible] ára 2 frt 50 kr.

Ugyanonnan megrendelhetők még: Ethnologische Mitteilungen aus [illegible] I. kötet 3 füzet, 4 frt. — Továbbá: Publicationen der Ethnol. Mitteilungen [illegible] Ungarn 1. Anton Herrmann: Beiträge zur Vergleichung der Volksepen [illegible] 1 frt 50 kr. — 2. Dr. H. v. Wlislocki: Zauber- und Besprechungsformeln der [illegible] sylvanischen und südungarischen Zigeuner. 60 kr. — 3. Dr. Fr. S. Krauss, [illegible] Asboth, J. v. Thallóczy: Süd-slavisches. 90 kr. — 4. A. Herrmann, Heimaths[illegible] kerstimmen. 60 kr. — 5. Dr. Fr. S. Krauss: Das Burgfräulein von [illegible] v. Schulenburg: Die Frau bei den Südslaven. J. v. Asboth: Das Lied von [illegible] 90 kr. — 6. Dr. H. v. Wlislocki: Ueber den Zauber mit menschlichen Körper[illegible] bei den transsylvanischen Zigeunern. 60 kr.

A Magyarországi Néprajzi Társaság 1891 októ[illegible] 31-én, szombaton, d. u. 5 órakor, a M. T. Akadémia heti ülés term[illegible] tartja meg ***XVIII. felolvasó ülését.*** Tárgyai:

1. *Herman Ottóné*. A harangok szava és meg valami
2. *Herrmann Antal*. A néprajz a millenniumi országos kiáll[illegible]
3. *Dr. Alexics György*. A számok meséje.

Felolvasás után választmányi ülés. Vendégeket szívesen látu[illegible]

TARTALOM.

Kolozsvárt 1891. [illegible]

-ik évfolyam. IX. füzet. 1891. november.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITÖJE.

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL és **KATONA LAJOS**

a Magy. Népr. Társ. titkára — a Magy. Népr. Társ. jegyzője.

Megjelenik augusztust és szeptembert kivéve minden hónap elején.

Ára egy évre 8 frt. A rendes tagoknak a 8 frt tagsági díj fejében jár. — A társaságot illető pénzek *Dr. Borovszki Samu* pénztároshoz (M. T. Akadémia) intézendők, minden egyéb küldemény a szerkesztő-titkárhoz (Budapest, I. (Attila-utcza 47.)

BUDAPEST

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

A Magyarországi Néprajzi Társaság elnöke

HUNFALVY PÁL

50 éves akadémiai tagságának megünneplésére

1891. november hó 28-án. d. u. 5 órakor

a M. T. Akadémia I. emeleti heti ülés-termében

EMLÉK-ÜLÉST

tart.

Tárgyai

1. **Xantus János,** társasági alelnök üdvözlő beszéde.
2. **Herrmann Antal,** Hunfalvy mint ethnographus.
3. **Herman Ottó.** A magyar pásztorok remekei.
4. **Dr. Munkácsi Bernát,** A vogulok medve-esküje.
5. **Dr. Réthy László,** Hunfalvy és a rumének eredete.
6. **Dr. Katona Lajos,** A mesevizsgálat legközelebbi feladatairól.
7. **Vikár Béla,** Kalevala X. runo.

½5 órakor választmányi ülés.

Felolvasás után barátságos vacsora az István főherczeghez czimzett szállóban.

A társaság tagjait és az érdeklődő közönséget tisztelettel meghívja

a választmány

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE.

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL a Magy. Népr. Társ. titkára. ÉS KATONA LAJOS a Magy. Népr. Társ. jegyzője.

II. évf. | 1891. november | 9. szám.

A harangok szava és még valami.

Irta. *Herman Ottó.*

(Felolvasta a magyar Neprajzi Társaság 1891-dik évi október 31-én tartott ülésén *Herman Ottóné.*)

Nepnyelvi anyagot gyüjtő folyóirataink közül a derék „Nyelvőr“, ...bban pedig az „Ethnographia“ *) többszörösen adtak ki oly mondókákat, melyek a harangok szavát festik; nemcsak, hanem magyarázzák is.

A magyarázatokban rendesen a néphumor nyilatkozik meg; leg...bbször bizonyos kötekedő irányzattal; a közlöttek között egy sin...n, a mely Schiller harang-mottójának:

„Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango“

...lázó hangulatát követné.

Laikusok legfeljebb megmosolyogják ezeket a mondókákat, mert ...szinesen veszik — kénytelenek vele; ellenben az, a ki e mondó...k tulajdonképeni szellemét föl birja fogni, az élvezeten kivül értékes ...ulságokhoz is juthat.

És ha e becses tanulságok valahol kinálkoznak, úgy Magyarorszá...n minden bizonynyal és teljes értékben is.

Ilyenekben a hasonlatokat amúgy is szerfölött kedvelő magyarság ...encziója rendkivülinek mondható; éles megfigyelő tehetsége teljesen ...latkozik s a miben azután a sajátos viszonyoknál fogva talán ...etlen és páratlan, az a soknyelvüség jellemző felhasználása, még ...g oly értelemben, hogy a magyar földön élő főbb népfajok viszo... világossá válik; de még itt sem áll meg, mert a társadalom ré...it és a felekezeti viszonyokat sem hagyja ki.

Szóval, itt nem pusztán hangfestő elemről, hanem igazán a nép...k nyilatkozásáról van szó, mely nem egyszer a játszisság köntö...e rejti a komoly értelmet.

---

*) I. 109., 204., II. 94.

Azt talán nem szükséges külön fejtegetni, hogy a harang telmezése a magasabb műveltség köréből sincsen kizárva. és beleszól az éthoszba. Egy és ugyanazt a hangot az az alkal mely megszólaltatja, más-másképen szinezi az ember lelke előtt pedig oly határozottsággal, hogy az erős élettani hatást gyakorol

A félrevert harang megdöbbenést, riadalmat okoz; de ugya rang hangjának más a hatása, a midőn délre kondúl; más ha tésre szól, és ismét más, ha a bevonuló nagyot üdvözli. És b az, hogy erős, fegyelmezett idegrendszerre van szüksége annak velt egyénnek, a ki a harangszó hatása alól ki akar menekülni.

Ha ezen a csapáson indulunk, legott kínálkozik egy jelent rangszó-magyarázat, mely a negyvenes években, t. i. akkor kelt sz a mikor a lelkek már megsejtették a nagy idők bekövetkezését; a szkepszist az emberi jogérzet ébredése nyomon követte.

Az akkoron jobbadán németül beszélő polgár-féle rendn ben járta egy titkos harangszó-magyarázat, mely nagyon jól fest akkor uralkodó közfelfogást.

A mondóka német volt s négyféle harangnak a szavát adt pedig úgy, hogy a legkisebbik, a csöngettyű kezdte, így:

Csengettyű: Was wollen sie?

— — — ⏑ ⏑

Kis harang: Essen und trinken

— ⏑ — — ⏑

Nagyobb harang: Wer wird das zahlen?

— — — — ⏑

„Nagy“ harang: Bürger und Bauer?

— ⏑ — — ⏑

Itt önkénytelenül fölötlik a kérdés, vajjon nem innen ered mondás:

„Majd megfizeti a „*nagy*“ harang“?

Lényegesen más szellemű a Tisza-Várkonyból származó h szó, mely mintha a régibb magyar társadalom megkülönböztethet rétegének állapotát festené, u. m.:

Öreg harang — (mélyen, vontatva):
Úri Bunda, úri Bunda!
— ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑
Kisebb harang – (szakadozva:)
E-züstös gom-bokkal, e-züstös gom-bokkal.
— ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑

Kis harang — (szaporán:)
Amilyen olyan csak vó-na!
◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ — ◡
Kis csöngettyü — (szaporán véknyan:)
Ringy-rongy — ringy-rongy!
◡ ◡ ◡ ◡

Ezt alighanem a jobbágy helyzete, s az abból származó észjárás fakasztotta — valamikor „negyvennyolcz" előtt.

Az úri bunda a mágnásé; az immár csak *ezüstös* gombos a köznemesé; az „amilyenolyan csak vóna" a lenézett mesteremberé; a ringy rongy a jobbágyé, a „misera contribuens plebs-é" — hiszen még temetéskor is rang szerint siratta el más-más harang az urat s a parasztot.

Még ennél is jelentősebb az a harangszó-magyarázat, a mely a magyar-tót nyelvhatáron keletkezett s Rimaszombat táján minden bizonynyal még ma is él.

A rimaszombati piacz egyik büszkesége az a hófehér, foszló belü kenyér, mely búzalisztből készül, a minőt csak magyar kenyérsütő kofa tud dagasztani. De Rimaszombat nemcsak nyelvhatár, hanem sokszorosan növevény határ is; világosan szólva: a magyar nyelv megszünésével, megszünik a búza is; amazt a tót, emezt a rozs váltja föl.

Egy keskeny pásztán az emberek magyarúl is tótúl is beszélnek; kenyerük „abajdóczból" — (obadvojec) — való; azután pedig következik a tót, a rozskenyér — még tovább a zabkenyér, végre a telenként megujúló nyomor. Az a rimavölgyi magyarság erős önérzetü s minden bizonynyal tőle ered a harangszónak következő magyarázata, mely szerint Rimaszombat öreg harangja ezt mondja: (— mélyen, vontatva:)

Búza kenyér!
— ◡ ◡ —
Búza kenyér!
— ◡ ◡ —

A közel fekvő Cserencsény falut már tótság lakja, a határ már inkább rozsnak való; öreg harangra sem igen telik s igy a kis harang azt hajtogatja szaporán:

Žitni chleb
◡ ◡ —
Žitni chleb
◡ ◡ —

vagyis: rozs kenyér, rozs kenyér!

Rimabrézó határa még ennél is szegényebb; a nép már iparra szorul, kenyér dolgában nem válogathat ugyan, de a látszat kedvéert mégis három kis harangot tart, mely azután világgá bocsátja az állapot hirét, mondván:

Chodzi jaki len bi bolo;

— ∪ — ∪ — ∪ ∪ ∪

Chodzi jaki len bi bolo!

az az: akár milyen csak bár vóna!

A felekezetek közötti viszonyt festi és kifejezi Makó harangjainak a szava, a mint következik:

Katholikus harang (panaszosan):

Nincsen kenyér!

∪ ∪ ∪ —

Református harang (mélyen, ünnepélyesen):

Ád az úr, ád az úr!

— ∪ — — ∪ —

Orosz (kishitüen):

Nem tom biz' én, ád e vagy se!

— — — — — ∪ — ∪

Ennyi a harangok szaváról s legyen szabad ehhez a következő rövidke magyarázatot is hozzá fűzni.

A német mondóka, mely félszázad előtt az elnémetesedett középrend körében született — ha t. i. igaz — csak kifejezésbeli nyomot hagyott reánk örökségül, azt, hogy *„nagy* harangról" szólunk — germanizmussal; mert hiszen a magyar ember csak *„öreg"* harangot ismer, festi azonban azt a politikai helyzetet is, a mikor a *német* uralkodott.

Az egyik tiszta magyar mondóka a feudalizmus korát festi — egy kicsit talán még a mait is, a másik statisztika nélkül is megmondja, hogy Makón a református elem az uralkodó; végre a *kétnyelvü* nyilván a magyar hegemonia kifejezője, melynek a tót mindég csak *„istenadta"* volt.

Ezek a polyglott dolgok — úgy gondolom — kiváló figyelmet érdemelnek mert nagyon valószinünek tartom, hogy itt is két vége van a botnak s a különböző népelemek felelgetnek egymásnak, e felelgetésben pedig sok tanulság nyilatkozik.

De a tulajdonképeni harangozáson kivül a magyarság még más harangszót is ismer, ismét a hasonlat révén különböztetve, és ez nem más mint bizonyos békaszó, a melyről azt mondja: *„a békák harangoznak"*. A „brekegés" más rendbe tartozik, a melyre majd rákerül a

sor; egyelőre elég annyi, hogy az nem népies magyar, mert kétségkivül az Aristophanes „brekekex“ — (βρεκεκεξ) — szólamától ered. A magyarnak a béka — ha nem harangozik, akkor *„kuruttyol“*

A békák *„harangozása“* attól a kicsi, sárszin-hátú, sáfrányhasú varangyéktől ered, mely még a kerékvágás vizében is otthon van. Szava egy lágy *„unk“*, — innen a német „Unke“, mely az elhaló harangszóra emlékeztet; a *nem* rendszeres neve Bombinator — (a bombus, βομβος-tól).

De a békáknak ezen kivül még soknemü s részben nagyon jellemző a szava s ezt a nép föl is kapta abban a polyglott beszélgetésben, a melyet ezelőtt vagy tizennégy esztendővel a „Természetrajzi füzetekben“ közöltem s a melyet azóta mások és pedig sokszorosan átvettek. Tehát a

Német békák:

I. Kum — kom - kum — kom!
II. Wart — wart — wart!

Tót béka:

Čo že je toto, čo že je toto?

Magyar béka:

Adta terrremtette, adta terremtette!

A német és a tót béka erre a szóra ijedtében elbuvik.

A hangfestés oly éles és jellemző, hogy a Bombinator — Szent János béka—, — a Bufo — varangy —, és a Rana — kecskebéka — hangja tisztán fölismerhető; az utóbbinak az „adta terremtettéjére“ bújnak el a német és a tót békák, igy tisztára kisül a magyarság hegemóniája, akárcsak a rimaszombati „búzakenyér“ harangszónál; és semmi kétség, hogy ez a nevezetes népetymologia a magyarságtól ered.

De maga a hangesés vagy lejtés is magyar eredetre vall; ez határozottan a magyar fülhöz van alkalmazva.

Ez a rhythmus sajátságos valami s a békák szólamaiból fakadó népetymologiák ezt szépen és jellemzően világitják meg.

Igazán a tavasz hangos močsara szól hozzánk ezekből:

Mit varrsz — mit varrsz — mit varrsz?
◡ — ◡ — ◡ —
Papu — cso — cso — cso — cso — csot!
◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ —
Kinek — kinek — kinek?
◡ — ◡ — ◡ —

Az urrraknak — az urraknak!

⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ —

Továbbá:

Urrrak a papok!

— ⏑ ⏑ ⏑ ⏑

De csak a nagyok!

⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑

Ügyesen előadva, valóban a békák szava hangzik felénk s a szónak meg van a maga fulánkja is.

Az egyiket a szegény jobbágy, a másikat a szegényes congruán élődő falusi plebánus faragta.

Mennyire más a német rhythmus s tegyük hozzá az értelem is, mely a béka szavából a németnek szól. A német kecskebéka ezt mondogatja:

Wat kuokst, wat kuokst?
Järften, Järften, Järften!
Wu smakt se, wu smakt se?
Lecker, lecker, lecker!

Ez westfáliai magyarázat és *Landois* *) hozzá teszi, hogy e tartomány népe — nagyétü.

Az oláhságnak is megvan a maga magyarázott békaszava; az erdélyi részekben ez a páros beszéd járja:

Kecskebéka: Cse ducs — cse ducs — cse ducs?
Szt.-János béka: Unt — unt — unt — unt!
Kecskebéka: Kum dáj — kum dáj — kum dáj?
Saszprezecse zlot? **)

A három első sor nagyon ügyes; de az utolsóról elmondhatni: hol van az a pattogó, igazi békarythmus, mely a magyar „adta teremtette“ tulajdonsága?

Aristophanest *Droysen* (J. G.) forditotta németre ***); de a „Békákat“ fordítva, nem alkalmazza a német népetymologiát, hanem az Aristophanesét, t. i. a:

„Brekekekex, koax, koax“ ****)
— (*Βρεκεκεκέξ, κοάξ, κοάξ*) —

*) Thierstimmen, Freiburg I. B. 1874.

**) Mit viszel? — Vajat! — Hogy adod? — 16 forinton!

***) Des Aristophanes Werke, Berlin 1835.

****) *Βάτραχοι*, lásd: Editio Kusteri, Amstelodami 17:0 p. 128 129, — actus I, scena V.

szólamot. A szövegben azonban igyekszik, hogy a hangfestő elemeket kidomborítsa, a mi azután a *német fülnek* nagyszerűen hangzik, igy:

Ihr Bach*geschlecht*, *Sumpfesvolk*
Zum Flöten*klang* lasst *Gesang*
Anstimmen uns unser melodisches *Moor*lied: *koax*!

Kazinczy megtartja Aristophanes hangfestő szavait, kissé fölereszti s a szövegben ügyesen váriálja, igy:

Brekeke, Brekeke, Brekeke!
Kél a hold szép *kereke*,
Ébred a tók *gyermeke*;
Zeng lakásuk *fenéke*.
Zeüs minket *szerete*.
A midőn szent *végzete*
A vizekbe *szöktete*:
Brekeke, brekeke, brekeke
Kloax, kloax
Túú, túú!

Az a „túú, túú“ nyilván a Bombinátor harangszava, melyet a háromnyelvü mondókából már ismerünk a „kum, kom“ alakban.

Nyilván való, hogy a „brekegés“ Aristophanes révén jutott hozzánk.

Ovidiusnál is szerepel a béka szava, abban a jelenetben, a midőn *Latona* a parasztokat békákká változtatja.

„Quamvis sint sub *aqua*, sub *aqua* male*dicere temptant*.“

Landois ezt müvében igy adja németül: „. . . im Gewässer ver*steckt*, schmähn *keck* sie ver*steckt* im Gewässer.“

Ezt a helyet *Voss* igy forditotta:

„Ob sie gleich *stecken* im *Quark*, im *Quark* sie *quack*end noch keifen.“

Eltekintve az értelmezéstől, az összegezés a következő elemeket adja: a *varrsz*, a *wart*, a *quark*, teljesen egynemüek; a *kuokst* és a klasszicus *koax* azonképen; a *quam* (vis) és a (cse) *dücs* módosulások.

A második sorozat: adta *teremtette*, a *lecker*, *lecker*, a *saszprezecse* (zlot) a klasszikus *brekekekex* szintén egynemüek; a *Järften*, *stecken*, *versteckt* módosulások, valamint az Ovid-féle ma*ledicere* is.

A harmadik sorozat úgyszólván szinező, még pedig hang és értelem szerint az, u. m.:

papu — cso — cso — csot, *az úrraknak*, *úrrak a papok*, *de csak a nagyok*, *wu smackt se*, *čo že je toto*, *kum dá*, valamint az irodalmi *kereke*, *gyermeke*, *szerete*, a *Geschlecht*, *Klang*, *Sang*, *Moor*, *aqua* stb.

Ezek az elemek együtt véve kiadják, s több kevesebb elmeéllel értelmezik is a békák szavát; iróknál meg a népnél is bizonyitékai annak a fogékonyságnak, a melylyel iró és nép a hangok iránt viseltetik, ezt helyzetekre, állapotokra vonatkoztatja, rámagyarázza, sajátos ut kölcsönözve neki, mely nem egyszer sokat mondó is

Nem állítom, hogy ebben a magyarság a legtökéletesebb; — nagyrészséget követnék el, ha állitanám, hiszen az összehasonlító anyag kevés; — de azt már bátran el lehet mondani, hogy nem sok példa akad arra, hogy valamely nép három nyelvből állítsa össze hangfestéssel értelmező képeit, melyek találóan festve helyesen értelmeznek is.

Azt hiszem, hogy a gyüjtöknek itt még háládatos tér kínálkozik. Talán akadnak ügyünk barátai között, a kik különösen a soknyelvü mondókákra ügyet vetnek.

A millenniumi nemzeti kiállitas és a néprajz

Herrmann Antaltól.

(Felolvasta a társaság 1891. okt 31-iki ülesén)

Néprajzi gyüjteményeink dolgában, nem számitva más helyen val felszólalásaimat, im negyedizben lépek a t. társaság elé. Mentse ezt az ügynek ép oly sürgős mint fontos volta!

A kereskedelmi miniszter előterjesztésére a minisztertanács a magyar nemzet ezredéves fennállásának ünnepe alkalmából 1895-ben *nagy országos nemzeti kiállitás* rendezését határozta el, s az ezirànti törvényjavaslat ma került a képviselőház ele

Nem fér kétség hozzá, hogy a vasminiszter teremtő energiája a nemzeti erő egyik legjelentékenyebb és legsikerültebb alkotásává teszi e nagy művet. Mi öszinte örömmel üdvözöljük a kiállitás eszméjét. Akár országos, akár világkiállitás, bármelyiknek speciális szinét, sajátságos bélyegét, igazán az ünnepi alkalomhoz illő jelleget csak egy nagyszabásu neprajzi kiállitás adhatja meg.

Hogy a miniszteri indokolásra reflektáljak, csak az ethnographiai szinezet teheti a kiállitást *minden izében nemzetivé* s csak a néprajz mutatja a tulajdonképeni *nemzeti kulturát* Mert épen ez az, a mi a szükebb értelemben vett kulturát, a népek primitiv és eredeti müveltséget s ennek nemzeti szellemben való szerves ethnikus fejlődményeit megkülönbözteti az általános czivilizácziótól, a mely világpolgárrá teszi az embert A gyár gépe és gyártmánya nagyjában mindenütt egyforma vagy azzá lesz; a népipar szerszáma és termeke számtalan módosító hatás mellett is mindig mutat valami eredetit és sajátságost

A nagy kiállítások mind jobban néprajzi szinezetüek lettek. S ez em csak azert volt, mert az ebbeli momentumok nyujtják a legerde-esebb látvanyosságot, tehát nagy vonzerőt gyakorolnak, hanem azert , hogy a mindent nivelláló kozmopolita irányu rohamos haladásban gyen egy-egy pihenő, a hol az ernyedő emberi szellem, a petyhudő remtő képesseg új erőt, új ösztöneket, uj motivumokat nyerjen új rmakban valo alkotásokra és új irányu pályákra.

Nekünk pedig, ha nem csak magunknak, hanem a müvelt nem-teknek is ünnepet akarunk rendezni, kiállításunknál nem elég deko-cionl használnunk, hanem elötérbe kell állitanunk a néprajzi momen mokat. Csak ezzel érhetjük el azt, hogy kiállitásunk ne lássék a gy kiállitások halvány visszfenyének, csak igy fog az a látogató is, ki 40 ev óta végig nézett minden világkiállítást, a mienken tömér-k ujat, érdekest és tanulságost találni. És a mi a nemzeti munka aladasát illeti, általános emberi szempontból is nem a magyar gyár-k es gyártmánynak pl. az angollal való összehasonlítása a legerde-esebb es a legtanulságosabb, hanem annak az egybevetése, hogy a mzeti szellem az altalános czivilizáczió számára hogyan tudta érteke-teni saját ethnikumát és kulturáját.

A millenniummal nemcsak nemzetünk történelmében értünk neve-tes stadiumhoz: világtörtenelmi nagy jelentöségü az, hogy egy nem-t teljes erejében, kulturája fellendülésében erje meg 1000. évét. Ro-át vénhedt hanyatlásban találta e kor, Németország ezer év elött n az volt, a mi most és nem ott. A népek keletkezésének, nemze-k életenek törvenyeire, az ethnikum philosophiájára nezve rendkivuli nulsagok vonhatók le az ezer évből, annál erdekesebbek, mert párat-n peldáját mutatják annak, hogy egy politikai nemzet létének évez-de multan válik igazán ethnikus egységgé is, a mely processuson s nepek történelmük elején szoktak keresztül menni.

Janus-arczczal tekint nemzetunk vissza az első ezer évre, melyben gbünhödte a multat s jövendőt s előre a második millenniumra, a lyben jönni fog egy jobb kor. Ennek a tekintetnek kell hogy kife-ést adjon a rendezendö nagy kiállitás, mint a millenniumi ünnepe-k magva és tengelye. Meg kell mutatni, miből és mive lett e nemzet er ev alatt és milyen alapon és irányban kell haladnia, hogy a jövő zadokra is biztositsa letelét. Már pedig világos, hogy nem az általános vilizáczióban elert fokozat, nem a nemzetközi munkában való verseny-pesség stádiuma, nem a legfejlettebb társadalmi formák megközelitesé-k mertéke, szóval nem az általános kiallitások szokásos fösubstratuma tatja a nemzetben a par excellence nemzeti elemet, eredeti saját-gos mivoltát és tulajdonképeni lenyegét, existentiájának gyökereit es ább tenyészetének termő csiráit, hanem a nepnek szóban, szokásban gorzött hagyománya, ezzel összeforrt eredeti kulturája s ebben mu-dő es nyilatkozó ősereje és egészseges ösztöne, mint fizikai és psychikai fenntartásának garancziái, szóval az, a mivel a neprajz és néplélektan lalkozik s minek némely tárgycsoportjait mint a kiállitások garnirungját u. n paraszt házakban, házi- ipari es kezi-munka csarnokokban latjuk.

Ezeknek az elemeknek kell előtérbe lépni, ugyszólván domin
ha a millenniumi kiállitás igazán jubileumi ünnepély akar lenni s ben
a magyar nemzetet a maga mivoltában akarjuk az ember millió
bemutatni. E czélból nagy szabásu, teljes néprajzi kiállitást kell re
dezni, a mely felölelje az egész nemzetet, az ország valamennyi vid
kének minden népét, századokon át való összes életnyilatkozatai
a hazai néplelek történetet és természetrajzát, élő képét a nem
belső házi életének. Ezen a földön, a melyet ezer éve már a nem
nevére táblázott be a história, végre el kell késziteni a népiségek n
örökségének, az ethnographiai tárgyaknak teljes és pontos leltárát
ez mind együtt lesz, bucsut fog hozzánk járni a külföld népe. És
mulni fogja a népélet páratlanul gazdag kincsestárát és meriteni
belőle olyan okulást, mint semmi más kiállitáson. És vágya fog ke
hogy megismerje a helyszinen e népek életét s ez élet népeit és be
járni hazánkat és el lesz ragadtatva vidékeinek bájától.

De a haza népei is csodálkozni fognak gazdagságukon. Azt fo
ják észrevenni, hogy végre felfedezték egymást, sőt önmagukat is. E
lesz a néprajzi kiállitás az uj évezred előestéjén a hazai népek na
általános ismerkedője. S aztán meggyökeredzik a békés egyetértés
testvéri szeretet.

Csak azt birjuk teljesen, a mit ismerünk, a mit tudunk. Csak
a népet ismerjük, ismerjük a hont is, mert a nemzet teszi hazáva
hazát. S igy szellemben is birtokba vesszük e földet, a melyen a ho
foglalás most ezer éve kezdődött, de még nincs végkép befejezve.
néprajzi kiállitás is egyik zárköve lesz a honfoglalásnak.

A tárgyi hagyomány leltározására nagy és szép s a legillőbb
kalom a millennium. De talán egyuttal a legutolsó terminus is. Az
nagy haladás, a melyről a kiállitások tanuskodnak, sokat elsisiszolt
abból, a miben kidomborodott vala népeink eredeti egyénisége. S
tán még gyorsabban dolgozik a czivilizáczió gyaluja. Maradt ugyan
tekhelyeken még menteni valónk. De ha nem sietünk a biztositás
kájával, akkor a II. ezred végén nem fogják tudni, milyen volt a ne
zet most, mint a hogy mi nem tudjuk, milyen volt ezer évvel ezel
S ezzel a legdrágább örökséget pazaroljuk vala el, a melyért már
sem teljes kárpótlás a hagyomány fejében kapott haladás, mert
kettőnek kiegyenlitése biztositja a nemzet egészséges, szerves fejlő
A rengetegben szükséges erdőt irtanunk, hogy mivelhető szántóf
kapjunk. De ha az erdőt egészen letaroltuk, akkor a zápor lemos
humust a lejtőkről és eliszapolja s elárasztja a völgyet: elpuszt
vetés! Vigyázva irtsunk a hagyomány erdejében!

Modern társadalmunk alakulásának egyik főfaktora a demokratia.
kék vagyunk rá és méltán. De ne kivánjuk, hogy igen rohamosan
jedjen. A demokratia megtámadja a közös hagyományt, a szentes
szokásokat, a mondát, a nemzeti sajátságokat és végső konzekv
jában mint kozmopolitizmus a nemzeti individualitást.

A modern állam iparállam; az ipar diadala a demokratia
zelme. Kultiváljuk az egyenlőséget, de mentsük meg előbb a tudo

számára s talán a nemzeti lét válságos perczei részére a mindennapi életből kienyésző hagyományt. Az iparkiállitás mellett rendezzünk néprajzi kiállitást!

Hogy ez megfelelhessen azoknak a nagy czeloknak, a melyeket eléje tuztunk, nagy lelkesedés és szakértelem, sok munka és pénz kell hozzá. De mikor egyesülhetnének mind e tenyezők a nagy nemzeti feladatra, ha nem ezen dicső es magasztos ünnepely alkalmával? E mű fölött a boldogult trónörökös szelleme lengene, kinek egy fenséges intencziója valósulna meg benne. Király és nép lelkesen hozzá járulnának, ha a kormany, a tudomány és a társadalom meg akarja alkotni. A szakertelem sem hiányoznék, ezt azonban nem kell csak a bürókban és a nagy hangzásu nevek mögött keresni. E kettő gátolta meg eddig főképen a hazai ethnographia ügyének szerves fejlődését. Az 1885-iki kiállítás különben a néprajzra nézve remelhetőleg üdvös tanulságokat szolgáltatott. Haladéktalanul hozzá kellene fogni terv- és rendszeres gyüjtéshez és aztan nagy szakertelemmel végezni a rendezést. Mind ennek módozatait itt nem fejtegetem, azokra nezve külön tervezetet készitettem, de ismerik azokat szakszerü ethnographusaink, kiváltkepen a nemzeti muzeum néprajzi osztályának szakavatott öre, a ki mar több izben állitott össze nagy ertékü gyüjteményeket s most is sokat tenne ez irányban, ha nem volna e nagyfontosságu szakma dotácziója valóban nevetségesen csekély.

Mert azzal is tisztába kell jönni, hogy a nagyszabásu néprajzi kiállitás sok pénzbe fog kerülni. Százezer forinton alól nem is lehet szólani. A gyüjtesre nézve elmulasztottuk a kellő időpontot s most a néphagyomány megmaradt három Sibylla-könyveért körülbelül azt az árt kell fizetnünk, a mennyiért elebb 12-t kaphattunk volna. De ha vannak szazezreink arra, hogy pl. az operában olaszul énekeljenek és a magyar zenet ignoráljak, s ha lesznek milliók a kiállitás egyéb szükségleteire, legyen e legelsőrendü nemzeti czélra is egy aránylag kis összeg. A nemzet ezt legszivesebben fogja adni, mert itt a maga egészeben szerepel nemcsak mint kiallitó és szemlélő, hanem mint a kiállitas targya is, és örömmel fog ráismerni jól talált fotografiájára.

Különben nem volna nehéz kijelölni a fedezetet a néprajzi tételre. Hát kérem, tisztelt nemzeti ünnepélyt rendező nagy urak, legyen az ünnepely egyszer komoly és méltó a nagy, magasztos alkalomhoz, a melyhez nem illik vásári csinnadratta, czirkusz és tüzijáték, leha csillogas és vakitó káprázat. Ha önök mulatni akarnak, rendezzenek fenyes történelmi carousselt, de minél zártabb körben és mindenekelött saját pénzükön. Ha pedig népünnepet akarnak csinálni, de ne a rendezők számára, mint nálunk szokas, hanem a nép számára, akkor intezkedjenek, hogy a nep pl. a lehető legolcsóbban felrándulhasson Szt.-István napra a fővárosba és 1—2 nap ingyen gyönyörködhessek a kiállitás csodáiban.

És meg egy fedezetet. A magyar kiállítás kontójára ne tessék franczia pezsgös banketteket rendezni. A mennyi közpénzbe az kerül, hogy az idegeneknek bemutassunk egyetlen egy magyar virtust, a kocsike-

rékkiszedő vendégszeretetet, (a mi igazi néprajzi barbárság és a … és halókocsik korszakában abszurd anachronizmus), azon a kult… be lehetne mutatni az egész magyar kultura egy jelentékeny rész… hazai népélet tárgyait. Meglehet, hogy látogatóink kevesebbet … rólunk ábrándozni, de többet és lényegileg kedvezőbbet fognak … tudni. Mert az elragadtatás mámora elpárolog s megérzik a ko… tapasztalás és okulás hiányának fanyar utóize.

A néprajzi kiállítást már eleve úgy kell szervezni, hogy az … a magyar kulturtörténelemnek talán legfontosabb momentuma, örök … leke maradjon a milleniumnak. Feltétlen gondoskodni kell arról, hogy a néprajzi tárgyak ne kallódjanak el, mint az 1873-iki bécsi világkiál… tásra, rengeteg fáradsággal és 18000 frt *államköltséggel* beszerzett … háromszor annyit érő) néprajzi tárgyak nagyobb része, hogy ne ve… szenek el, mint a nőipar kiállítás alkalmával, és maradandó haszon … kül ne hurczoltassanak széjjel, mint az 1885-iki kiállítás házi ipar… nokának tarka barka tartalma, a melynek nagy részét könnyen meg le… hetett volna szerezni a nemzeti muzeum néprajzi osztálya számára. Most nincs ideje a rekriminaczióknak, de a millenniumi kiállításnak … leges ethnographiai bünöseit mindenesetre a hazai kulturtörténelem ítél… széke elé fogjuk idézni. Intézkedni kell, hogy a néprajzi kiállítás tá… gyai, a mennyiben lehet, a nemzet örök tulajdonába jussanak s a nem… zeti muzeum mostani néprajzi osztályával, (a mely jelenleg egy folyosó… pár szekrényben borneoi ritkaságokat mutogat s az almariumok aljában … hány hazai tárgyat rejteget) az egyetem nagyértékü anthropologiai muze… mával, (a mely igazgatójának és úgyszólván semmiből való megteremtőjé… minden lelkes buzgósága és áldozatkészsége mellett sem bir kellően ér… nyesülni és alkalmatlan helyen szorongva senyved), az iparmüvészeti muze… umból határozottan ide tartozó s más országos gyüjteményekből ide soroz… ható tárgyakkal, esetleg a nemzeti muzeum deczentralizácziója folytán … nan kiválandó praehistorikus és palaeethnologikus kincsekkel együtt egy külön országos nép- és embertani muzeumban egyesittessenek. Ez volna … sokat emlegetett nemzeti geniusnak igaz és méltó pantheonja!

Hazai néprajzi muzeum szükséges és fontos voltáról már tob… ben elkiáltottam magam a pusztában, ezt itt nem fészegetem. Ez … telen felszólalásomnak az volt a czélja, hogy az intézőket figyelmezte… sem ez ügyre, hogy annak a millenniumi kiállítás első konczepcziójá… ban helyet adjanak, a bizottságban embereket, a tervezetben teret és … költségvetésben költséget. Részletesen kifejtettem nézetemet egy külö… füzetben, a melyet közelebbről kiadni szándékozom. A magyarorszá… néprajzi társaság, a hazai néprajz őrállója és napszámosa, ez ügyle… mindig megtette és ezután is megteszi kötelességét, a többiről lel… jenek a nemzeti kultura strategái és épületének főépitészei.

A magyar oroszok pasztoreletéből.

Beregmegye tiszai siksägát Munkácstól kezdve kilencz mértföld-
yi szelességben fokonkint a magas havasokig emelkedő rengeteg *er-
dőségek* koritik éjszakkeletről, melyek itt a galicziai határszélen érik
legnagyobb magasságukat, és a szolyvai *Sztoj* orom (1679 méter),
voloczi *Veliki verch* (Nagyhegy, 1598 méter), az itteni Beszkid aga-
tainak e legkiválóbb pontjai a Tisza vidékéről s azontúl Szabolcs és
atmar megyékből szabad szemmel is jól láthatók.

Ha Munkácsot elhagyva a Latorcza-völgybe kanyarodunk s a he-
gek közt felfelé haladunk, s végre a regenyes *Vócsi* szűk völgybe
unk, ott szakgatott völgyeken át helyenkint szembetűnnek a havasok
atalmas méretei, melyek Gácsországig s Maramarosig terjednek; e rop-
ant vadonban emberi lakra sehol sem akadunk, s ha fent a lombos
ölön s itt-ott örökzöld fenyveseken túl emelkedő fátalan, de minden-
ol buján fütermő televény réteggel boritott havasok magas nyulvá-
vaira erünk, oly sivatagon találjuk magunkat, melyen, főleg ha a tájra
öd borul, eltéved a tapasztalt járó-kelő is

E havasok zordon völgyeiben sajátságos élet honol, mely mind
z itt élő emberek — rutének — alakjára, öltözetére, mind jelle-
mükre, szokásaikra s lakhelyeikre nézve szemlátomást eltér a havasok
innen szinten orosz lakóiétól. A hegyi patakoktól átszelt völgyek alján
lejtőin álló faházak itt keskenyek s igen magas, meredek szalma-
vagy zsindelltedéllel födvék, azért, hogy tél idején — mely itt hét hó-
napig is eltart, — a nagy hó sulyának ellenállhassanak s a gyakori
eső és zápor könnyen lefolyhasson róluk

A fürge népség különben, daczára a földmivelés nehéz és hála-
datlan voltának, szorgalmas, kevéssel beérő s fáradhatlan munkás. Örul,
ha udvara, padja megtelik terménynyel, mi főleg zabból áll. Sövény-
nyel keritett udvarában a jó gazda aborákba rakja széna és zabszalma
készletet, hogy kedvelt marhái a hosszu télben hiányt ne szenvedjenek.
A takarmány beszerzése nagy gondot ad a családnak s azért nem csak
rétjeiről hordja be, hanem az uradalomtól bérelt hegyi kaszálókról is
gyüjti; azon fütermést pedig, melyet a havasok meredelyein bérel s
onnan sem szánon, sem gallyakon leszállítania nem lehet, sajátságos
eljárással ott kénytelen felhasználni.

Vagy 2—3 századdal ezelőtt az itt jó emlékezetben élő Rákóczyak
idejében a munkácsi és szentmiklósi uradalmak itteni jobbágyai néhány
fillérnyi díjfizetés mellett szabadon legeltethették barmaikat, a mint-
hogy más idegen urak jobbágyai is, sőt a szomszéd lengyelországi pa-
sztok is csekély bérért felhajthatták legelésző jószágukat*); most
azonban a hűbéri viszony megszüntével a volt uradalmi jobbágyok ha-

*) Özvegy Rákóczy Györgyné Lorántffy Zsuzsánna 1649. évi munkácsi ura-
dalmi urbéri összeirása 129. lapján erre vonatkozólag ez áll: „A munkácsi várhoz
tartozó havasokon a mikor a más urak jobbágyai juhokat hajtanak legeltetni, min-
den ember az kinek ha száz vagy több, ha ötven avagy csak tíz juha vagyon is,
minden nyájtól egy kossal és egy sajttal tartozik. Legeltető öreg marhától a havasi
legelőkon három pénz jár. . "

társzabályozás következteben a helységek körül elkülönitett urien gelót és erdot kapván, csak kulön alku és dijfizetés mellett részesülnek tavoli uradalmi havasok és erdokben levő kaszalok es legelok ellenteben, mi az uradalmi penztarnak évenkint sok ezer forintot hoz.

Igen sok szarvasmarhat hajtanak fel Bereg- es a szomszed megyék alsó vidékeiről, különösen szárazsag idejen, a havasokra; mert a könnyen elmálló palaretegű termekeny talajon minden nyaron ujra diszlik a kövér és viragos edes növenyzet, melytől a felhajtott jószág nehany hét alatt teljesen meghizik.

A 4—5 ezer holdnyi havasokon a felhajtott legelésző marha nyaranta csoportonkint barangolnak egyik oromrol a másikra, mint azt a tágas legelotér könnyen megengedi; nem azonban a havasok redélyein s csak nehezen megközelithető hegyeken levő kaszalok, melyeket egyes gazdák külön kiberelnek s leginkább telben felhasználnak oly modon, hogy a bő füterméat augusztus honapban lekaszálják s az illatos szénát kis teremegű boglyákba rakván, ott hagyják juhok számara teli eledelül: a letarolt kaszálokra azutan felhajtják gyapjas juhaikat s ott mindaddig legeltetik, mig a tel be nem következik, mely itt október hónapban már rendesen feher lepellel borítja a rideg videket.

Az ily exponált juhnyáj rendszerint két felfogadott rutén juhászra bizatik, kiket a tulajdonosok falujokból szerzödtetnek, egyszerre több heti élelemmel ellátnak s felkisérnek, azután pedig koronkint meglátogatnak, hogy a juhállomany sorsáról szemelyesen meggyőződjenek. E juhászok itt az elhagyatott vadonban nyaranta épen ugy, mint a havasokon legelésző marhák pásztorai, rudakbol összeallitott s taplóreggel fedett oly gunyhókban vonják meg magukat eső vagy vesz idején, mely elől nyitott s hátul keskeny szögben végződik; a tel idején is itt marado juhászok pedig a hegyoldalba egy harom méter mély, másfél méter szeles s alig ily magas üreget vájnak, melyet az egészek meg nyárban jól ki is égetnek, hogy agyagos oldalai nyirok s penész nelkül maradjanak. A bejárat elébe rudakból keszült gunyhoszerű pitvart állitanak s azt szenával, gyeppel es földdel födik be; e tanya közelében pedig rudakból, sövényből, vagy 5—6 centimeter széles lemezekből csinált fonadekból ugynevezett kosárt vagy szallast készitenek, a végből, hogy e keritésben csak ugy a szabad ég alatt a juhnyáj az éjszakákat töltse.

A juhászok a földbe vájt üreg végében puha mohból és szénából ágyat, nyugvohelyet keszitenek, a falba pedig bukkfából hasitott deszkákat alkalmaznak polczokúl, melyeken összes keszletöket: a teszta vagy zablepényt, ilyen lisztet, ántalagba nyomott savanyú kaposztát, burgonyát, paszulyt, szárított gombát, zsirt, sot, tejet, savot, ruhaneműzekat s egyeb szükséges aprósagokat helyeznek el. Elöl a nyilt pitvar bejárásánál kövekből töcze keszittetik, melyen egesz ejjel lobog a tűz, melynek lángja világitásul és melegitoül szolgál, a tüz heve tüzetesen melegben tartván a hosszukás földi lakot. A tüzet élesztő egyszersmind ébren is tartozik lenni egesz éjen át, vigyázván, hogy farkas, medve

y hiuz ne férjen a nyájhoz s ott hivatlanul ne gazdalkodjék; mert az őrzésben egymást felváltják s inkabb nappal s váltakozva alusz-. Különben a beállott hosszú éjjeleken át vilagitásra meg vékony itott falemezeket, vékony szalagszerü hasábokat is hasznalnak, me-ket egy földbe szurt meghasitott páleczába csiptetnek s meggyujtanak. gyér világitásnál a végtelennek tetsző hosszú őszi es teli esteket l töltik, hogy egyszerü szerszámmal, fejszével vagy fanyelü bicsak-vakarczczal nyár-, hárs- és juharfából különfele edenyeket, bödö-et, az itt szokásos két szakaszu *sztojacska* nevü tartalyokat farag-, melyek kerek fogantyuval birnak s tej és főzelék hordasara hasz-atnak, s falemezből kosarakat fonnak.

Némelyik hársfából *pásztorkürtöt* farag, ez itteni divatu zene-; 2—3 méter hosszú, egyenes, als› vegén tágasabb, tölcserszerü; a iszok ezzel tiz-tizenket kilometernyi távolságról ertekeznek s koron- unalomüzesül vagy szerelmi ömlengesből melázo dallamokat fuj, oly modon, hogy eleinte felfelé tartják a hosszú, sulyos hangszert t fokozatosan lassan emelgetve nem csekély erolködessel mindaddig ik, mig az önsulyánál fogva lassan a földre ereszkedik, a midon a lasogató dallam is vegét éri.

E sajátsagos zenet távolabbról a juhnyáj mellől a bodros kuva-k kisérik remitő üvöltéseikkel. Ez ebek nyakára különösen nappalra edelmes fakolonczokat kotnek a juhászok, hogy hasznos vad hajha-ára ne indulhassanak, s ha enélkül érné őket a koronkint ide ve-ő uradalmi „jäger" (erdész), vagy erdőved, a szerződes es törvény lmeben mint koborokat le is lőné.

Egyszer a juhaszok napfelkeltekor arra ébrednek, hogy az egesz határt az éjjel esett első hó boritja. Magok a kosarba zart juhok is ökben hóreteggel vannak födve; azonban a juhasz egy füttyentesere gralnak s lerázva magukról a havat, menetkeszen varjak az etetesre indulást. Itt a juhászok nem azonnal reggel, hanem csak ugy 11-egy óra tajban étkeznek eloszor, nem gondolva sajat eleseg[illegible], khamar felemelkednek s vezetik a nyájat etetesre. E vegből, ha nagy éjen at esett hó, a hegy lejtojen, meredek oldalan elol az egyik ász lepdel, nagy lepeskorattal melyek nyomokat vagva a hoba [illegible] s azutan a juhok egyenkint haladnak, ugy hogy mire a 3 400 ból allo nyaj elhagyja a kosarat, a gyalogut mar egeszen le van osva; a végen halad a másik juhasz [illegible] tartva a hosszu [illegible] [illegible]. Igy ernek gyakran 2 3 kilometernyi távolsagban a [illegible] a szénaboglyához, melyet megiomlanak [illegible] a juhok [illegible].

Igy mulik [illegible] egyik nap a masik utan, [illegible] [illegible] neha atlathatlan [illegible] [illegible] ogó zápor ömlik; [illegible] [illegible] a kosarat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ez [illegible] [illegible] bor s vidaz [illegible]

gazdái koronkint késnek látogatásukkal; mert jól tudják, hogy meg nem feledkeznek róluk s a nyájról s az elfogyott élelmet majd ujjal jobbal helyettesitik; lesz friss pálinka, dohány s lágy zablepeny, mely a *zsenticérel* (savó) és édes sajttal oly jól esik.

Ekép honapokon át eldegel itt a szegény orosz juhászlegény addig, mig a szénakészlet teljesen el nem fogy; a mikor azután január végén, de sokszor tavasz kezdetén, a husvéti kedves ünnepekre visszatér a faluba, a midőn leszámol a rábizott jószágról s átvevén gazdáitól a parányi dijazást, elégedetten, mint ki jól, becsületesen teljesité feladatait élvezi a szerényke helység egyszerü gyönyöreit. Estenkint kedveseik lakása közelében, vagy a falu felett emelkedo dombról meg-meg fujjak a havasi kürtöt. Néhány hónap mulva ismét felkerülnek a havasokra s ujból kezdik a sajátságos pásztoréletet.

Munkács. *Lehoczky Tivadar*

A bácskai ruténekről.

Irta: *Vrábely Mihály.*

I Mulatság. Fonó

A bácskai ruthén vig kedélyü, mulató természetü. Szereti a bort és pálinkát, de nem tulságos mértékben Vendégsé alkalmával nagyban dalol világi és egyházi énekeket, szónokol és adomáz. Szónoklatai rendesen a házbeliekre irányul, adomái és elbeszélései csak a legritkább esetben trágárok Borozás közben szeretnek találós kérdéseket és fejbeli számtani feladványokat (az egyenletek köréből) feladni és megfejteni. Drasztikusabb káromkodással a ruthén igen ritkán szolja el magát, erre nyelvében nem igen talál kifejezéseket, ha megis akad néha-neha egy-egy káromkodó, az rendesen magyar, illetőleg szerb kifejezéseket használ. A legtöbb mulatság őszkor és farsangkor szokott megesni, a lakadalmak es disznótorok idejeben. Az utóbbiakra hivatalosak rendesen a szomszédok, komák és rokonok s módosabb gazdáknál a község főbbjei A bácskai ruthén a nagyobb mezei munka idején (márczius—október) kivül többet pihen, mint dolgozik.

Az asszonyok a mezei munka megszünésével télen át fonó estékre gyülekeznek. Ez estéket (*prádki*), külön tartják a leányok és külön a férjezett asszonyok A leányok fonó estéinek állandó lovagjai a legények és néha a fiatal házas emberek, kik a legény életről csak nehezen tudnak lemondani. Ezek megjelenése különben illetlenségnek tartatik s a legények haragusznak is érte, minek neha tettlegesség az eredménye. A fonó társaság télen át többször mulatságot rendez a kompánia számára. A fonó esték ünnepélyes berekesztése nagy mulatsággal történik

A fonoestéken az ifjuság bizalmasan érintkezik és közelebbi viszonyba lépnek 15—16 éves legenyek 13—14 éves leányokkal. E

talán inkább szokás, mintsem szivbeli érzelmek kifolyása, mert felfogásuk szerint legénynek vagy lánynak szerető nélkül lenni gyávaság és szégyen számba megy. Az ily bizalmas viszony, ha sikerül a szülők kölcsönös beleegyezését és áldását kieszközölni, rendesen egybekelésre vezet. A szerelmes felek csak a legritkább esetben lesznek hűtlenek egymáshoz s ha mégis feloldatik valamely viszony, az rendszerint a szülők ellenségeskedésén mulik, mert szülői beleegyezés és áldás nélkül a legritkább esetben kelnek össze. Az itteni rutének a fonáshoz nem egyszerü rokkát, hanem fonógépet (kudzelya) használnak, mely a mellett, hogy könnyen hordható, a munkát háromszorosan gyorsitja, s nagyon kivánatos volna, hogy ezeket megismerjék és elfogadják ott is, hol még egyszerü régi rokkák divatoznak.

A házasulandó legény a lakodalom előestéjén, vagy egy két nappal hamarább megjelenik a fonó társaságban és legény élete befejezésének emlékére, a leányok fonógépeinek kender vesszőjét (naversnyik) összetöri. A leányok az ily „naversnyik törési“ estelyekről előre értesülnek s valódi „naversnyik“ helyett ilyenkor nádszálat használnak.

Az ifjuság a tánczmulatságokat egyházilag engedélyezett időben majdnem minden vasárnapon és ünnepnapokon tartja meg, hol minden legény a maga imádottjával tánczol legtöbbet, söt még „bombóczot“ és más e. f. nyalankságot is vesz neki. A költségről kizárólag a legények gondoskodnak. Tánczuk a sebes csárdásnak igen közeli rokona, jó magasra ugralnak. A tánczot a legény maga kezdi, tánczosnőjét a csoportból hivja. Ily mulatságokon részt vehetnek a fiatal házasok és menyecskék is.

II. A lakodalom.

Egy idősebb asszony bekopogtat a férjhez adandó leány szüleinek házába, hol megkérdezi, valjon hajlandók volnának-e leány-gyermeküket X. Y. legényhez illetőleg özvegyhez férjhez adni? s ha kedvező választ kap, a leány beleegyezése jeléül a legény számára egy kendőt küld, melynek finomsága és értéke a leány vagyoni állapotához van szabva. Egy pár napra reá kitüzik az ünnepélyes kézfogást, mely alkalommal két násznagy, két koszorus leány ünnepélyes öltözetben megjelennek a menyasszony házánál. Az idősebb násznagy, miután az eljegyzendők kölcsönös beleegyezését kikérte, előveszi a tányéron kendőbe burkolt bokrétát és a vőlegény (mladij) kalapja tetejébe tüzi, a kendőt pedig nadrágja zsebébe illetőleg ujjasába úgy bedugja, hogy legalább fele kilássék. Ezután következik a lakoma, melynél a fiatal pár minden ételből csak három kanállal eszik. A rendesen nyitott ablak alatt a kiváncsi fiatalság összecsoportosul s a legények a fiatal párra nem hizelgő szavakat kiáltanak be.

Az eljegyzés után a vőlegény esténként gyakrabban ellátogat a menyasszony házához, vagy valahol titokban összejönnek.

Az eljegyzés után a lakodalom 3—4 hétre következik be. Hivatalos személyek: Első, illetőleg idősebb násznagy és ifjabb násznagy (sztároszta), idősebb vőfély és ifjabb vőfély (druzsba), idősebb násznagy-

asszony és ifjabb násznagyasszony (szváska). A leány részéről pedig kiházasitó (vidavács) és a két koszorus leány (druzski). A vendégek összehivása az idősebb vőfely kötelessege.

Lakadalmi napon reggel 7 – 8 óra között a vőlegény házánál összejönnek a két násznagy, két vőfély és a két násznagyasszony. Kilenc óra tájban a menyasszonyért mennek gyalog, idegen községbe pedig kocsin, ott rendszerint a *vidavács* fogadja őket. Az eljegyzés itt következőkép ismétlődik:

A násznagy elmondja a világ teremtésének történetét egész addig, midőn Nóe a bárkából a galambot kibocsátotta: mikor oda ér, hogy a galambok visszatértek, bevezet a vidavács egy leányt, aztán egy másikat is, de mivelhogy zöld ág nélkül jöttek, a násznagy visszabocsátja azokat. A vidavács aztán mókából bevezet valami piszkosan felöltözött vén asszonyt, kinek kezében zöld ág helyett seprű van, s azt mondja: hogy egy galambot fogott, talán nála lesz a zöld gally. A násznagy ezt is elbocsátja; erre a vidavács bevezeti a valódi menyasszonyt s azt mondja: „Ime itt van az a galamb, melyet kendtek keresnek, azt elfogtam s kendtek számára be is hoztam.“ (A galyat egy bokreta képviseli, melyet a vidavács tányéron hoz be.) A fiatalok kezet fognak és háromszor körül fordulnak. Ezután asztalhoz ülnek, feladják a villás reggelit, a mely nagyobb részt egy paprikás ételből áll; a bornak hiányozni nem szabad. Az asztaltól fölállva az idősebb násznagy a menyasszony nevében a szülőkhöz bucsúbeszédet intéz, mely igen megható szokott lenni, a végén kéri őket, hogy ez „utolsó“ ... áldják meg gyermeküket. A menyasszony térden állva megkapja szülőinek az áldását, megcsókolja őket, nem különben a körülálló ... melyeket is, és a nászcsoporttal templomba indul. E közben az idősebb „szváska“ rágyujt a következő bucsú nótara:

Bláhoszlov mátko dsceru.	Anyám, áld meg gyermekedet,
Bo uzs ju ot ce beru,	Már őt viszik tőled
Bláhoszlov obidvojo,	Áldd meg mind kettőt,
Bo uzs szu dzeci tvojo.	Mert ők már a te gyermeked ...

Énekelni szerető kompánia még a következő verseket is elfújja:

Kedz se Julká vibere	Ha Juliska menni akar
Ot szvojoj lyuboj mácere,	Az ő édes anyjától.
Mác jej poszcely hotujé,	Anyja neki ágyat készit.
Oná jej kraszno dzekuje;	Ő pedig neki köszönetet mond
Dzekuj mi mojá dzivocsko,	Köszönhetsz kedves lányom
Šák mozses, bo más zacs,	Köszönhetsz, mert van miert.
Náucselám ce roboti	Megtanitottalak a dologra
I chrányela szom cze ot szrámoti.	És oriztelek a szegyentől.
Vibiváj mámocsko	Huzd ki mamácska
Zosz sztyini klinocski,	A falból a szögeket.
Dze Julka visálá	Melyekre Juliska aggatta

ni vinocski.	Zöld koszorúit.
visálá,	Aggatta, aggatta,
cej nye budze,	De már többé nem fog,
jej máczeri	Pedig az anyjának
kij zsály budze	Nagy fájdalmat okoz
ájeze zse tu zdrávi	Isten veletek.
lávki pocsucháni	Kisurolt asztalok és lóczák,
zse vász csuchác budze	Ki fog titeket surolni,
zs tu Julki nyebudze.	Ha majd Juliska nem lesz itt
tu mládsa sesztrá,	Itt marad még húga,
vercha nye doroszlá,	A ki korát nem érte el.
ich csuchác budze.	Az fogja azokat surolni,
zs tu Julki nye budze	Ha majd Juliska nem lesz itt.
ádzáj mamocsko	Kisérd ki mamácska
lyube csádocsko —	Kedves gyermekedet
rá ocsicskami	Szemeiddel az udvarból,
ru szlyizocskámi	Könnyeiddel hegyen tulra!

z ifjabb vőfély borral telt kulacsot visz az oldalán, s megkinál kit, a kit az utczán talál. Templomba érve a „szvaskák" egyike vő helyén hosszu czifra törülközőt terit s arra felállitja jobbra ényt, balra a menyasszonyt Midőn a pap után az esküt el-k, az ifjabb vőfely felbontja és kifejti a menyasszony varkocs- a hajába font pántlikát a maga kalapjára teszi Ezután a vőle-ázahoz indulnak, hol a kapuban muzsikaszó és a vőlegeny szülei, sen pedig a menyasszony jövendőbeli anyósa kiforditott ködmön-ogy jó termésük legyen) fogadja őket. A nasznagy asszonyok ezt k:

j mámo vrátá,	Mama, nyisd ki az ajtót,
i nyeveszci rádá,	Ha örülsz menyednek,
j i komoru,	Nyisd ki a kamarát is,
ne czi podporu,	Hozunk neked támasztót,
j i pivniczu,	Nyisd ki a pinczét is,
ne czi pomoscsnicu	Hozunk neked segitőt.

Erre a násznagy a szokásos köszöntéssel üdvözli a vőlegény szü- az ifju Tobiás történelmébe belefonva elmondja járásukat, s igy mond: „Mint az öreg Tóbiás örült és vigadozott, midőn fia jével hazatért, ugy kendtek is áldják meg kedves fiukat ifju ne-együtt és visszatéresenek örömében velünk együtt szerény haj-an örüljenek és vigadozzanak" Be mennek a szobába, s megkez-a tancz. Ez alatt a násznagyasszonyok a menyasszonyt egy llo szobába vagy a szomszed házba viszik s fejére teszik a t (csiplyenye, csepec). Onnan újból a lakodalmi házba vezetik, egesik a menyasszony eladása a következőképen:

— Adj Isten! — köszön az idosebb szváska

— Adj Isten! — felel a násznagy. — Mi járatban vanna tek itt?

— Mi messzeföldröl jövünk, hallottuk, hogy itt jó va pénzre van szükségünk, van pedig egy áruezikkünk, a ki több érte, annak eladnók.

Hasonló parbeszédek s alkudozások után a násznagy az álló, e czélra elkészitett tányerba dob 4, 10, 20 krajczárt, a szó felhangzik és a menyasszonynyal megkezdi a tánczot. J más személy, a ki szintén dob a tányerba kedveszerinti pénzös a menyasszonynyal való tánczolási jog rendre az övé. E kör nyire verseny is támad; a betyke legények egymás ellenében nek minel többször dobni (persze krajczáros összegeket) s a ve közül azé a győzelem, a ki a dobásban tovább tart ki. Az így gyult pénz a menyasszonyé. A vőlegény, midőn belátja, hogy ban menyasszonya jól kifáradt, a fenti módon megváltja őt; tán nem versenycz senki, az ő megváltásával megszünik a muz s így a táncz is. Az itt leirt eladási mód háromszor ismétlödik

Nézzük meg, mit csinálnak ez alatt a menyasszony szüleinek h

Midőn az apa és az anya leányukra és jövendőbeli férje ták az áldást és ezek templomba mentek esküdni, a szülök is menni készülödnek, hogy öket kikisérjék. A kikisérő társaságna *dáni*) vezetője a vidavács, tagjai az apa, az anya, ezeknek legkö rokonaik és szomszédjaik. A vőlegény házánál az ünnepélyes mi ebédet addig föl sem adják, mig a „pridaneczi" meg nem ér

Midőn a „pridáni" társaság a lakadalmi udvarba megérk vidavács bekopogtat a násznagyhoz, s a következő párbeszéd fej közöttük:

— Adj Isten! — köszön a vidavács.

— Adj Isten! — felel a násznagy. — Ugyan idegen em keres kend itt?

— Én egy társasággal jövök messze idegen földről, sz és éhesek vagyunk; halljuk, hogy e becsületes hajlékban vig tartatik s reméljük, hogy e vigadalomban bennünket is részesiten

— Jól van, jó ember, hanem minálunk az ily szives rész kötelességtevéssel vannak összekötve. Nálunk munkalkodni kell. kül vigadozó társaságunkba nem fogadunk be senkit. Ha tehát tek hajlandók velünk együtt munkalkodni, bejöhetnek.

— És miből áll az a munkalkodás?

— A munka nem könnyü; abból áll, hogy fölfelé erőne feszitésével föl kell ugrani, lefelé pedig magától le kell esni (a képlete.) Nos elfogadják-e?

Erre formaképen a vidavács kiszól a vezetése alatti „pridan pániának, kikéri annak beleegyezését, s elöl a menyasszony apa az anyja, legközelebbi rokonok stb. egyenkint a szobába jönnek; varajtoban a menyasszony sorban csókokkal üdvözli őket, a cs ben minden pridaneeztól bizonyos pénzösszeget kap ajándékba: a s pedig énekelnek:

...m otczocsku, szlyidom,	Utána apácska, utána,
...vojim lyubim csádom;	Kedves gyermeked után;
...om mámocsko, szlyidom,	Utána mamácska, utána,
...ojim lyubim csádom;	Kedves gyermeked után;
...om rodino, szlyidom,	Utána rokonság, utána,
...ojim lyubim csádom	Kedves gyermeked után
... szeze dobri ználi,	Hogy jól emlékezzetek,
...eze szvoje csádo dáli?	Gyermeketeket adtátok?
...zte ju v'zlátoj párti.	Adtátok őt a pártában.
...szte ju v'fátyolácze;	Megtaláltátok őt a fátyolban;
...zte ju u vinocsku.	Adtátok őt koszoruban,
...szte ju u csepocsku.	Megtaláltátok őt fejkötőben.

Ezután nyomban az ebédhez ülnek, a mi körülbelül délután 3–4 ...zott szokott történni. Az asztalnál az első helyet az idősebb ...gy foglalja el, utána az első szváska (násznagy asszony), a vi... a második szváska stb. A lakomát imával nyitják meg. Az egész ...lyt az idősebb násznagy vezeti. Ő parancsol, a násznéppel ő ...ezik, ő nyitja meg a lakomát és minden tekintetben övé az ...ó. A fiatal párok, vőfélyek és koszorus leányok nem ülnek az ...ál, hanem az ételt felszolgálják és pedig a következő sorrend... menyasszony a konyhából kihozza az ételt, átadja a vőle...k, a vőlegény pedig a vőfélynek, ez pedig minden egyes ételt a ...ező vers kiséretében helyezi az asztalra:

... se vám dáricsok,	Adatik kendteknek ajándék;
... zse nye velicsok,	Igaz, hogy nem nagy,
...ite ho zá nájveksij!	Fogadják el mint a legnagyobbat!

A lakodalmi ebéden szerepelni szokott ételnemek körülbelől a kö...ők: leves, tyúkhus, káposzta főzelék, kása főzelék, (ennek egy la...ni ebédről sem szabad hiányoznia), paprikás, módosabbaknál pe..., és mindenütt különféle pogácsa és egyéb sütemények. Italokból ... ebéd előtt pálinka, ebéd közben és után bor, a kinek mennyi ... Ebéd közben szónokolnak, különösen a násznagy és a vidavács. ...nagy asszonyok tartoznak a lakadalmi társaságot énekekkel mu...i. Az ebed rendesen 3 óra hosszát eltart, ugy, hogy midőn a ...gy a vendégeket az asztaltól felszabaditja, kint már sötét van.

A most következő tánczban a meghivottak örege ifja mind részt ...k.

9–10 óra tájban a „pridanczi“ a vidavács vezetése alatt haza men... többi vendégek ki-ki tetszese szerint mulat 12-ig, esetleg tovább ...között éjjel a násznagy eloszlatja a társaságot. Muzsikaszo nelkül ...rna ugy a menyasszony, valamint a vőlegeny házánál másnap is ...k, melyre rendesen azok hivatalosak, kik a tulajdonképeni lakzin ...ettek részt.

Egy hét mulva a lakodalom után a menyasszony szüleinél adott ...lyes ebedre a fiatal pár, a vőlegény szülői és az egész lakodal...znép hivatalosak.

Czigány tűzre olvasás.

Dr. Wlislocki Henriktől.

Közép-Europa czigányainak néphite szerint égés nem csak vigyázatlanságból keletkezhetik, hanem 1) villám, 2) állatok, 3) boszorkányok által is Hogy oly ember, ki nem áll boszorkányokkal összeköttetésben, bosszúból vagy más okból tüzesetet idézhessen elő, azt a czigányok általában nem hiszik, s talán nem is volt még rá eset, hogy valaha ép eszü czigányt gyujtogatással jogosan lehetett volna vádolni. Sőt még erdő égéseket sem igen lehet vándor czigányoknak tulajdonitani, mert néphitük szerint az, ki erdőt károsit (kivéve a falopást), egész életén át betegeskedik.

A délmagyarországi és szerb czigányok hite szerint a villám csak oly épületeket borit lángba, a melyekbe „még élve" jut el s a hol oly emberek laknak, kik „valami nagy vétket követtek el." Az úgynevezett villámfüvet (németül: Donnerkraut, Hauswurz; latinul: sempervivum tectorum; czigányul: csereszrobareszkre erme) a házfedeleken kell növeszteni, mert megóvja az épületet a villámtól. Magyaróvesszőket a házeresz alatt elhelyezni szintén jó ellenszer a villámcsapás ellen. A szerb telepitett czigánynők pünkösdkor kilenczféle növényből, melyek közt csalánnak is kell lenni, koszorut fonnak és azt kunyhóik fedelén keresztül dobják, hogy a villám az évben ne csapjon lakásukba. A hol csalán nő, ott a czigány néphit szerint a Phuvusoknak (földi szellemek) valamelyik elrejtett bejárata van földalatti lakásukhoz. „A csalán a koszorúban mutatja az útat a villámnak a Phuvusokhoz", magyarázta nekem Dilocs Mara, temerini (délmagyarországi) czigánynő az említett püskösdi szokást. Délmagyarországi és szerb czigányok új kunyhók épitése alkalmával csalánt, csattyantyu-magot és fenyőágacskákat szoktak elásni a kunyhó talajába, hogy elháritsák a villámot. Felsőmagyarországi czigányok ugyanezen szándékkal ily alkalommal egy fekete tyúk tojását ássák el, melyen keresztül egy új szeget szúrnak; rumén czigányok ellenben új kunyhóikba a templom füstölő edényéből szenet ásnak el. Monostorszeg községben (Bács-Bodrogmegyében) a telepitett czigányok kunyhó épitkezéskor egy téglát ásnak el hasonló czélból. E téglára, a míg az agyag még lágy, négy növényalaku figurát (csattantyu-növényt), két kigyót és egy kettős keresztet vájnak. Ha tüz üt ki a szomszédságban, akkor e téglát kiássák és a lángba borult épületbe dobják, hogy a vész ne terjedjen tovább. Egy fatáblácskára is ezen alakok égettetnek be tüzesitett tűvel, és a táblácska az első tüzbe dobatik, melyet az új kunyhóban raknak. A telepitett

erdélyi román czigányok is ismerik e szokást, csak hogy e tábláeska vagy köralaku, és madár- meg kigyó alak van rá rajzolva; vagy a táblácskába két kigyó, a „nap", egy „galamb", két kereszt és kilencz pont van beégetve; a kilencz pont a „Krisztus szent vérének halála előtt kiontott kilencz cseppje." Ezen tábláeskák is óvszerül szolgálnak a villámcsapás ellen. A telepitett erdélyi magyar czigányok házépitéskor egy bodzafacsövet ásnak el, mely furulyakép kilencz oldallyukkal van ellátva. Bodzabokrokat jó a lakás közelébe ültetni, mert ezek elhárítják a villámot. Egy villámütötte fából egyes részecskéket szintén jó a kunyhóba elásni. Azt hiszik t i, hogy a hová már egyszer becsapott a villám, oda többé nem jut el.

Szarvas- és őzszarvakat Felső-Magyarország és Galiczia telepitett czigányai e czélból szintén elásnak kunyhóikba. Azt is hiszik, hogy oly erdőkbe, hol szarvasok vagy őzek tanyáznak, nem csap be a villám. Ez állatok bőrének egy darabkáját jó az első tűzben elégetni, melyet az ember új kunyhójában gyujt. Hazánk felvidéki vándor czigányai a helyet jól megvizsgálják, hol a szabadban tüzet raknak, hogy ott négylevelü lóhere ne legyen, mert szerintök „a villám szeret ott meghalni" (kamel odoj esereszrobar the merel). Ugyanazon döglött ló négy patáját szintén e czélból szokás a bánáti czigányoknál a kunyhó négy szegletébe elásni.

Czigány néphit szerint tüzet támaszthatnak következő madarak: pirók, kakuk, veresbegy, gólya és harkály. Ezek néha egy égő galyat raknak észrevétlenül a házfedél alá. Teszik pedig ezt vagy bosszúból, vagy pedig a Nivasik (vizi szellemek), Phuvusok (földalatti szellemek) vagy a Kesalyi (hegyi tündérek) megbizásából. A hol harkály kalapál vagy pirók fütyöl, ott rendesen Phuvus van a közelben. E földalatti szellemek gyakran láthatatlanul barangolnak a földszinen, ha a fejökön levő három aranyhajszálat nem fedik el; ha elfedik kucsmájukkal, akkor mindenki láthatja őket. A harkály és a pirók tehát mindig jelt ad a Phuvusnak, ha ember közeledik, hogy idejében elfedje aranyhaját, vagy tetszés szerint fedetlenül hagyja. Ha valaki egy a földszinén kóborló Phuvusnak alkalmatlanná válik, ez egy harkályt vagy pirókot megbíz, hogy az illető ember lakását lángba borítsa. Harkály, pirók és veresbegy tollakat nem jó a házban tartani, mert a villámot magokhoz vonják. A kakuk a hegyi tündérek, a Kesalyik, kedvencz madara. Ha valaki akarva vagy nem akarva ily tündért megsért, a kakuk felgyujtja az illető lakását. Gólyák csak akkor gyujtanak fel egy házat, ha a fedelen fészkelnek és a háznépe zavarja őket.

Hogy ezen gyujtogató madarak a lakásoktól távol tartassanak, azaz az épületek előttük megóvassanak, Közép-Európa telepitett czigányainál különböző óvó szerek szokásosak. Legelterjedtebb az a szokás, hogy e madarak néhány tollai, csontdarabjai vagy egy-egy tojása az új kunyhóba elásatik, vagy az első tüzben, melyet az új lakásban raknak, elégetik. Csak a gólyától nem szabad egy részecsket sem elégetni, mert ezen madár akkor csakugyan boszút áll. A felsőmagyarországi és lengyel telepitett czigányok csak a harkályt ismerik gyújtogató madárnak, és ha ilyen madarat megfoghatnak, élve elássák valamely hegy tetejébe, azt hivén, hogy a mig a hullából csak egy parányi részecske is megvan a földben, a környék épületei tüzvész ellen biztositva vannak. E czigányok néphitében a menyét is gyujtogató állat; azert szokásnak tartják egy menyétbőrbe oltatlan meszet tölteni és a kunyhoba azt elásván, vizzel leönteni. Ujév napján egy menyétbőr részecskéjet titkon le kell locsolni szentelt vizzel és aztán a kunyhó tüzhelyén elégetni; ezzel az épület egy évre mindennemü tüzvész ellen biztosittatik.

Mármarosi és felvidéki czigányoknál Szt.-György-napjan következő szokás divik: Ezen a napon minden czigány házinya egy kerékbe egy rudat huz keresztül és a kerék tengelylyukat a rud körül szalmával és szöszszel erősen eldugaszolja. Erre a kereket addig forgatják, mig a szalma és szösz meggyül, ezzel aztán a kunyhóban tüzet raknak, azt hivén, hogy az által megóvják az épületet egy évre a boszorkányoktól, ha ezek a lakást netalán fel akarnák gyujtani. Ha egy nő gyanusittatik, hogy boszorkányságot üz, olyan tüzhely elé kell állitani, melyen Szt.-György napján nevezett módon tüzet rakott a házigazda és fel kell szólitani az illető nőt, hogy gyujtsa meg a tüzet; — ha boszorkány e nő, az ilyen tüzhelyen nem bir tüzet gyujtani. Közép-Európa majdnem minden czigány törzse azt hiszi, hogy a világ összes boszorkányai minden évben első Pünkösdnap éjjelen a „legnagyobb ördög vagy az „ördög-király" (legbareder beng *vagy* thagar bengesgre) elnöklete alatt ünnepélyt rendeznek azon szikla közelében, a melyhez az ugynevezett *Sugolak* van lánczolva. Ezen Sugolak valami óriás fajtáju szőrös lény, kit egyszer az ördögök legyőztek és egy sziklához lánczoltak. Ha onnan elszabadulna, az egész világot elpusztitaná. Ez ünnepen minden boszorkány hoz neki eledelt, melyből ő egy évig eldegel. Ilyenkor felbőszülve megrázza a lánczait, a szikla inog, a lánczok már-már lazulnak és majdnem elszabadul a Sugolak, de ekkor megjelenik egy kigyó, megmászsza testét és akkor eltünik; s a Sugolak ismét egy évig meg sem tud moczczanni. Ez ünnepen minden bo-

zorkány érdeme szerint megjutalmaztatik vagy hanyagságaért megbün-ettetik. A legnagyobb jutalom, melyre minden boszorkány vagyik, ab-an áll, hogy az ördög-király az illető érdemdús boszorkánynak farkat növeszt T. i. hatgerinczet a Sugolak nyálával beken, mire a boszor-kánynak egy parányi kis farka nő Ha egy ily módon megjutalmazott bo-szorkány farkából szándékosan, vagy nem szándékosan egy szőrszalat hul-lat valamely épületre, ez elebb-utóbb lángba borul Hogy ezen boszor-kányfarkszőrök veszélyes, gyujtogató hatását megsemmisitsék, a délma-gyarországi és balkánföldi czigányok kunyhóik épitésekor elásnak a alajba egy fatáblácskát, melynek két végoldalát háromszög forma be-vágással látják el s kiálló szegleteit lószőrrel tekerik körül A táblácska közepén egy lyukon át egy vesszőt tengelyformán húznak keresztül. E lyuk körül tüzesitett vassal kilencz görbe vonalat égetnek, melyek bo-szorkányfarkakat ábrázolnak. Ilyen táblácskákat „boszorkánybilincs“-nek (holyipakri szasztra) nevezik. Bács-Bodrogmegyében az ilyen táblákra még egy ruczalábat is rajzolnak; az erdélyi oláh czigányok egyszerűen csak valódi rucza- vagy libalábat néhány lószőrre fűznek és szintén e czélból uj kunyhóikban elásnak. T. i. azt hiszik, hogy minden boszor-kánynak ballába ruczalábforma, s továbbá azt is hiszik, hogy ha egy boszorkány véletlenül lószőrre lép, néhány pillanatra elveszti erejét s mint valami holt, mozdulatlanul terül el a földön.

Hogy egy épület tűzvésztől megóvassék, még nem elegendő, ha az ember az említett dolgokat megteszi, hanem szükséges az is, hogy bi-zonyos időben — újév éjjelén, Szt.-György napján és azon a napon a melyen az évben az első menydörgést hallja, — a tűzhelyen lógó tüz elé álljon és annak ráolvasásokat mondjon.

Mint ősrégi néphit töredékei ezen tűzre olvasások a népvizsgá-latra nézve fölötte nagy fontossággal birnak, és keletkezéseiknél fogva nagyon érdekesek.

Midőn a czigányok legelőször megjelentek Közép-Európában, mind-nyájan „vándorczigányok“ voltak, kik nem birtak állandó lakással, és valószinüleg nem ismerték a tűzreolvasásokat, mivel állandó lakhelyek hiányában a tűzvész nem érdekelhette őket. Midőn pedig kényszer és erőszak által részben letelepittettek, akkor őket is érdekelte a tűzkár, és megtanulták azon népek idevágó ráolvasóit, a melyek körébe letele-pittettek, ezen ráolvasásokat saját felfogásuk és néphitök szerint vál-toztatva Tehát két okból fontosak a czigány tűzre-olvasások, mert 1) alapjukban idegen népektől erednek, melyek a miveltség bizonyos fo-kát elérve, ez iránti néphitöket manapság részben már elfelejtették;

2) mert a czigányok oly elemeket vegyitettek ezen idegen származá-
ráolvasásokba, mely elemek a letelepitett czigányok egyéb néphitéből ra-
kivesztek s még csak a tüzre olvasásokban találhatók fel.

Manapság a vándor czigányok is, kiknek a néphit „szerencse-
kezet", azaz ily dolgokban sikeres müködést tulajdonit, a tüzre-olvasást
„mint üzleti dolgot" gyakorolják s akárhány vidéken a falusi nép-
től ily munkálkodásukért több jövedelemre tesznek szert, mint aká-
hány tüzkárbiztositó társaság vezérügynöksége ezen a vidéken. Külö-
ben már Közép-Európában való első fellépésükkor üztek e mester-
get. Egy régi tüzre-olvasás, mely a delmagyarországi czigányoknál ke-
használatban áll, keletkezésének idejére utal vissza. A fent neve-
napokon t. i. az e vidékbeli czigányok timsót dobnak a tüzbe és e
ráolvasást mondják:

Dsivesze te racsije	Nappal és éjjel
Szasztyár. bare Rakoczije,	Segits nagy Rákóczi,
The jak mange paguba	Hogy tüz nekem kárt
Kerel nikana,	Ne csináljon soha,
Mange taisza szaszczarel,	Nekem mindig segitsen,
Mange tatyarel.	Engem melegitsen
Kana divlesz avla,	Ha vad lesz,
Kana kerel paguba,	Ha csinál kárt,
Rakoczija, t're vasztaha	Oh Rákóczi, kezeddel
Jaka tu mara,	A tüzet te megverd,
Szar e biboldа marde	Mint a zsidók megverték volt
Gule Krisztusesz!	Az édes Krisztust!
Efta lanczaha	Hét lánczczal
Pandav jaka;	Megkötöm a tüzet;
Efta gragengre balensza	Hét ló szőrével
Pandav jaka;	Megkötöm a tüzet;
Andro nav devleszkro te szvate Mariakri! Amen!	Isten nevében, és a szent Mariá-ban! Amen!

Ezen tüzre-olvasás — akár czigány körökben, akár más nép kö-
rében támadt eredetileg, — valószinüleg a kurucz-háboruk idejéből szár-
mazik, hol a tüzvész nem ritka eset volt. Kurucz reminiscenciát [1] tar-
talmaz a következő tüzre-olvasás is, melyet a volt bánsági telepített
czigányok használnak:

[1] Ilyen reminiscenciát tartalmaz három czigány népdal is. Lad ér-ke-
semet: „Erdélyi czigány kuruczdalok (szerző sajátja).

oh gule jak,	Tüz, oh édes tüz,
v tute duj kolyiba,	Csinálok neked két kalibát,
v tute duj kolyiba	Csinálok neked két kalibát
erengre bare serensza;	Törökök nagy fejéből;
v tute toronyisza	Csinálok neked tornyot
ıczengre muszijensza,	Kuruczok karjából,
zoszengre purensza.	Szászok (németek) lábából.
tu the besesz,	Ott te lakjál,
tu the dsidesz,	Ott te élj,
manga csa th' avesz,	Hozzám csak jöjj,
ı lacsesz mange anesz	Ha jót hozol
'o nav devleszkro;	Isten nevében;
mange na th' avesz,	Hozzám ne jöjj,
ı miszechesz tu anesz	Ha roszat hozol
'o nav devleszkro!	Isten nevében!

E szavak elmondása mellett újév estéjén a balkéz mutató-ujjával izhely hamujába három keresztet rajzolnak. Szt.-György-napján ; egy pókot fognak és azt e szavakkal dobják a tüzbe:

əszrobareszkro jak,	Villám tüze,
ngre jak,	Állatok tüze,
ipengre jak,	Boszorkányok tüze,
tumen na th' aven,	Ide ti ne jöjjetek,
tumen the acsen,	Ott ti maradjatok,
akana besen.	Hol most laktok.
əsz tumen szan,	Gyorsak ti vagytok,
əder piszano hin.	Gyorsabb a pók.
en jov the pandel,	Titeket ő megfonjon,
tumen liszperel.	Ő titeket befogjon.
kamel Maria,	Igy akarja Mária,
te raklyi!	A szent hajadon!

Bács-Bodrogmegyében a telepitett czigányok leányai csalánt dob- Szt.-György napján, napfelkelte előtt a tüzbe és ezt mondják:

vusa nikana	A Phuvusok sohasem
kamena;	A tüzet szeretni fogják;
n kamaha	Mi szeretni fogjuk
. taisza,	A tüzeket mindig,
ı lacse hin.	Ha jók.
;e dasz amen	Nekik adunk mi
ıcserli.	Csalánt.

Uva jak divlesz hin,
Leszke dasz amen
E panyi;
Andro nav bare devleszkro.

De ha a tüz vad,
Neki adunk mi
Vizet;
A nagy Isten nevében

Erre vizet öntenek a tüzbe és eloltják. Ha ezen czigányok azon évben az elsö menydörgést hallják, kiköpnek és ezt mondják:

Kai me szom,
Avatu nikana;
Andro m' ro ker
Taisza hni jaka:
Tut me na kamav!
Dsa odoi the merel,
Kai tut biesdvel
O baro devel!

Hol én vagyok,
Ne jöjj te soha;
Házamban
Mindig vannak tüzek;
Aéged én nem szeretlek!
Menj oda meghalni,
Hová téged küld
A nagy Isten!

Az erdélyi telepitett czigányok ily alkalommal sót és babot vagy borsót dobnak a tüzhelyre és ezt mondják:

Kamav Krisztesz te mire dad na odoi avlasz, miro papusz na odoi avlasz, kana bibolda amare gule rajesz marde! Dsa tu tehat, oh divle jak kija biboldenge te ker tu lenge paguba! Me kamav szave panes rakla phure csereszkro te phure phuvakri te asarav bare devlesz. Szvate Maria szasztyar man!

Szeretem én Krisztust, és az én atyám nem volt ott, az én nagy apam nem volt ott, midőn a zsidók a mi édes urunkat megverték volt! Menj tehát vad tüz a zsidókhoz, kiknek vörös hajuk van és tégy nekik kárt! Én szeretem a vén ég és a vén föld mind az öt fiát[1] és dicsérem a nagy Istent! Szent Mária segits nekem!

Ez alkalommal nehány helyt (Szászsebes, Enyed, Kolozsvár, Nagy Szeben stb) a tüzbe dobjak egy vörös kakas nehany tollát is e szavakkal:

Lole pora dav tute,
Divlyipen marav tute!
Szo tu kamesz, me na kamav,
Szo me kamav, ada tu kama
Andro nav devleszkero!

Veres tollakat adok neked.
A vadságot verem el neked!
Mit te akarsz, én nem akarom.
Mit én akarok, azt te (is) akard
Isten nevében!

Újév estéjén ezen czigányoknál a családfő sót dob a tüzbe és nehány csepp vizet önt belé, mialatt e szavakat mondja:

---

[1]) T. i a nap-, hold-, köd-, szél- és tüzkirályt, kik a monda szerint az ég és föld fiai. Lsd. gyüjteményemet: „Volksdichtungen der südungarischen und siebenbürgischen Zigeuner." (Bécs 1890) 170 l.

Me dav tute, szo mange hin; ova mik mange, szo mange hin.

Én adom neked azt, a mi nekem van; de hadd meg nekem azt a mi nekem van!

Jómódu czigányok ez alkalommal bort öntenek a tüzbe. Szent-György napján ugyanezt teszik és vagy a fenti szavakat, vagy pedig ezeket mondják:

Szvato Gregoro dsialasz andre temlin; csingerelasz kasta te anelasz mange bute kasta enyafele rukengre, the mange th' avlasz jak! Oh jak andro m'ro ker, kana tu divlesz avla, akor avel szvato Gregoro: csuraha csingerel tut, szviraha lyimel tut, kopalaha marel tut, pusumeha puszel tut, panyaha mudarel tut, the man the szasztyarel! Andro navo devleszkero!

Szt.-György elment a havasra; vágott magának fát és hozott nekem sok fát kilenczféle fáról, hogy tüz legyen nekem! Tüz az én házamban, ha vad leszel, eljön akkor Szent-György; késsel elvág téged, kalapácscsal szétzúz téged, pálczával megver téged, nyárssal megszúr téged, vizzel megöl téged, hogy rajtam segitsen! Isten nevében!

A következő erdélyi czigány tüzre-olvasásban ismét „György úr" szerepel, ezt szintén Szt.-György napján mondják:

O raj Georgo dsialasz andro bes te rodelasz thagaresz jakeszkro. „Kai dsiasz tu!" — Me dsiav kija mire gakkaja! „O raj Georgo penelasz atunesi: „Asuna, tu thagareja jakeszkro! Kana tire gakkija paguba kerel, kide me avav pusumeha, szvireha, kopalaha te panyeha te tradav tumen andral phuv, the tumen na dureder kija tumare daj, hanem kija tumaro dad szan. Odoi tumen o thagar barvalengre nasvalesz kerela! Dzsa te pen tu szo tire gakkijake andro navo bare devleszkero, ko szave kerdyasz" . . . Me the tute szo penav, oh jak asuna te dara!

György úr elment az erdőbe és találkozott a tüzkirálylyal „Hová mész?" — „Nemzetségemhez!" — György úr mondá arra: „Halljad, te tüzkirály! Ha a te nemzetséged kárt csinál, akkor eljövök én nyarssal, kalapácscsal, pálczával és vizzel és elüzlek benneteket a földről, hogy tovább ne lehessetek anyátoknál (a földnél), hanem atyátoknál (az égnél) Ottan (majd) a szélkirály megbetegit titeket! Menj és mondd ezt meg nemzetségednek a nagy Isten nevében, ki mindent teremtett!". . . Én is ezt mondom neked, oh tüz, halljad és felj!"

Szt György általában nagy szerepet játszik a czigány tüzreolvasásokban, söt az erdélyi czigányok még azt is hiszik, hogy a ki Szt.-György napjan alkalmas oraban (melyet persze senki sem ismer) e szent

képe előtt meztelenül megjelenik, az azon tulajdonságra tesz szert, hogy teste a tűz és égés ellen érzéketlenné válik. Szebenmegye tele[pedett] czigányai néha e szent képét is elégetik azon tűzben, melyet kunyhóikban legelőször meggyujtanak, hogy az által az épület tűz ellen biztositva legyen. Ha ezen czigányok községében tűz üt ki, háromszor saját kunyhóik körül futnak és e szavakat mondják: „Tűz, szent György nem enged téged ide jönni!“ (Jak o szvato Gregorio mikel tut kate the avel!) Jónak tartják, ily alkalommal fokhagymát vagy csalánt atdobni a háztetőn. Felsőmagyarországi czigányok háromszor lovagolnak a villámcsapás által lángba borult épület körül és kiáltják: „Tűz, megállj, Isten, a nagy ember mondja ezt neked!“ (Jag tu acs, devla, o baro manus penel ada tute!), és jónak tartják ily alkalommal kecsketejet a tűzbe önteni, hogy az tovább ne terjedjen.

Mint tűzre-olvasók a czigányok az erdélyi falusi népnél nagy hitelnek örvendenek, és akárhány falusi ember uj házába czigánynyal ásatja az említett óvószereket. Régi időben ily czigány tűzre-olvasásokat fel is irtak, és tűz esetén a czédulát a lángba dobták, hogy a tűz tovább ne terjedjen. Ily irat 1791 óta az erdélyi Nagysinki szász, Gottschlig nevü családban apáról fiura szállt, és Goos Vilmos úr szívességéből majdnem száz év után az én birtokomba került. Ezen irat hibáival együtt szószerint igy hangzik:

+ + +

Herr Prandt die Zigunen sprechent also zu dir:

Mariake alas rako, — o rako gelas kiya Jerusalem tebi bolda lesmarde — Jag amentut maren, na astu an droker, ava tumansa androschero. Man gavtut an dro navo devleske ro, an dro navo bengeske ro, an dro navo bengeske ro, an dro navo urme gre.

al drey Jar nimb dies in der Hand und lies es. Beym Prandt wirfs in das Fewer.

Grosschenken, anno 1791 die 19 septempris.

Gott beschütz mei gebäu

Ez irat helyesen szövegezve, igy hangzik:

Mariake avlasz raklo, — o raklo gelyasz kiga Jeruszalem te bibolda lesz marde — Jak, amen tut maren, na acs tu andro ker, ava tu mansza andro csero. Mangav tut andro navo devleszkero, andro navo bengeszkero, andro navo Urmengre.

Magyar forditása pedig a következő:

Máriának volt (egy) fia, — a fiu elment volt Jeruzsálembe és a zsidók őt megverték volt — Tűz, mi téged megverünk, ne legy a

házban, menj te velünk (t. i. az elégő czédulával mint füst szállj) égbe Kérlek Isten nevében, ördög nevében, az Urmék (tündérek) nevében… .[1])

Adalékok a hazai babonaság történetéhez.

A babonák ismeretének müvelődés-történelmi fontossága ma már minden kétségen felül áll. Néprajzi jelentősége is elvitázhatatlan. Osztozik e felfogásban e folyóirat szerkesztősége is, midőn a nép babonás hiedelmeiről egy-egy czikket közöl. E közlemények azonban inkább a jelen korból meritik anyagukat, a mit korántsem gáncsképen említek fel, (mert hisz a babonák nyilvánulása jó formán ma is ugyanaz, mint századokkal azelőtt), hanem csak annak kiemelése végett, hogy e tárgy *mult*jának ismertetését sem szabad elhanyagolnunk. A külföld e téren is előbb van. Némely irodalom, főleg a német jeles monographiákat tud felmutatni. Igaz, hogy épen a németeket vádolják azzal, hogy a boszorkányság s annak legembertelenebb büntetése legjobban nálok fejlődött ki. Ott tehát a történeti anyag is gazdagabb. A babonás vakhit nálunk is szedett áldozatokat. A régi iratok közt akadunk elég boszorkányperre, de az Isten nevében és dicsőségére dühöngő vad fanatismusnak dicséretére legyen mondva nemzetünk türelmes természetének — nem estek egész családok, sőt községek martalékul, mint pl. Németországon.

A hazai babonaság, boszorkányság multjából jelentek már meg elszórtan közlemények, igy különösen a Századok régibb évfolyamaiban. Én ugy vélem, hogy e folyóirat a legalkalmasabb az ily nemü czikkek befogadására s a néprajzi társaság a leghivatottabb e tér mivelésére.

Az itt következő, commentár nélküli adalékok szolgáljanak szerény kezdeményezésül.

I.

Kivonat Gömör vármegye széke előtt 1653. szeptember havában tartott törvénykezés jegyzőkönyvéből:

„Vádoltatott egy szömölcsiei asszony Bobrik János felesége praefectus uram előtt varázslásnak vétkével, melyet citáltatván, kivánt el-

---

[1]) Az Urmékről lsd. értekezésemet a F. S. *Krauss*-féle „Am Urquell“ cz. folyóiratban II. köt. 133 s. k. l

lene erdeme szerint való büntetést ilyen dolga végett: hogy az elmúlt napokban egy tehene megbornyusodván, a borju tartójába fokhagymát, veres hagymát rakván, a folyó vizbe vitte; mivel ezen kivül semmi varázslási nem liquidaltattak es ezen cselekedetet is maga megvallotta a községnek, állatván azt, hogy gyermek korában hallotta volna azt, hogy ugy el ne fogyjon tehenének teje, mint a folyó viz. Ezen cselekedete, noha igen nagy botránkozására lehetett mindeneknek, de mert hogy ex infirmitate muliebris sexus cselekedte, ilyen törvényt promulgaltunk, hogy mától tizenötöd napra mentse magát, hogy nem masoknak ártalmára és nem az ördögök szövetségével cselekedte, ki ha megmenti magát, tehát a botránkozásért kövessék ecclesiát; ha meg nem mentheti, nagyobb poenitentiát tartson, három vasárnap nyakkal tetessék a kalodába, azután reconciliálja az ecclesiát es többé sub poena capitis varázslásokat ne cselekedjék.

(Orsz. Ltár. Limbus II. sor.)

II

Anno 1726 Die 5. Novembris De eo utrum: Tanu ezen leszen hited jó lelked ismereted szerént tartozol megmondani, a kire mit tudsz szitkozódást, káromkodást, lopást, tolvajságot, paráznaságot, gyilkosságot, boszorkányságot e helységben félre tevén atyafiságot, baratságot, szomszédságot, tartozol megmondani.

Másodszor ezen leszen hited: hallottad-e, avagy láttad-e Kelemen György nyakában azt a czolonkot, [1]) hogy kirántotta Nagy Ferenc uram a nyakából, a feleségének is ha látott e valami czolonkot, vagy egyebet viselni a nyakában, mert viseli, ha visel valamit?

Harmadszor: hallottad-e, hogy Csordás Tamás mondotta, hogy a berczeli, karádi boszorkányok rávallottanak a Kelemen György feleségére, szájából hallottad-e Csordás Tamásnak? és ha ezen kivul valami boszorkányságot tudsz, tartozol megmondani jó lelkiismeret szerint, vagy valami gyanuságod vagyon-e rajta boszorkánysága iránt? [2])

8 Tanu Taskó Mihályné hite szerint mondotta, hogy látta a Ke-

[1]) Czolonk, hangátvétellel — kolonez, mint kalán-kanál, stb. Afféle talizmán, melyről már Cicero emlékezik virgula divina). Csoda erőt tulajdonitottak neki. A híres költő és hadvezér Zrinyi Miklós tragikus halálának leirásában olvassuk gr. Bethlen Miklósnál, mint a megsebesült Zrinyi utolsó szavait: „rutul bánék velem a disznó, de ihol egy fa, — melyet csatákon is magával hordozott zsebében — állassátok meg a sebnek vérét vele, az arra igen jó."

[2]) Az itt következő tanuvallomásokat kivonatosan közlöm, csupán azokat, melyek a czikk szempontjából nevezetesek

emen György nyakában a czolonkot viselni és a feleségét is látta a nyakában czolonkot viselni, mért viseli, mért nem? nem tudja, és hallotta azt is Csodás Tamás szájából, hogy azt mondotta, hogy a berczeli boszorkányok, Fábiánné azt mondotta, hogy szintén olyan boszorkányok mint ők, és 30 esztendeje vagyon, hogy együtt tanultanak; ismet gyanusága vagyon boszorkánysága iránt Kelemennére, mert egy alkalmatossággal a bort reá nem köszönté, egy kakas mindjárt reá ugrott, a kezet megvágta es tiz hétig kinlodott a kezére.

11. Tanu, Megyesi Sándorné vallotta, hogy egy alkalmatossággal mondotta az ura Kelemennének, hogy a másik ura idejében sokat elvontak szolgalatjában, mindjárt akkor a keze kitört, a földhöz csapták és ket tinaját megnyargalták, elvesztek. Csak ő rá gyanakodtak, végre is ő mondott a karjának orvosságot.

12. Tanu, Szabó Istvánné hite szerint vallott, hogy egy alkalmatossággal Berczelre ment, a mikor azokat a boszorkányokat megégettek; a prédikátor azt mondotta, hogy vagyon Vencsellőn is egy boszorkány, Kelemen Györgyné és Csordás Tamás is hasonlóképen mondotta Hallotta azt is, hogy a falu együtt volt, hogy Borsos András azt mondotta: ördög adták b m az apátokat, anyátokat A falunak mondotta . . .

13 Tanu, Szabó Mihályné hite szerint vallotta, hogy egy vásári alkalmatossággal süveget akart Tokajban venni az urának és kérte Kelemen Györgyöt, hogy válasszon egy süveget és mondotta, hogy próbálja, ha jó leszen az urának. Kelemen György mondotta tréfából, ha a fejemet a kegyelmed fejéhez tehettem volna, inkább meg tudnam választani Ezen megharagszik Kelemenné és egész hazáig rut mocsokkal illette az urát. Más napra virradván, mindjart a szájamat vissza vonták, sem ehettem sem ihattam, hanem a gyógyito megmondotta, hogy a ki vásárban megharagudott reád, az vonta félre a szádat, a szomszédasszonyod. Ismét Pipa Tamásnétól hallotta adta teremtettevel való szitkozódást.

17. Tanu, Tarko Mihály hite szerint mondotta, hogy nagy erős gyanusága vagyon Kelemen Györgynére, hogy ő vesztette meg a kezét a feleségének. Láttam azt is, hogy Nagy Ferencz főesküdt uram kirángatta a czolonkot Kelemen György nyakából és mondotta Nagy Ferencz uram, hogy ebben van minden mesterséged es ezért nem tehet a falu sem törvénnyel sem egyebbel; azzal csak elment Kelemen házához.

19. Tanu, Nagy György, hites ember hite szerint vallotta, hogy mikor Szenyesinét elvitték Ibrányba lakodalmi alkalmatossággal, hogy

illik és mulattak, mondotta Nagy György, hogy hozassanak egy a bort és Kelemen György is mondotta, hogy nem bánja; arra mondotta Nagy György, hogy Kelemen kettőt hozasson. Erre a szóra megharagszik és elmegyen haza. Kimenvén Nagy Mátyás a házból egy fertelmes nagy agár szem közben reá agyarkodik, hogy a foga is szikrázik előtte csak bement a házba, a szeme közze köpdösött. Nagy ... és Tarkó Mihály hasonló képen vallják, hogy bement a házba ... Nagy György vallotta, hogy e nyáron Gáván Sátor János házánál ... szai István mondotta, hogy olyan kan ördög Kelemen György, hogy tiszta gyémánt a t. e és annak a világánál járnak Török ország...

24. Tanu, Megyesi András hite szerint vallotta mint a 1. tanu a felesége Megyesi Andrásné, hogy mind tinójának, disznójának el... szése, felesége karja kitörése iránt nagy gyanusága vagyon Kelemen Györgynére. A czolonkot is látta a nyakában Kelemen Györgynek ...

(Orsz. Ltár. Limbus II. sor.)

III.

1730-ban Bátorfalván (Hontmegye) történt, hogy garamszegi Géczy Ádám jó módu nemes ember meghálálozott, kevéssel azután, hogy második feleségét Szeneczy Juliannát elvette. A közbeszéd azt suttogta, hogy az asszony tette el láb alól. Végre is biró elé került az ügy ... kihallgatott tanuk egyértelmüleg vallják, hogy azelőtt egészséges volt, mint a makk, azután hirtelen el kezdett dagadozni. A férj nejét ... dolta, hogy romlott nő s a nemi betegségeket ráragasztotta. Némely tanu szerint Géczyné a szolgálójával szövetkezett férje élete ellen, ... ben látták, hogy a szolgáló éjjel Géczy uram ablaka alatt, a hol ágya állott, térdepelt, mormolt, mintha imádkoznék s más titkos dolgokat mivelt. Mikor kérdezték tőle, mit csinál? azt mondta, hogy imádkozik. Géczy ezért elkergette a háztól, az asszony meg keservesen megsiratta. Egy alkalommal Géczy megparancsolta a cselédeknek, hogy mind az ő, mind a felesége ágynemüjét lugozzák ki. Az asszony a magáét sehogy sem akarta engedni s mikor erőszakkal is szétbontották az alsó két derékalját, két kis fényes pénzt, kenyérmorzsát, eger ... valami madárlábat, hólyagot, koporsó deszka darabot, némely tanu szerint kigyótetemet is találtak bennök, mindezeket nyilvan a férje vesztére tartogatta ott.

(Orsz. Ltár. Limbus II. sor.)

Dr. Illésy János

Háromszéki babonák.

Közli · *Benkő András.*

I. Előjelek

Ha a tenered viszket, pénzt kapsz.

Ha a szemed viszket, sirni fogsz.

Ha a pánk (pók) valaki előtt leereszkedik, jó emberit látja.

Ha a szikra kiszökik a kályhából, idegen ember jön a házhoz.

Ha a kakas az ajtó előtt kikiril, idegen embert várhatsz.

Ha a tüz a kályhában dorombolva ég, mérges, haragos ember jön a házhoz.

Ha bal füled cseng, jó hirt hallasz, ha jobb füled cseng, rosz hirt hallasz.

Tavasz első napján háttal menj ki a házból, nem feketedel meg a nyáron.

Ha az orrod viszket, bosszuság ér.

Ha a füled cseng, kérd meg valakitől: mejjik fülem cseng? Ha az illető eltalálja, jó embered; ha nem, rosz embered.

Ha csiklasz, emleget valaki.

Ha bellérkedel (marhát adsz el vagy vész) és el kell hálnod valahol, ne vetkezz le, mert rosz ér.

Ha a csillag elf . . sa magát, valaki meghal.

II. Szerencse, szerencsétlenség.

Ha vásárba mész és czigányt látsz v. tele edénnyel találsz valakit, szerencsés leszel; ha asszonyt látsz v. üress edénnyel találsz valakit, szerencsétlen leszel a vásarlásban.

A pánkot (pók) ne öld meg, mert szerencsétlenséget hozol aházadra.

Ha pajtádban béka lakik, szerencse, de ha agyonütöd, nagy szerencsétlenséget hozol házadra.

Nap mente után ne vidd ki a szemetet, mert más nap szerencsétlenség ér; vagy valamidet ellopják v. megvakulsz.

Ha az uton vasdarabot találsz, vedd fel, de az mindég valami szerencsétlenségnek az előjele.

Ha hetfün valami szerencse ér, egész héten szerencsés leszel.

Ha este futócsillagot látsz, ne mondd meg senkinek, mert szerencsétlenség ér.

III. Időjárás

Ha a macska a házban befelé fordulva mosdik, hideg lesz; ha kifelé, meleg lesz.

Ha több kakas egymásután kikiril, esős idő lesz. — Ha [illegible] lepeseli magát, 6 hétig esik.

Mikor a katonák megindulnak, eső lesz.

Midőn jégeső hull, a fészit az ajtó előtt keresztesen vágd a f[illegible] dobd ki mellé a seprűt, szénvonót s eláll az eső.

Ha Ilia napján dörög, likas lesz a magyaró.

IV. Állatok.

Hushagyó kedd este fonj balog fonalat, a beteg állat de[illegible] kösd át vele s meggyógyul.

A megjárót (szövéskor fennmaradt szálak) tedd el, mert ha s[illegible] van az, egy állatod sem pusztul el abban az esztendőben.

Seperj szemetet a küszöb alá, hogy ne menjen bé a béka a ház[illegible]

Ha a kocsisnak akasztott ember uja v. füle van s azzal tisz[illegible] a lovat, a ló erös, kövér és tiszta lesz.

V. Tehén.

3 darab fokhagymát, 3 darab sót, 3 darab kenyérhéjat köss [illegible] csikába, kösd a szarva tövire, nem megy el a teje, semmi rosz nem [illegible]

Mikor a teheny megbornyuzik, végy 3 mákot, bontsd ki és hu[illegible] végig a mákot a farka tövétől a szarváig, de úgy, hogy a csip[illegible] és a lapoczkájánál keresztesen. Mondd ezt: „akkor vigyék el a tehen[illegible] tejit, mikor ezt a mákszemeket felszedem.“

Ha a teheny megbornyuzzik, fejj egy kicsi tejet a csidmaszárad[illegible] tarts egy lánczot az estálóajtaja előtt 6 hetig. Ne féjj, nem viszik [illegible] a tejit.

Ha a bács sok turót csinál az esztenán, akkor mindég a tehen[illegible] tejit vitte el.

Ha a tehenyed tejit mán elvitték, 9 háztol vigy 9 hotszar[illegible] haranglábból vágj egy kicsi darabot, vidd haza. Azután menj viss[illegible] a harang köteliből is vágj egy kicsi darabot, ezeket tedd vizbe: h[illegible] teheny megissza a vizet, vissza menyen a teje.

Ha a teheny csecsiből vér foj v. megdagad, egy tökot hasít[illegible] felé, kösd mind a két darabját a tögyire, tartsd rajta 24 oraig s m[illegible] gyógyul.

Tavaszkor mikor kicsapod a tehenyed legelőbb a fűre, ken[illegible] a száját büdöskővel s nem éri semmi baj.

VI. Gazdasági növények.

Hasitsd meg a karó végit keresztesen, tégy belé fokhagy[illegible] szurd a buza közé s nem veri el a búzád a madár (vereb).

Szedd le az ugorkának a parzkona virágait, hintsd ki este a ka-
elé, hogy egye meg a disznó csorda, ne féjj, lesz elég ugorkád.

Mikor virágzik a mák, szakitsd le a legelső mákvirágot s nem
nyüves a mákod.

VII. Házasodás.

Ujév napján, harangozáskor a leány apró czédulákra legény ne-
et ir. A czédulákat összehajtogatva galuskákba teszi és főzi. A mely
uska leghamarább feljön a viz szinére, az foglalja magában azt a
ny nevet, a ki az ura lesz.

A leány, hogy ne tudjon a guzsajosa tőle megszabadulni, hogy
lvegye, vegye fel a nyomát és tegye a küszöb alá. A legény mást
fog soha szeretni.

Ha két galambot látsz egy szinüt, valaki férjhez megy ismerő-
közül.

Ha társaságban két egyén egyszerre mond ki valamit, lakodalom

VIII. Gyermek.

Ne lépj keresztül a gyermek felett, mert megcsökik (nem nő).

Ha már a gyermek megcsökött, lépj 3 szor visszafelé keresztül
.

A küs gyermeket ne nevezd öregnek, mert akkor nap nem nő.

A hetedik fiú gyermeknek 7 éves korában, ha megkenik a két
lyk ujján levő körmit fehér mákolajjal és a gyermeket lepedő alá
atják, meg tudja mondani a lepedő alatt, hogy hol van pénz a
ben.

Ha a gyermek 9 hónapos korában megszólal, ne szólj hezza, mert
ér nagy kort.

Ha a kis gyermeket hideg leli, az anya jókor reggel fusson a
körül csórén (meztelen) s 3-szor mondja ezt: „Éjjasszonyok, éjj-
k vigyétek el a hideget a gyermekemről.“

Vigyázz, hogy a küs gyermek, kinek még a foga nem jött ki, ne
meg a hódat, mert beteg lesz.

Ha a gyermek meglátta a hódat s beteg lett, a bábaasszony jó-
reggel kerülje meg a házat csórén s a fészit üsse minden kerü-
él a gerezdbe, (a ház szegleténél lévő favégek). Vagy pedig: Tégy
ótszenet fancsikába rongy), tedd a küszöbre, üss rá a fészi foká-
egyszer, tedd vizbe, itasd meg a gyermekkel a vizet s meggyógyul.

A gyermeket ha kereszteletlen még, ne hagyd egyedül a házban,
yaltsák (Az ördögök megfelszegitik).

Ha olyan helyre mész, hol küs gyermek van, ki még nem té-tötte bé a hat hetet, ott kell hagynod valamit, mert ha nem, elviszed a gyermek álmát.

Ha a gyermek születéskor szőrös, tégy a feresztő tekenyő 4 szegire (szeglet) hamut, tégy a vizbe 3 küs pityókát, feresszd meg a gyermeket a vizben, azután a három küs pityókát tedd a pest megi. a meddig a pityókák megszáradnak, addig a gyermek testeről lemegy a szőr.

Ha a terhes asszony komaasszony lesz, az ő gyermeke bába születik.

Ha a gyermek haldoklik s a keresztanyja felveszi az ölibe, hamarább meghal.

IX. Ördög, szépasszonyok.

Pénteken mosott inghe ne járj, mert a szép asszonyok félre viszik a szájodot.

Mikor a csűrödöt zsupoztatod, egy döglött állatfejet rakass a szalma közi, mert az ördög megvédelmezi a tűztől a csűrödöt.

Tarts az estálóban fokhagymát, az ördög nem járja a marhákat.

Ha ördög jár az estálóban, üsd a vasvillát bal kézzel a hidlás végibe, mert akkor oda szegezted az ördögöt.

Szöngyörgynap előtt (Szent-György) ne feküdj künn, mert minden erődöt elviszik a szép asszonyok.

X. Igézés

Vigyázz, a kinek essze ér a szemöldöke, leghamarább megigéz.

Csonka késsel csinájj keresztet a pest alá (tüzhely), a keresztre tégy egy pohár vizet, vess bele 5 eleven szenet, a kezeddel csinájj keresztet a pohár felett. Azután vess ki a mutató ujjoddal egy csepp vizet, mártsd bele a nevetlen ujjodot s kend meg a gyermek homlokát. Azután a nevetlen ujjoddal vess ki 3-szor 3 csepp vizet és mond ezt: vetem zöld szemre, kék szemre, kőszikláról kősziklára, vad leányról vad leányra; muljék el.“ A nevetlen ujjodot mártsd a vizbe és húzz kéresztet a gyermek homlokára. A vizet öntsd a kutyára.

XI. Betegség.

Hideglelés.

A hideglelés 99-féle és 99-féle orvossága van.

Szakasz 9 aranyverselőről 9 levelet, tégy hozzá 9 darabocska sót, törd essze; kösd bé vele a nevetlen ujjadot, ha hojjag lesz rajta, elhagy a hideg.

Rongyból csinájj 3 bubát (báb) és a hol 3-felé ágazik az út, tedd

, nézz körül s mond ezt: „Ugy elvigyétek a hideget rólam, hogy a se lássam meg többet.“ Vagy ezt: „Akkor lelj ki hideg, mikor én a három bubát felveszem.“ A hideg arra megyen, a ki valamejjik át felveszi.

Ültesd a pest alá (kémény alá) a hideglelőst, mikor észre sem ri, önts bé egy kártya vizet a fejire s elhagyja a hideg.

Szemfájás.

Gyujtatlan faggyúgyertyával nyomogasd meg a fájós szemedet s igy a szemfájás.

Veres szemű bontatlan törökbúzával hengergesd meg a fájós szélet, osztán elhagy a szemfájás.

Ha szemed fáj, borogasd verttejes rongygyal.

A szemfájás 77-féle.

Hurutás (köhögés).

Igyál minden reggel lúdzsiros tejet.

Éhomra egyél szalonát fokhagymával.

Ha ezek nem használnak, akkor biztosan a száraz betegségbe esel.

Fülfájás.

Vakoncsokturást ránts eczetbe, s avval borogasd a füled.

Ha füled fáj, koporsószeggel tisztitsd.

A fülfájós tegye a fejit a küszöbre, a keresztanyja ollóhegyin ön vizeletet a fülibe s nem fog fájni a füle.

Hasfájás.

Töts a hasfájós ködökibe eczetet, kösd be s elhagyja a hasfájás.

Hideg pujszkát tedd lénge vizbe s azzal borogasd a hasad.

Egy hagymát vágj 7 czikkbe, süsd meg s mártsd eczetbe, tedd hasfájós hasára; boritsd meleg födővel bé s nem fog többé fájni a a abban az esztendőben.

Sárgaság.

Végy egy nagy murkot (sárga répa), vágd ki tölcsér alakúra, csak y alól ne legyen likas. Égy hosszú czérnán ereszd bé a kürtőn, d teli vizzel, hagyd a kürtőbe három napig, azután idd meg belőle izet. Ezt folytasd addig, a míg igy kilenczszer ittál. Ez alatt minnap feregygyél olyan vizbe, a mejjikbe tettél fehér ürmöt, daradit, csombort és kerti seprű füvet. Ne féjj, meggyógyulsz.

9 vérrejáróról szakasz 9 levelet, szárazd meg, törd essze, tedd inkába, idd meg s ez használ.

Torokfájás.

Fogj gyékot, mikor vetkezik; törölgesd meg vele a torkodat bet soha sem fáj a torkod.

Szalonatetőt kenj bé kámforral és piritussal s azt kosd kodra.

Keresetlen kutya-trágyát (fehér kutya-trágya) fujtass egy a torkodra, mert a legjobb orvosság, ha fáj a torkod.

Árpa.

Nyomogasd meg egy sallóval keresztesen s mond ezt: „Ár vetlek, learatlak, kicsépellek, megőröllek, megsütlek, megeszlek" kögyj széjjel s mondd: hogy sohase legyen többet.

Épsemereg.

Az epsemereget kend bé zsirral s nyalasd le a macskával.

Az epsemereget kenjed pergelt nyirfalével.

Sümötyü (Szemölcs)

Végy 9 szalmabogot, nyomogasd meg mind a kilenczczel, a csepegés alá, mondd ezt: „Akkor lássalak meg te sümötyü, mik a szalmabogokat."

Ha sümötyüd van, keress 9 csontot, mindegyikvel nyom meg a sümötyüdöt, de mindegyiket ugy tedd vissza a hejire, a hog

Ne számlájj csillagot, mert sümötyüd lesz.

Nyavalyatörés.

A nyavalyatörős a hová leesik, azt a helyet fel kell ásni, szenet törj meg, itasd meg vele s elhagyja a baj.

Vérkelés, kelés.

A kelést kerekitsd körül a nevetlen ujjaddal háromszor; ben mindég nyomd meg a közepét. Ugyanigy csinájj egy hót sz akkor dobd el, de ne nézd meg, hogy hova dobtad, s mond ezt: A lássalak, mikor ezt a hótszenet."

Ha valamelyik testrészedbe csipke megy, vétesd ki mással csipkét rágd meg s nem kél meg a heje.

Ha kelés jár, hordozz a zsebedben lópatkószeget.

XII. Halál.

Ha a halálmadár (kuvik) átrepül a ház felett v. rászáll és toz (kuvikol): abból a házból meghal valaki.

Ha temetés alkalmával a harangok nagyon sirnak, megh kit a halott legjobban szeretett

Ha szombat esti harangozáskor a harangok nagyon sirnak, rövid időn meghal valaki.

Ha a halott feje elfordul a nyujtoztatón, utána hal valaki a szomszédok közül (abból a szomszéd házból, a merre a halott feje fordult.)

Ha a macska a ház közepibe piszkol, halál lesz a háznál.

Ha valaki több ideig ül egy széken, onnan felállva a szék kiesik alóla, meghal az illető abban az esztendőben.

Ha valaki azt álmodja, hogy felmegy egy hegyre s ott kút van, melybe ő bele esik, a rokonai közül rövid időn meghal valaki.

Mármarosi oláh babonák.

1. *Újévkor* a lányok kimennek egy olyan helyre, a hol karós kerítést találnak s azután bekötött szemmel 9-ig és visszafelé egyig számlálva érintenek meg karókat, az utolsót megkötik szalaggal. Ha e karó szép egyenes és magas, akkor férjök is szép, derék s hatalmas ember lesz; de ha a karó kicsiny vagy épen görbe, férjök is alacsony, illetőleg púpos ember lesz.

2. *Vizkereszt* előestéjén a lányok száraz majoránnából bokrétákat kötnek, s a folyó vizbe helyeznek el, a melyiknek csokrán reggelre a legtöbb jégcsap képződik, az megy közűlök leghamarabb férjhez és pedig szerencsésen A ki pedig vizkereszt napján legelöször lép a kereszttel járó pap nyomába, az a farsangon férjhez megy

3. Hogy a ház környékét kigyók ellen biztositsák, *gyümölcsoltó boldogasszony napján* meztelen leány- vagy fiu gyermekkel egy hosszú lánczot húzatnak háromszor a ház körül.

4. A melyik leány meg akarja tudni, hogy ki lesz az élete párja, *András* napkor egész nap sem nem eszik, sem nem iszik, csak este szabad sós vizbe gyúrt pogácsát ennie; ha azután így elszenderül, álmában a jövendőbelije fogja őt vízzel megkinálni.

5. Ha valamelyik családban a *gyermek* igen nagy *beteg*, az ablakon keresztül kiadva, névleg eladják, tényleg azonban a családi körben marad úgy azonban, hogy ezentul nem használják a keresztségben nyert nevét, hanem más, többnyire állatnevet — mint minő Lupuj (Lupus) — adnak neki s ezen a nevén hivatja ő maga is magát egész életén keresztül

6. Gyakran a leányok el szokták lopni a *csorgó* (forrás) *csatornáját*, hogy hozzájuk is annyian járjanak kérőben, mint a hányan a kútra járnak vizért.

7. Mikor tavaszszal először hallanak *dörgést*, kőhöz verik fejöket, hogy oly kemény legyen az, mint a kő és ne fájjon, mint a hogy a kőnek nem fáj.

8. Ha az árva gyermek elhalt szüleit *felejteni* akarja, a sírhalmukról vett földet hord kebelében.

9. Aki *húsvétkor* a templomból leghamarább érkezik haza a szentelttel, annak lesz azon évben a halászat- és vadászatban legnagyobb szerencséje.

10. Hiszik, hogy a *boszorkányok* szerencsétlenséget hoznak azon családra, melyben a nő kedden és pénteken fon, vagy ha e két napon kisepri a szobát. Ha pedig bőjt napokon tejet ad a háztól, a tehenet megrontják, esetleg annak tejét elveszik.

11. Ha valaki igen tüzetesen néz meg valakit s ez történetesen reá megbetegszik, azt hiszik, hogy *megigézte*. Ekkor rögtön elhivatják az igézőt, hogy a beteg szájába köpjön; ha az igéző nem volna közel, akkor egy edényt megtöltenek folyó vízzel, melyet egy réznyelű késsel keresztbe vágnak s aztán valami ráolvasást*) mormolva 9 égő szenet tesznek a vizbe. Ha azok az edény fenekére leülepszenek, nyilvánvaló az illetőnek megigézése; ugyanazért a betegnek e vizből 9-szer kell egymásután innia, aztán ugyancsak e vizből megmossák a beteg halántékát, homlokát, szíve táját és a két kezét; a megmaradt vízzel pedig az ajtó és ablakok sarkaira csinálnak keresztet; ha még ez után is maradna fönn víz, azt a kutya vagy macska füleibe öntik. — Az igézés ellen különben előre is szokták védekezni. Igen hathatós szernek tartják a gyermekek karjára kötött vagy a nagy (felnőtt) emberek gubája ujjába fűzött veres szalagot vagy harasztot, sőt még a kis borjuk s más újszülött állatok nyakára is kötnek efféléket. — Az összenőtt szemöldökű embert igézőnek tartják.

12. Ha valakinek valami baja esik, gyakran hallhatjuk a népet mondani: „igy volt neki rendelve, ez volt a *végzete*." Hiszik, hogy mindenkinek születésekor megállapíttatik a sorsa, melyen változtatni nem lehet.

13. Rosz jel, ha *útközben* üres edénynyel jönnek eléjök, vagy ha fülök cseng vagy szemök repked; ez utóbbit nem jó mással közölni, mert a szem is sokat lát s még sem szól erről senkinek semmit.

14. Nagyon gyakran hallja az ember emlegetni a hosszú téli estéken a *Márczolyát*. Beszélgetik, hogy e szellem kedden este minden házba betekint. Abba a házba, a hova az asszonyok, lányok fonóra

*) Kérjük a szövegét! Szerk.

gyültek össze, a Márczolya üres orsókat visz, melyeken reggelre fonalnak kell lenni; a fonalból lesz azután a vászon, a vászonból pedig az ing a Márczolya számára. Ha valaki orsóját fonallal nem töltötte be teljesen, vagy félben hagyta azt: az közelebbről meghal. Bezzeg siet is mindenik reggelre orsóit befonni. E lényt tisztán szelleminek képzelik.

15. Az erdei lány az erdő szülöttje és lakója. Magas, sugár termetű s csodaszépségü leány, bokáig érő dús haja és nagyon kellemesen csengő, elbájoló hangja van Folytonosan jár és énekel. Nem bánt senkit, csak erkölcstelen magaviseletű férfihez közeledik. Ezt egész a végkimerülésig kényszeríti a nemi ösztön kielégítésére. s ha vonakodik, megfojtja. Erőtlenné csak úgy tehető, ha az alsó nadrág szalagjával sikerült őt megkötni, mely esetben csak azzal az ünnepélyes igérettel válthatja meg magát, hogy az illetőhöz többé nem közeledik s őt megkisérteni nem fogja. — Urunk színe változása napjának éjszakáján siratja a fák leveleinek lehullását, mivel tőlök immár búcsúznia kénytelen. A nép azt tartja, hogy a ki ilyenkor az ő fájdalmas zokogását meghallja, rögtön megbolondúl.

Desze faluból. Közli: *Sróth Péter.*

A palázulás. *)

A palázulás (palázolás) Lucza napi babonás szokás Vasmegyében (pl Német-Gencsen és környékén) s abból áll, hogy 7—12 éves fiuk jóval napkelte előtt a szalmakazalból, vagy boglyából „kinyűnek" egy jó csomót s azt a hónuk alá fogva, sorra veszik a falu házait, hogy ismerőshöz és nem ismerőshöz egyiránt beköszönjenek.

Az ilyen „palázuló" gyermek a házba beléptekor katholikus szokás szerint mindig így köszön: „Dícsírtessík a Jêzus Kirisztus!" Aztán a szoba ajtajához rendesen közel eső kályha, vagy kemencze melletti szögletbe lehint a földre egy keveset a hóna alatt szorongatott szalmából, arra ráül és a következő mondókába kezd:

„Lucza, Lucza, kitty-kotty!
Tiktyok, lúgygyok ülőssék légyenék!
Fejszíjék, fúrajok élėssek légyenék!
Fejsziják ú-m-mégájjon a nyelibe,
Mind a tűs fa a tövibe!

*) V. Ö. Ethnographia II 113. l.

Lucza, Lucza, kitty-kotty!
Kétek lányának akkora csöcsei légyenek,
mind az arató bugyoga!;
akkora szalonnájok,
mind az ajtó szárfájo!;
annyi zsírgyok,
mind kutba víz!;
akkora sunkájuk,
mind az öt akós hordó!,
ollan hosszi kóbászszok,
mind a kert-keríttés!;
annyi pénzék,
mind az egen a csillag!;
annyi csibéjek,
mind a ríten a fűjszál!
Lucza, Lucza, kitty-kotty!
Dicsírtéssík a Jêzus Kirisztus!"

E köszöntés elmondása után a gyermek fölál s rendesen pár krajczár-ból, vagy gyümölcsből álló ajándékot kap, mire elbúcsúzik s odább megy a következő házba, hol mondókáját ugyanazon módon ismétli.

A gyermek távoztával a „gazdaasszony" gondosan fölszedi a földre hintett szalmát, hogy majd a kotlós tyúkja (lúdja, vagy kacsája) fész-kébe tegye, mert attól jobban és szaporábban kél a baromfi.

E szokás eredetéről semmi bizonyosat nem tudhatni; de az nyil-vánvaló, hogy itt a fiú gyermek a termékenyítő erőt személyesíti s ezt az erőt az ülésközben történő érintéssel adja át a szalmának.

A mi a palázulás (palázolás) szót illeti, az kétségkivül a polo, polos (Tájszótár), polozs polyozs (Abaújban), palozsna, polozsna (Duna-Tisza közén) vagy polozsnak (Dunán túl) szók valamelyikének szárma-zéka, melyek mind azt az üres, vagy záptojást jelentik, melyet a gazd-asszonyok a tyúkok tojó helyére vagy fészkébe szoktak tenni, hogy a tyúkok ezt látva, mindig oda menjenek tojni. E szóalakok őse pedig minden bizonynyal a podlôžok (alátétel, alátevő) tót szó, mely nem épen zengzetes hangzása mellett is országosan el tudott terjedni a ma-gyar gazdasszonyoknál.

A mondókában előjövő *bugyoga* szűk szájú, hasas korsót, a *szárfa* ajtófelet jelent. Emezt jelzővel is használják így: *ajtó szártájo* (ajtó-fél fa), *kapu szártájo* (vagy *kapuszárfa* is = kapufélfa).

Budapest. *Király Pál*

Ugocsai babonák.

Hogy viszi el a boszorkány a tehén tejét?

A boszorkánynak tartott, vagy magát annak hivő asszony ráteríti :ötényét a fejére annak a tehénnek, a melynek a tejét el akarja ni, s egy ideig ott állva, mormol valami értelmetlen mondókát, mire ej a tehén tőgyéből átvarázslódik a kapu „lábfájába“ (kapufélfa). boszorkány, mikor nem látják, megfurja a kapu lábfáját s abból úgy lik a tej, mint a csorgó-kút vize. Míg a varázslat tart. hiába fejik .ehenet; nem ad az — egy csepp nem sok — annyi tejet se.

Hogy lehet az elvitt tejet visszaszerezni?

Ütni kell a tehén fejét, míg csak a teje meg nem indúl. Az üt- :elés nem a tehénnek, hanem a tejrabló boszorkánynak fog fájni, a ha megsokalja a verést, visszababonázza a tejet, mire az magától gindul a tehén tőgyéből.

A fenyegető tüz elhárítása.

Ha tűz támad s valamely közeli, vagy épen szomszéd épület ég: fenyegetett ház gazdájának a felesége, felnőtt lánya, vagy valamely rokona „anyaszült meztelenre“ vetkezik, egy egész kenyeret a bal na alá szorít s azzal a házat szemlesütve háromszor megkerüli. En- k megtörténte alatt és után az egészháznép biztonságban érzi ma- t s nem fél, hogy most már meggyúlhat a ház. Ha azonban mégis :ggyúl, az azt bizonyítja, hogy a „kerülés“ nem elég jól történt.

Igézés.

Az olyan ember. a kinek a két szemöldöke összeér. „igézős.“ ı valakit megigéz, annak iszonyatosan megfájul a feje. Ha bizonyos, ıgy a fejfájást „szemverés“ okozta, a fejfájós elővesz egy pohár vizet, ıba bele vet öt darab eleven szenet, a pohár szája fölött a jobb ke- vel keresztet von. Ha e közben a széndarabok a vizben leülnek, vagy en a pohár fenekére szállnak le: ez újabb jele, hogy a szenvedő akugyan meg van igézve. Most, hogy bajától menekülhessen. a szén- .rabokról hét korty vizet leiszik. a maradék vizbe mártott ujjával a ›mlokára három keresztet húz; ettől bizonyosan elmúlik az igézés is, fájdalom is.

A váltott gyerek.

A gyereket hat „hetüs“ koráig soha sem szabad felügyelet nélkül agyni, mert a „gonosz lelkek“ kicserélik s a helyette ott hagyott gye- k „sisakfejü“ lesz. a ki hét éves korán túl nem fog élni. Az ilyen .empészett gyerek a „váltott gyerek“. a ki rövid életében mindig cse- :vész. „penészes“. Fiatal anyák különösen rettegnek a váltott gye- ktől.

Király Pál. gyüjteményeiből.

Külföldi irodalom.

Andrian Ferd. Freih. v. Der Höhencultus asiatischer und europ[illegible] kor. Wien 1891. C. Konegen. XXXIV., 385 lap. A terjedelmes bevezetésben [illegible] előadja művének kidolgozásánál követett methodusát és dolgozatának gazdag [illegible]gából levonja a következményeket. Szerinte a hegycultusban (Bergcult) két [illegible] csoport különböztethető meg. Az egyik az animismuson alapszik, a természet [illegible]venitésén. A hegy dämonnak vagy annak lakásának képzeltetik. A hegy a [illegible] tulajdona és azt megsérteni nem szabad. Mint minden dämon, ő is jót vagy [illegible] tesz az emberrel. Kincseket, gyógyfüveket stb. ad, vagy vihart, tüzet stb. [illegible] Ezen felfogásból ered sok hegy állatneve is. A másik képzetcsoport, „a heg[illegible] kozmikus felfogása" nem minden népnél található. Ebez már bizonyos [illegible] kell. A hegyek ég és föld közti határvonalak, a menny előcsarnoka, hol az [illegible]nyek néha letelepednek, hol jó és rosz szellemek laknak, egymással harczolnak.

Az 1—366. lapon a különböző népek hitéből összeállítja mindazon adat[illegible], melyek a hegykultusra vonatkoznak, kezdi az indusokkal, folytatja Elő- és Hátsó-India anáriai lakóival, aztán áttér a malájok, khinaiak, japánok, altai, u[illegible]altai, [illegible]perboréi, koreai, semi, erani, kaukázusi népek idevágó hitére, végül a szlávok [illegible]menek és germánok hegykultusára vonatkozó néphitét tárgyalja. A görögök [illegible] rómaiak idevágó cultusát teljesen mellőzi; azt *K. Beer* önálló műben feldolgozta [illegible] *Andrian* munkájától serkentve, alólirt a czigányok idevágó hitét közelebb megi[illegible] értekezésben targyalta. Ez óriási anyaggal szemben gondolható, (mit a *szerző* [illegible] hangsulyoz), hogy akárhány feltünő hézagot találunk. Feltünő pl. az, hogy [illegible] idevágó magyar néphitből mitsem közöl mitsem említ; pedig már csak az [illegible] német nyelven megjelent magyar mesékből is bizonyára sokkal több anyagot [illegible]hetett volna, mint a mennyit pl. az oláhokra vonatkozólag: Müller, Siebenb. Sagen cz. gyüjteményében és Mailand egyik kis czikkéből merített, a mely anyagot [illegible] oldalon tárgyal. E mű alapján minden nép tanulmányozhatja a saját hegy[illegible]cultusát.

Dr. Wlislocki Henrik

Hazai folyóiratok.

Arménia. 1891. XI. Dr. Molnár A., Az örmények Törökországban. — [illegible] Gopcsa Z. Erdélyi örmény közmondások.

Az erdélyi Muzeum-egylet stb. kiadványai. 1891. V. Imre S., Lugossy József nyelvbölcselete III.

Egyetértés. 1891. 299. sz. Angol folyóirat a csárdásról. Dr. Sarmatnak a Journal of the Gypsy Lore Society-ben (IV. 2.) megjelent (l. Ethnogr. [illegible]) czikk[illegible] leforditva.

Egyetemes philologiai közlöny. 1891. IX. Bognár Teofil. Egy pár szó a [illegible] mondához. — Porder Károly, Max Müller Physical religion.

Földrajzi közlemények. 1891. VIII. Delafrikai kiállitás.

Kelet. 1891. Décsy Antal, a magyar oroszokról való igen rövid elmélked[illegible] 46. 47. stb. sz.

Kolozsvár. 1891. 257. sz. Dr. Jankó János, Kalotaszegi babonák (Az Ethnographiából.)

Magyar Nyelvőr. 1891. XI Szigetvári J., A névmagyarosítás.

Muraköz. Csáktornyán magyar és horvát nyelven megjelenő heti lap, kiválóan érdekes a muraközi speciális horvát nyelvjárás kultiválása által. Szerkesztője Margitai József, tanítóképző-igazgató — 1891. Vorhotai Károly, Levél Göcsejből (Ethnographiai). 37. 39. 41. 44. sz. — A legrádi sajkások czéhlevele 1717-ből. 37. sz.

Művészi Ipar. Az országos magyar iparművészeti muzeum és a magyar iparművészeti társulat közlönye. Szerkeszti a vallás- és közoktatási m. k. Ministerium megbizásából Pasteiner Gyula. Szerkesztőtárs Radisics Jenő. Évenkint 6 füzet, sok képpel, 5 frt. (Budapest, VI Andrássyut, 67.) – VI. évfolyam. 1891. I. II. szám. Radisics Jenő, A legyező. — Diner József, A magyar paraszt majolika. — III. sz. Dr. Szendrei János, Magyar diszitmények. – IV. sz. Szmrecsányi M., A budapesti törvénykezési palota képei. (Tüzpróba. Kálmán király eltiltja a boszorkány égetést. Perdöntő párbaj) – E diszes kiállitasu folyóirat előbbi évfolyamaiban is számos néprajzi érdekű czikket közölt becses illustratiókkal

Osztr. Magy. Monarchia. 143 füzet - közgazdasági élet az osztrák Tengermelléken. Dalmaczia tájképekben. — 144. Budapesti élet, Jókai Mórtól

Pesti Hirlap. 1891. 311. sz. Herrmann Antal, A néprajz a millenniumi országos kiállitáson. — 314. sz. Gáspár Ferencz, Az indiai Gibraltar.

Revue de Orient et de Hongrie. Chez les Ostiáks 44. sz. Mme Mara Čop Lenger-Marlet, Une aventure dans la Puszta. 45. 46. sz.

Természettudományi közlöny. 1891. XI. Balogh Elemer, Az ókor illatszerei.

Zombor és Vidéke 1891. 38 sz. Dr. Wlislocki H., Az altóldi czigányok keresztelesi szokásai.

Viestnik hrvatskoga arkeologičkoga družtva. 1891. XIII. 4. füzet.

Külföldi folyóiratok.

Archiv für Anthropologie. XX 248 250. W. Golther ismerteti Wlislocki munkáit az erdélyi czigányokról.

Am Urquell. II. köt. XII. füz. Geburt u. Taufe in der Nähe des Solinger Waldes — St. Martintag in Schleswigholstein — Die Scheidenrufer — Diebglauben — Sünden – Hexenglaube – Schlesische Volkssagen — Bida (das Unglück) — Lied der Arbeiter in Pommern — Schimpfwörter — Jüdische Legenden — Ostpreussische Sprichwörter stb. — Nachrufe (Kopernicki, Wilkes). — E derek érdekes folyóirat a jövő évfolyamtól fogva évi 25 ivet nyujt 2 frt 40 krért. Ajanljuk olvasóinknak figyelmébe.

Archivio per lo studio delle tradizioni popolari. 1891. X. köt. II. füz. Proverbi bolognesi: Agricoltura – Come si giuoca coi bambini a Naso — Tre leggende calabresi — Contes de marins recuillis en Haute - Bretagne. – Due macchiette carnevalesche – Canti popolari romani. - Blasone popolare siciliano. – La filata, o la coltivazione del canape nel Bellunese. - Nuove contributo alla bibliografia paremiologica italiana. — La onnipotenza dei proverbi. — Fiabe popolari dalmate — Sena vetus. — Il canto di S. Giorgio. — Le dodici parole della verita in Siena. — Folk-lore dell' agricoltura — Miscellanea. — Rivista bibliografica.

— Bulletino bibliografico. — Recenti pubblicazioni. — Sommario dei giornali — Notize varie.

Bosnische Post Der Gruss u. seine Geschichte Nr. 48 49. — Die Serben in französischer Beleuchtung, nach L. Legèr. Nr. 50–52 — Problematische Naturen 53. Wie Onkel Melentije geheirathet hat 56 — Rascien, 59—63 — Dr. I. Kúnos, Türkisches Karagöz-Theater (a Pester Lloyd-ból) 64 65 — Die Ausgrabungen in Gradina 67—70. — Orientalische Teppiche. 74—76 - Nureddin u. sein Gold 77—78 — Ein Wort über unsere Hausindustrie 80 — Ein Stadtbild aus der Hercegovina (Mostar) 81. 82. - Die römischen Gräber bei dem Han Potoci. 83. 84. — 1891. Die Blutrache bei den süddalmatinischen Slaven 9. 92. sz

Globus 1891. 18 sz Wlislocki H., Handarbeiten der Zigeuner, 7 *rajzzal*

Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. 1891. XXI. Bd II u. III Heft Dr W. Hein Die Verwendung der Menschengestalt in Flechtwerken Dr. A. Peez, Das Bauernhaus in Österreich-Ungarn (Egy pécsi magyar parasztház alaprajzával és gyarló leirásával. Nagyon kivánatos volna, hogy mi is foglalkozni kezdenénk a hazai népek lakás-viszonyainak néprajzilag is rendkivül fontos eddig teljesen elhanyagolt ügyével) — W. I Dolbeschew, Ausgrabungen auf den Gräberfeldern von Kumbulte in Digorien (Kaukasus). — C. Toldt, Die Körpergrösse der Tiroler und Vorarlberger. — Literaturberichte: Nehring A. Über Tundren u. Steppen Buschan, Über praehistorische Gewebe. Nordhof, Das Westphalenland u. d. urgesch. Anthropologie. A. v. Török, Grundzüge einer systematischen Kraniometrie (ism. Weisbach) Jahrbuch für Geschichte, Sprache u. Literatur Elsass-Lothringens. — Sitzungsberichte. 1891. März u April Dr. M. Haberlandt, Nachruf auf Dr Fr. v. Miklosich — Benno Karpeles, Beiträge zur Statistik der Zigeuner in Österreich. — R. Fr. Kaindl, Ethnographische u. archaeologische Forschungen in der Bukovina — M. Much K. k. Centralcommission für Kunst u. hist. Denkmale. — Josef Strnad, Funde von Pilsen — Br. Jelinek, Památky archaeologické — M. Hoernes, Castelber von Villanova. — W. Hein, Zur Gesch. d. Labyrinthe — Dr. Otto Müller, Archaeologiai értesitő (az 1888. evfolyam bő kivonata) — G. Balka, Erdstall in Hertling — 189. Mai u. Juni. Fr. Heger, Alte Bronzepauken aus Ostasien. — Fr. Heger, Alterthümer aus Palästina. — C. L. Moser, Hohlenfunde im Küstenlande — Bericht über die Excursion der Anthrop. Gesellschaft nach Ödenburg (1891. junius 28 és 29

Nachrichten über deutsche Alterthumsfunde. 1891. Heft 3. 4

Russka Pravda 1891. 9 10

The american antiquarian and oriental journal. 1891 XIII No 5 Two Indian documents. — The mysterious races. — Carved columns or totem posts of the Haidas. — Lewis and Clarke and the antiquities of the Upper Missouri River — Neolithic man in Nicaragua. — The man of Spy — Editorial — Archaeological notes.

Zeitschrift für Ethnologie. 1891 III Heft. Dr. K. Schumacher, Barbarische u. griechische Spiegel. — Ed. Seler, Zur mexicanischen Chronologie, mit besonderer Berücksichtigung des zapotekischen Kalenders. — Besprechungen. (Kiemeljük: „Aur. v. Török, Grundzüge einer systematischen Kraniometrie Ein Handbuch fürs Laboratorium. Stuttgart. F. Enke. 1890. 631 Seiten mit 52 Figurentafeln" Ismerteti R. Virchow a 137—139. lapon. Ez egészen önálló, roppant munkáról nálunk még nem vettek tudomást.) — Verhandlungen der Gesellschaft: Ausserord. Sitzung vom 1

[redacted]

Februar 1891. — Sitzung vom 21. Febr. — Sitzung vom 21. März. — II. Heft. Dr. E. Förstemann. Zur Maya-Chronologie. — Dr. O. Schellong. Beiträge zur Anthropologie der Papua. — Sitzungsberichte. — Verhandl. d. Gesellsch. Sitzung v. 21. März (Schluss). — Sitzung v. 18. April. — Sitzung v. 9. Mai. — Sitzung v. 20. Juni.

Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. 1891. Sitzung vom 17. Jan. Kirchhoff. Nachruf an Otto Dachlau. — Zelia Nutall, Ein altmexikanischer Federschmuck in Ambras. — R. Kirchhoff, Stellung zum Bogenspannen. — Schumann. Pommersche Skeletgräber. — Virchow, Geknöpfte mit Thierfiguren besetzte Ringe. — M. Uhle, Das deutsche Haus in Deutschland. — E. F. Lehmann, Metrologische Studien im British Museum. — Dr. Franz Boas, Sagen aus British-Columbien.

Wisla. 1891. V. kötet, 2 füzet (tartalmáról később). 1891. Mutatványfüzet *Wisla.* V. köt. 3. füzet.

Hazai irodalom.

Märchen u. Sagen der Bukowinaer und Siebenbürger Armenier. Aus eigenen u. fremden Sammlungen übersetzt von *Dr. Heinrich von Wlislocki.* Hamburg, Verlagsanstalt, 1892.

Nagy szorgalom folgozótársunktól, a ki Jegenyefürdőben elvonultan a néprajzi tudományoknak él, most jelent meg e 12 nagy ívnyi díszes kiállítású kötet 60 örmény népmese és egy csomó közmondás német fordításával. Az eredeti szövegeket Mauzath G. galicziai örmény tudós fogja közelebbről kiadni az európai örményekről szóló nagy munkájában. E könyvre még visszatérünk s itt megemlítjük, hogy Wlislockinak még két nagyérdekű munkája fog a napokban megjelenni: „Die Sachsen und Ungarn in Siebenbürgen" czímű füzete és egy nagy munkája a czigány mythologiáról.

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv

a Magyarországi Néprajzi Társaság 1891. szeptember 30-án tartott XVII. felolvasó és XVIII. választmányi üléséről.

A felolv. ülés tárgyai:

1) *Jankó János dr.* bemutatja „Kalotaszeg Magyar Népe" czímű, sajtó alatt lévő munkáját.

2) *Strauss Adolf* néhány bolgár lakodalmi szokást ismertet.

A vál. ülésen a gyengélkedő elnök helyett *György Aladár* legidősb vál. tag elnökölt.

Jelen vannak: Borovszky Samu, Herrmann Antal, Jankó János dr., Kúnos Ignácz, Munkácsi Bernát, Pápai Károly, Strauss Adolf, Baróthy Lajos és a jegyző.

1) A titkár inditványára a vál. elhatározza, hogy Firczák Gyula ő-mlgát, társaságunk ruthén szakosztályának elnökét, munkácsi püspökké történt kineveztetése alkalmából a társaság üdvözölje.

2) A titkár négy uj tagot jelent be s ugyanannyinak belépéséről értesíti a választmányt. — Tudomásul szolgál.

3) A titkár néhány ujabban megjelent néprajzi munkát mutatván be (Pintér, Nagy, Kálmány) s néhány sajtó alatt lévő, szakmánkba vágó könyvről emlékezvén meg (Jankó János, Vikár stb.), örömmel constatalja hogy utóbbi időben tudományunk terén mind érték, mind mennyiség tekintetében tetemesen emelkedő munkásság észlelhető, amiben szerényen bár, de eszközeihez mérten mégis szép eredménynyel működő társaságunknak is van egy kis része. — Örvendetes tudomásul szolgál.

4) Ugyancsak a titkár jelentést tesz társaságunknak a f. é. okt. 1-jétől u. e. hó 7-éig Londonban tartandó II. nemzetközi folklore-congressuson leendő képviseltetéséről. — Tudomásul szolgál.

5) A pénztárnok ujból felhivja a vál. figyelmét azon sajnalatos körülményre, hogy a tagsági dijak még mindig vajmi gyéren folynak be s felette nagy még mindig a hátralékosok, még pedig a mult évről is hátralékosok száma. — A választmány utasítja a pénztárnokot, hogy egyelőre az „Ethnographia“ legközelebbi füzetének boritékán intézzen erélyesb hangu felszólitást oly hozzaadással a hátralékos tagokhoz, hogy a november közepéig be nem folyt tavalyi tagdijak törvényes úton, az ugyanezen ideig be nem fizetett idei tartozások pedig postai megbizás utján fognak behajtatni.

6) György Aladár egy inditványt terjeszt be, egyelőre bizalmas megbeszélés czéljából a vál. elé, melynek érdemleges tárgyalását egyik legközelebbi ülésünkre kéri halasztani. — Strauss Adolf, Herrmann A., s még többek, valamint az inditványozó hozzászólása után, a vál. György Aladár úr kivánsága szerint legközelebb tárgyalandónak tüzi ki az inditványt.

Vegyes közlemények.

Budapest nyelve. Budapest népének több mint négy ötöde (403,941 ember) érti a *magyar* nyelvet, a *németet* 313,040. *Tótul* 66,901 ember ért a fővárosban, mi a felvidéki bevandorlás nagyságára mutat. Csak 5000 egyén van olyan, a ki e nyelvek közül egyiket sem beszéli. Csak *magyarul* beszél: 146,000. Csak *németül* 57,000. Csak *tótul*: 11,000. *Magyarul és németül is* 210,000 beszél. — *Hetteich* szerint a helvétek közül 98% beszél magyarul, az izraeliták közül 88%, az ágostaiak közül 82.[illegible]%, a katholikusok közül 79.[illegible]%. Németül beszél 100 izraelita közül 8[illegible]; ágostai 75.[illegible]; kath. 76.[illegible]; helvét 38.[illegible]%. Az izraeliták közül a három fonyelvet 7[illegible]% beszéli; az ágostaiak közül 61.[illegible]%; a katholikusok közül 52.[illegible]%, a helvétek közül [illegible]

Drohobeczky Gyula, társaságunk rutén szakosztályának előadója, a magyar fiókkör megteremtője, népének buzgó tanulmányozója és kiváló ismerője, az ungvári „Kelet“ jeles szerkesztője s a kath. tanítóképző igazgatója, mint értesülünk, kőrösi gör. kath. püspökké fog kineveztetni. A legőszintébben gratulálunk lelkes tagtársunknak a megérdemlett díszes álláshoz, a melyen bő alkalma lesz társaságunk nemes czéljait hathatósan támogatni.

Cseh néprajzi kiállítás Prágában. Harrach János gróf elnöklete alatt nagy bizottság alakult, mely 1893-ban a cseh fővárosban nagy nemzeti néprajzi kiállítást rendez, a mely kiterjed mindarra, a mi a cseh- és morvaországi, szileziai és magyarországi cseh nép jelen életére, multjára és fejlődésére vonatkozik. 14 szakosztály lesz: 1. anthropologia és demographia, 2. statisztika és földrajz, 3. közintézmények, 4. nyelv és néphagyományok, 5. könyvészet, 6. lakás, 7. eszköz és bútor, 8. viselet, 9. szokások és szertartások, 10. táplálkozás, 11. díszítő művészetek, 12. nemzeti zene és tánc, 13. történelmi és 14. hirlapi osztály. Nagy erélylyel fognak az előkészületekhez és nagy sikerre számítanak. Ügyvivők: Dr. Lubor Niederle, Prága, Jecná ul. 29. – Talán ez is ösztönzésül szolgálhat a magyar néprajzi kiállítás érdekében!

Hogy eszébe jusson. A bácsmegyei Nagy-Kozmály községben, hogy valamely nevezetesebb esemény feledésbe ne menjen, az esemény után azonnal megfognak néhány 12—15 éves suhanczot, lehúzzák és jól megütlegelik: „Jusson eszedbe, mikor avatták fel az iskolát, vagy mikor készült el az új községház, vagy mikor látogatta meg valamelyik megyei vagy városi capacitás ünnepélyes funktióban a községet.“ Így történt, mikor e sorok írója a falu felméresekor felállította a mérnöki jelrudat, a körülötte álldogáló elöljárók, kisbíró hamar elesipték néhány suhanczot és jól megverték, mondván, hogy eszükbe jusson, mikor mérték a határunkat királyi mérnökök. Az executiót hatalmas kaczaj és sírás kisérte. Mikor kérdeztem egy-két embertől, megtudnák-e mondani itt és ott hogyan megy a határ? „Meg bizony“ feleltek ők. – „Mikor kijelölték, kicsalták engem is oda, akkor gyerek voltam és megmutatták, hogy erre megy a határ; ezzel jól megvertek, és haza hagytak szaladni.“ S csakugyan jól meg tudta mondani, merre megy a határ. Közli *Prohászka Ferencz.*

Erdélyi örmény közmondások: Mi chemdá the unisz, u mi vechpá the csunisz. Se ne örvendj ha van, se ne busulj ha nincs — gyermeked. — Khiese gohti, ádö gihádni. A kevés elég, a sok elfogy. — Dar pán chevin u gerág guda dáned. Adj a bolondnak dolgot, felgyujtja a házadat. — Sun zárg u hán vásztege. Kutyát üss és pénzt nyerj (azaz: a munka nem szégyenítő). — Élá ender ela námá muche sidág ele. Legyen a mi lesz, csak a füst jöjjön ki egyenesen. –

Erdélyi örmény babona. Az év utolsó napján régen az erdélyi örmények lefekvés előtt fokhagymával bekentek az ajtókat és ablakokat, hogy az ujévre azokon ne jöhessen be a rosz szellem. Közli *Dr. Gopcsa László.*

Bálint Gábor, a hírlapok közlése szerint, ismét elbucsuzni készül hazánkból a hol nem talál kellő existentiát. Azt mondják, hogy különös természetű, nehezen megférő, nyakas ember, a ki nem tud alkalmazkodni bizonyos hivatalos paragrafusokhoz és a bürö sablonjaihoz. Hát akkor alkalmazkodjanak ezek hozzá. Mert sablon-nagyságaink és §-méltóságaink vannak nekünk is fölös számban, de olyan ember, a ki annyit tanult és tapasztalt, és annyi *újat* tud, mint Bálint G., nagyon kevés van máshol is. A nemzeti kultura az első, aztán az etikett! — Legmegfelelőbb volna, ha az országgyülés szerény nemzeti díjat, pl. évi 2000 frtot szavazna meg Bálintnak, hogy itthon nyugalmasan megérlelhetné tapasztalatainak gyümölcseit.

Felolvasások. A torda-aranyosmegyei tanítótestület nov. 6 és 7-én tar... évi közgyűlésén Kriza Sándor Dr. Kiss Áron *»Magyar gyermekjáték-gyűjtemény«*-ét ismertette. — A népszerű felolvasásokat rendező budapesti társulat f. évi első ... télyén, nov. 19-én a budai reáliskola dísztermében Balázsy Dénes tanár tartott fel-olvasást *a magyar népballadákról*. — Tordai Grail Erzsi k. a., a jeles recitatrix, a ki Németországban nagyhatású felolvasásokat tart a magyar irodalomról, ... ról Hofban *a czigányokról* tartott sikerült előadást, az ... ttani lapok szerint ... sen Herrmann Antal kutatásai nyomán.

Sicíliai néprajzi kiállítás lesz a Palermóban rendezendő olasz nemzeti kiállítás alkalmából. A rendezéssel Pitre G. van megbízva.

Magyar népélet. Mikszáth Kálmán az Egyetemes Regénytár idei Almanachja első számában panaszkodik, hogy modern elbeszélő irodalmunkból nem lehet megismerkedni a mostani magyar néppel, s ajálja a fiatal íróknak, hogy behatóbban foglalkozzanak a népélettel. Nem lehet eléggé hangsulyozni, hogy mindennemű művészetre nézve mily fontos a népéletnek és népléleknek rendszeres és tudatos tanulmányozása, a néprajzzal való tüzetes foglalkozás!

Új tagok: Farkas Dániel takarékpénztári pénztáros és Kudász Kálmán ... ségi főj gyző, Tokaj Horváth János, ev. ref. néptanító, Ónod, Borsodmegye, és ... csey Oláh Miklós, Tokaj, 1892-től kezdve. (Mind a negy Trencseny Lajos által.) Krecsarevics Márk, polg. isk. tanár és kir. törvénysz. tolmács Ujvidék (1890-re is). Páncsovai állami főgymnasium. — Farkas Imre, tanuló, Mezőtúr. — Stanczl János siketnéma intézeti tanár, Vácz, 1890-re is (Borhély Sándor által).

A vándor czigányok ügyének rendezésével foglalkoznak a belügyminisz-teriumban. Eddig ezen ügyet rendesen csak közigazgatási és rendőri szempontból tekintették; kívánatosnak látszik, hogy számba vegyék az ethnographiai és néppsychologiai momentumokat is.

Pénztáros kimutatása.

A Magyarországi Néprajzi Társaság pénztárába legutóbb (október végéig) befolyt tagsági díjakról:

1891-re: Alexics György. — Bakos János. — Bald József. — Baróti Lajos. — Bayer József. — Bodola Sándor, S. Szentgyörgy. — Bogisich Mihály. — ... lóny Sándor, N.-Várad. — Brózik Károly. — Capdebo Gergely, Lippa. — ... Dezső. — Cseh Bertalan, Pécs. — Csopey László. — Czámbel Samu. — Duka Tivadar, London. — Ebner Lajos. — Farkas Sándor, Szentes. — Ferczák Gyula. — Fröhlich Róbert. — Gebhardt Sándor, Lippa. — Gyertyánffy István. — ... Rezső. — Hód m.-vásárhelyi ev. ref. főgymnasium. — Hodossy Béla, Sárospatak. — Jancsó Benedek. — Jókai Mór. — Juhász Mór, Kassa. — Kiss Albert. — ... Manó. — Lázár Ernő, Lippa. — Lenkei Henrik. — Lotz Károly. — ... Gyula. — Lutter Nándor. — Majláth Béla. — Pauler Ákos. — Pauler Gyula. — Péter János. — Rombauer Emil, Brassó. — Br. Salmen Jenő. — Dr. Steiner János, Lippa. — Spóner Andor. — Stróbl Alajos. — Szathmári kir. kath. főgymnasium. — Szathmáry György. — Sztankó Béla. — Thúry József, Halas. — Ujvidéki kir. kath. főgymnasium. — Vikár Béla. — Weber Rezső. — Weiss Ignácz, Sepsi-Sz.-György.

1892-re: Duka Tivadar, London.

Felhivás.

Sajnálattal kell tapasztalnunk, hogy a társasági tagdijak igen ...han folynak be, a miért is a társaság működésének fennakadása... lehet tartani. Az idei tagdijaknak csak kis része folyt be, sót még ...valyival is sokan vannak hátralékban. Ez utóbbiakat felkérem, ... hatrálékaikat f. évi november hó közepéig kitüzessék, ellenkező ...ben kénytelenek leszünk a törvényes eljárást megindítani. A folyó tagdijjal tartozókat is felkérem, hogy a dijt minél elébb befizessék; ...ésedelmezőkhez a jövő hónapban postai megbizással fogunk fordulni.

A választmány megbizásából:

Dr. Borovszky Samu,
pénztáros.

Gyüjtsünk tagokat!

Felezer taggal kezdette meg társaságunk nyilvános pályáját. Szép ...m, de vajmi csekély azokhoz a nagy feladatokhoz képest, a melyek ...ttunk állanak. Kerjük tagtársainkat, terjeszszék körükben társasá...k eszméjét, szerezzenek neki hiveket, a kik anyagilag és szellemileg ...mogassák a társaságot nagy czéljai elérésében. Tanulmányai körének ... felette fontos mint közérdekű voltánál fogva a mi társaságunk arra ... hivatva, hogy a haza összes népeit nagy kulturmunkára egyesitven, ...legszámosabb tagu tudományos egyesület legyen az országban. Hogy ... mihamarább elérjük, az főleg tagtársaink buzgóságától függ.

Néprajzi dolgozatok szerzőit és kiadóit

...rjük, legyenek segitségünkre a hazai néprajz minél teljesebb biblio...phiájának összeállitásában (folyóiratunk egyik feladatában) és küld... meg az „Ethnographia" szerkesztőségének vagy társaságunk könyv...ának néprajzi érdekü régebbi és ujabbi kiadványaikat (könyveket, ...keket stb.), a melyeket lapunkban megemliteni és ismertetni fogunk. ...lönösen ***a vidéki időszaki sajtó*** számos értékes czikkét lehetne igy ... a végleges elfeledéstől a tudomány számára megmenteni.

...kéretnek azon tisztelt tagtársaink, a kik az „Ethnographiá"-t vagy ...n nem, vagy hiányosan, vagy hibás czimzéssel kapták, sziveskedjenek eziránt a titkárt értesiteni.

Irodalmi vállalatok Magyarország néprajza köréből.

I. **„Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn. Zugleich Anzeiger der Gesellschaft für die Völkerkunde Ungarns.“** Szerkeszti Herrmann Antal és Katona Lajos. A néprajzi társaság alapszabályainak 31. §-a alapján, e társaságnak 1889 nov. 2-án hozott határozata értelmében, a társaság hivatalos közleményeinek, az előadó üléseken felolvasott, úgyszintén az „Ethnographiá“-ban megjelent dolgozatoknak német nyelven való kivonatos közlésére szolgáló folyóirat. Évenkint 20 ív az „Ethnographia“ alakjában. Ára egy évre 3 frt. *A magyarországi néprajzi társaság tagjai számára 2 frt.*

Az Ethnol. Mitteilungen első kötetét (1887–89), a melyből eddig 4 füzet jelent meg, nagy elismeréssel méltatták az összes szaktudósok. A német anthropologiai társaság hivatalos értesítőjében (1888. V. sz.) a szerkesztő, Dr. Ranke János müncheni tanár így zárja be ismertetését: *„Gratulálunk a magyar tudományosságnak, hogy e vállalattal most első lépett oly pályára, a melyen követnie kell őt minden nemzetnek. Vajha mindenekelőtt Németország csatlakoznék hozzá hasonló irányú törekvésekkel.“* Az I. évfolyam 4. (utolsó) füzete f. év végén fog megjelenni, az első 4 füzet nagy negyedrét alakjában s az I. évfolyam előfizetőin kívül az első 3 füzetet azok birtokosainak küldjük meg, kik a II. évfolyamot megrendelik.

III. **Südost.** Nagyobb munkák és gyűjtemények a hazai és *szomszéd* ... ismertetésére. Évenkint 1 kötet, 40–50 ív, az „Ethnographia“ alakjában. Az első két sorozatba a következő művek vannak kijelölve:

1. *Czuczor Géza Kuun: Relationum Hungarorum cum Oriente gentibusque orientalis originis Historia antiquissima.* Első rendű nélkülözhetetlen forrásmunka ... gi magyar történelemhez. Két kötet.

2. *Katona Lajos és Herrmann Antal. Magyar népmesék.* Kritikai kiadás német fordítással, bevezetéssel, kommentárral, összehasonlító apparatussal. 1 kötet. (Az egész mű 4 kötet.)

3. *Strausz Adolf és Herrmann Antal. Bolgár népköltészet.* Kiadatlan ... népköltési termékek, eredeti szöveg, német fordítás, bevezetés, jegyzetek. Egy k...

TARTALOM.

évfolyam. X. füzet. 1891. deczember.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG

ÉRTESITŐJE.

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL és **KATONA LAJOS**
a Magy. Népr. Társ. titkára — a Magy. Népr. Társ. jegyzője.

Megjelenik augusztust és szeptembert kivéve minden hónap elején.

…a egy évre 3 frt. A rendes tagoknak a 3 frt tagsági díj fejében jár. — A társa…got illető pénzek *Dr. Borovszki Samu* pénztároshoz (M. T. Akadémia) intézen…ők, minden egyéb küldemény a szerkesztő-titkárhoz, Budapest, I. (Attila-utcza 47.)

BUDAPEST
A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

A t. szerkesztőségekhez.

Tisztelettel kérjük azon szerkesztőségeket, a melyekhez az „Ethnographiá"-t küldjük, sziveskedjenek folyóiratunkról és társaságunkról időnként megemlékezni; ellenkező esetben megszüntetjük az „Ethnographia" küldését. Némi viszonzásképen s a néprajzi tudomány érdekében kérjük a t. szerkesztőségeket, küldjék be az „Ethnographia" szerkesztőségéhez becses lapjaik azon számait, a melyek ethnographiai érdekü közleményeket tartalmaznak, hogy ezeket ismertethessük és a bibliographia számára regisztrálhassuk.

A t. könyvkiadókhoz.

Kérjük a néprajzi érdekű munkák kiadóit, sziveskedjenek úgy a tudomány mint kiadványaik érdekében ezekből egy-egy példányt ismertetés végett az „Ethnographia" szerkesztőségéhez juttatni.

A társaság könyvtárának ajándékozott:

Dr. Wlislocki Henrik: Märchen u. Sagen der Bukowinaer und Siebenbürger Armenier. — Die Szekler u. Ungarn in Siebenbürgen — Volksglaube u. religiöser Brauch der Zigeuner.

Gyüjtsünk tagokat!

Félezer taggal kezdette meg társaságunk nyilvános pályáját. Szép szám, de vajmi csekély azokhoz a nagy feladatokhoz képest, a melyek előttünk állanak. Kérjük tagtársainkat, terjeszszék körükben társaságunk eszméjét, szerezzenek neki híveket, a kik anyagilag és szellemileg támogassák a társaságot nagy czéljai elérésében. Tanulmányai körénél úgy felette fontos mint közérdekű voltánál fogva a mi társaságunk arra van hivatva, hogy a haza összes népeit nagy kulturmunkára egyesítve a legszámosabb tagu tudományos egyesület legyen az országban. Hogy ezt mihamarább elérjük, az főleg tagtársaink buzgóságától függ.

Felkéretnek azon tisztelt tagtársaink, a kik az „Ethnographiá"-t vagy épen nem, vagy hiányosan, vagy hibás czimzéssel kapták, sziveskedjenek eziránt a titkárt értesiteni.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESITŐJE.

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL ÉS KATONA LAJOS
a Magy. Népr. Társ. titkára a Magy. Népr. Társ. jegyzője

II. évf. 1891. deczember 10. szám.

Hunfalvy Pál.

1810—1891.

Hunfalvy Pál, a Magyarországi Néprajzi Társaság első elnöke, 1891. november hó 30-án hajnalban jobblétre szenderült. Kialudt a fáklya, a mely a tudomány tág téreit bevilágitotta volt egy hosszu félszázadon keresztül, s a mely vezérszövétnekünk volt nekünk, kik a hazai népek tanulmányozásával foglalkozunk. A mi társaságunkat szeretettel melengette a dicsőült, szellemének házi tüzhelyénél; büszke lelkesedéssel tekintettük magunkat családjának és fenkölt lelkü özvegye, életének őrangyala után bizonyára a mi társaságunk, az ő árvája, érzi legmélyebben, érzi csüggedve a pótolhatatlan veszteséget. És hogy tudjuk méltányolni azt, mit vesztettünk Hunfalvyban, az némi vigaszunk is: azt engedi reménylenünk, hogy megértettük példáját; az annak követésére való erő a legdrágább örökség, a mi ránk szállott dús lelkének kincseiből.

A boldogult egy hosszu, ernyedetlenül munkás, eszményileg szép élettel érdemelte ki a csendes szép kimulást. Élte napjának késő alkonyát az ő szelleme tündöklesének vissztenyéből beragyogta egy szelid sugár: az a meghitt kis házi ünnepely, a mit társaságunk rendezett az ő tiszteletére, s a melynek alkalmából az ünnepelt rendkivül jelentős nyilatkozatában jelezte lefolyt élete programmját s mintegy kihirdette szellemi végrendeletét. Sajnos, azon szivből fakadó jó kivánságok, a melyekkel azon alkalommal patriarchánk elé járultunk, nem teljesedtek. Mert még csak egy nap volt neki adva, a melyet lankadatlan munkában töltött. Utolsó sora a melyet halála előestéjén irt nagy munkájában, a rumunok történetében, ez volt: „S itt megszakad az elbeszélés". Más nap hajnalban megszakadt a legszebb, legtartalmasabb elbeszélés, a melyet a magyar tudományok története mondhat!

A néprajzi társaság nevében a választmány szerény köszönt... lyezett elnöke ravatalára, testületileg részt vett a temetésen, a ... sírnál Réthy László mondott bucsúszót, s intézkedett, hogy a ... gultnak emléke a társaságban megörökittessék.

Áldott legyen az ő emléke! Az ő szellemében való munkál... legyen a kegyelet legillőbb adója! *H...*

Br. Eötvös L. gyászjelentése

A M. T. Akadémiának nov. 30-án tartott összes ülésen Br... vös Loránd elnök következőkben jelenti Hunfalvy Pál elhunytát

„Tisztelt Akadémia!

Rendes heti ülésünkre gyültünk ma egybe; azért jöttünk, mint rendesen, folytassuk a munkát s íme megilletődve látjuk, halottas házhoz jöttünk, melyben szünetel a munka s melyben csak ... szó van helyén, a fájdalom szívből eredő csendes szava

Hunfalvy Pál itt e palotában ravatalán fekszik!

Két napja csak, itt állott az emelvenyen, itt fogadta az e... graphiai társaság üdvözletét s a szavak, melyeket ekkor mondott, ... kom, az ő bucsúszavai, még el sem némultak, de ne is némuljan... soha e teremben

A maga szerény modorában, szívének egész melegével el... dotta akkor, mily nagy hálával tartozik ő Akadémiánknak, mert ... kert, melyet ő kötelessége teljesitése közben elert, az Akadémia ... ditásának és segitségének köszönheti

Mondjunk hálát mi is halottunknak ravatalán, hiszen ő élet... egész munkaerejét Akadémiánknak szentelte.

Nagy feladatok egész embert kivánnak. Ilyen nagy, Akadémi... nézve minden egyébnel nagyobb feladat a magyar nyelvtudomány ... alapitása és kiművelése. Hunfalvy egész életében, egész erejével ... adaton dolgozott, milyen sikerrel, azt tudjuk mi itthon és tudja a ... föld — tudományszakában nálam avatottabb fogja azt más alka... mal elmondani.

Minden gondolatában tudós, minden érzésében magyar v... tudományért és magyarságért munkára mindig kész, kérkedésre ... Tudományának fitogtatása, hazafiságának fenhangú hirdetese által ... szerűséget soha sem keresett, de kiállott a síkra és bátran har... mindig, a mikor tudományos meggyőződését és hazafiságát, m... szívében egygyé forrtak, komoly veszély fenyegette

Igen, Hunfalvy egész ember volt életében, egész még halálában is, mert gondoskodott arról, hogy a munkásság, melyet megkezdett, ne szakadjon meg az ő életfonalával, iskolát teremtett s ez a Hunfalvy-iskola folytatni fogja mesterének munkáját.

A nagy fájdalom, melyet elhúnyta felett érzünk, ez legyen némi vigasztalásunk!"

Az Akadémia legmélyebb fájdalmát fejezve ki a nagy tudósnak, az Akadémia egyik kiváló dicsőségének elvesztése fölött, az elhunyt iránti tisztelete és kegyelete kifejezésére a következőket határozza:

a) Az Akadémia tagjai külön gyászjelentésben fölhivatnak, hogy deczember 2-án delután 3 órakor, az Akadémia palotájában tartandó gyászünnepélyen testületileg jelenjenek meg.

b) Gyulai Pál osztálytitkár fölkéretik, hogy a gyászünnepélyen az Akadémia nevében bucsúszót intézzen az elköltözötthöz.

c) Az Akadémia koszorút helyez az elhunyt ravatalára.

d) Az elhunyt özvegyének az elnöktől vezetett küldöttség útján fejezi ki mély részvétét

e) Az I osztály megbizatik, hogy az emlékbeszéd iránt intézkedjék.

f) Ezen ülésből a jövő évi nagygyűlés elé indítvány terjesztetik, hogy Hunfalvy Pál képmása az Akadémia termében elhelyeztessék.

g) A mai napra hirdetett rendes ülés nem tartatik meg, és deczember 7-ére, a következő osztályülések pedig deczember 14-ikére, illetőleg 21-ikére halasztatnak el.

Gyulai Pál Hunfalvy ravatalánál.

„Még egy szót, még egy pár bucsúszót hozzád szeretett barátunk, mesterünk, az akadémia és a Kisfaludy-társaság nevében, melyeknek félszázadon át egyik dísze, büszkesége voltál. Hosszú életed munkásságát egy rövid percz alatt megszakitá a halál, de nem győzedelmeskedhetik szellemeden, mert mély nyomokat hagytál tudományos irodalmunkban. Megalapitottad az újabb magyar nyelvtudományt, különösen a magyar összehasonlitó nyelvészetet, melyet tanítványaid folyvást müvelnek s mely magára vonta a külföld figyelmét is; a nyelvészet segélyével megvilágitottad nemzeti multunk nem egy homályos helyét s új szempontokkal, új igazságokkal gazdagitottad történelmi irodalmunkat. De ez a vigasz nem csillapitja fájdalmunkat. Az egyén, az élő egyén termékenyitő hatása, vonzó kedvessége nincs többé. Nincs köztünk többé

az a valódi tudós, a ki az európaiságot erős nemzeti érzéssel ...totta, nincs köztünk többé a humanismusnak az a kiváló ké... a ki minden iránt érdeklődik, a mi emberi s kinek bölcses... berszerető szíve táplálta, nincs köztünk többé közeletünknek ... lárd férfia, a ki nehéz megpróbáltatásokat élt át, de mindig ... radt magához s ha kellett, épen oly bátran felszólalt a korm... a nemzet tévelygései ellen; nincs köztünk többé a gyöngéd f... barát, hű rokon, a kit éppen úgy szerettünk mint tisztelt... mennyit vesztettünk benned! Mily nehéz a válás! Koporsódat áldásunk kiséri, de fájdalomba veszve s koporsóidon könnyein... nak. Isten veled! Isten veled!"

Réthy László Hunfalvy sirjánál.

„Tisztelt gyászoló gyülekezet! Vérző szivvel kisértük ör... helyere Hunfalvy Pált mi is, kik mint a magyarországi nép... saság képviselői Hunfalvynak évek óta mintegy második csal... kottuk. A mi társaságunk volt az a kör, melyben az ősz me... családfő jelent meg, körülvéve mindazoktól, kik szellemi töre... követői, eszméiben tanitványai s azoknak a nagy nemzeti fel... leendő örökösei, — melyek e szavakban voltak zászlójára felirva: veritas!"

Csak néhány napja, hogy a mi kis családunk a me... családfőnek ünnepet rendezett, a mikor a szeretet és tisztelet szavaival igyekeztünk neki ragaszkodásunkról és hálánkról ... tenni s mint legjobbat kivántuk, hogy még sokáig közöttünk ... jon. Fájdalom, nem igy történt. S ma, midőn őt már nem b... dőn az ősz atya széke üresen áll a családi lakban, a sivár üre... tára érezzük csak teljesen: mi volt nekünk Hunfalvy Pál. I... lott! Megdicsőült koszorús mesterünk! A mikor végbúcsunk intézzük hozzád, e szent órában igérjük s fogadjuk Neked, h... munka, melyet Te nagy talentumoddal magad végeztel s a annyi dicsőséget szereztél a magyar tudománynak, nem szak... Sokan összeállva, kettőzött erővel fogjuk azt folytatni s a sik... sitani fogja az, hogy szellemed köztünk maradt. Nyugodjal ... Isten veled!"

A néprajzi társaság Hunfalvy-ünnepélye.

Az idén volt 50 éve, hogy a M. T Akadémia tagjává választotta
falvy Pált E nevezetes jubileum, e nagy nemzeti kulturtörténelm
ságu momentum alkalmából a magyarországi néprajzi társaság
tartotta illetlennek, hogy a nagynevü jubilánsnak, a kit büszken
elnökének, tiszteletére szerény családi jellegü ünnepélyt rendezzen.
ül a havi ülések rendes napját, a hó utolsó szombatját, ez alka-
mal november 28-át tüzte ki.

D u. 5 órakor a M. T. Akadémia heti ülestermét igen diszes és
előkelő közönség töltötte meg, közte kiválóbb tudományos társasá-
k: az Akademia, Kisfaludy társaság, Termeszettudományi társulat,
rajzi társaság elnökei, Budenz József, Schvarcz Gyula, Zsilinszky
ály stb. A bizalmas, szives ováczió valóságos fényes és rendkivül
sült ünnepélylyé nötte ki magát egész magától; a tisztelet és sze-
őszinte nyilatkozatai láthatólag kellemesen lepték meg az ősz ju-
t, a kiben törhetetlen szelleme erejét csodálhattuk e ritka ünnepen

Xantus János alelnök nyitotta meg az ülést, inditványozva, hogy
falvyt küldöttségileg hivják meg. A belépő elnököt zajos éljenzés-
fogadták.

Xantus János hosszabb beszédet mondott üdvözletül, a melyből
eljük a következőket

„Ha valaki 50. életévét betölti, már ez magában is nagy isten-
s, de mennyivel nagyobb istenáldás az, ha e hosszu időt buzgó
kásságban, mint az akadémia tagja tölti be. És ilyen istenáldás
llata volt az, a midőn a mi igen tisztelt elnökünket, az aka-
a már fiatal korában tagjává választotta. Ő ezt a kitüntetést
hálálta meg, hogy az akadémián, hosszu életpályája alatt foly-
dolgozott, müködött. Diszére vált az akadémiának és dicsőséget
ett neki. Az akadémia csak nem rég igen kitüntető módon is-
e el Hunfalvy érdemeit, sőt a jubileum bekövetkezése előtt jóval,
irodalmi és társadalmi érdemei elismeréseként, ő Felsége a fő-
ház örökös tagjává nevezte ki. Az akadémiában töltött munkássága
ünket kétszeresen érdekel, mert, ugyszólván egész életének mun-
ága ethnographiai és az ethnographiával szorosan kapcsolatos tudo-
y érdekében tölt el.

Mint a mai ülés programmja mutatja, többen fogják az ő kima-
ó tevékenységének egyes mozzanatait méltatni, én nem akarok tag-
im munkájába vágni, csak egyszerüen megemlitem az ő legna-
bb érdemt: azt, hogy az akadémiában dult finn háboru az ő nagy-

fontosságu fejtegetései folytán, mind a két fél megelégedésére ért c
get. Egy másik igen nagy érdeme, hogy az oláh nagyzási hob
óriási, tudományos, történelmi és philologiai apparatussal s megdönt
tetlen érvekkel a minimumra szállitotta le, és a rendes kerékvág
terelte. E tevékenysége mellett, az egész magyar nemzetet nagy hál
kötelezte az által is, hogy a folyóiratokban a külföldön rólunk elt
jedt téves nézeteket helyreigazitotta az által, hogy Magyarország sz
lemi tevékenységét, kulturális működését megismertette. A mi szer
társaságunk megalakitása is az ő nagy befolyásának és szivós kitar
sának volt köszönhető.

És most, igen tisztelt barátom, te hozzád szólok és engedd m
hogy társaságunk megbizásából és annak nevében kivánjam neked m
kent a jóságos Isten nőddel együtt igen sokáig éltessen jó egészség
és lankadatlan erőben. Tarts meg bennünket továbbra is jóindula
szeretetedben."

Ez üdvözlő beszédre *Hunfalvy* a következő nagyjelentőségű e
nagy hatásu életnek mintegy programmjára visszatekintő, kultúrtör
nelmünk két nevezetes korszakát jellemző, szerénységtől ragyogó n
latkozatot tette:

„A néprajzi társaság t. alelnöke és ez alkalommal szónoka s
dicséretet halmozott rám, a melynek azonban csak parányi részét f
gadhatom el és tulajdonithatom magamnak.

A hosszu élet Istennek az ajándéka, és a kinek eme nagybe
ajándék jutott, és azt haszontalanságokkal elfecsérelı, nem érdem
erre az ajándékra. A ki pedig valami hasznos munkával tölti idej
az kötelességet teljesitette. Mert munkálkodni kell minden embernek
Ha azután munkájának hasznát ő maga is látja, és mások is elis
rik, akkor sem mindig az ő saját érdeme az, hanem sokszor külső k
rülmények eredményei. Gondoljuk csak magunkat Révay Miklós idejé
ama vasszorgalmu és éles elméjü tudós korába. És képzeljük hoz
hogy neki is meg lettek volna munkálkodásához ama segédeszközö
a melyek az én kezem ügyében vannak, ért-e volna el ő oly sikereke
a minőket én elértem? Alig hiszem! És miért? Mert akkor nem vo
még meg a magyar nemzeti irány.

Nem volt még meg az az intézet, a mely őt buzditotta vol
a mely pénzzel segélyezte volna. És buzditás, pénzzel segélyezés n
kül Révay nem sokat tehetett. — A mi keveset, vagy sokat irtam, a
mind a magyar tud. akadémia költségén lett kinyomatva. Magam, egy
dül semmit sem tehettem volna. Utazásaimat, a melyek által embe

tet és [illegible] ismertem meg [illegible] [illegible] lémia [illegible] lékét, a kik az akadémia [illegible] ványaikkal Európa [illegible] Révay — mondom — [illegible] kert nem [illegible] nan vannak az [illegible] vagyok Révayval [illegible] után. Én, ha [illegible] tudományok [illegible] gyok magam [illegible] tani, mondhatnám, hogy mint Kerestes [illegible] sokkal [illegible].

Tehát [illegible] lyem érdemeinek [illegible] zének. A [illegible] a magyar [illegible] sokkal [illegible] valaha.

Nagyon köszönöm ezen megtiszteltetést és kivánom, hogy a társaság feladatainak [illegible]

A felolvasó ülés első tárgya Herman [illegible] falvy Pál mint ethnographus.

Herman Ottó tartott [illegible] érdekes előadást a magyar ornamentikáról. Külföldi szakirodalom — úgy mondá — szeretnének tőlünk mindent elvitatni s úgy azt is kétségbe vonják, hogy eredeti ornamentikánk van. Pedig van. Mert ha minden népnél megvan, a magyaroknál is fejlődött bizonyos öly formaérzés, a melylyel átöröklés utján szinte át van itatva a nép érzéke s máskép nem is lenne felfogható, hogy miként kristályozódhatnak ki bizonyos formák, a melyek más népektől teljesen elütök. Herman Ottó bemutatja a magyar pásztor nép több diszitményes munkáját: tülköket, karikás-nyeleket, dohányzacskókat stb., a melyek külön-külön müvészeti remek számba mehetnek s mint egyszerü emberek müvei annak bizonyitékául szolgálnak, hogy az ornamentika mélyen gyökeredzik a nép szellemében. Bemutatta azokat a megrendelésre készült diszitményes tülköket, a melyeket Szapary Gyula gr. miniszterelnök, Ivánka Imre stb. készittettek, egyszerü kanászemberekkel. Bemutat egy német mesterember készitette bőrövet is, a mely a magyar kanászok munkája mellett, valóságos kontárkodás. A rendkivül érdekes előadást a hallgatóság zajos éljenzéssel és tapssal fogadta. Az elnök külön köszönetet szavaz Hermannak ép oly élvezetes mint tanulságos előadásáért.

Munkácsy Bernát a vogulok medve-eskűjéről tartott hosszabb felolvasást. Ezután *Réthy* László felolvasása következett: Hunfalvy Pál helye az irodalomban.

A programmnak utolsó két számát (Dr. Katona Lajos: A mesevizsgálat legközelebbi feladatairól, és Vikár Béla: Kalevala, X. tekintettel az idő előrehaladottságára, levették a napirendről.

Xantus János elnök köszönetet mondván a megjelent nagyszámú közönségnek, az ülés véget ért.

Hunfalvy Pál mint ethnographus.

Herrmann Antaltól.

Felolvasta a nov. 28-iki emlékülésen.

Társaságunk szeretve tisztelt elnökéről és vezéréről, a hazai tudománynak e világra ható fényéről, működése irányánál fogva mint ethnologusról kellene szólani a szó szoros értelme szerint. De ő maga, mint legilletékesebb, a hazai néptanra nézve úttörő munkáját Magyarország Ethnographiájának nevezte el, indokolván ezt a könyv 47. lapján, s a mi társaságunk az „Ethnographia" tágabb értelmű czímet adta folyóiratának, a mely a Hunfalvy Pál inaugurálta irányokban buzgolkodik. Midőn társaságunk e szerény házi ünnepélyén elnökünk s mesterünk néptani működéséről kivánok szólani, csak röviden akarom igénybe venni a t. közönség figyelmét, úgyszólván csak mintegy alkalmi bevezetést adván azokhoz a nagybecsű előadásokhoz, a melyekkel a hazai és rokon népek kiváló tanulmányozói a mai ülés programmját az ünnepelt mester iránti hódolatuk jeléül gazdagítani szivesek voltak. Nincs szándékom elsorolni Hunfalvy Pálnak könyvtárra menő mindazon műveit és dolgozatait, a melyekkel inaugurálta nálunk azt a nyelv- és történettudományt, mely egyedül lehet biztos alapja a néptani tanulmányoknak. Nem szándékom ismertetni e munkák tartalmát és nagy fontosságú eredményeit, csak általában akarok rámutatni irányukra s azokra a nagyértékü tanulságokra, a melyeket azokból működésünknél levonhatunk.

Hunfalvy Pál a nép köréből származott, 1810-ben a szepesmegyei Szalókon született szegény földmives szülőktől. Előbb az antik klasszikusokkal, a joggal és politikával s a keleti nyelvekkel foglalkozott. Az ötvenes évek elejétől fogva iránya határozottan a nyelvtudománynál állapodott meg. 1851-ben kimondotta az Akadémiában, hogy az

nyelvészet terén nekünk kell megragadni a vezérséget, hogy az európai tudomány számára szükségessé tegyük magunkat. 1856. mint a „Magyar Nyelvészet", majd 1862-től a „Nyelvtudományi Közlemények" szerkesztője, a tudományos magyar nyelvészetnek és a finn-ugor összehasonlító nyelvtudománynak megalapítója lett. E folyóiratokban igen fontos ethnologiai kérdéseket tárgyal. Nagyjelentőségű munkakban („A vogul teremtés mondája", 1859. „A vogul föld és népe", 1864. „A kondai vogul nyelv", 1872. „Az éjszaki osztják nyelv" stb.) megfejti, feltárja és feldolgozza egy új világnak, főkép Reguly gyűjtésének rejtett kincseiben az ethnographia és foklore megbecsülhetetlen anyagát. Legjelesebb tanítványával, kinek nálunk való meghonosodása részben a Hunfalvy érdeme, Budenz Józseffel, a magyar-ugor rokonság elméletének diadalmas iskolát teremt, melynek fiatalabb hívei a finn-ugor összehasonlító nyelvtudomány mellett s annak alapján a néptani tudományok legavatottabb művelői.

Hogy tudományos elméletét az élő szemlélettel erősítse, 1869-ben nagy utazást tett Hunfalvy, melynek tapasztalatait közérdekű vonzó előadásban két kötetben kiadta („Utazás a balti tenger vidékén", 1871.)

Némely többnyire kisebb terjedelmű, de nagyfontosságú, főleg kulturtörténeti tanulmányait csak érintve („Tájékozás a magyar nyelvtudományban". — „A török, magyar és finn szók összehasonlítása". — „Finn olvasmányok". — „Ugor v. török tatar eredetű-e a magyar nemzet?" — „A számlálás módja s az év hónapjai". — „Az aranyosszéki mohácsi nyelvemlekek" stb.) Hunfalvy munkáinak azon csoportjához érünk, a mely legközetlenebbül érdekli társaságunk főczéljait. A hazai népek származása, legrégibb története körüli vizsgálódásaiban a nemzeti hiúságnak hizelgő, de különben nem genuin népies eredetű hagyományok ellenében, univerzális modern tudással és kérlelhetetlen kritikával diadalra juttatja az objektív igazságot. A székelyek húnságát ép úgy megtámadja (A székelyek, 1870 s a „Századok" stb czikkei), mint a ruméneк képzelt rómaiságát s ez igen bonyolult és fontos problema megoldásának egész irodalmat szentelt. (Rumun nyelv, 1878. Die Rumänen und ihre Ansprüche, 1883. Hogyan csinálódik némely historia? Pillantások a rumun történetirásba, 1885. Neuere Erscheinungen der rumänischen Geschichtsforschung, 1886. Továbbá számos czikk a Hunfalvy szerkesztette Litterarische Berichte és Ungarische Revue czimű folyóiratokban), s e témával foglalkozik legújabb monumentális munkája is, a rumunok története, a melynek két nagy kötetét még a jövő évben reméli birni a hazai tudomány. A magyar nép ethnologiáját egy

mintaszerü kötetben tárgyalta (Die Ungarn oder Magyaren, 1881) miután már elebb (1876) kiadta e tanulmányok tárgyait mintegy összefoglaló nagy művét: „Magyarország ethnographiája".

Mindnyájan, a kik ma a hazai néptani disziplinákban buzgólkodunk, Hunfalvy Pál hálás tanitványai vagyunk. Ő gyujtotta meg számunkra az igazság fáklyáját; követsük azt és nem fogunk tévedni a népélet roppant terein a népvizsgálat homályában. Az ő sokoldalu tudásának fényénél világos áttekintést nyerhetünk munkakörünk fölött s nem fogunk egyes jelenségekből álelméleteket koholni s idegen hypothesiseket kritika nélkül elfogadni. Ő a nemzeti hagyományok tanának terén is megtörte a hagyomány alaptalan tekintelyét és megtanitott minket elfogulatlan tárgyilagossággal kutatni a népélet törvényeit. A nemzeti hiúság gyarló álnymbusát elhalványitotta az igazság gloriájával és mindinkább hódit az a meggyőződes, hogy a legszebb dicsőség az igazság s hogy a tiszta való tények tanusága sehol sem ellenkezik a mi jogos nemzeti érdekeinkkel és helyes aspiracióinkkal.

Természetes, hogy az ilyen óriási úttörő, alapvető, korszakalkotó munkának nem lehet minden apró reszlete kifogástalan, tökéletes. A detail-munkások találtak és majd találnak helyreigazitani valót. De hogy e téren van, a mit csak igazitni kell, az is Hunfalvy nagy érdeme. S még természetesebb, hogy a hazai ethnographia terén Hunfalvynak titáni munkája után is sok hézag maradt. Ezeket kitölteni, Hunfalvynak magának programmjelentőségü elnöki megnyitó beszédeiben foglalt nyilatkozatai szerint is, társaságunk feladata. Hogy a ket evvel ezelötti elnöki megnyitójaban hasznalt keppel éljek: Hunfalvy felépitette a néptani tudományok palotáját: belső berendezéséről nekünk kell gondoskodnunk. — Hunfalvy egy rendkivül hosszú és sikeres működésü élet munkájával megalakitotta az ethnographia kaptárainak sejtjeit: a mi szorgalmunk feladata megtölteni azokat a néplelek virágainak mezevel. Hunfalvy Pál egymaga hatalmas méretekben megrajzolta a legnagyobb történelmi festményt, a hazai nepeket ábrázolo kép alakjait: a mi dolgunk, hogy azokat ellássuk a jelen élet élenk szineivel. Hunfalvy Pál, a mint maga is a hazai néptan éltető gyökere és hatalmas törzse, úgy az ő termelő buzgalmából a hazai népvizsgálat fájának gyökerei, a népek eredetének tudása, szilárd talajba fogódzik, a nyelvnek pedig, Hunfalvy szerint is a nemzeti élet fájának, tudománya messze elágazó hatalmas törzszsé nőtt és fejlett. A többi részek, a fa évenkint változó zöld lombozata, illetve a népélet folyton atalakuló nyilatkozatai, u. m. szokás és hagyomány, költészet és müvészet, esz-

köz és viselet: ennek a kutatását ránk hagyta Hunfalvy. Vagyis egészen konkrete, f évi május hó 2-án tartott elnöki megnyitó beszédjének szavait idézve: „Magyarország Ethnographiája, melyet 1876-ban kiadtam, csak politikai vagy külső A lélektani vagy belső ethnographiájára Magyarországnak gyűjteni az anyagot, a mi Társulatunknak a feladata."

E feladatot a Hunfalvy szellemében teljesitve, egészítsük ki az ő működését!

S ez elnöki beszédekkel Hunfalvy ethnographiai működésének legujabb phasisaihoz értem, ahhoz a gondviselesszerű szerephez, a melyet ő a mi társaságunkban visel Hálás kegyelettel emlékezünk arra a teremtő erejű initiativára, a melylyel ő megalkotta a magyarországi néprajzi társaságot. Mindnyájunknak állandó lelkesitő példája ő a hű kötelességteljesitésben, a fáradhatatlan munkálkodásban, a társaság ügyei iránti legmelegebb érdeklődésben. Az ő atyai gondoskodásának, az ő bölcs vezetésének köszönheti társaságunk, hogy mint egy úgyszólván új disziplinának, nem kenyértudománynak, mivelője rövid két év alatt elismerést követelő munkát végzett. És Hunfalvy elnöksége s fenséges védnökünk auspiciuma alatt tetterős bizalommal tekint a jövőbe, mint a nemzeti kulturának nemcsak hasznos, de szükséges tényezője.

Mondhatni nagyatyai szeretettel gondozza, becézi Hunfalvy a mi társaságunkat, úgy látszik, legkedvesebb unokáját! Teljék sokáig kedve és sok öröme ez életerős szellemi sarjában és legyen társaságunk Hunfalvy Pál a XX. századba benyuló életfájának viruló zöld koszorúja!"

Hunfalvy Pál helye az irodalomban.

Dr. Réthy Lászlótól.

(Felolvasta a nov 28-iki emlékülésen.)

Azok között a nagy tudományos alakok között, kik az ötvenes és hatvanas években fellendült magyar tudományosságnak uttörői voltak, több oly fényes nevet ismer irodalmunk, melyekhez egy-egy, ma már virágzó tudományágnak eszménye és története lesz mindenkor kötve.

E férfiak között, kik a ma iró és kutató nemzedékre tudományos anyagon kivül kritikai módszert s kipróbált eszközöket is hagytak: három olyan mestert ismerek, a kiknek munkássága és egyéni hatása úgyszólván teljesen hasonló.

Azonos viszonyok közt, az emberek munkásságában is azonos vagy hasonló eredmények jönek létre. Az ötvenes és hatvanas években azok az elmék, a kikről szólok, ugyszólván magukra voltak utalva azokban a tudományágakban, melyeknek ajtait feltárták s az ismereteknek gazdagabbnál gazdagabb forrásait látták felbugyogni. S ez elmék, kik a megismert tudományágat a maga nagy egészében látták szemeik előtt kibontakozni, százféle részletet, kérdést és kérdéssorozatot láttak egyszerre maguk előtt, összefolyó határokkal, homályos kapcsolatokkal, ismeretlen tartalommal, melyeknek egészben is alig volt formájuk. Olyan világ volt az, mint egy nagy erdő, melybe csak egy-egy alig megkezdett vagy elfelejtett út vezet.

A nagy terület látása kiszélesitette a tevékenység mesgyéit, határtalan vágygyal töltötte el a tudós lelkét, ki a gazdag területet a meddig belátta, a maga birodalmának tekintette. Hozzáláttak nagy feladataikhoz, kimérni a tudomány körét s alakot adni az egésznek; kutattak, gyüjtöttek és rendeztek, kis részletmunka mellett, nagy határokat kellett megjárniok, az eszközöket munkaközben szerezniök meg, melyeket kisérleteikkel tökéletesitettek. E kor férfiai egyetemleges, széles határok közt mozgó munkásságukban hasonlitottak egymáshoz.

Ilyen nagy elmék voltak *Toldy* Ferencz az irodalomtörténetben, *Rómer* Flóris Ferencz a régészetben s az ősembertanban, ilyen *Hunfalvy* Pál az ujabb összehasonlitó magyar nyelvészetben, s különösen az ethnologiában. S miként Toldy Ferenczet az irodalomtörténet és Rómer Flórist az archaeologia, úgy Hunfalvy Pált a magyar és rokon ethnologiai tudományok atyjának tekintjük, tekinteni fogja a jövő, mint olyanokat, a kik roppant munkásságuk körében magas szempontokra emelkedve, koloszális vonásokkal tudtak a nagy anyagot meghatározni, a kérdéseket osztályozni, a diszciplinák főkérdéseit világosságba helyezni.

Az a munkásság, mely e korszak férfiait jellemzi, ma már lehetetlen. A természettudományok, melyek úgyszólván szemeink előtt fejlettek ki egész nagyszerüségükben, a tudományos tevékenység egész rendszerét megváltoztatták, az ismeretek felhalmozódása pedig speciális kutatásra kényszeritette a tudomány művelőit. Az egyetemleges tudás helyére a speciális tudományok léptek s ma úgy az irodalomtörténetben, mint a régészetben s az ethnologiában megaprózódott kérdéseknek vannak művelői, kik a részletek tanulmányával tetőzik be azt a munkát, a mit az elődök nagy vonásokkal irtak körül. Azt mondják, Toldy és Rómer tanai meg vannak haladva, hisz az ő munkásságuk ott ér véget, a hol a speciális kutatás iránya kezdődik. Nem keresem, hogy e busz-

ke itélet mennyire igazságos a mesterek iránt? Csak arra akarok térni, hogy e pont az, ahol a ma ünnepelt Hunfalvy Pál nagy kortársaitól különbözik. Koszorús tudósunk, társaságunk elnöke, ki a magyar ethnologiai irodalmat megindította, megérte azt a kort, midőn szemtől-szembe láthatja azt a nagy átalakulást, melyen a tudományszak átment, midőn annak művelői megsokasodtak s a tevékenység megoszlott; és nemcsak látja azt, de fiatalon maradt szelleme nyomról nyomról kiséri a kort, s az ötvenes évek úttörőjét ma itt látjuk magunk közt vezérünkül az első helyen, abban a modern szellemvilágban, amit a haladó idő hozott létre.

Hunfalvy Pál, a magyar ethnologia nagymestere ott jár előttünk a speciális tudomány művelésében is, midőn eltekintve a magyar összehasonlító nyelvészet s a rokonnyelvek terén kifejtett nagybecsü monographiaitól, immár másfél évtizede egy olyan kérdéssel foglalkozik kiválóan, melyet aktuális érdekével az egész nemzet figyelme kisér.

Az oláh kérdést, melylyel a hazai tudomány e század eleje óta nem foglalkozott: Hunfalvy Pál vetette fel újra irodalmunkban s munkássága olyan mozgalmat hozott létre, mely ma van teljes tevékenységében „Magyarország ethnographiája" megirásakor Hunfalvy Pál még csak vázolta az oláh kérdést, amennyiben a hazai ethnographiával összefügg de meg nem állva itt, a szükre szabott uton, az oláhság nyelvészetének, ethnographiájának és történetének művelésére forditotta figyelmét; külön munkákban fejtette ki az oláh nyelv állását a latinsággal szemben, megvitatta az oláh historiairás irányát és anyagát s most mint örömmel halljuk, egy nagyszabásu történeti munkával készült el, mely a román nemzet teljes történetét foglalja magában.

A könyv megjelenése esemény lesz A mint mi várjuk, várják azok is, a kiket közvetlenül illet. Mi a könyvet irodalmunk legbecsesebb alkotásai közé fogjuk sorozni, azok a kikről a könyv szól, azt meg nem tudják megbecsülni. A román közvélemény Hunfalvy Pálban a tudóst még nem látja Százszor és százszor megirt s világgá kürtölt vád, hogy Hunfalvy Pál *nem tudós*, csak *magyar* ember, a ki históriát költ a magyar nemzet érdekei szerint, s e felfogás annyira uralkodó, hogy szinte dogmává lett a románságnál.

Az idő rohan, férfi lesz az ifjuból s a férfiből agg Népek is átmennek az emberi élet e korszakain. A román nép ma első ifju korát éli: még eszmények kápráztatják a szemét, melynek fényétől a valóságot nem ismeri fel. Eljő az a kor és pedig hamarább, mint gondolnók, amikor a szomszéd román nemzet, mely ma a magyar Hunfalvyban po-

litikai ellenfelet lát, más szemmel fogja őt nézni s akkor Hunfalvy Pá működését a román nyelvtudomány, néprajz és történet ugy fogja te kinteni, mint mi magyarok a franczia Thierry Amadé alakját tekintjük a ki Attila és utódai történetét irta meg.

Hunfalvy Pálnak az oláh nyelvészet s történet előbbre viteleben kifejtett nagy szabású és eredeti munkásságáról lényegében alig be szelhetek most, midőn a mai ünnepélyes alkalommal tanitványainak és tisztelőinek egész sora lép a felolvasó asztalhoz, hogy a mester koszorujához egy-egy levéllel járuljon; a rövidke időt, mely számomra hagyva van, csak annak szentelhetem, hogy mint követője s egyik legrégibb tanitványa, midőn hódolatom adóját fejezem ki, azt kivánjam neki s magunknak is, hogy engedje az ég, hogy a tudományos munkásság fáradalmas útján, az igazság leplezetlen hirdetésében, még soká köztünk munkálkodva, példányképünk legyen.

Betlehemi pásztorjáték a mátraalji paloczoknál.

Közli: *Istvánffy Gyula.*

A Mátra alján is, mint az ország különböző vidékein, divatos ugyan még az úgynevezett *„betlehem-járás"*, de korántsem oly mérvben, mint ennek előtte még csak 50—60 esztendővel is, a mikor a palócz „suhader legények" a karácsonyt megelőző „Advent" egész ideje alatt hatan hatan összeállva, nemcsak saját falujokat járták be téli estvéken, hanem a szomszédos községek, tanyák valamennyiét is.

Nem volt az a ház, melynek ablakán be ne koczogtattak volna megkérdezni a ház urától, hogy: „szabad-e a kis Jézuskát köszönteni?"

Ma már azonban a „betlehem járás"-i kedv e népnél is lohad mintha csak a modern czivilizáczió kezdené kiirtani belőlük a patriarchalis idők vallásos buzgalmát. Az újabb nemzedéket bizonyos apathia szállotta meg, mely az apáktól örökül hagyott vallásos szokásokat lassankint kiveszni engedi, elannyira, hogy egynemelyikének csak ittott, elvétve akadni már ma is a nyomára, mint a minők a *Szent-Iván éji tűzugrás*, vagy az úgynevezett *„Gergely járás"*, melyeket egyéb palócz szokásokkal együtt, más alkalommal óhajtok itt közölni.

A betlehemesek rendesen hatan vannak. Ezek közül harman a betlehemi pásztorok képviselői, fehérbe vannak öltözködve, fejükön

ény papirból készült, henger alakú magas és czifra süveg, a ke-
ben pedig csörgős bot van. A negyedik öreg számadó juhásznak
öltözködve, fejét hegyesre kinyomott báránybőr sipka födi, állát
v. kender-csepüből készitett hosszú szakál övezi, rajta magán pe-
egy hatalmas, fürtös szőrével kifelé forditott juhász-bunda van. Az
dik szintén fehérbe van öltözködve s a Jézus születését hirdető an-
l szerepét játszsza s egyúttal az apró viaszgyertyákkal megvilágitott
etlehem" hordozója is. A hatodik végül az ú. n. „szamár", a kinek
ásztor-játékban csak olyan statiszta szerepe van: ő hordozza a
tlehemesek" után a „négylábú" v. „húzós-tarisznyá"-ban az aján-
ba kapott sódart, kolbászt, szalonnát, kalácsot stb., a miket aztán
alkalommal közösen elköltenek.

Ezek előre bocsájtása után, ime itt közlöm a lejegyezni sikerült
ztor-játékot magát:

Betlehemi pásztorjáték.

Személyek:

Fedor
Titere } juhászok
Gubu

Az öreg számadó
Angyal.

A betlehemesek ott künn a konyhában éneklik:

Jézusho' ja kisdédhe'
Ti lelkék sihésseték,
Gyertek minnyâjan
Mongyâtok: szalve, szalve!

Mer' örvendetés
Szén' születêsi.
Jêzusho', ja kisdedhé'
Ti lelkék sihésseték.

Erre az angyal bekopogtat az „első ház" ajtaján és bemegyen a
lehemmel.

Angyal: Hallottâ'jé pajtâs ole daogot,
Méjjet a mennyei követ mondott:
Hun született Jêzus Betlehembe,
Jêzus mi Mé'vvâltaonk embéri testbe.

Az angyal csenget, Fedor bemegy s köszön:

Dicsértessen a Jêzus Kirisztus, aggyon Isten jaó estêt.
Hun vettem ên itt magamat,
Hovâ húztam-vontam fâradt lâbaimat,
Mêg az nagy hegyeken is tú' jârtam,
Pâsztor pajtâsimtú' ên igy eemaradtam,

Így eltévelyedtek nyâjhélyi juhaim,
Pásztor nékü' lettek szopao bârânkâim.
Azé' bújban fújom pásztori naotâmat
Hiszem, hogy mé'llelém kedves barâtimat.

(Azután énekli):

Barátim, pajtásim,
Juhaim, nyâjaim
De eemaradtatok,
Csak magam hattatok.
Titere, Titere
Kedves jao barâtom.

Tudom nincsen gond
Keserves bánatod,
Hegyeken-veögyeken
Mulatozó' tudom.
Legeleõ szép pâston
Bikkfa víg ârnyékon.

(Titere bemegy).

Titere: Jaó estét Fedor pajtâsom!
Hallom panaszidat,
Pâsztori szomorû naótâdat,
Fâradao', bânkodó', hogy eetévelyedté'.
Talân a nyâjadbaó' el is veszitettâ'.
Vagy pedig farkasok prêdâjâvâ' tetté'.

Fedor: Harmincznyaocz esztendeőt,
Harminczhat napokat,
Pâsztorsâgban éltem,
Sok szép víg aórákát,
Hegyeket, veőgyeket
Víg mezeőket jârtam,
Vadkecske bakokat,
Szarvasokat lâttam,
Farkasokat, medvét
Csoportba' vizsgâ'tam,
A vadkan disznaoktú'
Rettegnyi nem tudtam.

De mideőn nyâjamnâ'
Nyugodvân tanyâmnâ,
Az egéknek kapuji,
Ménynyíltak ablaki,
Csattogâs, robogâs,
Nagy égi villâmlás
Hallatszott a hegyeké
Hangzott a veőgyeke
Akkao' jaz âlmombó'
Ugrottam nyâjamtú'
Erdeőbű'-erdeőbe
S ím ide jutottam.

Titere: Ne ihégygy, ne rettegj
Jaó Fedor pajtâsom,
Az âlmod nem kârod,
Hun vigasztalásod
Mé' vannak nyâjaid,

Szép szopao bârânyid,
Legelteti a Gubu
Hegyeken, veőgyekén,
Szép tiszta vizekén.

Fedor: Jaól vagyon Titere pajtâsom.
Etteő' most szivünkbe,
Mulassaónk kedvünkre,
Fújjuk feő' dudânkat,

Mongyuk ee' naotânk
Mozgassuk lâbunkat,
Elfâradt talpunkat.

Hát ti igy isztok-esztek, az öreget agyíd f'csesallyâtok?!
Fedor: Tűled tanú'tuk apaó!
Öreg: Rêgen vaót a'ffiam
Fedor: E'mme' most van apao! Szâlusz öreg!
Öreg: Igyâ' fiam.
Fedor: Sz . . . t neked öreg!
Öreg: Egye meg a fiatal.
Fedor: Fordúlly a setétre,
Ne ihass' kedvedre
Öreg: Inkáâbb a vilâgosra, hogy a fulykó (kulacs) szâjât jobban me'llâthassam ês többet ihassam.
Fedor: Tudnâje êhen szomjan tânczaónyi?
Öreg: Maj' mé'ppraobâlom
(Ekkor az eddig boton guggoló három juhász tánczra perdülve együtt énekeli):

d: Nosza pajtâs vígagygyaónk,
Víg êneket mi mongyaónk,
Vigasztalljuk magunkat
Ne sajnályuk talpunkat.
Fújd furulyâd Titére,
Fedor dudâ' kedvünkre,
Mos' kedvünkre vígagygyaónk
Víg êneket mi mongyaónk.
Hipp, hopp!

Fedor: Deöly le öreg a jaó vetett âgy alà.
Öreg: Inkâbb a jaó vetett âgyra.
Titere: Deöly râ Fedor pajtâs, nyomd meg az öreget!
Az angyal (háromszor):
Gloria in excelsis Deo!
Mind, karban:

Kellyetek fel pâsztorok,
Örömet hirdetek,
Mer' született ma nektek,
Ki me'jjövendöltetett,
Egy szüznek mêhitű',
Szűzen szű't vêritű,
Mévváltaó Jêzusunk.
Alle, Alleluja!

De üresen ne menynyeőnk,
Ajândékocskât vigyeőnk,
E'szszêp göndör bârânkât,
Fehér tarka gidàcskât,
És irós vajocskât,
És génge sajtocskât
Vigyünk a Jêzusnak.
Alle, Alleluja!

Az ének befejezése után Fedor a betlehemhez menve mondja:
Hoztam göndör bârânkât.
Titere: szintén oda megy s igy szól:
Én hoztam irós vajocskát.
Gubás utánuk:
Én hoztam génge sajtocskât.

(Fedor ezután a betlehem mellett marad, Titere és Gubu pedig e'me… öregért, a ki a háttérben az ajtó sarokban vonta meg magát; megfogják a … ját két oldalról s elöre vonszolva igy szólnak hozzá):

Gyere öreg Betlehembe!

Öreg: Nem mènèk beteg tehènbe.
Gubu, *Titere*: Gyere öreg Betlehembe.
Öreg: Nem mèrèk mer' megesz'.
Titere: Ha megesz' maj' kitesz.

(Végre is oda húzzák az öreget a betlehemhez).

Fedor az öreghez:

Mit hozta' já kis Jèzuskának?

Öreg: Aranyat, tömjènt, mirhât.
Fedor: Mit? Pipât? Hisz' nem keő a kis Jèzusnak pipa.
Öreg: Aranyat, tömjênt, mirhât.
Fedor: Mit? Nyirkát? *) Hisz' nincs i'szszűcs.
Öreg: Aranyat, tömjênt, mirhàt.
Fedor: Most èrtjük öreg.

(Erre Titere, Gubu, Fedor botjaikat csörgetve egymásután karikába j… s énekelik:

Óh kisked Jēzus vigasztalâsidat
Ez hâz urâra nyujtsad âldâsidat;
Mert eő aluszik, paolyâba nyugoszik,
Hideg jâszolyba szènân bágyadozik.
Nem fekszik ágyba',
Sem friss palotâba',
Hanem jàszolyba',
Rongyos estàllaóba'. —
Ha valaki vigan êl,
A juhász is csak úgy êl,
Az erdeőben, a mezeőben
Sípó', dudâ', furullyâ',
Billeg-ballag, mèmmegâ'. —
Vâros kível, nem messze
Van egy èstâllaócska,
Barmok között ott fekszik,
Szàraz szênàn nyugoszik,
Mellette szűz anynya

*) „Nyirka" alatt a palócz a szűcs által ollóval levagdalt lenyirkalt … darabkákat érti. *I. Gy.*

Fedor, Titere együtt éneklik:

A szigetbe, a ligetbe
Jaó êlnyi, jaó élnyi,
A Gubuvaa', Titèrêvee'
Tâncznonyi, tâncznonyi.

A kulacsot, Veres Gyurkaót
Forgatnyi,
Vig énekkel hippet hoppot
Mondanyi.

r: Hipp! hopp!

(Erre Guba bemegy a kunyhóból).

Gubu: Jaó estét kedvesim!
Fedor ès Titère, de eetávoztatok,
Az öreg apaóvaa' magamat hattatok.
A nyâjat ès csordât mind reâm biztâtok.

Fedor: Jaól vagyon Gubu târsunk,
Rúlad vagyon varsunk (versünk)
Hozott Isten tehât, azê mi mulassunk.
Megeőrzi nyâjunkat az a nagy jaó Isten,
Azê' mi tanyânkat reâd bízzuk híven.
Üsseönk itten tanyât,
Vâgjaonk le è'kkecskêt,
A'mmellê è'ffecskêt,
A'mmellê pegy' è'szszêp
Barna kis menyecskêt.

Egyszerre *mind*:

Üsseönk no!

(Akkor leülnek egymás háta mögé sorjában a botra az ajtó elé, oly formint a gyermek mikor az apja botjával lovacskázik és várják az „öreget").

Fedor: Szâlusz öreg!

(*Az öreg* erre belép s a mint látja, hogy három bojtárja az üres kulacsot s egymás közt így szól):

És az eő vaót apja
József és Mâria
Ale, alleluja!
Nosza bion Miska pajtâs
Rosszú' jârânk,
A szűrünket, bocskorunkat
Otthon hagyánk,
Majd elêvennênk mêg a szűreőnket,
Ha a hideg mévveszi kezeőnket.

Fedor: Agygyon Isten minden jaót,
Gyió-fâbao' koporsaót,
Bort, búzát, baraczkot,
Makkot, hizaó malaczot.
Kolbász, ódal-szalonna
Az „öreg"-nek jaó vaóna.

Öreg: Jaó bioŋ fiam! Jaóra is tanĕtottalak ben
gyér elé!

Czigány tolvajlási babonák.

Dr. Wlislocki Henriktől.

Minden nép szellemi életében van egy-egy söté
nép életeben a babona, varázslás, kuruzslás mindann
mondható, de a népismeretre nézve ép ezek talán a
Czigányaink körében is lépten-nyomon akadunk oly
melyek nem csak egy szempontból tekintve felkelti
czigány néphitnek talán a legsötétebb fejezetét azon
melyek a „tolvajlásra" vonatkoznak és melyek leg
emberi vérnek titokzatos felhasználására czéloznak.
e helyen felsorolni.

Hogy vállalataik felfedezése ellen biztositva le
a következő dolgokat viszik véghez, melyek a vérre
vannak összefüggésben.

A ki ennivalót akar lopni, az a bal keze há
resztet hasit és a kibuggyanó vért felnyalja. Ekkor
az ételnemüeket nyugodtan fogyaszthatja el. A ki e
szánja magát, az dörzsölje be lábait egészen a boká
nak *első* havi vérével; a mig lábait ezen vér takarj
van a felfedezés ellen. 1884 deczember 4-én Nadabu
mörmegyében) a tót parasztok egy czigányt fogtak e

s idő volt, és három mértföldnyire Homoródtól (Erdély) az eláraszt országúton vándorlásunkat nem folytathattuk tovább. Az enniva majdnem mind elfogytak. Ekkor mondá az én czigány barátom, nkó István, a Kukuja nemzetségből: „Várj, hozok én mindjárt libá!“ El is ment, s nehány óra mulva négy leölt libát hozott. Ezek n egy kis faszelenczét mutatott nekem, melyben beteg-ágyban meglt asszony porrá száradt vére volt. „Ki ujjait ezen vérrel bedörzsöli,“ mondá István — „annak mindennemü lopás sikerül!“ Ugyanő azt mondá, ha tolvajok olyan gyertyát égetnek, mely ezen vérporral van hintve, tolvajlásaik közben nem lepetnek meg. Ezen vérporral hin be a délmagyarországi vándor czigányok a kaput, vagy ajtóküszölt azon háznál, honnan valamit „elvinni“ akarnak. A czigányok tits tolvajnyelvükön ezt a port „szökőpornak“ (hutyado praho) nevezik; z oly por, mely a tolvajnak a megszökésnél segitségére van.

Mielőtt a tolvaj valamely épületbe be akar törni, elébb a közeln elvégzi szükségét Míg a „rakás“ meleg, addig a tolvaj minden avarástól biztositva van. Ha már müködésének terét el akarja hagyni, örjon keveset ezen „szökőporból“ a „rakásra“ — a czigány titkos vaj nyelven „örzőre“ (leris) —, akkor az ő zavartalan tulajdona mad a lopott tárgy. Ha egy élő állatot lop és azt hiszi, hogy arra „rávastak“ valami „varázsiget“ lopás ellen, akkor mielőtt az állatot le, hogy a hús élvezete által esetleg betegséget ne okozzon magának, nak ivóvizébe szintén ezen „szökőporból“ vegyit. Szerb vándor czinyok a lopott állat bal lábába egy keresztet metszenek, (négy lábúnál a bal elülábba), mielőtt azt ételnek megkészitik, és a kibugyanó vér nehány cseppjét egy kis faszelenczében őrzik „magnak“ lalpisdipen = utánvonás), azaz. hogy a lopott állat még másokat „maga után csaljon“, tehát hogy a lopás nekik azontúl is sikerüln. Ezen állati vércseppek idővel porrá száradnak, mely „utánvonásirnak“ (palalpisdipnakro praho) neveztetik Az olyan állat takarmát is szokták ezen porral behinteni, melyet előbbre avagy későbbre lopásra szemeltek ki, és azt hiszik, hogy ez által a lopás hátrány lkül sikerülhet. A török vándor czigányoknál szokásban van ezen aga után csaló porból“ keveset a lábbelire (czipőkre) hinteni, mikor pni mennek; igy közlé velem Dr. Jakobčić Szvetozár úr, egy ilyen lgokban nagyon jártas törvényszéki hivatalnok. Szóval azt tartják, gy ekkor a lopott állat teljesen megadva magát, követi a tolvajt. Ha lopással vádolt ember ezen porból zsandárokra, törvényszéki hivanokokra stb.-félékre hinthet keveset, akkor elháríthatja magáról a

gyanut. Ha a tolvaj attól tart, hogy tettei valaki előtt ismeretesek, az illető őt elárulhatna, akkor saját véréből összevegyit néhány csep- pet az úgynevezett „utánvonási porral“ és ezt aztán az illető étel- kavarja Ez által azt éri el, hogy az illető nemcsak hogy el nem árulja, hanem továbbra is baráti vonzalommal fog iránta viseltetni Saját ve- rét ezen „szökőporral“ vegyitnek és ebből arra a helyre, honnan vala- mit loptak, egy keresztet és föléje egy pontot is szoktak rajzolni. — czigány tolvajhit szerint ez által a tolvaj elháritja magáról a gyanu Ilyen jegyet a tavaly nyáron Herrmann barátom és czigány vizsgál- társam fürdő helyében — Jegenyén — még egész frisseben, meg ne- száradva, találtam egy czölöpre rárajzolva, miután ép arról a helyről néhány órával azelőtt vándorczigányok egy lóhámot loptak volt el E- delyben ez a lopási babona általában el van terjedve a czigányok kö- A szerb és boszniai czigányok ezen vérkeverékhez fehér kutya zsirjá- is vegyitenek hozzá, mivel aztán a lopott jószág helyen egy kettős ke- resztet festenek.

Fehér kutya hája, halva született gyermeknek vére és fekete tyú- szive péppé főzetik, és a ki a legcsekélyebb neszt, zörejt a legnagyobb távolságról is hallani akarja, az kenje be ezen szerrel a nyakszirtj- és a fül kagylóit és e mellett mondja el még a következő ráolvasá- is, melyet velem a hires horvát czigány gyógymesternő Drenović Ma- Budrovciban közölt.

Szave asunav, the dikhav,
Szave dikhav, th' asunav!
Efta lanczaha
Bengesztar pandla,
Szave th' avelas,
Csin mro jak dsial,
Csin mro kan dsial!

Mindent mit hallok, lássak is,
Mindent mit látok, halljak is!
Hét lánczczal
Az ördögtöl megkötve
Minden legyen,
A hová szemem elér,
A hová fülem elér!

A ki a fennebbi péphez egy kevés belladonna növényt (czigányul *nak bengeszkro* = ördögorrnak nevezve) is vegyit és ezzel azt, a ki- meglopni akar, észrevétlenül bekeni, ez által azt éri el, hogy az ille- mely álomba esik. 1887-ben a délmagyarországi Monostorszegen vándorczigányok éjjel egy szatócs üzletet törtek fel és elfogattak. Eg- zsandár őrmester talált nálok ilyen kenőcsöt és igy aztán kényszeri- tette őket ezen szer titkát elárulni. A kihallgatásnál a járásbirósá- előtt azt mondá az egyik betörő: a kenőcs elvesztette a tulajdonságá- mert mikor azt főzték, a jelenlevők valamelyike megkóstolta. Ez-

kenőcsöt a délmagyarországi czigányok *meribmakónak* nevezik (meriben — halál, és mako — kenőcs; tehát „halálkenőcs“.)

Az északmagyarországi czigányok, mielőtt lopni mennének, a következőkép készitett kenőcscsel kenik be kezeiket: egy halva született gyermek véréből és ezen gyermek anyjának szintén néhány csepp véréből két külön nembeli kutyának a zsirjával kemény pépet főznek sz. János vagy sz. Tamás éjjelén; a bedörzsölésnél pedig a következő ráolvasást mondják:

Csaveszkro te dajakri	A gyermek és anya
Mulana rata	Holt vére
Hin kate pandla;	Itt van megkötve;
Mulano dsiukel	Holt kutya
Kija dsiukli	Kutyanösténybez
Kate jov avel!	Itt jön!
Szar peda, szar rata	Mint (ezen) állatok, mint e vér
Kate hin pandla,	Itt megkötve vannak,
Szar ada, szo kamav,	Ugy az, mit kivánok,
Aes mange akana!	Enyém legyen most!

Keletmagyarországi czigány mielőtt lopott lovára ülne, lábszárait és oldalát ezen kenőcscsel dörzsöli be, és minden bekenésnél a ráolvasást is elmondja.

Ha a tolvajt üzőbe veszik, és búvó helyét már elérte, ezen kenőcsöt a saját köpésével vegyiti, azon hitben, hogy ekkor nem fedezhetik fel. Ha egy magyar czigány lopás miatt lesz üzőbe véve, akkor futás közben bal kezét kissé megvágja egy késsel, és a kicsorduló vért bárminő tárgyhoz keni, és előre sietve, mondja: „Szolj értem!“ (Pen pro man!) Deres Samunak, a mármarosi vándorczigányok, Renyate törzse egyik tagjának számos ilyen vágási sebe volt a bal kezén, és üldöztetése alkalmával sohsem mulasztotta el kezét meghasítni. Mentől több ilyen behegedt sebet tud egy-egy czigány pajtásainak felmutatni, annál több „becsülésben“ részesül az ő törzsbelijeinél az ő „kedves kezéért“ (kamilo vast), az az tolvajlási ügyességeért.

Egy olyan rongy darabka, melyen akasztott embernek bár csak egy csepp vére is van, ha ez bármilyen régen száradt is bele, bárminő tolvajlási vállalat felfedezésétől megóvja a tolvajt. Akasztott ember ruhájának bármilyen rongy darabja, úgy szintén bárminő testrésze fentebbi tulajdonsággal bir. Ki akasztott ember véréből iszik, a legsötetebb éjjel is a legcsekélyebb tárgyakat ép úgy észre veszi, mint

világos nappal. Mikor 1885-ben Márton nevü gyilkost Szebenben akasztották, az itélet végrehajtásánál levő czigány, Roska Lajos, t retlen módon a tetem véréhez jutott. Ivott is belőle, de elebb kendermagfőzettel vegyitette össze. Nehány óra mulva halalos b lett és az orvosnak bevallotta tettét. Két nap mulva meg is halt. Erdélyi vándor czigányok azt hiszik, hogy a vidék összes bosz nyait láthatják, ha éjfélkor kendermagkóréval tüzet raknak. A ki halvaszületett gyermek bal kezének kis ujját éjféli órában kereszt éjazak felé ülve megeszi, az lehelletével az alvó embereknél oly álmot idézhet elé, hogy azok a legnagyobb zajra sem ébredhetnek Szerb és török vándor czigányok halva született gyermek bal kez kis ujját egy új varrótűvel szúrják keresztül, hogy a halottat senki áshassa ki, és annak kis ujját ne eméssze fel. Ki mégis megeszi, megbolondul. Tolvajok, kik olyan gyertyát égetnek, mely fehér k zsirjából és halva született ikrek véréből készült, bátran végezheti vállalataikat, míg az égő gyertyát bal kezükben tartják, mert a senki sem látja meg őket. Vörösmarton (Délmagyarország) egy vá czigány 1890 novemberében egy paraszt nőnek, Warga Linának, ki ikreket szült, a hulla minden csepp véréért négy krajczárt fize Aztán a zsandárok előtt mindkét fél határozottan tagadta a csel detet. A ki *alkalmas időben* az említett kenőcsből, mely a megn zett részekből van készitve, — czigány tolvaj nyelven: dujdujenga szurának, kettős arcznak nevezik — csak valamicskét megeszik, az János vagy új év éjszakáján az elrejtett kincseket láthatja. De a kenőcsöt azon nap kell megennie, melyen az ikrek fogantatása tört A délmagyarországi vándor czigányok ezen kenőcscsel kenik be láb talpát, hogy lopásaik alkalmával lépteiket senki meg ne hallja. És testüket dörzsölik be ilyen szerrel, a legnagyobb ütéseket sem ér

(Jegenyefürdő).

Regölés.*)

(Vasmegye, Körmendi járás, Hegyhátvidéke.)

Közli: *Nagy József.*

Karácson utáni nap, István napkor 7—8 óra között szokás a „ gölés". Két-három legény (16—20 éves) szokta bejárni a házakat az ajtóhoz érve a következőket mondják közönséges hanghordozás

*) V. ö. Király Pál, Regesek mondókája, Ethnographia, 1891 237—239

erencsés jó estét adjon isten! Megjöttek szegény Szt.-István szolgái, gyott kinek füle, kinek farka: nyomjuk-e vagy mondjuk?"

Ha belülről azt kiabálják ki, hogy nyomják, akkor nem mond- hanem boszankodva tovább mennek, miközben azt mondják boszu- ból: „Adjon isten száz ólat, meg egy koszos malaczot!" De ha belül- azt kiáltják ki, hogy mondják, akkor rákezdik a regölést énekelni:

Amott keletkezik egy kerék pázsit,
Abba legelődik csoda fiu-szarvas,
Annak a szarvasnak ezer ága-boga.
Misemondó gyertya gyujtatlan gyuladjon, ótatlan alugyék!

1. Haj, regő rejtem!
Azt is megengedte
Az a nagy úr isten.
Enné a házná is van
Egy nyösző legény (v. leány).
Jaj mi a neve?
N . . . . a neve.
Jaj kit adjunk neki?
N . . . lányt (v. legényt) neki.
Isten meg se mentse,
Kebelébe ejtse
Bele csondörödjék,
Bele pöndörödjék,
Mint a czicza farka,
Még annál is jobban.

2. Haj, regő rejtem!
Azt is megengedte
Az a nagy úr isten.
Adjon az úr isten
Ennek a gazdának:
Négy kis ökröt,
Két kis bérest,
Aranyos ostort
A kezébe,
Aranyos ösztöket
A kezébe.

3. Haj, regő rejtem!
Azt is megengedte
Az a nagy úr isten.
Adjon az úr isten
Ennek az asszonynak
Egy tiktya (tyuk) alatt
Száz csibe fiat,
Egy ludja alatt
Száz zsiba (liba) fiat;
Annyi turót,
Réten mennyi turás;
Annyi vajat
Kutba mennyi csöpp viz.

4. Haj, regő rejtem!
Azt is megengedte
Az a nagy úr isten?
Adjon az úr isten
Ennek a gazdának:
Egy hold földjén
Száz kepe buzát,
Annak a buzának
Ezer mennyi köblöt.

5. Haj, regő rejtem!
Azt is megengedte
Az a nagy úr isten.
Ha a maguk asztala
Szent oltár lehetne;
Ha a maguk kenyere
Krisztus teste (v. szent ostya) lehetne;

Ha a maguk bora
Isten vere lehetne!

6. Haj, regő rejtem!
Azt is megengedte
Az a nagy úr isten!
Rétt ökör régi törvény!
Szálljon isten
A házukba;
Szárnyával, seregével,
Vetett asztalával,
Teli poharával
Szegen vagyon
Csotos erszény,
Abban vagyon
Kétszáz garas,
Fele szegény
Regősöké,
Fele a gazdáé

Ezután a következő szavakkal nyitják föl az ajtót és lépnek be: „Dicsértessék a Jézus neve!" és addig állnak, míg meg nem ajándékozzák őket

Nyárád-menti babonák.

Közli: *Harmath Lujza*

Ha szombaton fonnak a háznál, a tehen a jászolba döglik

Ha asszony korában tanul meg valaki nyüstet kötni, az ura meghal.

Mikor egy asszony elvégzi a szövést és a borda-tartót nem zarja le, az ő szeme is nyitva marad halálakor

A szövés utolsó nyulását a mennyi ideig szövi valaki, addig fog az ő haldoklása tartani.

Ha a fehérnép olyan kutya kölyökhez nyul, melynek még nincs kinyilva a szeme, nem kél meg a tészta a keze után

Nagypénteken, ha megseprik a háztáját, egész evben nem közeledik béka a ház felé

Az apró csirkéket behunyt szemmel és háttal kell legelőször kivinni az udvarra, mert akkor nem látja meg az ölü.

A kis csirkékhez költés idején nem jó éhesen hozzá nyulni, mert aztán örökké sirnak az étel után.

Mikor valaki felkél a székről és a szék felborul, még abban az évben meghal az illető.

Ujévkor, ha fehér gunya marad kiteritve a háznál, abban az évben sok állat elpusztul azon az életen.

Ha rosz álma van az embernek, hétszer vessen keresztet és elmullik azonnal.

Nagypénteken kell kitenni a magnak valót, mert akkor bő termése lesz.

Muraközi horvát ballada-töredék.

1. Kata, Kata, Katica,
Z-dalka moža zela;
Črnoga vugrina,
Hudoga tolvaja

2. Svigdar noči odišel,
Svigdar noči došel,
Na sable donesel
Moje majke glave.

3. „Kata, Kata, Katica,
Poznaš ti to glavo?"
„Haj bi nei poznala, —
Moje majki glava."

4. „Či boš se plakala,
J tebi odsečem! . . . ."
Srce se plakala, —
Vusnica smijala

1. Kata, Kata, Kati.
Messziről van urad;
Fekete, rossz magyar
Elvetemült tolvaj.

2. Mindig éjjel ment el,
S mindig éjjel jött meg,
Egyszer anyám fejét
A kardján hozta el.

3. „Kata, Kata, Kati,
Ismered e fejet?" . . .
„Hát hogy ne ismerném,
Mikor anyám feje."

4. „Tied is elvágom,
Ha siratni fogod! . . . ."
A szája nevetett,
Szive siránkozott.

Közli: *Gönczi Ferencz*

Ermelléki néprajzi adalékok.

Közli: *Bartha Gyula.*

Tojás-hajgálás.

(Sváb népünnep).

Husvét szombatján összegyülnek a sváb ifjak egy előre megállapitott helyen s kiválasztanak maguk közül két derék legényt, kik a megalakuló két pártnak vezetőivé lesznek. Ezután az ifjak két egyenlő részre oszlanak. Most több papirka-darabot vesznek s egyre reá irják e szót „szedő", a másikra „futó", s e kettőt a tisztán hagyottakkal együtt összehajtogatva bedobják egy kalapba; a két pártvezér addig szed váltogatva egyet-egyet a kalapbol, mig valamelyik az egyik irott papirt kihuzza; igy határozzák meg, hogy melyik lesz a szedő, és melyik a futó párt.

Ezek után a két párt külön gyül össze a pártteendők megállapitása végett. E gyülésen választja ki mindkét párt a maga emberét,

kit a versenyre állít; nevét az utolsó perczig titokban tartják. E gy-
lésen biznak meg mindkét pártban egy-egy legényt, kik aztán m
nap kosárral házról-házra járva összeszedik a szükséges mennyisé
tojást. Midőn a két tojás-szedő valamelyik ház udvarára belép, a s
kásos „pipikám . . . pi . . . pi . . . pi . . . pi . . . pi!" tyukhi
gató szóra előhivják a tyukokat; a gazdasszony hallva s tudva már
szavak jelentését, nehány (2—10) tojást ad a legényeknek, kik
megköszönve távoznak.

Ünnep másod napja délelőttjén mindkét párt tagjai a tojás me
irását és festését végzik el; a festett tojásokat aztán az ünnepély ut
elárusitják, darabját 5—10 krajczárért.

Festetlenül hagynak 80—100 tojást; ezeket délután, egy egyen
vonalban, egy lábnyi távolságban egyik tojást a másiktól az utczán l
rakják. Az isteni tisztelet végeztével a község lakósai a verseny he
lyére sietnek, hova midőn megérkeznek, a verseny kezdetét veszi.

A két versenyző kezet fogva szalad a versenytérre, hol mindke
2—2 tojást feldob a magasba ugy, hogy az lehetőleg a közönség kö
essék le. Természetesen van futás, mert mindenki igyekszik kikerül
ne hogy a magasra feldobott tojás fején törjék szét. (Többször kot
tojást dobnak fel). Megesik, hogy valaki a feje fölött leeső tojás el
menekül s a másik esik reá. A tojás feldobása után kezdődik a való
verseny. A futónak körülbelöl 4 — 5 kilométert kell szaladni (oda
vissza), s a meghatározott helyről az ellenpárt által letüzött jelve
előhozni. Mig a futó ezt teszi, addig a szedőnek a lerakott tojást k
fölszednie. Azonban csak egy-egy tojást vehet föl az egyik végről, h
kettőt vesz föl, másodszori futás alkalmával üresen kell vissza térni
A felszedett tojásokat a másik végén, a földre teritett csomó szalmá
dobja. (Ezért nevezik tojás hajgálásnak). A hány tojást eltör a hajtá
kor, árát megfizeti; ha a lerakott tojást fel nem szedi addig, míg
másik a jelvénnyel visszaérkezik, vesztes félnek tekintetik.

A nyertest saját pártfelei vállaikra emelve hordják a nép közö

A festett tojások elárusitása után a népünnep véget ér.

A sváb ifjak ünnepélye azonban még csak most következik
valóban. A piros tojásokból begyült összeget közös akarattal megi
szák. Az egyik párt örömében, a másik bosszuságában iszik.

A tojáshajgálással kapcsolatosan megemlítem, hogy leányhoz n
járhat, sem vasárnap a nagyobb legényekkel nem sétálhat oly s
ifju, ki az ifjusági társulatnak egy forintot le nem tesz; ha leány
kapják, a házból kiviszik, maguk közül pedig elkergetik e szavakk

„Ki közülünk, te tejfeles száju!" Ha azonban az egy forintot leteszi, az ifjusági társulat tagjává lesz; megszünik tejfeles száju lenni s jogot nyer a többit „per te" szólítani.

Katona-dal.

1.

Ferencz Józsi azt irta a muszkának,
Sorozza b' a lányokat katonának,
De a muszka azt irta a levélre,
Levélre, hejde levélre,
Nem illik az csákó a lány fejibe.

2.

Ides anyam ne lepőgygyik meg azon,
Mától fogva katona fia vagyon.
Ides anyám, nem vagyok már magájé,
Magáje, hej de magájé,
Októberben leszek Ferencz császáré.

3.

Ides anyám, ha eljön a városba,
Nizzik fel a kaszárnya ablakába,
Ott lát engem komisz baka ruhába,
Ruhába, hej de ruhába,
Esik a hó, fázik a lábom szára.

4.

Ferencz Józsi, mir kend olyan szomoru?
Tán biz azir', mer megszólalt az ágyu?
Sose busujj, ides kedves kirájom,
Kirájom, hej de kirájom,
Megmutatjuk a muszkának, ki a legény a gáton.

Érmelléki babonák.

A ki *vérhasban* szenved, igyék meg 1 liter pálinkában $^1/_2$ liter tégla-port mindennap 3 pálinkás pohárral. Használatkor az üveget jól meg kell rázni.

Ha *nyű* van valamely házi állatodban, forralj zsirt, s a midőn legjobban forr, fogasd meg az állatot, öntsd le a zsirral a sebet, melyben a nyű van, s nem telik bele három 24 óra, az állatnak semmi baja sem lesz.

Szent-Györgynap előtt ha egy *gyíkot* fogsz, s megkened a[z] állát, tartós egészségre tettél szert a másik Szt.-György napig.

Ha azt akarod, hogy kis gyermeked *a járást* megkezdje, á[llítsd] a seprü helyére (szegletbe) s bizonyosan elindul onnan.

Ha kis gyermek teste bármely részen *kipállik*, kérj a fazek[as]... égetlen, de már kiszáradt edénydarabot, (legjobb a tejes csupor d[arabja]) kaparj róla késsel a pállott részre egy kevés port s elmulik.

A jérczének *első kis tojását* dobd át házad tetején, kül[önben] mindig oly kicsit tojik.

Ha azt akarod, hogy *a kutya* ne nőjjön nagyot, ha akkorára [nőtt,] milyennek mindenkor látni akarod, ekkor tedd rostába, rázd meg b[ele] jól s nem nő nagyobbat.

A néprajz a nemzeti kiállításon.

Sajtó és társadalom most sokat foglalkozik a millenniumi k[iállí]tással, a melyre vonatkozólag a kereskedelmi Miniszter törvényjav[asla]tát decz. 9-én és 10-én tárgyalta a képviselőház, azt el is fogadván. [Feltű]nos, hogy eddig igen kevesen hangsulyozták azokat a momentumok[at,] melyek a millenniumi kiállítást igazán nemzetivé és az ünnepi a[lka]lomnak megfelelővé tehetik.

E tekintetben most két nyomósabb nyilatkozatot regisztrálhat[unk.]

A képviselőház decz. 9-iki ülésén *Herman* Ottó, az ethno[gra]phiának a házban és bizottságaiban régi bajnoka, azt fejtegeti, ho[gy a] világkiállítások megszüntek az ipar versenyterei lenni, és óriási [...] vásárokká váltak, a melyeknek tulajdonképeni hivatásuk az, hogy [...] városnak nagy előnyöket nyujtsanak, nem pedig az, a mi az első [an]gol és az első párizsi kiállıtás hívatása volt. Szóló nem baratja [...] rendezendő világkiállításnak és ezt még mással is indokolja s e kö[zben] fölemlíti a svájczi jubiláris kiállítási mozgalmakat is Millennáris [kiál]lítás, komolyen szervezve, szerinte csak ugy definiálható, hogy a[z] Magyarország valóságos értékét kell kimutatni

Ismételvén azt, hogy egy jól előkészített nemzeti történe[ti] ethnographiai karakterrel biró kiállításnak a feltétlen híve, ettől [...] Magyarország érdekében rendkivül sok tanulságot, a külföldre n[ézve] nagy vonzó erőt: ajánlja a ház figyelmébe a következő határozati [ja]vaslatot:

„Tekintettel arra, hogy egy igazán magyar nemzeti kiál[lítás,] mely a történeti és néprajzi követelményeknek kellő módon eleget [...]

alapos előkészitést kiván, ez pedig a tervezett 1895. évig nem hajtható végre, elhatározza a képviselőház, hogy a millennáris kiállítás határidejét 1896. évre teszi át."

Az országos iparegyesület *házi-ipar szakosztálya* decz. 15-én tartott ülésén megállapitotta, hogy a népipar felkarolását a hazai gazdasági egyesületekkel, s első sorban az orsz. gazdasági egylettel karöltve kivánja főleg az oly vidékeken előmozditani, a hol a mezőgazdasággal foglalkozó népnek egész télen át semmi keresete sincs, mert a népiparból keletkezhetik a rendszeresebb háziipar, mely egész családoknak biztosithat jövedelmező keresetforrásokat. Az erre vonatkozó akczió előkészitésével az elnököt bizták meg. Ezután *Gelléri* Mór terjesztette elő javaslatát *a háziiparnak az 1895. évi millenniumi kiállításon való rendszeres bemutatása* tárgyában. E szerint a háziipar teljes és rendszeres bemutatására különösen két szempontból kell sulyt helyezni. Először azért, mert ethnographiai szempontból is érdekes kapcsolatban van népünk ezeréves történetével; másodszor, mert a közelmult is megmutatta, hogy számos háziipari czikkünk irányában a külföld is kiváló érdeklődést tanusit s hogy e czikkek kevés fáradság mellett jelentékeny kivitel tárgyává lehetnének. A háziiparcsarnok az 1895-iki kiállításon nem lehet ideiglenes faalkotmány, hanem tágas, jól világitott állandó épületnek kell lennie, melyben a háziipar zónák szerint volna bemutatandó; egyes vidékek lakberendezésének is bizonyos speczialis népszokások, jelenetek stb. feltüntetése a millennium alkalmából több szempontból fontos s míg egyrészt berendezések és jelenetek csoportositása körül a háziipari czikkekre különös figyelmet kell fordítani, másrészt a népies tipusok jellegzetes bemutatására művészi gondot kell pazarolni, mert semmi sem rontja az illuziót jobban mint otromba életnélküli figurák, szögletes pózok és jól-rosszul felczifrázott bábuknak czél és értelem nélkül egymás mellé való állítása. Tehát évekkel előbb kell e csoportra nézve a tervet megállapitani s a munkát jó eleve megkezdeni, nehogy e fontos csoport bemutatása körül az illető iparosoknak robot-munkát kelljen végezniök. Az ethnographiai rész teljes sikere érdekében szóló szükségesnek látja a *néprajzi társaság* érdekbe vonását annál is inkább, mert e kiállítási csoport a legalkalmasabb volna arra, hogy állandósíttatván, az országos ethnographiai muzeumnak alapját képezze. A tetszéssel fogadott előterjesztésben foglalt elveket a szakosztaly magáévá tette s fölkérte az előadót, hogy e tárgyban emlékiratot dolgozzon ki, melyet a szakosztály a szakminiszterhez fog beterjeszteni.

Társasági ügyek

Jegyzőkönyv

a Magyarországi Néprajzi Társaság 1891. november 28-án tartott választmányi üléséről.

Jelen voltak: György A. mint elnök, Herman Ottó, Herrmann Antal Borovszky Samu, Dr. Réthy László, Dr. Pápay Károly, Tsalioaz György és Dr. Janó János mint jegyző.

Titkár jelenti, hogy Drohobeczky Gyulát, a ruthén szakosztály előadóját kőrösi g. kath. püspöknek nevezték ki, s inditványozza, hogy ez alkalommal üdvözölje őt a társaság.

A választmány a titkárt megbizza Drohobeczky püspök üdvözlésével.

Titkár bemutatja Wlislocki legujabb munkáit. – Érdeklődve tudomásul vétetik.

Titkár tudatja, hogy az Erdélyi Kárpát-Egyesület „Erdély" czimmel turisztikai, fürdőügyi és néprajzi folyóiratot indit meg.

Örvendetes tudomásul szolgál.

Borovszky Samu jelenti, hogy a Magy. Tud. Akadémia 8 (nyolcz) kötet kiadványát a társulat könyvtárának ajándékozta. -- Hálás tudomásul vétetik.

Jegyzőkönyv

a Magyarországi Néprajzi Társaságnak 1891. deczember 1-én tartott rendkivüli választmányi üléséről.

Jelen vannak: György Aladár mint elnök, Herman Ottó, Munkácsi Bernát, Strausz Adolf, Borovszky Samu, Herrmann Antal, Katona Lajos.

Elnök fájdalommal jelenti, hogy a társaságot pótolhatatlan veszteség érte: első elnöke Hunfalvy Pál elhunyt. Inditványt tesz, hogy a választmány a társaság nevében helyezzen koszorút a ravatalra, intézzen részvétiratot az özvegyhez, jelenjék meg testületileg a temetésen, mondasson bucsuszót, intézkedjék emlékbeszéd tartása s a dicsőült emlékének megörökitése iránt.

A választmány a legmélyebb fájdalmát fejezi ki a lesujtó gyászeset fölött, az inditványokat elfogadja, elhatározza, hogy a bucsuztatóra Réthy Lászlót, az emlékbeszédre Vikár Bélát kéri fel, és Herman Ottó, György Aladár, Munkácsi Bernát, a titkár és pénztáros személyében bizottságot küld ki, hogy a közgyülésnek javaslatot tegyenek Hunfalvy Pál emlékének megörökitése dolgában.

Hazai irodalom.

Emke emlékkönyv. Az Emke javára szerkesztette Radnóti Dezső. 1891. 96 lap, negyedrét; sok képpel. Ára 1 frt. -- Az erdélyi kárpátegyesület buzgó titkárának e tavalyi érdemes kiadványából regisztráljuk a néprajzi érdekü czikkeket: Rákosi Jenő, Magyar genius. Bartha Miklós, Egységes társadalom. Felméri Lajos, Egy pár szó a székelyekről. Kuun Géza gróf, Hunyadmegyéről. Szathmáry György, A hunyadmegyei magyar kulturmozgalom. Szőts Sándor, Eloláhosodás és magyarosodás Hunyadmegyében. Téglás Gábor, Hunyadmegyei östelepek ismertetése.

Dr. Heinrich v. Wlislocki. Volksglaube u. religiöser Brauch der Zigeuner ...ter. 1891. (Darstellungen aus dem Gebiete der nichtchristlichen Religionsge...hte. IV. Band.) XVI. 184. l. nagy 8°. Ára 3 márka, kötve 3·75. Bámulatos ter...ékenységü népvizsgálónk e legujabb könyve a czigány mythologia maradványait ...valja igen érdekes, majdnem egészen uj anyag, t. i. a szerző saját megfigyelései ...ján. Még szólunk e könyvről.

Dr. Heinrich von Wlislocki. Die Szekler und Ungarn in Siebenbürgen. ...mlung gemeinverständlicher, wissenschaftlicher Vorträge, herausgegeben v. Rud. ...how u. Wilh. Wattenbach. Neue Folge. Heft 137. Hamburg 1891. 40 lap. Ára ...ertéssel 60 fillér. – E nagyterjedelmü gyüjteményben, a melyből már 600 fü... jelent meg, Wlislockinak immár negyedik dolgozatával találkozunk, a mely az ...lyi részek népéletét ismerteti vonzó népszerü előadásban, rövid világos vonâ...ban egy-egy néptájnak rokonszenves képét rajzolva. Az előbbi három füzet a ...gyokkal, szászokkal és oláhokkal foglalkozott. Tekintve azt, hogy a nagy Vir... szerkesztésében megjelenő ez igen népszerü füzetek rendkivüli elterjedésnek ...000) örvendenek, megelégedéssel szemlélhetjük, hogy ilyen avatott népvizsgáló ...ú évek autopsiája alapján, szülőföldje iránti lelkesedéssel és nagy tárgyszere... ismerteti a külföld előtt Erdélyt, az európai ethnographia legklasszikusabb ...t.

Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai) ujabb ifjusági irataiból népköltési er...ek: Bánfi János, Legszebb regefüzér, és Tündérek között, képekkel, kötve, ...énik 1·40 kr. Többnyire ismert népmese-gyüjteményekből összeválogatva. – ...ágy *Opszóka* regei. Radó Antal átdolgozásában, képekkel, kötve 1·80 kr.

A Singer és Wolfner czég a Kiss Áron és Pósa Lajos szerkesztette „Apró ...erek könyve" igen olcsó uj kiadását (50 kr.) bocsátotta közre.

Strausz Adolfnak nagy munkája a bolgár népköltészetről, a mely 2 kötetben ...ágy 50 íven terjedelmes bevezetést, bolgár népdalok magyar fordítását, kiadat... bolgár népdalokat, s bő jegyzeteket tartalmaz, már ki van nyomva és közelebb... megjelenik. A nagyérdekü munkát a bolgár kormány segélyezésével a M. T. ...démia adja ki.

Margitai József. Medjamurski kolendar za 1892. Naptár a muraközi horvát számára. Kiadja a „Muraköz" derék szerkesztője, Margitai J. csáktornyai taní...pző igazgató. Ára 20 kr. — Érdekes a népies naptár jelképekkel, olvasni nem ...k számára.

A m. földrajzi társaság Balaton bizottságának jelentése 1891. évi működésé... 66. l.

A nagymama meséi szerkeszti Pósa Lajos. Singer és Wolfner kiadása. 2 frt. ... három népmese Herrmann Antaltól.

Nagy József turdosini tanítónak az árvamegyei tótokról irt munkáját mél...ítva, az uradalmi tisztikar Kubinyi Miklós jószágigazgató ajánlatára 100 fo...nyi jutalmat szavazott meg, a derék munkának különben eddig kevés vevője ...ott, pedig belső becsén kivül már azért is kivánatos volna minél több példány ...ése, hogy szerzőnek anyagi áldozatai csökkenjenek.

Az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn" czimü folyóirat II. kötetének 6–8. ...e közelebbről meg fog jelenni, s csak az előfizetőknek küldetik meg. A II. kö...10 füzet, 20 ív ára 3 frt, a néprajzi társaság tagjainak 2 frt.

Az osztrák-magyar monarchia 147. füzet. Dalmáczia története.

A román folklore köréből néhány érdekes füzetet adott ki ujabban a szamosujvári Todorán-féle Aurora-nyomda Jon Pop Reteganultol, a buzgó óradnai tanítótól: Trandafiri şi viorele. Poisie populare. II. kiadás 192 lap. 60 kr. — Stameti séu datini dela nunţile Romanilor Ardeleni 72 l. 30 kr. — Chiuituri de care strigă feciorii in joc. 120 l. 40 kr. — Megjelentek meg ugyanott: D. O. Olinescu Tesaurul dela Petrossa, 15 kr. — Tit. V. Gheaja, 365 anecdote şi glume. 40 kr.

Az 1887-iki deési kiállítás emlékére. Szerkesztették Kádár József és Szeméz József. Deés 1887. 70 l. 31 fénynyomatu képpel.

Lenkei Henrik. Petőfi és a természet. Budapest, 1892. Lampel-Wodianer. 134 lap. 1 frt 20 kr. A folkloristát is érdeklő szorgalmas, szellemes tanulmány.

S. Weber. Geschichte der Stadt Bela. Igló, 1892. 25 iv, számos képpel. Társaságunk szepesi német szakosztályának derék előadója, a szepesi kulturtörténelem legavatottabb mivelője, Weber Samu szepes-belai lelkész, nagy szorgalommal irta meg ez érdekes kis város történetét. Művének sok fejezete néprajzi érdekű, a XII. fejezet egészen az; néhány részletet az „Ethnographia" közölt. (Ruházat, I. 29. Lakás és butorzat, II. 286.)

Külföldi irodalom.

Hungary and its people (Magyarország és népei) czimű ángol könyv van sajtó alatt és fog nemsokára megjelenni Londonban Griffith Farran & Co. könyvkiadó czég kiadásában. Szerzője *Felbermann Lajos*, hazánkfia és társaságunk tagja, ki már körülbelül tiz év óta állandóan Londonban tartózkodik, ott két tekintélyes ángol folyóirat kiadója és szerkesztője, a londoni magyar jótékonysági egyesületnek több év óta buzgó titkára, ki az irodalom és főleg a hirlapirodalom s a jótékonyság terén igen sokat fáradozik, hogy hazájának és a hazájabelieknek szolgálatot tehessen.

A jelenleg sajtó alatt levő „Magyarország és népei", — mely ángol nyelven s londoni kiadónál jelenvén meg, nagymérvű elterjedése csaknem biztosítva van, — a magyarok eredetéről fönmaradt hagyományok s az ide vonatkozó eltérő magyarázatok és tanok rövid ismertetésével kezdődik, s az ország történetének átnézete és érdekes előadása után, magát az országot s az azt lakó különböző népeket irja le, az őket környező természeti szépségekkel együtt.

Alkalmunk volt már megjelenése előtt betekinthetni a könyv tervezetébe s már előre jelenthetjük, hogy az néprajzi tekintetben is sokban hivatva lesz Magyarországot az english speaking world előtt megismertetni. A fővárosnak, nem különben az alföldnek az alföldi pusztákkal, csordákkal, csikósokkal, tanyákkal, egyszintén a különböző népviseletnek, egész külön fejezetek vannak szánva. A különböző népszokások az eljegyzéseknél, lakodalmaknál, vásárokon, a fonóban, továbbá az aratás, disznótor, stb. mind érdekessé és tarkává igérik tenni a művet. Csaknem turista-részletességgel van megirva a felvidék s abban a tót lakosság; Erdély s benne az oláhság meg a czigányok is; a délvidék s a szerbek a szövő és fonó iparral.

E könyvre, mely azon kivül a szövegben gazdag illustratiókkal is lesz díszitve, megjelenése után még bővebben rátérünk. S. J.

Hellwald Friedr. v. Ethnographische Rösselsprünge. Kultur- und volks-

ichtliche Bilder und Skizzen. Leipzig, 1891. C. Reissner. 416 l. – E terjedelmes vet, melynek czélja egyes népszokásokat a legkülönbözőbb világrészekben a leg lönbözőbb népeknél ugyanazon vagy legalább rokon alakban kimutatni, a kezdő hnographus és a mivelt közönség nagy érdekkel olvashatja. A 27 fejezet mind-yike valamelyik divatozó szokást tárgyalja és a végén kimutattatik, hogy az em-ri elme a legkülönbözőbb éghajlati viszonyok és életkörülmények közt is sok nyban ugyanegy eredménybez jut; titkos egyesületek mint pl. a szabadkőmive-k, megvannak nem csak ázsiai népeknél, hanem a legsötétebb Afrikában is – ha r más iránynyal, más szervezettel. A kozmetikus szerek készitésénél a mi szerb inket is felemlíti a tudós szerző. Megszivlelhető azon szakasz, melynek czime: y sötét fejezet, (Ein dunkles Kapitel), s mely a mai divat-házasságot tárgyalja. gyelemre méltó a szerző nagy olvasottsága és csinos előadása. *Dr. Wlislocki Henrik.*

Geissler K. berlini iró, egy magyar tárgyu szinmű: „Mariska“ szerzője, egy gány tárgyu német eposzt irt, melybe egyes lirai részleteket Wlislocki nagy mű-bol „Vom wandernden Zigeunervolk“ (Hamburg 1890) vett fel. Az eposzt a na-kban nyilvános estélyen felolvasták. Nyomtatásban s mielőbb megjelenik.

Felix Wahnschaffe, Die Ursachen der Oberflächengestaltung des Norddeut-ben Flachlandes 5 fénynyomattal és 25 képpel, 166 lap. Stuttgart. Engelhorn. Ára márka 20 fillér. Ez már a VI. kötet első füzete abból a nagy vállalatból, a me-t Kirchhoff A. szerkeszt ily czim alatt: Forschungen zur deutschen Landes und lkskunde, melyet egy birodalmi Centralcommission ad ki. Nálunk is roppant pa-t nyomtatnak be hivatalból, de mégis nagy hiányon volna segitve, ha kormány akadémia összeállana, hogy hasonló magyar vállalatot létesitsen.

Dr. Kaindl Rajmund Frigyes Czernoviczban évek óta szorgalmasan foglalko-k Bukovina történetével és néprajzával. Monastyrski Sándorral együtt a ruthé-kről nagyobb munkát irtak, (Die Rutenen in der Bukovina), a melyből eddig két et jelent meg, (Czernowitz, 1889. 88 l. 50 kr, és 1890. 98 l. 50 kr.) az északi énekről mint a „Der Buchenwald. — Beiträge zur kunde der Bukovina“ czimű iteméný (Pardini, Czernowitz) 3 és 4 kötete. A 3. füzet a Szeret-melléki ruté-kről közelebb fog megjelenni. A bécsi anthropologiai társaság támogatásával Kaindl gyobb művön dolgozik a huczulokról. K. munkálkodása megérdemli hazai nép-kutatóink figyelmét is. Kisebb dolgozatai közül megemlitjük: Hausbau u. Bauop bei den Huzulen. 1890. 4 lap. — Liebesorakel. 1887. 11 lap.

—

Hazai folyóiratok.

Akadémiai Értesitő. 1891. XII. Kivonatok: Szentkláray Jenő, Oláhok költöz-dése Délmagyarországon a mult században. – Demkó Kálmán, A szepesi jog. – Hász Ignácz, Harmadik lappföldi útamról. – Nyelvt. közl. XXII. kötete.

Archaeologiai Értesitő. 1891. V. Dr. Szendrei János, Magyar viseletképek meres leveleinkben (képekkel). — Mihálik J., Őskori emlékek Ugocsában. — Wo-szky Mór, A kaposvölgyi népvándorláskori lelet. — Régi áldozó poharak Ugo-ban. Régi bolgár ezüstpohár.

Armenia. 1891. XII. A magyar Chorenei. – Az örmények Törökországban. III. 2. I. Herrmann Antal, Örmény népmesék (Wlislocki könyvének ismertetése). –

Ápoljuk az örmény hagyományt (Herrmann Antal előadása). — A dalaur... ... végrendelete (Örmény ethnographiai munkákra hagyta vagyonát.)

Az Én Újságom 1891. A három hotlás. (Szász népmese) 35. sz. — Az ... tozkodó medvék. Népmese. Közli Vass Mátyás. 39. sz. — A tarpl...ek (Schel...ger-historiák) 44. sz. — Mese a kis egérről (sinai népmese). Közli Herrmann ... tal. 45. sz. — A kis balta (Grimm: Die drei Äxte verses feldolgozása). Fo... ... justól. 46. sz. — Ezen kívül számos népmese feldolgozása versben és prózában ... pekkel; népies gyermekjátékok; közmondások; rajzok a népéletből.

Brassó. 66. sz. Dr. H. Hunfalvy Pál. Egy brassói tanár e jeles czikke a ... találóbban jellemzi Hunfalvy nagy életdelalatát.

Egyetemes philologiai Közlöny 1891. X. Bognár Teofil, Kalilab va Dimnaz ... Vegyesek. A Gesta Romanorum és a Toldi-monda. Faust-monda. Brunhild és ... frida. Reinke de Vos.

Kronstädter Zeitung 1891. 202. Wlislocki egy czigány meséje. 282. Az „Eth... nologische Mitteilungen"-ről. 286. Wlislockinak „Vom wandernden Zigeunervolk" és „Szekler u. Ungarn" czímű könyveiről.

Kelet Drohobeczky Gyula püspökké cseztetven ki, ideiglenes szerkesztő ... talóczy Péter. 60. sz. Tudósítás a néprajzi társaság titkárának az ungmegyei ... érdekében Ungvárt tartózkodásáról.

Kolozsvár A régi beborek társadalmi életéről. 263. 271. sz.

Magyar Tanítóképző A tanítóképzőintézeti tanárok országos egyesületének ... havi értesítője (Tagsági díj 4 frt.) Szerkesztő Nagy László, szerkesztőtársak ... tyei Gábor és Herrmann Antal) 1891. X. II. A Mit olvasson a gyermek? A kedély-nemesítő, jellemfejlesztő olvasmány az élő példának kiegészítése és a nemzeti ha... gyomány élő propagálásának pótlása. Azért a gyermek gyönyörködtető és ... olvasmánya első sorban a népélet genuin terméke, aztán a nemzeti geniusnak a ... költők alkalmas műveiben való nyilatkozásai.)

Magyar Nyelvőr. 1891. 12. sz. Szómagyarázatok. Katonai műnyelv. A kom... nálló szóalkotáshoz. A székelyek nyelve s a dunántúli nyugati nyelvjárások (V. ö. Ethnographia, I. 309—313) Irodalom. Helyreigazítások. Válaszok. Népnyelv. ...ányok. Közmondások. Párbeszédek. Népballonák. Székely adomák. Kassai ki...zések. Álomfejtések. Találós mesék. Mit beszélnek az állatok. Tájszók.

Nyugatmagyarországi Híradó 1891. Solmossy Sándor, A főrévi betlehemi játék. 280. 282.

Népnevelők Lapja. Szerkeszti Koncsek L. XXVII. 1. szám. Bélay Z. ... a Sabarában. — Szemlész, Magyar Gyermekjátékgyűjtemény. A t. ismertetőnek ... lyos kifogásai vannak e monumentális munka II. és III. része ellen. Esz...... Lessing egy meséje. Restaurálták egy templomot, a mely sok verébnek hajlékot adott volt. A verebek visszatértek s fészkeiket befalazva találták. „Mi haszna ... épületnek? hagyjuk el e használhatatlan kőhalmazt." 1892. 8. Schwetz V. Az a ...

Pesti Hírlap. 336. sz. Zenés felolvasás. (Barthalus Istvántól.)

Revue d' Orient et de Hongrie Une école supérieure arménienne à Mos...

Székely Nemzet. 1891. 191. sz. A néprajzról. Herrmann Antalnak S.-Szent-György n. decz. 7-én tartott előadásából. — A hétfői előadás ugyanarról. 19... sz. Karácsonyi melléklet. Koós F., Mondák a czigányok eredetéről. — Bálint Gábor, A legelterjedtebb vallás. — Huszka József, A sepsi-besenyői ev. ref. templom. — Herrmann Antal, Levél a szerkesztőhöz. — Koós F. Czigány gyászdalok.

Szolnok-Doboka. Heti lap Deés. Szerkeszti Kovács Samu. Ára 6 frt 1892. 2 sz. Ethnographia megyénkben (Herrmann Antal decz 28-iki deési előadásának kivonata + a néprajzi szervező bizottság alakulása)

Transilvania. 1891. XII. Dr. At. M. Marienescu. Din carĭ parțĭ ala imperiuluĭ romanŭ s' aŭ adusŭ coloniile romanae aședate in Dacia

Természettudományi Közlöny 1891. 12 sz. 1892 Január. A pálinka pusztítása — A kezdetleges pénz — A khinai porczellán történetéhez.

Turisták lapja. 1891. VIII. Dr Papai Károly, Ajnácskő és vidéke II III

Vasárnapi Ujság. 1891 49 sz. Dr Váczy János, Hunfalvy Pál arczképpel).

Külföldi folyóiratok.

Bosnische Post. Horica, Durch die Župa und Konavlje, 98 99 sz - 102 sz. Eine albanische Bilderhandschrift.

Correspondenzblatt der deutschen Gesellschaft für Anthropologie u. s. w. 1891 8 Zum Gedächtniss an Otto Tischler. — Dr. Aurel v Török, Zur Entgegnung auf Herrn Kollmanns Angriffe. - Mittheilungen aus den Lokalvereinen. — Literaturbesprechungen. — 9 Bericht über die XXII. allg. Versammlung der deutschen anthropologischen Gesellschaft zu Danzig. Eröffnungsrede des Vorsitzenden R. Virchow

Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folkl'if 1881- 1890. 4 40. füzet.

Romänische Revue 1891. XI XII. Von der „Academia romana". — Zur Frage des Memorandums der Romanen in Ungarn u. Siebenbürgen. — Geschichte der Romanen im Trajanischen Dacien.

Revue mensuelle de l' ecole d' anthropologie de Paris. I. 4. G de Mortillet. Empoisonnement des armes. — G Jaime, La population du Moninfabougou et du Sarro — 5 Dr. A. Bordier, Le milieu interieur et l' acclimatation - Hovelacque, Limite du Catalan et du Languedocien - 7. Gabriel de Mortillet, Excursion en Belgique. — Andre Lefevre, Les Etrusques. - 8. L. Manouvrier, L' atavisme et le crime — Adrien de Mortillet, Les propulseurs a crochet modernes et prehistoriques. - 9. A. Lefévre, Les Etrusques. — 10 Ch. Letourneau, Le passé et l' avenir de la pensée religieuse. — 11 A. de Mortillet, L' industrie humaine pendant les temps quaternaires en Italie. 12 J. V Laborde. Introduction à l' etude de la fonction du langage. Ezen kivül az egyes füzetekben. Chronique prehistorique. — Livres et revues — Varia — Necrologie.

Zeitschrift für Volkskunde. Vorabend u. Tag St.-Johannis des Täufers. — Mythische Volksdichtungen. - Sagen und Schwanke aus Pommern. — Volk lieder aus Brandenburg. — Ein Schützenfestbrauch. — Der Festkalender von Spiekendorf. — Bücherbesprechungen - Zur Bücherkunde

Volkskunde. 1891 9. 10. A Kanonike jatekról - Ethnologia és nepies orvoslás. — Könyvismertetés. Kérdések és feleletek.

„Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn. Zugleich Anzeiger der Gesellschaft für die Völkerkunde Ungarns." Szerkesztik Herrmann A[ntal és] Katona Lajos. A néprajzi társaság alapszabályainak 31. §-a alapján, s ... mányának 1889. nov. 2-án hozott határozata értelmében, a társaság hivatalos közleményeinek, az előadó üléseken felolvasott, úgyszintén az „Ethnographiá"-ban megjelent dolgozatoknak német nyelven való kivonatos közlésére szolgáló folyóirat. ... évente 20 ív az „Ethnographia" alakjában. Ára egy évre 3 frt. *A magyar néprajzi társaság tagjai számára 2 frt.*

Az Ethnol. Mittheilungen első kötetét (1887—89), a melyből eddig 3 ... jelent meg, nagy elismeréssel méltatták az összes szaktudósok. A német anthrop... társaság hivatalos értesítőjében (1888. V. sz.) a szerkesztő, Dr. Ranke János m... tanár így zárja be ismertetését: *„Üdvözöljük a magyar tudományt, hogy ... vállalattal mint első lépett oly pályára, a melyen követnie kell őt minden e... Vajha mindenekelőtt Németország csatlakoznék hozzá hasonló irányú törekvé...* Az I. évfolyam 4. (utolsó) füzete 1892. tavaszán fog megjelenni, az első 3 fü... nagy negyedrét alakjában s az I. évfolyam előfizetőin kívül az első 3 füze... azok birtokosainak küldetik meg, kik a II. évfolyamot megrendelik.

TARTALOM.

Kolozsvárt, 1891. „Közművelődés" részvény-nyomda.

„Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn. Zugleich Anzeiger ... sellschaft für die Völkerkunde Ungarns." Szerkesztik Herrmann ... Katona Lajos. A néprajzi társaság alapszabályainak 31. §-a alapján, a ... mányának 1889. nov. 2-án hozott határozata értelmében, a társaság hivatalo... menyemek, az előadó üléseken felolvasott, úgyszintén az „Ethnographiá"... jelent dolgozatoknak német nyelven való kivonatos közlésére szolgáló folyóir... kint 20 ív az „Ethnographia" alakjában. Ára egy évre 3 frt. *A magya... néprajzi társaság tagjai számára 2 frt.*

Az Ethnol. Mitteilungen első kötetét (1887—89), a melyből eddig ... jelent meg, nagy elismeréssel méltatták az összes szaktudósok. A német anthr... társaság hivatalos értesítőjében (1888. V. sz.) a szerkesztő, Dr. Ranke János ... tanár így zárja be ismertetését: *„Gratulálunk a magyar tudománynak, hogy ... vállalattal mint első lépett oly pályára, a melyen követnie kell őt minden ... Vajha mindenekelőtt Németország csatlakoznék hozzá hasonló irányú törekvé...* Az I. évfolyam 4. (utolsó) füzete 1892. tavaszán fog megjelenni, az első 3 fü... nagy negyedrét alakjában s az I. évfolyam előfizetőin kívül az első 8 füz... azok birtokosainak küldetik meg, kik a II. évfolyamot megrendelik.

TARTALOM.

Kolozsvárt, 1891. „Közművelődés" részvénytársaság nyomdája

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891